

Diilonj-nelma Tobisĩfelenni

Cerma New Testament

This Bible is copyrighted by Wycliffe Bible Translators (Wycliffe.org) and is printed with permission by the Digital Bible Society (dbs.org) for non-commercial use.

This Bible is available for free download in a variety of digital formats at dbs.org/bibles.

Matie sɛbɛ.....	4
Marke sɛbɛ.....	35
Like sɛbɛ.....	54
Nsãa sɛbɛ.....	85
Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma	107
Ɖɔmɔtaamba sɛbɛ.....	135
Korɛntitaamba sɛbɛdʒielãño	148
Korɛntitaamba sɛbɛhãalĩño.....	161
Galasitaamba sɛbɛ.....	169
Efesitaamba sɛbɛ	174
Filiputaamba sɛbɛ.....	179
Kolɔsitaamba sɛbɛ	183
Tesaloniketaamba sɛbɛdʒielãño	187
Tesaloniketaamba sɛbɛhãalĩño	190
Timote sɛbɛdʒielãño.....	192
Timote sɛbɛhãalĩño.....	196
Tite sɛbɛ	199
Filemɔ sɛbɛ.....	201
Ebire ba sɛbɛ.....	203
Sake sɛbɛ.....	213
Pier sɛbɛdʒielãño.....	217
Pier sɛbɛhãalĩño	221
Nsãa sɛbɛdʒielãño	224
Nsãa sɛbɛhãalĩño	228
Nsãa sɛbɛsielĩño	229
Yuda sɛbɛ	230
Ãmpigãama	232

Matie sɛbɛ

Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hāalābilonjo (9.9; 10.3). U nyegāan u sɛbɛ-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigāan-ba wuɔ nuharunju si dii, Diilonj unj pāa nunju-i aa saanj *Konkortienjo manj, u yaa Yesu-i. Aa Diilonj unj waanj mamanan *Tobisɔɔlonniŋ-sɛbɛ-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hiere.

Yesunj huɔnj dumaa, Matie duɔnj u sɛbɛ-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batemu-i ka cor baa *Sitāniŋ juɔ tuɔ taara u guɔɔ u gbeini-i dumaa *hĩɛkuraanju-na (sap. 1–4).

Ku huonju-na, u dii u nunju-i Yesunj ciɛ u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waanj Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jĩnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na. U ciɛ gberɛ-weima boi (sap. 5–18). U siire kusunju-nu'i a kã *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Banj fiɛ ko-yo, Diilonjo siire-yuɔ u temma-i (sap. 19–28).

Yesu waanj nelma boi a kã *Diilonj-nellentesĩnni kũnju-na.

Matie huɔnu u sɛbɛ-i sɔmma ndii: Bamanj hũyāa Diilonj-maama-i banj saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5–7).

Yesunj puɔraa u *hāalābiemba-i ba ka wanj *Diilonj-bāanju maama-i kusunju-nu (sap. 10). Gbāneini manj pigāan Diilonj-nellentesĩnni-i (sap. 13). Diilonj-dũnj-baambanj saaya ba bel ba-naa dumaa (sap. 18), baa miwaanjo tĩm-manj-maama-i (sap. 24–25).

Yesu bĩncuɔmbanj cuu ba-naa dumaa

(Like 3.23-38)

1 Yesu-Kirsa bĩncuɔmbanj cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hilaa *Davidi hāayɛlmba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hāayɛlmba-na.

² Abiramu siire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisālmba namba.

³ Yuda sire da Peresi baa Sera. Bisālŋ daaba nyu-i ba taa ba bĩ-yo Tamar.

Peresi sire da Esirɔmu.

Esirɔmu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacũɔnjo.

Naacũɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bĩ-yo Araabu.

Bosi sire da Obedi. Obedi nyu-i ba taa ba bĩ-yo Uruti.

Obedi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi fanjo yaa juɔ ce nellentienjo-i.

Fuɔ sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri cienjo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoramɔ.

Yoramɔ sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amɔ.

Amɔ sire da Yosiyasi.

¹¹ Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisālmba namba.

Huɔnju fanju'i nuɔ-i banj bilaa *Isirahel-baamba-i kã baa-ba *Babilɔni-i-na.

¹² Banj kãa Babilɔni-i-na, Yekoniya wuɔ ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

¹³ Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asɔr.

¹⁴ Asɔr sire da Sadɔki.

Sadɔki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

¹⁵ Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matã.

Matã sire da Yakɔbu.

¹⁶ Yakɔbu sire da Yosefu. Yosefu sire bie cienjo.

U cienjo-i ba taa ba bĩ-yo Maari.

Maari fanjo yaa huɔnj Yesu manj banj bĩnj-yonj *Kirsa-i.

¹⁷ Kuu dii ŋaa a donj Abiramu-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba cĩncieluo ba naa-i dii. Aa a donj Davidi-i-na a ji hi banj bilaa *Isirahel-baamba-i huɔnju manj nuɔ-i, tonaamba cĩncieluo ba bi naa-i dii. A donj huɔnju fanju-na, ji hi Kirsa homma-i, tonaamba cĩncieluo ba bi naa-i tiraa ba ye dii hɔlma-na.

Yesu-Kirsa homma-i

(Like 2.1-7)

¹⁸ Yesu-Kirsan huɔŋ homma maŋ, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bel-o u dɔŋo. Huɔŋgu nanɔgu juɔ hi, *Diilonɔ-Yal die ce kusũŋgu yiera Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suɔ-yo cieŋo yogo.

¹⁹ Yosefu waa nelfefeiŋo. Uŋ daa kusũŋguŋ yieraaya u dɔŋo-na dumaŋo-na, u sa taara u dii senserre yuɔ; wuɔ tuɔ taara u hiel u gboluɔŋgu-i u maama-na molo baa suɔ. ²⁰ Uŋ diyaa mafamma-i u huɔŋga-na, Itieŋo *dɔŋɔpɔɔrbilɔŋo nanɔ wuɔ carra-yuɔ dãnsãaŋ-nu a wanɔ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Davidi hãayɛlɔŋ nuɔ, *Diilonɔ-Yalle yaa cie kusũŋ daaku yiera Maari-i-na; baa kãalã, bie-yo. ²¹ U ka hoŋ naacombilɔŋo. Duɔ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yuŋgu yaa wuɔ koŋkortieŋo. U yaa ka kor u nellenɔ-tobimba-i ba ãmbabalma-na.»

²² Itieŋ uŋ cie u *pɔɔrbilɔŋo wanɔ mamaŋ, ma'i sa cieŋ daama-i wei? Pɔɔrbilɔŋo waanɔ-ma wuɔ:

²³ «*Bilonɔnyuro ka ce kusũŋgu a hoŋ naacombilɔŋo.*

Ba ka ta ba bĩ-yo Emaniel.»†

Ku yuŋgu yaa wuɔ Diilonɔ dii baa-ye.

²⁴ Yosefuŋ juɔ sire duɔfũmmu-na, wuɔ ce Itieŋo dɔŋɔpɔɔrbilɔŋ uŋ waanɔ mamaŋ baa-yo aa u dɔŋo kãal jo ji tĩena baa-yo. ²⁵ Maariŋ kãalã jo, u juɔ kɔɔ dumaŋ Yosefu saa suɔ-yo cieŋo. Uŋ buɔra, Yosefu wuɔ haa bilɔŋo yerre-i Yesu.

Hiriemba namba taara Yesu terieŋgu-i

2 Yesu huɔŋ Betelɛmu, dii *Yude mara nuɔ. Huɔŋgu fanɔgu-na, *Erdi yaa waa *Yude yuŋgu-na. Uŋ huɔŋ, hiriemba namba waa bãpagũŋgu-na; baa sire a jo *Yerusalemu-i-na ² a ji ta ba yuure u kũŋgu-i wuɔ: «*Yuifu ba nellentieŋo maŋ huɔŋ felemma-i uu dii hie? I daa u mɔele-i bãpagũŋgu-na ku'i cie i sire tie jo die ji jaal-o.»

³ Erdiŋ nuɔ nel daama-i, u huɔŋ kaa pãŋ cu ka hel baa Yerusalemutaamba-i hiere. ⁴ Wuɔ bĩ *Diilɔjigãntaamba yuntaamba maŋ waa nelle-na hiere baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i a ji yuu-ba wuɔ: «Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔ *Koŋkortieŋo †† maŋ, u saaya u hoŋ terieŋ haku-i nuɔ-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hoŋ Betelɛmu dii Yude mara nuɔ. *Diilɔpɔɔrbilɔŋo nyegãaŋ ma yaa-i wuɔ:

⁶ «*Betelɛmutaŋ namaa, baa na ta na ne wuɔ sĩ Yude nilɛiŋa-na hiere namaa nelle yaa huɔŋ-nu de! Umanɔ ka waa *Isirahel-baamba yuŋ-nu, umanɔ ka ta mi baamba yaanɔ-na tuɔ ne-ba, u ka hoŋ namaa nelle yaa nuɔ-i.»‡*

⁷ Erdiŋ juɔ suɔ *Kirsa muŋhommuŋ-terieŋgu-i, wuɔ cuo bĩ hirienɔ daaba-i a ji yuu-ba suɔ mɔel daadenɔ duɔŋ ta di hel huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ⁸ Uŋ juɔ yuu ba piiye tũnu-yuɔ, wuɔ cira: «Kãaŋ Betelɛmu-i-na na ka yuure u

kũŋgu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tũnu muɔŋo-i mi bi kã ka jaal-o.»

⁹ Erdiŋ piiye baa-ba tĩ, baa sire ta ta ba kã Betelɛmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mɔel daade-i ba yaanɔna di wuɔ di kã. Baa ta ba nyaanu-die. Diŋ kaa hi bilɔŋ uŋ waa terieŋgu maŋ nuɔ-i, die yiera ku yudɔɔ-i-na.

¹⁰ Ba huɔŋ muɔ gbuu pãŋ fẽ. ¹¹ Baa har suur ka da bilɔŋo-i baa u nyu-i. Baa dũuna jaal-o aa naa fir ba congorni-i hiel sɛne hã-yo baa wusũnaŋo a naara *mir-namma.

¹² Baŋ juɔ'a ba bir, Diilonɔ wuɔ piiye baa-ba dãnsãaŋ-nu wuɔ ba baa kã Erdi terieŋgu-na ka tũnu-yuɔ. Baa pãŋ bie ba denɔ hũmelle.

Yosefubaa-ba gbaraa kã Esipi

¹³ Hirienɔ baŋ taa, Itieŋo *dɔŋɔpɔɔrbilɔŋ wuɔ carra Yosefu-i dãnsãaŋ-nu a wanɔ baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erdi ka sire wuɔ u taara naacombilɔŋo-i ko-yo. Sire ŋ gbar baa-yo baa nyuŋo-i hiere na ka tĩena Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.» ¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuɔŋgu fanɔgu-na a bie naacombilɔŋo-i baa u nyu-i hũu ŋ hãmi! Esipi. ¹⁵ U kãa ka tĩena kusuɔŋ-nu'i Erdi ji tuɔ ku. Itieŋ uŋ cie u *pɔɔrbilɔŋo wanɔ nelma maŋ, ma'i sa juɔŋ daama-i wei? Pɔɔrbilɔŋo waanɔ-ma wuɔ:

«*Mi cie mi bieŋo hel Esipi-i-na.»‡†*

Erdiŋ cie karaŋgu maŋ baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erdiŋ juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirienɔ daaba tãalãa-yo aa cor ba denɔ. U huɔŋ kaa gbuu pãŋ du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba maŋ saa cor bieŋa hãi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nilɛiŋa maŋ u kɔɔni-na. Hiriemba naa pigãaŋ-yo huɔŋgu fanɔgu yaa-i wuɔ mɔele duɔŋ ta di hel. ¹⁷ *Diilonɔ uŋ puɔraa *Seremi wanɔ mamaŋ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waanɔ-ma wuɔ:

¹⁸ «*I nu molo kaal Arama-i-na; kutieŋo kaal kuliŋ-kaalungu. Arasel yaa kaalaŋ wuɔ ba kuɔ u bisãlmba. U sa nu gbɛnyemma. U bisãlmba taa aa yanɔ-yo.»‡*

Yosefubaa-ba siire ka tĩena Nasareti

¹⁹ *Erdiŋ juɔ ku, Itieŋo *dɔŋɔpɔɔrbilɔŋo nanɔ wuɔ carra Yosefu-i dãnsãaŋ-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a wanɔ baa-yo wuɔ: «Bamaŋ taa ba taara ba ko naacombilɔŋo-i ba kuu. Sire ŋ bie-yo baa nyuŋo-i na bir na kã *Isirahel-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a bie naacombilɔŋo-i baa u nyu-i ba bir kã Isirahel-na. ²² Erdi bieŋo naŋo waa, ba taa ba bĩ-yo Arkelɔsi. Yosefuŋ kãa, wuɔ nu-ma wuɔ tuɔŋ uŋ kuu, u yaa cie nellentieŋo-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa sie duɔ kã ka tĩena terieŋgu-na. Diilonɔ wuɔ piiye baa-yo dãnsãaŋ-nu wuɔ u kã u ka tĩena *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kã ka tĩena Galile nelle nande-na ba bĩ-de Nasareti. *Diilɔpɔɔrbilɔŋo waanɔ-ma wuɔ: «*Ba ka ta ba bĩ *Koŋkortieŋo-i Nasaretiyeŋo*», ma bi cie.

† Isayi (Ésaïe) 7.14 †† Baŋ gbɛŋ Yuifu ba nellentieŋo maŋ, baa Koŋkortieŋo-i, nelduɔŋo yaa-i bande-i-na. ‡ Mise (Michée) 5.1

‡† Ose (Osée) 11.1 ‡‡ Seremi (Jérémie) 31.15

Nsāa-Batisei āndaangu-i
(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)

3 Ku huongu-na, *Nsāa-Batisei wuɔ ji sire tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *h̄ɛku-raangu-na. U taa u piiye wuɔ: ² «Naanaŋ na cilɔbaba-laŋo-i, *Diilonɔ-bāangu piyaa tī!» ³ Diilonɔ puɔraa *Isayi wanɔ Nsāa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola h̄ɛkuraangu-na wuɔ:

«Migāaŋ Itieŋo h̄umieŋa-i

Cāaŋ-yaŋ na viinu-yei.»[†]

⁴ Jongoruo maŋ waa Nsāa nuongu-na, baa sūɔ-yo baa nyɔgɔmekuɔs̄inni aa u taa u p̄yɛ u negelle-i baa cāanuŋ-kpāŋkpaangu. U taa u wuo dūŋgbɛrmba baa s̄ollu. ⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa bamaŋ waa *Yurdē nuoraangu kɔtɔnni-na hiere ba taa ba kā u wulaa ⁶ ba kā ba wanɔ ba cālmuo-i baa-yo aa u tuɔ *batiseŋ-ba Yurdē nuoraangu-na.

⁷ Nsāaŋ juɔ da *Farisebaa-ba-i baa *Sadusebaa-ba k̄uɔ ba-naa ba jo u wulaa wuɔ u batiseŋ-ba, wuɔ gb̄e-ba wuɔ: «Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i! Hai juɔ tūnu-nei wuɔ da na batiseŋ Diilonɔ sie ka gāŋ baa-na?»

⁸ Yaan aa na ta na ce kumaŋ faa, ku yaa ka pigāaŋ wuɔ na naana na cilɔbaba-laŋo-i kelkel. ⁹ Baa na da nie s̄i *Abiramuŋ yeŋ na b̄inc̄oŋo Diilonɔ sie ka gāŋ baa-na.

Mi tūnu-nei: Naŋ fie da t̄amp̄ieŋa maŋ daaya-i, Diilonɔ gb̄aa bir-a ce-ya Abiramu h̄ayēlmba namaa fuongu-na. ¹⁰ Maale nuŋgu saaraa j̄ina. Tibiŋgu maŋ da ku saa maŋ biefefieŋa, ku j̄uŋ aa senu. ¹¹ Muɔmi batiseŋ-na baa h̄umma yonɔ da mi pigāaŋ wuɔ na naana na cilɔbaba-laŋo-i; ŋga molo ka jo mi huongu-na. Kutieŋo f̄iŋḡuɔ j̄ienya mei wuonɔ-i. Mei saa piera u natāangu-i. Fuɔ ka batiseŋ-na baa *Diilonɔ-Yalle baa dāamu.

¹² Kɔkɔruɔŋgu dii u naŋga-na. U ka pe u d̄imma-i. Duɔ ji pe-ma t̄i hiere torre-na, u ka k̄uɔ belle-i dii-de inɔŋḡo-na aa senu fuoru-i baa dāamu. Dāamu fammu sa d̄iŋ dede.»

Yesu batiseŋma-i
(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)

¹³ Nsāa uŋ taa u *batiseŋ nuɔmba-i huongu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a kā *Yurdē-i-na u duɔ ka batiseŋ-yo. ¹⁴ Nsāa wuɔ ka muo j̄aŋ wuɔ fuɔ sie ce-ma. Aa naa tuɔ piiye baa-yo wuɔ: «Nuɔnei saaya ŋ batiseŋ muɔ, nuɔ da ŋ bir yaŋ aa jo wuɔ mei ji batiseŋ-ni, mi batiseŋ-ni nie?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ uŋ'a ma ce dumaa, yaŋ i ce-ma dumei. Yaŋ aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waan-ma dumaa.» Nsāa wuɔ naa wuɔ h̄u-ma.

¹⁶ Baŋ juɔ batiseŋ Yesu-i t̄i aa u hel h̄umma-na, d̄ɔɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilonɔ-Yalle hilaa konhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. ¹⁷ Baa nu molo piiye d̄ɔɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa d̄ɔlnu-mie. U yaa fieŋ mi huongu-i.»

[†] Isayi (Ésaie) 40.3

Sitāni taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i
(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)

4 Ku huongu-na, *Diilonɔ-Yalle kā baa Yesu-i *h̄ɛku-raangu-na *Sitāni duɔ ka guɔl u gbeini-i. ² Uŋ kāa, wuɔ ce bāaŋ-yinni komuɔŋa h̄ai baa isuɔyinni komuɔŋa h̄ai u saa dii kuuwuongu u nuŋgu-na. Yiŋ daaniŋ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. ³ Sitāni wuɔ jo ji wanɔ baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonɔ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce t̄amp̄ieŋ daaya bir niwuoni i ne!»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «Niiwuoni-i yonɔ, ni sie gb̄aa ce nelieŋ nuɔ ŋ ba. N saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilonɔ nuŋ-āndaangu-i hiere naara.»^{††}

⁵ Uŋ piiye dumaanɔ-na, Sitāni wuɔ kā baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuo d̄ɔɔ-i-na ⁶ aa naa cira: «Da kuɔ Diilonɔ-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma s̄i ma nyegāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «Diilonɔ ka ce *d̄ɔɔɔpuɔɔbiemba t̄u-ni ba nammu-na ŋ baa ji tis̄iŋ ŋ ferɛ»[‡] ke?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «Baa d̄aŋ Itieŋo-i Diilonɔ-i ŋ ne.»^{††}»

⁸ Sitāni wuɔ tiraa kā baa-yo t̄anuŋgu naŋgu d̄ɔɔ-i-na, ku maama saa fa baa jajaatamma-i, ka pigāaŋ-yo nileiŋa-i hiere baa a huɔya-niini-i ⁹ aa naa cira: «Da ŋ d̄uuna jaal-mi, niŋ daa nileiŋa maŋ daaya-i hiere mi ka h̄a-ni baa-ya.»

¹⁰ Uŋ waan mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sitāni, kā ŋ filieŋ ŋ halan! Ma nyegāaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «N saaya ŋ ta ŋ d̄uuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilonɔ yaa-i, aa ta ŋ c̄aa u yaa u diei yonɔ.»^{††}»

¹¹ Sitāni wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo. Uŋ taa, d̄ɔɔɔpuɔɔbiemba namba jo ji ta ba kāyā-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na
(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

¹² Huongu naŋgu juɔ hi, baa bel Nsāa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir kā *Galile-i-na. ¹³ Uŋ kāa, u saa ka t̄iena Nasareti-i-na, wuɔ kā ka t̄iena Kafarnamu, dii dalaŋga caangu-na. Terieŋgu faŋgu-i, Sabul̄ h̄ɛma, fuɔ baa Nefutali. ¹⁴ Diilonɔ uŋ puɔraa *Isayi wanɔ ma-maŋ, ma'i s̄i daama-i wei? ¹⁵ Isayi waan-ma wuɔ:

«Sabul̄ h̄ɛma-na, Nefutali nelle-na, dii dalaŋga caangu-na, kā ka hel dii *Yurdē nuoraangu bomborma-na, a bie Galile-i hiere, *nieraamba nelle-i, bamaŋ waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.

¹⁶ Bamaŋ waa kukulmaŋ-nelle-na kuliŋgu nammu-na, bāangu paa-bei.»^{†††}

¹⁷ Yesuŋ kāa dumaanɔ-na, wuɔ donɔ tuɔ wanɔ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaŋ na cilɔbaba-laŋo-i, *Diilonɔ-bāangu piyaa tī!»

^{††} Ānj̄inamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 8.3 † Gbelie-man-nalāangu (Psaume) 91.11-12 †† Ānj̄inamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.16 ††† Ānj̄inamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.13 ††† Isayi (Ésaie) 8. 23-9.1

Yesu biɛ gbosobaa-ba namba

(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)

¹⁸ Yiingu nanɔu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba naŋ juɔŋo *Galile dalanɔa-na. Ba waa ba hã; nelieŋo baa u hãaŋo. Ba bi mɔŋo-i Simɔ, u yerre nande yaa Pier, aa bi hãaŋo-i Āndere. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ²⁰ Baa bi pãŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu Yesu huonɔ-nu. ²¹ Ba'a ba kã yaanɔa-na, a tiraa da naacolŋo naŋo baa u hãaŋo a naara ba to. Ba bi tuoŋo-i Sebede aa bi bepomɔŋo-i Sake aa hãaŋo-i Nsãa. Ba waa ber-na ta ba migãaŋ ba jɔnaamba. Yesu wuɔ bi bepucmba-i. ²² Bafaŋ baa tiraa nanna ba berŋo-i baa ba to-i aa cu u huonɔ-nu.

Yesu waan Diilonɔ-nelma-i aa sire jaamba

²³ Yesu taa u wuɔra *Galile-i-na hiere u waŋ Diilonɔ-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na, aa tuɔ waŋ *Diilonɔ-bãanɔu *Neldɔɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sɔnni-na hiere u kã. ²⁴ Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba sɔnni-na hiere ba jo ba hã u tuɔ sire-bei. *Jɔnabaa-baŋ waa bamaŋ nuɔ-i ba waa, kurmɔrɔntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuɔ sire-bei kpɛmmu! ²⁵ Nuɔŋ baa sire kũɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalemu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdɛ bãpagũŋu-na jo.

Bamaŋ yunni-i dɔlaa

(Like 6.20-23)

5 Yesuŋ daa nuɔmbaŋ kũɔlãa ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ dumaanɔ-na, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋu nanɔu-na tɛna. U *hãalãbieŋ baa jo ji cɔilã-yuɔ. ² Wuɔ doŋ tuɔ piye baa-ba wuɔ:

- ³ «Bamaŋ kaalaan baa Diilonɔ-i, ba yunni dɔlaa; *Diilonɔ-nelle-i bafamba diele-i.
- ⁴ Bamaŋ dii kaaluŋu-na, ba yunni dɔlaa; Diilonɔ ka hur ba nyinyɔlma-i.
- ⁵ Hɔhɔnantaamba yunni dɔlaa; hɛma ka ce ba maama.
- ⁶ Bamaŋ kuuyen kuuyiŋgu cemma-i, ba yunni dɔlaa; ma ka dɔl-ba.
- ⁷ Hujarreŋ yer bamaŋ nuɔ-i, ba yunni dɔlaa; Diilonɔ ka bi ce hujarre bei.
- ⁸ Bamaŋ hɔmmu-i kuɔŋ, ba yunni dɔlaa; ba ka da Diilonɔ-i.
- ⁹ Bamaŋ fiɛŋ ba muntɛnammu-i, ba yunni dɔlaa; Diilonɔ ka tuɔ bi ba yaa u bisãlmba-i.
- ¹⁰ Baŋ ceŋ bamaŋ kpãncɔlɔũɔ ba viisɔnni maama-na, ba yunni dɔlaa; Diilonɔ-nelle-i bafamba diele-i.

¹¹ «Da ba ta ba tuora-nei, aa ta ba ce-na sũlma, aa haa balaanɔu sɔnni-i hiere nei mei maama-na, na yunni dɔlaa. ¹² Taa na gbu na nye aa na fɛ na hɔmmu-i; Diilonɔ ka pã-na bci dɔrɔ-i-na. Na saa da, *Diilopɔpucɔr-

biemba maŋ siire namaa yaanɔa-na, ba ciɛ-ba sũlma dumei.»

Namei dãmma, namei cecerma

(Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)

¹³ «Namei dii dãmma-i hɛma-na. Nga dãn da ma ji saara, ma gbãa tiraa ce nie ce kpɛnne? Ma sie gbãa fa weima; ba bie ka kũnna fuoreŋ.

¹⁴ «Namei fitĩmbaa namaa hɛma-na. Na saa da, nelle maŋ da di waa tãnuŋ dɔrɔ, di sa fuo. ¹⁵ Na suyaa wuɔ ba sa celieŋ fitĩnuɔ-i aa bie biŋkũŋgu cure-yuɔ. Ba haa-yo dɔrɔ terieŋgu ce hiere da gbãa. ¹⁶ Fitĩnuɔŋ ceŋ gbagbaama-i dumaa, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumei nuɔmba hɔlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dɔrɔ-i-na.»

Yesu saa jo baa u deŋ hũmelle

¹⁷ Ku huonɔu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na da nie sɔ *Moisi-i baa *Diilopɔpucɔrbiembaŋ nyegãaŋ mamaŋ hã-na wuɔ na ta na ce, mi juɔ da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma'i sɔ. Mi juɔ da mi ji pigãaŋ-na nelma famma belle yaa-i. ¹⁸ Yaan mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Dɔrɔ-i baa hɛma-i da ni gbãŋ waa tɛ, nelma diei sie gbãa gbuo nel daama-na. Halle cɛkũɔ, ma sie gbãa gbuo, fuɔ mi-waano tĩmma. ¹⁹ Terieŋgu fanɔu-na, halle nelma maŋ yuraanu yaŋ nel daama-na, umaŋ duɔ saa wuɔ ma hũmelle-i, aa tiraa ce banamba ce fuɔ temma-i, u yaa ka waa huonɔu-na *Diilonɔ-nelle-na. Nga umaŋ duɔ wuɔ ma hũmelle-i, aa ce banamba ce fuɔ temma-i, kutieŋo ka ce nelbuɔ Diilonɔ-nelle-na. ²⁰ Mi tũnu-nei: Da na saa vii yaŋ *ãnjĩnamma pigãataamba-i baa *Fariisɛbaa-ba-i, na ceraa na suur Diilonɔ-nelle-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kã hɔdulle-na

(Marke 11.25; Like 12.57-59)

²¹ «Naŋ siire, na nuɔ wuɔ ma waan baa i biŋcuɔmba-i wuɔ molo saa saaya u ko u nanolŋo. † Da ŋ ko ŋ nanolŋo-i ba saaya ba bi-ni fãamaan ba terieŋ-nu. ²² Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuɔni maŋ da ŋ nyc ŋ nuonɔu baa ŋ nanolŋo-i, ba saaya ba bi-ni fãamaan ba terieŋ-nu. Umaŋ duɔ tuora u nanolŋo-i wuɔ mimilãŋo, ba ka bi kutieŋo-i fãamaan ba terieŋ-nu. Umaŋ duɔ bi gbɛ u nanolŋo-i wuɔ nel-sɔɔŋo, ba ka caa kutieŋo-i. ²³ A ce dumaanɔ-na, da ŋ fie kã baa biŋkũŋgu da ŋ ka pã-ku hã Diilonɔ-i, aa ka ne da weima dii nuɔ baa moloŋ hɔlma-na, ²⁴ yaŋ ku biŋkũŋgu-i dii mumbuolmuŋ-terieŋgu caanɔu-na aa ŋ jo na ji nunu na-naa baa kutieŋo-i igɛna aa ŋ suc ŋ kã ŋ ka pã-ku ŋ hã Diilonɔ-i.

²⁵ «Moloŋ cɛmel da di waa-nie aa wuɔ u ka bi-ni, gbãŋ baa-yo; baa yaŋ ãndaanɔu hi fãamaamba-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka hã fɔŋgɔtaamba-i baa-ni, fɔŋgɔtaamba bel-ni ka dii-ni kaso. ²⁶ Mi waŋ ninsonɔ-i baa-ni: Da ba

† Helmaŋ-sebɛ (Exode) 20.13; Ānjĩnamma tiyemmaŋ-sebɛ (Deutéronome) 5.17

dii-ni kaso-i-na, da η saa ji pã η cēmelle tĩ hiere, η ceraa η da munhelmu.»

Yesuη waanη mamaη a kã cakũngu-na
(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

²⁷ «Nanη siire, na nuu ba ciēra wuu η saa saaya η ce *fuocesĩnni. ^{†28} Nga ma miη ka waη mamaη baa-na ma yaa daama: Nuu ni maη da η ne moloη ciēno-i baa yufelle nande, kuu dii ηaa η gaala baa-yo tĩ η huuηga-na. ²⁹ Terieηgu faηgu-na, da η da η nadieyufelle dii-ni kuubabalaanηu cemma-na, hiel-de η fara η nanna dii daalei. Da η suur yufeduula nuu Diilonη-nelle-na, ku buyaa ba da ba ka caa-ni baa η yufieηa-i a hã-i-na. ³⁰ Da η da η nadiēanηga dii-ni kuubabalaanηu cemma-na, kar-ka η fara η nanna dii daalei. Da η suur nagã-duula nuu Diilonη-nelle-na, ku buyaa ba da ba ka caa-ni baa η nammu-i mu hã-i-na.»

Yesuη waanη mamaη a kã ānsorre buwra-mma-na
(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

³¹ «Nanη siire, na nuu ba ciēra wuu: «Umanη duu nanna u ciēno-i, u saaya u nyegēη sebe hã-yo. Sebe maη pigãanη wuu ba ānsorre buwra.» ^{†32} Nga ma miη ka waη mamaη baa-na ma yaa daama: Ciēno maη duu u sa wuwa u ce bēmba, aa u buwra nanna-yuu, kuu dii ηaa u diyaa-yo *fuocesĩnni-na. Aa da ba bi nanna ciēno maη aa η biē-yo, η saa wuu Diilonη-hūmelle; η ciē fuocesĩnni-dumaanηo-na.»

Yesuη waanη mamaη a kã Diilonη-yerre bĩmma-na

³³ «Nanη siire, na nuu wuu ma waanη baa na bĩncuwa-ba-i wuu: «Da η pã nuηgu aa bĩ Diilonη yerre-i wuu η ka ce mamaη, ce-ma; baa yaη-ma.» ^{†34} Nga ma miη ka waη mamaη baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce weima aa u bĩ Diilonη yerre-i u nuηgu-na gbula. Molo baa hiel u niele duwa-i-na; Diilonη-muntfēnammu. ³⁵ Molo baa bi hiel u niele hĩēma-na; Diilonη gbeiniη-munjĩnammu. Molo baa bi cira fuu baa *Yerusalemu; Itieηo nelle yaa difande-i. ³⁶ Molo siē gbãa ce halle kuwĩηgu diei pusũη u yuηgu-na, u siē bi gbãa ce ku bi-il; terieηgu faηgu-na, molo baa bi cira fuu baa u yuηgu. ³⁷ Da ba yuu-na mamaη, da kuu ma yaa-i, na cira: «Uu, ma yaa-i.» Da kuu ma'i sĩ, na cira: «E'e, ma'i sĩ.» Baa na cira: «Muu baa Diilonη mi saa ce daama-il!» *Sitãni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuη waanη mamaη a kã sɔlaanηu maama-na
(Like 6.29-30)

³⁸ «Nanη siire, na nuu ba ciēra umanη duu muonu u nanolη yufelle, ba bi muonu kutieηo diele-i ku sɔlaanηu. Umanη duu ka u nanolη nyilãanηu, ba bi ka u kũηgu-i ku sɔlaanηu. ^{†39} Nga ma miη ka waη mamaη baa-na, ma yaa daama: Umanη nuu η baa ji ce η

† Helmaη-sebe (Exode) 20.14; Ānjĩnamma tiyemmanη-sebe (Deutéronome) 5.18. †† Ānjĩnamma tiyemmanη-sebe (Deutéronome) 24.1 ‡ Nieη Buolmaη-sebe-i-na (Lévitique) 19.12; Kãmmaη-sebe-i-na (Nombres) 30.3; Ānjĩnamma tiyemmanη-sebe-i-na (Deutéronome) 23.22-24. †† Nieη Helmaη-sebe-i-na (Exode)

nanolηo-i kuubabalaanηu wuu η suu sɔlaanηu. Umanη duu caa η nadietũngu-i, bir daaku-i η hã-yo. ⁴⁰ Umanη duu u ka bĩ-ni fĩηgũtaanη-terieη-nu a hũu η jonηo-ryelle-i, hã-yo baa-yo baa η jonηorbuu-i hiere. ⁴¹ Fĩηgũtieηo maη duu haa conηoruonηu hã-ni wuu η tũu saanη-yo cēlē, saanη-yo η maa baa-yo. ⁴² Umanη duu cãrã η wulaa, hã-yo. Umanη duu jo wuu η hor-o, baa balanη-yo.»

Taa na duu baa na bigãarãamba-i
(Like 6.27-28,32-36)

⁴³ «Nanη siire, na nuu ba ciēra wuu: «*Ny saaya η ta η duu baa η nanuumba-i*» ^{††} aa bigãanη η bigãarãamba-i.» ⁴⁴ Nga ma miη ka waη mamaη baa-na, ma yaa daama: Taa na duu baa na bigãarãamba-i, taa na cãrã Diilonηo-i na hã bamaη ciēn-naη kpãncũgũ-i, ⁴⁵ ku yaa na ka waa na To-i duwa-i-na u beη namaa kelkel. U yaa hielaanη bãanηu-i u hã nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere aa bi tuu dãa u hã nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hiere. ⁴⁶ Da na ta na duu na duu dũltaamba yonη, yuη haku-i dii-kuu? Halle nelbabalaamba ^{†††} gbã ba duu ba duu dũltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fiēnu na jaal na sɔsuu-taamba yonη, hai moloηo-i siē gbãa ce kufanηu-i? Bamaη sa suyaanη Diilonηo-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaanη aa na ta na ce kumaη faa, ηaa na To maη duu duwa-i-na uη ceη dumaa.»

Ba hã moloηo-i bĩηkũηgu-i nie?

6 Ku huonηu-na Yesu wuu cira: «Baa na ta na wuu na Diilonη-hūmelle-i wuu nuuumba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i duwa-i-na u siē ka pã-na. ² Da η da bĩηkũηgu da η hã sũntieηo-i, baa ce ηaa yetaarataambaη ceη dumaa *Diilonelhãalãdũnni-na baa nellenη-huηga-na; ba taara nuuumba da-ba aa cira bafamba faa. Mi waη ninsoηo-i baa-na: Bamaη ciēη kufanηu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ³ Nga da η'a η hã moloηo-i bĩηkũηgu-i, hã-yo aa η baa yaη halle η jēkpekpeleηo suu, ⁴ ku yaa ma siē hel bomborma-na. Niη ciē kumaη, η To-i Diilo fuu daa-ku, u ka pã-ni ku sɔlaanηu.»

Diilonη uη saaya u cãrã dumaa

⁵ «Da na'a na cãrã Diilonηo-i baa na ta na ce ηaa yetaarataambaη ceη dumaa. Yetaarataanη da ba'a ba cãrã Diilonηo-i *Diilonelhãalãdũnni-na, halle baa nellenη-huηga-na, ba sire yiera ba gbeiniη nuuumba da ba da-ba. Mi waη ninsoηo-i baa-na: Bamaη ciēη kufanηu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ⁶ Da η'a η cãrã Diilonηo-i, suur dũη-nu aa η bĩη-ku η ferēη nuu, η To dii terieηgu faηgu-na, cãrã-yuu. Niη fuyaa ta η ce kumaη u daa-ni, u ka pã-ni.»

21.23-25; Buolmaη-sebe-i-na (Lévitique) 24.19-20; Ānjĩnamma tiyemmanη-sebe-i-na (Deutéronome) 19.21. †† Buolmaη-sebe (Lévitique) 19.18 ††† NELBABALAAMBA: Ma nyegãanη girekimma-na wuu: «Halle *nampohũutaamba gbã ba duu baa ba duu dũltaamba-i.» Bafamba taa ba kãη nampohũutaamba-i nelbabalaamba. Nieη ānfirnumma-na.

⁷ «Da na ta na cārã Diilongo-i, baa na ta na piye pirri n̄aa bamaŋ sa suyaan̄ Diilongo-i baŋ ceŋ duma. Bafamba daa niɛ s̄i da ba piye agaga ku yaa Diilongo ka nu ba nuŋgu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaaŋo-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na cārã, na To suyaa kumaŋ maama-i dii-nei t̄i.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na cārã Diilongo-i dumandɛ:

«I To nuɔni maŋ dii dɔɔ-i-na, yaŋ nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diilon̄ nuɔŋo-i.

¹⁰ Pa ŋ b̄aŋgu-i yie.

Ŋ huɔŋgaŋ ceŋ duma dɔɔ-i-na, yaŋ ka ta ka ce dumɛi h̄ɛma-na.

¹¹ H̄a-ye nyuŋgo ku niwuoni-i i wuo.

¹² Ce jande yie n̄aa miɛ iŋ ceŋ jande-i duma bamaŋ cāl̄aŋ-yeŋ.

¹³ Baa yaŋ weima gb̄aa t̄aal-e dii-ye kuubabalaan̄gu cemna-na. H̄u-ye *Biḡaar̄ŋo nyis̄enni-na.

[F̄ŋḡũɔ dii baa nuɔnei h̄ɔnni-na hiere baa himma-i aa ŋ tiraa waa boi.]

¹⁴ «Na saa da, moloŋ duɔ cāl̄-ni aa ŋ yaŋ ma t̄i, nuɔ da ŋ bi cāl̄ ŋ To-i dɔɔ-i-na, u ka bi yaŋ ma t̄i. ¹⁵ Nga namaa da na'a na siɛ yaŋ banamba maama t̄i, na To ce niɛ aa yaŋ namaa maama t̄i u huɔŋga-na?»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a k̄ã s̄uŋgu yaŋga-na

¹⁶ «Da na dii s̄uŋgu-i, baa na v̄aa na yammu-i n̄aa yetaarataambaŋ ceŋ duma. Yetaarataaŋ da ba dii s̄uŋgu-i, ba v̄aa ba yammu-i nuɔmba da ba suɔ wuɔ bafamba diyaa s̄uŋgu. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ba maŋ cieŋ kufaŋgu-i, ba daa ba maacemma sully-i t̄i. ¹⁷ Nga da ŋ dii s̄uŋgu-i, saar ŋ yaŋga-i da welewele aa ŋ miḡaaŋ ŋ yukuaŋs̄inni-i fafamma, ¹⁸ ku yaa molo siɛ suɔ wuɔ ŋ diyaa s̄uŋgu. Nga ŋ To maŋ fuyaa, u yaa ka suɔ u diei yon̄. U da mamaŋ fuyaa hiere. U ka p̄ã-ni.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a k̄ã weis̄inni yaŋga-na

(Like 12.33-34)

¹⁹ «Baa na ta na gbagbarra miwaan̄ daayo weis̄inni huon̄-nu. Na saa da, nyeiŋo dii, gb̄ell̄ũɔ bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu d̄unni-i. ²⁰ Yaŋ aa na ta na taara dɔɔ-niini yaa-i. Nyeiŋo si dii terien̄gu-na duɔ ji wuo-ni, gb̄ell̄ũɔ si dii, cuobaa-ba bi si dii. ²¹ Na saa da, nelien̄ nuɔ da ŋ tiera kusuoŋ-nu, ŋ huɔŋga dii kusuoŋ-nu'i.»

Yufelle-i baa fit̄inuɔ-i kuuduŋgu yaa-i

(Like 11.34-36)

²² «Nelien̄ nuɔ ŋ yufien̄a yaa ŋ f̄ɛɛŋ kerre fit̄inuɔ-i. Ŋ yufien̄ da a fa, ŋ waa cecerma-na. ²³ Nga ŋ yufien̄ da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. Kumaŋ cieŋ cecerma-i ku h̄ã nuɔ, da ku d̄iŋ aa yaŋ-ni, ŋ ce niɛ ŋ siɛ waa kukulberre-na?»

Diilongo-i baa gbein̄a-i naŋ par bige-i?

(Like 16.13)

²⁴ Ku huon̄gu-na, Yesu wuɔ cira: «Nelie siɛ gb̄aa tuɔ c̄ã nuɔmba h̄ã. Ŋ ka da u biḡaaŋ u diei aa d̄ɔl u diei; u

ka waa baa u diei aa c̄ina u diei. Ku yaa n̄aa namaa k̄uŋgu-i, na siɛ gb̄aa ta na kuye Diilongo-i aa bi ta na kuye gbein̄a-i terduon̄gu faŋgu-na.

(Like 12.22-31)

²⁵ «Baa na ta na tie holle baa na niwuoniŋ-k̄uŋgu-i baa na niidiiniŋ-k̄uŋgu-i. Nelien̄ nuɔ ŋ yuŋgu saa buɔ niwuoni-na wei? Aa ŋ k̄ũɔma saa buɔ niidiini-na wei?

²⁶ Nieŋ huriimba-i dɔɔ-i-na, ba sa guona, aa in-ɔŋḡɔbaa-ba s̄i baa-ba, ŋga na To-i dɔɔ-i-na u h̄ã ba ta ba wuo. Namaa saa buɔ huriimba-na titirre wei? ²⁷ Namaaŋo-na, hai moloŋo-i baa u h̄ɔculle-i u gb̄aa naara kumaŋgu u yinni-na? ²⁸ Mafammaŋ yaraa-na, bige-i cie na h̄ɔmmu ta mu cu baa na niidiiniŋ-k̄uŋgu-i? Na sa ne h̄ien̄guŋ puŋ fafamma duma wei? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi s̄u jon̄gorbaa. ²⁹ Mi t̄unu-nei: *Sa-lom̄o-i baa u weis̄inni-i hiere u saa ji dii kompaŋga maŋ faa yii baa p̄ulma-i dede. ³⁰ H̄ien̄gu maŋ h̄ien̄gu, Diilon̄ duɔ diiya-kuɔ fafamma nyuŋgo-i-na diiyaŋ daama temma-i, aa bis̄inuɔ d̄ãamu waa da mu caa-ku, namaa namaŋ nelbilien̄ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na naŋga-i Diilongo-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: «I ka wuo bige-i? I ka nyɔŋ bige-i? I ka dii bige-i?»

³² Bamaŋ sa suyaan̄ Diilongo-i, ba yaa gbagbaraayan̄ ni-fanni huon̄-nu. Nga namaa To-i dɔɔ-i-na, u suyaa wuɔ ni maama dii-nei. ³³ Yaŋ *Diilon̄-nelle maama yaa yu na h̄ɔmmu-i iḡena aa na ta na ce u huɔŋga-i, na ka da u h̄ã-na baa daani-i hiere naara. ³⁴ Yaŋ bis̄iŋ ku maa-ma-i na h̄ã bis̄iŋ ku yiŋgu baa-ma. Yiŋgu yiŋgu, baa ku yuŋ-maama.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a k̄ã cāl̄ma yaŋga-na

(Like 6.37-38,41-42)

⁷ «Baa na ta na cāl̄ banamba-i ku yaa Diilongo siɛ ka cāl̄-na. ² Naŋ cāl̄ nuɔmba-i duma, Diilongo bi ka cāl̄-na dumɛi. Aa naŋ fiŋ baa kekerien̄gu maŋ na h̄ã nuɔmba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i h̄ã namaaŋo-i. ³ Naŋ cie niɛ da h̄ũȳaŋo-i un̄aŋ yufelle-na, aa daabolma maŋ naŋ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴ Daabolma-i naŋ yufelle-na j̄unnu dumandɛ-i, ŋ bir gb̄ɛ ŋ nabentien̄o-i wuɔ: «Yaŋ mi hiel h̄ũȳaŋo-i ŋ yufelle-na h̄ã-ni!» ⁵ Åŋgb̄aŋgb̄ãama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na iḡena ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gb̄aa hiel h̄ũȳaŋo-i ŋ nabentien̄o yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na h̄ã juoraamba-i Diilon̄-b̄imb̄inni-i. Da na h̄ã-ba baa-ni, ba gb̄aa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i permba h̄ɔlma-na, ba ka fiɛna-nie muonu-nie h̄ã-na.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a k̄ã Diilocār̄ille-na

(Like 11.9-13)

⁷ «C̄aar̄ãŋ! Ba ka h̄ã-na. Taaraayan̄! Na ka da. B̄ien̄! Ba ka siɛ-na. ⁸ Uman̄ duɔ tuɔ cār̄ã, ba h̄ã u yaa-i, uman̄ duɔ tuɔ taara, u yaa daaŋ, aa uman̄ duɔ tuɔ b̄i, ba siɛ kufaŋgu tien̄o yaa-i. ⁹ Namaaŋo-na, hai moloŋ bien̄o-i duɔ cār̄ã *buruo u wulaa, u yaŋ-yo aa bie t̄ãmp̄elle h̄ã-yo? ¹⁰ Ni ma'i s̄i, duɔ cār̄ã teterien̄o, u yaŋ-yo aa bel j̄ien̄o h̄ã-yo? ¹¹ Namaa namaŋ balaan̄, da na ta na suɔ-ma na h̄ã na bis̄almba-i b̄imb̄ifafanni, ku ce niɛ aa na

daaba-i baa u nuŋ-āndaangu aa naa bi sire jaamba maŋ waa hiere. ¹⁷ Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sī daama-i wei? Isayi waanŋ-ma wuɔ:
«U hūyāa i mulīema-i ce-ma u maama.
U siire-yiɛ i jarma-na.»[†]

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i
(Like 9.57-62)

¹⁸ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ yuu-yuɔ dumaango-na, wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ ba jāal kã dalanga bomborma namma-na. ¹⁹ *Ānjīnamma pigāatienŋ naŋ wuɔ piɛ a waŋ baa-yo wuɔ: «Hāalātie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ niŋ kãŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jīɛ, ne! Muncɔmmu dii baa būɔrāamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Nga terienŋu sī baa *Molonŋ-Bienŋo-i u duɔ tuɔ cīnnu u yungu-i.»

²¹ U hāalābilonŋ naŋ wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, yaŋ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tī, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

²² Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Jo i ta aa ŋ yaŋ, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yieraaya fafalbuɔ naŋo
(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

²³ Yesuŋ piye dumaango-na, wuɔ kã ka suur beŋo-na baa u *hāalābiemba-i ta ba karnu dalanga-i. ²⁴ Ba'a ba hi yaanga-i Yesu wuɔ duɔfūŋ. Fafalmu naŋ temma sire suuye-bei dii dalanga-na, ta mu pe hūmma-i mu dii beŋo-na. ²⁵ Hāalābienŋ baa cira «Itie, sire ŋ kor-e! I yii die ku!»

²⁶ Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korŋ hama-i temma-i dumaango-na? Na saa haa na naŋga-i Diilonŋo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hūmma-i niɛ kã ka ciire. ²⁷ Kuɔ cu hāalābiemba hɔmmu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Neliɛŋ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hāi
(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

²⁸ Yesubaa-baŋ karaanu kã bomborre maŋ nuɔ-i, ba bī nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hāi. Ba taa ba ɔ cīncuɔŋ-na. Baa naa silaa balanŋ cor, a ce molo saa tuɔ siɛ u cor baa hūmelle fande-i. *Jīnabaa-ba'i naa ciɛ-ba dumaango-na. Baŋ juɔ da Yesu-i, baa sire ta ba jārã-yuɔ ²⁹ aa ta ba kaasīŋ wuɔ: «Diilonŋ-Biɛ, i ciɛ-ni niɛ? Nj juɔ da ŋ ji haa kakälle-i yiɛ a ne da ku yiingu saa hi yogo.»

³⁰ Pɛrsälle nande waa ba yaanga-na ta di wuora.

³¹ Jīnabaa baa ta ba cārã Yesu-i wuɔ: «Da ŋ'a ŋ ka nyaa-ye, jande yaŋ i hel ka suur pɛrŋ daaba-na.»

³² Yesu wuɔ cira: «Hilaanŋ na kã!» Baa hel ka suur pɛrmba-na. Pɛrŋ baa pāŋ ta ba gbar ba hiire ba kã ba tie ba suur dalanga-na ba kunu.

³³ Nuɔmba waa ta ba ceŋ pɛrŋ daaba-i. Baŋ gbaraa ka kunu hiere dumaango-na, kutaanŋ baa gbar ka waŋ-

ma cīŋgu-na. Pepetaanŋ daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuɔŋ baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Baŋ juɔ ji da-yo, baa cārã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ta u halanŋ ba terienŋu-na.

Yesu siire murgu naŋo
(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

9 Baŋ birii Yesu-i dumaango-na, wuɔ biɛ beŋo-i a karnu kã ba nelle-na. ^{†12} Baa jo baa murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu ji hā-yo wuɔ u sire-yuɔ. Wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jīɛ, baa tie holle. Nj āmbabalma hurii hiere.» ³ Uŋ piye dumaango-na, *ānjīnamma pigāataamba namba ta ba piye ba huɔŋ-na wuɔ: «Naacolŋ daa u tuora Diilonŋo-i de!»

⁴ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nelbabalaŋ daama temma-i na hɔmmu-na? ⁵ Namaa wulaa, a hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire tuɔ wuɔ-i, ma hāi-i-na hama-i ce fɛu yaŋ? ⁶ Mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonŋo hāa *Molonŋ-Bienŋo-i ku fīŋgūɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba āmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kūŋ.» ⁷ Naacolŋ wuɔ bi sire ba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ wuɔ u kūŋ. ⁸ Korma bir yaŋ aa bel nuɔmba-i, baa ta ba piye wuɔ: «Diilonŋo-i bibienŋo! Hiŋ daama temma-i u hāa nelbiliemba baa-ma.»

Matie ciɛ Yesu hāalābilonŋ
(Marke 2.13-17; Like 5.27-32)

⁹ Yesuŋ hilaa terienŋu-na, wuɔ u cor da *nampohū-tienŋo naŋo tīɛnaana u maacemmaŋ-dūŋgu-na. Ba taa ba bī-yo Matie. Yesu wuɔ cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuɔ bi sire cu u huonŋ-nu.

¹⁰ Yiingu naŋgu-na, Yesu wuɔ ji waa baa u *hāalābiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuo niwuoni. Nampohūutaamba bɔi waa a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Fariśiɛbaa-ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa ta ba piye baa Yesu hāalābiemba-i wuɔ: «Bige-i ciɛ na hāalātienŋo tuɔ wuo niwuoni-i baa nelbabalaanŋ daaba temma-i?»

¹² Yesu wuɔ nu baŋ piyenŋ; wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa hīnni, ŋ ka ce bige-i perruntienŋ terienŋ-nu? ¹³ Diilonŋo ciera: «*Taa na ce hujarre na-naa nuɔ, ku yaa dɔlaa-miŋ ku yaŋ na niikonni-i.*»[‡] Kāanŋ na ka taara nelma famma yungu-i. Na saa da, muɔmi saa jo nelfafaanŋ maa-na, mi juɔ nelbabalaanŋ maa-na.»

Kuucɔlaangu saa saaya ku guɔl baa kuufeliengu-i
(Marke 2.18-22; Like 5.33-39)

¹⁴ Ku huonŋu-na, *Nsāa-Batisi *hāalābienŋ baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hāalātie, miɛŋo-i baa *Fariśiɛbaa-ba-i i hinu i dii sūŋgu, bige-i ciɛ naŋ hāalābiemba sa dii?»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Nj jīɛŋ duɔ tuɔ jā ciɛŋo, ŋ gbāa kã ka vāa ŋ yaanga-i tīɛna wei? Ku yaa ŋaa bafamba kūŋgu-i: Da mi saa ji waa ba hɔlma-na yiingu maŋ nuɔ-i, ba ka

† Isayi (Ésaie) 53.4

†† Ba waa tīɛna Kafarnamu. Nierŋ 4.13. ‡ Ose (Osée) 6.6

suo dii sũngu-i.» ¹⁶ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kom-pafelɛŋga a nar jonɔrɔɔɔɔɔ. Da ɲ ce-ma, jonɔrɔɔɔɔɔ migãaŋ tuɔ taalnu u kã. ¹⁷ Aa ba sa bi dii duvẽn-felɛŋgo cirkpɔɔɔɔɔ-na. Umanɔ duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvẽŋo tiraa kũnna. Nɔga da ɲ'a ɲ dii duvẽn-felɛŋgo-i, ɲ saaya ɲ dii-yo cirkpɔɔɔɔɔ-na, ni yaa gbĩɛ baa ni-naa.»

Yesu yieraaya ciɛŋo naŋ tamma aa sire bikuloŋo naŋo (Marke 5.21-43; Like 8.40-56)

¹⁸ Nelma saa ji tĩ Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntienɔ naŋo juɔ ji dũuna u yaanɔga-na aa naa cira: «Mi biloŋo jarma yaraa-yo, ɲga jo i ta ɲ ka haa ɲ naŋga-i yuɔ u ka sire.» ¹⁹ Yesu wuɔ sire baa u *hãalãbiemba-i ba ta ta ba kã baa naacolɔŋo-i.

²⁰ A ne da ciɛŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u tãmma taa ma kũnna ku bienɔ cĩncieluo baa a hãi waa belle fandena. Wuɔ piɛ Yesu huonɔ-yanɔga a yiɛya u jonɔrɔuo tũŋgu-i. ²¹ U taa u piiye u huɔŋ-na wuɔ: «Da mi gbãŋ hi yiɛya u jonɔrɔuo-i yonɔ, mi kuraa.» ²² Uŋ yiɛyaaya-yuɔ dumaanɔ-na, Yesu wuɔ miɛl da-yo, wuɔ cira: «Mi bilo, baa tie holle, niŋ haa ɲ naŋga-i miɛ, ɲ kuraa.» Ter-duɔŋgu faŋgu-na, ciɛŋo tãŋ maa pãŋ yiera.

²³ Baŋ kaa hi Yuifu ba yuntienɔ cĩŋgu-i, baa da ni-imarnintaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunninɔ ta ba kaal terni-na hiere. ²⁴ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Biriinɔ na kũŋ, biloŋo saa ku, u duɔfũŋ.» Baa bir yanɔ aa ta ba cõmuɔŋ-yo. ²⁵ Baa hiel nuɔmba-i kulonɔ uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i aa Yesu wuɔ suur. Uŋ suurii, wuɔ bel biloŋo naŋ-na, wuɔ bi sire. ²⁶ Nelma faŋ maa pãŋ gbuo terienɔgu faŋgu-i hiere.

Yesu puurii yiriemba hãi yufienɔ

²⁷ Yesuŋ juɔ hel tuɔ kũŋ, yiriemba namba cu u huonɔnu. Ba waa ba hãi; ta ba fara ba piiye baa-yo wuɔ: «*Davidi hãayẽlɛŋ nuɔ, jande ce hujarre-yiɛ aa ɲ puur i yufienɔ-i.» ²⁸ Uŋ kaa hi cĩŋgu-i, baa jo ji yiera u caanɔgu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hũyãa-ma wuɔ mi gbãa puur na yufienɔ-i wei?»

Baa cira: «Itie, i hũyãa-ma.»

²⁹ Yesu wuɔ yiɛya ba yufienɔ-i aa naa cira: «Ma ce ɲaa naŋ hũyãa-ma dumaal!» ³⁰ Ba yufienɔ aa bi pãŋ puur. Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yanɔ ma hel. ³¹ Baŋ taa, ba saa gbãa fiinanɔ-mɛi, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu ciɛ bobo naŋo gbãa tuɔ piiye

³² Yirienɔ daabanɔ birii ta ba hel, baa jo baa bobo naŋo Yesu wulaa. *Jĩna'i naa ciɛ-yo dumaanɔ-na. ³³ Yesu wuɔ donya jĩna daayo-i naacolɔŋo-na. Naacolɔŋ wuɔ pãŋ donɔ tuɔ piiye. Kuɔ ce nuɔmba-i gberɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «Iŋ siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahel-na!»

³⁴ *Fariɛɛbaa-baŋ'a ba ka waŋ mamanɔ, baa bir yanɔ aa ta ba piiye wuɔ: «Jĩna ba yuntienɔ † yaa hãa-yo himma famma-i u tuɔ donya jĩnabaa-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

³⁵ Yesu taa u wuɔra nileiŋa-na hiere u waŋ Diilonɔ-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na aa tuɔ waŋ *Diilonɔ-bãanɔgu *Neldɔɔɔɔɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sĩnni-na hiere u kã. ³⁶ Nuɔmba naa muliɛŋ aa ba kũɔma naa tiraa kara ɲaa tũlmba maŋ tienɔ si-bei. Yesuŋ daa-ba dumaanɔ-na, ba hujarre gbuu bel-o. ³⁷ Wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Dĩmma dii bci a ne da ma kar-taamba saa ciinu. ³⁸ Cãarãŋ suontienɔ-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

Yesu hãa u hãalãbiemba-i himma (Marke 3.13-19; Like 6.12-16)

10 Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ bĩ u *hãalãbienɔ cĩncieluo ba hãi baamba-i a hã-ba himma ba da ba gbãa ta ba donya *jĩnabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba sĩnni-na hiere. ² U hãalãbiemba famba yaa u *pɔpuɔrbiemba-i. Ba yireiŋa yaa daaya: Dĩelã-wuonɔ yaa Simɔ, baa u hãanɔ-i Ændere. Simɔ yerre nande yaa Pɛr. A naara Sebede bẽmba-i ba hãi-i-na: Sake baa Nsãa-i. ³ A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matie. Matie waa *nampohũutienɔ. A naara Sake maŋ Alfe bienɔ-i, baa Tade. ⁴ A naara Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huonɔgu-na.

Yesu puɔraa u pɔpuɔrbiemba-i (Marke 6.7-13; Like 9.1-6)

⁵ Yesuŋ hãa u *pɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na kã *nieraanɔ wulaa, mi saa bi cira na kã *Samari. ⁶ Kãanɔ *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ɲaa tũlmba. ⁷ Da na hi terienɔgu terienɔgu, na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilonɔ-bãanɔgu piyaa tĩ. ⁸ Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *jĩnabaa-ba-i nuɔmba-na. Na daa ku fĩŋgũɔ-i gbãŋgbãŋ, taa na bi ce na hã nuɔmba-i gbãŋgbãŋ. ⁹ Da na'a na ta, molo baa bie gbeiŋa, ¹⁰ molo baa bie buɔra, molo baa bie jonɔrɔuo naŋo a naara uŋ diyaa umanɔ, molo baa bie naatenni, molo baa bi bie bũɔle. Maacembiloŋo saaya baa u yerrenɔ kalaanɔgu.

¹¹ «Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, na taara hartiefɛfɛiŋo baa na ferɛ igẽna. Da na da hartienɔ, na tĩɛna baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fandena. ¹² Da na suur dumelle maŋ nuɔ-i, na cira: «Tĩyãanɔ deil!» ¹³ Da ba sie na har dumelle fandena, Diilo yanɔ na jaaluŋgu kãyã di taamba-i; ɲga da ba saa sie na har-bei, Diilo yanɔ ba tĩɛ ba temma-i. ¹⁴ Da na kã terienɔgu maŋ nuɔ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yanɔ-ba. ¹⁵ Mi waŋ ninsonɔ-i baa-na: Bamanɔ da ba ce mafamma-i, Diilonɔ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiiŋgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumanɔ kutaamba-na, ku ka balanɔ yanɔ Sodɔmutaamba kũŋgu-i baa Gomɔrtaamba kũŋgu-i.»

††

† Ba bĩ *Sitãni yaa *jĩna ba yuntienɔ-i. Nienɔ 12.22-28.

†† SODɔMUTAAMBA KũŊGU-I BAA GOMɔRTAAMBA KũŊGU-I: Nienɔ Mi-waanɔ jĩnammanɔ-sebe-i-na (Genɛse) 18-19.

Mulɛma maŋ dii Diilonɔ-maacemma-na

(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)

¹⁶ «Na saa da, miŋ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ŋaa mi ciɛŋ tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. Terienɔu faŋgu-na, taa na suɔ na fɛrɛŋ belma, aa na baa yaŋ ba da cãlmuɔ haa-nei. ¹⁷ Yaŋ mi gboya-nei jĩna: Ba ka bĩ-na fãamaambaa-ba wulaa ka ger-na. Ba ka muo-na *Diilonelhãalãdũnni-na. ¹⁸ Ba ka kã baa-na fĩŋgũtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Na ka hi-ba kusuwɔŋ-nu'i baa *niɛraamba-i hiere a piiye naŋ suɔnuŋ kumaŋ mei kũŋgu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuɔ na siɛ ka suɔ naŋ ka waŋ mamaŋ; yaŋ mafamma-i na hã Diilonɔ, u kaa pigãaŋ-na baa-ma terduɔŋgu faŋgu-na. ²⁰ Ku saa ce ŋaa nelma famma-i namaa kusũnniŋ-maama'i kaa waa dɛ! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na hɔmmu-na na waŋ-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba fɛrɛŋ hãmba hã-ba wuɔ ba ko-ba, banamba ba fɛrɛŋ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, banamba bi sire pu baa ba bĩncuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuɔmba-i hiere ba ka bigãaŋ-na mei maama-na. Ŋga umaŋ duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienɔ ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na gbar na kã daade-na. Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Molonɔ-Bienɔ ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel nileiŋa-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *hãalãbilonɔ sa maar u hãalãtienɔ-i, aa maacembilonɔ sa bi maar u yuntienɔ-i. ²⁵ Hãalãbilonɔ jɔguɔŋ u ce u hãalãtienɔ temma aa maacembilonɔ jɔguɔŋ u ce u yuntienɔ temma. Da ba gbɛ dumellentienɔ-i wuɔ *Belsebul † ba ka tuora u dumellenɔ-baamba-i ka hi hie?»

Umaŋ saaya kãalãmma

(Like 12.2-9)

²⁶ Yesuŋ waŋ mafamma-i wuɔ cira: «Terienɔu faŋgu-na, baa na ta na kãalã nuɔmba-i. Mamaŋ fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo waŋ mamaŋ baa-na, hilaŋ na muonu-mei na gbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kãalã bamaŋ gbãa ko-na aa ba siɛ gbãa ce bĩŋkũŋgu na yaleiŋa-na. Umaŋ dii kãalãmma, u yaa ŋaa Diilonɔ-i; u yaa gbãa caa-na baa na yaleiŋa-i hiere. ²⁹ Tigãlãamba hãi sully saa cor warbelle diei; a ne da na To duɔ saa hũu-ma, u diei siɛ gbãa par diire. ³⁰ Halle na yukusĩni maŋ daani-i, Diilonɔ kãaŋ-ni hiere. ³¹ Terienɔu faŋgu-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigãlãamba-na titirre.

³² «Umaŋ duɔ yiera-mei nuɔmba yaanɔga-na wuɔ mei wuonɔ, muɔmi ka bi yiera-mei mi To maŋ dɔɔ-i-na u yaanɔga-na wuɔ kutienɔ-i mei bi wuonɔ. ³³ Ŋga umaŋ duɔ cĩna-mie nuɔmba yaanɔga-na, muɔmi ka bi cĩna kutienɔ-i mi To maŋ dɔɔ-i-na u yaanɔga-na.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle

(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuɔ sĩ mi juɔ baa yaafɛlle hĩɛma-na; mi saa jo baa yaafɛlle, mi juɔ baa berru. ³⁵ Mi juɔ da mi ji gbo bepɔmba-i baa ba tobaa-ba-i, aa gbo biamba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi gbo caamba-i baa ba hũɔbaa-ba-i. ³⁶ Naŋ fɛrɛŋ dũŋ-baamba ka bigãaŋ-ni. ††

³⁷ «Umaŋ duɔ dɔl u bĩncuɔmba-i yaŋ muɔŋo-i, kutienɔ siɛ gbãa cu mi huonɔ-nu. Umaŋ duɔ bi dɔl u bisãlmba-i yaŋ muɔŋo-i, kutienɔ siɛ gbãa cu mi huonɔ-nu. ³⁸ Aa umaŋ duɔ u sa siɛ mulɛma-i baa kuliŋgu-i, u siɛ gbãa cu mi huonɔ-nu. ³⁹ Umaŋ duɔ tuɔ kaal baa u yuŋgu yonɔ, kutienɔ ka kɔsuɔŋ u fɛrɛ. Ŋga umaŋ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fɛrɛ mei maama-na, u ka da cicɛlma maŋ sa tĩɛŋ dede-i.»

Ãnfafamma pã ma tienɔ-i

(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umaŋ duɔ suɔ na belma, kutienɔ suyaa mei belma yaa-i. A ne da umaŋ duɔ suɔ muɔmi belma, u suyaa mi pɔpɔuɔrtienɔ belma yaa-i. ⁴¹ Umaŋ duɔ ne *Diilonɔpɔuɔrbilonɔ maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonɔ uŋ ka pã u pɔpɔuɔrbilonɔ-i dumaa, u ka bi pã kutienɔ-i dumei. Umaŋ duɔ bel nelviinɔ-i fafamma wuɔ nelviinɔ, Diilonɔ ka pã kutienɔ-i a saa baa nelviinɔ-i. ⁴² Umaŋ duɔ ne mi *hãalãbilonɔ-i baa u yornumma-i aa hã-yo hũŋkolɔŋo-i yonɔ u nyɔŋ, mi waŋ ninsoŋo-i baa-na, u siɛ naa u daluɔ-i Diilonɔ wulaa.»

Nsãa-Batise puɔraa ba jo Yesu wulaa

(Like 7.18-23)

11 Yesuŋ juɔ piiye tĩ baa u *hãalãbienɔ cĩncieluo ba hãi baamba-i, wuɔ sire suur nileiŋa-na tuɔ wuɔra u waŋ Diilonɔ-nelma-i. ² Nsãa wuɔ tĩɛ dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsanɔ ceŋ mamaŋ hiere. Wuɔ puɔr u hãalãbiamba-i wuɔ ba ka yuu-yo ³ kɛrɛ *Konɔkortienɔ maŋ saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wei sisɔ uu dii huonɔ-nu? Baa kã ka hi Yesu-i baa-ma. ⁴ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kãaŋ na ka tũnu Nsãa-i baa naŋ nuŋ mamaŋ baa naŋ daŋ mamaŋ; ⁵ Yiriemba yufienɔ puurii, murgubaa-ba wuɔ, *wontuɔrmba jarma taa-bei, tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ *Neldɔɔɔlma. ⁶ Umaŋ gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonɔgu-na, kutienɔ yuŋgu dɔlaa.»

Nsãa-Batise sĩnni-i

(Like 7.24-35)

⁷ Nsãa pɔpɔuɔrbiembaŋ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigãaŋ nuɔmba-i Nsãa sĩnni-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kãa ka ne bige-i hĩɛŋgu-na? Fafalmuŋ sagallaŋ hĩɛŋgu-i dumaa, na kãa ka ne ku yaa wei? ⁸ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umaŋ diyaa bĩmbĩfafanni wei? Ma sĩ bamaŋ diyaaŋ bĩmbĩfafanni-i baa dii tĩɛna fĩŋgũtaamba dũnniŋ kɛ? ⁹ Ŋga namaa kãa ka ne bige-i? Ma sĩ na kãa ka ne *Diilonɔpɔuɔrbilonɔ-i kɛ? Aa naacolɔ

† *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul. Nienɔ 12.24-28.

†† Mise (Michée) 7.6 ‡ Nienɔ Isayi sebɛ-i-na (Ésaie) 35.5-6; 61.1.

faŋo-i, mi tūnu-nei: U maaraa Diilopɔɔrbilongo-i.

¹⁰ Ma nyegāaŋ Diilonj-nelma-na wuo:

«Mi ka puɔr mi ɔɔɔɔrbilongo wuɔya ta ŋ yaan-na ka cāa ŋ hūmelle-i†,

ba gbē Nsāa yaa-i. ¹¹ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Nsāa-Batise temma saa hi hoŋ yogo caaŋ-biamba-na. A ne da umaŋ si dii baa yungu *Diilonj-nelle-na, u maaraa Nsāa-i. ¹² A doŋ dii Nsāa-Batise bāaŋ-nu, ji hi baa nyuŋgo, nelbabalaamba cīinaana *Diilonj-nellentesīnni-i aa ta ba taara ba hūu u nelle-i ce-de ba diele. ^{†13} Diilopɔɔrbilongo-i hiere ka hel baa *Moisi-i ba siire piye Diilonj-nellentesīnni maama a ji hi Nsāa-Batise bāaŋgu-i. ¹⁴ Na saaya na suɔ baŋ waan *Eli maŋ maama-i wuo u ka jo, u yaa juɔ Nsāa-i. ¹⁵ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁶ Aa naa cira: «Mi gbāa saa fiefie ku nuɔmba-i baa haba-i? Mi gbāa saa-ba baa bisāimba maŋ tīenaana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuo:

¹⁷ «I hulii tulammu hā-na, na saa nyereŋ.

I hāl kuliŋ-neini hā-na, na saa kaal.»

¹⁸ Nsāa juɔ, u sa dii dībelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuo *jīna dii u yungu-na. ¹⁹ *Molonj-Bieŋ u wuo aa tuɔ nyɔŋ, na sire ta na piye wuo: «Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa niwuoni yaa-i yonj baa konyolle! Aa tiraa sire bel jīeru baa *nampohūtaamba baa nelbabalaamba.» Nŋa Diilonj-nelma fafaanŋu da u maacemma'i nuɔ-i.»

Sūlma haraa nileiŋa naŋa-na

(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gbereweima bɔi nileiŋa maŋ nuɔ-i, a taan baa sa hūu-ma nanna ba cilɔbabalaŋo-i. Yesu wuo doŋ tuɔ waŋ baa-ba wuo: ²¹ «Korasitaan namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Gberewe maŋ cie namaa hɔlma-na, kuɔ uu naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidṣ nelle-na, dii yiinaa baa naa kūnna cuoŋgu ba ferereŋ nuɔ aa dii buɔr ba joŋgorbaa a pigāaŋ wuo ba naana ba cilɔbabalaŋo-i! ²² Terieŋgu faŋgu-na, mi tūnu-nei: Diilonj duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balaŋ yaŋ Tiirtaamba kūŋgu-i baa Sidṣtaamba kūŋgu-i hiere. ^{‡23} Kafarnamutaan namaaŋo-i, na daa nie sī na kaa da Diilonj-o-i wei? Na tāal na ferere, na ta na kã dāamu-na. Gberewe maŋ cie namaa nelle-na †, kuɔ uu naa ce Sodɔmu yaa nuɔ-i, nyuŋgo daayo-na, nelle fande naa waa yogo.

^{‡24} Terieŋgu faŋgu-na, mi tūnu-nei, kumaŋ ka haa-nei gēŋgeryiŋgu-na, Sodɔmu kūŋgu ka waa hāaŋo.»

(Like 10.21-22)

²⁵ Ku huongu-na, Yesu wuo cira: «Baba, nuɔnei Yun-tieŋ nuɔ dɔɔɔ-i-na baa hīema-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ

† Malaki (Malachie) 3.1 †† Girekimma-na terieŋ daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: Dii Nsāa-Batise bāaŋ-nu ji hi baa nyuŋgo *Diilonj-nelle kpakpaa di hūmelle-i di hiel-de. Aa nuɔmba gbāaŋ kpelle da ba suur-die. ‡ Kumaŋ haa Tiirtaamba-na baa Sidṣtaamba-na: Nierŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10. †† Nierŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gbereweima namma. †† Sodɔmu: Nierŋ u kūŋgu-i Miwaanŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

huongu-i cēcēmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na aa cer pigāaŋ bisāmbiamba-i baa-ka, ŋ jaalungu bɔi.

²⁶ Ninsoŋo, ŋ cie ŋ huongu yaa dumaanŋo-na, Baba.»

²⁷ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i wuo: «Mi To birii weima-i hiere hā-mi. Da ma hel Tuoŋo-na, molo sa suɔ Bepolŋo-i, aa da ma bi hel Bepolŋo-na baa uŋ taaranŋ u pigāaŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuoŋo-i.»

Fiisaanŋu dii Yesu huongu-na

²⁸ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Namaa namaŋ tūyāa conŋorni ta ni ko-na, juɔŋ mi ji har-na na fiisa.

²⁹ Mi huongu sa doŋ, aa mi sa teteŋ mi ferere. Juɔŋ mi ji haa mi conŋoruongu-i hā-na na cu mi huonŋ-nu ku yaa na ka da fiisaanŋu. ³⁰ Mi conŋoruongu si dii yonduo, mi tusālle dii fiefieŋe.»

Yitīenanŋu maama-i

(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

12 Yibieŋa faŋa-na, *yitīenanŋu naŋgu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa u *hāalābiamba-na. Baa doŋ ta ba kar bile-i ba wuo. ² *Fariŋsebaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Ne ŋ hāalābiamba-i, kumaŋ saa saaya ku ce yitīenanŋu-na ba ce ku yaa-i!»

³ Yesu wuo cira: «Nyulmu naŋ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuo ce kumaŋ, ma sī na kalaanŋ-ku ke? ⁴ Davidi suurii Diilonj-dūŋgu-na a bie Diilonj-buruo-i ba wuo baa u nuɔmba-i. †† A ne da a saa baa mie Diilonj-hūmelle-i, da kuɔ *Diilojigāntieŋ nuɔ sī, ŋ sie gbāa wuo buruo faŋo-i. ⁵ Ma sī na bi kalaanŋ *āŋjīnamma-i ke? Wuo nelie saa saaya u ce maacemma yitīenanŋu-na, ŋga Diilojigāntaamba ce maacemma-i *Diilodubuɔ-i na aa molo sa kãŋ-ku wuo cālmuɔ. ⁶ A ne da bande-i-na, kumaŋ dii kumaŋ maaraa Diilodubuɔ-i. ⁷ Diilonj ciera wuo: «Taa na ce hujarre na-naa nuɔ ku yaa dɔlaanŋ-miŋ ku yaŋ na niikonni-i.» ††† Kuɔ na taa na suɔ nel daama yungu-i, naa naa saa ta na cāl nuɔmba-i na yuŋ-nu. ⁸ A tiraa naara kufanŋu-i: *Molonj-Bieŋo yaa yitīenanŋu tieŋo-i.»

Yesu siire nagāduɔla naŋo

(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

⁹ Yesuŋ juɔ piye baa *Fariŋsebaa-ba-i tī, wuo ta kã *Diilonelhāalādūŋgu-na. ¹⁰ Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na, u naŋga diei naa minanŋ. Fariŋsebaa baa ta ba taara āntāalamma da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaanŋo-na baa yuu-yo wuo: «A saa baa mie Diilonj-hūmelle-i, ŋ gbāa sire jeiŋo *yitīenanŋu-na wei?»

¹¹ Yesu wuo cira: «Namaaŋo-na, umaŋ duɔ waa baa tūmaanŋo diei yonŋ u kūndūŋgu-na aa tūmaanŋ daayo par suur fuonŋ-nu yitīenanŋu-na, kutieŋo ka yaŋ-yo dii fuonŋu-na wuo yitīenanŋu wei? ¹² Nelbilongo-i baa tūmaanŋo-i, hai bɔyaa? Terieŋgu faŋgu-na, ānfafamma gbāa ce yitīenanŋu-na, weima si dii.» ¹³ Aa naa waŋ baa

††† Nierŋ Samiel sebedielāŋo-na (1 Samuel) 21.2-7. ††† Ose (Osée) 6.6

naacolŋ daayo-i wuɔ: «Fara ŋ nanŋa-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u nanŋa-i, kaa firnu kananŋa temma-i.

¹⁴ Farisɛbaa baa pāŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu komanŋ-kūŋgu-na.

Yesu yaa Itienŋ cāarāŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juɔ suɔ wuɔ ba taara ba ko-yo, wuɔ ta halanŋ terienŋu-na. Nuɔŋ baa kūɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuɔ sire-bei hiere ¹⁶ aa naa wanŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yanŋ molo suɔ wuɔ u yaa siire-bei. ¹⁷ Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayi wanŋ manŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waanŋ-ma wuɔ:

«Diilonŋ ciɛra wuɔ:

¹⁸ *«Mi hiela mi cāarāŋo yaa daayo.*

U maama sa suɔ aa dɔlnu-mie.

U yaa fiɛŋ mi huɔŋga-i.

Mi ka hā-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigāanŋ nuɔmba-i nileiŋa-na hiere baa hūmeviile-i.

¹⁹ *U sie gāŋ baa moloŋo.*

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo sie nu u piiye hūngbesenniŋ.

²⁰ *U sie perienŋ terre manŋ kaanu tɪ,*

aa u sie dɪŋ dāamu manŋ kusiriye tɪ.

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba ji hūu viisɪnni maama-i.

²¹ *Nuɔmba-i hiere ba ka haa ba nanŋa-i yuɔ.»†*

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonŋu-na, baa ji jo baa bobo-yironŋo nanŋo-i Yesu wulaa. *Jɪnabaa-ba'i naa ciɛ-yo dumaanŋo-na. Yesu wuɔ puur u yufienŋa-i aa naa ce u tuɔ gbā u piiye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku biyaa ŋaa *Davidi hāayɛlŋo yaa-i?» ²⁴ *Farisɛbaa-banŋ juɔ nu-ma, baa gbɛ-ku dumaa wuɔ: «Jɪna ba yuntienŋo-i *Belsebul †† yaa hāa naacolŋ daayo-i himma-i u tuɔ donya jɪnabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduɔleŋ-baanŋ namaanŋo-i na sa gbo, yiinŋu dii baa yiinŋu na nelle ka muonu. Da na bi waa ciinŋu-na siso dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitāni duɔ tuɔ donya fuɔ ferɛŋ baamba-i, ma sɪ kuu dii ŋaa u gāŋ baa u ferɛ ke? Dumaanŋo-na, u fiŋŋūɔ ce nie aa ɔ u wulaa? ²⁷ Na gbɛ-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hāa muɔ himma-i mi ta mi donya jɪnabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferɛŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilonŋ-Yalle yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jɪnabaa-ba-i. Ku yaa pigāanŋ wuɔ *Diilonŋ-bāanŋu paa-nei tɪ.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbāa suur u nabienŋ dūŋgu-na a biera u bɪmbɪnni-i hel baa-ni aa u nabienŋo yanŋ-yo dumaa? Ŋga kutienŋ duɔ bel u nabienŋo-i vaa-yo igɛna, u gbāa suur biera u bɪmbɪnni-i hiere ta baa-ni.

³⁰ «Umanŋ duɔ uu si dii baa-mi, kuu dii ŋaa kutienŋo bigāanŋ-mi; aa umanŋ duɔ u sa tigiinŋ baa-mi, kuu dii ŋaa u pisāllā.

³¹ «Mi tūnu-nei: Nelbiliemanŋ cāl Diilonŋo-i aa ta ba haa tuosɪnni manŋ yuɔ hiere, u gbāa ce jande bei aa yanŋ ma tɪ. Ŋga umanŋ duɔ tuora u *Yalle-i, jande cɛraa u ce-yuɔ hɛɛma-na, jande cɛraa u ce-yuɔ dɔɔ-i-na. ³² Umanŋ duɔ wanŋ āndababalaanŋu hā *Moloŋ-Bienŋo-i, ma gbāa tɪ. Ŋga umanŋ duɔ piiye āndaparaanŋu hā Diilonŋ-Yalle-i, ma sie tɪ nyunŋo, ma sie tɪ bisɪnuɔ.

³³ «Tibifafaanŋu yaa maanŋ biefefeinŋa-i. Tibibabal-aanŋu manŋ biebabaleinŋa. Ba suɔ tibiinŋu-i ku bienŋa yaa nuɔ-i. ³⁴ Nelbabalaanŋ namaa temma-i daana-i! Nanŋ balaanŋ, nelfafamma ce nie aa hel na nunni-na? Neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋŋanŋ yuu baa mamanŋ, ma yaa hilaanŋ ŋ nuŋgu-na. ³⁵ Nelfefeinŋ u ānfafamma hel u hɔfafanŋa'i nuɔ-i. Aa nelbabalaanŋ u maacembabalamma hel u hɔbabalaanŋa'i nuɔ-i. ³⁶ Mi tūnu-nei: Gɛŋgeryiinŋu-na, bamanŋ waanŋ āndasɔɔnni-i hiere, Diilonŋo ka gāŋ baa-ba. ³⁷ Diilonŋo ka ne nanŋ ferɛŋ nuŋ-āndaanŋu yaa-i aa cira ŋ cālāa siso ŋ saa cāl.»

Nuɔmba ciɛra Yesu ce himma ba ne

(Marke 8.11-12; Like 11.29-32)

³⁸ Yesuŋ juɔ piiye tɪ, *ānjɪnamma pigāataamba namba-i baa *Farisɛbaa-ba namba cira: «Hāalātie, i taara ŋ ce himma i ne.»

³⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jɛnaamba sa ku! Ba gbɛ-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bɪŋkūŋgu sa ce dii hā-na. *Yonasinŋ ciɛ mamanŋ, ma ka saanu baa-na. ⁴⁰ Yonasinŋ ciɛ yinni siei-i dumaa teterienŋo kusūŋgu-na †, *Moloŋ-Bienŋo ka bi ce yinni siei-i dumei hɛɛma-na. ⁴¹ Ninivetaamba nuɔ Yonasi nuŋgu-i aa nanna ba cilɔbabalaanŋo-i ††, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umanŋ maaraa Yonasi-i aa na yagar wuɔ na sie nu u nuŋgu-i! Diilonŋ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemna. ⁴² Gɛŋgeryiinŋu-na, Seba nellentienŋo †† ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaanŋo-na. Fuɔ siire termaanŋ daaku-na a karnu nileiŋa-i hiere ji nu *Salomɔ nelma-i, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umanŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i!»

Jɪna duɔ bir jo u sa fa

(Like 11.24-26)

⁴³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «*Jɪna duɔ waa moloŋo-na aa ji hel, u kā ka tuɔ wuɔra u bɪŋ hɛɛŋ-nu duɔ taara muntɛnammu. ⁴⁴ Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kā mi munterɔɔmmu-na.» Aa bi bir. Duɔ kā ka da bɪŋkūŋgu si dii kutienŋo huɔŋga-na, aa u gbuu migāanŋ-ka da welewele aa tigiinŋ-ka, ⁴⁵ u bir ka bɪ u na-jɪnabaa niehāi, bamanŋ balaanŋ yanŋ ufanŋo-i ba jo ji suur tɛna-kei. Da ba suur tɛna dumaanŋo-na, ku migāanŋ balanŋ kutienŋo-na a yanŋ dɛɛlā-kūŋgu-i. Mafamma temma yaa ka da fiefie ku nuɔmba-i; ba saa fa.»

† Nienŋ Yonasi sebɛ-i-na (Jonas) 2.1. †† Yonasi (Jonas) 3.5-10

‡‡ Nellentienŋ daayo waa cicienŋo a saanu baa mamanŋ nyegāanŋ girekamma-na.

† Isayi (Ésaie) 42.1-4 †† *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul.

Yesu baamba juɔ da ba ji ne-yo

(Marke 3.31-35; Like 8.19-21)

⁴⁶ Yesuŋ waa tuɔ piye baa nuɔmba-i, u nyu wuɔ jo baa u hãmba-i da ba ji ne-yo. Baŋ juɔ ji da u piye, baa yiera gɔŋgũɔŋ-nu. ⁴⁷ Naacolŋo naŋ wuɔ da-ba aa naa piɛ waŋ baa Yesu-i wuɔ: «N nyu-i baa ŋ hãmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii yiera gɔŋgũɔŋgu-na ta ba cie-ni.»

⁴⁸ Yesu wuɔ gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ⁴⁹ Aa naa wuɔra pigãaŋ u *hãalã-biamba-i baa u naŋga aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa daaba. ⁵⁰ Bamaŋ ciɛŋ mi To maŋ dɔɔɔ-i-na u huɔŋga-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

Fũmanarãŋo naŋ maama

(Marke 4.1-9; Like 8.4-8)

13 Yinduɔŋgu faŋgu-na, Yesu wuɔ sire hel kã ka tĩɛ-na dalaŋga nuŋgu-na. ² Nuɔmba jo ji yu-yuɔ. Wuɔ bel nyugũŋ beŋo naŋo-na tĩɛna aa nuɔmba waa bomborma-na. ³ Uŋ tĩɛnaana, wuɔ biɛ gbãɛini tuɔ naŋ baa-ba wuɔ: «Naacolŋo naŋo kãa ka naŋ fũma u suɔŋgu-na. ⁴ Fũma naŋo kã ka diire hũmellen-huɔŋ-na, huriimba jo ji wuo ufaŋo-i. ⁵ Unãŋo kã ka diire tãmpɛllen-terien-gu. Hĩɛma saa waa bɔi terien-gu-na; a ce u pa yaŋ unãŋo-i. ⁶ Uŋ paa, u kaasĩnni saa gbãa suur kã yaŋ-na. Bãaŋguŋ juɔ doŋ ta ku jo, wuɔ kuol hiere kpɛmmu! ⁷ Unãŋo kã ka diire hĩɛŋ-nu. Hĩɛŋgu tu su-uye-yuɔ. ⁸ Umanŋ diiriye suɔŋ-huɔŋga-na munter-fafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unãŋo bienja komuɔŋa da-a-ndii, unãŋo bienja komuɔŋa sa-a-siɛi, unãŋo komuɔŋa baa cĩncielbaa.»

⁹ Yesuŋ waŋ mafamma-i wuɔ cira: «Umanŋ duɔ u ka nu, u nu!»

Kumaŋ ciɛ Yesu tuɔ naŋ gbãɛini-i

(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)

¹⁰ Yesuŋ juɔ naŋ tĩ, u *hãalãbiamba piɛ u caaŋ-nu ka cira: «Itie, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ naŋ gbãɛini baa nuɔmba-i?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonŋo ciɛ baa namaaŋo-i. U *nellentesĩnni maama maŋ fuyaa, u pigãaŋ namaaŋo-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kuaŋgu meɪ.

¹² Umanŋ duɔ tuɔ suɔ yien-gu, kuaŋgu ka ta ku naara u sɔsuɔmuŋgu-i; ŋga umanŋ duɔ u sa suɔ bĩŋkũŋgu, cellɛ-kũŋgu maŋ uŋ suɔ-kun, ku ka kor-yuɔ. ¹³ Na saa da, kumaŋ ciɛ mi ta mi naŋ gbãɛini-i baa-ba, yufienja dii baa-ba, ŋga ba sa da baa-ya. Tũnni dii baa-ba, ŋga ba sa nu baa-ni. Ba sa suɔ nelmaŋ kãŋ yaŋga maŋ nuɔ-i. ¹⁴ Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sĩ daama-i wei? Isayi waŋ-ma wuɔ: «Diilonŋo ciɛra wuɔ:

«Na ka ta na nu nelma-i,

ŋga na siɛ ta na suɔ ma yaaŋga-i.

Na ka ta na ne colcol, ŋga na siɛ ta na da bĩŋkũŋgu.

¹⁵ Hama-i nuɔ-i?

Bande ku nuɔmba nyaayã ba fere cor;

ba suunu ba tũnni-i

aa suuye ba yufienja-i.

Ba sa taara ba da bĩŋkũŋgu.

Ba sa taara ba nu weima.

Ba sa bi taara ba suɔnu kuaŋgu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.»†»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Namaa fuɔ, na yunni dɔlaa; na da baa na yufienja-i aa ta na nu baa na tũnni-i. ¹⁷ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Diilopɔpuɔrbiamba bɔi baa nelviim-ba bɔi taa ba taara ba da naŋ daŋ kumaŋ, aa nu naŋ nuŋ mamaŋ, ŋga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

Yesu firiinu fũmanarãŋo gbãnalãaŋgu-i

(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)

¹⁸ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Karaaŋ na tũnni-i na nu fũmanarãŋo gbãnalãaŋgu yuŋgu-i: ¹⁹ Nuɔmba naŋ hoŋmu dii ŋaa hũmellen-huɔŋga; da ba nu *Diilonŋ-bãaŋgu maama-i ba sa bel-ma nammu hãi, ba yaŋ *Bigãarãŋo jo ji hiel-ma aa yaŋ-ba. ²⁰ Banaŋ hoŋmu dii ŋaa tãmpɛllen-terien-gu; da ba nu Diilonŋ-nelma-i ma pãŋ dɔlɔu-bei ba hũu-ma. ²¹ Ŋga ma siɛ gbãa naŋ kaasĩnni. A ce dumaŋo-na weiŋ da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jĩna. ²² Banaŋ hoŋmu dii ŋaa hĩɛŋ-terien-gu; da ba nu Diilonŋ-nelma-i ba yaŋ aŋjɔguɔma-i baa gbein-maama jo ji suuye-meɪ; a ce ma sa da belle ba wulaa. ²³ A ne da banaŋ hoŋmu dii ŋaa hĩɛfafamma; da ba nu Diilonŋ-nelma-i ba suɔ ma yuŋgu-i aa wuɔ ma hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa. Kufaŋgu taamba yaa dii ŋaa fũma maŋ gbuu sire kpatalla; unãŋo bienja komuɔŋa da-a-ndii, unãŋo bienja komuɔŋa sa-a-siɛi, unãŋo komuɔŋa baa cĩncielbaa.»

Suontienŋo naŋo baa u bigãarãŋo

²⁴ Yesu wuɔ tiraa naŋ gbãnalãaŋgu naŋgu baa-ba wuɔ: «*Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa moloŋo maŋ siire ka duu dĩmma u suɔŋgu-na aa jo ji tĩɛna. ²⁵ Isuɔŋgu naŋgu-na, u bigãarãŋo naŋo yaŋ nuɔmba duɔfũŋ aa sire ka naŋ hẽbienja dĩmma hoŋma-na. ²⁶ Dĩmmaŋ juɔ ta ma hoŋ huɔŋgu-na, suontienŋo maacembiamba da hĩɛŋ daaku-i. ²⁷ Ba jo ji ta ba yuu suontienŋo-i wuɔ: «Yuntie, ma sĩ ŋ duu dĩmma'i ma kula suɔŋgu-na ke, hĩɛŋgu maama nie?»

²⁸ «Suontienŋo gbɛ-ba wuɔ: «Unãŋo sĩ, mi bigãarãŋo naŋo'i ciɛ mafamma-i.»

«Maacembiamba cira: «I kã ka for-ku nanna wei?»

²⁹ «Suontienŋo gbɛ-ba wuɔ: «Yaŋ-kun, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa dĩmma namma.

³⁰ Yaŋ ni vãa hiere. Dĩŋ da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igɛna a tigiin-ku caa-ku aa suɔ kar mi dĩmma-i dii-ma inɔŋgɔ-na hã-mi.»

Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa mutardi-belle

(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

³¹ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ tiraa naŋ gbãnalãaŋgu naŋgu baa-ba wuɔ: «*Diilonŋ-nellentesĩnni dii ŋaa mutardi-belle maŋ baŋ duu-de. ³² Mutardi-belle yaa yu-

† Isayi (Ésaie) 6.9-10

raanu yaŋ hiere, nga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiingu huriimba ta ba jo ba se kamma kuɔ.»

Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa konsiini

³³ Aa naa tiraa cira: «*Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluonj-nu a du burjũmmu-i kolloyufienja siei baa-ni, ni sire-muɔ hiere.»

Kumaŋ ciɛ Yesu tuɔ naŋ gbãɛnini-i?

(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waan nel daama-i hiere baa nuɔmba-i gbãɛniniŋ; duɔ puur duɔ piye gbãnalãangu, a puur duɔ piye gbãnalãangu. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbilonj uŋ waan mamaŋ ma'i sɪ daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonjo waanma wuɔ: «Diilonjo ciɛra wuɔ:

«Mi ji ta mi piye baa-ba gbãɛniniŋ.

Mamaŋ naa fuo dii miwaanjo domma-na, mi ka waŋ-ma baa-ba.» †

Yesu firnu suontienjo-i baa u bigãarãŋjo-i ba gbãnalãangu-i

³⁶ Yesuŋ juɔ piye tĩ, wuɔ yaŋ nuɔmba-i aa naa ta kũŋ. U *hãalãbiemba kã u wulaa ka cira: «Niŋ naan gbãnalãangu maŋ wuɔ suontienjo nanjo duu dĩmma aa u bigãarãŋjo kã ka naŋ hẽbieŋa dĩmma holma-na, ŋ sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yungu-i wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Molonj-Bienjo yaa suontienjo-i; u yaa duu dĩmma-i. ³⁸ U suonju yaa miwaanjo-i. Dĩmma yaa bamaŋ cuu Diilonjo huon-nu aa hẽbieŋa yaa bamaŋ cuu *Bigãarãŋjo huon-nu. ³⁹ Suontienjo bigãarãŋjo yaa *Sitãni-i. U yaa kãa ka naŋ hẽbieŋa-i dĩmma holma-na. Dikara-huonju yaa miwaanjo tĩmmaŋ-huonju-i aa dikartaamba yaa *dɔɔɔpuɔɔrbiemba-i. ⁴⁰ Baŋ kaal hĩenju-i ba caa-ku dumaa, miwaanjo tĩmma-na, ku ka waa dumɛi. ⁴¹ Yiiŋgu faŋgu-na, Molonj-Bienjo ka ce u dɔɔɔpuɔɔrbiemba jo ji bel bamaŋ guɔlaan nuɔmba gbeini-i baa bamaŋ ciɛŋ ãmbabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba dãŋgbɔguɔŋgu-na. Kaalungu sie ji waa dei. ⁴³ Nga bamaŋ wuɔyaan Diilonj-hũmelle-i, ba ka waa huonju faŋgu-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa ŋaa bãansɛniengju. Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa sɛne

⁴⁴ «*Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa sɛne maŋ fuyaa suonju nanju-na, naacoljo nanjo kã ka paya-yuɔ. U huonja gbuu fɛ, u migãan fuo-yo aa kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a jo ji sãa suonju faŋgu-i.»

Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa niibiliengju

⁴⁵ «*Diilonj-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa torgoceronjo maŋ taaraayan niibilefafanni duɔ sãa. ⁴⁶ U juɔ da sukpepellun-kũŋgu nanju-i, u kã ka suor u nagãŋ-niini-i hiere a sãa-ku.»

Diilonj-nellentesĩnni dii ŋaa juɔŋo

⁴⁷ «*Diilonj-nellentesĩnni tiraa ni ye ŋaa tetebeljuɔŋo. Da ba naŋ juɔŋo-i, duɔ hi teterienjo teterienjo, u bel.

⁴⁸ Da ba fa-ba hel baa-ba hũmma-na, ba kã ka tĩena fiel baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. ⁴⁹ Miwaanjo tĩmma ka waa dumɛi: *Dɔɔɔpuɔɔrbiemba ka jo ji fiel nelbabalaamba-i hiel-ba nelfafaamba-na ⁵⁰ ka dii-ba dãŋgbɔguɔŋgu-na. Kaalungu sie ji waa dei.»

⁵¹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Miŋ waan mamaŋ, na nuɔ-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ūu, i nuɔ-ma.»

⁵² Yesu wuɔ cira: «*Åŋjĩamma pigãatienjo maŋ duɔ hũu-ma hãalã Diilonj-nellentesĩnni kũŋgu-i, uu dii ŋaa dumellentienjo maŋ hielaan bĩmbĩfelenni-i baa niicolonni-i u muntierammu-na u hã nuɔmba-i.»

Nasaretitaamba cĩnaana Yesu-i

(Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

⁵³ Yesuŋ juɔ naŋ gbãɛnini-i tĩ, wuɔ ta terienju faŋgu-na ⁵⁴ a kã ba nelle-na ††. Uŋ kãa, wuɔ kã ba *Diilonel-hãalãdũŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonj-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hɔmmu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Fuo kaa hel baa nelnul daade-i hie? U ciɛ nie tuɔ gbã u ce hiŋ daama temma-i? ⁵⁵ Ma sɪ fãnanjo bienjo yaa ke? Maari bienjo'i sɪ wei? Fuo hãanjo nanjo yaa baŋ bĩŋ-yonj Sake-i, unanjo-i Yosefu, unanjo-i Simo aa unanjo-i *Yuda. ⁵⁶ U tũɔbaa-ba dii baa-ye tĩenamman-na. Fuo kaa hel baa hiŋ daama-i hie?»

⁵⁷ Kuŋ ciɛ dumaanjo-na, ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kãŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo-i terni-na hiere; nga u nellonj-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.» ⁵⁸ Baŋ'a ba saa hũu u nelma-i dumaanjo-na, u saa ce gberɛ-weima bɔi terienju-na.

Nsãa-Batisiŋ kuu kuliŋgu maŋ

(Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

14 Yibienja faŋa-na, fãamaanjo maŋ waa *Galile yungu-na, wuɔ nu ba piye Yesu maama-i. Ba taa ba bĩ-yo *Erodi-Åntipasi. ² Wuɔ gbɛ u maacembiemba-i wuɔ: «Naacolj daayo-i mi suyaa mie *Nsãa-Batisi yaa birii jo. U hilaa kuonj-nelle-na jo, ku'i ciɛ u hi hiŋ daama temma-i.» ³ A ne da Erodi fuɔ ferɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsãa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo waa u mɔlɔ ciɛŋo aa u hũu-yo mɔlŋo wulaa. Ba taa ba bĩ mɔlŋo-i Filipu. ⁴ Uŋ hũyãa-yo dumaanjo-na, Nsãa wuɔ waŋ-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiŋgo sɪ. ⁵ Erodi wuɔ tuɔ taara u ko-yo. Nga nuɔmba-i hiere baa naa suɔ wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbilonjo. Erodi duɔ ne terienju faŋgu-i, korma da-yo baa nuɔmba-i.

⁶ Yiŋgu nanju-na, Erodi wuɔ ji tuɔ ce u hommanj-yiŋgu ponsaanju-i aa naa bĩ u jẽnaamba-i. Erodiyadi bilonj wuɔ nyenj Erodi jẽnaamba yaanjo-na ponsaan daaku-na; kuɔ fũnuŋ dɔlnu Erodi. ⁷ Wuɔ pã nunju baa bilonjo-i wuɔ fuɔ baa Diilonjo, kere uŋ taaranj kumaŋ, u waŋ-ma, u ka hã-yo baa-ku. ⁸ Bilonjo nyu wuɔ gbo-yo

† Gbelieman-nalãangu (Psaume) 78.2

†† Ba nelle yaa Nasareti. Nieŋ Like 4.16.

wuo u cira u taara Nsāa-Batise yungu. Biloŋ wuo bi cira: «Mi taara ŋ kar Nsāa-Batise yungu-i a dii-ku tasaŋ-na jo baa-ku ji hā-mi bande.»⁹ Fāamaaŋo yaŋ kaa pāŋ bir ka deŋ birma; ŋga u ka ce-ma nie? U yaa pāa nuŋgu-i baa-yo nuɔmba-na. Wuo naa wuo cira: «Weima sī.»¹⁰ Aa naa puɔr ba kā ka kar Nsāa-Batise yungu-i dii kaso-i-na¹¹ a dii-ku tasaŋ-na ji hā biloŋo-i baa-ku. Biloŋ wuo hūu-ku hā nyuŋo-i baa-ku.¹² Nsāa *hāalā-bieŋ baa kā ka bie u bomborre-i ka fuure-die aa naa kā ka tūnu Yesu-i baa-ma.

Yesu hāa nelpūŋgu naŋgu wuo ye

(Marke 6.30-44; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

¹³ Yesuŋ nuɔ nel daama-i, wuo bie beŋo ta tuɔ kā u deŋ. Nuɔŋ baa yagar nu-ma aa naa hel nilieŋa-na a bella nuoraŋgu nuŋgu-i ta ba nyaanu-yuo.¹⁴ Uŋ kaa hi, wuo huɔl, wuo u ne da nelpūŋgu naŋ temma u yaŋga-na. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuo doŋ tuɔ sire jaamba maŋ waa baa-ba.

¹⁵ Bāaŋguŋ juɔ hir huɔŋgu-na, u *hāalābiemba pie kā u wulaa ka cira: «Bāaŋgu tīe tī, aa ii dii hīeŋ-nu, ŋ sa ce nuɔmba ɔɔrɔ kā nilieŋa maŋ kɔɔnni-na ka taara niiwuoni sāa wuo wei?»

¹⁶ Yesu wuo cira: «Yungu si dii ba da ba kā; namei saaya na hā-ba niiwuoni-i ba wuo.»

¹⁷ U hāalābieŋ baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye bande-i-na yon baa titiraamba hāi.»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Juɔŋ baa-ni na ji hā-mi.»

¹⁹ Baa jo baa-ni, wuo ce nuɔmba tīena hīeŋgu-na, aa naa bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baŋ daaba-i a ciir u yungu-i ɔɔrɔ-i-na a jaal Diiloŋo-i aa naa būlnu buruo-i a hā u hāalābiemba calnu-yuo hā nuɔmba-i.²⁰ Nuɔŋ baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufieŋ cīncieluo a hāi.²¹ Bamaŋ naa waa, ba gbāa yu nuɔmba neifieŋa hāi nuɔsiba ndii temma. Caamba nuŋgu sī baa bisālmba-i.

Yesu wuo yaa hūmma ɔɔrɔ

(Marke 6.45-52; Nsāa 6.16-21)

²² Baŋ bi wuyaa niiwuoni-i, Yesu wuo guor u *hāalābiemba bie beŋo-i ta u yaŋ-na ta ba karnu ba kā bomborre nande-na aa fuɔ wuo tīena duɔ ce nuɔmba ɔɔrɔ kūŋ ba cīnniŋ.²³ Nuɔmbaŋ juɔ ɔɔrɔ hiere, wuo kā ka nyugūŋ tānuŋgu-na tuɔ cārā Diiloŋo-i. Bāaŋguŋ fie ji tī, wuo tīena dii u da-u-diei tuɔ cārā Diiloŋo-i.²⁴ A ne da huɔŋgu faŋgu-na, u hāalābiemba naa maa baa beŋo-i. Fafalmu naŋ temma sire ta mu jārā-bei. Hūŋ maa ta ma sagalla beŋo-i baa-ba.²⁵ Cīcānjāale-na, Yesu wuo sire a tuɔ wuo hūmma ɔɔrɔ-i-na u kā ba wulaa.²⁶ Baŋ juɔ' a ba ne da u wuo u jo hūmma ɔɔrɔ-i-na, ba huleiŋa gbuu pāŋ caar wuo sī isuɔtiero. Baa doŋ ta ba kaasīŋ.

²⁷ Yesu wuo cira: «Baa na tie holle, muɔmēi!»

²⁸ Pier wuo cira: «Itie, da kuo nuɔnei kelkel, ce mi wuo hūmma ɔɔrɔ-i-na kā ŋ wulaa.»

²⁹ Yesu wuo cira: «Jo!» Pier wuo hel beŋo-na tuɔ wuo hūmma ɔɔrɔ-i-na u jārā-yuo.³⁰ Uŋ juɔ juɔguɔŋ fafalmu maama-i, u holle pāŋ caar, wuo doŋ tuɔ nyierā hūmma-na. Uŋ nyierāŋ dumaŋo-na, wuo tuɔ kaasīŋ wuo: «Itie,

kor-mi o! Kor-mi!»³¹ Yesu wuo fara u naŋga-i a bel-o aa naa cira: «Ŋ saa haa ŋ naŋga-i mie ku haama ku'i cie. Bige-i cie ŋ ce ŋ hōmmu-i mu hāi?»

³² Uŋ bilaa u naŋga-i dumaŋo-na, baa kā ka suur beŋo-na, fafal muɔ bi pāŋ yiera.³³ Bamaŋ waa beŋo-na, baa jo ji dūuna Yesu yaŋga-na aa naa cira: «Coima saa fa, nuɔnei Diiloŋ-Bieŋ nuɔŋo-i kelkel!»

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na

(Marke 6.53-56)

³⁴ Fafalmuŋ yieraaya, Yesubaa baa perieŋ karnu kā Genesareti.³⁵ Genesaretitaambaŋ daa Yesu-i, baa suɔ-yo aa naa wuoɔra tūnu ba-naa ka hel baa kɔɔnniŋ-nilieŋa-i hiere. Nuɔŋ baa hel jo baa ba jaamba-i hiere³⁶ ji ta ba cārā-yuo wuo u ce jande aa u yaŋ ba yieya u jongoŋguo tūŋgu yaa yon. Ku waa umaŋ duɔ yieya u jongoŋguo tūŋgu-i, kutieŋo pāŋ sire da yeryer.

Bīncuoŋ-hūmelle maama

(Marke 7.1-13)

15 Ku huŋgu-na, *Fariŋēbaa-ba namba-i baa *ān-jīnamma pigāataamba namba sire *Yerusalemu-i-na a kā Yesu wulaa² ka yuu-yo wuo: «Bige-i cie ŋ *hāalābiemba sa wuo bīncuoŋ-hūmelle-i? Da ba'a ba wuo niiwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

³ Yesu wuo cira: «Bige-i bi cie namaa na yaŋ Diiloŋo uŋ waaŋ mamaŋ aa ta na ce na bīncuoŋ-maama? ⁴ Diiloŋo ciera: «*Ta ŋ dii ŋ bīncuoŋ-maama nuŋgu-i.*»[†] Aa tiraa cira: «*Umaŋ duɔ waŋ āndaparaŋgu hā u to-i sisɔ u nyu-i, kutieŋo saaya komma.*»^{††} Ŋga namaa birii cira wuo umaŋ duɔ waŋ baa u bīncuoŋo-i wuo: «Miŋ ŋa naa da kumaŋ da mi kāyā-nie, mi pāa-ku hā Diiloŋo.» Kere umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji feŋ da bīŋkūŋgu hā u bīncuoŋo-i wēima sī.⁶ Terieŋgu faŋgu-na, na huraa Diiloŋ-nelma-i baa na bīncuoŋ-maama.⁷ Huhurman-taŋ namaa temma-i daana-i; *Isayiŋ fii-na baa kumaŋ, na yuu-ku. Isayi waaŋ-ma wuo: «Diiloŋo ciera wuo:

⁸ «*Nel daade taamba kāŋ-mi ba nuŋ-nu yon.*

Mi maama si dii ba hōmmu-na.

⁹ *Baŋ pigāaŋ nuɔmba-i hūmelle maŋ, bafamba diele. A ce dumaŋo-na, yungu si dii ba Diilojaale-na.»*[‡]

Kumaŋ gbāa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i

(Marke 7.14-23)

¹⁰ Yesuŋ piye mafamma-i, wuo bī nuɔmba-i a ji cira: «Karaŋ na tūnni-i fafamma na nu mi nelma-i: ¹¹ Kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku sie gbāa guɔla-nie Diiloŋ-hūmelle-na. Kumaŋ hilaŋ, ku yaa gbāa guɔla-nie.»

¹² U *hāalābiemba pie u caaŋ-nu ka cira: «Ŋ saa suɔ wuo ŋ nelma jaŋ *Fariŋēbaa-ba-i wei?»

¹³ Yesu wuo cira: «Mi To maŋ ɔɔrɔ-i-na, uŋ'a u saa sū tibinni maŋ hiere, ni ka fuur halaŋ.¹⁴ Yaŋ-baŋ, baa dii ŋaa yiriemba maŋ bilaa ba nayirieŋ nammu. Na suyaa

† Helmaŋ-sebe (Exode) 20.12; Ānjīnammaŋ-sebe 5.16 †† Helmaŋ-sebe (Exode) 21.17 ‡ Isayi (Ēsaie) 29.13

kerre yironɔɔ duɔ bel u nayironɔɔ nanɔɔa, ba ka par suur fuonɔɔ-nu ba hã-i-na hiere.»

¹⁵ Pier wuɔ cira: «Ninɔɔ wanɔɔ nelma manɔɔ daama-i i saa suɔ ma yaanɔɔa-i; firnu-meɔ baa-ye.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Bisãlmba'i namaanɔɔ-i yogo wei?»

¹⁷ Namaa saa suɔ wuɔ kumanɔɔ suuriinɔɔ nelienɔɔ nuɔ nɔɔnɔɔ-nu ku kã nɔɔ kusũnɔɔ-nu aa cor ka ce binienɔɔ wei?»

¹⁸ A ne da nelienɔɔ nuɔ ninɔɔ wanɔɔ mananɔɔ nɔɔnɔɔ-nu, ma hel nɔɔ huɔnɔɔa'i nuɔ-i; ma yaa gbãa guɔla-nie Diilonɔɔ-hũmelle-na. ¹⁹ Ænjɔɔɔbabalamma hel nelienɔɔ nuɔ nɔɔ huɔnɔɔa'i nuɔ-i: Nɔɔ huɔnɔɔa'i diyaanɔɔ-ninɔɔ nelkolle-na, *fuocesĩnni-na, bĩnɔɔwosĩnni-na, cuosĩnni-na, coikarre-na, baa yebĩenande-na. ²⁰ Daama temma yaa guɔlaayanɔɔ nelienɔɔ nuɔnɔɔ-i. Nɔɔa a wuɔ niwuoni-i nɔɔ saa saara nam-mu-i, kufanɔɔgu sie gbãa guɔla-nie.»

Nercienɔɔ nanɔɔ haa u nanɔɔa Yesu-i-na

(Marke 7.24-30)

²¹ Ku huonɔɔ-nu, Yesu wuɔ ta terienɔɔa fanɔɔ-nu a kã Fenisi mara nuɔ. ²² A ne da nercienɔɔ ^{††} nanɔɔa waa terienɔɔa fanɔɔ-nu. Yesuɔ kãa, cienɔɔ daa wuɔ cu u huonɔɔ-nu tuɔ fara u piiye baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi hãayẽlnɔɔ nuɔ, jande ce hujarre-mie! *Jĩna nanɔɔa dii mi bilonɔɔa yunɔɔ-nu, kuu si dii-yuɔ dei.» ²³ Yesu saa senɔɔ sũnunɔɔa yuɔ. U *hãalãbiemba pie u caanɔɔ-nu ka cira: «Itie, nɔɔ a bir cienɔɔ daayo-i i huonɔɔ-nu wei? Nɔɔ saa da unɔɔ cenɔɔ ijieni-i u nyaanu-yie wei?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔɔa puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yonɔɔ, baa dii nɔɔa tũlmba manɔɔ baala.»

²⁵ Cienɔɔ daa wuɔ jo ji dũuna u yaanɔɔa-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da nɔɔ bie bisãlmba niwuoni-i hã juoraamba baa-ni ku saa fa.»

²⁷ Cienɔɔ wuɔ cira: «Itie, nɔɔ waanɔɔ ninsonɔɔ, nɔɔa ma sũ juoronɔɔa tienɔɔ duɔ wuɔ niwuoni-i aa nimanɔɔ diire, juoronɔɔa wuɔ-ni ke?»

²⁸ Unɔɔ waanɔɔ mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Cienɔɔ nuɔ, nɔɔ haa nɔɔ nanɔɔa-i mie kelkel! Ninɔɔ taaranɔɔ kumanɔɔ, Diilo ka hã-ni baa-ku.»

Terduɔnɔɔa fanɔɔ-nu, bilonɔɔ wuɔ bi pãnɔɔ da u ferɛ.

Yesu siire jaamba bɔi

²⁹ Yesu wuɔ ta terienɔɔa fanɔɔ-nu a kã *Galile dalanɔɔa-na ka nyugũnɔɔ tãnunɔɔa nanɔɔ-nu tĩena. ³⁰ Nuɔnɔɔ baa kũɔɔ ba-naa ta ba kã u wulaa baa ba jaamba-i: Cise-duɔɔbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dei. Umanɔɔ duɔ jo baa u wuonɔɔ, u jo ji jĩna-yuɔ Yesu caanɔɔ-nu. Yesu wuɔ sire-bei hiere kpẽmmu!

³¹ Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, cise-duɔɔbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufienɔɔa puurii. Kuɔ ce nuɔmba-i gberɛ. Baa ta ba gbelenɔɔa *Isirahel-baamba Diilonɔɔa-i.

† Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'i sũ ma nyegãanɔɔa girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidũ mara». Nilenɔɔa fanɔɔ dii Fenisi huonɔɔ-nu. †† Cienɔɔ daayo bĩncuɔmba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigãanɔɔa wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

Nuɔmba neifienɔɔa hã wuyaa buruo niehã yar-ba

(Marke 8.1-10)

³² Yesuɔ waa dalanɔɔa-na, yiinɔɔa nanɔɔ-nu, wuɔ bĩ u *hãalãbiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuɔnɔɔ daaba hujarre ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da bĩnɔɔkũnɔɔa wuɔ. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔɔ-ba hũmelle-na.»

³³ U hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie hĩenɔɔ daaku-na die hã nelpũnɔɔa daaku da ku wuɔ ye?»

³⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehã baa tetebiemba namba.»

³⁵ Yesu wuɔ gbẽ nuɔmba-i wuɔ ba tĩena hĩema-na

³⁶ aa naa bie buruo niehã daayo-i baa tetebienɔɔa daaba-i a jaal Diilonɔɔa-i aa naa bũlnu-nie hã u hãalãbiemba calnu-nie hã nuɔmba-i. ³⁷ Nuɔmba-i hiere baa wuɔ nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienɔɔa niehã. ³⁸ Bamanɔɔ naa waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienɔɔa hã temma. Caamba nanɔɔa sũ baa bisãlmba-i. ³⁹ Banɔɔ juɔ wuɔ tĩ, Yesu wuɔ ce ba bɔɔɔ kũnɔɔ ba cĩnninɔɔa aa fuɔ wuɔ kã ka bie benɔɔa tuɔ kã Magadã.

Yesu suɔraaya

(Marke 8.11-13; Like 12.54-56)

16 Ku huonɔɔ-nu, *Farisĩebaa-ba namba-i baa *Sadusĩebaa-ba namba siire kã Yesu wulaa wuɔ ba ka piiye cure-yuɔ. Banɔɔ kãa, baa cira: «Hãalãtie, ce himma namma i ne, mananɔɔa pigãanɔɔa wuɔ nɔɔ juɔ Diilonɔɔa jomma.»

² Yesu wuɔ cira: «Bãanɔɔa da ku ta ku suur huonɔɔa manɔɔ nuɔ-i, da na ne diilonɔɔa yaanɔɔa-i da-ka dãa, na cira: «Diilonɔɔa sie dãa, terienɔɔa ka fa.» ³ Aa da na sire cucu-uyunɔɔa-na a da diilonɔɔa yaanɔɔa saa fa, na cira: «Diilonɔɔa ka dãa nyunɔɔa-i-na.» Na cie nie ta na suɔ diilonɔɔa yammu-i na bɔɔɔ-muɔ aa na sa suɔ mananɔɔa cienɔɔa fiefie-i-na ma yunɔɔa-i? ⁴ Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jẽnaamba sa ku. Ba gbĩe-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Bĩnɔɔkũnɔɔa sa ce dii hã-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Unɔɔ waanɔɔa mafamma-i, wuɔ ta aa naa yanɔɔa-ba.

Yesu gbuɔya u hãalãbiemba-i

(Marke 8.14-21)

⁵ Yesubaa-banɔɔa taa terienɔɔa-na, baa kã ka bie benɔɔa ta ba karnu ba kã dalanɔɔa yienɔɔa nanɔɔ-nu. A ne da banɔɔa ba ta, ma saa tĩenu u *hãalãbiemba bie *buruo.

⁶ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Jande, bilaanɔɔa na ferɛ *Farisĩe ba siini-na baa *Sadusĩe ba bi niini-na.»

⁷ U hãalãbienɔɔa baa donɔɔa ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «Inɔɔa i saa bie buruo ku'i cie u tuɔ piiye de-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ banɔɔa mananɔɔa. Wuɔ cira: «Na saa haa na nanɔɔa-i mie ku haama. Na bilaa-ma nie aa cira nanɔɔa na saa bie buruo ku'i cie mi ta mi piiye de-i-na?»

⁹ Na saa suɔ ku yaanɔɔa-i yogo wei? Nanɔɔa calaanu buruo u ndii manɔɔa hã nuɔmba neifienɔɔa hã nuɔsiba ndii ba wuɔ u yar-ba, † u maama karaanu-nei wei? Aa nanɔɔa

† Nienɔɔa 14.15-21.

biyaa segeyufienja maŋ ta ku yiingu-na, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehãï maŋ naŋ calaanu-yuc hã nuɔmba neifienja hãï ba wuo u yar-ba, † mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienja maŋ naŋ biyaa-ya ta kufanŋu yiingu-na a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbɛ na suc wuc miŋ ciera na bel na fere Farisɛ ba siini-na baa Sadusɛ ba niini-na, mi sa waŋ bur-maama!» ¹² Terienŋu fanŋu-na, u hãalãbiemba suc suc wuc u saa cira ba bel ba fere si-iniŋ-kerrenŋ, nga wuc ba bel ba fere Farisɛ ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusɛ ba maama-na.

Yesu sɪnni yaa hani-i?
(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)

¹³ Yesubaa baa kãa kunanŋu-i Sesare maŋ Filipu wuonŋo-na. Yesu wuc ka yuu u *hãalãbiemba-i wuc: «Nuɔŋ ba'a hai moloŋo-i *Moloŋ-Bieŋo-i?»

¹⁴ U hãalãbienŋ baa cira: «Banamba ciera nuɔnei *Nsãa-Batise-i; bananŋ ba'a nuɔnei *Eli-i; bananŋ ba'a *Seremi; bananŋ ba'a *Diilopɔpɔrbilongo naŋ nuɔ.»

¹⁵ Yesu wuc cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

¹⁶ Simɔ-Pier wuc cira: «Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i aa saanŋ *Konŋkortienŋ maŋ, u yaa nuɔŋo-i. Cicɛlmantienŋ Bieŋo yaa nuɔŋo-i.»

¹⁷ Yesu wuc cira: «Pier, Nsãa bieŋ nuɔ, naŋ yunŋu dɔlaa, niŋ waanŋ mamanŋ daama-i naŋ kusũŋ-maama sɪ, mi To maŋ dɔɔ-i-na, u yaa diyaa-ma ŋ nuŋgu-na.»

¹⁸ Aa naa cira: «Pier, ŋ yerre yunŋu yaa wuc tãmpɛlle. Mi tũnu-nie: Mi ka fu mi dũŋgu-i tãmpɛlle fande yaa nuɔ-i. *Sitãni yufelle kuɔ, u sie gbãa ce-ku bĩŋkũŋgu.»

¹⁹ Mi ka hã-ni *Diilonŋ-nelle dieŋa-i: Da ŋ cĩna kumanŋ hĩema-na bande-i-na, ba ka cĩna ku bĩŋkũŋgu-i dɔɔ-i-na; da ŋ bi sie kumanŋ hĩema-na bande-i-na, ba ka bi sie ku bĩŋkũŋgu-i dɔɔ-i-na.» ²⁰ Aa naa waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuc ba baa waŋ ma hel wuc Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋkortienŋ maŋ u yaa ufanŋo-i.

Yesu kaal u mulĩema-i baa u hãalãbiemba-i
(Marke 8.31-9.1; Like 9.22-27)

²¹ A donŋ huonŋu fanŋu-na, Yesu wuc donŋ tuɔ piye u pigãanŋ u *hãalãbiemba-i wuc: «Da ku fie ce nie nie, fuɔ mi kã *Yerusalemu-i-na. Da mi kã, nelle bĩncuɔmba-i baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjĩnamma pigãataamba ka ce-mi sũlma aa ko-mi. Nga da ba ko-mi, mi ka ce yinni hãï yonŋ hĩema-na, sieliŋ-yiingu-i, mi ka sire hel jo.» ²² Uŋ waanŋ mafamma-i, Pier wuc bĩ-yo ba kã ba denŋ ka tuɔ waŋ baa-yo wuc: «Itie, baa ta ŋ piye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo sie hũu-ma ma ce.»

²³ Yesu wuc ne-yo da fie aa naa cira: «*Sitãni, kã ŋ halanŋ mi caanŋ-nu! Nj taara ŋ guɔl mi gbeini-i wuc nie? Nj kusũŋ-maama-i Diilonŋ-maama sɪ, nelbilienŋ-maama.»

²⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuc gbɛ u hãalãbiemba-i wuc: «Umanŋ duɔ tuɔ taara u cu mi huonŋ-nu, kutienŋ saaya u cĩna u fere, aa u bi saaya u sie mulĩema-i baa kuli-ingu-i. ²⁵ Umanŋ duɔ tuɔ kaal baa u yunŋu yonŋ, kutienŋ

† Nierŋ 15.32-38.

ka kɔsuɔŋ u fere; nga umanŋ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere mei maama-na, kutienŋ ka da cicɛlma maŋ sa tĩenŋ dede-i. ²⁶ Nelienŋ nuɔ da ŋ da ŋ yufienŋ-niini-i hiere miwaanŋo-na aa ka caa, yunŋ haku-i dii-kuɔ? Nelienŋ nuɔ ŋ gbãa sãa ŋ yunŋu-i baa bige-i Diilonŋo wulaa? ²⁷ *Moloŋ-Bieŋo ka jo baa u To fĩŋgũɔ-i baa u *dɔɔpɔpɔrbiemba-i. Duɔ jo, u ka pã nuɔmba-i ba maacemma sullu-i. ²⁸ Yaanŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba sie hi ku, ba ka da Moloŋ-Bieŋo juɔ u fĩŋgũtesĩn-niŋ-jomma-i.»

Yesu birii u denŋ birma
(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

17 Yesuŋ waanŋ mafamma-i, yinni niediei ku huonŋu-na, wuc ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake hãanŋo-i Nsãa, ba kã ba denŋ ka nyugũŋ tãnujaataama naŋo-na. ² Ba'a ba ne da Yesu birii u denŋ birma: U yaanŋa caa dumaa ka ferenŋ nuɔ ŋaa bãanŋu, u jonŋorbaa-ba bir baapielmba ta ba caa da muimui. ³ Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁴ Pier wuc gbɛ Yesu-i wuc: «Itie, i jomma faa bande-i-na de! Da ŋ sie, ŋ yaŋ mi ce gbuganni siei: ku diei naŋ kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu nanŋu-i Eli kũŋgu.» ⁵ Nelma saa ji tĩ u nuŋgu-na, nyaasĩnni nanni jo ji cĩnnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piye ni huonŋa-na wuc: «Mi Bieŋo yaa daayo-i, u maama sa suc aa dɔlnu-mie. U yaa fieŋ mi huonŋa-i. Taa na nu u nuŋgu-i!»

⁶ Moloŋ daa uŋ piye, *hãalãbiemba kũɔma pãŋ ta ma nyenŋ; baa dũuna hiere nisĩŋ ba yunni-i hĩema-na. ⁷ Yesu wuc pie a wuɔra haa u nanŋa-i bei aa naa cira: «Baa na kãalã; siirenŋ!» ⁸ Ba ciirii ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yonŋ.

⁹ Banŋ juɔ ta ba hiere tãnuŋgu-na, Yesu wuc waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuc *Moloŋ-Bieŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo.

¹⁰ U hãalãbienŋ baa cira: «Ma sɪ *ãnjĩnamma pigãataamba ciera wuc Eli yaa saaya u bir jo igẽna aa Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuc u ka saanŋ *Konŋkortienŋ maŋ, u suc jo ke?» ††

¹¹ Yesu wuc cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migãanŋ weima-i hiere, ¹² nga mi tũnu-nie: Eli juɔ tĩ. Uŋ juɔ, ba saa suc wuc u yaa-i, ba ce ba bãanŋu-i yuc. Ba ka bi ce ba bãanŋu-i Moloŋ-Bieŋo-na dumei.»

¹³ Terienŋu fanŋu-na, u hãalãbiemba suc suc wuc u gbɛ *Nsãa-Batisei yaa dumaanŋo-na.

Yesu duɔnya jĩna naacombilonŋo naŋo-na
(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Banŋ hiiriye tãnuŋgu-na ka hi nuɔmba terienŋu-i, naacolŋo naŋ wuc pie ka dũuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: ¹⁵ «Itie, jande ce hujarre mi bieŋo-na aa ŋ sire-yuc; kurmcɔɔŋo dii-yuc, ku si dii-yuc dei. Da ku sire-yuc de-i-na, kuniɛ u cii suur dãamu-na, kuniɛ u cii suur hũmma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo ŋ *hãalãbiemba wulaa, nga u maama yaraa-ba.»

†† Malaki (Malachie) 3.23

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i na sa hũu nelieŋ maama, na saa fa! Na daa nie sī mi ka t̄ieɲa baa-na gbula wei? Namaa ji hũu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juaŋ baa naacombiloŋo-i bande.» ¹⁸ Baa jo baa naacombiloŋo-i. *Jĩna'i naa cie-yo dumaŋo-na. Yesu wuɔ nuola jĩna-i wuɔ u cor u hel naacombiloŋo-na. Jĩna wuɔ bi hel. Naacombiloŋ wuɔ da u fere.

¹⁹ Jĩnaŋ hilaa, hãalãbiemba pie ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie mie i saa gbãa donya-yuɔ?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na naŋga-i mie ku haa ma ku'i cie. Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Halle da na fie haa na niele-i mie yon, weima sie gbãa yar-na cemma: Na gbãa gbẽ tãnuŋ daaku-i wuɔ ku sire kã dii daalei, aa ma bi ce.» [²¹ Aa naa cira: «Jĩna daayo temma-i, da na saa dii sũŋgu aa cãrã Diiloŋo-i na sie gbãa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

²² Yiiŋgu naŋgu-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba waa ta ba wuɔra *Galile huɔŋga-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Yiiŋgu dii baa yiiŋgu, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i hã nuɔmba-i baa-yo ²³ ba ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yon hĩema-na, sieŋiŋ-yiiŋgu-i u ka sire hel jo.» U hãalãbiemba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa gbuu pãŋ vãa ba yammu-i.

Nampo kũŋgu

²⁴ Baŋ kaa hi Kafarnamu-i, bamaŋ hũyãaŋ *Diilodubuo nampo-i, baa pie yuu Pier wuɔ: «Na hãalãtiengo pã Diilodubuo nampo-i wei?»

²⁵ Pier wuɔ cira: «U sa pã-yo wuɔ bige-i cie?»

Pierŋ juɔ jo ji tuɔ suur, Yesu wuɔ sieŋ-yo cira: «Pier, naŋ wulaa haba-i pãaŋ nampo-i ba hã fĩŋgõtaamba-i hĩema-na bande-i-na? Ba bisãlmba'i pãaŋ-yon waa nieraamba'i pãaŋ-yon?»

²⁶ Pier wuɔ cira: «Nieraamba'i pãaŋ-yon.»

Yesu wuɔ cira: «Kuu dii ŋaa ba bisãlmba nuŋgu si dii nampo pãmma-na; dumei sī wei? ²⁷ Nga, mi sa taara i guola Diilodubuo yaataamba hõmmu-i. Kã nuoraanngu-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterieŋo maŋ d̄ielã-wuŋo-i, ŋ gbaar u nuŋgu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pã mei nampo-i baa naŋ bi wuŋo-i hiere; di ka gbẽ.»

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i Diiloŋ-nelle-na?

(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

18 Huɔŋgu fanggu-na, Yesu *hãalãbieŋ baa pie u caaŋ-nu ka cira: «Itie, hai nelbuɔ-i *Diiloŋ-nelle-na?» ² Yesu wuɔ bĩ bisãmbiloŋo naŋo a ji yiera-yuɔ ba hõlma-na ³ aa naa cira: «Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisãmbieŋ temma, na cerea na suur Diiloŋ-nelle-na. ⁴ Umaŋ duɔ hiere u fere a ce u fere cekũɔ bisãmbiloŋ daayo temma-i, kufanggu tieŋo yaa nelbuɔ-i Diiloŋ-nelle-na. ⁵ Na saa da, umaŋ duɔ ne muɔŋo-i aa bel bisãmbiloŋ daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa mei fere yaa-i.

⁶ «Bisãmbiemba maŋ haa ba naŋga mie daaba-i hiere, umaŋ duɔ guɔl unanŋ gbeini bei Diiloŋ-hũmelle-na, sũlma haraa kutieŋo-na! Kuɔ baa na to namelle u nuongu-na aa se-yo dii-yo nuoraan-nu u ciire, kuu naa buɔ-yuɔ.

⁷ «Sũlma haraa nelbiliemba-na; ba sie gbãa naa kuubabalaanngu muncemmu-i, ŋga umaŋ duɔ dii u nanoloŋo-i ku cemma-na, sũlma haraa kutieŋo-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanngu cemma-na, siso ŋ gboluonngu, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diiloŋ-nelle-na ba naŋga diei, siso baa gboluonngu diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hãi-i-na, siso baa ŋ gbeini-i ni hãi-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanngu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diiloŋ-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufieŋa-i a hãi-i-na.»

Diiloŋo sa sieya u bisãlmba-i

(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huongu-na, Yesu wuɔ cira: «Nieŋ, taa na kãŋ bisãlŋ daaba-i hiere, baa na yaŋ u diei. Mi tũnu-nei: *Dõɔɔpũɔɔɔbiemba maŋ nieyaŋ-bei, baa dii baa mi To-i dõɔɔ-i-na bãaŋgu-i baa isuaŋgu-i. [¹¹ *Moloŋ-Bieŋo juɔ duɔ ji taara bamaŋ baala a kor-ba.]] ¹² Aa naa cira:

«Namaa wulaa, tũlmba komuɔŋa ndii da ba waa baa umaŋ, aa u diei balla-bei, kutieŋo sie yaŋ komuɔŋa naa baa cĩncieluo nennaa maŋ t̄iyãa ba ta ba wuora † aa kã ka taara u diei-wuonŋ daayo-i wei? ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Duɔ ka da-yo, u huɔŋga ka gbuu fẽ. A ne da komuɔŋa naa baa cĩncieluo nennaa maŋ t̄iyãa ba saa balla, bafamba kũŋgu saa gbãa fẽ u huɔŋga-i fẽŋ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maŋ dõɔɔ-i-na u kũŋgu-i; u sa taara u diei balla bisãmbieŋ daaba-na.»

Nelmaŋ saaya ma ta ma fielnu dumaa

¹⁵ Ku huongu-na, Yesu wuɔ cira: «Nj natobiŋ duɔ cãl, kã u wulaa ŋ ka pigãaŋ-yo unŋ cãlãa kusuaŋ-nu; na hã-na-hãi. Duɔ hũu-ma wuɔ u cãlãa, na cor baa na horre-i.

¹⁶ Duɔ saa hũu-ma, ŋ yaŋ-yo aa ŋ taara nelduonŋo ŋ naara ŋ fere, siso nuɔmba hãi na kã u wulaa na ka fielnu-mei ŋaa Diiloŋ-nelmaŋ waaŋ-ma dumaa wuɔ: «*Sier-taamba hãi siso ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i, ma ka fielnu.*»^{††17} Duɔ saa ka hũu bafamba maama-i, kã ŋ ka hi Diiloŋ-dũŋ-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diiloŋ-dũŋ-baamba nuŋgu-i, baa tiraa ŋ ta ŋ kãŋ-yo na horrena; ta ŋ kãŋ-yo baa *nieraamba siso ŋ ta ŋ kãŋ-yo baa nelbabalaamba. ‡

¹⁸ «Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na cĩina bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu hĩema-na bande-i-na, ba ka cĩina-kuɔ dõɔɔ-i-na. Da na bi sie bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu hĩema-na bande-i-na, ba ka sie-ku dõɔɔ-i-na. ¹⁹ Aa mi tũnu-nei: Na hõlma-

† Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: «Kutieŋo sie yaŋ komuɔŋa naa baa cĩncieluo nennaa maŋ t̄iyãa dii tãnuŋgu-na.» Bafamba hĩema-i hiere tãnni. †† Āŋjĩnamma tiyemaŋ-sebe (Deutéronome) 19.15 ‡ Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: «... ta ŋ kãŋ-yo baa *nieraamba siso *nampohũutaamba.» Bafamba taa ba kãŋ nieraamba-i baa nampohũutaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ Ānfirnumma-na.

na, bamaŋ da ba nunu ba-naa hīema-na bande-i-na aa cārā bīŋkūŋgu mi To-i dōrō-i-na u wulaa, u ka hā-ba baa ku bīŋkūŋgu-i. ²⁰ Na saa da, nuamba hāi siso nuamba siei da ba tigiij ba-naa meī yerre-na, mi dii ba holma-na.»

Diilonjo taara i tie ce jande i-naa nu

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, Pier wuc pie yuu-yo wuc: «Itie, molonj duc tu cāl-mi aa mi ta mi yaŋ ma ta ma tī, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi pē? Da ku ji hi niehāi wei?»

²² Yesu wuc cira: «Mi sie cira niehāi yonj de! Nga mi ka cira da ku hi komuŋa siei baa cīncieluo a tir somma niehāi.»

²³ Aa naa cira: «Na saa da, *Diilonj-nellentesīnni dii ŋaa nellentienjo maŋ taaraayanj duc yuu u cēmienja-i u maacembiemba wulaa. ²⁴ U ce ba ta ba bī-ba ba hā-yo u tu yuu-ba. Ku ju hi unajo-i u cēmelle waa gbege-diele. ²⁵ U saa naa waa duc gbāa pā-de. Nellentienjo cira: «Da ma waa dumaano-na, suoraanjo yonj baa u cienjo-i baa u bisāimba-i a naara u nagāŋ-niini-i hiere na suu u cēmelle-i.»

²⁶ «Naacoljo kā ka dūuna nellentienjo yaanjo-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa ŋ fē ŋ huŋga-i, mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» ²⁷ Uŋ piye dumaano-na, u hujarre ko nellentienjo-i, u cira u yaŋ u baa tiraa u pā bīŋkūŋgu aa u sire u kā.

²⁸ «Maacembilonj daa u bi hilaa ku yaa nu-i a suu baa u nabentienjo naŋo. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U cēmelle waa u nabentienjo faŋo-na. Di saa bi waa bōi. † U pāŋ nyōŋ u nuhōŋ-na aa cira: «Jo baa mi gbeija-i!» ²⁹ U nabentienjo dūuna u yaanjo-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa ŋ fē ŋ huŋga-i mi ka gbāŋ kpelle suu-de.» ³⁰ Naacolj wuc ma sa tī. Aa ce ba bel-o dii-yo kaso wuc duc saa suu cēmelle daade-i u sa da hel.

³¹ Ku saa dōlno u nabaamba-i. Baa kā ka tūnu nellentienjo-i baa-ma. ³² Nellentienj wuc ce ba bī u jo. Uŋ ju, nellentienj wuc cira: «Nelbabalanj nuŋ naŋ temma-i daani-i, ma sī naŋ cārā-muc meī ce naŋ yaŋ meī gbeija-i ke? ³³ Ma miŋ cie hujarre-i nuŋ-na dumaa, naŋ saa waa ŋ ce hujarre-i ŋ nabentienjo-na dumei wei?»

³⁴ U huŋganj guolaaya baa-yo cor dumaano-na, wuc pāŋ saanjo-yo u ka tu ce pōrtomma duc suu u cēmelle-i.»

³⁵ Yesuŋ waan mafamma-i, wuc cira: «Namaa da na saa bi ta na ce hujarre na-naa nu, mi To maŋ dōrō-i-na u bi ka ce-na dumei.»

Bige-i gbāa bīena ānsorre-i?

(Marke 10.1-12)

19 Yesuŋ juŋ waŋ nel daama-i tī baa nuamba-i *Galile-i-na, wuc ta kā *Yude ka waa dii *Yurdē

† Cēmelle maŋ waa-yuŋ di gbāa pā gōŋguonaamba neifienja ndii a ka hi bienj cīncieluo a ndii a saa baa gbeij nuŋgu maŋ bīe girekimma-na. †† Girekimma-na ba ciera u cēmelle waa «*deniebaa komuŋa ndii». A ne da ba taa ba pā gōŋguonaano-i denie diei bādūŋgu-na. A ce dumaano-na caamba siei baa yinni cīnciel maacemmaŋ-sullu'i waa-yuŋ.

bomborma namma-na. ² Nuŋ baa sire kūl ba-naa kā u wulaa baa ba jaamba-i. Wuc sire-bei hā-ba.

³ *Farišēbaa-ba naŋ baa ta ba ne wuc sī ba ka gbāa piye cure-yuŋ. Baa pie u caanjo-nu a yuu-yo wuc: «A saa baa mie Diilonj-hūmelle-i, da ku dōl-nin ŋ gbāa nanna ŋ cienjo-i wei?»

⁴ Yesu wuc cira: «Namaa saa kalaŋ mamaŋ nyegāŋ Diilonj-nelma-na wei? Ma sī ma waan Diilonj-nelma-na wuc Diilonj unja u jīna miwaanjo-i «u maa biŋjo baa cienjo»²⁵ aa cira: «A ce dumaano-na bibienjo ka yaŋ u bīncuamba-i aa waa baa u cienjo ba gbonu ce ku-udūŋgu.»²⁶ Da ba waa dumaano-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuamba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduŋjo. Terienjo faŋgu-na, Diilonj duc gbonu kumaŋ, nelbilo saa saaya u dōrō-ku.»

⁷ Farišēbaa baa yuu-yo wuc: «Maŋ yonj dumaano-na, bige-i cie *Moisi wuc uman duc nanna u cienjo-i u nyegēŋ sebe hā-yo a pigāŋ wuc ba ānsorre buora?» †

⁸ Yesu wuc cira: «Diilonj unj taa u ma miwaanjo-i u saa naa dii mafamma-i u huŋga-na, ŋga Moisi daa na tūni sa nu, ku'i cie u hā-na hūmelle-i wuc na ta na nanna na caamba-i. ⁹ Nga mi tūnu-nei: Umanj cienjo-i duc u sa ce bamba fuŋ aa u nanna-yuŋ aa jā unajo, kutienjo saa wuc Diilonj-hūmelle; u cie *fuocesīnni'i dumaano-na.»

¹⁰ Uŋ waan mafamma-i, u *hāalābiemba cira: «Da kuŋ maa dii dumei, ba'a ŋ bie cienjo-i tīŋgu wei? Nj sa yaŋ aa tīe serŋ nuŋ bōl bōl wei?»

¹¹ Yesu wuc cira: «Diilonj duc hā bamaŋ ku fōŋgūo-i ba'i gbāa hūu nel daama-i, da ma'i sī nuamba-i hiere ba maahūuma sī. ¹² Na saa da, banamba huŋ baa ba sersīnni-i, banamba nelbiliemba'i diyaa-ba nie, banamba Diilonj-maama'i diyaa-ba nie. Umanj duc u ka gbāa hūu-ma u hūu-ma.»

Yesu cārā Diilonjo-i hā bisāmbiemba namba

(Marke 10.13-16; Like 18.15-17)

¹³ Ku huŋgu-na, baa jo baa bisāmbiemba namba-i Yesu wulaa wuc ji haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba. *Hāalābieŋ baa sire ta ba nuola bamaŋ juŋ baa-ba. ¹⁴ Yesu wuc cira: «Yaŋ bisāimba ta ba jo mi wulaa, baa na ta na cie-ba. Na saa da, bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵ Aa naa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba. Uŋ cie mafamma-i, wuc ta halaŋ terienjo-na.

Weino naŋ maama

(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)

¹⁶ Baŋ taa dumaano-na, naacoljo naŋ wuc pie tuŋ yuu Yesu-i wuc: «Hāalātie, mi saaya mi ce ānfafan hama-i da mi gbāa da cicēlma maŋ sa tīen dede-i?»

¹⁷ Yesu wuc cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ yuu-mi baa ānfafammaŋ-maama? Nelduŋjo diei dii uman faa; u yaa Diilonjo-i. Da ŋ ta ŋ taara ŋ da cicēlma maŋ sa tīen dede-i, ŋ saaya ŋ ta ŋ wuc unja i tie wuc hūmienja maŋ.»

¹⁸ Naacolj wuc cira: «A yaa haya-i?»

‡ Miwaanjo jīnammaŋ-sebe (Genèse) 1.27 †† Miwaanjo jīnammaŋ-sebe (Genèse) 2.24 †† †† Ānjīnamma tiyemman-sebe 24.1

Yesu wuɔ cira: «*Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocesinni, baa cuo, baa kar coima ŋ haa molo-na,*¹⁹ *ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nuŋgu-i, ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*»[†]

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi cie-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ ta ŋ taara ŋ gbuo-ma ma tuole-na hiere, kã ŋ ka suor ŋ nagãŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeinŋa faŋa-i ŋ hã sũntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔɔ-i-na; aa ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-mie.»

²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ pãŋ vãa u yaanŋa-i aa naa ta.

²³ Yesu wuɔ tuɔ piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbãa suur *Diilonŋ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴ Na suyaa wuɔ kumaŋ ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbãa cor misẽne-fuonŋu-na kuu dii kpelle de! Nga mi tũnu-nei: Kumaŋ ka ce weiŋo duɔ gbãa suur Diilonŋ-nelle-na, kufanŋu dii kpelle yan.»

²⁵ Uŋ waŋ mafamma-i, u hãalãbiemba hoŋ muɔ gbuu cu da kullu! Baa ta ba piiye wuɔ: «Dumaanŋo-na, hai moloŋo-i ka gbãa suur Diilonŋ-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuɔ ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbãa ce, nga weima sa yar Diilonŋo-i.»

²⁷ Terienŋu fanŋu-na, Pier wuɔ cira: «Itie, ne, mie maŋ yaanŋ i weima-i hiere aa tie nyaanu-nie i ka da bige-i kuɔ?»

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bĩmbĩŋ da ni ji bir hiere niifelenni, *Molonŋ-Bieŋo ka tĩe-na u fĩŋgɔtesĩnni-na aa namaa namaŋ nyaanuŋ-mie cĩncieluo baa na hã, na ka bi tĩena fĩŋgɔtesĩnni-na ta na fienu *Isirahel dũnni cĩncieluo ni hã niini yuŋ-maama-i. ²⁹ Aa umaŋ duɔ ta aa yanŋ u dumelle-i, u hãmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tũɔbaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisãlmba-i, u sonni-i mei maama-na, uŋ taa aa yanŋ nimaŋ, u ka da ni temma sɔmma komuɔŋa ndii. Aa u ka tiraa da cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i. ³⁰ Na saa da, bamaŋ taa yaanŋa fiefie-i-na, ba bɔi ka bir waa huonŋu-nu, aa bamaŋ dii huonŋu-na fiefie-i-na, ba bɔi ka ta yaanŋa.»

Suontienŋo nanŋo baa u maacenciraamba

20 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «*Diilonŋ-bãanŋu dii ŋaa suontienŋo maŋ siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonŋu-na. ² Uŋ daa maacenciraamba-i ba waŋ ma saa wuɔ u pã-ba *deniebaa-ba †† da-ba-diei bãduɔŋgu-na aa ce ba kã suonŋu-na.

³ «Bãanŋuŋ juɔ boŋ, u kã nellenŋ-huonŋa-na ka tiraa da banamba wuɔra ba bĩŋ ba sa ce bĩŋkũŋgu. ⁴ U gbẽ-ba wuɔ: «Kãanŋ mi suonŋu-na, mi ka pã-na, mi sie du-na.» ⁵ Bafaŋ baa bi ta kã.

«Bãanŋuŋ juɔ huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba kã. Bãtarunŋu-na, maaduɔma. ⁶ U juɔ tiraa hel bãanŋ-yufellenŋ kãŋ suurma huonŋu-na, a tiraa da

† *Helmaŋ-sebe (Exode) 20.12-16; Ānjĩnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 5.16-20; Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 19.18* †† *Ba taa ba pã gonŋuonano-i denie diei bãduɔŋgu-na.*

banamba-i, u yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na tĩena nanŋ bãanŋu-i na saa ce bĩŋkũŋgu?»

⁷ «Baa cira: «I saa da maacemma ku'i cie.»

«Suontienŋ wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Da ma waa dumaanŋo-na, kãanŋ mei suonŋu-na.»

⁸ «Bãanŋuŋ juɔ tĩ huonŋu-na, suontienŋ wuɔ waŋ baa u suonŋ-tayaana-i wuɔ: «Bĩ maacenciraamba-i ŋ pã-ba. Nŋ donŋ baa bamaŋ juɔ huonŋu'i nuɔ-i ŋ ka bãl baa d̄felã-baamba-i.» ⁹ Bamaŋ juɔ bãanŋuŋ kãŋ suurma-i huonŋu-na, ba bĩ bafamba jo, ji hã-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunninŋ. ¹⁰ Kuŋ juɔ hi d̄felã-baamba-i, bafamba da nie s̄i ba ka da maar bamaŋ juɔ huonŋu-na; ba hã-ba kuuduɔŋgu yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. ¹¹ Baa sire ta ba waana baa suontienŋo-i ¹² wuɔ: «Bamaŋ juɔ huonŋu-na ba saa da ce bĩŋkũŋgu aa bãanŋu tĩ aa ŋ bel diilonŋo-i pã-ba kuuduɔŋgu baa mie maŋ juɔ dii cucuuyunŋ-nu, bãanŋu ye-ye nanŋ bãanŋu!»

¹³ «Suontienŋ wuɔ gbẽ unanoŋ i wuɔ: «Mi jĩe, mi saa du-ni. Ma s̄i i naa saa-ma wuɔ dãnambãanŋu-na mi pã-ni denie u diei ke? ¹⁴ Nŋ gbeinŋa'i si a nuŋgu-na wei? Bie-ya ŋ kã. Muɔmei ciera mi ka hã umaŋ juɔ huonŋu-na kuuduɔŋgu baa umaŋ juɔ yaanŋa-i, nanŋ nuŋgu dii-kuɔ wei? ¹⁵ Mei gbeinŋa-i, mi baa ce kumaŋ dɔlaanu-mie baa-ya wei? Siso minŋ cie ãnfafamma-i ma'i jaa-ni?»

¹⁶ Yesuŋ waanŋ mafamma-i wuɔ cira: «Na saa da, bamaŋ dii huonŋu-na, ba ka ta yaanŋa, aa bamaŋ dii yaanŋa-na, ba bir tĩe huonŋu-nu.»

Yesu tiraa tir u kullinŋu maama-i

(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

¹⁷ Yesuŋ juɔ bie hũmelle-i tuɔ kã *Yerusalemu-i-na, wuɔ bĩ u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba-i ba den a waŋ baa-ba wuɔ: ¹⁸ «Na daa inŋ kãŋ Yerusalemu-i-na ke. Die kã, ba ka bel *Molonŋ-Bieŋo-i a hã *Diiloljigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i baa-yo. Da ba hã-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma ¹⁹ aa bel-o hã *nieraamba-i baa-yo ba nyeyo sũlma aa muo-yo aa gbu-yo *daanŋ-nu ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yonŋ hĩema-na aa sielinŋ-yi-inŋu-i u ka sire hel jo.»

Nelbuɔ saaya u ce u fere maacembilonŋo

(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

²⁰ Ku huonŋu-na, Sebede cienŋ wuɔ pie Yesu caanŋ-nu baa u bepuɔmba-i ba hã-i-na † ka dũuna duɔ cãrã.

²¹ Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nŋ taara bige-i?»

Wuɔ cira: «Mi taara da ŋ ji da ŋ nellentesĩnni-i, ŋ yanŋ mi bepuɔŋ daaba-i ba hã-i-na unanoŋ tĩena ŋ nadienŋa-na unanoŋ-i ŋ nanyuɔŋgu-na.»

²² Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ nanŋ cãrãŋ kumaŋ de! Yaahuolo maŋ ka haa-mie, namaa ka sie u temma haa-nei wei?»

Bisãlŋ daa baa cira: «Ūu, i ka sie u haa-yie.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo maŋ ka haa-mie, u ka haa-nei ninsoŋo, nga mei sie gbãa pã nuŋgu wuɔ melŋo'i ka tĩena mi nadienŋa-na aa melŋo'i ka tĩena mi

† *Sebede bepuɔŋ daaba-i ba gbẽ Sake baa Nsãa. Nienŋ 4.2.*

nanyuɔŋgu-na. Mi To uŋ tigiin muntŋenammu fammu-i tuɔ cie bamaŋ, ba yaa ka da-mu.»

²⁴ U *hāalābieŋ cīnciel-baamba nambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hɔŋ muɔ pāŋ guɔla baa ba hāi-baaŋ daa-ba-i. ²⁵ Yesu wuɔ bī-ba hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fāamaambaa-ba ce hālmaŋgu baa ba fāamaansīnni-i aa nelbɔmbɔmbaa-ba ta ba haa fīŋgūɔ-i nuɔmba-na. ²⁶ Nga ku saa saaya ku waa du-maaŋo-na namaa na wulaa. Umaŋ duɔ tuɔ taara u ce nelbuɔ-i na hɔlma-na, kutieŋo saaya u ce u fere na maacembiloŋo, ²⁷ aa umaŋ duɔ tuɔ taara yaanga-i, u saaya u ce u fere na kɔrieŋo. ²⁸ Na saa da, *Moloŋ-Bieŋo juɔ jomma famma yaa-i hīema-na duɔ ji cāa nuɔmba-i, aa pā u fere duɔ sāa nuɔmba bɔi yunni, u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii yiriemba naŋ yufieŋa

(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Baŋ siire Yeriko-i-na, nelpūŋgu naŋ temma cu Yesu huonŋ-nu. ³⁰ Yiriemba namba waa tīena hūmelle tūŋgu-na, baa tūnu-bei wuɔ Yesu yaa curaŋ. Ba waa ba hāi. Baa pāŋ doŋ ta ba piye da gbagaga wuɔ: «Itie, *Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre yie!» ³¹ Nuɔŋ baa ta ba nuola-bei wuɔ ba budii. Baa migāaŋ ta ba kaasīŋ ba naara wuɔ: «Itie, Davidi hāayēlŋ nuɔ, jande ce hujarre yie!»

³² Yesu wuɔ yiera aa naa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi ce bige-i hā-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara ŋ puur i yufieŋa-i.» ³⁴ Baŋ pi-iyē dumaŋo-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuɔ wuɔra yieya ba yufieŋa-i. Terduɔŋgu faŋgu-na, aa pāŋ puur. Aŋ puurii dumaŋo-na, baa cu u huonŋ-nu.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsāa 12.12-19)

21 Yesubaa-baŋ kaa piē *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Olivi-tibinni-tānuŋgu hɔlma-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuɔ: ² «Kāaŋ nelle maŋ i yaanga-na daade-i, na ka da ba vaa kakūncieŋo naŋo baa u biloŋo. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Umaŋ duɔ yuu-na, na cira: «Itieŋo'i puɔraa-ye.» Da na waŋ mafamma-i, ba ka yaŋ na ta baa-ba.» ⁴ *Di-iloɔɔpuɔrbiloŋo uŋ waŋ mamaŋ ma'i sa cieŋ daama-i wei? Diiloɔɔpuɔrbiloŋo waŋ-ma wuɔ:

⁵ «*Waaŋ baa *Sinyɔtaamba-i wuɔ:*

Nieŋ, na nellentieŋo'i juɔŋ daayo na wulaa, uu dii hɔhīnantieŋo.

U nyugāaŋ tīena kakūnyuŋ-na, baa kakūmbiloŋ-na.»†

⁶ Hāalābieŋ baa kā ku yaa nuɔ-i, ka bi da-ma ŋaa Yesuŋ waŋ-ma dumaa. ⁷ Baa jo baa kakūmuɔ-i baa u biloŋo-i. Baŋ juɔ baa-ba, baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuɔ nyugūŋ tīena. ⁸ Nuɔmba maŋ waa hiere, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hūmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba dɔɔ. Banaŋ baa kar fielu ta ba jīna. ⁹ Bamaŋ naa waa u yaanga-na baa u huonŋgu-na hiere, baa ta ba piye da gbagaga wuɔ:

† Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentieŋo maŋ duɔ nyugūŋ kakūmuɔ-i na ku pigāaŋ wuɔ u hiiriye u fere.

«*Davidi hāayēlŋo temma si dii!
Itieŋ uŋ saŋ umaŋ u jo, Diilo baa-yo!
Dɔɔwuonŋo temma si dii!» ††

¹⁰ Yesuŋ kāa ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hiere die sire yiera di gbeiniŋ. Da ba cor kusuoŋ-nu, nuɔmba ta ba yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i?» ¹¹ Baa ta ba sie-ba wuɔ: «Yesu maŋ Diiloɔɔpuɔrbiloŋo yaa-i. U hilaa Nasareti, dii *Galile.»

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsāa 2.13-22)

¹² Yesuŋ kāa *Yerusalemu-i-na, wuɔ kā ka suur *Diilodubuɔ-i-na a donya niisuornintaamba-i baa niisāanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa naa kā ka tiŋŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa se bamaŋ suoraŋ nɔn-sɔɔ ba huriimba-i ba titieŋa-i nanna. ¹³ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ cira: «Ma nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Ba ka ta ba bī mi dūŋgu-i Diilojaaldūŋgu*»‡, ma sīnni nie namaa ce-ku cuo ba terieŋgu?»

¹⁴ Yesuŋ suurii Diilodubuɔ-i-na, yiriemba namba-i baa ciseduɔlbaa-ba namba kā u wulaa u ka sire-bei. ¹⁵ *Di-ilojigāntaamba yuntaamba-i baa *āŋjīnamma pigāataambaŋ daa uŋ ceŋ gberē-weima-i, aa bisālmba maŋ waa baa-yo ba ta ba piye gbagaga Diilodubuɔ-i-na, ku saa dɔlnu-bei. Bisālŋ daaba taa ba piye wuɔ: «*Davidi hāayēlŋo temma si dii.» ¹⁶ Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa āŋjīnamma pigāataaŋ baa ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Ŋ nuɔ bisālmbaŋ waŋ mamaŋ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Mi nuɔ.» Aa naa cira: «Diiloŋ-nelmaŋ piye terieŋgu maŋ nuɔ-i wuɔ: «*Ŋ cie halle bisālmba-i baa tontobaa-ba tuɔlnu nuɔnei*»†† namaa saa kalaŋ terieŋgu faŋgu-i dede wei?» ¹⁷ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ ta kā Betani aa naa yaŋ-ba. U kaa cɔ kusuoŋ-nu'i.

Yesu cie yensāaŋgu naŋgu kuol

(Marke 11.12-14,20-24)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ sire cucuuyunŋu-na tuɔ jo nellenŋ-huoŋga-na, a ne da nyulmu waa-yuɔ. ¹⁹ U juɔ hi hɔlma namma-i a da *yensāaŋgu naŋgu-i hūmelle tūŋgu-na. Wuɔ piē kā ka da fiegbāŋgbāŋlāndu. Wuɔ gbē yensāaŋgu-i wuɔ: «Ma bālāa nyunŋo, naŋ cɛraa ŋ ji maŋ biena!» Terduɔŋgu faŋgu-na, yensāaŋgu pāŋ kuol. ²⁰ Kuɔ cu u *hāalābiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku cie ceŋ hama-i aa yensāaŋ daaku kuol hɔdɔmma dumandɛ-i-na?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na saa ce na hɔmmu-i mu hāi, aa haa na naŋga-i miɛ, miŋ cie kumaŋ daaku-i na gbāa ce ku temma. Halle na gbāa gbē tānuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halaŋ bande-i-na ŋ ka suur nuoraŋgu-na», ŋ da ma bi cie. ²² Da na cārā bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu Diiloŋo wulaa, aa haa na naŋga-i yuɔ, na ka da ku bīŋkūŋgu-i.»

†† Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 118.25-26 ‡ Isayi (Ésaie) 56.7 †† Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 8.3

Hai hãa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Marke 11.27-33; Like 20.1-8)

²³ Yesuɲ juɔ ji hi, wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na doŋ tuɔ waŋ Diilonɲ-nelma-i baa nuɔmba-i. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuɔŋ baa piɛ yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i, hai moloŋo-i hãa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ku?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da na siɛ-mi, mi ka pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hūmelle-i.

²⁵ Hai moloŋo-i puɔraa Nsãa jo ji tuɔ *batisenɲ nuɔmba-i? Diilonɲ'i puɔraa-yo waa nelbiliemba'i puɔraa-yo?» Baa doŋ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonɲ'i puɔraa-yo, u ka cira: «Naŋ suyaa-ma dumaano-na bige-i cie na saa hūu u nelma-i?» ²⁶ Die bi hɔr-ma cira: «Nelbiliemba'i puɔraa-yo», bamaŋ dii bande-i-na hiere ba suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbilonɲ, ba siɛ yaŋ-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suɔ umaŋ puɔraa-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hūmelle-i mi ta mi ce kumaŋ daaku-i.»

Bepuɔmba hãi maama

²⁸ Ku huonɲu-na Yesu wuɔ cira: «Niɛŋ, naacolɲo naŋo waa baa bepɔmba hãi. Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji gbɛ mɔɔɲo-i wuɔ: «Sire ŋ kã suonɲu-na.»

²⁹ «Naacombilonɲ wuɔ: «Mi siɛ kã. Aa ji jɔɔuɔŋ aa ta kã.

³⁰ «Tuonɲ wuɔ kã ka ce maaduɔma baa hãaŋo-i. Hãaŋ wuɔ: «Baba, weima sɪ, mi ka kã. Aa u saa ji kã.»

³¹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hãi-i-na, hai moloŋo-i nuɔ tuonɲo nuŋgu-i?»

Baa cira: «Dĩelã-wuonɲo yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi waŋ ninsonɲo-i baa-na: *Nampo-hūutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaaŋga nei *Diilonɲ-nelle-na. ³² Na saa da, Nsãa juɔ ji pigãaŋ-na hūmeville-i na yagar na saa hūu u nelma-i, ŋga nam-pohūutaamba-i baa saasorbaa-ba hūyãa-ma. Mafam-maŋ fiɛ ce na da-ma, ku saa jaŋ-na na nanna na cilɔba-balaŋo-i aa hūu Nsãa nelma-i.»

Suontienɲo naŋo baa u maacembiemba

(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)

³³ Ku huonɲu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaaŋ mi tiraa naŋ gbãnalãaŋgu naŋgu baa-na: Naacolɲo naŋo diyaa *ɛresɛ-suonɲu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hĩŋ fuonɲu ba da ba ta ba kãmal ɛresɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugũŋ ba niya suonɲu-i. Uŋ cie mafamma-i, u bie maacenciraamba jĩna-kuɔ aa ta kã nelle.

³⁴ «ɛresɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembiemba siei maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hūu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. ³⁵ Maacembiembaŋ juɔ, maacenciraamba bel diilonɲo-i a muo unano-i aa ko ba hãi-baamba-i. Ba naaŋ unano-i baa tãmpɛlĩŋa'i ko-yo. ³⁶ Suontienɲo tiraa puɔr maacembiemba namba. Bafamba maaraa dĩelã-baamba-i. Baŋ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa baŋ cie dĩelã-baamba-i dumaa. ³⁷ Suontienɲo naa u puɔr u

bieŋo yaa wuɔ u jo u fɛɛ ba wulaa. U taa u ne wuɔ sɪ bepɔlɲ duɔ jo, ba ka kãŋ-yo.

³⁸ «Baŋ juɔ'a ba ne da bepɔlɲo-i, ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienɲo yaa juɔŋ daayo! Yaaŋ i ko-yo aa ci-ilunɲu ce miɛ kũŋgu!» ³⁹ Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombilonɲo-i hel baa-yo suonɲu-na ka ko-yo.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontienɲ duɔ jo, u ka ce maacenciraanɲ daaba-i niɛ?»

⁴¹ Baa cira: «Kartaanɲ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hã banamba baa suonɲu-i. Bafamba ka ta ba hã-yo u yufelle-i ku huonɲu.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Na saa kalaŋ nel daama-i Diilonɲ-nelma-na wei? Ma nyegãaŋ wuɔ:

«Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ, u yaa juɔ bella dũŋgu-i.

Itienɲo yaa wuɔ ma ce dumaano-na.

Miɛ fuɔ ku cie nerma i wulaa.»†

⁴³ «Ku'i cie mi ta mi tũnu-nei miɛ: Ba ka hūu *Diilonɲ-nelle-i na wulaa a hã *nieraamba maŋ nuɔŋ Diilonɲ nuŋgu-i baa-de. [⁴⁴ Ŋga miŋ waanɲ kpãŋkpara maŋ maama-i, umaŋ duɔ par diire naŋ u fɛɛ yuɔ, u ka kara u fɛɛ; duɔ bi par naŋ umaŋ, u ka putĩenu kutienɲo-i.]»

⁴⁵ Yesuŋ naanɲ gbãneini maŋ daani-i, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *Farisĩebaa baa pãŋ suɔ wuɔ u gbɛ ba yaa-i. ⁴⁶ Baa ta ba taara ba bel-o. Ŋga nuɔmba naa suɔ wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonɲ, a ce dumaano-na Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa Farisĩebaa-ba taa ba kãalã-bei.

Nellentienɲo naŋo baa u jẽnaamba

(Like 14.15-24)

22 Yesu wuɔ cor baa u gbãneini-i wuɔ: ² «*Diilonɲ-nellentesĩni dii ŋaa nellentienɲo maŋ jãanɲ cieŋɲ duɔ hã u bieŋo aa bĩ nuɔmba bɔi. ³ Niiwuoninɲ-huonɲgun juɔ hi, u puɔr u maacembiemba-i wuɔ ba ka waŋ baa nuɔmba jo. Maacembiemba kã, nuɔmba ka yagar wuɔ ba siɛ jo. ⁴ Nellentienɲo tiraa puɔr u maacembiemba namba ba wulaa wuɔ: «Kãaŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ mei ciera mi hĩyãa bɔi aa ko mi balyunni-i baa fom-bayaamba-i, kere ba jo, niiwuoni bie tĩ. ⁵ Pɔpuɔrbiembaŋ kãa, nuɔmba saa gbuu suɔ dii wuɔ ba waŋ weima, ba bɔɔ hiere kã ba muŋkãmmu: Banamba kã sonniŋ, banamba kã torɲuonɲ-nu. ⁶ Banamba bir yaŋ aa bel nellentienɲo maacembiemba-i muo-ba da dei aa ko-ba. ⁷ Nellentienɲo huonɲ kaa pãŋ guɔla. Wuɔ ce u sorosibaa-ba kã ka ko kutaamba-i aa caa ba nelle-i.

⁸ «Uŋ cie mafamma-i, wuɔ waŋ baa u maacembiemba-i wuɔ: «Niiwuoni bie tĩ, ŋga miŋ ŋa naa bĩ bamaŋ, ni saa naa waa bafamba niini. ⁹ Kãaŋ hũŋgbesenni-na, da na ka da nelienɲo nelienɲo, na ce u jo.» ¹⁰ Maacembiemba taa ku yaa nuɔ-i kã hũŋgbesenni-na ka bĩ nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere ji dii nellentienɲo dũŋgu yu. ¹¹ Nellentienɲo suur wuɔ u ka ne-ba, kã ka da naacolɲo naŋo diyaa jonɲgorgbãŋgbãlãŋo tĩena, a ne da ba hãa-ba jonɲgorbaa ma yerreŋ. ¹² Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Mi jĩɛ, naŋ cie niɛ suur bande-i baa jonɲgorgbãŋgbãlãŋo-i?» Naacolɲo saa da weima waŋ. ¹³ Nellentienɲ wuɔ waŋ

† Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 118.22-23

baa u maacembiemba-i wuɔ: «Bilaan naacolɔ daayo-i na vaa u nammu-i baa u gbeini-i aa na tɛtɛŋ-yo na nanna-yuɔ fuoreŋ dii kukulma-na. Duɔ tɛ dii terienɔ-na, kaaluŋgu sie gbuu waa dei.»¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Na saa da, ba bɛ nuɔmba bɔi, nɔa baŋ fiɛlaa bamaŋ ba saa ciinu.»

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?

(Marke 12.13-17; Like 20.20-26)

¹⁵ Yesuŋ piye dumaanɔ-na, *Farisɛbaa baa kã ka da ba-naa baŋ ka ce dumaa cure-yuɔ bel-o fuɔ fɛrɛŋ nuŋ-ãndaanɔ-na. ¹⁶ Baŋ juɔ nunu ba-naa tɛ, baa puɔr ba *hãalãbiemba-i u wulaa baa *Erɔdi baamba namba. Baa kã ka gbɛ-yo wuɔ: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ nɔ waŋ ninsoŋo yaa-i; nɔ gbu nɔ pigãan nuɔmba-i baa Diilonɔ-hũmelle yaa kelkel, nɔ sa kãalã neliɛŋo baa nɔ ninsoŋo-i, nɔ sa bi ce ciɛluɔ.»¹⁷ Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁸ Yesu wuɔ suɔ ba kusũŋ-maama-i; wuɔ cira: «Huhur-mantaanɔ namaa temma-i daana-i, na taara na cure muɔmei wei? ¹⁹ Naŋ pãŋ nampo-i baa warbieŋa maŋ, hãa-miŋ di diei mi ne.» Baa hã-yo warbelle nande.

²⁰ Wuɔ hũu-de ne aa naa yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yuŋgu-i warbel daade-na?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jãmatigi yuŋgu.»

Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãan Oromɛ ba jãmatigi yerre.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kumaŋ da ku waa jãmatigi kũŋgu-i, pãan-kunɔ na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diilonɔ-kũŋgu-i na bi pã-ku na hã Diilonɔ-i baa-ku.»

²² Nel daama cu ba hɔmmu-i, baa naa baa ta aa naa yaŋ-yo.

Kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i

(Marke 12.18-27; Like 20.27-40)

²³ *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Yinduɔŋgu faŋgu-na, banamba piɛ Yesu-i a yuu-yo wuɔ:

²⁴ «Hãalãtie, *Moisi ciɛra wuɔ umaŋ duɔ saa da bilonɔ baa u ciɛŋo-i aa ku, u hãanɔ saaya u bie ciɛŋo-i a honɔ bilonɔ hã kulonɔ-i. ²⁵ A ne da i hɔlma-na, naacom-biemba namba waa niehãi ba nyu wulaa. Mɔlɔŋo sire jã ciɛŋo, u saa da bilonɔ baa-yo aa ku. Umaŋ cuu-yo u bie ciɛŋo-i ²⁶ u saa da bilonɔ baa-yo. Siɛliŋ-wuonɔ-i maaduɔma. Ba ciɛ dumei ka ku gbuo hiere niehãi-i-na molo saa ji da bilonɔ baa ciɛŋ daayo-i. ²⁷ Ku huonɔ-na, ciɛ fuɔ fɛrɛ u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ²⁸ Ba hieronɔ-na, baŋ diyaa-yo ba ciɛŋo cor, kuonɔ da ba ji sire yiŋgu maŋ nuɔ-i, u ka ce hai wuonɔ-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Na piɛra! Na saa suɔ Diilonɔ-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. ³⁰ Na saa da, kuonɔ da ba ji sire, cadiile sie ji waa, ba ka waa nɔaa *dɔrɔpɔrɔrbiemba.»³¹ Aa naa cira: «Kumaŋ nɔaa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i, na saa kalaŋ Diilonɔ-nelma-i wei? ³² U ciɛra wuɔ: «*Abiramu Diilonɔ yaa muɔŋo-i, *Isaki Diilonɔ yaa muɔŋo-i, *Yakɔbu Diilonɔ yaa muɔŋo-i.»^{††} Ku pigãan

† *Ånjĩnamma tiyemmanɔ-sebɛ (Deutéronome) 25.5-6*

wuɔ Diilonɔ-i cicɛlmantaanɔ-wuonɔ; bikuonɔ-wuonɔ sɛ.»

³³ Bamaŋ waa terienɔ-na nu nel daama-i maa gbuu suurnu-bei.

Nelma maŋ dii yuŋgu Diilonɔ-nelma-na

(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

³⁴ *Farisɛbaa-baŋ juɔ nu-ma wuɔ Yesu piye yar *Sadusɛbaa-ba-i, baa ne ba-naa kã u wulaa ³⁵ da ba ka piye cure-yuɔ. *Ånjĩnamma pigãatiɛŋo naŋo waa ba hɔlma-na, wuɔ bie ãndaanɔ-i wuɔ: ³⁶ «Hãalãtie, Diilonɔ unɔ'a i tie wuɔ hũmienɔ maŋ, hade-i yuŋgu?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*«Nɔ saaya nɔ dɔl Itienɔ-i Diilonɔ-i baa nɔ huonɔga-i hiere, baa nɔ kusũŋgu-i hiere, baa nɔ ãn-jɔguɔma-i hiere.»*³⁸ Hũmelle fande yaa yuŋgu aa tiraa maar anaŋa-i hiere. ³⁹ Hãalĩŋ-diele maŋ nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: *«Nɔ saaya nɔ dɔl nɔ nanolɔŋo-i nɔaa niŋ dɔl nɔ fɛrɛ dumaa.»*^{††40} *Moisi hũmienɔ-i hiere a yuŋgu dii hũmienɔ daaya'i nuɔ-i a hãi-i-na baa *Di-ilopɔpɔrɔrbiemba nelma-i hiere.»

Konkortiɛŋo bige-i baa Davidi-i?

(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)

⁴¹ *Farisɛbaa-baŋ tigiŋ ba-naa dumaanɔ-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: ⁴² «Namaa na'a Diilonɔ unɔ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔ *Konkortiɛŋo maŋ, u ka honɔ dũŋ haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi dũŋ-nu, u ka waa *Davidi hãayɛlɔŋo.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «A ma ce nie *Diilonɔ-Yalle ce Davidi bɛ-yo u Tienɔ? Ma sɛ Davidi fuɔ fɛrɛ ciɛra wuɔ:

⁴⁴ *«Itienɔ gbɛ mi Tienɔ-i wuɔ:*

«Jo nɔ ji tɛna mi caan-nu

aa nɔ yaŋ mi mal nɔ bigãarãamba-i hã nɔ ce nɔ bãanɔŋu-i bei.»^{††}

⁴⁵ Diilonɔ unɔ pãa nuŋgu-i aa saanɔ Konkortiɛŋo maŋ, Davidi fuɔ fɛrɛ duɔ tuɔ bɛ-yo u Tienɔ, u ce nie aa ce u hãayɛlɔŋo yonɔ?»⁴⁶ Unɔ piye dumaanɔ-na, molo saa da nelma duɔ sie-yo. A bãl dii yiŋgu faŋgu-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

Baa na suur ãnjĩnamma pigãataamba kuucɛŋu-na

(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)

23 Ku huonɔ-na, Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: ² «*Moisiŋ'a i tie wuɔ hũmienɔ maŋ, *ãnjĩnamma pigãataamba-i baa *Farisɛbaa-ba yaa saaya ba ta ba pigãan nuɔmba-i a wuɔsaanɔŋu-i. ³ A ce dumaanɔ-na, da ba waŋ mamaŋ baa-na, na ce-ma; nɔa baa na suur bafamba kuucɛŋu-na. Baŋ waŋ mamaŋ ba sa ce-ma. ⁴ Da ba ce ba haa conɔgorni-i hã nuɔmba ta ba kpekpelle aa yagar wuɔ ba sie kãyã-bei ba migãan tũu. ⁵ Ba ce ba weima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuɔl-baa-ba ^{†††} maar banamba baamba-i. Aa baŋ naŋ kom-

†† *Helmaŋ-sebɛ (Exode) 3.6 † Ånjĩnamma tiyemmanɔ-sebɛ (Deutéronome) 6.5 †† Buolmaŋ-sebɛ (Lévitique) 19.18 ††† Gbelie-maŋ-nalãanɔ 110.1 †††† *Yuifubaa-ba taa ba ce Diilonɔ-nelma-i ba pũu kuɔlbaa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diilonɔ-i ba bie kuɔlbaa-ba famba-i a vaa-ba: unanɔ ba napuɔŋ-na, unanɔ ba yaadãmma-na. Ba ce*

tämpēlēiņa ko-yo. Mei cie ji gbē; mi na'a mi tigiin-na ņaa kūcnaŋ uŋ tigiin u biemba-i dumaa aa pūl-bei. Nga na saa hūu-ma. ³⁸ Kuŋ hii terienŋu maŋ fiefie-i-na, Diilonŋo ka yaŋ na nelle-i hā-na. ³⁹ Aa mi tūnu-nei, da na saa ji ta na cira: «*Itieŋ uŋ saanŋ umaŋ u jo, Diilo baa-yo*» na sie tiraa da mi yufelle.»

Mamaŋ ka da nelbilibemba-i aa miwaanŋo suw duw tī
(Marke 13.1-13; Like 21.5-19)

24 Yesuŋ juw hel *Diilodubu-w-i-na tuw ta, u *hāalā-biemba kā u wulaa ka ta ba piye baa-yo wuw u ne Diilodubu-w-i kerē u mamma faa. ² Yesu wuw cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Naŋ daa dūŋgu maŋ daaku-i, yiinŋu dii baa yiinŋu ku ka fara hiere hīema-na!»

³ Uŋ kaa hi *Olivi-tibinni tānuŋgu-i, wuw tīena. U hāalābiemba piē kā u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuw: «*Itie, niŋ waanŋ nelma maŋ daama-i, ma ka ce yaku-i?* Aa i ka ce nie suw ŋ jommaŋ-huonŋu-i baa miwaanŋo tīmmaŋ-huonŋu-i?»

⁴ Yesu wuw cira: «Baa na yaŋ moloŋo ji pira-nei. ⁵ Nuwamba bwi ka jo ji bie mi yerre-i ce-de ba diele. Umaŋ duw jo, u ka cira Diilonŋ uŋ saanŋ *Konkortienŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i. Ba ka pira nuwamba bwi. ⁶ Na ka da berru ce terni-na hiere. Nga da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, ŋga miwaanŋo tīmma'i sie pāŋ waa huonŋu faŋgu-na. ⁷ Nuwamba kaa ta ba gāŋ siyaabaa siyaabaa, baa nilēiŋa nilēiŋa. Nyulmu kaa ta mu suur aa hīema kaa ta ma sagalla terni nanni-na. ⁸ Nifanni-i daani-i hiere hāaŋo. Ku domma'i dumaanŋo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sūlma aa ko-na. Ba ka bigāaŋ-na nilēiŋa-na hiere mei maama-na. ¹⁰ Huonŋu faŋgu-na, nuwamba bwi kaa nanna Diilonŋ-hūmelle-i. Ba kaa hel ba-naa honniŋ aa bigāaŋ ba-naa. ¹¹ Nuwamba bwi ka jo ji ta ba tāal nuwamba-i wuw bafamba *Diilopwɔrɔrɔbiemba. Ba ka pira nuwamba bwi. ¹² Āmbabalma kaa ta yaanŋa nuwamba-na a ce ba bwi sie tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³ Nga umaŋ duw nyaar ka hi ku bālma-i, kutienŋo ka kor. ¹⁴ *Diilonŋ-bāanŋu *Neldɔɔlma ka wuwa waŋ terni-na hiere nuwamba-i nilēiŋa-na hiere ba suw-ma aa fiefie-i-na miwaanŋo tīmma suw da ma hi.»

(Marke 13.14-23; Like 21.20-24)

¹⁵ «Nuwni maŋ da ŋ kalaŋ terienŋ daaku-i, ŋ gbāŋ kpelle ŋ suw ku yungu-i. Diilonŋ uŋ puwraa Daniel waŋ Terbiēnatiēŋo maŋ maama-i, †† da na ji da u juw ji tīena *Diilodubu-w-i-na, ¹⁶ bamaŋ da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kā tānniŋ. ¹⁷ Umaŋ duw ji waa u dūŋgu dɔɔɔ-i-na, u hiere u tuw gbar, u baa cira u suur bie bīŋkūŋgu. ¹⁸ Umaŋ duw ji waa suonŋ-nu, u baa cira u jo cīiŋ-nu ji bie waanŋ-jongoruo.

¹⁹ «Kusūntaamba-i baa biantaamba-i sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cārā Diilonŋo-i ku baa ji ce waanŋ-huonŋu aa ku baa ji waa *yitīenanŋu. ²¹ Diilonŋ uŋ jīena miwaanŋo-i ji hi baa nyunŋo, yaahuolo maŋ temma-i saa da nelbilibemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na.

† Gbeliemān-nalāanŋu (Psaume) 118.26 †† Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede.

²² Kuw Diilonŋo saa naa hiel kunanŋu yin daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellenŋ hilaa bamaŋ nuw-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yin daani-i.

²³ «Coikartaamba ka ta ba jo. Umaŋ duw jo, u ka cira Diilonŋ uŋ saanŋ *Konkortienŋo maŋ, u yaa ufaŋo-i. Banaŋ ba'a bafamba *Diilopwɔrɔrɔbiemba. Ba ka ce nelma bwi baa himma bwi da ba gbāŋ pira halle Diilonŋo yufellenŋ hilaa bamaŋ nuw-i. A ce dumaanŋo-na, umaŋ duw ji gbē-na wuw Diilonŋ uŋ saanŋ Konkortienŋo maŋ, uu dii bande, siso uu dii daalei, baa na hūu-ma; u tāal-na. ²⁵ Muw fuw, mei gbuwya-nei jīna.

²⁶ «Terienŋu faŋgu-na, moloŋ duw ji gbē-na wuw: «*Kirsa juw; uu dii hīenŋu-na*», baa na kā; u tāal-na. Da ba bi gbē-na wuw: «*Nienŋ, uu dii fuo bande*», ba tāal-na; baa na hūu-ma. ²⁷ Diilonŋ uŋ nyiesīŋ dumaa nuwamba da-yo a donŋ bāpagūŋgu-na ka jūŋ bāsuurungu-na, *Moloŋ-Bienŋ duw jo, ba ka da-yo dumei. ²⁸ Bīŋkūkuliinŋ da ku waa kusonŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiinŋ kusonŋ-nu'i.»

(Marke 13.24-31; Like 21.25-33)

²⁹ «Yaahuolo daa duw tuw bāl, *bāanŋu ka bir cure, ceinŋo ka ce da bīntūu. Mɔɔɔna ka par diire, aa bīmbīnni maŋ dii dɔɔɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.*³⁰ Huonŋu faŋgu'i nuw-i *Moloŋ-Bienŋo dānyuw ka carra dɔɔɔ-i-na. Duw carra, nuwamba-i hiere hīema-na ba ka haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiere u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesīnni-i baa u bɔɔɔɔima-i. ³¹ Huonŋu faŋgu-na, na ka da ba buu yerre maŋ bāmbāale diele-i. Da ba bu-de terienŋu maŋ nuw-i, u ka ce u *dɔɔɔɔpɔrɔrɔbiemba wuwa terni-na hiere a tigiinŋ u yufellenŋ hilaa bamaŋ nuw-i ba waa terduonŋ-nu.

³² «Na saa da *yensāanŋu-i wei? Da na ji da ku caa fielu-i huonŋu maŋ nuw-i, na bi suw kerre ifelle hii tī.

³³ Kuuduonŋu yaa-i, da na bi ji da mamaŋ daama duonŋ ta ma ce huonŋu maŋ nuw-i, na saaya na suw wuw Moloŋ-Bienŋo jomma piyaa. ³⁴ Yaanŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefie ku nuwamba namba aa ba suw ku. ³⁵ Dɔɔɔɔ-i baa hīema-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36)

³⁶ «Nga kumaŋ ŋaa yiinŋu faŋgu fere-i, baa huonŋu-i, molo sa suw-ku. Halle *dɔɔɔɔpɔrɔrɔbiemba famba fere-i dɔɔɔɔ-i-na baa Bepoŋ fuw fere-i ba sa suw-ku. U To yaa suyaaŋ-kunŋ u diei yonŋ. ³⁷ Kumaŋ cie *Nowe bāanŋu-na, *Moloŋ-Bienŋ duw u bir jo, ku temma ka ce. ³⁸ Nowe bāanŋu-na, aa diilobuw suw duw dāa, nuwamba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejālle a ji hi yiinŋu maŋ Noweŋ suurii begubu-w-i-na. ³⁹ Ba saa suw wuw wei-ma jo dii. Ba juw'a ba ne da diilopepetienŋo naŋo-i duonŋ tuw dāa. Hūmma wuo-ba hiere kpēmmu! †† Moloŋ-Bienŋ duw ji'a u jo, ku ka tugol nuwamba-i dumei. ⁴⁰ Nuwamba hāi gbāa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yaŋ unanŋo-i. ⁴¹ Caamba hāi gbāa waa ta ba sɔɔɔɔɔ, ba bie u diei ta, aa yaŋ unanŋo-i. ⁴² Terienŋu faŋgu-na, baa na gonya duw fūmmu, na saa suw na Tienŋo jommaŋ-yiinŋu-i. ⁴³ Na

‡ Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10 baa 34.4. †† Miwaanŋo jī-namaŋ-sebe (Genèse) 6-7

saa da, da η suɔ cuoyuo uŋ ka suur-niɛ huɔŋgu maŋ nuɔ-i isuɔŋgu-na, η ka tʃɛna cie-yo, η siɛ yaŋ u ji kanu η dũŋgu-i. ⁴⁴ Terieŋgu faŋgu-na, na saaya na tigiin na fɛɛ. Naŋ'a na saa tʃɛna baa-ma wuɔ Moloŋ-Bieŋo ka jo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u bi jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i.»

Maacembiemba hã maama

(Like 12.41-48)

⁴⁵ «Da η nu wuɔ maacembiloŋo maŋ vii aa tuɔ cɛ, u yaa umaŋ u yuntieŋo kãa nelle aa haa-yo u na-maacembiemba namba yuŋ-nu u tuɔ hã-ba niiwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntieŋo duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i fafamma, fuɔ yuŋgu dɔlaa. ⁴⁷ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Yuntieŋo ka haa-yo u nagãŋ-niini yuŋ-nu hiere. ⁴⁸ Ŋga da ku waa maacembilobabalaŋo, u ka tuɔ jɔŋuɔŋ wuɔ u yuntieŋo siɛ jo fiefie, ⁴⁹ aa doŋ tuɔ muo u nabaamba-i, aa tʃɛ tuɔ wuo aa tuɔ wuɔra u nyɔŋ kolma baa konyɔrãamba. ⁵⁰ Uŋ'a u saa tʃɛna baa yiinŋu maŋ maama-i, baa huɔŋgu maŋ maama-i, u yuntieŋo jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. ⁵¹ Duɔ jo ji da-yo dumaŋo-na, baŋ ka haa kumaŋ huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuɔ. Kaaluŋgu siɛ gbuu waa dei.»

Nyɔnyuriimba naŋ maama

25 Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «*Diiloŋ-nelle suurmaŋ-kũŋgu ka waa ŋaa biemba cĩncieluo naŋ kũŋgu: Ba si-ire isuɔŋgu naŋgu-na a bie ba fitĩmbaa-ba-i wuɔ ba ka jãrã dɔrbiɛŋo. ² Ba hɔlma-na, ba ndii cɛ aa ba ndii baamba namba sa cɛ. ³ Bamaŋ sa cãaŋ ba biyaa ba fitĩmbaa-ba-i aa ba saa bie namma bel ba naŋ-na. ⁴ Bamaŋ cãaŋ, bafamba bie ba baamba-i aa bie namma bel ba naŋ-na wuɔ ba sa suɔ weimaŋ maa-na. ⁵ Baŋ kãa, dɔrbiɛŋo jomma ka ce pãna, ba kor duɔfũŋ hiere.

⁶ «Isuɔhollenŋ juɔ hi, ba nu molo piiye da gbagaga wuɔ: «Dɔrbiɛŋo'i juɔŋ daayo! Hilaŋ na jãrã-yuɔ!» ⁷ Ba sire ku yaa nuɔ-i ba hieroŋo-i, ta ba migãaŋ ba fitĩmbaa-ba-i. ⁸ Bamaŋ saa bie namma-i, ba ta ba piiye baa bamaŋ biyaa wuɔ: «I namma tʃɛ, i fitĩmbaa-ba ce da ba dĩŋ; na sa hã-ye manamma wei?» ⁹ Bamaŋ biyaa namma-i ba cira: «Mie inŋ biyaa mamaŋ, ma siɛ gbɛ i calnumei. Kumaŋ bɔyaa, kãaŋ na ka sãa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuɔ-i da ba ka sãa. Baŋ taa, dɔrbiɛŋo jo. Ba ndii baamba suur baa-yo kãllen-dũŋgu-na aa ba gbonu-kuɔ. ¹¹ Daabaŋ kaa jo, ba jo ji ta ba muo dũŋgu-i wuɔ ba hĩl-ku ba suur. ¹² Dɔrbiɛŋo gbɛ-ba wuɔ: «Mi sa suɔ namaŋo-i, mi siɛ fuo-ma nei!»

¹³ Yesu wuɔ miel gbɛ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Terieŋgu faŋgu-na, baa na gonya duɔfũmmu. Na sa suɔ *Moloŋ-Bieŋo jommaŋ-yiinŋu ka feŋ bĩ u jommaŋ-huɔŋgu.»

Ba sa biera japũŋgu hĩɛŋ-nu gbãŋgbãŋ

(Like 19.11-27)

¹⁴ «*Diiloŋ-nelle kũŋgu ka waa ŋaa naacolŋo maŋ wuɔ u kã nelle aa bĩ u maacembiemba-i a ji hã-ba u gbeinŋa-i. ¹⁵ U hãa unãŋo-i tãmabaa-ba † ndii, aa hã un-

ãŋo-i ba hã, aa hã sieliŋ-wuɔŋo-i u diei. U nie ba fĩŋgɔbaa-baŋ hii ba ce mamaŋ aa hã-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Umaŋ daa tãmabaa-ba ndii-i, u pãŋ kã ka doŋ tuɔ bibirre u naŋga baa u waŋaŋa-i ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁷ Umaŋ daa tãmabaa-ba hã maaduɔma; fuɔ-i a bi ji da u gbeinyuŋo temma. ¹⁸ Umaŋ daa u diei u bir yaŋ aa kã ka hĩŋ fuoŋgu fuo u wuɔŋo-i.

¹⁹ «Ba yuntieŋ uŋ taa dumaŋo-na, u kaa vaaya. Uŋ juɔ jo, u bĩ-ba ji tuɔ yuu-ba. ²⁰ Uŋ ŋa naa hã umaŋ tãmabaa-ba ndii-i, u pie pigãaŋ-yo tãmabaa-ba ndii daayo-i aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa hã-mi tãmabaa-ba ndii maŋ, mi tiraa da ba temma naara-bei; ba yaa daa-ba.»

²¹ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuɔ: «Ku faa, maacembiloviinŋoŋ nuɔ. Niŋ suyaa cekũɔ kũŋgu belma, mi ka hã-ni bãmbãale kũŋgu. Jo η ji ta η ce η bãaŋgu-i baa-mi.»

²² «Uŋ ŋa naa hã umaŋ tãmabaa-ba hã, u pie aa cira: «Yuntie, niŋ ŋa naa hã-mi tãmabaa-ba hã maŋ, mi daa ba hã naŋo naara-bei, ba yaa daaba.»

²³ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuɔ: «Ku faa, maacembiloviinŋoŋ nuɔ. Niŋ suyaa cekũɔ kũŋgu belma, mi ka hã-ni bãmbãale kũŋgu. Jo η ji ta η ce η bãaŋgu-i baa-mi.»

²⁴ «Uŋ ŋa naa hã umaŋ u diei, u pie aa cira: «Yuntie, mi suyaa mie naŋ kũŋgu dii kpelle, nuɔ da η saa kũ suɔŋgu maŋ, η kar kufanŋu dĩmma yaa-i; da η saa duu dĩmma maŋ, η kar ma yaa-i. ²⁵ Mei kãalãayã aa kã ka hĩŋ fuoŋgu fuo η gbeinŋa-i, a yaa daaya.»

²⁶ «U yuntieŋo gbɛ-yo wuɔ: «Maacembilobabalaŋ nuɔ naŋ temma-i daani-i, yentieŋ nuɔni maŋ daani-i, nii naa suɔ wuɔ da mi saa kũ suɔŋgu maŋ, mi kar kufanŋu dĩmma yaa-i; aa da mi saa duu dĩmma maŋ, mi kar ma yaa-i, ²⁷ bige-i cie η saa kã ka jĩna mi gbeinŋa-i gbeindũŋ-nu? Miŋ juɔ de-i-na mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?» ²⁸ Aa naa cira: «Hũyãŋ tãma maŋ u wulaa na hã umaŋ daa tãmabaa cĩncieluo-i baa-yo! ²⁹ Umaŋ duɔ da, kumaŋgu ka naara u kũŋgu-i a ce ku yure baa-yo, ŋga umaŋ duɔ saa da, celle kũŋgu maŋ dii baa-yo, ku hũu. ³⁰ Aa maacembiloŋo faŋo-i daayo-i, u siɛ bi gbãa cii muonu caŋga, hielaŋ-yoŋ fuoreŋ dii kukulma-na. Duɔ tʃɛ dii terieŋgu-na, kaaluŋgu siɛ gbuu waa dei.»»

Da η duu kumaŋ, η ji kar ku yaa-i

³¹ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «*Moloŋ-Bieŋo duɔ ji jo u fĩŋgɔtesĩnniŋ-jomma-i baa *dɔrɔpɔɔrbiemba-i u ka tʃɛna u fĩŋgɔtesĩnni-na. ³² Nuɔmba-i nileinŋa-na hiere ba ka tigiin u yaŋga-na u fiel nelfafaamba-i hiel-ba nelbabalaamba-na ŋaa ãncĩinaŋ uŋ fiel tũlmba-i dumaa hiel-ba yermba-na ³³ a jĩna tũlmba-i u nadienŋa-na aa yermba-i u nanyuɔŋ-nu.

³⁴ «Bamaŋ da ba ji waa u nadienŋa-na ba yaa nelfafaamba-i; u ka gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ, mi To cie baa namaŋo-i. *Diiloŋ-nelle migãaŋ dii miwaŋo jĩnammaŋ-huɔŋgu ta di cie-na, juɔŋ na ji ta na ce na bãaŋgu-i die. ³⁵ Na saa da, nyulmu taa mu ko muɔ, na

† Bafamba tãma diei gbãa pã gonaŋuonaŋo-i bieŋ cĩncieluo baa a ndii.

hã-mi niiwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsĩnni waa-miɛ, na hã-mi hũmma mi nyɔŋ. Mi kãa na wulaa, na hũu-ma mi har-nei. ³⁶ Mi waa bebelle, na hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jaŋ, na kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na kã ka jaal-mi.»

³⁷ «Duo waŋ mafamma-i, nelfafaamba ka bir yuu-yo wuo: «Itie, i daa-ni nyulmu-na yaku-i aa i hã ŋ wuo? Yiiŋ haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsĩnni waa-niɛ aa i hã-ni hũmma-i ŋ nyɔŋ? ³⁸ Yiiŋ haku-i ŋ juɔ i wulaa i hũu-ma ŋ har-yiɛ? Aa yiiŋ haku-i i daa-ni bebelle i hã-ni nyarkpãtãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? ³⁹ N taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i i kã ka ne-ni?»

⁴⁰ «U ka gbɛ-ba wuo: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Naŋ taa na ce-ma na hã mi baamba-i baa ba hãasĩm-ma-i, kuu dii ŋaa na taa na ce-ma na hã muɔmei.»

⁴¹ «Ku huɔŋgu-na, u ka bir waŋ baa bamaŋ dii u nanyuɔŋgu-na wuo: «Halaŋ mi caaŋ-nu, Diiloŋo gãaŋ baa namaa fuɔ! Dãŋgbɔɔŋgu maŋ diyaa ta ku cie *Sitãni-i baa u pɔpuɔrbiemba-i, taa na kã ku yaa nuɔ-i! ⁴² Na saa da, nyulmu taa mu ko-muo, na saa hã-mi niiwuoni mi wuo. Hũŋkuɔsĩnni waa-miɛ, na saa hã-mi hũmma mi nyɔŋ. ⁴³ Mi kãa na wulaa, na saa hũu-ma mi har-nei. Mi waa bebelle, na saa hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũɔma-i. Mi taa mi jaŋ, na saa kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na saa kã ka jaal-mi.»

⁴⁴ «Duo waŋ mafamma-i, ba ka cira: «Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuo i sie hã ŋ wuo? Yiiŋ haku-i nuɔ-i hũŋkuɔsĩnni-i waa-niɛ aa i balaŋ-ni hũmma-i? Yiiŋ haku-i nuɔ-i ŋ juɔ i wulaa aa i saa hũu-ma ŋ har-yiɛ? Aa yiiŋ haku-i nuɔ-i i daa-ni bebelle i saa hã-ni nyarkpãtãnni-i ŋ cĩnnu ŋ kũɔma-i? N taa ŋ jaŋ yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kã ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbɛ-ba wuo: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Naŋ ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hã mi baamba-i baa ba hãasĩm-ma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hã muɔmei.» ⁴⁶ Terieŋgu faŋgu-na, bafamba ka ta ba kã dãamuŋ-nelleŋ aa nelfafaamba ta ba kã Diiloŋ-nelleŋ.»

Ba saa Yesu belmaŋ-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsãa 11.47-53)

26 Yesuŋ juɔ waŋ nel daama-i hiere tĩ, wuo waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuo: ² «Ma sĩ na suyaa wuo yinni hã tĩyãa aa *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu da ku hi kɛ? Da ku hi, ba ka bel *Moloŋ-Bieŋo-i a hã ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo.»

³ Yibieŋa faŋa-na, *Diiloŋigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuŋ baa tigiŋ ba-naa *Diiloŋigãntaamba yuntieŋo dumelle-na, ba taa ba bĩ-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma baŋ ka ce dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piiye wuo: «I saa saaya i bel-o ponsaŋgu yinni-na ni ma'i sĩ ku ka du.»

Cieŋo naŋo kũɔna natikolo-hũmma Yesu yuŋgu-na

(Marke 14.3-9; Nsãa 12.1-8)

⁶ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa Betani, *jardãamaŋ waa Simɔ maŋ nuɔ-i u dumelle-na. ⁷ Cieŋo naŋ wuo kã u wulaa baa sukpepelluŋ-natikolo naŋo *alabati-

kamoelen. Yesubaa-ba waa ta ba wuo niiwuoni. Wuo kã ka kũnna-yuɔ Yesu yuŋgu-na. ⁸ *Hãalãbiembaŋ daa kufanŋu-i, ba hɔmmu gbuu pãŋ guɔla. Baa ta ba piiye wuo: «Bige-i cie u bĩena natikolofefeŋ daayo-i? ⁹ Uu naa gbãa suor-o a da gbeibuɔ a calnu hã sũntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuo suɔ baa-ba; wuo cira: «Bige-i cie na ta na piiye na guɔla cieŋo huɔŋga-i? Uŋ cie kumaŋ mie daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sũntaamba dii baa-na bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, ŋga muɔmi sie tĩena baa-na gbula. ¹² U kũɔna natikolo daayo-i mie tuɔ cie mi kulliŋ-yiiŋgu yaa-i. ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔɔɔ daama da ma waŋ terieŋgu terieŋgu hĩema-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie mamaŋ daama-i, ma ka bi waŋ nuɔmba suɔ-ma.»

Yuda suoraa Yesu-i

(Marke 14.10-11; Like 22.3-6)

¹⁴ Ku huɔŋgu-na, Yesu *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba-na, baŋ bĩŋ umaŋ *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuo sire kã *Diiloŋigãntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuo: «Da mi kãyã-nei na bel Yesu-i, na ka hã-mi bige-i?» Baa kãŋ bafamba warbieŋ komorre baa cĩncieluo a hã-yo. ¹⁶ A doŋ huɔŋgu faŋgu-na, Yuda wuo doŋ tuɔ ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu tigiima-i

(Marke 14.12-16; Like 22.7-13)

¹⁷ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u ponsaŋgu yidĩelãŋgu-na, Yesu *hãalãbiemba yuu-yo wuo: «Itie, ŋ taara i ce *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niiwuoni-i hie a hã-ni?»

¹⁸ Yesu wuo cira: «Kãaŋ nelleŋ-huɔŋga-na melŋ daayo wulaa, na ka waŋ baa-yo wuo: «Hãalãtieŋ wuo ku hii u wulaa tĩ, u ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu-i naŋ terieŋ-nu'i baa u hãalãbiemba-i.»»

¹⁹ Hãalãbiemba ta kã nelleŋ-huɔŋga-na ŋaa Yesuŋ bi waŋ-ma dumaa ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niiwuoni-i.

Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niiwuoni wuoma-i

(Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsãa 13.21-30)

²⁰ Bãaŋguŋ juɔ suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu-i baa u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba kã ka tĩena ta ba wuo niiwuoni-i. ²¹ Yesu wuo waŋ baa-ba wuo: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hɔlma-na unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² Ba yammu pãŋ vãa hiere; baa doŋ ta ba yuu-yo, wulawula wuo: «Itie, muɔmei wei?»

²³ Yesu wuo cira: «Umaŋ wuyaŋ baa-mi kaladuɔŋgu-na u yaa ka hel mi huɔŋ-nu. ²⁴ *Moloŋ-Bieŋo ka ku ŋaa maŋ nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na dumaa; ŋga umaŋ ka hã-ba baa-yo ba ko-yo, sũlma haraa-yuɔ! Bɔlɔɔl uu naa baa hoŋ.»

²⁵ *Yuda wuo suuye u yufieŋa-i aa naa cira: «Hãalãtie, muɔmei wei?»

Yesu wuɔ cira: «N̄ suɔ-ma ɲ yaŋ muɔ.»

(Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. dīe. 11.23-25)

²⁶ Baŋ waa ta ba wuo niwuoni-i, wuɔ bie *buruo aa jaal Diilonjo-i aa bũlnu-yuɔ hã u hãalãbiemba-i aa cira: «Hũyãaŋ mi kũɔma yaa-i daama na wuo.» ²⁷ Ku huonɔgu-na, wuɔ bie duvẽŋo ciŋ-na, aa jaal Diilonjo-i aa hã-ba baa-yo aa cira: «Nyuoŋ hiere, ²⁸ mi tãmma yaa-i, *tobisĩnniŋ-tãmma yaa-i. Ma ka kũnna pir nuumba bɔi ãmbabalma. ²⁹ Mi tũnu-nei: Da ma hel fiefie-i-na, ni mi To nellen sĩ, mi sie tiraa nyon duvẽŋo baa-na.»

³⁰ Ku huonɔgu-na, baa hãl neini gbelieŋ Diilonjo-i aa sire ta ba kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cĩna-yuɔ

(Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsãa 13.36-38)

³¹ Baŋ kãŋ hũmelle-na, Yesu wuɔ gbẽ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Mamaŋ nyegãaŋ Diilonjo-nelma-na wuɔ:

«Mi ka ko ãncĩnaŋo-i

aa yaŋ tũlmba pisãllã hiere†

ma yaa ka da-mi isuoŋ daaku-na. Na ka nanna-mie na hieroŋo-i hiere. ³² N̄ga da mi sire, mi ka kã ka cie-na *Galile-i-na.»

³³ Pier wuɔ cira: «Banaŋ da ba fie nanna-nie hiere, muɔ fuɔ, mi cɛraa mi nanna-nie gbula.»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Isuoŋ daaku-na, koholdielãŋo sie hi bu, ɲ ka cĩna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³⁵ Pier wuɔ dii u naŋga-i dãamu-na wuɔ da ba fie'a ba ka ko-ba ba hãi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Hãalãbiemba namba-i hiere baa bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba hii Getisemane

(Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsãa 18.1)

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terieŋgu naŋgu-i ba bĩ-ku Getisemane. Yesu wuɔ gbẽ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Tĩe-naanaŋ bande aa mi kã dii daalei ka cãrã Diilonjo-i aa bir jo.» ³⁷ Aa naa kã baa Pier baa Sebede bepuɔmba-i ba hãi-i-na. † Uŋ kãa terieŋgu-na, u huonɔga doŋ ta ka guɔla aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Mi huonɔga si dii huonɔga, tĩeanaanaŋ bande-i-na na cie-mi; baa na duɔfũŋ.» ³⁹ Aa kã yaŋ-na celle ka dũuna nisĩŋ u yuŋgu-i hĩema-na aa cira: «Baba, da ɲ'a ɲ ka gbãa, hiel-muɔ yaahuolo daayo-na. N̄ga baa cira ɲ fer-muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huonɔgu-na, wuɔ bir jo u hãalãbiemba siei baŋ daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duɔfũŋ. Wuɔ piŋ-ba aa naa tuɔ piye baa Pier wuɔ: «Halle na saa gbãa tĩena da huonɔgu celle baa-mi! ⁴¹ Baa na duɔfũŋ, taa na cãrã Diilonjo-i weima baa gbãa tãal-na dii-na kuubabalaŋgu cemma-na. ãnfamma cemmaŋ-maama dii nelbilonjo huonɔga-na, ɲga ku fĩŋgũɔ yaa si dii-yuɔ.»

⁴² Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ bir ta ka cãrã Diilonjo-i. Uŋ waŋ mamaŋ gboluonɔgu faŋgu-na, u ciera: «Baba, da kuɔ yaahuolo daayo saaya u da-mi, weima sĩ, ma ce niŋ taaraŋ ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hãalãbiemba wulaa jo ji da duɔfũmmu kuure-bei. ⁴⁴ Wuɔ bir ta ka

† Sakari (Zacharie) 13.7†† Sebede bepuɔŋ daaba-i ba gbẽ Sake baa Nsãa. Nieŋ 4.2.

tiraa cãrã Diilonjo-i baa ãndaduɔŋ daaku yaa-i. Ku ce i siei. ⁴⁵ Uŋ juɔ kufanɔgu-i, wuɔ jo ji gbẽ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Na saa ye dumaa duɔfũmmu-na wei? Ku piyaa. Ba ka hã ãmbabalmanciraamba-i baa *Molon-Bieŋo-i. ⁴⁶ Siireŋ i ta! Umana ka hã-ba baa-mi u'i juoŋ daayo, u saa maa!»

Yesu belma hii

(Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsãa 18.2-12)

⁴⁷ Nelma saa tĩ Yesu nuŋgu-na; ba'a ba ne da baŋ biŋ u manaŋ *Yuda-i u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-na, u juɔ ji tuɔ yiera baa nelpũŋgu naŋgu u huonɔgu-na. Banamba waa baa jigãmmu, banamba bõeŋa. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuɔmba yaa puɔraa-ba. ⁴⁸ A ne da baŋ'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuɔ: «Da mi ka pũrã u manaŋ da mi jaal-o, u yaa-i; na belo.»

⁴⁹ Baŋ kãa ka hi, Yuda wuɔ paŋ pie Yesu caŋ-nu aa cira: «Hãalãtie, jaaluŋgu yaa-i!» Aa kã ka pũrã-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jĩe, niŋ juɔ mamaŋ nuɔ-i ce-ma.»

Bamaŋ juɔ baa Yuda-i baa paŋ pie bel Yesu-i. ⁵¹ Bamaŋ waa baa Yesu-i, u manaŋ wuɔ fa u jigãŋga-i hiel-ka a jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntieŋo maacembilonjo tũŋgu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ɲ jigãŋga-i ka foguonɔgu-na. N̄ saa da, u manaŋ duɔ tuɔ ce berru-i baa jigãŋga, jigãŋga'i ji wuyaŋ-yonɔ. ⁵³ N̄ daa nie sĩ mi sie gbãa muo mi natiẽna mi To-i-na wei? Aa da ɲ bi da mi muyaa mi natiẽna yuɔ, hoi huonɔgu-i baa huonɔgu-i, uŋ ka saŋ *dɔrɔpɔrɔpɔrɔbiemba maŋ ba ji kãyã-mie, ba ka cor pũnni cĩncieluo baa ni hãi. ⁵⁴ N̄ga da ba jo, mamaŋ nyegãaŋ Diilonjo-nelma-na ma ka ce nie aa gbãa ce? Diilonjo wuɔ ma ce de'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa bõeŋa da na ji bel-mi ɲaa cuoyuo muɔ. Yinni maŋ joŋ mi waŋ Diilonjo-nelma-i baa nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i cie na saa bel-mi terieŋgu-na? ⁵⁶ N̄ga *Diilopɔrɔpɔrɔbiembaŋ waŋ mamaŋ Diilonjo-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i cie.» Hãalãbiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kãa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsãa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Baŋ bilaa Yesu-i, baa kã baa-yo Kayifu terieŋ-nu. U yaa waa *Diilojigãntaamba yuntieŋo-i. *ãnjĩnamma pigãataamba-i baa nelle bĩncuɔmba waa tigiŋ kusuoŋ-nu'i. ⁵⁸ Baŋ kãŋ baa Yesu-i, Pier wuɔ yaŋ ba maa aa suɔ cu ba huonɔ-nu. Baŋ kaa hi Diilojigãntaamba yuntieŋo ciŋgu-i, wuɔ suur tĩena baa maacembiemba-i duɔ ne kuŋ ka cor dumaa.

⁵⁹ Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellen-taamba-i, baa ta ba taara ãntãalãmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ⁶⁰ ɲga ma saa dɔl-ba. Nuɔmba bɔi juɔ ji kar coima haa-yuɔ. Ku huonɔgu-na, banamba sire ba hãi ⁶¹ ta ba piye wuɔ: «U ciera wuɔ fuɔ gbãa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei.»

⁶² Diilojigãntaamba yuntieŋ wuɔ sire yiera aa naa cira: «Naacolɲ nuɔ, baŋ cãl-niŋ naŋ'a nie?» ⁶³ Yesu saa

seŋ sūnuŋgu yuɔ. Diilojigāntaamba yuntien wuɔ cira: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortienŋ maŋ, u yaa nuɔŋo-i wei? Nuɔnei Diilonŋ-Bieŋ nuɔŋo-i wei? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i Ciceĭlmantienŋ-na aa ŋ sie-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei. Aa mi gbar-ma baa-na: A doŋ fiefie daayo-na, na ka da *Molonŋ-Bieŋŋo tīenaana Itienŋo caaŋgu-na, na ka da u hilaa dɔɔɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.» †

⁶⁵ Terienŋgu faŋgu-na, Diilojigāntaamba yuntienŋo huɔŋ kaa pāŋ guɔla. Wuɔ pāŋ fa fuɔ fereŋ jonŋorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «U tuoraaya Diilonŋo-i! Ii si dii die ka tiraa yuu moloŋo; ma cie mie fere-i i yufellen!»

⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Uŋ tuoraaya Diilonŋo-i, namaa na'a nie?»

Nuɔŋ baa cira: «U cālāa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaanŋa-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tūnni-i. ⁶⁸ Da ba muo-yo, ba cira: «Da kuɔ Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋkortienŋ maŋ u yaa nuɔŋo-i, suɔ umaŋ muyaa-ni i ne!»

Pier cīinaana Yesu-i

(Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsāa 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Baŋ taa ba muo Yesu-i huɔŋgu-na, Pier waa tīena dumellenŋ-huɔŋga-na. Maacembilonŋ † naŋo pie kã u wulaa ka cira: «Ma sī nuɔ ŋ bi waa baa Galiletaanŋ Yesu daayo-i ke?» ⁷⁰ Pier wuɔ hel-kuɔ nuɔmba yaanŋa-na hiere. U birii yuu cieŋo-i wuɔ: «Nŋ taara ŋ waŋ wuɔ nie?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ kã fondumelle-na. Cieŋo naŋo tiraa da-yo aa tuɔ piye baa bamaŋ terienŋgu-na wuɔ: «Naa-colŋ daa u waa baa Nasaretitaanŋ Yesu-i.»

⁷² Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce celle, bamaŋ waa, baa pie Pier caaŋ-nu ka cira: «Coima saa fa, unanoŋo i nuɔŋo-i. Da ŋ ta ŋ piye, ba pāŋ suɔ niŋ hilaa kusuoŋ-nu.»

⁷⁴ Pier wuɔ pāŋ cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yaŋ-mi!» Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, kɔhɔldfelāŋo doŋ tuɔ bu. ⁷⁵ Yesuŋ ŋa naa waŋ mamaŋ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldfelāŋo sie hi bu, ŋ ka cīina-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi», maa pāŋ tīenu-yuɔ. Wuɔ hel gbuu pāŋ tuɔ kaal.

Ba kãa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Marke 15.1; Like 23.1; Nsāa 18.28)

27 Ku cuo kaala-i-na kãŋkãŋkãŋ, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle bīncuɔmba waŋ-ma aa yiera-mei wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo kã baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yuŋgu-na.

Yuda kuɔ u fere

(Pɔpuɔr. 1.16-20)

³ *Yudaŋ juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suo-raa-yo baa-ba, kuɔ ce-yo bīŋkūŋgu. Baŋ hãa-yo ko-

† Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13
†† Maacembilonŋ daayo waa cicieŋo a saanu baa mamaŋ nyegāanŋ girekimma-na.

morre baa cīncieluo ‡ maŋ, wuɔ bie-ya bir kã baa-ya ba wulaa ⁴ ka cira: «Mi saa ce maacenfafamma; mi bilaa diilonŋo-i hã-na nelieŋo maŋ saa ce bīŋkūŋgu na da na ko-yo.»

Baa bir gbẽ-yo wuɔ: «Maasūmpĩe! Ma sūlma dii ŋaa nuɔnei.» ⁵ Yuda wuɔ nanna gbeŋa-i *Diilodubuo-i-na aa ta ka nuŋ u fere.

⁶ *Diilojigāntaamba yuntaamba biera gbeŋa-i aa naa cira: «Gbeŋ daaya-i tāmmanŋ-gbeŋa, a saa baa mie hūmelle-i, i sie gbāa dii-ya Diilonŋ-waanŋa-na.» ⁷ Baa saama, aa kã ka sãa bitomarāŋo suonŋu-i baa-ya, wuɔ ba ce terienŋu-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸ Ku'i cie na da a ji hi baa nyunŋo, ba bī suonŋu faŋgu-i «tāmmanŋ-suonŋu.» ⁹ *Diilonŋ uŋ puɔraa *Seremi waŋ mamaŋ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waanŋ-ma wuɔ:

«Ba biyaa komorre baa cīncieluo daayo-i.

*Isirahel-baamba naa kar u sullu-i dumei.

¹⁰ Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarāŋo suonŋu-na ŋaa Itienŋ uŋ ŋa na'a mi ce-ma dumaa.»††

Pilati tīenaana Yesu āndaanŋu-na

(Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Nsāa 18.29-40; 19.4-16)

¹¹ Baŋ kãa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienŋo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ¹² *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba doŋ ta ba cāl-o. Wuɔ fīinaŋ u sa waŋ weima. ¹³ Pilati wuɔ cira: «Baŋ cāl-niŋ ŋ sa nu wei?» ¹⁴ Yesu saa ji seŋ sūnuŋgu yuɔ. Kuɔ bir yaŋ aa cu u huɔŋga-i.

¹⁵ Belle belle, Yuifu ba *kɔrsīnni tīmmanŋ-ponsaanŋ da kuɔ hi, Pilati ce ba pigāanŋ kasobilonŋo diei u nanna-yuɔ.

¹⁶ A ne da naacolŋo naŋo waa huɔŋgu faŋgu-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bī-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷ Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu maŋ baŋ bīŋ-yo *Kirsai-i, na taara mi nanna hai?» ¹⁸ Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemuŋgu'i cie ba bel Yesu-i ka hã-yo baa-yo.

¹⁹ Uŋ waa tuɔ ger āndaanŋ daaku-i, u cieŋo puɔr ba ka tūnu-yuɔ wuɔ u baa dii u nuŋgu Yesu āndaanŋu-na, u saa ce bīŋkūŋgu, kere isuoŋgu maŋ curaa u mulāanŋ fuɔ dānsāanŋu-na.

²⁰ Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔŋ baa gbo nuɔmba ta ba piye wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. ²¹ Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hã-i-na?»

Baa cira: «I taara ŋ nanna Barabasi yaa-i!»

²² Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu maŋ baŋ bīŋ-yonŋ *Kirsai-i mi ce ufaŋo-i nie?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daanŋ-nu!»

²³ Pilati wuɔ cira: «U guɔlaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migāanŋ dii kunanŋu naara wuɔ: «U saaya u gbu daanŋ-nu! U saaya u gbu daanŋ-nu!»

²⁴ Pilatiŋ juɔ da ijieni maara ni kã, wuɔ ne da fuɔ jãŋ vakulonŋ-juuru. Wuɔ bie hūmma a saar u nammu-i

‡ Nieŋ 26.15. †† Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

nuɔmba yaanga-na aa naa cira: «Da na ko naacolŋ daayo-i, na da-na-diei, mi nuŋgu sī.»

²⁵ Baa sie hiere wuc: «I hūyāa-ma! Die ko-yo, mie yuŋ-maama-i baa i bisālmba!» ²⁶ Pilati wuc nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa hā-ba baa-yo wuc ba ka gbu-yo daanŋu-na.

Sorosibaa-baŋ haa kumaŋ Yesu-i-na (Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Nsāa 19.2-3,17-22)

²⁷ *Pilatiŋ hāa-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hūu-yo suur baa-yo cīŋ-huoŋga-na aa bī ba nabaamba-i hiere ba jo. ²⁸ Baŋ cie mafamma-i, baa hiel u jonŋorbaa-ba-i aa dii jonŋorbuɔ naŋo hā-yo. Jonŋorbuɔ faŋo waa dāa-wuoŋo. ²⁹ Aa ce huɔni sū nyantuoluo a dii u yuŋgu-na aa hā-yo gboruoŋgu u nadienŋa-na u bella. Baŋ cie mafamma-i, baa ta ba dūuna u yaanga-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaanŋo-na. Umanŋ duɔ dūuna wuc: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

³⁰ Ba taa ba tu taalni yuc aa hūu gboruoŋgu-i u nanŋa-na ta ba muo-yo baa-ku u yuŋ-nu. ³¹ Baŋ gbuu ji nyɛ-yo ye huɔŋgu-na, baa hiel jonŋorbuɔ-i aa bir dii fuɔ fereŋ bīmbīnni yaa hā-yo aa kā baa-yo da ba ka gbu-yo *daanŋu-na.

³² Baŋ ŋ'a ba hel nellenŋ-huoŋga-na, baa suu baa Sireniyiɛŋo naŋo, ba bī-yo Simɔ. Baa guor u tūu daanŋu-i. ³³ Ba kaa hi terienŋu maŋ baŋ bīŋ-kunŋ «Gɔl-gota-i» ku yuŋgu yaa wuc yukoluŋ-terienŋu. ³⁴ Baa guɔl gbegege kūŋgu nanŋu baa duvɛŋo a hā Yesu-i wuc u nyɔŋ. Yesu wuc dāa ne aa naa cira u sie nyɔŋ.

³⁵ Baŋ juɔ gbu Yesu-i daanŋu-na tī, baa ful tienŋa a cal u jonŋorbaa-ba-i ³⁶ aa naa tīɛna ta ba niya-yuc. ³⁷ Baŋ gbuu-yo yuŋgu maŋ nuɔ-i, baa nyegɛŋ-ku jīna u yudɔɔ-i-na wuc: «Umanŋ daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentieŋo yaa-i.» ³⁸ Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo; unanŋo-i u nadienŋa-na unanŋo-i u nanyuoŋgu-na.

³⁹ Hūncortaamba ta ba misīrrā ba yunni-i aa ta ba tuora-yuc. ⁴⁰ Ba taa ba piye wuc: «Nuɔni maŋ ciera nanŋ gbāa muonu *Diilodubuc-i aa ma-yo yinni siei hɔlmana, kor ŋ fere i ne! Da ku Diilonŋ-Bienŋo yaa nuɔŋo-i, hi-ire daanŋu-na i ne!» ⁴¹ Halle *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *āŋjīnamma pigāataamba-i a naara nelle bīncuɔmba taa ba bi nyɛ-yo aa ta ba piye wuc: ⁴² «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u sie gbāa kor u fere! Da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentieŋo-i u hi-ire fiefie daanŋu-na i ne ku yaa i ka hūu-ma. ⁴³ Ma sī u haa u nanŋa-i Diilonŋo'i nuɔ-i aa cira fuɔ Diilonŋ-Bienŋo ke? Da kuɔ Diilonŋo dɔl-o, u kor-o i ne!» ⁴⁴ Baŋ ŋa nanŋ gbuu cuobaa-ba maŋ baa-yo, baa bi kā ba ta ba tuora-yuc hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsāa 19.25-30)

⁴⁵ Bāanŋuŋ juɔ hi yuhuoŋga-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne da terienŋu cuure hiere. Ku tīyāa dumei fuɔ bāanŋu ji tereŋ. ⁴⁶ Bāanŋuŋ juɔ tereŋ, Yesu wuc kaasīŋ da gbagaga wuc: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yuŋgu yaa wuc: Diilo, Diilo, bige-i cie ŋ nanna-mie? ^{†47} Bamanŋ

† Gbeliemān-nalāanŋu (Psaume) 22.2

waa, banamba ta ba piye wuc: «U bī *Eli!» ⁴⁸ Unanŋo pāŋ gbar ka bie kānsaarma namma a nyie-ma ni-isaarniŋ aa ful-ma gboruoŋ-nu a kā baa-ma Yesu nuŋgu-na wuc u mɔsūnya. ⁴⁹ Banamba bir yanŋ aa gbɛ-yo wuc: «Yanŋ i ne sī Eli ka jo ji kor-o!» ⁵⁰ Yesu wuc tiraa kaasīŋ da gbagaga aa bi pāŋ hūu u fere.

⁵¹ Hɔduɔŋgu fanŋu-na, kompaŋga maŋ naa karnu *Diilodubuc-i kaa pāŋ taalnu sɔmma hāi; a doŋ dɔɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. Hīɛŋ maa sagalla; tāŋ nie wucra muo hiere, ⁵² cīncuoŋ aa puur. Bamanŋ waa Diilonŋ-baamba-i aa ku, ba fīŋgūɔ baa sire. ⁵³ Yesuŋ juɔ sire, baa hel ba cīncuoŋa-na a suur *Yerusalemu-i-na. Baŋ suurii, nuɔmba bɔi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba maŋ taa ba niya Yesu-i baa ba yun-tienŋo-i, baŋ juɔ da hīɛma sagalaaya a naara mamanŋ taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piye wuc: «Naacolŋ daayo waa Diilonŋ-Bienŋo kelkel!»

⁵⁵ Caamba bɔi waa yiera da yarga ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kāyā-yuc. ⁵⁶ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duoŋo-i Sake ba nyu-i ^{††} a naara Sebede cieŋo-i.

Yesu fuuremma-i

(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsāa 19.38-42)

⁵⁷ Bāanŋuŋ juɔ hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, weiŋo naŋo jo. Ba taa ba bī-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuɔ bi waa Yesu huɔŋgu-na. ⁵⁸ Uŋ juɔ, wuc kā *Pilati wulaa ka cārā kuloŋo-i. Pilati wuc hā-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuc kā ka har-o a fīnya-yuc baa komfafelenŋa ⁶⁰ aa kā ka fuure-yuc fuɔ fereŋ cīncorreŋ. Wuc cie ba hīŋ-de felemma; di waa tāmpɛllenŋ. Uŋ fuuriye-yuc, wuc būmal tām-pɛkāŋkarre nande-i a suuye di nuŋgu-i aa ta. ⁶¹ Maari maŋ ta u hel Magidala-i-na wuc tīɛna cīncorre yaanŋa-na baa u duoŋo-i hiere.

⁶² Yesuŋ kuu yiinŋu maŋ nuɔ-i †, *Yuifubaa-ba taa ba tigiinŋ ba *yitīɛnanŋu-i yiinŋu fanŋu'i nuɔ-i. Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba kūɔl ba-naa kā Pilati wulaa baa *Farisīɛbaa-ba-i. ⁶³ Baŋ kāa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartienŋ daayo naa cira wuc da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonŋ hīɛma-na aa sielinŋ-yiinŋu-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tie jo ŋ wulaa yie ŋ hā-ye nuɔmba ba ka ta ba niya u cīncorre-i yinŋ daani-i ni siei-i-na, ni ma'i sī u *hāalābiemba gbāa kā ka hiel-o ka fuo-yo aa tāal nuɔmba-i wuc u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balanŋ yanŋ kuloŋ uŋ cie mamanŋ.»

⁶⁵ Pilati wuc cira: «Sorosibaa-ba yaa-i. Nanŋ taaranŋ ba ka niya-die dumaa, kāanŋ baa-ba ba ka niya-die.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuɔ-i baa sorosibaa-ba-i kā cīncorre terienŋu-na. Baŋ kāa ka hi, baŋ ŋa naa būmal tāmpɛlle maŋ suuye cīncorre nuŋgu-i, baa tiela-die aa ce sorosi-baa-ba tīɛna ta ba niya-die.

†† SAKE BA NYU-I: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāanŋ girekimma-na wuc: Sake baa Yosefu ba nyu. † Yesuŋ kuu yiinŋu maŋ nuɔ-i ku waa jumayiiŋgu.

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsāa 20.1-2)

28 *Yit̄ēnan̄guŋ juɔ cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari man̄ taa u hel Magidala-i-na, baa u duoŋo-i, baa naar sire ta ba kã da ba ka ne c̄ncorre-i. 2 Ba'a ba ne da h̄ĩema sagalaaya h̄oduŋgu baa f̄iŋgũɔ! Itien̄o *d̄ɔrɔpɔuɔrbilon̄o nan̄o hiire jo ji b̄ũmal tãmp̄elle-i halaŋ-de aa bel nyugũŋ t̄ĩena di d̄ɔɔ. 3 U taa u caa ŋaa diilon̄o duɔ nyies̄iŋ uŋ caa dumaa, aa u jon̄gor-baa-ba pus̄iŋ ŋaa ceikoŋo. 4 Korma gbuu da sorosibaa-ba man̄ taa ba niya c̄ncorre-i fuɔ ba k̄ũɔma ta ma nyey; baa galla ŋaa bikuomba. 5 D̄ɔrɔpɔuɔrbilon̄o wuɔ tuɔ piiye baa caan̄ daaba-i wuɔ: «Baa na yan̄ korma da-na. Mi suyaa miɛ ban̄ gbuu Yesu man̄ *daan̄gu-na ko-yo, na taara u yaa-i. 6 Uu si dii bande-i-na, u siire hel ŋaa uŋ ŋa naa wan̄-ma baa-na dumaa. Juɔŋ na ji da, ba ŋa naa galla-yuɔ terien̄gu man̄ nuɔ-i ku yaa daaku. 7 Biriin̄ na k̄ũŋ donduo na ka t̄ũnu u *h̄ãalãbiemba-i wuɔ u siire hel kuomba hɔlma-na. U taa duɔ ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuoŋ-nu'i. Ma yaa waa mi da mi wan̄-ma baa-na.» 8 Caan̄ daaba saa tiraa yiera, baa pãŋ ḡũunu ta ba gbar ba k̄ũŋ da ba ka wan̄ ban̄ kaa da man̄ baa h̄ãalãbiemba-i. Korma'i daama, h̄ɔf̄elle-i daade. 9 Ba'a ba ne da hai moloŋo-i juɔŋ daayo-i ba yaan̄ga-na? Yesu fuɔ f̄ɛɛ yaa-i. Wuɔ cira: «Mi jaalaa-na!» Baa piɛ kã ka d̄ũuna u yaan̄ga-na aa p̄ũrã u gbeini-i. 10 Wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Baa na yan̄ korma da-na. Kãan̄ na ka wan̄ baa mi baamba-i wuɔ ba ka da-mi Galile-i-na.»

11 Caan̄ daaban̄ curaa ta ba k̄ũŋ, sorosibaa-ba man̄ taa ba niya c̄ncorre-i, banamba sire kã nellen̄-huɔŋga-na ka t̄ũnu *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa man̄ curaa hiere. 12 Diilojigãntaamba yuntaamba tigiin̄ ba-naa baa nelle b̄ĩncuoamba-i a wan̄ ma saa, aa naa h̄ã sorosibaa-ba-i gbeibuɔ 13 aa gb̄ɛ-ba wuɔ: «Wuɔraayan̄ na wan̄ baa nuɔɔmba-i, wuɔ namaa gaala ta na duɔf̄ũŋ isuoŋgu-na, u h̄ãalãbiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suɔ ku huɔŋgu.» 14 Aa naa cira: «*Pilati duɔ fie nu-ma, i ka suɔ in̄ ka wan̄ man̄ baa-yo u baa gãŋ baa-na.» 15 Sorosibaa-ba h̄ũu gbein̄a-i dii ba jufannin̄ aa bi wuɔra ce ban̄'a ba ce kuman̄. A ji hi baa nyuŋgo, da ŋ cor terien̄gu terien̄gu, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunni-na ba ta ba wan̄-ma.

Yesu caraaya u h̄ãalãbiemba-i

(Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsāa 20.19-23; Pɔɔpɔɔr. 1.6-8)

16 Yibien̄a faŋa-na, *h̄ãalãbien̄ c̄ncieluo u diei man̄ t̄iŷãã, baa sire kã Yesuŋ ŋa na'a ba ta ba jã ba-naa tãnuŋgu man̄ nuɔ-i dii *Galile-i-na. 17 Ban̄ ka'a ba ne da-yo, baa d̄ũuna hiere. Banaŋ h̄ɔmmu saa h̄ũu-ma. 18 Yesu wuɔ piɛ ba caan̄-nu aa naa cira: «Diiloŋo h̄ãa-mi d̄ɔrf̄iŋgũɔ-i baa h̄ĩeman̄-wuon̄o-i hiere. 19 Terien̄gu faŋgu-na, kãan̄ nil̄ein̄a-na hiere na ka gbãŋ baa nuɔm-ba cu mi huon̄-nu. Umaŋ duɔ h̄ũu-ma, na *batisen̄-yo Tuon̄o-i baa u Biɛŋo-i a naara u *Yalle yerre-na. 20 Min̄ ciɛra na ta na ce man̄ hiere, na bi h̄ãalã-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Niɛŋ, mi ka waa baa-na yinni man̄ jon̄ a ji hi miwaan̄o t̄ĩmma.»

Marke sɛbɛ

Nelmuoyamma

Marke nyegãan u sɛbɛ-i a vii *niɛraamba baa-yo, u saa nyegɛŋ-yo hã *Yuifubaa. Sɛbɛ domma-na, u waan-ma wuɔ Yesu-i Diilon-Bieŋo. Nga wuɔ Yesu saa tuɔ taara nuɔmba gbãana suɔ u sɛnɛ-i a ce u taa u hinu u bɛ u fere «*Molon-Bieŋo». U juɔ ku yaa aa sire, ku suɔ kaala dei wuɔ Diilon-Bieŋo.

*Nsãa-Batisiŋ tigiin nuɔmba-i dumaa hã Yesu-i, Marke duɔŋ u sɛbɛ-i baa ma yaa-i, aa suonu-mɛi baa Yesu batisemmaŋ-kũngu-i, ka cor baa *Sitãniŋ taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hĩekuraanŋu-na. Uŋ hilaa mafamma-na, u waan-ma kaala-mɛi wuɔ bĩŋkũngu sa yii baa Yesu-i: Duɔ bɛ uman wuɔ u nyaanu-yuɔ kutieŋo sie gbãa yagar; duɔ cira jeiŋo man sire, u bi sire; duɔ donya *jina man u bi ta; duɔ pir ãmbabalma man, ma bi halaŋ (sap. 1.1–8.30). Yesuŋ gbuɔya u *hãalãbiemba-i baa u kuliin-maama-i kusuɔŋ-nu, u nuŋgu hii-ma (sap. 8.31–10.52). U piraan u sɛbɛ-i baa Yesu kuliin-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuɔŋ ban jãarã-yuɔ fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaambaŋ bigãan-yo dumaa, ban gbuu-yo *daanŋu-na dumaa ko-yo, aa Diilon uŋ siire-yuɔ dumaa, u nuŋgu hii-ma hiere (sap. 11–16).

Nsãa uŋ tigiin Yesu jomma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsãa 1.19-28)

1 Yesu *Kirsã *Neldɔɔlma duɔŋ bande yaa nuɔ-i. U yaa Diilon-Bieŋo-i.

2 Ma duɔŋ ŋaa man bi nyegãan dumaa *Isayi † sɛbɛ-i-na wuɔ: «Diilonŋo ciera:

«Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonŋo ta ŋ yaan-na ka cãa ŋ hũmelle-i.»†

3 U ka kã ka tuɔ hohuola baa nuɔmba-i *hĩekuraanŋu-na wuɔ:

«Migãan Itieŋo hũmieŋa-i.

Cãan-yan na viinu-yei.»‡

4 Pɔpuɔrbilonŋo fanŋo yaa juɔ jo Nsãa-i, a ji kã ka waa hĩekuraanŋu-na tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaŋ na cilɔbalaŋo-i aa na jo na ji *batisen, ku yaa Diilonŋo ka hur na ãmbabalma-i.» **5** Yudetaamba-i hiere ka hel baa Yerusalemutaamba-i ba taa ba kã u wulaa ba kã ba wan ba cãlmuɔ-i baa-yo aa u tuɔ batisen-ba *Yurdẽ nuoraanŋu-na.

6 Nsãan taa u dii jonŋoruo man, baa sũɔ-yo baa nyɔgũmekuɔsɛnɛni, aa tuɔ pɛyɛ u negelle-i baa cãanuŋ-kpãŋkpaanŋu. U taa u wuo dũŋgbermba, baa sɔllu. **7** U taa u piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Molo ka jo mi huonŋu-na. Kutieŋo fĩŋgũ jĩenya mei wuonŋo-i, mei saa piera u natãanŋu-i. **8** Muomi batisen-na baa hũmma yoŋ, ŋga fuɔ duɔ jo, u ka batisen-na baa *Diilon-Yalle.»

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13–4.11; Like 3.21-22; 4.1-13)

9 Nsãa uŋ waa *Yurdẽ-i-na tuɔ *batisen nuɔmba-i, Yesu wuɔ hel Nasareti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kã u wulaa u ka batisen-yo. **10** Uŋ baatisen aa u tuɔ hel hũmma-na, wuɔ u ne da dɔɔ puurii aa *Diilon-Yalle hel konhurun temma jo ji diire-yuɔ. **11** Baa nu molo piiye dɔɔ-i-na wuɔ: «Mi Bieŋo yaa nuɔŋo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-mie; nuɔnei fiŋ mi huonŋu-i.»

12 Diilon-Yalle pãŋ ce Yesu ta kã *hĩekuraanŋu-nu. **13** Uŋ kã, *Sitãni wuɔ ka tuɔ tãal-o duɔ guɔl u gbeini-i. U cie yinni komuɔŋa hã bĩmbaamba holma-na. *Dɔɔpɔpuɔrbiemba taa ba kãya-yuɔ.

Yesu bĩɛ nuɔmba naa cu u huonŋu-nu

(Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11)

14 Huonŋu nanŋu juɔ hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ sire kã *Galile-i-na ka tuɔ wan *Neldɔɔlma-i baa nuɔmba-i. **15** U taa u piiye wuɔ: «Ku hii, *Diilon-bãanŋu piyaa. Naanaŋ na cilɔbalaŋo-i aa na sie Neldɔɔlma-i.»

16 Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji bella Galile dalanŋa nuŋgu-i tuɔ wuɔ u kã, a ka da gbosobaa-ba namba nanŋu; nelieŋo baa u hãanŋo. Ba bɛ mɔlŋo-i Simɔ aa bɛ hãanŋo-i Ændere. **17** Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilien-gbosobaa namaa.» **18** Baa bi pãŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu u huonŋu-nu. **19** Ba'a ba kã yaanŋa-na, a da naacolŋo nanŋo-i ba bĩ-yo Sebede, u tĩenaana baa u bɛpuɔmba hã beŋo nanŋo-na ta ba migãan ba jɔnaamba. Ba bɛ bepolŋo-i Sake, aa bɛ

† Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya

*Isayi yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonŋo. †† Malaki (Malachie) 3.1

‡ Isayi (Ésaie) 40.3

hãaŋo-i Nsãa. ²⁰ Yesu wuɔ bĩ-ba. Baa yaŋ tuoŋo-i beŋo-na baa maacembiemba waa, aa sire cu u huoŋ-nu.

Yesu duɔnya jĩna naŋo
(Like 4.31-37)

²¹ Ku huoŋgu-na, Yesubaa-ba ji kã Kafarnamu. *Yitĩe-nanŋuŋ juɔ hi, Yesu wuɔ kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigãaŋ nuɔmba-i. ²² U taa u piye baa bibesĩni u yaŋ *ãnjĩnamma pigãataamba-i; a ce dumaanŋo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ²³ Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na, *jĩna waa u yuŋgu-na. Wuɔ kaasĩŋ wuɔ: ²⁴ «Nasaretitaŋ Yesu, i ciɛ-ni niɛ? Nj juɔ da ŋ ji kɔsuɔŋ-ye wuɔ bige-i ciɛ? Mi suɔni; Diilon-nolŋo yaa nuɔŋo-i.»

²⁵ Yesu wuɔ nuola-yuɔ wuɔ: «Suuye ŋ nuŋgu-i aa ŋ cor hel naacolŋo-na.» ²⁶ Jĩna wuɔ gbuu sagalla naacolŋo-i aa naa kaasĩŋ da gbagaga aa suɔ hel-yuɔ. ²⁷ Ku ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i dumandɛ-i? Naacolŋ daayo hii dɛ! Ānfɛlɛŋo-i daayo-i. Halle baa jĩnabaa-ba-i hiere ba nu u nuŋgu-i.» ²⁸ Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, Yesu yer die pãŋ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba bɔi
(Matie 8.14-17; Like 4.38-41)

²⁹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ hel *Diilonelhãalãdũŋgu-na, fuɔ baa Sake baa Nsãa, a kã Simɔ ba † dumellenŋ.

³⁰ Simɔ cura saa waa hĩnni; u kũɔma naa gbuu huol da pãmpãmpãŋ, u galla. Ba himma-i, baa tũnu Yesu-i wuɔ ciɛŋ daayo si dii hĩnni. ³¹ Yesu wuɔ kã ka bel u naŋ-na u sire; terduɔŋgu faŋgu-na, fafal muɔ pãŋ da-yuɔ. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersĩnni-i.

³² Bãaŋguŋ juɔ suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, nuɔmba kã baa jaamba-i baa jĩna ba nuɔmba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuɔmba-i hiere nelle-na baa hel kã ka yu dumelle yaanŋa-i. ³⁴ Yesu wuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na, aa bi donya *jĩnabaa bɔi hiel-ba nuɔmba-na. Jĩnabaa-ba taa ba suɔ Yesu-i, a ce dumaanŋo-na u saa tuɔ yaŋ ba ta ba da ba piye.

Yesu wuɔra Galile-i-na u waŋ Diilon-nelma-i
(Like 4.42-44)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ naar sire cicãnjãale-na kã hĩŋ-nu ka tuɔ cãrã Diilonŋo-i. ³⁶ Simɔ-i baa u nabentaambaŋ juɔ sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuɔ.

³⁷ Baŋ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuɔmba-i hiere ba taara-niɛ.»

³⁸ Yesu gbɛ-ba wuɔ: «Yaanŋ i ta i halaŋ bande-i-na mi bi ka waŋ Diilon-nelma-i nileiŋa maŋ dii kɔtɔnni-na; mi jommaŋ-yuŋgu yaa kufanŋu-i.» ³⁹ Ba taa ku'i nuɔ-i a wuɔra gbuo *Galile *Diilonelhãalãdũnni-i hiere u tuɔ waŋ Diilon-nelma-i aa tuɔ donya *jĩnabaa-ba-i nuɔmba-na.

† Ku birii a saanu baa cerna. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: Ba kãa Simɔ baa Āndere ba dumellenŋ.

Yesu siire wontorŋo naŋo
(Matie 8.1-4; Like 5.12-16)

⁴⁰ Yiinŋu nanŋu-na, *wontorŋo naŋo kãa ka dũuna Yesu caanŋu-na aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miɛ, ku sie yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuɔ haa u nanŋa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta-niɛ.» ⁴² Naacolŋo jarma pãŋ ta-yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. ⁴³ Yesu wuɔ hã-yo hũmelle-i aa naa waŋ-ma kuola-mei baa-yo wuɔ: ⁴⁴ «Baa tũnu neliŋo baa-ma dɛ! Yaŋ aa ŋ kã *Diilojigãntiŋo wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pã ni-ikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo u migãaŋ ŋ yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegãaŋ-ma dumaa ††, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-niɛ.» ⁴⁵ Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbãa fiinaŋ, wuɔ wuɔra waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaanŋo-na, Yesu wuɔ kã ka tĩɛ-na u deŋ dii hĩŋ-nu u sa sie suur nileiŋa-na. Uŋ fiɛ ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba kã u wulaa.

Yesu siire murgu naŋo
(Matie 9.1-8; Like 5.17-26)

2 Yesuŋ siire *wontorŋo daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir kã Kafarnamu-i-na. Nuɔmbaŋ juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ² baa kã ka suur yu uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i ka hel baa gũŋgũɔŋgu-i hiere, halle gboluŋ-munŋĩnammu saa waa. Yesu wuɔ doŋ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa-ba. ³ Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tũyãa murgu naŋo-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴ Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dũŋgu-i dumaanŋo-na, ba saa da munsuurmu. Baa nyugũŋ dũŋgu dɔɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hɔlma maŋ nuɔ-i aa kaasĩŋ dũŋgu-i a dii jeiŋo-i baa u kuugal-ŋanŋu-i hiere. ⁵ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nanŋa-i yuɔ cor. Wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jĩɛ, ŋ ãmbabalma hurii hiere.» ⁶ *Ānjĩnamma pigãataamba namba waa tĩɛna terienŋu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce niɛ? Baa doŋ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: ⁷ «Bige-i ciɛ naacolŋ daayo tuɔ tuora Diilonŋo-i tuoraŋ daama temma-i? Da ma hel Diilonŋo-na, hai gbãa hur u nanolŋ ãmbabalma?» ⁸ Yesu wuɔ pãŋ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na?» ⁹ A hur u ãmbabalma-i, baa a ce u sire biɛ u kuugallaŋgu-i tuɔ wuɔ-i, ma hãi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yaŋ? ¹⁰ Nga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonŋo hãa *Molon-Bieiŋo-i ku fiŋgũɔ-i u tuɔ hur nel-biliemba ãmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu daayo-i wuɔ: ¹¹ «Sire ŋ biɛ ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmei waanŋ-ma dumaa.» ¹² Naacolŋ wuɔ bi pãŋ sire nuɔmba yufelle-na a biɛ u kuugallaŋgu-i ta tuɔ kũŋ. Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gberɛ, baa ta ba gbɛliɛŋ Diilonŋo-i aa ta ba piye wuɔ: «Iŋ huɔŋ, i saa da nel daama temma dede.»

†† Nieŋ Buolmaŋ-sɛbɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

Yesu bĩe Levi
(Matie 9.9-13; Like 5.27-32)

¹³ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Galile dalanɔŋa-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ tuɔ waŋ Diilonɔŋ-nelma-i u pigãaŋ-ba. ¹⁴ Wuɔ u cor a da Alfe biɛŋo maŋ *nampohũutiɛŋo-i, u tĩɛnaana u maacemmanɔŋ-dũŋgu-na. Ba taa ba bĩ-yo Levi. Yesu wuɔ cira: «Levi, sire i ta!» Levi wuɔ bi sire cu u huonɔŋ-nu.

¹⁵ Nuɔmba boi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiinɔŋu nanɔŋu-na, wuɔ ji kã Levi wulaa ba ka ta ba wuo niiwuoni baa u *hãalãbiemba-i. Nampohũutaamba waa boi a naara ãmbabalmanciraamba namba. ¹⁶ *Ånjĩnamma pigãataamba maŋ waa *Farišĩɛbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce niɛ? Baa ta ba piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i cie na hãalãtiɛŋo tuɔ wuo niiwuoni-i baa nelbabelaŋ daaba temma-i?» ¹⁷ Yesu wuɔ nu baŋ piiyen; wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Da ŋ waa hĩnni, ŋ ka ce bige-i perruntienɔŋ terienɔŋ-nu? Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juɔ nelbabelaŋ maa-na.»

Kuucɔlaanɔŋu saa saaya ku guɔl baa kuufeliɛŋgu-i
(Matie 9.14-17; Like 5.33-39)

¹⁸ Yiinɔŋu nanɔŋu-na, *Nsãa-Batise *hãalãbiemba-i baa *Farišĩɛbaa-ba naa dii sũŋgu. Baa jo ji yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie Nsãa hãalãbiemba-i baa Farišĩɛbaa-ba ta ba dii sũŋgu aa naŋ hãalãbiemba sa dii?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Namaa daa dɔrbiɛŋo jẽnaamba gbãa dii sũŋgu a ne da dɔrbiɛŋo dii ba hɔlma-na wei? Na suyaa wuɔ ma sie gbãa ce! ²⁰ Ŋga yiinɔŋu dii baa yiinɔŋu, ba ka bel dɔrbiɛŋo-i ta baa-yo. Kufanɔŋu yiinɔŋu'i nuɔ-i baŋ ka dii sũŋgu-i.» ²¹ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelɛŋga a nar jonɔŋorcɔlɔŋo. Da ŋ ce-ma, kompafelɛŋga ka taalnu jonɔŋorcɔlɔŋo-i naara. ²² Aa ba sa bi dii duvẽnfelɛŋgo-i cirkpɔcɔlɔŋ-na. Umaŋ duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvẽŋo tiraa kũnna. Duvẽnfelɛŋgo gbĩe baa cirkpɔfelaamba.»

Yitĩɛnanɔŋu maama-i
(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

²³ *Yitĩɛnanɔŋu nanɔŋu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *hãalãbiemba ta ba kar bile-i ba wuo ba kã. ²⁴ *Farišĩɛbaa-ba ta ba piiye baa Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie ŋ hãalãbiemba ta ba ce kumaŋ saa saaya cemma yitĩɛnanɔŋu-na?»

²⁵ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Nyulmu naŋ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuɔ ce kumaŋ, ma sĩ na kalaanɔŋ-ku Diilonɔŋ-nelma-na ke? ^{†26} U suurii Diilonɔŋ-dũŋgu-na Abiy-ataaŋ waa *Diilojigãntaamba yuntienɔŋo-i huonɔŋu maŋ nuɔ-i, a biɛ Diilonɔŋ-buruo-i wuo-yo. A ne da a saa baa mie Diilonɔŋ-hũmelle-i, bamaŋ si dii *Diilojigãntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faŋo-i. Ŋga Davidi suurii biɛ-yo wuo, aa bi hã u nuɔmba wuo.»

²⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Ku saa ce ŋaa Diilonɔŋo hielaa nelbilonɔŋo-i a hã yitĩɛnanɔŋu de! Ŋga u

hielaa yitĩɛnanɔŋu yaa hã nelbilonɔŋo. ²⁸ A ce dumaanɔŋo-na, *Molonɔŋ-Bienɔŋ yaa yitĩɛnanɔŋu tienɔŋo-i.»

Yesu siire nagãduɔla naŋo
(Matie 12.9-14; Like 6.6-11)

3 Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Diilonelhãalã-dũŋgu-na. Naacolɔŋo naŋo waa ba hɔlma-na u nanga naa minanɔŋ. ² *Farišĩɛbaa-ba tĩɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sire naacolɔŋ daayo-i *yitĩɛnanɔŋu-na ba ka da ãntãalãmma haa-yuɔ. ³ Yesu wuɔ gbẽ naacolɔŋo-i wuɔ: «Sire ŋ ji yiera nuɔmba yaanɔŋa-na.» Naacolɔŋ wuɔ sire kã ka yiera. ⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «A saa baa mie Diilonɔŋ-hũmelle-i, bige-i faa cemma yitĩɛnanɔŋu-na? Ånfafamma'i faa cemma waa ãmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor kutienɔŋo-i waa ku saaya ŋ yan u ku?» Ba saa seŋ sũnɔŋgu yuɔ. ⁵ Ba hɔdor die du Yesu huonɔŋa-i, wuɔ wuɔra ne ba yammu-i aa naa gbẽ naacolɔŋo-i wuɔ: «Fara ŋ nanɔŋa-i.» Naacolɔŋ wuɔ bi fara u nanɔŋa-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farišĩɛbaa-ba pãŋ hel ka ta ba da ba-naa baa *Ercdi baamba-i Yesu kommanɔŋ-kũŋgu-na.

Nuɔmba kũɔlãa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hãalãbiemba-i a kã Galile dalanɔŋa-na. Nuɔmba kũɔl ba-naa cu ba huonɔŋ-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalemu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdẽ-i jo, banamba hel nileiŋa maŋ Tiir baa Sidõ-i a kotõnni-na. Baa nuɔ Yesu maama-i ku'i cie ba kũɔl ba-naa ta ba jo u wulaa dumaanɔŋo-na. ⁹ Baŋ juɔ ji yu-yuɔ dumaanɔŋo-na, wuɔ waŋ baa u hãalãbiemba-i wuɔ ba ne beŋo naŋo hã-yo, jaamba baa ji tisĩŋ-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bõmbõŋ a ce ba ta ba nii-yuɔ hiere da ba yieya-yuɔ. ¹¹ *Jĩnabaa-baŋ waa bamaŋ nuɔ-i, da ba da Yesu-i ba kã ka dũuna u yaanɔŋa-na aa piiye da gbagaga wuɔ: «Diilonɔŋ-Bienɔŋ yaa nuonɔŋo-i kelkel!» ¹² Da ba waŋ mafamma-i, Yesu sĩel u yufienɔŋa-i a waŋ baa-ba wuɔ ba baa waŋ u sĩnni-i baa molo.

Yesu fiɛlãa pɔpuɔrbiemba
(Matie 10.1-4; Like 6.12-16)

¹³ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ kã ka nyugũŋ tãnɔŋgu nanɔŋu-na aa naa bĩ u yufellenɔŋ-nuɔmba kã u wulaa.

¹⁴ Baŋ kãa, wuɔ hiel nuɔmba cĩncieluo ba hãi bei a ce-ba u *pɔpuɔrbiemba. U hielaa-ba ba da ba waa u caanɔŋ-nu u tuɔ puɔr-ba baa *Neldɔɔlma-i ¹⁵ aa duɔ hã-ba himma ba ta ba donya *jĩnabaa-ba-i nuɔmba-na.

¹⁶ Uŋ hielaa nuɔmba cĩncieluo ba hãi maŋ, ba yireiŋa yaa daaya: Simɔ, Yesu taa u bĩ Simɔ faŋo-i Pier, ¹⁷ baa Sebede bẽmba-i ba hãi-i-na Sake-i a naara Nsãa-i, Yesu taa u bĩ-ba wuɔ «Buwaneŋjesi», ku yunɔŋu yaa diilonɔŋ-naarmanɔŋ-bẽmba, ¹⁸ baa Åndere, baa Filipu, baa Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe biɛŋo-i Sake, baa Tade, baa Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i ¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro maŋ juɔ hel Yesu huonɔŋu-na.

† Nierɔ Samiel sebediɛlãŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10)

²⁰ Ku huongu-na, Yesu wuc ta kũŋ baa u *hãalãbiem-ba-i. Baŋ kaa hi, nuomba tiraa kã ka yu-bei a ce halle ba sa da ba fere wuo niwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u hãmbaŋ nuɔ mafamma-i, baa ta ba piye wuc u yungu si dii; aa sire wuc ba ka bel-o kũŋ baa-yo.

²² A ne da *ãnjĩnamma pigãataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafaŋ baa ta ba piye wuc: «*Jĩna ba yuntieŋo-i *Belsebul † yaa dii u yungu-na. U yaa hãa-yo himma-i u tuɔ gbã u donya jĩnabaa-ba-i nuomba-na.» ²³ Baŋ piyeŋ dumaango-na, Yesu wuc bĩ ba jo ji tuɔ piye baa-ba wuc ††: «Namaa daa *Sitãni sie tuɔ donya fuɔ fereŋ-baamba-i wei? ²⁴ Nelle maŋ di nuomba bigãaŋ ba-naa, yiinggu dii baa yiinggu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa da na bi da dumelle maŋ di nuomba sa dɔl ba-naa, yiinggu dii baa yiinggu dumelle fande ka muonu. ²⁶ Sitãni duɔ bir tuɔ gãŋ baa fuɔ fereŋ-baamba-i, da ba gãŋ bɔɔ hie, u fĩngũ ce nie aa cɔ u wu-laa? ²⁷ Hai moloŋo-i gbãa suur u nabieŋ dũnggu-na a biera u bĩmbĩnni-i hel baa-ni aa u nabieŋo yaŋ-yo du-maa? Nga kutieŋ duɔ bel u nabieŋo-i vaa-yo igẽna, u gbãa suur biera u bĩmbĩnni-i hie ta baa-ni.»

²⁸ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuc gbẽ-ba wuc: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nelbiliembaŋ cie ãmbabal-ma maŋ cor hie, halle baa baŋ waŋ ãndaparni maŋ ba hã Diiloŋo-i, Diiloŋo gbãa ce jande bei aa yaŋ ma tĩ. ²⁹ Nga umaŋ duɔ tuora *Diiloŋ-Yalle-i, kutieŋo cãlãa bɔi cor; jande sie gbãa ce-yuɔ.»

³⁰ Baŋ taa ba piye wuc jĩna dii Yesu yungu-na, ku'i cie u tuɔ waŋ mafamma-i baa-ba.

Yesu nyu-i baa u hãmba kãa u wulaa

(Matie 12.46-50; Like 8.19-21)

³¹ Ku huongu-na, Yesu nyu-i baa u hãmba jo u wulaa dii uŋ waa kusuoŋ-nu a ji yiera fuoreŋ aa puɔr wuc ba bĩ-yo hã-ba. ³² Nuomba waa bɔi tĩena cĩlã Yesu-i. Ba jo ji gbẽ-yo wuc: «Itie, ŋ nyu-i baa ŋ hãmba-i [a naara ŋ tũɔbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuc cira: «Na suc mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ³⁴ Aa wucra ne nuomba yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa mi yaanga-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, bamaŋ cieŋ Diiloŋo huongga-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

Nuombaŋ bel Diiloŋ-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Like 8.4-15)

4 Ku huongu-na, Yesu wuc ji bir kã Galile dalanga-na ka tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i. Nuomba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuc bel nyugũŋ tĩena beŋo naŋo-na dii hũmma-na aa nuomba waa yiera nuŋgu-na. ² U piye nelma bɔi baa-ba gbãneiniŋ. Uŋ'a u doŋ, u gbĩe nuomba-i wuc: «Karaaŋ na tũnni-i dei na nu: ³ Naacolŋo naŋo kãa ka naŋ fũma u suoŋgu-na. ⁴ Fũma naŋo kã

† *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul. †† Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuc:... ba jo ji tuɔ naŋ gbãneiniŋ daani-i baa-ba wuc...

ka diire hũmellen-huog-na. Huriimba jo ji wuo-yo. ⁵ Un-aŋo kã ka diire tãmpellen-terieŋ-nu. Hĩema si dii bɔi terieŋgu-na, a ce u pa yaŋ un-aŋo-i. ⁶ Uŋ paa dumaango-na, u kaasĩnni saa gbãa suur kã yaŋ-na. Bãaŋguŋ juɔ ta ku jo huongu-na, u kuol hie kpeŋmu! ⁷ Un-aŋo kã ka diire hĩeŋ-nu. Hĩeŋgu tu suye-yuɔ a ce u saa gbãa dii belle. ⁸ Umaŋ diiriye suoŋ-huogga-na, munter-fafammu-na, u sire gbuu kpatalla: un-aŋo bieŋ komuoŋa baa cĩncielbaa, un-aŋo bieŋ komuoŋa sa-a-sie, un-aŋo bieŋ komuoŋa da-a-ndii.» ⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, u cira: «Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁰ Bamaŋ taa ba nyaanu-yuɔ koko baa u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba-i, baŋ juɔ waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piye wuc ba saa suc u gbãneini yaanga-i baa ni huongu-i. ¹¹ Yesu wuc cira: «Diiloŋo cie baa namaango-i. U *nellentesĩnni maama maŋ fuyaa, u pigãaŋ namaango-i baa-ma, ŋga ma piye baa banamba-i gbãneiniŋ,

¹² a ce da ba ne-ma, ba sie da ma terieŋgu-i, da ba nu-ma, ba sie suc ma yungu-i.

Kuɔ maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diiloŋo huog-nu

aa baŋ cãlãa-yo baa mamaŋ hie, uu naa hiel-ma u huogga-na.»‡

¹³ Uŋ waŋ mafamma-i, wuc bir yuu-ba wuc: «Naŋ'a na saa suc gbãnalãaŋ daaku yungu-i, na ka ce nie gbãa suc ninanni yunni-i? ¹⁴ Fũma yaa Diiloŋ-nelma-i. ¹⁵ Banaŋ hoŋmu dii ŋaa hũmellen-huogga, da ba nu Diiloŋ-nelma-i ma sa cɔ; ba yaŋ *Sitãni jo ji hiel-ma aa yaŋ-ba. ¹⁶ Banaŋ hoŋmu dii ŋaa tãmpellen-terieŋgu, da ba nu Diiloŋ-nelma-i, ma pãŋ dɔlnu-bei ba hũu-ma. ¹⁷ Nga ma sie gbãa naŋ kaasĩnni. Weiŋ da ma da kutaamba-i, siso da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jĩna. ¹⁸ Banaŋ hoŋmu dii ŋaa hĩeŋ-terieŋgu; ¹⁹ da ba nu Diiloŋ-nelma-i, ba yaŋ ãnjɔguɔma-i baa gbieŋ-maama-i a naara ba kusũŋ-maama jo ji suye-meɪ a ce dumaango-na ma sie gbãa dii belle. ²⁰ A ne da banaŋ hoŋmu dii ŋaa munterfafammu; da ba nu Diiloŋ-nelma-i, ba jãrã-meɪ hũu-ma nammu hã a wuc ma hũmelle-i diŋ saaya di wuc dumaa. Kufanggu taamba yaa dii ŋaa fũma maŋ diyaa bieŋ komuoŋa baa cĩncielbaa-ba-i, komuoŋa sa-a-sie-i a naara komuoŋa da-a-ndii-i.»

Fitĩŋ-gbãnalãaŋgu

(Like 8.16-18)

²¹ Yesu wuc tiraa yuu-ba wuc: «Namaango-na, hai moloŋo-i duɔ celieŋ fitĩnuɔ-i u ce bĩŋkũŋgu cure-yuɔ? Siso u dii-yo muŋgallamuŋ-tuoleŋ? Ma sĩ da na celieŋ-yo, na haa-yo dɔɔ ke? ²² Na saa da, ku weima si dii mamaŋ sie ji hel, aa ku nelma si dii mamaŋ sie ji nu. ²³ Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

²⁴ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuc cira: «Naŋ nuŋ nelma maŋ, taa na ne-ma torro. Niŋ fiŋ baa kekerieŋgu maŋ ŋ hã banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi hã nuog-o-i aa naara kuaŋgu kuɔ. ²⁵ Kuŋ yeŋ baa umaŋ, ba ka hã-yo naara, aa umaŋ kuu sĩ baa-yo, celle kũŋgu maŋ dii baa-yo, ba ka hũu-ku aa yaŋ-yo.»

‡ Isayi (Ésaie) 6.9-10

Diilon-nellentesĩnni dii niɛ?

(Matie 13.31-32; Like 13.18-19)

²⁶ Yesu wuc tiraa cira: «*Diilon-nellentesĩnni dii ɲaa neliɛɲo baa u dĩmma. U duu-ma, ²⁷ aa kã ka tuɔ ce u deɲ-maama. Dĩmmaɲ paɲ dumaa baa maɲ vãa du-maa, u sa suɔ kunanɲu kuɔ. ²⁸ Hĩɛma yaa ciɛɲ dĩmma pa ma fɛrɛ, aa ce ma vãa a ji dii biena. ²⁹ Da ma ji vãa hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

³⁰ Aa tiraa cira: «I ka naɲ gbãnalãaɲ haku-i a pigãaɲ Diilon-nellentesĩnniɲ yɛɲ dumaa? I gbãa saa-ni baa bige-i? ³¹ I gbãa saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yu-raanu yaɲ. ³² Nɲa da ɲ duu-de, di sire pa a hiel negem-mu a maar niifiɛlu-i hiere, huriimba gbãa jo ji sɛ kam-ma muɔ.»

³³ Yesu naaɲ gbãneɲiɲ daani temma bɔi a pigãaɲ nuɔmba-i Diilon-nelma-i a saa baa ba nelnullɛ-i. ³⁴ Yesu saa tuɔ waɲ Diilon-nelma-i aa u saa dii gbãnalãaɲɲu hɔlma-na. Duɔ puur duɔ piye, gbãnalãaɲɲu, a puur duɔ piye, gbãnalãaɲɲu. Nɲa da ba ji waa ba kula-i baa u *hãalãbiemba-i u suɔ firnu-niɛ hiere baa-ba.

Yesu yiɛraaya fafalmu

(Matie 8.23-27; Like 8.22-25)

³⁵ Bãanɲuɲ juɔ hir huɔɲɲu maɲ nuɔ-i, Yesu wuc tĩɛ dii beɲo-na aa gbɛ u *hãalãbiemba-i wuc: «Yaɲ i karnu i kã bombor damaalei!» ³⁶ U hãalãbieɲ baa yaɲ nuɔmba-i terienɲu faɲɲu-na aa naa suur baa Yesu-i uɲ waa beɲo maɲ nuɔ-i a ta ba karnu ba kã. Benni nanni bi waa terienɲu-na, nuɔmba naɲ baa bie nifanni-i a cu ba huɔɲ-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu naɲ temma siire ta mu pe hũmma-i mu dii beɲo-na. Hoi huɔɲɲu-i baa huɔɲɲu-i beɲ wuc tuɔ yii duɔ yu. ³⁸ Yesu waa galla beɲo huɔɲ-yaɲɲa-na a kuo u yuɲɲu-i yukuodaɲɲu tuɔ duɔfũɲ. U hãalãbiemba piɲ-yo aa cira: «Hãalãtie, i tie yii die ku, aa naɲ waa galla ta ɲ duɔfũɲ ɲaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuc yiiye sire nuola fafalmu-i aa waɲ baa hũmma-i wuc ma ciire. Terduɔɲɲu faɲɲu-na, niɛ kã ka ciire. ⁴⁰ Wuc gbɛ u hãalãbiemba-i wuc: «Bige-i korda-kũɲɲu fuɔ? Ku ce ɲaa na saa haa na naɲɲa-i Diilonɔ-na wei?» ⁴¹ Ba kũɔ maa pãɲ ta ma nyɛɲ, baa ta ba yuu banna wuc: «Neliɛɲ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu duɔɲya jĩnabaa naacolɲo naɲo-na

(Matie 8.28-34; Like 8.26-39)

5 Yesubaa-baɲ taa ba karnu dalaɲɲa-i ba kã bomborre maɲ nuɔ-i, ba bĩ nelle fande-i Geres. ² Baɲ kaa hi huɔl, Yesu wuc u ne da naacolɲo naɲo hilaa cĩncuɔɲa-na tuɔ jãrã-yuɔ. Naacolɲo faɲo-i *jĩna waa u yuɲɲu-na. ³ U taa u cɔ cĩncuɔɲa yaa nuɔ-i. Ku bibiɛ saa waa umaɲ gbãa bella-yuɔ u tĩɛna terduɔɲɲu-na. Da ba fiɛ vaa-yo baa jɔlɔɔbaa u kar-ba. ⁴ Nuɔmba ciɛ u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kɔllu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jɔlɔɔbaa wuc u baa kã terienɲu. Da ba vaa-yo, u kar jɔlɔɔbaa-ba-i aa kara kɔl-

lu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da ɲ saa da-yo cĩncuɔɲa-na, ɲ ka da-yo tãnni-na. Bãanɲu-i baa isuɔɲɲu-i uu dii tuɔ wucra u bĩɲ yaa-i u kaasĩɲ aa tuɔ ce tãmpĩɛɲa-i u posol u fɛrɛ.

⁶ Uɲ juɔ fara da Yesu-i, wuc gbar jo ji dũuna u yaaɲɲa-na ⁷ aa naa piye da gbagaga wuc: «Yesu, Dɔɔwuɔɲo Bieɲ nuɔ, mi ciɛ-ni niɛ? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi; ne Diilonɔ-i aa ɲ yaɲ-mi.» ⁸ Yesu wuc nuolaaya jĩna-i wuc u cor hel-yuɔ ku'i ciɛ wuc tuɔ piye dumaɲo-na. ⁹ Yesu wuc yuu-yo wuc: «Ba bĩ-ni niɛ?»

Wuc cira: «I ciinu, ba bĩ-mi Sãlle.» ¹⁰ Aa gbuu tuɔ cãrã Yesu-i wuc u ce jande aa u baa donya-bei hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da persãlle nande waa ta di wuora tãnuɲɲu-na. ¹² Jĩnabaa baa gbɛ Yesu-i wuc: «Jande, ɲ sa yaɲ i hel ka suur pɛɲɲ daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuc hã-ba hũmelle-i. Baa hel naacolɲo-na ka suur pɛɲɲba-na. Pɛɲɲ daaba naa yu pɛɲɲba neifelle-i. Baa pãɲ ta ba gbar ba hiire ba kã ba suur dalaɲɲa-na ba kunu.

¹⁴ Nuɔmba waa ta ba ceɲ-ba. Baɲ juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaɲo-na, baa pisãllã baa gbaranɲu; banamba kã nellen-huɔɲɲa-na, banamba kã sonni-na ka tũnu nuɔmba-i. Nuɔmba hel da ba ji ne. ¹⁵ Baɲ juɔ ji hi da naacolɲ daayo diyaa bĩmbĩnni tĩɛna da welewele Yesu caanɲu-na, korma pãɲ ta ma da-ba. ¹⁶ Bamaɲ waa da maɲ ciɛ dumaa hiere, baa suur ma yaanɲa-na waɲ-ma. ¹⁷ Nuɔɲ baa cãrã Yesu-i wuc u ce jande aa u ta u halaɲ ba terienɲu-na. ¹⁸ Yesu wuc kã ka tuɔ nyugũɲ beɲo-na duɔ bir. Uɲ duɔɲya jĩnabaa-ba-i naacolɲo maɲ nuɔ-i, wuc cãrã-yuɔ wuc u yaɲ u kã baa-yo. ¹⁹ Yesu wuc waɲ baa-yo wuc: «Yaɲ aa ɲ kũɲ ɲ ka tũnu ɲ baamba-i Itien ɲ ciɛ hujarre niɛ aa ce baa-ni dumaa.» ²⁰ Naacolɲ wuc ta ka tuɔ wucra Dekapol-na u waɲ Yesuɲ ciɛ ku-maɲ yuɔ hiere. U maɲ duɔ nu nel daama-i, ma ce-yo gberɛ.

Yesu yiɛraaya ciɛɲo naɲ tãmma aa sire bikuloɲo naɲo

(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)

²¹ Yesubaa-baɲ birii karnu dalaɲɲa-i kã bomborre nande-na, nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa dii hũmma nuɲɲu-na. ²² *Diilonelhãalãdũɲɲu yuntienɲo naɲo-i ba taa ba bĩ-yo Yarusi; wuc kã ka dũuna Yesu caanɲu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi biloɲo ka ku mi wulaa, jande kã ɲ ka haa ɲ nammu-i yuɔ ɲ kor-o ɲ hã-mi.» ²⁴ Yesu wuc kã ba ta. Nuɔɲ baa sire hiere ta ba kã baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere dumaa.

²⁵ Ciɛɲo naɲo waa ba hɔlma-na, u tãmma taa ma kũnna ku bien cĩncieluo baa a hãi waa belle fande-na. ²⁶ U ciɛ pɛrumbaa-ba-i ji gbɛ. U gbeina ji tĩ hiere aa ku migãaɲ ta ku hor-yuɔ ku kã. Pɛrru bɔi mulãaɲ-yo. ²⁷ Uɲ juɔ nu Yesu maama-i, wuc suur nuɔmba hɔlma-na a cor u huɔɲ-yaɲɲa ka yiɛya u jɔɲɔɲu-o-i. ²⁸ U taa u piye u huɔɲ-na wuc: «Da mi gbãɲ hi u jɔɲɔɲu-o-i yiɛya-yuɔ yɔɲ, mi kuraa.» ²⁹ U tãɲ maa pãɲ yiɛra. Terduɔɲɲu faɲɲu-na, wuc pãɲ suɔ wuc fafalmu daa-yuɔ. ³⁰ Hɔ-duɔɲɲu faɲɲu-na, Yesu wuc suɔ wuc fɲɲɲũɔ naɲo hilaa fuɔ-i-na. Wuc miɛl yuu nuɔmba-i wuc: «Hai moloɲo-i yiɛyaaya-miɛ?» ³¹ U *hãalãbieɲ baa cira: «Itie, nuɔmba

yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere η bir ta η yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yiɛyaaya-miɛ?»³² Yesu wuɔ yaŋ-ba aa tuɔ wuɔra u nira nuɔmba-na umaŋ yiɛyaaya-yuɔ.³³ Ciɛŋ daa uŋ suyaa wuɔ fafalmu daa-yuɔ, kuɔ ce-yo kũɔnyelle. Wuɔ piɛ dũuna Yesu caaŋgu-na aa naa waŋ ma yaaŋga-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei.³⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi bilo, niŋ haa η naŋga-i miɛ, η kuraa. Kã η kã fiɛi; η cɛraa η ji nunu jarŋ daama-i.»³⁵ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, nuɔŋ baa hel Diilonelhãalãdũŋgu yuntienŋo cĩŋgu-na ji ta ba piye baa-yo wuɔ: «Baa yaŋ hãalãtienŋo muliɛŋ u fɛɛ, η biloŋo jarma yaraa-yo.»³⁶ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ waŋ baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Haa η naŋga-i miɛ yoŋ.»³⁷ Aa naa bir nuɔmba-i hiere aa yaŋ Pier, baa Sake a naara Sake hãaŋo-i Nsãa ba yaa cu u huɔŋ-nu yoŋ.

³⁸ Baŋ kaa hi cĩŋgu-i, baa da nuɔmba haa ba nam-mu-i ba yunniŋ ta ba kaal hiere.³⁹ Yesu wuɔ suur aa naa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i maacemma-i na wulaa du-maaŋo-i? Biloŋo saa ku, u duɔfũŋ.»⁴⁰ Baa bir yaŋ aa ta ba cõmuɔŋ-yo. Wuɔ ce ba hel hiere aa naa ce fuɔ baa biloŋo bĩncuɔmba-i a naara u hãalãbiemba'i suur biloŋoŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i.

⁴¹ Baŋ suuri, wuɔ bel biloŋo naŋ-na aa naa cira: «Tali-ta kumi.» Ku yuŋgu yaa wuɔ: Bilo, sire, muɔmei waŋma dumaa!⁴² Terduɔŋgu faŋgu-na, biloŋ wuɔ pãŋ sire tuɔ wuɔ. Kuɔ ce-ba gbɛɛ. Biloŋ daa u waa baa bienŋ cĩncieluo a hãi.⁴³ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo. Aa naa cira ba hã biloŋo-i bĩŋkũŋgu u wuɔ.

Nasaretitaamba cĩnaana Yesu-i
(Matie 13.53-58; Like 4.16-30)

6 Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ sire terienŋ daaku-na baa u *hãalãbiemba-i a kã ba nelle-na †. ² *Yitĩɛ-nanŋguŋ juɔ hi, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na ka tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i. U nelma taa ma ce nuɔmba-i gbɛɛ, a ne da ba saa waa dɛi baa yuliŋgu-i. Baa ta ba piye wuɔ: «Fuɔ hilaa baa nel daama-i hie? Fuɔ kaa da nelnul daade-i hie baa hiŋ daama-i?»³ Ma sĩ Maari bienŋo maŋ fãnaŋo-i, u yaa kɛ? Fuɔ hãaŋo naŋo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simɔ-i. Halle u tũɔbaa-ba dii baa-ye tĩɛnamma-na.» Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i.⁴ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kãŋ *Diilopɔpuɔrbiloŋo-i terni-na hiere; ŋga u nellɛŋ-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.»⁵ Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, Yesu saa gbãa ce gbɛɛ-weima terienŋgu-na. Uŋ ciɛ kumaŋ, ku yaa ŋaa a haa u nam-mu-i jaamba namba-na a sire-bei ba jarma-na.⁶ U nellɛŋ-baambaŋ'a ba saa hũu u nelma-i kuɔ ce-yo gbɛɛ.

Yesu puɔraa u hãalãbiemba-i
(Matie 10.5-15; Like 9.1-6)

Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hãalãbiemba-i tuɔ wuɔra nileiŋa maŋ Nasareti kɔɔnni-na u waŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i.⁷ Yiŋgu nanŋu-na, wuɔ ji bĩ

† Ba nelle yaa Nasareti. Niɛŋ Like 4.16.

u hãalãbienŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i a puɔr-ba ba hã-ba-hãi aa hã-ba himma ba ta ba gbã ba donya *jĩn-abaa-ba-i,⁸ aa naa gboya-bei wuɔ ba tamma-na, molo baa bie bĩŋkũŋgu: Molo baa bie niwuoni, molo baa bie buɔra, molo baa bie gbeiŋa; kɛɛ ba bie gborni yoŋ.⁹ Wuɔ ba dii naatenni aa molo baa bie joŋgorbaa-ba hãi.¹⁰ U taa u bi piye wuɔ: «Da na har dumelle maŋ nuɔ-i, na tĩɛna dumelle fande-na fuɔ na tamma.¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienŋgu maŋ nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.»

¹² Hãalãbiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba waŋ Diiloŋ-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i.¹³ Ba bi hii donya jĩnabaa bɔi nuɔmba-na aa hure nam-ma jaamba bɔi-na sire-bei ba jarma-na.

Nsãa-Batisiŋ kuu kuliŋgu maŋ
(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)

¹⁴ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu yer die wuɔra gbuo terni-i hiere. Banaŋ ba'a *Nsãa-Batisi'i siire hel kuomba hɔl-ma-na jo, ku'i ciɛ u hi hiŋ daama temma-i. Banaŋ ba'a *Eli yaa siire jo. Banaŋ ba'a yiinataaŋ *Diilopɔpuɔrbiloŋo naŋo-i juɔ. *Erodi wuɔ nu-ma. U yaa waa *Galile yuŋgu-na.¹⁶ Wuɔ cira: «Nsãa yaa-i! Ŋ siɛ suɔ wuɔ mi ciɛ ba kar u yuŋgu-i, ŋga u'i siire jo daayo.»¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fɛɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsãa-i dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo-i u mɔlĩ ciɛŋo'i waa aa wuɔ hũu-yo mɔlŋo wulaa dii-yo. Ba taa ba bĩ mɔlŋo-i Filipu.

¹⁸ Uŋ hũyãa u mɔlĩ ciɛŋo-i, Nsãa wuɔ waŋ-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiŋo sĩ.¹⁹ Ciɛŋ wuɔ pãŋ cõ Nsãa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Ŋga ma saa naa waa ma gbãa ce.²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erodi taa u kãalã Nsãa-i. Uu naa suɔ wuɔ nelviŋo aa tiraa suɔ wuɔ Diiloŋ-nolŋo, a ce dumaanŋo-na u saa tuɔ sieya-yuɔ. Nsãa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Ŋga u waa duɔ tuɔ piye, Erodi holle pãŋ caar.

²¹ Erodiyadi maamaŋ'a ma ka fa dumaanŋo-na, Erodi ji tuɔ ce u hommaŋ-yiŋgu ponsaŋgu aa bĩ u kuoy-ataamba-i, baa sorosi ba yuntaamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere.²² Erodiyadi biloŋ wuɔ nyɛŋ nyɛmuŋgu naŋ temma, kuɔ gbuu dɔlŋu Erodi-i baa bamaŋ waa hiere. Erodi wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara bige-i mi hã-ni baa-ku?»²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diiloŋo, niŋ taaraŋ kumaŋ mi ka hã-ni baa-ku. Halle da η fiɛ cira mi cal mi nelle-i sɔmma hãi, a hã-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Biloŋ wuɔ hel nuɔmba-na ka yuu nyuŋo-i. Nyuŋ wuɔ cira: «Kã η ka cira η taara Nsãa-Batisi yuŋgu.»²⁵ Biloŋo gũunu baa gbaruŋgu kã nellɛtienŋo wulaa ka cira: «Mi taara η kar Nsãa-Batisi yuŋgu-i dii-ku tasaŋ-na hã-mi fiefie!»²⁶ Nellɛtienŋo yaŋ kaa pãŋ bir ka denŋ birma. Ŋga u ka ce-ma niɛ, u yaa pãa nuŋgu-i baa-yo nuɔmba-na.²⁷ Wuɔ naa wuɔ bi pãŋ puɔr sorosiyienŋo naŋo-i wuɔ u kã ka kar Nsãa-Batisi yuŋgu-i ji hã-yo baa-ku. Sorosiyienŋ wuɔ bi ta kã kasodũŋgu-na ka kar Nsãa yuŋgu-i²⁸ a dii-ku tasaŋ-na jo baa-ku ji hã biloŋo-i baa-ku. Biloŋ wuɔ hũu-ku ka hã nyuŋo-i baa-ku.²⁹ Nsãa *hãalãbiembaŋ juɔ nu-ma wuɔ ba karaa ba

yuntienjo yunġu-i, baa kã ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die.

Yesu hãa nelpunġu nanġu wuo ye
(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsãa 6.1-14)

³⁰ Yesu *pɔpɔwɔɔbiembanġ kaa bir jo, baa jo ji tũnu Yesu-i baa banġ kaa ce mamanan hiere. ³¹ A ne da nuɔmba boi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuɔ baa u *hãalãbiemba-i ba sa da ba fɛɛ ba wuo niwuoni-i yɛɛ. Yesu wuɔ gbɛ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaanġ i kã hĩɛn-nu na ka fiisa cellɛ.» ³² Baa sire ku yaa nuɔ-i a biɛ beŋo-i ta ta ba kã.

³³ Banġ taa dumaanġo-na, nuɔmba boi daa-ba aa suɔ banġ kãŋ kusuwɔn-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaanġa beɪ. ³⁴ Yesunġ huɔlaa hũmma-na, wuɔ u ne da nelpunġu nanġ temma u yaanġa-na; ba ne ŋaa tũlmba manġ tienjo sĩ beɪ. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ pãŋ doŋ tuɔ wanġ Diilonġ-nelma-i baa-ba. U piiye baa-ba vaaya.

³⁵ Bãanġunġ juɔ ta ku hir huɔnġu manġ nuɔ-i, u hãalãbiemba piɛ u caanġ-nu a wanġ baa-yo wuɔ: «Itie, ŋ suyaa wuɔ ii dii hĩɛn-nu dɛ? Bãanġunġ hir ku kã ³⁶ ŋ sa yanġ nuɔmba kã nileinġa manġ kɔɔnni-na ka taara niwuoni sãa wuo wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hã-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, die fiɛ sãa niwuoni-i *deniebaa nuɔ-sũɔ, ni sie gbɛ!»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Kãanġ na ka ne, *buruo u nie dii baa-na?»

Baa kã ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hãi.»

³⁹ Yesu wuɔ cira ba ce nuɔmba calnu tĩɛna hĩɛbĩnaanġu-na. ⁴⁰ Nuɔnġ baa tĩɛna. Banamba komuɔŋa daa-ndii, banamba komuɔŋa hã-a-hãi baa cĩncielbaa.

⁴¹ Yesu wuɔ biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baanġ daaba-i a ciir u yunġu-i dɔɔɔ-i-na aa jaal Diilonġo-i aa bũlnu-yuɔ hã u hãalãbiemba calnu-yuɔ a hã nuɔmba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hã-ba hiere. ⁴² Nuɔnġ baa wuo ye hiere. ⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufienġ cĩncieluo baa a hãi.

⁴⁴ Nuɔmba manġ waa, bibemba-i yonġ, ba kã nuɔmba neifienġa hãi nuɔsiba ndii temma nuɔ.

Yesu wuɔyaa hũmma dɔɔɔ
(Matie 14.22-33; Nsãa 6.16-21)

⁴⁵ Banġ bi wuyaa niwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hãalãbiemba biɛ beŋo-i ta u yaanġ-na ta ba kã Betisada yanġa aa fuɔ wuɔ tĩɛna duɔ ce nuɔmba bɔɔɔ kũŋ ba cĩnniŋ. ⁴⁶ Nuɔmbanġ juɔ bɔɔɔ hiere, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋġu-na tuɔ cãrã Diilonġo-i.

⁴⁷ Bãanġunġ juɔ suur, Yesu yaa waa yonġ bomborna. A ne da fafalmu taa mu jãrã u hãalãbiemba-i. Wuɔ fara da ba ce sũlma-i dii hũmma holle-na baa beŋo-i. Cuo kaalmanġ-caanġu-na, wuɔ sire tuɔ wuɔ hũmma dɔɔɔ-i-na u kã ba wulaa. Unġ kaa hi, wuɔ ce ŋaa u ciel-ba duɔ cor. ⁴⁹ Hãalãbieŋ ba'a ba ne da hai moloŋo-i wuɔyaanġ hũmma dɔɔɔ-i-na daayo-i! Baa doŋ ta ba kaasĩŋ wuɔ sĩ isuɔtienjo. ⁵⁰ Banġ daa-yo, ba huleinġa caaraa. Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ⁵¹ Aa

kã ka bel beŋo-i suur. Fafal muɔ bi pãŋ yiera. Hãalãbieŋ baa kar da hãmmu! ⁵² Niiwuoniŋ-kũŋġu manġ fiɛ ce cor, ba saa suɔ ku yaanġa-i. Nelma famma yaraa-ba suɔma.

Yesu siire jaamba Genesareti-i-na
(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalmunġ yieraaya, Yesubaa-ba perienġ karnu kã Genesareti. ⁵⁴ Banġ hii bi huɔl, nuɔmba pãŋ suɔ Yesu-i ⁵⁵ aa gbagbarra tũnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuɔ u dii kusuwɔn-nu, ba biɛ ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar kã u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duɔ cor terienġu terienġu, nuɔmba biɛ ba jaamba-i ka jĩna ponsanatigerre-na aa cãrã-yuɔ wuɔ u yanġ ba yieya-yuɔ; da ku fiɛ'a u jonġoruo tũŋġu, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa jeiŋo manġ duɔ yieya-yuɔ fafalmu pãŋ da-yuɔ.

Bĩncuwɔn-hũmelle saa saaya di gbuonu Diilonġ-hũmelle-i
(Matie 15.1-9)

7 Yiinġu nanġu-na, *Fariisĩɛbaa-ba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba manġ naa hilaa *Yerusalemu-i-na jo, baa kũɔlãa ba-naa kã Yesu wulaa. ² Ba'a ba ne da Yesu *hãalãbiemba namba wuo niwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuifu ba bĩncuwɔn-hũmelle-i. ³ A ne da Fariisĩɛbaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bĩncuwɔn-maama-i: Ba sa sie wuo niwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i. ⁴ Aa da ba hel sanġa-na kũŋ, ba ce hũmma'i igɛna aa suɔ wuo niwuoni-i. Ba bĩncuwɔn-maama'i saa waa mafamma-i yonġ: Hũŋkaacimmunġ-saarma waa ma deŋ, bũnammunġ-saarma waa, bitonniŋ-saarma bi waa.

⁵ Banġ daa ba wuo niwuoni-i dumaanġo-na, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i cie ŋ hãalãbiemba sa wuɔ bĩncuwɔn-hũmelle-i? Ku cie nie ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niwuoni-i?»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaanġ namaa temma-i daana-i, *Isayinġ fii-na baa kumanġ, na yuu-ku. Isayinġ waanġ-ma wuɔ: <Diilonġo ciera wuɔ:

«*Nel daade taamba kãŋ-mi ba nuŋ-nu yonġ. Mi maama si dii ba hɔmmu-na.*

⁷ *Banġ pigãanġ nuɔmba-i hũmelle manġ, bafamba diele. A ce dumaanġo-na yunġu si dii ba Diilojaale-na.»†*

⁸ Yesu wuɔ cira: «Na birii yanġ Diilonġ unġ waanġ mamanan aa vaa na fɛɛ baa na bĩncuwɔn-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cã! Na yagaraa Diilonġo nuŋġu-i aa bir bel na bĩncuwɔn-maama yaa nammu hãi. ¹⁰ Ma sĩ *Moisi waanġ-ma wuɔ na ta na dii na bĩncuwɔn-maama nunni-i ke? Aa tiraa cira umanġ duɔ wanġ ãndaparaanġu hã u to, sissɔ u nyu, kutienjo saaya baa komma. ¹¹ Ŋga namaa birii cira wuɔ umanġ duɔ wanġ baa u bĩncuwɔn-i wuɔ: <Minġ ŋa naa da kumanġ da mi kãyã-nie ku cie «kɔɔbã»; ku yunġu yaa wuɔ mi pãa-ku hã Diilonġo.» Wuɔ kere umanġ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji fiɛ da bĩŋkũŋġu hã u bĩncuwɔn-i weima sĩ. ¹² Terienġu fanġu-na, na ce nuɔmba ta ba yanġ ba bĩncuwɔn-maama-i ba sa kãyã-beɪ. ¹³ Na birii biɛ na bĩncuwɔn-maama yaa-i a dii-ma Diilonġ-nelma fuonġu-na

† Isayi (Ésaie) 29.13

ta na hāalā na-naa baa-ma. Na ciɛ ma temma bɔi cor tɪ a ne da ma saa fa.»

Kumaŋ gbāa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i
(Matie 15.10-20)

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ tiraa bɪ nuɔmba-i ji tuɔ pi-
iye baa-ba wuɔ: «Karaaŋ na tūnni-i fafamma na nu mi
nelma-i. ¹⁵ Kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku sie
gbāa guɔla-nie Diilonŋ-hūmelle-na; kumaŋ hilaŋ, ku
yaa gbāa guɔla-nie. [¹⁶ Umanŋ duɔ u ka nu, u nu!]»

¹⁷ Uŋ juɔ hel nuɔmba hɔlma-na kūŋ cīŋgu-na, u
*hāalābiemba cira u firnu nel daama-i pigāaŋ-ba.
¹⁸ Wuɔ cira: «Bisālmba'i namaaŋo-i wei? Namaa saa suɔ
wuɔ kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku sie gbāa
guɔla-nie wei? ¹⁹ Kumaŋ suuriŋ ŋ nuŋgu-na ku sa kã ŋ
huɔŋ-na, ku kã ŋ kusūŋ-nu ka ce binieŋa a hel.»
Terieŋgu faŋgu-na, Yesu taara duɔ pigāaŋ wuɔ nii-
wuoni-i hiere ni gbāa wuɔ. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Ma-
maŋ dii nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ma yaa gbāa guɔla-nie
Diilonŋ-hūmelle-na. ²¹ Ānjɔɔɔbabalamma hel nelieŋ nuɔ
ŋ huɔŋga'i nuɔ-i: Nj huɔŋga'i diyaŋ-niŋ bīŋwosīnni-na,
cuosīnni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesīnni-na, cāncaaya-i-
na, hɔdorre-na, nuɔŋ-tāalma-na, kakarkuonŋo-na, nene-
muŋgu-na, yebīenande-na, bombolma-na, ānyagarma-
na. ²³ Nelbalaŋ daama-i hiere ma hel nelieŋ nuɔ ŋ
huɔŋga'i nuɔ-i. Ma yaa guɔlaayan-nie Diilonŋ-hūmelle-
na.»

Nieryieŋo naŋo haa u naŋga Yesu-i-na
(Matie 15.21-28)

²⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji ta halaŋ terieŋgu-na a
kã Tiir. Uŋ kãa, wuɔ suur dūŋgu naŋgu-na duɔ fuo
nuɔmba baa da-yo. Nŋa u saa gbāa. ²⁵ Cieŋo naŋ wuɔ
nuɔ u maama nelle fande-na, a ne da *jīna waa u
bilonŋo-na. Yesu bi himma-i, cieŋ daa wuɔ jo ji dūuna u
yaanŋa-na ²⁶ a cārā-yuɔ wuɔ u donya jīna daayo-i u
bilonŋo-na. Cieŋ daa u waa *nieryieŋo. U taa u hel Fenis
maŋ dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ bie
bisālmba niiwuoni-i hã juoraamba baa-ni ku saa fa.
Yaŋ da ba wuo ye, ŋ suɔ ŋ bie boini-i ŋ hã juoraam-
ba-i.»

²⁸ Cieŋ wuɔ cira: «Itie, ma sɪ bisālmbaŋ wuo aa ju-
bieŋa maŋ ta a diire hīɛma-na, juoraamba biera-yei ba
wuo ke?» ²⁹ Uŋ waanŋ mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Niŋ
suyaa mafamma-i waŋ-ma, bir ŋ kūŋ, jīna taa halaŋ ŋ
bilonŋo-na.» ³⁰ Cieŋo birii ku yaa nuɔ-i kūŋ, kã ka da
bilonŋo gaala u muŋgallammu-na: Jīna taa.

Yesu ciɛ bobo naŋo tuɔ piye

³¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ sire Tiir-na a hel Sid̄s aa
bir hiere kã ka karnu Dekapol nilieŋa-i kã ka hel Galile
dalaŋga-na. ³² Baa jo baa bobo naŋo-i a ji cārā-yuɔ wuɔ
u haa u naŋga-i yuɔ a firnu u jumelle-i aa puur u tūn-
ni-i. ³³ Yesu wuɔ bel-o hel baa-yo nuɔmba-na. Baŋ hi-
laa, wuɔ dii u nieŋa-i naacolŋo tūnni-na aa ce u
taalunŋu-i hure u jumelle-na. ³⁴ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ
ciir u yunŋu-i aa fiisa da fūɔ aa cira: «Efata!» Ku yunŋu

yaa wuɔ: Puur! ³⁵ Terduonŋu faŋgu-na, naacolŋo tūŋ
nie pāŋ puur aa u jumel die bi pāŋ firnu u tuɔ piye da
welewele ŋaa u'i sɪ. ³⁶ Ku fūnuŋ cu nuɔmba hōmmu-i.
Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolŋ daa u maacemma faa
cor! U puur tugbentaamba tūnni-i aa tuɔ ce bobobaa-
ba ta ba gbā ba piye.» Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ
ba baa yaŋ ma hel. Duɔ waŋ mafamma-i, ku ce ŋaa u
kaa namma dii dāamu-na.

Nuɔmba neifieŋa hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba
(Matie 15.32-39)

8 Yibieŋa faŋa-na, nuɔmba tiraa kūɔl ba-naa ka tigi-
iŋ Yesu caanŋu-na. A ne da niiwuoni saa waa baa-
ba. Yesu wuɔ bɪ u *hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba
wuɔ: ² «Nuɔŋ daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei
yaa de-i baa-mi ba saa da bīŋkūŋgu wuo. ³ Banamba
hilaa termaaŋ-nu jo, da mi yaŋ ba bir baa nyulmu-i ku
kaa nuɔl-ba hūmelle-na.»

⁴ U hāalābiemba cira: «Itie, i ka da niiwuoni-i hie hīeŋ
daaku-na die ji hã nelpūŋ daaku temma da ku wuo
ye?»

⁵ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»
Baa cira: «Buruo niehāi.» ⁶ Yesu wuɔ ce nuɔmba tīena
hīɛma-na aa naa bie buruo niehāi daayo-i a jaal Di-
ilonŋo-i aa būlnu-yuɔ hã u hāalābiemba-i wuɔ ba calnu-
yuɔ hã-ba. U hāalābiemba hūu-yo bi calnu-yuɔ. ⁷ Tete-
biemba namba bi waa, wuɔ tiraa bie bafamba-i a jaal
Diilonŋo-i aa hã u hāalābiemba-i baa-ba wuɔ ba calnu-
bei hã nuɔmba-i.

⁸ Nuɔmba maŋ waa hiere, baa wuo ye. Baa gbura ni
boini-i dii-ni segeyufieŋ niehāi. ⁹ A ne da nuɔmba maŋ
waa, ba gbāa yu nuɔmba neifieŋa hāi temma.

Baŋ juɔ wuo tɪ, Yesu wuɔ hã-ba hūmelle-i wuɔ ba kūŋ
ba cīnniŋ ¹⁰ aa fuɔ baa u hāalābiemba-i baa bie beŋo-i
ta ba kã Dalmanuta.

Nuɔmba ciera Yesu ce himma ba ne
(Matie 16.1-12)

¹¹ Yesubaa-baŋ kãa Dalmanuta-i-na, *Farisīɛbaa-ba
namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuɔ
da kuɔ Diilonŋo'i puɔraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa
ba waŋ mafamma-i wuɔ sɪ ba ka gbāa cure-yuɔ. ¹² Yesu
wuɔ fiisa da fūɔ aa naa cira: «Bige-i ciɛ fiefie ku nuɔŋ
namaaŋo-i na'a mi ce himma pigāaŋ-na ku yaa na ka
suɔ wuɔ Diilonŋo'i puɔraa-mi? Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na,
bīŋkūŋgu sa ce dii pigāaŋ-na!» ¹³ Aa naa pāŋ ta baa u
*hāalābiemba-i ka suur beŋo-na ta ba karnu ba kã
dalaŋga yieŋgu naŋgu-na.

¹⁴ A ne da ma saa naa tīenu u hāalābiemba bie *bu-
ruo. Buruo diei waa baa-ba yonŋ beŋo huɔŋga-na.

¹⁵ Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Jande, bilaŋ na fere
Farisīɛ ba siini-na baa *Erodi bi niini-na.» ¹⁶ Hāalābiem-
ba donŋ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Na saa da, in'a i
saa bie niiwuoni ku'i ciɛ u tuɔ piye de-i-na.» ¹⁷ Yesu wuɔ
suɔ baa-ba. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na piye
wuɔ mi daa na saa bie niiwuoni ku'i ciɛ mi ta mi piye
de-i-na? Ku ce ŋaa a ji hi baa nyunŋo, miŋ waŋ nelma
maŋ na saa hi ta na da ma terieŋgu-i wei? ¹⁸ Na sa da

baa na yufienja-i wei? Aa na sa nu baa na tūnni-i wei? Ma karaanu-nei wei? ¹⁹ Miŋ būlāanu buruo u ndii-i a hā nuɔmba neifienja hāi nuɔsiba ndii-i, na bieraaya boini-segeyufienja niɛ ta?» Baa cira: «Segeyufienj cīncieluo a hāi.»

²⁰ Wuɔ cira: «Aa miŋ būlāanu buruo niehāi a hā nuɔmba neifienja hāi ba wuo, segeyufienja niɛ juɔ tɛ?»

Baa cira: «Segeyufienj niehāi juɔ tɛ.»

²¹ Yesu wuo cira: «Ji hi baa nyunjo na saa hi suɔ ku yaanga-i yogo wei?»

Yesu puurii yironjo naŋo yufienja-i

²² Yesubaa-ban̄ kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironjo naŋo ji hā-yo wuo u ce jande aa u haa u naŋga-i yuo a puur u yufienja-i. ²³ Yesu wuo bel yironj daa u naŋ-na ba hel nellen-huɔŋga-na a kã ba denj. Ban̄ kaa hi, wuo ce taalunju a hure naacoljo yufienja-na aa ce u nammu-i cuye-yei ku ce cellɛ aa suɔ halaŋ-mu. Uŋ halaŋ-mu, wuo yuu-yo wuo: «N̄ da wei?» ²⁴ Naacolj wuo ne aa naa cira: «Mi da nuɔmba-i ŋga mi sa da-ba dei; mi da-ba ŋaa tibinni aa ta ni wuo.» ²⁵ Yesu wuo tiraa bir cu u nammu-i naacoljo yufienja-na. Uŋ juɔ halaŋ-mu ku-fan̄gu-i, naacolj wuo pãŋ tuɔ da fafamma. ²⁶ U yufienj aŋ puurii, Yesu wuo waŋ baa-yo wuo: «Ta ŋ kũŋ cīŋ-nu, baa tiraa ŋ suur nellen-huɔŋga-na.»

Yesu sīnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-20; Like 9.18-21)

²⁷ Ku huɔŋgu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba ji ta ba kã nileiŋa maŋ dii Sesare maŋ Filipu wuoŋo-i u kɔɔnni-na. Ban̄ kãŋ hūmelle-na, Yesu wuo yuu-ba wuo: «Nuɔmba ciɛra hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

²⁸ U hāalābiemba cira: «Banamba ciɛra wuo nuɔnei *Nsāa-Batise-i, banan̄ ba'a nuɔnei *Eli-i, banan̄ ba'a *Diilopɔɔrbilonoŋo naŋo-i muɔŋo-i.»

²⁹ Yesu wuo bir yuu-ba wuo: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

Pier wuo cira: «Diilonj uŋ pãa nuŋgu-i aa saan̄ *Korjortienjo maŋ, u yaa nuɔŋo-i.» ³⁰ Yesu wuo waŋma kuola-mei baa-ba wuo ba baa yaŋ ma hel molo numa.

Yesu kaal u mul̄ɛma-i

(Matie 16.21-28; Like 9.22-27)

³¹ A donj huɔŋgu fan̄gu-na, Yesu wuo donj tuɔ piye u pigāŋ u *hāalābiemba-i wuo *Moloŋ-Bienjo ka mul̄ɛŋ da dei! Nelle bīncuɔmba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba ka cīina-yuo aa ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīɛma-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo. ³² Yesu wuo waŋ nel daama-i kaala-mei baa-ba. Pier wuo bī-yo ba kã ba denj ka tuɔ waŋ baa-yo wuo: «Itie, baa ta ŋ piye dumaa, ku saa fa.» ³³ Yesu wuo miel ne u hāalābiemba-i aa naa gbɛ Pier wuo: «*Sitāni, kã ŋ halaŋ mi caan̄-nu! N̄ kusūŋmaama-i Diilonj-maama sī, nelbilienj-maama.»

³⁴ Ku huɔŋgu-na, wuo bī nuɔmba-i baa u hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuo: «Nuɔni maŋ da ŋ ta ŋ taara

ŋ nyaanu-miɛ, ŋ saaya ŋ cīina ŋ fɛɛ, aa ŋ saaya ŋ siɛ mul̄ɛma-i baa kuliŋgu-i. ³⁵ Uman̄ duɔ tuɔ kaal baa u yunju yonj, u ka kɔsuɔŋ u fɛɛ, ŋga uman̄ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fɛɛ mei maama-na baa *Neldɔɔlma maama-na, kutienjo ka da cicɛlma maŋ siɛ ji tī dede. ³⁶ Nelienj nuɔ, da ŋ da ŋ yufienj-niini-i hiere miwaanjo-na aa ka caa, yun̄ haku-i dii-kuɔ? ³⁷ Nelienj nuɔ, ŋ gbāa sāa ŋ yunju-i baa bige-i Diilonjo wulaa? ³⁸ Na saa da, fiɛfiɛ ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku. Uman̄ duɔ tuɔ ce senserre bei u sa taara ba suɔ wuo mei wuoŋo, u sa bi taara u waŋ mi maama-i baa-ba, Moloŋ-Bienjo duɔ ji jo baa u To fīŋgūɔ-i baa *ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔbiemba-i, u ka bi ce senserre baa kutienjo maama-i.»

9 Aa naa cira: «Yaan̄ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ba-namba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonj-bāan̄gu-i aa suɔ da ba ku. Diilonjo ka ce u bāan̄gu-i baa fīŋgūɔ.»

Yesu birii u denj birma

(Matie 17.1-13; Like 9.28-36)

² Yesuŋ waan̄ mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuo ce fuɔ baa Pier, baa Sake a naara Nsāa ba kã ba denj ka nyugūŋ tãnujaataama naŋo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u denj birma. ³ U jonjorbaa-ba birii baapielm-ba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo siɛ gbāa ce bīŋkūŋgu pusūŋ dumaanjo-na. ⁴ *Hāalābienj ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁵ Pier wuo gbɛ Yesu-i wuo: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na de! N̄ sa yaŋ i ce gbuganni sisi wei? Ku diei naŋ kūŋgu, ku diei Moisi kūŋgu, aa ku diei kūŋgu naŋgu-i Eli kūŋgu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Pierbaa-ba-i a ce u tuɔ piye dumaa u yunju-nu u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. ⁷ Duherru nandu jo ji cīn̄nu-bei. Baa nu molo piye du huɔŋga-na wuo: «Mi Bienjo yaa daayo-i; i maa ma sa suɔ aa dɔlnu-miɛ, taa na nu u nuŋgu-i.» ⁸ Hāalābiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da moloŋo baa Yesu-i.

⁹ Ban̄ juɔ ta ba hiire tãnuŋgu-na, Yesu wuo waŋma kuola-mei baa-ba wuo *Moloŋ-Bienj duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa moloŋo! ¹⁰ Hāalābiemba siɛ aa ta ba yuu ba-naa wuo: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yunju yaa wuo nie?»

¹¹ Ban̄ kaa hi yaanga-i, baa yuu Yesu-i wuo: «Ma sī *ānjīnamma pigāataamba ciɛra wuo Eli saaya u bir jo igēna aa Diilonj uŋ pãa nuŋgu-i wuo u ka saan̄ *Korjortienjo maŋ u suɔ jo kɛ?» †

¹² Yesu wuo cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igēna ji migāŋ weima-i hiere. Nga bige-i ciɛ Diilonj-nelma cira wuo: «Moloŋ-Bienjo ka mul̄ɛŋ da dei aa ba siɛ ta ba kãŋ-yo?» ¹³ Mi tūnu-nei: Eli juɔ tī. Uŋ juɔ, nuɔmba ciɛ ba bāan̄gu-i yuo. Diilonj-nelmaŋ waan̄ma dumaa, ba bi ciɛ-ma dumei.»

Yesu duɔnya jīna naacombilonoŋo naŋo-na

(Matie 17.14-21; Like 9.37-43)

¹⁴ Yesubaa-ban̄ hiiriyɛ ka hi u *hāalābiemba namba terienju-i, baa da nuɔmba juɔ ji yu ba caan̄gu-na, aa

† Malaki (Malachie) 3.23

da *ǎnjĩnamma pigãataamba namba juɔ ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba. ¹⁵ Nuɔmba juɔ'a ba ne da Yesu jo, kuɔ ce-ba gbɛɛ, baa gbar jãrã-yuɔ ka ta ba jaal-o.

¹⁶ Yesu juɔ ji hi, wuɔ yuu u hãalãbiemba-i wuɔ: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuɔ-i?» ¹⁷ Naacolɔjo naŋo tĩɛ dii nuɔmba-na aa cira: «Hãalãtie, *jĩna naŋo dii mi biɛŋo yuŋgu-na a ce-yo bobo. Mi juɔ baa u yaa-i ŋ wulaa. ¹⁸ Duɔ sire-yuɔ terienɔ terienɔ, u mal-o. Duɔ mal-o, sãmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na, aa ŋ da u wuo u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waan baa ŋ hãalãbiemba-i miɛ ba donya-yuɔ, ba saa gbãa.»

¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i, na sa hũu nelien maama. Na daa nie sĩ mi ka tĩɛna baa-na gbula wei? Namaa ji hũu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombiloŋo-i.» ²⁰ Baa ta ta ba kã baa-yo da ba ka hã-yo. Jĩnaŋ kaa cira u ne da Yesu-i, wuɔ pãŋ bel naacombiloŋo-i gbuu sagalla-yuɔ. Naacombiloŋ wuɔ hel cii tuɔ bũmallã aa sãmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na.

²¹ Yesu wuɔ yuu tuoŋo-i wuɔ: «Jĩna daayo dii-yuɔ ku bãaŋgu cuɔ wei?»

Tuoŋ wuɔ cira: «Uu dii-yuɔ dii u bisãnsĩniŋ. ²² Duɔ ce u ce u suur dãamu-na sisɔ hũmma-na duɔ ko-yo hã-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbãa, jande ne Diiloŋo-i aa ŋ kãyã-yiɛ.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ'a da miɛ mi ka gbãa? Umaŋ duɔ haa u naŋga-i Diiloŋo-na, wei-ma-i hiere ma gbãa ce hã kutienɔ-i.»

²⁴ Yesu waan mafamma-i, naacombiloŋo to wuɔ pãŋ cira: «Mi haa mi naŋga-i Diiloŋo-na ŋga kãyã-miɛ ni mei sĩ kuu dii kpelle.»

²⁵ Baŋ tĩyãa kufanɔgu-na, nuɔŋ baa ta ba jo ba naara. Yesu daa ba kũɔlãa ba-naa ta ba jo dumaanɔ-na, wuɔ cira: «Jĩna nuɔ, ma'a ŋ'a ŋ gbãŋ ce nuɔmba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombiloŋo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuɔ gbula.» ²⁶ Jĩna wuɔ kaasĩŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombiloŋo-i aa suɔ hel-yuɔ. Naacombiloŋ wuɔ galla ŋaa u kuu. Nuɔmba maŋ waa hiere baa da nie sĩ u kuu. ²⁷ Yesu wuɔ bel u naŋ-na sire-yuɔ u yiɛra u gbeiniŋ.

²⁸ Yesu juɔ kũŋ baa u hãalãbiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, bige-i cie miɛ i saa gbãa donya jĩna daayo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jĩna daayo temma-i Diilocãrãlle'i gbãa donya-yuɔ yonɔ.»

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Matie 17.22-23; Like 9.43-45)

³⁰ Ku huonɔgu-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba sire terienɔgu-na a suur *Galile huonɔga-na ta ba karnu ba kã. Yesu taa u piiye Diiloŋ-nelma-i u pigãan u hãalãbiemba-i a ce dumaanɔ-na u saa tuɔ taara molo suɔ ba saanɔgu. U taa u piiye baa-ba wuɔ: «Ba ka bel *Molon-Bienɔ-i hã nelbilibemba-i baa-yo ba ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hã yonɔ hĩɛma-na, sieliŋ-yiinɔgu-i u ka sire hel jo.» ³² Hãalãbiemba saa suɔ u nelma yaanɔga-i; ŋga ba sie bi sie yuu-yo.

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i hãalãbiemba-na?

(Matie 18.1-5; Like 9.46-48)

³³ Yesubaa-baŋ kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dũŋgu-na, Yesu wuɔ yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «In jon hũmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuɔ-i?»

³⁴ A ne da hũmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suɔ umaŋ nelbuɔ-i ba hɔlma-na. Yesu yuu-ba dumaanɔ-na, ba fiinaŋ ba saa waŋ wei-ma. ³⁵ Yesu wuɔ bir tĩɛna aa bĩ-ba cĩncieluo ba hãi-i-na hiere a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Na hɔlma-na umaŋ duɔ tuɔ taara u waa na yaanɔga-na, kutienɔ saaya u jĩna u fɛɛ na hieronɔ huonɔ-nu aa tiraa ce u fɛɛ na maacembiloŋo.»

³⁶ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bel bisãmbiloŋo naŋo-i jo baa-yo ba hɔlma-na. Uŋ juɔ baa-yo, wuɔ tũu-yo aa cira: ³⁷ «Umaŋ duɔ bel bisãmbiloŋ daayo temma-i fafamma mei maama-na, kuu dii ŋaa u bilaa mei fɛɛ yaa-i, aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienɔ bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Umaŋ duɔ saa bigãan-ye, uu dii baa-ye

(Like 9.49-50)

³⁸ Ku huonɔgu-na, Nsãa wuɔ cira: «Hãalãtie, i daa naacolɔjo naŋo gbuuse-niɛ aa tuɔ donya *jĩnabaa-ba-i, miɛ ne da u sa nyaanu-niɛ baa miɛŋo-i i ce u yanɔ.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo sie gbãa gbuuse-miɛ a ce gbɛɛ-wei-ma aa tiraa bir bĩ mi yebabalande-i terduɔŋgu fanɔgu-na. ⁴⁰ Umaŋ duɔ saa bigãan-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa umaŋ duɔ ne muɔŋo-i aa hã-na hũmma-i na nyon wuɔ *Kirsã baaŋ namaa, da ku fie waa ciyufelle yonɔ, coima saa fa, kutienɔ sie naa u daluɔ-i Diiloŋo wulaa.»

Kunanɔgu bɔyaa kunanɔ-na

(Matie 18.6-9; Like 17.1-2)

⁴² «Bisãlmba maŋ hũyãa mei maama-i, umaŋ duɔ guɔl unaŋ gbeini bei Diiloŋ-hũmelle-na, sũlma haraa kutienɔ-na. Kumaŋ ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonɔgu-na aa sɛ-yo dii-yo nuoraan-nu, kuu naa ce bɔlbɔl yuɔ. ⁴³ Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanɔgu cemma-na, kar-ka ŋ nanna. Da ŋ suur Diiloŋ-nelle-na baa naŋga diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hãi-i-na. [⁴⁴ Jĩamba maŋ wuyaan nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dĩŋ.] ⁴⁵ Da ŋ da ŋ gboluonɔgu dii-ni kuubabalaanɔgu cemma-na, kar-ku ŋ nanna. Da ŋ suur Diiloŋ-nelle-na baa gboluonɔgu diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ gbeini-i ni hãi-i-na. [⁴⁶ Jĩamba maŋ wuyaan nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dĩŋ.] ⁴⁷ Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanɔgu cemma-na, hiel-de ŋ nanna. Da ŋ suur *Diiloŋ-nelle-na baa yufelle diei, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienɔ-i a hãi-i-na. ⁴⁸ Jĩamba maŋ wuyaan nuɔmba-i terienɔgu-na ba sa ku, aa ku dãamu sa dĩŋ.

⁴⁹ «Na saa da, dãamu ka dii dãamma yiɛ hiere.

⁵⁰ «Dãmma-i bĩŋkũfafaanɔgu; ŋga da ma ji saara, namaa gbãa ce-ma nie ma tiraa ce kpɛnne? Diyaanɔ dãmma na fɛɛŋ nuɔ aa na bel na-naa fafamma.»

Ānsorre bōrwmanj-kūngu-i
(Matie 19.1-12; Like 16.18)

10 Ku huongu-na, Yesubaa-ba sire terienju-na a kā *Yude, kā ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. Nuɔmba tiraa kūɔl ba-naa kā u wulaa. Wuc donj tuɔ piye Diilonj-nelma-i u pigāan-ba ŋaa uŋ cemmanj dumaa koko. ² *Farisēbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuɔ baa nelma-i, baa pie a yuu-yo wuc: «A saa baa mie Diilonj-hūmelle-i, nelienj nuɔ ŋ gbāa nanna ŋ cieno-i wei?»

³ Yesu wuc bir yuu-ba wuc: «*Moisi hāa-na hama-i wuc na ta na ce?»

⁴ Baa cira: «Moisi hāa-ye hūmelle-i wuc i gbāa tie nanna i caamba-i; ŋga da ŋ'a ŋ nanna-yuɔ ŋ nyegēŋ sebe ŋ hā-yo igēna umanj pigāan wuc na ānsorre buɔra.»

⁵ Yesu wuc cira: «Moisi daa na tūnni sa nu ku'i cie u nyegēŋ mafamma-i hā-na. ⁶ Da ma'i sī Diilonj uŋ'a u jīna miwaanjo-i u maa biŋjo baa cieno.⁷ A ce dumaanjo-na, bibienjo ka yanj u bīncuɔmba-i aa waa baa u cieno⁸ ba gbonu ce kuuduɔŋgu.[†] Da ba waa dumaanjo-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuɔmba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduɔŋo.

⁹ Terienju fanju-na, Diilonj duɔ gbonu kumanj, nelbilo saa saaya u bōrw-kuɔ.»

¹⁰ Baŋ juɔ kūŋ cīŋgu-na, u *hāalābiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. ¹¹ Yesu wuc cira: «Umanj duɔ nanna u cieno-i aa jā unajo, kutienjo cie *fuocesīnni, u cālāa cēdīelāŋo-i. ¹² Cienjo manj duɔ bi hel u bɔɔ wulaa aa kā ka soŋ yanja nanja, cienjo fanjo cie fuocesīnni'i dumaanjo-na.»

Yesu cārā Diilonjo-i hā bisāmbiemba namba
(Matie 19.13-15; Like 18.15-17)

¹³ Ku huongu-na, baa jo baa bisāmbiemba namba-i Yesu wulaa wuc u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonjo-i hā-ba. U *hāalābiemba sire ta ba nuola bamanj juɔ baa-ba. ¹⁴ Ku saa dɔlnu Yesu-i, wuc tuɔ piye baa-ba wuc: «Yaanj bisālmba ta ba jo mi wulaa, baa na cie-ba. Bamanj dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ u saa sie *Diilonj-nellentesīnni-i ŋaa bisālāanjo, kutienjo sie gbāa suur *Diilonj-nelle-na.» ¹⁶ Ku huongu-na, wuc tūu bisālŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo-i hā-ba.

Weinjo nanj maama
(Matie 19.16-30; Like 18.18-30)

¹⁷ Ku huongu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire bie hūmelle-i ta ba kā. Naacolŋo nanjo gbar jo ji dūuna Yesu yaanjo-na aa cira: «Hāalātiefefēi, mi saaya mi ce bige-i da mi gbāa da cicēlma manj sa tīeŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuc cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bī-mi nelfefēinj muɔ? Da ma hel Diilonjo-na, nelfefēinj dii wei? ¹⁹ Diilonj uŋ'a i tie wuc hūmienja manj, ma sī ŋ suɔ-ya ke? *«Baa ko nelienjo, baa ce *fuocesīnni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ*

haa moloŋ-na, baa du moloŋo, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunju-i.»^{††}

²⁰ Naacolŋ wuc cira: «Hāalātie, mi duɔŋ dii mi bisān-sīnniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²¹ Uŋ piye dumaanjo-na, u maama gbuu pāŋ dɔlnu Yesu-i; wuc ne-yo aa naa cira: «Ma tīyāa ma diei: Kā ŋ ka suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeinja fanja-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weinj nuɔ dōɔ-i na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-mie.»

²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weinjo cor. Yesuŋ juɔ wanj mafamma-i, wuc pāŋ vāa u yaanjo-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuc wuɔra ne u hāalābiemba-i aa cira: «Kumanj ka ce weinjo duɔ gbāa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hāalābiemba hōmmu-i. Yesu wuc tiraa tir-ma wuc: «Mi jēnaan namaa, Diilonj-nelle suur-ma dii kpelle de! ²⁵ Na suyaa wuc nyɔgōme duɔ gbāa cor mieŋe-fuonju-na kuu dii kpelle de! Ŋga weinjo duɔ gbāa suur Diilonj-nelle-na kufanjo dii kpelle yanj.»

²⁶ Nel daama migāan cu u hāalābiemba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuc: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbāa kor?»

²⁷ Yesu wuc ne-ba aa cira: «Nelbilibemba wulaa ma sie gbāa ce, ŋga weima sa yar Diilonjo-i.»

²⁸ Pier wuc cira: «Hāalātie, aa mie manj naana i wei-ma-i hiere aa tie nyaanu-nie fuɔ?»

²⁹ Yesu wuc cira: «Mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ ta aa yanj u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisālmba-i, sisɔ u sonni-mei maama-na baa *Neldɔɔɔlma maama-na, ³⁰ kutienj uŋ ka da nimanj hīema-na bande-i-na, ni ka maar uŋ taa aa yanj nimanj sɔmma komuɔŋa ndii. U ka da dumienja-i, hāmba-i, mɔlāmba-i, nyunaamba-i, bisālm-ba-i, sonni-i, aa bi da mulīema-i naara. Aa bisīnuɔ-i-na, u ka da cicēlma manj sa tīeŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamanj taa yaanjo fiefie-i-na, ba bɔi ka bir waa huonj-nu, aa bamanj dii huongu-na fiefie-i-na, ba bɔi ka ta yaanjo-ga.»

Mamanj dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na
(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)

³² Ku huongu-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba kā *Yerusalemu. Yesu wuc ta nuɔmba yaanjo-na hiere. Baŋ kāŋ dumaanjo-na, korma donj ta ma da u *hāalābiemba-i baa bamanj naa cuu ba huonj-nu hiere. Yesu wuc bī u hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ ka tuɔ piye baa-ba wuc: ³³ «Na daa inj kāŋ Yerusalemu-na ke? Die kā, ba ka bel *Moloŋ-Bienjo-i hā *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *āŋjīnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, ba ka cira wuc u saaya komma aa bir-o hā *nieraamba-i baa-yo ³⁴ ba nyē-yo sūlma aa tu taalni yuɔ aa muo-yo aa suɔ ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sielinj-yiingju-i u ka sire hel jo.»

† Miwaanjo jīhammanj-sebe (Genèse) 2.24

†† Helmanj-sebe (Exode) 20.12-17

Sebede bɛmbarɛ muyaa ba natieŋa Yesu-i-na
(Matie 20.20-28)

³⁵ Ku huonɔŋu-na, Sebede bɛmba maŋ waa baa Yesu-i, ba taa ba bɛ unarɔ-i Sake aa bɛ unarɔ-i Nsãa, baa piɛ Yesu caarɔ-nu ka cira: «Hãalãtie, i juɔ die ji cãrã bɛŋkũŋgu narɔŋu ŋ wulaa, jande baa yagar.»
³⁶ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na'a mi ce bige-i hã-na?»
³⁷ Baa cira: «I taara da ŋ ji waa ŋ fɔŋgũɔ-i-na, ŋ yarɔ miɛŋo-i, u diei tɛna ŋ nadiɛyarɔŋa-na aa u diei bi tɛna ŋ nanyuɔyarɔŋa-na.»
³⁸ Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ narɔ cãrãŋ kumarɔ dɛ! Yaahuolo maŋ ka haa-miɛ na ka siɛ u temma haa-nei wei? Na ka siɛ muliɛŋ mei temma-i wei?»
³⁹ Baa cira: «Ūu, i ka siɛ.»
 Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo maŋ ka haa-miɛ, baa muliɛma maŋ ka bi haa-miɛ, ni ka bi haa-nei ninsoŋo. ⁴⁰ Ŋga mei siɛ gbãa pã nuŋgu wuɔ melɔŋo'i ka tɛna mi nadiɛyarɔŋa-na aa melɔŋo'i ka tɛna mi nanyuɔŋgu-na. Muntɛ-nammu fammuŋ tigiŋ ta mu cie bamaŋ, ba yaa ka damu.»
⁴¹ Ba nahãalãbieŋ cɛncieluo baambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hoɔmmu pãŋ du baa-ba. ⁴² Yesu wuɔ bɛ-ba hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fãamaambaa-ba ce hãlmaarɔŋu baa ba fãamaansɛnni-i aa nel-bɔmbɔmbaa-ba ta ba haa fɔŋgũɔ-i nuɔmba-na. ⁴³ Ŋga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Umarɔ duɔ tuɔ taara u waa nelbuɔ-i na hoɔlma-na, kutieŋo saaya u ce u fɛɛ na maacembiloŋo; ⁴⁴ aa umarɔ duɔ tuɔ taara yaarɔŋa-i, kutieŋo saaya u ce u fɛɛ na koɔrieŋo. ⁴⁵ Na saa da, *Moloŋ-Bieŋo juɔ kufarɔŋu jomma yaa-i hiɛma-na duɔ ji cãa nuɔmba-i aa pã u fɛɛ duɔ sãa ba bɔi yunni; u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

Yesu puurii Bartime yufieŋa-i
(Matie 20.29-34; Like 18.35-43)

⁴⁶ Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ kã ka hi Yeriko. A ne da nelpũŋgu narɔŋ temma taa ku nyaanu-yuɔ a naara u *hãalãbiemba-i. Baŋ juɔ ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yironɔ narɔŋo waa tɛna hũmelle tũŋgu-na tuɔ cãrã. Ba taa ba bɛ-yo Bartime aa bɛ u to-i Time. ⁴⁷ Yironɔ daa uŋ nuɔ nuɔmba piye ba cor, wuɔ yuu. Baa cira wuɔ Nasaretitaarɔŋ Yesu yaa curaarɔŋ. Wuɔ pãŋ sire tuɔ fara u bɛ da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hãayɛlɔŋ nuɔ, jande ce hujarre miɛ!» ⁴⁸ Uŋ fararɔŋ u bɛ dumaarɔŋo-na, nuɔmba bɔi baa yarɔŋ aa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u budii. Wuɔ migãarɔŋ dii kunarɔŋu naara wuɔ: «Davidi hãayɛlɔŋ nuɔ, jande ce hujarre miɛ!» ⁴⁹ Yesu wuɔ yiera aa naa cira: «Bɛŋ u jo.»
 Baa cira: «U bɛ-ni, fɛ ŋ huonɔŋa-i aa ŋ sire ŋ kã.»
⁵⁰ Yironɔ wuɔ pãŋ nanna u jonɔgoruo-i aa tie sire ta tuɔ kã. ⁵¹ Uŋ kaa hi, Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara mi ce bige-i hã-ni?»
 Wuɔ cira: «Hãalãtie, mi taara ŋ puur mi yufieŋa-i.»
⁵² Yesu wuɔ cira: «Kã! Niŋ haa ŋ narɔŋa-i miɛ, ŋ kura.» Terduonɔŋu farɔŋu-na, naacolɔŋo yufieŋa pãŋ puur. Wuɔ cu Yesu huonɔŋ-nu ba ta ba kã.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsãa 12.12-19)

11 Yesubaa-baŋ kaa ta ba piɛ *Yerusalemu-i, a saanu baa nilieŋa narɔŋ hoɔlma-i, dii *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na, ba bɛ dinande-i Betifage aa bɛ dinande-i Betani. Yesu wuɔ warɔŋ baa u *hãalãbiemba hã wuɔ: ² «Kãarɔ nelle maŋ i yaarɔŋa-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakũmbiloŋo narɔŋo, molo saa nyugũŋ-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umarɔ duɔ yuu-na, na cira: «I tieŋo yaa wuɔ i ji fir-o ka hã-yo; wuɔ u ka bir jo baa-yo fiefie.»
⁴ Baa kã ka bi da ba vaa kakũmbiloŋo narɔŋo-i dumelle nande yaarɔŋa-na; hũmelle tũŋgu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuɔmba waa, banamba ta ba piye baa-ba wuɔ: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaarɔŋo-na?» ⁶ Yesuŋ waarɔŋ mamaŋ baa-ba, baa bi warɔŋ ma yaa-i baa-ba. Baŋ piye dumaarɔŋo-na, baa yarɔŋ ba ta baa-yo.
⁷ Baŋ kãa baa-yo, baa hiel ba jonɔgorbaa-ba-i haa u huonɔŋu-na aa Yesu wuɔ nyugũŋ tɛna-yuɔ. ⁸ Nuɔmba fɔŋgũɔ baa hiel ba jonɔgorbaa-ba-i fara-bɛi hũmelle-na Yesu tuɔ wuɔ ba doɔ u kã. Banamba kar fielu ta ba jɛna. ⁹ Bamaŋ waa u yaarɔŋa-na baa u huonɔŋu-na hiere baa ta ba piye da gbagaga wuɔ: «Diiloŋo temma si dii.
Itieŋ uŋ saarɔŋ umarɔ jo, Diilo baa-yo!
¹⁰ I bɛnciŋo-i *Davidi fɔŋgũɔ temma yaa juɔŋ! Diilo migãarɔŋ-yo hã-ye.
 Doɔrwuonɔŋo temma si dii!»
¹¹ Yesuŋ kaa suur Yerusalemu-i-na, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka wuɔra ne kumarɔŋ cieŋ hiere. Bãarɔŋu naa tɛ tɛ, wuɔ ta baa u hãalãbieŋ cɛncieluo ba hã baamba-i a kã Betani.

Yesu cie yensãarɔŋu narɔŋu kuol
(Matie 21.18-19)

¹² Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kã *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. ¹³ Ba kaa hi hoɔlma nama-i, wuɔ da *yensãarɔŋu narɔŋu fielu gbu caa da fafamma ŋaa ku maarɔŋ, a ne da ku mammaŋ-huonɔŋu'i saa waa huonɔŋu farɔŋu-na. Yesu wuɔ haar duɔ ka ne sɛ u ka da bieŋa kuɔ. Uŋ kaa piɛ, wuɔ da fiegbãŋgbãŋlãndu yonɔ du kula. ¹⁴ Wuɔ gbɛ yensãarɔŋu-i u *hãalãbiemba yufelle-na wuɔ: «Ma bãlãa nyunɔŋo; narɔŋ cɛraa ŋ ji maŋ bieŋa hã molo wuo.»
Yesu duɔnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuɔ-i-na
(Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsãa 2.13-22)
¹⁵ Yesubaa-baŋ kaa hi *Yerusalemu-i, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka donya niisuornintaamba-i baa niisãanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kã ka tisɛŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa sɛ bamaŋ suoraarɔŋ koɔnsɔr ba huriimba-i ba titieŋa-i nanna, ¹⁶ aa cie-ba wuɔ molo baa suur baa kuusuorɔŋgu Diilodubuɔ dumelle-na. ¹⁷ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ bie Diiloŋ-nelma-i tuɔ piye u pigãarɔŋ-ba wuɔ: «Ma nyegãarɔŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «Ba
 † *Gbeliemaŋ-nalãarɔŋu (Psaume) 118.25-26*

ka ta ba bī mi dūngu-i nilɛiŋa-i hiere a Diilojaaldūngu.†
Ma sīnni niɛ namaa ce-ku cuo ba teriɛngu?» 18 Nel daa-
ma kã ka hi *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjĩ-
namma pigãataamba-i. Baa pãŋ ta ba taara-yuɔ baa
komma. A ne da u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma
cor, a ce dumaanjo-na ba taa ba kãalã-yuɔ. 19 Bãanɔŋ
juɔ suur huɔŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu-i baa u *hãalãbɛiɛŋ
baa hel nellenɔ-huɔŋga-na.

A haa ŋ nanɔga-i Diilonjo-na ku fa wɛima
(Matie 21.20-22)

20 Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba naar
sire biɛ hūmelle-i. Baŋ kaa hi *yensãanɔ teriɛngu-i,
ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yunɔŋu-i hiere. 21 Ma-
maŋ ciɛ cor hiere ba kãmma-na *Yerusalemu-i-na, maa
tīɛnu Pier. Wuɔ tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, ne,
niŋ waasaanɔ yensãanɔ maŋ, ku kuolaa hiere.»

22 Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Haaŋ na nanɔga-i Diilonjo-
na. 23 Yaan mi wan ninsonjo-i baa-na: Da na haa na
nanɔga-i Diilonjo-na, na gbãa gbɛ tãnuŋ daaku-i wuɔ:
«juur ŋ halaŋ bande-i-na ŋ ka suur nuoraanɔŋu-na», aa
ma bi ce. Nɔga nanɔŋ waanɔŋ mamaŋ, da na saa hūu-ma
wuɔ ma gbãa ce, ma siɛ bi ce. 24 Ku'i ciɛ mi ta mi piiye
baa-na miɛ: Da na ta na cãrã kumaŋ Diilonjo wulaa, na
saaya na hūu-ma wuɔ na daa ku bĩŋkũŋgu-i tĩ. Da na
hūu-ma, ku yaa Diilonjo ka hã-na baa-ku. 25 Aa da ŋ'a ŋ
cãrã Diilonjo-i, a ji ne da molo cãlãa-ni, ce kutiɛŋo-i
jande aa ŋ hiel-ma ŋ huɔŋga-na, ku yaa nuɔ niŋ ciɛ ma-
maŋ, na To maŋ dɔɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-
ma u huɔŋga-na. [26 Nɔga da na'a na sa hiel nuɔŋ-maa-
ma-i na hɔmmu-na, na To maŋ dɔɔ-i-na, u siɛ bi hiel
namaa maama-i u huɔŋga-na.]»

Hai hãa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(Matie 21.23-27; Like 20.1-8)

27 Yesubaa-baŋ kaa hi *Yerusalemu-i, baa kã *Diilo-
dubuo-i-na. Yesu wuɔ tuɔ wuɔra u bĩŋ dumellenɔ-huɔŋ-
ga-na. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnam-
ma pigãataamba-i a naara nelle bĩncuɔmba sire jo u
wulaa 28 ji yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ mamaŋ daama-i, hai
moloŋo-i hãa-ni hūmelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

29 Yesu wuɔ cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da
na siɛ-mi, mi ka pigãan-na umaŋ hãa-mi hūmelle-i.»
30 Aa naa yuu-ba wuɔ: «Hai moloŋo-i naa puɔr Nsãa jo
ji tuɔ *batisenɔ nuɔmba-i? Diilonjo'i naa puɔr-o waa nel-
biliemba'i naa puɔr-o?» 31 Baa doŋ ta ba piiye baa ba-
naa wuɔ: «Die cira Diilonjo'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nanɔ
suyaa-ma dumaanjo-na bige-i ciɛ na saa hūu u nel-
ma-i?» 32 I siɛ bi siɛ cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.»
Nuɔmba-i hiere baa suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔr-
bilonjo, da ŋ da ba ciera nelbiliemba'i puɔraa-yo,
maacemma haraa-bei. 33 Baa naa ba cira: «I saa suɔ
moloŋo maŋ naa puɔr-o.»

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi siɛ bi pigãan-na umaŋ hãa-
mi hūmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ mamaŋ daama-i.»

Suontienjo nanjo baa u maacenciraamba
(Matie 21.33-46; Like 20.9-19)

12 Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ biɛ gbãɛini tuɔ nanɔ
baa-ba wuɔ: «Naacolɔŋo nanjo diyaa *ɛresɛ-
suonɔŋu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hĩŋ fuonɔŋu ba
da ba ta ba kãmal ɛresɛ-i, aa ce felge ba ta ba nyugũŋ
ba niya suonɔŋu-i. Uŋ ciɛ mafamma-i, u biɛ maacenci-
raamba jĩna-kuɔ aa ta kã nelle.

2 «Tibibiɛŋa karmanɔ juɔ hi, wuɔ puɔr u maacem-
bilonjo nanjo-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji hūu fuɔ
yufelle-i ka hã-yo. 3 Maacembilonɔ uŋ juɔ, maacenci-
raamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hã-yo bĩŋkũŋgu.
4 U tiraa puɔr maacembilonjo nanjo ba wulaa. Baa muo
ufaŋo-i kaasĩnya-yuɔ aa naa tuora-yuɔ. 5 U tiraa puɔr
maacembilonjo nanjo ba wulaa. Baa ko ufaŋo-i. Ba
muyaa ba fĩŋgũɔ aa ko ba fĩŋgũɔ. 6 Maacembiemba ji
tĩ suontienjo wulaa aa ku tīɛ u beduɔla yaa-i. U cira: «Fie-
fie fuɔ, mi ka puɔr mi beduɔla yaa ba wulaa. Fuɔ duɔ
kã, ba ka kãŋ-yo.» Aa ce bepɔlɔŋo sire ta. 7 Maacenci-
raambaŋ juɔ'a ba ne da bepɔlɔŋo jo, baa ta ba piiye baa
ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienjo yaa juɔŋ daayo, yaan duɔ
jo i ko-yo aa ciilunɔŋu ce miɛ kũŋgu.» 8 Ba siire ku yaa
nuɔ-i, naacombilonɔ uŋ hii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo
suonɔŋu-na ka nanna.»

9 Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontienjo daa u ka ce
bige-i fiefie-i-na? U ka jo ji ko maacenciraanɔ daaba-i aa
hã banamba baa suonɔŋu-i. 10 Na saa kalaŋ nel daama-i
Diilonjo-nelma-na wei wuɔ:

*< Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ,
u yaa juɔ bella dũŋgu-i.*

11 *Ku ciɛ nerma miɛ i wulaa.*

Itienjo yaa wuɔ ma ce dumaanjo-na.»††

12 *Yuifu ba yuntaamba pãŋ suɔ wuɔ Yesu naanɔ gbã-
nalãan daaku-i hã ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A
ne da ba taa ba kãalã nuɔmba-i, baa naa ba yanjo-yo aa
ta.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?
(Matie 22.15-22; Like 20.20-26)

13 Ku huɔŋgu-na, baa ji puɔr *Farisɛbaa-ba namba-i
baa *Erɔdi baamba namba-i Yesu wulaa, wuɔ ba ka
gbãŋ baa-yo bel-o fuɔ fereŋ nuŋ-ãndaanɔŋu-na. 14 Baŋ
kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ wan ninsonjo
yaa-i, ŋ sa kãalã nelienjo baa ŋ ninsonjo-i, ŋ sa bi ce
ciɛluɔ. Nɔ gbu ŋ pigãanɔ nuɔmba-i Diilonjo-hūmelle yaa
kelkel.» Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saanu baa miɛ
hūmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromɛ ba
*jãmatigi-i wei?»

15 Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Na taara
na cure muɔmei wei? Hãa-miŋ warbelle mi ne.» 16 Baa
hã-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yunɔŋu-i
die?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jãmatigi yunɔŋu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãan Oromɛ ba jãmatigi yerre'i die.»

† *Isayi (Ésaie) 56.7*

†† *Gbelieman-nalãanɔ (Psaume) 118.22-23*

17 Yesu wuc cira: «Kumaŋ da ku waa jāmatigi kūngu-i, pāaŋ-kunŋ na hā jāmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diilonŋ-kūngu-i, na bi pā-ku na hā Diilonŋo-i baa-ku.» U kūŋ kuw cu ba hōmmu-i.

Kuomba siremmaŋ-kūngu-i
(Matie 22.23-33; Like 20.27-40)

18 *Sadusēbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banaŋ baa kā ka gbē Yesu-i wuc: 19 «Hāalātie, *Moisi nyegāaŋ nelma namma hā-ye wuc: *«Umanŋ duw saa da bilonŋ baa u cieraŋo-i aa ku aa yanŋ-yo, u hāaŋo saaya u bie-yo a honŋ bilonŋ hā kulonŋo-i.»*†20 A ne da naacombiamba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mōlŋo sire jā cieraŋo, u saa da bilonŋ baa-yo aa ku. 21 Umanŋ cuu-yo, u bie cieraŋo-i u saa da bisāimba baa-yo, fuw u ku aa yanŋ-yo. Sieliŋ-wuonŋo-i maaduwa. 22 Ba kuu dumei ka gbuo hiere unaa saa ji da bilonŋ baa cieraŋo daayo-i. Ku huonŋu-na, cie fuw fere suw tuw nyaanu-bei. 23 Ba hieronŋo-na banŋ diyaa-yo ba cieraŋo cor, kuonŋ da ba ji sire, u ka ce hai wuonŋo-i?»

24 Yesu wuc cira: «Na piera. Aa na suyaa kumaŋ cie na pira wei? Na saa suw Diilonŋ-nelma-i, aa na saa bi suw u himma-i ku'i cie. 25 Na saa da, kuonŋ da ba ji sire, cadiile sie waa. Ba ka waa ŋaa *dōrɔpɔuɔrbiemba. 26 Kumaŋ ŋaa kuomba siremmaŋ-kūngu-i, Moisiŋ piye dāamu naŋ bilaa perfielu †† maŋ du maama-i Diilonŋ-nelma-na terienŋu maŋ nuw-i, na saa kalaŋ ku terienŋu-i wei? Ma nyegāaŋ terienŋu-na wuc: Diilonŋo gbē Moisi-i wuc: *«*Abiramu Diilonŋo yaa muwŋo-i, *Isaki Diilonŋo yaa muwŋo-i, *Yakubu Diilonŋo yaa muwŋo-i.»*‡27 Ku pigāaŋ wuc Diilonŋo-i cicēlmantaanŋ-wuonŋo, bikuonŋ-wuonŋo si. Na piera bōi.»

Nelma maŋ dii yunŋu Diilonŋ-nelma-na
(Matie 22.34-40; Like 10.25-28)

28 *Ānjīnamma pigāatienŋo naŋ unŋ daa Yesu suyaa *Sadusēbaa-ba siema, wuc pie u caaŋ-nu a yuu-yo wuc: «Diilonŋ unŋ ciera i tie wuc hūmienŋa maŋ hiere, hade-i yunŋu?»

29 Yesu wuc cira: «Hūmelle maŋ yunŋu, di yaa daade: *«*Isirahel-baanŋ namaa, karaanŋ na tūnni-i! Diilonŋo yaa Itienŋo-i u diei yonŋ.»*30 *Nŋ saaya ŋ dōl Itienŋo-i Diilonŋo-i baa ŋ huwŋga-i hiere, baa ŋ kusūŋgu-i hiere, baa ŋ ān-jɔguwma-i hiere, baa ŋ fīŋgūw-i hiere.»*†31 Mamanŋ cuu mafamma-i ma yaa daama: *«Nŋ saaya ŋ dōl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dōl ŋ fere dumaa.»*‡ Diilonŋ unŋ'a i tie wuc hūmienŋa maŋ hiere, a hāi-waanŋ daaya yaa yunŋu.»

32 Ānjīnamma pigāatienŋ wuc cira: «Hāalātie, ŋ waanŋ ninsonŋo, Diilonŋo dii u diei yonŋ, unanŋo si dii yanŋa naŋ-ga. 33 Terienŋu faŋgu-na, ku saaya nelienŋo nelienŋo, u dōl-o baa u huwŋga-i hiere, baa u ānjɔguwma-i hiere, baa u fīŋgūw-i hiere; aa u saaya u dōl u nanolŋo-i ŋaa unŋ dōl u fere dumaa. Kufanŋu bɔyaa tāmmanŋ-niini pāmman-na.» 34 Yesu wuc ne da u siyaa-yo baa cēcē-munŋu. Wuc cira: «Nŋ saa maa baa *Diilonŋ-nelle-i.» A

† Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 25.5-6 †† Helmanŋ-sebe (Exode) 3.2-6 ‡ Helmanŋ-sebe (Exode) 3.2,6 †† Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 6.4-5 ‡‡ Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 19.18

hel mafamma-na, molo saa tiraa sie yuu-yo baa wei-ma.

Konŋkortienŋo bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-46; Like 20.41-44)

35 Ku huonŋu-na, Yesu wuc bie Diilonŋ-nelma-i tuw pi-ye u pigāaŋ nuwamba-i *Diilodubuw-i-na aa ji yuu-ba wuc: «Bige-i cie Diilonŋ unŋ pāa nunŋu-i aa saanŋ *Konŋkortienŋo maŋ, *ānjīnamma pigāataamba ta ba pi-ye wuc u ka waa *Davidi hāayēlŋo? Ba taara ba waŋ wuc nie dumaanŋo-na? 36 Ma si Davidi fuw fere-i, *Diilonŋ-Yalle cie u nyegēŋ-ma wuc:

«Itienŋo gbē mi Tienŋo-i wuc:

«Jo ŋ ji tīena mi caaŋ-nu

aa ŋ yanŋ mi mal ŋ bigāarāamba-i hā ŋ ce ŋ bāanŋu-i bei.»‡‡

37 «Diilonŋ unŋ pāa nunŋu-i aa saanŋ Konŋkortienŋo maŋ, Davidi fuw fere bi-yo u Tienŋo, u ce nie aa ce u hāayēlŋo yonŋ?»

Yesu firiye ānjīnamma pigāataamba-i
(Matie 23.1-36; Like 20.45-47)

Nuwamba bōi waa ta ba nu Yesu tuw piye. U nelma taa ma dōlnu-bei ma cor. 38 Wuc tuw piye baa-ba wuc: «Bilaanŋ na fere, baa na ta na ce *ānjīnamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonŋor-bōmbōmbaa, aa da ba waa nuwamba-na, ba taara ba ta ba pie ba jaal-ba. 39 Da ba suur *Diilonelhāalādūŋgu-na, siw da ba kā källe maŋ nuw-i, ba taara ba tīena yaanŋ-na. 40 Da ba ce ba bel diilonŋo-i a hūu bikulcaamba nagāŋ-niini-i wuo-ni, a ne da da ba'a ba cārā Diilonŋo-i ba cārā-yuw da agaga wuc nuwamba cira bafamba faa. Kumaŋ ka haa-bei, ku ka balanŋ cor.»

Bikulcienŋo naŋo maama
(Like 21.1-4)

41 Ku huonŋu-na, Yesu wuc kā ka tīena kekerienŋu caanŋu-na *Diilodubuw-i-na tuw ne nuwamba ta ba dii ba gbeinŋa-i ba hā Diilonŋo-i. Waamba bōi taa ba kā ba dii gbeibōmbōmbaa. 42 Bikulcēsūntienŋo naŋo jo ji dii tāmabienŋa hāi. 43 Yesu wuc bi u *hāalābiemba-i a tuw piye baa-ba wuc: «Yaanŋ mi waŋ ninsonŋo-i baa-na: Ciera daa unŋ diyaa kumaŋ, ku maaraa banambaŋ diyaa kumaŋ hiere. 44 Bafamba paraa dii aa yanŋ boluonŋu; ŋga ciera daa unŋ diyaa kumaŋ, ku yaa waa u yunŋu-na yonŋ; kuanŋu si dii yanŋa naŋga.»

Mamanŋ ka da nelbiliemba-i aa miwaanŋo suw duw ti
(Matie 24.1-2; Like 21.5-6)

13 Yesuŋ juw tuw hel *Diilodubuw-i-na, u *hāalābilonŋo naŋo tuw piye baa-yo wuc: «Hāalātie, ne dubuw daayo temma-i! Ne banŋ maa-yo baa tāmpienŋa maŋ! A faa cor!»

‡‡ Gbeliemanŋ-nalāanŋu (Psaume) 110.1

² Yesu wuc cira: «Nj daa dũngu manj daaku-i ke? Yi-
ingungu dii baa yingungu ku ka fara hiere hĩema-na!»

(Matie 24.3-14; Like 21.7-19)

³ Banj kaa hi *Olivi-tibinni-tũnungu-i, Yesu wuc tĩena
bir u yaanga-i *Diilodubuc-i-na. A ne da huongu fanju-
na, Pier baa Sake baa Nsãa, a naara Āndere, ba yaa
waa baa-yo yonj. Baa yuu-yo wuc: ⁴ «Hãalãtie, ninj waan
nelma manj daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce nie suc
ma cemmañ-huonju-i?»

⁵ Yesu wuc cira: «Gbãañ molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuom-
ba bci ka jo ji bie mi yerre-i ce-de bafamba diele. Umanj
duc jo, u ka cira wuc Diilonj unj pãa nunju-i wuc u ka
saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufanjo-i. Ba ka pira
nuomba bci. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa
na tie holle. Mafamma saaya ma ce, nga miwaanjo tĩm-
ma'i sie pãñ waa huongu fanju-na. ⁸ Nuomba kaa ta ba
gãñ siyaabaa siyaabaa, baa nileinã nileinã. Hĩema kaa
ta ma wucra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i
daani-i hiere hãañjo. Ku domma'i dumaanjo-na.

⁹ «Namaanjo-i, mi ka gbuja-nei jĩna. Ba ka bĩ-na fãa-
maambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhãalãdũn-
ni-na. Ba ka kã baa-na fĩngũtaamba wulaa, baa nellen-
taamba wulaa mei maama-na. Huongu fanju'i nuu-i na
ka da na ferẽ piiye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaanjo
suc duc tĩ, nuomba-i nileinã-na hiere ba saaya ba nu
*Neldũdũlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kã baa-na
fãamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuc na sie ka
suc nanj ka wanj mamanj. Da na ka hi, mamanj da ma ka
par hã-na, na wanj ma yaa-i. Ma sie ji hel namaa hõm-
mu-na, ma kaa hel *Diilonj-Yalle huonj-na.

¹² «Banamba kaa bel ba ferẽñ hãmba-i a hã ba ko-ba,
banamba ba ferẽñ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, ba-
namba bi sire pu baa ba bĩncuomba-i aa ce ba bel-ba
ko-ba. ¹³ Nuomba-i hiere ba kaa bigãañ-na mei maa-
ma-na. Njga umanj duc nyaar ji hi ku bãlma-i, kutienjo
ka kor.»

(Matie 24.15-28; Like 21.7-19)

¹⁴ «Nuoni manj da nj kalanj terienj daaku-i, nj gbãñ
kpelle nj suc ku yungu-i. Da na ji da Terbĩenatieño juu ji
tĩena terienju manj u saa saaya u tĩena-kuc †, namaa
namanj da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kã
tãnninã. ¹⁵ Umanj duc ji waa u dũngu dũc-i-na, u hiere u
tuc gbar; u baa cira u suur bie bĩnkũngungu dũngungu-na.

¹⁶ Umanj duc ji waa suonj-nu, u baa cira u jo cĩinã-nu ji
bie waan-jonggoruo. ¹⁷ Kusũntaamba-i baa biantaam-
ba-i, sũlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na cãrã Di-
ilonjo-i ku baa ji ce waan-huonju. ¹⁹ Diilonj unj jĩena mi-
waanjo-i ji hi baa nyungo, yaahuolo manj temma-i saa
da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma
hel ufanjo-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuc Itienjo saa
naa hiel kunangungu yinã daani-na, molo naa saa kor. Njga
u yufellenj hilaa bamanj nuu-i, u nie ba yaa-i aa hiel ku-
nanju nie.

²¹ «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umanj duc jo,
wuc Diilonj unj pãa nunju-i wuc u ka saanj *Konjor-
tienjo manj, u yaa ufanjo-i, banamba ka cira bafamba
*Diilopũpũrbiemba. Ba ka ce nelma bci baa gbere-wei-

† Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

ma bci da ba pira halle Diilonjo yufellenj hilaa bamanj
nuu-i. A ce dumaanjo-na, umanj duc ji gbẽ-na wuc Diilonj
unj pãa nunju-i wuc u ka saanj Konjortienjo manj uu dii
bande, sisc uu dii daalei, baa na hũu-ma, u tãal-na.

²³ Terienju fanju-na, bilaanã na ferẽ, mi gbuja-nei jĩ-
na.»

(Matie 24.29-31; Like 21.25-28)

²⁴ «Yaahuolo daa duc tuc bãl, *bãangu ka bir cure,
ceinjo ka ce da bĩntũu.* ²⁵ *Mɔenã ka par diire, bĩmbĩnni
manj dũc-i-na hiere ni ka halanj ni fonni-na.* ††

²⁶ «Huongu fanju'i nuu-i ba ka da *Molonj-Bienjo jo
duherru-na. Ba ka da u yuntesĩnni-i baa u bõbõima-i.

²⁷ Duc jo, u yufellenj hilaa bamanj nuu-i, u ka ce *dũr-
pũpũrbiemba wucra terni-na hiere baa hĩema-na hi-
ere a tigiinã-ba terduonj-nu.»

(Matie 24.32-35; Like 21.29-33)

²⁸ «Na saa da *yensãangungu-i, da na ji da ku caa fielu-i,
na bi suc kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduonju yaa-i, da na bi ji
da mamanj daama ce, na saaya na suc wuc *Molonj-
Bienjo jomma piyaa. ³⁰ Mi wanj ninsonjo-i baa-na, nel
daama ka ce hi fiefie ku nuomba namba aa ba suc ku.

³¹ Dũc-i baa hĩema-i ni ka gbuo, nga mei nelma sa ji
gbuo dede.»

(Matie 24.36-44)

³² «Njga kumanj njaa yingungu fanju ferẽ-i, sisc huongu
fanju ferẽ-i, molo sa suc-ku. Halle *dũrũpũrbiemba
famba ferẽ-i dũc-i-na baa Bepolnj fuc ferẽ-i, ba sa suc-
ku. Tuonjo yaa suyaanã-kunã u diei yonj. ³³ Nanã na sa
suc yingungu-i, baa na duofũnj. ³⁴ Mi gbãa saa-ku baa naa-
colnj nanj maama. U taa u kã nelle. Unã u ta, u dii u
dumelle weima-i hiere u maacembiemba nanã-na;
nelienjo nelienjo baa u maacemma. Unj cie mafamma-i,
u wanj baa umanj taa u niya fondumelle-i wuc: «Baa
duofũnj!» ³⁵ Terienju fanju-na, baa na bi duofũnj, na sa
suc dumellentienj unj ka jo huongu manj nuu-i: U ka jo
dãnambãañ-nu wa, isuc hollenj wa, kũhũlaamba-na wa,
cucuuyunã-nu wa, na sa suc. ³⁶ Duc fie jo huongu
huongu, na baa yanã u jo ji da na duofũnj. ³⁷ Minã waanã
mamanã daama-i baa-na, mi bi wanã maaduama famma
yaa-i baa nuomba-i hiere wuc ba baa duofũnj.»

Ba saa Yesu belmanj-maama-i

(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Nsãa 11.45-53)

14 *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnam-
ma pigãataamba taa ba taara nelma da ba cure
Yesu-i gbãa bel-o ko-yo. *Kũrsĩnni tĩmmanã-pon-
saanju-i, baa *banã'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuu-i
u kũngunã juu tĩe yinni hãi aa da ni hi, ² baa ta ba piiye
wuc: «I saa saaya i bel-o ponsaanju hõlma-na ni ma'i
sĩ ku ka du.»

Cienjo nanjo kũcna natikolo Yesu yungu-na

(Matie 26.6-13; Nsãa 12.1-8)

³ Yibienã fanã-na Yesu waa Betani baa u *hãalãbiem-
ba-i tuc wuo niwuoni *jardãamanã waa Simũ manj nuu-i
u dumelle-na. Cienjo nanjo jo baa natikolo nanjo *ala-
bati-kamoelenã. Natikolo fanjo cie baa *naar-yõmma ma

†† Nienã Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10; 34.4.

kula. U sullu waa kpelle. Uŋ juɔ, wuɔ kaya kamoele nuŋgu-i aa kũna natikolo-i Yesu yuŋgu-na. ⁴ Nuɔmba maŋ waa, banamba hɔmmu pãŋ du baa ciɛŋ daayo-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i ciɛ u bĩena natikolofefeiŋ daayo-i temma-i? ⁵ Uu naa gbãa suor-o *deniebaa nuɔ-sũ komuɔŋa ndii a kãyã sũntaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaŋ ciɛŋo fiisa! Bige-i ciɛ na ta na guɔla u huɔŋga-i? Uŋ ciɛ kumaŋ miɛ daaku-i, ku faa. ⁷ Sũntaamba-i dii baa-na bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i; na gbãa kãyã-bei huɔŋgu maŋ dɔlaanu-nei. Nɔga muɔmi si dii baa-na gbula. ⁸ Ciɛŋ daayo ciɛ u ku-usaanuŋgu yaa-i: U kũna natikolo-i miɛ tuɔ ciɛ mi kuli-iŋ yiuŋgu yaa-i. ⁹ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔɔɔlma da ma waŋ terieŋgu terieŋgu hĩɛma-na bande-i-na, ciɛŋ daa uŋ ciɛ mamaŋ daama-i, ba ka bi ta ba waŋ-ma nuɔmba ta ba suɔ-ma.»

Yuda suoraa Yesu-i
(Matie 26.14-16; Like 22.3-6)

¹⁰ Yesu *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-na, ba naŋ bĩŋ umaŋ *Yuda-Isikaro-i, wuɔ ta ka waŋ baa *Di-ilojigãntaamba yuntaamba-i wuɔ fuɔ gbãa kãyã-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Kuɔ gbuu silaa dɔlɔnu-bei. Baa pã nuŋgu baa-yo wuɔ duɔ gbãa ce-ma, ba ka hã-yo gbeiŋa. Yuda wuɔ doŋ tuɔ taara uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Yesu ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu-i baa u hãalãbiemba

(Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsãa 13.21-30)

¹² *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u ponsaŋgu yidĩelãŋgu-na, baŋ koŋ *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niikonni-i yiuŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, ŋ taara i ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niwuoni-i terieŋ haku-i nuɔ-i a hãni?» ¹³ Yesu wuɔ waŋ baa ba hãi wuɔ: «Kãaŋ nellen-huɔŋga-na na ka da naacolŋo naŋo tũyãa hũmmaŋ-bũnaŋga, na cu u huɔŋ-nu. ¹⁴ Duɔ ka suur dumelle maŋ nuɔ-i, na suur baa-yo. Da na suur, na waŋ baa dumellentieŋo-i wuɔ hãalãtieŋ wuɔ u pigãaŋ-na dũŋgu maŋ uŋ ka hã-yo baa-ku u wuo kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niwuoni-i baa u hãalãbiemba-i. ¹⁵ U ka pigãaŋ-na dubuɔ naŋo dɔɔɔ-i-na. U tigiŋiŋ tĩ; bĩmbĩnni-i dii-yuɔ. Na ce niwuoni-i kusuɔŋ-nu'i i ka wuo.» ¹⁶ Hãalãbiemba ta. Baŋ kãa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuŋ waŋ-ma dumaa. Baa ce niwuoni-i.

¹⁷ Bãaŋguŋ juɔ suur, Yesu wuɔ jo baa u hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i. ¹⁸ Baŋ juɔ tĩena ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu; kutieŋo-i dii tuɔ wuo baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu pãŋ vãa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Umaŋ duɔ puur wuɔ: «Hãalãtie, muɔmei wei?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Kutieŋo dii hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baŋ namaa hɔlma yaa nuɔ-i; kutieŋo wuo baa-mi kaladuɔŋ-nu. ²¹ *Moloŋ-Bieŋo ka ku ŋaa Diiloŋ-nelmaŋ waŋ-ma dumaa, nuharuŋgu si dii-meĩ. Nɔga umaŋ ka

hã-ba baa-yo ba ko-yo, sũlma haraa kutieŋo-na; ɔɔɔɔɔ u u naa baa hoŋ.»

(Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. dĩɛ. 11.23-25)

²² Baŋ waa ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuɔ ji bie *buruo, aa jaal Diiloŋo-i aa bũlɔnu-yuɔ hã-ba aa cira: «Hũyãaŋ, mi kũma yaa daama.» ²³ Ku huɔŋgu-na, u bie duvẽŋo ciŋ-na aa jaal Diiloŋo-i aa hã-ba baa-yo ba nyɔŋ hierɛ. ²⁴ Baŋ juɔ nyɔŋ tĩ, wuɔ cira: «Mi tãmma yaa-i; tobisĩfelenniŋ-tãmma yaa-i. Ma ka kũna nuɔmba bɔi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ni *Diiloŋ-nellen tĩ, mi sie tiraa nyɔŋ duvẽŋo.» ²⁶ Ku huɔŋgu-na, baa hãl neini gbelieŋ Diiloŋo-i aa sire ta kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na.

Yesu gboya Pier wuɔ u ka cĩna-yuɔ
(Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Nsãa 13.36-38)

²⁷ Yesubaa-baŋ kãa *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Ma nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ko ãncĩnaŋo-i aa yaŋ tũlmba pisãllã.*»[†]» Yesu wuɔ cira: «Terieŋgu faŋgu-na, namaa na ka nanna-mie hierɛ. ²⁸ Nɔga da mi ji sire, mi ka kã ka cie-na *Galile-i-na.»

²⁹ Pier wuɔ cira: «Banamba da ba fie nanna-nie, muɔ fuɔ mi cɛraa mi nanna-nie.»

³⁰ Yesu wuɔ cira: «Pier, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni, nyuŋgo daayo-na, isuɔduɔŋ daaku-na, kɔhɔɔɔɔɔɔɔ sie hi tir bu, ŋ ka cĩna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³¹ Pier wuɔ dii u naŋga-i dãamu-na wuɔ da ba fie'a ba ka ko-ba ba hãi-i-na, fuɔ cɛraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba kãa Getisemane
(Matie 26.36-46; Like 22.39-46)

³² Ku huɔŋgu-na, Yesubaa-ba sire kã terieŋgu naŋgu-na ba bĩ-ku Getisemane. Baŋ kãa, Yesu wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Tĩenaanaŋ bande mi ka cãrã Diiloŋo-i aa jo.» ³³ Uŋ'a u ta, wuɔ ta baa Pier, baa Sake a naara Nsãa. Baŋ kãŋ hũmelle-na, u holle doŋ ta di tie, korma ta ma da-yo. ³⁴ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi huɔŋga si dii huɔŋga; tĩenaanaŋ bande na cie-mi. Baa na duɔfũŋ!» ³⁵ Aa kã yaŋ-na cɛlle ka dũuna tuɔ cãrã Diiloŋo-i wuɔ duɔ sie u baa yaŋ yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uŋ waŋ mamaŋ ma yaa daama, u ciera: «Baba, wei-ma si dii mamaŋ gbãa yar-ni cemba, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa fer-muɔ, ce-ma niŋ taaraŋ ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huɔŋgu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Pierbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔfũŋ. Wuɔ cira: «Simɔ, ŋ duɔfũŋ wei? Halle ŋ saa gbãa tĩena da huɔŋgu cɛlle, ŋ yaŋ duɔfũm-mu nuɔl-ni. ³⁸ Baa na duɔfũŋ, taa na cãrã Diiloŋo-i wei-ma baa gbãa tãal-na dii-na kuubabalaŋgu cemba-na. ãnfafamma cembaŋ-maama dii nelbilongo huɔŋga-na, ŋga ku fĩŋgũ yaa si dii-yuɔ.» ³⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cãrã Diiloŋo-i baa nelduɔŋ daama yaa-i.

⁴⁰ Uŋ kaa cãrã tĩ aa bir jo hãalãbiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfũmmu yirii-ba. Ba saa suɔ baŋ ka waŋ ma-

† Sakari (Zacharie) 13.7

maŋ baa-yo. ⁴¹ Wuɔ tiraa bir ta. Uŋ kaa bir tuɔ jo sieliŋ-jomma-i, wuɔ jo ji gbɛ-ba wuɔ: «Na saa duɔfũŋ ye du-maa wei? Ku hii. Ba ka hã ämbabalmanciraamba baa *Molon-Bieŋo-i. ⁴² Siiren j ta, umaŋ ka hã-ba baa-mi u'i juŋ daayo.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsãa 18.3-12)

⁴³ Nelma saa ji tĩ Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiera baa nelpũŋgu naŋgu u huŋgu-na. Yuda nuŋgu waa baa u *hãalãbieŋ cĩncieluo ba hãi baamba-i. Bamaŋ waa baa-yo, banamba waa baa jigãmmu, banamba bõɛŋa. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i, a naara nelle bĩncuamba yaa naa puɔraa-ba.

⁴⁴ A ne da baŋ'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka pũrã umaŋ jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na kã baa-yo.» ⁴⁵ Baŋ juɔ ji hi, wuɔ piɛ Yesu caaŋ-nu aa naa cira: «Hãalãtie» aa pũrã-yuɔ jaal-o. ⁴⁶ Bamaŋ waa u huŋgu-na baa bi pãŋ piɛ bel Yesu-i. ⁴⁷ Hãalãbiloŋo naŋ wuɔ pãŋ fa u jigãŋga-i hiel-ka a jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntienjo maacembiloŋo tũŋgu-i a yer-ku.

⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigãmmu baa bõɛŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁴⁹ Ma sĩ i da i-naa yinni maŋ jonj *Diilodubuo-i-na ke? Mi kã mi waŋ Diilon-nelma-i mi pigãaŋ nuɔmba-i kusuoŋ-nu'i. Bige-i cie na saa sie bel-mi? Ŋga mamaŋ nyegãaŋ Diilon-nelma-na, ma saaya ma ce ku'i cie.» ⁵⁰ Hãalãbiemba gbar hiere aa yaŋ-yo.

⁵¹ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kã baa-yo, naacombiloŋo naŋo cu ba huŋ-nu. Naacombiloŋo faŋ wuɔ naaŋ kompaŋga yonj u kũɔma-na. Bamaŋ bilaa Yesu-i, baa kã nii-yuɔ da ba bel-o. ⁵² Wuɔ nanna kompaŋga-i hã-ba aa gbar tãmporuŋgu.

Ba kã baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsãa 18.13-14,19-24)

⁵³ Baŋ bilaa Yesu-i, baa kã baa-yo *Diilojigãntaamba yuntienjo cĩŋgu-na. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa nelle bĩncuamba-i, a naara *ãnjĩnamma pigãataamba-i, baa jãnu ba-naa terienju-na. ⁵⁴ A ne da baŋ taa ba kã baa Yesu-i, Pier wuɔ yaŋ ba maa aa suɔ cu ba huŋ-nu kã ka suur baa-ba Diilojigãntaamba yuntienjo cĩŋgu-na. Uŋ suurii, wuɔ kã ka tuɔ yiraan dãamu baa bamaŋ nieyaŋ dumelle-i. ⁵⁵ Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara äntaalãmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ŋga ma saa dɔl-ba. ⁵⁶ Nuɔmba bɔi taa ba kar coima-i ba haa-yuɔ, ŋga ba nelma taa ma hel ma-naa honniŋ. ⁵⁷ Banaŋ baa sire baa coŋ daama-i ta ba piye wuɔ: ⁵⁸ «I nuɔ u ciera wuɔ: «Nelbiliembaŋ maa *Diilodubuo maŋ daayo-i, mi ka muonu-yuɔ aa ma uufelenjo yinni siei hɔlma-na; ufaŋo sie waa nelbilien uumaŋo.»

⁵⁹ Halle baŋ fie waŋ mafamma-i, ma saa ce kuuduŋgu. ⁶⁰ Diilojigãntaamba yuntienj wuɔ sire yiera nuɔmba-na aa naa cira: «Naacolŋ nuɔ, baŋ cãl-niŋ naŋ'a nie?»

⁶¹ Yesu saa senj sũnuŋgu yuɔ. Wuɔ cira: «Diilonj uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Konjkortienjo maŋ, u yaa

nuɔŋo-i wei? Inj tuɔlnuŋ Diilonjo maŋ, fuɔ bieŋo'i nuɔŋo-i wei?»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Aa naa cira: «Yiingu dii baa yiingu na ka da *Molon-Bieŋo tĩenaana Itienjo caaŋgu-na. Na ka da u hilaa dɔɔ-i-na duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo.» ⁶³ Uŋ waan mafamma-i, Diilojigãntaamba yuntienjo huɔŋ kaa pãŋ du; wuɔ fa fuɔ ferenj jonjorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «Ii si dii die ka tiraa yuu moloŋo! ⁶⁴ Uŋ tuoraaya Diilonjo-i namaa na'a nie?» Baa sire hiere wuɔ u cãlãa, keɛ u saa baa kuliŋgu. ⁶⁵ Banamba pãŋ ta ba tu taalni yuɔ, aa naa vaa u yufienja-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuɔ: «Ŋ suyaa umaŋ muyaa-ni wei? Bĩ kutienjo yerre-i i ne!» Bamaŋ naa nieyaŋ dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u tũn-ni-i.

Pier cĩnaana Yesu-i

(Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Nsãa 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Baŋ taa ba ce Yesu-i kpãncõlŋũ faŋo-i, Pier waa yogo hĩema-na † dumellen-huɔŋga-na. *Diilojigãntaamba yuntienjo maacembiloŋo †† naŋo jo ⁶⁷ ji da u yiraan dãamu-i. Wuɔ ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma sĩ nuɔ ŋ waa baa Nasaretitaan Yesu-i ke?»

⁶⁸ Pier wuɔ cira: «Cienj nuɔ, mei saa suɔ ŋ nelma yaan-ga-i; ŋ taara ŋ waŋ wuɔ nie?» Uŋ waan mafamma-i, wuɔ pãŋ hel ka yiera fondumelle-na. [Kɔhɔldfɛlãŋ wuɔ doŋ tuɔ bu.]

⁶⁹ Uŋ kãa ka yiera fondumelle-na, maacembiloŋ daayo daa-yo. Wuɔ tuɔ piye baa bamaŋ waa dumelle-na wuɔ: «Unanjo yaa yieraaya daayo-i.» ⁷⁰ Pier wuɔ tiraa ju-ma wuɔ coima. Cɛllɛ, bamaŋ waa, baa gbɛ-yo wuɔ: «Ma sĩ Galileyienj nuɔ ke? Ŋ ju-ma gbãŋgbãŋ, unanjo'i nuɔŋo-i.»

⁷¹ Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonjo mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi karaa coima, Diilonjo baa yaŋ-mi!» ⁷² Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, kɔhɔldfɛlãŋ wuɔ doŋ tuɔ bu hãalĩŋ-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa waŋ mamaŋ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldfɛlãŋo sie hi tir bu, ŋ ka cĩna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi» nelma famma pãŋ tĩenu-yuɔ. Wuɔ pãŋ naŋ yunju tuɔ kaal.

Ba kã baa Yesu-i Pilati wulaa

(Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Nsãa 18.28-38)

15 Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba naar tigiŋ ba-naa, baa nelle bĩncuamba-i, a naara *ãnjĩnamma pigãataamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiŋ ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo kã baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo. ² Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Yuifu ba nellentienjo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ³ Diilojigãntaamba yuntaamba doŋ ta ba cãl-o baa nelma bɔi.

⁴ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Baŋ cãl-niŋ balbalbal naŋ'a nie?» ⁵ Yesu saa ji senj sũnuŋgu yuɔ. Kuɔ bir yaŋ aa cu Pilati huɔŋga-i.

† Ba waa baa Yesu-i sãŋkãnsɔ-dɔɔ. †† Maacembiloŋ daayo waa cicienjo a saanu baa mamaŋ nyegãaŋ girekimma-na.

Pilati hãa-ba Yesu-i wuc ba ka ko-yo

(Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Nsãa 18.39–19.16)

⁶ Belle belle, *kɔrsĩnni tĩmman-ponsaan da kuc hi, *Pilati nanna kasobilɔŋo diei. Nuɔmba yaa pigãan ba yufellen-nolŋo u nanna-yuc. ⁷ Naacolŋo nanjo waa kaso-i-na, ba taa ba bĩ-yo Barabasi. U waa baa bubɔlaamba namba. Ijieni nanj nie cie nelle-na bafamba hi ko nelienjo, baa bel-ba ka suuye-bei. ⁸ Nuɔmba sire kã Pilati wulaa dii u cĩngun-na ka ta ba cãrã-yuc wuc u hã-ba kasobilɔŋo-i ŋaa un jo u hã-ba dumaa koko. ⁹ Pilati wuc yuu-ba wuc: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellen-tienjo yaa wei?» ¹⁰ Fuc fere wuc suyaa wuc nenemuŋgu'i cie *Diilojigãntaamba yuntaamba bel Yesu-i ka hã-yo. ¹¹ Pilatin yuu dumaanjo-na, Diilojigãntaamba yuntaamba gbo nuɔmba-i wuc ba cira u nanna Barabasi. ¹² Pilati wuc tiraa yuu nuɔmba-i wuc: «Na'a mi ce nanj bĩn uman Yuifu ba nellen-tienjo-i nie?»

¹³ Baa kaasĩn hiere wuc: «Gbu-yo *daan-nu!»

¹⁴ Pilati wuc yuu-ba wuc: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa migãan ta ba kaasĩn bĩmbĩn wuc: «Gbu-yo *daan-nu! Gbu-yo daan-nu!» ¹⁵ Pilati wuc hiel Barabasi-i kaso-i-na duc fẽ ba hɔmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa suc hã-ba baa-yo wuc ba ka gbu-yo daanŋu-na.

Sorosibaa-banj cie karaanŋu manj baa Yesu-i

(Matie 27.27-31; Nsãa 19.2-3)

¹⁶ *Pilatin hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa hũu-yo suur baa-yo cĩn-huɔnŋa-na aa naa bĩ ba nabaamba jo hiere. ¹⁷ Banj juc, baa bie jonŋorbuɔ nanjo dii hã-yo. Jonŋoruo fanjo waa dãa-wuonjo, aa naa ce huɔni sũ nyantuoluo dii u yunŋu-na. ¹⁸ Banj cie mafamma-i, baa ta ba nye-yo aa cira ba jaal-o. Umanj duc puur wuc: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» ¹⁹ Aa ta ba muo u yunŋu-i baa gboruonŋu aa ta ba tu taalni yuc, aa naa ta ba cor ba dũuna u yaanŋa-na. ²⁰ Banj juc nye-yo ye huɔnŋu manj nuɔ-i, baa hiel ba jonŋorbuɔ-i u nuonŋu-na aa bir dii fuc ferenj bĩmbĩnni-i hã-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daanŋu-na.

Yesu gbummanj-huɔnŋu hii

(Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsãa 19.17-27)

²¹ Sorosibaa-banj hilaa baa Yesu-i ta ba kã da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyenjo nanjo hilaa suon-nu tuɔ jo. Ba taa ba bĩ-yo Simɔ. U bemba waa ba hã; ba taa ba bĩ unanjo-i Alesãndire aa bĩ unanjo-i Urufusi. Banj taa ba kã baa *daanŋu manj da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haa-ku hã-yo. ²² Banj kãa baa Yesu-i terienŋu manj nuɔ-i, ba bĩ-ku Gɔlgota, ku yunŋu yaa wuc yukoluon-terienŋu. ²³ Banj hii, baa guɔl *miir baa dufẽnjo a hã-yo wuc u nyɔŋ. Wuc yagar wuc u sie nyɔŋ. ²⁴ Baa gbu-yo daanŋu-na aa naa ful tienja a cal u jonŋorbaa-ba-i. ²⁵ Banj gbuu Yesu-i huɔnŋu manj nuɔ-i, bãanŋu naa bonj tĩ. ²⁶ Banj gbuu-yo yunŋu manj nuɔ-i, baa nyegẽŋ-ku jĩna u yudɔɔ-i-na wuc: «*Yuifu ba nellentienjo.» ²⁷ Baa bi gbuu cuobaa-ba hãi baa-yo. Unanjo-i u nadienŋa-na, unanjo-i u nanyuɔnŋu-na. [²⁸ Ma-

manj nyegãan Diilon-nelma-na wuc: «*Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba†*», ma'i saa ce daama-i wei?]

²⁹ Hũncortaamba ta ba misĩrrã ba yunni-i aa ta ba tuora-yuc. Ba taa ba piiye wuc: «Hai daayo-i! Nanj saa cira wuc nanj ka muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siei wei? ³⁰ Kor ŋ fere i ne! Hiire daanŋu-na i ne!» ³¹ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba taa ba bi nye-yo aa ta ba piiye baa banna wuc: «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u sie gbãa kor u fere. ³² Da kuc u yaa-i *Konkortienjo-i Diilon un saan-yo, da kuc u yaa-i *Isirahel-baamba nellen-tienjo-i, u hiire fiefie daanŋu-na i ne, ku yaa i ka hũu u maama-i.» Banj ŋa nanj gbuu bamanj baa-yo, baa kã ba ta ba tuora-yuc hiere.

Yesu kuliinŋu-i

(Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsãa 19.28-30)

³³ Bãanŋun juc hi yuhuɔnŋa-i, ba'a ba ne da terienŋu cuure hiere. Ku tĩyãa dumei fuc bãanŋu ji terenj. ³⁴ Kunj juc terenj, Yesu wuc kaasĩn da gbagaga wuc: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yunŋu yaa wuc: Diilo, Diilo, bige-i cie ŋ nanna-mie? ³⁵ Bamanj waa, banan baa ta ba piiye wuc: «Nienj, u bĩ *Eli.» ³⁶ Unan wuc gbar kã ka nyie kãnsaarma namma-i niisaarnin aa to-ma gboruon-nu a hã-yo wuc u mɔsũnya hĩn, aa naa cira: «Yaanj mi hã u mɔsũnya, aa i ne si Eli ka jo ji har-o *daanŋu-na.» ³⁷ Yesu wuc tiraa kaasĩn da gbagaga, aa bi pãn hũu u fere.

³⁸ Kompanŋa manj naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pãn taalnu ɔmma hã; a donj dɔɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. ³⁹ Sorosi ba yuntienjo nanjo waa yiera Yesu caanŋu-na. Unj juc da u kuu kuliin daaku-i, wuc cira: «Naacolŋ daayo waa Diilon-Bienjo kelkel.»

⁴⁰ Caamba namba bi waa yiera yargaa ta ba fara ba ne. Maari manj taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duonjo-i Sake bisãlãanjo-i ba nyu-i ††. A naara Salome bi waa. ⁴¹ Ba yaa naa cuu Yesu huon-nu ta ba kãyã-yuc unj waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huon-nu jo *Yerusalemu-i-na. Caamba fanj baa ciinu.

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsãa 19.38-42)

⁴² Yesun hũyãa u fere huɔnŋu manj nuɔ-i, bãanŋu naa ta ku kã suurma-na. Aa ba *yitĩenŋu waa ŋaa bisĩn ku temma, a ce dumaanjo-na ba waa gbagbarramma-na. ⁴³ Naacolŋo nanj wuc donj holle kã *Pilati wulaa ka cãrã kulonjo-i. Ba taa ba bĩ-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuɔ *Yuifu ba *nellentaamba hɔlmana. U taa u niya *Diilon-bãanŋu domma-i. ⁴⁴ Pilatin nuɔ wuc Yesu kuu, kuc ce-yo gberẽ. Fuc wulaa u kuu donduo. Wuc ce ba bĩ sorosi ba yuntienjo-i a ji yuu-yo da ku u kuu yiinaa. ⁴⁵ Sorosi ba yuntienj wuc suur ma yaanŋa-na a wanj-ma baa-yo. Wuc suc hã Yosefu-i hũmelle-i wuc u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuc kã ka sãa kompanŋa-i aa kã ka har-o *daanŋu-na a fĩnya-yuc aa kã

† Isayi (Ésaie) 53.12 †† Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan girekimma-na wuc: Sake bisãlãanjo-i baa Yose ba nyu-i.

baa-yo ka fuure-yuɔ cɪncorre nande-na baa naa hɪŋ-de tãmpɛllɛŋ.

Baŋ kaa nanna tɪ, wuɔ bũmal tãmpɛlle nande-i a su- uye cɪncorre nuŋgu-i. ⁴⁷ Maari maŋ taa u hel Magi- dala-i-na baa u duoŋo-i Yose ba nyu-i, baa yiera ne baŋ gaala Yesu-i kusuwɔŋ-nu.

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na
(Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsãa 20.1-10)

16 *Yitɪɛnaŋguŋ juɔ cor, Maari maŋ taa u hel Magi- dala-i-na, baa u duoŋo-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa sãa natikolo wuɔ ba ka kũnna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na †, baa naar bie hũmelle-i ta ba kã cɪncorre-na. ³ Baŋ kãŋ, baa ta ba piiye wuɔ: «I kaa da hai u bũmal tãmpɛlle-i halaŋ-de cɪncorre nuŋgu-na hã- ye?»

⁴ Baŋ kaa piɛ, baa fara da tãmpɛlle bũmalãa halaŋ. A ne da di maama saa naa fa baa bɔɔɔima-i. ⁵ Baa kã ka suur cɪncorre-na. Ba'a ba ne da naacoloŋo naŋo tɪɛ- naana ba nadieyaŋga-na baa joŋgorpilaŋo. Korma pãŋ ta ma da-ba. ⁶ Naacoloŋ daa wuɔ tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Baa na yaŋ korma da-na, mi suyaa miɛ baŋ gbuu Nasaretitaŋ Yesu maŋ *daaŋgu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba hɔlma- na. Nieŋ, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ Kãaŋ na ka tũnu u *hãalãbiemba-i baa Pier, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kusuwɔŋ-nu'i ŋaa uŋ ŋa naa waŋ-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caaŋ daaba kũɔma gbuu ta ma nyɛŋ; baa hel baa gbaruŋgu ta. Baŋ taa dumaŋo- na, ba saa ka gbãa waŋ weima baa moloŋo korma nammu-na.

Yesu caraaya Maari-i
(Matie 28.9-10; Nsãa 20.11-18)

[⁹ Yesuŋ naaraa sire jumaansi cucuuyungu-na, u caraaya Magidalataaŋ Maari yaa igɛna. Wuɔ duɔnya

† Ku cuo kaala waa jumaansi.

*jɪnabaa niehãi fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa kãa ka tũnu Yesu wuɔrataamba-i. U kãa ka da-ba kulliŋ-kaaluŋgu-na yo- go. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa hũu-ma wuɔ ninsɔŋo.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i
(Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Nsãa 20.19-23)

¹² Ku huoŋgu-na, Yesu *hãalãbiemba hãi baamba namba ji ta ba kã neyelle nande-na; Yesu wuɔ bir u den birma carra-bei. ¹³ Hãalãbieŋ daaba bir ka waŋ-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa hũu bafamba maama-i.

¹⁴ Kufaŋguŋ curaa, Yesu fuɔ fɛɛ wuɔ yaŋ u hãalã- biemba maŋ tɪyãa cɪncieluo baa u diei wuoŋo-i ba tɪɛ- na ta ba wuo niwuoni aa u carra-bei tuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Bige-i cie miŋ siire ba da-mi aa jo ji waŋ-ma baa- na na saa hũu-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «Kãaŋ nilɛiŋa-na hi- ere na ka waŋ *Neldɔɔɔlma-i baa nuɔmba-i hiere.

¹⁶ Umaŋ duɔ hũu-ma aa *batisɛŋ, u kuraa. Nga umaŋ duɔ saa hũu-ma, kutieŋo ka caa. ¹⁷ Bamaŋ da ba hũu- ma, baŋ ka ta ba suɔ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-miɛ aa ta ba donya *jɪnabaa-ba-i, ba ka ta ba piiye nelfɛlemma-na; ¹⁸ da ba fie bel jɪɛŋo-i, u siɛ gbãa ce-ba bɪŋkũŋgu, aa da ba fie nyɔŋ puɔsɔŋo-i, u siɛ gbãa ce-ba weima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaam- ba-na aa ta ba cãrã Diiloŋo-i ba sire-bei.»

Yesu tamma-i duɔ kã dɔɔɔ-i-na
(Like 24.50-53; Pɔpuɔr. 1.9-11)

¹⁹ Itieŋo-i Yesuŋ juɔ piiye baa-ba tɪ, wuɔ nyugũŋ ka tɪɛna Diiloŋo caaŋ-nu. ²⁰ Uŋ taa dumaŋo-na, u *hãalã- biemba ta ka ta ba wuɔra terni-na hiere ba waŋ *Neldɔɔɔlma-i. Itieŋ wuɔ tuɔ kãyã-bei ba maacemma- na aa bi tuɔ kãyã-bei ba ta ba ce gberɛ-weima ba pigãaŋ nuɔmba-i ba da ba suɔ wuɔ baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo.]

Like sɛbɛ

Nelmuoyamma

Like nunngu saa waa Yesu *pɔpɔwɔrbiemba-na, nga fuɔ wuɔraaya baa Pol ba ta ba waŋ Diilonj-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyegãaŋ Yesu pɔpɔwɔrbiemba maacemma sɛbɛ-i. Yesuŋ siire ce mamarŋ hiere, u wuɔraaya yuure ma yaan-ga-i aa suɔ nyegãaŋ-ma. U sɛbɛ-i-na, u pigãaŋ wuɔ Yesu yaa *Konjortieŋo-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuifubaa-ba-i baa *nieraaamba-i hiere ãmbabalma nammu-na. U waanŋ Yesu nelnyulmuŋ-kũngu-i boi u sɛbɛ-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlɔ Yesu-i, nawalaamba hujarre ko-yo, baa jaamba-i baa sũntaamba-i hiere.

U duɔŋ u sɛbɛ-i baa *Nsãa-Batisi hommarŋ-kũngu ka cor baa Yesu hommarŋ-kũngu (sap. 1–2). Ku huonngu-na, u piye Nsãa-Batisiŋ *baatiseŋ Yesu-i dumaa baa *Sitãniŋ taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hĩekuraanngu-na (sap. 3.1–4.13). Kufanngu huonngu-na, u suɔ dii u nunngu-i Yesu nuŋ-ãndaanngu-na baa u ãncemma-na *Galile-i-na (sap. 4.14–9.50). Yesuŋ taa dumaa Galile-i-na kã *Yerusalemu-i-na, u nunngu hii-ku. U waanŋ nelma boi u sɛbɛ-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51–19.27).

U piraanŋ u sɛbɛ-i baa mamarŋ daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daan-nu ko-yo, Diilonjo yan-ba aa sire-yuɔ. Kufanngu huonngu yaa nuɔ-i uŋ nyugãaŋ kã Tuonjo wulaa (sap. 19–24).

Like piye uŋ nyegãaŋ u sɛbɛ-i yunngu marŋ nuɔ-i

1 Tofil, mi ninsontieŋ nuɔ, Yesuŋ siire ce nelma marŋ i hɔlma-na, nuɔmba boi duɔŋ ta ba nyegãaŋ-ma. ² Bamarŋ waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, banŋ waanŋ-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyegãaŋ-ma dumai. ³ Ku'i cie, mei fere-i, mi bi sire wuɔra yuure-mei fafamma a ne marŋ cie dumaa. Miŋ juɔ suɔ ma yaan-ga-i, mi da ku saaya mi gbura-mei nyegãaŋ-ma hã-ni ⁴ ŋ da ŋ suɔ wuɔ banŋ waanŋ mamarŋ baa-ni u maama-na coima sã.

Dɔrɔpɔwɔrbilonjo caraaya Sakari-i

⁵ *Eroɔɔiŋ waa nellentesĩnni-na huonngu marŋ nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilojigãntieŋo nanjo waa Abiya baamba-na, ba taa ba bĩ-yo Sakari. U cieŋo waa *Aarɔ hãayãlŋo; ba taa ba bĩ-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u cieŋo-i baa naa vii baa Diilonjo-i. Ba taa ba nu u nunngu-i aa ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ⁷ Nga Elisabeti waa cɛnyeiŋo, a ce ba ji vãa ba hãi-i-na hiere ba saa da bilonjo baa ba-naa.

⁸ Yiingu nanngu-na, Sakari wuɔ suur *Diilodubuu-i-na tuɔ ce u maacemma-i, bafamba yiingu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi bamarŋ, ba hiel nelduɔ suur ka ce mamarŋ dii cemma. Yiŋ daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusũnanjo-i. ¹⁰ Nuɔŋ baa yiera gũngũanngu-na ta ba cãrã Diilonjo-i. ¹¹ Sakari juɔ'a u ne da Itieŋo *dɔrɔpɔwɔrbilonjo nanjo-i u caan-nu. Dɔrɔpɔwɔrbilonjo waa yiera wusũnanŋ-igãnga nadien-na. ¹² Sakari holle gbuu pãŋ caar, u kũɔma ta ma nyen. ¹³ Dɔrɔpɔwɔrbilonjo cira: «Sakari, baa yanŋ korma da-ni. Niŋ cãrãŋ kumarŋ Di-

ilonjo wulaa, u ka hã-ni baa-ku. Nj cieŋo ka ce kusũngu, a honŋ naacombilonjo. Duɔ honŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Nsãa. ¹⁴ U homma ka dɔlɔ-nie aa fẽ ŋ huonnga-i ŋaa bige-i! Ku ka bi dɔlɔ nuɔmba boi. ¹⁵ U ka waa nelbuɔ Diilonjo wulaa. U sie ji tuɔ nyɔŋ kolma marŋ gbãa bel nelieŋo. *Diilonj-Yalle ka yu u huonnga-i aa u suɔ duɔ honŋ. ¹⁶ U ka ce *Isirahel-baamba boi bir jo ba Tieŋo-i Diilonjo wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonjo maacemma-i baa *Eli huonnga temma, baa u himma bi temma a dii bisãlmba-i baa ba bĩncuɔmba-i ba-naa nuɔ. Bamarŋ sa nuɔŋ Diilonjo nunngu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiiŋ nuɔmba hɔmmu-i a ce ba ta ba niya Itieŋo jomma-i.» †

¹⁸ Sakari wuɔ cira: «Wuɔ baa mi cieŋo-i i vãa tĩ, de-i-na mi ce nie suɔ wuɔ ŋ waŋ ninsonjo?»

¹⁹ Dɔrɔpɔwɔrbilonjo wuɔ cira: «Ba bĩ-mi Gabiryel. Mii dii baa Diilonjo-i u tuɔ puɔr-mi. U yaa puɔraa-mi wuɔ mi ji tũnu-nie baa neldɔɔl daama-i. ²⁰ Nga niŋ'a ŋ saa hũu mi nelma-i, ŋ ka ce bobo nuɔ, ŋ sie gbãa ta ŋ piye a ji hi marŋ ka ce yiingu marŋ nuɔ-i. Miŋ waanŋ-ma baa-ni dumaa, ma yiŋ da ku hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuŋ cie dumaanjo-na, Sakari wuɔ vaaya dii huonnga-na. A ne da nuɔmba taa ba cie u helma-i gũngũanngu-na. Uŋ vaaya dumaanjo-na, kuɔ cu ba hɔmmu-i. ²² Uŋ juɔ hel, u saa gbãa duɔ puur u nunngu-i piye baa-ba; wuɔ naa u tuɔ piye baa u nammu. Baa pãŋ suɔ wuɔ bĩŋkũngu cie-yo dii dũŋ-huonnga-na.

²³ Uŋ juɔ bãl u maacemma-i, wuɔ kũŋ. ²⁴ Yinni saa da, kusũngu yiera u cieŋo-na. Wuɔ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuɔ piye u huon-na wuɔ: ²⁵ «Diilonjo nie mi yaanŋ-

† Malaki (Malachie) 3.23-24

na; senserre maŋ taa di da-mi baa nuamba-i, u hurii-de.»

Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo caraaya Maari-i

²⁶ Caamba niediei ku huɔŋgu-na, Diilɔŋ wuɔ puɔr *dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo-i † *Galile nelle nande-na ba bī-de Nasareti, ²⁷ bilonyɔnyuroŋo naŋo wulaa ba bī-yo Maari. Baa naa bel-o dɔrruŋ tī. U dɔrŋo-i ba taa ba bī-yo Yosefu. U waa jāmatigi *Davidi hāyēlŋo.

²⁸ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo kã ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbuŋ fē ŋ huɔŋga-i; Itienjo cie baa-ni. U kuɔnu u huɔŋga-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huɔŋga-i, u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?»

³⁰ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo gbē-yo wuɔ: «Diilɔŋo cie baa-ni, baa yan korma da-ni. ³¹ N ka ce kusūŋgu a hoŋ naa-combilɔŋo. Da ŋ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuɔ, ba ka ta ba bī-yo Dɔrɔwuoŋo Bieŋo. Diilɔŋo ka ce-yo fīŋgɔtienjo u haayieŋo-i Davidi temma. ³³ U ka tīɛna *Isirahel-baamba yuŋ-nu gbula, aa u fīŋgɔɔ sa ji tī dede.»

³⁴ Maari wuɔ cira: «Muɔmi sa bi suɔ bibieŋo yogo, ma ka ce nie gbāa ce?»

³⁵ Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo gbē-yo wuɔ: «*Diilɔŋ-Yalle ka jo ŋ wulaa, Dɔrɔwuoŋo ka hã-ni ku fīŋgɔɔ-i. Ku'i cie mie niŋ ka hoŋ naacombilɔŋo maŋ, ba ka ta ba bī-yo Diilɔŋ-Bieŋo. ³⁶ N daa na horoŋo-i Elisabeti-i ke! Naacombilɔŋo kusūŋgu yieraaya-yuɔ; ŋ sie suɔ wuɔ u yaanŋa cãa. Baŋ taa ba gbē umaŋ wuɔ cenyieŋo, u caamba niediei yaa dei kuŋ yaraa-yo. ³⁷ Weima sa yar Diilɔŋo-i.»

³⁸ Maari wuɔ cira: «Mii dii Itienjo naŋ-na, u yan ma ce ŋaa niŋ waanŋ-ma dumaa.» Uŋ waanŋ mafamma-i, dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo bir ta.

Maari kãa Elisabeti terieŋ-nu

³⁹ Yibieŋa faŋa-na, Maari wuɔ sire gbāana kã *Yude nelle nande-na duɔ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa tãnniŋ. ⁴⁰ Uŋ kaa hi dii u gboluonŋu-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ bilɔŋo pãŋ sagalla Elisabeti kusūŋgu-na. *Diilɔŋ-Yalle pãŋ yu Elisabeti huɔŋga-i. ⁴² U tuɔ piye baa Maari-i da gbagaga wuɔ: «Diilɔŋo cie baa-ni a yan caamba-i hiere, aa bi ce baa bilɔŋo maŋ ŋ kusūŋgu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienjo nyu waa hie ji har mei temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Miŋ nuɔ ŋ jaaluŋgu-i, ku gbuu dɔlɔnu bilɔŋo-i mi kusūŋgu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itienjo uŋ puɔraa ba ji wanŋ mamaŋ baa-ni, niŋ hūyãa-ma wuɔ ma ka ce, naŋ yuŋgu dɔlaa.»

⁴⁶ Maari wuɔ bi pãŋ doŋ tuɔ hãl wuɔ:

«Mei gbu mi jaal Itienjo yaa mi huɔŋga-na.

⁴⁷ Diilɔŋo maŋ kuraanŋ-miŋ,

mi huɔŋga gbuu fē baa-yo da hīninni!

⁴⁸ U nie u maacembilɔŋo yaanŋ-na.

Coima saa fa, a doŋ fiefie-i-na, nuɔmbaŋ sirenŋ ba jo dumaa, ba ka cira mi yuŋgu dɔlaa.

⁴⁹ Itienjo cie baa-mi cor.

U fafaanŋu temma si dii.

⁵⁰ Bamaŋ kãalãayãŋ-yuɔ, u ka tuɔ ce baa-ba baŋ sirenŋ ba cu ba-naa dumaa.

⁵¹ U cie bemma;

u duɔnya bombolmantaamba-i.

⁵² U hūyãa fīŋgɔɔ-i fīŋgɔtaamba wulaa aa ce nawalaamba da yuŋgu.

⁵³ Nyulmuŋ waa bamaŋ nuɔ-i, u hãa ba wuo ye, aa bir waamba-i u saa hã-ba bīŋkūŋgu.

⁵⁴ U juɔ ji kãyã *Isirahel-baamba-i.

U juɔ ji kor u cãarãamba-i.

U saa yan u ãnfafamma cemma-i

⁵⁵ *Abiramu-i-na baa u huɔŋ-baamba-na.

Uu naa pã nuŋgu faŋgu yaa baa i bīncuamba-i.»

⁵⁶ Maariŋ kãa Elisabeti terieŋgu-na, u cie caamba siei temma aa suɔ bir kūŋ.

Nsãa homma-i

⁵⁷ Elisabeti kusūŋguŋ juɔ vãa, wuɔ bɔrɔ naacom-bilɔŋo. ⁵⁸ U caantaamba-i baa u huraamba nu-ma wuɔ u buɔra. Kuɔ gbuu dɔlɔnu-bei wuɔ Diilɔŋo firiinu u huɔŋga-i baa-yo. ⁵⁹ Yinni niehãi cor, niisiei-yiŋgu-na, ba *jã bilɔŋo-i † aa haa tuoŋo yerre yaa yuɔ wuɔ Sakari.

⁶⁰ Nyuŋo yagar aa cira: «I ka tie bī-yo Nsãa.»

⁶¹ Baa cira: «Ba bī naŋ dūŋ-wuoŋ hayo-i dumaaŋo-na?» ⁶² Aa yuu tuoŋo-i bobomma-na uŋ taaranŋ u haa yerre maŋ u bieŋo-na. ⁶³ Tuoŋ wuɔ ce ba hã-yo yilaanŋu. Uŋ hūyãa yilaanŋu-i wuɔ nyegēŋ wuɔ: «U yerre yaa Nsãa.» Kuɔ cu ba hɔmmu-i hiere. ⁶⁴ Terduoŋgu faŋgu-na, u jumelle pãŋ firnu, wuɔ doŋ tuɔ piye aa tuɔ gbɛlieŋ Diilɔŋo-i. ⁶⁵ Korma pãŋ bel ba nellenŋ-baamba-i baa-yo. Yibieŋa faŋa-na, nelma famma yaa waa *Yude nilieŋa faŋa-na hiere. ⁶⁶ Diilɔŋo naa silaa ce baa naacombilɔŋ daayo-i cor, a ce umaŋ duɔ nu nel daama-i, kutienjo tuɔ yuu u fere wuɔ: «Aa naacombilɔŋ daayo duɔ ji waa nie?»

Diilɔŋo diyaa nalãanŋu Sakari nuŋgu-na

⁶⁷ Terduoŋgu faŋgu-na, *Diilɔŋ-Yalle pãŋ yu Sakari huɔŋga-i. Diilɔŋ wuɔ dii nel daama-i u nuŋgu-na u tuɔ hãl-ma nalãanŋu wuɔ:

⁶⁸ «Itienjo gbīe baa jaaluŋgu.

*Isirahel-baamba Diilɔŋo temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

⁶⁹ U hãa-ye ninsoŋ-konkortenjo.

U hiela-yo *Davidi hāyēlmba-na.

U hiela-yo u cãarãŋo dūŋ-nu hã-ye.

⁷⁰ Wuɔ cie u *pɔpɔwɔrbieamba wanŋ ma yaa dii ku huɔŋgu-na

⁷¹ wuɔ u ka hūu-ye i bigãarãamba nammu-na.

⁷² Diilɔŋo firiinu u huɔŋga-i baa i bīncuamba-i.

Uŋ pãa nuŋgu maŋ u *tobisīnni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

⁷³ U pãa nuŋgu faŋgu yaa baa i bīnciŋo-i *Abiramu-i

⁷⁴ wuɔ u ka hūu-ye i bigãarãamba nyisēnni-na aa ce i tie cãa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

† Dɔrɔpɔwɔrbilɔŋo daayo-i ba bī-yo Gabiryel, niŋ 1.19.

†† Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 12.3

⁷⁵ I ka waa nelfafaan miε baa nelviinj miε yinni man jon a ji hi i kuliingu.»

⁷⁶ Aa gbε bepolho-i wuc:

«Mi biε, nuɔ fuɔ, η ka ta yaanga Itienjo-na ka cāa u hūmelle-i, †

a ce dumaango-na ba ka ta ba bī-ni Dɔrwuonjo pɔpɔwɔrbilonɔ nuɔ.

⁷⁷ Nj ka ce u baamba suɔ wuc

Diilonjo ka hur ba āmbabalma-i a kor-ba.

⁷⁸ Miε Diilonjo faa aa u tiraa waa hujantienjo.

U ka pa bāfeliengu yiε.

Ku ka waa ŋaa bāansēniengu.

⁷⁹ U ka pa-ku hā bamaŋ dii kukulma-na.

U ka pa-ku hā bamaŋ dii kuliinj-hūmelle-na.

Bāfeliengu faŋgu ka dii-ye yaafēllen-hūmelle-na.» ††

⁸⁰ Naacombilonɔ wuc tuɔ vāa u jo, kunaŋ kuɔ bi ta ku naara u nelnulle-i. U waa tīena hīen-nyu. Huonjo nanjo juɔ hi, u donɔ tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa Isirahel-baamba-i.

Yesu homma-i

(Matie 1.18-25)

2 Maari kusūngunɔ juɔ vāa, kuɔ saanu baa *Orome ba *jāmatigi wuc ba kāŋ nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bī-yo Ogisi. ² Nuɔkāl daade temma saa ce dede. Huonjo faŋgu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yunɔuna. ³ Neliengo neliengo, u saaya u kā u nehollen ka nyegēŋ u yerre-i. ⁴ Yosefu waa *Davidi hāayēlho. U waa tīena Nasareti, dii *Galile huon-na. Fuɔ wuc sire terienɔna tuɔ kā u tonelle-na duɔ ka nyegēŋ u yerre-i baa u dɔrɔ-i Maari-i. Ba bī ba nelle-i Betelemu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii *Yude huon-na. ⁶ Baŋ kāa, Maari kusūngunɔ ka bel-o dii terienɔna ⁷ u honɔ u bilodēlāŋo-i naacombilonɔ. Ba saa naa da muncōmmu niraanɔ-dūngunɔ-na. Wuc ce nyarkpātānni fīnya bilonjo-i aa galla-yuɔ kūnaŋ-na.

⁸ Nelle kɔtuonɔna, āncīnaamba namba waa ta ba cɔ ba tūlmba caanɔnu ba niya-bei. ⁹ Ba juɔ'a ba ne da Itienjo *dɔrɔpɔwɔrbilonɔ naŋo-i ba yaanga-na; u caraaya-bei baa cecerma naŋ temma; ba huleiŋa pāŋ caar. ¹⁰ Dɔrɔpɔwɔrbilonɔ gbε-ba wuc: «Baa na yaŋ korma da-na, mi juɔ baa neldɔɔlma da mi ji tūnu-nei. Ma ka fē nuɔmba hōmmu-i hiere: ¹¹ Isuonɔ daaku-na, na konkortienjo huon Davidi ba nelle-na. Diilonɔ uŋ pāa nuonɔ-i wuc u ka saanɔ *Konkortienjo maŋ u yaa-i, aa u yaa Itienjo-i. ¹² Naŋ ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fīnya bilosēlāŋo naŋo baa nyarkpātānni aa galla-yuɔ kūnaŋ-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrɔpɔwɔrbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hāl ba tuɔlnu Diilonjo-i. Ba maama saa waa dei baa yuliingu-i. Ba taa ba hāl wuc:

¹⁴ «Diilonjo gbīε baa tuɔlnumma dii dɔw-i-na, aa uŋ dɔlaa nelbilibemba-i, yaafēlle waa hīema-na.»

¹⁵ Dɔrɔpɔwɔrbiembanɔ juɔ hāl tī, ba ta nyugūŋ dɔwɔ. Baŋ taa, āncīnaamba cira: «Yaanɔ i kā nellen-huonɔna i ka ne Diilonɔ uŋ puɔraa ba ji waŋ mamaŋ baa-ye maŋ ciε dumaa.» ¹⁶ Baa sire gbāana kā ka da Maari-i baa

Yosefu-i baa bilosēlāŋo-i kūnaŋo-na. ¹⁷ Baŋ daa bilonjo-i, baa donɔ ta ba piye dɔrɔpɔwɔrbilonɔ uŋ waan mamaŋ u kūngu-na. ¹⁸ Umanɔ duɔ nu-ma, ku ce-yo gberε. ¹⁹ Maari wuc bella nel daama-i hiere u huon-na tuɔ jɔguon-ma; u saa yaŋ ma diei karaanu-yuɔ. ²⁰ Ku huonɔna, āncīnaamba bir gūunu. Dɔrɔpɔwɔrbilonɔ uŋ waan-ma baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumei. Baa ta ba hāl neini ba gbeliεŋ Diilonjo-i ba kūŋ.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilonɔ uŋ juɔ da yinni niisiei-i, baa *jā-yo † aa haa u yerre-i Yesu ††. *Dɔrɔpɔwɔrbilonɔ naa pigāanɔ Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūngunɔ suɔ da ku yiera-yuɔ.

Yesu pāmma-i da ba hā Diilonjo-i

²² Naacombilonɔ u bīncuɔmba yun-maama migāa-manɔ-yiinguŋ juɔ hi ŋaa maŋ waan dumaa *Moisi *ānjī-namma-na ††, baa bi kā baa naacombilonjo-i *Diilodubuo-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ²³ ŋaa maŋ bi nyegāanɔ dumaa Diilon-nelma-na wuc: «*Naacombilodēlāŋo saaya u pā hā Diilonjo.*»^{†††24} Baa naa bi saaya ba pā niikonni a saa baa ānjīnaduonɔ daama-i: konhuriimba hāi sisɔ kɔnsɔr ba hurimba hāi.

²⁵ A ne da bīncuonɔ naŋo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bī-yo Siminyɔ. U taa u nu Diilonjo nuonɔ-i aa tiraa vii baa-yo. Umanɔ naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diilonjo-Yalle waa-yuɔ. ²⁶ Dii naa tūnu-yuɔ wuc Itienɔ uŋ ka saanɔ *Konkortienjo maŋ, u ka da-yo baa u yufelle aa suɔ ku. ²⁷ Diilonjo-Yallenɔ waa-yuɔ dumaango-na, wuc kā Diilodubuo-i-na. Baŋ kāa baa Yesu-i da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ŋaa maŋ nyegāanɔ dumaa ānjīnamma-na, ²⁸ Siminyɔ wuc hūu-yo tūu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiefie fuɔ, niŋ waan mamaŋ ma ciε.

Nj cāarāŋo huonɔga fīε; η gbāa hūu-yo dumaa.

³⁰ Mi daa Konkortienjo-i baa mi yufelle.

³¹ Niŋ saanɔ umanɔ hā nelbilibemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *nieraamba fitīnuɔ-i.

U yaa ka ce ba suɔ η saanɔ.

Aa ce η baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuɔ cu naacombilonɔ bīncuɔmba hōmmu-i.

³⁴ Siminyɔ wuc cārā Diilonjo-i hā-ba aa naa gbε nyunjo-i wuc: «Nj bienjo jomma ka kɔsuonɔ nuɔmba bɔi *Isirahel-na aa bi kor nuɔmba bɔi. U ka pigāanɔ Diilonjo sīnni-i, ŋga nuɔmba ka bigāanɔ-yo. ³⁵ A ce dumaango-na, u ka puure nuɔmba bɔi kusūŋ-maama. Aa nuɔ fuɔ, ciεŋ nuɔ, ānjɔguɔma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopɔwɔrbilonɔ naŋo bi waa ba taa ba bī-yo Ani. Aser dūŋ-wuonɔ'i waa. Ba taa ba bī u to-i Faniel. Uu naa gbuu vāa ce cicɔrɔ. Uŋ siire u bilosīnni-na aa naacolho maŋ jā-yo, naacolho ciε bien niehāi baa-yo aa ku aa yaŋ-yo. ³⁷ U saa tuɔ naa Diilodubuo-i-na. U taa u dii sūngunɔ-i aa tuɔ cārā Diilonjo-i bāanɔ-i baa isuonɔ-i. A ne da u bien komuonɔ naa baa a naa'i waa

† Buolman-sebe (Lévitique) 12.3 †† Niŋ Like 1.31. ††† Niŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 12.3-8. ††† Helman-sebe (Exode) 13.2,12

† Malaki (Malachie) 3.1 †† Isayi (Ésaie) 9.1

belle fande-na. ³⁸ Fuo wuc bi jo huongu fangu-na ji da naacombilongo-i. Wuc jaal Diilongo-i aa naa tuu piye u maama baa bamaŋ taa ba niya Yerusalemu kormanŋ-yi-ingu-i.

³⁹ Mamaŋ nyegāaŋ ānjīnamma-na, Yesu bīncuombaŋ kaa ce-ma tī, baa bir kā Nasareti-i-na; ba nelle yaa-i difande-i dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombilong wuc tuu vāa u jo; u taa u nu nelma-i ŋaa bige-i! Diilongo naa firnu u huongu-i baa-yo.

Ba kãa baa Yesu-i ponsaanu

⁴¹ Belle belle, Yesu bīncuomba taa ba kã ba ce *kōr-sīnni tīmmanŋ-ponsaanu-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesuŋ juu da bienŋ cīncieluo a hāi, baa kã baa-yo. ⁴³ Ponsaanuŋ kaa bāl, baa gūunu. Yesu wuc yaŋ-ba aa tīena dii Yerusalemu-i-na ba saa suu. ⁴⁴ Nuomba naa maara cor hūmelle-na. Baŋ naa-yo, ba da nie sī uu dii nuomba hōlma-na. Ba wuc yififiingu, moloŋ yufelle saa haa-yuu. Ba doŋ ta ba taara-yuu nuomba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kã Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hāi cor, sieliŋ-yiingu-i, ba kã ka da-yo *Diilodubu-i-na; u tīenaana *ānjīnamma pigāataamba hōlma-na tuu yuu-ba ba ta ba piye u tuu nu. ⁴⁷ Bamaŋ waa hiere, u maama cu ba hōmmu-i. ⁴⁸ U bīncuombaŋ kaa da-yo du-maango-na, ku ce-ba gbere. Nyuŋ wuc cira: «Naacombilo, ŋ cie bige-i yie dumandē-i-na? N cie i huleiŋa fūnuŋ caar i sire tie taara-nie.»

⁴⁹ Yesu wuc cira: «Bige-i cie na ta na taara-mie? Na saa suu wuc mi saaya mi waa mi To dūŋgu-na wei?»

⁵⁰ Ba saa suu u nelma yuŋgu-i. ⁵¹ Wuc naa wuc sire ba ta Nasareti-i-na. U taa u nu u bīncuomba nuŋgu-i. Mamaŋ cie cor hiere, nyuŋo saa yaŋ ma diei karaanu-yuu.

⁵² Yesu wuc tuu vāa u jo aa kuŋgu bi ta ku naara u nelnulle-i. U maama taa ma dōlnu Diilongo-i aa bi ta ma dōlnu nuomba-i.

Nsāaŋ cie u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Nsāa 1.19-28)

3 *Orome ba *jāmatigi maŋ ba naŋ bīŋ-yoŋ Tiber, uŋ daa bienŋ cīncieluo baa a ndii-i belle maŋ nuu-i fīŋgūo-i-na, belle fande-na *Pōse-Pilati yaa waa *Yude yuŋgu-na aa *Erodi waa *Galile yuŋ-nu, u mōlō-i Filipu fuo waa Iture yuŋ-nu baa Tirakoniti bi yuŋ-nu, Lisaniyasi fuo waa Abileni yuŋ-nu. ² Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i. Belle fande'i nuu-i Diilong uŋ caraaya Sakari bienŋo-i Nsāa-i *hīekuraangu-na a piye baa-yo. ³ Uŋ piye baa-yo du-maango-na, wuc tuu wucra nileiŋa maŋ *Yurdē kōtōnni-na u waŋ baa nuomba-i wuc ba nanna ba cilōbalango-i aa ba *batisenŋ ku yaa Diilongo ka hur ba āmba-balma-i. ⁴ Diilong uŋ puōraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sī daama-i wei? Isayi waŋ-ma wuc:

«Molo dii tuu hohuola hīekuraangu-na wuc:

«Migāaŋ Itieŋo hūmieŋa-i.

Cāaŋ-yaŋ na viinu-yei.

⁵ Diyaanuŋ fonni-i!

Tānniŋ yeŋ terni maŋ nuu-i baa tāntūnni-i, na herra-nie na saanu-nie.

Hūmieŋaŋ mielāa terni maŋ nuu-i, na viinu-yei, aa amaŋ cuolaanu, na diinu-yei.

⁶ Nuomba-i hiere ba ka da Diilong uŋ ka kor-ba dumaa.»[†]

⁷ Nuomba boi taa ba jo Nsāa tuu batisenŋ-ba. Wuc tuu waŋ baa-ba wuc: «Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i, hai juu tūnu-nei wuc da na batisenŋ Diilongo sie ka gāŋ baa-na? ⁸ Taa na ce kumaŋ faa, ku yaa ka pigāaŋ wuc na naana na cilōbalango-i kelkel. Baa na ta na ne wuc sī *Abiramuŋ yeŋ na bīncōŋo Diilongo sie ka gāŋ baa-na! Mi tūnu-nei, naŋ fie da tāmpīeŋa maŋ daaya-i, Diilongo gbāa bir-a ce-ya Abiramu hāayēlmba namaa fuoŋgu-na ^{††}. ⁹ Maale nuŋgu saaraa jīna. Tibi-ingu maŋ da ku saa maŋ biefefeŋa, ku jūŋ aa senu.»

¹⁰ Nuŋ baa ta ba yuu-yo wuc: «Kufaŋgu terieŋgu-na, i saaya i ce bige-i?»

¹¹ Wuc gbē-ba wuc: «Joŋgorbaa-ba hāi da ba waa baa nuoni maŋ, umaŋ saa da bīŋkūŋgu ŋ hā-yo u diei, aa niwuŋoŋ da ni bi waa baa nuoni maŋ, umaŋ saa da duu wuo ŋ hā-yo.»

¹² *Nampohūutaamba namba naa bi jo u duu ji batisenŋ-ba, bafaŋ baa yuu-yo wuc: «Hāalātie, mie i saaya i ce bige-i?»

¹³ Wuc gbē bafamba-i wuc: «Nuombaŋ saaya ba ta ba pā kumaŋ ba hā-na, baa na ta na hūu na cor kufaŋgu-i.»

¹⁴ Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuc: «Aa mie fuo, i saaya i ce bige-i?»

Wuc gbē bafamba-i wuc: «Baa na ta na du nuomba-i na hūu ba gbeiŋa-i. Taa na yii baa na cufaluŋgu yaa yoŋ.»

¹⁵ Diilong uŋ pāa nuŋgu-i wuc u ka saŋ *Kōŋkortieŋo maŋ, nuomba taa ba niya u jomma-i. Baŋ juu da Nsāa-i ba da nie sī u yaa-i. ¹⁶ Nsāa wuc gbē-ba wuc: «Muomi batisenŋ-na baa hūmma yoŋ, ŋga unaa jo dii, u fīŋgūo jīeŋya mei wuoŋo-i, mei saa piera u natāŋgu-i. Fuo ka batisenŋ-na baa *Diilong-Yalle baa dāamu. ¹⁷ Kōkōruoŋgu dii u naŋga-na. U ka pe u dīmma-i. Duu ji pe-ma tī hiere torre-na, u ka kūoŋ belle-i dii-de inoŋgō-na aa senu fuoro-i baa dāamu. Dāamu fammu sa dīŋ dede.»

¹⁸ Nsāa taa u dii nelma boi nuomba tūnni-na, a ce du-maango-na u taa u waŋ *Neldōdōlma-i baa-ba. ¹⁹ Erodi wuc hūyāa u mōlō cieŋo a dii-yo. Ba taa ba bī cieŋo-i Erodiyadi. Aa naa tiraa ce weima boi ma saa fa. U yaa waa nellentieŋo-i Galile-i-na. Nsāa wuc fulnu-yuu wuc u maacemma saa fa. ²⁰ Wuc ce baa bel Nsāa-i dii-yo kaso, a migāaŋ tuu naara kuŋgu u cālmuo-i-na.

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13-17; Marke 1.9-11)

²¹ Nuomba-i hiere ba kãa ka *batisenŋ. Baŋ taa ba batisenŋ huongu-na, Yesu wuc bi kã ba ka batisenŋ-yo. Baŋ baatisenŋ-yo tī, wuc tuu cārā Diilongo-i. Dōu wuc puur.

²² *Diilong-Yalle hel koŋhuruŋ temma jo ji diire-yuu. Baa nu molo piye dōu-i-na wuc: «Mi Bieŋo yaa nuŋo-i, ŋ maama sa suu aa dōlnu-mie; nuonei fieŋ mi huongu-i.»[‡]

[†] Isayi (Ésaie) 40.3-5 ^{††} Nieŋ Nsāa sebe-i-na 8.33-39. [‡] Gbeliemaŋ-nalāŋgu (Psaume) 2.7; Isayi (Ésaie) 42.1

⁵ Simɔ wuɔ cira: «Hǎalǎtie, i naaŋ juɔŋo-i ɔ i saa da bĩŋkũngu bel, nga niŋ waan̄-ma dei, mi sie yagar ŋ nuŋgu-i.» Aa naa ta. ⁶ Baŋ kǎa ka naŋ ba jɔnaamba-i, baa bel titiraamba-i jɔnaamba yu ta ba yii da ba kar. ⁷ Ba nabentaamba namba waa, baa fara bĩ ba jo baa ba beŋo-i a ji kǎyǎ-bei ba jul titiraamba-i. Baŋ julii-ba, benni-i ni hǎi-i-na nie yu ta ni yii da ni nyierǎ hũmma-na. ⁸ Simɔ-Pierŋ daa mafamma-i, wuɔ kǎ ka dũuna Yesu caan̄gu-na aa naa cira: «Itie, muɔŋo-i ǎmbabal-manceron̄ muɔ, baa piɛ-mi.» ⁹ Titiraan̄ daaba ciinum-ma diyaa korma yuɔ baa bamaŋ waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bepuɔm-ba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bĩ unan̄o-i Sake aa bĩ unan̄o-i Nsǎa. Yesu wuɔ waŋ baa Simɔ-i wuɔ: «Baa waŋ korma da-ni, a doŋ nyuŋgo, ŋ ka waŋ tetebelle-i aa ta ŋ dii nuɔmba-i Diilon̄-hũnuŋ-nu.» ¹¹ Yesuŋ waan̄ mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka waŋ-ni aa cu u huon̄-nu.

Yesu siire wontorŋo naŋo

(Matie 8.1-4; Marke 1.40-45)

¹² Yiiŋgu naŋgu-na, Yesu kǎa nelle nande-na. *Wontorŋo naŋo da-yo aa piɛ ka dũuna u caan̄-nu aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, mi suyaa mie ku sie yar-ni.» ¹³ Yesu wuɔ haa u naŋga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta.» Naacolŋo jarma pǎŋ ta yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. ¹⁴ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-yo wuɔ u baa waŋ ma hel; aa u kǎ *Diilojigǎntien̄o wulaa u ka ne-yo, aa u pǎ niikonni maŋ dii pǎmma u hǎ-yo u migǎan̄ u yuŋ-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegǎan̄-ma dumaa †. Ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ u jarma taa-yuɔ kelkel.

¹⁵ Kufan̄guŋ cie, Yesu yerre migǎan̄ ta di du di kǎ. Nuɔmba bɔi taa ba jǎnu ba-naa ba nu u nelma-i. Jaamba taa ba cǎrǎ-yuɔ u tuɔ sire-bei ba jarma-na. ¹⁶ Nga huɔŋgu naŋ-nu duɔ ce, u waŋ-ba aa ta kǎ u den̄ ka cǎrǎ Diilon̄o-i aa bir jo.

Yesu siire murgu naŋo

(Matie 9.1-8; Marke 2.1-12)

¹⁷ Yiiŋgu naŋgu-na, Yesu taa u waŋ Diilon̄-nelma-i u pigǎan̄ nuɔmba-i. A ne da *Fariŋɛbaa-ba namba waa tǎena ba hɔlma-na, baa *ǎnjĩnamma pigǎataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itien̄o fĩŋgũ waa baa-yo u tuɔ sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tũu murgu naŋo-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuɔ ba ji suur jĩna-yuɔ Yesu caan̄gu-na. ¹⁹ A ne da nuɔmba naa yu dũŋgu-i, ba saa suɔ baŋ ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugũŋ dũŋgu dɔɔ-i-na, aa kaasĩŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuɔmba hɔlma-na jĩna-yuɔ Yesu caan̄gu-na. ²⁰ Yesu wuɔ ne da ba haa ba naŋga-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jĩɛ, ŋ ǎmbabalma hurii hiere.» ²¹ ǎnjĩnamma pigǎataamba-i baa Fariŋɛbaa-ba doŋ ta ba piiye wuɔ: «Hai moloŋo-i daayo-i aa u tuɔ tuora Diilon̄o-i? Da ma hel Diilon̄o-na, hai moloŋo-i gbǎa hur u nanolŋo ǎmbabalma-i?»

²² Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ²³ A hur u ǎmbabalma-i, baa a ce u sire a tuɔ wuɔ-i, ma hǎi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu waŋ? ²⁴ Nga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilon̄o hǎa *Moloŋ-Bieŋo-i ku fĩŋgũ-i hĩɛma-na u tuɔ hur nel-biliemba ǎmbabalma-i.» Uŋ waan̄ mafamma-i, wuɔ gbɛ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ bie ŋ kuugallaŋgu-i ŋ kũŋ, muɔmei waan̄-ma dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i tuɔ gbeliɛŋ Diilon̄o-i u kũŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gbɛɛ; baa ta ba piiye wuɔ: «Diilon̄o-i bibieŋo!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piiye wuɔ: «I daa gbɛɛ-weima nyuŋgo-i-na.»

Yesu bĩɛ Levi-i

(Matie 9.9-13; Marke 2.13-17)

²⁷ Yesuŋ hilaa terien̄gu-na, wuɔ da *nampohũutien̄o naŋo tǎenaana u maacemmaŋ-dũŋgu-na, ba taa ba bĩ-yo Levi. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pǎŋ nanna u maacemma-i aa sire cu u huon̄-nu.

²⁹ Ku huon̄gu-na, Levi wuɔ ce kǎlle u dumelle-na Yesu yerreŋ aa bĩ u jo ba ji ta ba wuo niwuoni-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba. Nampohũutaamba waa ba hɔlma-na.

³⁰ *Fariŋɛbaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *ǎnjĩnamma pigǎataamba-i? Kuɔ gbuu jaŋ-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piiye baa Yesu *hǎalǎbiemba-i wuɔ: «Bige-i cie na ta na wuo aa ta na nyɔŋ baa nelbalaan̄ daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Da ŋ waa hĩnni, ŋ ka ce bige-i perruntien̄ terien̄-nu? ³² Mi saa jo nelfafaan̄ maa-na, nga mi juɔ nelbalaan̄ maa-na ba da ba nanna ba cilɔbalaan̄o-i.»

Yesu piiye sũŋgu maama

(Matie 9.14-17; Marke 2.18-22)

³³ Baŋ waa mafamma-na, *Fariŋɛbaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «*Nsǎa-Batisei *hǎalǎbiemba dii sũŋgu-i aa ta ba cǎrǎ Diilon̄o-i, mie baamba bi dii aa ta ba cǎrǎ, bige-i cie naŋ baamba sa dii?»

³⁴ Yesu wuɔ sie-ba baa gbǎnalǎan̄gu wuɔ: «Neliɛ gbǎa tuɔ jǎ cieŋo aa na ce u jǎnaamba dii sũŋgu ku yiiŋgu-na dɔɔbieŋo yufelle-na wei? ³⁵ Nga yiiŋgu dii baa yiiŋgu, ba ka bel dɔɔbieŋo-i ta baa-yo. Kufan̄gu yinni'i nuɔ-i baŋ ka dii sũŋgu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa naŋ gbǎnalǎan̄gu naŋgu baa-ba wuɔ: «Ba sa taal jɔŋgorfelen̄o-i a nar uucɔlɔŋo. Da ŋ ce-ma, jɔŋgorfelen̄o kompan̄ga sie bie baa uucɔlɔŋo kaan̄ga-i, u yaa daayo u taalaa tĩ. ³⁷ Ba sa bi dii duvɛnfelen̄o-i cirkpɔɔlɔŋ-na. Uman̄ duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvɛŋo ka kũnna. ³⁸ Nga da ŋ'a ŋ dii duvɛnfelen̄o-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfelen̄-na. ³⁹ Na saa da, uman̄ duɔ tuɔ nyɔŋ duvɛncɔlɔŋo-i uufelen̄o sa dɔlnu-yuɔ a ce du-maan̄o-na u sa taara-yuɔ.»

† Nierŋ Buolman̄-sebɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

Yitřenangu maama

(Matie 12.1-8; Marke 2.23-28)

6 *Yitřenangu nanġu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *hālābiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natienġa-na ba wuo. ² *Farišēbaa-ba namba ta ba waġ baa-ba wuo: «Bige-i cie na ta na ce kumaġ saa saaya cemma yitřenangu-na?»

³ Yesu wuġ gbē-ba wuo: «Nyulmu naġ bilaa *Davidi-i wuġ ce kumaġ baa u nuġmba-i †, ma sī na kalaanġ-ku ke? ⁴ U naġ suurii Diilonġ-dūġgu-na dumaa a bie Diilonġ-buruo-i ba wuo. A ne da a saa baa mie Diilonġ-hūmelle-i, bamaġ si dii *Diilojigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faġo-i.» ⁵ Uġ waanġ mafamma-i, wuġ cira: «*Molonġ-Bieġo yaa yitřenangu tienġo-i.»

Yesu siire nagāduġla naġo

(Matie 12.9-14; Marke 3.1-6)

6 *Yitřenangu bi nanġu-na, Yesu wuġ suurii *Diilonel-hālādūġgu-na tuġ waġ Diilonġ-nelma-i. A ne da naa-colġo naġo waa ba hōlma-na, u nadienanġa naa minanġ. ⁷ *Ānjīnamma pigāataamba-i baa *Farišēbaa-ba kã ka tīena ta ba ne Yesu-i wuġ duġ sire jeinġo yitřenangu-na ba da āntāalāmma haa-yuġ. ⁸ Yesu wuġ suġ baa-ba. Wuo gbē naacolġo-i wuġ: «Sire ġ jo ġ ji yiera nuġmba yaanġa-na.» Naacolġ wuġ sire jo ji yiera. ⁹ Yesu wuġ cira: «Yaanġ mi yuu-na nelma diei: A saa baa mie Diilonġ-hūmelle-i, bige-i faa cemma yitřenangu-na? Ānfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ġ da molo yii duġ ku, ku saaya ġ kor-o waa ku saaya ġ yanġ u ku?» ¹⁰ Aa naa wuġra ne ba yammu-i hiere aa waġ baa naacolġo-i wuġ: «Fara ġ nanġa-i.» Naacolġ wuġ bi fara u nanġa-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹ Ba hōmmu gbuu pāġ du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuġ: «I ka ce Yesu daayo-niē?»

Yesu fiġlaa u pōpōrbiemba-i

(Matie 10.1-4; Marke 3.13-19)

¹² Yibienġa faġga-na, Yesu wuġ kã tānuġgu nanġu-na ka cārã Diilonġo-i cō u yufienġ-na. ¹³ Cuonġ juġ kaal, wuġ bī u *hālābiemba-i a fiġl cīncieluo ba hāi bei, a tuġ bī-ba *pōpōrbiemba. ¹⁴ Uġ fiġlaa bamaġ ba yireinġa yaa daaya: Simō, (Yesu wuġ bī Simō faġo yaa Pier-i,) baa u hāanġo-i Āndere, baa Sake, baa Nsāa, baa Filipu, baa Batelemi, ¹⁵ a naara Matie, baa Toma, baa Alfe bieġo-i Sake, baa Simō maġ taa u kuye u nelle maama-i, ¹⁶ a naara Sake bieġo-i *Yuda, baa *Yuda-Isikaro maġ juġ hel Yesu huonġu-na.

Jaamba bōi juġ Yesu ji sire-bei

(Matie 4.23-25)

¹⁷ Yesuġ juġ fiġl u *pōpōrbiemba-i tī, wuġ hiire baa-ba tānuġgu-na ka yiera baa-ba kpaġkpaġaġgu nanġu-na. U *hālābiemba namba waa terienġu faġgu-na, baa sa waa dei baa yuliinġu-i a naara nelpūġgu nanġu. Banamba taa ba hel *Yude, banamba *Yerusalemu,

banamba Tiir, banamba Sidō dii dāmmanġ-nuoraanġu caanġ-nu. ¹⁸ Baa juġ da ba ji nu Yesu nelma yaa-i aa u duġ sire jaamba-i ba jarma-na. Wuo bi donya *jīnabaa-ba-i u hiel-ba nuġmba yunni-na. ¹⁹ Fōġgūġ naġo taa u hel Yesu-i-na u sire-bei ba jarma-na, a ce dumaanġo-na, baa ta ba taara ba yieya-yuġ hiere.

Yesu gboya u hālābiemba-i

(Matie 5.1-12)

²⁰ Nuġmbanġ nii Yesu-i-na da ba yieya-yuġ, wuġ wuġra ne u *hālābiemba-i aa naa cira:

«Sūntaanġ namaanġo-i, na yunni dōlaa;

*Diilonġ-nelle-i namaa diele-i.

²¹ Nyulmuġ yeġ namaa namaġ nuġ-i fiefie-i-na, na yunni dōlaa;

niiwuoni kaa haaya baa-na.

Namaa namaġ kaalaanġ fiefie-i-na, na yunni dōlaa; na kaa waa nyembīnniġ.

²² Nuġġ da ba bigāanġ-na,

da ba nanna-nei,

da ba ta ba tuora-nei,

sisō da ba ta ba bīena na yireinġa-i *Molonġ-Bieġo maama-na, na yunni dōlaa.

²³ Taa na gbu na nye yīinġu faġgu-na, aa na ta na muorra na gbugbanni-i; Diilonġo kaa pā-na bōi dōrō-i-na. Na saa da, ba bīncuġmba cie karaanġu faġgu temma yaa-i baa *Diilopōpōrbiemba-i.

²⁴ Nġa waanġ namaanġo-i, sūlma haraa-nei;

na cie na bāanġu-i tī.

²⁵ Niiwuoniġ haaya baa namaa namaġ fiefie-i-na, sūlma haraa-nei;

na kaa waa nyulmu-na.

Namaa namaġ dii nyembīnni-na fiefie-i-na, sūlma haraa-nei;

na kaa waa kuliinġ-kaaluġ-nu.

²⁶ Nuġmba-i hiere da ba ta ba bī na yefafalle,

ġaa ba bīncuġmba naġ bīġ coikartaamba maġ naa cie ba fere Diilopōpōrbiemba

ba yefafalle-i dumaa, sūlma haraa-nei.»

Taa na dōl na bigāarāamba-i

(Matie 5.38-48; 7.12)

²⁷ «Namaa namaġ karaa na tūnni-i ta na nu mi nelma-i, yaanġ mi tūnu-nei: Taa na dōl na bigāarāamba-i, taa na ce ānfafamma bamaġ diyaanġ luġgu nei.

²⁸ Umanġ duġ haa u nubabalaanġu nuġni maġ nuġ-i, baa waasa kutienġo-na, yanġ aa ġ ta ġ ġoġuġ kuu-fafaanġu baa-yo. Taa na cārã Diilonġo-i na hā bamaġ cieġ-naġ kuujanġu-i. ²⁹ Umanġ duġ caa ġ tūġ daaku-i, bir daaku-i ġ hā-yo. Umanġ duġ bie ġ jonġorbuġ-i, baa cieyo ġ jonġoryelle-na. ³⁰ Umanġ duġ cārã ġ wulaa, hā-yo. Aa umanġ duġ bie bīġkūġgu ġ wulaa, baa yuu-yo ku maama. ³¹ Naġ taaranġ nuġmba ta ba ce kumaġ ba hā-na, taa na ce ku temma na bi hā-ba. ³² Da na ta na dōl na dōdōltaamba yoġ, na jaaluġgu sī Diilonġo wulaa. Na saa da, halle bamaġ sa wuġyaanġ Diilonġ-hūmelle-i ba dōl ba dōdōltaamba-i. ³³ Da na ta na bi ce ānfafamma-i bamaġ cieġ ānfafamma-i nei yoġ, na jaaluġgu sī Di-

† Nienġ Samiġl sebediġelāġo-na (1 Samuel) 21.2-7.

ilonjo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaan Diilon-ɥumelle-i ba ce kufanɔ-ɥi. ³⁴ Aa da na ta na dii cɛmienja-i naŋ suyaa wuɔ bamaŋ ka gb̃aa suu-ya, na jaaluŋgu sɪ Diilonjo wulaa. Halle bamaŋ sa wuɔyaan Diilon-ɥumelle-i, da ba suɔ wuɔ umaŋ ka gb̃aa suu cɛmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. ³⁵ Nga, taa na dɔl na bigaar̃amba-i, taa na ce anfafamma bei, taa na h̃a aa na baa ta na cie ku sɔlaanɔ huonɔ-ɥi. Ku yaa Diilonjo ka p̃a-na boi. Aa na ka waa Dɔrwuonjo beŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuɔmba-i hiere ka hel baa bamaŋ sa suyaan anfafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. ³⁶ Na saaya na waa hujantaan namaa, ŋaa na Tonj yeŋ hujantienjo dumaa.»

Yesuŋ waan mamaŋ a k̃a c̃almuɔ yanɔ-ɥi

(Matie 7.1-5)

³⁷ «Baa na ta na c̃al na-naa, ku yaa Diilonjo sie ka c̃al-na. Baa na ta na haa c̃almuɔ-c̃anɔkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diilonjo sie ka haa c̃almuɔ-c̃anɔkuɔle nei. Umaŋ duɔ c̃al nuɔni maŋ, ce jande aa ŋ yan-ɔ, ku yaa nuɔ da ŋ bi c̃al Diilonjo-i u ka ce jande aa yan-ni. ³⁸ Niŋ fiŋ baa kekerienɔ maŋ ŋ h̃a nuɔmba-i, ba ka fi baa ku yaa h̃a-ni, terienɔ faŋgu-na, yan ŋ nanɔga ta ka fara, ku yaa ba ka fi naŋ k̃uŋgu-i aa f̃el-ku ku yu k̃unna h̃a-ni.»

³⁹ Yesu wuɔ naŋ gb̃anal̃aanɔ baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gb̃aa bel u nayiron nag̃an-na ba k̃a terienɔ aa ba sie ka par suur fuon-nu wei? ⁴⁰ *H̃aal̃abilonjo sa suɔ u yan ŋ h̃aal̃atienjo-i, ŋga h̃aal̃abilonjo maŋ duɔ h̃aal̃a ka hi u fuonɔ-ɥi, u ka tuɔ suɔ ŋaa u h̃aal̃atienj un suɔ dumaa.»

⁴¹ «Naŋ cie nie da h̃uɔỹanjo-i unanɔ yufellen aa daabolma-i naŋ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴² Daabolma-i naŋ ferienj yufelle-na j̃unnu dumande-i ŋ bir ŋ gb̃e ŋ nabentienjo-i wuɔ: «Yan mi hiel h̃uɔỹanjo-i ŋ yufelle-na h̃a-ni.» Anɔgb̃anɔgb̃aama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na ig̃ena, ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gb̃aa hiel h̃uɔỹanjo maŋ ŋ nabentienjo yufelle-na.»

(Matie 7.16-20; 12.33-35)

⁴³ «Tibifafaanɔ sa maŋ biebabaleiŋa, tibibabalaanɔ sa bi maŋ biefefeiŋa. ⁴⁴ Ba suɔ tibinni-i ni biena'i nuɔ-i. Ba sa yagal musienja kaapugammu-na, aa ba sa bi biera h̃al̃eiŋa caaterrenj-yan-nu. ⁴⁵ Nelienj nuɔ ŋ huɔŋganj yuu baa mamaŋ, ma yaa hilaan ŋ nuŋgu-na. Nelfefeiŋo-i u anfafamma hel u hɔɔfafanɔga'i nuɔ-i aa nelbabalaŋo-i u maacembabalamma hel u hɔɔbabalaŋga'i nuɔ-i.»

Jaagɔciraamba h̃ai maama

(Matie 7.24-27)

⁴⁶ «Bige-i cie na ta na b̃i-mi «Itie, Itie», aa da mi wan mamaŋ baa-na, na sie ce-ma? ⁴⁷ Umaŋ duɔ jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pig̃aan-na kutienj un saa baa umaŋ: ⁴⁸ U saa baa nelienj maŋ wuɔ u ma d̃unɔ, aa h̃iŋ ka hi t̃amp̃elle-i j̃ina ku tuole-i. Ku tuolenj j̃iena fafamma aa u ma-ku, diilonjoŋ juɔ t̃a, kanni gbar, h̃umma b̃uŋ ka naŋ-ku, ma saa gb̃aa naara-ku. ⁴⁹ Nga umaŋ juɔŋ u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umaŋ wuɔ u ma d̃unɔ aa u saa h̃iŋ j̃ina ku tuole-i aa

ma-ku. Diilonjoŋ juɔ t̃a, h̃umma b̃uŋ ka naŋ-ku, ku p̃an cii hiere, b̃iŋk̃uŋgu saa t̃ie.»

Yesu siire sorosi ba yuntienjo nanjo maacembilonjo-i

(Matie 8.5-13)

7 Yesuŋ juɔ piye u nelma-i t̃i baa nuɔmba-i, wuɔ ta k̃a Kafarnamu. ² *Orome ba sorosi ba yuntienjo nanjo waa nelle fande-na, u maacembilonjo nanjo maa-ma waa kpelle yuɔ. Maacembilonj daayo tuɔ jan. U jarma waa kpelle. ³ Yesuŋ juɔ, sorosi ba yuntienj daayo nu-ma. Wuɔ puɔɔ *Yuifu ba b̃incuɔmba namba-i u wulaa, wuɔ ba ka c̃ar̃a-yuɔ u ji sire u maacembilonjo-i h̃a-yo. ⁴ B̃incuɔŋ daaba k̃a ka ta ba c̃ar̃a Yesu-i aa ta ba piye wuɔ: «Naacolj daayo saaya k̃aỹamma. ⁵ Yuifubaa mie i maama d̃olnu-yuɔ; ŋ saa da, u'i maa i *Diilonel-h̃aal̃ad̃unɔ-ɥi h̃a-ye.»

⁶ Yesu wuɔ ta tuɔ k̃a baa-ba sorosi ba yuntienjo c̃iŋgu-na. Baŋ kaa pie c̃iŋgu-i, ba suu baa sorosi ba yuntienjo tiraa puɔɔ u j̃enaamba namba Yesu wulaa. Baa wan baa Yesu-i wuɔ: «Itie, i j̃ienj wuɔ i ji wan baa-ni, wuɔ ŋ baa mul̃ienj ŋ fer̃e; ker̃e nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur fuɔ temma dumelle-na ⁷ ku'i cie ŋ da u saa sie jo u fer̃e ŋ wulaa. Nga da ŋ sie, ŋ wan nelma diei, u maacembilonjo ka sire. ⁸ Wuɔ fuɔ fer̃e-i nuɔmba dii u yan-nu, aa fuɔ bi waa banaŋ yan-nu. Duɔ gb̃e umaŋ wuɔ: «K̃a ŋ ka ce daaku!» Nj da kutienjo k̃aa. Duɔ bi gb̃e umaŋ wuɔ: «Jo bande!» Nj da kutienjo bi juɔ. Duɔ bi tiraa gb̃e u maacembilonjo-i wuɔ: «Ce daama!» Nj da u cie-ma.»

⁹ Yesu wuɔ kar da h̃ammu! Naacolj un juɔ piye t̃i, Yesu wuɔ bir u yaanɔga-i nuɔmba-na aa naa cira: «Yan mi t̃unu-nei; *Isirahel-na hiere, mi saa da umaŋ haa u nanɔga-i mie naacolj daayo temma-i.» ¹⁰ Sorosi ba yuntienjo p̃ɔpuɔrbienj baa bir ta ba k̃uŋ. Baŋ kaa hi c̃iŋgu-i, baa da maacembilonj daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulcienjo nanjo bienjo kuu Yesu sire-yuɔ

¹¹ Ku huonɔ-ɥi, Yesu wuɔ ta tuɔ k̃a nelle nande-na, ba b̃i-de Nayine. U *h̃aal̃abiembra waa baa-yo a naara nelp̃unɔ nanɔ. ¹² Baŋ kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba t̃uɔỹaa bikulonjo nanjo ta ba k̃a da ba ka future. U waa naacombilonjo, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yan-ba. Nuɔmba boi taa ba k̃a u fuuremma-na. ¹³ Yesuŋ daa nyunjo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuɔ wan baa-yo wuɔ: «Cienj nuɔ, budii; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa pie ka haa u nanɔga-i kulonjo-na. Bamaŋ naa t̃uɔỹaa-yo baa yiera. Wuɔ wan baa-yo wuɔ: «Naa-combilo, sire!» ¹⁵ Wuɔ bi yiye sire t̃iena, aa donj tuɔ piye. Yesu wuɔ gb̃e nyunjo-i wuɔ: «Bie ŋ bienjo yaa-i.» ¹⁶ Korma p̃an bel-ba hiere terienɔ faŋgu-na. Baa ta ba gb̃elienj Diilonjo-i aa ta ba piye wuɔ: «*Diilop̃ɔpuɔrbilobuo hilaa-yie. Diilonjo juɔ ji k̃aỹa u nuɔmba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa nileiŋa maŋ u k̃ot̃onni-na.

Nsāa-Batise puwraa u hāalābiemba-i Yesu wulaa

(Matie 11.2-6)

¹⁸ Yesuŋ cie mamarŋ hiere, Nsāa *hāalābiemba kā ka tūnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hāi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo kere *Koŋkortieŋo marŋ saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wei siso uu dii huonŋ-nu? ²⁰ Baa kā ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsāa-Batise puwraa-ye ŋ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni kere Koŋkortieŋo marŋ saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i wei siso uu dii huonŋ-nu?» ²¹ A ne da huonŋu faŋgu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba boi ba jarma-na aa tuɔ donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na aa bi tuɔ pu-ur yiriemba yufieŋa-i. ²² Wuɔ warŋ baa-ba wuɔ: «Kāaŋ na ka tūnu Nsāa-i baa narŋ daa kumarŋ, baa narŋ nuɔ mamarŋ: *Yiriemba yufieŋa puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ*, *wontuɔrmba jarma taa bei, *tugbentaamba tūnni puurii, bikuomba siire aa sūntaamba nuɔ *Neldɔɔlma-i.*^{†23} Umarŋ gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonŋu-na kutieŋo yunŋu ɔɔlaa.»

Nsāa-Batise sīnni-i

(Matie 11.7-19)

²⁴ Nsāa pɔpuɔrbieŋ barŋ taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigāaŋ nuɔmba-i baa Nsāa sīnni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kāa ka ne bige-i *hīekuraanŋu-na? Fafalmuŋ sagallaŋ hīeŋgu-i dumaa na kāa ka ne ku yaa wei? ²⁵ Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne umarŋ diyaa bīmbīfafanni wei? Ma sī bamarŋ diyaaŋ bīmbīfafanni-i aa ta ba ce ba bāaŋgu-i baa dii jāmatigi ba dūnniŋ ke? ²⁶ Nga namaa kāa ka ne bige-i? Ma sī na kāa ka ne *Di-iloɔpɔɔrbilonoŋ'i ke? Aa naacolŋo faŋo-i, mi tūnu-nei, u maaraa Diiloɔpɔɔrbiemba-i. ²⁷ Mamarŋ nyegāaŋ Di-iloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbilonoŋ wuɔya ta ŋ yaarŋ-na ka cāa ŋ hūmelle-i*»^{††}, ba gbē Nsāa yaa-i. ²⁸ Yaarŋ mi tūnu-nei, Nsāa temma saa hi hoŋ caaŋ-biemba-na yogo, a ne da umarŋ si dii baa yunŋu *Di-iloŋ-nelle-na u maaraa Nsāa-i. ²⁹ Nuɔmba-i hiere ka hel baa *nampohūutaamba-i ba nuɔ Nsāa nelma-i aa suɔ wuɔ Diiloŋo maacemma vii, ba ce Nsāa *batiseŋ-ba. ³⁰ Nga *Fariŋsebaa-ba-i baa *ānjīnamma pigāataamba yagaraa wuɔ Nsāa baa batiseŋ-ba. A ce dumaanŋo-na, Diiloŋ uŋ taa u taara u ce kumarŋ hā-ba, ba cīinaana-kuɔ.»

³¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Mi gbāa saa fiefie ku nuɔmba-i baa haba-i? ³² Mi gbāa saa-ba baa bisāimba marŋ tīe-naana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba warŋ baa banamba-i wuɔ:

«I hulii tulammu hā-na, na saa nyerŋ,
i hāl kuliŋ-neini hā-na, na saa kaal.»

³³ *Nsāa-Batiseŋ juɔ aa u sa dii dībelle u nuŋgu-na, u sa nyɔŋ kolma, na cira wuɔ *jīna dii u yunŋu-na.

³⁴ *Molon-Bieŋ uŋ wuɔ aa tuɔ nyɔŋ, na tiraa sire ta na piye wuɔ: «Naacolŋ daa fuɔ bi yii baa niwuoni yaa yonŋ baa konyolle, aa tiraa sire bel jīeru baa nampohūutaamba baa nelbabalaamba.» ³⁵ Nga bamarŋ siyaa Di-iloŋo nelma-i ba suyaa wuɔ ma faa.»

† Nierŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 35.5-6; 61.1. †† Malaki (Malachie) 3.1

Yesu kāa Simɔ cīŋ-nu

³⁶ *Fariŋŋieŋo narŋo waa, ba taa ba bī-yo Simɔ. Yi-ŋgu narŋgu-na, wuɔ ji bī Yesu-i wuɔ ba ka wuɔ nii-wuoni u terieŋgu-na. Yesu wuɔ kā ba ka ta ba wuɔ. ³⁷ A ne da saasorcieŋo narŋo waa nelle fande-na. Wuɔ nu-ma wuɔ Yesu dii Simɔ terieŋgu-na ba ta ba wuɔ nii-wuoni. Wuɔ kā baa natikolo-hūmma *alabati-kamoelŋ ³⁸ ka yiera saanu baa Yesu gbeini-i tuɔ kaal. Uŋ kaal dumaanŋo-na, nyinyɔlma ta ma kūnna Yesu gbeini-na. Wuɔ ce u yukusīnni-i a hurre-nie aa pūrā-nie nammu hāi aa ce natikolo-hūŋ daama-i a kūnna-nie.

³⁹ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i, u pāŋ tuɔ piye u huonŋ-na wuɔ: «Kuɔ naacolŋ daayo waa *Diiloɔpɔɔrbilonoŋo ninsoŋo, cieŋo marŋ yieyaayanŋ-yuɔ daayo-i uu naa suɔ wuɔ cefefieŋo sī.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Simɔ, nelma dii mi da mi warŋ-ma baa-ni.»

Simɔ wuɔ: «Hāalātie, warŋ-ma.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Naacolŋo narŋo cēmelle waa nuɔmba hāi nuɔ; dīelā-wuonŋo-i neifieŋ-komuɔŋa hāi baa cīncieluo, hāalīŋ-wuonŋo-i neifieŋa ndii. ⁴² Ba saa gbāa da ba pā-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yarŋ-ya. Ba hāi-i-na, cēmellentieŋo maama ka ɔɔlnu hai yarŋ?»

⁴³ Simɔ wuɔ cira: «Mei huonŋ-na, umarŋ gbeina-i waa boi u maama ka ɔɔlnu u yaa yarŋ.»

Yesu wuɔ cira: «N waarŋ ninsoŋo.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanŋa-i cieŋo-na, aa gbē Simɔ-i wuɔ: «N daa cieŋ daayo-i ke? Miŋ diyaa mi gboluonŋu-i ŋ dumelle-na, ŋ saa hā-mi hūmma mi saara mi gbeini-i. Nga fuɔ kaalaa kūnna u nyinyɔlma-i mi gbeini-na a saara-nie hā-mi, aa hurre-nie baa u yukusīnni-i. ⁴⁵ N saa jāŋā-mie pūrā-mie, nga fuɔ-i, dii uŋ suurii ŋ dumelle-na ji hi baa fiefie, u saa yarŋ mi gbeini pūrāmma-i. ⁴⁶ N saa hure namma mi yunŋu-na, nga cieŋ daayo kūɔna natikolo-hūmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i cie mi ta mi tū-niŋ mie: Mi maa-marŋ ɔɔlaanu-yuɔ ɔɔlnumma marŋ daama-i, ku pigāaŋ wuɔ u āmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Nga umarŋ āmbabalma-i da ma saa hur boi, mi maama sa ɔɔlnu kutieŋo-i boi.» ⁴⁸ Aa naa warŋ baa cieŋo-i wuɔ: «N āmbabalma hurii.» ⁴⁹ Bamarŋ waa juwuoterieŋgu-na baa doŋ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: «Naacolŋ daa fuɔ hilaa hie aa tuɔ gbā u hur āmbabalma-i?»

⁵⁰ Yesu wuɔ warŋ baa cieŋo-i wuɔ: «Niŋ haa ŋ nanŋa-i mie ŋ kuraa, kā fiei.»

Caamba namba taa ba kāyā Yesu-i baa u hāalābiemba-i

8 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji sire tuɔ wuɔra nilieŋa-na hiere u warŋ *Diiloŋ-bāaŋgu *Neldɔɔlma-i u kā. U *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuɔ duɔnya *jīnabaa halanŋ-ba caamba famba yunni-na, aa naa bi sire banamba jarma namma-na. Ba taa ba bī unarŋo-i Maari. Fuɔ taa u hel Magidala. Jīnabaa niehāi naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bī unarŋo-i Sani. Fuɔ boɔb waa *Erodi dumelle maacem-

biemba yuntienjo naŋo, ba taa ba bĩ-yo Kusa. Aa ta ba bĩ unajo-i Susani a naara capũngu naŋgu. Ba taa ba ce ba nagãŋ-niini-i ba kãÿã Yesu-i baa u hãalãbiemba-i.

Nuombarŋ bel Diilonj-nelma-i dumaa

(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuomba taa ba hel nileiŋa-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiiŋgu naŋgu-na, wuɔ naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacolŋo naŋo kãa ka naŋ fũma u suonŋu-na. Unajo kã ka diire hũmellenj-huonŋu-na. Nuomba ta ba cor ba fiɛna-yuɔ; huriimba jo ji wuo-yo hiere. ⁶ Unajo kã ka diire tãmpẽllenj-terienj-nu a pa, kpekpelma ce u ku. ⁷ Unajo kã ka diire hĩɛŋ-nu; hĩɛŋgu tu suuye-yuɔ. ⁸ Umanj diiriye suonj-huonŋu-na, munter-fafammu-na, u sire gbuu kpatalla.» Yesuŋ waan mafamma-i, u piye da gbagaga wuɔ: «Umanj duɔ u ka nu, u nu!»

⁹ U *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Gbãnalãaŋ daaku yunŋu yaa wuɔ niɛ?»

¹⁰ U cira: «Diilonjo ciɛ baa namaaŋo-i. U *nellentesĩnni maama manj fuyaa, u pigãaŋ namaaŋo-i baa-ma. Nŋa ma piye baa banamba-i gbãneiniŋ; a ce dumaanjo-na, *da ba ne-ma, ba siɛ da ma terienŋu-i, aa da ba nu-ma, ba siɛ suɔ ma yunŋu-i.*†»

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbãnalãaŋgu yunŋu yaa daaku: Diilonj-nelma yaa fũma-i, aa nuomba hõmmu yaa u mundiiremmu-i. ¹² Nuomba naŋ hõmmu dii ŋaa hũmellenj-huonŋu, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yanj *Sitãni jo ji hiel-ma ba hõmmu-na, a ce dumaanjo-na ba siɛ da hũu-ma aa kor. ¹³ Bananj hõmmu dii ŋaa tãmpẽllenj-terienŋu, da ba nu Diilonj-nelma-i, ma gbuu dõl-nu-bei; ba hũu-ma. Nŋa ma siɛ gbãa naŋ kaasĩnni. Da ku ji huol, ba har jĩna. ¹⁴ Bananj hõmmu dii ŋaa hĩɛŋ-terienŋu, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yanj añjõguɔma-i baa gbeinj-maama-i a naara ba kusũŋ-maama jo ji suuye-mei. A ce dumaanjo-na ma siɛ gbãa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Bananj hõmmu dii ŋaa hĩɛfafamma, da ba nu Diilonj-nelma-i, ba hũu-ma aa bel-ma baa hõfafanŋa aa nyaar ta ba wuɔ ma hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa.»

Fitĩŋ-gbãnalãaŋgu

(Marke 4.21-25)

¹⁶ Yesu wuɔ tiraa naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Ba sa celienj fitĩnuɔ-i aa ce bĩŋkũŋgu cure-yuɔ. Da ba celienj-yo, ba haa-yo dõɔ ku yaa ŋ da dũŋ-huonŋa ciɛ gbaa hiere. ¹⁷ Ku weima si dii mananj siɛ ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii mananj siɛ ji nu. ¹⁸ Kunj yey baa umanj, ba ka hã-yo naara, aa umanj kuu sĩ baa-yo, celle kũŋgu manj unj haa u naŋga-i kuɔ, ba ka hũu-ku aa yanj-yo. Terienŋu fanŋu-na, na saaya na ta na suɔ nelma numma.»

Yesu nyu-i baa u hãmba juɔ u wulaa

(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)

¹⁹ Yesuŋ waa tuɔ wanj Diilonj-nelma-i, u nyu-i baa u hãmba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuomba yuu, ba saa gbãa da ba piɛ u caan-nu. ²⁰ Baa wanj ba Yesu-i wuɔ: «Nj nyu-i baa ŋ hãmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii gũŋgũŋgu-na.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Bamanj nuonj Diilonj-nelma-i aa cema, ba yaa mei nyubaa-ba-i, ba yaa mei hãmba-i.»

Yesu yieraaya fafalmu

(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)

²² Yiiŋgu naŋgu-na, Yesu wuɔ ji bel nyugũŋ beŋo naŋo-na baa u *hãalãbiemba-i aa naa cira: «Yaanj i kar-nu dalanŋa-i i kã bombor damaalei-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kã. ²³ Ba'a ba kã yaanŋa-na, Yesu wuɔ duɔfũŋ. Ba kaa hi hõlma namma-i, fafalmu naŋ temma sire suuye-bei. Hũmma donj ta ma suur beŋo-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hãalãbiemba ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Hãalãtie, sire, i yii die ku!» Yesu wuɔ sire nuola fafalmu-i baa hũmma-i niɛ kã ka ciire. ²⁵ Kuɔ cu ba hõmmu-i, ba kũonj maa ta ma nyey. Wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Namaa na'a na haa na naŋga-i miɛ hie?» Baa ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Neliɛŋ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu duonŋa jĩnabaa naacolŋo naŋo-na

(Matie 8.28-34; Marke 5.1-20)

²⁶ Yesubaa-banj karaanu ka hi Geresai dii Galile dalanŋa bomborma namma-na, baa huɔl. ²⁷ *Jĩna ba nolŋo naŋo waa nelle fande-na, u bãanŋu cuɔ. U waa tuɔ wuɔra u bĩŋ tãmporuonŋu aa tuɔ kã u cu cĩncuonŋu-na. Yesubaa-banj huɔlɔa u da-ba, u ta tuɔ jãrã-bei. ²⁸ Unj juɔ hi, u kaasĩŋ aa dũuna Yesu caanŋu-na aa piye da gbagaga wuɔ: «Dõrwuonjo Biɛŋ nuɔ, mi ciɛ-ni niɛ? Jande, baa ce hõdorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuɔ nuolaaya jĩnabaa-ba-i wuɔ ba hel-yuɔ ku'i ciɛ wuɔ tuɔ piye dumaanjo-na. Ku waa da ku sire-yuɔ yiiŋgu manj nuɔ-i, ba bel-o vaa-yo baa jõlŋõbaa jĩna. Nŋa da ba fiɛ vaa-yo, u kar jõlŋõbaa-ba-i aa suur hĩɛŋ-nu. ³⁰ Jĩnabaa daaba naa ciinu cor u yunŋu-na. Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bĩ-ni niɛ?»

Wuɔ cira: «Ba bĩ-mi Sãlle.»

³¹ Jĩnabaa-ba bir yanj aa ta ba cãrã Yesu-i wuɔ u baa donya-bei ba kã yaahuol-terienŋu-na.

³² A ne da persãlle nande waa ta di wuɔra tãnunŋu-na. Jĩnabaa-ba cãrã Yesu-i wuɔ u yanj ba ka suur perm-ba famba yaa nuɔ-i. Yesu wuɔ hã-ba hũmelle-i. ³³ Baa hel naacolŋo-na a kã ka suur perm-ba-na. Perm-ba pãŋ ta ba gbar ba hiire, ba kã ba kunu dalanŋa-na.

³⁴ Nuomba waa ta ba ceŋ-ba. Banj juɔ da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanjo-na, baa pisãllã baa gbarunŋu; banamba kã nellenj-huonŋu-na, banamba kã sonni-na ka wanj-ma. ³⁵ Nuomba hel da ba ji ne. Banj juɔ ji hi, baa da naacolŋ daayo diyaa bĩmbĩnni tĩɛna da welewele Yesu caanŋu-na. Korma pãŋ ta ma da-ba. ³⁶ Bamanj

† Isayi (Ésaie) 6.9

waa da banɗ duɗnya j̄nabaa daaba-i duma naacolɗo-na, baa ta ba piye ba t̄nu banamba-i. ³⁷ Kor maa gbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa c̄r̄ã Yesu-i wuɗ u ce jande aa u ta u halanɗ ba terienɗu-na. Wuɗ k̄ã ka nyugũnɗ beɗo-na duɗ bir. ³⁸ Unɗ duɗnya j̄nabaa-ba-i naacolɗo manɗ nuɗ-i, wuɗ c̄r̄ã-yuɗ wuɗ u yanɗ u k̄ã baa-yo. Yesu wuɗ cira: ³⁹ «Yanɗ aa n̄ kũn̄ n̄ ka t̄nu nuɗmba-i Diilonɗ unɗ ciɛ kumanɗ niɛ.» Naacolɗ wuɗ ta ka tuɗ wuɗra u wanɗ Yesunɗ ciɛ kumanɗ yuɗ hiere.

Yesu yieraaya ciɛnɗ nanɗ t̄mma aa sire bikuloɗo nanɗo

(Matie 9.18-26; Marke 5.21-43)

⁴⁰ Yesunɗ hilaa Geresaa-i-na jo, nuɗmba k̄uɗl ba-naa k̄ã ka yu-yuɗ. Ba taa ba niya u jomma-i hiere. ⁴¹ Naacolɗo nanɗo waa, ba taa ba b̄i-yo Yarusi. U waa *Diilonel-h̄aalãdũngu yuntienɗo. Wuɗ jo ji d̄uuna Yesu caanɗu-na a tuɗ c̄r̄ã-yuɗ wuɗ u k̄ã u dumelle-na ⁴² kere u bilo-duɗla yii baa u yunɗu. Bilonɗo bienɗ c̄ncieluo baa a h̄ã waa belle fande-na. Yesu wuɗ ta ba ta ba k̄ã. Nuɗmba f̄nuɗ yu-yuɗ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Ciɛnɗo nanɗo bi waa ba h̄olma-na, u t̄mma taa ma k̄unna. Ku bienɗ c̄ncieluo baa a h̄ã waa belle fande-na. U ciɛ p̄er-ru-i ji gb̄ɛ. U gbeinɗa tiraa t̄i aa t̄mma saa yiera. ⁴⁴ Ciɛnɗ daayo piɛ Yesu huonɗ-yanɗa a yieya u jonɗoruɗo t̄nɗu-i. Unɗ yieyaaya jonɗoruɗo-i terienɗu manɗ nuɗ-i, t̄mma p̄anɗ yiera. ⁴⁵ Yesu wuɗ suɗ wuɗ molo yieyaaya-yuɗ. Wuɗ yuu wuɗ: «Hai moloɗo-i yieyaaya-miɛ?»

Wulawula wuɗ fuɗ s̄i, wulawula wuɗ fuɗ s̄i. Pier wuɗ cira: «H̄aalãtie, molo saa yieya-niɛ, nuɗmba yaa yuu ta ba tis̄n̄-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɗ cira: «Molo yieyaaya-miɛ. Mi daa ku-nanɗu paraaya-miɛ ku'i ciɛ mi suɗ.»

⁴⁷ Ciɛnɗ daa unɗ daa Yesu suyaa dumaanɗo-na, u k̄uɗma donɗ ta ma nyenɗ. Wuɗ piɛ d̄uuna u yaanɗa-na, aa naa piye nuɗmba-i hiere ba yufelle-na kumanɗ ciɛ u yieya-yuɗ. Aa fafalmanɗ daa-yuɗ terduɗnɗu fanɗu-na duma, wuɗ tiraa wanɗ mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɗ gb̄ɛ-yo wuɗ: «Mi bilo, ninɗ haa n̄ nanɗa-i miɛ, n̄ kuraa. K̄ã n̄ k̄ã fiɛi.»

⁴⁹ Yesunɗ taa u wanɗ mafamma-i huonɗu manɗ nuɗ-i, moloɗ wuɗ hel Diilonel-h̄aalãdũngu yuntienɗo c̄nɗu-na ji wanɗ baa-yo wuɗ: «Baa yanɗ h̄aalãtienɗo mul̄fenɗ u fere, n̄ bilonɗo jarma yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɗ nu-ma. Wuɗ wanɗ baa Yarusi-i wuɗ: «Baa tie holle. Da n̄ haa n̄ nanɗa-i miɛ, n̄ bilonɗo ka sire.» Unɗ waanɗ mafamma-i, baa cor ta ba k̄ã. ⁵¹ Banɗ kaa hi c̄nɗu-i, u saa siɛ molo suur baa-yo d̄nɗu-na. U ciɛ fuɗ baa Pier baa Ns̄ã baa Sake a naara bilonɗo to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yonɗ.

⁵² Nuɗmba-i hiere ba waa kaaluɗ-nu. Yesu wuɗ gb̄ɛ-ba wuɗ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɗf̄ũn.» ⁵³ Baa bir yanɗ aa ta ba c̄muɗnɗ-yo. Bafamba wulaa ma t̄f̄e. ⁵⁴ Yesu wuɗ bel bilonɗo nanɗa-i, aa naa piye da gbagaga wuɗ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Bilonɗ wuɗ puur u yufienɗa-i aa p̄anɗ yieye sire. Yesu wuɗ cira ba h̄ã-yo b̄n̄kũnɗu u wuɗ. ⁵⁶ Kuɗ ce u b̄ncuɗmba-i gberɛ. Yesu wuɗ wanɗ baa-ba wuɗ ba baa yanɗ ma hel.

Yesu puɗraa u h̄aalãbiemba-i

(Matie 10.5-15; Marke 6.7-13)

⁹ Ku huonɗu-na, Yesu wuɗ tigiinɗ u *h̄aalãbienɗ c̄ncieluo ba h̄ã baamba-i a h̄ã-ba himma baa f̄nɗgũɗ ba da ba gb̄ã ta ba donya *j̄nabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Unɗ ciɛ mafamma-i, wuɗ puɗr-ba wuɗ ba wuɗra wanɗ *Diilonɗ-b̄ãnɗu maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa wanɗ baa-ba wuɗ: «Da na'a na ta, molo baa bie b̄ũɗle, molo baa bie buɗra, molo baa bie niwuoni, molo baa bie gbeinɗa, molo baa bi bie jonɗorbaa-ba h̄ã. ⁴ Da na k̄ã terienɗu terienɗu, aa ba ka h̄ã-na d̄nɗu wuɗ na ta na c̄ɗ, na t̄f̄e d̄nɗu fanɗu-na fuɗ na tamma. ⁵ Nga da na k̄ã da na ka har bamanɗ nuɗ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɗ wuɗ ba maacemma saa fa.» ⁶ U h̄aalãbiemba ta ta ba wuɗra nilɛinɗa-na hiere ba wanɗ *Neldɗɗɗlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba k̄ã.

Erɗdi huonɗa cuu

(Matie 14.1-12; Marke 6.14-29)

⁷ Mamanɗ ciɛnɗ hiere, *Erɗdi manɗ waa *Galile yunɗu-na wuɗ nu-ma. Unɗ nuɗ-ma, u huonɗ kaa cu. Banamba taa ba piye wuɗ *Ns̄ã-Bat̄isi yaa siire kuonɗ-nelle-na a jo. ⁸ Bananɗ ba'a *Eli yaa caraaya-bei. Bananɗ ba'a yi-inataanɗ *Diilopɗuɗbilonɗo nanɗo'i siire kuonɗ-nelle-na jo. ⁹ Erɗdi wuɗ cira: «Mi ciɛ ba kar Ns̄ã yunɗu-i, hai moloɗo-i daayo fuɗ?» Aa naa tuɗ taara u da Yesu yufelle.

Yesu h̄ã nelp̄nɗu nanɗu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Ns̄ã 6.1-14)

¹⁰ Yesu *ɗuɗuɗbiembanɗ kaa bir jo, baa jo ji t̄nu-yuɗ baa banɗ kaa ce mamanɗ hiere. Yesu wuɗ ce ba hel nellenɗ-huonɗa-na k̄ã ba deɗ, dii nelle nande caanɗu-na ba b̄i-de Betisada. ¹¹ Banɗ fie ta, nuɗmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huonɗ-nu. Banɗ kaa hi, Yesu wuɗ h̄ã-ba munt̄ienammu aa bie *Diilonɗ-nellentes̄inni maama-i wanɗ baa-ba aa bi sire jaamba manɗ waa ba h̄olma-na.

¹² B̄ãnɗunɗ juɗ donɗ ta ku hir huonɗu manɗ nuɗ-i, u *h̄aalãbienɗ c̄ncieluo ba h̄ã baamba k̄ã u wulaa ka cira: «It̄ie, inɗ yeȳ h̄ienɗu-na dumandɛ-i aa b̄ãnɗu ta ku su-ur, n̄ sa ce nuɗmba b̄ɗɗ k̄ã nilɛinɗa manɗ k̄ɗɗnni-na ka taara niwuoni wuɗ, baa munc̄mmu wei?»

¹³ Yesu wuɗ cira: «Namei saaya na h̄ã-ba niwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yonɗ baa titiraamba h̄ã. Da n̄ bi'a miemei ka s̄ã ji h̄ã nelp̄nɗ daaku-i hiere n̄ wanɗ-ma.» ¹⁴ A ne da bamba manɗ waa, ba yuu nuɗmba neifienɗa h̄ã nuɗsiba ndii temma.

Yesu wuɗ cira: «Ciɛnɗ ba t̄f̄ena nuɗmba komuɗnɗa h̄ã-a-h̄ã baa c̄ncielbaa.» ¹⁵ U h̄aalãbiemba ce nuɗmba t̄f̄ena. ¹⁶ Yesu wuɗ bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba h̄ã baanɗ daaba-i a ciir u yunɗu-i d̄ɗɗ-i-na aa jaal Diilonɗo-i. Unɗ jaalaa Diilonɗo-i, wuɗ b̄ũnu-niɛ h̄ã u h̄aalãbiemba calnu-niɛ h̄ã nuɗmba-i. ¹⁷ Nuɗmba wuo hiere niɛ yar-ba. H̄aalãbiemba gbura ni boini-i a dii-ni segeyufienɗ c̄ncieluo baa a h̄ã a ta baa-ni.

Yesu sĭnni yaa hani-i?

(Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiingu nanġu-na, Yesu kĕa u denġ ka tuġ cĕrĕ Diilono-i. U *hĕalĕbiemba waa baa-yo. Wuġ yuu-ba wuġ: «Nuġmba waġ wuġ nie mei kĕngġu-na?»

¹⁹ Baa cira: «Banamba ciĕra wuġ nuġnei *Nsĕa-Batiasi-i, bananġ ba'a nuġnei *Eli-i, bananġ ba'a yiinataanġ *Diilopġuġbilono nanġo'i birii jo nuġno-i.»

²⁰ Yesu wuġ yuu-ba wuġ: «Namaa fuġ, na'a hai moloġ muġmei?»

Pier wuġ cira: «Diilonġ unġ pĕa nuġgu-i wuġ u ka saanġ *Konġortienġo maġ, u yaa nuġno-i.»

²¹ Yesu wuġ waġ-ma kuola-mei baa-ba wuġ ba baa yaġ molo nu-ma. ²² Aa naa cira: «*Moloġ-Bienġo saaya u gbuu mulĕienġ. Nelle bĭncuġmba-i baa *Diilojigĕntaamba yuntaamba-i a naara *ĕnjĭnamma pigĕataamba ka cĭi-na-yuġ aa bel-o ko-yo. Nġa da ba ko-yo, u ka ce yinni hĕi yonġ hĕema-na, sielinġ-yiingu-na u ka sire hel jo.»

²³ Aa naa waġ baa-ba wuġ: «Nuġni maġ da ġ ta ġ taara ġ nyaanu-miĕ, ġ saaya ġ cĭina ġ fĕre aa ġ jo i ta. Aa ġ saaya ġ ta ġ sie mulĕema-i baa kuliiġgu-i yinni maġ jonġ. ²⁴ Umanġ duġ tuġ kaal baa u yuġgu yonġ, kutienġo ka kġsuġuġ u fĕre; ġga umanġ duġ tuġ kġsuġuġ u fĕre mei maama-na, kutienġo ka da ciĕlma maġ sie ji tĭ dede. ²⁵ Da ġ da ġ yufienġ-niini-i hiere hĕema-na aa ka caa, yuġ haku-i dii-kuġ? ²⁶ Umanġ duġ tuġ ce senserre u sa taara ba suġ wuġ u cuu mi huonġ-nu, aa bi tuġ ce senserre baa mi nelma wamma-i, Moloġ-Bienġ duġ ka bir jo baa u fĭngġuġ-i, baa u To wuonġo-i a naara u To u dġrġpġuġbiemba wuonġo-i, u ka bi ce senserre baa kutienġo maama-i. ²⁷ Yaanġ mi waġ ninsoġo-i baa-na: Banamba dii na hġlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonġ-bĕaanġu-i baa ba yufelle aa suġ ku.»

Yesu birii u denġ birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

²⁸ Yesuġ waanġ mafamma-i, yinni niisiei temma cor, wuġ ce fuġ baa Pier, baa Nsĕa a naara Sake ba kĕ tĕnunuġ nanġu-na da ba ka cĕrĕ Diilono-i. ²⁹ Unġ kaa tuġ cĕrĕ Diilono-i u yaanġa fĭnuġ bir ka denġ birma aa u jonġorbaa-ba bir baapielmba ta ba gbu ba caa da muimui. ³⁰ Wuġ u ne da nuġmba hĕi juġ ji ta ba piye baa-yo: *Moisi baa *Eli. ³¹ Dġrĕcerma namma'i naa dii-ba huġġa ba ta ba piye baa Yesu-i unġ ka ku kuliġgu maġ *Yerusalemu-i-na a perienġ u maacemma-i bĕl-ma. ³² Nġ sie suġ wuġ Pierbaa-ba naa kor duġfĭnġ bir ba nammu-i ba honniġ, ġga ba yagar sire da cecer daama diyaa Yesu-i huġġa baa muġ daaba-i ba hĕi-i-na u caanġ-nu. ³³ Nuġ daabanġ juġ ta ba ta, Pier wuġ waġ baa Yesu-i wuġ: «Hĕalĕtie, i jomma faa bande-i-na de! Nġ sa yaġ i ce gbuganni siei wei? Ku diei nanġ kĕngġu, ku diei Moisi kĕngġu, aa ku diei kĕngġu nanġu-i Eli kĕngġu.» U taa u piye dumaa u yuġ-nu, u sa suġ unġ waġ mamaġ. ³⁴ Unġ taa u waġ mafamma-i huġġu maġ nuġ-i, duherru nandu jo ji cĭnnu-bei. Korma ta ma da-ba. ³⁵ Ba'a ba ne, da molo piye duherru-na wuġ: «Mi Bienġo yaa daayo-i, mi hiellaa u yaa-i. Taa na nu u

nanġu-i †.» ³⁶ Moloġ daa unġ juġ piye tĭ, *hĕalĕbiemba da Yesu yaa u diei yonġ; ba saa da moloġo baa-yo. Kuġ ciĕ dumaaġo-na, ba fiinanġ nel daama-na, ba saa waġ-ma baa moloġo huġġu faġgu-na.

Yesu duġnya jĭna naacombilonġo nanġo-na

(Matie 17.14-18; Marke 9.14-27)

³⁷ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuġ hiere tĕnunuġ-na baa u *hĕalĕbiemba-i. Nelpĭnuġ nanġu jo u wulaa. ³⁸ Naacolġo nanġo waa ba hġlma-na. Wuġ piye da gbagaga wuġ: «Hĕalĕtie, jande, ne mi bienġo-i, u yaa u diei yonġ mi wulaa. ³⁹ *Jĭna dii u yuġgu-na. Duġ sire-yuġ du-mandĕ-i, u tugol kaasĭġ. Duġ kaasĭġ, jĭna mal-o u tuġ tĕrĕ aa sĕmpugaaru ta du hel u nuġgu-na. Duġ sire-yuġ, u mulĕienġ-yo da suu aa suġ ji ciire-yuġ. ⁴⁰ Mi cĕarĕ ġ hĕalĕbiemba-i miĕ ba donya-yuġ, ba saa gbĕa.»

⁴¹ Yesu wuġ cira: «Fiefie ku nuġ namaanġo-i na sa hĭu nelienġ maama; na saa fa. Na daa nie sĭ mi ka tĕena baa-na gbula a tiera na nonni-i wei?» Aa naa gbĕ naacolġo-i wuġ: «Jo baa ġ bienġo-i bande.» ⁴² Naacombilonġ unġ kaa tuġ pie Yesu-i, jĭna wuġ sire-yuġ. Wuġ cii pĕnġ tuġ tĕrĕ. Yesu wuġ nuola jĭna-i wuġ u cor hel naacombilonġo-na. U bi siremma yaa dumaaġo-na u jarma-na. Wuġ hĕ u to-i baa-yo. ⁴³ Nuġmba maġ waa hiere kuġ ce-ba gbĕre. Wulawula wuġ Diilono hii, wulawula wuġ Diilono hii.

Yesu tirii u kuliġgu maama-i

(Matie 17.22-23; Marke 9.30-32)

Yesu ĕncemmaġ taa ma ce nuġmba-i hiere gbĕre dumaaġo-na, wuġ waġ baa u *hĕalĕbiemba-i wuġ:

⁴⁴ «Karaanġ na tĕnni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Moloġ-Bienġo-i hĕ nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» ⁴⁵ U hĕalĕbiemba saa suġ u nelma yaanġa-i; ma yuġgu naa fuo-bei, ba saa gbĕa da ba suġ-ma. Ba sie bi sie da ba yuu-yo.

Hayo-i nelbuġ-i hĕalĕbiemba-na?

(Matie 18.1-5; Marke 9.33-37)

⁴⁶ Ku huonġu-na, Yesu *hĕalĕbiemba ji ta ba fanu baa-na da ba suġ umanġ nelbuġ-i ba hġlma-na. ⁴⁷ Yesu wuġ suġ baa-ba, wuġ bie bisĕmbilonġo nanġo jĭna u caanġu-na aa naa waġ baa-ba wuġ: ⁴⁸ «Umanġ duġ ne muġno-i aa bel bisĕmbilonġ daayo-i fafamma, kuu dii ġaa kutienġo bilaa mei fĕre yaa-i; aa umanġ duġ bel muġno-i fafamma, kuu dii ġaa u bilaa umanġ puġraa-mi. Na saa da, umanġ duġ ce u fĕre cekĭuġ na hġlma-na hiere, u yaa-i nelbuġ-i.»

⁴⁹ Nsĕa wuġ waġ baa-yo wuġ: «Hĕalĕtie, i daa naacolġo nanġo taa u bĭ ġ yerre-i aa tuġ donya *jĭnabaa-ba-i. Miĕ ne da u sa nyaanu-nie baa mienġo-i, i ce u yaġ.»

⁵⁰ Yesu wuġ cira: «Baa na cie-yo, umanġ duġ saa bigĕanġ-na, kutienġo dii baa-na.»

† Isayi (Ēsaie) 42.1; Like 3.22

Yesu kamma-i Yerusalemu-i-na

⁵¹ Diilonj uŋ ɲa naa saaya u hũu Yesu-i yinni maŋ nuɔ-i, niŋ juɔ ta ni piɛ, wuɔ sire wuɔ fuɔ fuɔ kã *Yerusalemu-i-na. ⁵² Aa naa puɔr nuɔmba ta u yaaŋ-na. Kutaambaŋ kaa hi *Samari nelle nande-i, baa yiera wuɔ ba tigiin cie-yo. ⁵³ Nga baŋ waa da ba cor kã Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa hũu-ma u duɔ har ba nelle-na. ⁵⁴ Baŋ juɔ hi da-ma dumaŋo-na, Sake-i baa Nsãa-i baa cira: «Itie, ɲ sa yaŋ i ce Diilonjo naar ko-ba wei?» ⁵⁵ Yesu wuɔ bir nuola-bei. ⁵⁶ Aa ba cor ta ba kã nelle nande.

Ba nyaanu Yesu-i niɛ?

(Matie 8.19-22)

⁵⁷ Baŋ kãŋ hũmelle-na, naacoljo naŋo gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ niŋ kãŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

⁵⁸ Yesu gbɛ-yo wuɔ: «Muncɔmmu dii baa bũrãamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; ɲga terienju si dii baa *Molon-Bieŋo-i u duɔ tuɔ cĩnnu u yuŋgu-i.» ⁵⁹ Aa naa miel waŋ baa unajo-i wuɔ: «Jo i ta».

Naacoljo gbɛ-yo wuɔ: «Yaŋ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tĩ, mi ka suɔ jo i ji tie wuɔra.»

⁶⁰ Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yaŋ kuomba fuure ba nakuomba-i, aa nuɔŋo-i ɲ kã ɲ ka ta ɲ wuɔra ɲ waŋ *Diilonj-bãaŋgu maama-i baa nuɔmba-i.»

⁶¹ Unajo wuɔ tuɔ piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mei ka ta mi nyaanu-niɛ, ɲga yaŋ mi ka cãrã hũmelle-i cĩŋgu-na igɛna.»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Nj saa da, umaŋ duɔ tuɔ kũ baa niimba-i aa tuɔ miel u ne u huonju-na, kutienjo sie gbãa guona Diilonj-suonju-na.»

Yesu puɔraa nuɔmba komuɔŋa siei baa cĩncieluo ba hãi

10 Ku huonju-na, Yesu wuɔ tiraa hiel nuɔmba komuɔŋa siei baa cĩncieluo ba hãi a puɔr-ba ba hã-ba-hãi niŋeina-na hiere baa terni maŋ uŋ ɲa naa saaya u kã-niɛ, ba da ba ta u yaaŋ-na. ² Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Dĩmma dii bɔi ɲga ma kartaamba saa ciinu. Cãarãŋ suontienjo-i u puɔr nuɔmba namba naara.» ³ Aa naa cira: «Miŋ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii ɲaa mi cieiŋ tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. ⁴ Da na'a na ta, molo baa bie gbeina, molo baa bie buɔra, molo baa bi bie naatenni. Aa da na ta na kã, molo baa ka yiera hũmelle-na wuɔ u jaal moloŋo. ⁵ Da na ka suur cĩŋgu maŋ nuɔ-i, mamaŋ dii cemma igɛna ma yaa daama, na cira: «Tiyãaŋ dei.» ⁶ Da kuɔ yaafɛllentienjo dii cĩŋgu faŋgu-na, na jaaluŋgu ka hi-yo, da ma'i sĩ ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jãrã-nei fafamma terienju maŋ nuɔ-i, na har na tĩena kusuoŋ-nu'i. Da ba hã-na kumaŋ, na hũu na wuɔ. Da ba bi hã-na kuunyuoŋgu maŋ, na hũu na nyoŋ. Maacembilonjo saaya baa u maacemma sullu. Baa na ta na horuonu na muŋharmunterni-i.

† Banamba naaraaya wuɔ: «Na saa suɔ wuɔ na balaŋ cor wei? *Molon-Bieŋo saa jo duɔ ji ko nuɔmba, ɲga u juɔ duɔ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

⁸ Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, da ba bel-na fafamma aa hã-na kumaŋ, na hũu na wuɔ fiei. ⁹ Aa jaamba maŋ dii nelle fande-na, na sire-bei aa na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilonj-bãaŋgu piyaa-ba tĩ. ¹⁰ Nga da na suur nelle maŋ nuɔ-i, aa ba yagar ba saa hã-na muntienammu, na kã nellenj-huonju-na na ka cira: ¹¹ «I pirii i nallu-i na nelle-na, ɲga mamaŋ dii, na saaya na suɔ wuɔ Diilonj-bãaŋgu piyaa tĩ.» ¹² Mi tũnu-nei, bamaŋ da ba saa ka hã-na muntienammu, Diilonj duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yi-ijgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ kutaamba-na, ku ka balaŋ yaŋ Sodɔmutaamba kũŋgu-i ††.»

(Matie 11.20-24)

¹³ Aa naa cira: «Korasitaŋ namaŋo-i, sũlma haraa-nei! Betisadataŋ namaŋo-i, sũlma haraa-nei! Gberɛ-weima maŋ cie namaa hɔlma-na, kuɔ maa naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa niŋeina faŋa taamba naa kũnna cuonju ba ferɛŋ nuɔ aa dii buɔrbaa jonjor ba temma a pigãaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i. ¹⁴ Terienju faŋgu-na, Diilonj duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiijgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balaŋ yaŋ Tiirtaamba kũŋgu-i baa Sidɔtaamba kũŋgu-i hiere. ¹⁵ Kafarnamutaŋ namaŋo-i, na daa niɛ sĩ namei ka maar nuɔmba-i hiere wei? Na tãal na ferɛ; namei ka waa ba hieroŋo-i hiere ba huonju-nu.»

¹⁶ Aa naa waŋ baa uŋ hielaa bamaŋ duɔ puɔr-ba wuɔ: «Da na kã, umaŋ duɔ ka nu na nunni-i, kutienjo nuɔ mei nuŋgu yaa-i; umaŋ duɔ ka cĩina-nei, u cĩinaana muɔmei. A ne da umaŋ duɔ cĩina muɔŋo-i, u cĩinaana umaŋ puɔraa-mi.»

¹⁷ *Pɔpuɔrbiembraŋ kãa aa jo, ba jo ji ta ba nyɛ da musɛmusɛ aa ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, halle baa *jĩnabaa-ba-i hiere, die piye baa-ba aa bĩ ɲ yerre-i ba nu i nunni-i.»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi daa *Sitãni hilaa dɔɔr-i-na jo ji diire ɲaa diilonj-nyiesĩmma. ¹⁹ Niɛŋ, mi hãa-na himma-i ninsoŋo na ta na gbã na fiɛna jẽnaamba-i baa namelmba-i, aa ta na gbã na yar bigãarãŋo-i; a ce dumaŋo-na bĩŋkũŋgu sie gbãa ce kuubabalaŋgu nei. ²⁰ Na saa da! Kumaŋ saaya ku fɛ na hɔmmu-i ku'i sĩ wuɔ *jĩnabaa-ba nuɔ na nunni-i, ɲga ku yaa daaku: Na saaya na suɔ wuɔ na yireina nyegãaŋ dii dɔɔr-i-na.»

Yesu huonju fie

(Matie 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Terduonju faŋgu-na, *Diilonj-Yalle pãŋ ce Yesu huonju fie. Wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntien nuɔ dɔɔr-i-na baa hĩema-na hiere. Niŋ fuyaa ɲ huonju-i cɛcɛ-muntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na, aa cer pigãaŋ bisãmbiembra-i baa-ka, ɲ jaaluŋgu bɔi. Ninsoŋo, ɲ cie ɲ huonju yaa dumaŋo-na Baba.»

²² Aa naa cira: «Mi To birii weima-i hiere hã-mi. Da ma hel Tuonjo-na, molo sa suɔ Bepoljo-i, aa da ma bi hel Bepoljo-na baa uŋ taaraŋ u pigãaŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuonjo-i.» ²³ Aa naa bir fulnu u *hãalã-biembra-i ba kula wuɔ: «Naŋ daŋ kumaŋ daaku-i, bamaŋ daaŋ-kuŋ ba yunni dɔɔlaa. ²⁴ Yaŋ mi tũnu-nei, *Di-

†† SODɔMUTAAMBA KũŊGU-I: Niɛŋ Miwaŋo jĩnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

ilopɔɔwɔrbiemba boi baa ƒɔngɔtaamba boi taa ba taara ba da naŋ dan kumaŋ, aa nu naŋ nuŋ mamaŋ, ŋga ba saa ji gbãa †.»

Samariyiengo naŋo maama

²⁵ *Ɔnjĩnamma pigãatiengo naŋo sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel daama-i duc cure-yuɔ wuɔ: «Hãalãtie, da mi ta mi taara mi ka da cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

²⁶ Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba nyegãaŋ wuɔ nie *Ɔnjĩnamma-na?»

²⁷ Naacolŋ wuɔ cira: «Ba ciera wuɔ: «*Nj saaya ŋ dɔl Itiengo-i Diilongo-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusũngu-i hiere, baa ŋ ƒɔngũ-i hiere, baa ŋ ǎnjɔguɔma-i hiere, aa ŋ bi dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*» ††»

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma yaanŋa yaa-i. Da ŋ ta ŋ ce mafamma-i, ŋ ka da cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i.»

²⁹ Nga Ɔnjĩnamma pigãatiengo tuɔ taara u pigãaŋ Yesu-i wuɔ u nelma saa kã hiŋeŋ-nu. U bir yuu-yo wuɔ: «Mi nanolŋo yaa hai?»

³⁰ Yesu wuɔ sie-yo baa nel daama-i wuɔ: «Naacolŋ naŋo hilaa *Yerusalemu-i na a tuɔ hiire u kã Yeriko. Uŋ kãŋ hũmelle-na, cuobaa-ba ka cie-yo hũu u bĩmbĩnni-i, aa gbuu muo-yo ta ba yii da ba ko-yo. Baŋ muyaa-yo dumaaŋo-na, ba nanna-yuɔ aa ta. ³¹ *Diilojigãntiengo naŋo tuɔ jo ji da-yo, u ciel cor aa yaŋ-yo. ³² *Levitiyiengo naŋo jo ji ce maaduɔma. ³³ *Samariyiengo naŋo jo ji hi da-yo, u hujarre gbuu ko-yo. ³⁴ U yiera. Duvẽ waa baa-yo, u ce duvẽŋ daayo-i a saar u pãnni-i aa hure namma nie aa vaaya-nie. Uŋ cie mafamma-i, kakũmuɔ waa baa-yo; u teteŋ-yo haa-yo u kakũmuɔ-i na a kã baa-yo niraan-munharmu nammu-na ka migãaŋ bel-o fafamma. ³⁵ Ku cuo kaala-i-na, u hiel warbieŋa †† hã terientienŋo-i, wuɔ u hũu u tuɔ bel jeinŋo-i, kere fuɔ cor yaanŋa. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fuɔ waanŋa u tuɔ bel-o, duɔ ji jo, u ka pã-ya hã-yo.»

³⁶ Yesu wuɔ yuu Ɔnjĩnamma pigãatiengo-i wuɔ: «Naŋ huɔŋga-na, balaŋ daaba-i ba sie-i-na, hayo-i nie jein daayo-i wuɔ u nanolŋo?»

³⁷ Ɔnjĩnamma pigãatienŋ wuɔ cira: «Umaŋ cie hujarre-i yuɔ, u yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Kã ŋ ka ta ŋ ce dumei!»

Neliengoŋ saaya u par mamaŋ

³⁸ Yesuŋ taa u kã *Yerusalemu-i na baa u *hãalãbiemba-i, ba kã ka hi nelle nande-i. Cienŋo naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bĩ-yo Marti. Marti wuɔ ce ba har u wulaa. ³⁹ U hãaŋo waa, ba taa ba bĩ-yo Maari. Maari wuɔ kã ka tĩena Yesu caanŋu-na tuɔ nu u tuɔ pi-ye. ⁴⁰ A ne da huɔŋgu fanŋu-na, Marti yaanŋa naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wuɔ jo ji tuɔ piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mi hãaŋoŋ yaanŋ mi ta mi gonya mi

da-mi-diei naŋ daa ku biyaa wei? Nj sa waŋ baa-yo u jo ji kãyã-mie wei?»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Marti, ne hãa, ŋ huɔŋga yuu baa nelma boi, ku'i cie ŋ yaanŋa huol huolŋ daama temma-i. ⁴² Neliengo nuɔ ŋ saaya ŋ ne weima diei par. Danŋ'a ŋ par, ŋ ne mamaŋ faa. Maariŋ paraa mamaŋ, ma yaa faa; molo si dii duɔ ji hũu-ma u wulaa.»

Yesu pigãaŋ u hãalãbiemba-i baŋ cãrãŋ Diilongo-i dumaa

(Matie 6.9-13; 7.7-11)

11 Yiinŋu naŋgu-na, Yesu waa terienŋu naŋgu-na tuɔ cãrã Diilongo-i. Uŋ juɔ cãrã tĩ, u *hãalãbilongo naŋo waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, hãalã-yie i tie cãrã Diilongo-i ŋaa Nsãa uŋ hãalãayã u hãalãbiemba-i dumaa.»

² Yesu wuɔ cira: «Da na'a na cãrã Diilongo-i, cieraŋ: «I To nuɔ,

yaŋ nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnei Diilong nuɔŋo-i. Pa ŋ bãaŋgu-i yie.

³ Ta ŋ hã-ye niiwuoni-i yinni maŋ joŋ.

⁴ Umaŋ duɔ cãl mieŋo-i i ce-yo jande.

Die bi cãl-ni ŋ ce-ye jande;

ŋ baa gãŋ baa-ye.

Baa yaŋ weima gbãa tãal-e dii-ye kuubabalaanŋu cemma-na.»

⁵ Uŋ waanŋ mafamma-i, u tiraa cira: «Namaanŋo-na, umaŋ duɔ sire kã u jĩeŋo naŋ wulaa isuhollenŋ ka tuɔ muo dũŋgu-i yuɔ, wuɔ u sire hã-yo niiwuoni, ⁶ kere u jĩeŋo naŋo haraa-yuɔ, u saa da kuuwuonŋu duɔ hã-yo. ⁷ U jĩeŋo tĩe dii dũŋgu-na aa cira: «Baa mulĩeŋ-muɔ; mi gaala tĩ baa mi bisãlmba-i aa dũŋgu tiraa gbonu, mi sie gbãa sire da mi bie niiwuoni hã-ni.» ⁸ Yaanŋ mi tũnu-nei, naacolŋ duɔ cor tuɔ muo dũŋgu-i, u jĩeŋ duɔ fie'a u saa ne ba jĩeŋi-na aa sire, uŋ muo u huol u yaanŋ-na u ka sire hã-yo uŋ taaranŋ nimaŋ hiere.

⁹ «Yaanŋ mi tũnu-nei: Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayanŋ! Na ka da. Bĩeŋ! Ba ka sie-na. ¹⁰ Umaŋ cãarãŋ ba hã u yaa-i, umaŋ taaraayanŋ u yaa daanŋ, aa umaŋ bĩeŋ ba sie u yaa-i.

¹¹ «Namaanŋo-na, hai molonŋ bieŋo-i duɔ cãrã teterienŋo u wulaa, u yaŋ-yo aa bel jĩeŋo hã-yo? ¹² Sisɔ duɔ cãrã cumelle, u yaŋ-yo aa bel namienŋo hã-yo?

¹³ Namaa namaŋ balaanŋ, da na ta na suɔ-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce nie aa na To-i dɔɔ-i-na, bamaŋ cãarãŋ u *Yalle-i u sie hã-ba baa-de?»

Yesu hilaa baa u himma-i hie?

(Matie 12.22-30; Marke 3.22-27)

¹⁴ Yiinŋu naŋgu-na, Yesu waa tuɔ donya *jĩna naŋo-i naacolŋo naŋo-na. Jĩna wuɔ cie naacolŋo-i bobo. Uŋ juɔ hel, naacolŋo doŋ tuɔ piye, kuɔ cu nuɔmba hũmmu-i.

¹⁵ Banamba ta ba piye wuɔ: «Jĩna ba yuntienŋo-i *Belsebul †† yaa hãa-yo himma-i u tuɔ donya jĩnabaa-ba-i.»

¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuɔ, baa cira wuɔ da kuɔ Diilongo puɔraa u yaa-i, u ce bĩŋkũŋgu pigãaŋ-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Da ŋ da neduolen-baanŋ namaanŋo-i na sa gbo, yi-

†† *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul.

† Nienŋ Pier dʼie. 1.10-12. †† Ɔnjĩnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 6.5; Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 19.18 † Nienŋ Buolmanŋ-sebe-i-na (Lévitique) 18.5. †† Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: «Wuɔ hiel *deniebaa-ba hã hã terientienŋo-i.»

ingū dii baa yīngū, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa naŋ ciera wuɔ Belsebul hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīn-abaa-ba-i hāa, *Sitāni duɔ tuɔ gāŋ baa fuɔ fereŋ baamba-i, u fīŋgūɔ ce nie aa ɔ u wulaa? ¹⁹ Sitāni duɔ hā-muɔ himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i, namaa baamba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa fereŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁰ Muɔ fuɔ, Weimantiengo yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i. Ku yaa pigāaŋ wuɔ *Diilonɔ-bāaŋgu paa-nei tī.

²¹ «Fīŋgūɔtiengo maŋ jīena kuumuonɔgu u caaŋ-nu tuɔ niya u dumelle-i, cuoyuo sa sie suur-yuɔ. ²² Nga umaŋ fīŋgūɔ-i jīenya fuɔ wuonɔ-i duɔ jo, uŋ haa u naŋga u kuumuonɔgu maŋ nuɔ-i, u hūu-ku aa biera u bīmbīnni-i hiere calnu-nie hā nuɔmba.

²³ «Umaŋ duɔ uu si dii baa-mi, kutienɔ bigāaŋ-mi, aa umaŋ duɔ u sa tigiij baa-mi, u pisāllā.»

(Matie 12.43-45)

²⁴ «*Jīna duɔ hel moloŋo-na, u kā ka tuɔ wuɔra u bīŋ hīeŋ-nu duɔ taara muntīenammu. Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kā mi munterɔlɔmmu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duɔ kā ka da kutienɔ gbuu migāaŋ u huonɔga-i da welewele aa tigiij-ka, ²⁶ u bir ka bī u najīnabaa niehāi, bamaŋ balaŋ yaŋ ufaŋo-i, ba jo ji suur tīena-kei. Da ba jo ji waa dumaŋo-na, ku migāaŋ balaŋ kutienɔ-na a yaŋ dīelā-kūŋgu-i.»

²⁷ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i, cienɔ naŋo piiye da gbagaga nuɔmba-na wuɔ: «Cienɔ maŋ huonɔ-ni aa fie-ni u yuŋgu dɔlaa!» ²⁸ Yesu wuɔ yaŋ aa gbē-yo wuɔ: «Cira, bamaŋ nuɔŋ Diilonɔ-nelma-i aa wuɔ ma hūmelle-i ba yunni dɔlaa.»

Nuɔmba ciera Yesu ce bīŋkūŋgu ba ne

(Matie 12.38-42)

²⁹ Nuɔmbaŋ gbuu ji ta ba ciinu huonɔgu maŋ nuɔ-i Yesu caaŋgu-na, wuɔ cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i na saa fa; na ciera mi ce bīŋkūŋgu hā na ne. Nga bīŋkūŋgu sa ce dii hā-na, mamaŋ daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasiŋ waa kumaŋ Ninivetaamba wulaa †, *Moloŋ-Bienɔ ka waa kufanɔgu temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Gēŋgeryiingū-na, Seba nellentienɔ ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-na. Fuɔ siire termaŋ daaku-na a karnu nilieŋa-i hiere duɔ ji nu *Salomɔ nelma-i ††, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i. ³² Ninivetaamba nuɔ Yonasi nuŋgu-i aa nanna ba cilbbabalaŋo-i ‡, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuɔ na sie nu u nuŋgu-i. Terienɔgu fanɔgu-na, Diilonɔ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemma.»

Fitīŋ-gbānalāaŋgu

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celienɔ fitīnuɔ-i aa fuo-yo, sisɔ aa ce bīŋkūŋgu cure-yuɔ. Da ŋ celienɔ-yo, ŋ haa-yo dɔɔ dūŋ-

huonɔga ce cerre hiere. ³⁴ Nelienɔ nuɔ ŋ yufienɔ yaa naŋ fereŋ kerre fitīnuɔ-i. Nj yufienɔ da a fa, ŋ waa cecerma-na; nga ŋ yufienɔ da a saa fa, ŋ waa kukulma-na. ³⁵ Terienɔgu fanɔgu-na, gbāŋ fitīnuɔ maŋ dii baa-ni u baa ji dīŋ aa yaŋ-ni. ³⁶ Da ŋ waa hiere cecerma-na, ŋ bīŋkūŋgu diei si dii kukulma-na, ŋ ka waa ŋaa ŋ suurii fitīŋ-dūŋ-nu.»

Yesu haa cālmuo Farisīebaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesuŋ juɔ piiye tī, *Farisīeyienɔ naŋo bī-yo wuɔ ba ka wuo niiwuoni u cīŋgu-na. Yesu wuɔ kā ba ka ta ba wuo. ³⁸ Uŋ ŋa u saa saara u nammu-i aa suɔ duɔ wuo niiwuoni-i, kuɔ ce Farisīeyienɔ daayo-i gberε. ³⁹ Yesu wuɔ gbē-yo wuɔ: «Farisīebaa namaaŋo-i, naa dii ŋaa nelienɔ maŋ saaraa kalni honni-i aa yaŋ ni hɔmmu yu baa duganni. Da na ce na migāaŋ na kūɔma yaa da welewele aa na hɔmmu yu baa cuosīnni baa balaanɔgu. ⁴⁰ Mimiεl namaa temma-i daana-i, umaŋ cie huonɔgu-i u'i saa ce huonɔga-i wei? ⁴¹ Firiinunɔ na hɔmmu-i baa sūntaamba-i ŋ ka da na birii nuɔfafaŋ namaa.

⁴² «Farisīebaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nei; da na ce na dii Diilonɔ *yufelle-i ka cor baa niifielu-i du sīnni-na hiere aa na sie bi ce kumaŋ vii, na sie bi tiraa dɔl Diilonɔ-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igēna aa suɔ haa manamma-i ma dɔɔ.

⁴³ «Farisīebaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nei; da na su-ur *Diilonelhāalādūŋgu-na, na taara na tīena yaaŋ-na. Na taara da na waa nuɔmba-na, ba ta ba pie ba jaalna. ⁴⁴ Sūlma haraa-nei; naa dii ŋaa cīncuonɔ maŋ gbuyaanu, nuɔmba saa suɔ wuɔ munterbabalammu, ba ta ba wuɔ ba cor a dɔɔ.»

⁴⁵ *Ānjīnamma pigāatiengo naŋo gbē-yo wuɔ: «Hāalātie, da ŋ ta ŋ piiye de-i-na, ma sī ŋ bi tuora mie fere-i ke?»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma bi haraa-nei; da na ce na bie congorni maŋ nelie sie gbāa tūu-ni a hā nuɔmba-i wuɔ ba tūu, aa na sie bi bel ba tūu. ⁴⁷ Sūlma haraa-nei; na bīncuambaŋ kuɔ *Diilonɔpɔɔɔɔbiemba maŋ, na siire ta na ma ba cīncuonɔ-i. ⁴⁸ Naŋ cie mafamma-i, kuu dii ŋaa na pigāaŋ wuɔ na bīncuambaŋ cie kumaŋ ku faa. Bafamba kuɔ Diilonɔpɔɔɔɔbiemba-i aa namaa ta na ma ba cīncuonɔ-i. ⁴⁹ Ku'i cie Diilonɔ uŋ suɔ weima-i hiere, u waŋ-ma gbarma wuɔ: «Mi ka saanɔ mi pɔɔɔɔɔɔbiemba namba hā-ba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpāncōlgūɔ.» ⁵⁰ Diilonɔpɔɔɔɔbiemba maŋ baŋ kuɔ-ba a donɔ dii mi-waanɔ domma-na, Diilonɔ kaa yuu fiefie ku nuɔŋ namaaŋo-i kumaŋ cie na ko-ba. ⁵¹ Yaanɔ mi tūnu-nei, baŋ kuɔ Abel †† aa ko bamaŋ cu-yo hiere a ji hi Sakari †† maŋ baŋ kuɔ-yo mumbuolmun-terienɔgu hɔlma-na baa *Diilonɔduɔ-i, ba kaa yuu-na kumaŋ cie na ko-ba.

⁵² «Ānjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Naŋ fuyaa mamaŋ gbāa ce nuɔmba suɔ Diilonɔ-i; naa dii ŋaa nelienɔ maŋ gbuɔnu dūŋgu aa fuo diele-i.

† Yonasi (Jonas) 3.3-5 †† Jāmatigi ba sebedīelāŋo (1 Rois) 10.1-10 ‡ Yonasi (Jonas) 3.5-10

†† Miwaanɔ jīnammaŋ-sebe (Genèse) 4.8 †† Āncɔlmmaŋ-sebehāliŋo (2 Chroniques) 24.20-22

⁴² Yesu wuc cira: «Da η nu wuc maacembiloŋo maŋ vii, aa tuɔ cē, u yaa umaŋ u yuntieŋo kãa nelle aa ce u tuɔ ne u dumelle-i aa tuɔ hã u namaacembieмба-i niuwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntieŋ duɔ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i maŋ saaya ma ce dumaa, fuɔ yuŋgu dɔlaa. ⁴⁴ Mi tũnu-nei, u yuntieŋo ka haa-yo u nagãŋ-niini yuŋ-nu hiere. ⁴⁵ Nga duɔ da nie sĩ u yuntieŋo sie bir jo fiefie, aa doŋ tuɔ muo u namaacembieмба-i, ku beмба-i baa ku caamba-i hiere, tuɔ wuo aa tuɔ nyɔŋ u ye; ⁴⁶ uŋ η'a u saa tĩena baa yiŋgu maŋ maama-i, baa huɔŋgu maŋ maama-i, u yuntieŋo jo huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. Duɔ jo ji da-yo dumaano-na, uŋ ka haa kumaŋ yuɔ, u'i ka suɔ-ku. U ka ce-yo ŋaa bamaŋ sa nuɔŋ Diilonŋ-nuŋgu-i baŋ ceŋ-baŋ dumaa.

⁴⁷ «Maacembiloŋo maŋ suyaa u yuntieŋoŋ taaraŋ kumaŋ, aa u saa taara u ce-ku, fuɔ temma-i ba sa muo-yo ce hujarre-yuɔ. ⁴⁸ Nga maacembiloŋo maŋ sa suyaanŋ u yuntieŋoŋ taaraŋ kumaŋ, duɔ ce mamaŋ saaya ba muo-yo, ba sa muo fuɔ temma-i bɔi. Da ba hã nuɔni maŋ bɔi, ba ka yuu-ni bɔi, da ba hã nuɔni maŋ bɔi η tiera, ba ka yuu-ni cor nuŋgu faŋgu-i.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle

(Matie 10.34-36)

⁴⁹ «Muɔmi juɔ baa dãamu'i hĩema-na. Mi taara dãanŋ daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huɔŋga sie gbãa tĩena terduɔŋ-nu.

⁵¹ «Na daa nie sĩ mi juɔ baa yaafɛlle'i hĩema-na wei? Coima, mi juɔ baa bɔɔmma. ⁵² Nuɔmba ka doŋ ta ba gãŋ dũnni dũnni. Bamaŋ da ba waa ba ndii ba dũŋgu-na, ba siei ka ta ba gãŋ baa ba hãi aa ba hãi bi ta ba gãŋ baa ba siei. ⁵³ Tonaamba ka ta ba gãŋ baa bepuɔmba-i; bepuɔmba bi ta ba gãŋ baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gãŋ baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gãŋ baa nyunaamba-i. Hũɔyãamba ka ta ba gãŋ baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gãŋ baa hũɔyãamba-i †.»

(Matie 16.2-3)

⁵⁴ Yesu wuc tiraa waŋ baa nuɔmba-i wuc: «Da na da diilonŋo biilii, na cira: «U ka dãa», aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kã bãpagũŋgu-na, na cira: «Babãŋgu ka waa», aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaanŋ namaa temma-i daana-i, na cie nie ta na suɔ diilonŋo yammu-i na bɔɔmuɔ aa na sa suɔ mamaŋ cieŋ fiefie-i ma yuŋgu-i?

⁵⁷ Bige-i cie na sa suɔ-ma ce kumaŋ faa cemma?

⁵⁸ Molonŋ cẽmel da di waa-nie, aa kutieŋo bĩ-ni, da na ta na kã hũmelle-na, gbãŋ baa-yo η cãrã-yuɔ. Ni ma'i sĩ, duɔ kã baa-ni fãamaambaa-ba wulaa, ba ka hã kpãŋk-pannintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tũnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da η saa ji pã η cẽmelle tĩ hiere, η ceraa η da muŋhelmu.»

Yesu wuc nuɔmba nanna ba cilbbabalaŋo-i

13 *Pilati wuc puɔraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuɔ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuɔ waŋ nel daama-i, nuɔmba namba jo ji ta ba piye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuc cira: «Na daa nie sĩ

Galiletaanŋ daabanŋ kuu kuliŋgu maŋ, ku pigãanŋ wuc ba yaa balaanŋ waŋ Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilbbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuɔmba cĩncieluo niisie maŋ Siloe dujaataama naŋ cii haa-bei ko-ba, na daa nie sĩ ba yaa balaanŋ waŋ Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilbbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuc naŋ gbãnalãanŋ daaku-i baa-ba wuc: «Naa-colŋo naŋo diyaa *eresẽ-suonŋu, aa sũ *yensãanŋgu kuɔ. Yiŋgu naŋgu-na, u jo ji taara u saa da belle kuɔ.

⁷ U waŋ baa u maacembiloŋo-i wuc: «Bieŋa siei yaa dẽ-i tibiŋŋ daaku sa maŋ. Jã-ku η nanna! Ku tĩyãa ta ku bũŋŋŋ hĩema-i gbãŋgbãŋ.» ⁸ Maacembiloŋo gbẽ-yo wuc: «Yaŋ ku cɔnu bende-i-na; mi ka hĩŋ ku yuŋgu-i aa dii hũɔŋgu ne ⁹ sĩ ku ka maŋ belle maŋ juɔŋ. Da ku saa maŋ, i ka suɔ jã-ku nanna.»»

Yesu siire cieŋo naŋo yitĩenangŋu-na

¹⁰ *Yitĩenangŋu naŋgu-na, Yesu kãa *Diilonelhãalã-dũŋgu naŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonŋ-nelma-i u pigãanŋ nuɔmba-i. ¹¹ A ne da cieŋo naŋo waa baa-ba dũŋgu-na, *jĩna waa u yuŋgu-na a ce-yo jeiŋo. Uŋ gaala jarma-na, ku bieŋ cĩncieluo baa niisiei waa belle fande-na. U saa gbãa tuɔ ciir u wuc. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuc bĩ u jo. Uŋ juɔ, wuc cira: «Cieŋ nuɔ, η jarma taa-nie.» ¹³ Aa naa bi haa u nammu-i yuɔ. Cieŋ wuc bi pãŋ ciir yiera derre! Uŋ ciirii yiera dumaano-na, wuc tuɔ gbeliŋ Diilonŋo-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jeiŋo-i yitĩenangŋu-na, ku saa dɔlŋu Diilonelhãalãdũŋgu yuntieŋo-i, wuc tuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuc: «Maacemmaŋ-yinni dii yinni niediei saahɔlma-na †; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuɔ-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i cie na sire jo yitĩenangŋu-na?»

¹⁵ Yesu wuc cira: «Huhurmantaanŋ namaa temma-i daana-i! Namaano-na, niintaamba-i baa kakũntaamba-i, da ku waa yitĩenangŋu-i ba sa kã baa-ba ba ka nyɔŋ hũmma wei? ¹⁶ Aa cieŋo maŋ daayo-i, ma sĩ *Abiramuhãayɛlŋo naŋo-i ke? *Sitãniŋ cie-yo jeiŋo ku bieŋ cĩncieluo baa niisiei yaa dẽ-i. Miŋ daa-yo, mii naa yaŋ-yo baa u jarma-i wuc yitĩenangŋu wei?»

¹⁷ Yesu bigãarãamba waa nuɔmba hɔlma-na. Uŋ piye dumaano-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uŋ taa u ce himma maŋ, ma taa ma dɔlŋu nuɔmba-i hiere.

Diilonŋ-bãanŋu doŋ tẽntẽŋ

(Matie 13.31-33; Marke 4.30-32)

¹⁸ Ku huonŋu-na, Yesu wuc cira: «Mi gbãa saa *Diilonŋ-nellentesĩnni-i baa bige-i? ¹⁹ Mi gbãa saa-ni baa mutardi-belle ‡. Da η duu-de, di sire pa ce tibiŋŋu, huriimba ta ba jo ba se kamma ku negemmu-na.»

²⁰ Aa tiraa cira: «Mi gbãa saa Diilonŋ-nellentesĩnni-i baa bige-i? ²¹ Mi gbãa saa-ni baa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluonŋ-nu a du farniŋ-jũmmu-i kolloyufieŋa siei baa-ni; ni sire ce jũmmu nyurã.»

†† Helmaŋ-sebe (Exode) 20.9-10; Āŋjĩnamma tiyemmanŋ-sebe 5.13-14 ‡ Mutardi-belle dii cekũ ŋaa sɔrhẽbelle.

† Mise (Michée) 7.6

Hümelle maŋ kãaŋ Diilonj-nelle-na

(Matie 7.13-14,21-23)

²² Yesu wuc cor tuɔ suur nileiŋa-na hiere u waŋ Diilonj-nelma-i u kã *Yerusalemu-i-na. ²³ Naacolŋo naŋ wuc yuu-yo wuc: «Itie, ku ce ŋaa nuɔmba maŋ ka suur Diilonj-nelle-na ba sie ciinu wei?»

Yesu wuc cira: ²⁴ «Gbãaŋ kpelle na suur baa dumelle maŋ wullu diele yaa-i. Mi tũnu-nei, nuɔmba bɔi ka cira ba suur baa-de, ŋga ba sie gbãa. ²⁵ Dumellentienj duɔ ji sire a gbonu dũŋgu-i aa yaŋ namaa namaŋ gõŋgũɔŋgu-na, na ka doŋ ta na muo dũŋgu-i aa ta na piye baa-yo wuc: «Itie, jande hĩl dũŋgu-i i suur!» U ka cira u sa suɔ-na.

²⁶ «Kufanŋu huɔŋgu-na, na ka doŋ ta na piye baa-yo wuc: «I saa tie wuo aa tie nyɔŋ baa nuɔnei wei? Nuɔnei saa ta ŋ wucra ŋ waŋ Diilonj-nelma-i ŋ pigãaŋ-ye nileiŋa-na wei?»

²⁷ «U ka bir waŋ baa-na wuc: «Kãaŋ na halan mi caaŋ-nu, mi sa suɔ-na, na hieroŋo-i hiere ãmbabalmanciraan namaa.» ²⁸ Da na ka da *Abiramu-i baa *Isaki-i baa *Yakɔbu-i a naara *Diilopɔpɔɔrbieamba-i hiere *Diilonj-nelle-na, aa ba cie namaaŋo-i wuc na sie da suur, na hɔmmu ka gbuu guɔla na ta na kaal. ²⁹ Nuɔmba ka hel terni-na hiere a jo u kãlle-na ji ta ba wuo aa ta ba nyɔŋ. ³⁰ Huɔŋgu fanŋu-na, bamaŋ dii huɔŋgu-na fie-fie-i-na, banamba ka ta yaaŋ-na, aa bamaŋ dii yaanga-na, banamba ka bir tie huɔŋ-nu.»

(Matie 23.37-39)

³¹ Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, *Fariŋiebaa-ba namba pie u caaŋ-nu a waŋ baa-yo wuc: «*Erɔdi taara duɔ ko-ni, ta bande-i-na ŋ kã yanŋa nanŋa!»

³² Yesu wuc cira: «Kãaŋ na ka waŋ baa jumelienj faŋo-i wuc nyuŋgo-i baa bisĩnuɔ-i mi donya *jĩnabaa aa sire jaamba; daakũŋgu-i, mi bãl mi maacemma-i.

³³ Nga nyuŋgo-i baa bisĩnuɔ-i baa daakũŋgu-i, mi saaya mi cor baa mi hümelle-i ta mi kã *Yerusalemu-i-na. *Diilopɔpɔɔrbilonŋo saa saaya u ku yanŋa nanŋa.»

³⁴ Aa naa cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuɔŋ Diilopɔpɔɔrbieamba-i. Diilonj duɔ saan umaŋ hãna, na nan kutienj-o-i baa tãmpelienj ko-yo. Mei cie ji gbẽ. Mi na'a mi tigiin-na ŋaa kũɔnanŋonj tigiin u biemba-i dumaa aa pũl-bei, ŋga na saa hũu-ma. ³⁵ Diilonŋo ka yaŋ na nelle-i hãna. Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «Itienj unj saan umaŋ u jo, Diilo baa-yo» na sie tiraa da mi yufelle.»

Fariŋie ba yuntienj nanŋo cie kãlle aa bĩ Yesu-i

14 *Yitienanŋu nanŋu-na, Yesu kãa *Fariŋie ba yuntienj nanŋo dumelle-na ba da ba ka wuo niwuoni. Nuɔmba bir ka yaŋ aa ta ba ne Yesu-i wuc sĩ u ka ce cãl. ² A ne da naacolŋo nanŋo waa u yaanga-na, kũɔnyurãmmaŋ-jarma waa-yuɔ. ³ Wuc yuu *ãnjĩnamma pigãataamba-i baa Fariŋiebaa-ba-i wuc: «A saa baa mie Diilonj-hümelle-i, da ŋ sire jeinŋo yitienanŋu-na ku faa waa ku saa fa?» ⁴ Ba saa senj sũnuŋgu yuɔ. Wuc bel naacolŋo-i a sire-yuɔ u jarma-na, aa naa ce u kũŋ.

⁵ Naacolŋ unj taa, wuc tiraa yuu-ba wuc: «Namaaŋo-na, umaŋ bienŋo-i duɔ par suur hũnfuoŋ-nu yitienanŋu-na, kutienj yan-yo dii wuc yitienanŋu wei? Da ku fie waa u niinŋo, u yaŋ-yo dii hũnfuoŋ-nu wuc yitienanŋu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiiyemmu.

⁷ Baŋ bĩe bamaŋ kãlle-na, Yesu wuc ne da umaŋ duɔ jo, u tuɔ taara u tĩena yaaŋ-na. Wuc waŋ baa-ba wuc: ⁸ «Molonj duɔ bĩ-ni u kãlle-na, da ŋ kã, baa wucya ŋ ka tĩena yaanga-na. Unj bĩe bamaŋ, kunie sĩ unaa maaraa nuɔŋo-i ŋ sa suɔ. ⁹ Da ŋ kã ka tĩena yaanga-na, kãllentienj duɔ ka jo ji cira ŋ sire ka tĩena huon-nu aa hã unanŋo teterre fande-i, ŋ yaanga ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bĩ-ni, da ŋ kã, tĩena huon-nu. Ku yaa umaŋ bĩe-na duɔ ka jo ji da-ni huonŋu-na, u ka cira: «Mi jĩe, sire ŋ ji tĩena yaaŋ-na.» Kufanŋu huɔŋgu-na, u ka ce-ni bɔi nuɔmbana. ¹¹ Umaŋ duɔ tuɔ tetenj u ferẽ, ba ka hiire-yuɔ, ŋga umaŋ duɔ tuɔ hiire u ferẽ, ba ka tetenj-yo.»

¹² Mafammaŋ curaa, wuc waŋ baa umaŋ taa u ce kãlle-i wuc: «Da ŋ ta ŋ ce kãlle-i, ku saa saaya ŋ bĩ ŋ jẽ-namba yonj, baa ŋ hãmba, baa ŋ huraamba, baa ŋ caantaamba maŋ waamba-i. Da ŋ bĩ ba yaa yonj, yiinŋu dii baa yiinŋu, bafamba ka bi ce aa bĩ-ni. Niŋ cie ãnfafamma maŋ bei, ma solaanŋu ka suu yiinŋu fanŋu-na. ¹³ Da ŋ'a ŋ ce kãlle-i, ŋ saaya ŋ bĩ baa sũntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba sie gbãa pã ŋ babĩmuɔ sullu-i hã-ni. Diilonŋo'i kaa pã-ni unj ka sire nelviimba-i yiinŋu maŋ nuɔ-i. A ce dumaanŋo-na ŋ yunŋu ka dɔl.»

¹⁵ Naacolŋo nanŋo waa tuɔ wuo baa-ba, unj juɔ nu nel daama-i, wuc gbẽ Yesu-i wuc: «Jaa bamaŋ ka da wuo niwuoni-i *Diilonj-nelle-na ba yunni ka dɔl dumel!»

¹⁶ Yesu wuc naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa-yo wuc: «Naacolŋo nanŋo taa u ce kãlle aa tũnu nuɔmba bɔi.

¹⁷ Niiwuonij-huɔŋgunj juɔ hi, u puɔr u maacembilonŋo-i wuc u ka bĩ-ba. ¹⁸ Maacembilonj duɔ kã ka bĩ umaŋ, kutienj gbẽ-yo wuc u sie gbãa kã. Diefã-wuonŋo gbĩe-yo wuc: «Mi sãa suonŋu, mi saaya mi kã ka ne-ku. Kã ŋ ka waŋ baa ŋ yuntienj-o-i wuc u ce jande mi sie gbãa hi baa-na.» ¹⁹ U cor kã unanŋo wulaa, fuɔ ka gbẽ-yo wuc: «Mi sãa niikũrãamba duɔŋa ndii, mi saaya mi kã ka kũ baa-ba ne. Kã ŋ ka waŋ baa ŋ yuntienj-o-i wuc u ce jande kere mi sie gbãa hi baa-na.» ²⁰ U cor kã unanŋo wulaa, fuɔ ka tiraa gbẽ-yo wuc: «Mi jãa cienŋo felemma mi sie gbãa hi baa-na.»

²¹ «Maacembilonŋo bir kã ka tũnu u yuntienj-o-i baa-ma. U yuntienj huɔŋga pãŋ guɔla, u waŋ baa-yo wuc: «Baa tĩena; bir ŋ kã nellenj-huɔŋga-na ŋ ka bĩ sũntaamba-i baa nagãduɔlbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembilonŋo bir ta. Unj kãa aa bir jo kufanŋu-i, u jo ji waŋ baa u yuntienj-o-i wuc: «Mi bĩe nuɔmba jo, ŋga muntienammu tĩyãa yogo.» ²³ U yuntienj tiraa waŋ baa-yo wuc: «Bir ŋ kã sonnijn-hümienj-na ŋ ka gbãŋ baa nuɔmba-i ba jo ji yu mi dũŋgu-i. ²⁴ Yaan mi tũnu-nei, miŋ bĩe bamaŋ diefũɔ-i-na, ba sie da wuo mi niwuoni-i.»

Nj saaya η ce bige-i igēna aa suɔ cu Yesu huon-nu?
(Matie 10.37-38)

²⁵ Nuɔmba boi baa cuu Yesu huon-nu ta ba kã *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ warη baa-ba wuɔ: ²⁶ «Nuɔni marη da η ta η nyaanu-mie, η saaya η ce-mi boɔboɔ η to-i-na, baa η nyu-i-na, baa η cieηo-na, baa η bisãlmba-na, baa η hãmba-na, baa η mɔɔbaa-ba-na, baa η tũɔbaa-ba-na, halle baa narη fere-i-na. Ni ma'i sī, η sie gbãa cu mi huon-nu. ²⁷ Aa nuɔni marη da η'a η sa sie muliema-i baa kuliinggu-i, η sie gbãa cu mi huon-nu. ²⁸ Na hɔɔma-na, umarη duɔ cira u ma dubuɔ, ma sī u tĩe-na igēna a ne dũngurη ka yu dumaa, aa ne da kuɔ gbeina marη dii baa-yo a ka gbãa baal-ku. ²⁹ Ni ma'i sī, duɔ jina ku tuole-i, aa u saa ji gbãa baal-ku, nuɔmba ka ta ba nyε-yo ³⁰ aa ta ba piye wuɔ: «Bombolma sa suɔ aa dɔɔnu naacolη daayo-i; u siire wuɔ fuɔ ma dubuɔ, u yaa daayo ku juɔ yar-o baalma.» ³¹ Kuuduɔnggu yaa-i baa nellentienjo marη dii baa sorosibaa neifienja ndii. Duɔ da berru baa u nanellentienjo marη dii baa sorosibaa neifienj-cĩncieluo, u saaya u tĩena igēna a ne da kuɔ fuɔ sorosibaa neifienja ndii ka gbãa ce berru-i baa sorosibaa neifienj-cĩncieluo-i. ³² Duɔ da u sie gbãa, η da u diyaa nuɔmba ka cãrã-yuɔ; u sie yarη u ji jo ji diire-yuɔ. ³³ Mamarη dii, umarη duɔ saa ne u nagãη-niini-i aa yarη-ni, kutienjo sie gbãa cu mi huon-nu. ³⁴ «Dãmma-i bĩηkũfafaanggu, nga da ma ji saara, ma gbãa tiraa ce nie ce kpẽnne? ³⁵ Ma sie bi gbãa ce hũɔnggu, ma sie bi tiraa gbãa fa manamma ba bie ka kũnna fuorenj. Umarη duɔ u ka nu, u nu!»

Bige-i fiη Diilonjo huongga-i?
(Matie 18.12-14)

15 *Nampohũutaamba-i baa ãmbabalmanciraamba taa ba kã Yesu wulaa ba kã ba nu u nelma-i. ² *Fariſiebaa-ba-i baa *ãñjĩnamma pigãataamba ta ba waana wuɔ u cie nie yarη nelbabalaamba ta ba pie-yo aa tiraa tuɔ sie u wuo niwuoni-i baa-ba? ³ Yesu wuɔ narη gbãnalãaη daaku-i baa-ba wuɔ: ⁴ «Na-maango-na, tũɔlmba komuɔηa ndii da ba waa baa umarη, aa u diei balla-bei, kutienjo sie yarη komuɔηa naa baa cĩncieluo nennaa baamba ta ba wuora aa kã ka taara umarη baala wei? ⁵ Duɔ ka da-yo, u huongga ka gbuu fẽ u tũu-yo kũη baa-yo ⁶ ka bĩ u jẽnaamba-i baa u caantaamba-i a warη baa-ba wuɔ: «Mi daa mi tũmaango-i, yarη na hɔmmu fẽ mei kaangga temma-i.» ⁷ Yesuη waarη mafamma-i, wuɔ cira: «Yaarη mi tũnu-nei, ãmbabalmanceronjo diei duɔ nanna u cilɔbabalaango-i, kuη fẽη Diilonjo huongga-i dumaa dɔɔ-i-na, nuɔmba komuɔηa naa baa cĩncieluo nennaa marη saa nanna ba cilɔbabalaango-i wuɔ sī bafamba vii, ba sie gbãa fẽ-ka dumaaηo-na.» ⁸ Aa naa tiraa cira: «Neifienj-cĩncieluo duɔ waa baa cieηo marη, aa neifelle balla dũη-huongga-na u wulaa, u sie celienj fitĩnuɔ aa pir dũnggu-i hiere a taara-die wei? ⁹ Duɔ da-de, u huongga ka gbuu fẽ u bĩ u jẽnaamba-i baa u caantaamba-i a warη baa-ba wuɔ: «Mi daa mi warbelle-i, yaarη na hɔmmu fẽ mei kaangga temma-i.»

¹⁰ Yaarη mi tũnu-nei, ãmbabalmanceronjo diei duɔ nanna u cilɔbabalaango-i, *dɔɔrɔpɔuɔrbiemba waa hɔfẽlle fande temma yaa nuɔ-i dɔɔ-i-na.»

Naacoljo narη bienjo gbaraa aa ka bir jo

¹¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Naacoljo narη waa baa bepɔmba hãi. ¹² Yiinggu nanggu-na, bisãlãaηo gbẽ tuonjo-i wuɔ: «Baba, mie inη saaya i da kumarη η nagãη-niini-na, hã muɔ baa mi kũnggu-i fiefie.» Tuonjo cal u nagãη-niini-i hã-ba. ¹³ Yinni saa da, hãaηo suor fuɔ niini-i aa bie gbeina faηa-i kã hĩen-nu baa-ya, kã ka bĩena-yei hiere kakarkuon-nu. ¹⁴ U gbeinaη kaa tĩ huonggu marη nuɔ-i, nyulmu narη temma suur nelle fande-na a ce u sa da niwuoni u wuo. ¹⁵ A ne da naacoljo narη waa nelle fande-na tuɔ herη permba, naacombilonjo kã u wulaa wuɔ u ka taara maacemma. Naacoljo bie-yo u tuɔ ceη u permba-i. ¹⁶ Nyulmuη gbu mu ko-yo dumaaηo-na, u tuɔ nenu permba niwuoni-i. Nga hai ka hã fuɔ baa-ni? ¹⁷ U gbuu ji tĩena jɔguɔη da suu, aa cira: «Maacembiemba marη dii baa mi to-i hiere, niwuoni sa tĩ-bei, aa muɔmei daami ta mi ku nyulmu-na. ¹⁸ Mi ka sire bir kã mi to wulaa ka warη baa-yo wuɔ mi cãlãa Diilonjo-i aa tiraa cãl fuɔ fere-i. ¹⁹ U baa tiraa u tuɔ kãη-mi u bienj muɔ, u yarη aa u bel-mi nga u maacembilon muɔ.» ²⁰ Aa sire ta.

«Uη kaa tuɔ pie cĩinggu-i, tuonjo fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar jãrã-yuɔ kã ka gbuu pũrã-yuɔ u ferenj nuɔ. ²¹ Bepoljo gbẽ-yo wuɔ: «Baba, mi cãlãa Diilonjo-i aa tiraa cãl narη fere-i, baa tiraa η ta η bĩ-mi η bienj muɔ.» ²² Tuonjo fara bĩ u maacembiemba-i a warη baa-ba wuɔ: «Gbaraarη na ka bie jongoruo marη faa yarη dũnggu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na hã-yo. ²³ Aa inη muyaa balyunggu marη, na kã na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaanggu. ²⁴ Mi taa mi kãη mi bienj daayo-i baa bikuomba, nga mi daa-yo nyunjo-i cicẽlma; uu naa balla, mi daa-yo.» Ponsaanggu yaa bi duɔη dumaaηo-na.

²⁵ «A ne da huonggu faηgu-na, bepomɔɔηo waa dii suon-nu. Uη juɔ tuɔ jo ji pie cĩinggu-i, u nu niimarni du, baa kaasĩηgu. ²⁶ U bĩ maacembilonjo diei a yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie cĩinggu-na?»

²⁷ «Maacembilonjo cira: «Nj hãaηo yaa birii jo. Uη juɔ hĩnni η to ji da-yo, u huongga gbuu fẽ. U ce i bel balyunggu marη inη muyaa-ku ko-ku hã-yo.» ²⁸ Mɔɔηo huongga pãη du. U cĩina wuɔ u sie suur cĩinggu-na.

«Ba kã ka tũnu tuonjo-i. U hel jo ji tuɔ cãrã-yuɔ. ²⁹ Naacombilonjo gbẽ-yo wuɔ: «Baba, mei dii η caanggu-na ta mi cãa-ni ku daa bienja boi. Mi saa yagar η nuη-ãndaanggu-i dede. Nga yinduɔnggu η saa ji bel-ku a cira yolonjo wuɔ: «Hũu η ka ko η wuo baa η jẽnaamba-i.» ³⁰ Aa η bienjo marη daayo-i, fuɔ marη kãa ka bĩena η nagãη-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, η ce ba bel balyunggu ko hã-yo.»

³¹ «Tuonjo gbẽ-yo wuɔ: «Nuɔ η dii baa muɔηo-i bãanggu-i baa isuɔnggu-i, mei nagãη-niini-i hai niini-i? Narη niini sī wei? ³² Nj hãaηo-i, mi taa mi kãη-yo baa bikuomba, nga mi daa-yo nyunjo-i cicẽlma; uu naa

balla, mi daa-yo. Yan̄ aa η kūnna η huon̄ga-i aa i ce ponsaan̄gu-i.»

Cēcēmuntien̄o nan̄ maama

16 Ku huon̄gu-na, Yesu wan̄ baa u *hāalābiemba-i wuo: «Wein̄o nan̄o waa, kombiyie waa baa-yo. Baa ji tūnu-yuo wuo kombiyien̄ daayo bīena u nagān̄niini-i. ²Wuo bī-yo ji wan̄ baa-yo wuo: «Nin̄ cen̄ maman̄ hiere mi nuo-ma. A bāl nyun̄go, η sie tiraa gbāa waa mi kombiyien̄ nuo. Ce aa η tagaaya nin̄ daa kuman̄ η pigāan̄-mi.» ³Kombiyien̄o tīena tuo jōguon̄ wuo: «Mi yuntien̄o wuo u nanna-mie maacemma-na. Duo nanna-mie, mi ka ce nie? Mi sie bi gbāa kū, aa da mie mi ta mi wuora mi cārā, senserre ka ta di da-mi.» ⁴Aa ji cira: «Āhā! Mi suyaa min̄ ka ce kuman̄ da ba nanna-mie nuomba baa bi nanna-mie.» ⁵U yuntien̄o cēmien̄an̄ waa baman̄ nuo-i hiere, u tuo bī-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Dīelā-wuon̄o juo, u yuu-yo wuo: «N̄ saaya η pā nie hā mi yuntien̄o-i?»

⁶«U cira: «Mi saaya mi pā namma gbongboyufien̄ komuon̄a ndii.»

«Kombiyien̄o wan̄ baa-yo wuo: «N̄ cēmellen̄ nyegāan̄ sebe man̄ nuo-i, u yaa daayo. Tīena donduo η nyegēn̄ gbongboyufien̄ komuon̄a hāi baa cīncieluo.» ⁷Aa bī un̄an̄o jo. Un̄ juo, u yuu ufan̄o-i wuo: «Nuo η saaya η pā nie?»

«U cira: «Mi saaya mi pā dīm̄ma buorbaa komuon̄a ndii.»

«Kombiyien̄o wan̄ baa-yo wuo: «N̄ cēmellen̄ nyegāan̄ sebe man̄ nuo-i, u yaa daayo. Nyegēn̄ buorbaa komuon̄a naa.» ⁸Un̄ cie baa u yuntien̄o cēmientaamba-i cemma man̄ daama-i, u yuntien̄ un̄ juo nu-ma, u gbelen̄-yo wuo u cē u cor.»

Yesu wuo cira: «Na saa da, baman̄ sa wuoyaan̄ Diilon̄-hūmelle-i ba suo ba suuye ba-naa ba yan̄ baman̄ wuoyaan̄-den̄. ⁹Mi tūnu-nei, nelie sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbein̄a-i. Terien̄gu fan̄gu-na, gbein̄a man̄ dii baa-na hīema-na bande-i-na, cien̄-yan̄ na bel jēnaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiin̄gu man̄ nuo-i, ba hā-na muntīenam̄mu Diilon̄o caan̄gu-na. ¹⁰Uman̄ duo suo bīnkūcekūoma belma, kutien̄o ka suo bīnkūbus belma. Uman̄ duo cāl bīnkūcekūoma belma, kutien̄o ka cāl bīnkūbus belma. ¹¹Da na cāl miwaan̄ daayo gbein̄a belma, hai ka sie hā namaa nin̄on̄-bīnkūn̄gu na tiera? ¹²Da η cāl molon̄ bīnkūn̄gu belma, Diilon̄ un̄ ηa na'a u hā nuo kuman̄, u ka ce nie aa hā-ni baa-ku? ¹³Na suyaa wuo maacembilon̄o diei sie gbāa cāa nuomba hāi. N̄ ka da u bigāan̄ u diei aa dōl u diei, u ka waa baa u diei aa cīina u diei. Ku yaa ηaa namaa kūn̄gu-i, na sie gbāa ta na kuye Diilon̄o-i aa bi ta na kuye gbein̄a-i terduon̄gu fan̄gu-na.»

¹⁴Gbein̄a taa a dōlnu *Fariśēbaa-ba-i a cor. Yesun̄ waan̄ nel daama-i, baa bir yan̄ aa ta ba nyē-yo. ¹⁵Wuo wan̄ baa-ba wuo: «Namaan̄o-i, da na da nuomba-i na ce na fere nelviin̄ namaa, ηga Diilon̄o suo na hōmmu-i. Nelbiliemban̄ kaal kuman̄, Diilo sa hiel u yufelle ku. ¹⁶Yiinaa-i-na, nuomba taa ba nu *Moisi ānjīnam̄ma yaa-i baa *Diilop̄puorbiemba nelma-i aa ta ba ce ba

weima-i. Ba cie kufan̄gu-i a ji hi Nsāa bāan̄gu-i. A don̄ Nsāa bāan̄gu-na, ba duon̄ ta ba nu *Diilon̄-nelle maa-ma-i. A ce dumaan̄o-na, nuomba-i hiere ba gbān̄ kpelle da ba suur-die.

¹⁷«D̄ōo-i baa hīema-i ni gbuonumma dii fēu yan̄ ānjīnam̄ma nelbelle diei gbuonumma-i.

¹⁸«Na saa da; uman̄ duo nanna u cien̄o-i aa jā un̄an̄o, kutien̄o cie *fuocesīnni-i dumaan̄o-na; aa da ba nanna cien̄o man̄ aa η bie-yo, η bi cie fuocesīnni-i dumaan̄o-na.»

Wein̄o baa sūntien̄o

¹⁹«Wein̄o nan̄o waa tuo gbu u diiya u fere. U taa u ce u bāan̄gu-i aa bi tuo wuo niuwofafanni yaa yinni man̄ jon̄. ²⁰A ne da sūntien̄o nan̄o waa tuo galla u dumelle yaan̄ga-na, ba taa ba bī-yo Lasaar. Pānni'i naa gbuyaa u kūoma-i hiere. ²¹Wein̄ duo wuo aa juuru man̄ diire hīema-na, Lasaar tuo nenu-duo, ηga u sie bi da-du. Juo-raamba tiraa waa hie ta ba nallā u pānni-i? ²²Un̄ juo ku, *d̄ōōpuorbiemba bie-yo kā baa-yo *Abiramu caan̄-nu dii nin̄on̄-nelle-na. Ku huon̄gu-na, wein̄o bi ji ku, ba fuere-yuo. ²³U kā ka tuo gbu u ce sūlma-i dāamu-na. U juo ciir u yun̄gu-i ku yaa nuo-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caan̄gu-na. ²⁴U fara tuo piye da gbagaga wuo: «Abiramu, mi to nuo, mi mul̄ien̄ mi cor dāan̄ daamu-na, jande, ce hujarre mie aa η puor Lasaar ka dii u niele-i hūmma-na a ji dii mi nun̄gu-na mi nuholle fērē.»

²⁵«Abiramu gbē-yo wuo: «Mi bie, ma sī η suyaa wuo nin̄ waa miwaan̄o-na, η waa η ferēn̄ nuo aa Lasaar waa sūlma-na ke? Fiefie-i-na, uu dii fiisaan̄-nu bande-i-na aa nuo η cer waa sūlma-na. ²⁶Da mi fie hūu-ma, fobām-bāale dii i holma-na. Molo sie gbāa hel bande-i-na a karnu kā namaa terien̄gu-na, aa molo sie bi gbāa hel namaa terien̄gu-na a karnu jo bande-i-na.»

²⁷«Wein̄o gbē-yo wuo: «Da ma waa dumaan̄o-na, yan̄ aa η puor-o mie cīn̄gu-na ²⁸u ka piye tūnu mi hām-ba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terien̄ daaku-na.»

²⁹«Abiramu gbē-yo wuo: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Diilop̄puorbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰«Wein̄o cira: «Abiramu, mi to nuo, mafamma sie gbē baa-ba. N̄ga molon̄ duo hel kuon̄-nelle-na a ka piye baa-ba, η ka da ba naana ba cilobabalan̄o-i.»

³¹«Abiramu gbē-yo wuo: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Diilop̄puorbiemba maama-i, molo duo fie hel kuon̄-nelle-na kā, u kāa gbān̄gbān̄.»

Ban̄ gāan̄ hāalābiemba-i baa nelma man̄

(Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42)

17 Ku huon̄gu-na, Yesu wuo wan̄ baa u *hāalābiemba-i wuo: «Nuomba sie gbāa naa kuubabal-aan̄gu muncemmu-i, ηga uman̄ duo dii u nanon̄o-i kuubabalan̄gu cemma-na, sūlma haraa kutien̄o-na.

²Kuman̄ ka haa-yuo, ku baa naa to namelle u nuon̄gu-na aa se-yo dii-yo nuoraan̄-nu kuu naa ce bōl-bōl yuo. ³Terien̄gu fan̄gu-na, bilaan̄ na fere.

«Nj natobiŋ duɔ cāl-ni, ŋ piye baa-yo da yambaa. Duɔ sie u cālmuɔ-i, ŋ yaŋ ma tĩ. ⁴ Duɔ fie cāl-ni ku yu niehã i yinduɔŋgu-na aa tuɔ suɔ-ma u jo u cãrã-nie, baa gãŋ baa-yo.»

⁵ Yesu *ɔɔpuɔrbien baa waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, iŋ haa i naŋga-i nie dumaa, kãyã-yie kunaŋgu naara-kuɔ.»

⁶ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Halle da ku fie waa na haa na niele'i mie yon, na gbãa gbẽ tibiin daaku-i wuɔ ku fuur ka sũ ku fere nuoraanŋu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaanŋo-na, umaŋ duɔ bie maacembilonŋo jĩna u suonŋu-na, sisɔ u biyaa-yo u tuɔ ceŋ u muɔru, duɔ hel hieŋgu-na jo, kutienŋo ka gbẽ-yo wuɔ u tĩena donduo wuo niwuoni-i wei? ⁸ Ma sĩ u bir gbẽ-yo wuɔ: «Ce meĩ niwuoni-i aa ŋ hor ŋ niidiini-i aa ŋ bie ŋ hã mi wuo igẽna. Da mi wuo tĩ, nuɔ ŋ ka suɔ wuo.» Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembilonŋ duɔ ce u maacem-ma-i, ku saaya ba jaal-o tĩŋgu wei? ¹⁰ Ku yaa ŋaa na-maa kũŋgu-i. Baŋ hãa-na mamaŋ, da na ce-ma, na saaya na cira: «Mienŋo-i maacembien mie yon, i cie i maacemma.»»

Yesu siire wontuɔrmba cĩcieluo

¹¹ Yesuŋ taa u kã *Yerusalemu-i-na, u bilaaya *Galile-i baa *Samari-i cor. ¹² U kaa tuɔ suur nelle nande-na, *wontuɔrmba namba sire ta ba jãrã-yuɔ. Ba waa wontuɔrmba cĩcieluo. Baŋ juɔ pie, baa yiera aa naa ta ba fara † ba piye baa-yo wuɔ: ¹³ «Hãalãtie, jande, ce hu-jarre yie.»

¹⁴ Yesu wuɔ fara waŋ baa-ba wuɔ: «Kãanŋ *Diilojigãntaamba ka ne-na.» ††

Baa ta ta ba kã. Baŋ kãŋ hũmelle-na, ba jarŋ maa ta-bei. ¹⁵ Unanŋ wuɔ bir tuɔ gbeliŋ Diilonŋo-i da gbagaga u jo. ¹⁶ Unŋ juɔ hi Yesu caanŋu-na, wuɔ dũuna jaal-o. A ne da u waa *nieryienŋo; u taa u hel Samari. ¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Ba siire cĩcieluo-i-na hiere, ŋga nennaa baamba curaa hie? ¹⁸ Bige-i cie ba saa suɔ-ma bir jo ji jaal Diilonŋo-i ŋaa nieryienŋ daa unŋ birii ji jaal-o dumaa?» ¹⁹ Aa naa gbẽ naacolŋo-i wuɔ: «Sire ŋ kã! Niŋ haa ŋ naŋga-i mie ŋ kuraa.»

Molon-Bien unŋ ka bir jo dumaa

(Matie 24.23-28,37-41)

²⁰ Yiinŋu nanŋu-na, *Farisẽbaa-ba yuu Yesu-i wuɔ: «*Diilon-bãanŋu ka donŋ yaku-i?»

Yesu wuɔ cira: «Diilon-bãanŋu sa ji donŋ domma nanŋ temma ba da-ku baa ba yufelle, ²¹ aa cira: «Ku yaa bande ku yanŋa; ku yaa de ku yanŋa.» Na saaya na suɔ wuɔ Diilon-bãanŋu duɔŋ tĩ na hɔlma-na.»

²² Aa naa waŋ baa *hãalãbiemba-i wuɔ: «Yiinŋu dii baa yiinŋu, *Molon-Bienŋo kũɔma kaa bel-na, ŋga na sie da-yo halle yinduɔŋgu. ²³ Nuɔmba kaa ta ba tãal-na wuɔ ba daa-yo yanŋa nanŋa. Banamba ka gbẽ-na wuɔ: «Uu dii daalei», bananŋ ba'a: «Uu dii terienŋ daaku-na.» Da ba pigãanŋ-na terienŋu manŋ, baa na kã; ba tãal-na.

²⁴ Diilonŋ unŋ nyiesiŋ dumaa ba da-yo terni-na hiere, Molon-Bienŋ duɔ u bir jo, ba ka da-yo dumei terni-na hi-

† Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 13.45-46 †† Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 14.2-3

ere. Molo si dii duɔ ji pigãanŋ moloŋo baa-yo. ²⁵ Nŋga, aa mafamma suɔ da ma ce, fiefie ku nuɔmba ka cĩina-yuɔ aa ce-yo sũlma.

²⁶ «Mamanŋ taa ma ce *Nowe bãanŋu-na, Molon-Bienŋ duɔ u bir jo, ma temma ka ce. ²⁷ Nowe bãanŋu-na, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejãlle. Ba tĩyãa ku yaa nuɔ-i a ji hi yiinŋu manŋ Nowenŋ suurii begubuo-i-na aa yanŋ diilopepetienŋo dãa hɔr-ba hiere.

²⁸ Mamanŋ taa ma bi ce Loti bãanŋu-na, ma temma ka ce. Loti bãanŋu-na, nuɔŋ baa bi guɔnya wuolalle baa nyolle, suonŋu baa sãamunŋu, kũlle baa jaaguɔ.

²⁹ Nŋga yiinŋu manŋ Lotinŋ hilaa Sodomu-i-na, Diilonŋ wuɔ kũnna dãngbɔguɔŋgu nanŋ temma a kukul nuɔmba-i hiere. ³⁰ Molon-Bienŋ duɔ u bir jo, ma temma ka ce.

³¹ Duɔ jo yiinŋu manŋ nuɔ-i, umaŋ duɔ ji waa gõŋgũɔŋ-nu, u baa cira u suur dũŋ-nu a biẽra u bĩmbĩnni-i; umaŋ duɔ bi waa hieŋ-nu, u baa bi cira u bir kũŋ.

³² Mamanŋ daa Loti cienŋo-i ma sĩ ma tĩyãanu-nei ke?

³³ Umaŋ duɔ tuɔ kaal baa u yunŋu yonŋ, kutienŋo ka kɔsuɔŋ u fere; ŋga umaŋ duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fere, kutienŋo ka kor u fere. ³⁴ Mi tũnu-nei, yiinŋu fanŋu-na, nuɔmba hãi gbãa waa galla munŋalladuɔmu-na, ba bie u diei ta aa yanŋ unanŋo-i. ³⁵ Caamba hãi gbãa waa ta ba sɔrŋ, ba bie u diei ta aa yanŋ unanŋo-i. [³⁶ Nuɔmba hãi gbãa waa ta ba guona, ba bie u diei ta aa yanŋ unanŋo-i.]»

³⁷ Hãalãbienŋ baa yuu-yo wuɔ: «Itie, mafamma ka ce hie-na?»

Wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Bĩŋkũkuliinŋ da ku waa kusuoŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiinŋ kusuoŋ-nu'i.»

Cacãrãtie sa muliŋ

18 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ nanŋ gbãnalãan daaku-i baa u *hãalãbiemba-i duɔ pigãanŋ-ba wuɔ ba saaya ba ta ba cãrã Diilonŋo-i yinni manŋ jonŋ; ba baa yanŋ ba kũɔma senŋ. U gbĩe-ba wuɔ: ² «Gẽŋgertienŋo nanŋo waa nelle nande-na, u saa tuɔ kãalã Diilonŋo-i aa u saa bi tuɔ kãŋ moloŋo. ³ A ne da, bikulcienŋo nanŋo bi waa nelle fande-na. Bikulcienŋ daayo ji da wẽima baa moloŋo nanŋo; u kã ka bĩ kutienŋo-i gẽŋgertienŋo wulaa. ⁴ Duɔ kã, gẽŋgertienŋo sie ne u yaan-na. Cienŋo sie bi bir. Yiinŋu nanŋu-na, gẽŋgertienŋo ji cira: «Mi suyaa mie mi sa kãalã Diilonŋo-i aa mi sa bi kãŋ neliŋo. ⁵ Nŋga cienŋ daa unŋ jo u muliŋ-mi yinni manŋ jonŋ dumandẽ-i-na, mi ka ce ba ãndaanŋu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i sĩ u ka tuɔ jo u huol mi yaan-na.»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Na nuɔ gẽŋgertiebabalanŋ daa unŋ waanŋ mamaŋ ke? ⁷ Aa Diilonŋo manŋ Diilonŋo, ku ce nie aa u yufellen hilaa bamanŋ nuɔ-i, da ba ta ba cãrã-yuɔ bãanŋu-i baa isuoŋgu-i u sie ne ba yaan-na? ⁸ Mi tũnu-nei: U sie dure aa ce-ma. *Molon-Bienŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuɔmba haa ba nanŋa yuɔ wei?»

Ba sa cãrã Diilonŋo-i baa bombolma

⁹ Nuɔmba namba taa ba ne ba fere wuɔ ba vii, a ce dumaanŋo-na, ba taa ba ne wuɔ ba bɔyaa banamba-na.

‡ Miwaanŋo jĩnammanŋ-sebe (Genèse) 6.9-7.24 †† Miwaanŋo jĩnammanŋ-sebe (Genèse) 18.20-19.25 †† Miwaanŋo jĩnammanŋ-sebe (Genèse) 19.26

Yesu wuc naŋ gbānalāŋ daaku-i hā-ba wuc:

¹⁰ «*Fariŋyieŋo naŋo-i baa *nampohūutienŋo naŋo-i ba kãa *Diilodubuŋo-i-na da ba ka cārã Diilonŋo-i.

¹¹ Fariŋyieŋ wuc sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuŋ-i? Mi sa ce kuubabalaŋgu ŋaa banambaŋ ceŋ duma: Mi sa cuo, mi huŋga saa balan baa nelieŋo, mi sa wucra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūutienŋo maŋ yieraaya duŋlei u temma.

¹² Mi dii sūŋgu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da biŋkūŋgu biŋkūŋgu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

¹³ «Nampohūutienŋ wuc yiera dii huŋgu-nu, u saa sie duŋ ciir u yaanŋa-i, aa tuŋ muo u pāmpīnaŋga-i aa cira: «Diilo, mi suyaa mie mi ciluŋ saa fa, jande, baa gāŋ baa-mi.»»

¹⁴ Yesu wuc waŋ baa nuŋmba-i wuc: «Yaanŋ mi tūnu-nei, balan daaba-i ba hāi-i-na, aa ba suŋ da ba bir kūŋ, Diilonŋo hurii nampohūutienŋo āmbabalma-i aa waŋ Fariŋyieŋo maama-i. Na saa da, umaŋ duŋ tuŋ tetetŋ u ferε, ba ka hiire-yuŋ; ŋga umaŋ duŋ tuŋ hiire u ferε, ba ka tetetŋ-yo.»

Yesu cārã Diilonŋo-i hā bisāmbiamba namba

(Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huŋgu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wulaa wuc u ji haa u nammu-i bei a cārã Diilonŋo-i hā-ba. U *hāalābiambaŋ daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola bamaŋ juŋ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuc cira: «Yaanŋ bisālmba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Baŋ juŋ, wuc cira: «Bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diilonŋ-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duŋ saa sie *Diilonŋ-nellentesīnni-i ŋaa bisālāŋo, ku-tienŋo sie gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na.»

Weinŋo naŋ maama

(Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yuifu ba yuntienŋo naŋ wuc yuu Yesu-i wuc: «Hāalātiefeŋi, da mi ta mi taara mi da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuc cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bī-mi nelfefeŋ muŋ? Da ma hel Diilonŋo-na, nelfefeŋo dii wei? ²⁰ Diilonŋ uŋ'a i tie wuc hūmienŋa maŋ, ma sī ŋ suŋ-ya ke? Ta ŋ wuc a yaa-i: «Baa ce *fuocesīnni, baa ko nelieŋo, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nuŋgu-i.»†»

²¹ Naacolŋ wuc bir waŋ baa Yesu-i wuc: «Mi duŋ dii mi bisānsīnniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²² Uŋ piye dumaŋo-na, Yesu wuc cira: «Ma tīyāa ma diei: Suor ŋ nagāŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeŋa faŋa-i ŋ hā sūntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weinŋ nuŋ dōr-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-mie.»

²³ Naacolŋ daayo naa silaa waa weinŋo cor. Yesuŋ juŋ waŋ mafamma-i, wuc gbuu pāŋ vāa u yaanŋa-i. ²⁴ Yesu wuc cira: «Kumaŋ ka ce weinŋo duŋ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁵ Na saa da, kumaŋ ka ce nyogŋme duŋ gbāa cor misēne fuonŋgu-na kuu dii kpelle

dε! Ŋga kumaŋ ka ce weinŋo duŋ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na, kufaŋgu dii kpelle yaŋ.»

²⁶ Nuŋ baa yuu-yo wuc: «Dumaŋo-na, hai moloŋo-i ka gbāa da Diilonŋo-i?»

²⁷ Yesu wuc cira: «Mamaŋ da ma yar nuŋmba-i cem-ma, ma sie gbāa yar Diilonŋo-i.»

²⁸ Pier wuc cira: «Itie, aa mie maŋ yaanŋ i nagāŋ-niini-i hiere aa tie nyaanu-nie, i ka da bige-i kuŋ?»

²⁹ Yesu wuc waŋ baa-ba wuc: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duŋ ta aa waŋ u dumelle-i, u cieŋo-i, u hāmba-i, u bīncuamba-i, u bisālmba-i Diilonŋ-maama-na, ³⁰ kutienŋ uŋ ka da kumaŋ hīema-na bande-i-na, ku ka maar uŋ taa aa waŋ kumaŋ. Aa u ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i bisīnuŋ-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i

(Matie 20.17-19; Marke 10.32-34)

³¹ Ku huŋgu-na, Yesu wuc bī u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i ba deŋ, a waŋ baa-ba wuc: «Na daa inŋ kāŋ *Yerusalemu-i-na ke? *Diilopŋpucbiambaŋ nyegāŋ mamaŋ *Moloŋ-Bieŋo maama-na, ma ka ce kusuŋ-nu'i. ³² Ba ka bel-o hā *nieraamba-i baa-yo ba nyε-yo sūlma, aa tuora-yuŋ, aa tu taalni yuŋ, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi hīema-na, sieliŋ-yiinŋu-na, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hāalābiamba saa suŋ u nelma yaanŋa-i, ma yuŋgu naa fuo-bei, a ce dumaŋo-na, ba saa suŋ uŋ taaraŋ u waŋ mamaŋ baa-ba.

Yesu puurii yironŋo naŋ yufienŋa

(Matie 20.29-34; Marke 10.46-52)

³⁵ Yesuŋ kaa tuŋ pie Yeriko-i, yironŋo naŋo waa tīena hūmelle tūŋgu-na tuŋ cārã. ³⁶ Uŋ juŋ nu nuŋmba ce ijieni-i ba cor, wuc yuu wuc: «Bige-i cie?»

³⁷ Baa cira: «Ma sī Nasaretitaŋ Yesu'i curaŋ.»

³⁸ Wuc pāŋ tuŋ fara u piye da gbagaga wuc: «Yesu, *Davidi hāyēlŋ nuŋ, jande, ce hujarre mie!» ³⁹ Bamaŋ naa taa yaanŋa-na, baa ta ba nuola-yuŋ wuc u suuye u nuŋgu-i. Wuc migāŋ tuŋ kaasīŋ u naara wuc: «Davidi hāyēlŋ nuŋ, jande, ce hujarre mie!»

⁴⁰ Yesuŋ juŋ saanu baa-yo, wuc yiera aa naa ce ba jo baa-yo. Baŋ juŋ baa-yo, wuc yuu-yo wuc: ⁴¹ «Ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Naacolŋ wuc cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufienŋa-i.»

⁴² Yesu wuc cira: «Puur ŋ yufienŋa-i! Niŋ haa ŋ nanŋa-i mie ŋ kuraa.» ⁴³ U yufienŋ aa bi pāŋ puur terduŋgu faŋgu-na, wuc cu Yesu huŋgu-nu tuŋ gbelieŋ Diilonŋo-i u kã. Nuŋmbaŋ daa mafamma-i, ba hieroŋo-i baa bi kã ba ta ba gbelieŋ Diilonŋo-i.

Yesu haraa Sase terienŋu

19 Yesuŋ suurii Yeriko-i-na tuŋ karnu duŋ cor, ² *nampohūutaamba yuntienŋo naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bī-yo Sase. Sase waa biŋkūntienŋo. ³ Yesuŋ kãa, Sase wuc tuŋ taara u da-yo suŋ-yo; a ne da u waa beterie. Nuŋmbaŋ yuu dumaŋo-na, u saa gbāa duŋ hi da Yesu-i. ⁴ Wuc gbar ta u yaanŋ-na ka nyugūŋ

† Helmanŋ-sebe (Exode) 20.12-16; Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe 5.16-20

tibiin-*nu wuc duc ji tuc cor fuc da-yo.* ⁵ Yesu juc hi terienju fanju-i, wuc ciir u yungu-i a wan baa-yo wuc: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuonei nu-i nyungo-i na.»

⁶ Sase huonj kaa panj fe, wuc hiire da donduo kunj baa-yo. ⁷ Nuomba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuc Yesu cie nie jo ji har nelbabalanj daayo temma wulaa? ⁸ Sase wuc sire yiera Yesu yaanga-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi naganj-niini-i somma hai, a ha suntaamba-i somma diei aa muomi ce somma diei-maama namma-i. Minj duu bamanj a huu ba gbeija-i, mi ka ha-ba a temma somma naa.»

⁹ Yesu wuc cira: «Naacolj daa unj bi yerj *Abiramu haayeljo, konkoro suurii u dumelle-na nyungo-i-na.

¹⁰ *Molonj-Bienjo juc duc ji taara bamanj baala a kor-ba.»

Ba sa biera japungu hien-*nu gbangban*

(Matie 25.14-30)

¹¹ Banj kaa ta ba pie *Yerusalemu-i, nuonj baa da nie si *Diilonj-baangu ka panj donj huonju fanju'i nu-i. Yesu wuc suc baa-ba. A ne da huonju fanju-na, u waa tuc piye baa-ba. ¹² Wuc nanj gbanelalanj daaku-i baa-ba wuc: «Nelbuc nanjo kaa nemaale ba da ba ka ha-yo nel-lentesinni u duc ji tiena u nelle-na. ¹³ Unja u ta, u bi u maacembiemba cncieluo a ji cal gbeija ha-ba, aa wanj baa-ba wuc: «Taa na torgonj baa gbeinj daaya-i, mi ka aa jo.» ¹⁴ A ne da u nellenj-baamba naa bigaanj-yo. Unj taa, ba sire puor nuomba u huonj-*nu dii ku yun-terienju-na wuc ba ka wanj baa-ba wuc ba sa taara naacolj daayo nellentesinni-i.*

¹⁵ «Naacolj unj kaa da nellentesinni-i aa bir jo, u ce ba bi u maacembiemba manj unj naa cal gbeija-i ha-ba wuc ba ta ba torgonj, duc ji ne banj daa kumanj. ¹⁶ Dfelal-wuonjo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriye mi nanja-i baa ninj ha-mi gbeija manj, a da gbeinyunjo temma somma cncieluo.»

¹⁷ «Nellentienjo cira: «Ku faa, maacembielofefei nj nu; ninj suyaa celle-kunj daaku belma, mi ka haa-ni nileija cnciel yun-*nu.*»

¹⁸ «Haalnj-wuonjo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriye mi nanja-i baa ninj ha-mi gbeija manj, a da gbeinyunjo temma somma ndii.»

¹⁹ «Nellentienjo gbeyo wuc: «Mi ka bi haa nuonjo-i nileija ndii yun-*nu.*»

²⁰ «Sielinj-wuonj wuc jo ji cira: «Yuntie, nj gbeija yaa daaya, mii naa finya-yie baa fctruc jina kctungu.

²¹ Nanj huonja donj ka cor a ce mei sa hirã-nie, ku'i cie mi finya-yie jina kctungu. Da nj saa jina kumanj, nj bie ku yaa-i; aa da nj saa duu kumanj, nj kar ku yaa-i.»

²² «Nellentienjo gbeyo wuc: «Maacembielobalanj nu nanj temma-i daani-i, nj piye bel nj ferẽ. Ninj suyaa wuc mi huonja donj, aa da mi saa jina kumanj mi bie ku yaa-i, da mi saa duu kumanj mi kar ku yaa-i; ²³ bige-i cie nj saa ka jina mi gbeija-i gbeinj-dun-*nu? Minj juc de-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana mi huuya wei?»*

²⁴ Nuomba waa u caangu-na, u wanj baa-ba wuc:

«Huyaanj u gbeija-i na ha umanj daa gbeinyunjo-i somma cncieluo-i.»

²⁵ «Ba cira: «Yuntie, ma si fuc daa gbeinyunjo temma somma cncieluo ke!»

²⁶ «U cira: «Yaanj mi tunu-nei, umanj duc da, kunganu ka naara u kunjgu-i, nga umanj duc saa da, celle-kunjgu manj dii, ku huu.» ²⁷ Unj waanj mafamma-i, u cira: «Mi bigaarãamba manj saa ta ba taara mi waa ba yungu-na, bilaanj-banj na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufellenj.»

²⁸ Yesu juc piye ti, wuc ta nuomba yaanj-na ba ta ba ka Jerusalemu-i-na.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsãa 12.12-19)

²⁹ Yesubaa-banj kaa ta ba pie Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tanungu caangu-na, Yesu wuc wanj baa u *haalãbiemba hai wuc: ³⁰ «Kaanj nelle manj i yaanga-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakumbilono nanjo, molo saa nyugun-*yuc dede.* Na fir-o na jo baa-yo. ³¹ Umanj duc yuu-na, na cira Itienjo yaa ciera na fir-o ka ha-yo.»

³² Unj puwraa bamanj, baa ka bi da kakumbilono-i nga unj waanj-ma dumaa. ³³ Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuc: «Bige-i cie na ta na fir kakumbilono-i?»

³⁴ Baa cira: «Itienjo yaa ciera i fir-o ka ha-yo.» ³⁵ Aa naa fir-o ka ha Yesu-i baa-yo.

Banj ka baa-yo, baa hiel ba jonjorbaa-ba-i haa u huonju-na aa ce Yesu nyugunj ba ta ba wuc ba suur nelle-na. ³⁶ Nuomba manj waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hema-na u tuc wuc ba dorc u ka. ³⁷ Banj kaa ta ba hiire Olivi-tibinni-tanungu-na aa da ba suur *Yerusalemu-i-na, haalãbiemba-i ba kunjgu-na hiere, ba hõmmu gbuu fe. Baa donj ta ba hal neini da kabakaba ba gbelienj Diilonjo-i wuc u cie gberẽ-weima bci pigaanj-ba. ³⁸ Ba taa ba hal wuc:

«*Itienj unj saanj nellentienjo manj u jo, Diilo baa-yo!*† I suuriinu i-naa baa Diilonjo-i Drcwuonjo gbẽ baa tuolnumma.»

³⁹ A ne da *Farisiebaa-ba namba waa ba holma-na. Banj juc da ba hal neini-i kabakaba dumaano-na, baa wanj baa Yesu-i wuc: «Nj sa wanj baa nj haalãbiemba budii wei?»

⁴⁰ Yesu wuc cira: «Mi tunu-nei, da ba fie budii, tãmpienja ka sire ta a hal ba solaangu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

⁴¹ Yesu juc kaa pie da nelle-i, wuc panj tuc kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaanj namaa, ku naa naa suc kumanj ka fe na hõmmu-i nyungo daayo-na, kuu naa fa. Nga ku fuyaa-nei; na sie gbãa suc-ku. ⁴³ Yingu dii baa yingu, na bigaarãamba ka jo ji dii-na huonja. Ba ka suuye-nei terni-na hiere na sie da munjormu. ⁴⁴ Diilonj unj juc duc ji kor-na aa na saa huuma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba sie yanj dunju diei ku gbeinij.»

† *Gbelieman-nalãangu (Psaume) 118.26*

Yesu donya niisuornintaamba-i Diilodubuo-i-na

(Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsãa 2.13-22)

⁴⁵ Yesuŋ kãa ka suur *Diilodubuo-i-na da niisuornintaamba-i, wuɔ tuɔ donya-bei ⁴⁶ aa naa tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «*Mi dũngu ka ce Diilojaaldũngu.*»[†] Ma sɨnni niɛ namaa ce-ku *cuo ba teriengu*^{††}»

⁴⁷ Yesu taa u waŋ Diilon-nelma-i u pigãaŋ nuɔmba-i yinni maŋ joŋ Diilodubuo-i-na. *Diilojigãntaamba yuntaambaŋ daa-ma dumaango-na, baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ Nga u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor a ce ba saa suɔ baŋ ka ce-yo dumaa da-yo ko-yo.

**Hai moloŋo-i hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacem-
ma-i?**

(Matie 21.23-27; Marke 11.27-33)

20 Yesuŋ kãa ka tuɔ waŋ *Neldɔɔlma-i u pigãaŋ nuɔmba-i *Diilodubuo-i-na, yiingu naŋgu-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i a naara nelle bĩncuɔŋ baa kã ² ka cira: «Naacolŋ nuɔ, hai hãa-nuɔ hũmelle-i ŋ ta ŋ ce niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigãaŋ-muɔ umaŋ naa puɔraa Nsãa tuɔ *batisen nuɔmba-i; Diilonŋo'i naa puɔraa-yo sisɔ nelbiliemba'i naa puɔraa-yo?» ⁵ Baa doŋ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonŋo'i naa puɔraa-yo, u ka cira: «Naŋ suyaa-ma dumaango-na, bige-i cie na saa hũu u nelma-i?» ⁶ Die bi hɔr-ma cira nelbiliemba'i naa puɔraa-yo, bamaŋ dii bande-i hiere, ba suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔr-bilonŋo; ba ka naŋ-ye baa tãmpɛlɛiŋa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suɔ umaŋ naa puɔraa-yo.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigãaŋ-na umaŋ hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i.»

Suontieŋo naŋo baa u maacembiemba

(Matie 21.33-46; Marke 12.1-12)

⁹ Ku huongo-na, Yesu wuɔ naŋ gbãnalãaŋ daaku-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naacolŋo naŋo diyaa *eresɛ-suongu [‡] aa biɛ maacenciraamba jĩna-kuɔ aa kã nelle duɔ ka vaaya. ¹⁰ Tibibienŋaŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembilonŋo diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hũu fuɔ yufelle-i ka hã-yo. Maacembilonŋo ta kã. Uŋ kãa, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o; ba saa hã-yo biŋkũngu. ¹¹ Suontieŋo tiraa puɔr maacembilonŋo naŋo ba wulaa. Ba tiraa bel ufaŋo-i a muo-yo aa gbuu tuora-yuɔ aa bir-o; ba saa hã-yo biŋkũngu. ¹² U tiraa puɔr maacembilonŋo naŋo ba wulaa ba ce ba siei. Ba muo ufaŋo-i posol-o aa donya-yuɔ. ¹³ Suontieŋo cira: «Mi ka ce niɛ?» Aa ji cira: «Mi ka puɔr mi beduɔla yaa ba wulaa; fuɔ duɔ kã, kunie sɨ ba ka kãŋ-yo.» Aa ce u bieŋo ta kã ba wulaa. ¹⁴ Baŋ juɔ'a ba ne da u jo, ba piye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotieŋo yaa juɔŋ daayo. Yaanŋ i ko-

† *Isayi (Ésaie) 56.7* †† *Seremi (Jérémie) 7.11* ‡ *Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 5.1.*

yo aa ciilungu ce miɛ kũngu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuɔ-i a bel naacombilonŋo-i hel baa-yo suongo-na ka ko-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Suontieŋ daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hã banamba baa suongo-i.»

Nuɔŋ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Baŋ piye dumaango-na, Yesu wuɔ cira: «Mafamma da ma saa ce, baŋ nyegãaŋ nelma maŋ Diilon-nelma-na wuɔ:

«*Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ, u yaa juɔ bella dũngu-i*»^{††},

nelma famma yungu yaa haku-i? ¹⁸ Nuɔni maŋ da ŋ par diire a naŋ ŋ fere kpãŋkpara daayo-na, ŋ ka kara ŋ fere; duɔ bi par diire naŋ nuɔni maŋ, u ka putĩenu-nie.»

¹⁹ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataaŋ baa pãŋ suɔ wuɔ Yesu naaŋ gbãnalãaŋ daaku-i hã ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huongo fangu-na, ŋga ba taa ba kãalã nuɔmba-i.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A doŋ huongo fangu-na, baa doŋ ta ba cumaŋ Yesu-i da ba bel-o. Baŋ puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kã u wulaa ka ce ba fere nelfafaamba wuɔ sɨ ba ka gbãa ce u piye cãl ba bel-o hã fãamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Baŋ kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ waŋ ninsoŋo yaa-i, aa ŋ sa kãalã nelieŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce cieluɔ, ŋ gbu ŋ pigãaŋ nuɔmba-i Diilon-hũmelle yaa-i kelkel. ²² Nga, a saa baa miɛ hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i wei?» ²³ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ²⁴ «Hãa-miŋ warbelle mi ne.» Baa hã-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba cie hai yungu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Oromɛ ba jãmatigi yungu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãaŋ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãaŋ Oromɛ ba jãmatigi yerre-i die.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ da ku waa jãmatigi kũngu, pãaŋ-kunŋ na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku waa Diilon-kũngu-i, na bi pã-ku na hã Diilonŋo-i baa-ku.»

²⁶ Ba saa gbãa cure-yuɔ bel-o nuɔmba yaanga-na. U nel maa bir yaŋ aa naa cu ba hɔmmu-i, baa naa ba par fiinamma.

Kuomba siremmaŋ-kũngu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

²⁷ *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba siɛ sire. Banaŋ baa kã ka gbɛ Yesu-i wuɔ: ²⁸ «Hãalãtie, *Moisi nyegãaŋ nelma namma hã-ye wuɔ: «*Umaŋ duɔ ku aa yaŋ u cieŋo-i u saa da bilonŋo baa-yo, u hãaŋo saaya u bie-yo a honŋ bilonŋo hã kulonŋo-i.*»^{‡‡29} A ne da naacombiamba namba waa niehãi ba nyu wulaa. Mɔlŋo sire jã cieŋo, u saa da bisãlmba baa-yo aa ku. ³⁰ Umaŋ cuu-yo, u bie cieŋo-i u saa da bisãlmba baa-yo, fuɔ tiraa ku aa yaŋ-yo;

³¹ sieliŋ-wuonŋo-i maaduɔma. Ba kuu dumei niehãi-i-na ka gbuo hiere unaa saa da bilonŋo baa cieŋ daayo-i.

³² Ku huongo-na, fuɔ fere u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ³³ Ba hi-

†† *Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 118.22* ‡† *ãnjĩnamma tiyemmaŋ-sebe (Deutéronome) 25.5-6*

malābaa-ba-na hiere. *Nieraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sere-yuo ce ba bāanġu-i.»

(Matie 24.29-35; Marke 13.24-31)

²⁵ «Bāanġu kaa bir ku denj birma baa ceinjo-i baa mɔɛŋa-i hiere. † Dāmman-nuoraanġu sie ji ta ku sus dumma, a ce dumaanġo-na, nuamba hɔmmu kaa cu baa-ku, korma sie ji waa dei bei. ²⁶ Bīm̄bīnni manj dii dɔɔ-i-na hiere, ni ka hel ni fonni-na. Nuamba da ba jɔguɔŋ ne mamanj ka da-ba, korma ka ce ba nanj yir. ²⁷ Huonġu fanġu'i nuu-i, banj ka da *Molon-Bienjo hilaa dɔɔ-i-na baa u f̄ŋgũ-i duherru suuye-yuo u tuɔ jo. ²⁸ Mafamma da ma ji donj ta ma ce, siirenj na ta na ne u hūmelle-i, na kormanj-huonġu piyaa.» ²⁹ Aa naa wanj nel daama-i pigāan-ba wuo: «Nienj *yensāanġu-i baa tibinni nanni-i hiere, ³⁰ da na ji da ni duɔŋ ta ni caa fielu-i, na bi sus kerre ifelle hii t̄i. ³¹ Kuuduɔŋgu yaa-i, da na bi ji da mamanj daama duɔŋ ta ma ce, na saaya na sus wuo *Diilon-bāanġu hii t̄i. ³² Yaan mi wanj ninsonjo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiefie ku nuamba namba aa ba sus ku. ³³ Dɔɔ-i baa h̄ɛma-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaan na fere, baa na wanj na hɔmmu yu baa ponsannin-maama, baa konyollen-maama, baa ānjɔguɔma. Da na saa bel na fere, yiin daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuamba-i hiere ŋaa kollunj tugol b̄ŋwuonjo dumaa bel-o. ³⁶ Yaahuolo manj juɔŋ, vaanj na fere baa Diilocārälle-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuo. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yiera Molon-Bienjo yaanġa-na a piye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāanġu-i *Diilodubuo-i-na u wanj Diilon-nelma-i u pigāan nuamba-i, aa tuɔ kā u ɔ *Olivitibinni-tānuŋ-nu. ³⁸ Cuo duɔ kaal, nuamba naar kūɔl ba-naa jo Diilodubuo-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

Yuda suora Yesu-i

(Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsāa 11.45-53)

22 *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuu-i u ponsaanġunj juɔ ta ku pie, ba bi b̄i ponsaanġu fanġu yaa *kɔrs̄inni t̄immanj-ponsaanġu-i, ² *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānj̄namma pigāataanġu baa ta ba taara ba ko Yesu-i, ŋga ba taa ba kāalā nuamba-i.

³ Huonġu fanġu'i nuu-i, *Sitāninj suurii *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nuŋgu waa Yesu *hāalā-bienj c̄ncieluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuo sire kā ba ka nunu ba-naa baa Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuo niyataamba yuntaamba-i, uŋ ka kāyā-bei dumaa ba bel Yesu-i. ⁵ Ku gbuo dɔlnu-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeinġa. ⁶ Yuda wuo hūu-ma aa naa tuɔ ne uŋ ka da hɔfafaanġu manj ba bel Yesu-i nuamba baa sus.

Yesu puɔraa ba da ba ka ce kɔrs̄inni t̄immanj-ponsaanġu niwuoni-i

(Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsāa 13.21-30)

⁷ *Ban'a ba sa dii siini-i *buruo manj nuu-i u ponsaanġunj juɔ hi, banj koŋ *kɔrs̄inni t̄immanj-ponsaanġu t̄ilmba-i yiinġu manj nuu-i, ⁸ Yesu wuo wanj baa Pier-i

† Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

baa Nsāa-i wuo: «Kāan na ka ce ponsaanġu niwuoni-i, die kā i ka wuo.»

⁹ Baa yuu-yo wuo: «I ka ce-ni hie?»

¹⁰ Wuo cira: «Da na ka suur nellenj-huonġa-na, na ka da naacolŋo nanjo t̄yāa hūmmanj-būnanġa, na cu u huon-nu. Duɔ ka suur dumelle manj nuu-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur, na wanj baa dumellentienjo-i wuo hāalātienj wuo u pigāan-na d̄ŋgu manj uŋ ka hā-yo baa-ku u wuo kɔrs̄inni t̄immanj-ponsaanġu niwuoni-i baa u *hāalābiemba-i. ¹² U ka pigāan-na dubuo nanjo dɔɔ-i-na; b̄im̄bīnni dii-yuo t̄i. Na ce niwuoni-i kusuoŋ-nu'i.» ¹³ Pierbaa-ba ta. Banj kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesuŋ waan-ma dumaa. Baa ce kɔrs̄inni t̄immanj-ponsaanġu niwuoni-i.

(Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. d̄ie. 11.23-25)

¹⁴ Niwuoninj-huonġunj juɔ hi, Yesu wuo jo ji t̄iena baa u *pɔpɔɔbiemba-i. ¹⁵ Wuo wanj baa-ba wuo: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaanġu daaku-i baa-na aa sus suur yaahuolo-na. ¹⁶ Yaan mi t̄unu-nei, da ŋ da yie i da i-naa die tiraa ce ponsaanġu daaku-i ku sie waa bande; ku ka waa *Diilon-nellenj. Kunj donyanj kumanj kuu dii kusuoŋ-nu'i.» ¹⁷ Uŋ waanj mafamma-i, wuo bie duv̄enjo ciinġa-na a jaal Diilonjo-i, aa cira: «Hūyāan na nyonj t̄ent̄enġ. ¹⁸ Mi t̄unu-nei, *Diilon-bāanġu da ku saa ji donj, mi sa ji tiraa dii duv̄enjo mi nuŋgu-na.»

¹⁹ Ku huonġu-na, wuo bie *buruo aa jaal Diilonjo-i aa būlnu-yuo hā-ba, aa cira: «Mi kūɔma yaa-i, ma ka ce t̄immanj-kūŋgu na maama-na. Taa na ce miŋ cie kumanj daaku-i mi maama ta ma t̄ienunei.»

²⁰ Banj juɔ wuo niwuoni-i t̄i, wuo tiraa bie duv̄enġ-ciinġa-i hā-ba aa cira: «Mi t̄amma manj ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciinġa-na. Diilonjo ka bel u *to-bis̄ifeleni-i baa ma yaa-i. ²¹ Nienj, umanj ka hel mi huon-nu, uu dii t̄iena tuɔ wuo baa-ye bande-i-na. ²² Ba ka ko *Molon-Bienjo-i ninsonjo ŋaa Diilon uŋ'a ma ce dumaa, ŋga umanj ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, s̄ulma haraa kutienjo-na.»

²³ *Hāalābienj baa donj ta ba yuu ba-naa wuo: «Mienjo-na bande-i-na, hai moloŋo-i sie ce daama temma-i?»

Hāalābiemba-na hai moloŋo-i yunġu?

²⁴ Ku huonġu-na, *hāalābienj baa ta ba taara ba sus umanj yunġu ba hɔlma-na. Ku ce ijieni. ²⁵ Yesu wuo wanj baa-ba wuo: «Nellentaamba haa f̄ŋgũ-i nuamba-na, f̄ŋgũtaamba ta ba guor nuamba ta ba b̄i-ba nelfafaamba. ²⁶ Ku saa saaya ku waa dumaanġo-na na-maa na wulaa. Umanj duɔ waa nelbuo-i na hɔlma-na, kutienjo saaya u ce u fere cekũ, umanj duɔ waa na yunġu-na, kutienjo ce u fere ŋaa maacembilonjo.

²⁷ Yaan mi yuu-na nelma diei: Nuɔ baa ŋ maacembilonjo-i hai nelbuo-i? Nuɔnei s̄i wei? Ŋga mei dii na hɔlma-na ŋaa na maacembilonj muɔ. ²⁸ Miŋ cie mul̄fema manj cor hiere, na h̄ierā na kūɔma-i a t̄iena baa-mi.

²⁹ Terienġu fanġu-na, mi To uŋ hāa-mi f̄ŋgũ-i dumaa, muɔmi ka bi hā-na baa-yo dumei, ³⁰ i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuo aa tie nyonj baa i-naa. Aa na ka waa *Isirahel d̄unni c̄ncieluo ni hāi-niini yun-nu.»

Yesu gboya Simo-Pier wuc u ka cīna-yuc
(Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsāa 13.36-38)

³¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuc tuc piiye baa Simo-i wuc: «Simo, ne! *Sitāni cāarā-nei Diilonḡo wulaa duc sagalla-nei ne sī u ka gbāa hūu-na mi wulaa. ³² Nga mei cāarā Diilonḡo-i a hā nuḡo-i wuc ḡ Diilonḡ-hūmellenḡ-kūḡu baa ku. N ka nanna-mie ḡga ḡ ka bir jo. Da ḡ jo, ḡ kāyā ḡ nabaamba-i.»

³³ Pier wuc cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ḡ ka bi da ba diyaa muḡo-i baa-ni. Halle da ku fie waa kuliḡu, mii dii ḡ huonḡ-nu.»

³⁴ Yesu wuc cira: «Pier, yaḡ ḡ fere, muḡmei tūḡ-niḡ, isuḡduḡ daaku-na, kḡhaldīelāḡo sie hi bu, ḡ ka cīna-mie da i siei wuc naḡ sa suḡ-mi.»

³⁵ Ku huonḡu-na, Yesu wuc waḡ baa *hāalābiemba-i hiere wuc: «Mi naḡ puḡraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeiḡa, nelie baa bie buḡra, nelie baa bie naatenni; bīḡkūḡu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

³⁶ Wuc gbē-ba wuc: «Fiefie ku kūḡu-i kuuduḡu sī: Gbeiḡ da a waa baa umaḡ, u bie-ya. Buḡra duc waa baa umaḡ, u bie-yo. Aa nuḡni maḡ jigāḡga sī baa-ni, ḡ suor ḡ jonḡoruo-i ḡ sāa kanaḡga. ³⁷ Yaḡ mi tūnu-nei, mamaḡ nyegāḡ Diilonḡ-nelma-na wuc: «*Ba ka ce-yo nelbabalaḡo*»†, ba gbē muḡmei. Ma ka bi ce. Mi maama maḡ nyegāḡ sebe-i-na, ma cemmaḡ-yiḡḡu hii.»

³⁸ Hāalābieḡ baa cira: «Itie, jigāmmu hāi daa tī.»

Yesu wuc cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliḡu pie ku jo
(Matie 26.36-46; Marke 14.32-42)

³⁹ Yesuḡ waḡ mafamma-i, wuc hel ta tuc kā *Olivi-tibinni-tānuḡu-na. Ba taa ba kā koko terieḡu faḡu-na. U *hāalābieḡ baa bi sire cu u huonḡ-nu.

⁴⁰ Baḡ kaa hi, wuc gbē-ba wuc: «Cāarāḡ Diilonḡo-i wei-ma baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaḡu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuḡ wuc cor kā yaḡ-na celle ka dūna tuc cārā wuc: ⁴² «Baba, da ḡ sie ḡ maaya yaahuolo daayo-i muḡ-na; ḡga baa cira ḡ fer muḡ, ce-ma niḡ taaraḡ ma ce dumaa.» [⁴³ Huḡḡu faḡu-na, *dḡrcpḡuḡbilonḡo naḡ wuc jo ji carra-yuc a dii holle yuc. ⁴⁴ U huḡḡaḡ ḡa na'a ka saa waa huḡḡa dumaḡo-na, kunaḡ ku migāḡ naara u Diilocārālle-i. U cufaluḡ ku ta ku kūna ḡaa tāmma.]

⁴⁵ Uḡ juḡ cārā tī, wuc sire jo u hāalābiemba wulaa jo ji da hḡculle cie ba kor duḡfūḡ. ⁴⁶ Wuc cira: «Bige-i cie na ta na duḡfūḡ? Siireḡ na ta na cārā Diilonḡo-i bīḡkūḡu baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaḡu cemma-na.»

Yesu belma hii
(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsāa 18.3-11)

⁴⁷ Nelma saa ji tī Yesu nuḡu-na, ba'a ba ne da nuḡ-ma namba jo. Yesu *hāalābieḡ cīncieluo ba hāi baamba-na, baḡ taa ba bī umaḡ *Yuda-i, u yaa waa nuḡ daaba yaḡḡa-na. Baḡ juḡ hi, wuc pie duc pūrā Yesu-i

† Isayi (Ésaie) 53.12

jaal-o. ⁴⁸ Yesu wuc cira: «Yuda, ḡ ka jaal *Molonḡ-Bienḡo-i baa jaaluḡ daaku yaa-i a da ḡ pigāḡ-ba baa-yo ba belo ke?»

⁴⁹ Bamaḡ waa baa Yesu-i baa suḡ suḡ fiefie-i-na wuc ku huonḡu sie fa. Baa yuu Yesu-i wuc: «Itie, i bie i jigāmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unaḡ wuc pāḡ bie u kaḡḡa-i a jafūḡ *Diilojigāntaamba yuntieḡo maacembilonḡo naḡo nadietūḡu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuc cira: «Yaḡ dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kā ka bel naacolḡo tūḡu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Uḡ naraa-ku, wuc waḡ baa *Diilodubuc niy-ataamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuc niy-ataamba yuntaamba-i, a naara bīncuḡmba-i wuc: «Na hilaa baa jigāmmu baa bḡeḡa da na ji bel-mi ḡaa cuoyuo muḡ. ⁵³ Ma sī yinni maḡ jonḡ i da i-naa Diilodubuc-i-na ke? Bige-i cie na saa sie bel-mi terieḡu faḡu-na? Fiefie yaa namaa huḡḡu-i, baa *Sitāni bi huḡḡu-i; na gbāa ce kumaḡ dḡlaanu-nei.»

Pier cīnaana Yesu-i

(Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsāa 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Baḡ bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kā baa-yo *Diilojigāntaamba yuntieḡo cīḡu-na. Pier wuc yaḡ ba maa aa suḡ cu ba huonḡ-nu. ⁵⁵ Uḡ kaa hi, wuc da nuḡ-ma namba yiraḡ dāamu ḡḡḡḡuḡ-huḡḡa-na, wuc kā ka tīena baa-ba. ⁵⁶ Maacembilonḡo naḡ wuc ne Pier da kelkelkel aa naa cira: «Naacolḡ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Pier wuc cira: «Cieḡ nuḡ, mei sa suḡ-yo.»

⁵⁸ Celle, naacolḡo naḡo da-yo, wuc cira: «Ma sī nuḡ ḡ bi waa baa-ba ke?»

Pier wuc cira: «Naacolḡ nuḡ, ḡ haanu, muḡ sī!»

⁵⁹ Kuḡ vaaya celle, unaḡo saa hūu-ma, wuc cira: «Coima saa fa, naacolḡ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Pier wuc cira: «Naacolḡ nuḡ, ḡ waḡ wuc nie dumandē-i?» Uḡ taa u waḡ mafamma-i, kḡhaldīelāḡo donḡ tuc bu. ⁶¹ Yesu wuc miel ne-yo. Uḡ ḡa naa gboya-yuc baa nelma maḡ wuc isuḡduḡ daaku-na, kḡhaldīelāḡo sie hi bu, kere u ka cīna-yuc da i siei wuc u sa suḡ-yo †† maa pāḡ tīenu Pier-i. ⁶² Wuc hel fuoreḡ gbuu pāḡ tuc kaal.

Ba kāa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo
(Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsāa 18.19-24)

⁶³ Baḡ bilaa Yesu-i aa jīna nuḡmba maḡ ta ba niya-yuc ba taa ba muo-yo aa ta ba nye-yo. ⁶⁴ Baa naa vaa u yu-fieḡa-i aa ta ba muo-yo. Umaḡ duc muo, ba yuu-yo wuc: «Hai molonḡo-i muyaa-ni? Bī kutieḡo yerre-i i ne!» ⁶⁵ Aa ba tuoraaya-yuc ḡaa ba ka ko-yo.

⁶⁶ Cuonḡ juḡ kaal, *Yuifu ba bīncuḡmba-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *āḡjīnamma pigāataaḡ baa jānu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuc ba ji ce u āndaḡu-i. ⁶⁷ Baḡ juḡ baa-yo, baa yuu-yo wuc: «Da kuḡ Diilonḡ uḡ pāa nuḡu-i wuc u ka saḡḡ *Konḡortieḡo maḡ u yaa nuḡo-i waḡ-ma baa-ye.»

Yesu wuc cira: «Da mi fie waḡ wuc nie, na sie hūu-ma, ⁶⁸ aa da mi yuu-na baa mamaḡ, na sie sie-mi. ⁶⁹ Nga

†† Nierḡ 22.34.

mamanj dii, *Molonj-Bienjo ka kã ka waa Itienjo caanj-nu.» †

⁷⁰ Uñ waanj mafamma-i, ba hieronjo-i baa cira: «Diilonj-Bienjo yaa nuonjo-i wei?»

Yesu wuc cira: «Muomai.»

⁷¹ Baa cira: «Ii si dii die ka yuu molojo, mie fere-i i nuoma u nuñgu-na; wuc fuc Diilonj-Bienjo.»

Ba kãa baa Yesu-i fãamaanj ba terienj-nu

(Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsãa 18.28-38)

23 Ku huonju-na, baa sire hiere a kã baa Yesu-i *Pilati wulaa. ² Banj kaa hi, baa gbẽ Pilati-i wuc: «I daa naacolj daa u wucra u gbo nuomba-i nelle-na wuc ba baa pã nampo-i a hã *Oromẽ ba *jãmatigi-i. Aa cira Diilonj uñ pãa nuñgu-i wuc u ka saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufaño-i aa tiraa cira fuc nellentienjo.»

³ Pilati wuc yuu-yo wuc: «*Yuifu ba nellentienjo yaa nuonjo-i wei?»

Yesu wuc cira: «Muomai.»

⁴ Pilati wuc wanj baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa nuomba-i hiere wuc: «Mei saa da cãlmuo naacolj daayo-na.»

⁵ Baa yagar aa naa ta ba kaasĩj wuc: «U saa fa; nelgboronjo. U duonj baa-ku dii *Galile a jo ji wucra gbuo *Yude-i hiere baa-ku, fiefie-i u juo ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; wuc nuomba ta ba ce ba ferenj-maama.»

⁶ Pilatinj juo nu ba bĩe Galile yerre-i, wuc yuu-ba wuc: «Naacolj daayo-i Galileyienjo-i wei?»

⁷ Baa cira: «Uu, Galileyienjo.» A ne da huonju fangu-na, *Ercdi yaa waa Galile yunju-na. Kuc bi saanu u juo yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuc saanj Yesu-i a hã-yo.

⁸ Ercdi wuc nuo Yesu maama-i ku bãangu cuc, wuc tuo taara u da u yufelle nga u saa ji da-yo. Pilatinj juo saanj-yo hã-yo, ku gbuo dõlnu-yuo; wuc tuo taara u ce gbere-weima fuc ne. ⁹ Wuc yuu-yo baa nelma bõi, nga Yesu saa ji señ sũnuju yuo. ¹⁰ A ne da huonju fangu-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba waa Ercdi terienju-na gbuu ta ba kar coikãnjkarẽiña ba haa-yuo. ¹¹ Ercdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyẽ-yo aa tuora-yuo da dei aa dii yuntaanj-joñgoruo hã-yo ku da ku col-o aa bir saanj-yo hã Pilati-i baa-yo. ¹² Ercdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, nga yinju fangu-na, baa pãñ bel jĩeru.

(Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsãa 18.39-19.16)

¹³ Yesuñ birii jo, *Pilati wuc bĩ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellenuomba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juo baa naacolj daayo-i ji hã-mi wuc u wucra u gbo nuomba-i. Mei yuu-yo namaa fere-i na yufellenj, nanj haa mamanj yuo mi saa da-ma yuo. ¹⁵ Na saa da *Ercdinj birii saanj-yo hã-mi wei? Fuc saa bi da uñ cie kumanj aa ku hi u kuliñgu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yonj aa nanna-yuo.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kõrsĩnni tĩmmanj-ponsaangu-i, Pilati nanna ba kasobilonjo diei.]

¹⁸ Nuonj baa sire hiere ta ba kaasĩj wuc: «Ko naacolj

† Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 110.1

daayo-i aa nj nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuc gbuo nuomba ce ijieni nanni nellenj-huonju-na, aa naa tiraa ko nelienjo. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuo taara ba ko Yesu-i, wuc tiraa piiye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaasĩj wuc: «Gbu-yo *daanj-nu! Gbu-yo daanj-nu!» ²² Pilati wuc yuu-ba ku yu u beyufienja siei wuc: «U guolaaya hama-i? Mei saa da uñ cie kumanj aa na'a i ko-yo. Mamanj dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuo.» ²³ Baa yagar aa naa gbuo pãñ ta ba kaasĩj da gbagaga wuc ba saaya ba gbu-yo daanj-nu ko-yo.

²⁴ Banj kaasĩj dumaanjo-na, Pilati saa gbãa duo yagar, wuc naa u hũu-ma. ²⁵ Uñ hũyãa-ma dumaanjo-na, wuc ce ba nanna Barabasi-i, fuc manj gbuo nuomba ce ijieni-i aa tiraa ko nelienjo, aa hã-ba Yesu-i wuc ba kã, kumanj da ku ka dõlnuj-bei, ba ce-ku yuo.

Yesu-i u kuliñj-hũmelle-na

(Matie 27.32-34; Marke 15.21-23)

²⁶ *Pilatinj hãa-ba Yesu-i, sorosibaa baa bie banj ka gbuñ-yonj *daangu manj nuo-i a haa-ku hã-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Banj kãñ hũmelle-na, baa suu baa Sireniyenjo nanjo hilaa suonju-nu. Ba bĩ-yo Simo. Baa bel-o haa daangu-i hã-yo, aa ce u cu Yesu huonju-nu.

²⁷ Nuomba saa waa dei ba huonju-na. Caamba bi waa ba hõlma-na, baa haa ba nammu-i ba yunniñ ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuc miel tuo piiye baa-ba wuc: «*Yerusalemu caanj namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa ferenj maa-na baa na bisãlmba maa-na. ²⁹ Na saa da, yinju dii baa yinju, ba kaa cira: «Caamba manj saa honj da, baa bamanj saa fie dede, ba yunni dõlaa.» ³⁰ Yinju fangu-na, nuomba kaa ta ba gbẽ tãñni-i wuc: «Ciiñ na haa-yie!» aa gbẽ tãnyienja-i wuc: «Suuyen-yie!» ^{†31} Da ba dii daabĩnaangu-i dãamu-na, ba ka ce daakuraangu fuc nie?»

³² Baa bilaa gburanjgobotaamba namba ba hãi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbummanj-huonju hii

(Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsãa 19.17-27)

³³ Tãnyelle nande dii ba bĩ-de Yukoluonju. Banj kaa hi tãnyelle fande-i baa gbu Yesu-i baa gburanjgobotaanj daaba-i ba hãi-i-na. Unanjo-i u nadien-na, unanjo-i u nanyuonju-nu. ^{†34} Banj gbuo-ba, Yesu wuc cira: «Baba, baa gãñ baa-ba; banj ceñ kumanj ba sa suo-ku.»

Sorosibaa-ba-i ba-naa nuo, baa ta ba taara ba calnu u jonjorbaa-ba-i, ba saa suo banj ka hã umanj aa yanj umanj. Baa naa ba ful tienja calnu-bei. ^{†35} Nuonj baa yiera ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaanj baa ta ba piyie wuc: «U kuraa banamba-i, fiefie-i ku hii u yaa-i, u kor u fere i ne. Duo kor u fere, ku yaa i ka suo wuc Diilonjo uñ pãa nuñgu-i aa saanj *Konjortienjo manj u yaa ufaño-i.» ³⁶ Sorosibaa baa bi ta ba nyẽ-yo aa naa hã-yo niisaarni wuc u nyonj, ^{†37} aa naa cira: «Da kuc nuonci Yuifu ba nellentienj nuonjo-i, kor nj fere i ne.» ³⁸ Baa

†† Ose (Osée) 10.8 ‡ Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 53.12. †† Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 22.19 †† Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 69.22

nyegãan u yudɔrɔ-i-na wuɔ: «Yuifu ba nellentienjo yaa daayo.»

³⁹ Ba nanj gbuu gburanjbotaamba manj, unanj wuɔ bir gbɛ Yesu-i wuɔ: «Nanj saa cira wuɔ Diilonjo unj pãa nunju-i aa saanj Konjkortienjo manj u yaa nuɔŋo-i wei? Kor nj fere aa nj kor miɛŋo-i ke!»

⁴⁰ Ku saa dɔlnu u nawuonjo-i, wuɔ tuɔ wanj baa-yo wuɔ: «Nanj sa kãalã Diilonjo-i de! Ma sɪ ii dii mulɛnduɔ-ma yaa nuɔ-i baa-yo ke? ⁴¹ Banj bilaa miɛŋo-i ba ninsoŋo. Mie ãntaaramma'i diyaa-ye kullinj daaku-na, aa fuɔ saa bi guɔla bɪŋkũŋgu ba bel-o da ba ko-yo gbãŋg-bãŋ.» ⁴² Aa naa wanj baa Yesu-i wuɔ: «Yesu, da nj ji waa nj nellentesɪnni-na, nj baa yanj mi maama karaanu-niɛ.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Mi wanj ninsoŋo-i baa-ni: Nyunjo daayo-na, nj ka suur baa-mi Diilonj-nelle-na.»

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsãa 19.28-30)

⁴⁴ Bãanŋunj juɔ hi yuhuoŋga-i, ba'a ba ne da terienju cuure hiere da bɪntũu. Ku tɪyãa dumei fuɔ bãanŋu ji terɛŋ. ⁴⁵ Kompanja manj naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pãŋ taalnu ka holle-na sɔmma hãi. ⁴⁶ Yesu wuɔ kaasɪŋ da gbagaga wuɔ: «Baba, hũu-mi.» Aa bi hũu u fere. ⁴⁷ Sorosi ba yuntienjo nanj unj daa mafamma-i, wuɔ gbɛliɛŋ Diilonjo-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacolj daayo naa vii.» ⁴⁸ Nuɔmba manj naa kãa ka ta ba ne, banj juɔ da-ku dumaanjo-na, baa bir ta ba misɪrrã ba yunni-i ba kũŋ. ⁴⁹ Yesu sɔsuɔtaamba-i baa caamba manj naa nyaanu-yuɔ a hel *Galile-i-na kã, baa yiera da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsãa 19.38-42)

⁵⁰ Naacofɛfɛiŋo nanjo waa *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na, ba taa ba bɪ-yo Yosefu. Yosefu naa tuɔ kãalã Diilonjo-i. ⁵¹ U nabaambaŋ ciɛ kumaŋ Yesu-i-na, u saa siɛ dii u nunju-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difande-i. U taa u niya *Diilonj-bãanŋu domma-i. ⁵² Yesuŋ kuu, wuɔ kã *Pilati wulaa ka cãrã-yuɔ. Pilati wuɔ hã-yo baa-yo. ⁵³ Wuɔ kã ka har-o a fɪnya-yuɔ aa kã ka fuure-yuɔ cɪncorre nande-na, baa hɪɛŋ-de tãmpɛllɛŋ. Baa sa fuure moloŋo diɛ dede. ⁵⁴ Yiinŋu faŋgu waa jumayiinŋu, Yuifu ba *yitɛnanŋu naa saaya ku doŋ bãsuurunŋu-na. ⁵⁵ Caamba manj naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huonj-nu ka ne banj naana dumaa. ⁵⁶ Banj kaa nanna tɪ, baa bir kũŋ da ba ka taara nantiiilma baa natikolo ka kũnna-yuɔ. Banj'a ba ce mafamma-i bãl, bãanŋu suurii tɪ. Yitɛnanŋu hii. Baa tɛna fiisa nja manj nyegãan dumaa *ãnjɪnamma-na. †

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsãa 20.1-10)

24 *Yitɛnanŋu cuo kaala-i-na, †† caanŋ daaba naar kã cɪncorre-na baa natikolo-i ² kã ka da tãmpɛlle manj banj nã naa ce-de suu cɪncorre nunju-i di bũ-

† Helmanj-sebe (Exode) 20.10; ãnjɪnamma tiyemmanj-sebe (Deuteronome) 5.14 †† Ku cuo kaala waa jumaansi.

malãa halanŋ. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kuloŋo-i. ⁴ Ba hɔŋ muɔ cu, ba'a ba ne da nuɔmba hãi, ba jonŋor-baa-ba caa da kpeikpei. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa nisɪŋ ba yammu-i. Nuɔŋ daa baa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na jo ji ta na taara umanŋ dii cicɛlma-i bikuonŋ hɔlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Unj taa u wanj mamanj baa-na *Galile-i-na, ma tɪyãanu-nei wei? ⁷ Ma sɪ uu naa cira: «Fuɔ ba hã nelbabalaamba baa *Moloŋ-Bienjo-i ba gbu-yo *daan-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yonŋ hɛma-na, sieliŋ-yiinŋu-i u ka sire hel jo.» † Ma saa wanj wei?»

⁸ Yesu nel maa pãŋ tɛnu-bei. ⁹ Baa ta kũŋ ka tũnu u *hãalãbiemba-i ba kũŋgu-na hiere. ¹⁰ Caamba manj waa da mafamma-i ba yireiŋa yaa daaya: Maari manj taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duonjo-i Sake nyu-i, baa Sani, a naara caamba namba. Ba yaa daama aa kã ka tũnu Yesu *pɔpɔrbiemba-i. ¹¹ Banj tũnu-bei, pɔpɔrbiemba da niɛ sɪ ba ce kɔrni; ba saa hũu-ma. ¹² Pier wuɔ sire gbar kã cɪncorre-na ka gbɪina ne, a da kompanja yaa yonŋ hɛma-na. U huonŋ kaa cu, wuɔ naa wuɔ bir kũŋ.

Emawusi hũmelle-na

(Marke 16.12-13)

¹³ Yinduonŋu faŋgu-na, bamanj taa ba nyaanu Yesu-i, ba hãi baa sire ta ba kã nelle nande-na, ba bɪ-de Emawusi. Di hɔlma yuu kilobaa cɪncieluo u diei temma baa *Yerusalemu-i. ¹⁴ Ba taa ba piiye Yesu maama yaa-i ba kã. ¹⁵ Yesu wuɔ jo ji hi-ba ba gbonu. ¹⁶ Ba daa moloŋo-i, nŋa ba yammu cuu-yuɔ, ba saa suɔ-yo. ¹⁷ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na wanj wuɔ niɛ?» Baa yiera, ba yammu gbuu vãa hiere. ¹⁸ Unanjo-i ba taa ba bɪ-yo Kilopasi. Fuɔ wuɔ cira: «Ku ce nanj saa nu mamanj ciɛ Yerusalemu-i-na yinŋ daani-na wei?»

¹⁹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

Baa cira: «Mamanj daa Nasaretitaan Yesu-i, nanj saa nu-ma wei? Da nj nu wuɔ *Diilopɔpɔrbilonjo-i, u yaa waa naacolj daayo-i. Unj taa u ce mamanj hiere, ma taa ma dɔlnu Diilonjo-i aa bi ta ma dɔlnu nelbiiemba-i. ²⁰ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa i yuntaamba hãa sorosibaa-ba-i baa-yo wuɔ ba ko-yo. Ba bel-o gbu-yo *daan-nu ko-yo. ²¹ Ii naa haa i nanŋa-i u yaa nuɔ-i wuɔ u'i ka kor *Isirahel-baan miɛŋo-i. Nŋa ba kuɔ-yo ku yinni siɛi yaa nyunŋo-i. ²² Caamba manj dii baa-ye, ba-namba naaraa kã cɪncorre-na, aa jo ji tiraa cu i hɔm-mu-i ²³ wuɔ ba saa ka da-yo. Aa tiraa cira *dɔrɔpɔrbiemba kaa carra-bei a wanj baa-ba wuɔ u siire hel. ²⁴ Banj piiye dumaanjo-na, i nabaamba namba bi sire kã ka da-ma nja banj waanŋ-ma dumaa. Ba saa da Yesu yufelle.»

²⁵ Yesu wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Namaanjo-i, na sa gbuu suɔ ku yunŋu. Na sa hũu nelienŋ maama donduo. Diilopɔpɔrbiemba saa wanj-ma baa-na wei? ²⁶ Ba saa wanj-ma wuɔ Diilonj unj pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Konjkortienjo manj, duɔ jo, u ka ce sũlma aa suɔ doŋ u yuntesɪnni-i wei?» ²⁷ Banj nyegãan u maama manj Diilonj-nelma-na, wuɔ suur ma yaanŋa-na tuɔ wanj-ma

‡ Niɛŋ 9.22; 17.25; 18.32-33.

baa-ba. U duɔŋ *Moisi sebebbaa-ba yaa nuɔ-i ka cor baa Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i hiere, aa baa cor ta ba kã.

²⁸ Baŋ kaa hi Emawusi-i, Yesu wuɔ ce ŋaa u cor yaan-na. ²⁹ Ba saa hũu-ma u duɔ cor; aa naa cira: «Bãanɔu tĩe tĩ, yaŋ aa ŋ haar ŋ ɔɔ bande.» Yesu wuɔ haar duɔ ka ɔɔ baa-ba.

³⁰ Baŋ juɔ cira ba wuo niwuoni-i, wuɔ bie *buruo-i aa jaal Diilonɔ-i, aa bũl-onɔ hã-ba. ³¹ Huɔŋgu faŋgu-na, ba yammu suɔ kaala-yuɔ baa suɔ-yo. Baŋ bi suyaa-yo terienɔu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne naa-yo. ³² Baa ta ba pi-iye wuɔ: «Uŋ taa u piiye Diilonɔ-sebe maama-i baa-ye hũmelle-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i hɔmmu naa gbuu fẽ ŋaa ba kũɔna hũŋhĩnaŋo muɔ.» ³³ Ba saa tiraa tĩena, baa pãŋ sire bir kã Yerusalemu-i-na kã ka da *hãalã-biemba maŋ tĩyãa cĩncieluo u diei, ba tigiin ba-naa, a naara ba nabaamba namba. ³⁴ Baŋ kãa ka da bamaŋ, baa cira: «Itienɔ siire ninsoŋo, Simɔ daa-yo.» ³⁵ Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi hũmelle-na, baa bi suur ma yaanɔga-na waŋ-ma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Nsãa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8)

³⁶ *Hãalãbieŋ baŋ waa ta ba piiye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ fere-i ba hɔlma-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Tĩyãaŋ dei!» ³⁷ Korma pãŋ ta ma da-ba wuɔ sĩ *jĩna. ³⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i kormanɔ-kũŋgu fuɔ? Bige-i cie na ta na dii nuharuŋgu mie? ³⁹ Nieŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muɔmei mi fere! Juɔŋ na ji yiya-mie na ne. Jĩna muɔ sĩ. Jĩna dii ŋaa fafalmu; kũɔma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muɔmi-na.» ⁴⁰ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuɔ tuɔ pigãaŋ-ba u nammu-i baa u gbeini-i. ⁴¹ Ba hɔŋ muɔ gbuu fẽ da yogogo, ŋga ba saa

hũu-ma wuɔ u yaa-i. Baa yiera kar da hãmmu! Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuuwuonɔu dii baa-na bande-i-na wei?» ⁴² Teterienɔ naŋo waa boluonɔu, baa hĩe-yo, baa bie-yo hã-yo. ⁴³ Wuɔ hũu-yo wuo-yo ba yufelle-na. ⁴⁴ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuɔramma-na, ma'i sĩ daama-i wei? Mi maama maŋ nyegãaŋ *Moisi *ãnjĩnamma-na, baa *Diilopɔpuɔr-biemba sebebbaa-ba-na a naara gbeliemãŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi cie.» ⁴⁵ Uŋ piiye dumaanɔna, kuɔ kãyã-bei ba suɔ Diilonɔ-nelma yaanɔga-i. ⁴⁶ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ cira: «Baŋ nyegãaŋ mamaŋ, ba ciera wuɔ: Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu-i aa saanɔ *Konkortienɔ maŋ, u saaya u ku a ce yinni hãi hĩema-na aa sielin-yi-ŋgu-na u sire hel kuomba hɔlma-na ⁴⁷ aa nuɔmba ka nu u maama-i nileinɔna hiere ka saa. Ba ka doŋ ta ba waŋ-ma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ku yaa Diilonɔ ka ce jande ba ãmbabalma-na hiere. ⁴⁸ Mamaŋ cie daama-i hiere, namei daama, namei saaya na wuɔra waŋ-ma. ⁴⁹ Terienɔu faŋgu-na, mi To uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka hã-na fiŋgũɔ maŋ, da mi kã, mi ka saanɔ-yo hã-na. Baa na kã terienɔu; tĩenaanaŋ na cie u jo igẽna.» †

Yesu tamma-i duɔ kã dɔɔ-i-na

(Marke 16.19-20; Pɔpuɔr. 1.9-11)

⁵⁰ Ku huonɔu-na, Yesu wuɔ ce ba hel *Yerusalemu-huonɔga-na a kã Betani caan-nu. Baŋ kaa hi, wuɔ sire u nammu-i dɔɔ tuɔ cãrã Diilonɔ-i u hã-ba. ⁵¹ Ba juɔ'a ba ne da u nyugũŋ dɔɔ. ^{††52} Baa jaal-o aa naa ta kũŋ, ba hɔmmu gbuu fẽ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kã ba jaal Diilonɔ-i.

† Pɔpuɔr. 1.4-5 †† Nieŋ Pɔpuɔr. 1.9.

Nsãa sebe

Nelmuoyamma

Nsãa nuᅅgu waa Yesu *hãalãbieᅅ cĩncieluo ba hãi baamba-na. Duc tuᅅ waᅅ fuᅅ feᅅeᅅ maama-i, u sa bĩ u yerre-i; kunie u cira «*hãalãbiloᅅo naᅅo» (18.15), kunie wuᅅ «hãalãbiloᅅo maᅅ maama-i taa ma dɔlɩu Yesu-i ma waᅅ» (13.23).

Sebe domma-na, u taara u cira wuᅅ Yesu yaa Diiloᅅ-ãndaᅅgu-i, ᅅga u cie u feᅅeᅅ nelieᅅo jo hĩema-na (sap. 1). Ku huᅅᅅgu-na, Nsãa piiye gbeᅅe-weima niehãi maama. Yesu cie gbeᅅe-weima famma-i a pigãᅅ u sĩnni. Aa bi piiye Yesuᅅ wuᅅraaya suu baa nuᅅmba maᅅ ba maama. Ba suumaᅅ kãayã nuᅅmba-i dumaa baa kutaamba famba feᅅe-i, u nuᅅgu hii-ma. *Yuifu ba yuntaambaᅅ cũᅅ Yesu-i dumaa, baᅅ cĩnaana-yuᅅ dumaa wuᅅ u'i sĩ Diiloᅅ-Koᅅkortieᅅo-i, Nsãa nuᅅgu bi hii mafamma-i (sap. 2-12).

Ku huᅅᅅgu-na, baᅅ bilaa Yesu-i isuᅅᅅgu maᅅ nuᅅ-i, mamaᅅ cie, u suurii ma yaᅅᅅga-na waᅅ-ma: Yesuᅅ diyaa nelma-i dumaa u *pɔᅅuᅅrbieᅅba tũnni-na, uᅅ cãarã Diiloᅅo-i dumaa (sap. 13-17), baa baᅅ cie u ãndaᅅgu-i dumaa a ji ta ba ko-yo (sap. 18-19). Sebe perieᅅma-na, u waᅅᅅ Yesu siremmaᅅ-kũᅅgu-i aa waᅅ fuᅅ uᅅ nyegãᅅ u sebe-i yuᅅᅅgu maᅅ nuᅅ-i (sap. 20-21).

Nelma cie ma feᅅeᅅ nelbiloᅅo

1 Ku domma-na, Nelma naa waa tĩ. Nelma naa waa baa Diiloᅅo, aa maa naa waa Diiloᅅo. ² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diiloᅅo. ³ Diiloᅅo cie ma yaa ce bĩmbĩnni-i hiere. Bĩmbĩnni maᅅ cie hiere, ma nuᅅgu dii ni cemma-na. ⁴ Cicẽlma waa Nelma yaa nuᅅ-i. Aa cicẽlma famma yaa waa nelbilibieᅅba fitĩnuᅅ-i. ⁵ Fitĩnuᅅ uᅅ juᅅ, kukulma saa gbãa cie-yo.

⁶ Huᅅᅅgu naᅅᅅgu juᅅ hi, Diiloᅅo saᅅᅅ molo jo. Ba taa ba bĩ kutieᅅo-i Nsãa. ⁷ U saᅅᅅ-yo wuᅅ u ji piiye fitĩnuᅅ maama baa nuᅅmba-i kumaᅅ ka ce ba hũu u maama-i. ⁸ Ku saa ce ᅅaa Nsãa yaa waa fitĩnuᅅ-i de! ᅅga uu naa jo duc ji waᅅ fitĩnuᅅ maama yᅅᅅ baa nelbilibieᅅba-i.

⁹ Nelma yaa waa ninsoᅅ-fitĩnuᅅ-i. Ma juᅅ hĩema-na ji kaala nuᅅmba yammu-i hiere.

¹⁰ Nelma waa tĩ miwaᅅᅅo-na. Ma yaa jĩena miwaᅅᅅo-i. ᅅga nelbilibieᅅba yagaraa-ma. ¹¹ Ma juᅅ ma feᅅeᅅ nelle-na, ma nelleᅅ-baamba cĩna-meᅅ. ¹² ᅅga ba namba siyaa-ma aa hũu ma maama-i. Ma hãa kufaᅅᅅu taamba-i ku fĩᅅᅅũᅅ-i ba da ba ce Diiloᅅ-bisãlmba. ¹³ Diiloᅅ-bisãlmba famba-i ku saa ce ᅅaa u huᅅᅅ-ba nelbiloᅅ temma, ku saa bi ce ᅅaa ku dɔlaanu moloᅅo-i u ce u hoᅅ-ba, ᅅga ku dɔlaanu fuᅅ feᅅeᅅ yaa u hoᅅ-ba.

¹⁴ Nelma cie ma feᅅeᅅ nelbiloᅅo jo ji waa i hoᅅlma-na. I daa u fafaᅅᅅgu-i. U waa hujantieᅅo aa tiraa waa ninsoᅅaraᅅo. Fafaᅅᅅgu faᅅᅅgu-i i To-i hãa u Beᅅuᅅla-i baa-ku. ¹⁵ Nsãa yaa juᅅ ji tuᅅ waᅅ u maama-i. U taa u piiye baa nuᅅmba-i wuᅅ: «Miᅅ taa mi gbẽ umaᅅ mie uu dii huᅅᅅ-nu, u yaa daayo-i. Aa meᅅ suᅅ da mi hoᅅ, uu naa waa tĩ; a ce dumaᅅᅅo-na u maaraa muᅅᅅo-i.» ¹⁶ U cie

baa-ye cor. Cuobaa-baᅅ kaal, u bi ce baa-ye dumeᅅ.

¹⁷ *Moisi yaa juᅅ baa *ãᅅᅅĩnamma-i ji hã-ye, ᅅga huᅅᅅarre-i baa ninsoᅅo-i, Yesu-Kirsa yaa juᅅ baa-ni.

¹⁸ Moloᅅ yufelle saa haa Diiloᅅo-na dede. ᅅga u Beᅅuᅅla pigãᅅ-ye u sĩnni-i. U yaa dii tĩena baa-yo.

Nsãa-Batiseᅅ ãndaᅅgu-i

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)

¹⁹ Nsãa nuᅅ-ãndaᅅgu yaa daaku. Uᅅ waa tuᅅ *batiseᅅ nuᅅmba-i, *Yuifu ba yuntaamba maᅅ waa *Yerusalemu-i-na, baa puᅅr *Diilojigãntaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuᅅ ba ka yuu u sĩnni-i. Baᅅ kãa ka hi, baa cira: «Naacolᅅ nuᅅ, naᅅ hilaa hie?»

²⁰ Nsãa saa fuo ma dieᅅ bei; wuᅅ cira: «Baa na ta na ne wuᅅ sĩ Diiloᅅ uᅅ pãa nuᅅᅅgu-i wuᅅ u ka saᅅᅅ *Koᅅkortieᅅo maᅅ, u yaa juᅅ muᅅᅅo-i, muᅅ sĩ.»

²¹ Baa cira: «Nuᅅᅅei *Eli-i wei?»

Nsãa wuᅅ cira: «E'e, muᅅ sĩ.»

Baa cira: «Nuᅅᅅei *Diilopɔᅅuᅅrbiloᅅ nuᅅᅅo-i wei?»

Wuᅅ cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A naᅅ hilaa hie? Nuᅅmba'i puᅅraa-ye; pigãᅅ-ye ᅅ sĩnni-i i ka tũnu-beᅅ.»

²³ Nsãa wuᅅ sie-ba baa *Isayi † ãndaᅅᅅ daaku-i wuᅅ: «Muᅅᅅei *hohuolaayan *hĩekuraᅅᅅgu-na wuᅅ: <Siireᅅ na cãa Itieᅅo hũmelle-i>.*††»

²⁴ *Fariseᅅbaa-ba waa pɔᅅuᅅrbieᅅ daaba hoᅅlma-na.

²⁵ Baa cira: «ᅅ ciera wuᅅ Diiloᅅ uᅅ pãa nuᅅᅅgu-i wuᅅ u ka saᅅᅅ Koᅅkortieᅅo maᅅ, u'i sĩ nuᅅᅅo-i, aa cira Eli'i sĩ

† ISAYI: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuᅅ *Diilopɔᅅuᅅrbiloᅅo. †† Isayi (Esaie) 40.3

nuoŋo-i aa tiraa cira Diilopɔpuɔrbilongo'i bi sɪ nuoŋo-i; a ma bilaa niɛ ɲ ta ɲ batisenɲ nuomba-i?»

²⁶ Nsãa wuɔ cira: «Muɔmi batisenɲ-na baa hũmma yorɲ, ɲga moloŋo naŋo dii na hołma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaanga kufanɲu tieno-na, ɲga mi saa piera u natãangu-i.» ²⁸ Nel daama-i hiere ma ciɛ Betani. Nsãa taa u batisenɲ nuomba-i kusuoŋ-nu'i, dii *Yurdɛ bom-borma-na.

Yesu yaa Diilonɲ-Tũmbilongo-i

²⁹ Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ u ne da Yesu jo u wu-laa. Wuɔ cira: «*Diilonɲ-Tũmbilongo yaa juɔŋ daayo. U yaa piriinɲ nelbiliemba ãmbabalma-i. ³⁰ Mi taa mi gbɛ u yaa-i miɛ uu dii huonɲ-nu, ɲga u taa yaanga muoŋo-na, a ce dumaango-na u maaraa-mi. ³¹ Meɪ saa ta mi suɔ-yo, ɲga mi juɔ ji ta mi *batisenɲ nuomba-i hũmma-na da mi ce *Isirahel-baamba suɔ-yo.»

³² Uŋ waanɲ mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilonɲ-Yalle hilaa dɔɔ-i-na koŋhuruɲ temma jo ji diire-yuɔ. ³³ Mi saa ta mi suɔ-yo. ɲga umanɲ puɔraa-mi wuɔ mi ji batisenɲ nuomba-i hũmma-na, uu naa gbɛ-mi wuɔ: «Da ɲ ji da mi Yalle hiiriye ji diire umanɲ nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batisenɲ nuomba-i baa-de.» ³⁴ Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi siɛ fuo-ma: Naacolɲ daa u yaa Diilonɲ-Bieno-i.»

Bamanɲ cuu Yesu huonɲ-nu d̄ielũ

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Nsãa wuɔ tiraa kã baa u *hãalã-biemba hãɪ terduoŋgu fanɲu-na. ³⁶ U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilonɲ-Tũmbilongo yaa kãanɲ daayo!» ³⁷ Hãalãbienɲ daabanɲ nuɔ mafamma-i, baa pãŋ ta cu Yesu huonɲ-nu. ³⁸ Yesu wuɔ u miel ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huonɲu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii niɛ?»

Baa cira: «Arabi, ɲ haraa hie?» (Arabi yuŋgu yaa wuɔ hãalãtie.)

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa kã baa-yo ka suɔ uŋ haraa kusuoŋ-nu. Bãangu naa tɛɛɲ t̄ɪ, baa pãŋ perienɲ bãangu boluoŋgu-i baa-yo.

⁴⁰ Hãalãbienɲ daaba-i ba hãɪ-i-na, ba taa ba b̄ɪ unango-i ãndere, Simɔ-Pier hãango'i waa. ⁴¹ Fuɔ wuɔ ta kã mɔlɲo yaa wulaa-i igɛna ka waŋ baa-yo wuɔ: «Diilonɲ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɲ *Koŋkortienɲ manɲ, i daa-yo.» (Ba b̄ɪ u yaa-i *Kirs-a-i girekimma-na.) ⁴² Aa naa kã baa Simɔ-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsãa bienɲ nuɔ, ba b̄ɪ-ni Simɔ; i ka t̄ie b̄ɪ-ni fiefiɛ-i-na Sefasi.» (Sefasi yuŋgu yaa wuɔ tãmpɛlle.)

⁴³ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u kã *Galile. Uŋ hilaa, wuɔ suu baa naacolɲo naŋo-i ba b̄ɪ-yo Filipu; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» ⁴⁴ Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa ãndere-i baa Pier hiere. ⁴⁵ Ku huonɲu-na, Filipu wuɔ bi kã ka da Natanayel; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbienɲ baŋ waanɲ naacolɲo manɲ maama-i ba sebebaa-ba-na, i daa-yo. Ba b̄ɪ-yo Yesu, Nasaretitaanɲ Yosefu bienɲo.»

⁴⁶ Natanayel wuɔ cira: «Niŋ huonɲ, ɲ nuɔ ba'a b̄ɪnkũ-fafaangu hilaa Nasareti-i-na dede wei?»

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta ɲ ka da baa ɲ yufelle.»

⁴⁷ Yesuŋ juɔ'a u ne da Natanayel jo, wuɔ cira: «*Isirahelyienɲ kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

⁴⁸ Natanayel wuɔ yuu-yo wuɔ: «Naŋ suyaa muɔ hie?» Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ b̄ɪ-ni, mii naa da-ni *yensãangu yuŋgu-na.»

⁴⁹ Uŋ waanɲ mafamma-i, Natanayel wuɔ cira: «Hãalãtie, Diilonɲ-Bieno yaa nuoŋo-i, *Isirahel-baamba nellentieno yaa nuoŋo-i!»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Miŋ ciera mi daa-ni yensãangu yuŋgu-na ku'i ciɛ ɲ hũu mi nelma-i. Yiingu dii baa yi-ingu, ɲ ka da mananɲ maaraa daama-i.» ⁵¹ Aa naa cira: «Mi waŋ ninsono-i baa-na: Yiingu dii baa yiingu na ka da dɔɔ puurii aa *dɔɔpuɔrbiemba ta ba nyugũŋ aa ta ba hiire *Molonɲ-Bieno yudɔɔ-i-na.» †

Yesu birii hũmma-i kolma

2 Yesuŋ b̄ɪɛ Filipu-i baa Natanayel, yiingu diei cor, hãalɲ-yiingu-na, ba ta ba jã cieno dii nelle nandena ba b̄ɪ-de Kana; dii dii *Galile huonɲ-na. Yesu nyu waa kãlle fandena ² a naara Yesu-i baa u *hãalãbiemba-i. ³ Huoŋgu nanɲu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma †† yuraa.»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yanɲ-ma ɲ hã muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

⁵ Nyuŋ wuɔ waŋ baa maacembiemba-i wuɔ: «Duɔ waŋ mananɲ baa-na, na ce-ma.» ⁶ A ne da b̄ɛɲa nanɲa waa terienɲu-na; baa naa j̄ina-yei ta ba dii hũmma ba saara ba fere a saa baa *Yuifu ba Diilonɲ-hũmelle-i. A waa b̄ɛɲ niediei. Di diei gbãa yu litiribaa komuoŋa ndii temma. ⁷ Yesu wuɔ waŋ baa maacembiemba-i wuɔ: «Kãanɲ na ka hu hũmma na ji dii b̄ɛɲ daaya yu.» Baa kã ka hu hũmma-i ji dii b̄ɛɲa yu.

⁸ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kaanɲ manamma na ka hã umanɲ niɛɲ niuwuoni-i.» Ba kaa ka hã-yo. ⁹ Hũmma birii kolma! Wuɔ hũu nyonɲ, u saa suɔ manɲ hilaa kusuoŋ-nu.

Maacembiemba fuɔ ba suyaa. Wuɔ b̄ɪ dɔɔbieno-i ¹⁰ a ji tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Kolma manɲ dɔlaanɲ, ba hã nuɔmba-i ma yaa-i igɛna. Da ba ji nyonɲ ye, ba suɔ hã-ba mananɲ sa dɔlaanɲ. Nuɔ fuɔ, nanɲ bir yanɲ kondɔɔlma-i ji ta ɲ hã-ba baa-ma huonɲ-nu!»

¹¹ Yesu kaanɲ ce hiŋ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuɔ. U pigãanɲ u fere pigãanɲ daama temma yaa-i u hãalãbiemba hũu u maama-i.

¹² Uŋ hilaa terienɲu-na, u kã Kafarnamu ka ce yinni cɛlle. U nyu waa baa-yo baa u hãmba-i a naara u hãalãbiemba-i.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46)

¹³ *Yuifu ba *kɔrsinni t̄immanɲ-ponsaanguŋ juɔ ta ku pie, Yesu wuɔ kã *Yerusalemu-i-na. ¹⁴ Uŋ kãa, wuɔ kã ka da ba suor niimba baa tũlmba baa koŋsɔɔɔɔɔɔ ba huriimba *Diilodubuɔ-i-na. Aa da bamanɲ huraaŋ gbeinɲa-i ba t̄ienaana ba taabalebaa-ba canni-na ta ba hor

† Niɛŋ Miwaanɲo j̄ɪnamanɲ-sebe-i-na (Genèse) 28.12. †† *Yui-fubaa-ba taa ba f̄ɛ ba kolma-i baa tibibienɲa nanɲa ba b̄ɪ-ya *eresɛ. Ba b̄ɪ ba kolma-i duv̄ɛŋo.

gbeɲa-i. ¹⁵ Wuc ce iyiemba a pāl comelle a muo-ba hiere donya-bei hiel-ba Diilodubuc-i-na baa ba niimba-i baa ba tūlmba-i hiere. Aa naa se gbeihortaamba taa-balebaa-ba-i nanna baa ba gbeɲa-i. ¹⁶ Aa gbɛ bamaŋ taa ba suor nɔncɔr ba huriimba-i wuc: «Biyaan na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dūŋgu-i gbeitaara-terienɲu.»

¹⁷ Uŋ cie mafamma-i, mamaŋ nyegāan Diilon- nelma-na wuc: «*Diilo, mi kuye ŋ dūŋgu maama-i. Ma gbu ma ko-mi*»†, nelma faŋ maa t̄ɛnu u *hāalābiemba-i. ¹⁸ Yui-fubaa baa yuu-yo wuc: «Ŋ ka ce hiŋ hama-i pigāan-ye i suc wuc niŋ cie mamaŋ daama-i, ba hāa-ni hūmelle-i aa ŋ suc ce-ma?»

¹⁹ Yesu wuc gbɛ-ba wuc: «Muyaananuŋ Diilodubuc-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hɔlma-na yoŋ.»

²⁰ Baa cira: «Baŋ maa bīŋkūŋgu maŋ bien komuŋa hāi baa niediei, naŋ'a naŋ ka ma-ku yinni siei hɔlma-na yoŋ!»

²¹ Yesuŋ taa u waŋ Diilodubuc maŋ maama-i, u yaa fuɔ fereŋ kerre-i. ²² Uŋ juɔ ku aa sire, nelma faŋ maa t̄ɛnu u *hāalābiemba-i; baa pāŋ hūu mamaŋ nyegāan hiere Diilon- nelma-na baa Yesuŋ waan mamaŋ hiere.

Yesu suc nelbiliemba kusūnni-i

²³ Yesuŋ kaa *Yerusalemu-i-na, u cie gberɛ-weima bɔi *kɔrsīnni t̄immaŋ-ponsaanɲu yinni-na. A ce dumaanɔ-na, nuɔmba maŋ daa gberɛ-wein daama-i, ba f̄ɲɲɔ baa hūu u maama-i. ²⁴ Nga Yesu naa konnu-bei, a ce u saa haa u nanɲa bei. ²⁵ Fuɔ fere taa u suc nelbilonɔ kusūŋgu-i, u saa waa duɔ ka yuu moloŋo wuc melɔo dii nie?

A hoŋ felemma

3 *Faris̄eyienɔ naŋo waa ba taa ba bī-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntienɔ. ² Isuɔŋgu naŋgu-na, wuc sire kā Yesu wulaa ka cira: «Hāalātie, i suyaa yie nuɔŋo-i Diilonɔ'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i s̄i niŋ ceŋ gberɛ-weima maŋ daama-i, nelgbāŋgbālāan sie gbāa ce-ma.»

³ Yesu wuc cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Uman duɔ saa puma hoŋ felemma, kutienɔ yufelle sie gbāa haa *Diilon-nelle-na.»

⁴ Nikodemu wuc yuu-yo wuc: «Nelienɔ maŋ vāa t̄i, u ce nie gbāa puma hoŋ felemma-i? U gbāa bir suur u nyu kusūŋgu-na u tiraa hoŋ-yo wei?»

⁵ Yesu wuc cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Uman duɔ saa hoŋ hūmma-na baa *Diilon-Yalle-na, kutienɔ sie gbāa suur Diilon-nelle-na. ⁶ Da ŋ hoŋ nelbilon homma-i, nelbilon huɔŋga'i waan-nie, da ŋ bi hoŋ Diilon-Yallen homma-i, Diilon-Yallen huɔŋga'i waan-nie. ⁷ Miŋ ciera na puma hoŋ felemma-i, baa yaŋ ma cu ŋ huɔŋga-i. ⁸ Ŋ saa da, terienɲu maŋ da ku dɔlnu fafalmu-i mu sire; da ŋ ji cira ŋ suc, ŋ da mu du; ŋ sie suc muŋ hilaa kusuɔŋ-nu, ŋ sie bi tiraa suc muŋ kāŋ kusuɔŋ-nu. Bamaŋ huɔŋ Diilon-Yalle homma-i baa dii dumei.»

⁹ Nikodemu wuc yuu-yo wuc: «Nel daama gbāa ce nie ce?»

¹⁰ Yesu wuc cira: «Ŋ sie suc wuc nelpigāatienɔ nuɔ *Isirahel-na, nel daama cie nie yar-ni suɔma? ¹¹ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: In suc mamaŋ, i piye ma yaa-i; aa in daa mamaŋ, i waŋ ma yaa-i aa na sa taara na hūu-ma. ¹² Nelma maŋ cien h̄ɛma-na bande-i-na, da mi waŋ-ma na sa hūu-ma, na ka ce nie gbāa hūu dɔr-maama-i mi wulaa? ¹³ Molo saa kā dɔrɔ-i-na dede, da ku saa waa *Molon-Bienɔ yaa-i. U yaa hilaa dɔrɔ-i-na jo. ¹⁴ *Moisi naŋ haa kɔv̄ɛllun-ŋienɔ-i daanɲu-na dumaa *h̄ɛkuraanɲu-na, ba ka bi haa Molon-Bienɔ-i daanɲu-na dumei. ¹⁵ Ku yaa bamaŋ h̄yāa u maama-i, ba ka da cic̄ɛlma maŋ sa t̄ien dede-i. ¹⁶ Na saa da, nelbiliemba maama gbuu silaa dɔlnu Diilonɔ-i u naa u hā-ba u Be-duɔla-i wuc uman duɔ hūu u maama-i, kutienɔ baa ka caa, ŋga u da cic̄ɛlma maŋ sa t̄ien dede. ¹⁷ Diilonɔ saa saan u Bienɔ jo h̄ɛma-na duɔ ji kɔsuɔŋ nelbiliemba-i, ŋga u saan-yo wuc u ji kor-ba. ¹⁸ Uman duɔ hūu Diilon-Bienɔ maama-i, ba sa ka yuu kutienɔ-i baa weima. Nga uman duɔ saa hūu-ma, kumaŋ cie u saa hūu Diilon-Be-duɔla maama-i, Diilonɔ ka gāŋ baa-yo. ¹⁹ Kumaŋ juɔ baa kufanɲu-i ku yaa daaku: Fit̄nuɔ juɔ miwaanɔ-na, ŋga nelbiliemba ciluɔŋ balaan dumaanɔ-na, ba bir yaŋ aa par kukulma. ²⁰ Nelienɔ maŋ duɔ tuɔ ce kuubabal-aanɲu-i, cecerma sa dɔlnu-yuɔ. U sa taara u carra wuc ba ka da u cilbabalaŋo-i. ²¹ Nga nelfefienɔ sa fuo; u ce u weima-i hiere cecerma-na wuc nuɔmba da uŋ ceŋ Diilonɔ huɔŋga-i dumaa.»

Nsãa taara duɔ yaŋ terienɲu-i hā Yesu

²² Ku huɔŋgu-na, Yesu wuc ji kā *Yude baa u *hāalābiemba-i ka tuɔ *batisen nuɔmba-i. ²³ *Nsãa waa terienɲu naŋgu-na bi tuɔ batisen. Ba bī terienɲu fanɲu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caan-nu. Hūmma waa bɔi terienɲu-na ku'i cie Nsãa wuc kā ka waa terienɲu-na. ²⁴ Huɔŋgu fanɲu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiinɲu naŋgu-na, u hāalābiemba namba ji ta ba fanu ba-naa baa *Yuifuyienɔ naŋo-i nelienɔ nuɔ niŋ saaya ŋ migāan ŋ fere dumaa a saanu baa Yuifu ba Diilon-hūmelle-i. ²⁶ Baa kā ka gbɛ Nsãa-i wuc: «Hāalātie, niŋ waan naacolɔ maŋ maama-i baa-ye; uman waa baa-ni dii *Yurd̄ɛ bomborma namma-na, u duɔŋ tuɔ batisen nuɔmba-i, a ce dumaanɔ-na nuɔmba-i hiere ba kā fuɔ yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsãa wuc gbɛ-ba wuc: «Diilon duɔ saa hā-ni baa kumaŋ, ŋ sie gbāa da-ku. ²⁸ Namaa fere-i mi waan-ma na yufellen mie Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuc u ka saan *Konkortienɔ maŋ, u'i s̄i muɔŋo-i, ŋga u puɔraa muɔmi da mi jo u yaan-na yoŋ.»

²⁹ Uŋ waan mafamma-i, wuc naŋ gbānalāan daaku-i baa-ba wuc: «Na suyaa wuc da ŋ ta ŋ j̄a cienɔ, ŋ huɔŋga gbuu f̄ɛ da yogogo wuc ŋ ka da hūnyomma. Ŋ j̄ien duɔ ne da ŋ huɔŋga f̄ɛ, ŋ bi da fuɔ kaanɲa f̄ɛ. Muɔ mii dii ŋaa dɔrbienɔ j̄ienɔ'i baa-mi; mi huɔŋga f̄ɛ gbarnu.

³⁰ Ku saaya kuanɲu ta ku suur-yuɔ ku naara aa kuanɲu cer ta ku hel muɔmi-na.

† Gbeliemān-nalāanɲu (Psaume) 69.10

³¹ «Umanj hilaa dɔɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yuŋ-nu. Umanj duɔ hoŋ hīema-na, hīemanj-wuonjo, u waŋ hīemanj-tīmma. Umanj hilaa dɔɔ-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yuŋ-nu. ³² Uŋ daa mananj baa uŋ nuɔ mananj, u waŋ ma yaa-i, ŋga molo sa hūu u nelma-i. ³³ Umanj duɔ hūu u nelma-i, kutienjo pigāan wuɔ Diilonjo waŋ ninsoŋo. ³⁴ Na saa da, Diilonj uŋ puɔraa umanj, u yuu kutienjo huɔŋga-i baa u *Yalle-i, a ce dumaaŋo-na u waŋ Diilonj-nelma. ³⁵ Bepolŋo maama dɔɔ-nu Tuonjo-i a ce Tuonjo diyaa weima-i hiere u nan-na. ³⁶ Umanj duɔ hūu Bepolŋo maama-i, kutienjo ka da cicēlma manj sa tīeŋ dede-i. Ŋga umanj duɔ saa hūu Bepolŋo maama-i, u siɛ da cicēlŋ daama-i aa Diilonjo tiraa gāŋ baa-yo.»

Yesu cāarā hūmma Samaricienjo nanjo wulaa

4 Nuɔmbanj kāŋ Yesu tuɔ *batiŋeŋ-ba, ba kā ka tūnu *Fariŋeŋbaa-ba-i wuɔ Yesu da nuɔmba u batiŋeŋ u yaŋ Nsāa-i. ² A ne da fuɔ saa tuɔ batiŋeŋ-ba u fere, u *hāalābiemba'i taa ba batiŋeŋ-ba. ³ Manj juɔ waa dumaaŋo-na, wuɔ sire *Yude-i-na a bir tuɔ kā *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samar-i cor. ⁵ Uŋ kāa ka hi tuɔ karnu, wuɔ kā ka suur nelle nande-na ba bī-de Sikaar. Dii dii Yosefu suonjo caaŋ-nu. Suonjo fangu-i *Yakɔbu yaa hāa Yosefu-i baa-ku. ¹⁶ Yakɔbu kɔleŋo waa kusonjo-nu'i. Yesuŋ wuɔyaa mulīeŋ dumaaŋo-na, wuɔ tīena kɔleŋ daayo nuŋgu-na tuɔ fiisa. Bāaŋgu naa hi yuhuɔŋga-i tī. ⁷ Samaricienjo nanjo jo duɔ ji hu hūmma. Yesu wuɔ cira: «Cieŋ nuɔ, ŋ sa hā-mi hūmma namma mi nyonj wei?» ⁸ A ne da u hāalābiemba naa kā nellenj huɔŋ-na da ba ka sāa niiwuoni.

⁹ Cieŋo gbē-yo wuɔ: «Ma sī *Yuifuyieŋ nuɔ ke? A bige-i cie ŋ ta ŋ cārā hūmma-i *Samariyieŋ muɔmi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba siɛ ba ce weima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ ŋ taa ŋ suɔ Diilonj-caluɔ-i aa suɔ umanj cāarāŋ hūmma-i ŋ wulaa, nuɔnei naa bir cārā u wulaa aa uu naa hā-ni cicēlmanj-hūmma.»

¹¹ Cieŋ wuɔ cira: «Kɔleŋo-i filofilo dumandē-i-na aa kɔlencanŋa bi sī baa nuɔ, nanj ka da kufanjo cicēlmanj-hūmma-i hie a hā muɔ baa-ma? ¹² I bīnciŋo-i Yakɔbu yaa birii kɔleŋ daayo-i hā-ye, fuɔ fere nyuɔŋ u hūmma-i, u bisāimba sire nyonj-ma baa ba muɔru-i hiere. Nanj ne wuɔ sī nanj maaraa Yakɔbu-i wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Umanj duɔ nyonj hūŋ daama-i, hūŋkuɔsīnni ka tiraa bir bel-o. ¹⁴ Ŋga muɔ da mi hā umanj mi hūmma-i u nyonj, ma ka ce hūnfoele kutienjo huɔŋga-na, aa cicēlma manj sa tīeŋ dede ma'i ka ta ma hel hūnfoele fandē-na, a ce dumaaŋo-na hūŋkuɔsīnni ceraa ni ji bel-o.»

¹⁵ Cieŋ wuɔ: «Hā muɔ hūmma famma-i hūŋkuɔsīnni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuɔ mi ji hu hūmma.»

¹⁶ Yesu wuɔ: «Kā ŋ ka bī ŋ kɔɔ-i na jo.»

¹⁷ Cieŋ wuɔ: «Bɔlŋo si dii baa-mi.»

Yesu wuɔ: «Ma dɔɔlaa-ni! ¹⁸ Ŋ tīenaana baa bibemba ndii cor tī. Aa niŋ yeŋ baa umanj fiefie-i-na, ŋ bɔɔ-i sī. Ŋ saa kar coima.»

¹⁹ Uŋ waan mafamma-i, cieŋ wuɔ: «Ku biyaa ŋaa nuɔŋo-i *Diilopɔɔɔɔɔɔɔɔ bilonj nuɔ.» ²⁰ Aa naa cira: «Yaŋ mi yuu-ni nelma diei: Samari-bīncuɔmba siire jaal Diilonjo-i tānuŋ daaku yaa nuɔ-i, bige-i cie Yuifubaa namaaŋo-i na'a Diilojaalterienjo dii *Yerusalemu?»

²¹ Yesu wuɔ: «Cieŋ nuɔ, yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Yiinggu dii baa yiinggu na siɛ ji tiraa ta na jaal i To-i Diilonjo-i tānuŋ daaku-na, na siɛ bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. ²² Samaritaan namaaŋo-i na sa suɔ nanj jaal umanj, a ne da Yuifubaa mieŋo-i, Konjortienjo hilaa miemei nuɔ-i, a ce dumaaŋo-na i suɔ in jaal umanj. ²³ Ŋga yiinggu dii baa yiinggu, *Diilonj-Yalle ka ce ninsoŋ-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilonjo-i baa huɔŋga diei. Yiinggu fangu hii tī yeɛ. I To-i Diilonjo-i taara ba ta ba jaal-o dumei. ²⁴ Diilonjo-i molo sa da-yo; bamanj jaalaanjo-yonj ba saaya ba ta ba jaal-o baa huɔŋga diei, aa ba yaŋ u *Yalle dii-ba hūmelle-na.»

²⁵ Cieŋ wuɔ: «Mi suyaa mie Diilonj uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanjo *Konjortienjo manj, u ka jo. Ba bī u yaa-i *Kirsā-i. Duɔ jo, u ka waŋ ma yaanjo-i hiere baa-ye.»

²⁶ Yesu wuɔ: «Niŋ gbēŋ umanj, u yaa piyenj baa-ni daayo-i.»

²⁷ Uŋ taa u waŋ mafamma-i, u hāalābiemba jo ji ta ba yiera.

Banj juɔ ji da u piye baa cieŋ daayo-i, kuɔ cu ba hɔm-mu-i. Ŋga molo saa siɛ duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie ŋ ta ŋ piye baa cieŋ daayo-i? Ŋ'a u ce bige-i hā-ni?»

²⁸ Cieŋ wuɔ yaŋ u būnanga-i aa naa gbar kā nellenj huɔŋga-na ka tuɔ piye baa nuɔmba-i wuɔ: ²⁹ «Juɔŋ i ta na ka da, ma miŋ siire ce mananj hiere, naacolŋo nanjo waanjo-ma baa-mi. Ku biyaa ŋaa Diilonj uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanjo Konjortienjo manj, u yaa juɔ.» ³⁰ Nuŋ baa hel kā Yesu wulaa. ³¹ A ne da huɔŋgu fangu-na, u hāalābiemba waa ta ba cārā-yuɔ wuɔ u wuo niiwuoni-i. ³² Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Mi daa niiwuoni nanni da mi wuo ŋga namaa na sa suɔ niiwuoni fanni-i.»

³³ Hāalābieŋ baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niiwuoni ji hā-yo wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Umanj puɔraa-mi, da mi gbāa ce u huɔŋga-i, a ce u maacemma ka bāl, mei niiwuoni yaa nifanni-i. ³⁵ Ma sī namaa fere-i da na ce na ta na piye wuɔ dīmma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma ke? Ciiriin na yunni-i na ne; nuɔmba manj juɔŋ, baa dii ŋaa dīm-ma manj vāa hi karma. ³⁶ Umanj karaanjo dīm-ma-i u ka da u cufaluŋgu sullu-i aa uŋ karaa dīm-ma manj, ma ka kā Diilonj-nellenj. A ce dumaaŋo-na, umanj duuŋ baa umanj karaanjo, ba hɔfēlle-i diiduɔle. ³⁷ Da ba cira: «Un-ano-i duuŋ aa unaa kar» ba saa kar coima. ³⁸ Suonjo manj namaa saa kū-ku, mi puɔraa na ka ta na ka kufanjo dīm-ma yaa-i. Banamba'i kū-ku cufal, aa namaa kā ka ta na ka ku dīm-ma-i.»

³⁹ Cieŋ uŋ tūɔnu nuɔmba-i wuɔ uŋ siire ce mananj hiere Yesu waanjo-ma baa-yo, ba fīŋgūɔ hūu Yesu maa-ma-i nelle fandē-na. ⁴⁰ A ce dumaaŋo-na, banj juɔ ji da-

† Nierj Miwaanjo jīnammanj-sebe (Genèse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

yo, baa cãrã-yuo wuo u t̄ena baa-ba. Yesu wuo t̄ena ce yinni hã 41 a piye baa-ba u ferɛ.

Uj cie mafamma-i, nuomba boi tiraa hũu u maama-naara. 42 Baa ta ba piye baa cieŋo-i wuo: «Inj nu naŋ nelma-i aa jo ji nu fu maama-i a su wuo u yaa mi-waanjo koŋkortienjo-i kelkel, ku yaa kãyã-yie i hũu u maama-i.»

Yesu siire nelbuo naŋ bienjo

43 Yesu siire Sikaar-na, wuo cor baa u hũmelle-i tuo kã *Galile-i-na. 44 Fu ferɛ wuo waanjo-na wuo: «Ba sa kãŋ *Diilopɔpɔrbilonjo-i u ferɛŋ nelle-na.» 45 Uj kaa hi Galile-i, Galiletan ba gbua bel-o da fafamma. Baŋ ŋa naa kã *Yerusalemu-i-na *kɔrs̄inni t̄immanjo-pon-saanjo-na, ba daa uj cie mamaj hiere, ku'i cie uj kã ba terienjo-na, ba su u belma.

46 Ku huonjo-na, wuo ji tiraa kã Kana-i-na uj ŋa naŋ birii hũmma-i kolma-i kusunjo-nu. A ne da fãmaanjo naŋo bienjo taa u jaŋ. U waa Kafarnamu. 47 Tuoŋ uj ju nu wuo Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na, wuo kã ka cãrã-yuo wuo u ce jande aa u kã baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u bienjo-i hã-yo, kerɛ jarma cɔraanu-yuo cor. 48 Yesu wuo cira: «Ku ce ŋaa da na saa da gberɛ-i baa na yufelle-i na sa hũu-ma wei?»

49 Naacolj wuo cira: «Itie, jande baa serɛ. Da ŋ serɛ, mi bienjo ka ku.»

50 Yesu wuo cira: «Bir ŋ kũŋ, ŋ bienjo siire.»

Naacolj wuo bi hũu-ma aa naa bir tuo kũŋ. 51 Uj kãŋ hũmelle-na, wuo suu baa u maacembiimba jo u wulaa. Wuo yuu-ba. Baa cira: «Nj bienjo siire, i taa i kã die ka waŋ ma yaa baa-ni.»

52 Wuo yuu-ba wuo: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicunjo-nu, bãanjo naa ciel yuhunjo-na cẽle.» 53 Tuoŋ wuo bi ne da huonjo bi fanjo'i nuo-i Yesu naa gbɛ-yo wuo u bienjo siire. Kuŋ cie dumaaŋo-na, fu baa u dumellenjo-baamba-i hiere baa pãŋ hũu Yesu maama-i.

54 Yesu hilaa Yude-i-na bir kã Galile-i-na, u gberɛ daayo yaa cie ba ce ba hã terienjo fanjo-na.

Yesu siire murgu naŋo

5 Ku huonjo-na, *Yuifubaa-ba ji ta ba ce ba ponsaanjo naŋgu-i *Yerusalemu-i-na. Yesu wuo kã. 2 A ne da Tũljo-dumelle † caanjo-na hũnfuonjo naŋgu dii, ba bĩ-ku ebiremma-na «Betisata» ††. Gbuganni ndii waa cĩlã-kua. 3 [*Ɗɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ naŋo waa tuo jo u sagalla hũmma-i hũnfuonjo daaku-na. Duo sagalla-mei, jeiŋo maŋ duo gbã suur igẽna, u jaŋ da ma fie kuola nie nie, fafalmu pãŋ da-yuo.] A ce dumaaŋo-na, jaamba boi waa terienjo-na ta ba cɔɔ gbuaŋ daani-na [ba cie hũmma sagallamma-i]: Yiriimba waa, cisedulbaa-ba waa a naara murgubaa-ba bi waa. 5 Unajo waa ba hɔlma-na, uŋ gaala jarma-na, ku bienjo komorre baa cĩncieluo niisiẽi waa belle fande-na. 6 Yesu kã ka da u

† Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huonjo aa hiel dumienjo. Dumienjo faŋa-i yireiŋa waa-yie. Dimaŋ daade-i ba taa ba bĩ-de Tũljo-dumelle. †† «Betisata» yungu yaa wuo «hujarren-dũnni».

gaala, aa nu wuo u bãanjo tuo jarma-na, wuo yuu-yo wuo: «Nj taara ŋ sire wei?»

7 Jeiŋ wuo cira: «Hãalãtie, hũŋ da ma sagalla, mi sie da molo dii-mi; muo da mi namallã da mi ka suur dii huonjo-na, unaa ta yaanjo mie suur. Mi ce-ma nie?»

8 Yesu wuo: «Sire ŋ bie ŋ figiŋgu-i ŋ kũŋ.»

9 Terduonjo fanjo-na, fafalmu pãŋ da naacoljo-na. Wuo sire bie u figiŋgu-i tuo kũŋ. A ne da yiŋgu fanjo waa *yitiŋanjo. 10 Yuifu ba yuntaambaŋ daa u tũyãa figiŋgu-i, baa ta ba waŋ baa-yo wuo: «Nj saa suu wuo nyunjo-i yitiŋanjo wei? Bige-i cie ŋ sire bie figiŋgu tũu?»

11 Naacolj wuo: «Umaŋ siire-mie u yaa ciera mi bie mi figiŋgu-i kũŋ.»

12 Baa cira: «Hai moloŋo-i ufaŋo-i?»

13 Naacoljo yiera bege! U sa suu Yesu-i duo pigãanjo. A ne da nuomba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-na.

14 Ku huonjo-na, Yesu wuo ji da naacoljo-i *Diilodubuo-i-na. Wuo waŋ baa-yo wuo: «Nuoŋe daani yeryer fiefie-i-na, da ŋ'a ŋ sa taara weima namma da-ni ma-manjo balaanjo ŋ d̄ielã-maanjo daama-i, baa tiraa ŋ cãl Diilonjo-i.»

15 Naacolj wuo kã ka waŋ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuo naacolj daayo yaa naa sire-yuo u jarma-na. 16 Yuifu ba yuntaanjo baa sire ku yaa nuo-i a cɔ Yesu-i wuo u cie nie sire moloŋo yitiŋanjo-na?

17 Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiŋgu baa u maacemma-i.»

18 Uj waanjo mafamma-i, Yuifu ba yuntaanjo baa pãŋ ta ba taara-yuo baa komma, wuo u saa kãŋ yitiŋanjo-i aa tiraa cira Diilonjo-i fu tohoŋo; dumaaŋo-na, u saa u ferɛ baa Diilonjo-i. 19 Yesu wuo gbɛ-ba wuo: «Yaanjo mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bepoljo sie gbãa da dumaa u tuo ce. U ne Tuonjo yaa-i aa tuo ce. Tuonjo uŋ ceŋ ma-manjo, Bepoljo bi ce ma yaa-i. 20 Bepoljo maama dɔlnu Tuonjo-i, u yaa pigãanjo-yoŋ u maacemma-i u tuo ce. U ka pigãanjo-yo mamaj maara daama-i a ce-na gberɛ. 21 Tuonjo uŋ pĩŋ bikuomba-i dumaa ba sire, Bepoljo duo tuo taara umaŋ waa u gbeini-na u sire-yuo dumei. 22 Aa Tuonjo sa ce moloŋo ãndaanjo, u yaanjo ãndacelle-i hã Bepoljo yaa-i, 23 ku yaa nuomba ka ta ba kãŋ-yo ŋaa baŋ kãŋ Tuonjo-i dumaa. Umaŋ duo u sa kãŋ Bepoljo-i, kuu dii ŋaa u sa kãŋ u To maŋ puɔraa-yo.

24 «Yaanjo mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Mi To yaa puɔraami, a ce dumaaŋo-na umaŋ duo nu mi nelma-i aa haa u nanjo mi To-i-na, kutienjo daa cicɛlma maŋ sa t̄ien dede-i t̄i. Ba sie ka yuu-yo baa weima. Kuu dii ŋaa kutienjo kuu t̄i aa sire. 25 Yaanjo mi tũnu-nei: Yiŋgu dii baa yiŋgu, bikuomba ka nu Diilonjo-Bienjo piye. Ku yiŋgu hii t̄i yerɛ. Umaŋ duo nu u nuŋgu-i, kutienjo ka da cicɛlma maŋ sie ji t̄i dede. 26 Cicɛlmanjo yeaŋ baa Tuonjo-i dumaa u tuo hã nuomba-i baa-ma, u bi hãa Bepoljo-i baa-ma dumei u tuo hã-ba. 27 Aa u birii ãndacelle-i hã Bepoljo yaa baa-de wuo u yaa *Molonjo-Bienjo-i. 28 Baa na yeaŋ ma ce-na gberɛ. Na saa da, yiŋgu dii baa yiŋgu, bamaŋ suurii h̄ema-na ba ka nu Molonjo-Bienjo piye. 29 Da ba ji nu u piye, ba ka sire hel cĩncuonjo-na. Bamaŋ taa

ba ce ãnfafamma-i ba ka kã Diilonj-nellen, nga bamaŋ taa ba ce kuubabalaanŋu-i ba ka kã dãamu-na. ³⁰ Meɪ sie gbãa ce bɪŋkũŋgu mi fere. Baŋ ciera mi ger dumaa, mi ger dumei. Mi sa ce kumaŋ dɔlaanu wuɔ, umaŋ puɔraa-mi, mi ce fuɔ kuudɔlnunŋu'i. Terienŋu faŋgu-na, mi gbãa cira mi suɔ germa.

³¹ «Kuɔ muɔmei taa mi waŋ mi maama-i mi fere, yunŋu naa saa waa mi nelma-na. ³² Nga unanjo-i waanmaŋ, aa mi suyaa miɛ u waŋ ma yaanŋa yaa-i. ³³ Ma sɪ na puɔraa nuɔmba Nsãa wulaa wuɔ ba ka yuure mi sɪnni-i ke? Baŋ kãa, Nsãa saa ka fuo ninsoŋo-i bei. ³⁴ Uŋ waanŋ mamaŋ baa-ba mi maama-na, ma sa kãyã muɔ, ma kãyã namei. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namei. ³⁵ Nsãa waa ŋaa fitɪnuɔ na hɔlma-na, na hũyãa-ma ce na bãanŋu-i cɛlle yonŋ baa-yo. ³⁶ A ne da meɪ maaraa Nsãa-i. Mi Toŋ hãa-mi maacemma maŋ mi ta mi ce, ma yaa pigãaŋ mi sɪnni-i aa ma yaa bi pigãaŋ wuɔ mi To yaa puɔraa-mi. ³⁷ Aa umaŋ puɔraa-mi, u bi bɪ mi yefafalle. Nga na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puɔraa umaŋ, nan'a na saa hũu u nelma-i, na ce nie aa gbãa hũu fuɔ maama-i? ³⁹ Na suyaa wuɔ cicɛlma maŋ sa tɛnŋ dede ma da Diilonj-nelma yaa nuɔ-i, ku'i cie na vaa na fere baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piyeŋ meɪ maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huonŋ-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuɔmba dɔl-mi. ⁴² Mi suɔ-na. Mi suyaa miɛ Diilonj maama sa dɔlnu-nei. ⁴³ Mi juɔ mi To yerrenŋ aa na sa taara na da mi yufelle. Nga molonŋ duɔ jo u ferenŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuɔ. ⁴⁴ Na-maa nanŋ birii yanŋ Diilonj-o-i aa ta na taara nelbiliemba'i dɔl-na, na ka ce nie gbãa hũu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da nie sɪ muɔmei kaa cãl-na mi To terienŋu-na; muɔ sɪ. Nanŋ haa na nanŋa-i *Moisi maŋ nuɔ-i, u yaa ka cãlãanŋ nanŋ. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyegãanŋ meɪ maama'i u seɛe-i-na. Kuɔ naa naa hũu u maama-i, naa naa bi hũu meɪ maama-i. ⁴⁷ Nga nan'a na saa hũu uŋ nyegãanŋ mamaŋ, na ka ce nie gbãa hũu meɪ nelma-i?»

Yesu hãa nelpũŋgu nanŋu wuɔ ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17)

6 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ kã *Galile dalanŋa yiɛŋgu nanŋu-na; ba bi bɪ dalanŋa faŋga-i Tiberiyadi-dalanŋa. ² Uŋ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaanjo-na, nuɔŋ baa kũɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. ³ Wuɔ kã ka nyugũŋ tãnunŋu nanŋu-na tɛna baa u *hãalãbiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *kɔrsɪnni tɪmmanŋ-ponsaanŋu naa piɛ tɪ. ⁵ Wuɔ u ne da nelpũŋgu nanŋu jo. Wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie die sãa hã nuɔŋ daaba-i hiere ba wuɔ?» ⁶ Uu naa suɔ uŋ saaya u ce kumaŋ, nga u taa u yuu duɔ ne Filipunŋ ka waŋ maŋ.

⁷ Filipu wuɔ cira: «Da ŋ fie bie *deniebaa nuɔsũ a sãa niwuoni-i wuɔ ŋ cal hã-ba tɛntɛŋ, ba sie da hiere.»

⁸ U hãalãbilonŋo nanŋo waa, Simɔ-Pier hãanŋo; ba taa ba bɪ-yo ãndere. Fuɔ wuɔ cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombilonŋo nanŋo bande-i-na a naara titiraamba hãi. Nga nifanni gbãa fa hama-i a hã nelpũŋ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Cienŋ ba tɛna hiere.» Hɔlma famma-na, hienŋu waa bɔi. Nuɔŋ baa tɛna. Bibemba maŋ waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienŋa hãi nuɔsiba ndii temma. ¹¹ Yesu wuɔ bie buruo-i a jaal Diilonj-o-i aa naa calnu-yuɔ hã-ba. Aa naa bi hã-ba titiraamba-i baŋ taaranŋ dumaa.

¹² Baŋ gbuu ji wuo ye tɪ huonŋu maŋ nuɔ-i, wuɔ waŋ baa u hãalãbiemba-i wuɔ: «Bieraayanŋ boini maŋ tɪyãa, mi sa taara ni bɛna.» ¹³ Baa biera baŋ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini maŋ tɛ, nie yu segebaa cɪncieluɔ ba hãi.

¹⁴ Nuɔmbanŋ daa gberɛ faŋo-i, baa ta ba piye wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilonŋo maŋ naa saaya u jo hienma-na, u yaa juɔ daayo-i, nuharunŋu si dii-meɪ.» ¹⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba ka jo ji bel-o fɪŋgũɔ ce-yo nellentienŋo; wuɔ ta hãlanŋ ba caanŋu-na bir ka tɛna u da-u-diei dii tãnunŋu-na.

Yesu wuɔyaa hũmma dɔɔ

(Matie 14.22-23; Marke 6.45-52)

¹⁶ Bãanŋunŋ juɔ hir huonŋu maŋ nuɔ-i, Yesu *hãalãbiɛnŋ baa hiere kã dalanŋa-na, ¹⁷ ka bie benŋo ta ba karnu ba kã Kafarnamu yanŋa. Bãanŋu ji tɪ ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetienŋo nanŋo sire tuɔ sagalla hũmma-i dalanŋa-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, siso niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caanŋ-nu; u wuɔ hũmma dɔɔ-i-na u jo. Kor maa pãŋ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ²¹ Ba'a ba yiera bie-yo ku yaa nuɔ-i, a da ba hii baŋ taa ba kã kusunŋ-nu.

Niiwuoni maŋ hãanŋ nelbiliemba-i ninsoŋ-cicɛlma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuɔmba maŋ naa tɪyãa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hãalãbiembaŋ taa ba ta dɛndɛle-na, benŋo diei waa yonŋ hũmma nunŋu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuonŋ kaalaa nuɔmba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacolŋ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hãalãbiemba-i cicuonŋu-na!» ²³ Ba'a ba ne da benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiera Yesunŋ ŋa naa jaal Diilonj-o-i aa hã-ba *buruo-i kusunŋ-nu ku caanŋu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hãalãbiemba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugũŋ ta ba karnu ba kã Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuɔ.

²⁵ Baŋ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hãalãtie, ŋ juɔ yaku-i bande-i-na?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Minŋ cenŋ gberɛ maŋ, ku saa ce ŋaa na suyaa fuɔ yunŋu yaa-i aa ta na taara-miɛ, nga minŋ hãa-na niwuoni-i na wuɔ ni yar-na, ku'i cie na ta na taara-miɛ. ²⁷ Baa na ta na ce maacemma-i na taara niwuoni maŋ bɛnaananŋ, taa na ce na taara niwuoni maŋ sa bɛnaananŋ aa ta ni kã baa nelienŋo Diilonj-nelle-na. *Molonŋ-Bienŋo hã nuɔmba-i ni yaa-i; u To-i Diilonj haa u dãnyuɔ-i u yaa nuɔ-i duɔ pigãanŋ wuɔ u'i hãa-yo ku fɪŋgũɔ-i.»

²⁸ Baa yuu-yo wuɔ: «I saaya i tie ce Diilonj huonŋa-i nie?»

²⁹ Yesu wuc cira: «Diilonɔ ŋ taaraŋ kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: U taara ŋ puɔraa umaŋ, na hũu u maa-ma-i.»

³⁰ Baa cira: «Ŋ ka ce gberɛ hayo-i pigãaŋ-ye i suc wuc Diilonɔ puɔraa nuɔnei? ³¹ I bĩncuambaŋ waa *hĩeku-raaŋgu-na, Diilonɔ naa tuɔ hã-ba niwuoni ba ta ba wuo. Ma nyegãaŋ Diilonɔ-nelma-na wuc: *«U hielaa niwuoni dɔɔɔ-i-na nanna hã ba wuo.»*[†]»

³² Yesu wuc cira: «Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na *Moisi saa hã-na baa-ni. Mi To yaa hãaŋ-naŋ ninsoŋ-niiwuoni maŋ hilaŋ dɔɔɔ-i-na. ³³ Diilonɔ-niiwuoni yaa nimaŋ hilaŋ dɔɔɔ-i-na. Ni yaa hãaŋ nuɔmba-i ninsoŋ-cicɛlma-i.»

³⁴ Uŋ waŋ mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ŋ hã-ye niwuoni fanni-i i tie wuo.»

³⁵ Yesu wuc gbɛ-ba wuc: «Muɔmei cicɛlmaŋ-niiwuoni-i. Umaŋ duc cu mi huonɔ-nu, nyulmu cɛraa mu bel-o aa umaŋ duc hũu mi nelma-i, hũŋkuɔsĩni cɛraa ni bel-o. ³⁶ Mi waŋ-ma baa-na cor tĩ, aa na tiraa da-ma baa na yufieŋa-i, ŋga na saa hũu-ma. ³⁷ Mi To duc hã-mi bamaŋ hiere, ba ka cu mi huonɔ-nu. Umaŋ duc cu mi huonɔ-nu, mi sa ji donya-yuc mi fereŋ nuɔ dede.

³⁸ Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔɔɔ-i-na da mi ji ce mi ku-udɔlnuŋgu, mi juɔ da mi ji ce umaŋ puɔraa-mi u ku-udɔlnuŋgu. ³⁹ A ne da umaŋ puɔraa-mi u sa taara ŋ hã-mi bamaŋ, u diei balla-bei. U taara miwaŋo tĩm-maŋ-yiŋgu-i, mi sire kutaamba-i hiel-ba cĩncuɔŋa-na. ⁴⁰ Na saa da, mi To taara umaŋ duc suc-mi aa hũu mi nelma-i, kutieŋo da cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i aa mi sire-yuc miwaŋo tĩm-maŋ-yiŋgu-na.»

⁴¹ Yesuŋ ciera wuc u yaa-i cicɛlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. ⁴² Baa ta ba piiye wuc: «Yosefu bieŋ daa u sa suc aa cɔɔnu! I suc u to-i aa suc u nyu-i, u bir gbɛ-ye dumaa wuc fuɔ hilaa dɔɔɔ.»

⁴³ Yesu wuc cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu guɔla. ⁴⁴ Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaŋo-na molo sie gbãa cu mi huonɔ-nu u fere ni u saa dii u nuŋgu-i. Umaŋ duc cu mi huonɔ-nu, duc fie ku, miwaŋo tĩm-maŋ-yiŋgu-na, mi ka sire-yuc. ⁴⁵ *Diilopɔpuɔɔbiemba nyegãaŋ nel daa-ma-i wuc:

«Diilonɔ ka hãalã-bei hiere baa u nelma-i.»^{††}

Umaŋ duc nu mi To nelma-i aa sie u nuŋ-ãndaŋgu-i, kutieŋo ka cu mi huonɔ-nu. ⁴⁶ Dumaŋo-na ku saa ce ŋaa molo daa mi To-i dede de! Ma'i sĩ. Umaŋ hilaa Diilonɔ wulaa jo, u yaa daa-yo u diei yoŋ.

⁴⁷ «Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duc hũu mi nelma-i, kutieŋo daa cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i tĩ.

⁴⁸ Muɔmei cicɛlmaŋ-niiwuoni-i. ⁴⁹ Na tobaa-ba wuyaa niwuoni-i hĩekuraŋgu-na ŋga ba kuu. ⁵⁰ A ne da niwuoni maŋ hilaŋ dɔɔɔ-i-na, umaŋ duc wuo-ni, kutieŋo sa ku. ⁵¹ Muɔmei cicɛlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na jo. Umaŋ duc wuo-ni, kutieŋo ka da cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i. Miŋ ka hã nelbiliemba-i niwuoni maŋ ba da ba da ninsoŋ-cicɛlma-i, mei fereŋ kũɔma yaa-i.»

⁵² Uŋ waŋ mafamma-i, maa gbuu jaŋ Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu ba-naa wuc: «Naacolɔ daa wuc u hã-ye u kũɔma-i i wuo-ma wuoŋ hama-i temma-i?»

⁵³ Yesu wuc cira: «Yaaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa wuo *Molon-Bieŋo kũɔma-i aa nyɔŋ u tãmma-i, na sie da ninsoŋ-cicɛlma-i. ⁵⁴ Umaŋ duc wuo mi kũɔma-i aa nyɔŋ mi tãmma-i, u daa cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i tĩ. Duc fie ku, miwaŋo tĩm-maŋ-yiŋgu-na, mi ka sire-yuc. ⁵⁵ Mi kũɔma-i ninsoŋ-niiwuoni aa mi tãmma-i ninsoŋ-kuunyɔŋgu. ⁵⁶ Umaŋ duc wuo mi kũɔma-i aa nyɔŋ mi tãmma-i, kutieŋo dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. ⁵⁷ Mi To maŋ puɔraa-mi, cicɛlma dii baa u yaa-i. U yaa hãa muɔŋo-i cicɛlŋ daama-i; a ce dumaŋo-na, umaŋ duc wuo mi kũɔma-i, mi ka bi hã kutieŋo-i cicɛlma famma-i. ⁵⁸ Niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sĩ niuduɔni baa na tobaa-baŋ wuyaa nimaŋ aa ku. Umaŋ duc wuo niwuonɔ daani-i, kutieŋo ka da cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i.»

⁵⁹ Yesuŋ waŋ mamaŋ baa nuɔmba-i Kafarnamu *Diilonel hãalãdũŋgu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma cie kpelle u hãalãbiemba wulaa

⁶⁰ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, u *hãalãbiemba fĩŋgũ baa cira: «Nel daama cemba dii kpelle cor; hai gbãa sie daama temma-i?» ⁶¹ Yesu wuc suc wuc ku saa dɔlnu-bei, wuc yuu-ba wuc: «Nel daama cie kpelle na wulaa wei? ⁶² Aa da na ji da *Molon-Bieŋo nyugũŋ u kã u muntercɔlɔmmu-na, na ka waŋ wuc nie? ⁶³ *Diilonɔ-Yalle yaa hãaŋ nelieŋ nuɔŋo-i cicɛlma-i, ni ma'i sĩ nelieŋ nuɔŋo-i baa ŋ yundaŋgu-i ŋ sie gbãa ce bĩŋkũŋgu. Miŋ waŋ nelma maŋ baa-na, Diilonɔ-Yalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicɛlma-i hiere. ⁶⁴ Ŋga banamba dii na hɔlma-na, ba saa hũu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuc suyaa ãnyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuc bi suyaa umaŋ ka hel u huonɔ-nu, ku'i cie wuc tuɔ waŋ mafamma-i. ⁶⁵ Uŋ piiye dumaŋo-na, wuc cira: «Da na da mi ciera molo sie gbãa cu mi huonɔ-nu ni Diilo saa dii u nuŋgu, ku yuŋgu yaa kufaŋgu-i.»

⁶⁶ A doŋ yiŋgu faŋgu-na, u hãalãbiemba fĩŋgũ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuc. ⁶⁷ Baŋ birii, Yesu wuc yuu u hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba-i wuc: «Namaa na bi taara na bir mi huonɔ-nu wei?»

⁶⁸ Simɔ-Pier wuc cira: «Itie, cicɛlma maŋ sa tĩeŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnei; i bir naŋ huonɔ-nu na ka nyaanu hai? ⁶⁹ I haa i naŋga-i nuɔnei nuɔ-i, aa i suyaa wuc Diilonɔ ŋ puɔraa u nolɔ maŋ jo, u yaa nuɔŋo-i.»

⁷⁰ Yesu wuc cira: «Ma sĩ naa dii cĩncieluo baa na hã ke? Hai fiela-na? Muɔmei sĩ wei? A ne da Sitãni-nolɔ dii na hɔlma-na.» ⁷¹ U gbɛ *Yuda yaa dumaŋo-na. Simɔ-Isikaro bieŋo. U nuŋgu waa Yesu hãalãbieŋ cĩncieluo ba hã baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonɔ-nu.

Yesu hãmba taara u hel pigãaŋ u fere

7 Ku huonɔ-nu, Yesu wuc cor tuɔ wucra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kã *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taara-yuc baa komma ku'i cie u saa

[†] Helmaŋ-sebe (Exode) 16.4,15; Gbeliemaŋ-nalãŋgu (Psaume) 78.24 ^{††} Isayi (Ésaie) 54.13

tuo taara u kã. ² A ne da huɔŋgu faŋgu-na Yuifu ba ponsaŋgu maŋ baŋ bĩŋ-kun *gbuganniŋ-pon-saŋgu-i kuu naa piɛ tĩ. ³ U hãmba gbɛ-yo wuɔ: «Nj sa ta bande-i-na kã Yude-i-na wei? Da ŋ kã, ŋ *hãlãbiem-ba maŋ dii terienŋu-na ba ka bi da ŋ ãncemma-i.

⁴ Nelien nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigãaŋ ŋ fere. Niŋ ceŋ himma maŋ daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» ⁵ A ne da bafamba fere-i ba saa naa haa ba naŋga Yesu-i-na.

⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemman-huɔŋgu hii, ŋga meɪ wulaa ku saa hi yogo. ⁷ Nelbiliem-ba sie gbãa bigãaŋ namaaŋo-i, ŋga ba bigãaŋ muɔŋo-i wuɔ mi cie nie ta mi piiye wuɔ ba maacemma saa fa?»

⁸ Aa naa cira: «Taa na kã mi yaan-na ponsaŋgu-na, muɔmi kãmmaŋ-huɔŋgu saa hi.» ⁹ U waan ma yaa-i baa-ba aa bir tĩena Galile-i-na.

Yesu nelma cie Yuifubaa-ba-i gberɛ

¹⁰ Yesu hãmbaŋ taa ponsaŋgu-na, wuɔ bi sire nyaa ba huɔŋ-nu. ŋga u saa yaŋ molo da-yo. ¹¹ Ponsaŋgun kaa doŋ, *Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹² Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Banaŋ ba'a nelfefeŋo. Banaŋ ba'a nelfefeŋo sĩ, kere u pira nuɔmba-i. ¹³ ŋga ba taa ba kãlã Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa sie piiye u maama-i gbagaga.

¹⁴ Ponsaŋgun juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ kã *Diilodubuo-i-na ka tuo waŋ Diilon-nelma-i. ¹⁵ Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gberɛ. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u saa bi ce kalaŋo, fuɔ cie nie tuo suɔ Diilon-nelma-i jeje dumandɛ-i?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Miŋ waŋ mamaŋ daama-i meɪ huɔya-maama sĩ, Diilonŋo'i puɔraa-mi baa-ma. ¹⁷ Uman duɔ hũu-ma duɔ ce Diilonŋo huɔŋga-i, kutienŋo ka suɔ wuɔ meɪ nelma sĩ. ¹⁸ Uman duɔ tuo waŋ fuɔ fereŋ maama-i, ŋ da kutienŋo kaal u fere. ŋga uman duɔ tuo taara u ce u puɔɔrtienŋo ce boi, fuɔ yaa ninsontienŋo-i, huhurma sa waa u nelma-na. ¹⁹ Ma sĩ *Moisi yaa hãa-na *ãnjĩnãmma-i ke? A bige-i cie na sa wuɔ ma hũmelle-i? Ma bilaa nie na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuɔŋ baa cira: «Nj yunŋu siire wei? Hai taaraayan duɔ ko-ni?»

²¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi cie nelma diei yonŋ aa ma ce-na gberɛ. ²² Moisi wuɔ na ta na *jã bibemba-i; ŋga ku saa doŋ fuɔ bãaŋ-nu, ku duɔŋ i bĩncuɔŋ-bãaŋ-nu. ŋga Moisiŋ waan-ma, da ku fie waa *yitĩenaŋgu-i na jã nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na jã yitĩenaŋgu-na wuɔ na wuɔ Moisi hũmelle, ku ce nie muɔ miŋ siire nelfifinŋo-i yitĩenaŋgu-na, na sire wuɔ hĩi? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piiye. Da na da mamaŋ, na taara ma yaanŋa-i igẽna ku yaa na ka suɔ naŋ saaya na waŋ mamaŋ.»

Yesu yaa Konkortienŋo-i wei?

²⁵ Yesuŋ waa tuo piiye, Yerusalemutaamba namba da-yo. Baa ta ba piiye wuɔ: «Baŋ taaranŋ naacolŋo maŋ da ba ko-yo, u'i sĩ daayo-i wei? ²⁶ U yaa piiyenŋ daayo

nuɔmba-na aa ba fiinanŋ aa yaŋ-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa nie sĩ u yaa *Konkortienŋo-i? ²⁷ Ba sie sie! Naacolŋ daayo-i i suɔ uŋ hilaa kusuɔŋ-nu, a ne da Konkortienŋo duɔ ji jo, molo sie suɔ uŋ hilaa kusuɔŋ-nu.»

²⁸ Huɔŋgu faŋgu-na, Yesu waa tuo waŋ Diilon-nelma-i *Diilodubuo-i-na, wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Ma sĩ na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi munhelmu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi fereŋ jomma; moloŋo-i cie mi jo. Aa kutienŋo-i huhurmantienŋo sĩ, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, meɪ suɔ-yo. Kumanŋo cie mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terienŋu-i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesuŋ waanŋ mafamma-i, baa pãŋ ta ba taara ba bel-o. ŋga u belmanŋ-huɔŋgu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u naŋga yuɔ. ³¹ Mafammaŋ fie ce, nuɔmba boi yagar hũu u nelma-i ba hõlma-na aa naa ta ba cuo ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Diilonŋo uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortienŋo maŋ, duɔ fie ji jo, u ji ce gberɛ hayo-i u maar naacolŋo daayo wuɔŋo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hõmmu-i

³² Nuɔmbaŋ cuo ba waŋ Yesu maama-i, *Farisẽbaa-ba ji nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, ba sire baa *Diilõjigãntaamba yuntaamba-i a puɔ *Diilodubuo niyataamba namba wuɔ ba ka bel-o. ³³ Yesu wuɔ ka gbɛ-ba wuɔ: «Mi ka tĩena baa-na ce yinni celle aa suɔ bir kã uman puɔraa-mi u wulaa. ³⁴ Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbãa kã, a ce dumaanŋo-na, na ka taara-mie na sie da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Wuɔ u kã hie aa cira i sie gbãa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba maŋ dii hĩenŋu-na u taara duɔ kã ba yaa wulaa-i ka waŋ Diilon-nelma-i baa *niɛraamba-i wei? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumandɛ-i? «Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu namaa na sie gbãa kã, a ce dumaanŋo-na na ka taara-mie na sie da-mi?»

Yesu waŋ Diilon-Yalle maama

³⁷ *Gbuganniŋ-ponsaŋgu tĩmmaŋ-yiinŋu yaa waa yibuɔ-i. Yiinŋu faŋgun juɔ hi, Yesu wuɔ sire yiɛra aa naa piiye da gbagaga baa nuɔmba-i wuɔ: «Hũŋkuɔsĩŋ da ni bel uman, u jo mi wulaa u ji nyɔŋ hũmma-i. ³⁸ Njaa maŋ waanŋ dumaa Diilon-nelma-na wuɔ: «Uman duɔ haa u naŋga mie, cicẽlmanŋ-hũmma ka ta ma bũŋ kutienŋo huɔŋga-na ŋaa nuoraanŋu.» ³⁹ Bamaŋ naa hũyãa Yesu nelma-i, baŋ ŋa naa saaya ba da *Diilon-Yalle maŋ, Yesu taa u waŋ difande maama yaa dumaanŋo-na. Huɔŋgu faŋgu-na, Diilonŋo saa naa hi pigãaŋ Yesu boi boi-ma-i, a ce dumaanŋo-na, molo saa naa hi da Diilon-Yalle-i yogo.

Nuɔmba saa nunu ba-naa Yesu kũngu-na

⁴⁰ Yesuŋ piiye dumaanŋo-na, banaŋ baa ta ba piiye dii nuɔmba hõlma-na wuɔ: «Coima saa fa, naacolŋo daayo yaa *Diilõpuɔrbilonŋo-i!» ⁴¹ Banaŋ ba'a: «Diilonŋo uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortienŋo maŋ, u yaa-i!» Banaŋ ba'a: «Diilonŋo uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortienŋo maŋ, u ce nie aa hel *Galile? ⁴² Diilon-nelma saa cira wuɔ Konkortienŋo ka waa *Davidi

† Nienŋ Esekial (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8.

hāyēlŋo wēi? Aa tiraa cira wuc u ka hoŋ Betelēmu, Davidi ba nelle-na.»⁴³ Kuŋ cie dumaŋo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na.⁴⁴ Banŋ baa ta ba taara ba bel-o, ŋga hai ka sie haa u naŋga yuɔ?

⁴⁵ *Diilodubuc niyataamba bir kā bamaŋ puɔraa-ba ba wulaa. † Banŋ kãa, baa yuu-ba wuc: «Ku kaa ce nie aa na saa bel-o jo baa-yo?»

⁴⁶ Baa cira: «Ŋ siire, i saa da molo piiye naacolŋ daayo temma-i dede.»

⁴⁷ *Fariŋbaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaan u pi-ra-nei tī yaa de-i-na wēi? ⁴⁸ Na nuɔ ba'a i yuntien hayo-i cuu u huon-nu? Sico Fariŋbaa hayo-i cuu u huon-nu? ⁴⁹ Bamaŋ cuu u huon-nu, u diei sa suc *ānjīnamma-i. Niŋ daaba de-i hiere Diilonŋo gāaŋ baa-ba!»

⁵⁰ Fariŋbaa naŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bī-yo Nikodemu; u yaa naa kãa Yesu wulaa isucŋgu naŋgu-na. † Fuc wuc gbē-ba wuc: ⁵¹ «Na suyaa wuc a saa baa mie ānjīnamma-i, die saa yuu moloŋo-i a suc uŋ cie kumaŋ, i sie gbāa ce-yo bīŋkūŋgu de?»

⁵² Baa cira: «Nuc ŋ taara ŋ cu Galiletaamba huon-nu wēi? Kã ŋ ka migāaŋ ŋ kalaŋ Diilon-nelma-i fafamma ŋ ne, ŋ sa ka da *Diilopɔɔɔbilo naŋo hilaa Galile-i-na.»

⁵³ [Banŋ juɔ piiye tī, baa sire ɔɔɔ kūŋ ba cīnŋiŋ.]

Ba bilaa cieŋo naŋo-i baa bibieŋo jo baa-yo Yesu wulaa

8 Nuɔmbaŋ buɔra, Yesu wuc ta kā *Olivi-tibinni-tānŋgu-na.² Ku cuo kaala-i-na, wuc naar jo *Diilodubuc-i-na. Nuɔmba-i hiere baa kūɔl ba-naa jo u wulaa. Wuc tīena tuɔ waŋ Diilon-nelma-i baa-ba.³ U juɔ'a u ne da *ānjīnamma pigāataamba-i baa *Fariŋbaa-ba juɔ ji jīna moloŋo cieŋo naŋo-i ba yaaŋga-na, wuc ba bilaa-yo baa bibieŋo.⁴ Banŋ jīena-yuɔ, baa gbē Yesu-i wuc: «Hāalātie, i bilaa cieŋo daayo-i baa bibieŋo.⁵ A ne da ānjīnamma-na, *Moisi ciera wuc i tie naŋ caamba famba temma-i baa tāmpēlīŋa i ko-ba. Nuc fuc, naŋ'a nie?»

⁶ Ba yuu-yo dumaŋo-na da ba ne sī u ka piiye cāl ba bel-o. Yesu wuc yaŋ-ba aa naa ture u yuŋgu-i tuɔ nyegēŋ hīema-na baa u niele.⁷ Baa cor ta ba yuu-yo. Banŋ yuu-yoŋ ba titirre dumaŋo-na, wuc ciir u yuŋgu-i aa naa cira: «Namaŋo-na, umaŋ duɔ saa ce kuubabalaanŋu dede, kutieŋo doŋ u naŋ-yo mi ne.»⁸ Aa naa tiraa ture u yuŋgu-i tuɔ nyegēŋ hīema-na.⁹ Uŋ piiye baa-ba dumaŋo-na, baa doŋ ta ba ta ba da-ba-diei. Ba bīnciŋo yaa taa igēna aa banamba cu. Ba taa dumēi hiere aa ji yaŋ Yesu yaa yoŋ baa cieŋo daayo-i.¹⁰ Yesu wuc ciir u yuŋgu-i aa naa cira: «Cieŋ nuɔ, ba curaa hie? Molo saa naŋ-ni wēi?»

¹¹ Cieŋ wuc cira: «Hāalātie, molo saa naŋ-mi.»

Yesu wuc cira: «Āhāa! Kã, muɔmi sie bi gāŋ baa-ni. Ŋga baa tiraa ŋ ce kuubabalaanŋu.»]

Yesu yaa fitīnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na

¹² Ku huonŋgu-na, Yesu wuc ji tiraa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuc: «Muɔmei fitīnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-

† *Diilodubuc niyataamba yuntaamba yaa naa puɔraa-ba baa *Fariŋbaa-ba-i. Niŋ 7.32. †† Niŋ 3.1-2.

na. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, u sie waa kukulma-na, u ka da gbagbaama maŋ kãaŋ baa-yo Diilon-nelle-na.»

¹³ *Fariŋbaa baa gbē-yo wuc: «Nuc da ŋ ji ta ŋ waŋ naŋ fereŋ maama-i, yuŋgu ce nie waa naŋ nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuc cira: «Muc mi suyaa mi muŋhelmu-i aa tiraa suc mi muŋkãmmu-i, a ce dumaŋo-na, da mi fie ta mi waŋ mamaŋ mi kūŋgu-na, mi sa kar coima. A ne da namaŋo-i, na sa suc mi muŋhelmu, na sa suc mi muŋkãmmu.¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilieŋ nemma aa ta na cāl nuɔmba-i, a ne da mei sa cāl nelieŋo.¹⁶ Aa da mi fie cāl umaŋ, da ŋ ne-ma, ŋ da-ma ninsoŋo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce weima-i mi diei; umaŋ puɔraa-mi, uu dii baa-mi.¹⁷ Ma sī ma nyegāaŋ na *ānjīnamma-na wuc: «*Siertaŋ da ba yu ba hāi nelma maŋ nuɔ-i, ninsoŋo.*»¹⁸ Terieŋgu faŋgu-na, muc baa mi To-i miemei siertaŋ mie mei maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

¹⁹ Fariŋbaa-ba yuu-yo wuc: «Ŋ to dii hie?»

Yesu wuc cira: «Na sa suc muɔŋo-i na ka ce nie gbāa suc mi To-i. Cuc na taa na suc muɔŋo-i, naa naa gbāa suc mi To-i.»

²⁰ Yesu waa *Diilodubuc-na tuɔ waŋ Diilon-nelma-i aa tuɔ piiye nel daama-i. U waa banŋ dii gbeŋa-i kusucŋ-nu ba hā Diilonŋo-i. U belmaŋ-huonŋguŋ ŋa naa ku saa hi dumaŋo-na, molo saa haa u naŋga yuɔ.

Yesu pigāaŋ u sīnni-i

²¹ Yesu wuc suonu u āndaanŋu-i baa-ba wuc: «Mi ka ta. Aa mi suyaa mie na ka taara-mie. Na sie bi gbāa kã miŋ kãŋ kusucŋ-nu; a ce dumaŋo-na, na ka ku baa na āmbabalma-i.»

²² *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuc: «Bige-i cie wuc i sie gbāa kã uŋ kãŋ kusucŋ-nu? U taara duɔ ko u fere wēi?»

²³ Yesu wuc cira: «Namaa hilaa hīemaŋ bande aa mei hel ɔɔɔ. Hīemaŋ-baamba'i namaŋo-i aa muɔŋo-i hīemaŋ-wuonŋ muɔ sī,²⁴ ku'i cie mie na ka ku baa na āmbabalma-i. Coima saa fa, da na saa hūu-ma wuc umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i, na ka ku baa na āmbabalma-i.»

²⁵ Baa yuu-yo wuc: «Nuɔŋo-i hai moloŋo nuɔŋe-i?»

Yesu wuc cira: «Mi pigāaŋ-na mi sīnni-i dii ku domma-na.²⁶ Na nelma ɔɔɔ dii mi da mi waŋ-ma baa-na, na yuŋ-maama ɔɔɔ bi dii mi da mi fielnu-mēi. Ŋga umaŋ puɔraa-mi huhurmantieŋo sī. Uŋ pigāaŋ-mi mamaŋ, mi waŋ ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

²⁷ Yesuŋ piiye baa-ba, ba saa suc wuc u gbē u To yaa-i.²⁸ Wuc cira: «Da na ji haa *Moloŋ-Bieŋo-i ɔɔɔ huonŋgu maŋ nuɔ-i, na ka suc suc wuc umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. Na ka bi suc wuc mi sa ce weima mi fere. Mi Toŋ waanŋ mamaŋ baa-mi, mi waŋ ma yaa-i.

²⁹ Umaŋ puɔraa-mi, mi ce u huonŋga-i; a ce dumaŋo-na uu dii baa-mi; u saa nanna-mie mi diei yoŋ.»

³⁰ Yesuŋ piiye dumaŋo-na, nuɔmba ɔɔɔ hūu u nelma-i.

‡ Ānjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kāmman-sebe (Nombres) 35.30

¹⁶ Farisíɛbaa-ba namba ta ba piye wuɔ: «Naacolŋo maŋ ciɛ maacɛŋ daama-i u siɛ gbāa jo Diilonŋ-jomma. Na saa da, u sa kǎŋ yitíɛnanŋu baa u maacemma-i.»

Banaŋ ba'a: «Ámbabalmanceronŋ hayo-i gbāa ce nel daama temma-i?» Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, baa hel ba-naa honniŋ.

¹⁷ Farisíɛbaa baa yuu naacolŋo-i wuɔ: «Nuo fuɔ, nanŋa niɛ naacolŋ daayo kǎŋgu-na?»

Wuɔ cira: «Mei wulaa, *Diilopɔpuɔrbilonŋ.»

¹⁸ *Yuifubaa baa sire wuɔ naacolŋ daa u saa naa yir. Baa bī u bīncuɔmba jo. ¹⁹ Baŋ juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Namaa biɛŋo-i naacolŋ daayo-i wei?»

Baa cira: «Úu, miɛ biɛŋo.»

Yuifubaa ba'a: «U huɔŋ baa yirsīnni-i wei?»

Naacolŋo bīncuɔŋ ba'a: «Úu, u huɔŋ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufienŋa ciɛ niɛ aa puur fiefie-i-na?»

²¹ U bīncuɔŋ ba'a: «Coima saa fa, i saa suɔ u yufienŋa ciɛ dumaa puur, aa i saa bi tiraa suɔ umanŋ puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuuŋ fuɔ fɛrɛ-i, bisālāanŋo sī; maŋ ciɛ dumaa, u ka waŋ-ma baa-na.» ²² Kumaŋ naa ciɛ ba waŋ mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuɔ umanŋ duɔ cira Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋortienŋ maŋ u yaa Yesu-i, ba nyaa kutienŋo-i *Diilonelhāalā-dūŋgu-na. ²³ Kufanŋu korma'i naa ciɛ u bīncuɔmba cira ba yuu fuɔ fɛrɛ-i bisālāanŋo sī.

²⁴ Ku huonŋu-na, Farisíɛbaa-ba tiraa ji bī naacolŋo-i ji cira: «Ne Diilonŋo-i aa ŋ waŋ ninsoŋo-i; naacolŋ daayo-i nelfefienŋo sī, miɛ fɛrɛ-i i suyaa-ma.»

²⁵ Naacolŋ wuɔ cira: «Mei siɛ gbāa cira nelfefienŋo, mei siɛ bi gbāa cira nelfefienŋo sī. Nga ma diei maama maŋ meŋ suyaa-ma: U puurii mei yufienŋa-i.»

²⁶ Baa yuu-yo wuɔ: «U ciɛ-ni niɛ? U puurii ŋ yufienŋa-i puur hama-i temma-i?»

²⁷ Naacolŋ wuɔ cira: «Mi waanŋ-ma baa-na, na saa yiera nu-ma. Bige-i ciɛ na'a mi tir-ma? Namaa na bi taara da na ce u *hāalābien namaa wei?»

²⁸ Baa pāŋ ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuɔnei u hāalābilonŋ nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi hāalābienŋ miɛ. ²⁹ I suyaa wuɔ Diilonŋo piye baa Moisi-i, ŋga daayo-i i sa suɔ u muŋhelmu!»

³⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Namaa gberɛ! Na sa suɔ u muŋhelmu a ne da u puurii mei yufienŋa-i! ³¹ Na suyaa kerre wuɔ Diilonŋo sa nu nelbabalaamba nunni-i de! Umanŋ duɔ tuɔ wuɔ u hūmelle-i aa tuɔ ce u huɔŋga-i u nu fuɔ nuŋgu yaa-i. ³² Molonŋo maŋ huɔŋ baa yirsīnni-i, iŋ siire ji hi baa nyunŋo, i saa nu-ma dede wuɔ mɛŋŋ daayo puurii kutienŋo yufienŋa-i. ³³ Kuɔ naacolŋ daa u saa naa jo Diilonŋ-jomma, uu naa saa gbāa ce bīŋkǎŋgu.»

³⁴ Baa cira: «Daa u cɔrnu de! Nuɔni maŋ huɔŋ baa āmbabalma-i, nuɔnei gbāa pigāanŋ miɛŋo-i nelma wei?» Aa naa pāŋ nyaa-yo hiel-o Diilonelhāalā-dūŋgu-na.

Yirsīnni dii ni hāi

³⁵ Baŋ duɔnya naacolŋo-i, Yesu wuɔ nu-ma aa kǎ u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «Ŋ haa ŋ nanŋa-i *Molonŋ-Bienŋo-na wei?»

³⁶ Naacolŋ wuɔ: «Hāalātie, u yaa hai? Pigāanŋ-mi baa-yo; mi taara mi hūu u maama-i!»

³⁷ Yesu wuɔ: «U yaa ŋ yaanŋa-na; u yaa piyenŋ baa-ni.»

³⁸ Naacolŋ wuɔ: «Itie, mi hūyāa-ma.» Aa naa pāŋ dūu-na Yesu yaanŋa-na.

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ hīɛma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufienŋa-i aa suuye bamaŋ daanŋ ba waanŋa-i.»

⁴⁰ *Farisíɛbaa-ba namba waa u caanŋu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-ma wuɔ na yirii, āmbabalma naa saa waa-nei, ŋga nanŋ ciera namaa saa yir, na āmbabalma dii ma temma-i yogo.»

Yesu yaa āncīinafɛfienŋo-i

10 Baŋ tīyāa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji nanŋ gbānalāanŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Umanŋ duɔ yanŋ naatuɔŋgu dumelle-i aa suur yanŋa nanŋga, coima saa fa, ba bī u yaa-i cuoyuo-i. ² Nga umanŋ duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuɔntienŋo-i, u yaa āncīinanŋo-i.

³ Tūlmaba suɔ ba tienŋo-i. Duɔ kǎ de-i-na, umanŋ niɛyanŋ naatuɔŋgu-i u sire puur dumelle-i hā-yo, u tuɔ bī tūlmaba-i ba yiriɛŋ-na ba da-ba-diei, ba ta ba hel. ⁴ Baŋ suɔ-yonŋ dumaanŋo-na, duɔ ji bī-ba ba hel hiere, u ta ba yaanŋ-na aa ba cu-yo. ⁵ Nga da ba'a ba sa suɔ-ni, ba siɛ siɛ cu ŋ huonŋ-nu. Baŋ'a ba sa suɔ ŋ yalle-i, da ŋ bī-ba, ba bir yanŋ aa ta ba gbar-niɛ.»

⁶ Yesuŋ naanŋ gbānalāanŋ daaku-i, ba saa suɔ ku yunŋu-i. ⁷ Wuɔ tiraa cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Muɔmei naatuɔŋgu dumelle-i. ⁸ Bamaŋ juɔ yaanŋa muɔmi-na hiere, cuobaa; ŋga tūlmaba saa nu ba nunni-i. ⁹ Muɔmei dumelle-i. Umanŋ duɔ suur baa dumelle-i, kutienŋo kuraa. U gbāa tuɔ suur aa tuɔ hel kuŋ dolaanu-yuɔ dumaa, aa u ka tuɔ da u niiwuoni-i. ¹⁰ Cuoyuo jommanŋ-yunŋu yaa a ji cuo, siɔ a ji ko, da ma'i bi sī a ji guɔla. Nga muɔmi juɔ da mi ji kor nelbiliemba-i ba waa ba fɛrɛŋ nuɔ.

¹¹ «Da ŋ nu wuɔ āncīinafɛfienŋo-i, u yaa muɔŋo-i. Umanŋ ka hūu-ma ku u tūlmaba maama-na, u yaa āncīinafɛfienŋo-i. ¹² Da ba biɛ umanŋ u tuɔ ceŋ tūlmaba-i, ba sa bī ufaŋo-i āncīinanŋo. Tūlmaba-i fuɔ baamba sī; u taara gbeŋa. Fuɔ temma-i, duɔ ji da jara jo, u gbar aa yanŋ u jo ji bel u yufellenŋ-wuonŋo-i ta. ¹³ Fuɔ juɔ duɔ ji taara gbeŋa; tūlmaba maama ce niɛ aa waa kpelle u huɔŋga-na? ¹⁴ Muɔmei āncīinafɛfienŋ muɔŋo-i. Muɔ baa mi To-i iŋ suɔ i-naa dumaa, muɔ baa mi tūlmaba-i i bi suɔ i-naa dumei. Aa mi hūyāa-ma da mi ku ba maama-na.

¹⁶ Tūlmaba namba bi dii baa-mi yanŋa nanŋga. Mi saaya mi kǎ ka nyaa-ba jo baa-ba tūusēlle ji ce di diei aa āncīinanŋo bi waa u diei. Da mi kǎ, ba ka nu mi nuŋgu-i.

¹⁷ «Miŋ hūyāa-ma da mi ku mi tūlmaba maama-na aa da mi sire, ku ciɛ mi maama ta ma dɔlnu mi To-i. ¹⁸ Muɔ da mi saa siɛ, molo siɛ gbāa ko-mi. Ku dolaanu muɔmei mi pā mi fɛrɛ. Ku fīŋgūɔ dii-miɛ mi da mi ku aa sire. Mi To puɔraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹ Yesuŋ waanŋ mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honniŋ. ²⁰ Ba fīŋgūɔ baa ta ba piye wuɔ: «Naa-

colŋ daa u yuŋgu si dii! *Jīna dii-yuɔ! Baa na ta na nu u nelma-i.»²¹ Banar ba'a: «Jīna duɔ waa moloŋo maŋ nuɔ-i, u sie gbāa piiye dumandɛ-i-na. Namaa daa jīna ba nolŋo gbāa puur moloŋo yufienja wei?»

Yuifubaa-ba cīnaana Yesu-i

²² Waan-huɔŋguŋ juɔ hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Di-ilodubua *migāaman-ponsaanŋu-i *Yerusalemu-i-na. ²³ Yesu wuɔ kā ka tuɔ wuɔra u biŋ *Salomɔ kukuru-unŋu-na. ²⁴ Yuifubaa baa kā ka cīlā-yuɔ aa naa yuu-yo wuɔ: «Ŋ ka kaala ŋ nelma-i baa-ye yaku-i? Da kuɔ Di-ilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortienŋo maŋ u yaa nuɔŋo-i, waŋ ninsoŋo-i baa-ye ke!»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi waanŋ-ma baa-na cor tī, ŋga na saa hūu-ma. Miŋ ceŋ mamaŋ mi To yerre-na ma yaa pigāan mi sīnni-i. ²⁶ Ŋga nanŋ'a naa sī mei tūlŋ namaa, na saa hūu mi nelma-i. ²⁷ Mi suɔ mi tūlmba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-mie. ²⁸ Mi hā-ba cicēlma maŋ sa tīeŋ dede. Ba cɛraa ba ku, aa molo sie gbāa hūu-ba mi wulaa. ²⁹ Mi To yaa hāa-mi baa-ba, u fīŋgūɔ jīenya nuɔmba-i hiere ba wuonŋo-i, a ce dumaanŋo-na, molo sie gbāa hūu u diei u wulaa. ³⁰ Muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i.»

³¹ Uŋ piiye dumaanŋo-na, Yuifubaa baa tiraa biera tāmpeleŋiŋa da ba nanŋ-yo. ³² Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi To cie mi ce nelfafamma bɔi pigāan-na. Miŋ cie mamaŋ, na taara na nanŋ-mi ko-mi hama-i yuŋ-nu'i jebi?»

³³ Yuifubaa ba'a: «Niŋ cie nelfafamma maŋ, i saa cira i nanŋ-ni mafamma maa-na; niŋ wuɔraŋ ŋ bīena Diilonŋo yerre-i wuɔ nuɔ Diilonŋ nuɔ, ku'i cie yie i nanŋ-ni ko-ni.»

³⁴ Yesu wuɔ: «Ma nyegāan na *ānjīnamma-na wuɔ Diilonŋo ciera: *«Namaanŋo-i naa dii ŋaa Diilonŋo.»*³⁵ Diilonŋ-nelmaŋ vii bamaŋ, Diilonŋo ciera wuɔ baa dii ŋaa Diilonŋo. I sie bi gbāa maar Diilonŋ-āndaanŋu-i. ³⁶ Uŋ hielaa muɔmi maŋ puɔr-mi mi jo hīema-na, bige-i cie da mi cira Diilonŋ-Bieŋ muɔ, na'a mi bīena Diilonŋo yerre?»
³⁷ Da kuɔ mi sa ce mi To maacemma, baa na hūu mi nelma-i. ³⁸ Ŋga da kuɔ mi ce ma yaa-i, hūyāan-maŋ. Da na fie'a na saa haa na nanŋa mie, miŋ ceŋ mamaŋ, hūyāan-maŋ wuɔ Diilonŋ-maacemma; ku yaa na ka suɔ wuɔ mi To dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo.»

³⁹ Uŋ waanŋ mafamma-i, Yuifubaa baa tiraa sire wuɔ ba bel-o. Wuɔ kor ba wulaa.

⁴⁰ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ bir kā *Yurdɛ bomborre nande-na, dii Nsāanŋ taa u *batisenŋ nuɔmba-i kusunŋ-nu, ka tīena da huonŋu cellɛ. ⁴¹ Nuɔŋ baa kūɔl ba-naa nyaa u huonŋ-nu. Ba taa ba piiye wuɔ: «Nsāanŋ siire, u saa ce himma dede. Ŋga uŋ waanŋ mamaŋ hiere naa-colŋ daayo kūŋgu-na, ninsoŋo.»

⁴² Nuɔmba bɔi hūyāa Yesu nelma-i terienŋu fanŋu-na.

Lasaar kuliŋgu-i

11 Yesu jīeŋo nanŋo waa Betani-i-na ba taa ba bī-yo Lasaar. U tūɔbaa-ba waa ba hāi: Ba taa ba bī unanŋo-i Marti aa bī unanŋo-i Maari. Maari fanŋo yaa naa

kūɔna natikolo-hūmma-i Itienŋo gbeini-na aa naa hurre-nie baa u yukusīnni-i. ††

Lasaar wuɔ ji cii jarma-na. ³ U tūɔbaa-ba puɔr ba ka waŋ baa Yesu-i wuɔ u jīeŋo janŋ. ⁴ Banŋ waanŋ-ma, Yesu wuɔ cira: «Janŋ daama saa jo da ma ji ko Lasaar, ŋga ma juɔ da ma ji ce Diilonŋo-i bɔi baa u Bieŋo-i hiere.»

⁵ Lasaar baa u tūɔbaa-ba-i, ba maama taa ma dɔlnu Yesu-i ma cor. ⁶ Banŋ tūɔnu-yuɔ wuɔ Lasaar si dii hīnni, wuɔ waŋ yinni hāi cor ⁷ aa naa suɔ gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «I ka bir kā *Yude-i-na.»

⁸ U hāalābiemba cira: «Hāalātie, ma sī *Yuifubaa-ba taa ba taara ba nanŋ-ni baa tāmpeleŋiŋa ko-ni terienŋu fanŋu-na ke? Ku saa bi da yinni yogo aa ŋ'a i bir kā!»

⁹ Yesu wuɔ nanŋ gbānalāanŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Ma sī lerbaa cīncieluo ba hāi dii bāanŋu-na ke? Da ŋ ta ŋ wuɔ bāanŋu-na, ŋ sa tīsīŋ ŋ fere dumaa, ¹⁰ ŋga da ŋ ta ŋ wuɔ isunŋgu-na, cecer maa sī, ŋ sa gbānŋ aa tīsīŋ ŋ fere.»

¹¹ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ cira: «I jīeŋo-i Lasaar yaa kuraa duɔfūŋ, mi ka kā ka piŋ-yo.»

¹² U hāalābiemba cira: «Da kuɔ u kuraa duɔfūŋ, waŋ-yo fafalmu ka da-yuɔ.»

¹³ Yesu taa u taara u waŋ Lasaar kuliŋgu maama yaa baa-ba dumaanŋo-na, ŋga ba saa suɔ. Bafamba daa nie sī u waŋ duɔfūgbānŋgbālāmmuŋ maama. ¹⁴ Banŋ'a ba saa suɔ Yesu nelma yaanŋa-i dumaanŋo-na, wuɔ naa wuɔ waŋ-ma gbar-ma baa-ba wuɔ Lasaar jarma yaraa-yo. ¹⁵ Aa naa cira: «Uŋ'a u saa ku mi caanŋ-nu, ku dɔlaanu-mie cor. Ku ka kāyā-nei na haa na nanŋa-i mie fafamma. Siirenŋ i ka ne kuŋ yenŋ dii dumaa.»

¹⁶ U hāalābilonŋo nanŋo waa, ba taa ba bī-yo Toma, Girekibaa ba'a Didimu; ku yuŋgu yaa wuɔ pīebaa. Fuɔ wuɔ gbɛ u nahāalābiemba namba-i wuɔ: «Yaanŋ i kā, da ku ka waa kuliŋgu, i bi ku baa Itienŋo-i hiere.»

Yesu yaa cicēlma tienŋo-i

¹⁷ Yesuŋ kāa ka hi, wuɔ nu wuɔ banŋ fuuriye Lasaar u yinni naa yaa waa yiŋgu fanŋu-na. ¹⁸ Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba siei, ¹⁹ a ce dumaanŋo-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa kā da ba ka jaal kuliŋgu-i.

²⁰ Martiŋ juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jārā-yuɔ aa naa waŋ Maari yaa tīena dumelle-na baa niraamba-i.

²¹ Uŋ kaa hi, wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tūɔ naa saa ku. ²² Ŋga mi suyaa mie niŋ yenŋ terienŋu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, da ŋ cārā kumaŋ Diilonŋo wulaa, u ka hā-ni baa-ku.»

²³ Yesu wuɔ cira: «Ŋ tūɔ ka sire.»

²⁴ Marti wuɔ cira: «Mi suyaa mie miwaanŋo tīmmanŋ-yiŋgu-na, kuonŋ da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei siirenŋ kuomba-i aa muɔmei cicēlma-i. Umaŋ duɔ haa u nanŋa mie, duɔ fie ku, u ka sire. ²⁶ Aa umaŋ duɔ haa u nanŋa mie, u cɛraa u ku; ku yuŋgu yaa wuɔ u daa cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. Ŋ hūyāa mafamma-i wei?»

† Gbeliemān-nalāanŋu (Psaume) 82.6

†† Nsāa 12.3

²⁷ Marti wuc: «Itie, mi hūyāa-ma. Mi hūyāa-ma wuc *Konkortienjo maŋ naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnei Diilonɔ-Bien nuɔŋo-i.»

²⁸ Martiŋ waan mafamma-i, wuc ta kūŋ. Uŋ kaa hi, wuc cuo bī Maari-i a waŋ baa-yo wuc: «Hāalātienuo juɔ; wuc mi ji waŋ baa-ni ŋ kã u wulaa.»

²⁹ Maariŋ nuɔ mafamma-i, wuc pāŋ sire baa gbarunɔ tuɔ kã Yesu wulaa. ³⁰ Yesu wuc sa hi suur nellen-huɔŋga-na yogo, Martiŋ kãa ka da-yo terienɔ maŋ nuɔ-i, u waa yogo kusunɔ-nu'i. ³¹ Yuifubaa-ba maŋ waa ta ba ce jaaluŋgu-i, baŋ juɔ da Maari tāanu hel dumaanɔ-na, baa sire cu u huonɔ-nu wuc sī u kã tɛŋɔ cīn-corre'i nuɔ-i duɔ ka kaal. ³² Wuc kã ka hel Yesu terienɔ-na. Uŋ kaa'a u ne da Yesu-i, wuc kã ka dūuna u yaanɔga-na aa naa cira: «Itie, kuc nii naa waa, mi tūɔ naa saa ku.» ³³ Aa pāŋ haa u nammu-i u yuŋ-nu. Ba-maŋ naa kãa baa-yo, baa bi kã ba ta ba kaal hiere.

Yesuŋ daa baŋ kaal dumaanɔ-na, u huonɔ kaa pāŋ kūɔl. ³⁴ Wuc yuu-ba wuc: «Na fuuriye-yuc hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka pigāan-ni baa terienɔ-i.»

³⁵ Yesu wuc pāŋ doŋ tuɔ kaal. ³⁶ Yuifubaa baa ta ba pi-iyee baa ba-naa wuc: «Na saa da, kuloŋo maama taa ma dɔlnu-yuc de!» ³⁷ Banaŋ baa ta ba piyye wuc: «Ma sī u yaa puurii yironɔ yufienɔ-i ke? Bige-i cie u saa cie Lasaar baa ku?»

³⁸ Yesu huonɔŋaŋ ŋa naa gbuu kūɔl dumaanɔ-na, wuc kã ba kã cīn-corre terienɔ-na. Di waa tāmpɛfuonɔ-nu aa ba ce tāmpɛlle suuye di nuŋgu-i. Baŋ kaa hi, ³⁹ wuc cira: «Halaanɔ tāmpɛlle-i!»

Marti wuc cira: «Itie, u yinni naa yaa de-i uŋ fuuriyye; u ka doŋ tuɔ hūŋ dii.»

⁴⁰ Yesu wuc cira: «Marti, ma sī mi waan-ma baa-ni mie da ŋ haa ŋ nanɔga mie ŋ ka da Diilonɔ uŋ hii dumaa ke?»

⁴¹ Baa halanɔ tāmpɛlle-i. Yesu wuc tā u yuŋgu-i dɔɔ aa naa cira: «Baba, niŋ nuɔ mi nuŋgu-i mi jaal-ni bɔi. ⁴² Mi suyaa mie ŋ sa yagar mi nuŋgu-i, ŋga bamaŋ dii mi caanɔ-na mi piyye ba yaa da ba suc wuc nuɔnei puɔraa-mi.» ⁴³ Uŋ waan mafamma-i, wuc piyye da gba-gaga wuc: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bande!» ⁴⁴ Kuloŋ wuc hel jo; u gbeini fienya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yuŋgu-i. Yesu wuc cira: «Firiŋ-yon aa na yaŋ u kã!»

Ba taara ba ko Yesu-i

(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)

⁴⁵ *Yuifubaa bɔi baa kãa Maari ba terienɔ-na da ba ka jaal ba tūɔ kuliŋgu-i. Baŋ juɔ da Yesu cie nel daa-ma-i, ba fīŋŋũɔ baa hūu u maama-i. ⁴⁶ Banaŋ baa bir yaŋ aa kã ka tūnu *Fariŋɛbaa-ba-i baa uŋ cie mamaŋ. ⁴⁷ Baŋ tūɔnu-bei dumaanɔ-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa Fariŋɛbaa baa tigiŋ *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolŋ daa u wucra u ce himma bɔi, i ka ce nie? ⁴⁸ Die bi yaŋ u cor tuɔ ce, nuɔmba-i hiere ba ka cu u huonɔ-nu. Da ŋ bi da ba cuu u huonɔ-nu, *Oromɛbaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubuc-i aa ko-ye hiere.»

⁴⁹ Unanɔ waa ba hɔlma-na, ba taa ba bī-yo Kayifu. U yaa waa *Diilojigāntaamba yuntienɔ-i belle fandena. Fuɔ wuc cira: «Na sa suc ku yaanɔga-i de! ⁵⁰ Na saa suc

wuc nelduɔŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku bɔyaa nelle da di muonu wei?»

⁵¹ Kayifuŋ waan nelma maŋ daama-i fuɔ maawamma sī. Uŋ waa Diilojigāntaamba yuntienɔ-i belle fandena dumaanɔ-na, Diilonɔ yaa diyaa-ma u nuŋgu-na, wuc Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na ⁵² aa bi ku tigiŋ Diilonɔ-bisālmba maŋ dii hīŋgu-na a ce-ba ku-uduɔŋgu. ⁵³ Yinduɔŋgu faŋgu-na, Yuifu ba yuntaan baa yiera-mei wuc fuɔ ba ko Yesu-i. ⁵⁴ Baŋ puu mafamma-i, Yesu wuc yaŋ-ba aa tuɔ fuo u hel. Duɔ hel u sa yaŋ ba da-yo. Ku huonɔ-na, wuc ji ta baa u *hāalābiemba-i ka tīena nelle nandena ba bī-de Efiramu, di saa maa baa hīɛkuraanɔgu-i.

⁵⁵ *Kɔrsīnni tīmmaŋ-ponsaanɔŋ juɔ piɛ, *Yuifubaa baa jānu ba-naa da bāmbāale *Yerusalemu-i-na da ba tigiŋ ba fɛɛ a saa baa ba Diilonɔ-hūmelle-i aa ponsaanɔ suɔ da ku hi. ⁵⁶ Nuɔmbaŋ juɔ dumaanɔ-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubuc dumelle huonɔga-na, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piyye wuc: «Na yuu ba'a naacolŋ daayo ka jo ponsaanɔ daaku-na wei?» ⁵⁷ A ne da Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa Fariŋɛbaa-ba naa waŋ baa nuɔmba-i wuc u maŋ duɔ suɔ uŋ yon kusunɔ-nu, kutienɔ pigāan-ba baa-yo ba ka bel-o.

Maari kūɔna natikolo-hūmma Yesu gbeini-na

(Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

12 *Kɔrsīnni tīmmaŋ-ponsaanɔŋ juɔ tīe yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuc kã Lasaarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasaar faŋo yaa naa kuu aa Yesu wuc sire-yuc. ² Uŋ kãa, baa haa bituonɔgu u yerren. Marti yaa cie niwuoni-i aa bie hã-ba. Lasaar waa baa-ba tuɔ wuc. ³ Maari wuc bie natikolo nanɔ-i litiri boluonɔgu, a kūnna Yesu gbeini-na aa ce u yukusīnni-i hurre-nie. Natikolo faŋo-i baa cie-yo baa *naar-yomma ma kula. U sullu waa kpelle. Wuc sire nyaayã dūŋgu-i. ⁴ Yesu *hāalābilonɔ maŋ ba naŋ bīŋ-yon *Yuda-Isikaro-i, u maŋ juɔ hel Yesu huonɔgu-na, wuc cira: ⁵ «Natikolo daayo naa gbãa da *deniebaa nuɔsũɔ komuɔŋa ndii. Bige-i cie u saa yaŋ i suor-o a hã sūntaamba baa gbeina faŋa-i?» ⁶ Ku saa ce ŋaa sūntaamba hujarre waa-yuc ku'i cie u tuɔ waŋ mafamma-i de! U taa u waŋ-ma baa u huɔya-maama. U yaa taa u tiera ba gbeina-i, a ne da u taa u cuo; a ce dumaanɔ-na u taa u dii u nanɔga-i yei.

⁷ Uŋ waan mafamma-i, Yesu wuc cira: «Yuda, yaŋ cienɔ fiisa! U kūɔna natikolo daayo-i mie tuɔ cie mi kuliŋgu yaa-i. ⁸ Sūntaamba dii baa-na bāanɔgu-i baa isuonɔgu-i, ŋga muɔmi sie tīena baa-na gbula.»

Nuɔmba gbagbarra Yesu huonɔ-nu

⁹ *Yuifubaa-baŋ juɔ nu wuc Yesu juɔ dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa kã da ba ka ne-yo aa bi ne Lasaar. ¹⁰ *Diilojigāntaamba yuntaan baa sire wuc ba ko Lasaar ¹¹ wuc u siremma cie Yuifubaa bɔi nanna ba bīncuonɔ-hūmelle-i aa hūu Yesu maama-i.

nuo-i? Mi sa waŋ meɪ kusūŋ-maama. Mi To yaa puɔraa-mi, aa miŋ gbɛ mi waŋ mamaŋ hiere, u pigāaŋ-mi baa-ma u fere. ⁵⁰ Aa mi suyaa miɛ uŋ waŋ mamaŋ baa-mi, ma yaa diyaŋ neliɛŋ nuɔŋo-i cicɛlmaŋ-hūmelle-na. A ce dumaŋo-na uŋ waŋ-ma baa-mi dumaa, mi bi waŋ-ma dumei.»

Yesu saaraaya u hāalābiemba gbeini-i

13 *Korsīni tīmman-ponsaŋgu waa ŋaa bisīŋ ku temma. Nyunŋo ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tamman-huɔŋgu hii tī duɔ kã Tuɔŋo wulaa. Bamaŋ waa baa-yo hīema-na, ba maama taa ma dɔlɔnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuɔŋgu-na, baa tīena ta ba wuo niwuoni-i. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, *Sitāni naa dii-ma tī *Yuda huɔŋga-na wuɔ u hel Yesu huɔŋgu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ Ŋga Yesu wuɔ suyaa wuɔ fuɔ fere hilaa Diilon-terien-nu jo, aa u ka bir kã u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii weima-i hiere hã-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaŋgu-na a hiel u jonŋoruo-i aa bie kompanŋa naŋga pɛyɛ u negelle-i. ⁵ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ bie bīŋkūŋgu a dii hūmma tuɔ saara u *hāalābiemba gbeini-i aa tuɔ hurre-nie baa kompanŋa maŋ u negelle-na. ⁶ Uŋ kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, naŋ sie gbāa saara meɪ gbeini-i.»

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i ŋ sie gbāa suɔ ku yunŋu-i nyunŋo-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu ŋ ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi sie sie aa yaŋ nuɔ ŋ saara mi gbeini-i!» Yesu wuɔ: «Da ŋ saa yaŋ mi saara-nie, ŋ suɔ kerre ŋ nuŋgu sī baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaŋo-na, saara-nie aa ŋ saara baa mi nammu-i baa mi yunŋu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umaŋ duɔ ce hūmma-i u ne welewele hiere, u kuɔŋ, u saara u fere ce nie? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuɔŋ, ŋga na hieroŋo sī.» ¹¹ Uu naa suɔ umaŋ ka hel u huɔŋgu-na ku'i cie wuɔ ba saa koŋ hiere.

¹² Uŋ juɔ saara ba gbeini-i tī, wuɔ bie u jonŋoruo-i dii, aa kã ka tīena u muntīenammu-na aa cira: «Miŋ cie kumaŋ nei daaku-i, na suyaa ku yunŋu-i wei? ¹³ Da na ce na ta na bī-mi wuɔ: «Hāalätie.» Kunie na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi maŋ na Tier muɔ baa na hāalätien muɔ, da mi saara na gbeini-i, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigāaŋ-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-i na hɔlma-na. ¹⁶ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Maacembiloŋo sa maar u yuntienŋo-i, aa pɔpuɔrbiloŋo sa maar umaŋ puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-i-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hūmelle-i, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piye de-i-na, mi sa gbɛ na hieroŋo. Mi suɔ miŋ fiela bamaŋ. Ŋga mamaŋ nyegāaŋ Diilon-nelma-na, ma gbɛ ma ce. Ma nyegāaŋ wuɔ: «Umaŋ taa u wuo baa-mi kaladuɔŋgu-na, u birii tuɔ gāŋ baa-mi.»[†]

¹⁹ Mi ka wuɔya waŋ-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hūu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. ²⁰ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ bel mi pɔpuɔrbiloŋo-i fafamma, kutienŋo bilaa

muɔmei; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, u bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Yesu firiye Yuda-i

²¹ Yesuŋ waŋ mafamma-i, u huɔŋga pāŋ kūɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nei: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huɔŋ-nu.»

²² *Hāalābien baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbɛ hai?» ²³ Hāalābiloŋo maŋ maama-taa ma dɔlɔnu Yesu-i ma yaŋ, u waa tīena u caŋgu-na. ²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piye baa-yo baa u naŋga, wuɔ u yuu-yo u gbɛ hai? ²⁵ Hāalābiloŋ wuɔ miel cira: «Itie, ŋ gbɛ hai moloŋo-i?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiiye *buruo-i hã umaŋ, u yaa-i.» Aa naa bül buruo-i a nafiiye hã *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudaŋ hūyāa buruo-i, *Sitāni wuɔ pāŋ sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire ŋ ce niŋ saaya ŋ ce mamaŋ, baa sere baa-ma!» ²⁸ Bamaŋ waa hiere juwuoterienŋu-na ba saa suɔ u nelma yaŋga-i. ²⁹ Yudaŋ taa u tiera ba gbeina-i, banamba da nie sī Yesu taara u ka sãa baŋ saaya ba ce ponsaŋgu-i baa nimaŋ, sisɔ wuɔ u ka hã sūntaamba-i bīŋkūŋgu. ³⁰ Yudaŋ hūyāa buruo-i dumaaŋo-na, wuɔ pāŋ sire hel. Ku waa isuɔŋgu.

Taa na dɔl na-naa

³¹ *Yudaŋ hilaa, Yesu wuɔ cira: «Fiefie-i-na, nuɔmba daa *Moloŋ-Bieŋo bɔbɔima-i baa Diilonŋo maama-i Moloŋ-Bieŋo-na. ³² [Uŋ cie ba da Diilonŋo bɔbɔima-i yuɔ,] ku sie vaaya, Diilonŋo ka bi ce ba da Moloŋ-Bieŋo maama-i fuɔ-i-na.» ³³ Aa naa cira: «Mi jēnaŋ namaa, mi yinni saa tiraa tīe bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa *Yuifubaa-ba-i, mi waŋ-ma baa namei fiefie-i-na: «Miŋ kāŋ kusuoŋ-nu, na sie gbāa kã.» ³⁴ Mi ka hã-na nelfelemma aa suɔ ta. Nelfelemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ miŋ dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dumei. ³⁵ Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ meɪ baŋ namaa.»

³⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ŋ kã hie?»

Yesu wuɔ cira: «Pier, miŋ kāŋ kusuoŋ-nu, ŋ sie gbāa kã baa-mi fiefie-i-na, ŋga ŋ ka ta ŋ jo huɔŋ-nu.»

³⁷ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, bige-i dii fiefie-i-na aa ŋ'a mi sie gbāa kã baa-ni? Da mi fie'a mi ka ku naŋ maa-ma-na, weima sī.»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Ŋ ka sie ku meɪ maama-na ninsoŋo wei? Ne! Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Kɔhɔldfēlāŋo sie hi bu, ŋ ka cīna-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

Da ŋ da Yesu-i ŋ daa Diilonŋo yaa-i

14 Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu cu. Yaŋ aa na haa na naŋga-i Diilonŋo-na baa muɔmi-na. ² Muntīenammu bɔi dii mi To dumelle-na. Kuɔ muntīenammu saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiŋ muntīenammu cie-na? ³ Da mi kã ka tigiŋ na muntīenammu-i tī, mi ka bir ji bie-na na ka tīena mi caŋ-nu.» ⁴ Aa naa cira: «Miŋ kāŋ kusuoŋ-nu na sa bi yaŋ ku hūmelle-i suɔma.»

† Gbeliemān-nalāŋgu (Psaume) 41.10

⁵ Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ niŋ kãŋ kusuwɔŋ-nu, i ce nie gbãa suɔ ku hũmelle-i?»

⁶ Yesu wuɔ: «Muɔmei hũmelle-i, muɔmei ninsonjo-i aa muɔmei cicɛlma-i. Molo sie gbãa kã mi To wulaa ni kutienjo saa cor baa muɔ. ⁷ Da na suɔ muɔŋo-i, na ka suɔ mi To-i. Nga fiefie-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

⁸ Filipu wuɔ cira: «Itie, da ŋ pigãaŋ-ye ŋ To-i i sie tiraa yuu-ni baa weima.»

⁹ Yesu wuɔ: «Filipu, mi bãaŋgu cuɔ baa-na, aa naŋ waa yogo naŋ sa suɔ-mi! Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa mi To yaa-i; ku ce nie ŋ'a mi pigãaŋ-na mi To-i? ¹⁰ N saa hũu-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i wei? Miŋ waŋ nelma maŋ baa-na, mei huɔya-maama sɪ. In yey kuuduɔŋgu baa mi To-i, u'i cieŋ u fereŋ maacemma.

¹¹ Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, na saaya na hũu-ma wuɔ ninsonjo. Da kuɔ coima, na sa ne miŋ ceŋ mamaŋ wei? ¹² Yaŋ mi waŋ ninsonjo-i baa-na, miŋ ceŋ mamaŋ daama-i, umaŋ duɔ haa u naŋga mie, u gbãa ce ma temma. Aa ji da miŋ kãŋ mi To wulaa de-i-na, kutienjo gbãa ce mamaŋ maaraa daama-i yere. ¹³ Da na cãrã bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu, aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na a ce mi To ce bci. ¹⁴ Da na cãrã kumaŋ aa bĩ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na.»

Yesu waŋ u hortienjo maama

¹⁵ «Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, na ka vaa na fere ta na ce miŋ waŋ mamaŋ baa-na. ¹⁶ Mi ka waŋ baa mi To-i u hã-na kakãyãtienjo u ji tĩe baa-na gbula.

¹⁷ Kakãyãtienjo faŋo yaa *Diilonj-Yalle-i; di yaa ninson-tienjo-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce du-maano-na u sie gbãa jo ba wulaa. Nga uŋ yey baa namaano-i, na suɔ-yo aa u ka tĩe baa-na gbula. ¹⁸ Mi sie ta aa yaŋ-na yombĩŋ namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Cɛlle, nuɔmba sie tiraa ta ba da-mi, nga namaano-i, na ka ta na da-mi. Mi ka tĩe gbula aa namaa na ka tĩe gbula. ²⁰ Ku yiin da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, aa namaa baa muɔŋo-i kuuduɔŋgu bi yaa-i.

²¹ Umaŋ duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama dɔlnu u yaa-i. A ne da mi maamaŋ dɔlnuŋ umaŋ, kutienjo maama ka dɔlnu mi To-i aa bi dɔlnu mei fere-i, aa mi ka pigãaŋ kutienjo-i mi fere.»

²² *Yuda naŋo waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i cie ŋ'a ŋ ka yaŋ nuɔmba namba-i aa pigãaŋ miemei baa ŋ fere?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma dɔlnu umaŋ, u ka tuɔ ce miŋ waŋ mamaŋ. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka dɔlnu mi To-i. Aa u maŋ da ma dɔlnu mi To-i, i ka jo ji har kutienjo-na. ²⁴ Mi maŋ da ma'a ma sa dɔlnu umaŋ, u sa ce miŋ waŋ mamaŋ. A ne da miŋ waŋ mamaŋ baa-na, mei kusũŋ-maama sɪ, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saŋ Diilonj-Yalle jo mei yerrenj. Di ka kãyã-nei. Di ka jo ji waŋ ma yaŋga-i baa-na hiere aa miŋ waŋ mamaŋ cor hiere, di ka ce ma tĩenu-nei. ²⁷ Mi fẽ na hɔmmu-i, aa mi fẽ-mu mei fẽmma. Mi sa fẽ-mu ŋaa nelbiliembanj fẽŋ ba-naa hɔmmu duma. Baa na yaŋ na hɔmmu cu, baa na bi yaŋ korma ta ma da-na. ²⁸ Ma sɪ mi waŋ-ma baa-na mie:

«Mi ka ta nga mi ka bir jo ke?» Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, miŋ kãŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nei.

Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔŋo-i. ²⁹ Mi walieya waŋ nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waŋ ninsonjo. ³⁰ Miwaŋ daayo tienjo † jo dii mi huon-nu; a ce dumaano-na, mi sie tiraa da piye bci baa-na. Nga u sie gbãa ce bĩŋkũŋgu mie. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-mie, aa tiraa suɔ wuɔ mi Toŋ'a mi ce mamaŋ, mi ce ma yaa-i ku'i cie *Bigãarãŋo tuɔ jo. Siirenj i halaŋ bande-i-na!»

Yesu dii ŋaa eresẽ-tibiin-kerre

15 Ku huonju-na, Yesu wuɔ ji naŋ gbãnalãŋ daaku-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Muɔmei *eresẽ-tibiin-kerre-i aa mi To yaa ku tienjo-i. ² Mi negemmu maŋ sa maŋ hiere, u ka kar-mu nanna aa mamaŋ maŋ, u ka jũrã-muɔ a ce mu migãaŋ ta mu maŋ fafamma. ³ Miŋ waŋ nelma maŋ baa-na, ma migãaŋ-na tĩ. ⁴ Nyaarãŋ-mie ŋaa muɔ miŋ nyaarã-nei duma. Na suyaa wuɔ negenja maŋ da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka sie gbãa maŋ de! Kuuduɔŋgu yaa baa namaano-i: Da na saa nyaar muɔmi-na, na sie gbãa ce bĩŋkũfafaŋgu.

⁵ «Muɔmei tibiinju-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da mie mii si dii, na sie gbãa ce bĩŋkũŋgu. Umaŋ duɔ nyaar-mie aa muɔmi bi nyaar-yuɔ, kutienjo gbãa ce wei-ma bci. ⁶ Umaŋ duɔ saa nyaar-mie, ba bũul kutienjo-i ka nanna puona ŋaa da ba jã negenja-i baŋ bũul-kaŋ ka nanna duma ka kuol ba bie-ka dii-ka dãamu-na caa-ka. ⁷ Nga da na nyaar-mie, aa mi nelma waa na hɔmmu-na, da na ta na taara kumaŋ, na cãrã-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hã Diilonjo-i, aa cu mi huon-nu, ku yaa cieŋ mi To ce bci. ⁹ Mi Toŋ dɔlaa-mi duma, muɔmi bi dɔlaa namaano-i dumei. Tiyãaŋ mi caaŋ-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Miŋ waŋ mamaŋ baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dɔlnu-mie ŋaa muɔ miŋ ceŋ mi To maama-i mi maama ta ma dɔlnu-yuɔ duma.»

Yesu hãalãbiemba birii u jẽnaamba

¹¹ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Mi taara na hɔmmu fẽ da yogogo mei kaŋga temma-i ku'i cie mi ta mi waŋ nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dɔl na-naa ŋaa muɔmiŋ dɔlaa-na duma.

¹³ Nelienj nuɔ da ŋ hũu-ma ku ŋ jẽnaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mufammu-i? ¹⁴ Miŋ waŋ mamaŋ baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi jẽnaaŋ namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi bĩ-na maacembienj namaa, mi bĩ-na mi jẽnaaŋ namaa. Hama-i nuɔ-i? Maacembilonjo sa suɔ u yuntienjo kusũŋgu-i. A ne da namaano-i, mi Toŋ waŋ mamaŋ baa-mi hiere, mi waŋ-ma baa-na. Terienju fangu-na, mi sie gbãa bĩ-na mi maacembienj namaa. ¹⁶ Ku saa ce ŋaa namei fiela muɔ, muɔmei fiela namaa aa puɔr-na wuɔ na ka ce maacenfafamma aa na yaŋ na maacemma da belle, ku yaa da na cãrã bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu mi To wulaa aa bĩ mi yerre-i u

† Miwaŋ daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

ka hã-na baa-ku. ¹⁷ Nga miŋ taaraŋ kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na dɔl na-naa.»

Nelbilibiamba bigãaŋ Diilonjo-i

¹⁸ «Da na da nelbilibiamba bigãaŋ-na, na saaya na suw wuɔ ba bigãaŋ muɔmei igẽna. ¹⁹ Kuɔ na waa baa-ba, baa naa dɔl-na wuɔ bafamba baarŋ namaa. Nga mi fiɛlaa namaaŋo-i hiel-na ba hɔlma-na; bafamba baarŋ namaa sɪ, ku'i ciɛ ba bigãaŋ-na. ²⁰ Yaarŋ mi nel daama ta ma tɪɛnu-nei: «Maacembilonjo sa maar u yuntienjo-i.» † Da ba huol mi yaarŋ-na, ba ka bi huol namaa na yaarŋ-na. Da ba nu mi nuŋgu-i, ba ka bi nu namaa kũŋgu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mei maa-na. Baŋ'a ba saa suw umaŋ puɔraa-mi, ku'i ciɛ. ²² Kuɔ mi saa naa jo ji piye baa-ba, molo naa saa cãl-ba. Nga dɛ-i-na, ba siɛ gbãa da ãntaalãmma.»

²³ «Umaŋ duɔ bigãaŋ muɔŋo-i, kutienjo bi bigãaŋ mi To-i. ²⁴ Miŋ ciɛ himma maŋ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuɔ molo siɛ gbãa ce ma temma. Kuɔ ba saa naa da-ma, molo naa saa cãl-ba. Nga ba daa-ma aa cor ta ba bigãaŋ-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Mamaŋ nyegãaŋ ba *ãŋjĩnamma-na, ma'i saa ce daama-i wei? Ma nyegãaŋ wuɔ: «Ba bigãaŋ-mi gbãŋgbãŋ.»†

²⁶ «Mi To uŋ ka hã-mi kakãyãtienjo maŋ mi saarŋ-yo hã-na, u yaa ninsontienjo-i. Duɔ jo, u ka piye mi maa-ma-i tũnu nuɔmba-i. ²⁷ Aa namaa fɛɛ-i, iŋ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaŋ namaa.

Diilonj-Yalleŋ ka jo ji ce mamaŋ

16 «Mi sa taara ku ji nuɔl-na Diilonj-hũmelle-na ku'i ciɛ mi ta mi waŋ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilonelhãalãdũnni-na. Aa yiŋgu dii baa yi-ŋgu, bamaŋ ji taa ba ko-na, ba ka da nie sɪ ba cãa Di-ilonjo'i dumaarŋo-na. ³ Baŋ'a ba saa suw mi To-i baa mei fɛɛ-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Ku-maŋ ciɛ mi wuɔya ta mi waŋ-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suw wuɔ mi waarŋ-ma baa-na cor tɪ. Mii naa waa na caarŋ-nu ku'i ciɛ mi saa waŋ-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ Dɛ-i-na, mi ta da mi kã umaŋ puɔraa-mi u wulaa, aa molo saa da duɔ yuu-mi wuɔ: «Nj kã hie?» ⁶ Mi suyaa miɛ miŋ waarŋ mamaŋ baa-na daa-ma-i, ma'i saa dɔlnu-nei. ⁷ A ne da mi waarŋ ninsoŋo yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kãyã-nei. Na saa da, da mi saa ta, kakãyãtienjo siɛ gbãa jo. Fuɔ mi kã ka hi aa saarŋ-yo hã-na. ⁸ Duɔ jo, u ka pigãaŋ nelbilibiamba-i wuɔ ba piera ãmbabalma kũŋgu-na, ba piera viisĩnni kũŋgu-na aa pira Diilonj-berru kũŋgu-na. ⁹ Baŋ'a ba saa hũu mei nelma-i, ku'i pigãaŋ ãmbabalma-i. ¹⁰ Aa miŋ kãŋ mi To wulaa, na siɛ tiraa da-mi, ku'i pigãaŋ viisĩn-ni-i. ¹¹ Aa miwaarŋ daayo tienjo ‡ yuŋ-maamaŋ fielaanu tɪ, ku'i pigãaŋ Diilonj-berru-i.

¹² «Nelma bɔi dii yogo mi da mi waŋ-ma baa-na, nga da mi waŋ-ma baa-na fiɛfiɛ-i-na, ma ka mulɛŋ-na.

¹³ *Diilonj-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoŋo tienjo-i, di ka kaala ninsoŋ-belle-i baa-na. Di sa ji waŋ difande

† Nierŋ Matie 10.24; Nsãa 13.16. †† Gbeliemaŋ-neini (Psaumes) 35.19; 69.5 ‡ Miwaarŋ daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

kusũŋ-maama. Diŋ nuɔ mamaŋ, di ji waŋ ma yaa-i aa bi tũnu-nei mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Di ka da mi kusũŋ-maama-i ji piye tũnu-nei, a ce dumaarŋo-na di ka ce-mi bɔi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mei maama, ku'i ciɛ na da mi ciera di ka da mi kusũŋ-maama-i ji piye tũnu-nei.»

Yesu tamma saa dɔlnu u hãalãbiamba-i

¹⁶ Kufarŋgu huorŋgu-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hãalãbiem-ba-i wuɔ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hãalãbiemba namba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma'i dumandɛ-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u kã u To wulaa. ¹⁸ Uŋ gbɛŋ celle maŋ, u yuŋgu yaa wuɔ nie? I saa suw u nel-ma yaarŋa-i.»

¹⁹ Yesu wuɔ suw wuɔ ba taara ba yuu-yo. Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi waarŋ-ma baa-na miɛ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuɔ-i wei?

²⁰ Yaarŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Namaarŋo-i na kaa haa na nammu-i na yunniŋ ta na gbu na kaal aa ba-namba waa ponsaarŋ-nu. Na hɔmmu ka guɔla, nga na hɔguɔla ka bir ce hɔfɛlle. ²¹ Cienjo kusũŋ da ku bel-o, yaarŋa sa waa-yuɔ. Nga duɔ ji gbãŋ da u yuŋgu-i, bilonjo fɛ u huorŋga-i a ce u mulɛma karaanu-yuɔ. ²² Ku yaa nga namaa kũŋgu-i: Na yammu vãa fiɛfiɛ-i-na, nga yiŋgu dii baa yiŋgu, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hɔmmu ka fɛ aa molo cɛraa u gbãa guɔla-muɔ. ²³ Ku yiŋ da ku ji hi, na siɛ yuu-mi baa nelma. Yaarŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na cãrã kumaŋ aa bɪ mi yerre-i, mi To ka hã-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cãrã bɪŋkũŋgu yogo aa bɪ mi yerre-i. Cãarãŋ, na ka da, aa da na da, na hɔmmu ka fɛ gbarnu.

²⁵ «Mi waarŋ nel daama-i hiere baa-na gbãɛiniŋ. Nga yiŋgu dii baa yiŋgu, mi siɛ tiraa ta mi piye baa-na du-maarŋo-na. Mi To u maamaŋ yerŋ dumaa, mi ka bi waŋ-ma baa-na dumei. ²⁶ Ku yiŋgu da ku hi, na ka cãrã Di-ilonjo-i aa bɪ mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cãrã Diilonjo-i hã-na dɛ! Na maama dɔlnu-yuɔ, na gbãa cãrã-yuɔ na fɛɛ. ²⁷ Naŋ dɔlaa muɔŋo-i aa hũu-ma wuɔ mi hilaa fuɔ terienju-nu'i jo, ku'i ciɛ na maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ²⁸ Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hɛɛma-na. Fiɛfiɛ-i-na, mi ka ta hɛɛma-na bir kã mi To wulaa.»

²⁹ Uŋ waarŋ mafamma-i, u hãalãbieŋ baa cira: «Fiɛfiɛ fuɔ, ŋ yaarŋ gbãɛini-i aa ta ŋ kaala ŋ nelma-i. ³⁰ I suyaa yende-i-na wuɔ ŋ suw wɛima-i hiere. Die tie taara die yuu-ni baa mamaŋ, ŋ wuɔya suw-ma. Terienju farŋgu-na, i hũyãa-ma wuɔ ŋ juɔ Diilonj-jomma.»

³¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ma sɪ na'a na hũyãa mi nel-ma-i fiɛfiɛ-i-na kɛ? ³² Nga mi tũnu-nei, huorŋgu narŋgu ka hi, aa ku hii tɪ yerɛ, na ka pisãllã; nelienjo nelienjo baa u munjãmmu aa yarŋ mi tɛ mi diei yorŋ. Nga mi siɛ tɛ mi diei; mi To dii baa-mi. ³³ Naŋ cuu mi huorŋ-nu, mi taara na hɔmmu fɛ ku'i ciɛ mi ta mi waŋ mafamma-i baa-na. Nelbilibiamba ka mulɛŋ-na miwaarŋ daayo-na, nga vaarŋ na fɛɛ, mi guɔlaaya ba fiŋgũɔ-i.»

Yesu Diilocārälle-i

17 Yesuŋ juɔ piye tī, wuɔ tã u yuŋgu-i dɔɔ aa naa cira: «Baba, ku hii. Ce ŋ Bieŋo ce bɔi, kumaŋ ka ce fuɔ bi ce nuɔ ŋ ce bɔi. ² Nj haa-yo nelbiliemba yuŋ-nu wuɔ u hã u dombũurãamba-i cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i. ³ A ne da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i ma yaa a suɔ ninsoŋ-Diilonŋ nuɔŋo-i aa bi suɔ *Koŋkortieŋo muɔ-mi maŋ niŋ puɔraa-mi. ⁴ Mi cie ŋ ce bɔi hīema-na. Niŋ ŋa naa hã-mi maacemma maŋ, mi cie-ma. ⁵ Baba, miŋ ŋa naa waa baa-ni aa miwaanŋo suɔ duɔ doŋ, niŋ ŋa naa ce mi ce bɔi dumaa, ce mi ce bɔi dumei fiefie-i-na.

⁶ «Niŋ fiela bamaŋ miwaanŋo-na hã-mi, mi pigãaŋ-ba ŋ sīnni-i. Naŋ baamba'i waa, ŋ bir-ba hã muɔ baa-ba. Ba nuɔ ŋ nuŋgu-i. ⁷ Ba suyaa fiefie-i-na wuɔ niŋ hãa-mi mamaŋ hiere, naŋ kusũŋ-maama. ⁸ Niŋ waanŋ mamaŋ baa-mi, mi waanŋ-ma baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuɔ mi hilaa naŋ terieŋ-nu'i jo. Aa ba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ⁹ Mi cãrã-nie da mi hã-ba. Mi sa cãrã-nie da mi hã nelbiliemba-i hiere de! Niŋ hãa-mi bamaŋ, mi cãrã-nie da mi hã ba yaa-i; naŋ baamba-i. ¹⁰ Mei kũŋgu-i naŋ kũŋgu, aa naŋ kũŋgu-i mei kũŋgu. Mi bɔɔɔɔima da ba yaa nuɔ-i. ¹¹ Muɔmi sa tiraa mi ye dii miwaanŋo-na, mi kã naŋ terieŋ-nu, a ne da bafamba dii-yuɔ yogo. Baba, cãlmuɔ sī nuɔni maŋ nuɔ-i, jande, ta ŋ niya-bei ŋ fere baa naŋ fereŋ fīŋgũ; ŋ hãa muɔŋo-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduɔmba ŋaa muɔ baa nuɔŋo-i iŋ yeŋ baaduɔŋ mie dumaa. ¹² Niŋ hãa-mi fīŋgũ maŋ, miŋ cie huɔŋgu maŋ baa-ba, mi nieya-bei baa u yaa-i. Mi nieya-bei, u diei saa ji balla mi wulaa, da ku saa waa umaŋ naa saaya u balla ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diilonŋ-nelma-na. †

¹³ «Fiefie-i-na, mi ka bir kã ŋ wulaa. Mi taara ba hoɔmu fe gbarnu mei kaanŋa temma-i, ku'i cie mi tīe hīema-na aa ta mi waŋ mafamma-i. ¹⁴ Miŋ waanŋ ŋ nelma-i baa-ba, nelbiliemba bigãaŋ-ba wuɔ ba sa wuɔ hũmeduɔle baa-ba ŋaa muɔ. ¹⁵ Ku saa ce ŋaa mi cãrã-nie wuɔ ŋ hiel-ba miwaanŋo-na de! Ma'i sī. Mi cãrã-nie wuɔ ŋ ta ŋ niya-bei *Bigãarãŋo baa da suur ba hoɔlma-na. ¹⁶ Ba sa wuɔ hũmeduɔle baa nelbiliemba-i ŋaa muɔ. ¹⁷ Naŋ nelma yaa ninsoŋo-i. Pigãaŋ-ba baa-ma ba suɔma aa ta ba cãa nuɔnei yonŋ. ¹⁸ Niŋ puɔraa muɔmi-i dumaa miwaanŋo-na, mi bi puɔraa bafamba-i dumei miwaanŋo-na. ¹⁹ Muɔ mi cãa nuɔnei yonŋ ba da ba da ninsoŋo-i aa fulnu nuɔnei ta ba bi cãa-ni.

²⁰ «Mi sa cãrã-nie da mi hã bafamba yonŋ de! Bamaŋ ka nu ba nelma-i aa hũu mi maama-i, mi bi cãrã-nie da mi hã kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cãrã-nie wuɔ ŋ yaŋ ba ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ baaduɔŋ mie dumaa. Yaŋ i suurnu i-naa, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²² Niŋ cie mi ce bɔi dumaa, mi bi cie ba ce bɔi dumei, ku yaa ba ka gbãa ce kuuduɔŋgu ŋaa muɔ baa nuɔ iŋ yeŋ kuuduɔŋgu dumaa. ²³ Ku yuŋgu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa ŋ waa baa-mi, ku yaa ba ka gbãa ce kuuduɔŋgu kelkel. Dumaanŋo-na, nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi aa tiraa suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nie ŋaa mei maamaŋ dɔlnuŋ-nie dumaa.

† Nierŋ Nsāa sebɛ-i-na 13.18 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

²⁴ «Baba, niŋ dɔlaa-mi dumaa aa miwaanŋo suɔ duɔ doŋ, mi taara niŋ cie mi ce bɔi dumaa, da mi waa kusuoŋ-nu, mi dombũurãamba waa mi caanŋ-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba, ŋ faa teu! Nelbiliemba saa suɔ-ni, ŋa mei suyaa-ni aa dombũurãamba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²⁶ Mi pigãaŋ-ba ŋ sīnni-i, aa mi ka cor ta mi pigãaŋ-ba baa-ni, ku yaa niŋ dɔlaa muɔŋo-i dumaa, bafamba ka bi dɔl ba-naa dumei, aa muɔ baa bafamba-i i gbonu ce baaduɔŋ mie.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53)

18 Yesuŋ juɔ cãrã Diilonŋo-i tī, wuɔ hel baa u *hãalã-biembra-i a jãal Sedurũ kaanŋu-i kã bomborma namma-na. Tibinniŋ-suonŋu naŋgu waa terieŋgu faŋgu-na, baa kã ka suur-kuɔ. ² Ba taa ba kã terieŋ daaku-na koko; a ce dumaanŋo-na, *Yuda maŋ taa u taara u hel u huonŋu-na, u taa u suɔ ku saanŋu. ³ Wuɔ sire nyaa ba huonŋu-nu dii tibinniŋ-suonŋu-na baa sorosibaa-ba-i a naara *Diilodubuɔ niyataamba nam-ba. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *Farisiebaa-ba yaa naa hãa-yo Diilodubuɔ niyataamba-i. Fitĩmbaa-ba waa baa-ba a naara jigãmmu. ⁴ Yesu wuɔ suyaa ma-maŋ ka da-yo. Baŋ kãa ka hi, wuɔ pie yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

⁵ Baa cira: «I taara Nasaretitaanŋ Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda maŋ taa u taara u hel u huonŋu-na, u waa baa-ba.

⁶ Yesuŋ ciera muɔmei terieŋgu maŋ nuɔ-i, baa bir baa ba honni kã ka cii da burɔŋ! ⁷ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaanŋ Yesu.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara muɔmei, yaanŋ bamaŋ daaba kã.» U gbẽ u hãalã-biembra yaa-i. ⁹ Uŋ ŋa naa waŋ mamaŋ, ma'i sa cieŋ daama-i wei? Uu naa cira: «Baba, niŋ hãa-mi bamaŋ, u diei saa balla mi wulaa.» ††

¹⁰ A ne da jigãŋga waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka pãŋ jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntieŋo maacembilonŋo nadietũŋgu-i a yer-ku. Ba taa ba bĩ naacolŋo-i Malkusi. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Pier, dii ŋ jigãŋga-i ka foguonŋu-na!» Aa naa cira: «Mi To uŋ ciera mamaŋ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

¹² Yesuŋ bi waanŋ mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yuntieŋo-i a naara Diilodubuɔ niyataamba kã ka bel-o vaa u nammu-i mu hãi-i-na.

¹³ Belle fande-na, Kayifu yaa waa Diilojigãntaamba yuntieŋo-i. Baŋ vaa-yo, baa kã baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i igẽna. Ba taa ba bĩ-yo Ani. ¹⁴ A ne da Kayifu duɔŋo faŋo yaa naa gbẽ *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduɔŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku bɔyaa nelle da di muonu. ‡

Simɔ-Pier cĩnaana Yesu-i

(Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57)

¹⁵ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kã baa-yo, Simɔ-Pier baa u nahãalãbilonŋo naŋo-i baa cu ba huonŋu-nu. *Diilojigãn-

†† Nierŋ 6.39; 17.12. ‡ Nierŋ 11.50.

taamba yuntienjo taa u suɔ Simɔ-Pier nabentienjo-i, a ce dumaano-na, banj kaa hi Diilojigāntaamba yuntienjo cīnggu-i, *hāalābilonj daa wuɔ kā ka suur baa Yesu-i hiere. ¹⁶ Pier wuɔ yiera fondumelle-na u saa suur. Hāalābilonj daa wuɔ hel piye baa cienjo manj taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. ¹⁷ Cienj daa wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma sī naacolj daa u hāalābilonjo nanjo'i nuɔɔ-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonjo sī muɔ de!» ¹⁸ Waanjo waa; *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembiemba-i baa bamanj niɛyanj-yuɔ baa dii dāamu ta ba yiraan. Pier wuɔ kā ka tuɔ yiraan baa-ba.

(Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71)

¹⁹ Banj kaa baa Yesu-i, *Diilojigāntaamba yuntienjo wuɔ yuu-yo a kā u *hāalābiemba yanja, baa uɔ wuɔranj u wanj nelma manj baa nuɔmba-i ma yanja.

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mamanj waa mi wulaa, mi piye-mei nuɔmba-i hiere ba yufellenj. Mi piye-mei *Diilonel-hāalādūnni-na aa piye-mei *Diilodubuo-i-na. *Yuifubaa-ba jānu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei bei. ²¹ Ma ce nie ɔ ta ɔ yuu-mi? Miɔ piye baa bamanj, ba suyaa miɔ waanj mamanj baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka wanj ma yaanja-i baa-ni.»

²² Yesuɔ piye dumaano-na, Diilojigāntaamba yuntienjo niyatienjo nanj wuɔ caa u tūnggu-i aa naa cira: «Nj piye baa Diilojigāntaamba yuntienjo yaa de-i-na wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cālāa piyemma, pigāan-mi miɔ cālāa kusuoɔɔ-nu; ɔga da kuɔ mi saa cāl piyemma, ɔ muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

²⁴ Ani wuɔ yanj-yo baa iyiemba-i aa saanj-yo hā Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilojigāntaamba yuntienjo-i.

(Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62)

²⁵ Banj taa baa Yesu-i ta ba kā Kayifu terienjo-na, Simɔ-Pier wuɔ tīena dii dāntorre-na. Naacoljo nanj wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sī naacolj daa u *hāalābilonjo nanjo'i nuɔɔ-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonjo sī muɔ de!» ²⁶ *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembiemba nanjo waa, ba kuuduɔɔnggu'i baa Pierɔ jafāan umanj tūnggu-i yer-ku. Fuɔ wuɔ cira: «Ma sī mei daa nuɔ baa naacolj daayo-i tibin-ninjo-suonjo-na ke?» ²⁷ Pier wuɔ tiraa hel-kuɔ wuɔ coima, fuɔ sī. Kɔhɔldiefelānj wuɔ donj tuɔ bu.

Ba kaa baa Yesu-i fāamaanj ba terienjo-nu

(Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25)

²⁸ Cuonj kaalaa kānkānkānj, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terienjo-na a kā baa-yo ba fāamaanjo wulaa. Fāamaanjo fanjo waa *Oromeyienjo. Banj kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa sie suur fāamaanjo dumelle-na; wuɔ da ba suur, ba ka guɔla ba fere a ce ba sie gbāa wuɔ *korsīnni tīmmanj-ponsaanjo niwuoni-i. ²⁹ *Pilati yaa waa fāamaanjo-i belle fande-na. Wuɔ hel yuu-ba wuɔ: «Na'a naacolj daayo cie bige-i?»

³⁰ Baa cira: «Kuɔ u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hā-ni.»

³¹ Pilati wuɔ gbē-ba wuɔ: «Biyaanj-yonj na kā baa-yo na ka ce u āndaanj-gu-i namaa cemma.»

Baa cira: «Mie sie gbāa hā-ba hūmelle-i i fere wuɔ ba ko moloɔ.» ³² Yesuɔ ɔ na'a u ka ku kuliinggu manj, ku'i sa juɔɔ daaku-i wei? †

³³ Pilati wuɔ bir suur u dumelle-na aa bī Yesu-i ji yuu-yo wuɔ: «Nuɔnei Yuifu ba nellentienj nuɔɔ-i wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Moloɔ-i waan mi maama baa-ni wei? Sisɔ nanj kusūnj-maama'i?»

³⁵ Pilati wuɔ cira: «Ne ninj ferj-minj! Nj daa muɔ Yuifuyienj muɔ wei? Nj nellenj-baamba'i hāa muɔ baa-ni baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ɔ guɔlaaya bige-i ba wulaa?»

³⁶ Yesu wuɔ cira: «Mei nellentesīnni sa hel hīema-na bande. Kuɔ ni taa ni hel hīema-na bande, bamanj cuu mi huonj-nu baa naa gbānj kpelle a hūu-mi Yuifubaa-ba nammuna. Nja mei nellentesīnni-i miwaanj daayo niini sī.»

³⁷ Uɔ waanj mafamma-i, Pilati wuɔ cira: «Terienjo fanjo-na, nellentienj nuɔ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Nellentienj muɔ ɔga ninj waanjo-ma dumaa. Mi juɔ ji honj hīema-na da mi wanj ninsonjo maa-ma. Umanj duɔ cu ninsonjo huonj-nu ɔ da kutienjo nu mi nelma-i.»

³⁸ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninsoɔ yaa bige-i fuɔ?» Aa naa tiraa hel kā Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kumanj cie na'a na ko naacolj daayo-i. ³⁹ Nja ma diei dii, kumanj cienj koko, belle belle, da na'a na ce na korsīnni tīmmanj-ponsaanjo-i, mi nanna kasobilonjo diei hā-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentienjo yaa hā-na wei?»

⁴⁰ Baa kaasīnj wuɔ: «I sa taara ɔ nanna ufanjo-i! I taara ɔ nanna Barabasi!» A ne da Barabasi fanjo waa cuoyuo.

Pilati hāa-ba hūmelle-i wuɔ ba ko Yesu-i

19 Manj juɔ waa dumaano-na, *Pilati wuɔ cira ba jo baa Yesu-i ji muo-yo. ² Sorosibaa baa ce huɔni a sū nyantuoluo dii u yunggu-na. Aa naa bi dii jonjorbuɔ hā-yo ce-yo ɔga nellentienjo. Jonjorbuɔ fanjo waa dāawuonjo. ³ Banj cie mafamma-i, baa ta ba pie ba jaal-o. Umanj duɔ pie, wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tūnggu-i.

⁴ Pilati wuɔ tiraa hel wanj baa-ba wuɔ: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suɔ wuɔ mei saa da kumanj cie na'a na ko-yo.» ⁵ Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huɔni-nyantuoluo-i u yunggu-na a naara jonjorbuɔ-i u nuonjo-na. Banj juɔ baa-yo, Pilati wuɔ cira: «U yaa daayo!»

⁶ *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuo niyataanj banj juɔ'a ba ne da Yesu-i, baa pānj donj ta ba kaasīnj wuɔ: «Gbu-yo *daanj-nu! Gbu-yo daanj-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Kāanj na ka gbu-yo na fere; mei saa da kumanj cie na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U cie u fere Diilonj-Bienjo; a ne da a saa baa mie *ānjīnamma-i, fuɔ temma-i i saa saaya i yanjo-yo, i gbīe i ko-yo.»

⁸ Banj waanjo mafamma-i, Pilati holle pānj caar. ⁹ Wuɔ bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuɔ: «Nanj hel hie?» Yesu saa senj sūnunggu yuɔ.

† Nieɔ 12.32-33.

¹⁰ Pilati wuɔ cira: «Nj fiinaaŋ muɔmei nuɔ-i wei? Nj saa suɔ wuɔ mi gbāa nanna-nie, mi gbāa bi ce ba gbu-ni *daaŋgu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuo Diilo saa naa hā-ni baa ku fɔŋgū-i, nii naa saa gbāa ce bɔŋkūŋgu muɔmi-na. Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ juɔ baa-mi ji hā-ni, fuɔ cāl-muɔ maaraa naŋ wuoŋo-i.» ¹² Pilatiŋ nuɔ nel daama-i wuɔ pāŋ tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasɔŋ wuɔ: «Da kuo naŋ jɛŋo sɔ *jāmatigi-i, nanna-yuɔ! Umaŋ duɔ ce u fere nellentienjo, jāmatigi bigāarāŋo!»

¹³ Baŋ piiye dumaanjo-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i kā baa-yo terieŋgu naŋgu-na ba bɔ-ku «Gabata» ebiremma-na. Fāamaanjo tɛna kusuoŋ-nu'i u ger. Baŋ kāa, wuɔ tɛna u teterre-na. ¹⁴ Bāaŋgu naa hi yuhuoŋga-i tɛ, aa *kɔrsɔnni tɛmmaŋ-ponsaanjo waa ŋaa bisɔŋ ku temma. Pilati wuɔ gbɛ Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentienjo yaa daayo!» ¹⁵ U waan mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba kaasɔŋ wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daan-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentienjo yaa daaŋgu-na wei?»

*Diilojigāntaamba yuntaan baa cira: «Da ma hel *Oromɛ ba *jāmatigi-i-na, nellentienjo naŋo si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ hā-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daaŋgu-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43)

¹⁷ *Pilatiŋ hāa-ba hūmelle-i, baa hel baa Yesu-i nellen-huoŋga-na kā baa-yo baŋ bɔŋ terieŋgu maŋ ebiremma-na «Gɔlgota-i», ku yuŋgu yaa wuɔ yukolu-onjo. Baŋ ka gbuŋ-yoŋ *daaŋgu maŋ nuɔ-i, baa haa-ku hā fuɔ fere yaa tūu-ku. ¹⁸ Ba kāa baa-yo kusuoŋ-nu'i ka gbu-yo, a naara nuɔmba namba ba hāi; unajo-i kɔ-tuoŋ daaku-na, unajo-i kɔtuoŋ daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyegɛŋ haa Yesu yudɔɔ-i-na wuɔ: «Nasaretitaan Yesu, *Yuifu ba nellentienjo.» ²⁰ Ba naŋ gbuu-yo terieŋgu maŋ nuɔ-i, ku sa maa baa nellen-huoŋga-i, aa ba naŋ nyegāan nelma maŋ haa u yudɔɔ-i-na, baa nyegāan-ma ebiremma-na, baa latɛm-ma-na, baa girekimma-na; a ce dumaanjo-na, Yuifubaa bɔi baa kalaŋ-ma. ²¹ *Diilojigāntaamba yuntaan baa sire kā Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentienjo-i aa ŋ nyegɛŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo ciera u yaa Yuifu ba nellentienjo-i.»»

²² Pilati wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Miŋ nyegāan kumaŋ, mi nyegāan ku yaa-i; mi sie gbāa hur-ku aa nyegɛŋ ku-naŋgu.»

²³ Sorosibaa-baŋ gbuu Yesu-i, baa bie u niidiini-i cal-nu-nie sɔmma naa; nelduoŋo bie sɔmma diei. Aa naa bi bie u jongoŋbuɔ-i. Jongoŋbuɔ daayo-i muŋgbommu saa waa-yuɔ; kompaŋga diei duɔŋ dɔɔ-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yaŋ i taalnu jongoŋbuɔ daayo-i, yaan i ful tienja i ne umaŋ ka da-yo.» Mamaŋ nyegāan Diilon-nelma-na ma'i sɔ daama-i wei? Ma nyegāan wuɔ: «Ba calaanu mi niidiini-i ba-naa nuɔ aa ful tienja bie mi jongoŋbuɔ-i.»†

† Gbelieman-nalāanjo (Psaume) 22.19

²⁵ Baŋ gbuu Yesu-i, u nyu waa u caanjo-na baa u nyu hāaŋo naŋo, a naara Maari maŋ Kulopasi cienjo-i, baa Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *hāalābilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu-yuɔ ba waa yiera ba-naa canniŋ; wuɔ gbɛ nyuŋo-i wuɔ: «Nnaa, ŋ bieŋo yaa-i.» ²⁷ Aa gbɛ hāalābilonjo-i wuɔ: «Nj nyu yaa-i.»

Uŋ piiye dumaanjo-na, hāalābilonjo daa u saa bir u huonjo nyuŋo-na; wuɔ bie-yo u ka tɛna fuɔ terieŋ-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49)

²⁸ Yesuŋ cie mafamma-i, wuɔ ne da mamaŋ waa cema hie ma cie. Wuɔ cira: «Hūŋkuɔsɔnni bilaa-mi.» †† U waan ma yaa-i a ce mamaŋ nyegāan Diilon-nelma-na ma da ma gbāa ce. ²⁹ Būnaŋga naŋga waa terieŋgu-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii kānsaarma niisaanjo daani-na aa naa ful-ma *isopegboruon-nu kā baa-ma Yesu nuŋgu-na. ³⁰ Yesu wuɔ mɔsūnya niisaanjo daani-i aa naa cira: «Fiefie fuɔ, weima tɛ.» Aa naa bi nisɔŋ u yuŋgu-i, u tamma yaa dumaanjo-na.

Ba fūɔ Yesu gbugbeŋo-i baa puɔluŋgu

³¹ Baŋ gbuu Yesubaa-ba-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku waa jumayiŋgu. Ku cuo kaala waa *yitɛnanjo; a ce dumaanjo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitɛnanjo hi Yesubaa-ba-i dii dɔɔ-i-na. A tiraa naara yitɛnanjo faŋgu waa yibuɔ ba wulaa. Baa kā ka cārā *Pilati-i wuɔ u yaŋ ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitɛnanjo suɔ da ku hi. ³² Pilati wuɔ hā-ba hūmelle-i. Sorosibaa baa kā. Baŋ ŋa naa gbu bamaŋ baa Yesu-i, baa kara dɛlā-wuoŋo gbeini-i aa kā ka kara hāalɔŋ-wuoŋo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuɔ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanjo-na ba saa kara-nie. ³⁴ Sorosiyienjo naŋo yagar fɔ u gbugbeŋo-i baa u puɔluŋgu-i. Uŋ fūɔ-yo dumaanjo-na, tɛŋ maa ta ma hel baa hūmma.

³⁵ Umaŋ nyegāan nel daama-i, u daa-ma nuɔ baa u yufelle, u sa kar u huɔyasanga. Fuɔ fere suyaa wuɔ u waŋ ninsonjo. U taara na hūu-ma wuɔ ninsonjo ku'i cie u tuɔ waŋ-ma baa-na. ³⁶ Diilon-nelmaŋ piiye terieŋgu maŋ nuɔ-i wuɔ: «Ba sie kanu halle u gboluonjo diei!»‡, ma'i saa ce daama-i wei?

³⁷ Aa ma tiraa piiye terieŋgu naŋgu-na wuɔ: «Ba ka bir ta ba ne baŋ fūɔ umaŋ.»††

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56)

³⁸ Ku huonjo-na, Yosefu maŋ taa u hel Arimate-i-na, wuɔ kā ka cārā *Pilati-i aa duɔ ka har Yesu-i. Fuɔ bi waa Yesu huonjo-na, ŋga fuɔ taa u kāalā *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanjo-na, u taa u fuo u kūŋgu-i. Pilati wuɔ hā-yo hūmelle-i u kā ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu maŋ naa kāa Yesu wulaa isuoŋgu naŋgu-na, wuɔ kā ka naara-yuɔ. Nikodemu wuɔ guɔlaa *miir-namma

†† Nien Gbelieman-ŋeni (Psaumes) 69.22 baa 22.16. ‡ Hel-manj-sebe (Exode) 12.46; Gbelieman-nalāanjo (Psaume) 34.21 †† Sakari (Zacharie) 12.10

baa allowesi †-namma a kā. Ma yoyondoŋ maa yuu kilo-baa komorre baa cīnciel temma. ⁴⁰ Baa kāyā ba-naa ba hāi-i-na a tiil kuloŋo-i baa natikolo-naŋ daama-i aa fīnya-yuɔ. Ba migāaŋ-yo ŋaa Yuifubaa-baŋ bi migāaŋ ba kuomba-i dumaa aa suɔ fuure-bei.

⁴¹ Ba naŋ gbuu Yesu-i kusuwŋ-nu, tibinniŋ-suonŋu naŋgu waa ku caaŋgu-na. Tibinniŋ-suonŋu daaku huɔŋga-na, cīncorfelende waa, baa sa hi fuure moloŋo die yogo. ⁴² *Yitīenangun hii tī dumaano-na, baa kā baa Yesu-i kusuwŋ-nu' i ka fuure-yuɔ aa da ba da ba fere tigi-inŋ cie yitīenangun-i.

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12)

20 *Yitīenangun cuo kaala-i-na ††, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, wuɔ sire naar cicānjāale-na a kā Yesu cīncorre-na. Tāmpēbuɔ naŋo naa suuye di nuŋgu-i. Uŋ kāa ka hi, wuɔ da tāmpēl daade būmalāa halaŋ. ² Wuɔ bir gūunu baa gbaruŋgu kā ka da Simɔ-Pier baa *hāalābiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlɔnu Yesu-i. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Ba hielaɔ Itieno-i cīncorre-na, aa i saa suɔ baŋ diyaa-yo kusuwŋ-nu.»

³ Pier baa hāalābiloŋ daayo-i baa sire ta ba gbar ba kā cīncorre terienŋu-na. ⁴ Hāalābiloŋ daa wuɔ gbar ka hi yaanŋa Pier-na. ⁵ Uŋ hii, u saa suur, wuɔ yiera aa naa gbīina tuɔ ne. U niɛ ku yaa-i a da kompabienŋa ‡ yaa yonŋ cīncorre huɔŋga-na. ⁶ Simɔ-Pierŋ juɔ ji hi, wuɔ cor suur a bi da kompabienŋa jīena dumande hīema-na. ⁷ Baa naa ce kompaŋga naŋga a fīnya kuloŋo yaanŋa-i, wuɔ da kafanŋa fīenŋ jīna ka deŋ. ⁸ Hāalābiloŋ daayo suɔ su-ur fiɛfiɛ-i-na. Uŋ suuri ka da-ku dumaano-na, wuɔ suɔ hūu-ma wuɔ Yesu siire ninsoŋo. ⁹ Ninsie ninsie, Diiloŋ-nelmaŋ waŋ mamaŋ wuɔ Yesu naa saaya u sire hel kuomba hɔlma-na, u hāalābiemba saa naa hi suɔ ma yaanŋa-i yogo. ¹⁰ Hāalābienŋ daabaŋ kaa da-ma du-maano-na, baa bir kūŋ.

Yesu caraaya Magidalataaŋ Maari-i

(Matie 28.9-10; Marke 16.9-11)

¹¹ *Hāalābienŋ daabaŋ taa, Maari wuɔ yiera cīncorre nuŋgu-na tuɔ kaal. Uŋ kaal, wuɔ ji gbīina wuɔ fuɔ ne cīncorre huɔŋga-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dɔrɔpɔurbiemba hāi baa joŋgorpiɛlmba. Ba tīenaana baŋ ŋa naa galla Yesu-i kusuwŋ-nu: Unano-i u yunŋunŋ waa kusuwŋ-nu, unano-i u gbeiniŋ waa kusuwŋ-nu. ¹³ Dɔrɔpɔurbiemba yuu-yo wuɔ: «Bige-i cie ŋ ta ŋ kaal?»

Maari wuɔ cira: «Ba hielaɔ mi Tieno-i aa mi saa suɔ baŋ diyaa-yo kusuwŋ-nu.»

¹⁴ Wuɔ u miel ne ku yaa-i a da Yesu-i u huonŋu-na, ŋga u saa suɔ wuɔ u yaa-i; ¹⁵ u daa niɛ sī baŋ fuuriye Yesu-i suonŋu maŋ nuɔ-i kutieno yaa-i.

Yesu wuɔ cira: «Cienŋ nuɔ, bige-i cie ŋ ta ŋ kaal? Nj taara hai moloŋo-i?»

Wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, da kuɔ nuɔnei biyaa-yo, pigāaŋ-mi niŋ jīena-yuɔ kusuwŋ-nu mi ka biɛ-yo.»

† Allowesi: Tibiŋgu naŋ yerre-i dumaano-na, ba ce natikolo baa-ku. †† Ku cuo kaala waa jumaansi. ‡ Bafamba taa ba fīnya ba kuomba-i baa kompabienŋa.

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Maari!»

U mielāa ku yaa-i a suɔ suɔ-yo. Wuɔ piye ebiremma-na wuɔ: «Araabuuni!» Ku yunŋu yaa wuɔ: Hāalātie.

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa bella-miɛ! Mi saa hi nyugūŋ kā mi To wulaa yogo. Mamaŋ dii cemba: Kā ŋ ka waŋ baa mi baamba-i wuɔ miɛ mi nyugūŋ kā mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi kā mi Diiloŋo wulaa, u yaa namaa bi Diiloŋo.»

¹⁸ Maari wuɔ bi ta ka tūnu hāalābiemba-i wuɔ u daa Itieno-i, aa bi waŋ uŋ puɔraa-yo baa mamaŋ.

Hāalābiemba daa Yesu yufelle

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49)

¹⁹ Yinduonŋu fanŋu dānambāaŋgu-na, *hāalābiemba tigiŋ ba-naa dūŋgu naŋgu-na aa naa gbonu-kuɔ ba fereŋ nuɔ. Ba taa ba kāalā *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i cie baa gbonu-kuɔ ba fereŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Tīyāaŋ dei!»

²⁰ Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ pigāaŋ-ba u nammu-i baa u gbugbeino-i. Hāalābiembaŋ daa-yo, ba hoŋmu gbuu pāŋ fē da yogogo. ²¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Tīyāaŋ dei!» Aa naa cira: «Mi To uŋ puɔraa-mi dumaa, muɔ mi bi puɔr-na dumai.»

²² Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ hul fafalma dii-bei aa naa cira: «Mi hāa-na *Diiloŋ-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir bamaŋ āmbabalma-i, ma ka pir, ŋga da na saa pir bamaŋ maama-i, ma ka tīɛ ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

²⁴ *Hāalābiembaŋ daa Yesu-i, Toma maŋ ba naŋ bīŋ-yoŋ Piɛbaa-ba-i u saa waa. ²⁵ U nabaamba kā ka tūnu-yuɔ wuɔ ba daa Itieno-i. Toma wuɔ cira: «Muɔ da mi saa da heiŋa fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i foŋ daani-na, da mi saa dii mi naŋga-i u gbugbeino-na, mi cɛraa mi hūu-ma.»

²⁶ Yinni niediei cor, niehāi yiiŋgu-na, hāalābiemba tiraa tigiŋ ba-naa duduonŋu fanŋu-na. Toma waa baa-ba kufanŋu-i. Baa gbonu dūŋgu-i ba fereŋ nuɔ. Ba juɔ'a ba ne tiraa da Yesu-i ba hɔlma-na. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Tīyāaŋ dei!» ²⁷ Aa naa cira: «Toma, jo baa ŋ niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii ŋ naŋga-i mi gbugbeino-na ŋ ne. Baa ce ŋ hoŋmu-i mu hāi; hūu-ma wuɔ muɔmei!»

²⁸ Toma wuɔ cira: «Nuɔnei mi Tienŋ nuɔ, nuɔnei mi Diiloŋ nuɔ!»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Nj daa mi yufelle ku'i cie ŋ hūu-ma; yaŋ mi tūnu-nie: Bamaŋ da ba saa da mi yufelle aa hūu-ma, kutaamba yunni dɔlaa.»

³⁰ Yesu cie gberɛ-weima namma u hāalābiemba hɔlma-na aa ma saa waŋ seɓe daayo-na. Gberɛ-weima famma bi ciinu. ³¹ Ŋga mamaŋ nyegāaŋ daama-i, ma nyegāaŋ wuɔ na suɔ aa hūu-ma wuɔ Yesu yaa *Koŋkortieno maŋ Diiloŋ uŋ saanŋ-yo, u yaa Diiloŋ-Bieno-i. Aa da na hūu u nelma-i, na ka da cicēlma maŋ sa tīenŋ dede-i fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i.

Hãalãbiemba tiraa da Yesu-i

21 Ku huonɔgu-na, Yesu *hãalãbiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalaŋga-na. Baŋ daa-yo du-maa ku yaa daaku: ² Simɔ-Pier, baa Toma maŋ ba naŋ biŋ-yonɔ Pĩebaa-ba-i, ba waa yiinggu naŋgu-na baa baa-naa, a naara Natanayel maŋ taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede bɛpuɔmba-i a naara hãalãbiemba namba ba hãi. ³ Simɔ-Pier wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mei taara da mi ka naŋ juɔŋo.»

Baa cira: «Mie fere-i i ka kã baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuɔŋgu, kã ka suur beŋo-na a naŋ juɔŋo-i da suu, ba saa da biŋkũŋgu bel.

⁴ Kuŋ juɔ ta ku kaala huɔŋgu maŋ nuɔ-i, baa da moloŋo naŋo yieraaya bomborma-na; ŋga ba saa suɔ wuɔ Yesu yaa-i. ⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi jẽnaaŋ namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da biŋkũŋgu.»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Naŋ juɔŋo-i na nadieyaŋga-i na ka da.» Baa bi naŋ juɔŋo-i a bel titiraamba-i juɔŋo yu tuɔ yar-ba famma. ⁷ *Hãalãbiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i u waa. Fuɔ wuɔ gbɛ Simɔ-Pier wuɔ: «Itieŋo yaa-i!» Simɔ-Pierŋ nuɔ mafamma-i, uu naa hiel u joŋgoruo-i, wuɔ pãŋ bie-yo dii-yo aa naa tie suur hũmma-na. ⁸ U nabaŋ baa fa titiraŋ daaba-i kã baa-ba bomborma-na baa beŋo-i. Ku saa naa gbãa maa dumaa, metiribaa komuɔŋa ndii temma.

⁹ Baŋ huɔlaa, baa da dãamu baa teterieŋo mu dɔɔ a naara *buruo. ¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Naŋ bilaa titiraamba maŋ, juɔŋ baa banamba bande.» ¹¹ Simɔ-Pier wuɔ suur beŋo-na a fa juɔŋo-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetekãŋkareŋa. Ba waa komuɔŋ-niehãi baa cĩncieluo titiraamba siei juɔŋo-na. Baŋ fie ciinu dumaŋo-na, juɔŋo saa kar. ¹² Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ na ji wuo niiwuoni-i.» Hãalãbieŋ baa pãŋ suɔ wuɔ Itieŋo yaa-i, ŋga hai ka sie yuu-yo? ¹³ Yesu wuɔ pie a bie buruo-i bũlnu-yuɔ hã-ba; aa naa bi hã-ba titiraamba-i.

¹⁴ Yesuŋ siire hel kuomba hɔlma-na, u caraaya u hãalãbiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u beyufieŋa-i

¹⁵ Baŋ juɔ wuo niiwuoni-i tĩ, Yesu wuɔ cira: «Simɔ, Nsãa bieŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie a yaŋ daaba-i wei?»

Simɔ wuɔ sie wuɔ: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fere ŋ suyaa wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie.»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombũurãamba-i † dei.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simɔ, Nsãa bieŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie wei?»

Simɔ wuɔ sie wuɔ: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fere ŋ suyaa wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie.»

Yesu wuɔ cira: «Ta ŋ ne mi dombũurãamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u beyufieŋa-i wuɔ: «Simɔ, Nsãa bieŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-nie wei?» Simɔ huɔŋ kaa pãŋ du baa Yesu-i, wuɔ u cie nie tuɔ yuu-yo i sa-i-siei dumaŋo-na. Wuɔ cira: «Itie, ŋ suɔ nelma-i hiere, aa ŋ suyaa kerre wuɔ ŋ maama dɔlnu-mie!»

Yesu wuɔ cira: «Bel mi dombũurãamba-i dei.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Niŋ ŋa naa waa naacoloŋ nuɔŋo-i, ŋ taa ŋ pẽyẽ ŋ negelle-i ŋ fere, aa terieŋgu maŋ dɔlaanu-nie ŋ kã kusuoŋ-nu'i; ŋga da ŋ ji vãa, ŋ ka tetetɛŋ ŋ nammu-i ba pẽyẽ ŋ negelle-i hã-ni, aa niŋ'a ŋ sa taara ŋ kã kusuoŋ-nu, ba kã baa-ni kusuoŋ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piye ãndaŋ daaku-i duɔ pigãaŋ Pierŋ ka ku kuliŋgu maŋ a ce Diiloŋo ce bɔi. Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Pier wuɔ u miel ne ku yaa nuɔ-i, a da *hãalãbiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ ba huonɔgu-na. Hãalãbiloŋo faŋo yaa naa yuu Yesu-i jukalaŋgu-na wuɔ: «Itie, ŋ'a hai ka hel ŋ huonɔgu-na?» ²¹ Pierŋ daa-yo dumaŋo-na, wuɔ cira: «Itie, daa fuɔ, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuɔ cira: «Da mi fie cira u tẽe ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i? Nuɔ suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hiere wuɔ hãalãbiloŋo daayo sie ku. A ne da Yesu saa waŋ mafamma; u ciera: «Da mi fie cira u tẽe ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i?»

²⁴ Hãalãbiloŋo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegẽŋma, aa i suyaa wuɔ u saa kar u huɔyasaŋga.

²⁵ Yesu cie nelma bɔi. Die i bie-ma ma yuŋ-nu hiere nyegẽŋma maŋ cie dumaa, mei huɔŋ-na, sebɛbaa-ba famba sie gbãa suur miwaŋo-na.

† *DOMBŪURĀAMBA-I: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba bĩe-ba tũmbiembra. Bamaŋ hũyãa Yesu maama-i u taa u hinu u bĩ-ba u tũmbiembra. Nieŋ sap. 10.*

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma

Nelmuoyamma

Like sɛbɛbaa-ba dii ba hāi Diilonj-nelmaŋ-sɛbɛ-i-na. Yesuŋ siire ce mamaŋ hiere, u nyegāaŋ ma yaa-i u sebedīelāŋo-na (Yesu maama maŋ Likeŋ nyegāaŋ-ma). Hāalīŋ-wuonjo yaa daayo-i. Mamaŋ ciɛ Yesu huonjo-na, ma yaa dii-yuɔ: *Hāalābiembaŋ daa *Diilonj-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diilonj-Yalleŋ ciɛ ba da holle-i dumaa a waŋ *Kirsa-nelma-i aa nuɔmba bɔi hūu-ma. Diilonj-dūŋ-baambaŋ ciɛ sūlma maŋ, u nuŋgu bi hii-ma. Diilonj-Yalleŋ bi kāayā-bei dumaa ba nyaar aa ma dɔl-ba, u bi waŋ mafamma-i. Hāalābiembaŋ duɔŋ dumaa ta ba waŋ Kirsa-nelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalemu-i-na, sɛbɛ daayo duɔŋ baa ku yaa-i (sap. 1–7). Ku huonjo-na, maŋ hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suɔ waŋ (sap. 8–12). Aa perieŋ baa Pol baa u nabaamba-i baŋ wuɔraaya dumaa yayargaa-terni-na a waŋ Kirsa-nelma-i baa *nieraamba-i (sap. 13–28). Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ pigāaŋ wuɔ molo siɛ gbāa fillā Diilonj-nelma-i baa u Yalle-i wuɔ ni siɛ da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduɔŋ-maama sī, nuɔmba-i niliŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duɔ kā Tuonjo wulaa

1 Tofil, Yesuŋ siire waŋ Diilonj-nelma-i aa ce mamaŋ hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waŋ ma yaa-i mi sebedīelāŋo-na. Aa suɔ duɔ ta, uŋ ŋa naa hiel bamaŋ ce-ba u *pɔpuɔrbiemba, *Diilonj-Yalle ciɛ u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa sire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suɔ wuɔ u siire. U ciɛ yinni komuɔŋa hāi baa-ba tuɔ carra-bei u piiye *Diilonj-bāaŋgu maama-i.

⁴ Yiinggu naŋgu-na, ba waa ta ba wuo niwuoni, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na maa *Yerusalemu-i-na; miŋ waŋ mamaŋ baa-na wuɔ mi To pāa-na nuŋgu, ciyaŋ ma ce igēna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatiseŋ nuɔmba-i baa hūm-ma, ŋga namaaŋo-i, ku siɛ da yinni, mi ka batisen-ŋa baa Diilonj-Yalle-i.»

⁶ Yiinggu naŋgu-na, baa ji tigiin ba-naa. U pɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋ ka bir hā *Isirahel-baamba-i baa fīŋgūɔ-i fiefie dumande wei?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi To uŋ diyaa huɔŋgu maŋ baa maacemma-i, kuu sī namaa kuusuɔŋgu. ⁸ Ŋga u Yalle da di jo-nei, na ka da fīŋgūɔ ta na waŋ mi maama-i Yerusalemu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa niliŋa naŋa-i hiere hīema-na.»

⁹ Uŋ waŋ mafamma-i, ba'a ba ne da u nyugūŋ u kā dɔɔ, u nyugūŋ u kā dɔɔ, kā ka balla nyaasīnni-na.

¹⁰ Baa bi yagar yiera tā ba yunni-i ta ba ne. Ba ju'a ba ne da jɔŋgorpielntaamba hāi ba caaŋgu-na. ¹¹ Jɔŋgorpielntaŋ daaba gbɛ-ba wuɔ: «Galiletaŋ namaa, bige-i ciɛ na yiera dīŋ dɔɔ-i-na ta na ne dumaaŋo-na? Naŋ daa Yesuŋ taa dumaa kā dɔɔ-i-na, duɔ ji cira u jo, u ka bi jo dumei.»

¹² Ba waa *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. Ku hɔlma yuu kilo diei temma baa Yerusalemu huɔŋga-i. Baa bir gūunu jo Yerusalemu-i-na. ¹³ Baŋ juɔ, baa kā ka nyugūŋ suur dūŋgu naŋgu-na, ba jo ba tigiin ba-naa kusuɔŋ-nu'i koko. Bamaŋ waa, ba yaa daaba: Pier, Nsāa, Sake baa Āndere, Filipu baa Toma, Batelemi baa Matie, Sake maŋ Alfe bieŋo waa, Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maa-ma-i a naara *Yuda maŋ Sake bieŋo-i, ba'i waa du-maaŋo-na. ¹⁴ Ba hieroŋo-i, baa ta ba tigiin ba-naa kpɛkpɛ ba cārā Diilonjo-i. Caamba namba waa baa-ba, Yesu nyu waa a naara u hāmba-i.

Hai ka suur Yuda fuonjo-na?

¹⁵ Yiinggu naŋgu-na, Pier wuɔ ji sire yiera Diilonj-dūŋ-baamba hɔlma-na, ba waa nuɔmba komuɔŋ-niediei temma, aa naa cira: ¹⁶ «Tobiŋ namaa, nelma maŋ nyegāaŋ Diilonj-nelma-na, maa naa saaya ma ce. *Diilonj-Yalleŋ ciɛ *Davidi waŋ mamaŋ † *Yuda kūŋgu-na, ma ciɛ. Yuda yaa juɔ ce tayaana ba ka bel Yesu-i. ¹⁷ Yuda waa baa-ye i tie ce maacenduɔma. ¹⁸ Uŋ ciɛ maacembabalaŋ daama-i da gbeiŋa maŋ, u sāa suonjo baa-ya. †† U juɔ par diire u yuŋ-nu suonjo faŋgu-na a muonu u kusūŋgu-i, u purru hel hiere bomborma-na. ¹⁹ Yerusalemutaamba nuɔ nel daama-i hiere ka saa, a ce ba haa suonjo faŋgu yerre-i ba nelma-na wuɔ «Hakeldama», ku yuŋgu yaa wuɔ tāmmanjo-suonjo. ²⁰ A ne da ma nyegāaŋ Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ:

*«U dumelle saaya di muonu;
molo baa waa tīena-die.»*[‡]

† Niŋ Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 41.10. †† Niŋ Matie sɛbɛ-i-na 27.3-8. ‡ Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 69.26

Aa tiraa nyegēŋ wuɔ:

«Molo saaya u biε u maacemma-i.»†

21 «Terienɔu faŋgu-na, bamaŋ waa baa-ye i wuɔram-ma-na hiere baa Itienɔ-i, 22 a doŋ Nsāa uŋ *baatiseŋ-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, a ka hi u nyugūmmaŋ-yiingui, kutienɔ saaya u hel ba yaa nuɔ-i a naara-yiε i tie waŋ u siremma kūŋgu-i.»

23 Uŋ juɔ piye tī, baa hiel nuɔmba hāi da ba fiel u diei bei: Yosefu baa Matiyasi. Yosefu yerre nande yaa waa Barsabasi aa dinande-i Yutusi. 24 Baŋ cie mafamma-i, baa cārā Diilonɔ-i cira: «Itienɔ nuɔ, nuɔnei suyaanɔ i hɔm-mu-i hiere. Niŋ ka hiel umaŋ ba hāi baanɔ daaba-na, pigāanɔ-ye baa-yo 25 u biε maacemma †† maŋ Yudaŋ naana-mei aa kā u muŋkammu.» 26 Baŋ juɔ cārā tī, baa ful tienɔ a hiel. Tienɔ bel Matiyasi. Matiyasi wuɔ suur naara *pɔpuɔrbiemba-i. Baa naa tīε cīncieluo u diei.

Diilonɔ-Yalle jomma-i

2 *Pāntekɔti-yiingui-na, Diilonɔ-dūŋ-baamba waa hiere tigiŋ terduɔŋ-nu. 2 Ba juɔ'a ba ne da ijieni naŋ temma hilaa dɔɔ-i-na ŋaa fafalmu, a jo ji yu baŋ waa dūŋgu maŋ nuɔ-i. 3 Ba'a ba tiraa ne, a da dāamu nam-mu calnu mu haa ba yunni-na. 4 Muŋ calaanu haa-bei dumaanɔ-na, *Diilonɔ-Yalle pāŋ yu ba hɔmmu-i a ce ba doŋ ta ba piye nieraan-nelma.

5 A ne da *Yuifubaa-ba maŋ wuɔyaanɔ ba Diilonɔ-hūmelle-i fafamma, ba fīŋgūɔ baa hilaa nileiŋa-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibienɔ faŋa-na. 6 Baa tīena ji nu ijienɔ daani-i, baa sire gbar kā ka yu. Bamaŋ waa hiere, nelienɔ nelienɔ u nuɔ Yesu *pɔpuɔrbiemba piye fuɔ fereŋ nelma-i. 7 Kuɔ cu ba hɔmmu-i, baa ta ba piye wuɔ: «Ma sī Galiletaamba-i daaba-i hiere ke? 8 Ba cie niε ta ba nu i nelma-i hiere ba waŋ-ma baa-ye? 9 Ŋ siε suɔ wuɔ miε maŋ jāanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-yiε, Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, bamaŋ hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadɔsitaamba dii, Pɔtaamba dii, Asitaamba dii, 10 Firgitaamba dii, Pānfilitaamba dii, Espitaamba dii, Libitaamba maŋ dii Sireni caanɔ-na baa dii, bamaŋ hilaanɔ *ɔɔmu-i-na bafamba bi dii, 11 Yuifukireiŋa dii, bamaŋ bi suurii Yuifusīnni-na baa bi dii, Kiretitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieronɔ-na, Diilonɔ uŋ cie maacenfafamma maŋ, nelienɔ nelienɔ u nuɔ-ma u fereŋ nelma-na.» 12 Kuɔ ce-ba gberε, ba sa suɔ baŋ jɔguɔŋ mamaŋ. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i tem-ma-i dumandε-i?» 13 Banaŋ baa bir yaŋ aa ta ba nye pɔpuɔrbiemba-i wuɔ ba nyuɔŋ kolma.

Pier āndaanɔ-i

14 Maŋ juɔ waa dumaanɔ-na, Pier wuɔ sire yiεra baa u nabaamba-i † aa naa doŋ tuɔ piye da gbagaga wuɔ: «*Yuifubaa namaa, baa namaa namaŋ dii tīena *Yerusalemu-i-na, mi ka waŋ nelma diei baa-na, karaanɔ na tūnni-i dēi na nu-ma. 15 Na suyaa wuɔ bāanɔ saa hi bonɔ yogo aa na'a ba nyuɔŋ kolma, ba

† Gbeliemaŋ-nalāanɔ (Psaume) 109.8 †† Yudaŋ taa u ce maacemma maŋ baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i ba gbε ma yaa-i. † Yesu pɔpuɔrbiemba yaa baŋ gbēŋ-baŋ.

daa-ma hie? 16 Na saa da, Diilonɔ uŋ puɔraa Yowel waŋ mamaŋ, ma'i cienɔ. 17 Yowel waan-ma wuɔ:

«Diilonɔ ciera wuɔ:

«Miwaanɔ tīmmaŋ-huɔŋgu-na, mi ka gbuo nuɔmba-i hiere baa mi *Yalle-i. Na bisāimba ka ta ba ce mi pɔpuɔruŋgu-i. Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba. Aa ta mi piye baa bīncuɔmba-i dānsānniŋ.

18 Coima saa fa, bamaŋ cāa-miŋ hiere, caamba-i baa bema-i, mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huɔŋ daaku-na, ba ka waa mi pɔpuɔrbiemba.

19 Mi ka ce gberε-weima dɔɔ-i-na baa hīema-na hiere: Tāmma kaa waa, dāamu kaa waa, nyaasīnni kaa bi waa bɔi.

20 Bāanɔ kaa bir cure ŋaa isuɔŋgu aa cēiŋo bir ce dāa ŋaa tāmma. Mafamma ka ce aa Itienɔ jommaŋ-yiingui suɔ hi. Yiingui faŋgu temma siε ji waa; ku kaa waa yibuɔ.

21 A ce dumaanɔ-na, umaŋ duɔ ji tuɔ gbuuse Itienɔ-i, kutienɔ ka kor.»††»

22 Pier wuɔ suonu u āndaanɔ-i wuɔ: «*Isirahel-baanɔ namaa, yaanɔ mi waŋ nelma diei baa-na: Diilonɔ pigāanɔ-na Nasaretitaanɔ Yesu fīŋgūɔ-i. U cie u ce gberε-weima bɔi na hɔlma-na. Namaa fere-i na saa yaŋ-ma damma. 23 Ba bel diilonɔ-i bel-o hā-na. Diilonɔ suɔ wei-ma-i hiere; uu naa suɔ wuɔ na siε yaŋ-yo. Ma bi cie: Na bilaa-yo a hā bamaŋ sa kāanɔ Diilonɔ-i ba gbu-yo *daanɔ-nu ko-yo. 24 Ŋga hīema saa naa waa ma gbāa wuo-yo. A ce dumaanɔ-na, baŋ kuɔ-yo, Diilonɔ yaŋ-ba aa sire-yuɔ. 25 Na saa da, *Davidi piye u maama wuɔ: «Mi da Itienɔ-i hɔnni maŋ jorɔ mi yaanɔ-na.

U sa taara mi kūɔma nyenɔ, ku'i cie u jo ji waa mi caanɔ-nu.

26 Kufanɔ hɔfēlle yaa yuu mi huɔŋga-i a ce mi ta mi piye dumandε-i-na. Mi suyaa wuɔ da mi ku, mi ka fiisa.

27 Diilo, mi suyaa wuɔ ŋ siε yaŋ mi tīε dii kuon-nelle-na.

Ŋ siε siε yaŋ naŋ nolɔ hɔr dii hīema-na.

28 Hūmelle maŋ kāanɔ ŋ wulaa, ŋ pigāanɔ-mi baa-de.

Da mi waa ŋ caanɔ-na ŋ ka ta ŋ ce baa-mi.»††»

29 Pier wuɔ cor baa u āndaanɔ-i wuɔ: «Tobiŋ namaa, mi ka waŋ ninsonɔ-i baa-na i bīncuɔŋo-i Davidi kūŋgu-na: Davidi kuu ba fuure-yuɔ, a ji hi baa nyuŋgo u cīn-corre dii i hɔlma-na. 30 Davidi waa Diilopɔpuɔrbilonɔ. Diilonɔ naa pā nuŋgu baa-yo wuɔ duɔ saa ji waa, u jā-matigisīnni-i, u ka hā u hāayēlɔ naŋo'i baa-ni. 31 A ce dumaanɔ-na, Davidi naa tīena baa-ma wuɔ *Konkortienɔ ka ku aa sire. Na saa da u ciera: «Diilonɔ siε yaŋ u nolɔ tīε dii kuon-nelle-na» aa «u siε yaŋ u hɔr dii hīema-na.» 32 Konkortienɔ faŋo yaa Yesu-i. Diilonɔ uŋ siire-yuɔ, miε maŋ daaye-i hiere i daa-ma nuɔ. 33 Diilonɔ kāa

†† Yowel (Joël) 3.1-5a †† Gbeliemaŋ-nalāanɔ (Psaume) 16.8-11

baa-yo u ka t̄fena u caaŋ-nu, aa uŋ ŋa naa p̄a nuŋgu maŋ baa-yo wuc u ka h̄a-yo u Yalle-i, u h̄aa-yo baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Naŋ daŋ mamaŋ daama-i baa naŋ nuŋ mamaŋ, difande maacemma'i. ³⁴ Davidi fuc fere saa k̄a d̄ɔɔ-i-na, ŋga u piiye Yesu k̄uŋgu-i wuc:

«Itienjo gb̄ie mi Tienjo-i wuc:

«Jo ŋ ji t̄fena mi caaŋ-nu

³⁵ *aa ŋ yaŋ mi mal ŋ biḡārāamba-i h̄a ŋ ce ŋ b̄āaŋgu-i bei.»*[†]

³⁶ Terienju faŋgu-na, nuharuŋgu si dii, Isirahel-baaŋ namaaŋo-i hiere na saaya na suc wuc naŋ gbuu Yesu maŋ *daaŋgu-na, Diilonjo cie u yaa-i Itienjo-i aa tiraa ce-yo Konkortienjo.»

³⁷ Baŋ juɔ nu nel daama-i, kuɔ ce-ba b̄iŋk̄uŋgu. Baa yuu Pierbaa-ba-i ^{††} wuc: «Dumaanjo-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ Pier wuc gb̄e-ba wuc: «Naanaŋ na cilɔbabaŋo-i aa na jo ba ji *batisen-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diilonjo ka hur na āmbabalma-i. Mafaŋ da ma ce, Diilonjo ka h̄a-na u Yalle-i. ³⁹ Na saa da, Diilonjo p̄aa nuŋgu-i baa namei baa na bisāimba, wuc u ka h̄a-na u Yalle-i. U bi p̄aa-ku baa uŋ ka b̄i bamaŋ yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ Pier waan nelma b̄ɔi baa-ba a dii sireiŋa bei ba da ba h̄u-ma. U taa u piiye baa-ba wuc: «Siyaan konkorro-i, ku yaa mamaŋ kaa da fiefie ku nuɔmba-i ma sie ka da-na.» ⁴¹ Yiingu faŋgu-na, nuɔmba b̄ɔi h̄ȳyā Pier nelma-i aa ce ba batisen-ba. Ba yuu nuɔmba neifelle nuɔsiba ndii temma bamaŋ naa suurii naara Diilonjo-d̄uŋ-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diilonjo-nelma-i Yesu pɔpɔurbiemba wulaa. Ba waa ŋaa ceduɔŋ-biemba, ta ba wuo niiwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cārā Diilonjo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu pɔpɔurbiemba taa ba ce gberε-weima b̄ɔi, a ce dumaanjo-na korma taa ma da nuɔmba-i baa-ba.

⁴⁴ Diilonjo-d̄uŋ-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huɔŋga baa ba nagāŋ-niini-i. ⁴⁵ Ba waa umaŋ duc da kumaŋ, u suor-ku aa jo baa gbeiŋa-i ba ji cal-a baa-naa nuɔ a saa baa gbeiŋ-maamaŋ yeŋ-bei dumaa.

⁴⁶ Yinni maŋ jon baa dii *Diilodubuc-i-na, ba sa nanna yiingu. Ba taa ba wuo niiwuoni-i baa ba-naa c̄inni-na. Ba niiwuoni wuoma taa ma d̄ɔl aa ba h̄ɔmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba h̄al neini-i ba tuɔlnu Diilonjo-i. Ba maama taa ma d̄ɔlnu nuɔmba-i hiere nelle-na. Aa yinniŋ taa ni cor dumaa, Itienjo taa u kor nuɔmba-i dumei u naara ba k̄alle-na.

Murgu naŋo siire

3 Yiingu naŋgu-na, b̄ataruŋgu-na, Pier baa Ns̄aa-i ba taa ba k̄a da ba ka cārā Diilonjo-i. ² A ne da naacoljo naŋo waa, uŋ siire, u saa gb̄aa wuc dede. Yinni maŋ jon, ba biε-yo ba k̄a ba j̄ina *Diilodubuc dumelle nande yaanjo-na u tuɔ cārā bamaŋ suuriŋ ba wulaa. Dumelle fande-i, ba b̄i-de wuc «Dumefafalle». ³ Pierbaa-baŋ k̄aa da ba ka suur, wuc tuɔ cārā ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacoljo wuc tuɔ ne-ba wuc s̄i ba taara ba h̄a-yo b̄iŋk̄uŋgu. ⁶ Pier wuc

cira: «Warbelle s̄i mi yerren, ŋga kumaŋ dii baa-mi, mi ka h̄a-ni baa-ku.» Aa naa cira: «Nasaretitaan Yesu-Kirsa yerre-na, sire ŋ ta ŋ wuc!» ⁷ Aa k̄a ka bel u nadienaŋga-i duc sire-yuc. Naacoljo gbeiŋ nie p̄aŋ firnu. ⁸ Wuc wuc sire p̄aŋ tuɔ wuc. Uŋ siire dumaanjo-na, wuc tuɔ gbelien Diilonjo-i aa tuɔ tetiera aa k̄a ba ta ba suur baa Pierbaa-ba-i Diilodubuc-i-na. ⁹ Nuɔmba juɔ'a ba ne da hai moloŋo-i gbelaan Diilonjo-i u suur daayo-i? ¹⁰ Umaŋ t̄fenaanaŋ Diilodubuc dumelle yaanjo-na u cārā, u yaa-i. Kuɔ ce-ba gberε aa tiraa dii k̄uɔnyelle-bei.

Pierŋ waan mamaŋ Diilodubuc-i-na

¹¹ Naacoljo daa uŋ siire, wuc p̄aŋ nyaarā Pierbaa-ba-i. Nuɔŋ baa jo ji yu-bei dii *Salomɔ kukuruuŋgu-na ta ba ne-ba. ¹² Pierŋ daa baŋ neŋ-baŋ dumaanjo-na, wuc cira: «*Isirahel-baaŋ namaa, baa na yaŋ ku ce-na gberε. Baa na ta na ne wuc s̄i miemei siire naacoljo daayo-i baa i ferεŋ f̄iŋḡuɔ, sisɔ i wuc Diilonjo-h̄umelle-i fafamma ku'i cie i gb̄aa sire-yuc; ku'i s̄i. ¹³ I b̄incuɔmbaŋ siire wuc Diilonjo maŋ h̄umelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakɔbu-i, baŋ siire wuc Diilonjo maŋ h̄umelle-i, u'i cie u cārāŋo ce b̄ɔi. U cārāŋo faŋo yaa Yesu-i. Na cie ba bel-o ka h̄a *Pilati-i baa-yo. Pilati wuc u nanna-yuc, na'a ma sie gb̄aa wuc. ¹⁴ Na c̄inaana Diilonjo-noljo-i, na cie ba bel nelviŋo-i aa ce ba nanna nelkoronjo-i. ¹⁵ Na cie ba ko cic̄ilma tienjo-i. Nga naŋ fie ko-yo, Diilonjo siire-yuc hiel-o kuomba h̄ɔlma-na, i daayo nuɔ. ¹⁶ In haa i naŋga-i yuc ku'i k̄ayā naacoljo daayo-i; na sa bi yaŋ-yo suɔma. In haa i naŋga-i Yesu-i-na, ku'i cie u sire-yuc yeryer dumandε-i-na na yufelle-na.

¹⁷ «Tobin namaa, mi suyaa mie na saa naa suɔ-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere. ¹⁸ Nga Diilonjo uŋ ŋa naa ce u *pɔpɔurbiemba wucya waŋ mamaŋ, wuc uŋ ka saanjo *Konkortienjo maŋ, u ka mul̄ien; nelma famma yaa cie.

¹⁹ «Mamaŋ dii cemma fiefie-i-na, naanaŋ na cilɔbabaŋo-i aa na bir na jo Diilonjo wulaa, ku yaa u ka hur na āmbabalma-i. ²⁰ Mafaŋ da ma ce, u ka pa kuffien-b̄aŋgu nei. Aa uŋ ŋa naa hiel Konkortienjo maŋ dii ku domma-na, u ka bir saanjo u jo. Konkortienjo faŋo yaa Yesu-i. ²¹ Dumandε-i-na, uu dii t̄fena dii d̄ɔɔ-i-na tuɔ cie miwaanjo duc bibirre ŋaa Diilonjo uŋ cie u pɔpɔurbiemba waŋ-ma dumaa dii ku bembienjo-na. ²² Na saa da, *Moisi waanjo Yesu-Kirsa maama yaa wuc: «*Diilonjo ka hiel u *pɔpɔurbilonoŋ naŋo mei temma na h̄ɔlma-na. Pɔpɔurbilonoŋ faŋ duc waŋ mamaŋ, baa na yagar-ma.*²³

*Umaŋ duc saa nu u nuŋgu-i, ba ka hiel kutienjo nuŋgu-i Diilonjo baamba-na aa ba ka ko-yo.*²⁴ Diilopɔpɔurbiemba maŋ siire piiye hiere, a donjo *Samiel-na, ba waanjo nyuŋgo ku yiŋ daani maama-i. ²⁵ Diilonjo uŋ p̄aa nuŋgu maŋ aa ce u pɔpɔurbiemba waŋ ku maama-i, u p̄aa-ku baa namei. Aa uŋ p̄aa nuŋgu-i baa na b̄incuɔmba-i kusuoŋ-nu aa gb̄ε Abiramu-i wuc: «*Mi ka ta mi cor baa naŋ h̄aȳlmba yaa-i mi ce baa d̄unni-i hiere h̄iema-na*^{††}, na nuŋgu dii nup̄alle fande-na.

[†] Gbeliemaŋ-nal̄aŋgu (Psaume) 110.1 ^{††} PIERBAA-BA-I: Ba gb̄ε Pier baa u napɔpɔurbiemba namba yaa-i.

[‡] Āŋj̄namma tiyemaŋ-sebe (Deutéronome) 18.15, 18, 19. ^{††} Miwaanjo j̄inammaŋ-sebe (Genèse) 22.18

²⁶ Ku'i ciɛ na da Diilonjo ciɛ u cāarāŋo jo namei wulaa-i igēna duɔ ji kāyā-nei na nanna na maacembabalam-ma-i.»

Ba bilaa Pierbaa-ba-i

4 Pier baa Nsāa-i baŋ waa ta ba piiye baa nuɔmba-i, *Diiløjigāntaamba-i baa *Diilodubuɔ sorosibaa-ba yuntienjo-i, a naara *Sadusīɛbaa-ba jo ji da-ba. ² Pierbaa-ba taa ba piiye baa nuɔmba-i wuɔ Yesu kuu aa sire, kere yiingu dii baa yiingu kuomba ka bi sire fuɔ temma-i. Baŋ juɔ ji da ba piiye dumaanjo-na, ku saa dɔlnu-bei. ³ Baa bel-ba. Bāanjo naa tī tī. Baa kā ka dii-ba kaso ba ɔ. ⁴ Baŋ fiɛ bel-ba, baŋ hii piiye baa bamaŋ hiere, ba fiŋgūɔ baa hūu-ma. Bamaŋ naa hūyāa-ma, ba gbāa yu nuɔmba neifiera hāi nuɔsiba ndii temma.

⁵ Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa *Yerusalemu-i-na. ⁶ *Diiløjigāntaamba yuntienjo maŋ ba naŋ bīŋ-yoŋ Ani-i, u waa baa u dumellen-ɔbaamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Nsāa, baa Alesāndire. ⁷ Baŋ jānu ba-naa, baa ce ba jo baa Pierbaa-ba-i. Baŋ juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Namaa hilaa baa hiŋ daama-i hie a ji sire naacolŋ daayo-i? Hai moloŋo-i puɔraa-na?» ⁸ Huɔŋgu faŋgu-na, *Diilon-Yalle naa yu Pier huɔŋga-i, wuɔ cira: «Nelle yuntaan namaa, baa bīncuɔŋ namaa, ⁹ i ciɛ ānfafamma molo-na aa na bī-ye ji ta na yuu-ye iŋ ciɛ dumaa sire-yuɔ u murgusīni-na, dumai sī wei? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suɔma hiere baa *Isirahel-ɔbaamba-i: Naŋ gbuu Nasareti-taan Yesu maŋ *daanjo-na ko-yo aa Diilonjo sire-yuɔ, fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i naacolŋ daayonjo siire yeyer na yufelle-na dumandɛ-i. ¹¹ Ba waanjo Yesu fuɔ maama yaa Diilon-nelma-na wuɔ:

«Tāmpēlle maŋ dumarāan namaanjo-i naŋ cīinaana-die,

di yaa juɔ bella dūŋgu-i.»†

¹² Yesu yaa gbāa kor nelbiliemba-i u diei yoŋ. Da ma hel ufaŋo-na, Diilonjo saa hā-ye moloŋo yanjo naŋga umanjo gbāa kor-e.»

¹³ Pierbaa-baŋ daa holle-i piiye dumaa, kuɔ cu āndacetaamba hɔmmu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgbāŋg-bālāamba; ba sa suɔ sebe. Baa pāŋ suɔ wuɔ Yesu wuɔrataamba. ¹⁴ Da ba ne naacolŋ maŋ siire ba caanjo-na, ba sie suɔ baŋ ka waŋ mamaŋ. ¹⁵ Baa ce ba hiel Pierbaa-ba-i gōŋgūɔŋ-nu aa naa yuu ba-naa wuɔ: ¹⁶ «I ka ce-ba nie? Nuɔmba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuɔ ba yaa siire naacolŋ daayo-i, nuharunjo si dii-mei; i sie bi gbāa ju-ma. ¹⁷ Nga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bei wuɔ ba baa yaŋ i tiraa nu ba bīɛ Yesu yerre-i baa moloŋo. Umanjo duɔ bī-de, kumanjo da ku waa, u ka da-ku.»

¹⁸ Baŋ juɔ da ba-naa tī, baa bī Pierbaa-ba-i a ji waŋ baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ba tiraa nu ba bīɛ Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi waŋ u maama baa moloŋo.

¹⁹ Pierbaa baa gbɛ-ba wuɔ: «Namaa fere-i nie-kuŋ na ne! I ce namaa maama yaa-i aa yaŋ Diilon-maama-i

† Gbelieman-nalāanjo (Psaume) 118.22

wei? ²⁰ Mie fuɔ, iŋ nuɔ mamaŋ, aa da mamaŋ, i sie gbāa fiinanjo-mei.»

²¹ Baŋ siire naacolŋo-i, kuɔ gbuu dɔlnu nuɔmba-i, baa ta ba gbeliɛŋ Diilonjo-i, a ce dumaanjo-na āndacetaamba saa da nelma da ba cāl-ba; baa naa ba sīɛl ba yu-fienja yaa piiye baa-ba aa nanna-bei ba kā. ²² Baŋ siire naacolŋo maŋ, u bienja naa cor bienjo komuɔŋa hāi.

Diilon-dūŋ-ɔbaamba cāarā Diilonjo-i

²³ Baŋ naana Pier-i baa Nsāa-i, baa ta kā ba nabaamba-wulaa. *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa bīncuɔmbaŋ waanjo mamaŋ baa-ba hiere, baa tūnu ba nabaamba-i baa-ma. ²⁴ Baŋ tūnu-bei dumaanjo-na, baa gbonu cārā Diilonjo-i wuɔ: «Itie, nuɔnei hiela dɔɔ-i baa hīɛma-i, baa dāmmaŋ-nuoraanjo-i. Aa bi hiel ni huɔya-niini-i hiere. ²⁵ Nuɔnei ciɛ ŋ *Yalle dii nel daama-i i bīncuɔŋo-i *Davidi †† nunjo-na u waŋ-ma wuɔ:

«Bige-i ciɛ nuɔmba sire ta ba pepiena nileiŋa-na?

Ba saa suɔ wuɔ baŋ puu mamaŋ, ma sie kā terienjo wei?

²⁶ *Fōŋgōtaamba siire terenjo yiera,*

aa yuntaamba pūulā Itienjo-i baa u Yufellen-Nolŋo-i.»†

²⁷ Ninsie ninsie, *Eɔɔdi-i baa *Pōse-Pilati-i a naara *nierraamba-i baa *Isirahel-ɔbaamba-i hiere, ba tigiŋ ba-naa nel daade †† yaa nuɔ-i, a pūulā ŋ cāarāŋo-i Yesu-i. Ba tigiŋ ba-naa a pūulā ŋ Yufellen-Nolŋo-i.

²⁸ Dumandɛ-i-na, niŋ ŋa naa pu mamaŋ, mamaŋ waa ŋ huɔŋga-na, ba ciɛ ma yaa-i. ²⁹ Fiefie-i-na, Itie, ŋ daa baŋ wur ŋ cāarāŋ miɛŋo-i dumaa. Hā-ye holle i tie gbā i waŋ ŋ nelma-i. ³⁰ Kāyā-yie i tie gbā i sire jaamba-i aa bi tie ce nelma bɔi baa gberɛ-weima bɔi ŋ cāarāŋo-i Yesu yerre-na.»

³¹ Baŋ juɔ cārā Diilonjo-i tī, hīɛŋ maa sagalla baŋ waa tigiŋ kusuoŋ-nu. Diilon-Yalle pāŋ yu ba hɔmmu-i hiere. Baa da holle ta ba waŋ Diilon-nelma-i.

Diilon-dūŋ-ɔbaamba bilaa ba-naa dumaa

³² Diilon-dūŋ-ɔbaamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba hɔlma-na, ŋ sie gbāa suɔ wuɔ mel kūŋgu-i daaku-i aa mel kūŋgu-i daaku-i. ³³ Himma naŋ temma waa Yesu *pɔpuɔrbiemba āncemma-na ta ma pigāanjo wuɔ Yesu siire kelkel. Diilonjo naa silaa tuɔ ce baa-ba u cor. ³⁴ Sonniŋ waa baa bamaŋ hiere, baa cīnniŋ bi waa baa bamaŋ, ba taa ba suor-ni ba jo ba hā Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa ni gbeŋa-i. Bafaŋ da ba hūu-ya, ba ne ba gbeŋ-maamaŋ jīɛnya ma-naa dumaa aa bi hɔnu-yei dumai. A ce dumaaŋo-na sūntie saa waa ba hɔlma-na.

³⁶ Unanjo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bī-yo Yosefu. U waa *Levitiyenjo. U taa u hel Sipire. Pɔpuɔrbiemba taa ba bī-yo Barnabasi, ku yunjo yaa wuɔ Sireintienjo.

³⁷ Suonjo nanjo waa baa-yo, wuɔ suor-ku aa naa jo baa ku gbeŋa-i ji hā pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

†† Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuɔ Diilon-cāarāŋo. † Gbelieman-nalāanjo 2.1-2 †† Ba gbɛ *Yerusalemu.

Diilo sa sie huhurma-i

5 Naacolŋo naŋo waa, ba taa ba bī-yo Ananiyasi aa bī u ciɛŋo-i Safira. Terienŋu naŋgu waa baa-ba, baa suor terienŋ daaku-i ² aa naa saa-ma aa bɔlŋo hiel gbeinŋa naŋa aa kã baa a boluŋgu-i ka hã Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

³ Uŋ kãa, Pier wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ananiyasi, bige-i ciɛ ŋ yaŋ *Sitãni tãal-ni ŋ hiel kunaŋgu gbeinŋa-na aa jo ji ta ŋ kar coima-i baa *Diilonŋ-Yalle-i? ⁴ Terienŋu-i naŋ kũŋgu, molo saa cira ŋ suor-ku. Niŋ fie suor-ku, gbeinŋa-i naŋ waanŋa. Bige-i ciɛ ŋ ce maacenŋ daama temma-i? Niŋ karaa coima maŋ, ŋ saa kar-ma baa ŋ nanuɔmba, ŋ karaa-ma baa Diilonŋo.»

⁵ Ananiyasiŋ nuɔ nel daama-i, u pãŋ cii, u bi kuliŋgu yaa dumaanŋo-na. Umanŋ duɔ nu nel daama-i, u kũɔma pãŋ ta ma nyenŋ. ⁶ Naacienŋ baa jo ji biɛ-yo ka fuure.

⁷ Ciɛŋo saa waa. Bɔlŋonŋ kuu, lɛrbaa-ba siei temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Uŋ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ weima ciɛ. ⁸ Pier yuu-yo wuɔ: «Ciɛŋ nuɔ, na suora na terienŋu-i sul daadu'i nuɔ-i wei?»

Ciɛŋ wuɔ sie wuɔ: «Ūu, ku sullu yaa-i.»

⁹ Pier wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na saa-ma baa ŋ bɔɔ-i aa da na cure Diilonŋ-Yalle-i? Ne, bamaŋ kãa ka fuure ŋ bɔɔ-i ba yaa bi suuriŋ daaba, ba ka bi biɛ nuɔŋo-i ka fuure-niɛ.» ¹⁰ Ciɛŋ wuɔ pãŋ cii terienŋu fanŋgu-na a ku Pier caanŋu-na. Naacienŋ ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa biɛ ufaŋo-i bir gũunu ka fuure bɔlŋo caanŋu-na. ¹¹ Diilonŋ-dũŋ-baamba kũɔma migãanŋ ta ma nyenŋ ma naara. Umanŋ duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo kũɔnyelle.

Gbɛrɛkulaŋo

¹² Yesu *pɔpuɔrbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gbɛrɛ-weima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiŋ ba-naa *Salomɔ kukuruunŋgu yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa waŋ ba yefafalle, ŋga molo saa tuɔ sie u piɛ-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba maŋ naa hũyãanŋ Itienŋo maama-i baa sa waa dei baa yuliŋgu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbãŋgbaarbaa, baa figĩnni a galla ba jaamba-i Pier muncormu-na, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiɛya umanŋ, u sire. ¹⁶ Nileinŋa maŋ *Yerusalemu kɔɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yei ba jo baa ba jaamba-i pɔpuɔrbiemba wulaa. *Jĩn-abaa-baŋ bi waa bamaŋ nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. Umanŋ duɔ jo baa u wuonŋo, u sire.

Baŋ haa kumaŋ Yesu pɔpuɔrbiemba-na

¹⁷ Nuɔmbaŋ jonŋ pirpir Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa dumaanŋo-na, ku saa dɔlnu *Diilojigãntaamba yuntienŋo-i baa u kuoyataamba-i *Sadusĩbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemunŋgu ¹⁸ aa naa bel pɔpuɔrbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuɔŋgu-na, Itienŋo *dɔrɔpɔpuɔrbilonŋo jo ji hĩl kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ-ba wuɔ: ²⁰ «Kãanŋ *Diilodubuu-i-na na ka waŋ hũmefelende maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pɔpuɔrbienŋ baa naar kã Diilodubuu-i-na ka donŋ ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i. Diilojigãntaamba yuntienŋo-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuonŋ kaalaa, baa bī bĩncuɔmba-i da ba ji ce ãndaanŋu-i. Baŋ juɔ, baa puɔr wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa kã ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «I saa ka da moloŋo kaso-i-na. Inŋ kãa, kaso naa waa bĩŋ u temma-i, aa bamaŋ niɛyanŋ-yuɔ ba waa ba munyierammu-na hiere dumienŋa yammu-na. I hĩlãa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloŋo huonŋa-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba maŋ niɛyanŋ Diilodubuu-i ba yuntienŋo-i, baa *Diilojigãntaamba yuntaambaŋ nuɔ nel daama-i, ba hɔŋ muɔ pãŋ cu; ba sa suɔ ku huonŋuŋ ka jo baa kumaŋ. ²⁵ Ba'a ba ne da naacolŋo naŋo juɔ ji tuɔ tũnu-bei wuɔ: «Naŋ bilaa balamba maŋ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii ta ba waŋ Diilonŋ-nelma-i dii Diilodubuu-i-na.» ²⁶ Sorosi ba yuntienŋ wuɔ pãŋ sire baa u sorosibaa-ba-i ka bel-ba jo baa-ba. Baŋ kãa, ba saa kã baa bubuɔsĩnni, wuɔ sĩ nuɔmba ka naŋ-ba baa tãmpĩlĩŋa.

Ba ce Yesu pɔpuɔrbiemba ãndaanŋu-i

²⁷ Baŋ kãa ka bel Yesu *pɔpuɔrbiemba-i jo baa-ba, *Diilojigãntaamba yuntienŋ wuɔ yuu-ba wuɔ: ²⁸ «Ma sĩ i waanŋ-ma baa-na kuola-mei wuɔ na baa bī naacolŋ daayo yerre-i baa moloŋo kɛ? Ma daa nie na yanŋ-ye aa sire gbuo *Yerusalemu-i hiere baa u maama-i? Na taara na cira miemei kuɔ-yo kɛ?»

²⁹ Pier baa u nabaamba-i baa cira: «I sie gbãa maar Diilonŋo nunŋu-i ka ce nelbilienŋ kũŋgu. ³⁰ Naŋ gbuu Yesu maŋ *daanŋu-na ko-yo, i tobaa-baŋ siire wuɔ Diilonŋo maŋ hũmelle-i, u siire-yuɔ ³¹ aa kã baa-yo ka jĩna u caanŋ-nu. U hãa-yo yuntiesĩnni-i aa ce-yo konŋkortienŋo. U ciɛ kufanŋu-i duɔ kãyã *Isirahel-baamba da ba nan-na ba cilɔbabalaŋo-i aa u duɔ hur ba ãmbabalma-i. ³² Nel daama-i mie i daa-ma nuɔ, *Diilonŋ-Yalle bi daama. Bamaŋ nuɔŋ Diilonŋo nunŋu-i, u hã-ba di yaa-i.»

³³ *Nellentaambaŋ juɔ nu nel daama-i, ba hɔmmu pãŋ guɔla. Baa pãŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Farisĩeyienŋo naŋo waa baa-ba, ba taa ba bī-yo Gamaliel. U waa *ãnjĩnamma pigãatienŋo. Nuɔmba taa ba kãŋ-yo nelle-na. Wuɔ sire yiera ba hɔlma-na aa naa cira: «Ciɛŋ ba hel gũŋgũɔŋ-nu.»

³⁵ Baŋ hilaa, wuɔ gbɛ nuɔmba-i wuɔ: «Isirahel-baanŋ namaa, jɔgaanŋ na ne igĩna aa na suɔ na ce naŋ taaranŋ na ce kumaŋ balanŋ daaba-na. ³⁶ Ku belle-na, Tedasi siire ce u fɛrɛ nelbuɔ. Nuɔmba sire cu u huonŋ-nu ta ba kã nuɔmba nuɔsiba hãi caanŋ-nu. Baŋ juɔ ko-yo, ba curaa hie? Ba saa pisãllã hiere wei? ³⁷ Fuɔ kũŋgunŋ curaa, baŋ taa ba kãŋ nuɔmba-i belle-na, Yuda maŋ taa u hel *Galile-i-na, u siire hiel u yerre-i. Nuɔmba bɔi cu u huonŋ-nu. Baŋ juɔ ko ufaŋo-i, bamaŋ naa cu u huonŋ-nu, na daa-ba wei? ³⁸ Fiefie-i-na, bamaŋ daaba-i, mi gbãa waŋ mamaŋ: Nienŋ-baŋ aa na yanŋ-ba. Da kuɔ ba ce nelienŋ-maama, yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka bĩena. ³⁹ Nga da kuɔ Diilonŋ-maama ninsonŋo, na sie gbãa bĩena-mei. Nienŋ torro, na baa ji ta na gãŋ baa Diilonŋo aa cira na gãŋ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielɛŋ piye dumaŋo-na, ba kã ka ciire aa naa bĩ pɔpuɔrbiemba suur. Baŋ suuri, baa bel-ba muo-ba da dei aa naa waŋ baa-ba wuɔ ba baa tiraa yaŋ ba da ba bĩe Yesu yerre-i baa moloŋo! Baŋ ciɛ mafamma-i, baa nanna-bei ba ta.

⁴¹ Baŋ bilaa-ba muo-ba Yesu maama-na, kuɔ gbuu silaa dɔlɛnɛ-bei wuɔ Diilonɔ ka tuɔ kãŋ-ba nelfafaamba Yesu huonɔgu-na. ⁴² Kuɔ ciɛ dumaŋo-na, yinni maŋ joŋ, ba waŋ *Neldɔɔɔlma-i *Diilodubuo-i-na baa cĩnni-na wuɔ Yesu yaa *Konkortienɔ maŋ Diilonɔ uŋ saanɔ-yo.

Yesu pɔpuɔrbiemba calaanu maacemma-i

6 Nuɔmba bɔi taa ba hũu Yesu maama-i huɔŋ daaku-na, a ce dumaŋo-na bamaŋ piiyen girekimma-i, baa ta ba waana wuɔ bamaŋ piiyen ebiremme-i, ba cal niwuoni-i yinni maŋ joŋ aa ba sa hã bafamba bikulcaamba-i. ² Yesu *pɔpuɔrbiemban daa ba waana dumaŋo-na, baa tigiin Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere a waŋ baa-ba wuɔ: «Tobinɔ namaa, na suyaa wuɔ i siɛ gbãa yaŋ Diilonɔ-nelma wamma-i aa die ne niwuoninɔ-kũŋgu, ku saa biɛ dumaŋo-na. ³ Hielaa nuɔmba niehãi na hɔlma-na. Nuɔmba famba yefafalle saaya di waa nuɔmba nunni-na. *Diilonɔ-Yalle saaya di yu ba hɔmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maacerɔ daama-i hã ba yaa-i ⁴ aa miɛ i fulnu Diilocãrãlle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaŋ waa hiere, baa hũu-ma aa naa sire hiel Etieni. Diilonɔ-maama-i baa Diilonɔ-Yalle naa yu Etieni huonɔga-i. Baŋ hielaa Etieni-i, baa hiel Filipu, baa Purokɔr, baa Nikanɔr, baa Timɔ a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Æntiyɔsi, ŋga uu naa suur Yuifusĩnni-na. ⁶ Baŋ hielaa-ba, baa pigãanɔ pɔpuɔrbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonɔ-i hã-ba.

⁷ Diilonɔ-nelma taa ma gbuo terni-i ma kã. Yinninɔ cor dumaa, nuɔmba hũu-ma dumɛi *Yerusalemu-i-na. *Diilɔjigãntaamba maŋ naa hũyãa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etieni-i

⁸ Diilonɔ naa silaa ce baa Etieni-i: Uu naa hã-yo himma u tuɔ ce gberɛ-weima bɔi nelle-na. ⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kã *Diilonelhãalãdũŋgu nanɔgu-na ba kã ba nu Diilonɔ-nelma-i. Ba taa ba bĩ Diilonelhãalãdũŋgu fangu-i «Kufiɛŋ ba dũŋgu» †. Yuifubaa-ba famba kã ba ta ba fanu ba-naa baa Etieni-i Diilonɔ-nelma-na. Ba hɔlma-na, banamba taa ba hel Sireni, banamba Alesãndiri, banamba Silisi, banamba *Asi. ¹⁰ *Diilonɔ-Yalle naa waa baa Etieni a ce ba saa gbãa piye yar-o.

¹¹ Kuɔ nuɔlaa-ba, ba bir yaŋ aa biɛ nuɔmba gbeinɔna ba ta ba wuɔra ba waŋ wuɔ: «Naacolɔ daayo u wuɔra u tuora *Moisi-i baa Diilonɔ-i; baanɔ sɪ.» ¹² Ba ciɛ ku yaa-i nuɔmba hɔmmu du baa Etieni-i nelle-na. Bĩncuamba-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i hiere ba

† Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i kɔrsĩnni-na a kã baa-ba *ɔɔ-mu aa ji nanna-bei. Ku gbãa waa Yuifubaa-ba famba hãayɛlmba yaa baŋ gbɛŋ-baŋ bande-i-na.

hɔmmu duu baa-yo. Baŋ ciɛ kufanɔgu-i, ba kã ka bel-o kã baa-yo *nellentaamba wulaa.

¹³ Baŋ kãa baa-yo, ba tiraa bĩ coikartaamba namba kã, wuɔ siertaamba. Baa kã ka ta ba kar coima-i ba haa-yuɔ wuɔ: «Naacolɔ daayo sa gbuu piye *Diilodubuo yefafalle, halle baa *ãnjĩnamma-i hiere. ¹⁴ I daa u wuɔra u piye wuɔ Nasaretitaanɔ Yesu ka muonu Diilodubuo-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» ¹⁵ Bamaŋ waa hiere gɛŋgerterienɔgu-na, baa dĩŋ-yuɔ ta ba ne-yo. U yaanɔga taa ka caa ŋaa *dɔɔpɔpuɔrbilonɔ yaanɔga.

Etieni ãndaanɔgu-i

7 Siertaambaŋ juɔ piye tĩ, *Diilɔjigãntaamba yun-tienɔ wuɔ yuu Etieni-i wuɔ: «Baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo wei?» ² Etieni wuɔ cira: «Mi nellenɔ-tobinɔ namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waŋ nelma diei baa-na: Na suyaa wuɔ aa i bĩncɔinɔ-i *Abiramu suo duɔ sire Mesopotami-i-na ka tĩena Arã-i-na, Cagaanɔ-Diilonɔ naa carra-yuɔ ³ a waŋ baa-yo wuɔ u yaŋ u huraaamba-i aa u sire ba jãmalã-i-na, kerɛ u ka pigãanɔ-yo jãmalã nanɔ u ka tĩena. ⁴ Abiramu sire †† ka tĩena Arã-i-na. Uŋ kãa terienɔgu-na, u toŋ juɔ ku, Diilonɔ ce u jo ji tĩena nanɔ yen jãmalã maŋ nuɔ-i daayo-i.

⁵ «Uŋ juɔ, Diilonɔ saa hã-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaan aa pã nungu baa-yo wuɔ: «Mi ka hã-ni jãmalã daayo-i. Da ŋ saa ji waa, ŋ huonɔ-baamba ka biɛ-yo cor.» † A ne da huonɔgu fanɔgu-na, bilo saa waa baa Abiramu-i. ⁶ Diilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «*N huonɔ-baamba ka waa juɔma-na, ba ka bel-ba kɔrsĩnni-na jãmalã fanɔ-na gbuu muliɛŋ-ba. Ba ka ce bienɔ nuɔsiba hãi muliɛma.* ⁷ *Nga bamaŋ ka bel-ba kɔrsĩnni-na, muɔmɛi ka pã kutaamba-i mi fɛɛ. Da mi ji ce mafamma-i, ŋ hãayɛlmba ka suo sire terienɔgu-na ji tĩena bande ta ba buol-mi.*»††

⁸ «Uŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ bel *tobisĩnni baa Abiramu-i aa naa ce u *jã a dãnya tobisĩnni fanni-i ††. Ku'i ciɛ na da *Isakinɔ juɔ honɔ, yinni niehãi cor, niisɛi yinɔgu-na, Abiramu jã-yo. Isakinɔ bi siire da *Yakɔbu-i, u bi jã-yo. Yakɔbu bi sire ce maaduɔma baa i bĩncuamba-i †††.

⁹ «I bĩncuamba sire bigãanɔ ba hãanɔ-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sãa-yo kã baa-yo Esipi. Nɔga Diilonɔ waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yunɔgu-i muliɛma-na hiere aa ce-yo nelnurãŋo aa tiraa ce u kũŋgu dɔlɛnɛ Esipitaanɔ jãmatigi-i. Jãmatigi haa-yo u jãmalã yunɔ-nu baa u dumelle bi yunɔgu-na.

¹¹ «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa jãmalã-i hiere. Kuu naa balanɔ cor, a ce i bĩncuamba sa da niwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na.

¹² Yakɔbu ji nu wuɔ ba suor dĩmma dii Esipi-i-na. U puɔr i bĩncuamba kã ka sãa bir kũŋ.

¹³ «Baŋ juɔ kã hãalĩŋo-i, Yosefu pigãanɔ-ba u fɛɛ wuɔ fuo yaa Yosefu-i. Terienɔgu fanɔgu'i nuɔ-i, jãmatigin

†† *Girekimma-na ba ciera u siire Kalde jãmalã-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jãmalã duɔŋo yaa-i.* † *Nienɔ Miwaanɔ jĩnammanɔ-sebe-i-na (Genɛse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8.* †† *Nienɔ Miwaanɔ jĩnammanɔ-sebe-i-na (Genɛse) 15.13-14, Helmanɔ-sebe-i-na (Exode) 3.12.* ††† *Nienɔ Miwaanɔ jĩnammanɔ-sebe-i-na (Genɛse) 17.10-14.* †††† *Yakɔbu bepɔmba waa cĩncieluo baa ba hãi. Etieni biɛ ba yaa-i bande-i-na wuɔ ba bĩncuamba.*

suyaa Yosefu baamba-i. ¹⁴ Yosefu wuɔ ce u mɔɔbaa-ba bir kũŋ ka jo baa tuoŋo-i baa u dumellen-ɔbaamba-i hiere. Ba kũŋgu-na, ba waa nuɔmba komuɔŋa siei baa cĩncieluo nuɔmba ndii. ¹⁵ Yakɔbu kãa kãmma famma yaa-i Esipi-i-na. Diilonɔ-babĩmuɔ kaa hi-yo kusuoŋ-nu'i baa i bĩncuɔmba-i hiere. ¹⁶ Ba waa umaŋ duɔ ku, ba bie-yo ka fuure-yuɔ Sisemu. Ba fuuriye-bei Abiramun sãa cĩncorre maŋ Amɔr bisãlmba wulaa †.

¹⁷ «Diilonɔ un pãa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, ku cemman-ɔhuoŋguɔ juɔ ta ku pie, mie baamba sire gbuu ci-inu Esipi-i-na. ¹⁸ Jãmatigi naŋo ji nyugũŋ. Jãmatigi faŋo saa tuɔ suɔ Yosefu-i. ¹⁹ Wuɔ fũnuŋ tuɔ ce karaaŋgu baa i bĩncuɔmba-i. U waa cieŋo maŋ duɔ hoŋ u biloŋo-i, u bel diilonɔ-i ce u nanna-yuɔ u kaal ji ku. ²⁰ *Moisi huɔŋ huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i. U maama saa naa fa baa fafaŋgu-i. Un huɔŋ, u bĩncuɔmba gbãaŋ fuo-yo ba dũŋgu-na u ce caamba siei yoŋ baa-ba. ²¹ Baŋ juɔ suɔ baa-ba aa ce ba bie-yo ka nanna, jãmatigi biloŋ wuɔ bie-yo ce-yo ŋaa fuɔ bilohoiŋo, a fie-yo u ji vãa. ²² Ku cie dumei Moisi suɔ Esipitaamba ãncemma-i hiere. U taa u nu nelma-i ŋaa u yuŋgu ka muonu aa weima saa ta ma yar-o cemma.

²³ «Un juɔ da bien komuɔŋa hãi, wuɔ kã duɔ ka ne u nellen-ɔbaamba-i ††. ²⁴ Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji da Esipiyieŋo naŋo ce ba wuoŋo naŋo-i sũlma. Wuɔ hũu naacolŋo-i aa naa muo Esipiyieŋo-i ko-yo. ²⁵ U taa u taara u ce u nellen-ɔbaamba suɔ wuɔ Diilonɔ cie u'i jo duɔ ji kor-ba. Nga ba saa suɔ-ma.

²⁶ «Ku cuo kaala-i-na, wuɔ da ba baamba namba gãŋ. Wuɔ karnu-bei aa naa tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na gãŋ, ma sã namei kuuduɔŋgu?» ²⁷ Umaŋ taa u jĩnya u nawuoŋo-i wuɔ se Moisi-i da yer, aa naa cira: «Hai moloŋo-i diyaa naŋ nuŋgu-i?» ²⁸ N taara da ŋ ko-mi ŋaa niŋ kuɔ Esipiyieŋo-i dumaa cicuoŋgu-na wei?» ²⁹ Un piye dumaŋo-na, Moisi saa gbãa duɔ tiraa tĩena; wuɔ gbar ka tĩena Madiyã. U kaa bie cieŋo-i kusuoŋ-nu'i a hoŋ bisãlmba hãi baa-yo.

³⁰ «Bien komuɔŋa hãi cor. Yiingu naŋgu-na, *dɔr-pɔpuɔrbiloŋo naŋo carra Moisi-i dii *hĩekuraŋgu-na Sinayi tãnuŋgu holma-na. Wuɔ u ne da bige-i daaku-i? Dãamu'i caaŋ tibiyelle nande-i aa dɔr-pɔpuɔrbiloŋo waa dii mu huɔŋga-na. ³¹ Kuɔ cu u huɔŋga-i. Wuɔ ta tuɔ pie duɔ ka ne dãamu fammu-i dei. Wuɔ u ne da Itieŋo piye baa-yo wuɔ: ³² «Moisi, ŋ bĩncuɔmba Diilonɔ yaa muɔŋo-i: Abiramu siire wuɔ mei hũmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakɔbu-i hiere maaduɔma.» Moisi kũɔma pãŋ ta ma nyen, a ce u saa tiraa sie duɔ ne terieŋgu faŋgu yanga-na. ³³ Itieŋo gbẽ-yo wuɔ: «Hiel naatenni-i ŋ gbeini-na; niŋ yer terieŋgu maŋ nuɔ-i daaku-i Diilon-terieŋgu. ³⁴ Mi baambaŋ ceŋ sũlma maŋ Esipi-i-na, mi daa-ma; baŋ bireŋ, mi nuɔ, ku'i cie mi hiere jo mie mi ji kor-ba. Jo mi ji puɔr-ni ba wulaa.» ‡

³⁵ «*Isirahel-baambaŋ sie Moisi maŋ wuɔ u halan, molo saa dii u nuŋgu ba berru-na, Moisi duɔŋo faŋo yaa Diilon un cie dɔr-pɔpuɔrbiloŋo jo ji puɔr-o wuɔ u ka

† Nienj Miwaŋo jĩnamman-sebe-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13. †† Moisi waa *Isirahel wuoŋo naŋo. ‡ Nienj Helman-sebe-i-na (Exode) 3.1-10.

waa ba yuŋ-nu aa hũu-ba Esipitaamba nyisenni-na. ³⁶ Moisi yaa cie himma-i a hiel i bĩncuɔmba-i Esipi-i-na. U cie-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dãmmaŋ-nuoradãama-i-na aa tiraa ce-ma hĩekuraŋgu-na duɔ gbãa kor-ba. U cie kufaŋgu-i bien komuɔŋa hãi.

³⁷ «Moisi duɔŋo faŋo yaa gbẽ Isirahel-baamba-i wuɔ Diilonɔ ka hiel ba nellen-wuoŋo naŋo ce-yo u *pɔpuɔrbiloŋo fuɔ temma hã-ba ††. ³⁸ Aa i bĩncuɔmbaŋ waa hĩekuraŋgu-na, u yaa waa ba holma-na baa Diilonɔ-i. Dɔr-pɔpuɔrbiloŋo taa u piye baa u yaa-i Sinayi tãnuŋgu-na u tuɔ kã u tũnu i bĩncuɔmba-i. U yaa taa u jo baa cicẽlman-nelma-i u jo u waŋ-ma baa-ye. ³⁹ I bĩncuɔmba bir yaŋ ba sa nu u nuŋgu-i. Ba cĩnaana-yuɔ aa ta ba taara ba bir kã Esipi-i-na.

⁴⁰ «Baŋ diyaa mafamma-i ba hõmmu-na, ba gbẽ *Aarɔ-i wuɔ: «Ce tĩnni ŋ hã-ye, nimaŋ ka kãyã-yie i hi i munkãmmu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suɔ un cura kusuoŋ-nu.»^{†††} Yibienja faŋa-na, baa sire kul nambiloŋo a ce-yo tĩŋgu ta ba buol. Baŋ kulii nambiloŋo-i, kuɔ silaa gbuu dõlnu-bei ŋaa bige-i! Baa ce ponsaŋgu ma yerren. ⁴² Diilon wuɔ ne-ba aa yaŋ-ba ba ta ba buol mɔenja baa cieŋo baa bãaŋgu ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diilopɔpuɔrbiemba sebe-i-na wuɔ:

*«Isirahel-baan namaa,
naŋ cie bien komuɔŋa hãi maŋ hĩekuraŋgu-na,
na taa na ko niikonni-i na hã muɔmei wei?*

Na taa na bi pã niipãnni-i na hã muɔmei wei?

⁴³ *Ma sã na birii yaŋ aa kul tĩnni ta na buol?*

*Na saa tũu Molɔki^{†††} dũŋgu-i
baa Erefã^{†††} mɔele-i ta baa-ni wei?*

*Na cie kolluŋ-nobimba famba-i ta na buol-ba.
Mi ka ce ba kã baa-na dii *Babiloni huon-nu.»[§]*

⁴⁴ Etieni wuɔ cor baa u ãndaŋgu-i wuɔ: «*Tobisĩnniŋ-dũŋgu waa baa i bĩncuɔmba-i hĩekuraŋgu-na. Diilon-nelma waa ku yaa nuɔ-i. Moisi cie-ku ŋaa Diilonɔŋ pigãaŋ-yo ku cemma-i dumaa. ⁴⁵ Ku huon-gu-na, i bĩncuɔmba huon-baamba ji wuo dũŋ daaku ciilungu-i. Yosuwe yaa waa ba yaŋga-na. Diilon wuɔ kãyã-bei ba donya nuɔmba maŋ waa hiere jãmalã daayo-na aa bie dũŋ daaku-i ji tĩena baa-ku. Ku tĩyãa dumei ji hi *Davidi bãaŋgu-i. ⁴⁶ Diilonɔ taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuɔ cãrã hũmelle-i u wulaa wuɔ u yaŋ u ma ninsoŋ-dũŋgu hã-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o ku. ^{††47} Dũŋgu faŋgu-i, *Salomɔ'i juɔ ma-ku hã Diilonɔ-i. ^{†††48} Nga Dɔrwuoŋo sa cɔ dũŋ-nu ŋaa Diilopɔpuɔrbiloŋ un waŋ-ma dumaa wuɔ: ⁴⁹ «Itieŋo ciera wuɔ:

«Dɔɔ yaa mei fĩŋgɔtesĩnniŋ-teterre-i.

Mi cie hĩema-i ta mi haa mi gbeini.

Namaa gbãa ma dũŋ haku-i hã muɔŋo-i?

Mi munfiisammun-terieŋgu yaa hie hĩema-na?

†† Ānjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 18.15. ††† Helman-sebe-i-na (Exode) 32.1,23. †††† Molɔki: Tĩŋgu naŋ yerre-i dumaaŋo-na. Isirahel-baamba naa bie tĩŋgu faŋgu-i Kanaataŋ wulaa ta ba buol-ku. †††† Erefã: Tĩŋgu naŋ yerre-i dumaaŋo-na. Baa kulii-ku ŋaa mɔele ta ba buol-ku, Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol. § Amɔsi (Amos) 5.25-27 ††† Nienj Samiel sebehãaliŋo-na (2 Samuel) 7.1-16. †††† Nienj Jãmatigi ba sebediãlŋo-na (1 Rois) 6.1-38.

⁵⁰ *Bĩmbĩnni maŋ dii hiere, meɪ napɔrren-ɲiini'i sɪ wei?»†»*

⁵¹ Etieni wuɔ cira: «*Ǽnyagarmantaanɔ namaa temma-i daana-i, Diilonɔ bĩe-na ji gbɛ! Na sa sie *Diilonɔ-Yalle wulaa. Na biyaa na bĩncuɔŋ-maama.* ⁵² *Diilopɔpuɔr-bilonɔ hayo-i siire aa na bĩncuɔmba saa ce-yo sũlma? Halle bamaŋ siire piiye Nelviinɔ jommaŋ-kũŋgu-i, na bĩncuɔmba kuɔ-ba. Fiefie-i-na Nelviinɔ uŋ juɔ, namaa na hel u huonɔ-nu aa bel-o ko-yo.* ⁵³ *Ŋ sie suɔ wuɔ Diilonɔ puɔraa dɔɔɔpuɔrbiemba ji hã namei baa u *Ǽŋĩnamma-i, na yaŋ aa hũu-ma nanna.»*

Ba naaŋ Etieni-i ko-yo

⁵⁴ Etieninɔ piiye dumaanɔ-na, u piiye suur *nellen-taamba-na. Baa pãŋ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilonɔ-Yalle naa yu u huonɔga-i. Wuɔ tã u yunɔgu-i tuɔ ne dɔɔɔ. Wuɔ u ne da Diilonɔ yaanɔga caa da kpoikpoi aa da Yesu yieraaya Diilonɔ caanɔgu-na. ⁵⁶ Wuɔ cira: «*Nieŋ, dɔɔɔ pu-urii, aa *Molonɔ-Bieŋo yaa yieraaya daayo Diilonɔ caanɔgu-na!*» ⁵⁷ Baa pãŋ suunu ba tũnni-i aa naa ta ba kaasĩŋ, aa kã ka yu-yuɔ bel-o.

⁵⁸ Baŋ bilaa-yo, baa hel baa-yo nellenɔ-huonɔga-na, kã baa-yo kɔtuonɔgu ka ta ba naŋ-yo baa tãmpɛlĩeŋa da ba ko-yo. Naacombilonɔ naŋo waa baa-ba, ba taa ba bĩ-yo Sol. Siertaanɔ baa hielaa ba jonɔgorbaa-ba-i hã u yaa tuɔ niya-bei aa kã ka ta ba naŋ Etieni-i. ⁵⁹ Baŋ naŋ-yonɔ dumaanɔ-na, wuɔ ji cira: «*Yesu, Itienɔ nuɔ, hũu-mi.»*

⁶⁰ Uŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ dũuna aa naa piiye da gbagaga wuɔ: «*Itie, baa ne baŋ ceŋ kumaŋ.»* Uŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ cii, u kuliinɔgu yaa dumaanɔ-i.

Solɔ haa kumaŋ Diilonɔ-dũŋ-baamba-na

8 Etieni kuliinɔgu dɔlaanu Sol ŋaa bige-i! Etieninɔ kuu yiinɔgu maŋ nuɔ-i, baa sire suuye Diilonɔ-dũŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baa pisãllã hiere; banamba ta ba kã *Yude, banamba *Samari aa naa yaŋ Yesu *ɔɔpuɔrbiemba yaa yonɔ. ² Nelfafaamba namba bie Etieni-i ka fuure aa ce mamaŋ waa cemma hiere u kuliinɔgu-na. ³ Sol wuɔ gbuu faya u fere tuɔ ce karaanɔgu-i baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i: U taa u wuɔra cĩnni-na u bel caamba-i baa bamba-i hiere u kã u dii-ba kaso.

Diilonɔ-nelma hii Samari-i

⁴ Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ gbaraa pisãllã, ba taa ba wuɔra ba waŋ *Neldɔɔɔlma-i nileinɔga-na. ⁵ Filipu wuɔ kã ka hel *Samari nelle nande-na, a donɔ tuɔ piiye *Konɔkortienɔ maama-i. ⁶ U bi taa u ce gbere-weima ba holma-na. U waa duɔ waŋ mamaŋ, u ce-ma nuɔmba yufelle-na. A ce dumaanɔ-na duɔ tuɔ piiye, ba kar ba tũnni-i fafamma ta ba nu. ⁷ U duɔnya *jĩnabaa bɔi nuɔmba-na. Duɔ donya umaŋ, u kaasĩŋ da gbagaga aa hel. U bi siire murgubaa bɔi baa jaamba bɔi. ⁸ Kuɔ gbuu fũnuŋ dɔlnu nuɔmba-i nelle fande-na.

⁹ A ne da hironɔ naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bĩ-yo Simɔ. Simɔ himma naa ce *Samaritaamba-i gbere, a ce dumaanɔ-na u saa tuɔ jĩna u fere kpaɔa.

† Isayi (Ésaie) 66.1-2a

¹⁰ Bĩncuɔmba-i baa bisãlmba-i hiere, ba taa ba kãalã-yuɔ. Ba taa ba piiye wuɔ: «*Diilonɔ-himma yaa dii baa naacolɔ daayo-i, baŋ bĩŋ mamaŋ <ninsoŋ-himma-i>.»*

¹¹ Simɔ naa da yinni baa u himma cemma-i ba holma-na, ku'i cie ba ta ba kãalã-yuɔ kãalãŋ daama temma-i.

¹² Filipunɔ juɔ kã ka waŋ *Diilonɔ-bãanɔgu maama-i baa Yesu-Kirsa maama-i, caamba-i baa bamba-i hiere baa hũu Neldɔɔɔlɔŋ daama-i aa naa ce ba *batisenɔ-ba.

¹³ Simɔ fuɔ fere wuɔ bi hũu-ma aa ce ba *batisenɔ-yo. Baŋ baatisenɔ-yo, wuɔ pãŋ nyaarãa Filipu-i. Filipu himma bir yaŋ aa ta ma ce fuɔ fere-i gbere.

¹⁴ Yesu *ɔɔpuɔrbiembaŋ juɔ nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuɔ Samaritaamba hũyãa Diilonɔ-nelma-i, baa saanɔ Pier-i baa Nsãa-i ba wulaa. ¹⁵ Pier-i baa Nsãa-i baŋ kãa, baa cãrã Diilonɔ-i hã-ba wuɔ u hã-ba u *Yalle-i.

¹⁶ Huonɔgu faŋgu-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diilonɔ-Yalle-i yogo. Baa baatisenɔ-ba yaa yonɔ. ¹⁷ Ku'i cie Pierbaa-baŋ kãa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonɔ hã-ba u Yalle-i. ¹⁸ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i? Wuɔ hiel gbeinɔ duɔ hã Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: ¹⁹ «*Hãanɔ-muɔ baa hiŋ daama-i; da mi haa mi nammu-i umaŋ nuɔ-i, kutienɔ da Diilonɔ-Yalle-i!*» ²⁰ Pier wuɔ cira: «*Simɔ, ŋ daa nie sɪ ba sãa Diilonɔ-caluɔ-i baa gbeinɔ wei? Niŋ diyaa mafamma-i ŋ huonɔga-na, mi waasaanɔ-ni baa ŋ gbeinɔ-i hiere.* ²¹ *Ŋ saa konɔ baa Diilonɔ-i. Ŋ sie gbãa da bĩŋkũŋgu bande-i-na.* ²² *Hiel nel daama-i ŋ huonɔga-na, ma saa fa, aa ŋ cãrã Itienɔ-i si u ka ce jande nie.* ²³ *Mi nie da ŋ balaanɔ cor, aa da *Sitãni taa yaanɔga nie.»*

²⁴ Uŋ piiye dumaanɔ-na, Simɔ wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «*Na-maa fere-i, cãarãŋ Itienɔ-i na hã-mi, wuɔ naŋ waanɔ ma-maŋ daama-i, u baa yaŋ ma da-mi.»*

²⁵ Pierbaa-baŋ juɔ waŋ Itienɔ melma-i tĩ, baa bir kã Yerusalemu-i-na. Ba taa ba waŋ Neldɔɔɔlma-i Samari nileinɔ bɔi-na ba kã.

Fãamaanɔ naŋo hũyãa Yesu maama-i

²⁶ Yiinɔgu nanɔgu-na, Itienɔ *dɔɔɔpuɔrbilonɔ ji waŋ baa Filipu-i wuɔ: «*Sire ŋ ka bie hũmelle maŋ hilaa *Yerusalemu-i-na ta di kã Gasa-i-na. Hũmelle fande-i nuɔmba sa bie-de dumaa.»* ²⁷ Filipu wuɔ sire ta, u saa sere. Uŋ biyaa hũmelle-i tuɔ kã, wuɔ fara da wotortienɔ naŋo kã u yaanɔga-na. Fãamaanɔ naŋo'i waa u huonɔga-na. U taa u hel Etiyopi. Jãmatigi †† maŋ waa Etiyopi-i-na ba ta ba bĩ-yo Kãndasi, u yaa waa u nagãŋ-niini yunɔgu-na. Wuɔ juɔ Yerusalemu-i-na ji jaal Diilonɔ ²⁸ aa bir tuɔ kũŋ. U taa u kalaŋ *Isayi sebe-i u kũŋ.

²⁹ *Diilonɔ-Yalle gbẽ Filipu-i wuɔ: «*Gbãana ŋ ka hi wotortienɔ daayo-i.»* ³⁰ Filipu wuɔ gbar ka hi-yo. Uŋ hii, wuɔ da u kalaŋ *Isayi sebe. Wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Niŋ kalaŋ mamaŋ, ŋ suɔ-ma wei?»* ³¹ Naacolɔ wuɔ cira: «*Molo duɔ saa hielnu-mei baa-mi, mi sie gbãa suɔ-ma.»* Aa naa ce Filipu nyugũŋ tĩena u caanɔgu-na. ³² Uŋ taa u kalaŋ terienɔgu maŋ, ku yaa daaku:

*«Ba cie-yo sũlma
u saa ji puur u nunɔgu-i waŋ weima ŋaa tũmaanɔ.»*

†† Jãmatigi daayo waa cienɔ a saanu baa mamaŋ nyegãan girekimma-na.

*Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,
ba bilaa-yo ta ba karra u kuɔsɪnni-i wa,
u sa waŋ weima.*

³³ *Ba cie-yo nelsɔɔɔɔŋo*

aa hūu ninsoŋo-i u wulaa.

Baŋ ku-yo, u ka ce nie da huonŋu molo duɔ ji waŋ ku maama?»†

³⁴ Naacolŋ wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilonoŋo piiye hai maama-i dumandɛ-i? U piiye fuɔ maama waa u piiye unanŋ maama?» ³⁵ Filipu wuɔ suur nelma yaanŋa-na, a doŋ tuɔ piiye Yesu *Neldɔɔɔɔlma-i baa-yo.

³⁶ Baŋ kaa hi yaanŋa-i, baa da hūmma namma. Naacolŋ wuɔ cira: «Hūmma namma yaa daama, ŋ sa *batiseŋ-mi wei?» [³⁷ Filipu wuɔ cira: «Da kuɔ ŋ hūyāa Yesu maama-i hīŋ, mi gbāa batiseŋ-ni, weima si dii.» Naacolŋ wuɔ cira: «Mi hūyāa-ma wuɔ Yesu-Kirsa yaa Diilonŋ-Bieŋo-i.»] ³⁸ Aa naa ce ba yiera. Baŋ yieraaya, baa hiire ba hāi-i-na suur hūmma-na, Filipu wuɔ batiseŋ-yo.

³⁹ Baŋ hilaa, naacolŋo huonŋa gbuu fɛ. Wuɔ u ne naa Filipu-i; Diilonŋ-Yalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo bīŋkūŋgu; wuɔ cor baa hɔfɛlle-i tuɔ kūŋ. ⁴⁰ Filipu juɔ'a u suɔ da u fɛɛ Asɔti. Wuɔ cor tuɔ waŋ Neldɔɔɔɔlma-i nileiŋa-na hiere u kā. U cie dumɛi fuɔ ka hi Sesare.

Solŋ hūyāa Yesu maama-i dumaa

(Pɔpuɔr. 22.5-16; 26.12-18)

9 A ne da huonŋu faŋgu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itieŋo baamba-i baa u yufelle, wuɔ duɔ hi umanŋ, u ko-yo. Yiiŋgu nanŋu-na, wuɔ ji sire kā *Diilojigāntaamba yuntieŋo wulaa, ² wuɔ u ce sebebbaa hā-yo, u kā Damasi *Diilonelhāalādūnni-na, wuɔ ba hā-yo hūmelle-i duɔ da bamanŋ suuri Itieŋo hūmelle-na; caamba-i ka hel baa bamba-i hiere, u bel-ba jo baa-ba *Yerusalemu-i-na. ³ Diilojigāntaamba yuntieŋo ce sebebbaa-ba-i hā u ta.

Uŋ kaa tuɔ piɛ Damasi-i, wuɔ u ne da cecerma nanŋ temma hilaa dɔɔɔɔ-i-na jo ji dii-yo huonŋa. ⁴ Wuɔ pāŋ hel cii. Uŋ cii dumaanŋo-na, wuɔ nu molo piiye baa-yo wuɔ: «Sol, bige-i cie ŋ ta ŋ ce karaanŋ daaku temma-i baa-mi?» ⁵ Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloŋo'i?» Kutieŋ wuɔ cira: «Muɔ Yesu. Ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmɛi. ⁶ Sire ŋ perieŋ ŋ suur nelle-na; mamanŋ dii cemma, da ŋ suur ba ka waŋ-ma baa-ni.»

⁷ Nuɔmba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuɔ moloŋ daayo piiye, da ba ne, ba siɛ da-yo. Baa yiera kar da hāmmu! ⁸ Sol wuɔ sire. Duɔ puur u yufieŋa-i, u siɛ da bīŋkūŋgu. Baa bel u nanŋ-na, a perieŋ suur baa-yo Damasi-i-na. ⁹ U cie yinni siɛi aa u yufieŋa suɔ da a puur. Yiŋ daani-i ni siɛi-i-na, u saa dii bīŋkūŋgu u nuŋgu-na.

¹⁰ A ne da Itieŋo wuonŋo nanŋo waa Damasi-i-na, ba taa ba bī-yo Ananiyasi. Itieŋ wuɔ carra-yuɔ aa naa cira: «Ananiyasi!»

Ananiyasi wuɔ cira: «Mi siyaa.»

Itieŋ wuɔ cira: ¹¹ «Sire mi puɔr-ni naacolŋo nanŋo wulaa, ba bī-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumellenŋ, dii hūmelle manŋ baŋ bīŋ-denŋ Hūmeviile-i di tūŋgu-na.

† *Isayi (Ésaie) 53.7-8a*

Dumandɛ-i-na, uu dii tuɔ cārā Diilonŋo-i, ¹² aa u daa ŋ kāa u wulaa dii dūŋgu-na ka haa ŋ nammu-i yuɔ a cārā Diilonŋo-i u yufieŋa da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuɔ cira: «Itie, nuɔmba bɔi waanŋ naacolŋ daayo maama baa-mi. Bamanŋ cuu ŋ huonŋ-nu Yerusalemu-i-na, uŋ haa kumanŋ bei, mi nuɔ-ku. ¹⁴ Niŋ daa uŋ juɔ bande-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba'i hāa-yo hūmelle-i u duɔ ji bel bamanŋ gbuusiŋ ŋ yerre-i.»

¹⁵ Itieŋ wuɔ cira: «Yaŋ aa ŋ kā, mi hielaa naacolŋ daayo-i u duɔ pigāanŋ *nieraaamba-i mi sīnni-i, aa bi pigāanŋ nellentaamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Uŋ ka mulŋeŋ dumaa mi maama-na, mɛi fɛɛ yaa ka pigāanŋ-yo baa-ku.»

¹⁷ Uŋ juɔ piiye dumaanŋo-na, Ananiyasi wuɔ sire ta kā Yuda cīŋgu-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itieŋ yaa puɔraa-mi ŋ wulaa wuɔ mi ji puur ŋ yufieŋa-i aa yu ŋ huonŋa-i baa *Diilonŋ-Yalle-i. Ba bī-yo Yesu. Niŋ taa ŋ jo hūmelle-na u yaa caraaya-nie.» ¹⁸ Uŋ bi waanŋ mafamma-i, ninanni nanni yer u yufieŋa-na ŋaa tetefuoru a diire. U yufieŋa pāŋ puur. Wuɔ pāŋ sire baa *batiseŋ-yo. ¹⁹ Ku huonŋu-na, wuɔ wuo niwuoni-i a da fīŋgūɔ.

Sol yufieŋaŋ puurii, wuɔ tīɛna Damasi-i-na ce yinni cɛlle baa Yesu baamba-i. ²⁰ Uŋ tīɛnaana, wuɔ doŋ tuɔ waŋ Yesu maama-i Diilonelhāalādūnni-na, wuɔ Yesu yaa Diilonŋ-Bieŋo-i. ²¹ Kuɔ cu nuɔmba hōmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bamanŋ taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolŋ daayo'i saa tuɔ huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fɛɛ jo duɔ ji bel-ba ka hā Diilojigāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?» ²² Baŋ fiɛ ba waŋ mafamma-i, Sol kūɔma saa kara; yinniŋ cor dumaa, kuanŋgu'i suuriŋ-yuɔ ku naara. Duɔ biɛ tagaaya pigāanŋ wuɔ Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋortieŋo manŋ, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba manŋ Damasi-i-na ba siɛ da nelma waŋ.

²³ Ku huonŋu-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuɔ ba ko-yo. ²⁴ Baŋ puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsu-urmu-i † bāanŋu-i baa isuonŋu-i. Sol wuɔ nu-ma wuɔ ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuonŋu nanŋu-na, bamanŋ waa u huonŋu-na, baa dii-yo sām̄baga nuɔ a hiire-yuɔ jīna nelle huonŋ-yanŋa-na.

Sol birii kā Yerusalemu-i-na

²⁶ Baŋ hiiriye Sol jīna nelle huonŋu-na, wuɔ ta bir kā *Yerusalemu-i-na. Uŋ kāa ka hi, wuɔ kā Diilonŋ-dūŋ-baamba wulaa. Baa bir yaŋ aa ta ba kāalā-yuɔ. Baa sa hūu-ma wuɔ u hūyāa Yesu maama-i ninsoŋo. ²⁷ Barnabasiŋ daa ba kāalā-yuɔ dumaanŋo-na, wuɔ kā baa-yo Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa. Baŋ kāa, Itieŋ uŋ caraaya-yuɔ dumaa Damasi hūmelle-na a piiye baa-yo, Barnabasi wuɔ suur ma yaanŋa-na hiere a waŋ-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a waŋ Yesu maama-i Damasi-i-na, wuɔ bi waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ A doŋ huonŋu faŋgu-na, Sol wuɔ ce ba wuɔratieŋo: U taa u

† † *NELLE MUNSUURMU: Yiinaa-i-na, nuɔmba bɔi taa ba ma kokobaa ba cīlāa ba nileiŋa-i aa hiel dumieŋa. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigāarāamba baa gbāa tugol-ba. Dumieŋa yammu-na, ba taa ba jīna nuɔmba ta ba niya-yei.*

wuɔra baa-ba Yerusalemu huɔŋga-na u waŋ Itienjo maama-i. Uu naa fɛ̄ u huɔŋga-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu ba-naa baa *Yuifubaa-ba maŋ piiyen girekimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuɔ baa komma. ³⁰ Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ juɔ nu wuɔ ba taara-yuɔ baa komma, baa saanɔ-yo ba kã Sesare, ka ce u cor kã Tarse.

³¹ Huɔŋgu faŋgu-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba waa ba fereŋ nuɔ *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samari-i-na hiere. Kunaŋgu taa ku naara ba Diilonɔ-hũmellen-kũŋgu-na. Ba taa ba sie Itienjo wulaa aa *Diilonɔ-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba kã.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuɔ taa u wuɔra terni-na hiere u waŋ Diilon-nelma-i. Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji kã Lida duɔ ka ne Diilon-dũŋ-baamba maŋ waa terienɔgu-na. ³³ A ne da murgu naŋgo waa nelle fande-na, ba taa ba bĩ-yo Ene. U bien niisiei waa belle fande-na u sa gbãa sire. ³⁴ Pier wuɔ kã ka da-yo. Wuɔ cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-nie! Sire ŋ piŋ ŋ figiingu-i ŋ jĩna.» Ene wuɔ bi pãŋ yiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanɔ-na Lidataamba da-yo, baa pãŋ hũu Itienjo maama-i baa Sarɔtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilonɔ-dũŋ-wuonɔ naŋgo waa Yope-i-na, ba taa ba bĩ-yo Tabita, Girekibaa ba'a Dɔrkasi. Ku yungu yaa wuɔ yɔɔŋɔ. U waa cieŋɔ. Uu naa firnu u naŋga-i cor baa nuɔmba-i. U taa u kãŋã sũntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibienɔ maŋ nuɔ-i Lida-i-na, Dɔrkasi wuɔ cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuɔ hũmma-i aa bie-yo ka galla-yuɔ dũŋgu naŋgu-na. Dũŋgu faŋgu waa dɔɔɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbãa da hɔlma baa ni-naa, a ce dumaaŋo-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuɔ Pier juɔ ji waa dii Lida-i-na. Baa puɔr nuɔmba hãi u wulaa wuɔ ba ka cãrã-yuɔ u jo donduo.

³⁹ Pɔpuɔrbiembanɔ kãa ka hi, baa waŋ ma yaanɔga-i baa Pier. Pier saa tiraa tĩena; wuɔ kã ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Baŋ juɔ ji hi, baa nyugũŋ baa Pier kulonɔ uŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i. Bikulcaamba sire baa kaaluŋgu-i jo ji ta ba pigãanɔ Pier kulonɔ uŋ waa baa-ba aa nye jonɔgorbaa-ba maŋ hã-ba. ⁴⁰ Pier wuɔ ce nuɔmba hel hiere dũŋgu-na aa wuɔ dũuna cãrã Diilonɔ-i. Uŋ juɔ cãrã tĩ, wuɔ bir u yaanɔga-i kulonɔ-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulonɔ wuɔ puur u yufienɔ-i. Uŋ puurii u yufienɔ-i da-yo, wuɔ sire tĩena. ⁴¹ Pier wuɔ bel u naŋ-na u sire u gbeiniŋ. Uŋ siire, wuɔ bĩ Diilonɔ-dũŋ-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigãanɔ-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanɔ-na, Yopetaamba fĩŋgũɔ baa hũu Itienjo maama-i. ⁴³ Pier wuɔ tĩena Yope-i-na da huɔŋgu. U naŋ haraa naacolɔŋo maŋ nuɔ-i, ba bĩ-yo Simɔ, u waa jeruo.

Kɔrnei hũyãa Yesu maama-i

10 *Orome ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bĩ-ba *Italitaanɔ-sorosibaa. Ba yuntienjo naŋgo waa, ba taa ba bĩ-yo Kɔrnei. ² U taa u wuɔ

*Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle-i fafamma baa u dumellen-baamba-i. U taa u kãalã Diilonɔ-i. U taa u kãŋã sũntaamba-i aa bi tuɔ cãrã Diilonɔ-i bãanɔgu-i baa isuŋgu-i.

³ Bãtaruŋgu naŋgu-na, wuɔ tĩena u dũŋgu-na a ji da *dɔɔpɔpuɔrbilonɔ naŋgo suurii-yuɔ ka cira: «Kɔrnei!»

⁴ Kɔrnei kũɔma pãŋ doŋ ta ma nyenɔ. Wuɔ dĩŋ dɔɔpɔpuɔrbilonɔ-na tuɔ ne aa yuu-yo wuɔ: «Kuu dii nie?»

Dɔɔpɔpuɔrbilonɔ cira: «Diilonɔ'i puɔraa-mi ŋ wulaa; niŋ cãrãŋ-yuɔ aa bi tiraa ta ŋ kãŋã sũntaamba-i ku dɔlaanu-yuɔ. ⁵ Ku'i cie wuɔ mi ji waŋ baa-ni ŋ puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bĩ naacolɔŋo naŋgo jo; ba bĩ-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. ⁶ Uŋ haraa umaŋ nuɔ-i, ba bi bĩ-yo Simɔ; jeruo. U cĩŋgu dii dãmmanɔ-nyo-raanɔgu nuŋ-nu.»

⁷ Dɔɔpɔpuɔrbilonɔŋ juɔ piiye tĩ aa ta, Kɔrnei wuɔ bĩ u maacembiemba hãi baa u sorosiyienjo naŋgo. Sorosiyienjo faŋgo taa u bi wuɔ Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle-i fafamma. ⁸ Baŋ juɔ, u bie piiye mamaŋ cie hiere tũnu-bei, aa puɔr-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuɔ saa bi suɔ wuɔ ba puɔraa nuɔmba ta ba jo dii u wulaa. Bãanɔguŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, u nyugũŋ dũŋgu naŋgu dɔɔɔ-i-na duɔ jaal Diilonɔ-i. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Kɔrnei pɔpuɔrbiemba naa pie nelle-i tĩ. ¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dɔɔɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niwuoni da ba hã-yo. Wuɔ u ne dɔɔɔ-i-na, a da bige-i daaku-i? ¹¹ Dɔɔɔ puurii aa bĩŋkũŋgu naŋgu ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompanɔga, da bãmãale aa to ka nunni naa-i-na hiere. ¹² Bĩmbaamba-i ba sĩnni-na hiere ba waa: Hĩenɔ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabũlãamba waa hiere. ¹³ Kaŋ juɔ saanu baa Pier, wuɔ nu molo piiye wuɔ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!»

¹⁴ Pier wuɔ cira: «Mi sie wuo; niwuoni maŋ nyaa-ye, niwuoni maŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuo-ni dede.»

¹⁵ Molonɔ daa wuɔ cira: «Diilonɔ duɔ migãanɔ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaanɔgu.» ¹⁶ Ku tirii ce i siei aa kompanɔga bir nyugũŋ dɔɔɔ-i-na.

¹⁷ Kɔrnei pɔpuɔrbiembanɔ kãa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigãanɔ-ba Simɔ dumelle-i. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Pier waa tuɔ jɔguɔŋ nel daama-i u sa da yaanɔga mei. Pɔpuɔrbiembanɔ kãa ka hi fondumelle-i, ¹⁸ ba fara ta ba yuu wuɔ: «Baŋ bĩŋ Simɔ maŋ Pier, u haraa bande yaa nuɔ-i wei?»

¹⁹ *Diilonɔ-Yalle gbẽ Pier wuɔ: «Sire, nuɔmba namba juɔ ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuɔmba siei. ²⁰ Hiire ŋ kã na kã, muɔmei puɔraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hɔm-mu-i mu hãi.»

²¹ Pier wuɔ hiire jo ji cira: «Muɔmei Pier. Ku faa wei?»

²² Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntienjo naŋgo'i puɔraa-ye ŋ wulaa, ba bĩ-yo Kɔrnei. Naacolɔŋ daayo-i nelfefienjo aa u kãalã Diilonɔ-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Diilonɔ puɔraa dɔɔpɔpuɔrbilonɔ naŋgo ji waŋ baa-yo wuɔ u ce ŋ kã u wulaa kere nelma dii ŋ da ŋ ka piiye baa-yo.» ²³ Pier wuɔ ce ba suur nyonɔ hũmma-i aa naa cɔ yiingu faŋgu-na. Ku cuo kaala-i-na, wuɔ sire

baa-ba ba ta ba kā Sesare-i-na. Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa Yope-i-na, banaanj baa sire kā baa-ba.

²⁴ Pierbaa-ba wuɔyaa yififiingu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suc hi Sesare-i. Ba kāa ka da Kɔrnei tigiinj u dūŋ-baamba-i baa u jēnakpekelmba-i tuɔ cie-ba. ²⁵ Pierŋ kaa ka tuɔ suur, Kɔrnei wuɔ sire jārā-yuɔ kā ka dūuna duɔ jaal-o. ²⁶ Pier wuɔ cira: «Baa ce dumaa, Diilonj muɔ sī, sire!» Aa naa bel u sire. ²⁷ Uŋ siire, baa ta ba piye ba suur. Pier suurii ku yaa-i, a da nuɔmba tīenaana da bāmbāale. ²⁸ Wuɔ jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuɔ a saanu baa *Yuifubaa miē Diilonj-hūmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba piē *nieraamba-i, ba saa bi saaya ba ta ba suur ba dumieŋa-na. Nga ma miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i nyuŋgo-i-na, Diilonjo pigāaŋ-mi wuɔ mi baa ta mi ne moloŋo wuɔ u balaanj. ²⁹ Ku'i cie na da naŋ bīe-mi, mi saa ce mi hɔmmu-i mu hāi, mi sire ta jo. De-i-na mi taara mi suc, ku faa na bī-mi wei?»

³⁰ Kɔrnei wuɔ cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa de-i, bāaŋgu naa bi doŋ ta ku tereŋ fiefie ku bi temma yaa de-i. Mi suur mi dūŋgu-na ta mi jaal Diilonjo-i. Mi juɔ'a mi ne da naacolŋo naŋo-i mi yaanŋa-na, u jongorbaa-ba carra ŋaa duɔleŋo. ³¹ Naacolŋo gbē-mi wuɔ: «Kɔrnei, niŋ cārāŋ kumaŋ Diilonjo wulaa u ka hā-ni baa-ku. Aa niŋ kāyāŋ sūntaamba-i u daa-ni. ³² Puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bī naacolŋo naŋo jo, ba bī-yo Simɔ. U yerre nande yaa Pier. Uŋ haraa naacolŋo maŋ nuɔ-i, ba bi bī-yo Simɔ; jeruo. U cīiŋgu dii dāmmaŋ-nuoraanŋu nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuɔ mafamma-i mi saa sere; mi pāŋ puɔr miē ba ka bī-ni. Niŋ hūyāa-ma jo, ku faa. Itieŋ uŋ hāa-ni mamaŋ ŋ da ŋ ji waŋ baa-ye, i tigiinj i-naa die nu ma yaa-i.»

Pierŋ āndaanŋu-i

³⁴ Pier wuɔ biē āndaanŋu-i aa naa cira: «Yende-i-na, mei suyaa miē Diilonjo sa ce cieluo. ³⁵ Da ŋ fie ta ŋ hel hie, aa ta ŋ kāŋ-yo, aa bi ta ŋ ce kuuviingu, ŋ maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ³⁶ U puɔraa ba ka waŋ *Neldɔɔlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuɔ Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo, keɛ u yaa nuɔmba-i hiere ba Tieŋo-i. ³⁷ Nsāaŋ waanŋ Diilonj-nelma-i aa *batisenŋ nuɔmba-i aa kumaŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duɔŋ *Galile yaa nuɔ-i. ³⁸ Diilonj uŋ hielaa Nasaretitaanŋ Yesu-i dumaa aa hā-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diilonjo waa baa-yo, a ce duɔ cor terieŋgu terieŋgu, u kāyā nuɔmba-i aa donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba-na. ³⁹ Uŋ cie mamaŋ *Yerusalemu-i-na baa *Yuifu ba nileiŋa naŋa-na hiere i daa-ma nuɔ. Ba yaŋ aa bel-o gbu-yo *daan-nu ko-yo. ⁴⁰ Baŋ fie ko-yo, u cie yinni hāi yonŋ hīema-na, sieliŋ-yiingu-i, Diilonjo sire-yuɔ aa ce u wuɔra carra nuɔmba-i. ⁴¹ Nuɔmba hiero saa da-yo. Diilonj uŋ hielaa miē maŋ ku domma-na wuɔ siertaanŋ miē, miemei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyonŋ baa i-naa. ⁴² U puɔraa-ye wuɔ i waŋ Neldɔɔlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa waŋ baa-ba wuɔ Diilonjo haa u yaa-i gēŋgertieŋo-i nuɔmba-i hiere ba yuŋgu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diilopɔpuɔrbiemba-i hiere ba siire waŋ u maama cor, wuɔ nuɔni maŋ da ŋ hūu u maama-i, ŋ āmbabalma hur halaŋ.»

Nieraamba daa Diilonj-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji tī Pier nuŋgu-na, Diilonj wuɔ saanŋ u *Yalle-i Kɔrneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba maŋ naa hilaa jo baa Pier, kuɔ ce-ba gberē wuɔ *nieraamba bi daa *Diilonj-Yalle-i. ⁴⁶ Nieraanŋ baŋ daa Diilonj-Yalle-i, baa doŋ ta ba piye nelfelemma-na aa ta ba hāl neini ba tuɔlnu Diilonjo-i. Pier wuɔ cira: ⁴⁷ «Ba daa Diilonj-Yalle-i miē bi temma-i, hai gbāa cie-ba wuɔ ba sie da *batisenŋ.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batisenŋ-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kɔrneibaa baa cārā-yuɔ wuɔ u tīena ce yinni celle baa-ba.

Yerusalemutaamba cāl Pier

11 *Nieraambaŋ hūyāa Yesu maama-i, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierŋ juɔ bir kā *Yerusalemu-i-na, Diilonj-dūŋ-baamba maŋ waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba waŋ baa-yo ³ wuɔ u cie niē suur *nieraamba dūnni-na, aa tiraa wuɔ niwuoni-i baa-ba? ⁴ Maŋ cie dumaa hiere, Pier wuɔ suur ma yaanŋa-na a waŋ-ma baa-ba wuɔ: ⁵ «Mi waa Yope-i-na ta mi cārā Diilonjo-i, mi juɔ'a mi ne da bīŋkūŋgu naŋgu hilaa dɔɔɔ-i-na ta ku jo. Ku waa ŋaa kompaŋga, da bāmbāale aa to ka nunni naa-i-na. Kaŋ juɔ saanu baa-mi, ka yiera. ⁶ Mi ne ka huɔŋga-na da suu a da bīmbaamba-i ba sīnni-na hiere: Hīeŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūulāamba waa hiere. ⁷ Miŋ daa-ba dumaanŋo-na, mi nu molo piye baa-mi wuɔ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuo!» ⁸ Mie: «Moloŋ nuɔ, mei sie wuo. Niiwuoni maŋ nyaa-ye baa nimanŋ saa fa hiere, miŋ siire mi saa dii ku diei mi nuŋgu-na dede.» ⁹ Moloŋ daa u tīe dii dɔɔɔ-i-na aa cira: «Diilonj duɔ migāaŋ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaanŋu.» ¹⁰ Ku tirii ce i siei aa kompaŋga bir nyugūŋ baa bīmbaamba-i hiere dɔɔɔ-i-na.

¹¹ «Kaŋ bi birii nyugūŋ, miē mi ne da nuɔmba siei juɔ ji ta ba suur miŋ haraa dumelle maŋ nuɔ-i, wuɔ ba hilaa Sesare. Ba puɔraa-ba muɔmei wulaa-i. ¹² *Diilonj-Yalle gbē-mi wuɔ: «Baa ce ŋ hɔmmu-i mu hāi, sire na kā.» Naŋ daa nuɔmba niediei maŋ daaba-i, ba yaa saanŋ-mi i kā Kɔrnei terieŋgu-na. ¹³ Inŋ kaa, u biē piye pigāaŋ-ye, wuɔ u tīenaana u dūŋgu-na, a ji da *dɔɔɔ-pɔpuɔrbilonoŋo naŋo caraaya-yuɔ a waŋ baa-yo wuɔ u puɔr ba ka bī-mi Yope-i-na ¹⁴ mi ka waŋ nelma namma baa-yo, keɛ nelma famma ka kor-o baa u dumelleŋ-baamba-i hiere. ¹⁵ Miŋ kaa ka hi doŋ ta mi piye, ku saa vaaya, Diilonj-Yalle suur ba hɔmmu-na ŋaa diŋ bi suurii mieŋo-na dumaa ku domma-na. ¹⁶ Itieŋ uŋ waanŋ nelma maŋ, wuɔ Nsāa *baatisenŋ-ye baa hūmma, ŋga yiingu dii baa yiingu Diilonjo ka batisenŋ-ye baa u *Yalle-i; nelma famma pāŋ tīenu-mie. ¹⁷ Mie inŋ hūyāa Itieŋo-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diilonjo hā-ye kumaŋ, u bi hāa bafamba-i kuuduɔŋgu faŋgu yaa-i. Muɔmi naa gbāa cie Diilonjo-i wuɔ u baa hā-ba wei?»

¹⁸ Pierŋ juɔ piye dumaanŋo-na, ba hɔmmu suc ciire. Baa ta ba piye wuɔ: «Diilonjo-i bibieŋo! U bi kāyā»

nieraamba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa duɔ kor-ba.»

Āntiyɔsi Diilonɔ-dūŋ-baamba maama

19 Baŋ kuɔ Etieni-i aa pisällä † Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ, banamba kã ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba Āntiyɔsi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yon ta ba waŋ Yesu maama-i baa-ba. 20 Sipiretaamba namba waa ba hɔlma-na baa Sirenitaamba namba. Baŋ kaa hi Āntiyɔsi-i, baa bi piye-meɪ baa *nieraamba-i.

21 Itienɔ taa u kãyã-bei, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hũyã Diilonɔ-nelma-i a cu Itienɔ huonɔ-nu. 22 Nel daama kã ka hi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baŋ nuɔ-ma, baa saan Barnabasi-i ba wulaa dii Āntiyɔsi-i-na. 23 Barnabasiŋ kãa ka hi da Diilonɔ uŋ cie baa-ba cemma maŋ, kuɔ gbuu fũnuŋ dɔlnu-yuɔ. Wuɔ dii sireiŋa bei, wuɔ ba baa hel Itienɔ huonɔ-nu. 24 Barnabasi waa nelviŋo, *Diilonɔ-Yalle naa yu u huonɔga-i baa Yesu maama-i, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hũyã Itienɔ maama-i.

25 Ku huonɔgu-na, Barnabasi ji ta kã Tarse duɔ ka taara Sol-i. 26 Uŋ kaa da-yo, wuɔ ce ba bir kã Āntiyɔsi-i-na ka tĩena ce benfille baa Diilonɔ-dūŋ-baamba-i. Ba hãalãayã nuɔmba bɔi Diilonɔ-hũmelle-i terienɔgu-na. Ba duɔŋ Āntiyɔsi yaa nuɔ-i ta ba bĩ Diilonɔ-dūŋ-baamba-i «Kertĩebaa-ba-i».

27 Huonɔgu faŋgu-na, *Diilopɔpuɔrbiemba namba hel Yerusalemu-i-na a kã Āntiyɔsi-i-na. 28 Ba taa ba bĩ unanɔ-i Agabusi. Diilonɔ-Yal die sire-yuɔ a ce u tuɔ piye wuɔ nyulbabalammu ka suur niliŋa-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa juɔ suur *Orome ba *jãmatigi maŋ ba nan bĩŋ-yon Kulodi-i u bãanɔgu-na.)

29 Uŋ piye dumaanɔ-na, Diilonɔ-dūŋ-baamba-i Āntiyɔsi-i-na, baa saa-ma wuɔ umaŋ duɔ saanu kumaŋ, u jo baa-ku ba saan-ku hã tobimba maŋ *Yude-i-na ba kãyã ba fere. 30 Baŋ saanu baa kumaŋ hiere, baa jãnu-kuɔ a puɔr Barnabasi baa Sol ba ka hã yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

Ba diyaa Pier kaso

12 Huonɔgu bi faŋgu-na, jãmatigi maŋ waa *Yude-i-na, wuɔ bel Diilonɔ-dūŋ-baamba namba-i tuɔ ce-ba sũlma. Ba taa ba bĩ-yo *Erɔdi †. 2 U tĩyã kufanɔgu-na ji ce ba ko Nsãa mɔlɔ-i Sake-i ‡. 3 Uŋ cie mafamma-i, wuɔ ne da ku dɔlaanu *Yuifubaa-ba-i, wuɔ tiraa ce ba bel Pier. Baŋ bilaa Pier yibiŋa maŋ nuɔ-i, *banʼa ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i, ba taa ba ce u ponsaanɔgu-i yinni fanni yaa nuɔ-i. 4 Wuɔ ce ba kã ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa cĩncieluo niediei ba ta ba niya-yuɔ ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne wuɔ *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaanɔ da ku cor, u bĩ nuɔmba-i ji ce u añdaanɔgu-i. 5 Pier wuɔ tĩe ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilonɔ-dūŋ-baamba gbuu faya ba fere ta ba cãrã Diilonɔ-i ba hã-yo.

† Niɛŋ 8.1.4. †† Ba gbẽ *Erɔdi maŋ ba nan bĩŋ-yon Agirpa-dĩelãŋo-i. ‡ Ba gbẽ Sebede bamba maŋ waa Yesu *pɔpuɔrbiemba yaa-i. Yesu pɔpuɔrbiemba-na, ba kaan ko Sake yaa Yesu maama-na.

6 Āndaanɔgu naa saaya ku ce nãa bisĩŋ ku temma, isunɔgu-na, sorosibaa-ba hãi jo ji yiera Pier yudɔrɔ-i-na u tuɔ duɔfũŋ aa banamba waa dumelle yaanɔga-na. Baa naa vaa-yo baa jɔlgɔbaa-ba hãi. 7 Itienɔ *dɔrɔpɔpuɔr-bilonɔ naŋo hiere jo. Pierŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i, kuɔ pãŋ ce da cerre. Wuɔ kã ka muo Pier aa cira: «Sire donduo!» Pier wuɔ sire. Jɔlgɔbaa-ba fir u nammu-na hiere.

8 Dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ cira: «Migãan ŋ vaa ŋ kpaŋkpaanɔgu-i aa ŋ vaa naatenni comienɔ-i.» Pier wuɔ migãan vaa u kpaŋkpaanɔgu-i aa naa bi vaa u naatenni comienɔ-i. Dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ wuɔ cira: «Dii ŋ jonɔgoruo-i i ta.» 9 Pier wuɔ dii u jonɔgoruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa nãa dãnsãanɔgu. 10 Ba kã ka cor munniyadielãmmu-i, aa sire ka cor hãalĩŋ-muumu-i. Baŋ kaa hi dumebuɔ-i, wuɔ puur u fere ba hel. Dumelle fande waa kɔllun-diele. Baŋ hilaa a wuɔ maa celle, Pier wuɔ u ne naa dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ-i, u taa. 11 Uŋ taa huonɔgu-na, Pier wuɔ suɔ suɔ wuɔ dãnsãanɔgu sĩ. Wuɔ cira: «Fiefie-i-na, mi suyaa mie Itienɔ yaa puɔraa dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ ji hũu-mi Erɔdi nyisĩnni-na. Yuifubaa-ban taa ba jɔguɔŋ-mi baa maman, Diilonɔ saa hũu-ma.»

12 Pierŋ juɔ suɔ u feren maa-na dumaanɔ-na, wuɔ ta kã Nsãa maŋ ba nan bĩŋ-yon Marke-i u nyu dumelle-na; ba taa baa bĩ nyunɔ-i Maari. Nuɔmba bɔi waa terienɔgu-na ta ba cãrã Diilonɔ-i. 13 Uŋ kãa ka hi tuɔ muo dumelle-i, maacembilonɔ † naŋo waa, ba taa ba bĩ-yo Erɔdi, wuɔ kã duɔ ka hĩl-de. 14 Uŋ kaa nu Pier yalle-i, u huonɔga pãŋ fẽ a ce dumelle hĩlma maama karaanu-yuɔ. Wuɔ bir gũunu baa gbarunɔgu ka tũnu-bei wuɔ Pier juɔ. 15 Nuɔŋ baa cira: «Ŋ yunɔgu si dii wei?» Maacembilonɔ wuɔ cira: «Mi sa kar coima, Pier yaa-i.» Baa cira: «Pier sĩ, ku ka waa u jufoinɔ.» 16 Pier wuɔ bi faya u fere tuɔ muo dumelle-i. Ba ji naa ba kã ka hĩl-de a da-yo; kuɔ ce-ba gberɛ. 17 Pier wuɔ ce u nanɔga-i ce ba budii aa naa suur ma yaanɔga-na piye tũnu-bei Itienɔ uŋ hielaa-yo dumaa kaso-i-na. Uŋ juɔ piye tĩ, wuɔ cira: «Kãan na ka tũnu Sake-i † baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuɔ kã yanɔga nanɔga.

18 Cuonɔ juɔ kaal, sorosibaa-ba saa suɔ Pierŋ curaa kusunɔ-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» 19 Jãmatigi wuɔ ce ba wuɔra taara-yuɔ ba saa da-yo. Wuɔ ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba baŋ cie dumaa u ji tuɔ kor, aa naa ko-ba. Uŋ cie mafamma-i, wuɔ ta kã Sesare ka da yinni celle.

Erɔdiŋ kuu dumaa

20 *Erɔdi waa berrun baa Tiirtaamba-i baa Sidãtaamba-i. A ne da niwuoni hel *Erɔdi jãmalã yaa nuɔ-i ni kã ba wulaa. Baa nunu ba-naa da ba ka cãrã-yuɔ. Umaŋ taa u ce maacemma-i Erɔdi ducunɔgu-na, ba taa ba bĩ-yo Bilatusi; baa cãrã u yaa duɔ ta ba yaan-na. 21 Baŋ diyaa yiinɔgu maŋ kuŋ juɔ hi, Erɔdi wuɔ dii u nellentesĩnniŋ-jonɔgoruo-i ka tĩena u fĩŋgĩsĩnniŋ-teterre-na tuɔ gbu u piye baa nuɔmba-i. 22 Duɔ piye, nuɔŋ ba'a: «Diilonɔ-i piyen daayo-i, nelbilonɔ sĩ.» 23 Terduonɔgu faŋgu-na, Itienɔ *dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ pãŋ nan Erɔdi-i baa

†† Maacembilonɔ daayo waa cienɔ. †† Ba gbẽ Yesu hãanɔ yaa-i.

jarma, wuɔ u cie nie hũu Diilonɔ yerre-i ce-de u diele? U naaŋ-yo baa jĩaŋ-jarma. Jĩamba wuo-yo ko-yo.

²⁴ Diilonɔ-nelma taa ma muonu terni-na hiera ma kã. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol baŋ kãa baa ɔŋgoruonɔ ʔ maŋ *Yerusalemu-i-na, baŋ kaa hũu-ku, baa gũunu kã Āntiyɔsi-i-na. Ba kãmma-na, baa kã baa Nsãa maŋ ba naŋ bĩŋ-yoŋ Marke-i ††.

Diilonɔ puɔraa Sol baa Barnabasi

13 *Diilopɔpuɔrbiemba namba waa Āntiyɔsi Diilonɔ dũŋ-baamba-na, baa Diilonelpigãataamba namba. Ba hɔlma-na Barnabasi waa a naara Siminyɔ. Siminyɔ faŋo-i, ba taa ba bĩ-yo Uubilonɔ. Lusiwusi maŋ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manahai maŋ cie niengɔ-i baa *Erodi-Āntipasi-i, u waa; Sol bi waa. ² Yiingɔ naŋgu-na, ba ji dii sũŋgu aa tigiin ba-naa ta ba cãrã Itienɔ-i. *Diilonɔ-Yalle gbẽ-ba wuɔ: «Miŋ hãa Barnabasi-i baa Sol maacemma maŋ, yaŋŋ-baŋ ba fererɔ nuɔ ba ce-ma.» ³ Baŋ juɔ bãl sũŋgu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa cãrã Diilonɔ-i hã-ba, aa hã-ba hũmelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba kãa Sipire

⁴ *Diilonɔ-Yallenɔ cie Barnabasi-i baa Sol ba ta du-maŋo-na, baa kã Selusi ka bie baatonɔ-i ta ba kã Sipire. ⁵ Baŋ kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba waŋ Diilonɔ-nelma-i *Yuifu ba *Diilonelhãalãdũnni-na. Baŋ bĩŋ Nsãa maŋ Marke-i, u waa baa-ba tuɔ kãyã-bei. ⁶ Baa karnu Salamine huonɔga-i hiera ka hi Pafɔsi. Baŋ kãa Pafɔsi-i-na, ba da hironɔ naŋo-i, ba bĩ-yo Bar-Yesu. U waa Yuifuyienɔ. U taa u wuɔra u tãal nuɔmba-i wuɔ fuɔ Diilopɔpuɔrbilonɔ. ⁷ U waa Serju-Polusi dumellenɔ. Serju-Polusi yaa waa fãamaŋo-i nelle fande-na. U taa u cẽ ŋaa jumelienɔ. Barnabasibaa-baŋ kãa, wuɔ ce ba bĩ-ba wuɔ ba ka waŋ Diilonɔ-nelma-i baa-yo, kerɛ ma nyulmu dii-yuɔ. Baa kã ku'i nuɔ-i ka ta ba piye. ⁸ Hironɔ daayo-i Girekibaa-ba taa ba bĩ-yo Elimasi, ku yuŋgu yaa wuɔ hironɔ. Wuɔ sire wuɔ hĩi, wuɔ Serju-Polusi baa hũu ba nelma-i, kerɛ ba tãal-o. ⁹ Sol yerre nande yaa wuɔ Pol, Diilonɔ-Yalle naa yu u huonɔga-i. Wuɔ dĩŋ hironɔ-na tuɔ ne, ¹⁰ aa ji gbẽ-yo wuɔ: «Huhurmantienɔ nuɔni maŋ daani-i, ŋ balaŋ cor. Nuɔŋo-i Sitãnitienɔ nuɔ. N sa taara ŋ da ãnfafamma-i baa ŋ yufelle. N sa yaŋ Itienɔ maacemma bĩenamman-i dumaa wei? ¹¹ Ne! Diilonɔ ka gãŋ baa-ni, u ka ce ŋ yir suur dũŋ-nu a da huonɔgu cellɛ.» Terduonɔgu faŋgu-na, hironɔ daa u yufienɔ pãŋ dĩŋ aa yaŋ-yo. Wuɔ da terienɔgu-i hiera da kullu. Wuɔ tuɔ wuɔra u tafũrrã u taara molo duɔ bel u naŋ-na. ¹² Serju-Polusiŋ daa mafamma-i, Itienɔ nelma pãŋ ce-yo gberɛ; wuɔ pãŋ hũu-ma.

Polbaa-ba kãa Pisidi

¹³ Ku huonɔgu-na, Pol baa u wuɔrataamba sire Pafɔsi-i-na a bie baatonɔ-i kã Perge, dii Pãnfili mara nuɔ. Baŋ kãa Perge-i-na, Nsãa wuɔ ka bir kã *Yerusalemu-

† Nienɔ 11.30. †† Barnabasi horonɔ-i Nsãa faŋo-i. Nienɔ Kol. 4.10.

mu aa yaŋ-ba. ¹⁴ Pol baa Barnabasi baa cor kã Āntiyɔsi, dii Pisidi mara nuɔ. *Yitienanɔŋu juɔ hi, baa kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na ka suur tĩena. ¹⁵ Baŋ juɔ kalaŋ *ãŋjĩnamma sebe-i tĩ, baa *Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i, Diilonelhãalãdũŋgu yuntaamba puɔr ba waŋ baa Polbaa-ba-i wuɔ da kuɔ nelma dii ba da ba piye dii sireiŋa nuɔmba-na, kerɛ ba gbãa sire piye.

¹⁶ Pol wuɔ sire yiera aa naa ce nuɔmba budii baa u naŋga. Baŋ budii, wuɔ cira: «*Isirahel-baŋ namaa, baa *nieraŋ namaa namaŋ suurii *Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle-na, karaŋ na tũnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷ Isirahel-baŋ mie inɔ wuɔ Diilonɔ maŋ hũmelle-i, Diilonɔ faŋo yufelle hilaa mie bĩncuamba yaa nuɔ-i u hã-ba huonɔgu bɔi baŋ ŋa naa waa juɔma-na huonɔgu-na dii Esipi-i-na. Uŋ cie mafamma-i, u kãyã-bei ba hel terienɔgu faŋgu-na, ¹⁸ aa fie-ba bien komuɔŋa hãi temma *hĩekuraŋgu-na. ¹⁹ Mafammaŋ curaa, u ko siyaabaa niehãi *Kanaa jãmalã-i-na aa hã Isirahel-baamba-i baa ba terienɔgu-i ‡. ²⁰ Nel daama-i hiera ma cie bien nuɔsiba hãi komuɔŋa hãi baa cĩnciel temmaŋ hɔlma-na. Ku huonɔgu-na, u hã-ba yuntaamba. Yuntaan daaba tĩyãa baa-ba a ji hi *Samiel †† bãaŋgu.

²¹ «Kufaŋgu huonɔgu-na, i bĩncuamba ji cira ba taara jãmatigi. Diilonɔ hã-ba Sawul. Ba taa ba bĩ u to-i Kisi. *Bensaamie dũŋ-baamba'i waa. Sawul cie bien komuɔŋa hãi jãmatigisĩnni-na. ²² Ku huonɔgu-na, Diilonɔ halaŋ-yo aa haa *Davidi. Uŋ haa Davidi-i, u cira: «Miŋ taa mi taara umaŋ, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese bienɔ-i. U'i ka tuɔ ce mi huonɔga-i.»

²³ «Diilonɔ cie Davidi hãayẽlɔ naŋo yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ŋaa uŋ ŋa naŋ pãa ma nuŋgu-i dumaa. ²⁴ Aa Yesu suɔ duɔ donɔ u maacemma-i, Nsãa waŋ Diilonɔ-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiera, aa cira ba nanna ba cilbabalaŋo-i aa jo u ji *batisenɔ-ba.

²⁵ «Nsãa maacemmaŋ juɔ pie tĩmma, wuɔ tuɔ piye wuɔ: «Umaŋ saaya u jo, uu dii huonɔ-nu. Baa na ta na ne wuɔ sĩ muɔmei; muɔ sĩ. Naacolɔ faŋo-i mei saa piera u natãaŋgu-i.»

²⁶ «Tobinɔ namaa, nelma maŋ kuraŋ-yerɔ, Diilonɔ saŋ-ma hã miemei baa-ma. U saŋ-ma hã *Abiramu hãayẽlmba-i aa bi saŋ-ma hã namaa namaŋ suurii Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suɔ Yesu sĩnni-i, ba bel-o ko-yo. Baŋ waŋ mamaŋ yitienanni-na hiera *Diilopɔpuɔrbiemba sebebbaa-ba-na, ba cie ma yaa-i.

²⁸ «Baŋ bilaa-yo a fie ka da u saa cãl, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyegãaŋ Yesu kũŋgu-na, maŋ juɔ ce-yuɔ hiera, ba har-o *daaŋgu-na ka fuure-yuɔ. ³⁰ Diilonɔ yaŋ-ba aa sire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na. ³¹ Ba maŋ cuu u huonɔ-nu a hel *Galile-i-na a kã Yerusalemu-i-na, uŋ siire, u caraaya ba yaa-i yinni bɔi-na. Nyuŋgo ku bãaŋgu-na, ba yaa dii ta ba waŋ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Mie ferɛ-i, i juɔ die ji waŋ *Neldɔɔlma famma yaa baa-na wuɔ Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu maŋ baa i bĩncuamba-i, ³³ u cie-ku hã ba huonɔ-

‡ Nienɔ Āŋjĩnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 7.1; Yosuwe (Josué) 14.1. †† Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonɔ.

baaŋ miemei: U siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Gbeliemaŋ-nalāaŋgu maŋ hāalīŋ-kūŋgu-na wuɔ:

«*Mi biēŋo yaa nuɔŋo-i.*

Muɔmei huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.†

³⁴ Diiloŋo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, u saa yaŋ u hɔr. Uu naa hi waŋ-ma wuɔ:

«*Min pāa nufafaŋgu maŋ baa Davidi-i, nuharuŋgu si dii, mi ka ce-ku hā-na.*††

³⁵ Ku'i ciē na da ma waŋ terieŋgu naŋgu-na wuɔ:

«*Ŋ siē siē yaŋ ŋ nolŋo hɔr hīema-na.*‡

³⁶ A ne da Davidi maŋ waŋ mafamma-i, u siire ce Diiloŋo huɔŋga-i ji ku. Uŋ kuu, ba fuuriye-yuɔ baa u bīn-cuɔmba-i aa u hɔraa. ³⁷ Ŋga Diiloŋo siire Yesu yaa hiel-o hīema-na, u saa da hɔr. ³⁸ Tobīŋ namaa, terieŋgu faŋgu-na, na saaya na suɔ wuɔ fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i iŋ juɔ ji tiē waŋ āmbabalma hurmaŋ-maama-i baa-na.

*Moisi āŋjīnamma saa gbāa hur na āmbabalma-i.

³⁹ Ŋga bamaŋ hūyāa fuɔ maama-i, ba āmbabalma hurii aa yaŋ-ba ba fereŋ nuɔ. ⁴⁰ Terieŋgu faŋgu-na, bilaaŋ na fere, baa na yaŋ Diilopɔpuɔrbiemaŋ waŋ mamaŋ, ma ji wuo-na. ⁴¹ Ba ciēra wuɔ: «Diiloŋo ciēra:

«*Bombolmantaŋ namaa, niēŋ!*

Mi ka ce nelma namma na bāaŋgu-na.

Nelma famma-i molo duɔ waŋ-ma baa-na na siē hūu-ma.

Ma ka ce-na gberē aa na ka ku halaŋ.»††

⁴² Baŋ juɔ hel Diilonelhāalādūŋgu-na, nuɔmba jo ji ta ba cārā Pol baa Barnabasi-i wuɔ yitīēnaŋgu maŋ juɔŋ, ba tiraa ba tir nelduɔŋ daama-i. ⁴³ Nuɔmbaŋ juɔ bɔrɔ, Yuifubaa-ba-i baa nieraamba maŋ suurii Yuifusīnni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huon-nu ta ba piiye baa-ba ba dii sireiŋa bei wuɔ ba ne Diiloŋo ānfafamma-i aa ba nyaar-yuɔ. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i.

⁴⁴ Yitīēnaŋgu juɔ hi, nuɔmba-i hiere nelle-na baa tigiīŋ ba-naa da ba nu Itieŋo nelma-i. ⁴⁵ Yuifubaa-baŋ juɔ da nelpūŋ daaku temmaŋ hilaa, ba bir yaŋ aa ce-ku nenemuŋgu. Pol duɔ waŋ mamaŋ, ba'a coima aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁶ Polbaa-ba doŋ holle waŋ baa-ba wuɔ: «Diiloŋo-nelma naa vii Yuifubaa namei igēna. Ŋga naŋ juɔ ta na cīina-mei wuɔ na sa taara na da cicēlma maŋ sa tīēŋ dede-i, i ka yaŋ-na aa ka waŋ-ma baa nieraamba.

⁴⁷ Itieŋo waŋ ma yaa baa-ye wuɔ:

«*Mi ciē-ni nileiŋa-i hiere a fitīnuɔ nuɔ*

ŋ da ŋ gbāa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.‡‡»

⁴⁸ Nieraambaŋ juɔ nu nel daama-i, kuɔ gbuu dɔlnu-bei. Baa pāŋ ta ba kaal Itieŋo nelma-i wuɔ ma faa. Bamaŋ naa waa da ba da kor, baa hūu-ma. ⁴⁹ Itieŋo nelma doŋ ta ma gbuo nileiŋa faŋa-i hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yaŋ aa tāal caamba maŋ waa bīŋkūntaamba-i aa suur Yuifu ba Diiloŋo-hūmelle-na, baa nellen-bīncuɔmba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terieŋgu-na, aa ta kā Ikoniyoŋmu.

⁵² Baŋ fie donya-bei, bamaŋ naa cu Yesu huon-gu-na,

baa cor baa ba hɔfēlle-i. *Diiloŋo-Yalle naa bi yu ba hɔm-mu-i.

Polbaa-baŋ ciē kumaŋ Ikoniyoŋmu-i-na

14 Pol baa Barnabasi-i baŋ kāa Ikoniyoŋmu-i-na, baa tiraa kā *Yuifu ba *Diilonelhāalādūŋgu-na ka ta ba waŋ Diiloŋo-nelma-i. Baŋ waŋ-maŋ dumaa, Yui-fubaa-ba saa gbāa da ba yagar-ma baa *nieraamba-i. Ba bɔi baa hūyāa-ma. ² Yuifubaa-ba maŋ saa hūu-ma, baa yaŋ aa kā ka gbo nieraamba-i baa Diiloŋo-dūŋ-baamba-i. ³ Baŋ fie gbo-ba, Polbaa-ba saa ta; baa tīēna da huon-gu Ikoniyoŋmu-i-na. Baa naa haa ba naŋga Itieŋo-na aa ta ba piiye. U taa u kāyā-bei ba ta ba ce nelma bɔi baa gberē-weima bɔi a pigāaŋ wuɔ baŋ waŋ u ānfafamma maŋ, coima sī. ⁴ Kuŋ ciē dumaŋo-na, nuɔmba saa gbāa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa nieraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa naŋ-ba baa tāmpēlīŋa ko-ba. ⁶ Polbaa-ba nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, baa gbar kā Likawoni ka ta ba waŋ *Neldɔɔlma-i. Ba waŋ-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa nileiŋa maŋ kɔtɔnni-na hiere.

Mamaŋ ciē Lisire-i-na

⁸ Naacolŋo naŋo waa Lisire-i-na, u saa gbāa tuɔ sire u yiera. Uŋ siire, u saa gbāa teteŋ u gboluon-gu-i dede. ⁹ Yiiŋgu naŋgu-na, wuɔ tīēna tuɔ nu Pol tuɔ piiye. Pol wuɔ ji dīŋ-yuɔ tuɔ ne, a ji da u suyaa wuɔ Diiloŋo gbāa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁰ Wuɔ piiye baa-yo da gbagaga wuɔ: «Sire ŋ yiera ŋ gbeiniŋ!» Naacolŋ wuɔ tie sire pāŋ tuɔ wuɔ. ¹¹ Lisiretaambaŋ daa mafamma-i, baa ta ba piiye likawonimma-na wuɔ: «I tīnni cīēŋ nelbiliemba a hiire ††† jo ji tīēna baa-ye.» ¹² Kuŋ ciē dumaŋo-na, baa ta ba bī Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuoŋ-nu Pol yaa piiyeŋ, a ce dumaŋo-na baa ta ba bī ufaŋo-i Hermesi. †††

¹³ Yewusi jigāntieŋ wuɔ kā ba nunu ba-naa baa nuɔmba-i aa wuɔ bel balmba namba a tuɔlnu-bei jo baa-ba u tīnniŋ-dūŋgu-na duɔ ji ko-ba tīnni-na hā Pol baa Barnabasi-i. U tīnniŋ-dūŋgu waa nelle munsuur-mu-na §. ¹⁴ Polbaa-ba saa suɔ ku yuŋgu. Baŋ juɔ suɔ, ba hɔmmu pāŋ guɔla; baa taalnu ba joŋgorbaa-ba-i aa gbar kā ba wulaa ka ta ba waŋ baa-ba wuɔ: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumandē-i-na? Caamba'i bi huon mīeŋo-i namaa temma-i. I juɔ baa *Neldɔɔlma'i die ji tūnu-nei, wuɔ na nanna ānsɔɔŋ daama-i aa na cu Ci-cēlmantieŋo huon-nu. U yaa hiellaa dɔrɔ-i baa hīema-i baa dāmman-nuoraŋgu-i baa ni huɔya-niini-hiere. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaŋ nuɔmba-i ba fereŋ nuɔ ba sire wuɔ ba hūmieŋa. ¹⁷ Naŋ fie waa na fereŋ nuɔ, u saa yaŋ u ānfafamma cemma-i: U dāa u hā-na dii, u ce na dīm-ma ta ma ce fafamma, u hā na ta na wuo na ye aa

††† *Bafamba wulaa tīnni waa tānuŋ-nu.* ††† *Girekibaa-ba wulaa, tīnni waa bɔi. Ba tīnni yuntieŋo yaa baŋ taa ba bī-yo Yewusi-i, aa u pɔpuɔrbiloŋo-i Hermesi.* § *NELLE MUNSUURMU: Niēŋ 9.24 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.*

† *Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 2.7* †† *Isayi (Ésaie) 55.3* ‡ *Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 16.10* ††† *Abakuke (Habaquq) 1.5* ‡‡ *Isayi (Ésaie) 49.6*

tiraa tuɔ fɛ na hɔmmu-i.»¹⁸ Polbaa-baŋ fie piiye du-maango-na, nuumba saa ta ba ne da ba yaŋ niin daaba komma-i da ba hã-ba.

¹⁹ Ku huongo-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyoŋmu, banamba hel Āntiyɔsi maŋ Pisidi mara-i-na. Baŋ juɔ, baa gbo nuumba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba naŋ Pol baa tãmpɛlɛiŋa wuɔ ba ko-yo. Huongo nango juɔ hi, ba da nie sɪ u kuu, baa bũul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilonɔ-dũŋ-baamba kã ka tigiin u caango-na, wuɔ sire ba bir suur nellen-huongo-na.

Polbaa-ba birii ta ba kã Āntiyɔsi maŋ Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ ta baa Barnabasi-i ta ba kã Derbu. ²¹ Baŋ kaa hi, baa waŋ *Neldɔɔɔlma-i baa Derbutaamba-i. Nuumba fɔŋgũɔ baa hũu-ma. Baŋ siire Derbu-i-na, baa bir kã Lisire-i-na ka cor kã Ikoniyoŋmu. Baŋ hilaa Ikoniyoŋmu-i-na, baa kã Āntiyɔsi maŋ Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terienɔu terienɔu, ba ta ba piiye ba dii sireiŋa Diilonɔ-dũŋ-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hãi. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i mulɛŋ da dei aa suɔ die suur *Diilonɔ-nelle-na.» ²³ Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ waa hiere nileiŋa faŋa-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sũŋgu, aa cãrã Itienɔ-i hã-ba, ba haa ba nango-i u yaa nu-i.

²⁴ Baŋ cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a kã Pãnfili mara nuɔ. ²⁵ Baŋ kã Pãnfili-i-na, baa waŋ Diilonɔ-nelma-i Perge-i-na, aa cor kã Atali ²⁶ ka bie baatonɔ-i ta ba kã Āntiyɔsi maŋ Siiri-i-na. Ba wuɔsaango duɔŋ kusuoŋ-nu'i. Baŋ wuɔraaya ce mamaŋ daama-i hiere, ba cãarã Diilonɔ-i hã-ba kusuoŋ-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diilonɔ uŋ kãayã-bei ba ce mamaŋ hiere, baŋ kãa ka hi, baa tigiin Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere tũnu-bei baa-ma, aa uŋ bi kãayã *nieraamba-i dumaa ba hũu Yesu maama-i, baa tiraa waŋ mafamma-i baa-ba.

²⁸ Baŋ cie mafamma-i, baa tɛna ce huongo baa-ba celɛ.

Nieraamba saaya ba jã wei?

15 Nuumba naŋ baa hilaa *Yude-i-na jo Āntiyɔsi-i-na ji ta ba piiye baa *nieraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *jã ŋaa *Moisi *ãnjĩnammaŋ waŋ-ma dumaa, na sie gbãa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hũu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel vaa.

Diilonɔ-dũŋ-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara terienɔu faŋgu taamba namba, wuɔ ba kã *Yerusalemu-i-na ka hi Yesu *ɔɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiin ba hũmelle-i hã-ba; ba sire ta. Ba kãmma-na, ba curaa baa Fenisi, a kã ka hel *Samari. Nieraambaŋ hũyãa Itienɔ maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tũnu Diilonɔ-dũŋ-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba waŋ-ma baa bamaŋ, ku gbuu fũnuŋ ɔɔlnu kutaamba-i.

⁴ Baŋ kaa hi Yerusalemu-i, Diilonɔ-dũŋ-baamba jãrã-bei. Yaataamba waa hiere baa Yesu ɔɔpuɔrbiemba-i. Diilonɔ uŋ kãayã Polbaa-ba ce mamaŋ hiere, baa tũnu-bei baa-ma.

⁵ Baŋ juɔ piiye tɪ, *Farisɛbaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ nieraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i, ba saaya ba jã aa ta ba wuɔ Moisi ãnjĩnamma hũmelle-i.

Nelma ka da yaanga

⁶ Baŋ piiye dumaango-na, Yesu *ɔɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da ba-naa ku ãndaango-na. ⁷ Āndaan daaku waa pãna cor. Pier wuɔ ji naa u sire yiera aa naa cira: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diilonɔ uŋ hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka waŋ *Neldɔɔɔlma-i baa *nieraamba-i ba nu-ma aa hũu-ma. ⁸ Fuɔ maŋ suyaaŋ nuumba kusũnni-i, da na da u hã-ba u *Yalle-i ŋaa uŋ hãa miengo-i baa-de dumaa, kuu dii ŋaa u pigãaŋ wuɔ u hũyãa-ma ba da ba pie-yo. ⁹ Diilonɔ kãŋ-ye kuuduongo hiere baa-ba. Ba hũyãa u maama-i ku'i cie u hur ba ãmbabalma-i aa yaŋ-ba welewele waŋ daama temma-i. ¹⁰ Congoruongo maŋ i bĩncuumba saa gbãa tũu-ku, mie ferɛ-i i saa gbãa tũu-ku, bige-i cie na'a i haa-ku hã nieraamba-i baa-ku? Baa na feŋ Diilonɔ-i. ¹¹ I hũyãa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbãŋgbãŋ, kuuduongo yaa baa bafamba-i.»

¹² Pierŋ piiye dumaango-na, terienɔu ce da sensenseng ŋaa molo si dii. Diilonɔ uŋ kãayã Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma maŋ hiere nieraamba hɔlma-na, ka hel baa gberɛ-weima-i, bafaŋ baa suur ma yaanga-na ta ba waŋ-ma. ¹³ Baŋ juɔ piiye tɪ, Sake † wuɔ cira: «Tobiŋ namaa, nieng, ¹⁴ dii ku domma-na, Diilonɔ uŋ curaa corma maŋ duɔ hiel nieraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simɔ †† waŋ ma yaanga-i hiere baa-ye. ¹⁵ Kuŋ curaa corma maŋ, ku juɔ ji ce kuuduongo baa *Diilopɔɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔɔpuɔrbiemba nyegãaŋ wuɔ:

¹⁶ Itienɔ ciera: «*Yiingu dii baa yiingu, mi ka bir jo.*

Da mi jo, *Davidi dũŋgu maŋ cii,

mi ka sire-kuɔ.

Mi ka migãaŋ-ku ma-ku

ku yiera ku gbeiniŋ.

¹⁷ *Mafaŋ da ma ce, nuumba maŋ saa hi suɔ-mi yogo, ba ka taara-mie suɔ-mi.*

Miŋ biɛ bamaŋ nileiŋa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,

ba ka ta ba taara ba Tienɔ-i.

Muɔmei waŋ-ma dumaa.

Da mi waŋ mamaŋ, mi ce-ma.

¹⁸ *Aa miŋ waŋ-ma ku bãaŋgu cuɔ.»†*

¹⁹ Sake wuɔ suonu u ãndaango-i wuɔ: «Ku'i cie na da nieraamba maŋ cuu Itienɔ huongo-nu, mei sa taara i mulɛŋ-ba. ²⁰ Ŋga mamaŋ dii cemma, i nyegɛŋ seɛe a waŋ baa-ba wuɔ ba yaŋ cuffeŋ-kũɔma wuoma-i, baa bĩmbaamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, ka hel baa tãmma-i hiere. Aa ba hiel ba nango biŋwosĩnni-na.

²¹ Na saa da, a doŋ dii i bĩncuoŋ-bãaŋ-nu, *Moisi *ãnjĩnamma waŋ nileiŋa-na hiere, aa ba sa nanna *yitɛnanango baa ma kalamma-i *Diilonelhãalãdũnni-na.»

† Ba gbɛ Yesu hãaŋo yaa-i. Nieng 12.17 baa 21.18. †† Ba gbɛ Pier yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simɔ-i. ‡ Amosi (Amos) 9.11-12

²² Sakerɔ juɔ piiye dumaɔŋo-na, Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuɔmba ba hɔlma-na a puɔr-ba baa Polbaa-ba-i Ƃntiyɔsi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba hǎi; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

²³ Baŋ hielaa-ba, baa nyegɛŋ sebe-i hǎ-ba. Sebe huɔya-maama yaa daa-ma:

«I natobiŋ namaa namaŋ ni eraaŋ namaaŋo-i Ƃntiyɔsi-i-na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pɔpuɔrbiemba miɛŋo-i a naara *Yerusalemu Diilonɔ-dũŋ-baamba yaataamba-i, miɛmei nyegǎaŋ sebe daayo-i die hǎ-na.

²⁴ I nuɔ wuɔ i nellenɔ-baamba namba kǎa na terienɔgu-na ka piiye cu na hɔmmu-i. Baa na tie holle, miɛ saa puɔr-ba. ²⁵ Inɔ nuɔ-ma, i daa i-naa aa hiel nuɔmba die puɔr-ba na wulaa. Kutaamba ka gbonu baa Pol baa Barnabasi-i. ²⁶ Ba yaa i jǎnaamba. Ba siyaa kuliŋgu-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-na. ²⁷ I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka waŋ inɔ nyegǎaŋ mamaŋ sebe-i na hǎ-na baa ba ferɛŋ nunni. ²⁸ *Diilonɔ-Yalle-i baa miɛ ferɛ-i i sa taara i haa ɔŋgoruonɔgu naŋ temma hǎ-na, ŋga mamaŋ siɛ gbǎa ciɛl kɔtuɔŋgu ma yaa daa-ma: ²⁹ Na hiel na naŋga cufiɛŋ-kũɔma wuoma-na, baa bĩm-baamba maŋ ba saa cǎa ba nonni-i, baa tǎmma-i. Aa na ne bĩŋwosĩnni-i aa na yaŋ-ni. Da na ce-ma ŋaa inɔ waanɔ-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilonɔ-yiŋgu.»

³⁰ Ba taa baa sebe-i ku yaa nuɔ-i, kǎ ka hi Ƃntiyɔsi-i; ba tigiinɔ Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere a hǎ-ba baa-yo.

³¹ Diilonɔ-dũŋ-baamba hũu-yo kalaŋ-yo. Baŋ kalaŋ-yo, u huɔya-maama gbuu silaa dɔlnu-bei hiere ŋaa bige-il Ba kũɔma pǎŋ firnu.

³² Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba, baa piiye nelma bɔi baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei ba migǎaŋ bel Yesu maama-i nammu hǎi. ³³ Ba daa huɔŋgu ɔelle baa-ba aa suɔ da ba bir kũŋ. Baŋ'a ba ta yiŋgu-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba gbuu jaal-ba da dei aa hǎ-ba hũmelle-i. ³⁴ [Baŋ hǎa-ba hũmelle-i, Silasi saa ta.]

³⁵ Pol baa Barnabasi-i bafamba waa tǎena Ƃntiyɔsi ta ba waŋ Itienɔ maama-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buɔra

³⁶ Huɔŋgu naŋgu juɔ hi, Pol wuɔ gbɛ Barnabasi-i wuɔ: «Inɔ curaa waŋ Itienɔ maama-i nileiŋa maŋ nuɔ-i hiere, yaŋ i bir i kǎ-yei i ka ne bamaŋ hũyǎa-ma baŋ yerɔ mamaŋ nuɔ-i.» ³⁷ Barnabasi wuɔ tuɔ taara ba kǎ baa Nsǎa maŋ ba naŋ bĩŋ-yonɔ Marke-i. ³⁸ Pol saa hũu-ma, wuɔ uu naa kǎ baa-ba aa ka bir aa yaŋ-ba dii Pǎnfilii. ³⁹ Kuɔ sire bel vaa. Ba saa ji nunu ba-naa, ba naa ba bɔɔɔ. Barnabasi wuɔ bie Marke-i ba kǎ ka bie baatonɔ ta ba kǎ Sipire. ⁴⁰ Diilonɔ-dũŋ-baamba cǎrǎ Diilonɔ-i hǎ Pol aa u bie Silasi-i ba ta. ⁴¹ Ba wuɔraaya bĩŋ Siiri nileiŋa-na hiere baa Silisi waanɔ-i ta ba dii sireiŋa Diilonɔ-dũŋ-baamba-na.

Timote cuu Polbaa-ba huonɔ-nu

16 Pol baa Silasi-i baŋ taa dumaɔŋo-na, ba kǎ ka hel Derbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuonɔ naŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bĩ-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyienɔ aa hũu Yesu maama-i aa u to-i Girekiyiɛŋo. ² Tobimba maŋ waa Lisire-i-na baa Ikoniyo-mu-i-na, ba taa ba bĩ Timote yefafalle. ³ Pol wuɔ tuɔ taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba maŋ waa terienɔgu-na, baa suyaa wuɔ Timote to-i Girekiyiɛŋo. Pol wuɔ naa u *jǎ-yo aa ba suɔ ta. ⁴ Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa *Yerusalemu Diilonɔ-dũŋ-baamba yaataambaŋ yi eraaya nelma † maŋ nuɔ-i, Polbaa da ba cor terienɔgu terienɔgu, ba waŋ ma yaa-i baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i; aa cira ba wuɔ ma hũmelle-i ŋaa baŋ waanɔ-ma dumaa. ⁵ Yinninɔ taa ni cor dumaa, Diilonɔ-dũŋ-baamba taa ba naŋ kaasĩnni Diilonɔ-hũmelle-na dumei, aa bi ta ba ciinu ba kǎ.

Pol dǎnsǎaŋ Torasi-i-na

⁶ Ku huonɔgu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka waŋ Diilonɔ-nelma-i *Asi nileiŋa-na. *Diilonɔ-Yalle saa hũu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuonɔ-i. ⁷ Baŋ kaa pie Misi-i, baa ta ba taara ba kǎ Bitini. Yesu Yalle saa hũu-ma. ⁸ Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kǎ ka hi Torasi. ⁹ Isuɔŋgu naŋgu-na, Pol wuɔ dǎnsǎ da Maseduɔniyiɛŋo naŋo juɔ ji yiera tuɔ cǎrǎ-yuɔ wuɔ u kǎ ka kǎyǎ-bei dii Maseduɔni-i-na. ¹⁰ Yie †† pǎŋ suɔ yie Diilonɔ taara i ka waŋ *Neldɔɔɔlma-i baa Maseduɔni-taamba-i. I saa tiraa tǎena, yie pǎŋ sire tie tigiinɔ i hũmelle-i.

¹¹ Inɔ juɔ'a i ta yiŋgu maŋ nuɔ-i Torasi-i-na, yie bie baatonɔ-i pǎŋ kar vii Samotirase, ka hiire. Inɔ hii yiŋgu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie cor kǎ Neyapolisi. ¹² Inɔ siire terienɔgu-na, yie kǎ Filipu ka tǎena da yinni terienɔgu faŋgu-na. Filipu yaa waa nebuɔ-i Maseduɔni-i-na. *Oromeɔbaa-ba'i waa tǎena terienɔgu-na.

Lidi hũyǎa Itienɔ maama-i

¹³ Inɔ kǎa Filipu-i-na, *yitǎenaŋgunɔ juɔ hi, yie hel nellenɔ-huonɔga-na a kǎ kaanɔgu naŋgu nuŋgu-na. Ii naa suɔ wuɔ Diilojaalterienɔgu ka waa terienɔgu-na. Inɔ kǎa, yie da caamba namba; yie tǎena piiye baa-ba. ¹⁴ Unaŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bĩ-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbɔmbɔŋ ba kompammu aa u taa u kuye Diilonɔ-kũŋgu-i. Inɔ kǎa ka tie piiye dumaɔŋo-na, wuɔ kar u tũŋgu-i tuɔ nu inɔ waŋ mamaŋ. Polŋ waanɔ mamaŋ hiere, Itienɔ wuɔ kǎyǎ-yuɔ ma suur u tũnni-na dei. ¹⁵ Maŋ suurii u tũnni-na dei dumaɔŋo-na, wuɔ ce ba *batisenɔ-yo baa u dumellenɔ-baamba-i hiere aa naa gbɛ-ye wuɔ: «Da kuɔ na hũyǎa-ma wuɔ mi hũyǎa Itienɔ maama-i kelkel, juɔŋ na ji har mei terienɔ-nu.» Aa naa gbǎŋ baa-ye i ji hũu-ma.

† Nelma famma yaa piiye cor 15.29. †† Like naa bi tuɔ wuɔra baa Pol hɔnni nanni.

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

16 Yiingu nanngu-na, i taa i kã Diilojaalterienngu-na a suu baa maacembilonjo † nanjo. Maacembilonjo daayo-i, *jĩna waa u yungu-na a ce u tuɔ suɔ mamaŋ juɔŋ u waŋ-ma. U taa u da gbeina bɔi kufanngu-na u hã ba-manŋ biyaa-yo maacemma-na. 17 Maacembilonjo daa wuɔ cu i huonŋ-nu tuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Balaŋ daaba cãa Dɔrwuonjo. Ba pigãaŋ-na koŋkor-hũmelle yaa-i.» 18 U cie kufanngu-i da yinni bɔi i huonngu-na. Pol huonnga ji guɔla baa-yo. Wuɔ waŋ baa u jĩna-i wuɔ: «Yesu-Kirsa yerre-na, cor ŋ hel cienjo-na!» Terduɔnggu fanngu-na, jĩna wuɔ pãŋ yaŋ cienjo-i.

19 U taambaŋ juɔ da u sa tiraa u da bĩŋkũŋgu u hã-ba, baa bel Pol baa Silasi-i kã baa-ba ãndacetaamba wulaa dii gẽngɛrterienngu-na ††20 ka hã *Orome ba fãmaamba-ba-i baa-ba aa cira: «*Yuifubaa-ba'i daaba-i, ba juɔ ji ta ba guɔl nelle-i ba hã-ye. 21 Ba juɔ baa hũmefelende. A ne da hũmelle fande nyaa Oromɛbaa miɛŋo-i: I sie gbãa sie-de, i sie bi gbãa wuɔ-de.»

22 Baŋ piye dumaanjo-na, nuɔmba maŋ waa hiere, baa sire wuɔ ba sie yaŋ Polbaa-ba-i. Fãamaamba-ba ce ba col ba jonjorbaa-ba-i aa hã-ba hũmelle-i wuɔ ba muo-ba. 23 Baa fũnuŋ muo-ba da dei aa kã ka dii-ba kaso. Baŋ diyaa-ba, baa waŋ baa umaŋ niɛyaŋ kasobiemba-i wuɔ u tuɔ ne-ba dei. 24 Naacolŋ uŋ nuɔ mafamma-i, wuɔ kã baa Polbaa-ba-i dubilonjo maŋ dii tuogbuole-na ka sɔɔɔlɔnu ba gbeini-i daanngu naŋ-nu.

25 Isuɔhollenŋ juɔ hi, Pol baa Silasi-i baa ta ba cãrã Diilonjo-i aa ta ba hãl nɛini ba tuɔlɔnu-yuɔ. Kasobiemba namba waa dii ba dũnni-na aa ta ba fara ba nu. 26 Ba juɔ'a ba suɔ, da hĩɛma sagalaaya hɔduɔnggu, ka hel baa kasodũnggu-i hiere! Dũnfenni pãŋ puur. Baŋ ŋa naa vaa kasobiemba-i baa jɔlgɔbaa-ba maŋ, ba fir hiere.

27 Umaŋ taa u niya kasobiemba-i u taa u duɔfũŋ; wuɔ cẽ. Wuɔ u ne da dũnfenni puurii hiere. Wuɔ fa u taacɛɛŋo-i hiel-o duɔ ko u fɛɛ wuɔ sĩ kasobiemba gbaraa hiere. 28 Pol wuɔ kaasĩŋ wuɔ: «Baa ce ŋ fɛɛ gɔmɔma, molo saa kã terienngu!»

29 Naacolŋo kũɔma nyɛŋ dumaa ma fɛɛŋ nuɔ. Wuɔ ce ba hã-yo dãamu; u gbar kã ka dũuna Polbaa-ba caanngu-na 30 aa cira ba hel gũŋgũɔŋ-nu. Baŋ hilaa, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Mi jẽnaaŋ namaa, muɔmi saaya mi ce bige-i a gbãa da mi kor?» 31 Baa cira: «Da ŋ hũu Itienjo-i Yesu maama-i, ku yaa gbãa kor-ni baa ŋ dumellenbaamba-i hiere.» 32 Aa naa doŋ ta ba waŋ Itienjo maama-i baa-yo baa u dumellenbaamba-i hiere.

33 Isuɔduɔnggu fanngu-na, wuɔ kã baa-ba ka saar ba pãnni-i aa naa pãŋ ce ba *batisenŋ-yo baa u baamba-i hiere. 34 Baŋ juɔ batisenŋ-ba tĩ, wuɔ kã baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuo niwuoni. Uŋ hũyãa Yesu maama-i baa u baamba-i hiere, ba hɔmmu gbuu pãŋ fẽ da yogogo.

35 Cuonŋ juɔ kaal, fãamaamba-ba puɔr sorosibaa-ba ka waŋ baa kasobiemba niyatienjo-i wuɔ u nanna Pol-

† Maacembilonjo daayo waa cienjo. †† Bafambaŋ ger ãndenni-i kusuwɔ-nu ba bi nyɛŋ sanŋa-i kusuwɔ-nu'i. Terienngu fanngu dii yuɔyɔu hɔnni-na hiere.

baa-ba-i. 36 Naacolŋ wuɔ kã ka cira: «Pol, fãamaamba-ba puɔraa ba jo wuɔ mi nanna-nei. Hilaanŋ na kã na muŋkãmmu.» 37 Pol wuɔ yagar aa naa gbẽ sorosibaa-ba-i wuɔ: «Ku cie nie ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muoye nuɔmba-na ŋ sie suɔ wuɔ Oromɛbaa miɛ †, aa jo ji dii-ye kaso. Fiefie-i, ba ta ba taara ba fuo nanna-yie! Ma sie gbãa wuɔ dumaanjo-na! Kãaŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ ba jo ba fɛɛ ba ji hiel-e.»

38 A ne da fãamaamba-ba saa naa suɔ wuɔ Pol baa Silasi-i Oromɛbaa. Sorosibaa-baŋ kãa ka hi-ba baa nelma-i, ba kũɔma pãŋ ta ma nyɛŋ. 39 Baa sire jo ba wulaa ji cãrã-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Baŋ hilaa, baa cãrã-bei wuɔ ba ce jande aa ba hel nelle-na. 40 Baa ta kã Lidi terienŋ-nu; kã ka da Diilonjo-dũŋ-baamba-i. Baa piye dii sireiŋa bei aa naa cãrã hũmelle-i ta.

Mamaŋ daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

17 Pol baa Silasi-i baŋ taa Filipu-i-na, baa cor baa ãnfipolisi, kã ka hel Apoloni a suɔ ta ba kã Tesalonike-i-na. *Diilonelhãalãdũnggu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. 2 A ne da Pol sa da Diilonelhãalãdũnggu aa cor-ku. Wuɔ kã ka suur a tuɔ firnu Diilonnelma-i baa-ba. U cie mafamma-i *yitĩɛnanni siei. 3 U tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ *Koŋkortienjo naa saaya u mulĩɛŋ aa ku. Aa duɔ ku, Diilonjo sire-yuɔ. Aa Koŋkortienjo fanjo yaa Yesu maŋ uŋ waŋ u maama-i baa-ba.

4 Polŋ piye dumaanjo-na, Yuifubaa-ba namba hũuma cu ba huonŋ-nu fuɔ baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba maŋ taa ba kuye Diilonjo-kũnggu-i ba bɔi bi cuu ba huonŋ-nu, baa caamba bɔi. Caamba famba waa nelbõmbõmbaa. 5 Ku saa dɔlɔnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu aa wuɔra taara nanŋgalbaa a tigiŋ nuɔmba-i ta ba wuɔra ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kũɔl ba-naa kã Yasõ dumelle-na wuɔ ba ka bel Polbaa-ba-i ka hã fãamaamba-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuwɔ-nu'i. 6 Ba kãa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasõ yaa-i baa Diilonjo-dũŋ-baamba namba kã baa-ba fĩŋgõtaamba wulaa ka ta ba piye da gbagaga wuɔ: «Balaŋ daaba wuɔraaya du nileiŋa-i hiere, ba hii bande yaa fiefie-i-na. 7 Yasõ yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jãmatigi nuŋgu-i aa ta ba piye wuɔ jãmatigi nanjo dii, kɛɛ ba bĩ-yo Yesu.»

8 Nel daama saa dɔlɔnu nuɔmba-i baa fĩŋgõtaamba-i hiere. 9 Yasõbaa-ba juɔ pã gbeibuɔ hã-ba aa ba suɔ nanna-bei.

Polbaa-ba kãa Bere

10 Ku isuɔnggu-na, Diilonjo-dũŋ-baamba ce Polbaa-ba ta kã Bere. Baŋ hii, baa kã *Yuifu ba *Diilonelhãalãdũnggu-na ka ta ba waŋ Diilonnelma-i. 11 Yuifubaa-ba maŋ waa Bere-i-na baa naa fa yaŋ bamaŋ waa Tesalonike-i-na. Diilonnelma numma taa ma dɔlɔnu bafamba-i ŋaa bige-i! Yinni maŋ jonŋ ba kalaŋ-ma ba ne da kuɔ Polŋ waŋ mamaŋ baa-ba ma yaanŋa yaa-i.

† *Yuifubaa bɔi saa naa gbãa da *Orome ba sɔnni-i, ŋga Pol naa da-ni (nieŋ ɔɔpuɔr. 22.25-29; 23.27). Da ŋ waa Oromɛyieŋ nuɔŋo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daanngu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyanŋgbãanngu.

¹² Nuumba bɔi baa hũyãa Yesu maama-i ba hɔlma-na. Aa Girekibaa-ba maŋ bi waa, ba fɔŋgũɔ baa hũyãa-ma. Caamba waa-bei. Caamba famba waa nelbɔmbɔmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba maŋ waa Tesalonike-i-na baŋ juɔ nu wuɔ Pol kãa Bere-i-na ka tiraa tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i, baa sire nyaa u huonɔ-nu wuɔ ba ka du terienɔ-u aa gbo nuumba-i yuɔ. ¹⁴ Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ daa-ma dumaaŋo-na, baa kã baa Pol dãmmanɔ-nuoraanɔ-na ka bie baatonɔ ta, aa yaŋ Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saanɔ Pol ka hi Atenɔi aa bir. Baŋ'a ba bir, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba ka waŋ baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polŋ waanɔ mamaŋ baa Atenitaamba-i

¹⁶ Polŋ tĩenaana Atenɔi-i-na tuɔ cie Silasi-i baa Timote-i, duɔ cor kusuwɔŋ-nu, u da cufɛllu, a cor kusuwɔŋ-nu, u da tĩnni; kuɔ gbuu fũnuŋ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duɔ kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na, u waŋ ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba maŋ taa ba kuye Diilonɔ-kũŋgu-i. Aa yiingɔ yiingɔ, duɔ kã nellenɔ-huonɔga-na ka da bamaŋ, u bi piiye baa-ba.

¹⁸ Bamaŋ naa cie Epikure ba kalaŋo-i baa Sitoysi ba kalaŋo-i kã yaanɔ-na, yiingɔ nanɔgu-na, banamba jo ji ta ba piiye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Åndapirrentienɔ daa u waŋ wuɔ nie?» Bamaŋ naa nuɔ Polŋ piiyenɔ Yesu maama-i baa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i, baa cira: «Ku biyaa ŋaa u piiye Diilohũmefelendenɔ-maama.»

¹⁹ Baŋ piiye dumaaŋo-na, baa bel Pol kã baa-yo gẽŋgertaamba † wulaa ka cira: «Niŋ juɔ ji ta ŋ piiye hũmefelende maŋ maama-i, i taara i suɔnu kunaanɔ die. ²⁰ Niŋ waŋ mamaŋ, ma cie nerma mienɔ-na, i taara i suɔ ma yaanɔga-i.» ²¹ A ne da nelfelemma numma-i baa ma wamma taa ma dɔlnu Atenitaamba-i baa nieraamba maŋ waa ba hɔlma-na ŋaa bige-i! ²² Pol wuɔ sire yiera gẽŋgertaamba yaanɔga-na aa naa cira: «Atenitaanɔ namaa, ma miŋ daa-na damma maŋ, ku biyaa ŋaa cufɛllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi wuɔramma-na, mi daa na cufɛllu-i hiere nellenɔ-huonɔga-na. Aa mi daa ba nyegãanɔ dunandu-na wuɔ: «Cufɛnerienɔ.» Naŋ buol cufɛnerienɔ maŋ aa na sa suɔ-yo, muɔmi juɔ da mi ji pigãanɔ-na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilonɔ-i. U yaa hiela bĩm-bĩnni-i hiere. U yaa dɔɔ-i baa hĩema-i ni Tienɔ-i. Molo sie gbãa ma dũŋgu a hã u suur. ²⁵ U yaa hãanɔ-yenɔ fafalmu-i i tie fiisa. Bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu, u yaa hãanɔ nelbiliemba-i baa-ku, a ce dumaaŋo-na, u sa taara moloŋ napɔrrenɔ-bĩŋkũŋgu. ²⁶ U hiela siyaabaa-ba-i hiere nelduɔŋo diei nuɔ ba tĩena gbuo hĩema-i hiere. U huɔnu huonɔgu-i hã-ba belle-na aa dii yumma ba nileiŋa-na. ²⁷ U taara nelbiliemba taara-yuɔ, ku'i cie u ce-ma dumaaŋo-na. Da ku fie balanɔ nie nie, ŋ gbãa tafũrrã da-yo. Coima saa fa, Diilonɔ saa maa baa-ye. ²⁸ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i inɔ yenɔ hĩema-na tie gbã i ce i weimambaa-ba-i. Na fãnaamba namba waanɔ ma yaa-i wuɔ: «Diilonɔ bisãlmba namba'i mienɔ-i.» ²⁹ Inɔ yenɔ Diilonɔ bisãlŋ mie, bige-i cie da na ce na kul sɛnɛ jĩna wuɔ Diilonɔ yaa dumaaŋo-na? Bige-i cie da na ce na kul

† Ba taa ba bĩ gẽŋgertaanɔ daaba belienɔgu-i Aropasi.

wargbe? Bige-i cie da na ce na sisĩŋ tãmpɛlle jĩna? Diilonɔ-i nelie sie gbãa suɔ-yo kul-o. ³⁰ Mamaŋ cie cor ku huonɔgu-na, Diilonɔ sa ne-ma, wuɔ nuumba saa ta ba suɔ kuyunɔ. Fiefie-i-na, u taara nelienɔ nelienɔ, duɔ fie waa hie, u nanna u cilɔbabalaŋo-i. ³¹ Bige-i cie wuɔ ma ce dumaaŋo-na? U diyaa yiingɔ duɔ ce nuumba-i hiere ba åndaanɔgu-i ku cemma-i. U hiela molo duɔ ji ce-ma. U siire kutienɔ-i hiel-o kuomba hɔlma-na a pigãanɔ wuɔ u yaa hiela-yo.»

³² Polŋ juɔ cira Diilonɔ siire moloŋ hiel-o kuomba hɔlma-na, banaŋ baa bir yaŋ aa ta ba nye-yo, banaŋ baa cira: «Cie yiingɔ nanɔgu ŋ ji waŋ mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuɔ ta aa naa yaŋ-ba.

³⁴ Kuŋ fie ce dumaaŋo-na, banamba yagar hũu Yesu maama-i a cu u huonɔ-nu. Ba hɔlma-na, gẽŋgertienɔ nanɔ waa, ba taa ba bĩ-yo Deni, aa cienɔ nanɔ bi waa, ba taa ba bĩ-yo Damarisi, a naara nuumba namba.

Pol kãa Korɛnti

18 Ku huonɔgu-na, Pol wuɔ ji ta Atenɔi-i-na kã Korɛnti. ² Belle fandɛ-na, *jãmatigi maŋ waa *ɔɔmu-i-na, wuɔ ciera *Yuifubaa-ba sire hiere ɔɔmu-i-na. Ba taa ba bĩ-yo Kulodi. A ne da Yuifuyienɔ nanɔ waa, ba taa ba bĩ-yo Akilasi, u taa u hel P5. Ba taa ba bĩ u cienɔ-i Pirsili. Bafamba waa tĩena *Itali. Baŋ juɔ cira ba sire, baa sire kã Korɛnti-i-na. Baŋ kãa, ku saa da huonɔgu Pol wuɔ kã ka da-ba; wuɔ bel jĩeru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduɔma hiere. Ba taa ba ce kompadũnni. Polŋ wuɔ har ba yaa nuɔ-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yitĩenanɔgu-i, u kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na ka tuɔ gbãŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i ba da ba hũu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i baŋ juɔ hel Maseduɔni-i-na jo, Pol wuɔ yaŋ u maacemma-i aa fulnu Diilonɔ-nelma wamma yaa yonɔ. U taa u piiye u pigãanɔ Yuifubaa-ba-i wuɔ Yesu yaa *Korɔkortienɔ-i. ⁶ Baa bir yaŋ aa bigãanɔ-yo aa ta ba tuora-yuɔ. Pol wuɔ muora u jonɔgorbaa-ba-i †† aa gbɛ-ba wuɔ: «Mamaŋ da ma ji da-na, namaa yunɔmaama-i; na baa fen-mi! Mi ka ta kã nieraanɔ wulaa.»

⁷ Uŋ taa terienɔgu-na, wuɔ kã nieryienɔ nanɔ cĩŋgu-na, ba taa ba bĩ-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilonɔ-kũŋgu-i. U cĩŋgu naa kuo Diilonelhãalãdũŋgu-na.

⁸ Umaŋ waa Diilonelhãalãdũŋgu yunɔgu-na, ba taa ba bĩ-yo Kiripusi. Fuɔ wuɔ hũu Itienɔ maama-i baa u dumellenɔ-baamba-i hiere. Korɛntitaamba bɔi taa ba hũu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batisenɔ-ba.

⁹ Isuwɔŋgu nanɔgu-na, Itienɔ ji piiye baa Pol dãnsãanɔnu wuɔ: «Baa kãalã, cor ŋ ta ŋ piiye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo sie gbãa ce-ni bĩŋkũŋgu. Mi baamba dii bɔi nel daade-na, ta ŋ piiye.» ¹¹ Pol wuɔ tĩena Korɛnti-i-na tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i. U tĩenaana ce belle diei baa boluonɔgu.

¹² Yiingɔ nanɔgu-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kã baa-yo fãamaanɔ ba terienɔ-nu. Umaŋ waa ku huonɔgu-na Akayi ‡ yunɔgu-na, ba taa ba bĩ-yo Galinyo.

†† Pol cie kufanɔgu-i a pigãanɔ wuɔ u sie tiraa dii u nunɔgu-i ba weima-na. ‡ Korɛnti dii Akayi huonɔgu-na.

¹³ Baŋ kãa baa-yo, baa gbɛ-yo wuw: «Naacolŋ daa u juɔ baa u deŋ Diilojaale, a ne da di sa kã hũmeduɔle baa *ãnjĩnamma-i.» ¹⁴ Pol wuw u puur u nuŋgu-i duɔ piiye, Galinyɔ wuw sɛŋ-yo cira: «Yuifubaa namaa, kuɔ uu naa ce kuubabalaanŋu naŋ temma-i, mii naa ce ãn-daanŋu-i ku cemma-i. ¹⁵ Nga naŋ ceŋ na-naa na Diilonŋ-hũmellenŋ-kũŋ-nu, baa yireiŋ-kũŋ-nu, baa na ãnjĩnam-manŋ-kũŋ-nu, namei saaya na fiɛnu-kuɔ na-naa nuɔ; meɪ nuŋgu sɪ.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gɛŋgerdũŋgu-na. ¹⁷ Baŋ hilaa, ba hieroŋo-i baa bel Diilonelhãalãdũŋgu yuntienŋo-i ta ba muo-yo gɛŋgerdũŋgu yaanŋa-na. Ba taa ba bɪ naacolŋo-i Sɔsiteni. Galinyɔ wuw gbuu fiinaan ce ŋaa u saa da-ba.

Pol birma-i duɔ kã Æntiyoosi-i-na

¹⁸ Ijienŋ daaniŋ ciɛ cor, Pol wuw tiraa tĩena da huɔŋgu Korɛnti-i-na. Ku huɔŋgu-na, wuw ji cãrã hũmelle-i to-bimba wulaa duɔ kã Siiri mara nuɔ; fuɔ baa Akilasi-i baa u ciɛŋo-i Pirsili-i hiere. Wuw pãa nuŋgu baa Diilonŋo-i, a ce dumaanŋo-na baŋ kaa hi Sãŋkire-i, wuw ce ba cir u yuŋgu-i aa ba suɔ da ba suur baatonŋo-na. ¹⁹ Baŋ kaa hi Efesi-i, baa bɔɔɔ. Pol wuw kã *Diilonel-hãalãdũŋgu-na ka tuɔ piiye baa *Yuifubaa-ba-i. ²⁰ Uŋ juɔ'a u ta, baa cãrã-yuɔ wuw u yaŋ aa tĩena ce yinni celle baa-ba. ²¹ Wuw cira: «Yaanŋ mi ta. Diilonŋ duɔ siɛ, mi ka bir jo.» Aa naa ta ka biɛ baatonŋo-i ka hiire Sesare. ²² Uŋ hiiriye Sesare-i-na, wuw kã *Yerusalemu-i-na ka jaal Diilonŋ-dũŋ-baamba-i aa suɔ tuɔ kã Æntiyoosi-i-na. ²³ Polŋ kãa Æntiyoosi-i-na, wuw tĩena da huɔŋgu celle aa naa tiraa sire biɛ Galasi nileiŋa-i a yuŋ-nu baa Firgi waanŋa-i tuɔ wuɔra u dii sireiŋa bamanŋ cuu Yesu huɔŋ-nu hiere.

Apolosi maama

²⁴ Polŋ taa u wuɔra u dii sireiŋa-i Diilonŋ-dũŋ-baamba-na huɔŋgu manŋ nuɔ-i, *Yuifuyienŋo naŋ wuw jo Efesi-i-na, ba taa ba bɪ-yo Apolosi. U taa u hel Alesãndiri. Naacolŋ daa u taa u suɔ u piiye aa tiraa tuɔ suɔ Diilonŋ-nelma-i ŋaa bige-i! ²⁵ U taa u suɔ Yesu hũmelle-i aa u taa u hinu pãama baa u nelma wamma-i. Aa duɔ u waŋ-ma, ma sa ciɛl; ŋ siɛ suɔ wuw u taa u suɔ Nsãa *batemu yaa yonŋ. ²⁶ Yiinŋu nanŋu-na, wuw gbuu fɛ u huɔŋga-i baa nelma-i *Diilonelhãalãdũŋgu-na. Akilasi waa baa u ciɛŋo-i. Baŋ juɔ hel, baa bɪ-yo ka migãanŋ kaala Diilonŋ-hũmelle-i baa-yo. ²⁷ Akayi kãmmaŋ-maama waa-yuɔ, Diilonŋ-dũŋ-baamba dii sireiŋa yuɔ aa naa nyegɛŋ sebe hã Akayi Diilonŋ-dũŋ-baamba-i wuw duɔ kã, ba bel-o deɪ. Uŋ kãa, Diilonŋ uŋ ciɛ baa bamanŋ ba hũu Yesu maama-i, ku kãayã-bei bɔi. ²⁸ U waa duɔ ce u biɛ Diilonŋ-nelma-i a tagaaya pigãanŋ Yuifubaa-ba-i nuɔmba-na, wuw ba suurii hĩŋ-nu, kerɛ Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuw u ka saanŋ *Konŋkortienŋo manŋ, u yaa juɔ Yesu-i.

Pol birii kã Efesi-i-na

19 Apolosiŋ waa Korɛnti-i-na huɔŋgu manŋ nuɔ-i, Pol wuw karnu tãnni-i kã ka hi Efesi-i. Uŋ kãa,

wuw da Diilonŋ-dũŋ-baamba namba-i, ² wuw yuu-ba wuw: «Naŋ hũyãa Yesu maama-i, na daa *Diilonŋ-Yalle-i wei?»

Baa cira: «Ba bɪ bige-i Diilonŋ-Yalle-i? I saa nu di maama dede!»

³ Pol wuw yuu-ba wuw: «Namaa daa *batemu hayo-i?»

Baa cira: «Nsãa batemu.»

⁴ Pol wuw cira: «Bamanŋ naana ba cilɔbabalaŋo-i Nsãa taa u hã ba yaa-i u batemu-i aa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuw umanŋ ka jo fuɔ huɔŋgu-na, ba haa ba nanŋa yuɔ. U taa u gbɛ Yesu yaa-i.»

⁵ Polŋ piiye baa-ba dumaanŋo-na, baa ce ba *batisenŋ-ba Itienŋo-i Yesu yerre-na. ⁶ Baŋ baatisenŋ-ba, wuw haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonŋo saanŋ u *Yalle-i hã-ba. Baŋ juɔ da Diilonŋ-Yalle-i, baa doŋ ta ba piiye nelfelemma-na. Diilonŋ uŋ diyaa bamanŋ ba nunni-na, baa ta ba waŋ-ma baa nuɔmba-i. ⁷ Bamanŋ naa ciɛŋ mafamma-i, ba gbãa yu nuɔmba cĩncieluo baa ba hãi temma.

⁸ Pol saa tuɔ naa *Diilonelhãalãdũŋgu-na. Duɔ kã, u biɛ *Diilonŋ-bãanŋu maama-i a piiye ma yaanŋa-i baa nuɔmba-i ba da ba hũu-ma. U nuŋgu saa ta ku ce yelma baa ma wamma-i. U ciɛ mafamma-i caamba siɛi.

⁹ Nga banamba saa hũu-ma, aa bir ta ba nye Itienŋo hũmelle-i nuɔmba-na. Polŋ juɔ da ba ce dumaanŋo-na, wuw kã baa bamanŋ hũyãa-ma Tiranusi nakolenŋ-cĩŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba kusuwŋ-nu'i yinni manŋ jonŋ. ¹⁰ U ciɛ mafamma-i bienŋa hãi. A ce dumaanŋo-na, *Yuifubaa-ba manŋ waa hiere *Asi-i-na baa *nieraamba-i, baa nu Itienŋo maama-i.

¹¹ Diilonŋo naa hã Pol himma naŋ temma u tuɔ ce gberɛ-weima-i. ¹² A ce nyarkpãtãanŋu manŋ da ku yieya Pol kũɔma-i aa ba haa-ku jeiŋo manŋ nuɔ-i, u sire. Jaamba bɔi siire dumaanŋo-na, aa *jĩnabaa-ba bi hilaa nuɔmba bɔi-na dumaanŋo-na.

Sikeva bepuɔmba maama

¹³ *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuɔra ba donya *jĩnabaa-ba-i ba hiel-ba nuɔmba-na. Yiinŋu nanŋu-na, baa ji sire wuw bafamba cĩŋ Yesu-i-na aa donya-bei ne si ba ka gbãa. Aa naa maa cira: «Polŋ piiyenŋ Yesu manŋ maama-i, fuɔ yerre-na curaanŋ na hel naacolŋ daayo-na!» ¹⁴ Diilojigãntaamba yuntienŋo manŋ ba naŋ bĩŋ-yonŋ Sikeva-i, fuɔ bepuɔmba'i naa ciɛ maacemma famma-i. Ba waa nuɔmba niehãi.

¹⁵ Baŋ piiye dumaanŋo-na, jĩna bir gbɛ-ba wuw: «Mi suɔ Yesu-i baa Pol hiere, namaa fuɔ, namaa hilaa hie?»

¹⁶ Uŋ waa naacolŋo manŋ nuɔ-i wuw pãŋ diire-bei baa muoru. Ma saa ji fa baa gbar. Ba gbaraa hel tãmporni naacolŋo cĩŋgu-na, baa tãmma-i nyelɛlɛ ba kũɔma-na. ¹⁷ Korma pãŋ ta ma da Yuifubaa-ba manŋ waa Efesi-i-na hiere baa *nieraamba-i, a ce ba sa siɛ bɪ Yesu yerre-i ãnsɔɔmma-na.

¹⁸ Bamanŋ naa hũyãa Yesu maama-i, baŋ ciɛ guɔyuu manŋ cor hiere, ba fiŋgũɔ baa ta ba jo ba yiera nuɔmba-na ba waŋ-ma a pigãanŋ wuw ba siɛ tiraa ce ma temma. ¹⁹ Bamanŋ naa bi waa hiriemba-i, ba fiŋgũɔ baa jo baa ba himmanŋ-sebebaa-ba-i ji tigiinŋ-ba caa-ba nuɔmba yufelle-na. Baa tagaaya sebebaa daaba sullu-i, a da

ba yuu bafamba neifien-komorre baa a ndii † temma. ²⁰ Itienjo barguɔ-i-na, Diilonj-nel maa da fɔngũɔ ta ma gbuo terni-i hiere ma kã.

Efesi siire yiera u gbeiniŋ

²¹ Ku huongu-na, Pol wuɔ ji cira u ka cor kã *Yerusalemu. Nga aa suɔ duɔ kã Yerusalemu-i-na, u ka cor Maseduɔni igëna baa Akayi. U taa u bi piiye wuɔ duɔ hi Yerusalemu-i, u saaya u bi kã *Ɔɔmu. ²² Uŋ puu mafamma-i dumaango-na, wuɔ saan kakãyãtaamba hã Maseduɔni-i-na: Timote baa Erati; aa fuɔ wuɔ tɛna *Asi-i-na a ce yinni cellɛ. ²³ Kufangu yinni-na, Itienjo hũmelle kũŋ kuɔ ce nelle sire du. ²⁴ Fãnaŋo naŋo waa tuɔ kul niikulni, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Uu naa biɛ maacenciraamba ta ba kul baa-yo. Tiiŋgu naŋgu waa Efesi-i-na, ba taa ba bĩ-ku Artemisi. Tiiŋgu faŋgu dũŋgu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku temma baa wargbe ba suor. Ba taa ba kũɔl gbeinja-i ku maacemma-na.

²⁵ Polŋ kãa ka tuɔ waŋ Yesu maama-i, Demetursi wuɔ da u gbuonu bafamba saŋga. Wuɔ bĩ u maacenciraamba-i baa u nafãnaamba-i hiere a ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Naacolŋo maŋ juɔ ji tuɔ wuɔra u piiye daayo-i, wuɔ ba bĩ-yo Pol; uŋ wuɔraŋ u waŋ mamaŋ na saa bi yaŋ-ma numma. Wuɔ iŋ kul tĩnni maŋ, yuŋgu si dii-nie. A ne da mie i wuo ma'i nuɔ-i. Nuɔmba cuu u huon-nu wuɔ u waŋ ninsoŋo. U saa bãl-ku Efesi bande yon; u yii duɔ gbuo Asi nileiŋa-i hiere baa nel daama-i. ²⁷ Mamaŋ jaan muɔ, ku saa ce ŋaa u yii duɔ bĩɛna hã mie yon, ŋga u ka ce Artemisi dũŋgu nuongu hel nuɔmba-na, a ce ba sie tiraa ta ba kãŋ Artemisi fuɔ fɛɛ-i, a ne da Asitaamba-i baa nuɔmba-i hiere miwaanjo-na ba buol u yaa-i.»

²⁸ Demetursiŋ piiye dumaango-na, nuɔmba hɔmmu gbuu pãŋ guɔla; baa sire ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Efesitaan Artemisi temma si dii!» ²⁹ Ijienj daa nie ce nelle-i hiere di sire yiera di gbeiniŋ. A ne da Maseduɔnitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba hãi. Ba taa ba bĩ unango-i Gawusi aa bĩ unango-i Aritarke. Baa bel bafamba-i kã baa-ba ponsanatigerre-na. ³⁰ Pol wuɔ cira u kã. Diilonj-dũŋ-baamba cie-yo wuɔ u baa kã. ³¹ U jãnaamba namba bi waa nelbɔmbɔmbaa Asi-i-na, bafamba puɔr ba ji waŋ baa-yo wuɔ u baa kã. ³² Ijieni saa waa dei ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba fɔngũɔ waa da ŋ yuu-ba, ba sie suɔ kumaŋ cie nuɔmba tigiin ba-naa.

³³ *Yuifuyienjo naŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bĩ-yo Alesãndiri. Baa waŋ ma yaanga-i baa-yo aa naa titiire-yuɔ dii-yo nuɔmba hɔlma-na wuɔ u piiye baa-ba. Wuɔ sire u naŋga-i wuɔ nuɔmba budii. ³⁴ Nuɔmba saa naa suɔ wuɔ Yuifuyienjo. Baŋ juɔ suɔ, baa cor ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Efesitaan Artemisi temma si dii!» Efesitaan Artemisi temma si dii!» Ba cie lɛrbaa-ba hãi temma kaasĩŋgu-na.

³⁵ Kombiyienjo maŋ waa ba nelle-na, u yaa juɔ gbãŋ baa nuɔmba-i ba budii. Baŋ budii, wuɔ cira: «Efesitaan

† *Huongu faŋgu-na, ku waa ba gbãa pã maacembienj komuŋ-niehãi baa cĩncieluo baa gbeinj daaya-i belle diei-i-na.*

namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suɔ wuɔ Artemisi dũŋgu-i baa ku nobiŋo maŋ hilaa dɔɔ-i-na diire, mie niini? ³⁶ Kutienjo si dii. Terienju faŋgu-na, na saaya na budii. Aa da na'a na ce kumaŋ, na jɔguɔŋ na ne aa na suɔ na ce-ku. ³⁷ Naŋ siire bel balan daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guɔla bĩŋkũŋgu Artemisi dũŋgu-na, ba saa bi bĩ u yebabalande, na'a i ce-ba nie? ³⁸ Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bĩ umaŋ, gëŋgertaamba dii, ba bĩ kutienjo-i kusuoŋ-nu'i; ba jãna yinni ta ba ce ãndenni-i. ³⁹ Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, die ji tigiin i-naa hiere, na jo, i ka fiɛnu-mei. ⁴⁰ Ni ma'i sɪ, dumandɛ-i-na, fɔngũtaan da ba bĩ-ye yuu-ye wuɔ: «Bige-i dii nyuŋgo-i-na aa na tigiin na-naa?» I da hama-i waŋ-ma aa ba hũu-ma? I ka ce ba da nie sɪ i taara i hel ba huon-nu, a ne da ma'i sɪ.» ⁴¹ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ce nuɔmba bɔɔ kũŋ ba cĩnniŋ.

Pol taa Efesi-i-na

20 Ijienj daaniŋ juɔ bãl, Pol wuɔ tigiin Diilonj-dũŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei, aa cãrã hũmelle-i ba wulaa a ta tuɔ kã Maseduɔni. ² Uŋ kaa hi, wuɔ tuɔ waŋ Diilonj-nelma-i baa tobimba-i u dii sireiŋa bei u kã, ka hi Giresi. ³ Uŋ hii Giresi-i wuɔ tɛna ce caamba siei. Ku huongu-na, u ji tuɔ taara u biɛ baatoŋo-i kã Siiri. Baa gbuya-yuɔ wuɔ *Yuifubaa-ba taara-yuɔ baa weima. Wuɔ yaŋ baatoŋo-i aa naa bir hel Maseduɔni yaŋga. ⁴ Bamaŋ taa ba wuɔra baa-yo, ba yireiŋa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bĩ-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sekõndusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuɔ taa u hel Dɛrbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵ Yie ce ba ta yaanga ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶ *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i, u ponsaangu naa pie tĩ, kuŋ juɔ ce cor tĩ, yie biɛ baatoŋo-i Filipu-i-na a nyaa ba huon-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii hũmelle-na aa suɔ die hi.

Pol siire naacombiloŋo naŋo

Iŋ kãa Torasi-i-na, yie ce yinni niehãi terienju-na. ⁷ Sãmadi-dãnambãangu-na, yie tigiin i-naa baa Diilonj-dũŋ-baamba-i die wuo Itienjo niwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaango-na u nelma sa tĩ. U piiye ji tuɔ hi isuɔholle. ⁸ Ii naa waa sãŋkãnsɔ dɔɔ. Iŋ waa dũŋgu maŋ nuɔ-i, fitĩmbaa-ba waa bɔi kuɔ. ⁹ Naacombiloŋo naŋo waa baa-ye tɛna fẽnetiri-i-na tuɔ nu Pol tuɔ piiye; ba bĩ-yo Etike. Nelmaŋ juɔ'a ma sa tĩ ma tĩ dumaango-na, naacombiloŋ daa wuɔ kor duɔfũŋ. Iŋ juɔ'a i suɔ, u hilaa dii sãŋkãnsɔ dɔɔ-i-na a cor dũnni siei jo ji diire hĩɛma-na. I kãa ka sire-yuɔ ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. ¹⁰ Pol wuɔ hiire pãŋ jo ji tũu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cicẽlma!» ¹¹ Iŋ birii nyugũŋ kufangu-i, wuɔ calnu Itienjo niwuoni-i i wuo aa tiraa cor baa u nelma-i. U piiye dumei ji kaal cuo-i aa suɔ ta. ¹² Uŋ siire naacombiloŋo-i, kuɔ fũnuŋ dɔlnu nuɔmba-i ŋaa bige-i! Baa saanjo-yo kũŋ baa-yo.

Pol curaa kā Mileti

¹³ Inj siire Torasi-i-na, yie kā Asɔsi. Inj'a i ta, Pol wuɔ fuɔ ka wuɔ kā. Mie yie suur baatonj-na ta yaanga ka tie cie-yo. ¹⁴ Unj juɔ jo, wuɔ suur baa-ye yie cor kā Mitileni. ¹⁵ Inj siire Mitileni-i-na yinggu maɔ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yie kā ka tie hi Kiyɔsi. Inj siire Kiyɔsi-i-na, cuo kaal yie kā ka tie hi Samɔsi. Sielinj-yinggu-i, i suɔ tie suur Mileti-i-na.

¹⁶ Pol taa u taara u hi *Yerusalemu-i donduo a ce *Pāntekɔti-i kusuwɔn-nu'i, a ce dumaango-na, wuɔ bella Efesi-i cor; wuɔ duɔ haar ba kaa bella-yuɔ.

¹⁷ Inj hii Mileti-i, wuɔ puɔr ba ka bɪ Diilonj-dūɔn-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. ¹⁸ Baɔ juɔ, wuɔ cira: «Miɔ waa waama maɔ na hɔlma-na ji ta mi ta, na su-ku. ¹⁹ Mi saa ce Itienjo maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kunie mi ji ta mi hiel nyinyɔlma. *Yuifubaa-baɔ haa kumaɔ mie, Diilonjo'i suyaan-kunj. ²⁰ Mamaɔ gbāa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waan-ma baa-na puonja-na aa tiraa waɔn-ma baa-na na dumienja-na. ²¹ Mi muyaa mi natienja Yuifubaa-ba-na baa *nieraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cilbabalaɔnjo-i a gbāa cu Diilonjo huonj-nu, aa hūu Itienjo-i Yesu maama-i. ²² Dumandɛ-i, *Diilonj-Yalle cie mi ta mi kā Yerusalemu; mi saa suɔ mamaɔ ciyaan-miɔ terienjuna. ²³ Miɔ suyaan mamaɔ, da mi kā terienjuna terienjuna, Diilonj-Yalle gbuja-mie wuɔ ba kaa huol mi yaan-na aa dii-mi kaso. ²⁴ Da mi fie ku, mei wulaa weima sɪ. Kumaɔ gbāan, miɔ biyaa mi gboluonj-i mamaɔ nuɔ-i, mi cema ma cemma-i. Diilonj unj cie baa nelbilibemba-i cemma maɔ, aa Itienj wuɔ mi wuɔra waɔn-ma, mi donya ku yaa-i.

²⁵ «Mi curaa na terni-na hiere a waɔn *Diilonj-bāanju maama-i baa-na, ŋga fiefie-i-na, mi suyaan mie na sie tiraa da mi yufelle. ²⁶ Ku'i cie mi ta mi kuola-mei baa-na nyunjo-i-na mie nuɔni maɔ da ŋ hūu mi nelma-i nanna, mei yunj-maama sɪ. ²⁷ Diilonj unj taaranj kumaɔ, mi waan-ku baa-na hiere, mi saa fuo ma diei nei. ²⁸ Bilaan na fere fafamma, aa na bi bel Diilonj-Yallenj hāa-na bamaɔ. Taa na ne Diilonj-dūɔn-baamba-i fafamma. Diilonjo pāa fuɔ ferenj Biɔnjo yaa duɔ gbāa da-ba. ²⁹ Mi suyaan mie da mi bir mi huonj-i, nelbabalaamba ka jo ji suur na hɔlma-na a guɔla-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamu-naamba. ³⁰ Namaa fere-i na hɔlma-na, banamba ka sire baa coima-i a tāal Diilonj-dūɔn-baamba cu ba huonj-nu. ³¹ Terienjuna fanjuna, suyaan na ferenj belma, aa na baa yaɔn ma karaanu-nei wuɔ mi cie bienja siei baa-na ta mi dii nelma-i na tūnni-na bāanju-i baa isuwɔn-i, kunie mi ji ta mi kaal baa-ma yere.

³² «Fiefie-i-na, mi diyaa-na Diilonjo naɔn-na aa tiraa diina u hujarren-nelma naɔn-na. U yaa gbāa ce na naɔn kaasinni u hūmelle-na aa hā-na ciilunju maɔ jiena ta ku cie u baamba-i. ³³ Miɔ waa baa-na, mi saa ji nenu moloɔ warbelle dede, mi saa bi nenu moloɔ nyarkpātāanju dede. ³⁴ Nieɔ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yunj-maama-i muɔ baa mi nabaamba-i hiere; namaa fere-i na suyaan-ma. ³⁵ Mi taa mi ce da mi pigāan-na wuɔ na saaya na sieya na napuɔnja-i dumei a gbāa da na da kāyā sūn-

taamba-i aa yaɔn Itienjo-i Yesu nelma ta ma tīenu-nei wuɔ: «Yudɔɔlle dii hāmma-na yaɔn hūuma-na.»»

³⁶ Polj juɔ piiye tɪ, baa dūuna hiere cārā Diilonjo-i. ³⁷ Baɔ juɔ ta ba jaal-o aa u duɔ ta, baa naɔn yunju hiere ta ba kaal. ³⁸ Unj ciera ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migāan ce ba ta ba kaal. Baɔ juɔ jaal-o tɪ, baa saanjo u ka suur baatonjo-na.

Pol kāmma-i Yerusalemu-i-na

21 Inj buɔra baa Efesi Diilonj-dūɔn-baamba yaataamba-i, mie yie ta baa baatonjo-i tie kā Kɔsi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kɔsi-i-na a kā ɔɔdi. Inj siire ɔɔdi-i-na, yie kā Patara. ² Inj kāa Patara-i-na, yie da baatonjo naɔnjo kā Fenisi; yie suur ufaɔnjo-na a ta. ³ Inj kaa pie Sipire-i, yie yaɔn-yo i nanyuwɔn-nu aa naa bella cor tie kā Tiir, dii Siiri mara nuɔ. Congorni maɔ waa baatonjo-na, nii naa saaya ni hiere kusuwɔn-nu'i. ⁴ Inj hii terienjuna-i, yie da Diilonj-dūɔn-baamba namba, yie tīena ce yinni niehāi baa-ba. Bafaɔ baa ta ba piiye baa Pol wuɔ u baa kā *Yerusalemu-i-na. *Diilonj-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na. ⁵ Inj juɔ'a i ta yinggu maɔ nuɔ-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisāimba-i a saan-ye kā baa-ye dāmmaɔ-nuoraanju-na. Inj kaa hi nuoraanju nunju-i, yie dūuna cārā Diilonjo-i ⁶ aa sire jaal i-naa. Inj jaalaa i-naa, mie yie suur baatonjo-na aa bafaɔ baa gūunu ta ba kūɔn.

⁷ Inj siire terienjuna, yie kā Pitolemayisi. Inj hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baatonjo-na. Inj hiiriye, yie kā ka jaal tobimba maɔ dii terienjuna-na aa tīena ce yinggu diei baa-ba. ⁸ Ku cuo kaala-i-na, yie sire cor kā Sesare. Inj hii, yie har Filipu terienjuna. Filipu fanjo waa Diilonelwarano. Ba naɔn hielaa nuumba niehāi maɔ Yerusalemu-i-na wuɔ ba ta ba kāyā Yesu *pɔpɔurbiemba-i, u waa ba hɔlma-na. ⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi soɔn yogo. Ba waa *Diilopɔpɔurbiemba hiere.

¹⁰ Yinggu nanju-na, *Diilopɔpɔurbilonjo naɔn wuɔ hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bɪ-yo Agabusi. ¹¹ Unj juɔ ji daye, wuɔ bie Pol kpaɔkpaanju-i a vaa fuɔ ferenj gbeini-i baa u nammu-i aa cira: «Diilonj-Yalle ciera wuɔ kpaɔkpaanjo daaku tienj duɔ kā Yerusalemu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumandɛ yaa nuɔ-i a hā *nieraamba-i baa-yo.» ¹² Unj piiye dumaango-na, mie fere-i yie gbuu cārā Pol baa terienjuna fanju taamba-i wuɔ u baa kā Yerusalemu-i-na. ¹³ Wuɔ bir gbɛ-ye wuɔ: «Bige-i cie na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, wei-ma sɪ. Da ba fie ka ko-mi, wei-ma sɪ. Mi hūyāa-ma da mi ku Yerusalemu-i-na Itienjo-i Yesu maama-na.» ¹⁴ Unj yagaraa mie nunju-i, i saa ce-ku ku hāi; yie yaɔn-yo aa naa cira: «Ma ce ŋaa Itienj unj taaranj-mei dumaa.»

¹⁵ Ku huonjuna, yie tigiin ta tie kā Yerusalemu-i-na. ¹⁶ Diilonj-dūɔn-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huonjuna. Inj kaa hi, baa ce i kā ka har naacoljo naɔnjo, ba bɪ-yo Minasɔ. U taa u hel Sipire. U huonju cuɔ Yesu hūmelle-na.

Pol kãa Sake dumellen

17 In kãa *Yerusalemu-i-na, kuɔ fũnuɔ dɔlnu tobimba maŋ waa terienɔgu-na! 18 Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ kã baa-ye Sake † dumelle-na. Yiɛ kã ka da Diilonɔ-dũŋ-baamba yaataamba-i hiere terienɔgu-na. 19 Pol wuɔ jaalba, aa Diilonɔ uŋ kãayã-yuɔ u ce mamaŋ hiere *nieraamba hɔlma-na, wuɔ suur ma yaanɔga-na a waŋma baa-ba.

20 Uŋ juɔ piye tĩ, baa gbelien Diilonɔ-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba maŋ cuu Yesu huonɔ-nu aa yagar nyaar *Moisi *ãnjĩnamma-na ba ciinu cor. 21 Ba nuɔ ŋ maama-i. Ba gbɛ-ba wuɔ naŋ wuɔra ŋ piye baa Yuifubaa-ba maŋ dii juɔma-na wuɔ ba nanna Moisi ãnjĩnamma-i. Wuɔ naŋ ciera ba baa tiraa ba ta ba *jã ba bisãlmba-i aa ba nanna ba bĩncuɔŋ-maama-i. 22 Dɛ-i-na, nuharuŋgu si dii-mɛi, ba ka suɔ wuɔ ŋ juɔ. Terienɔgu faŋgu-na, i ka ce-ma niɛ?» 23 Aa naa cira: «Ne, mamaŋ dii cemma, nuɔmba naa dii bande-i-na, ba pãa nuŋgu baa Diilonɔ-i, 24 ne-ba na ka migãaŋ na yunniŋ-maama-i aa ŋ yiera baa nimaŋ dii pãmma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuɔmba ka ne da naŋ fɛɛ-i ŋ wuɔ Moisi ãnjĩnamma hũmelle-i. Ba ka suɔ terienɔgu faŋgu-na wuɔ baŋ waŋ mamaŋ ŋ kũŋgu-na hiere coima. 25 Aa nieraamba maŋ cuu Yesu huonɔ-nu, in yieraaya mamaŋ ††, i nyegãaŋ-ma hã-ba, wuɔ ba yaŋ cuffien-kũɔma wuoma-i, baa bĩmbaamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma famma fɛɛ-i aa ba hiel ba nanɔga bĩŋwosĩnni-na.»

26 Baŋ piye dumaanɔ-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ gbonu baa balan daaba-i ka doŋ tuɔ migãaŋ u yuŋmaama-i. Baŋ hilaa migãmmaŋ-terienɔgu-na, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka tũnu *Diilojigãntaamba-i kuŋ saaya ku bãl yiinɔgu maŋ nuɔ-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuɔ-i-na

27 Polbaa-ba yunniŋ-maama migãama naa saaya ma ce yinni niehãi. Yin daaniŋ juɔ ta ni kã bãlma-i, *Yuifubaa-ba naŋ baa da Pol *Diilodubuɔ-i-na, baa gbo nuɔmba-i yuɔ ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. 28 Ba siire ta ba kaasĩŋ wuɔ: «*Isirahel-baan namaa, kuraan-kun! Naacolɔ maŋ wuɔraayan u bĩɛna i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuɔra u piye wuɔ Isirahel-baan miɛ i saa fa, nuɔŋ miɛ sĩ. Aa tiraa cira *Moisi *ãnjĩnamma saa fa baa Diilodubuɔ-i hiere. U yaa tiraa sire bie *nieraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuɔ-i-na a guɔla-yuɔ hã-ye.» 29 Kumaŋ cie ba ta ba piye wuɔ u juɔ baa nieraamba Diilodubuɔ-i-na, ba daayo baa Efesiyeŋo nanɔ nellenɔ-huonɔga-na, ba da nie sĩ u juɔ baa-yo Diilodubuɔ-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba bĩ-yo Turofimu.

30 Ijiɛŋ daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuɔmba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuɔ-i-na ‡ aa pãŋ bĩŋ dũnfenni-i. 31 Baŋ hielaa-yo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle kã ka hi *Oromɛ ba sorosi ba yun-

† Sake yaa waa Diilonɔ-dũŋ-baamba yuŋ-nu Yerusalemu-i-na. Nienɔ Gal. 1.19. †† Nienɔ 15.1-29. ‡ Ba saa hiel-o *Diilodubuɔ-i-na koi koi, ba kãa baa-yo nieraanɔ-gũŋguŋgu'i nuɔ-i.

tienɔ-i, wuɔ *Yerusalemu huolaa. 32 Sorosi ba yuntienɔ pãŋ sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba kã. Nuɔmbaŋ juɔ'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiera ta ba ne.

33 Baŋ juɔ ji hi, sorosi ba yuntienɔ bel Pol aa ce ba vaa-yo baa jɔlgɔbaa-ba hãi. Baŋ vaa-yo, wuɔ yuu u sĩni-i aa naa yuu uŋ cie kumaŋ. 34 Nga, nuɔmbaŋ yuu dumaanɔ-na, ba piye ba da-ba-den hiere; a ce sorosi ba yuntienɔ saa ji suɔ baŋ waŋ mamaŋ. Wuɔ naa wuɔ cira ba kã baa-yo sorosi ba cĩŋ-nu. 35 Baa bie-yo ta. Nuɔmba-i hiere baa cu ba huonɔ-nu ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Kuonɔ-yon! Kuonɔ-yon!» Baŋ kaa ta ba nyugũŋ baa-yo munyugũmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuɔ. Sorosibaa baa naa baa tũu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waan mamaŋ baa Yerusalemutaamba-i

37 Baŋ suur baa Pol sorosi ba cĩŋgu-na, wuɔ yuu sorosi ba yuntienɔ-i girekimma-na wuɔ: «Mi gbãa piye baa-ni wei?»

Sorosi ba yuntienɔ cira: «Naŋ daa girekimma-i hie ta ŋ nu-ma? 38 Esipiyenɔ maŋ siire pu aa nuɔmba niefienɔ hãi cu u huonɔ-nu hĩenɔgu-na, mei na'a sĩ u yaa nuɔŋo-i.»

39 Pol wuɔ cira: «Muonɔ-i, *Yuifuyienɔ muɔ, mi huonɔ Tarse, dii Silisi mara nuɔ; mi hel nebuɔ-na; nelgbãŋgbãlãŋ muɔ sĩ. Jande mi cãrã-nie, yaŋ mi piye celle baa nuɔmba-i.» 40 Sorosi ba yuntienɔ hã-yo hũmelle-i. Pol wuɔ yiera munyugũmmu-na aa naa ce u nanɔga-i wuɔ nuɔmba budii. Baa bi budii. Wuɔ bie nelma-i ebiremma-na wuɔ:

22 «Mi mɔlbaa namaa, baa mi tobaa namaa, yaan mi waŋ nelma yaanɔga-i baa-na.» 2 Polŋ duonɔ tuɔ piye ebiremma-na, baa gbuu budii da tentenɔŋ ŋaa molo si dii. Wuɔ cira: 3 «Muonɔ-i *Yuifuyienɔ muɔ. Mi huonɔ Tarse, dii Silisi mara nuɔ; ŋga mi vãa bande yaa nuɔ-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hãalãayã-mie bĩncuɔŋ-hũmelle-i hiere. Mi Diilonɔ-kũŋgu waa kpelle ŋaa kũŋ yen kpelle namaa na wulaa dumaa nyunɔgo-i-na. 4 Bamaŋ naa suur Itienɔ hũmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi cie ba bel caamba namba baa bemba namba dii-ba kaso. 5 Da na'a mi tãal-na, na yuu *Diilojigãntaamba yuntienɔ-i baa nelle bĩncuɔmba-i, ba ka waŋma baa-na.»

(Pɔpuɔr. 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyegãaŋ seɛbaa hã-mi wuɔ mi ka hã i nellenɔ-to-bimba maŋ dii Damasi-i-na, wuɔ ba hã-mi hũmelle-i mi bel bamaŋ cuu Yesu huonɔ-nu terienɔgu-na jo baa-ba *Yerusalemu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i. 6 Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piɛ Damasi-i, bãanɔgu naa hi yuhunɔga-i tĩ. Mi juɔ'a mi suɔ da cecerma naŋ temma hilaa dɔɔ-i-na jo ji dii-mi huonɔga. 7 Mi pãŋ cii. Miŋ cii dumaanɔ-na, mi nu molo piye baa-mi wuɔ: «Sol, bige-i cie ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?»

8 «Mi yuu miɛ: «Hai molonɔ-i piyenɔ?»

Kutienɔ gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Nasaretitaan Yesu, muɔmɛi piyenɔ. Ŋ ce karaanɔgu-i baa muɔmɛi.» 9 Bamaŋ waa baa-mi, ba daa cecerma-i, ŋga molonɔ daa uŋ

waan̄ mamaŋ ba saa nu-ma. ¹⁰ Uŋ piye dumaan̄o-na, mi yuu miɛ: «Mei Tie, mi saaya mi ce niɛ?»

U gbɛ-mi wuɔ: «Diilon̄ uŋ taaran̄ ŋ ce mamaŋ, sire ŋ kã Damasi-i-na ba ka pigãan̄-ni baa-ma.» ¹¹ Cecerŋ daa-ma pãŋ yir muɔ gbula. Baa bel mi nan̄-na kã baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolŋo nan̄o waa Damasi-i-na, ba taa ba bĩ-yo Ananiyasi. U taa u wuɔ *ãnjĩnamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba maŋ waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bĩ u yefafalle. ¹³ Wuɔ jo ji da-mi. Wuɔ piɛ mi caan̄-nu aa naa cira: «Sol, puur ŋ yufien̄a-i!» Mi yufien̄a bi pãŋ puur terduɔŋgu fan̄gu-na mi ta mi da. ¹⁴ Wuɔ gbɛ-mi wuɔ: «I bĩncuɔmban̄ siire cu Diilon̄o maŋ huon̄-nu'i, u hielaa-ni duɔ pigãan̄-ni u huɔŋga-i aa duɔ ce ŋ da ŋ da Nelviin̄o-i baa ŋ yufelle, aa tiraa ce u piye baa-ni baa fuɔ fereŋ nuŋgu. ¹⁵ U taara niŋ daa mamaŋ aa nu ma-maŋ, ŋ wuɔra ŋ waŋ-ma baa nuɔmba-i hiere. ¹⁶ Baa serɛ, sire ŋ ce ba *batisen̄-ni aa ŋ gbuuse-yuɔ u hur ŋ ãmbabalma-i hiere niɛ.»

¹⁷ «Miŋ juɔ bir kã Yerusalemu-i-na, yiŋgu nan̄gu-na, mi kã *Diilodubuɔ-i-na ka ta mi cãrã Diilon̄o-i. Itien̄ wuɔ carra-miɛ. ¹⁸ Miɛ mi ne da-yo. U gbɛ-mi wuɔ: «Pol, da ŋ fie waŋ wuɔ niɛ mi maama-na, Yerusalemutaamba siɛ hũu-ma. Sire ŋ hel ba nelle-na donduo, baa tĩɛ-na!»

¹⁹ «Miɛ cira miɛ: «Itie, ba suyaa wuɔ bamaŋ cuu ŋ huon̄-nu muɔmei taa mi wuɔra *Diilonelhãlãdũnni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso. ²⁰ Aa mi waa ban̄ taa ba ko Etieni maŋ taa u waŋ ŋ maama-i. U kuliŋgu dɔlaanu-miɛ. Bamaŋ kuɔ-yo, muɔmei taa mi niya ba jon̄gorbaa-ba-i.» ²¹ Miŋ waan̄ mafamma-i, Itien̄o gbɛ-mi wuɔ: «Sire ŋ kã, mi taara mi puɔr-ni termaan̄-nu *niɛraamba wulaa.»»

²² Nuɔmba naa kar ba tũnni-i ta ba nu Pol tuɔ piye. Uŋ juɔ cira wuɔ Diilon̄ wuɔ u ka saan̄ u yaa-i niɛraamba wulaa, baa pãŋ don̄ ta ba kaasĩŋ wuɔ: «Kuɔŋ naacolŋ daayo-i, baa na yan̄-yo!» ²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba jon̄gorbaa-ba-i ta ba nan̄-ba dɔɔ aa ta ba bi kũɔl hĩɛ-ma-i ba nan̄ dɔɔ-i-na. ²⁴ Maŋ juɔ waa dumaan̄o-na, sorosi ba yuntien̄ wuɔ cira ba suur baa Pol ba cĩŋgu-na ka muo-yo, ku yaa u ka waŋ ninsoŋo-i. ²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuɔ yuu sorosi ba yuntien̄o maŋ waa u caan̄gu-na wuɔ: «Hai hãa-na hũmelle-i wuɔ da na bel *Oromeyien̄o maŋ, na gbãa muo-yo a ne da na saa ce u ãndaan̄gu-i yogo?»

²⁶ Uŋ piye dumaan̄o-na, yuntien̄ daayo kã ka gbɛ ba yuntien̄o maŋ naa cira ba muo-yo wuɔ: «Yuntie, i taa i yii die cãl de! Naacolŋ daayo-i Oromeyien̄o.» ²⁷ Sorosi ba yuntien̄ wuɔ sire jo ji yuu Pol wuɔ: «Nuɔŋo-i Oromeyien̄ nuɔ wei?»

Pol wuɔ cira: «Ũu.»

²⁸ Sorosi ba yuntien̄o cira: «Muɔmi hielaa gbeibuɔ da mi gbãa da Oromesĩnni-i.»

Pol wuɔ cira: «Muɔ fuɔ, mi huɔŋ baa-ni.» ²⁹ Uŋ piye dumaan̄o-na, bamaŋ naa saaya ba muo-yo, baa pãŋ forra u caan̄gu-na. Sorosi ba yuntien̄ uŋ ciɛ ba vaa-yo, kor maa pãŋ ta ma da-yo.

Ba juɔ baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

³⁰ Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntien̄o ce ba bĩ *Di-ilojigãntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duɔ ji suɔ ban̄ cãl Pol mamaŋ nuɔ-i jebi. Ban̄ juɔ, wuɔ ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23 Pol wuɔ tuɔ ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobin̄ namaa, mi suyaa miɛ ji hi baa nyun̄go, mi wuɔyaa Diilon̄-hũmelle-i baa huɔŋga diei; terien̄gu fan̄gu-na, mi sa cãl mi fere baa weima.» ² *Di-ilojigãntaamba yuntien̄o-i ba taa ba bĩ-yo Ananiyasi; wuɔ gbɛ bamaŋ waa Pol caan̄gu-na wuɔ: «Muyaŋ u nuŋgu-i na hã-yo!»

³ Pol wuɔ cira: «Ŋ ciɛra ba muo muɔmei wei? Diilon̄o ka bi muo nuɔŋo-i. Huhurmantien̄ nuɔni maŋ daani-i; ma sĩ ŋ juɔ da ŋ ji ce ãndaan̄gu-i a saanu baa *ãnjĩnamma yaa ke? Ma ce niɛ ŋ bir ciel-ma jĩna aa cira ba muo-mi?»

⁴ Nuɔŋ baa cira: «Ŋ tuora Diilojigãntaamba yuntien̄o yaa wei?»

⁵ Pol wuɔ cira: «Aoo! Tobin̄ namaa, mi saa naa suɔ wuɔ u yaa-i Diilojigãntaamba yuntien̄o-i, mi cãlãa. Di-ilon̄-nelma ciɛra wuɔ: «Baa piye babalaa ŋ hã nellentien̄o-i.»††»

⁶ Pol wuɔ suyaa wuɔ nellentaamba namba waa *Sadusĩɛbaa aa banamba *Farisĩɛbaa, wuɔ cira: «Tobin̄ namaa, muɔŋo-i Farisĩɛyien̄ muɔ, mi bĩncuɔmba-i Farisĩɛbaa. Da na da na ce mei ãndaan̄gu-i nyun̄go-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hĩŋ taalun̄gu-i kuomba siremma-na, ku'i juɔ baa mafamma-i.» ⁷ Uŋ piye dumaan̄o-na, Sadusĩɛbaa-ba-i baa Farisĩɛbaa-ba sire ta ba fanu baa-na u nelma-na, a ji ce calnu sɔmma hãi. ⁸ Kumaŋ ciɛ ku ce ijieni-i, Sadusĩɛbaa-ba ciɛra bafamba saa hũu-ma wuɔ kuomba ka sire, ba saa bi hũu-ma wuɔ *dɔɔr-pɔpuɔrbiemba dii baa Diilon̄o-i, ba saa bi tiraa hũu-ma wuɔ jĩnabaa-ba dii. Farisĩɛbaa ba'a bafamba hũyãa-ma wuɔ daani-i hiere nii dii; ku'i juɔ baa ijieni-i.

⁹ *ãnjĩnamma pigãataamba namba waa ba hɔlma-na, ba waa Farisĩɛbaa; bafamba sire muo jãŋ wuɔ bafamba saa da Polŋ cãlãa kusun̄gu-nu, kere jĩna'i ka carra-yuɔ dii; da ma'i sĩ dɔɔrɔpuɔrbilon̄o. ¹⁰ Kuɔ sire bel vaa. Korma don̄ ta ma da sorosi ba yuntien̄o-i wuɔ sĩ ba ka hɔnu Pol. Wuɔ ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba hɔlma-na a kã baa-yo ba cĩŋgu-na.

¹¹ Ku isun̄gu-na, Itien̄ wuɔ carra Pol a waŋ baa-yo wuɔ: «Vaa ŋ fere! Niŋ waan̄ mi maama-i dumaa *Yerusalemu-i-na bande-i-na, da ŋ kã, ŋ waŋ-ma dumei *ɔɔmu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cucuuyun̄gu-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuo, hũmma sa nyɔŋ. ¹³ Bamaŋ naa ciɛ mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔŋa hãi-i. ¹⁴ Baa sire kã ka ne *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa nelle bĩncuɔmba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «I daa i-naa,

† Nieŋ 7.58; 8.1.

†† Helman̄-sebe (Exode) 22.27

aa i waasaan wuɔ die saa ko Pol, molo sa dii bɪŋkũŋgu u nuŋgu-na. ¹⁵ Fiɛfiɛ-i-na, namaa da na sie baa *nellentaamba-i, na kã sorosi ba yuntienjo wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migãaŋ ce u ãndaanŋu-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, miɛ i ka gbãŋ kpelle ko-yo hũmelle-na.»

¹⁶ Pol hãsiŋjo naŋo waa nu-ma. Wuɔ kã ka tũnu Pol baa-ma dii sorosi ba cĩŋgu-na. ¹⁷ Pol wuɔ bɪ sorosi ba yuntienjo naŋo-i a ji waŋ baa-yo wuɔ: «Kã baa naacombilonŋ daayo-i na yuntienjo wulaa, nelma dii u duɔ waŋma baa-yo.» ¹⁸ Sorosiyienŋ wuɔ kã baa naacombilonŋo-i ba yuntienjo wulaa ka cira: «Pol yaa bɪɛ-mi hã-mi naacombilonŋ daayo-i wuɔ mi jo baa-yo ŋ wulaa, kɛɛ ŋ pɔpuɔrunŋu dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntienŋ wuɔ bel naacombilonŋo naŋ-na ba kã ba denŋ ka yuu-yo wuɔ: «Ku faa wɛi?»

²⁰ Naacombilonŋ wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ŋaa Yui-fubaa-ba saa-ma wuɔ ba ka jo ji waŋ baa-ni ŋ kã baa Pol bisɪnuɔ-i-na ba ka migãaŋ ce u ãndaanŋu-i. ²¹ Da ba jo, ŋ baa hũu-ma. Bamaŋ taaraayanŋ-yuɔ baa komma-i ba curaa nuɔmba komuɔŋa hã-i. Ba waasaan wuɔ da ba saa ko-yo, molo sa dii bɪŋkũŋgu u nuŋgu-na. Bafamba tigiinŋ tɪ, ba cie nuɔnei.» ²² Sorosi ba yuntienŋ wuɔ cira: «Mi nuɔ, ŋga ma diei dii: Baa yanŋ molo suɔ wuɔ ŋ tũɔnu-miɛ.» Aa naa ce u bir kũŋ.

Ba saanŋ Pol hã fãamaanŋo-i baa-yo

²³ Naacombilonŋ uŋ taa, sorosi ba yuntienjo bɪ bamaŋ cuu ufaŋo-i ba hãi, a ji gbɛ-ba wuɔ: «Hielaanŋ sorosibaa nuɔsũɔ na tigiinŋ-ba, baa sũŋgbartaamba komuɔŋa siei baa cĩncieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔsũɔ. Die wuɔ isuɔniiwuoni-i tɪ, na ka kã Sesare. ²⁴ Nienŋ sũnaamba namba na ji kã baa Pol. Mi taara u hi fãamaanŋo terienŋu-i u yuŋgu baa janŋ-yo.» Fãamaanŋo faŋo-i ba taa ba bɪ-yo Felisi. ²⁵ Aa nyegãŋ sebe daayo-i hã-ba wuɔ ba ka hã-yo. U nyegãŋ wuɔ:

²⁶ «Fãamaa, mi pãa-ni jaaluŋgu.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmei nyegãŋ sebe daayo-i da mi hã-ni. ²⁷ Baŋ kãa baa naacolŋo maŋ, *Yuifubaa-ba naa bel-o ta ba taara ba ko-yo. Miŋ juɔ suɔ miɛ *Oromeyienŋo, mi kã baa sorosibaa-ba-i ka hũu-yo ba wulaa ²⁸ kã baa-yo ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ baŋ cãl-onŋ mamaŋ nuɔ-i jebi. ²⁹ Mi kãa ku yaa nuɔ-i, ka da ba cãl-o ba hũmellenŋ-kũŋ-nu. U saa ce mamaŋ hii ba bel-o dii-yo kaso aa ji da baa a ko-yo. ³⁰ Dumandɛ-i-na, mi nuɔ ba'a ba jɔguɔŋ-yo baa komma, ku'i cie mi saanŋ-yo hã-ni. Mi waanŋ-ma baa-ba miɛ da kuɔ weima dii, ba kã naŋ wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi bie Pol isuɔŋgu faŋgu-na a kã ka hi ãntipatirisi. ³² Ku cuo kaala-i-na, bamaŋ waa baa ba gbeini-i, baa gũunu aa naa yanŋ bamaŋ waa baa sũnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Baŋ kaa hi Sesare-i, baa dii sebe-i fãamaanŋo naŋ-na baa Pol hiere. ³⁴ Fãamaanŋ wuɔ kalaŋ sebe-i aa naa yuu Pol uŋ hel yasɪnni maŋ nuɔ-i. Pol wuɔ cira u hel Silisi mara nuɔ. ³⁵ Fãamaanŋ wuɔ cira: «Bamaŋ cãlãanŋ-ninŋ da

ba jo, nelma maŋ dii yuuma-i, mi ka yuu-ni baa-ma.» Aa naa ce ba kã baa-yo ka jina-yuɔ *Erodi cĩŋ-nu.

Fãamaanŋo tɪenaana Pol ãndaanŋu-na

24 Baŋ juɔ baa Pol ji hã fãamaanŋo-i, yinni naa cor, diiluŋ-yiinŋu-na, *Diiløjigãntaamba yuntienjo-i Ananiyasi wuɔ sire baa nelle bĩncuɔmba namba-i a jo baa ãndaanŋu-i fãamaanŋo wulaa. Baa naa bi jo baa naacolŋo naŋo u duɔ ji piiye cu ba huonŋ-nu. Ba bɪ naacolŋo-i Tertulusi. ² Baŋ juɔ, fãamaanŋ wuɔ ce ba bɪ Pol jo. Uŋ juɔ, Tertulusi wuɔ donŋ tuɔ piiye wuɔ: «Yuntie, inŋ yenŋ fiisaanŋu maŋ nuɔ-i daaku-i nuɔnei juɔ baa-ku. Nŋ migãaŋ weima bɔi hã-ye. ³ I sie gbuu gbãa jaal-ni. ⁴ Mi sa taara mi bella-nie jina ku'i cie mi ta mi cãrã-nie miɛ ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tũŋgu-i i piiye cɛlle yonŋ baa-ni. ⁵ Naacolŋ daayo-i nelienŋ sɪ; i daa u wuɔra u gbo *Yuifubaa-ba-i baa ba-naa terni-na hiere. Nasaretitaanŋ Diilønŋ-hũmelle yuntienŋo naŋo'i. ⁶ U taa u yii duɔ bi bɪena *Diilodubuɔ-i hã-ye, ku'i cie i bel-o. [Ii naa cira i ce ãndaanŋu-i miɛ cemma, ⁷ Lisiyasi † yanŋ aa kã ka hũu-yo i wulaa fɪŋgũɔ ⁸ aa cira mamaŋ da ma waa i jo naŋ wulaa.] Miŋ waanŋ mamaŋ, da kuɔ coima, u yaa-i ŋ yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanŋa yaa-i, kɛɛ ma cie dumei.

¹⁰ Fãamaanŋ wuɔ hã Pol baa ãndaanŋu-i. Pol wuɔ cira: «Yuntie, mi suyaa miɛ nyunŋo saa jina-nie ãndacelle-na miɛ jãmalã-i-na. Terienŋu faŋgu-na, mi holle sa tie baa weima. ¹¹ Mi kãa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diilønŋo. Miŋ kãa, ku saa cor yinni cĩncieluo ni hãi yogo. Da ŋ'a mi tãal-ni yuu-ba ŋ ne. ¹² Aa ŋ yuu-ba da kuɔ ba daa mi cie ãndapirre baa moloŋo Diilodubuɔ-i-na, sisɔ *Diilonelhãalãdũnni-na, da ma'i bi sɪ yanŋa naŋga, ba waŋ-ma. Da kuɔ ba bi daa mi wuɔra mi gbo nuɔmba-i, ba bi tiraa ba waŋ mafamma-i.

¹³ «Baŋ waanŋ mamaŋ hiere daama-i ãŋgbãŋgbãlãmma. ¹⁴ Mi gbãa waŋ mamaŋ baa-ni, ma yaa daama: Hũmelle maŋ bafamba ciera di saa fa, muɔ mi suurii di yaa nuɔ-i ta mi cãa i bĩncuɔmbanŋ siere cu Diilonŋo maŋ huonŋ-nu'i. Mamaŋ nyegãŋ *ãŋjĩnamma-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba sebebãa-ba-na, mi hũyãa-ma wuɔ ninsoŋo. ¹⁵ Mi hũyãa-ma miɛ nelfafaamba maŋ kuu baa nelbabalaamba-i hiere, yiinŋu dii baa yiinŋu, Diilønŋo ka sire-bei. Bafamba fɛɛ maŋ daaba-i ba bi hũyãa-ma mei temma-i. ¹⁶ Terienŋu faŋgu-na, ku'i cie mi ta mi gbãŋ kpelle, mi baa cãl Diilonŋo-i, mi baa bi cãl moloŋo.

¹⁷ «Miŋ hilaa Yerusalemu-i-na ku bãanŋu cuɔ. Miŋ kaa wuɔra, mi da gbeinŋa cɛlle bel mi naŋ-na da mi ji kãyã mi nellenŋ-baamba-i aa bi da hã Diilonŋo-i. ¹⁸ Da ŋ da ba daa-mi Diilodubuɔ-i-na, kuu dii ŋaa mii naa kã baa ma yaa-i: Mi kãa ka migãaŋ mi yunŋ-maama. Nuɔmba bɔi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa weima, Yuifubaa-ba maŋ hilaanŋ *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuɔ mii naa cãl, ba yaa naa saaya ba waa nyunŋo-i-na a pigãanŋ-ni miŋ cãlãa terienŋu maŋ nuɔ-i. ²⁰ Baŋ kãa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cãlmuɔ hayo-i

† Sorosi ba yuntienŋo maŋ bilaa Pol ba bɪ u yaa dumaanŋo-na. Nienŋ 23.26.

haa-mie? ²¹ Inj kãa, aa mi sire yiera waŋ nelma maŋ mie: «Mi suyaa mie da ŋ da ba ce mei āndaanġu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hīŋ taalunġu-i kuomba siremma-na ku'i juɔ baa mafamma-i», ba ka ta ba nii-mie ma yaa nuɔ-i, ni ma'i sī, ba nuɔ wuɔ mi guɔlaaya bige-i?»

²² Fāamaanġo-i ba taa ba bī-yo Felisi, wuɔ suyaa Yesu hūmelle-i konnu-die. Polŋ juɔ piye tī, u saa kar āndaanġu-i yīiŋġu faŋġu-na, wuɔ gbē-ba wuɔ: «Lisiyasi duɔ ji jo, mamaŋ da ma waa, mi ka tūnu-nei baa-ma.»

²³ Aa naa waŋ baa sorosi ba yuntienġo naŋo-i wuɔ u dii Pol kaso jīna. Duɔ dii-yo, u yaŋ u waa u fereŋ nuɔ u jē-naamba ta ba gbā ba kã ba ne-yo aa ta ba ce u pɔpuɔrni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuɔ jo baa u cieŋo-i aa naa puɔr ba ka bī Pol wuɔ u ji piye Yesu-Kirsa hūmellenġ-kūŋġu-i pigāaŋ-ba. U cieŋo-i, ba taa ba bī-yo Durusil, u waa Yuifuyieŋo. ²⁵ Pol wuɔ jo ji tuɔ piye baa-ba nelieŋ nuɔ niŋ saaya ŋ ce Diilonġo huɔŋġa-i dumaa, baa niŋ saaya ŋ bel ŋ fere dumaa, baa Diilonġo uŋ kaa yuu-ye dumaa. Uŋ piyeŋ, Felisi hol die doŋ ta di tie, wuɔ cira: «Yiera dumaa nyuŋgo-i-na; da mi ji da mi fere yīiŋġu maŋ nuɔ-i, mi ka tiraa ce ba bī-ni ŋ jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuɔ sī Pol ka hā-yo gbeŋa. A ce dumaanġo-na, wuɔ tuɔ puɔr ba ta ba bī-yo kpēkpē ba hā-yo. ²⁷ U cie dumei suu! Naacolġo naŋo ji jo ji hor-o fāamaansīnni-na. A ne da biena hāi naa cor tī. Naacolġo faŋo-i ba taa ba bī-yo Pɔrkusi-Fetusi. Felisiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanġo-na, wuɔ yaŋ Pol dii kaso-i-na u saa hiel-o.

Fetusi tīenaana Pol āndaanġu-na

25 Fetusiŋ juɔ ji hor Felisi-i, wuɔ ce yinni siei aa naa sire kã *Yerusalemu-i-na. ² Uŋ kãa, *Diiloljigāntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kã baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuɔ u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u āndaanġu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hūmelle-na. ⁴ Fetusi wuɔ waŋ baa-ba wuɔ Pol sie gbāa jo, uu dii kaso. Aa cira fuɔ fere-i u saa jo duɔ ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuɔ Pol cālāa, duɔ u ta, ba hiel nuɔmba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u āndaanġu-i.

⁶ Fetusiŋ cie yinni maŋ Yerusalemu-i-na aa bir kã Sesare-i-na, ni saa cor yinni cīncieluo-i. Uŋ kãa yīiŋġu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, wuɔ kã gēŋgerterienġu-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Baŋ juɔ baa-yo, *Yuifubaa-ba maŋ hilaa Yerusalemu-i-na kã, baa sire cīlā-yuɔ hiere ta ba gbu ba kar coikāŋkareŋa ba haa-yuɔ. ⁸ Pol wuɔ cira: «Mi saa cāl manamma Yuifu ba Diilonġo hūmelle-na, mi saa bi cāl manamma *Diilodubuo-i-na, mi saa bi tiraa cāl *Orome ba *jāmatigi-i, na hiire-mie hama-i nuɔ-i?»

⁹ Fetusiŋ taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanġo-na, wuɔ yuu Pol wuɔ: «Ŋ taara mi kã baa āndaanġu daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wei?»

¹⁰ Pol wuɔ cira: «Mei āndaanġuŋ hii fāamaanġ ba terienġu-i ku kar kusuoŋ-nu'i, ku sie gbāa bir kã terienġu naŋ-nu. Naŋ fere-i ŋ suyaa kerre wuɔ mi saa cāl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuɔ mi cālāa ninsoŋo, aa miŋ

cie mamaŋ ma hii ba ko-mi, mi sie cīina kuliŋġu-i. Nga baŋ haa mamaŋ mie, da kuɔ mi saa ce-ma, molo sie gbāa hā-ba baa-mi. Kuŋ hii terienġu maŋ daaku-i, yaan āndaanġu-i na hā Orome ba jāmatigi-i baa-ku.»

¹² Fetusi wuɔ piye baa u caantaamba-i aa naa waŋ baa Pol wuɔ: «Niŋ'a i yaŋ āndaanġu-i hā jāmatigi-i, ŋ ka kã u wulaa.»

Fetusibaa-ba saa Pol āndaanġu maama

¹³ A ne da nellentienġo naŋo waa ba taa ba bī-yo Agirpa †. Agirpa tūɔ naŋo waa, ba taa ba bī-yo Berenisi. Fetusiŋ cie Pol āndaanġu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tūɔ-i baa jo Sesare-i-na wuɔ ba ji jaal Fetusi-i. ¹⁴ Baŋ juɔ ji ta ba da yinni dumaanġo-na, yīiŋġu naŋġu-na, Fetusi wuɔ bie Pol kūŋġu-i tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Mi juɔ ji da Felisi bilaa naacolġo naŋo-i jīna dii kaso-i-na. ¹⁵ Miŋ kãa *Yerusalemu-i-na, *Diiloljigāntaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bīncuɔmba jo mi wulaa wuɔ mi ko-yo, mi baa yaŋ-yo. ¹⁶ Mi gbē-ba mie *Oromebaa mie die bel moloŋo-i aa i saa ce u āndaanġu-i i sie gbāa ko-yo.

¹⁷ Ba sire jo baa-mi. Inj juɔ mi saa sere; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i die ji ce u āndaanġu-i. ¹⁸ Mei na'a sī u cie kuubabalaanġu naŋ temma-i, a ji da ma'i sī. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diilonġo-hūmellenġ-kūŋ-nu, baa naacolġo naŋ kūŋ-nu. Naacolġo faŋo-i wuɔ ba bī-yo Yesu. U kuu, Pol fuɔ wuɔ u kuu aa sire. ²⁰ Mei ne nel daama cu mi huɔŋġa-i; mi saa suɔ miŋ ka ce kumaŋ. Mi naa mi yuu Pol da kuɔ u taara āndaanġu daaku kã Yerusalemu. ²¹ Pol wuɔ fuɔ āndaanġu sa kã terienġu, kere kuŋ hii terienġu maŋ nuɔ-i, i yaŋ-ku i hā *jāmatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jīna mie da mi da yīiŋġu, mi saanġ-yo hā jāmatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuɔ cira: «Naacolġo daayo-i mei taara mi da-yo baa mi yufelle u piye mi nu.»

Fetusi wuɔ cira: «Weima sī, bisīnuɔ ŋ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saanġ Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gēŋgerdūŋġu-na baa u tūɔ-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelbōmbōmbaa-ba maŋ waa nelle-na. Baŋ juɔ, Fetusi wuɔ ce ba jo baa Pol. ²⁴ Baŋ juɔ baa-yo, Fetusi wuɔ cira: «Nellentienġo-i baa namaa namaŋ dii bande-i-na hiere, na daa naacolġo daayo-i ke? Miŋ kãa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-mie jo bande-i-na, wuɔ naacolġo daa u saa baa kuliŋġu. ²⁵ Muɔ da mi ne, mi sie da uŋ cie kumaŋ aa ba'a ba ko-yo. Nga uŋ ciera i yaŋ āndaanġu-i hā jāmatigi-i baa-ku, mi ka saanġ-yo hā-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u kūŋġu-na da mi nyegēŋ saanġ hā jāmatigi-i, ku'i cie na da mi cie ba jo baa-yo nyuŋgo-i-na i die ji yuu-yo Agirpa naŋ fere-i ŋ yufelle-na, ku nie sī mi ka gbāa da manamma nyegēŋ. ²⁷ Mei nie da, da na bel moloŋo-i da na saanġ-yo terienġu naŋ-nu, uŋ cie kumaŋ na bel-o, na saaya na nyegēŋ-ku hā terienġu faŋġu taamba-i bafamba bi suɔ.»

† Ba gbē Erɔdi-Agirpa maŋ hāalīŋ-wuoŋo yaa-i. Nieŋ *Erɔdi sīnni-na dii ānfirnumma-na.

Polŋ waanŋ maaŋ baa Agirpa-i

26 Agirpa wuɔ cira: «Pol, āndaanŋu-i dii nuɔnei wu-laa-i; piiye maaŋ dii naŋ wulaa.» Pol wuɔ fara u naŋga-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-baŋ haa maaŋ miɛ hiere, niŋ hāa-mi hūmelle-i mi da mi waŋ maŋ bilaa dumaa tūnu-niɛ nyuŋgo-i-na, ku dɔlaanu-miɛ cor. ³ Na niŋ yeŋ terienŋu maŋ nuɔ-i, molo siɛ gbāa pigāaŋ-ni Yuifu ba bīncuɔŋ-maama-i, aa ŋ suɔ baŋ fanuŋ ba-naa nelma maŋ nuɔ-i hiere. Terienŋu fanŋu-na, jande, fē ŋ huɔŋga-i aa ŋ nu mi nelma-i.

⁴ «Ma miŋ siire ce kumaŋ *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyuŋgo saa jīna-yiɛ baa i-naa. Ba suyaa wuɔ *Fariŋsiɛyienŋ muɔ, aa tiraa suɔ wuɔ i Diilonŋ-hūmellenŋ-kūŋgu kuolaaya yaŋ Yuifubaa-ba namba-i. Da ŋ yuu-ba, da ba'a ba ka waŋ ninsoŋo-i baa-ni, ba ka waŋ-ma baa-ni. ⁶ Aa da ŋ da ba ce mei āndaanŋu-i nyuŋgo-i-na, kuu dii ŋaa Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa i tobaa-ba-i, miŋ hīŋ ku taalunŋu-i, ku'i juɔ baa mafamma-i. ⁷ *Isirahel-baamba-i hiere ba kūŋgu-na ba hīŋ ku taalunŋu-i, ku'i ciɛ ba ta ba cārā Diilonŋo-i bāaŋgu-i baa isuɔŋgu-i.

«Nellentie, muɔ miŋ bi hīŋ taaluduɔŋgu fanŋu-i, Yuifubaa-ba gāŋ baa-mi ma yaa nuɔ-i. ⁸ Namaa niɛ-ma niɛ, Yuifubaa namaaŋo-i, aa cira Diilonŋo siɛ gbāa sire kuomba-i? ⁹ Mei fere maŋ daami-i, mii naa da niɛ sī mi saaya mi gbāŋ kpelle a hiel Nasaretitaŋ Yesu yerre-i nuɔmba nunn-i-na. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Bamaŋ naa cu Yesu huonŋ-nu, *Diilojigāntaamba yuntaamba naa hā-mi hūmelle-i mi bel ba fīŋgūɔ dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wuɔra *Diilonelhāalādūnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hūmelle-na. Mi huɔŋgaŋ ŋa naa gbuu du baa-ba dumaaŋo-na, da mi ce mi hel nyaa ba huonŋ-nu niliɛŋa naŋa-na.»

(ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Miŋ waa ta mi ce karaanŋu fanŋu-i, yiinŋu naŋgu-na, Diilojigāntaamba yuntaamba ji hā-mi hūmelle-i mi ta mi kā Damasi. ¹³ Mi waa baa nuɔmba namba. Nellentie, muɔmei tūɔ-niŋ, bāaŋguŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, miɛ mi ne da cecerma naŋ temma hilaa dɔɔɔ-i-na jo ji dii-ye huɔŋga. Cecerŋ daama taa ma carra ma yaŋ bāaŋgu-i. ¹⁴ Yiɛ pāŋ cii hiere, mei nu molo piiye baa-mi ebiremma-na wuɔ: «Sol, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ ce karaanŋ daaku temma-i baa-mi? Nj saa suɔ wuɔ ŋ ce gbāŋgbāŋ wei?»

¹⁵ «Miɛ yuu miɛ: «Hai moloŋo-i piiyen?»

«Kutienŋo gbē-mi wuɔ: «Muɔ Yesu, muɔmei piiyen, ŋ ce karaanŋu-i baa muɔmei. ¹⁶ Sire ŋ yiera. Mi caraaya-niɛ da mi ce-ni mi cārāŋ nuɔ, aa niŋ daa maaŋ daama-i nyuŋgo-i-na, ŋ ce ma watienŋ nuɔ baa miŋ ka ta mi pigāaŋ-ni maaŋ hiere. ¹⁷ Mi ka puɔr-ni ŋ nellenŋ-baamba wulaa baa *nieraamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo siɛ gbāa ce-ni bīŋkūŋgu. ¹⁸ Kā ŋ ka hiel-ba kukulma-na ŋ dii-ba cecerma-na. Kā ŋ ka hūu-ba *Sitāni wulaa ŋ hā Diilonŋo-i baa-ba. Da ba hūu mi maa-ma-i, ba āmbabalma ka hur aa ba nuŋgu ka waa baa Diilonŋ-baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itienŋ uŋ caraaya-miɛ a waŋ maaŋ baa-mi mi siɛ gbāa yagar-ma. ²⁰ Mi duɔŋ Damasi yaa nuɔ-i igēna ta mi waŋ u maama-i, aa hel terienŋu-na kā *Yerusalemu. Miŋ siire Yerusalemu-i-na, mi wuɔra gbuo *Yude niliɛŋa-i hiere ka cor baa nieraamba-i. Mi taa mi piiye baa-ba miɛ: «Naanaŋ na cilɔbbalaŋo-i aa na suur Diilonŋ-hūmelle-na. Yaanŋ na ciluɔ tuɔ fa ku yaa pigāaŋ wuɔ na naana na cilɔbbalaŋo-i ninsoŋo.» ²¹ Da ŋ da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubuɔ-i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yunŋu yaa kufanŋu-i. ²² Ŋga Diilonŋo saa hūu-ma. Ji hi baa nyuŋgo, muɔmei daami ta mi waŋ u maama-i baa nuɔmba-i hiere, mi sa bɔ moloŋo baa-ma. *Diilopɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ siire waŋ maaŋ a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mei. ²³ Ba waanŋ-ma wuɔ: «Diilonŋ uŋ ka saanŋ *Koŋkor-tienŋ maŋ, u ka mulŋeŋ. Aa duɔ ku, u yaa ka sire igēna kuomba hɔlma-na. Duɔ sire, u ka pigāaŋ i baamba-i koŋkor-hūmelle-i baa nieraamba-i hiere.»

²⁴ Polŋ juɔ piiye hi terienŋ daaku-i, Fetusi wuɔ kaasīŋ da gbagaga wuɔ: «Pol, nuɔ ŋ siɛ waa dii ŋ fere nuɔ! Sebe siire ŋ yunŋu-i!»

²⁵ Pol wuɔ cira: «Fetusi, mi saa piel. Miŋ waŋ-maŋ du-maa ma ciɛ dumei. ²⁶ Maŋ ciɛ terienŋu maŋ nuɔ-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku'i ciɛ mi da holle yiɛra u yaanŋa-na ta mi waŋ-ma.» ²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ waanŋ maaŋ, ŋ hūyāa-ma wei? Mi suyaa miɛ ŋ hūyāa-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, ŋ taara ŋ ce-mi Kirsu wuon muɔ hoi dumande-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fie waa fiefie sī, wɛima sī. Aa naŋ diei sī, miŋ piiyenŋ baa namaa namaŋ hiere nyuŋgo-i-na, mi cārā Diilonŋo-i miɛ u ce-na mei temma-i; ŋga maaŋ daa-mi daama-i u baa yaŋ ma yaa da-na.»

³⁰ Polŋ juɔ piiye tī, Agirpa-i baa Fetusi-i a naara Bereniŋ-i baa bamaŋ waa hiere, baa sire ta ba hel.

³¹ Umaaŋ duɔ puur duɔ piiye, wuɔ: «Mei saa suɔ kumaŋ ciɛ ba bel naacolŋ daayo-i aa migāaŋ ta ba taara ba ko-yo.» ³² Agirpa wuɔ tuɔ piiye baa Fetusi-i wuɔ: «Kuu u saa naa cira na yaŋ āndaanŋu-i hā *jāmatigi-i baa-ku, dumande-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

Ba kāa baa Pol jāmatigi wulaa

27 I tammaŋ juɔ hel yiinŋu-na die kā *Itali-i-na, baa cira i ta baa baatonŋo, aa naa dii Pol sorosi ba yuntienŋo naŋo naŋ-na a naara kasobiemba namba. Ba taa ba bī sorosi ba yuntienŋo faŋo-i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuɔ-i. ² Inŋ taa baa baatonŋo maŋ, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuɔ kā *Asi-i-na. Naacolŋo naŋo waa baa-ye, ba taa ba bī-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduɔni mara nuɔ. ³ Inŋ taa yiinŋu maŋ nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yiɛ kā ka hi Sidṣ. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. Inŋ hii Sidṣ-i, wuɔ hā-yo hūmelle-i u suur nellenŋ-huɔŋga-na ka taara u yufienŋ-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ Inŋ siire Sidṣ-i-na die cor, fafal muɔ ta mu jārā-yiɛ. Yiɛ naa yiɛ cīl ka bella Sipire kɔtuɔŋgu-i tie kā, ⁵ kā ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfilii-i kā ka hi Mira, dii Lisi mara nuɔ. ⁶ Inŋ hii Mira-i, sorosi ba yuntienŋ wuɔ da baatonŋo

naŋo hilaa Alesāndiri tuɔ kã Itali-i-na, wuɔ ce i hel suur u yaa nuɔ-i.

⁷ Inj biyaa hūmelle-i, i saa gbãa tie gbar fafamma; i cie sūlma-i dumei die ka hi Kinide-i. Kuŋ cie dumaango-na, i daa yinni hūmelle-na. Inj juɔ ne da fafalmu sa hūu-ma, yie karnu hel Salmone, a cīil Kireti kɔtuɔŋgu naŋgu-na.

⁸ Inj fie kã terienŋu-na, i cie sūlma-i dumei aa die hi baatonŋ ba munyerammu maŋ baŋ bīŋ-muŋ «Munyerafafammu-i»; dii Lase caaŋgu-na.

⁹ I bāaŋgu cuɔ hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūŋgu maŋ baŋ dii-kuŋ dīkara-huɔŋgu-na, ku ji cor. Kuɔ migāaŋ ta ku balan-yie baatonŋo gbarma-na ku kã. Polŋ daa-ku dumaango-na, wuɔ gboya bamaŋ waa baatonŋo-na wuɔ: ¹⁰ «Mi jēnaaŋ namaa, die suuye i yufieŋa-i aa cor, i sie ka hi. Baatonŋo sie hi, conŋorni sie hi! Aa mie fere-i die saa gbāŋ, i ka tīe-maŋ.» ¹¹ Baatonŋo yuntienŋo-i baa u tienŋo-i baa yagar Pol nuŋgu-i. Sorosi ba yuntienŋ wuɔ bi cu ba huonŋ-nu. ¹² Inj ŋa naa yiera munyerammu maŋ nuɔ-i, mu saa fa waan-huɔŋgu-i. Munyerammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kireti bāsuurungu-na. Inj waa baa bamaŋ, ba fīŋgūɔ baa cira i gbāŋ kpelle a hi terienŋu faŋgu-i, kere ba taara ba ka tīena kusuoŋ-nu'i aa waanŋu cor. ¹³ Fafalmu maŋ taa mu jo huɔŋgu faŋgu-na, mu saa waa baa fīŋgūɔ dumaa. Muɔ hilaa cicaaryanŋa ta mu kã dɔryanŋa. Baa da nie sī ma ka dɔl-ba. Baa ce yie sire bella Kireti kɔtuɔŋgu-i tie kã.

¹⁴ I saa maa, fafalmu naŋ tenŋ muɔ sire i dɔryanŋa-na a jo ji suuye-yie; ba bī fafalmu fammu-i «Erakilɔ».

¹⁵ Baatonŋ wuɔ tuɔ kã kɔtuɔŋgu; i saa gbãa die yiera-yuɔ, yie naa yie yanŋ muɔ ta mu kã baa-ye mu munŋkāmму.

¹⁶ Yie kã ka cor terienŋu naŋgu kɔtuɔŋgu-na aa yanŋ-ku i nadienŋ-na. Ba bī terienŋu-i Koda. Kuɔ cīnnu-yie celle fafalmu-na. Benŋo naŋo waa baa-ye tuɔ kãyã-yie. Inj cīenu dumaango-na, yie gbāŋ baa ufaŋo-i haa-yo baatonŋo-na. ¹⁷ Inj haa-yo, maacenciraamba maŋ dii baatonŋo-na, baa ce iyiemba a pērã baatonŋo-i wuɔ u baa ji bīena. Yie kãalã yie sī fafalmu ka kã baa baatonŋo-i Libi jāmālã yanŋa u ka nyugūŋ hīemugāaŋgu-na yiera i wu-laa; a ce dumaango-na, yie hiire baatonŋo kompaŋga-i aa naa yanŋ i fere hã fafalmu ta mu kã baa-ye mu munŋkāmму.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafalmu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yie bōmbōŋ ma naara. Yie naa yie parra conŋorni-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiinggu faŋgu curonŋo-na, bamaŋ cieŋ maacemma-i baatonŋo-na, baa bie baatonŋ-bīmbīnni-i baa ba fereŋ nammu a nanna-nie.

²⁰ I cie yinni bɔi molo sa da bāaŋgu yufelle baa mɔŋa-i hiere. Fafal muɔ bi tīe mu temma-i kunanŋu sa parra-muɔ. I saa tiraa tie hīŋ taalunŋu i fereŋ nuɔ. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuonŋu. Pol wuɔ sire yiera i hɔlma-na aa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, kuɔ naa naa nu mi nuŋgu-i aa i tīena dii Kireti-i-na, mamaŋ juɔ ta ma da-ye daama-i a ji ce i tie nanna conŋorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaŋ dii fiefie-i-na, fieŋ na hɔmmu-i, molo sie ku, baatonŋo yaa ka tīe-maŋ yonŋ. ²³ Miŋ cuu Diilonŋo maŋ huonŋ-nu'i ta mi cãa-yo, u puɔraa *dɔr-pɔpuɔrbilonŋo naŋo-i mi wulaa isuoŋgu-na u ji waŋ baa-mi ²⁴ wuɔ mi baa kãalã, kere da ku fie ce nie nie, mi ka

hi jāmātigi-i u ce mi āndaanŋu-i. A ce dumaango-na, bamaŋ dii baa-mi hiere u ka bi kor-ba, u sie yanŋ ba ku.

²⁵ Terienŋu faŋgu-na, fieŋ na hɔmmu-i, mi haa mi naŋga-i Diilonŋo-na. Uŋ waanŋ-ma dumaa u ka bi ce-ma dumei. ²⁶ Mi suyaa mie fafalmu ka kã baa-ye ka nanna bomborma nammanŋ.»

²⁷ Fafalmu bīeŋ baa-ye da suu hūmma-na a ce yinni cīncieluo ni sisi. Cīncieluo ni naa yiinggu isuoŋgu-na, isuhollenŋ juɔ ta di hi, bamaŋ cieŋ maacemma-i baatonŋo-na, baa suɔ wuɔ i pie bomborma namma. ²⁸ Baa fi hūmma pupurma-i a da ma yuu metiribaa komorre baa cīncieluo niehã. Yie cor. Inj kaa maa celle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu metiribaa komorre baa niisiei.

²⁹ Baa ta ba kãalã wuɔ sī baatonŋo ka kã ka jūŋ tãmpīeŋa hūmma-na. Baa ful baatonŋo fagammu naa huonŋ-yanŋa-na aa tīena ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonŋu-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiire benŋo maŋ waa baa-ye baatonŋo-na aa gbē-ye dumaa wuɔ ba taara ba hiire gbu baatonŋo fagammu nammu yaanŋa-na a bella-yuɔ u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuɔ gbē sorosibaa-ba-i baa ba yuntienŋo-i wuɔ: «Da ŋ da na yaan balan daaba hel, na ka tīe-maŋ.» ³² Baa naa hiel benŋo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuɔ. Polŋ juɔ piiye dumaango-na, sorosibaa baa kar iyienŋ daaba-i aa naa yanŋ benŋo ta.

³³ Inj tīenaana tie cie cuo kaalma-i, Pol wuɔ cira: «I cie yinni cīncieluo baa ni naa yaa dei hɔculle-na, aa molo saa dii kuuwuonŋu u nuŋgu-na. ³⁴ Jande, wuyaanŋ! Ku yaa fīŋgūɔ ka da-nei na hel-mei. Baa na tie holle, i ka hi hīnni hiere unanŋ yunŋu sie janŋ-yo.» ³⁵ Uŋ piiye dumaaŋo-na, *buruo naŋo waa, wuɔ bie-yo aa jaal Diilonŋo-i ba yaanŋa-na hiere aa būl-onŋ a donŋ tuɔ wuo. ³⁶ Sireiŋa suɔ da-ba hiere baa kã ba ta ba wuo. ³⁷ Mie maŋ waa baatonŋo-na, i waa nuɔŋ mie nuɔsūɔ komuɔŋa siei baa cīncieluo nuɔŋ mie niediei.

³⁸ Baatonŋ daa wuɔ tūyãa dīmma yaa bɔi. Baŋ juɔ wuo tī, baa huɔl-ma kūnna hūmma-na a parra conŋorni-i aa baatonŋo duɔ ce fiefie.

³⁹ Cuonŋ juɔ kaal, maacenciraanŋ baa fara da terienŋu naŋgu-i ba saa suɔ-ku, aa da hūmma wuyaa terienŋu faŋgu yienggu naŋgu-i. Baa cira ba ka gbāŋ kpelle hi terienŋu faŋgu-i. ⁴⁰ Baa fir baatonŋo-i aa yanŋ fagammu-i dii hūmma-na, aa naa bi fir yilemmu iyiemba-i. Baŋ cie mafamma-i, baa vaa baatonŋo kompaŋga-i yaanŋa-na fafalmu da mu kã baa-ye terienŋ daaku-na.

⁴¹ Inj taa ka hi hɔlma namma-i, hīemugāaŋ ku yiera baatonŋo-i u saa gbãa duɔ cor. U yaanŋa suurii hiere hīemugāaŋgu-na. Hūŋ maa ta ma jo ma naŋ u tuole-i ma kara-die. ⁴² Sorosibaa-baŋ daa-ma dumaango-na, baa cira ba ko kasobiemba maŋ waa baa-ye hiere wuɔ sī da ba sɔ hel ba ka gbar. ⁴³ Ba yuntienŋ wuɔ cie-ba. U saa tuɔ taara ba ko Pol ku'i cie wuɔ cie-ba aa naa cira: «Bamaŋ suyaanŋ sɔmma, ba ta yaanŋa ba ta ba sɔ ba kã bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugūŋ baatonŋ-yilanni-na cu ba huonŋ-nu.» Ba cie dumei a gbãa huɔl hiere; molo saa tīe-maŋ.

Polbaa-ba huɔlaa kã Malti

28 Inj namalãayã huɔl hũmma-na tĩ huɔŋgu maŋ nuɔ-i, yie yuu, baa cira terienɔgu faŋgu-i ba bĩ-ku Malti. 12 A ne da diilo taa u dãa, waŋgu'i daaku. Terienɔgu faŋgu taamba silaa ce baa-ye, a dii dãŋg-bɔɔɔɔŋgu naŋ temma aa bĩ-ye i ka tie yiraan. 3 Pol wuc kaal daamienɔ naŋa duɔ dii dãamu-na, a ne da gbeina waa galla-yei, Pol saa da-yo. Dãamuŋ wurii bel-o, wuc doŋ Pol naŋga-i a pãŋ nyaar. 4 Terienɔgu faŋgu taambaŋ daa mafamma-i, ba tĩŋgu naŋgu waa ba taa ba bĩ-ku «Ninsontienɔ», baa ta ba piiye baa ba-naa wuc: «Naacolŋ daayo sie waa dii nelfefeiŋo, u ka waa nelkoronɔ. Na saa da, uŋ fie kor hũmma-na, Ninsontienɔ saa yaŋ-yo.» 5 Pol wuc misĩrrã jĩenɔ-i dii-yo dii dãamu-na aa yiera tuɔ ne; bĩŋkũŋgu saa ce-yo. 6 Ba taa ba ne wuc sĩ u ka pãŋ nyurã terduɔŋgu faŋgu-na, sisɔ u ka pãŋ ku. Baa niya, niya, ba saa ji da bĩŋkũŋgu cie. Baa bir yaŋ aa ta ba piiye wuc: «Naacolŋ daa u sie waa dii gbãŋgbãŋ.»

7 Inj waa terienɔgu maŋ nuɔ-i, ba fãamaaŋo dumelle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba bĩ-yo Pubilusi. Wuc gbuu bel-e ŋaa u jẽnaaŋ mie aa ce i ce yinni siei baa-yo u dumelle-na. 8 U to wuc waa galla; wuc sa waa hĩnni, tɔɔɔɔɔɔŋo'i waa-yuɔ aa u kũɔma tiraa huol da pãmpãpãŋ. Pol wuc suur ka haa u nammu-i yuɔ aa cãrã Diilonɔ-i hã-yo; wuc pãŋ sire.

9 Polŋ siire bĩncɔŋo-i, jaamba maŋ waa nelle-na, baa jo u ji sire-bei. 10 Uŋ siire jaamba-i dumaanɔ-na, baa migãaŋ bel-e fafamma naara. Inj juɔ'a i ta, bĩmbĩnni maŋ maama-i waa-yie hiere, baa hã-ye baa-ni wuc i bel i naŋ-na tie kã.

Polbaa-ba curaa Ɖɔɔmu

11 I cie caamba siei Malti-i-na aa suɔ die cor. Inj'a i ta, yie suur baatonɔ naŋo-na, ba bĩ-yo «Diyɔsikuur» ku yuŋgu yaa wuc pĩebaa. 11 Baatonɔ faŋ wuc hilaa Alesãndiri a jo ji yiera cie waan-huɔŋgu cor. 12 Inj taa dumaanɔ-na, yie kã ka hi Sirakuse; yie ce yinni siei kusuɔŋgu-na aa cor. 13 Inj curaa, yie bella koŋkon-daŋgu-i kã ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu naŋ muɔ sire i huon-yaŋga-na ta mu tisĩŋ-ye; a ce dumaanɔ-na, yie ce yinni hãi yoŋ aa hi Pusɔli-i. 14 Inj hii nelle fande-i, yie da Diilonɔ-dũŋ-baamba namba. Baa cira i tĩena ce yinni niehãi baa-ba. Yie tĩena ce yinni fanni-i aa suɔ cor tie kã *Ɖɔɔmu-i-na. 15 Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ Ɖɔɔmu-i-na baŋ juɔ nu wuc i jo dii, baa sire jãrã jo nelle nande-na, ba bĩ-de «Ducɔnni siei». Banaŋ baa cor jo Apiyusi saŋga-na da ba ji jãrã-yie. Polŋ juɔ'a u ne da-ba, wuc jaal Diilonɔ-i aa naa migãaŋ dii sireiŋa u ferenɔ nuɔ. 16 Inj kaa hi Ɖɔɔmu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kã ka bie dũŋgu u den, aa jĩna sorosiyie tuɔ niya-yuɔ.

† Hũmma-i diyaa Malti-i huɔŋga. †† Pĩebaa daaba-i, ba taa ba bĩ unanɔ-i Kasitor aa bĩ unanɔ-i Polusi. Gireki ba tĩŋgu-i waa. Baa-ton-aaacenciraan baa biyaa-ku ku ta ku niya-bei.

Polŋ cie kumaŋ Ɖɔɔmu-i-na

17 Polbaa-baŋ hii *Ɖɔɔmu-i, wuc ce yinni hãi, sielin-yi-ŋgu-i, wuc bĩ *Yuifu ba bĩncuɔmba maŋ waa terienɔgu-na ba jo u wulaa. Baŋ juɔ, wuc gbẽ-ba wuc: «Tobiŋ namaa, naŋ daa mi bĩe-na de-i, ku saa balan. Mi saa cãl mie nellɔŋ-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i bĩncuɔŋ-hũmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a hã *Oromɛbaa-ba-i baa-mi. 18 Oromɛbaa-ba yuu-mi, mi bie piiye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliŋgu. Ba'a ba nanna-mie, 19 ŋga i nellɔŋ-baamba yagar wuc ma sie gbãa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa mie ba yaŋ mi añ-daŋgu-i hã *Orome ba *jãmatigi ka ce-ku. Na baa ji da nie sĩ mi taara da mi dii mi nellɔŋ-baamba yunni-i weima-na? Ma'i sĩ. 20 Ku'i cie mi bĩ-na da mi ji waŋ ma yaanɔga-i baa-na. *Isirahel-baambaŋ hĩŋ kumaŋ taalunɔgu-i, ba bilaa muɔŋo-i kufanɔgu maama'i nuɔ-i dumande-i-na.» 21 Bĩncuɔŋ baa cira: «Fẽ ŋ huɔŋga-i; i saa da sebe hilaa *Yude-i-na jo wuc ŋ cie weima, i saa bi da i natobiŋo naŋo juɔ wuc ŋ guɔlaaya bĩŋkũŋgu. 22 I suyaa yie niŋ suurii Diilonɔ-hũmelle maŋ nuɔ-i, nuɔmba cĩina-die terni-na hiere, ŋga mie taara naŋ fere-i ŋ waŋ di maama baa-ye.» 23 Baŋ piiye dumaanɔ-na, baa dii yi-ŋgu baa ba-naa.

Yiŋgu faŋgun juɔ hi, baa jo maar yidĩelãŋgu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuc bie *Diilonɔ-bãaŋgu maama-i tuɔ piiye baa-ba, a doŋ cucuuyunɔgu-na ji tuɔ hi dãnambãaŋgu. Duɔ tuɔ piiye u kã, u ka bie *Moisi *ãnjĩnamma-i piiye baa-ba, kunie u bie *Diilopɔɔɔriemba maama-i a piiye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suɔ wuc uŋ waŋ mamaŋ Yesu kũŋgu-na coima sĩ. 24 Banaŋ baa hũu-ma, banamba saa hũu-ma. 25 Kuŋ cie dumaanɔ-na, baa hel ba-naa honniŋ aa naa sire ta ba ta. Pol wuc cira: «Ma dɔlaa *Diilonɔ-Yalle puɔr *Isayi-i i bĩncuɔmba wulaa. Diilonɔ-Yalle gbĩe-yo wuc:

26 *«Kã ŋ ka waŋ baa Isirahel-baamba-i wuc ba nu nelma-i ŋga ba sa suɔ ma yaanɔga-i; ba ne colcol ŋga ba sa da bĩŋkũŋgu.*

27 *Ba nyaayã ba fere.*

Ba suuye ba tũnni-i ba sa taara ba nu baa-ni, aa suuye ba yufienɔ-i ba sa taara ba da baa-ya. Ba sa taara ba suɔ mi nelma yaanɔga-i aa jo mi ji korba.»

28 Pol wuc cira: «Terienɔgu faŋgu-na, na saaya na suɔ wuc fiefie-i-na, Diilonɔ birii saan koŋkor-nelma-i hã *nieraamba baa-ma. Bafamba fuɔ, ba ka nu-ma.» [

29 Polŋ piiye dumaanɔ-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kũŋ.]

30 Pol wuc biyaa u yerren dũŋgu Ɖɔɔmu-i-na. U cie bienɔ hãi dũŋgu faŋgu-na. Nuɔmba taa ba kã u wulaa. U saa tuɔ donya moloŋo u ferenɔ nuɔ. 31 U taa u waŋ Diilonɔ-bãaŋgu maama-i baa nuɔmba-i aa tuɔ kalaŋ-ba baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta di tie baa ma cemma-i aa u waa u ferenɔ nuɔ.

‡ Isayi (Ésaie) 6.9-10

Ɖɔɔmutaamba seɓe

Nelmuoyamma

Ɖɔɔmutaamba nuɔ Diilonɔ-nelma-i nuɔmba naŋ wulaa aa hũu-ma. Polŋ nuɔ ba maama-i dumaanɔ-na, uŋ juɔ'a u kã, u nyegẽŋ seɓe daayo-i duɔ tũnu-bei wuɔ u ka kã ba terienɔgu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔɔɔlma-i baa-ba seɓe daayo-na. U nelma-i hiere ma kãa ka jũŋ nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyien nuɔ o, Yuifuyien nuɔ sɪ o, da ŋ haa ŋ nanɔga-i Yesu-i-na yon, Diilonɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ aa u *Yalle ta di kãyã-nie ŋ wuɔsaanɔgu-na (sap. 1–8).

U piye Yuifubaa-ba maŋ cĩnaana Yesu-i ba kũŋgu-i: Wuɔ baŋ cĩnaana Yesu-i, Diilonɔ firiinu u huɔŋga-i baa *niɛraamba maŋ hũyãa u maama-i a kor-ba. U cie kufanɔgu-i a pigãaŋ wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama ɔɔlɔnu-yuɔ, u sa ce cielɔ. A ce dumaanɔ-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiinɔgu dii baa yiinɔgu ba ka hũu Yesu maama-i aa Diilonɔ kor-ba (sap. 9–11).

U bi tagaaya pigãaŋ Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa ba-naa nuɔ, baa baŋ bi saaya ba bel banamba-i dumaa tĩenamɔna-na (sap. 12–15). U perien u seɓe-i baa jaalupãlle, aa cira ba ta ba cãrã Diilonɔ-i ba hã-yo u wuɔsaanɔgu-na, aa duɔ hi ba terienɔgu-i ba kãyã-yuɔ u cor baa u hũmelle-i (sap. 15–16).

Jaalunɔgu

1 Muɔ Pol, muɔmei nyegãaŋ seɓe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãŋ muɔ. Diilonɔ cie-mi Yesu *ɔɔpuɔɔbilon muɔ aa ɔɔ-mi mi den mi ta mi wuɔra mi waŋ u *Neldɔɔɔlma-i baa nuɔmba-i. ² Nelma famma-i Diilonɔ uŋ pãa ma nuŋgu-i ku bãanɔgu cuɔ. Wuɔ cie u *ɔɔpuɔɔɔbiemba yaa nyegẽŋ-ma u seɓe-i-na. ³ Ma vii u Biɛŋo yaa-i Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosĩnni-i, u waa jãmatigi *Davidi hãayẽlŋo. ⁴ Nɔga uŋ kuu aa sire, *Diilonɔ-Yalle pigãaŋ wuɔ Diilonɔ-Biɛŋo kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diilonɔ uŋ cie baa-mi a ce-mi u ɔɔpuɔɔbilon muɔ u yerre fafaanɔgu maama-na, nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba da ba haa ba nanɔga yuɔ aa ta ba nu u nuŋgu-i. ⁶ Diilonɔ uŋ bĩɛ namaa namaŋ a hã Yesu-Kirsa-i, na nuŋgu bi dii nuɔŋ daaba-na.

⁷ Diilonɔ uŋ ɔɔɔlaa namaa namaŋ Ɖɔɔmu-i-na hiere aa bĩ-na ce-na u baan namaa, mi nyegẽŋ seɓe daayo-i da mi hã namei.

I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

Pol taara u ce horre baa Ɖɔɔmutaamba-i

⁸ Mi ka jaal Diilonɔ yaa igẽna na maama-na, Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. Hama-i nuɔ-i? Ku yuŋgu yaa daaku: Nileiŋa-na hiere ba waŋ na Diilonɔ-hũmellen-kũŋgu-i.

⁹ Yinni maŋ jon na maama sa karaanu-mie mi Diilocãrãlle-na; Diilonɔ yaa mi siɛra. Mi waŋ u Biɛŋo *Neldɔɔɔlma-i baa nuɔmba-i, kuu dii ŋaa mi cãa Diilonɔ-i baa huɔŋga diei yon. ¹⁰ Mi bi cãrã-yuɔ bãanɔgu-i baa isuɔŋgu-i, wuɔ duɔ siɛ, u yaŋ mi da kã na wulaa.

¹¹ Mi gbu mi taara mi da na yufelle a cal Diilonɔ sãmma-i baa-na ku yaa fĩŋgũɔ ka da-nei. ¹² Mi taara mi cira: Da mi kã i ka da i-naa, i ka gbãa dii sireiŋa i-naa nuɔ i Diilonɔ-hũmelle wuɔsaanɔgu-na.

¹³ Tobin namaa, mi taara na suɔ wuɔ miŋ duɔŋ ta mi dii yinni-i wuɔ mi kã na terienɔgu-na ku yuu niele, ŋga ji hi baa nyunɔgo, mi saa hi da mi fere yogo. Mi taara mi maacemma da belle na hɔlma-na ŋaa maŋ daa belle dumaa yammu nammu-na. ¹⁴ Mi saaya mi hi nuɔmba-i hiere baa Neldɔɔɔlma-i: bamaŋ yufienɔ-i puurii baa bamaŋ yufienɔ-i saa puur, ka cor baa bamaŋ suyaan yiɛŋgu-i baa bamaŋ sa suyaan yiɛŋgu-i hiere. ¹⁵ Ku'i cie mi ta mi taara mi ka waŋ-ma baa namaa namaŋ bi dii tĩɛna Ɖɔɔmu-i-na.

Fĩŋgũɔ dii Neldɔɔɔlma-na

¹⁶ Senserre sa da-mi baa *Neldɔɔɔlma wamma-i. Ma yaa Diilonɔ fĩŋgũɔ-i. U ce ma yaa-i u kor bamaŋ hũyãa-ma hiere, a doŋ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *niɛraamba-i hiere. ¹⁷ Neldɔɔɔl daama pigãaŋ Diilonɔ uŋ kãŋ nuɔmba-i dumaa nelviimba. Viisĩnni da Yesu yaa nuɔ-i yon; da ŋ haa ŋ nanɔga-i yuɔ, Diilonɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa u nelma-na wuɔ: «*Umaŋ duɔ haa u nanɔga-i Diilonɔ-na, nelviinɔ; u ka kor.*»†

Nelbiliemba cãl ba cor

¹⁸ Diilonɔ tĩyãa dii ɔɔɔ-i-na aa tuɔ pigãaŋ nelbiliemba-i wuɔ u huɔŋga duu baa-ba, kere ba sa kãŋ-yo aa ba sa bi tiraa ce u huɔŋga-i. Ba ce ba maacembabalam-

† Abakuke (Habaquq) 2.4

ma-i ba fiɛna ninsoŋo-i. ¹⁹ Nj siɛ suɔ wuɔ kumaŋ gbãa suɔ Diilonŋ-kũngu-na, ku saa fuo-bei. Diilo fuɔ fɛrɛ yaa pigãaŋ-ba baa-ku. ²⁰ U pigãaŋ-ba baa-ku niɛ niɛ? Moloŋ yufelle saa haa Diilonŋ-na dede, ŋga die ne uŋ hiela miwaŋo-i dumaa dii ku huɔŋgu-na ji hi baa nyuŋgo, i da u sɪnni-i baa u himma-i u maacemma-na. A ce dumaŋo-na nelbiliemba siɛ da ãntãalãmma. ²¹ Ba suyaa Diilonŋo-i aa yagar ba sa dii u nuŋgu-i ku di-ima, ba sa jaal-o ku jaaluŋgu. Ba yunni kuu aa yaŋ-ba, ba ãnjɔguɔma piɛra-bei dii-ba kukulma-na. ²² Ba daa niɛ sɪ ba cɛ a ne da ba milãaŋ. ²³ Ba birii yaŋ Cagaŋ-Diilonŋo maŋ sa ji kãaŋ terieŋgu aa sisɪŋ nelbiliemba baa bĩmbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabũulãamba bi dii. A ne da tãmmaŋ-bĩŋkũngu sa cɔ. ²⁴ Diilonŋo daa-ma dumei u yaŋ-ba ba fɛrɛŋ nuɔ ba kakarkuonŋ-maacemma-na ba ta ba ce kumaŋ dɔlaanuŋ-bei. Ba tɪyãa ku yaa nuɔ-i ta ba ce senda-weima-i ba-naa nuɔ. ²⁵ Ba yaŋ Diilonŋo ninsoŋo-i aa cu coimaŋ huonŋ-nu. Diilonŋ uŋ hiela bĩmbĩnni maŋ, ba buol ni yaa-i aa ta ba pã niipãnni ba hã-ni aa bir yaŋ umaŋ hiela-ni. A ne da u yaa saaya gbɛliema hɔnni maŋ joŋ. Ma ciɛ! ²⁶ Diilonŋo daa-ma dumei u yaŋ-ba ba fɛrɛŋ nuɔ ba ta ba ce ba senda-weima-i. Ba caamba birii yaŋ bɛmba-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. ²⁷ Bɛmba-i maaduɔma, ba yaŋ caamba-i aa ta ba ku ba-naa maa-na. Ba naaŋ bĩŋwoŋniŋ; ba galla baa ba nabɛmba. A ce dumaŋo-na, baŋ taaraŋ kumaŋ ba da-ku. ²⁸ Baŋ juɔ'a Diilonŋ-maama saa hi-ba, Diilonŋo naa u yaŋ-ba baa ba ãnjɔɔbabalamma-i ba ta ba ce kumaŋ saa saaya cemma. ²⁹ Balaŋgu-i hiere ku gbura ku-naa bei. Ba sa fũnuŋ suɔ baŋ bĩŋ kumaŋ ãnfafamma-i gbula: cãncaya'i daayo, hɔbabalaŋga'i daaka, nene-muŋgu'i daaku, nelkollɛ'i daade, berru'i daadu, huhur-ma'i daama, balaŋgu'i daaku. Ba yaa sikuontaamba, ³⁰ yebĩɛnataamba. Ba bigãaŋ Diilonŋo-i, bubɔlaamba, bombolmantaamba, fofortaamba, ba hinu kuubabala-aŋgu cemma'i ŋaa bige-i, ba sa nu ba bĩncɔiŋ nuŋgu. ³¹ Ba yunni kuu aa yaŋ-ba, ba sa kã yaduɔŋga, hɔdu-raamba, ba sa ce hujarre nelieŋ-na. ³² A ne da ba suyaa wuɔ Diilonŋo wulaa, bamaŋ ciɛŋ kumaŋ daaku temma-i, ba saa baa kuliŋgu! ŋga ba suuye ba yufieŋa-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii sũnuŋgu ba hã bamaŋ ciɛŋ-kuŋ.

Diilonŋ uŋ ger dumaa

2 Nuɔni maŋ daaŋ nelma ŋ cãl banamba-i, da ŋ fiɛ waa niɛ niɛ, ŋ siɛ kor. Da ŋ ta ŋ cãl banamba-i, kuu dii ŋaa ŋ cãl ŋ fɛrɛ. Hama-i nuɔ-i? Naa dii kuuduɔŋgu yaa hiere. ² I suyaa wuɔ bamaŋ ciɛŋ maacembabalaŋ daama temma-i, Diilonŋ uŋ haa kumaŋ bei, u ninsoŋo. ³ Nuɔ da ŋ ta ŋ cãl banamba-i, aa bi ta ŋ ce ba temma-i, ŋ yuu wuɔ ŋ ka kor Diilonŋo wulaa wei? ⁴ Siso Diilonŋ uŋ gbuu fũnuŋ fa aa waa hɔhɪnantieŋo, naŋ daa kufanŋu-i ãnsɔɔmma wei? Nj saa suɔ wuɔ u fafaŋgu saaya ku ce ŋ bir ŋ ciluɔ-i wei? ⁵ ŋga niŋ'a ŋ sa nu baa ŋ tũnni-i, aa yagar wuɔ ŋ siɛ bir ŋ ciluɔ-i, naŋ fɛrɛ'i taaraayaŋ yaahuolbabalaŋo-i ŋ hã ŋ fɛrɛ Diilonŋ uŋ ka pigãaŋ nuɔmba-i u jãyãmma-i yiiŋgu maŋ nuɔ-i. U suɔ

u pã. ⁶ U ka pã nelieŋo nelieŋo baa u maacemma sul-lu-i. ⁷ Bamaŋ vaa ba fɛrɛ baa ãnfaaŋo-i Diilonŋo duɔ gbɛlieŋ-ba aa da ba da cicɛlma maŋ sa tɪɛŋ dede-i, ma ka dɔl-ba. ⁸ ŋga bamaŋ puu bubuɔsɪnni baa-yo, bamaŋ cɪinaana ninsoŋo-i aa faya ba fɛrɛ baa ãmbabalma cemma-i, u ka pigãaŋ-ba u jãyãmma-i. ⁹ Bamaŋ ciɛŋ ãmbabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa mulɪɛma yar-ba. A doŋ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *niɛraamba-i hiere. ¹⁰ A ne da umaŋ ciɛŋ ãnfafamma-i, duɔ fiɛ tuɔ hel hie, Diilonŋo sa ce ciɛluɔ; u ka gbɛlieŋ kutieŋo-i aa ce-yo bɔi aa fɛ u huɔŋga-i. A doŋ Yuifubaa-ba-na ka cor baa niɛraamba-i hiere.

¹² Bamaŋ saa suɔ *Moisi *ãnjĩnamma-i aa ta ba wuɔ ba cãl, Diilonŋo ka caa-ba; ŋga u sa ka ne ãnjĩnamma aa caa-ba. A ne da bamaŋ suyaa-ma hiere aa suuye ba yufieŋa-i ta ba wuɔ ba cãl-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wuɔ sɪ bamaŋ nuɔŋ ãnjĩnamma-i yoŋ ba yaa nelviimba-i Diilonŋo wulaa; ba'i sɪ. Bamaŋ wuɔyaŋ ma hũmelle-i di kũngu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, ãnjĩnamma si dii baa niɛraamba-i, ŋga ba suɔ-ma ba karnu ba wuɔ ma hũmelle-i. Maŋ fiɛ'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hɔmmu-na. ¹⁵ Dumaŋo-na, ba ciluɔ pigãaŋ wuɔ ãnjĩnammaŋ taaraŋ nuɔmba ta ba ce kumaŋ, kuu dii ba hɔmmu-na. A naara kufanŋu-i, baŋ suɔ ãnfafamma-i bɔ-ma ãmbabalma-na, ba hɔmmu sa hũu-ma ba ce manaŋ temma, ku bi pigãaŋ wuɔ ãnjĩnamma dii ba hɔmmu-na. ¹⁶ Gɛŋgeryiŋgu-na, mafamma-i hiere ma ka suɔ. A saanu baa miŋ waŋ *Neldɔɔlma maŋ, yiiŋgu fanŋu-na, Diilonŋo ka ce Yesu-Kirsa ger nuɔmba yuŋ-maama-i. Mamaŋ fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yuifubaa-ba-i baa ãnjĩnamma-i

¹⁷ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔ *Yuifuyieŋ nuɔ, wuɔ naŋ suɔ *Moisi *ãnjĩnamma-i, ŋ kaal ŋ fɛrɛ wuɔ Diilonŋo-i nama wuonŋo, ¹⁸ ŋ suɔ Diilonŋo kusũŋgu-i, aa ãnjĩnamma ciɛ ŋ ta ŋ suɔ kumaŋ faa cemma. ¹⁹ Nuɔni maŋ wuɔ nuɔŋɛi diyaŋ nuɔmba-i hũmelle-na, wuɔ nuɔŋɛi puuriŋ nuɔmba yufieŋa-i, ²⁰ wuɔ nuɔŋɛi pigãaŋ bamaŋ sa suyaŋ kuyunŋu, wuɔ nuɔŋɛi kalaŋ bamaŋ sa suyaŋ yieŋgu, wuɔ ãnjĩnamma ciɛ naŋ suɔ nelma-i hiere baa ninsoŋo-i hiere. ²¹ Nuɔni maŋ hãalãayãŋ banamba-i, bige-i ciɛ ŋ sa hãalã ŋ fɛrɛ? Nuɔni maŋ wuɔ cuoyunŋu saa fa, bige-i ciɛ naŋ ta ŋ cuo? ²² Nuɔni maŋ wuɔ *fuocesɪnni saa fa, bige-i ciɛ naŋ ta ŋ ce-ni? Nuɔni maŋ sa taaraayaŋ ŋ da tɪnni-i baa ŋ yufelle, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ bie bĩmbĩnni-i tɪnniŋ-dũnni-na? ²³ Nuɔni maŋ kaalaŋ ŋ fɛrɛ wuɔ ãnjĩnamma dii baa-ni, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ cãl ma wuɔsaŋgu-i ŋ bɪɛna Diilonŋo yerre-i. ²⁴ Diilonŋ-nelma gbaraa-ma wuɔ: «Namei ciɛ *niɛraamba sa kãŋ Diilonŋo-i.»†

²⁵ Da ŋ ta ŋ wuɔ ãnjĩnamma-i, yunŋu dii ŋ *jãmma-na. ŋga da ŋ'a ŋ sa wuɔ ãnjĩnamma-i, yunŋu si dii ŋ jãmma-na. ²⁶ ŋaa umaŋ duɔ saa *jã aa tuɔ wuɔ ãnjĩnamma-i fafamma, ku ce Diilonŋo ka cɪina-yuɔ wuɔ u saa jã wei? ²⁷ Terieŋgu fanŋu-na, nuɔni maŋ jãa aa ãnjĩ-

† Isayi (Ésaie) 52.5

namma sebe waa baa-ni aa η sa wuc ma hūmelle-i, fuc maη saa jā aa tuw wuc-de u ka cira η cālāa cemma.

²⁸ Da η nu wuc Yuifuyieηo-i, yufieη-nemma sī; aa *sīn-jāηgu-i pādorre sī. ²⁹ Nga da η nu wuc Yuifuyieηo-i, ba suc-yo u huwη-na. Aa da η bi nu wuc sīnjāηgu-i ba da-ku η huwη-na. *Diilonη-Yalleη-sīnjāηgu yaa kufanηgu-i, ānjīnammaη-sīnjāηgu sī. Yuifuyieη fuc temma-i nuwmba sa gbēieη-yo, ηga Diilonη'i gbelaan-ηoη.

3 Terieηgu fanηu-na, yuη haku-i dii Yuifusīnni-na? Yungu dii sīnjāηgu-na wei? ² Yungu dii Yuifusīnni-na bāmbāale. Dīēlā-kūηgu yaa daaku: Diilonη diyaa u nelma-i *Yuifubaa-ba nammu yaa nuw-i. ³ Baη fie'a ba hiero saa ji yiera-mei, ku ce Diilonη ka bir baa huon-āndaanηu wuc ba saa ji yiera-mei wei? ⁴ U sie bir baa huon-āndaanηu. Nelbilieη da ba fie waa huhurman-taamba hiero, Diilonη sie gbāa ce huhurmantieηo dede, ηaa maη nyegāan dumaa u nelma-na wuc:

«Ninsono ka waa baa-ni η nelma-na hiero.

Umanη duc cāl-ni, u cālāa-ni gbāηgbāη.»[†]

⁵ Nelbiliemba gbāa bi cira wuc die tie ce āmbabalma-i ku saa balaη, keηe ku faa. Ku faa yungu maη nuw-i ku yaa daaku: Die ne mie āncemma-i baa Diilonη-maama-i, i suc ku'i nuw-i wuc Diilonη faa. Wuc da kuw mie āmbabalma ce i tie da Diilonη fafaanηu-i, ma bilaa nie u tuw gāη baa-ye? ⁶ Diilonη duc tuw gāη baa-ye, u ninsono! Kuw u saa naa fa, uu naa ce nie tuw suc nuwmba pām-ma baa ba maacemma sullu-i? ⁷ Nga da kuw miη kar coima maη, ma kaala Diilonη sīnni-i ninsono aa ta ma ce Diilonη-i bōi, ma da nie u dii-mi baa āmbabalmanciraamba tuw gāη baa-mi? ⁸ Da kuw mie āmbabalma yaa cieη i tie da Diilonη fafaanηu-i, i gbāa cira ku saaya i tie ce āmbabalma-i Diilonη tuw pigāan u fafaanηu-i ke? Yebīēnataamba gbīē-ku dumaa wuc mei wucra mi waη ma yaa-i. Kutaamba-i Diilonη ka gāη baa-ba; aa ba yaa taaraaya-mei.

Molo saa vii

⁹ Mi gbāa waη wuc nie? *Yuifubaa mie i bōyaa bannamba-na wei? I saa buw-bei! Mi tagaaya pigāan-na cor mie Yuifubaa-ba-i baa *nieraaamba-i hiero āmbabalma nyugāan-bei hiero ka saa. ¹⁰ Ma nyegāan Diilonη-nelma-na wuc:

« Nelviioη si dii aa bi cira u yaa daayo.

¹¹ Molo sa nu nelma, molo si dii u maη taaraayaη Diilonη-i.

¹² Ba naana hūmelle-i hiero, ba cie nelsōwyaamba.

Ānfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.^{††}

¹³ Ba nuη-āndenni balaan ηaa kuudālāηgu.

Ba nunni yii baa huhurma yaa yoη.

Ba nuη-āndenni dii ηaa tīmma.[‡]

¹⁴ Ba haa ba nubabalaanηu yaa nuwmba-na ka naη bāanηu-i.

Ba nunni yuu baa āndababalanni.^{‡‡}

¹⁵ Aa ba nammu dii fiefie nelkollē-na.

¹⁶ Da ba cor kusuwη-nu, ba guwla-kuw aa kusuwη nuwmba-i aa cor baa ba fere.

¹⁷ Ba sa suc baη bīη kumaη yaafēlle-i.^{‡‡}

¹⁸ Ba sa kāalā Diilonη-i halle cekūw.»^{‡‡‡}

¹⁹ A ne da i suyaa wuc *ānjīnammaη waanη mamaη hiero, ma vii bamaη dii ānjīnamma yaa nuw-i. Mafamma cie molo baa gbāa duc da āntāalāmma aa nuwmba-i hiero ba da ba suc wuc ba cālāa Diilonη-i. ²⁰ Na saa da, molo sie gbāa wuc ānjīnamma-i ma kūηgu-na hiero a vii Diilonη wulaa. Ānjīnamma ce nelieη nuw η suc wuc āmbabalmanceronη nuw.

Viisīnni da nie?

²¹ Nga fiefie-i-na, Diilonη pigāan-ye uη kāη-yeη nelviioη mie dumaa aa u sa ne *Moisi *ānjīnamma-i, ηaa maη nyegāan dumaa ānjīnammaη-sebe-i-na baa *Diilonηpuwbiemba sebebbaa-ba-na. ²² Diilonη ne nelbiliembaη haa ba naηga Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suc tuw kāη-ba nelviimba. Nuwōi maη da η hūu *Kirsa maa-ma-i, u tuw kāη-ni nelviioη nuw. Na saa da, nuwmba-i hiero baa dii kuuduwoηgu, ²³ ba cālāa Diilonη-i; a ce dumaaηo-na molo sa gbāa pie Diilonη-i. ²⁴ Nga Diilonη-i baa u fafaanηu-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbā ba pie-yo. U ce mafamma-i gbāηgbāη u sa hūu bīηkūηgu ba wulaa. U cie Yesu-Kirsa yaa hūu-ba āmbabalma nammu-na ce-ba nelviimba. ²⁵ Diilonη cie u yaa-i tāmmanη-kūηgu a pir āmbabalma-i bamaη haa ba naηga yuc ba yunni-na. Āmbabalma maη cie yiinaa-i-na, uu naa su-uye u yufieηa mei, u saa yuu ma cēmelle; ηga u pigāan baa tāmmanη-kūη daaku-i wuc u wuc hūmelle. ²⁶ Tāmmanη-kūη daaku bi pigāan Diilonη viisīnni-i nyuηgo ku bāan daaku-na. Ku pigāan wuc Diilonη-i nelviioη dii yiinaa, aa u bi kāη bamaη haa ba naηga-i Yesu-i-na nelviimba.

²⁷ Da ma waa dumaaηo-na, molo gbāa kaal u fere wuc fuc nelviioη wei? Molo sie gbāa kaal u fere. Hama-i nuw-i? Diilonη sa kāη-ye nelviioη mie wuc i wuc ānjīnamma, ηga iη haa i naηga Yesu-Kirsa-i-na, ku'i cie u tuw kāη-ye nelviioη mie. ²⁸ I gbāa waη mamaη ma yaa daama: Diilonη kāη nelieη nuwōi-i nelviioη nuw wuc η haa η naηga-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kāη-ni wuc η wucyaa ānjīnamma. ²⁹ Mi saa yagar-ma da kuw Diilonη cie *Yuifu ba wuonη yoη. Diilonη bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. ³⁰ Diilonη dii u diei yoη, unaoη si dii yanηa naηga. Yuifubaa-ba maη haa ba naηga Yesu-i-na u ka tuw kāη-ba nelviimba, aa *nieraaamba maη bi haa ba naηga Yesu-i-na u ka bi tuw kāη bafamba-i nelviimba. ³¹ Die cira wuc Diilonη ne nelieη nuw niη haa η naηga Yesu-i-na dumaa aa suc tuw kāη-ni nelviioη nuw, ku pigāan wuc yungu si dii ānjīnamma-na wei? Ku'i sī; ηga ku ce i migāanη suc ānjīnamma munyierammu-i Diilonη-hūmelle-na.

Abiramu nahaale maama

4 Nieη i bīncioηo-i *Abiramu kūηgu-i. I gbāa waη wuc nie u maama-na? Uη siire u daa bige-i? ² Uη

† Gbeliemāη-nalāanηu (Psaume) 51.6 †† Gbeliemāη-neini (Psaumes) 14.1-3; 53.2-4 ‡ Gbeliemāη-nalāanηu (Psaume) 140.4 ‡‡ Gbeliemāη-nalāanηu (Psaume) 10.7

‡‡ Isayi (Ésaie) 59.7-8 ‡‡‡ Gbeliemāη-nalāanηu (Psaume) 36.2

cie kumanj, ku Diilono naa ne ku yaa-i aa cira nelviino, uu naa gbãa tuu kaal u fere. Nga u sie gbãa kaal u fere Diilono yaanga-na. ³ Diilono-nelma waan wuu nie u kungu-na? Ma ciera wuu: «Abiramu haa u nanga Diilono-na, Diilono ne u nahaale-i aa cira nelviino.»⁴ Nelien nuu da n ta n taara bñkũngu, n ce maacemma-i a gbãa da ku bñkũngu-i. Dumaano-na, n saa da-ku gbãngbãñ; n cufalaa aa da-ku. ⁵ Kuuduungu sí baa viisinni-i. N sie gbãa ce maacemma da viisinni-i; nga da n haa n nanga-i Diilono-na yon, wuu u yaa cien nelbalaño-i nelviino, Diilono ne niñ haa n nanga-i yuu dumaa aa tuu kãñ-ni nelviin nuu. ⁶ Diilono un'a u saa ne umanj cilu-i aa suu tuu kãñ-yo nelviino, *Davidi hãlãa kutieno yudũdũllen-nalãangu yaa wuu:

⁷ «Diilono un'je jande bamanj cãlmuu nuu-i, un'je hurii bamanj ambabalma-i, kutaamba yunni dõlaa.»[†]

⁸ Itieno un'a u sa kãñ umanj ambabalma-i, kutieno yungu dõlaa.»^{††}

⁹ Yuduũdũlle fande vii bamanj *jãa yon wei? Bamanj saa jã, ba nuungu bi si dii-die wei? I waan ma yaa cor yie: «Diilono nie Abiramu haa u nanga-i yuu dumaa yaa aa cira nelviino.» ¹⁰ Mafamma cie yaku-i? Abiramu naa jã tĩ sicc u saa naa hi jã yogo? U saa naa hi jã yogo.

¹¹ Aa Abiramu suu duu jã, uu naa haa u nanga Diilono-na, a ce dumaano-na Diilono naa tuu kãñ-yo nelviino. Ku huongu yaa nuu-i Diilono cie u suu jã a duu pigãan wuu fuu viisinni dãnyuu yaa *jãmma-i †. A ce dumaano-na, bamanj saa jã hiere aa haa ba nanga-i Diilono-na, Abiramu cie ba to. Diilono bi kãñ bafamba-i nelviimba. ¹² Bamanj jãa, u yaa bi cie ba to-i. Mi sa gbẽ bamanj jãa yon de; nga mi gbẽ bamanj jãa aa tiraa haa ba nanga-i Diilono-na nga fuu nã naa haa-ka yuu dumaa aa suu duu jã.

Diilono-nupãlle vii bamanj haa ba nanga yuu

¹³ Ku saa ce nga Diilono nie *Abiramu wuyaa *ãnjĩnamma-i dumaa aa pã nuungu-i baa-yo de! Nga un'je haa u nanga-i Diilono-na dumaa, Diilono nie ku yaa-i aa pã nuungu-i baa-yo. Diilono kãñ-yo nelviino aa pã nuungu-i baa-yo wuu u ka hã fuu baa u huongu-i hiẽma-i ††. ¹⁴ Diilono un'je pã nuungu manj, ku bamanj taa ba wuu ãnjĩnamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yon, yungu naa saa waa nahaale-na, aa Diilono nupãlle naa waa ãndagbãngbãlãangu. ¹⁵ Die i ne, ãnjĩnamma jo baa Diilono-berru; a ne da ãnjĩnamma da ma'a maa si dii kusuu-nu, cãlmuu si dii.

¹⁶ Ku'i cie n da Diilono pãa u ciilungu nuungu-i baa bamanj haa ba nanga yuu, ku da ku ce gbãngbãñ-kũngu a vii Abiramu hãayẽlmba-i hiere. Ku saa ce nga bamanj wuyaa ãnjĩnamma-i bafamba da-ba-die kũngu-i; Abiramu yon i to hiere, bamanj haa ba nanga-i Diilono-na fuu temma-i, ba nuungu bi dii-kuu. ¹⁷ Ma nyegãan Diilono-nelma-na wuu: «Mi ka ce-ni siyaabaa

† Miwaano jĩnammanj-sebe (Genèse) 15.6 †† Gbeliemanj-nalãangu (Psaume) 32.1-2 ‡ Nierj Miwaano jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 17.9-14 †† Nierj Miwaano jĩnammanj-sebe-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18.

bõ bĩncõinj nuu.»[‡] Diilono manj siirenj bikuomba-i, umanj hielaan bĩmbĩnni manj saa hi hel yogo baa u nuu-ãndaangu, Abiramu haa u nanga-i Diilono fanjo yaa nuu-i. Diilono fanjo wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸ Nelma manj nelie sie gbãa hũu-ma, Abiramu hũyãa ma yaa-i. U haa u nanga-i Diilono-na ma yaa nuu-i aa tĩena tuu cie. U cie dumei a ce siyaabaa bõ bĩncõinj nga Diilono un'a naa waan-ma dumaa baa-yo wuu: «Ny huongu ka ciinu.»^{†††19} U bienj taa a kã bienj komuõnã ndii-i-na; duu ne, u da fuu kuu tĩ aa u cieno-i Sara naa cor bilodalle-i aa u nanga saa kã u huon-nu dede; nga Abiramu saa kar Diilono-na. ²⁰ Uu naa tĩena baa-ma wuu Diilono un'je pã nuungu manj, u ka ce-ku. U saa naa ce u hõmmu-i mu hãi. Un'je haa u nanga-i Diilono-na, ku diyaa sireinã yuu a ce u gbelienj Diilono-i. ²¹ Uu naa fũnuunj suu wuu Diilono un'je waanj mamanj, ku fĩngũõ dii-yuu u duu ce-ma. ²² Ku'i cie Diilono ne un'je haa u nanga-i yuu dumaa aa cira nelviino.²³ «Diilono nie un'je haa u nanga-i yuu dumaa aa cira nelviino»^{‡‡}: Nelma famma saa nyegẽnj vii fuu da-u-die. ²⁴ Ma bi vii mie manj haa i nanga-i Diilono-na. U yaa siire Itieno-i Yesu-i hiel-o kuomba hõlma-na. U ji ne in'je haa i nanga-i yuu dumaa aa cira nelviin mie. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i ambabalma maama-na aa sire-yuu ce-ye nelviin mie.

I suuriinu i-naa baa Diilono-i

⁵ In'je haa i nanga Diilono-na a ce nelviin mie u wulaa, Itieno-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuu baa-yo fiefie-i-na. ² In'je haa i nanga Diilono-na, fuu yaa cie i tie da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye bãangu-i baa isuungu-i. Aa in'je tĩenaana baa-ma wuu i ka ce i bãangu-i baa Diilono-i, ku'i gbuu ku fẽ i hõmmu-i. ³ Aa ku'i sí yon, die fie waa yaahuolo-na, i hõmmu fẽ. I suyaa wuu yaahuolo yaa cien i dõluonu-mei. ⁴ Aa die dõluonu-mei ku ce i nyaar-mei. Aa die nyaar-mei ku ce i tie hĩnj ma taalungu. ⁵ In'je hĩnj taalungu manj, ku sie gbãa tãal-e. Hama-i nuu-i? Diilono silaa ce baa-ye cor; un'je hãa-ye u *Yalle manj di cie i tie suu un'je kuñ i maama-na dumaa.

⁶ Coima saa fa, kuñ nã naa gbuu bñj dũngu yie huungu manj nuu-i, Diilono un'je nã naa dii huungu manj, kuñ juu hi, *Kirsa kuu ambabalmanciraan mie i maa-ma-na. ⁷ A hũu-ma ku nelviin maama-na kuu dii kpelle! Molo gbãa ji da sireinã a ku nelfefienj maa-na. ⁸ A ne da mie in'je nã naa gbuu suur ambabalma-na bãl i nuhõen-na, Kirsa kuu i maama-na. Diilono cie ku yaa-i a pigãan-ye un'je dõlaa-ye ka hi kusuu-nu. ⁹ Fiefie-i-na, Yesuñ cie u fere tãmmañ-kũngu a ce-ye nelviin mie Diilono yaanga-na, u ce nie aa u sie kor-e u berru-na? ¹⁰ Ii naa waa bigaarunj baa Diilono-i, u sie u Bieñõ ku a dii-ye i-naa nuu baa-yo. In'je suuri i-naa nuu tĩ, fiefie-i-na u Bieñõñ siire, u ce nie aa u sie kor-e? ¹¹ A naara ku-fanjo-i, Itieno-i Yesu-Kirsa cie i hõmmu gbuu fẽ baa Diilono-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuu fiefie-i-na baa Diilono-i.

‡‡ Miwaano jĩnammanj-sebe (Genèse) 17.5 ††† Miwaano jĩnammanj-sebe (Genèse) 15.5 †††† Miwaano jĩnammanj-sebe 15.6

Adāmaṅ guolaaya kumaṅ Yesu migāaṅ-ku

¹² Adāma yaa diyaa āmbabalma-i hīema-na. Kuu dii ṅaa nelduṅo' i diyaa āmbabalma-i hīema-na aa kuliṅgu nyaanu āmbabalma-i jo. A ce dumaṅo-na nuṅmba-i hiere baṅ cie āmbabalma-i, kuliṅgu naa cure-bei hiere. ¹³ Aa Diilongo suṅ duṅ hā *Moisi-i *āñjīnamma-i, āmbabalma naa suur tī hīema-na, ṅga āñjīnammaṅ ṅa na'a ma saa waa dumaṅo-na, Diilongo saa tuṅ kāṅ āmbabalma-i. ¹⁴ A ne da a doṅ Adāma bāaṅgu-na, a ji hi Moisi kūṅgu-i, kuliṅgu cie ku bāaṅgu-i, halle bamaṅ saa cāl Adāma temma-i a yagar Diilongo nuṅgu-i, ku taa ku wuo-ba.

Adāma-i baa *Koṅkortieṅo maṅ naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adāma guolaaya nelbiliba-i, Koṅkortieṅo jo ji migāaṅ-ba. ¹⁵ Adāma cālmuṅ sie gbāa fi baa Diilong-sāmma-i. Nelduṅ cālmuṅ maama-na kuliṅgu wuyaa nuṅmba bōi ninsoṅo, ṅga Diilongo hujarre temma si dii. Aa uṅ cie sāmma maṅ nelduṅ maama-na, Yesu-Kirsa maama-na, ma maaraa kufanṅgu-i aa ma bi hii nuṅmba bōi. ¹⁶ Aa Diilong-sāmmaṅ juṅ baa kumaṅ, kuuduṅgu sī baa nelduṅ cālmuṅ juṅ baa kumaṅ. Āmbabalma dieiṅ juṅ baa gēṅgeruṅ maṅ, gēṅgeruṅ faṅo juṅ baa Diilong-berru, a ne da iṅ cie āmbabalpepetieṅo maṅ, Diilongo cie hujarre yie u saa cāl-e. ¹⁷ Da kuṅ cālmuṅcieṅo diei maama-na kuliṅgu cie ku bāaṅgu-i ninsoṅo, bamaṅ siyaa Diilongo sāmma-i aa u ce-ba nelviimba u saa hūu bīṅkūṅgu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-diei cie ba da ba ce ba bāaṅgu-i ka hi hie?

¹⁸ Terieṅgu fanṅgu-na, nelduṅ āmbabalmaṅ cie Diilongo gāṅ baa nelbiliba-i hiere dumaa, nelduṅ āncenviima bi kuraa nelbiliba-i hiere dumei aa hiel-ba kuliṅgu-na. ¹⁹ Nelduṅo diei uṅ yagaraa Diilongo nuṅgu-i dumaa a ce nuṅmba bōi ce āmbabalmanciraamba, nelduṅo diei bi siyaa Diilongo nuṅgu-i dumei a ce nuṅmba bōi ce nelviimba Diilongo wulaa.

²⁰ Kumaṅ ṅaa *āñjīnamma-i, Diilongo hāa-ye baa-ma i die suṅ wuṅ i āmbabalma maaraaya cor. Ṅga i āmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diilong-hujarre maaraa-ma aa bir jāṛā. ²¹ Diilongo cie hujarre yie aa ce-ye nelviin miē i die da cicēlma maṅ sa tīeṅ dede-i Itieṅo-i Yesu-Kirsa barguṅ-i-na. A ce dumaṅo-na āmbabalmaṅ cie ma bāaṅgu-i baa nelkolle-i dumaa, Diilong-hujarre ce di bāaṅgu-i baa koṅkoro-i dumei.

I karaanu i-naa nuṅ baa āmbabalma-i

6 Kufanṅgu terieṅgu-na i gbāa cira niē? I saaya i cor baa āmbabalma-i Diilongo duṅ ce hujarre yie bōi wei? ² Ma'i sī! Ii dii ṅaa i kuu a karnu i-naa nuṅ baa āmbabalma-i, i ce niē gbāa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suṅ wuṅ miē maṅ *baatiseṅ hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ṅaa i kuu baa-yo'i wei? ⁴ Iṅ daa *batemu-i, kuu dii ṅaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fu-ure-yie baa-yo i To-i Diilongo duṅ sire-yie ṅaa uṅ siire fu-i dumaa baa u himma-i i die waa bāfelieṅ-nu. ⁵ Na saa da, da kuṅ i kuu kulduṅgu baa Kirsa-i, i ka bi sire

sireduṅma baa-yo. ⁶ Umanṅ duṅ ku, u kuraa āmbabalma nammu-na. Terieṅgu fanṅgu-na na saaya na suṅ wuṅ ba gbūu i cicuṅgu-i baa Kirsa-i a ko i balaṅgu-i a hūu-ye āmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuṅ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuṅ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuṅ Kirsaṅ siire hel kuomba hōlma-na, u sie tiraa ku; kuliṅgu sie tiraa gbāa ce bīṅkūṅgu yuṅ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure āmbabalma-i gbūla. Uṅ siire fiefie-i-na, u cāa Diilongo.

¹¹ Kuuduṅgu yaa baa namaa bi fere-i: Na gbīe na diima na hōmmu-na wuṅ na kuu a karnu na-naa nuṅ baa āmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cāa Diilongo.

¹² Terieṅgu fanṅgu-na, āmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaṅga nei a ce na ta na ce kumaṅ dōlaanuṅ-nei.

¹³ Baa na tiraa na nanna na fere na hā āmbabalma-i ma ce-na kōraaṅ namaa ta ma ce kuubabalaṅgu baa-na. Ṅga naṅ kuu aa sire waa cicēlma fiefie-i-na, yaṅga aa na hā Diilongo-i baa na fere u ce-na ānfafammanciraṅ namaa, tuṅ ce ānfafamma baa-na. ¹⁴ Naṅ yaṅ āñjīnamma-i aa cu Hujarrentieṅo huonṅ-nu, āmbabalma sie tiraa gbāa ce bīṅkūṅgu nei.

¹⁵ Ṅga iṅ yaṅ āñjīnamma-i aa cu Hujarrentieṅo huonṅ-nu, i ka cor tie ce āmbabalma-i wuṅ āñjīnamma sa tiraa ma ye dii i yuṅ-nu wei? Ma'i sī! ¹⁶ Na saa suṅ wuṅ da ṅ nanna ṅ fere hā nelieṅo ṅaa kōrieṅ nuṅ, a ta ṅ nu u nuṅgu-i, ṅ cie kutieṅo kōrieṅ nuṅ ninsoṅo wei? Ku gbāa waa ṅ naana ṅ fere hā āmbabalma, mafamma kā baa-ni kuliṅ-nu. Ku gbāa bi waa ṅ naana ṅ fere hā Diilongo ta ṅ nu u nuṅgu-i; kufanṅgu kā baa-ni viisīniṅ.

¹⁷ Ṅga yaṅ i tie jaal Diilongo-i: Namaa namaṅ āmbabalma naa ce-na kōraaṅ namaa, na yaṅ fiefie-i-na aa ta na nu Diilongo nuṅgu-i baa huṅga diei, aa sie baṅ waṅ mamaṅ baa-na. ¹⁸ Na hilaa āmbabalma kōrsīnnina a suur viisīnniṅ-kōrsīnniṅ. Kuu dii ṅaa na hielaa na naṅga āmbabalma cemma-na, na suuri kuuviinṅ-nu fiefie-i-na. ¹⁹ Na nelnulle gbīe baa-na ku'i cie mi bie nel daama-i da mi tagaaya pigāaṅ-na. Dīelūo-i-na, naṅ ṅa naa nanna na fere dumaa ṅaa kōraaṅ namaa a hā āmbabalma-i ta na ce kakarkuonṅo-i, a ji ce na pu baa Diilongo-i, naanaṅ na fere dumei fiefie-i-na na hā Diilongo-i, na ta na ce kuuviinṅgu a waa nelfafaṅ namaa.

²⁰ Āmbabalmaṅ ṅa naa ta na yaṅ-na huṅgu-na, na saa ta na yuure viisīnniṅ-maama. ²¹ Naṅ taa na ce kumaṅ ku huṅgu-na, na daa bige-i kuṅ? Ma sī nyuṅgo-i na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma kā baa nelieṅo kuliṅ-nu.

²² Ṅga fiefie-i-na, na kuraa āmbabalma nammu-na ta na cāa Diilongo. Naṅ daa kumaṅ kuṅ, ku yaa daaku: Na ciluṅ faa a saanu baa Diilong uṅ taaraṅ-yuṅ dumaa, aa na ka da cicēlma maṅ sa tīeṅ dede-i. ²³ Na saa da, āmbabalma pā ma tieṅo-i baa kuliṅgu, a ne da da ṅ waa Itieṅo-i Yesu-Kirsa horre-na, Diilongo hā-ni baa cicēlma maṅ sa tīeṅ dede-i gbāṅgbāṅ.

I karaanu i-naa nuṅ baa āñjīnamma-i

7 Tobinṅ namaa, mi suyaa miē na suṅ kuṅ wuṅ dumaa i hōlma-na. Na suyaa wuṅ nelieṅ nuṅ da ṅ waa cicēlma yaa-i ṅ saaya ṅ ta ṅ wuṅ hūmieṅa-i aṅ

saaya a wuc dumaa. ² Terienḡu faṅgu-na, casoṅo bɔɔ duɔ waa cicēlma, u sie gbāa hel ānsorre-na. Nga bɔɔ duɔ ku, bīṅkūṅgu sie gbāa bella-yuɔ ba ānsorre-na. ³ Duɔ yaṅ u bɔɔ-i cicēlma aa kā ka soṅ bibieṅo naṅ-na, u cālāa; u cie *fuocesīnni. Nga u bɔɔ duɔ ku, nelma sie gbāa yuu-yo; u gbāa soṅ bibieṅo naṅ-na aa u sie cāl. ⁴ Tobinḡ namaa, kuuduṅḡu yaa baa namaaṅo-i; naṅ kuu baa *Kirsai, kuu dii ḡaa na karaanu na-naa nuɔ baa *Moisi *āṅjīnamma-i. Na cie unḡ baṅ namaa. Umanḡ siire kuomba hɔlma-na, i cie fuɔ baṅ miemei die gbāa tie ce kumanḡ dɔlaanḡ Diilonḡo-i. ⁵ Inḡ waa tie ce kumanḡ dɔlaanḡ-yie, āṅjīnamma taa ma pigāṅ kumanḡ saa fa cemma. Da ma cira kumanḡ saa fa, i tie taara i ce ku yaa-i, a ne da ku yaa kāṅ baa-ye kuliṅḡu-na. ⁶ Nga fieṅie-i-na, inḡ kuu baa Kirsai, kuu dii ḡaa i karaanu i-naa nuɔ baa āṅjīnamma-i. Iyongḡ manḡ waa i gbeini-na, u karaa aa yaṅ-ye i ferēṅ nuɔ; i gbāa cāa Diilonḡo-i cāafelemma. I yaṅ cāacɔmma-i, Moisinḡ nyegāṅ manḡ, aa i tie nu *Diilonḡ-Yalle yaa wulaa-i.

Āṅjīnamma sīnni-i

⁷ Terienḡu faṅgu-na, i gbāa cira nie? Āṅjīnamma balaaṅ āmbabalma temma-i wei? Ma'i sī! Āṅjīnamma yaa cie mi suɔ āmbabalma-i. Kuɔ āṅjīnamma saa naa cira: «*Baa ce nenemunḡu-i*»†, mii naa saa suɔ wuc nenenemunḡu balaṅ. ⁸ Āmbabalma deraa āṅjīnamma yaa nuɔ-i a ce muɔṅo-i nenemuntierḡ muɔ. Āṅjīnḡ da ma' maa si dii, āmbabalma kure. ⁹ Dīelū-i-na, āṅjīnammḡ ḡa na'a ma saa waa, mi taa mi ce mi bāṅḡu-i; ḡa āṅjīnammḡ juɔ jo, āmbabalma yaa cieṅ ma bāṅḡu-i ¹⁰ aa muɔmi cer kure. Āṅjīnamma manḡ naa saaya ma kāyā-yie i tie ce i bāṅḡu-i, ma birii yaṅ aa kɔsuɔṅ muɔṅo-i. ¹¹ Āmbabalma deraa āṅjīnamma yaa nuɔ-i a tāal-mi kɔsuɔṅ-mi. ¹² Āṅjīnamma famma ferē-i Diilonḡ-maama, ma hūmienḡa-i Diilonḡ-waṅḡa. A vii aa tiraa fa. ¹³ Bīṅkū-fafaṅḡu gbāa jo baa mei kɔsuɔma-i wei? Ku sie gbāa! Āmbabalma yaa juɔ baa-ma. Ma cieṅ bīṅkūfafaṅḡu yaa nuɔ-i a kɔsuɔṅ-mi da ma pigāṅ ma balaṅḡu-i baa ma hɔdorre-i.

Āmbabalma taa yaṅḡa nelbilongḡ-na

¹⁴ I suyaa wuc *āṅjīnamma hilaa Diilonḡ wulaa, a ne da muɔṅo-i nelbilogbāṅgbālāṅ muɔ, aa āmbabalma tiraa ta yaṅḡa mie. ¹⁵ Mi sa suɔ miṅ cerḡ kumanḡ: Miṅ taaraṅ kumanḡ mi sa ce kufaṅḡu, kumanḡ sa dɔlaa-miṅ mi bir mi ce ku yaa-i. ¹⁶ Mi suyaa wuc miṅ cerḡ kumanḡ ku saa fa. Terienḡu faṅgu-na mi suyaa wuc āṅjīnamma faa. ¹⁷ A ce dumaṅḡo-na ku pigāṅ wuc mei maacemma sī mafamma-i; āmbabalma manḡ mi huɔṅḡa-na, mafamma maacemma'i. ¹⁸ Kumanḡ cie mi waṅ-ma du-maṅḡo-na, mi suyaa wuc ānfafamma si dii mi kusūṅḡu-na. Mi nie da ānfafamma cemmanḡ-nuonḡu dii-mie, ḡa ma cemmanḡ-ḡiṅḡu yaa hie? ¹⁹ Miṅ taaraṅ ānfafamma manḡ, mi sa ce mafamma; miṅ'a mi sa

† Helmanḡ-sebe (Exode) 20.17; Āṅjīnamma tiyemmanḡ-sebe (Deutéronome) 5.17

taara āmbabalma manḡ, mi ce ma yaa-i. ²⁰ Da mi ta mi ce kumanḡ mi sa taara-kuɔ, mei maacemma sī mafamma-i; āmbabalma manḡ mi huɔṅḡa-na, mafamma maacemma'i.

²¹ Fieṅie-i-na, mi suyaa kumanḡ dii-mie: Da mi ta mi taara mi ce ānfafamma-i, āmbabalma yaa bir ta yaṅḡa. ²² Mi huɔṅḡa-na, Diilonḡ-āṅjīnamma dɔlnu-mie. ²³ Nga mi nie da nelma namma'i dii ta ma ḡāṅ baa manḡ dɔlaa-miṅ mi huɔṅḡa-na. Ma cie āmbabalma ta yaṅḡa mie, a ce mi ta mi hel mi ce ma yaa-i. ²⁴ Mei sūlḡ daama fuɔ! Ma kā baa muɔmei daami da ma ka kɔsuɔṅ-mi, hai ka hūu-mi? ²⁵ Mi jaal Diilonḡo yaa Itienḡo-i Yesu-Kirsai maama-na, u yaa hūyāa-mi.

Mi gbāa cira: Muɔ fuɔ, mi siyaa Diilonḡo āṅjīnamma-i, ma dɔlnu-mie, ḡa mi kusūṅḡ-maama ce mi ta mi cu āmbabalmanḡ-huonḡ-nu.

I yunni dii Diilonḡ-Yalle nammu-na

8 Fieṅie-i-na fuɔ! Bamanḡ suurii Yesu-Kirsai horre-na, Diilonḡo sie ka ḡāṅ baa-ba. ² Bige-i cie mi waṅ-ma dumaṅḡo-na? *Diilonḡ-Yalle ḡiṅḡu manḡ hāṅḡ-yeṅ nin-soṅ-cicēlma-i Yesu-Kirsai horre-na, u kuraa-ye āmbabalma nammu-na baa kuliṅḡu bi nammu-na. ³ *Moisi *āṅjīnamma saa waa ma gbāa ce mafamma-i. Nelbiliebba nayusīnni yaa naa ce ku ta ku yar āṅjīnamma-i. Kumanḡ yaraa āṅjīnamma-i, Diilonḡo cie u Bieṅo ce-ku: U saṅḡo u jo āmbabalmanciraṅ mie temma, a ji bāl baa āmbabalma-i nelbilierḡ mie i hɔlma-na. U cie dumei a kure-mei. ⁴ Mie manḡ yaṅ i kusūṅḡ-maama-i aa tie ce Diilonḡ-Yalle kusūṅḡu, Diilonḡo cie mafamma-i i die gbāa tie wuc āṅjīnamma-i manḡ saaya ma wuc dumaa. ⁵ Bamanḡ cieṅ ba ferēṅ kusūṅḡ-maama-i, ba yii baa kumanḡ dɔlaanḡ-bei. A ne da bamanḡ cieṅ Diilonḡ-Yalle kusūṅḡu-i, ba yii baa kumanḡ dɔlaanḡ Diilonḡ-Yalle. ⁶ Da ḡ ta ḡ yii baa naṅ kusūṅḡ-maama yonḡ, ma kā baa-ni kɔsuɔma-na; ḡa da ḡ ta ḡ yii baa kumanḡ dɔlaanḡ Diilonḡ-Yalle-i, ku kā baa-ni cicēlma-na baa hɔfēllenḡ. ⁷ Bamanḡ hɔmmu-i yuu baa bafamba ferēṅ kusūṅḡ-maama yonḡ, kutaamba-i Diilonḡ-bigāaraamba; ba sa sie Diilonḡo wulaa aa ba sie gbāa sie u wulaa. ⁸ Bamanḡ yaṅ ba kusūṅḡ-maama ta yaṅḡa bei, ba sie gbāa ce bīṅkūṅgu hel Diilonḡo yufellenḡ. ⁹ Nga namaaṅo-i, Diilonḡ-Yallenḡ yeṅ na hɔmmu-na, na sa ce na kusūṅḡ-maama. Diilonḡ-Yallenḡ taaraṅ kumanḡ, na ce ku yaa-i. *Kirsai Yal da die di sī umanḡ nuɔ-i, kutienḡo-i Kirsai wuonḡo sī. ¹⁰ A ne da da kuɔ Kirsai dii na hɔmmu-na, Diilonḡo cie-na nelviiṅ namaa, a ce dumaṅḡo-na u Yalle hāa-na cicēlma manḡ sa tieṅ dede-i. Āmbabalma ka ce na ku banamba temma-i, ¹¹ ḡa umanḡ siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na, u Yallenḡ yeṅ baa-na, u ka bi sire namaaṅo-i baa-de. ¹² Terienḡu faṅgu-na tobinḡ namaa, cēmelle dii-yie. Nga cēmelle manḡ dii-yie di yaa daade: I yaṅ i kusūṅḡ-maama-i aa i tie ce kumanḡ dɔlaanḡ Diilonḡ-Yalle yaa-i. ¹³ Na saa da, da na ta na ce kumanḡ dɔlaanḡ-nei, na ka kɔsuɔṅ na ferē. Nga da na yaṅ Diilonḡ-Yalle kāyā-nei na hiel na gboluonḡu kuubabalaṅḡu cemma-na, na ka da cicēlma manḡ sa tieṅ dede-i.

Diilonj-Yalle ce-ye Diilonj-bisälj mie

¹⁴ Baman yaan *Diilonj-Yalle ta ba yaan-na hiere, Diilonj-bisälmba. ¹⁵ Kumanj cie mi wanj-ma dumaano-na, nanj daa Diilonj-Yalle manj, di sa ce-na kraan namaa, a ce na ta na kälä; nga di ce-na Diilonj-bisälj namaa, a ce i tie gbä i bï Diilonjo-i «Baba!» ¹⁶ Diilonj-Yalle fande fere yaa fiëj i hõmmu-i a pigãan-ye wuc Diilonj-bisälj mie. ¹⁷ Aa in yey Diilonj-bisälj mie, u ciilungu vii miemei; i ka wuo-ku baa i-naa baa *Kirsai-i. In muliëj baa-yo, i ka bi ce i bãangu-i baa-yo u yuntesinni-na.

¹⁸ Mi suyaa mie in cej muliëma manj nyungo-i-na, ma sie gbäa fi baa in ka ce i bãangu-i dumaa bisinu-i-na. ¹⁹ Na saa da, Diilonj-bisälmba sinnij ka suc yijngu manj nu-i, hïemanj-niini-i hiere ni niya yijngu fangu himma-i. ²⁰ Hïemanj-niini-i hiere ni naa yungu, aa ni nagãj-na sï, Diilonjo yaa cie-ni dumaano-na. Mafammanj fie ce, kuu dii nga ku cii nga ku saa künna. ²¹ Yijngu dii baa yijngu, Diilonjo ka hũu-ni gucyuc nammu-na ni waa ni ferëj nu Diilonj-bisälj temma, ta ni ce ni bãangu-i. ²² I suyaa kerre wuc ji hi baa nyungo, hïemanj-niini-i hiere ni gbu ni birej aa ta ni cufal nga kusungu bilaa ciejo. ²³ Aa ni'i sï yonj, Diilonj-bisälj mie i bi birej dii cicaara. Diilonjo hãa-ye u Yalle-i i die suc wuc uij pãa nuju manj, u ka ce-ku. I cie Diilonjo duc hãa-ye Diilonj-bisälmba munyerammu-i a kor-e muliëma-na hiere gbula. ²⁴ I kuraa, nga i hïj korokoro fanj taalungu yonj. Ninj hïj kumanj taalungu-i, da nj da-ku, nj sie gbäa tiraa ta nj hïj ku taalungu-i. Hai molojo'i daa bïjkungu dede aa tiraa cor tuu hïj ku taalungu-i? ²⁵ Nga ninj hïj kumanj taalungu-i, da nj'a nj sa da ku yufelle, nj da nj fie nj huõnga-i ta nj cie-ku.

²⁶ A naara kufangu-i, kuj nuul-ey dumaano-na, Diilonj-Yalle bi käyã-ye. Na saa da, i sa suc kumanj saaya cãrãmma Diilonjo wulaa. Nga Diilonj-Yalle fande fere yaa gbuu di birej di cãrã Diilonjo-i di hã-ye. Dinj birej baa manj, ma sie gbäa hel neliej nuj-nu. ²⁷ Diilonj uij suc nuõmba kusunj-maama-i dumaano-na, u suc u Yallej cãrãj kumanj u wulaa. Diilonj uij taaranj kumanj, u Yalle cãrã ku yaa-i u wulaa di hã u baamba-i. ²⁸ I suyaa wuc Diilonjo maamanj dõlnu bamanj, uij bië bamanj a saanu baa uij yieraaya-mei dumaa, weima-i hiere ma fa ba maama. ²⁹ Kumanj cie mi wanj-ma dumaano-na, Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nu-i dii ku domma-na, u cie ba yaa da ba ce u Biejo nabieraamba a ce u Biejo duc da hãmba bõi. ³⁰ U yufellenj hilaa bamanj nu-i dii ku domma-na, u bië ba yaa-i pie-ba u caanj-nu. Aa uij bië bamanj, u cie ba yaa-i nelviimba. Aa uij cie bamanj nelviimba-i, u cie ba yaa da ba ce ba bãangu-i baa u Biejo-i.

Diilonj-nelyulmu temma si dii

³¹ I gbäa tiraa naara hama-i? Diilonj duc gbãj waa baa-ye tï, hai gbäa biëna i maama-i? ³² U saa nyaayã fuc ferëj Biejo-i; u hãa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce nie aa u sie hã-ye bïmbïnni-i hiere a naara u Biejo-i? ³³ Diilonjo yufellenj hilaa bamanj nu-i, hai

molojo'i gbäa cãl-ba? Diilonj fuc fere wuc ba saa cãl, ³⁴ hai gbäa cira ba cãläa? Yesu-Kirsa yaa kuu i sõlaangu-i, aa ku'i sï yonj; u siire ka waa Diilonjo caangu-na tuu cãrã Diilonjo-i u hã-ye. Teriëngu fangu-na molo sie gbäa cãl-e. ³⁵ I maamanj dõlnu *Kirsai-i dumaa, bige-i gbäa bõrõ-ye baa-yo? Muliëma sie gbäa, sũlma sie gbäa, yaahuolo sie gbäa, nyulmu sie gbäa, naalu sie gbäa, bãani sie gbäa, kulijngu sie bi gbäa.

³⁶ Naa manj nyegãanj dumaa Diilonj-nelma-na wuc:

«*Itie, nanj maama-na, cuo duc kaal, kulijngu hũj ku cu-ye dumaa ka nanj bãangu-i.*

Ba hõmmu donj baa-ye mu cor:

Ba ce-ye nga banj kãnj baa tũlmba manj da ba ka ko-ba banj cej-banj dumaa.»†

Mie ii bi dii dumei i muntienammu-na.

³⁷ Nga mafammanj fie ma ce, i maamanj dõlnu umanj, u ce ma ta ma tie mie maama'i nu-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa mie Diilonj uij dõlaa-ye dumaa, bïjkungu sie gbäa bõrõ-ye baa-yo. Kulijngu sie gbäa, cicëlma sie bi gbäa, *dõrõpõrõbiëma sie gbäa, *jïn-abaa-ba sie bi gbäa, isuõtaamba sie gbäa, nyungo ku weima sie gbäa, bisinj ku weima sie bi gbäa, himma sie gbäa, ³⁹ dõr-niini sie gbäa, hïemanj-niini sie bi gbäa. Diilonj uij pigãanj-ye uij dõlaa-ye dumaa Itiejo-i Yesu-Kirsa jomma-na, ku bïjkungu si dii kumanj gbäa bõrõ-ye baa-yo.

Diilonj uij hielaa u yufelle bamanj nu-i

9 Mucjo-i *Kirsai wucjo muu, a ce dumaano-na minj ka wanj manj coima sï; ninsonjo yaa-i. *Diilonj-Yalle ce mi ta mi suc-ma mi huõnga-na wuc mi wanj ninsonjo. ² Minj taaranj mi wanj manj ma yaa daama: Mi huõnga si dii huõnga, ma gbu ma kukul-mi. ³ Ku Diilonjo naa gãnj baa mucmei aa hiel mi nuju-i Kirsa horre-na aa cer yanj mi nellenj-tobimba-i, kuu naa dõlnu-mie yanj. ⁴ Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahel-baamba-i. Diilonjo cie ba yaa-i u bisälmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisinni-i baa ba yaa-i, u hãa ba yaa u *ãnjïnamma-i, u pigãanj ba yaa ba ta ba buol-o, u pãa nuju-i baa ba yaa-i. ⁵ Bafamba bïncuõmba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsinni-na, Kirsa manj bïmbïnni-i hiere ni yungu-na, u bïncuõmba yaa bafamba-i. Kirsa-i Diilonjo, u gbïë baa gbeliëma hõnni manj jonj. Ma cie!

⁶ Nga banja ba saa hũu Kirsa maama-i, ku pigãanj wuc Diilonj-nupãlle cie gbãngbãnj wei? Ku'i sï! Na saa da, Isirahel-baamba-i hiere, ba hierojo sï Isirahel-baamba Diilonjo wulaa; ⁷ aa *Abiramu bisälmba-i hiere, ba hierojo sï Abiramu bisälj-kireija. Hama-i nu-i? Diilonjo gbïë Abiramu-i wuc: «*Minj pãa nuju manj baa-ni wuc mi ka hã-ni huõngu, *Isaki yaa ka hã-ni baa huõngu fangu-i.*»†¹⁸ U taara u cira wuc Abiramanj huõnj bisälmba manj hiere fuc homma-i, Diilonjo sa kãnj-ba Abiramu bisälmba. Nga uij pãa nuju-i aa hã-yo bamanj, u kãnj ba yaa-i Abiramu bisälmba-i. ⁹ Diilonjo pãa nuju-i baa-yo wuc: «*Mi ka bir jo belle manj juõnj fiefie ku temma-i, huõngu fangu-na, Sara ka da bepõljo.*»‡

† *Gbeliëmanj-nalãangu (Psaume) 44.23* †† *Miwaano jïnammanj-sebe (Genëse) 21.12*

¹⁰ Aa u'i sī yonj. Erebeke bi daa pīebaa baa i bīncōiŋo-i Isaki-i. ¹¹ Bisālŋ daaba saa naa hi hoŋ yogo, ba saa naa ce kuufafaanŋu dede, ba saa naa bi ce kuubabalaanŋu dede. Nga Diilonŋ hiel nuɔmba-i fuɔ hielma. ¹² Wuɔ gbē Erebeke-i wuɔ: «*Βερομολŋo ka tuɔ cāa hāaŋo-i.*»[†] U cie mafamma-i duɔ pigāaŋ wuɔ u sa ne moloŋo āncemma aa hiel-o, nga u nyaanu fuɔ fereŋ nuŋ-āndaanŋu. ¹³ Ma bi nyegāaŋ dumei wuɔ: «**Yakɔbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakɔbu yaa nuɔ-i.*»^{††}

Diilonŋo yufelle bi hilaa banamba-na

¹⁴ Terienŋu faŋgu-na, i gbāa cira nie? Diilonŋo maacemma saa fa wei? Ku'i sī! ¹⁵ U gbaraa-ma baa *Moisi-i wuɔ: «*Da mi ta mi taara mi ce hujarre umarj nuɔ-i, mi ce-yuɔ. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umarj, mi bi ce baa-yo.*»^{†16} Diilonŋo sa ne ŋ huɔŋga, u sa bi ne ŋ āncemma. U ne u hujarre yonj. ¹⁷ Diilonŋ-nelmarj-sebe-i-na, Diilonŋo gbē Esipi jāmātiŋi-i wuɔ: «*Mi cie-ni jāmātiŋi nuɔ da mi pigāaŋ-ni mi fŋŋgūɔ-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.*»^{††18} Terienŋu faŋgu-na, Diilonŋo duɔ tuɔ taara u ce hujarre umarj nuɔ-i, u ce. Duɔ bi tuɔ taara u naara kuanŋu ānyagarma marj nuɔ-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbē-mi wuɔ: «*Bige-i cie Diilonŋo tiraa tuɔ cāl-e? Hai moloŋo-i gbāa cie Diilonŋo-i u huɔya-maama cemma-na?*» ²⁰ Naŋ hilaa hie, nuɔni marj nelbilonŋ nuɔ, aa ta ŋ fanu baa Diilonŋo-i? Bireŋga gbāa gbē ka matienŋo-i wuɔ: «*Bige-i cie ŋ ma-mi dumandē-i?*» ²¹ Kumanŋ da ku dɔlnu bitomarāŋo-i u ma ku yaa-i baa u yemaanŋu-i. Da ku dɔlnu-yuɔ u ma sukpekpellunŋ-bituonŋu, da ku bi dɔlnu-yuɔ u ma sudɔdɔllunŋ-bituonŋu baa yemaduɔŋgu faŋgu-i.

²² Bamarj duɔ Diilonŋo huɔŋga-i, bamarj gbē kɔsuɔ-ma-i, Diilonŋo duɔ tiera ba nuonŋu-i duɔ ji pigāaŋ-ba u jāyāmma-i baa u fŋŋgūɔ-i yiinŋu nanŋu, nan'a nie? ²³ Aa uŋ cie hujarre-i bamarj nuɔ-i, uŋ tigiinŋ bamarj dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba bāanŋu-i baa-yo, duɔ ce baa-ba ceŋ daama temma-i, a pigāaŋ wuɔ hujantienŋo, nan'a nie? ²⁴ Uŋ bīe miē marj *Yuifubaa-ba hɔlma-na baa *nieraamba bi hɔlma-na hiere, u cie baa miēmei, u saa ce baa Yuifubaa yonj. ²⁵ U waanŋ ma yaa-i Ose sebe-i-na wuɔ:

«*Bamarj saa waa mi baamba, mi ka ce-ba mi baamba. Bamarj maama-i saa ta ma dɔl-minŋ, mi ka ta mi ku ba maama-na ŋaa nelienŋo baa u dɔrŋo.*

²⁶ *Aa banŋ ŋa naa gbē nuɔmba-i terni marj nuɔ-i wuɔ mei baamba sī,*

kufanŋu terni-na, ba ka ta ba bī-ba Cicēlmantienŋo bisāimba.»^{††}

²⁷ *Isayi bi waanŋ *Isirahel-baamba maama wuɔ: «*Halle da ku fie'a Isirahel-baamba ka ciinu nie nie, ba da-ba-diei ka kor-bei yonj,*²⁸ *kerē Itienŋ uŋ waanŋ mamarj nelbiliemba kūŋgu-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-*

ma pāmpāŋ.»^{††29} Isayi duɔŋo faŋo naa bi wuɔya waŋ-ma wuɔ:

«*Kuɔ Dombuɔ saa naa yanŋ huonŋu hā-ye, ii naa gbuo hiere ŋaa Sodɔmutaambaŋ gbuyaa du-maa.*

Mamarj daa Gomɔrtaamba-i maa naa bi da-ye.»^{†††}

Viisīnni da Diilonŋ-na, ni sa da ānjīnamma-na

³⁰ Inŋ taaranŋ i waŋ mamarj ma yaa daama: *Nieraamba marj saa ta ba wuɔ *ānjīnamma-i da ba da viisīnni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni danŋ hama-i temma-i? Banŋ haa ba nanŋga-i *Kirsai-na ku'i cie ba da-ni. ³¹ A ne da *Isirahel-baamba famba marj taa ba wuɔ ānjīnamma-i da ba da-ni, ba saa gbāa da-ni. ³² Bige-i cie ba saa gbāa da-ni? Ba saa haa ba nanŋga Kirsai-na taara-nie, ba taaraaya-nie baa ba ciluɔ, ku'i cie ba saa gbāa da-ni. Ba kāa ka tisīŋ ba fere tāmpēlle ³ marj malāanŋ nuɔmba-i.

³³ Diilonŋ uŋ waanŋ dimarj maama-i u sebe-i-na wuɔ:

«*Mi ka jīna tāmpēlle *Sinyɔ-i-na, nuɔmba ka ta ba tisīŋ ba fere die.*

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

Nga umarj duɔ haa u nanŋga die, u yaanŋa sie ture.»^{††}

10 Tobinŋ namaa, mamarj yuu mi huɔŋga-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cārā ku yaa Diilonŋo wulaa mi hā-ba. ² Coima saa fa: Ba hinu pāama baa Diilonŋ-kūŋgu-i, nga ba saa suɔ hūmefafalle-i. ³ Nelienŋ nuɔ ninŋ saaya ŋ ce kumanŋ Diilonŋo tuɔ kāŋ-ni nelviinŋ nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fereŋ cemma. A ce dumaanŋo-na, Diilonŋ uŋ cie kumanŋ duɔ gbāa ce-ye nelviinŋ miē, ba saa sie-ku. ⁴ A ne da *Kirsai yaa juɔ ji baal *Moisi *ānjīnamma-i. U cie mafamma-i kumanŋ ka ce bamarj da ba haa ba nanŋga-i yuɔ Diilonŋo tuɔ kāŋ-ba nelviimba.

⁵ Na saa da, umarj taaraayanŋ viisīnni-i ānjīnamma barguɔ-i-na, Moisiŋ waanŋ mamarj ku kūŋgu-na, ma yaa daama wuɔ: «*Umarj duɔ gbāa wuɔ ānjīnamma hūmienŋa-i hiere, a ka kor-o.*»^{††6} Nga umarj hūyāa Diilonŋ-maama-i duɔ taara viisīnni-i, mamarj waanŋ baa-yo ma yaa daama wuɔ: «*Baa cira: <Hai ka nyugūŋ dɔrɔ-i-na ka bī Kirsai-i?>* ⁷ Baa bi tiraa ŋ cira: <Hai ka suur hīe-ma-na ka sire Kirsai-i?>» ⁸ Ma nyegāaŋ wuɔ: «*Diilonŋ-nelma dii ŋ caanŋu-na; maa dii ŋ nunŋu-na, maa dii ŋ huɔŋga-na.*»^{††} Ma ciera wuɔ na hūu Diilonŋ-maama-i. I wuɔra i waŋ ma yaa-i baa nuɔmba-i. ⁹ Na saa da, da ŋ puur ŋ nunŋu-i a waŋ-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itienŋo-i, aa hūu-ma hīŋ wuɔ Diilonŋo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ŋ ka kor. ¹⁰ Da ŋ hūu-ma hīŋ, Diilonŋo tuɔ kāŋ-ni nelviinŋ nuɔ. Da ŋ puur ŋ nunŋu-i a waŋ-ma, Diilonŋo kor-ni. ¹¹ Na saa da, Diilonŋ-nelma ciera wuɔ: «*Umarj duɔ haa u nanŋga yuɔ, kutienŋo yaanŋa sie ture.*»^{††12} A ce dumaanŋo-na Yuifubaa-ba-i baa *nieraamba-i kuuduɔŋgu yaa-i; bīŋkūŋgu saa bɔrɔ-bei.

††† Isayi (Ésaie) 10.22-23 ††† Isayi (Ésaie) 1.9. Mamarj daa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i ku da Miwaanŋo jīnammārj-sebe-i-na (Genèse) 19.23-28. § TĀMPĒLLE MARJ MALĀANŋ NUɔMBA-I: Ba gbē Yesu yaa-i. Nienŋ Pier die. 2.4.8. † Nienŋ 10.11; Isayi sebe-i-na (Ésaie) 8.14; 28.16; Pier die. 2.6-8. ††† Buolmarj-sebe (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 ††† Ānjīnamma tiyemmarj-sebe (Deutéronome) 30.12-14 ††† Isayi (Ésaie) 28.16

† Miwaanŋo jīnammārj-sebe (Genèse) 18.10 † Miwaanŋo jīnammārj-sebe (Genèse) 25.23 †† Malaki (Malachie) 1.2-3 † Helmarj-sebe (Exode) 33.19 †† Helmarj-sebe (Exode) 9.16 †† Ose (Osée) 2.1,25

Yunteduwoŋo'i yieŋ ba yuŋ-nu hiere tuɔ ce ɔnfafamma-i bamaŋ muyaan ba natiɛŋa yuɔ. ¹³ Njaa maŋ nyegãan duma Diilon-nelma-na wuɔ: «*Umaŋ duɔ muo u natiɛŋa Itieŋo-na, u ka kor-o.*»¹⁴ Njaa da ba saa haa ba nanŋa yuɔ, ba ka ce nie gbãa muo ba natiɛŋa yuɔ? Aa da ba saa nu u maama-i, ba ka ce nie gbãa haa ba nanŋa yuɔ? Aa moloŋ duɔ uu si dii duɔ tuɔ waŋ u nelma-i, ba ka ce nie gbãa nu-ma? ¹⁵ Aa moloŋ duɔ saa puɔr ma yerreŋ, ma ka ce nie gbãa waŋ? Ma waan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Bamaŋ juɔŋ baa neldɔɔɔlma-i, ba jomma sa suɔ aa fɛ huɔŋga.*»¹⁶ Njaa nuɔmba-i hiere ba saa sie *Neldɔɔɔlma-i. *Isayi waan-ma wuɔ: «*Itie, iŋ waŋ nelma maŋ, ŋ daa hai hũyãa-ma?*»¹⁷ Terieŋgu faŋgu-na, Kirsa nelma numma yaa juɔŋ baa ma hũuma-i.

¹⁸ Yaan mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diilon-nelma ciera wuɔ:

«*Ba nelma gbuyaa hĩema-i hiere.*

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i nileiŋa-na hiere ka saa.»[†]

¹⁹ Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambaŋ nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaanŋa-i wei? Ma yaanŋa suyaa! Moisi yaa waan-ma d'feluɔ wuɔ: «*Diilonŋo ciera:*

«*Nan'a na sa kãŋ bamaŋ wuɔ nieraamba, mi ka ce na ta na ce yelma bei.*

Mi ka ce na hɔmmu du baa bamaŋ sa suyaan bĩŋkũŋgu.»[‡]

²⁰ Aa Isayi daa holle cira: «*Diilonŋo ciera:*

«*Bamaŋ saa ta ba taara-mie, ba daa-mi.*

Bamaŋ saa ta ba yuu-mi baa weima, mi caraaya ba yaa-i.»^{‡‡}

²¹ Njaa kumaŋ njaa Isirahel-baamba kũŋgu-i, Diilonŋo ciera:

«*Bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i mi bĩ mi baamba-i, ŋga ba sa sie-mi.*

Ba sa nu mi nuŋgu-i aa tiraa pu bubuɔsĩnni baa-mi.»^{‡‡}

Diilonŋo saa cĩna Isirahel-baamba-i

11 Terieŋgu faŋgu-na, yaan mi yuu-na: Diilonŋo cĩnaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa cĩna-bei. Mei fere-i Isirahel nellen-wuon muɔ, *Abiramu hãayẽlŋ muɔ aa *Bensaamie dũŋ-wuon muɔ. ² Diilonŋ u yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, u sie gbãa cĩna-bei. *Eliŋ muyaa u natiɛŋa Diilonŋo-na Isirahel-baamba maama-na kusuoŋ-nu Diilon-nelma-na, ma sĩ na suɔ ku terieŋgu-i ke? ³ U ciera wuɔ: «*Itie, ba kuɔ ŋ *pɔpɔrbiamba-i aa muonu mumbuolmuŋterni-i. Muɔmei tĩyãa mi diei ŋ huonŋu-na, ŋga baa dii ta ba taara-mie baa komma.*»⁴ Uŋ waan mafamma-i Diilonŋo siyaa-yo baa hama-i? U ciera wuɔ: «*N saa tĩe ŋ diei! Nuɔmba neifiɛŋa siei nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jĩnamma-na, kutaamba saa pigen dede Baa[†] yaanŋa-na.*»^{††5} Kuubiduɔŋ daaku yaa nyuŋgo ku bãanŋu-na:

Diilonŋ uŋ fiela celle-baamba maŋ Isirahel-baamba-na, baa dii yogo. ⁶ U cie baa-ba aa fiela-ba, u saa ne ba maacemma. Kuɔ uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u cie baa-ba.

⁷ Ku yuŋgu yaa daaku wuɔ Isirahel-baambaŋ taa ba taara kumaŋ, ba saa da-ku; Diilonŋ uŋ fiela bamaŋ bei, ba'i daa-ku yon. Ba boluonŋu cie ɔnyagarmantaamba ⁸ njaa maŋ nyegãan duma Diilon-nelma-na wuɔ: «*Ji hi baa nyuŋgo Diilonŋo cie ba hɔmmu ku aa yan-ba, aa cu ba yammu-i, aa suuye ba tũnni-i ba sa nu baa-ni.*»⁹ *Davidi bi ciera wuɔ:

«*Ban wuo niidɔɔɔlmi maŋ,*

mi taara Diilonŋo ce-ni njaa kollu a bel-ba,

u ce-ni njaa juɔŋgo a cure-bei,

u ce ni yaa u sɔɔɔlnu ba gbeini-i a suu ba ɔmbabalma sɔlaanŋu-i.

¹⁰ *Mi taara u yir-ba, ba baa tiraa ta ba da baa ba yu-fiɛŋa-i.*

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gbãa ciir wuɔ baa-yo.»^{††}

¹¹ Yaan mi yuu-na: Isirahel-baambaŋ tisãan ba fere a cii, ba ka pãŋ tĩe dii hĩema-na wei? Ba sie pãŋ tĩe dii. Ba cãlmuɔ birii yan aa kãyã *nieraamba kor. A ce du-maano-na, Isirahel-baamba ka ta ba ce yelma bei. ¹² Da kuɔ ba cãlmuɔ cie ɔnfafamma nelbiliemba-na, da kuɔ ba ciima kãyã nieraamba-i, da ba sire, ku ka kãyã nelbiliemba-i ka hi hie?

Nieraamba kormanŋ-kũŋgu-i

¹³ Fiefie-i mi nelma vii *nieraan namei. Namaa namaŋ *Isirahel-baan namaa sĩ, Diilonŋo puɔraa-mi namaa hɔlma yaa nuɔ-i. Mi maacemma sa suɔ aa dɔlnu-mie. ¹⁴ Mi bi ce kufanŋu-i da mi ce mi nellen-tobimba-i yelman-taamba a gbãa da mi kor banamba bei. ¹⁵ Na saa da, Diilonŋ uŋ ciela-ba kɔtuɔŋgu, ku cie fuɔ baa nieraamba-i ba suurnu ba-naa. Duɔ ji sie ba pie-yo, kufanŋu ka waa nie nie? Ku ka waa njaa ba kuu aa sire.

¹⁶ Na saa da, da ŋ pã d'felãmma-i hã Diilonŋo-i, ŋ d'fĩmma-i hiere ma cie Diilonŋo-maama. Da ŋ pã tibikãalmba-i hã Diilonŋo-i, tibinegemmu-i hiere mu cie Diilonŋo-muumu. ¹⁷ Isirahel-baamba dii njaa cĩŋ-tibiŋgu aa nieraan namaano-i na waa njaa hĩeŋ-tibiŋgu. Diilonŋo karaa cĩŋ-tibiŋgu negemmu nammu nanna, aa bie hĩeŋ-tibiŋgu negemmu gbo mu fonni-na. Cĩŋ-tibiŋgu negemmuŋ dan tibiyɔmma maŋ, namaa na bi da maaduɔma famma yaa-i, aa ma hel hiere kaasiduɔŋ daani yaa nuɔ-i. ¹⁸ Kufanŋu terieŋgu-na, baa na nye ban karaa negemmu maŋ. Na ce nie aa nye-mu?

Negenŋa sa tũu kaasĩnni, njaa kaasĩnni'i tũyãan negenŋa! ¹⁹ Unaa gbãa bi cira: «*Diilonŋo karaa negemmu fammu-i aa dii muɔmei mu fuonŋu-na.*» ²⁰ U waan ninsonŋo, njaa kumaŋ cie Diilonŋo kar-mu, ku yaa daaku: Mu saa haa mu nanŋa yuɔ ku'i cie u kar-mu halaŋ-mu. Nuonŋ haa ŋ nanŋa-i yuɔ ku'i cie u dii-ni mu fuonŋu-na. Yan aa ŋ nanna bombolma-i aa ŋ ta ŋ kãalã Diilonŋo-i. ²¹ Diilonŋo duɔ kar cĩŋ-tibiŋgu negemmu-i nanna, bige-i

† Yowel (Joël) 3.5 †† Isayi (Ésaïe) 52.7 †† Isayi (Ésaïe) 53.1 †† Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 19.5 †† Ænjĩnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 32.21 ††† Isayi (Ésaïe) 65.1 ††† Isayi (Ésaïe) 65.2 § Jãmatigi ba sebediãlãŋo (1 Rois) 19.10, 14 §† BAAL: Tĩŋgu nan yerre-i dumaano-na. §†† Jãmatigi ba sebediãlãŋo (1 Rois) 19.18

§† Ænjĩnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaïe) 6.10; 29.10 §†† Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 69.23-24

gbāa cie-yo hīeṅ-tibiingū muumu karma-na? ²² Nj saa da, Diilongo pigāaṅ u fafaaṅgu-i baa u hōdorre-i pigāaṅ daama temma yaa-i: U huōṅga doṅ baa bamaṅ naana u hūmelle-i aa fa baa nuōni maṅ nyaarāa-yuō. Da ṅ bi nanna-yuō, u bi kar-ni nanna cīiṅ-negemmu temma. ²³ Aa Isirahel-baaṅ da ba nanna ba ānyagarma-i, Diilongo ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fīṅgūō dii-yuō u duō ce-ma. ²⁴ Nuōṅo-i, naṅ waa hīeṅ-tibiin-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni cīiṅ-tibiin-nu; mafaṅ da ma saa yar Diilongo-i, cīiṅ-tibiinṅu fereṅ negemmu gbomma ce nie gbāa yar-o?

Isirahel-baamba komaṅ-kūṅgu-i

²⁵ Tobin namaa, mi taara na suō Diilongo kusūṅgu-i, ku yaa na ka suō wuō na nelulle gbīe baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayā ba fere. A ce dumaṅo-na Diilongo yaṅ-ba tuō cie *nieraamba maṅ dii da ba kor hiere, ba kor aa u suō kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumei ṅaa maṅ nyegāaṅ dumaṅ wuō:

«Kōṅkortieṅo ka hel *Sinyo;

u ka hiel *Yakōbu hāyēlmba-i ānyagarma-na.

²⁷ *Mi ka hur ba āmbabalma-i halar-ma bei aa bel *to-bisīnni baa-ba.»†*

²⁸ Isirahel-baambaṅ'a ba saa sie *Neldōdōlma-i, die i ne-ku, ba cie Diilong-bigāarāamba, ṅga ku kuraa nieraṅ namaṅo-i. A ne da die ne Diilong u yufellen hila-bei dumaṅ, i ne da ba maama dōlno-yuō yogo ba bīncuōmba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diilong duō hā-ni, u hāa-ni. U yufel da di hel-nie, di hilaa-nie; u sa bir baa huōṅ-āndaṅgu. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diilongo nuṅgu-i, Isirahel-baambaṅ juō cīina u nuṅgu-i huōṅgu maṅ nuō-i, u suō ce hujarre namaṅo-na. ³¹ Ba yagaraa Diilongo nuṅgu-i fiefiē-i-na a ce u ce hujarre namaṅo-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kumaṅ cie mi waṅ-ma dumaṅo-na, Diilongo yaṅ Isirahel-baamba-i baa nieraamba-i hiere ba fereṅ nuō ba suur āmbabalma-na bāl ba nuhōeṅ-na aa suō duō ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diilongo fafaaṅgu temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuō suō weima-i hiere. Molo sie gbāa suō u huōya-maama-i tī-ma, molo sie bi gbāa konnu u kusūṅgu-i ³⁴ ṅaa maṅ nyegāaṅ dumaṅ u nelma-na wuō:

«Hai gbāa suō Itieṅo kusūṅ-maama-i?

Hai gbāa dii nelma u tūṅ-nu?»†

³⁵ *Hai diyaa cēmelle yuō dede aa u duō ji suu-de huōṅ-nu?»‡*

³⁶ Bīmbīnni-i hiere u yaa hielaa-ni, nii dii fuō nagāṅ-na aa ni tīyāa fuō tīema. Yaṅ i tie gbelieṅ u yaa-i hōnni maṅ joṅ! Ma cie.

Diilong-bilon-wuōsaṅgu

12 Tobin namaa, Diilong uṅ cie hujar daade temma-i yie, jande, mi cārā-nei, hāṅ-yoṅ baa na fere ṅaa baṅ hāṅ-yoṅ tāmman-kūṅgu dumaṅ. Yaṅ na ciluō tuō

† *Isayi (Ésaie) 59.20-21* †† *Isayi (Ésaie) 40.13* ‡ *Yōbu (Job) 41.3*

fa. Taa na ce kumaṅ dōlaanuṅ-yuō. Ba buol Diilongo-i dumei ninsoṅ-buolma-i. ² Baa na ta na nyaanu nelbilibiema kuuceṅgu-i, yaṅ Diilongo bir-na u birma a hā-na āṅjōgōfēlemma, ku yaa na ka ta na suō Diilongo huōṅga-i: Kumaṅ faa, kumaṅ dōlaanuṅ-yuō baa kumaṅ vii, na ka ta na suō-ku.

³ Diilong uṅ firiinu u huōṅga-i aa ce baa-mi, mi ka dii nelma na tūnni-na hiere: Yaṅ bombolma-i aa nelieṅo nelieṅo u jīna u fere u fuoṅgu-na. Naṅ haa na naṅga-i Diilongo-na aa u hā-na fīṅgōbāa-ba maṅ, taa na ce na weimambaa-ba-i na saanu baa ba yaa-i. ⁴ Nelbilong uṅ yeṅ dumaṅ baa terni bōi u kūōma-na, terieṅgu terieṅgu baa ku maacemma, ⁵ mie iṅ fie ciinu, i suuriinu i-naa dumei. Ii dii ṅaa i gbuōnu ce nelduōṅo *Kirsahorre-na, nelieṅo nelieṅo baa u munyierammu. ⁶ Diilongo firiinu u huōṅga-i a hā-ye i de-i-deṅ fīṅgōbāa. Duō hā nuōni maṅ u pōpōruṅgu cemman-fīṅgōō-i, baa haar baa-yo u hūmelle-na. ⁷ Kāyāmmaṅ-fīṅgōō duō waa baa umaṅ, u tuō kāyā. U nelma pigāamaṅ-fīṅgōō duō waa baa umaṅ, u tuō waṅ-ma u pigāaṅ. ⁸ Sireiṅ-fīṅgōō duō waa baa umaṅ, u tuō dii sireiṅa-i banamba-na. Umaṅ duō da u nagāṅ-na, kutieṅo yaṅ u naṅga ta ka fara baa huōṅga diei. Umaṅ duō da yaṅga-i, u ce u yaatesīnni-i baa pāama. Duō hā umaṅ fīṅgōō-i wuō u tuō kāyā sūntaamba-i, kutieṅo tuō ce-ma baa hōfēlle.

⁹ Na nelnyulmu saaya mu koṅ, huhurma saa saaya ma waa-muō. Gbuu na bigāaṅ āmbabalma-i aa na vaa na fere baa ānfafamma yaa-i. ¹⁰ Taa na dōl na-naa ṅaa ceduōṅ-bieṅ namaa. Taa na jīna na fere banamba huōṅ-nu. ¹¹ Taa na hinu pāama-i, baa na ce yentaṅ namaa. Vaṅ na fere baa Itieṅo maacemma-i, baa na fē baa-ma. ¹² Naṅ hīṅ kumaṅ taalungu-i, yaṅ ku ta ku fē na hōmmu-i. Weiṅ da ma da-na, na dōluonu-mei. Taa na hinu Diilocārālle-i. ¹³ Taa na kāyā Diilong-dūṅ-baamba maṅ naaluō uṅ suurii-bei. Taa na ce niraamba nersīnni-i fafamma. ¹⁴ Taa na cārā Diilongo-i na hā bamaṅ cieṅ-naṅ kpāncōlgōō-i. Taa na cārā kuufafaṅgu na hā-ba; baa na haa na nubabalaṅgu bei. ¹⁵ Taa na nye baa bamaṅ nyieṅ, aa na ta na kaal baa bamaṅ kaalaṅ.

¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na teteṅ na fere; yaṅ aa na ta na sie maacemma maṅ sōlsōl-maama-i †. Baa na da nie sī na suō weima-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu āmbabalma sōlaṅgu-i baa āmbabalma. Gbāaṅ na ta na ce kumaṅ faa na hā nuōmba-i hiere. ¹⁸ Gbāaṅ na ta na gbo baa nuōmba-i hiere; baa na yaṅ ma hella namaa. ¹⁹ Mi jēnaṅ namaa, baa na ta na suu sōlaṅgu-i na fere, yaṅ Diilongo yaa tuō suu-ku. Na saa da, ma nyegāaṅ Diilong-nelma-na wuō: Itieṅo ciera wuō: *«Yaṅ sōlaṅgu-i na hā muō. Muōmei ka pā nelieṅo nelieṅo baa kumaṅ saaya baa-yo.»* ††²⁰ Nṅa kumaṅ namaa kūṅgu-i, ku yaa daaku: *«Nyul da mu ta mu ko ṅ bigāarāṅo-i, hā u wuō. Hūṅkuōsīṅ da ni bel-o, hā u nyōṅ. Da ṅ ce mafamma-i kuu dii ṅaa ṅ gbālāa dān-*

†† *YAAṅ AA NA TA NA SIE MAACEMMA MAṅ SōLSōL-MAAMA-I: Girekimma-na terieṅ daaku gbāa bi nu nuṅ daama-i: «Yaṅ aa na ta na sie na pie nawalaamba-i.»* †† *Āṅjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.35*

ciɛŋa'i kũnna u yungu-na.»^{†21} Baa na yaŋ āmbabalma da yungu nei, ciɛŋ ānfafamma-i na hiel āmbabalma-i na hɔlma-na.

Taa na sie fɔŋgɔtaamba wulaa

13 Neliɛŋo neliɛŋo u saaya u tuɔ sie fɔŋgɔtaamba wulaa. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, fɔŋgɔtesĩnni-i hiere ni hel Diilonjo-na, u yaa jĩena fɔŋgɔ-i hiere. ² A ce dumaanjo-na umaŋ duɔ tuɔ gāŋ baa fɔŋgɔtaamba-i, u gāŋ baa Diilonjo. Bamaŋ cĩ-naanaŋ fɔŋgɔtaamba nuŋ-āndaanjo-i, baŋ taaraŋ kumaŋ ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviingu, korma sa da-ni baa fɔŋgɔtaamba-i. Korma da āmbabalmanciraamba'i baa-ba. Terienjo fangu-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yaŋ aa ŋ ta ŋ ce kuuviingu, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbeliɛŋ-ni. ⁴ Fɔŋgɔtaamba ce Diilonjo-maacemma'i dumaanjo-na da ba diiye hũmefafalle-na. Nɔga da ŋ bir yaŋ aa ta ŋ ce kuubabalaanjo, ŋ saaya ŋ kãalã-bei. Diilonjo uŋ hãa-ba comelle maŋ, u saa hã-ba baa-de gbãŋgbãŋ, ba ce fu maacemma'i baa-de. Umaŋ duɔ cãl, baŋ haa kumaŋ yuɔ, ku pigãaŋ Diilonjo-berru. ⁵ Ku'i cie i gbĩe i tie sie fɔŋgɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yon aa tie sie, i ne i hɔmmu, i suyaa wuɔ ku faa.

⁶ Ku'i bi cie ŋ da na saaya na ta na pã na nampobaa-ba-i. Bamaŋ hũyãaŋ nampo-i, Diilonjo'i bi hãa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Niŋ saaya ŋ pã kumaŋ, pã-ku ŋ hã kuŋ vii umaŋ. Taa na pã nampobaa-ba-i na hã ba taamba-i, umaŋ duɔ saaya baa kãmma, na kãŋ-yo. Umaŋ duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Ānjĩnamma tuole-i

⁸ Da ma hel nelnyulmu-na, baa na yaŋ bĩŋkũŋ cẽmelle waa unaŋ nuɔ-na. Na saa da, umaŋ duɔ yaŋ banamba maama ta ma dɔlɔnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutienjo tĩe baa *Moisi *ānjĩnamma-i ma kũŋgu-na hiere. ⁹ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, mamaŋ nyegãaŋ ānjĩnamma-na wuɔ: «Baa ce *fuocesĩnni, baa ko neliɛŋo, baa cuo, baa nenu neliɛŋo»^{††} ka cor baa manamma-i hiere, ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maanjo daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*Ny saaya ŋ dɔl ŋ nanoljo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*»^{†10} Da ŋ ta ŋ dɔl ŋ nanoljo-i, ŋ sa jɔguɔŋ-yo baa kuubabalaanjo. Terienjo fangu-na, nelnyulmu da mu waa-nie, kuu dii ŋaa ŋ tĩe baa ānjĩnamma-i hiere ma kũŋgu-na.

Ku pie ku jo dii

¹¹ Baa na hũu nel daama-i na nanna. In yey huɔŋgu maŋ nuɔ-i daaku-i, namaa fere-i na suɔ-ku. Baa na duɔ-fũŋ, siireŋ, ku hii! Konkoro piyaa-ye fiefie-i-na a yaŋ in ŋa naa hũu Diilonjo-maama-i felemma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹² Isuɔŋgu niinu tĩ, cuo piyaa kaalma. Yaŋ i nanna kukulmaŋ-maacemma-i aa i tie ce bãantĩmma. ¹³ Yaŋ i tie ce kuuviingu, bãantaamba ce dumei. I yaŋ

† Bĩncuɔŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 25.21-22 †† Helmaŋ-sebe (Exode) 20.13-17; Ānjĩnamma tiyemmaŋ-sebe (Deutéronome) 5.17-21 ‡ Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 19.18

niiwuoniŋ-gbuolaanjo-i, baa kolmaŋ-gbuolaanjo-i, baa bĩŋwosĩnni-i ni sĩnni-na hiere. I yaŋ berkarre-i baa nenemuŋgu-i. ¹⁴ Yaŋ i bie Itienjo-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kusũnniŋ-maama-i aa i yaŋ-ma.

Baa cãl ŋ nawuonjo-i

14 Baa na ta na tĩe umaŋ saa naŋ kaasĩnni dei yogo Diilonjo-hũmelle-na; taa na pie-yo na caaŋ-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u ānjɔguɔma-na. ² Naa unaŋo dii u suyaa wuɔ niiwuoni-i hiere ni gbãa wuo. A ne da umaŋ saa naŋ kaasĩnni dei yogo Diilonjo-hũmelle-na u sa dii kũɔma u nuŋgu-na, u wuo dĩmma yon. ³ Umaŋ wuyaŋ niiwuoni-i hiere, u baa nye umaŋ wuɔ ninanni nyaa-yo, aa umaŋ sa wuyaŋ niiwuoni-i hiere u baa cãl umaŋ wuyaŋ-niŋ. Diilonjo uŋ siyaa dii-yo u horre-na, yungu si dii u cãlma-na. ⁴ Naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cãl unaŋ cãarãŋo-i? Ku nuɔlaa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuɔ baa bige-i? Aa ku sie gbãa nuɔl-o; Itienjo dii tuɔ kãyã-yuɔ. Ku fɔŋgɔ dii-yuɔ u tuɔ kãyã-yuɔ.

⁵ Banaŋ wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar ni-naa. Banaŋ ba'a yinni-i hiere nii dii niiduɔni. Neliɛŋo neliɛŋo, u yaŋ mamaŋ dii u huɔŋga-na ma ye-yo. ⁶ Umaŋ buoraŋ yinni-i, u bɔɔɔ-nie Itienjo maa-na. Umaŋ wuyaŋ bĩmbĩnni-i hiere, u bi wuo-ni Itienjo maa-na. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanjo-na, kutienjo jaal Diilonjo-i ni maa-ma-na. Aa umaŋ wuɔ niiwuoni nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itienjo maa-na. Fuɔ bi jaal Diilonjo-i. ⁷ Na saa da, i hɔlma-na, molo si dii tĩena u ferenjo maa-na, molo sa bi ku kã u ferenjo maa-na. ⁸ Da ŋ hoŋ Diilonjo-horre-na, ŋ huɔŋ Itienjo maa-na, aa da ŋ bi ku, ŋ kuu Itienjo maa-na. A ce dumaanjo-na ii dii cicẽlma wa, i kuu wa, i tienjo yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaanjo-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cicẽlmantaamba-i hiere ba yuŋ-nu. ¹⁰ Nɔga ma bilaa nie naŋ da manamma ta ŋ cãl ŋ nawuonjo-i? Ma bilaa nie naŋ ta ŋ nye ŋ nawuonjo-i sũlma? I ka cor hiere Diilonjo-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei. ¹¹ Na saa da, ma nyegãaŋ Diilonjo-nelma-na wuɔ:

«*Muɔ Cicẽlmantienjo muɔ,
mi sie kar ku coima,
nuɔmba-i hiere ba ka jo ji dũuna mi yaanjo-na.
Aa neliɛŋo neliɛŋo u ka puur u nuŋgu-i waŋ-ma wuɔ
muɔmei Diilonjo-i kelkel.*»^{††}

¹² Terienjo fangu-na, neliɛŋo neliɛŋo uŋ cie kumaŋ, u ka yiera Diilonjo yaanjo-na a waŋ-ku.

Baa guɔl ŋ nawuonjo gbeini-i

¹³ A ce dumaanjo-na, yaŋ i yaŋ i-naa cãlma. Yaŋ aa na bel na fere unaŋ nuɔ ŋ baa ji guɔl unaŋ gbeini-i a pi-ra-yuɔ Diilonjo-hũmelle-na. ¹⁴ Itienjo-i Yesu cie mei suɔ, aa tiraa tir suɔ wuɔ kuuwuonjo saa nyaa neliɛŋo. Nɔga umaŋ duɔ tuɔ jɔguɔŋ wuɔ kuuwuonjo daaku nyaa-yo, ŋ bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da ŋ ta ŋ ce kuujarŋgu ŋ natobinjo-na baa niŋ wuo kumaŋ, ŋ naana nelnyulmuŋ-hũmelle-i. *Kirsarŋ kuu umaŋ maa-na-i, ŋ ka kɔsuɔŋ-yo

†† Isayi (Ésaie) 45.23

kuuwuonj maa-na yonj wei? ¹⁶ Kumanj faa nanj yufelle-na, da nj suw wuw ku cemma gbãa bïena Diilonj-hümelle yerre-i, ne-ku aa nj yanj-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilonj-nellenj-küngu-i niuwuonj-küngu sí, niinyonni-küngu bi sí. Diilonj-nellenj-küngu yaa viisinni, baa yaafëlle baa hcfëlle, ni da *Diilonj-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Umanj duw tuw cãa Kirsa-i cãama famma temma-i, u küngu dɔlnu Diilonjo-i aa nuwmba bi bï u yefafalle.

¹⁹ Terienju fanju-na, kumanj juw baa yaafëlle-i muntïenammu-na aa ta ku ce i hieronjo-i i tie nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na, yaanj i vaa i fere baa kufanju cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guɔla Diilonj-maacemma-i baa niuwuoni. Niiwuoni-i hiere ni faa ninsonjo, nja kuuwuonju manj ka guɔl nj natobinjo gbeini-i Diilonj-hümelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ Bïnküngu bïnküngu, kumanj gbãa guɔl nj natobinjo gbeini-i Diilonj-hümelle-na, ne-ku aa nj yanj-ku. Da kuw nanj küwuwuole-i sisɔ nj konyɔlle ka guɔl u gbeini-i, ne-ku aa nj yanj-ku. ²² Nij suw kumanj nj huwngga-na kufanju bïnküngu yanga-na, yanj ku tie nuw baa Diilonjo na hɔlma-na. Umanj sa ciej u weima-i baa hɔmmu hãi, kutienjo yungu dɔlaa. ²³ Nja umanj duw tuw wuo bïnküngu aa u huwngga saa hüu-ma baa-ku a kã u Diilonj-hümelle yanga-na, Diilonjo ka yuuyo. U ka yuu-yo nie nie? U äncemma-i baa u Diilonj-hümelle sa kã yanduwngga. A ne da kumanj sa kãanj yanduwngga baa nj Diilonj-hümelle-i kuubabalaanju.

Biyaanj Yesu-Kirsa maama

15 Mië manj yieraaya donj Diilonj-hümelle-na, ku saaya i tie kãyã bamanj saa yiera donj mië temma-i. I saa saaya i tie ce kumanj dɔlaanuj mië yonj. ² Neliënj neliënj i hɔlma-na, u saaya u vaa u fere baa kumanj dɔlaanuj banamba-i a kãyã-bei ba nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na. ³ Na saa da, *Kirsa saa tuw ce kumanj dɔlaanuj fuw. Ma nyegãanj Diilonj-nelma-na wuw: «Diilo, bamanj taa ba tuora-nie, ba tuosinni birii haa muwmei nuw-i.»[†]

⁴ Mamanj nyegãanj Diilonj-nelma-na hiere dii ku bienjana, ma nyegãanj da ma pigãanj-ye nelma. Ma ce-ye hɔhɔnantaanj mië aa ta ma dii sireinja yie i die gbãa die tie hïnj Diilonj-ciilunju taalunju. ⁵ Diilo fuw manj hɔhɔnammu tienjo-i baa sireinja tienjo-i, u kãyã-nei na ta na nunu na-naa nja Yesu-Kirsa waañ-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduwnggu ta na gbelienj Diilonjo-i Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i.

⁷ Terienju fanju-na, taa na sie na-naa Diilonjo yerre fafaanju maama-na, nja Kirsañ siyaa namaanjo-i dumaa. ⁸ Yaanj mi tũnu-nei, Kirsa juw duw ji kãyã *Yui-fubaa-ba-i. Diilonj unj nja naa pã nunju manj baa ba bïncuwmba-i, Yesu juw ji ce ku yaa-i a pigãanj wuw Diilonj duw wanj manj, u ce-ma. ⁹ U bi juw *nieraamba da ba gbãa gbelienj Diilonjo-i u änfafamma maama-na nja manj nyegãanj dumaa Diilonj-nelma-na wuw:

«Ku'i cie mi ka ta mi gbelienj-ni nieraamba hɔlma-na, aa ta mi hãl neini mi tuɔlnu-nie.»^{††}

¹⁰ Ma bi nyegãanj wuw:

[†] Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 69.10 ^{††} Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 18.50

«Nieraanj namaa, yaanj na hɔmmu fë Itienjo baamba muumu temma-i.»[‡]

¹¹ Ma bi tiraa nyegënj wuw:

«Nieraanj namaanjo-i hiere, taa na gbelienj Itienjo-i! Nelbilienj namaanjo-i hiere nileinja-na, taa na hãl neini na tuɔlnu-yuw.»^{††}

¹² Aa bi tiraa nyegënj *Isayi sebe-i-na wuw:

«Yese^{‡‡} hãayëlno nanjo ka jo.

U ka sire waa nieraamba yun-nu.

Nuwmba-i nileinja-na hiere ba ka haa ba nanja-i u yaa nuw-i.»^{†††}

¹³ Nanj haa na nanja Diilonjo-na, fuw manj i cicuwnggu tienjo-i, u fë na hɔmmu-i da hïnni, aa gbuu dii yaafëlle na muntïenammu-na, ku yaa *Diilonj-Yalle ka ce na ta na hïnj u ciilunju taalunju bɔi.

Mamanj yuu Pol huwngga-i

¹⁴ Tobinj namaa, mei fere-i mi suyaa-ma wuw na hɔmmu yuu baa änfafamma, na suw weima-i hiere, aa na gbãa dii nelfafamma na-naa tũnnij. ¹⁵ Nja mi suuye mi yufienja-i aa wanj manamma cor sebe daayo terni bɔi-na, da mi ce nelma namma tïenu-nei. Diilonjo firiinu u huwngga-i baa-mi ku'i cie mi ce-ma dumaañ-na. ¹⁶ U cie-mi Yesu-Kirsa cãarãnj muw *nieraamba hɔlma-na. U diyaa u *Neldɔɔlma-i mi nammu-na mi ta mi wanj-ma baa-ba kumanj ka ce *Diilonj-Yalle bɔ-ba ba denj, a migãanj-ba ba pã ba fere hã Diilonjo-i.

¹⁷ Terienju fanju-na, Diilo baa Yesu-Kirsa-i, mi gbãa gbelienj mi fere Diilonj-maacemma-na. ¹⁸ Mi gbãa cira *Kirsa yaa kãayã-mie mi bir nieraamba yammu-i Diilonjo-na ba ta ba nu u nunju-i. U cie-ma baa mi nunj-ãndaanju a naara mi äncemma. ¹⁹ U cie-ma baa himma baa gberë. U cie-ma baa Diilonj-Yalle fïngũw yaa-i. Ku cie dumei mi gbuo terni-i hiere baa Kirsa Neldɔɔlma-i, a donj dii *Yerusalemu, jo ji hel baa Iliri nileinja-i hiere. ²⁰ Mamanj naa yu mi huwngga-i, mi taa mi taara mi fulnu nileinja manj saa nu Kirsa maama-i dede, a wanj Neldɔɔlma-i baa-ba. Mi saa ta mi taara mi haaya unanj dũnggu ku'i cie mi fulnu nileinja manj saa nu u maama-i dede. ²¹ Mi cie-ma nja manj nyegãanj dumaa Diilonj-nelma-na wuw:

«Banj nja na'a ba saa wanj u maama baa bamanj dede, ba ka da-yo, aa bamanj saa naa nu u maama da, ba ka suw ma yaanja-i.»^{†††}

Wuusaanju manj dii Pol gbeini-na

²² Maacenj daama yaa taa ma bella-mie a ce mi saa gbãa kã ka ne-na. ²³ Fiefie-i-na ma tie terienj daaku-na. Miñ duwng ta mi taara da mi kã ka ne-na ku daa bienja bɔi. ²⁴ Mi ka kã Esipanyi. Mi kãmma-na, mi ka yiera na terienju-na a ce yinni celle baa-na aa suw cor, ku yaa mi huwngga ka fë. Aa mi hil mi ne na kakãyãnjgu yaa-i da

[‡] Änjïnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 32.43 ^{††} Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 117.1 ^{†††} Yese: Davidi to yaa-i. Nienj u sïnni-i Samiel sebedïelãno-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayienjo. Nienj Matie sebe-i-na 1.6. ^{††††} Isayi (Ésaie) 11.10 ^{†††††} Isayi (Ésaie) 52.15

mi gbāa ka cor baa mi hūmelle-i. ²⁵ Dumandɛ-i-na, mi kã *Yerusalemu da mi ka hã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i pɔpɔwɔrunɔ. ²⁶ Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ Maseduɔni-i-na, baa bamaŋ dii Akayi-i-na, ba naaŋ gbeinɔ da ba kãyã Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ nawalaamba-i Yerusalemu-i-na. Mi kã baa conɔgoruonɔ fangɔ yaa-i. ²⁷ Ku dɔlaanu ba yaa-i ba ce-ma. Aa ma cemma faa, baa naa saaya ba ce-ma. Baa naa saaya ba ce-ma yuŋ haku-i nuɔ-i? *Yuifubaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i, ba calaa ba Diilonɔ-hūmelle-i baa *nieraamba-i; nieraamba saaya ba bi cal ba nagãŋ-niini-i baa bafamba-i ke! ²⁸ Da mi ji bāl baa mafamma-i, da mi gbãŋ kã ka hã-ba conɔgoruonɔ fangɔ-i, mi pãŋ biɛ Esipanyi hūmelle a ka yiera na terienɔgu-na aa suɔ cor. ²⁹ Mi suyaa miɛ da mi hi na terienɔgu-i, *Kirsa ka silaa ce baa-ye cor.

³⁰ Tobinɔ namaa, miŋ ka taara kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: Nienɔ Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i baa *Diilonɔ-Yallenɔ diyaa nelnyulmu maŋ i hɔmmu-na, aa na ta na cãrã Diilonɔ-i na hã-mi, a kãyã-miɛ mi malunɔgu-na. ³¹ Cãarãŋ Diilonɔ-i u kor-mi *Yude ãnyagarmantaamba nammuna, aa miŋ kãŋ baa pɔpɔwɔrunɔ maŋ Yerusalemu-i-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba ka hũu-ku mi wulaa. ³² Mafaŋ da ma ce, mi ka hi na terienɔgu-i baa hɔfɛlle, aa Diilonɔ dusiɛ, mi kaa bi da fiisa cellɛ. ³³ Diilonɔ-i hɔfɛllentienɔ waa baa-na hiere. Ma ce dumaa.

Jaalupãlle

16 Mi ka dii i tũɔ-i Febe-i na naŋ-na, u ce Diilonɔ-maacemma-i u kãyã Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ Sãŋkire-i-na †. ² Duo kã, na ne Itienɔ-i aa na bel-o fafamma ŋaa maŋ saaya ma ce dumaa Diilonɔ-dũŋ-baana miɛ i hɔlma-na. Kumaŋ maama-i da ma waa-yuɔ, na kãyã-yuɔ baa ku biŋkũŋgu-i. U kãayã nuɔmba bɔi, halle mei fɛrɛ maŋ daami-i.

³ Mi jaalaa Pirsika-i †† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaa-cenciraamba Yesu-Kirsa suonɔgu-na. ⁴ Ba hĩerã kuliŋgu-i da ba gbãa hũu muɔŋo-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei sɪ yonɔ. Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ *nieraaŋ-nileinɔ-na hiere, ba jaalaa-ba.

⁵ Mi jaalaa Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ tigiinɔ ba cãrã Diilonɔ-i Akilasi ba dumelle-na. Mi jaalaa mi jĩenɔ-i Epayinɛti-i. U yaa hũyãa *Kirsa maama-i igẽna *Asi-i-na.

⁶ Mi jaalaa Maari-i, u vaa u fɛrɛ baa na maama-i.

⁷ Mi jaalaa ãndorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellenɔ-tobimba. I waa kaso-i-na baa i-naa. Yesu *pɔpɔwɔriemba namba'i bafamba-i, ba kũŋgu dɔlnu nuɔmba-i. Bafamba daa yuŋ-bĩncɔsĩnni muɔ-na Kirsa horre-na.

⁸ Mi jaalaa ãmpilatusi-i, u maama dii kpelle mi huɔŋga-na Itienɔ horre-na.

⁹ Mi jaalaa Urbɛ-i, u yaa i namaacenceronɔ Kirsa suonɔgu-na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na.

† SãŋKIRE: Nienɔ Pɔpɔwɔr. 18.18. †† Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Nienɔ Pɔpɔwɔr. 18.2.

¹⁰ Mi jaalaa Apelesi-i, u pigãaŋ wuɔ u nyaarãa Kirsa-i-na. Mi jaalaa Aritobul dumellenɔ-baamba-i.

¹¹ Mi jaalaa mi nellenɔ-tobiŋo-i Erodiyɔ-i. Aa jaal Narsisi dumellenɔ-baamba maŋ hũyãa Itienɔ maama-i.

¹² Mi jaalaa Tirfeni-i baa Tirfosi-i. Caanɔ daaba-i ba hãi-i-na, ba vaa ba fɛrɛ baa Itienɔ maacemma-i. Aa bi jaal Perside-i, fuɔ maama bi dii kpelle mi huɔŋga-na, aa u bi vaa u fɛrɛ baa Itienɔ maama-i.

¹³ Mi jaalaa Urufusi-i, Itienɔ yufellenɔ-nolŋo-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ŋaa mei fɛrɛ-i mi bi nyu.

¹⁴ Mi bi jaalaa Asɛŋkiri-i, baa Filegɔ-i, baa Ermesi-i, baa Paturobasi-i, baa Ermasi-i baa tobimba maŋ dii baa-ba hiere.

¹⁵ Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerienɔ-i baa tɔncienɔ-i, aa bi jaal Olɛmpasi-i baa Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ dii baa-ba hiere.

¹⁶ Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cɛduɔŋ-bienɔ namaa.

Bamaŋ dii Kirsa horre-na hiere ba pãa-na jaalunɔgu.

¹⁷ Tobinɔ namaa, jande mi cãrã-nei, Diilonɔ-hūmelle maŋ maama-i waanɔ baa-na, bamaŋ mielãa-ma, bilaanɔ na fɛrɛ kutaamba-na; ba jo baa bɔwɔmma, aa ba pira nuɔmba-i Diilonɔ-hūmelle-na. Baa na ta na piɛ kutaamba-i. ¹⁸ Ba sa cãa Itienɔ-i *Kirsa-i, ŋga ba cãa ba kusũni. Ba tãal bamaŋ sa suyaanɔ ku yaanɔga-i baa ba nudɔɔlle-i. ¹⁹ Namaanɔ-i, nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ na nu Itienɔ nunɔgu-i. Terienɔgu fangɔ-na, ku dɔlnu-miɛ baa-na. Ŋga mi taara na ta na suɔ ãnfafamma-i na ce-ma aa na baa yanɔ ãmbabalma ji kpatalla-nei.

²⁰ Diilonɔ-i hɔfɛllentienɔ-i, a saa baa cellɛ, u ka mal *Sitãni-i hã na ce na bãanɔgu-i yuɔ.

Itienɔ-i Yesu u kãyã-nei.

²¹ Mi nabentienɔ-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellenɔ-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasɔ-i baa Sosipater hiere.

²² Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itienɔ horre-na. Muɔmei nyegãaŋ Pol sɛbɛ daayo-i hã-yo.

²³ Gawusi bi pãa na jaalunɔgu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere ba tigiinɔ fuɔ terienɔ-nu'i ba jaal Diilonɔ-i. Nelle gbeitieratienɔ-i Erati jaalaa-na baa i natobiŋo-i Kartusi-i.

[²⁴ Itienɔ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluperienɔgu

²⁵ Yaanɔ i tie jaal Diilonɔ-i! Miŋ waŋ *Neldɔɔlma maŋ baa-na Yesu-Kirsa maama-na, u yaa gbãa ce na yiera donɔ u hūmelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilonɔ kusũŋgu maŋ naa fuo dii ku domma-na, ku puuriye fiefie-i-na Neldɔɔl daama yaa nuɔ-i. ²⁶ Diilonɔ maŋ si dii duo ji kã terienɔgu, u ciɛ u *pɔpɔwɔriemba waŋ u kusũŋgu-i ba sebebãa-ba-na nuɔmba-i hiere nileinɔ-na ba da ba suɔ-ma aa hũu-ma aa ce-ma.

²⁷ Diilonɔgu yaa u diei yonɔ nelnurãŋo-i. Yaanɔ i tie jaal-o hɔnninɔ jonɔ Yesu-Kirsa barguɔ-i-na! Ma ciɛ!

Korēntitaamba sebedīelāņo

Nelmuoyamma

Pol cie belle diei baa boluonģu Korēnti-i-na. Korēntitaamba nuƿ Yesu maama-i u yaa wulaa-i igēna. Huoņģu faņģu-na, gbeiņa saa waa dēi Korēnti-i-na, baa bīņwošīnni-i ka hel baa sitāni-maacemma-i ma sīnni-na hiere. A ce dumaņģo-na Diilonģ-hūmelle wuƿsaņģu waa kpelle Diilonģ-dūņ-baamba wulaa.

Huoņģu naņģu juƿ hi, Pol wuƿ nu wuƿ ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegāaņ sebe hā Pol a yuu-yo baa nelma bci. Pol wuƿ nyegēņ sebe daayo-i duƿ dii nelma ba tūnni-na; wuƿ ba yaņ berru-i aa ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilonģ-dūņ-baamba hōlma-na (sap. 1–4). Aa cira ba hiel ba naņģa bīņwošīnni-na, aa weiņ da ma suur ba hōlma-na, ba fielnu-mei ba fere; ba baa kā nelgbāņģbālāņ wulaa wuƿ u ka fielnu-mei hā-ba (sap. 5–6). U nuņģu hii ānsorreņ-maama-i (sap. 7), baa cuffieņ-kūƿma wuomaņ-kūņģu-i (sap. 8–10), baa Itieņģo ni-iwuoniņ-kūņģu-i (sap. 11). *Diilonģ-Yalleņ hāņ nuƿmba-i fīņģōbaa-ba maņ, u nuņģu hii ba kūņģu-i (sap. 12–14). U nuņģu bi hii kuomba siremmaņ-kūņģu-i (sap. 15).

Aa suƿ duƿ pā-ba jaaluperieņģu-i, u diyaa sireiņa bei wuƿ ba naņ gbeiņa ba hā *Yerusalemu Diilonģ-dūņ-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyōlma baa nelnyulmuņ-kūņģu-i: Wuƿ Diilonģ-dūņ-wuonģ duƿ tuƿ ce bīņkūņģu bīņkūņģu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaaluņģu

1 Muƿ Pol, Diilonģo bīe-mi ce-mi Yesu-Kirsa *pōƿuƿ-bilonģ muƿ ņaa uņ'a ma ce dumaa. Muƿ baa i nato-biņģo-i Sōsiteni-i ² miemei nyegāaņ sebe daayo-i die hā Diilonģ-dūņ-baaņ namaa namaņ dii Korēnti-i-na. I nyegāaņ-yo die hā Diilonģ uņ buƿ namaa namaņ na den a ce-na fuƿ baaņ namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegāaņ-yo die hā bamaņ bīeņ Itieņģo yerre-i terni-na hiere. Bafamba Yuntieņģo miē bi Yuntieņģo.

³ I To-i Diilonģo-i baa Itieņģo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol pā Diilonģo-i jaaluņģu

⁴ Diilonģo niē na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Terieņģu faņģu-na, mi jaal-o yinni maņ jōņ mafamma-na. ⁵ Coima saa fa, naņ hūyāa *Kirsa maama-i Diilonģo cie-na bīņkūntaaņ namaa weima-na hiere: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suƿ yieņģu. ⁶ Kumaņ cie ma ce dumaņģo-na, Kirsa nelma daa muntīe-nafafammu na hōlma-na ku'i cie. ⁷ A ce namaa namaņ nieyaņ Itieņģo-i Yesu-Kirsa jommaņ-yiieņģu himma-i, Diilonģ uņ hāņ nuƿmba-i fīņģōbaa-ba maņ, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuƿ fere yaa ka kāyā-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiieņģu faņģu-i; ku yaa cālmuƿ sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa bīe-na wuƿ na ce horre baa u Biieņģo-i Yesu-Kirsa-i; u sa waņ weima aa ji bir baa huonģ-āndaaņģu.

Korēnti Diilonģ-dūņ-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobieņ namaa, jande mi cārā-nei, nieņ Itieņģo-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuƿ. Bilaaņ na-naa fafamma na ce noduōņģu aa na waa baa āņjōģduƿma. ¹¹ Tobieņ namaa, kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i Kiloe dumelleņ-baamba tūƿnu-mie wuƿ na sa nunu na-naa. ¹² Wuƿ na hōlma-na, ba-namba ciēra wuƿ ba cuu mei huonģ-nu, baaņ ba'a bafamba cuu Apolōsi huonģ-nu, baaņ ba'a bafamba dii Pier † huonģ-nu, baaņ ba'a bafamba dii *Kirsa huonģ-nu. ¹³ Namaa wulaa, Kirsa calaanu wei? Ba gbuu muƿmei *daaņģu-na ko-mi na maama-na wei? Na daa *batemu-i mei yerre yaa nuƿ-i wei? ¹⁴ Da ma hel Kiri-pusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonģo-i miņ'a mi saa *batisēņ moloņģo na hōlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo sie gbāa cira na baatisēņ mei yerreņ. ¹⁶ Ninsōņģo! Muƿmei baatisēņ Sitefanasi dumelleņ-baamba-i, mafamma naa karaanu-mie. Da ma hel bafamba-na, mi saa hūu-ma mie mi baatisēņ moloņģo na hōlma-na. ¹⁷ Kirsa saa puƿ-mi wuƿ mi ji batisēņ nuƿmba, ņģa u puƿraa-mi wuƿ mi wuƿra waņ *Neldōdōlma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilieņ-cēcēmuņģu ku yaa Kirsa kuliieņģu ka waa baa yuņģu daaņģu-na.

¹⁸ Na saa da, da ba ta ba waņ Kirsa kuliieņģu maama-i daaņģu-na, bamaņ piera, ba da-ku miminsīnni. Nga mie maņ biyaa koņkor-hūmelle-i, i suyaa wuƿ Diilonģo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegāaņ Diilonģ-nelma-na wuƿ:

† Pier yerre nande yaa Sefasi. Nieņ Nsāa 1.42.

«Mi ka bīena nelnurāamba nelnulle-i
aa bīena cēcēmuntaamba cēcēmungu-i.»†

²⁰ Terieņgu fanġu-na, nelnurāamba gbāa da hama-i waņ? Bamaņ suyaan yieņgu-i, ba gbāa da hama-i? Bamaņ wuɔ ba suɔ ba piye, ba gbāa da hama-i? Ma sī Diiloņo birii nelbiliemba cēcēmungu-i miminsīni ke?

²¹ Na saa da, Diiloņoņ cie u cēcēmungu-i kusuɔņ-nu, nelbiliemba-i baa ba cēcēmungu-i hiere ba saa suɔ-yo. Ku'i cie Diiloņo cira wuɔ nelbiliembaņ neņ kumaņ wuɔ miminsīni, u ka ce ku yaa-i kor bamaņ hūyāa u maama-i. ²² *Yuifubaa-ba taara ba da gberē-weima-i baa ba yufelle aa suɔ hūu-ma, Girekibaa ba'a bafamba taara cēcēmungu. ²³ Nga mie fuɔ, baņ gbuu Kirsa maņ daaņgu-na ko-yo, mie waņ fuɔ maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaņ-ba wuɔ i tuora Diiloņo-i. Girekibaa ba'a i ce miminsīni. ²⁴ Nga Diiloņo uņ bīe bamaņ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girekibaa o, iņ waņ Kirsa maņ maama-i daayo-i, ba suyaa wuɔ u yaa pigāaņ Diiloņo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbiliembaņ neņ Diiloņo maacemma maņ wuɔ miminsīni, ma bɔyaa bafamba cēcēmungu-na, aa baņ neņ kumaņ wuɔ nayusīni Diiloņo wulaa, ku bɔyaa bafamba fīņgōte-sīni-na.

²⁶ Tobīņ namaa, niēņ na hōlma-na na ne. Diiloņoņ bīe namaa namaņ, nelbiliemba ne wuɔ nelnurāamba si dii bci nei, fīņgōtaamba si dii bci, nelbōmbōmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ Nga nelbiliembaņ neņ bamaņ wuɔ mimiēlmba, Diiloņo hielaa ba yaa-i a ture nelnurāamba yammu-i. Aa baņ neņ bamaņ wuɔ yuņgu sī-bei, u hielaa ba yaa-i a dii senserre-i fīņgōtaamba-na. ²⁸ Nelbiliembaņ'a ba sa kāņ bamaņ, baņ neņ bamaņ wuɔ nelsɔɔyaamba, Diiloņo hielaa ba yaa-i duɔ pigāaņ wuɔ baņ neņ kumaņ hīema-na wuɔ bīņkūbuɔ, fuɔ wulaa yuņgu si dii-kuɔ. ²⁹ U cie mafamma-i molo baa gbāa duɔ kaal u fere u yaaņga-na. ³⁰ U yaa cie na ce Yesu-Kirsa baan namaa, aa Yesu-Kirsa yaa cie u hā-ye u cēcēmungu-i: Na saa da, Yesu-Kirsa yaa cie Diiloņo ce-ye nelviin mie, aa ce-ye fuɔ baan mie aa tiraa hūu-ye *Sitāni nammu-na. ³¹ Terieņgu fanġu-na, ņaa maņ nyegāaņ dumaa Diiloņo-nelma-na wuɔ: «*Umaņ duɔ tuɔ taara u kaal u fere, u saaya u cira: <Diilo baa Itieņo yaa-i.>*»††

2 Tobīņ namaa, muɔ miņ bi kāa na terieņgu-na da mi ka waņ Diiloņo-kusūņgu-i baa-na, mi saa ka piye pigāaņ wuɔ muɔmei suyaan mi piye mi yaņ nuɔmba-i hiere, mi saa bi ka piye pigāaņ wuɔ muɔmei suyaan yieņgu mi yaņ-ba. ² Mii naa waņ-ma aa yiera-meī wuɔ baņ gbuu Yesu-Kirsa maņ *daaņgu-na ko-yo, mi kā ka waņ fuɔ maama yaa yon baa-na, mi sie haa manamma mei. ³ Miņ taa mi kā na terieņgu-na, fīņgūō saa waa-mie aa korma naa ce mi kūɔma ta ma nyēņ. ⁴ Miņ kāa, mi saa ka puur-na baa neldɔɔlma na da na cu mi huoņ-nu ņaa nuɔmbaņ puur ba-naa dumaa, ņga *Diiloņo-Yalle himma yaa cie na sie mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanō-na, naņ hūyāa Yesu maama-i ku saa ce ņaa nelbilieņ-cēcēmungu'i cie na hūu-ma, ņga Diiloņo-himma yaa cie na hūu-ma.

Diiloņo nu nelma

⁶ Bamaņ naaņ kaasīni Diiloņo-hūmelle-na i hāalā-bei nelnulle. Nga nelnulle fande-i diiduɔle sī baa nelbiliemba diele-i, diiduɔle bi sī baa miwaan daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntesīni sa cɔ. ⁷ I pigāaņ nuɔmba-i Diiloņo-nelnulle. Diiloņo kusūņgu maņ fuyaa nelbiliemba-na, i hāalā nuɔmba-i ku yaa-i. Aa miwaanō suɔ duɔ doņ, Diiloņo naa yiera-meī duɔ pigāaņ-ye u kusūņgu-i i die ji tie ce i bāaņgu-i baa-yo. ⁸ Diiloņo kusūņ daaku-i miwaanō yuntaamba sa suɔ-ku. Kuɔ ba taa ba suɔ-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntieņo-i *daaņgu-na ko-yo. ⁹ Nga ma cie ņaa maņ nyegāaņ dumaa Diiloņo-nelma-na wuɔ:

«*Moloņ yufellen'a di saa haa kumaņ nuɔ-i dede, kumaņ maama-i saa suur nelieņ tūņ-nu dede,*‡
kumaņ molo saa jɔguɔņ ku maama dede,
Diiloņo tigiin ku yaa-i a hā u maamaņ dōlnuņ ba-
maņ.»

¹⁰ Bīņkūņgu fanġu-i, Diiloņo cie u *Yalle pigāaņ miemei baa-ku. *Diiloņo-Yalle suɔ nelma-i hiere; halle di suɔ Diiloņo huɔya-maama-i. ¹¹ Hai moloņo-i gbāa suɔ u nanoloņo kusūņ-maama-i ji cor kutieņ fuɔ fere-i? Ku yaa ņaa Diiloņo kūņgu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo sie gbāa suɔ u kusūņgu-i. ¹² A ne da mie iņ daa Yalle maņ, nelbilieņ diele sī, Diiloņo diele. U hāa-ye baa-de i die suɔ uņ cie ānfafamma maņ yie hiere. ¹³ Ānfafaņ daama-i, die i waņ ma maama-i, i sa waņ-ma baa mie cēcēmungu, i waņ-ma baa nelma maņ Diiloņo-Yallen hāalāyā-ye baa-ma. A ce dumaanō-na, i waņ Diiloņo-Yalle maama-i baa Diiloņo-Yallen yēņ bamaņ nuɔ-i. ¹⁴ Nelbilioņ nuɔņo-i ņ yundaanġu-i, ņ sie gbāa hūu Diiloņo-Yalle maama-i. Diiloņo-Yallen'a di si dii ņ huɔņga-na, ma maaraa-ni ņ suɔ ma yaaņga-i. Da ņ nu-ma, ņ da-ma miminsīni. ¹⁵ Diiloņo-Yal da di waa umaņ nuɔ-i, u gbāa suɔ nelma-i hiere ma yaaņga-i, a ne da fuɔņ ceņ ma maņ, nelgbāņgbālāaņ sie gbāa suɔ ma yaaņga-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāaņ Diiloņo-nelma-na wuɔ:

«*Hai suyaan Itieņo kusūņgu-i?*
Hai gbāa pigāaņ-yo nelma?»††

Nga mieņo-i i suɔ *Kirsa kusūņgu-i.

I hieroņo-i Diiloņo-maacenciaaņ mie

3 Tobīņ namaa, coima saa fa, *Diiloņo-Yallen yēņ bamaņ nuɔ-i, baņ piieņ baa-ba dumaa, mi saa gbāa piye baa-na dumaanō-na. Mi piye baa-na ņaa nuɔmba maņ cieņ ba fereņ kusūņ-maama, aa tiraa piye baa-na ņaa tontobaa namaa *Kirsa horre-na. ² Mi hāa-na nyɔlma'i dumaanō-na na mɔsūņ. Kuɔ mii naa hā-na juuru, naa naa saa gbāa wuo-du. Halle ji hi baa fiefie, na sie gbāa wuo bīņkūņgu. ³ Kumaņ cie mi waņ-ma dumaanō-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusūniņ-maama-i yogo. Nenemungu maņ dii na hōlma-na, baa berru maņ bi dii, ni yaa pigāaņ wuɔ na ce na kusūniņ-maama, na saa nanna nelbiliemba ciluɔ-i yogo. ⁴ Da na ta na piye wuɔ: «*Mei dii baa Pol*», «*Mei dii baa Apolɔsi*

† Isayi (Ésaie) 29.14 †† Seremi (Jérémie) 9.23

‡ Isayi (Ésaie) 64.3 †† Isayi (Ésaie) 40.13

†», bamaņ sa suyaaņ Diilono-i ba'i sa piijen dumaano-na wei?

⁵ Ma diei ma hāi, hai moloņo-i Apolcsi-i? Aa hai moloņo-i Pol? Ma sī Diilon-*maacembien* mie yon ke? Kunaņgu si dii ji cor kufanġu-i. Mie waan Yesu maama-i baa-na yon aa na bi sie-ma. Itien uņ calaanu maacemma maņ hā-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ŋaa, mei sūc tibinni-i aa Apolcsi kūnna hūmma-i nie, ŋga Diilono yaa cie ni cē. ⁷ Uman sūc, baa uman kūcna hūmma-i, i sa kāņ bafamba-i. Uman cie ni cē, i ne u yaa-i. U yaa Diilono-i. ⁸ Uman sūc baa uman kūcna hūmma-i ba saa hiere, unaa saa maar unano; nelieno nelieno u ka da u maacemma sullu-i. ⁹ Kuman cie mi waņ-ma dumaano-na, i ce maacemma-i baa Diilono aa namei u suonġu-i.

Mi gbāa saa-na baa dūņgu maņ Diilon uņ yen tu ma-ku. ¹⁰ Diilono cie baa-mi a hā-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ŋaa dumarāfēfēiņ mu. Fie-fie-i-na, banamba dii ta ba haaya-ku. Ŋga nelieno nelieno, uņ maņ duma, u tu ne-ku torro. ¹¹ Dūņgu tuole jīna tī; Yesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbāa tiraa jīna dūņgu maņ tuole. ¹² Banamba ka jo baa sēne ji ma, banamba wargbe, banamba tāmpēfēfēiņa, banamba jo baa denni ji ma, banamba hīenġu, banamba tireiņa. ¹³ Ŋga maacenfafamma-i baa maacembabalamma-i ma ka suc gēņgeryiņġu yaa nu-i. Yiinġu fanġu kaa waa dāamuņ-yiinġu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāaņ nelieno nelieno u maacemma sīnni-i. ¹⁴ Uman du ma baa kuman aa dāamu sie gbāa caa-ku, kutieno ka da u maacemma sullu-i. ¹⁵ Ŋga uman maacemma-i da ma caa, kutieno cii. Fu fu, u ka kor, ŋga u ka waa ŋaa nelieno maņ u dūņgu bilaa ta ku caa aa u gbāņ gbar hel.

¹⁶ Na saa suc wuc namei Diilono dūņgu-i aa u *Yalle waa na hōmmu-na wei? ¹⁷ Uman du bīena Diilon-dūņgu-i, Diilono ka kōsuu kutieno-i. Kuman cie mi waņ-ma dumaano-na, Diilono cie dūņgu fanġu-i fu da-u-die kūņgu aa namei dūņgu fanġu-i.

¹⁸ Molo baa tāal u fere na hōlma-na! Uman du fer nelbiliemba-i a tu ne u fere wuc nelnurāņo, kutien du tu taara Diilon-nelulle-i, u saaya u ce u fere mimilāņo. ¹⁹ Bige-i cie mi waņ-ma dumaano-na? Nelbilien baņ bīņ kuman nelulle-i, Diilono daa-ku miminsīnni. Na saa da, Diilon-nelma ciera wuc: «*Diilono bel cēcē-muntaamba-i baa bafamba feren cēcēmungu yaa-i.*»^{††20} Ma tiraa nyegēņ wuc: «*Itieno suc nelnurāmba āņjġuama-i. U suyaa wuc yunġu si dii-mei.*»^{‡21} Terienġu fanġu-na, molo baa kaal u fere wuc fu dii baa melo. Na saa da, bīmbīnni-i hiere namaa niini-i: ²² Mu baa Apolcsi-i baa Pier, namaa baan mie. Miwaano-i baa cicēlma-i a naara kuliinġu-i, namaa niini-i. Nyunġo-i baa bisīnu-i, namaa niini-i. ²³ Ŋga namaano-i Kirsa baan namaa, aa Kirsa-i Diilon-wuono.

Kirsa pōpuarbiemba maama

⁴ Kuman ŋaa mie kūņgu-i, mu baa Apolcsi-i, na saaya na ta na kāņ-ye *Kirsa maacembien mie. Diilon-kusūņgu maņ naa fuo, u hā-ye baa-ku i die puure-ku pigāaņ nuamba-i baa-ku. ² A ne da da ba dii weima nelien nu ŋ naņ-na, ba taara ŋ ce-ma maņ saaya ma ce duma.

³ Mei wulaa, da na fie ta na waņ wuc nie, sisō nelbilien da ba fie ta ba waņ wuc nie, maasūmpē. Mei fere-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaan. ⁴ Mi saa da mi cālmuc terienġu-i, ŋga miņ fie'a mi saa da cālmuc mi feren nu, kufanġu sa pigāaņ wuc mi vii de. Itieno yaa gbāa cira mi maacemma faa sisō ma balaan. ⁵ Terienġu fanġu-na, baa na wucya na ta na cāl nuamba-i a ne da ba cālmaņ-huonġu saa hi. Yaan Itieno jo. Du jo, maman cie kukulma-na hiere, u ka puure-mei aa bi puure nuamba kusūnniņ-maama-i. Mafan da ma ce, nelieno nelieno Diilono ka pā-yo baa jaalunġu maņ saaya baa-yo.

⁶ Tobin namaa, nelien nu ŋ saa saaya ŋ ce ji cor kuman nyegāaņ. A ce dumaano-na, mi biyaa nelma boi mu baa Apolcsi-i i kūņgu-na a tagaaya pigāaņ-na na da na suc nelma famma yaanġa-i. Mi sa taara na hōlma-na, unaa tu wucra u hōġorra u fere wuc fu dii baa melo aa cīina unano-i. Ku'i cie mi bie mie maama-i tagaaya pigāaņ-na. ⁷ Da ŋ ta ŋ wucra ŋ hōġorra ŋ fere dumaano-na, hai moloņo-i ju ce-ni bōlbōl banambana? Bige-i dii baa-ni maņ yerren-kūņgu-i? Niman dii baa-ni hiere, Diilono'i saa hā-ni baa-ni wei? Da ku Diilono'i hā-ni baa-ni, ma bilaa nie ŋ ta ŋ wucra ŋ hōġorra ŋ fere ŋaa maņ niidanni?

⁸ Tobin namaa, na daa nie sī na ye. Namaa wulaa na cie bīņkūntaan namaa. Na duoņ yaanġa mieņo-na ta na ce na yuntesīnni-i. Ku naa na ce ninsoņ-yuntaan namaa, kuu naa saa gbuu suc aa dōlnu-mie. Ii naa kā ka tie ce i bāanġu-i baa-na. ⁹ Mei huon-na Yesu *pōpuarbiemba mieņo-i, Diilono jīna miemei huonġu-na ŋaa kasobiemba maņ baņ jīna-bei ba den da ba ka ko-ba. A ce dumaano-na, nelbiliemba-i baa *dōr-pōpuarbiemba-i hiere ba ta ba hel ba nyē-ye. ¹⁰ Miemei birii ce mimiēl mie Kirsa maama-na, aa namaa na ce nelnurāaņ namaa Kirsa horre-na! Mie i naa yunġu aa fīņġūc cer waa namaano-na! Nuamba sa kāņ mieņo-i, aa ta ba kāņ namaano-i! ¹¹ A ji hi baa nyunġo, ii dii nyulmu-na baa hūņkuasīnni-na. Niidiini sī baa-ye, ba sie yaņ i muoma-i, i sie bi da tuolen-muntīenammu: Die cor dei, i cor dei. ¹² I ce maacemma-i ŋaa i ka ku die gbāa die da i nuņ-juuru-i. Uman du tuora-yie, i cārā Diilono-i hā kutieno-i. Uman du ce-ye kpāncōlgū, i hīrā i kūcma-i. ¹³ Uman du tu bīena i yireiņa-i, i suc nuonġu baa kutieno-i. A ji hi baa nyunġo, nelbiliemba ne-ye nelsosaan mie, ba ne-ye ŋaa juoraan mie.

¹⁴ Ku saa ce ŋaa mi nyegēņ nel daama-i da mi ture na yammu-i de! Ku'i sī. Kuu dii ŋaa maņ yen mi bisālġ namaa, aa na maama tiraa ta ma dōlnu-mie, ku'i cie mi ta mi nyegēņ-ma da mi tigāaņ-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fie da nuamba neifeņa ndii ba ta ba kalaņ-

† Nien Pōpuar. 18.24-28. †† Yōbu (Job) 5.13 ‡ Gbeliemān-nalāanġu (Psaume) 94.11

na Kirsā maama-i, na to dii u diei yon; u yaa muo. Bige-i cie mie na to yaa muoņo-i? Muomei waņ *Neldōdōlma-i baa-na na hūu-ma a ce Yesu-Kirsā baan namaa. ¹⁶ Terieņgu faņgu-na, jande, mi cārā-nei, taa na ce mei temma-i. ¹⁷ Mi puu ma yaa-i mi saañ mi bieņo-i † Timote-i na wulaa. Timote maama sa suō aa dōlnu-mie, u vii Diilon-ĥūmelle-na. Miņ wuo wuoſaņgu maņ Yesu-Kirsā ĥūmelle-na, mi saañ-yo u duō ka tir ku-faņgu maama yaa baa-na űaa miņ wuoſaņ mi waņ-ma dumaa baa Diilon-dūņ-baamba-i terni-na hiere.

¹⁸ Na ĥōlma-na, banamba daa niē sī mi siē bir kā, ba doņ ta ba ĥōgōrra ba fere. ¹⁹ űga Diilon duō siē, ku siē vaaya mi ka kā na wulaa. Da mi kā, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuō baņ waņ mamaņ ba gbā ba ce-ma. ²⁰ Da ű siē Diilonō nuņgu-i, ku sa bāl nuņ-ān-daņ-nu yon, ku saaya ku da ű ciluō-i-na. ²¹ Na taara da mi ta mi kā, mi bel nyangbāaņgu mi naņga-na ta mi kā, siō na taara mi ta mi kā baa ĥiēĥiēņo? Nieņ na par.

Korēntitaambaņ ceņ bīņwosīnni maņ

5 I wuoſa i nu-ma terni-na hiere wuo bīņwosīnni nanni cie na ĥōlma-na. Bīņwosīņ daani-i, halle bamaņ sa suyaañ Diilonō-i ba sa siē ce-ni: Ba'a na ĥōlma-na unaa galla baa u to cieņo. ² Mafammaņ fiē ce, na cor ta na kaal na fere. Ma sī kuu naa saaya ku jaņ-na, aa umaņ cie maacembabalamma famma-i na donyayuo hiel-o na ĥōlma-na. ³ Muo fuō, mii si dii baa-na terieņgu-na, űga mi huōņga dii. Kumaņ saaya ku ce kutieņo-na, mi yieraaya-kuō tī űaa mii dii baa-na terieņgu-na. ⁴ Terieņgu faņgu-na, tigiij na-naa Itieņo Yesu yerre-na. Da na tigiij na-naa, u ka kāyā-nei aa muōmi ka ta mi bi jōguōņ na maama. ⁵ Da na tigiij, na nyaa-yo na hiel-o na ĥōlma-na na ĥā *Sitāni-i baa-yo. Mi taara u nanna i cilōbabaļo-i aa Diilonō kor-o Itieņo jommaņ-yiijgu-i ku'i cie mie na donyayuo hiel-o na ĥōlma-na. †

⁶ Na kaal na fere gbāņgbāņ! Na saa suō wuo siini-i baa ni yornumma-i ni gbāa sire burjūmmu bōi wei? ⁷ Āmbabalma dii űaa siini. Hielaañ-maņ na ĥōlma-na, ku yaa na ka koņ hiere, na ka waa űaa burjūmmu maņ siini saa dii muo. Aa na kuōņ tī. Yesu-Kirsā cie u fere tāmman-ķūņgu a migāaņ na ĥōmmu-i. U yaa *ķōrsīnni tīmmaņ-ponsaañgu tūmbiloņo-i ‡. ⁸ Terieņgu faņgu-na, yaañ i nanna i cilōbabaļo-i baa bīņwosīnni-i, nii dii űaa siini; aa i ce ponsaañgu-i baa huōņga diei, ku yaa űaa burjūmmu maņ siini saa dii muo.

⁹ Miņ nyegāaņ sebe † maņ ĥā-na cor, mi waañ-ma yuo mie baa na ta na piē kakarkuontaamba-i. ¹⁰ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi sa gbē kakarkuontaamba-i hiere miwaaño-na, mi sa bi gbē bamaņ cieņ cāncaaya-i hiere miwaaño-na, mi sa gbē bamaņ cieņ dudubūōle-i hiere miwaaño-na, mi sa bi

† Timote-i, Pol fereņ bieņo sī, űga u taa u kāņ-yo u bieņo Diilon-ĥūmelle-na. Nieņ Pōpōr. 16.1. †† Nieņ Kor. ĥāa. 2.6-11: Terieņgu-na, ű gbāa da wuo u donyamma-i Diilon-dūņgu-na ku kāyā-yuo bōi. Ku cie u nanna u cilōbabaļo. ‡ KōRSĪNNI TĪMMAN-PONSAAŅGU TŪMBILOŅO-I: Nieņ ku nelma-i Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 12.3-21. †† Sebe faņo nuņgu saa dii Diilon-nelmaņ-sebebaa-ba-na.

gbē cufēbuoltaamba-i hiere miwaaño-na. Da ű'a ű sa taara ű piē bafamba-i hiere daaba-i, ű ka naa ű hel miwaaño-na. ¹¹ Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba ce kakarkuōņo-i. Mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba ce cāncaaya-i. Mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba buol cufiēņa-i. Mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba bīēna nuōmba yireiņa-i. Mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa yaņ kolma ta yaaņga bei. Mi gbē bamaņ wuo ba hūyāa Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba du nuōmba-i. Halle na saa saaya na wuo niuwuoni baa kufaņgu taamba-i.

¹² Bamaņ saa hūu Yesu maama-i, mei siē gbāa waņ bafamba yuņ-maama-i. Bamaņ dii ĥūmeduoōle-na baa namaa, na saaya na ta na waņ bafamba yuņ-maama yaa-i ¹³ aa na yaņ puoņ-nuōmba-i na ĥā Diilonō baa-ba, u'i ka suō uņ ka ce-ba dumaa. Terieņgu faņgu-na, «duōnyaņ nelbabaļo-i na hiel-o na ĥōlma-na»‡, űaa maņ nyegāaņ dumaa Diilon-nelma-na.

Taa na fielnu na nelma-i na fere

6 Bige-i cie nel da ma suur Diilon-dūņ-baāņ namaa na ĥōlma-na, na sa fielnu-mei na-naa nuo, na sire bī na-naa bamaņ sa suyaañ Diilonō-i ba wulaa wuo ba ka fielnu-mei? ² Namaa saa suō wuo Diilon-dūņ-baamba yaa kaa ger nuōmba-i hiere ĥiēma-na ba yuņ-maama-i wei? Da na waa da na ji ger nuōmba-i hiere ba yuņ-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na germa wei? ³ Na saa suō wuo i ka bi ger *dōrōpōuōrbiemba yuņ-maama-i wei? Aa ji da baa miwaañ daayo nelma! ⁴ Da na da weima-i baa na-naa, na bir yaņ aa kā ka ne umaņ si dii baa-na na Diilon-ĥūmelle-na u duō fielnu-mei ĥā-na! ⁵ Senserre sa da-na wei? Ku ce namaa ĥōlma-na nelnurā si dii umaņ gbāa fielnu na nelma-i wei? ⁶ Ma ce niē Diilon-dūņ-baāņ namaaņo-i na-naa nuo, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāņgbālāaņ wulaa?

⁷ Da na gbāņ bī na-naa tī, ku'i pigāaņ wuo na naana Diilon-ĥūmelle-i. Bige-i cie moloņ duō ce-na kuujaņgu, namaa sa tiil-ku nammaņ temma? Bige-i cie na sa siē ba cuo-na? ⁸ Namaa sa siē ba ce kuujaņgu nei, aa namaa cer ta na ce kuujaņgu banamba-na. Na sa siē ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. ű siē suō wuo na wuo Diilon-ĥūmeduoōle yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suya wuo bamaņ cieņ kuubabaļaāņgu-i ba siē ka da munsu-urmu *Diilon-nelle-na ke? Baa na tāal na fere: Bamaņ cieņ kakarkuōņo-i, baa cufēbuoltaamba-i, baa bamaņ cieņ fuocesīnni-i, baa bema maņ cieņ ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncaayataamba-i, baa konyōrāamba-i, baa yebīēnataamba-i, baa bamaņ cieņ dudubūōle-i, ba siē da suur Diilon-nelle-na. ¹¹ Na ĥōlma-na banamba waa daama yaa nuō-i. űga fiefie-i-na, naņ suuri Yesu-Kirsā horre-na, *Diilon-Yalle cie Diilonō hur na āmbabalma-i, aa bō-na na deņ a ce-na fuō baāņ namaa, aa ce-na nelviij namaa.

‡‡ Āņjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 17.7

¹² Da na ce na ta na piye wuc: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi», ninsoņo, ņga bīmbīnni hieroņo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīņkūņgu saa nyaa-mi.» ņga bīņkūņ maa-ma sa ji ta yaanġa miē dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piye wuc: «Niiwuoni ciē kusūņ maa-na aa kusūņgu bi ce niiwuoniņ maa-na.» Mafamma-i ninsoņo, ņga yiinġu dii baa yiinġu Diilonġo ka dīņ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūc-ma saa ce da ma ta ma ce kakarkuoņo, ma ciē i die tie cāa Itieņo yaa baa-ma; ma tieņo yaa ufaņo-i. ¹⁴ Na saa da, Diilonġoņ siire Itieņo-i kuomba hōlma-na baa ku-manġ, u ka bi sire miēņo-i baa kuuduwoņgu faņġu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuc na kūcma-i *Kirsā kūcma ke? Terieņġu faņġu-na, mi gbāa biē Kirsā kūcma-i ka ce-ma saasorcieņ maama wei? Ma nu dei wei? ¹⁶ Na saa suc wuc da ņ galla baa saasoro-i ņ ciē kuuduwoņgu baa-yo wei? Ma nyegāaņ Diilonġo-nelma-na wuc: «*Ba hāi-i-na ba gbonu ce kuuduwoņgu.*»^{†17} ņga umaņ duc waa horre-na baa Itieņo-i, Diilonġo-Yalle ce-yo kuuduwoņgu baa-yo.

¹⁸ Hielaanġ na naņġa-i figiīņ-kakarkuoņo-na. Nuōmbaņ ceņ āmbabalma maņ, ma sa kpatalla ba kūcma-na, ņga umaņ duc ce figiīņ-kakarkuoņo-i, kuu dii ņaa u ciē gbomma fuc fereņ kūcma yaa nu-i. ¹⁹ Na saa suc wuc na kūcma yaa Diilonġo-Yalle dūņġu-i wei? Diilonġo-Yalle fande-i Diilonġo'i hāa-na baa-de; dii dii na hōmmu-na. Na saa suc wuc na kūcma-i namaa maama si wei? ²⁰ Diilonġo sāa-na sukpepelluņ. Terieņġu faņġu-na, taa na ce-yo bci baa na kūcma-i.

Pol piye cejālļeņ-kūņġu

7 Naņ nyegāaņ sebe maņ hā-mi, i ka waņ fuc maa-ma yaa fiefie-i-na. Na ciēra wuc bibieņ nuō da ņ saa biē cieņo ku faa. ² Ma miņ ka waņ mamaņ, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na naņġa-i kakarkuoņo-na, bibieņ nuō ņ saaya ņ biē ņ yerreņ cieņo, aa cieņo bi soņ u yerreņ bōlō nuō. ³ Bibieņoņ saaya u tuō ce kumaņ u hā u cieņo-i u tuō ce-ku, aa cieņoņ bi saaya u tuō ce kumaņ u hā u bōlō-i u bi tuō ce-ku. ⁴ Ānsorre-na, cieņo sie gbāa ce kumaņ dōlaanu-yuō baa fuc fereņ kūcma-i; u bōlō maama. Aa bōlō sie bi gbāa ce kumaņ dōlaanu-yuō baa fuc bi maama-i, u cieņ maama. ⁵ Unaa baa yagar unāņo muņġallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuc na ka bel na fere a da huōņġu celle a gbāa da na cārā Diilonġo-i fafamma aa suc cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sī da na yaņ ku vaaya, na sie ji gbāa bel na fere, a ce dumaanġo-na, *Sitāni ka hi-na guōl na gbeini-i. ⁶ Mi waanġ nelma'i, ku saa ce ņaa mi guor-na na da na ce-ma de!

⁷ Coima saa fa, kuō nuōmba-i hiere baa naa waa sir-aamba mei temma-i, ku yaa naa dōlno muō. ņga Diilonġo saa ce-ye kuuduwoņgu hiere: U hāa unāņo daaku aa hā unāņo daaku. ⁸ Mamaņ dii mi da mi waņ-ma baa sir-aamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na tie dei ņaa muōmiņ tīyāa dumaa mi saa biē cieņo, ku faa. ⁹ ņga nuōni maņ da ņ suc wuc ņ sie gbāa bel ņ fere, biē cieņo. Da ņ biē cieņo-i ku bōyaa ņ tīēna ņ diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa cieņ nuō, ņ

soņ. Da ņ soņ bibieņ-na ku bōyaa ņ tīē ņ diei aa be-maama ta ma ko-ni.

¹⁰ Bamaņ dii ānsorre-na aa waa Diilonġo-dūņ-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa waņ-ma, Itieņo'i waanġ-ma. Wuc cieņo saa saaya u hel u bōlō wu-laa. ¹¹ Duc hel, u saa saaya u biē bōlō naņo. Da kuō bibieņ maama dii-yuō, u bir u kā ba ka nunu ba-naa baa u bōlō-i. Aa bibieņ nuō ņ saa bi saaya ņ nanna ņ cieņo-i. ^{††}

¹² Mei fere-i, miņ ka waņ mamaņ baa banamba-i ma yaa daama: Da ņ hūu Diilonġo-maama-i, aa ņ cieņo saa hūu-ma, aa hūu-ma duc tīēna baa-ni, ņ saa saaya ņ nanna-yuō wuc u saa hūu Diilonġo-maama-i. ¹³ Kuuduwoņgu yaa baa caamba-i; nuō da ņ hūu Diilonġo-maama-i, aa ņ bōlō saa hūu-ma, aa hūu-ma ņ da ņ tīēna baa-yo, ņ saa saaya ņ hel u wulaa. ¹⁴ Bōlō faņo temma-i, uņ hūyāa-ma kertīēcie soņ-yuō, u piyaa Diilonġo-i. Aa cieņo maņ saa hūu Diilonġo-maama-i aa hūu-ma soņ kertīēyieņo-na, u piyaa Diilonġo-i. Kuō ma saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisālmba-i sie gbāa pie Diilonġo-i a ne da ba piyaa-yo. ¹⁵ ņga umaņ duc u saa hūu Diilonġo-maama-i, aa u tīēnatieņo hūu Diilonġo-maama-i, aa wuc fuc si dii u tīēnatieņo maama-na, ba baa cie-yo; ba yaņ u kā. Kufaņġu terieņġu-na, u tīēnatieņo maņ hūyāa Diilonġo-maama-i, u yaa bōlō-i wa, u yaa cieņo-i wa, uu dii u fereņ nuō. Diilonġo biē-na wuc na waa yaafēlleņ. ¹⁶ Da ņ yagar aa nyaar, naņ ka gbāa kor ņ tīēnatieņo-i wei? ņ sie gbāa ce Diilonġo nuō suc mafamma-i.

Tīyāaņ na temma-i

¹⁷ Da ma hel daama-na, naņ ņa naa waa dumaa aa Diilonġo bī-na, na tīē dumēi; Diilonġo yaa wuc ma ce dumaa. Mi wucra mi waņ ma yaa-i terni-na hiere baa Diilonġo-dūņ-baamba-i.

¹⁸ Diilonġoņ taa u bī-na huōņġu maņ nuō-i, da kuō un-aņ nuō ņ naa *jā, baa yaņ senserre ta di da-ni baa ņ *jāmma-i. Da kuō ņ saa naa bi jā, baa yaņ senserre ta di da-ni wuc ņ saa jā, tīē dumaa, baa cira ņ jā. ¹⁹ ņ jā o, ņ saa jā o, yuņġu si dii-kuō. Kumaņ gbāaņ, ņ baa yagar Diilonġo nuņġu-i. ²⁰ Naņ ņa naa waa waama maņ aa Diilonġo suc duc bī-na, na hieroņo-i hiere na saaya na tīē dumēi. ²¹ Diilonġoņ taa u bī-ni, da kuō nii naa waa kōrieņ nuō, baa yaņ ma jaņ-ni. ņga da ba hā-ni hūmelle-i ņ da ņ hel kōrsīnni-na, hel-niē. ²² Na saa da, Itieņo-i Yesu-Kirsā duc bī kōrieņo maņ, u jo ji ce nebiņo u wulaa, aa umaņ duc waa nebiņo aa u bī-yo, u jo ji ce u kōrieņo. ²³ Diilonġo sāa-na sukpepelluņ, baa na bir na ce nelbiliemba kōraaņ namaa. ²⁴ Tobīņ namaa, mi sie kar ku coima, naņ waa dumaa aa Diilonġo bī-na, waanġ waama famma yaa-i u hūmelle-na.

Bamaņ saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumaņ ņaa bamaņ saa hi suur ānsorre-na ba kūņġu-i, mi ka piye celle kuō. Miņ ka waņ mamaņ, ma saa hel Itieņo nuņ-nu, mei huōya-maama. Diilonġo faa baa-mi, a ce huhurma si dii mi nelma-na.

† Miwaanġo jīnhammaņ-sebe (Genēse) 2.24

†† Nieņ Matie sebe-i-na 5.32.

²⁶ Mulīemaņ maaraaya fiefie-i-na, mei wulaa ku bōyaa nuamba tīe ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da ku cieto dii baa-ni tī, baa nanna-yu. Da ku cie sī baa-ni, baa dii ņ yunġu-i cakūņgu-na. ²⁸ Ku saa ce ņaa da ņ bie cieto-i ku balaan de! Ku saa bi ce ņaa cieto du soņ ku balaan de! ņga bamaņ suuri ānsorre-na ba ka mulīeņ yaņ siraamba-i ku'i cie mie na baa suur-die.

²⁹ Tobinġ namaa, miņ taaraņ mi waņ mamaņ ma yaa daama: Huoņgu saa tiraa tīe bōi. Terieņgu faņgu-na, a doņ fiefie-i-na, caantaamba saaya ba waa ņaa ba saa dii caamba. ³⁰ Bamaņ kaalaan ba ce ņaa weima saa da-ba. Bamaņ nyieņ ba ce ņaa ba hōmmu saa fē. Bamaņ sāa bīmbīnni-i, ba baa haa ba naņga nie. ³¹ Bamaņ daaņ miwaanō tōno-i, ba baa haa ba naņga yu. Mi-waan daa uņ yē waama maņ, u sie tiraa co.

³² Mi sa taara āņjōguma yu na hōmmu-i. Na saa da, umaņ du sa dii cieto, ņ da u yii baa Itieņo maacemma yaa yon; u taara u ce kumaņ dōlaanū Itieņo-i.

³³ ņga umaņ du dii cieto, u yii baa miwaan daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanū u cieto. ³⁴ A ce dumaņo-na uu dii sōmma hāi. Kuuduōņgu yaa baa caamba-i, umaņ du sa soņ, ņ da u gbu u yii baa Itieņo maacemma yaa yon. U weima-i hiere ma kāa ka jūņ Diiloņo yaa nu-i. ņga cieto maņ du soņ, u yii baa miwaan daayo maama; u taara u ce kumaņ dōlaanū u bōi.

³⁵ Da na da mi piiye dumandē-i-na, mi taara namaa fafaanġu'i. Na baa da nie sī mi taara mi cie-na, ma'i sī. Mi taara na nyaar Itieņo'i nu-i baa huōņga diei aa na ta na ce kumaņ faa cemma.

³⁶ Fiefie-i-na, umaņ du ne da u dōrņo maama yuu u huōņga-i, aa ne da fu du sa bie-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbāa bie-yo, bāaniņo sī. ³⁷ ņga umaņ du yiera-mei wu u sa taara u dii cieto, aa ne da da ba bōi baa u dōrņo-i ku sie ce bāaniņo, aa u gbāa bel u fere cakūņgu-na, da ku ma hilaa fu fereņ huōņ-na, ku faa. ³⁸ Terieņgu faņgu-na, umaņ du jā u dōrņo-i ku faa, umaņ du hiel u naņga u dōrņo maama-na, ku-faņgu tiraa fa yaņ.

³⁹ Casoiņ nuōņo-i, ņ bōi du sa waa cicēlma, ņ sie gbāa kā ka soņ yaņga naņga. ņga du ku, nii dii ņ fereņ nu, ņ gbāa soņ bibieņo maņ dōlaanu-nie. Kumaņ gbāaņ, bibieņo faņo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ ņga mei wulaa du tīe u saa soņ, ku ka bu-yu yaņ du kā ka soņ bibieņo naņ-na. Mafamma-i mei huōya-maama, aa mi suyaa mie *Diiloņ-Yalle bi dii baa muōņo-i.

Cuffieņ-kūōma maama-i

8 Fiefie-i-na, i ka ne cuffieņ-kūōma kūņgu-i. I hieroņo-i i su wēima bōi fu ninoņo ņaa naņ waan-ma dumaa, ņga na saaya na su wu sōsu-muņgu jo baa bōibōisīnni, a ne da nelnyulmu ce i naņ kaasīnni Diiloņ-hūmelle-na. ² Umaņ du tu ne wu fu su bīņkūņgu, u saa hi tu su ņaa u saaya u su dumaa. ³ ņga umaņ du yaņ Diiloņo maama ta ma dōlnu-yu, Diiloņo su u yaa-i.

⁴ Terieņgu faņgu-na, cuffieņ-kūōma-i i gbāa tie wu-ma wei? I suyaa wu cuffēllu-i bīņkūņgu sī, aa tiraa su

wu Diiloņo dii u diei yon! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dōi-i-na baa hīema-na hiere wu bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii bōi aa yuntaamba bi dii bōi. ⁶ A ne da mie fu mie wulaa, Diiloņo dii u diei yon. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tīenaana fu maa-na'i. Aa Itieņo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diiloņo cie u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fu bargu yaa nu-i iņ yē cicēlma dumandē-i-na. ⁷ ņga i hieroņo saa su wu cuffēllu-i bīņkūņgu sī. Banamba mieņ cuffieņo-i a ce ji hi baa nyuņgo, da ba ta ba wu cuffieņ-kūōma-i ba ta ba jōgūoņ cuffieņo maama, aa da ņaa ba guōla ba Diiloņ-hūmelle-i. Ba saa hi naņ kaasīnni yogo ku'i juoņ baa āņjōguma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ņaa niwuoni yaa gbāa pie-ye Diiloņo-na. Die saa wu, kuaņgu sa hel-yie, die bi wu, kuaņgu sa suur-yie.

⁹ Naņ yē na fereņ nu dumaa ta na ce kumaņ dōlaanū-nei, gbāaņ bamaņ saa hi naņ kaasīnni yogo Diiloņ-hūmelle-na, na baa ji bīēna ba Diiloņ-hūmelle-ņ-kūņgu-i. ¹⁰ ņaa bamaņ saa hi naņ kaasīnni-i yogo, un-aa kā ka da nuōni maņ suyaan yieņgu ņ tīenaana tīn-niņ-dūņ-nu ta ņ wu kūōma; fu u sie bi kā na ta na wu wei? ¹¹ Du wu aa u huōņga saa ji hūu-ma, naņ sōsu-muņgu'i saa jo baa mafamma-i wei? Nuōnei cie u kōsuoņ u fere. A ne da *Kirsa kuu fu bi maama-na.

¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diiloņ-dūņ-baamba maņ saa hi naņ kaasīnni-i yogo na guōl ba gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, na saaya na su wu na ce-ma Kirsa fu fere yaa nu-i. ¹³ Ku'i cie na da mu da mi su wu da mi wu daaku-i, mi ka guōl melņo gbeini-i Diiloņ-hūmelle-na, mi ne ku bīņkūņgu-i aa yaņ-ku; mi sie tiraa dii-ku mi nuņgu-na.

Kumaņ saaya baa Yesu pōpuōrbieamba-i

9 Mu mi sie gbāa ce kumaņ dōlaanu-mie wei? Yesu *pōpuōrbiloņ mu sī wei? Mi saa da Itieņo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wei? Miņ cie maacemma maņ hā Itieņo-i, ma'i sī namaaņo-i wei? ² Banaņ da ba fi'a ba saa hūu-ma wu Yesu pōpuōrbiloņ mu, namaa fu na saaya na hūu-ma. Naņ hūyāa Itieņo maama-i mi wulaa, ku yaa pigāaņ wu Yesu pōpuōrbiloņ mu.

³ Bamaņ ciera mi maacemma saa fa, miņ ka waņ ma-maņ baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pōpuōrbieņ mieņo-i i sa wu wei? I sa nyōņ wei? ⁵ Mi saa saaya mi jā cieto Diiloņ-dūņ-baamba-na u tu wuōra baa-mi ņaa Yesu pōpuōrbieambaņ ceņ-maņ dumaa baa Itieņo hāmba-i a naara Pier wei? ⁶ Siso mu baa Barnabasi-i yon, miemei saaya i ce maacemma-i a taara i nu-juuru-i? ⁷ Naņ si-ire, na nu wu molo kāa sorosīmma-na aa tu pā u fere wei? Siso melņ daayo sūo tibinni-i aa u sa wu ni bieņo-i? Da ma'i bi sī āncīinaņ daayo sa nyōņ u muōru nōno-i? Na nu-ma dede wei?

⁸ Miņ waņ nelma maņ daama-i, nelbiliemba'i jōgaan dumaanō-na yon wei? Ma sī maaduōma famma yaa bi nyegāaņ *Moisi *āņjīnamma-na ke? ⁹ Ma nyegāaņ āņjīnamma-na ninoņo wu: «*Niij du tu muo dīmma-i ņ saa saaya ņ vaa u nuņgu-i.*»[†] Ku ce namaa na'a Diiloņo kaalaaya niimba yaa aa waņ mafamma-i wei? ¹⁰ Ma sī

nel daama waņ a vii miemei ke? Coima saa fa, ma fuli-inu miemei. Ma sī umaņ duč tuč kũ, u suyaa wuč u ka da bīņkũņgu ku'i cie u tuč kũ ke? Nuč da ņ suč wuč naņ dīmma cie dedieni hiere, ņ waa hie kã wuč naņ ka muo-ma? Da ņ da umaņ muyaņ u dīmma-i, u suyaa kerre wuč u ka da belle-mei ku'i cie. ¹¹ In cie Diilon-maacemma-i na hõlma-na, kuu dii ņaa i duu dīmma. Da ņ duu dīmma-i, ņ saa saaya ņ kar-ma wei? ¹² Bamaņ wuyaņ na nagāņ-niini-i wuč ni vii-ba, ni vii mieņo-i yaņ bafamba-i. ņga i fiinaņ aa bel i mulīema-i nammu hã. I sa taara *Kirsa *Neldōdõlma bir baa ma huonģu ku'i cie i hīrã i mulīema-i.

¹³ Ma sī na suyaa kerre wuč bamaņ cieņ maacemma-i *Diilodubuc-i-na, ba niwuoni hel Diilodubuc yaa nuč-i ke? Aa suč wuč *Diilojigãntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuč-i ke? ¹⁴ Kuudučonģu yaa baa bamaņ waņ Neldōdõlma-i. Itieņ wuč ba ta ba wuo ma'i nuč-i. †

¹⁵ Na nagāņ-niini vii-mi, ņga mi nie-ni aa yaņ-ni. Baa na da nie sī mei taara na ta na hã-mi bīņkũņgu ku'i cie mi ta mi waņ nel daama-i de! Ma'i sī. Aa mi da mi cãrã na wulaa, bõlbõl mi ku. Miņ waņ Diilon-nelma-i gbãņg-bãņ mi sa hũu bīņkũņgu, ku fẽ mi huonģa-i. Aa molo sie gbãa ce mi yaņ kufanģu-i. ¹⁶ Mi sie gbãa gbelieņ mi fere wuč mi waņ Neldōdõlma. Maacemma nama-i, ku dõlaanu-mie o, ku saa dõlnu-mie o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sũlma haraa-mie. ¹⁷ Kuč mučmei naa sire mi fereņ nuč ta mi ce-ma, mii naa saaya baa pãmma, ņga mei saa sire mi fereņ siremma, Diilonģo'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terieņģu fanģu-na, mei maacemma sullu yaa hadu-i? Du yaa a waņ Diilon-nelma-i gbãņgbãņ, mi baa hũu bīņkũņgu a ne da mii naa saaya mi hũu.

¹⁹ Mii dii mi fereņ nuč, ņga mi cie mi fere na hieronģo-i na kõrieņ muč da mi gbãņ da nučmba bõi hã Kirsa-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fere Yuifuyieņ muč da mi gbãņ da-ba. Na saa da, Moisi āņjĩnamma sie gbãa yuu-mi baa weima, ņga da mi waa baa bamaņ wučyaņ-maņ, mi ta mi wuč-ma da mi gbãņ da-ba. ²¹ Kuudučonģu yaa baa bamaņ sa suyaņ Moisi āņjĩnamma-i, da mi bi waa bafamba hõlma-na, mi ce mi fere ba temma-i da mi gbãņ da-ba. Ku saa ce ņaa mi taara mi cira mi cĩnaana Diilonģo āņjĩnamma-i de! Ma'i sī. Mi wuč ma yaa-i Kirsa wučsaņģu-na. ²² Da mi waa baa bamaņ saa naņ kaasĩnni yogo Diilon-hũmelle-na, mi ce mi fere ņaa mei fere-i mi saa hi naņ kaasĩnni yogo, da mi gbãņ da-ba. Da mi suur terieņģu terieņģu, mi ce mi fere terieņģu fanģu taamba temma, da mi gbãņ da banamba kor-bei. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldōdõlma da ma gbãa hi terni-i hiere aa mučmi bi da mi kũņģu-i.

²⁴ Na suyaa wuč gbaruntaamba gbar hiere, ņga umaņ duč ta yaņ banamba-i u yaa yaraa; aa ba pã u yaa-i. Terieņģu fanģu-na, gbãaņ ba baa ta aa yaņ-na. ²⁵ Bamaņ taaraayaņ ba ka finu gbarunģu-na, ba hīrã mulīema-i ku tigiima-na. Ba ce mulīema famma-i da ba ka da kumaņ ku sa gbãņ bĩenammas. A ne da mie inģ donyaņ kumaņ, ku sa bĩena da. ²⁶ Ku'i cie na da muč

miņ gbar mi kã, mi sa gbar mi yuņ-nu. Mi saa baa ciekũrãņo maņ sa jafãaņ u yuņ-nu. ²⁷ Mi ce mi kũčma-i kpãncõlģũ aa mi suč mi fereņ belma. Mi sa taara da mi ji waņ Diilon-nelma-i tĩ baa banamba-i mučmi hel hõntõbilonģo.

Yaņ cufieņa buolma-i

10 Tobin namaa, mamaņ daa i bĩncuamba-i *Moisi bãanģu-na, mi taara na suč-ma hiere. Duherru nandu naa cĩnnu-bei a saaņ-ba ba kã ka karnu dãm-maņ-nuoraanģu-i. ² Ku cie ņaa ba *baatiseņ duherru-na baa dãm-maņ-nuoraanģu-na a ce kuudučonģu baa Moisi-i. ³ Ba hieronģo-i ba wuyaa Diilon-niiwuodũni, ⁴ aa nyoņ Diilon-hũndučma. Hũmma famma taa ma hel tãmpẽllen, aa tãmpẽlle fande yaa waa *Kirsa-i. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammaņ fie ce, ba fõņģũ saa ta ba ce Diilonģo huonģa-i, ku'i cie ba wučra ku dii *hĩekuraanģu-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigãaņ-ye wuč i saa saaya i yaņ āmbabalma cemman-maama ta ma dõlnu-yie ņaa maņ taa ma dõlnu i bĩncuamba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cufieņa-i ņaa i bĩncuambaņ taa ba ce dumaa. Diilon-nelma waņ-ma wuč: «*Ba tĩenaana wuo niwuoni-i aa nyoņ kolma-i. Baņ juč wuo tĩ, ba sire ce ba bãanģu-i.*»^{††} Baa na yaņ i tie ce figiĩņ-kakarkuonģo-i ņaa i bĩncuamba naņ ceņ dumaa. Ba cie ku yaa-i nučmba neifieņ-cĩncieluo baa di diei nučmba nučsiba ndii kuu-bei yindučonģu-na. ⁹ Baa na yaņ i feņ Kirsa-i ņaa i bĩncuamba naņ fieņ-yo dumaa a ce jẽnaamba doņ-ba ko-ba. ^{†††} Baa na ta na waana ņaa i bĩncuamba naņ waanaņ dumaa, a ce *dõrčõpučõbilonģo maņ kučonģu nučmba-i u jo ji ko-ba. ††

¹¹ Nel daama cie nučmba da ba gbãa suč ba fereņ belma. Ba nyegãaņ-ma da ba gboya mie maņ piyaa mi-waņģo tĩmma-i. ¹² Terieņģu fanģu-na, umaņ duč tuč ne wuč sī fuč yieraaya u gbeiniņ, u gbãņ u baa ji cii. ¹³ Mamaņ gučlaaņ nelbiliemba gbeini-i Diilon-hũmelle-na, ma yaa bi gučlaaņ namaa niini-i. ņga Diilonģo-i nunni hã tieņo sī; u sie yaņ ma jĩnya-nei. Kumaņ da ku ta ku gučl na gbeini-i, u ka kãyã-nei aa pigãaņ-na naņ ka ce dumaa hel-kuč.

¹⁴ Mi jẽnaaņ namaa, terieņģu fanģu-na, jande, nieņ cufieņa buolma-i aa na yaņ-ma. ¹⁵ Mi suyaa mie na suč kuyunģu ku'i cie mi ta mi piye baa-na dumandẽ-i. Miņ waņ mamaņ, namaa fere-i nieņ-maņ na ne, coima wei? ¹⁶ Die tie wuo Itieņo niwuoni-i, inģ jaal Diilonģo-i ciinģa maņ maa-na-i, ka sa pigãaņ wuč Kirsa tãmma yaa cie i waa u horre-na wei? Inģ bi calnuņ *buruo maņ baa i-naa, u'i sa pigãaņ wuč Kirsa kũčma yaa cie i waa u horre-na wei? ¹⁷ Buruo diei dii; inģ fie ciinu, i wuo burdučonģo faņo yaa-i. Ku yaa pigãaņ wuč ii dii hordučleņ.

¹⁸ Nieņ *Isirahel-baamba-i, ba mumbuolmuņ-terieņģu-i Diilon-kũņģu, a ce dumaanģo-na, bamaņ wuyaņ bĩmbaamba maņ baņ koņ-baņ terieņģu-na, kutaamba dii Diilonģo horre-na. ¹⁹ Ku saa ce ņaa mi

† Āņjĩnamma tiyemmanģe (Deutéronome) 25.4; Tim. dīe. 5.17-18 † Nieņ Like sebe-i-na 10.7.

†† Helmaņ-sebe (Exode) 32.6 † Nieņ Kãmmanģe-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9. †† Nieņ Kãmmanģe-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7. †† Nieņ Kãmmanģe-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

taara mi cira cufēllu-i baa du kūcma-i nii dii baa yunġu waama namma, ²⁰ ma'i sī. Nga mi taara mi cira baņ koņ bīm̄baamba maņ cufiēņa-na, ba sa ko-ba ba hā Di- iloņo, ba ko-ba ba hā *jīnabaa. A ne da mi sa taara wei- ma waa na hōlma-na baa jīnabaa-ba-i. ²¹ Na sie gbāa nyoņ baa Itieņo ciingā-i aa miel nyoņ baa jīna ba kaan- ga-i. Na sie gbāa wuo Itieņo niwuoni-i aa tiraa miel wuo jīna ba niini-i. ²² Die vaaya kufanġu-i, Itieņo huoņ- ga ka du baa-ye; a ne da i sie gbāa fi baa-yo.

Yaarj i tie kāyā i-naa Diilonġ-hūmelle-na

²³ Na ciera bīņkūņgu saa nyaa-ye. Ninsoņo, bīņkūņgu saa nyaa-ye, nga bīm̄bīnni hieroņo saa fa baa-ye. Bīņkūņgu saa nyaa-ye, nga bīm̄bīnni hieroņo sa ce i narj kaasīnni Diilonġ-hūmelle-na. ²⁴ Nelieņo nelieņo, u saaya u tuw taara banamba fafaanġu, u baa tuw ne fuw kūņgu-i.

²⁵ Ma nyegāaņ Diilonġ-nelma-na wuw: «*Miwaanġo-i baa u huoya-niini-i hiere Itie fuw niini-i*»†, a ce dumaanġo-na, da na da kūcma maņ sanġa-na, na baa cira na yuu ma sīnni-i, na sāa na wuo; na baa jaana na hōmmu-i.

²⁷ Moloņ duw bī-ni wuw ņ kā na ka wuo niwuoni, da kuw kutieņo saa hūu Yesu maama-i, da ņ kā, da ba hā- ni kumaņ, ņ baa jaana ņ huoņga-i, ņ hūu ņ wuo fiēya aa ņ baa yuu moloņo baa weima. ²⁸ Nga moloņ duw da tūnu-nie wuw kūcņ daama-i cufēllu-kuwma, ne ku- tieņo-i aa ņ yaņ; baa wuo. Da ņ wuo, ņ ka hā kutieņo-i āņjogwababalamma. ²⁹ Mi saa ne namaa āņjogwama aa piie, mi nie umaņ gbuoya-ņei fuw maama'i aa piie.

Unaa gbāa cira: «Da kuw bīņkūņgu saa nyaa-mi, ma da nie na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuw da mi wuo-ku mi ka hā unanġo āņjogwababalamma? ³⁰ Da mi da kuuwuonġu-i aa jaal Diilonġo-i aa suw da mi wuo-ku, ma ce nie unaa jo ji tuw gāņ baa-mi wuw mi cie nie wuo- ku?» ³¹ Mi gbāa waņ mamaņ, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyoņ wa! Sisw da na ta na ce bīņkūņgu bīņkūņgu, na saaya na ta na ce-ku Diilonġ-yerre fafaan- nu. ³² Baa na yaņ na ciluw tuw guw banamba gbeini-i; u baa guw *Yuifu ba niini-i, u baa guw *nieramba ni- ni-i, u baa bi guw Diilonġ-dūņ-baamba niini-i. ³³ Taa na ce meī temma: Muwmi vaa mi fere weima-na hiere ta mi ce kumaņ kāayāņ nuwmba-i. Mi sa taara meī fafaanġu, mi taara nuwmba-i hiere ba fafaanġu Diilonġo duw kor-ba.

11 Muwmiņ biyaa *Kirsā maama-i dumaa, namaanġo-i biyaan meī bi maama-i dumei.

Cieņo saaya u suuye u yunġu-i Diilocārālle-na

² Kasi saa da-na: Miņ waan nelma maņ baa-na, na wuw ma hūmelle-i. Weima-na hiere mi nelma sa karaanu-ņei. ³ Nga mi taara na suw wuw *Kirsā yaa nuwmba-i hiere ba yunġu-i. Bibieņo yaa cieņo yunġu-i aa Diilonġo yaa Kirsā yunġu-i. ⁴ Bibieņ nuw da ņ yaņ ņ cucūņgu-i ņ yunġu-na aa ta ņ cārā Diilonġo-i, sisw ta ņ waņ Diilopwuwrunġu-i, kuu dii ņaa ņ saa kāņ Kirsā yaa-i. ⁵ Aa cieņ duw yaņ u yunġu-i gbāņgbāņ aa tuw cārā

Diilonġo-i sisw duw yaņ-ku aa tuw waņ Diilopwuwrunġu-i, kuu dii ņaa u saa kāņ u bōw yaa-i, a ne da u yaa u yunġu-i. Cieņo faņo temma dii ņaa cieņo maņ cirii u yunġu-i. ⁶ Cieņo maņ duw u sa taara u vaa bīņkūņgu u yunġu-na, u sa hāyā-kuw bōwbōw wei? Nga i suyaa wuw cieņ duw cir u yunġu-i, sisw duw hāyā-kuw, ku da-yo senserre, terieņgu fanġu-na bōwbōw u tuw suuye-kuw.

⁷ Bibieņo yaa Diilonġo nabieraņo-i, u yaa pigāaņ Diilonġo fafaanġu-i, a ce dumaanġo-na, duw tuw cārā Diilonġo-i, u saa saaya u suuye u yunġu-i. Aa cieņo pigāaņ bibieņo fafaanġu. ⁸ Na saa da, Diilonġo saa hiel bibieņo-i cieņ- na, u hiela cieņo yaa bibieņo-na. ⁹ Aa ku saa ce ņaa ba maa bibieņo yaa a hā cieņo-i de! Ba maa cieņo yaa a hā bibieņo-i. ¹⁰ Terieņgu fanġu-na, cieņo saaya u ne *dōr- pōwubiemba-i aa tuw suuye u yunġu-i a pigāaņ u munyierammu-i. ¹¹ Nga na saaya na suw wuw Itieņo wu- laa, bibieņo sie gbāa muo sāntorma baa cieņo-i, aa cieņo sie bi gbāa muo sāntorma baa bibieņo-i. ¹² Mi taara mi cira, cieņo hilaa bibieņ-na aa bibieņo hel cieņ- na, aa ba hāi-i-na hiere ba hilaa Diilonġ-na.

¹³ Namaa fere-i nieņ-kuņ na ne! Cieņ duw yaņ u yunġu-i u saa suuye-kuw aa tuw cārā Diilonġo-i, ku biyaa wei? ¹⁴ Ma sī na daa bibieņo yukuwsiņ da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre ke? ¹⁵ A ne da ku'i saaya caamba-i. Diilonġo hāa bafamba-i yukuwsiņni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶ Umaņ duw u dii nuharunġu nel daama- na, kutieņo saaya u suw wuw Diilonġ-dūņ-baamba-i terni-na hiere a naara mie fere-i i ce-ma dumei.

Itieņo niwuoni maama-i

¹⁷ Miņ ka dii mi nuņgu-i mamaņ nuw-i fiefie-i-na, mi sie gbelieņ-na. Na tigiima sa kāyā-ņei Diilonġ-hūmelle- na, ma guwla-ņei. ¹⁸ Mi nuw ba'a da na tigiin na-naa, ba- namba bōw ba deņ, aa mi suyaa mie ma gbāa ce. ¹⁹ Mi suyaa mie na saaya na bōw ku yaa bamaņ nyaarāa Di- ilonġo-na ba ka suw. ²⁰ Da na jānu na-naa da na wuo Itieņo niwuoni-i, na sa wuo-ni niņ saaya ni wuo du- maa. ²¹ Niiwuonġ da ni hi wuoma, na kā ka bie na juu- rumbaa. A ce dumaanġo-na, bananġ da ba ce ba tīe baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyoņ ye ta ba ce koņhiliinġu. ²² Da na da na sa taara na cal baa moloņo, bige-i cie na sa wuo dii na cīnniņ aa ta na jo? Sisw na taara na bīēna Diilonġ-dūņ-baamba yerre yaa wei? Bige-i cie na ta na ture sūntaamba yammu-i? Na'a mi waņ wuw nie baa-na? Na taara mi gbelieņ-na wei? Mi sie sie aa gbelieņ-na.

²³ Miņ daa mamaņ Itieņo wulaa aa waņ-ma baa-na ma yaa daama: Baņ ņa naa saaya ba bel Itieņo-i Yesu-i isuwġu maņ nuw-i, wuw bie *buruo ²⁴ aa jaal Diilonġo-i, aa būlhu-yuw aa cira: «Mi kūcma yaa daama-i miņ hāņ- naņ baa-ma, taa na ce miņ cie kumaņ daaku-i mi maa- ma ta ma tīenu-ņei.» ²⁵ Baņ juw wuo niwuoni-i tī, wuw bie duvēņo ciinġ-na hā-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tamma maņ ka kūnna, kuu dii ņaa ma yaa daama-i ciingā-na. Diilonġo ka bel u *tobisīfelenni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyoņ-yo huoņgu huoņgu, na ce miņ cie ku- maņ daaku-i mi maama tīenu-ņei.» ²⁶ Na saa da, aa Itieņo suw duw bir jo, huoņgu huoņgu, da na wuo bu-

† Gbeliemān-nalāanġu (Psaume) 24.1

ruo-i wuoņ daama temma-i aa nyoņ duvēņo-i, na waņ u kuliingū maama yaa dumaano-na. ²⁷ Ku'i cie na da umaņ duw waa waama namma aa wuo Itieņo buruo-i, siso aa nyoņ Itieņo duvēņo-i, kutieņo saa kāņ Itieņo kūōma-i baa u tāmma-i hiere; a ce dumaano-na, Diiloņo ka yuu-yo. ²⁸ Terieņgu faņgu-na, nelieņo nelieņo, u saaya u ne u fere igēna aa suw duw wuo buruo daayo-i aa nyoņ duvēņ daayo-i. ²⁹ Umaņ duw saa kāņ buruo daayo-i baa duvēņ daayo-i wuo Itieņo kūōma †, aa suuye u yufieņa-i a wuo-ni, Diiloņo ka gāņ baa-yo. ³⁰ Ku'i cie na da jaamba-i baa jeiliemba maaraaya na hōlma-na baa kuliingū-i hiere. ³¹ Kuw i taa i ne i fere igēna aa suw tie wuo, Diiloņo naa waa hie tuw gāņ baa-ye? ³² Nga Diiloņo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cie u tuw gāņ baa-ye u dii-ye hūmelle-na. ³³ Tobieņ namaa, terieņgu faņgu-na, da na jānu na-naa da na wuo Itieņo niwuoni-i, ciyaan na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa umaņ nuw-i, u wuo dii u cīiņ-nu aa u tuw jo, ku yaa da na ji jānu na-naa u sie cāl Diiloņo ji tuw gāņ baa-yo.

Nelma maņ tīyāa, da mi kā mi ka fielnu-mei.

Diiloņ-Yalleņ hāņ nuōmba-i fīņgōbaa-ba maņ

12 Tobieņ namaa, mi nuņgu ka hi *Diiloņ-Yalle maacemma yaa fiefiē-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuw naņ ņa na'a na saa hi hūu Itieņo maama-i na taa na gbar na nyaanu tīnni, a ne da nuni sī baa-ni ni ta ni piye. ³ Ku'i cie mi ta mi taara mi waņ-ma baa-na mie Diiloņ-Yalle sie gbāa waa moloņna aa kutieņo wuw Yesu dāņgāaņ! Ma sie gbāa ce. Aa molo sie bi gbāa cira Yesu yaa Itieņo-i, da Diiloņ-Yalle saa dii-ma u nuņ-nu.

⁴ Diiloņ-Yalleņ hāņ nuōmba-i fīņgōbaa-ba maņ ba ta ba ce Diiloņ-maacemma-i baa dii sīnni bōi, ņga Diiloņ-Yalduw daade yaa hāaņ-baņ baa-ba. ⁵ Maacemma sīnni dii bōi, ņga ma ce hā Yunteduwo yaa-i. ⁶ Āncemma dii bōi, ņga Diiloduwo faņo yaa hāaņ i hieroņo-i ku fīņgōw-i i tie ce-ma. ⁷ Diiloņo hāa-ye fīņgōbaa i yuņ-niņ i tie fa i-naa maama. Fīņgōbaa-ba famba yaa pigāaņ Diiloņ-Yalle maacemma-i. ⁸ Diiloņ-Yalle ce unaoņ nel-nurāņo, aa ce unaoņ ānsuwantieņo. ⁹ Diiloņ-Yalduw daade hā unaoņ fīņgōw-i u haa u naņga-i Diiloņo-na ninsoņ-haama, aa hā unaoņ fīņgōw-i u tuw sire jaamba. ¹⁰ Di hā unaoņ fīņgōw-i u tuw gbā u ce himma, aa hā unaoņ u tuw ce Diilopuworni, aa hā unaoņ u tuw suw Diiloņ-maacemma-i u bōw-mei baa *jīna ba maama-i. Di hā unaoņ fīņgōw-i u tuw gbā u piye nelfeemma, aa hā unaoņ u tuw gbā u hielnu-mei. ¹¹ Diiloņ-Yal daade yaa cieņ mafamma-i di diei yoņ. Fīņgōw maņ duw dōl-nu-die di hā-ni baa u yaa-i.

Diiloņ-dūņ-baamba dii ņaa nelfifio

¹² Terni bōi dii nelieņ nuw ņ kūōma-na. Nga ni gbuwnu hiere ce kūōduōma. Terņ daani-i baa ni ciinumma-i ni gbuwnu ce nelduwo. Bamaņ hūyāa *Kirsa maama-i

† Verse daayo gbāa bi nu nuņ daama-i: «Umaņ duw saa kāņ Itieņo horre-i aa suuye u yufieņa-i wuo buruo daayo-i aa nyoņ duvēņ daayo-i, Diiloņo ka gāņ baa-yo.»

baa dii dumei. ¹³ I hieroņo-i hiere i daa batemu-i Diiloņ-Yalduw daade'i nuw-i a gbonu ce ņaa nelduwo; *Yui-fubaa o, *niēraamba o, kōraamba o, nebimba o, Diiloņ-Yalduw daade yaa dii i hōmmu-na. ¹⁴ Nelbiloņ kūōma-i terieņgu diei sī, terni bōi gbuwnu ce-ma. ¹⁵ Gboluoņ da ku cira: «Muc sī naņga-i, mi nuņgu si dii kūōma-na», gbāņgbāņ sī wei? Kufaņgu gbāa bō ku deņ wei? ¹⁶ Tūņ da ku cira: «Muc sī yufelle-i, mi nuņgu si dii kūōma-na», ku saa kar coima wei? ¹⁷ Kuw nelbiloņ kūōma-i hiere maa naa waa yufelle yoņ, ii naa tie nu niē? Aa kuw maa naa waa hiere tūņgu, ii naa tie nu hūlāaņgu-i niē? ¹⁸ Na saa da, Diiloņo saa ma-ye u yuņ-nu. U maa-ye kuņ dōlaanu-yuw dumaa; a sōgōlnu i terni-i uņ taaraņ ni waa kusuw-nu. ¹⁹ Kuw terieņgu diei waa nelbiloņo-na, baa naa saa ta ba bī u kūōma-i wuw kūōma. ²⁰ Terni bōi dii nelbiloņo kūōma-na, ņga ni gbuwnu ce kūōma diei.

²¹ Yufelle sie gbāa gbē naņga-i wuw: «Mi sa taara-niē.» Yuņgu sie bi gbāa gbē gboluoņgu-i wuw: «Mi sa taara-niē.» ²² Iņ neņ terni maņ i kūōma-na wuw yuņgu si dii-niē, ii yaa faaņ i maama-i ni yaņ. ²³ Iņ'a i sa kāņ terni maņ, i bel ni yaa-i fafamma. Iņ fuo nimaņ aa i sa sie waņ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma ²⁴ a ne da terni maņ niifuoni sī i sa ne-ni dumaano-na. Iņ'a i sa kāņ terni maņ i kūōma-na, Diiloņo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yuņgu. ²⁵ U saa tuw taara i kūōma terni muo sāntorma baa ni-naa; u taa u taara ni ta ni jōuw-ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. ²⁶ Terieņgu diei da ku ta ku jaņ, terni nanni ce kuuduwoņgu baa-ku hiere. Da ba ce terieņgu diei bōi, ninanni hōmmu bi fē hiere. ²⁷ A ne da namei Kirsa kūōma-i. Na hieroņo-i hiere naa dii baa na terni u kūōma-na. ²⁸ Ku'i cie na da Diiloņo hāa nuōmba-i ba da-ba-deņ maacemma u dūņgu-na. U duwo ce banamba Yesu *pōpūarbiemba igēna, aa ce banamba ta ba ce u pōpūarūņgu, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gberē-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuōmba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piye nelfeemma. ²⁹ Ba hieroņo-i Yesu pōpūarbiemba wei? *Diilopōpūarbiemba wei? Ba hieroņo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gberē-weima wei? ³⁰ Ba hieroņo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piye nelfeemma-i wei? Ba gbā ba hielnu-mei wei? ³¹ *Diiloņ-Yalleņ hāņ nuōmba-i fīņgōbaa-ba maņ, gbāaņ na da bamaņ faa yaņ bei. Gbāaņ na da bamaņ kāayāņ nuōmba-i ba yaņ. Mi ka pigāaņ-na kumaņ yuņgu yaņ hiere; ku yaa ņaa nelnyulmu-i.

Nelnyulmu

13 Halle da ņ fie ta ņ nu nelma-i hiere hīēma-na ka cor baa *dōrpōpūarbiemba maama-i, da kuw nelnyulmu si dii-niē, ņ ce gbāņgbāņ. Dumaano-na nii dii ņaa joloņo maņ baņ mar-oņ ba yuņ-nu, siso kpoņo maņ baņ mar-oņ ba yuņ-nu; u tuw du u ce ijieni nuōmba tūnni-na yoņ. ² Da ņ fie ta ņ gbāņ ņ ce Diilopuworni-i; aa ta ņ suw weima-i hiere, aa bi ta ņ suw Diiloņo kusūņgu-i, da ņ fie haa ņ naņga-i Yesu-i-na fuw a gbāa ta ņ ce tānni ta ni forra, nelnyul da muc muw si dii-niē, ņ ce gbāņgbāņ. ³ Da ņ fie cal ņ nagāņ-niini-i hi-

ere hā sūntaamba, da ņ fie sie ba dii-ni dāamu-na Diilon-ĥūmelle maama-na, nelnyul da muo muu si dii-nie, ņ ce gbāņgbāņ.

⁴ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuo-i, u huoņga sa huol, u faa, u sa nenu, u sa teteņ u fere, bombolma sa dōlnu-yuo. ⁵ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuo-i, u sa ce sensenda-weima, u sa taara u fereņ fafaaņgu, u huoņga sa guola, u sa tiera nelma u huoņ-na. ⁶ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuo-i, āmbabalma sa dōlnu-yuo, ninsoņo yaa dōlaanuņ-yuo. ⁷ Nelnyulmuņ yeņ umaņ nuo-i, u tiil weima-i hiere nammaņ temma, u hūu weima-i hiere, u haa u naņga-i Diilono-na weima-na hiere aa tiraa tuo hīrā u kūoma-i.

⁸ Nelnyulmu sa ji tī dede, ņga yiingū dii baa yiingū Diilopōpuoņgu cemma ka bāl, nelfeemma wamma ka bāl, mel suo yiengū, ku sie ji waa. ⁹ Na saa da, mie so-suomuņgu saa hi ku fuoņgu-i aa iņ ceņ Diilopōpuoņgu maņ, i sie gbāa ce-ku hi ku fuoņgu-i.

¹⁰ ņga Diilon duo ji hā-ye kumaņ hii ku fuoņgu-i, kumaņ saa hi ku fuoņgu-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, iņ ņa naa waa bisālņ mieņo-i, i taa i piye bisānsīni aa tie jōguoņ bisānsīni aa bi tie ce bisānsīni. I yammū jua ce huoņgu-na, i saa nanna bisānsīni-i wei? ¹² Kuuduōņgu yaa baa daaku-i; iņ daņ mamaņ nyuņgo-i-na ma saa kaala i wulaa, ņga yiingū dii baa yiingū, ma ka kaala i wulaa hiere da gbaa! I sa suo Diilono-i fafamma fiefie-i-na, ņga yiingū dii baa yiingū i ka suo-yo ņaa fuo fere uņ suo-yeņ duma.

¹³ Iņ yeņ terieņgu maņ nuo-i nyuņgo-i-na, bīmbīni siei dii: āņhūuma, baa nahaale, baa nelnyulmu. ņga ni siei-i-na, nelnyulmu yaa yuņgu.

Nelfeemma kūņgu-i baa Diilopōpuoņni kūņgu-i

14 Gbāaņ kpelle nelnyulmu waa-nei. *Diilon-Yallen hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, taa na kuye ba maama. Ku huraa baņ ceņ Diilopōpuoņni-i baa umaņ. ² Umaņ duo tuo piye nelfeemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piye baa nelbiliemba, u piye baa Diilono. Nelma maņ fuyaa nelbiliemba-na, Diilon-Yalle diyaa ma yaa kutieņo nuņgu-na u tuo waņ-ma. ³ ņga umaņ cieņ Diilopōpuoņgu-i, u kāyā banamba-i ba ta ba naņ kaasīni Diilon-ĥūmelle-na, u dii sireiņa bei, aa bi dii holle bei. ⁴ Umaņ piyeņ nelfeemma-na, ku kāyā fuo da-u-diei yoņ. A ne da umaņ cieņ Diilopōpuoņni-i, ku kāyā Diilon-dūņ-baamba-i hiere ba kūņgu-na.

⁵ Mi taara na hieroņo-i na ta na piye nelfeemma-na, ņga mamaņ yuu mi huoņga-i yaņ, ma yaa ņaa na ta na gbā na ce Diilopōpuoņni-i. Umaņ cieņ Diilopōpuoņni-i u fa weima u yaņ umaņ piyeņ nelfeemma-na. Mi saa ya-gar-ma duo tuo piye aa tuo hielnu-mei u hā Diilon-dūņ-baamba-i.

⁶ Tobij namaa, ņaa muo da mi gbuu kā na terieņgu-na hāa, aa Diilo saa carra-mie baa nelma mi da mi ka piye tūnu-nei, mi saa kā baa so-suomufeleņgu da mi ka pigāaņ-na, mi saa kā baa Diilopōpuoņgu da mi ka waņ baa-na, mi saa bi kā da mi ka hāalā-nei bīņkūņgu, aa kā ka ta mi piye nelfeemma-na, ku gbāa kāyā-nei bige-i nuo-i? ⁷ Kuuduōņgu yaa baa niimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yuņ-nu, naņ gbāa ce nie suo baņ mar

nalāaņgu maņ? ⁸ Aa umaņ buoņ yerre-i, duo saa bu-de fafamma, hai ka suo wuo ku duu aa hel kā berru-na?

⁹ Kuuduōņgu yaa baa namaaņo-i; da na ta na piye nelma maņ nuōmba sa nu-ma, ba ka ce nie suo naņ waņ mamaņ? Kuu dii ņaa na hiel na nuņ-fafalmu yoņ.

¹⁰ Nelma bōi dii hīema-na, aa yuņgu dii ma hieroņo-na hiere. ¹¹ ņga moloņ duo tuo piye baa-mi aa uņ piyeņ baa-mi nelma maņ nuo-i mi sa nu-ma, kutieņo waa nerieņo muōmi wulaa aa mei fere-i mi bi waa nerieņ muo fuo u wulaa. ¹² Terieņgu faņgu-na, Diilon-Yallen hāņ nuōmba-i fōņgōbaa-ba maņ, naņ kuņ ba huoņ-nu, gbāaņ na da bamaņ kāyāņ Diilon-dūņ-baamba kā yaaņ-na.

¹³ A ce dumaaņo-na, umaņ piyeņ nelfeemma-na, u saaya u cārā Diilono hā-yo ku fōņgūo-i u tuo hielnu uņ waņ mamaņ. ¹⁴ Da mi ta mi cārā Diilono-i nelfeemma-na, mi huoņga cārā ninsoņo, ņga mi sa suo miņ waņ mamaņ. ¹⁵ Terieņgu faņgu-na, mi ka ce bige-i? Mi ka cārā Diilono-i nelfeemma-na, mi ka bi cārā-yuo mi nelma-na. Mi ka hāl neini-i a tuoņnu Diilono-i nelfeemma-na, mi ka bi hāl-ni tuoņnu-yuo mi nelma-na. ¹⁶ Ni ma'i sī, da ņ jaal Diilono-i nelfeemma-na yoņ, niņ yeņ baa bamaņ ba ka ce nie suo wuo ņ pāa Diilono-i jaaluņgu aa da ba sie wuo: «Ma cie?» ¹⁷ ņ jaaluņ da ku fie fa nie nie, ku sie gbāa kāyā moloņo Diilon-ĥūmelle-na.

¹⁸ Muo miņ yar-naņ hiere nelfeemma wamma-na, mi jaal Diilono-i mafamma-na. ¹⁹ ņga Diilon-dūņ-baāņ mie die tigiij, mei sa piye nelfeemma-na agaga aa nuōmba sie da manamma kūņ. Mei taara mi piye da ku fie waa nelma hāi yoņ, ma suur nuōmba tūni-na ba sire baa-ma.

²⁰ Tobij namaa, baa na ta na jōguoņ ņaa bisālņ namaa, taa na ce bīncōmma. ņga da ku kuubabalaāņ cemma-i, cieņ na fere bisāmbieņ namaa. Bafamba sa suo kuubabalaāņgu cemma-i. ²¹ Ma nyegāaņ *āņjīnam-na-na wuo: Itieņo ciera:

«Miņ taaraņ mi waņ mamaņ baa *Isirahel-baamba-i, mi ka ce nieraamba yaa waņ-ma baa-ba.

Mi ka piye niertimma baa-ba.

Mafaņ da ma fie ce, ba sie nu mi nuņgu-i.»†

²² Terieņgu faņgu-na, ku pigāaņ wuo nelfeemma saa ce Diilon-dūņ-baāņ maa-na, ma cie bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na; aa Diilopōpuoņgu saa ce bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na, ņga ku cie Diilon-dūņ-baāņ maa-na.

²³ ņaa Diilon-dūņ-baāņ da ba tigiij hiere aa doņ ta ba piye nelfeemma-na ba hieroņo-na hiere, nelgbāņg-bālāņ duo jo ji suur na hōlma-na, sisō umaņ saa hi hūu Itieņo maama-i, a da na ce dumaaņo-na, u sie cira na pielaa wei? ²⁴ ņga da na waa hiere ta na ce Diilopōpuoņni, aa umaņ saa hi hūu Itieņo maama-i u jo ji suur nu na piye, u ka suo terieņgu-na wuo u maacemma saa fa. Naņ waņ mamaņ hiere u kūņgu-na u sie gbāa ju-ma. ²⁵ Kufaņgu huōņgu-na, u maama maņ naa fuo, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafaņ da ma ce, u ka dūuna jaal Diilono-i aa cira: «Coima saa fa, Diilono dii baa-na kelkel!»

† Isayi (Ésaie) 28.11-12

Diilojaalen saaya di ce dumaa

²⁶ Tobij namaa, naņ saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiņ na-naa, umaņ duc da nalāņgu, u hāl. Umaņ duc da nelma duc piye pigāņ banamba-i, u gbāa piye-meī. Diilon duc carra umaņ baa nelma, u gbāa waņ-ma. Umaņ duc waa duc piye nelfelemma-na, u piye. Umaņ duc waa duc hielnu nelfeļeņ daama-i ba nelma-na, u hielnu-meī. Mamaņ daama-i hiere ma saaya ma ta ma kāyā Diilon-dūņ-baamba-i Diilon-hūmelle wuosaaņgu-na. ²⁷ Bamaņ piyeņ nelfelemma-na, ba saa saaya ba cor nuomba hāi sisō ba siei. Aa da ba'a ba piye, ba ta ba piye ba hā ba-naa; aa molo saaya u waa tu hielnu-meī. ²⁸ Da ku molo saa da duc hielnu-meī, ba yaņ aa ba ta ba piye ba huōņ-na baa Diilonō. ²⁹ Diilon uņ puor bamaņ baa u nelma-i, ba hāi sisō ba siei da ba piye, banamba ne da ku baņ waaņ mamaņ ninsonō. ³⁰ Nga Diilon duc carra moloņo na hōlma-na baa nelma, umaņ duc tu piye, u saaya u budii aa Diilon uņ caraaya umaņ, u piye u maama-i. ³¹ Diilon duc puor-na hiere baa nelma, na gbāa waņ-ma, nga na saaya na ta na piye na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuomba tūnni-na aa sireiņa ka da-ba. ³² Diilonō sa taara nuomba ta ba ce weima-i ba yuņ-nu, u taara ma ta ma ce maņ saaya ma ce dumaa. A ce dumaaņo-na, bamaņ cieņ u puorņi-i, ku fīņgūc dii-bei ba ta ba gbā ba bel ba fere.

Ņaa maņ ceņ dumaa Diilon-dūnni-na hiere, ³⁴ Diilon-dūņ-baaņ da ba tigiņ ba-naa, caamba saaya ba suye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piye. Ņaa maņ bi nyegāaņ dumaa *āņjīnamma-na wuc ba saaya ba ta ba hiere ba fere. ³⁵ Cieņo maņ duc tu taara u yuu nelma namma suc, u cie da ba kūņ cīiņgu-na u ka yuu u bōc-i. Cieņo saa saaya u piye Diilon-dūņ-baamba hōlma-na, ku saa fa.

³⁶ Na daa niē sī Diilon-nelma hilaa namaa terieņ-nu'i wei? Sisō na daa niē sī namei nuō-ma na da-na-diei yōņ wei? ³⁷ Umaņ duc cira fuō ce Diilopuorņgu, sisō *Diilon-Yalle hāa fuō fīņgūc, kutieņo saaya u suō wuc miņ nyegāaņ mamaņ hā-na daama-i ma hilaa Itieņo nuņ-nu. ³⁸ Umaņ duc cīina nel daama-i, Diilonō ka bi cīina kutieņo-i.

³⁹ Tobij namaa, terieņgu faņgu-na, taa na taara Diilopuorņi cemmaņ-fīņgūc yaa-i, nga baa na cie moloņo wuc u baa piye nelfelemma-na. ⁴⁰ Kumaņ gbāaņ, da na'a na ce mamaņ, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

Kirsā siremmaņ-kūņgu-i

15 Tobij namaa, miņ waaņ *Neldōlma maņ baa-na na hūu-ma aa bel-ma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiefie-i-na. ² Miņ waaņ-ma baa-na dumaa, da na saa bibirre-meī, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāņgbāņ. ³ Nelma maņ suurii meī fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yuņgu. Ma yaa daama wuc: *Kirsā kuu i āmbabalma maama-na űaa maņ waaņ du-

maa Diilon-nelma-na. ⁴ Uņ kuu ba fuere-yuō, sieļiņ-yi-iņgu-i u sire hel cīncorre-na űaa Diilon-nelmaņ waaņ-ma dumaa. ⁵ Uņ hilaa, u caraaya Pier aa sire carra u *hāalābiemba maņ waa cīncieluo ba hāi baamba-i.

⁶ Ku huōņgu-na, tobimba maņ daa-yo, ba curaa nuōm-ba nuōsiba hāi komuōņa ndii-i. Ba waa hiere terduōņ-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, nga ba bōi dii yogo.

⁷ Kufaņgu huōņgu-na, u carra Sake-i, aa carra u *puorbiemba-i hiere.

⁸ Kufaņgu huōņgu-na fiefie-i-na, u suō carra muōņo-i. Mi waa űaa biloņo maņ saa vāa aa ba hoņ-yo. ⁹ Na saa da, Yesu puorbiemba-i hiere ba bōyaa muōmei nuō-i. Mi cie karaaņgu baa Diilon-dūņ-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bī-mi Yesu puorbielon muō. ¹⁰ Nga miņ yeņ dumaa nyuņgo-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilonō yaa-i. Diilon uņ cie baa-mi aa hā-mi fīņgūc maņ, mi saa hūu-yo nanna, mi cie maacemma-i baa-yo a yaņ Yesu puorbiemba namba-i hiere. Mi suyaa mie mi saa ce-ma baa meī fereņ fīņgūc, mi cie-ma baa Diilon-fīņgūc. ¹¹ Terieņgu faņgu-na, bafamba o, muō o, i waņ Neldōlduōņ daama yaa-i baa nuōm-ba-i. Namaa na bi hūyāa ma yaa-i.

Kuomba siremmaņ-kūņgu-i

¹² Bige-i cie die tie piye ye *Kirsā siire hel kuomba hōlma-na, banamba ta ba piye na hōlma-na wuc kuomba sie gbāa sire? ¹³ Da ku kuomba sie gbāa sire ninsonō, suō Kirsā saa sire ke! ¹⁴ Aa da ku Kirsā saa sire, iņ waņ mamaņ nelgbāņgbālamma, aa na haa na naņga-i yuō gbāņgbāņ. ¹⁵ A naara kufaņgu-i, mie iņ wuōraņ i waņ mamaņ, da ku kuomba sie gbāa sire, ma sī kuu dii űaa i wuōra i kar coima i haa Diilonō-na wuc u siire Kirsā-i hiel-o kuomba hōlma-na. ¹⁶ Da ku kuomba sie gbāa sire, suō Kirsā saa sire. ¹⁷ Aa da ku Kirsā saa sire, na haa na naņga-i yuō gbāņgbāņ aa na āmbabalma dii ma yuņgu. ¹⁸ Dumaaņo-na, ku bi pigāaņ wuc Diilon-dūņ-baamba maņ kuu ba sie ka da Diilonō-i. ¹⁹ Da ku iņ haa i naņga-i Kirsā-i-na ku kāyā-yie hīema-na bande yōņ, nuōm-ba-i hiere ba bōyaa miemei nuō-i.

²⁰ Nga Diilon wuc i waņ ninsonō-i, Kirsā siire hel kuomba hōlma-na. Diilonō siire u yaa igēna duc pigāaņ wuc kuomba ka sire fuō temma-i. ²¹ Na saa da, nelduōņo diei uņ diyaa kuliņgu-i dumaa hīema-na, nelduōņo diei ka ce kuomba sire dumei. ²² Adāma huōņ-baamba kuņ hiere dumaa Adāma maama-na, Yesu huōņ-baamba ka bi sire hiere dumei Yesu barguō-i-na. ²³ Baņ ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsā fuō siire tī, u yaa siire dīelūc. Duc ji jo, bamaņ cuu u huōņ-nu, ba ka suō sire. ²⁴ Mafaņ da ma ce, miwaaņo tīmma yaa hii: Kirsā ka hūu fīņgūc-i baa yuntesīnni-i a naara himma-i ni taamba wulaa, aa hā i To-i Diilonō-i baa nelle-i. ²⁵ Dumandē-i-na, Kirsā ka tīe yuntesīnni-na, Diilon duc ji mal u bigāarāamba-i huōņgu maņ nuō-i, u suō bir nelle-i hā Diilonō-i. ²⁶ Uņ ka kōsuōņ u bigāarāaņ maņ tuogbuole-na u yaa kuliņgu-i. ²⁷ Ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuc: «*Diilonō diyaa weima-i hiere u naņ-na.*»† űaa da ba cira Diilonō diyaa weima-i hiere u naņ-

na, ku saa ce ņaa fuɕ fere uu dii u naŋ-na de! Ku'i sī.
 28 Diilonŋ duɕ ji dii weima-i hiere Beɗolŋo naŋ-na,
 Beɗolŋo ka bir dii u fere Diilonŋo naŋ-na. A ce du-
 maanŋo-na, Diilonŋo yaa ka waa weima-i hiere ma
 yungu-na.

29 Kuɕ bikuomba saa naa waa da ba sire, bamaŋ baa-
 tiseŋ ba sołaanŋu-i, baa naa waa hie ta ba batisenŋ? Da
 kuɕ kutienŋo siɛ sire, ŋ ce ba batisenŋ-ni u maama-na
 yuŋ haku-i nuɕ-i? 30 Aa miɛ fere-i, kuɕ ba saa naa waa
 da ba sire, ii naa waa hie tie s̄aa kuliinŋu-i hɔnni maŋ
 jonŋ? 31 Coima saa fa, muɕ baa kuliinŋu-i i huul i-naa
 yinni maŋ jonŋ. Ma sī na suyaa wuɕ naŋ h̄ȳȳa Itienŋo-i
 Yesu-Kirsa maama-i mi huɔŋga fiɛ baa-na ke? Terienŋu
 faŋgu-na na saaya na bi suɕ wuɕ kuliinŋu h̄ŋ ku cu-mi
 yinni maŋ jonŋ. 32 Efesi-i-na bande-i-na, mi biḡaar̄aamba
 dii mi huonŋu-na ņaa jarbaa. Miŋ mal̄aa baa-ba du-
 maa, da kuɕ mi mal̄aa baa-ba da mi da b̄iŋk̄uŋgu h̄ie-
 ma-na bande yonŋ, yuŋ haku-i dii-kuɕ? Da kuɕ kuomba
 sa sire, baŋ waŋ-maŋ dumaa: «*Juɔŋ i tie ce i b̄aanŋu-i,
 kuliinŋu saa maa.*»†

33 Baa na t̄aal na-naa: Nelfefeinŋ duɕ cu nelbabalanŋ
 huonŋ-nu, ku b̄iena u fafaanŋu-i. 34 Na piera b̄oi, yaanŋ aa
 na bir na jo h̄umefafalle-na aa na ne kuubabalaanŋu
 cemma-i aa na yaŋ-ku. Mi suyaa miɛ na h̄olma-na ba-
 namba saa hi suɕ Diilonŋo-i yogo, ku'i cie mi ta mi waŋ-
 ma senserre da di da-na.

Kuombaŋ ka sire waa dumaa

35 Unaa gb̄aa tuɕ jɔguɔŋ wuɕ: «Kuomba ka sire nie?
 Aa da ba sire, ba ka waa nie?» 36 Mimil̄a, ma sī da ŋ duu
 d̄imma-i ma pa aa d̄ibelle h̄ɔr ke? 37 Niŋ duu kumaŋ, d̄i-
 belle yaa yonŋ fiɛlu si dii. Ku gb̄aa waa jijabelle, ku gb̄aa
 bi waa kunaŋgu. 38 Da ŋ duu-de, Diilonŋo ce di sire pa a
 hiel fiɛlu-i kuŋ d̄olaanu fuɕ dumaa. D̄imma dii baa ma
 fiɛlu ma fiɛlu. 39 T̄ammaŋ-niini-i hiere nii bi dii dum̄ei:
 Nelbiliemba k̄uɔma dii ma deŋ, b̄imbaamba maama-i
 ma deŋ, huriimba maama-i ma deŋ, titiraamba maa-
 ma-i ma bi deŋ. 40 B̄imb̄inni bi dii d̄ɔɔ-i-na baa h̄ie-
 ma-na hiere. D̄ɔɔ-niini dii ni deŋ baa h̄ie-
 maŋ-niini-i. 41 B̄aanŋu carramma dii ma deŋ, ceinŋo maama-i ma
 deŋ, m̄ɔɔŋa maama-i ma bi deŋ. Halle m̄ɔɔŋa-i a-naa
 nuɕ, a sa carra carraduɔma.

42 Kuomba siremanŋ-k̄uŋgu ka waa dum̄ei. Da ba dii
 kuloŋo-i h̄ie-
 ma-na u h̄ɔr ņaa d̄ibellenŋ h̄ɔr dumaa. Duɕ ji
 sire, u sa tiraa suɕ baŋ b̄iŋ kumaŋ kuliinŋu-i. 43 Umanŋ
 duɕ tuɕ suur h̄ie-
 ma-na, u ko hujarre aa f̄iŋḡuɔ sa waa-
 yuɕ. Duɕ ji sire hel, u maama sa fa baa fafaanŋu-i aa
 f̄iŋḡuɔ tiraa waa-yuɕ. 44 Da ba ta ba fuure, ba fuure
 k̄uɔɔɔɔmma, ņga bamaŋ ka sire, ba ka sire baa d̄ɔɔ-
 k̄uɔma. Inŋ yonŋ h̄ie-
 ma-na baa k̄uɔma-i dumaa, *Diilonŋ-
 Yalle ka bi h̄a-ye k̄uɔfelemma dum̄ei d̄ɔɔ-i-na. 45 Na saa
 da, Diilonŋ-nelma ciera wuɕ: «*Diilonŋ uŋ maa nelbilonŋo
 maŋ d̄iel̄uɔ-i-na, u diyaa cic̄elma-i yuɕ*»†; ba taa ba b̄i u
 yaa Ad̄ama-i. ņga Ad̄ama † maŋ juɕ jo huonŋu-na, u
 yaa h̄aanŋ nuɕmba-i cic̄elma-i. 46 K̄uɔɔɔɔmma yaa juɔŋ

† *Gbeliemān-nalānŋu (Psaume) 8.7† Isayi (Ésaie) 22.13††
 Miwaanŋo j̄inamānŋ-sebe (Genèse) 2.7‡ Ad̄ama maŋ juɕ huonŋu-
 na u yaa *Kirsa-i.*

d̄iel̄uɔ aa suɕ h̄a d̄ɔɔ-maama-i. 47 Ba maa Ad̄ama maŋ
 d̄iel̄a-wuonŋo-i baa h̄ie-
 ma, aa h̄aal̄iŋ-wuonŋo hel d̄ɔɔ jo.
 48 H̄ie-
 maŋ-baamba dii ņaa baŋ maa umanŋ baa h̄ie-
 ma-i
 uŋ yonŋ dumaa, aa d̄ɔɔ-baamba waa ņaa umanŋ hilaa
 d̄ɔɔ-i-na jo uŋ yonŋ dumaa. 49 Inŋ yonŋ h̄ie-
 maŋ-wuonŋo
 temma-i dumaa, i ka bi waa d̄ɔɔwuonŋo temma dum̄ei.

50 Tobinŋ namaa, miŋ taaranŋ mi waŋ mamaŋ baa-na,
 ma yaa daama: Inŋ yonŋ baa i k̄uɔma maŋ daama-i, i siɛ
 gb̄aa suur *Diilonŋ-nelle-na baa-ma. I k̄uɔŋ daama-i
 k̄uɔɔɔɔmma, ma h̄ɔr, i ce nie gb̄aa t̄ie baa-ma aa da ci-
 c̄elma maŋ sa t̄ieŋ dede-i?

51 Mi ka puure Diilonŋo kus̄uŋgu-i piḡaanŋ Diilonŋ-d̄uŋ-
 baanŋ namaanŋo-i: Na saa da, i siɛ ku hiere ņga i hi-
 eronŋo-i hiere i k̄uɔma ka bir. 52 Miwaanŋo t̄immanŋ-yi-
 inŋgu-i, yerre ka bu. Yer da die ji bu, i k̄uɔma ka p̄anŋ bir
 h̄ɔduɔŋgu aa kuomba ka sire baa k̄uɔfelemma a waa
 gbula ba siɛ gb̄aa ku. 53 I k̄uɔŋ daama-i kuliinŋu yar-
 ma, aa ma h̄ɔr, a ce dumaanŋo-na, ma saaya ma bir
 kuliinŋu baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi h̄ɔr. 54 Inŋ
 kuŋ aa tie h̄ɔr, i k̄uɔŋ da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i
 sa tiraa i h̄ɔr, mamaŋ nyeḡaanŋ Diilonŋ-nelma-na, ma'i
 saa ce mafamma-i wei? Ma nyeḡaanŋ Diilonŋ-nelma-na
 wuɕ:

«*Kuliinŋu gbaraa fuo, ba yaraa-ku*»†

55 *Kuliinŋ nuɕ, ŋ f̄iŋḡuɔ curaa hie?*

ņ naana ŋ puɔluŋgu-i hie?»‡

56 Kuliinŋu puɔluŋgu yaa āmbabalma-i aa āmbabal-
 ma f̄iŋḡuɔ hel *ānj̄inamma yaa nuɕ-i. 57 ņga yaanŋ i tie
 jaal Diilonŋo-i. U yaa cie ku sa yar-e Itienŋo-i Yesu-Kirsa
 barguɔ-i-na.

58 Terienŋu faŋgu-na, mi j̄ēnaanŋ namaa, yieraayanŋ na
 donŋ, molo baa ji gb̄aa halanŋ-na na munyerammu-na.
 Taa na gbu na k̄a yamma baa Itienŋo maacemma-i. Na
 saaya na suɕ wuɕ naŋ ceŋ muɔie-
 ma maŋ Itienŋo
 maacemma-na, na sa ce-ma gb̄anŋgb̄anŋ.

Korēntitaamba kak̄āȳanŋu-i

16 Kumaŋ ņaa gbeinalle k̄uŋgu-i da na k̄āȳā
 *Yerusalemu Diilonŋ-d̄uŋ-baamba-i, miŋ waanŋ
 mamaŋ baa Galasi Diilonŋ-d̄uŋ-baamba-i, cieŋ maaduɔ-
 ma famma yaa-i. 2 Jumaansi jumaansi, nelienŋo nelienŋo,
 uŋ saanu baa kumaŋ, u hiel-ku u tiera-kuɕ u fereŋ nuɕ
 u j̄ina. Baa na cira na cie-muɕ aa suɕ da na donŋ gbeinŋa
 namma-i. 3 Da mi ji k̄ā, na ka hiel nuɕmba, mi puɔr-ba
 baa naŋ daa kumaŋ Yerusalemu-i-na, aa nyeḡēŋ sebe
 haa-kuɕ ba ka h̄a-ba. 4 Da kuɕ mei fere-i mi saaya mi k̄ā,
 i ka k̄ā hiere.

Polŋ saaya u cor terni maŋ nuɕ-i

5 Mi ka k̄ā Maseduɔni aa suɕ cor k̄ā na wulaa. 6 Da mi
 k̄ā, mi taara mi da huonŋu celle baa-na, halle mi jɔguɔŋ
 da mi ce waanŋ-huonŋu-i hiere kus̄uɔŋ-nu'i, ku yaa da
 mi ji'a mi cor k̄ā kus̄uɔŋ-nu, na ka k̄āȳā-miɛ mi cor. 7 Mi
 sa taara mi ka yiera mi gbeiniŋ aa cor. Mi taara Diilonŋ
 duɕ siɛ, mi da yinni baa-na celle. 8 ņga mi taara mi ce
 *P̄antekoti-i Efesi bande aa suɕ ta mi k̄ā. 9 Diilonŋo tigiinŋ

†† *Isayi (Ésaie) 25.8‡‡ Ose (Osée) 13.14*

terfafaanġu hā-mi mi da mi ce mi maacemma-i, ņ sie suɔ wuɔ mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duɔ kā, na bel-o fafamma u kūɔma baa senġ. Fuɔ baa muɔŋo-i i ce maacenduɔma yaa-i Itienġo suonġu-na. ¹¹ Molo baa bēŋ-yo. Duɔ ji hi tamma, na kāyā-yuɔ u jo ji hi-mi baa hɔfēlle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diilonġ-dūŋ-baamba-i.

¹² Mi diyaa sireiŋa Apolɔsi-i-na ji gbē; miē u gbonu baa tobimba-i kā na terienġu-na, u saa hūu-ma duɔ kā fiefie. Duɔ ji da huɔŋgu maŋ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duɔfūŋ, yieraayan na donġ Diilonġ-hūmelle-na. Baa na yan na kūɔma senġ, vaan na fere. ¹⁴ Naŋ ceŋ mamaŋ hiere, ma saaya ma ta ma pigāan na nelnyulmu nolaanġu-i.

¹⁵ Ma sī na suɔ Sitefanasi-i baa u dumellenġ-baamba-i ke? Ma sī na suyaa wuɔ Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fere baa Diilonġ-maacemma-i Diilonġ-dūŋ-baamba hɔlma-na ke? Terienġu fanġu-na, tobiŋ namaa, jande, mi cārā-nei,

¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaŋ nyaarāa ta ba ce maacemma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Fortunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dɔlaanu-miē cor. Miŋ daa bafamba-i, ku cie ņaa mi daa namei. ¹⁸ Baŋ juɔ, ba fie mi huɔŋga-i ņaa baŋ bi fēŋ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbīe na ta na gbeliēŋ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diilonġ-dūŋ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Aki-lasi-i baa Pirsika-i † a naara Diilonġ-dūŋ-baamba maŋ tigiinġ ba terienġu-na, ba pāa-na Itienġo horre jaalunġu. ²⁰ Diilonġ-dūŋ-baamba maŋ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ņaa ceduɔŋ-bienġ namaa.

²¹ Muɔ Pol, mi pāa na jaalunġu; muɔmei nyegāan terienġ daaku-i baa mi fereŋ naŋga.

²² Umaŋ duɔ cira Itienġo maama sa dɔlnu-yuɔ, kutienġo dāŋgāan! «Maranata!» †† — Itie, jo!

²³ Itienġo-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dɔlnu-miē hiere Yesu-Kirsa horre-na.

---

† Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niēŋ Pɔpɔɔr. 18.2. †† MARANATA: Ku yunġu yaa wuɔ: Itienġ nuɔ, jo! Niēŋ Āmp. 22.20.

Korēntitaamba sebehāalīŋo

Nelmuoyamma

Polŋ nyegāaŋ sebedēlāŋo-i hā Korēntitaamba-i, ku huonŋu-na, nuɔmba namba ji ta ba piye wuɔ Yesu *pɔpɔɔɔ-biloŋo sī. Ku saa dɔlnu-yuɔ. Uŋ juɔ'a u bir duɔ kā ba wulaa, u nyegēŋ sebe daayo-i duɔ kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huonŋa-i: U taara terni-na hiere nuɔmba suɔ i To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma mulīema ciinu cor. Nga u fīe u huonŋa-i baa-ma (sap. 1–7).

U piye kpɔkpɔɔɔ naŋ maama; wuɔ Korēntitaamba firnu ba nammu-i a gbāa da kāyā *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i fafamma (sap. 8–9).

U nuŋgu hii bamaŋ yaan fuɔ nelma-i aa jo baa ba deŋ maama ji ta ba waŋ baa Korēntitaamba-i. Wuɔ kutaamba ciɛ ba fere Yesu pɔpɔɔɔɔbiemba yuntaamba a ne da Yesu pɔpɔɔɔɔbiemba sī. Bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei. Wuɔ Yesu pɔpɔɔɔɔbiloŋ-maacemma sī mafamma-i. Fuɔ fere-i Yesu pɔpɔɔɔɔbiloŋo, nga u ciɛ u fere cekūɔ duɔ gbāa ce banamba da yuŋgu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeŋa. U waan Diilonŋ-nelma-i baa Korēntitaamba-i gbāŋgbāŋ; u saa ji hūu warbelle moloŋ wulaa. U pigāaŋ wuɔ Diilonŋo ce u nelnyulmu-i gbāŋgbāŋ (sap. 10–13).

Jaaluŋgu

1 Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpɔɔɔɔbiloŋo muɔ ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiŋo-i Timote-i, miemei nyegāaŋ sebe daayo-i die hā Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namanŋ dii Korēnti-i-na a naara bamaŋ bi dii Akayi † huonŋa-na hiere. ² I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

³ Yaanŋ i tie tuɔlnu Diilonŋo-i Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tienŋo-i. U yaa Diilonŋo maŋ diyaanŋ sireiŋa-i yie weima-na hiere. ⁴ U dii sireiŋa yie i mulīemaŋ-hɔnni-na hiere i die gbāa tie bi dii sireiŋa bamaŋ cieŋ mulīema-i ma sīnni-na hiere ŋaa fuɔ uŋ dii-yie dumaa. ⁵ Na saa da, inŋ siire bie *Kirsa mulīema-i bāmbāale dumaa, Diilonŋo bi dii sireiŋa yie bāmbāale dumei Kirsa barguɔ-i-na. ⁶ Die tie mulīeŋ, i sa mulīeŋ gbāŋgbāŋ, ku ce sireiŋa ta a da-na aa ta ku bi kor-na. Aa Diilonŋ duɔ tuɔ dii sireiŋa yie, u taara i bi tie dii namaanŋo-na na ta na hīrā mulīema-i mie temma-i. ⁷ Terienŋu fanŋu-na, i huleiŋa sa tie baa na maama-i. I suyaa wuɔ naŋ siyaa ta na mulīeŋ mie temma-i, na ka bi da sireiŋa-i mie bi temma-i.

⁸ Tobinŋ namaa, i taara na suɔ mamaŋ daa-ye *Asi-i-na. Mulīema naa silaa jīnya-yie cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hūu-ma wuɔ i ka hel-meī. ⁹ Ii naa tīena baa-ma wuɔ i kuliinŋ-belle hii. Nga mafamma ciɛ pigāaŋ-ye wuɔ i baa haa i nanŋa-i mie fereŋ fīŋgūɔ-i-na. I haa-ka Diilonŋ-na, wuɔ u yaa gbāa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliinŋ daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i nanŋa yuɔ haama famma-i

† Korēnti dii Akayi huonŋa-na.

wuɔ u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi fere-i na kāyā-yie baa na Diilocārālle-i u kor-e. A ce dumaanŋo-na duɔ nu nuɔmba bɔi cacārāŋgu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuɔmba bɔi da nelma jaal-o i maama-na.

Pol buraana u kāmama-i Korēnti-i-na

¹² Inŋ bilaa i fere dumaa terni nanni-na ku huraa namaa terienŋu-na, ku yaa gbu ku fē i hɔmmu-i. I suyaa wuɔ i ciɛ maacenfafamma. I sa kā moloŋ terienŋ-nu baa hɔmmu hāi; i kā baa huonŋa diei. Diilonŋ-āncemma, nelbilienŋ-maama sī. Diilonŋo kāyā-yie i firnu i hɔmmu-i baa-na weima-na hiere. ¹³ Aa inŋ nyegēŋ nelma maŋ i hā-na, ma yuŋgu saa fuo. Da na kalaŋ da mamaŋ, ma yaa-i. Mi huonŋ-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandɛ-i-na ku saa kaala na wulaa wuɔ Itienŋo-i Yesu jommanŋ-yi-inŋgu-i, na hɔmmu ka fē baa-ye aa mie muumu bi fē baa namaanŋo-i.

¹⁵ Minŋ ŋa naa haa mi nanŋa-i nei dumaanŋo-na wuɔ na hɔmmu fīe baa-ye, mi cira mi ka kā namaa terienŋu yaa nuɔ-i igēna aa suɔ cor kā Maseduɔni-na. Aa da mi ka hel Maseduɔni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i hāi a naara kuanŋgu na hɔfēlle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi kā *Yude-i-na, na kāyā-mie mi hi. ¹⁷ Nga mi kāmmanŋ'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigāaŋ wuɔ mii naa bel-ma baa mi nanyuonŋgu wei? Siso huhurmantienŋ muɔ; da mi waŋ mamaŋ, cuo sie kaal, mi bir baa mi huonŋu. ¹⁸ Inŋ waŋ nelma maŋ baa-na, huhurma diei maa si dii meī; Ninsontienŋo yaa mi siera. ¹⁹ Meī fere-i baa Silasi-i a naara Timote-i inŋ waanŋ Diilonŋ-Bienŋo maŋ maama-i baa-na, inŋ waanŋ Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, huhurma diei maa si dii-yuɔ. U weima-i hiere

maa naa koņ. ²⁰ Na saa da, Diilonj uņ pāa nunni maņ hiere, fuo yaa ka ce-ni. Ku'i cie fuo yerre-na i tie jaal Diilonjo-i wuo «Ma cie!» a tie ce-yo bci. ²¹ Aa Diilo fuo fere yaa kāyāņ mieņo-i baa namaaņo-i hiere *Kirsas huonģu-na. U yaa hielaa u yufelle yie ²² aa haa u dānyuo-i yie a ce-ye fuo baarj mie. U bi hāa-ye u *Yalle-i i die suw wuo i ka da uņ jīena ciilunģu maņ tuw cie-ye.

²³ Na saa da, kumaņ cie mi saa tiraa bir kā Korēnti-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujanģu nei ku'i cie. Diilonjo yaa mi siera; da kuw mi kar coima u baa yaņ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilonj-hūmellen-kūņģu-i. Na bilaa-de nammu hāi tī, ņģa i taara i kāyā-nei na hōmmu fē baa di wuoŝaanģu-i.

2 A ce dumaanģo-na mie mi sie bir kā na wulaa ka tiraa du na hōmmu-i. ² Namei fēņ mi huonģa-i, da mi kā ka du na hōmmu-i, hai ka da fē mei kaanģa-i? ³ Bamaņ saaya ba fē mi huonģa-i, mi sa taara mi kā ba ka du-ka, ku'i cie mi naa mi bir aa nyegēņ sebe † hā-na. Mi suyaa mie mi huonģa da ka fē, ku bi dōlnu namaanģo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miņ taa mi nyegēņ sebe faņo-i mi huonģa saa naa waa huonģa, mi nyegāan-jo baa nyinyoima. Mi saa nyegēņ-jo da mi ce-na kuujanģu, ņģa mi nyegāan-jo na da na suw wuo mi kuye na kūņģu-i.

Ba sa muo cālmuoctienģo cīlā cīņģu

⁵ Umanģ cie kuujanģu-i mie na hōlma-na, kutienģo saa ce-ku muo-na, ņģa u cie-ku na hieroņo'i nuw-i. Da mie mi sie dii gbuoya-kuw, mi gbāa cira u cie-ku na fīņģūw nuw. ⁶ Naņ nuolaaya kutienģo-i dumaa, ku ka gbē baa-yo. ⁷ Fiefie-i-na, yaan aa na ce jande yuo aa na dii sireiņģa yuo, ku yaa hōdulle sie cōruoņu-yuo a seņ u kūwma-i. ⁸ Jande, mi cārā-nei, bilaan-joņ fafamma u suw wuo u maama dōlnu-nei. ⁹ Na saa da, miņ nyegāan sebe-i † hā-na yuņģu maņ nuw-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuw na nu mi nuņģu-i weimana hiere. ¹⁰ Da na ce jande umanģ nuw-i, mei bi ce jande kutienģo-na. Na saa da, da kuw naacolģ daayo cālāa-mi, mi cie jande yuo, aa mi nie namei aa ce jande faņo-i. *Kirsas yaa mi siera. ¹¹ Mi sa taara i yaņ ma dōl *Sitāni-i ku'i cie mi ta mi ce-ma dumaanģo-na. I saa bi yaņ u kusūņ-maama-i suwma.

Pol saa yiera Torasi-i-na

¹² Miņ kāa Torasi-i-na da mi ka waņ *Kirsas *Neldōdōlma-i, Itienģo naa gbuu tigiinģ terienģu-i hā-mi mi da mi waņ-ma. ¹³ ņģa miņ kāa, mi saa ka da mi natobiņo-i Tite-i, mi huonģa saa gbāa tīena terduoņ-nu. Mi naa mi cārā hūmelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuo jo Maseduoni-i-na.

Kirsas hūlāanģu dii-yie

¹⁴ I sie gbuu gbāa jaal Diilonjo-i! Inģ yēņ horre-na baa *Kirsas-i, Diilonjo taa i yaan-na. A ce die cor terienģu

† Sebe faņo saa dii Diilonj-nelma sebe-i-na; nyuņģo ku bāanģu-na molo sa suw uņ yēņ kusuoņ-nu. †† U waanģ sebe faņo maama yaa-i verse 3-i-na.

terienģu, nuwamba suw wuo Kirsas yaraa bigāarāņo-i. U cie die cor terienģu terienģu, ba ta ba nu Kirsas hūlāanģu-i yie. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo wulaa, ii dii ņaa Kirsas natikolo nuwamba hōlma-na. Bamaņ biyaa hūmebabalalle-i, bafamba wulaa kuliinģ-hūlāanģu'i dii-yie ta ku jo baa kuliinģu. Bamaņ biyaa koņkor-hūmelle-i, cicēlmanģ-hūlāanģu'i dii-yie ta ku jo baa cicēlma. Hai gbāa ce maacenģ daama temma-i? ¹⁷ ņģa mieņo-i Diilonjo'i hāa-ye baa-ma wuo i ce-ma. Nuwamba bci cie Diilonj-nelma-i ta ba taara gbeiņģ baa-ma. Mie ii si dii ku-fanģu taamba temma-i. Mie inģ yēņ Kirsas horre-na, i sa waņ Diilonj-nelma-i baa hōmmu hāi; i waņ-ma baa huonģa diei Diilonjo yufelle-na.

Tobisīfelenni maaraa āņģinamma-i

3 Namaa wulaa, miņ waanģ mamaņ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i fere wei? Sisō na taara die i kā na terienģu-na, i kā baa sebe ka pigāanģ wuo nelfafaanģ mie ņaa banamaņ ceņ-maņ dumaa wei? Mi sie sie aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa sebe-i da mi gbāa kā yaņģa naņģa. ² Mie sebe yaa namaa fere-i. Sebe faņo nyegāanģ i hōmmu-na. Nuwamba-i hiere ba gbāa da-yo aa kalaņ-yo. ³ Sebe faņo-i *Kirsas yaa nyegāanģ-yo. Ku da-nei wuo u yaa nyegāanģ-yo aa puw mie fuo baa-yo. U saa nyegēņ-yo baa nyegēdiele, u nyegāanģ-yo baa Cicēlmantienģo *Yalle. U saa bi nyegēņ-yo tāmpēllenģ, u nyegāanģ-yo nelbilienģ-hōmmu-na. †

⁴ Kirsas cie i haa i naņģa Diilonjo-na, ku'i cie i tie waņ mafamma-i. ⁵ I suyaa wuo ma maaraa-ye i die gbāa ce maacenģ daama-i baa mie fereņ fīņģūw-i. I fīņģūw hel hiere Diilonj-na. ⁶ U yaa hāa-ye baa ku fīņģūw-i i tie waņ *tobisīfelenni maama-i baa nuwamba-i. Tobisīfelenni fanģi saa nyegēņ tāmpēllenģ ņaa *Moisi *āņģinammaņ nyegāanģ tāmpēlle-na dumaa. ņģa ni hilaa *Diilonj-Yalle-na. Āņģinamma jo baa kuliinģu a ne da Diilonj-Yalle jo baa cicēlma.

⁷ Āņģinammaņ taa ma nyegēņ huonģu maņ nuw-i tāmpēriņģa-na, Diilonjo naa carra Moisi-i baa cecerma naņ temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbāa da ba ne u yaanģa-i. † Āņģinamma maņ juoņ baa kuliinģu, ma jomma da ma fa fafaanģ daaku temma-i a ne da ma sa cō, ⁸ Diilonj-Yalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Āņģinamma ma maņ cālāanģ nuwamba-i, ma maacemma da ma fa fafaanģ daaku temma-i, Diilonj-Yalle maņ cieņ nuwamba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbāa cira fafaanģu maņ waa āņģinamma huonģu-na, ku sie gbāa fi baa fiefie ku kūņģu-i. ¹¹ Bīņkūņģu maņ saa waa da ku cō, Diilonj duw migāanģ-ku migāanģ daama temma-i, kumaņ cuoņ u ka migāanģ-ku ka hi hie? ¹² I haa i naņģa-i ku yaa nuw-i ku'i cie i nunni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ņaa Moisiņ taa u ce dumaa. Fuo taa u suuye u yaanģa-i baa kompaņģa †† wuo *Isirahel-

† TĀMPĒLLENģ: Pol piye *Moisi *āņģinamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyegēņ tāmpēllenģ. Niēņ Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 24.12. NELBILIENģ-HŌMMU-NA: *Seremi ciera wuo āņģinafelamma ka nyegēņ nelbiliemba hōmmu-na. Niēņ Seremi sebe-i-na (Jérémie) 31.33. †† Niēņ Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 34.27-35. †† Niēņ Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 34.33-35.

baamba baa da u yaanŋaŋ dīŋ ka kã duma. ¹⁴ Nga kuu naa gbuu bīŋ dūŋgu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suɔ u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyunŋo, da ba ta ba kalaŋ *Tobisícɔlɔnniŋ-sebe-i, kompaŋga cīenu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Kirsa yaa nuɔ-i, kompaŋga halaŋ ŋ yaanŋa-na. ¹⁵ Ji hi baa nyunŋo, Isirahel-baanŋ da ba ta ba kalaŋ Moisi sebebbaa-ba-i, ku ce ŋaa kompaŋga cīenu-bei ba sa da ma tuole-i dei. ¹⁶ Nga ŋaa maŋ nyegãaŋ duma: «*Umaŋ duɔ bir jo Itienŋo wulaa, kompaŋga halaŋ u yaanŋa-na.*»^{†17} Baŋ gbēŋ Itienŋo maŋ bande-i, Diilonŋ-Yalle yaa-i. A ne da Itienŋo Yal da di waa kusuwɔŋ-nu, kutaamba waa ba fereŋ nuɔ. ¹⁸ Mie maŋ kompaŋga halaŋ i yammu-na hiere, Itienŋo fafaanŋu da-yie. I duɔŋ tie bibirre i kã die ka fa Itienŋo temma. Itienŋo Yalle maacemma yaa mafamma-i.

Pol kũɔma saa seŋ baa Diilonŋ-maacemma-i

4 Diilonŋo yaa cie baa-ye aa hã-ye maacenfaŋ daama-i ku'i cie i kũɔma sa seŋ baa-ma. ² I cīinaana kukulmaŋ-maacemma-i baa sensenda-weima-i hiere. I sa tãal nelieŋo, i sa bi waŋ Diilonŋ-nelma-i baa huhurma. I waŋ ninsoŋ-belle yaa-i i kaala-die baa nuɔmba-i Diilonŋo yufelle-na. I ce mafamma-i nelieŋo nelieŋo u duɔ suɔ wuɔ huhurmantaŋ mie sī. ³ Inŋ waŋ *Neldɔɔɔɔlma maŋ, da kuɔ ma cīenu, da kuɔ ma sa kaala, kuu dii ŋaa ma saa kaala bamaŋ biyaa hũmebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufanŋu taamba cīinaana Neldɔɔɔɔlma-i. *Sitãni cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaanŋ daayo tienŋo-i. U cie ba sa da cecerma maŋ dii Neldɔɔɔɔlma-na ta ma pigãaŋ *Kirsã fafaanŋu-i. A ne da da ŋ da Kirsa-i ŋ daa Diilonŋo yaa-i. ⁵ I sa waŋ mie fereŋ-maama baa nuɔmba-i; i waŋ Yesu-Kirsã maama'i baa-ba, wuɔ u yaa Itienŋo-i. Mie fuɔ, i gbãa waŋ kumaŋ i kũŋgu-na, i gbãa cira i cãa namei Yesu fuɔ maama-na. ⁶ Diilonŋo maŋ naa ciera: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uuduɔŋo faŋo yaa bi diyaa cecerma-i i hɔmmu-na i tie da u fafaanŋu-i Kirsa yaanŋa-na i suɔ-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbãŋ muonumma ŋaa yerruŋ-bitonni, ŋga Diilonŋo hãa mieŋo-i nelfafaŋ daama temma-i i die hi nelbiliemba-i baa-ma. Mafamma cie nuɔmba da ba suɔ wuɔ hiŋ daama temma hilaa Diilonŋ-na, mie maacemma sī. ⁸ I ce sũlma-i ma sīnni-na hiere, ŋga ku saa nuɔɔ-e dede. I hɔmmu calaanu, ŋga i kũɔma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, ŋga Diilonŋo saa nanna-yie dede. Ba se-ye ba nanna, ŋga i saa tīe-maŋ. ¹⁰ Yinni maŋ jonŋ Yesu mulīema temma haa-yie, i nal u kuliŋgu-i i ne. Diilonŋo ce mafamma-i Yesu-Kirsã himma da ma ta ma bi da-yie. ¹¹ Mie maŋ dii cicēlma-i, yinni maŋ jonŋ kuliŋgu hũŋ ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tãmmaŋ-nuɔŋ mieŋo-na. ¹² Terienŋu faŋgu-na, mie i mal baa kuliŋgu-i namaa na da na gbãa da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i.

¹³ Ma nyegãaŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi hũyãa-ma ku'i cie mi waŋ-ma.*»^{††} Mie i bi hũyãa Yesu maama-i dumei ku'i cie i tie waŋ-ma. ¹⁴ I suyaa wuɔ umaŋ siire

† Helmaŋ-sebe (Exode) 34.34 †† Gbeliemaŋ-nalãanŋu (Psaume) 116.10

Itienŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na, u ka bi sire mieŋo-i u temma-i, aa kã baa-ye ka jīna u caanŋ-nu baa namaanŋo-i hiere. ¹⁵ Kumaŋ haanŋ-yie daaku-i hiere, ku haa-yie namaa maa-na. Ku haa-yie Diilonŋ-hujarre da di ta di hi nuɔmba-i hiere di kã. A ce dumaanŋo-na, jaalunŋu maŋ ka ta ku hã Diilonŋo-i, ku ka ciinu, aa nuɔmba ka ta ba bī u yefafalle.

¹⁶ Ku'i cie na da i kũɔma sa seŋ da. I kũɔŋ da ma fie ta ma pɔɔɔɔr, kumaŋgu'i naaraayanŋ i hulieŋa-na yinni maŋ jonŋ. ¹⁷ Mulīema maŋ haanŋ-yie fiefie-i-na, ma ka tī. Aa i gbãa cira mulīema sī. Ma tigiinŋ fafaanŋu'i ma cie-ye, aa fafaanŋu faŋgu temma si dii, aa ku sa ji tī dede.

¹⁸ Baŋ'a ba sa da kumaŋ baa ba yufelle, mie i fara i ne ku yaa-i. Baŋ daŋ kumaŋ baa ba yufelle-i ku sa cɔ, ŋga baŋ'a ba sa da kumaŋ baa ba yufelle, ku sa ji kã terienŋu.

5 Na saa da, hīema-na bande-i-na, i kũɔma dii ŋaa gbuganni, ma sa cɔ. Nga i suyaa wuɔ die ku, Diilonŋo ka hã-ye kũɔfelemma dɔɔɔ-i-na. Kũɔfelemma fama ka waa ŋaa kolluŋ-dũnni a ce i sie tiraa gbãa ku. ² Inŋ yer terienŋu maŋ nuɔ-i fiefie-i-na, i gbu i niya kũɔma fama damma-i a ce i tie waana. ³ Nga i suyaa wuɔ die hel gbugaŋ daani-na, i sie tīe bebelle. ⁴ I sa taara i ku aa suɔ da kũɔŋ daama-i, i taara i da-ma cicēlma ku'i cie i tie niya aa tie waana. ⁵ Diilo fuɔ fere yaa tigiinŋ i cicuwɔŋgu-i dumaanŋo-na tuɔ cie-ye, aa hã-ye u *Yalle-i i die suɔ wuɔ uŋ tigiinŋ kumaŋ hiere i ka da-ku. ⁶ A ce dumaanŋo-na sireŋa da-ye yinni maŋ jonŋ, aa i suyaa wuɔ die waa baa i kũɔŋ daama-i, i maa baa Itienŋo nelle-i. ⁷ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaanŋo-na, i ne inŋ haa i nanŋa-i kumaŋ nuɔ-i aa tie wuɔ, i sa ne inŋ daŋ kumaŋ baa i yufieŋa. ⁸ Sireŋa dii-yie ninsoŋo, ŋga i taara i yanŋ i kũɔŋ daama-i aa kã ka waa Itienŋo caanŋ-nu. ⁹ Nga kumaŋ yunŋu, i taara i fē Itienŋo huŋga-i. Ii dii baa i kũɔŋ daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fē u huŋga-i. ¹⁰ Na saa da, i ka cor hiere *Kirsã wulaa u yuu-ye. Nelieŋo nelieŋo, uŋ cie kumaŋ hīema-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaanŋ wa, u ka da u maacemma sullu-i.

Koŋkor-maacemma

¹¹ Baŋ bīŋ kumaŋ a kãŋ Itienŋo-i i suɔ-ku, ku'i cie i tie gbãŋ baa nuɔmba da ba sie-ku. Diilonŋo suɔ i kusũnni-i hiere fafamma. Aa namaa fere-i mi suyaa wuɔ na bi suɔ-ye fafamma. ¹² I sa taara i tiraa kaal i fere baa-na, ŋga i taara na hɔmmu fē baa-ye. Ku yaa bamaŋ yaanŋ hɔmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suɔ ba siema. ¹³ Aa mieŋo-i, die pepiena kusuwɔŋ-nu, i pepien-aana Diilonŋ-maa-na; die bi waa welewele kusuwɔŋ-nu, i cie welewele namaa maa-na. ¹⁴ Na saa da, *Kirsã nelnyulmu taa yaanŋa yie i ãncemma-na hiere. Mie maŋ hũyãa-ma wuɔ nelduɔŋo die'i kuu nuɔmba-i hiere ba maama-na, mie maŋ hũyãa-ma wuɔ i kuu baa kuitienŋo-i, Kirsa nelnyulmu taa yaanŋa yie i ãncemma-na hiere. ¹⁵ Kumaŋ cie u ku nuɔmba-i hiere ba maama-na, u taa u taara bamaŋ dii cicēlma-i hiere, ba baa tiraa tīe

‡ Nieŋ Dɔɔm. 8.2.

bafamba fereṅ maa-na, ba tīe fuo maa-na. Fuo maṅ kuu ba soḷaanggu-i aa sire.

¹⁶ Terienḡu faṅgu-na, i sa tiraa i ne moloṅo muny-ierammu aa kāṅ-yo. Dīēlūo-i-na, i taa i ne Kirsa-i nelbilogbāṅgbālāṅo, ṅga fiefiē-i-na, i sa tiraa i ne-yo du-maa. ¹⁷ Da ṅ gbāṅ suur Kirsa horre-na, ṅ cie nelfeṅ nuo: Āncōḷomma curaa, ānfelemma'i duoṅ. ¹⁸ Kufanḡu-daaku-i hiere Diilonḡ-maacemma. U yaa cie Kirsa dii-ye i-naa nuo baa-yo aa dii koṅkor-maacemma-i i naṅ-na. ¹⁹ Na saa da, Diilonḡ puoṛaa Kirsa ji dii nelbiliemba-i ba-naa nuo baa-yo, u saa fer ba cālmuo-i. Aa u hāa miemei baa koṅkor-āndaanḡu-i.

²⁰ Terienḡu faṅgu-na, i cie Kirsa pōpuoṛbieṅ mie. Kuu dii ṅaa Diilonḡ muo u natiēṅa nei. Jande, nieṅ Kirsa-i aa na sie Diilonḡ-koṅkoro-i na suur na-naa nuo baa-yo.

²¹ Kirsa saa naa ce halle āmbabalma diei, ṅga Diilonḡ haa i āmbabalma-i hā u yaa-i duo gbāa duo ce-ye nelvi-iṅ mie fuo barguo-i-na.

6 Terienḡu faṅgu-na, iṅ ceṅ maacemma-i baa Diilonḡ-i, jande, i cārā-nei, Diilonḡ uṅ cie baa-na cem-ma maṅ, baa na bel-ku baa na nanyuoṅgu. ² Na saa da, Diilonḡ ciera wuo:

«*Niṅ cārā kumaṅ, ku huoṅ da ku hi, mi ka ce-ku hā-ni.*

Koṅkor-yiṅ da ku hi, mi ka kor-ni.»[†]

Mi tūnu-nei, koṅkor-yiṅgu yaa daaku-i. Diilonḡ taara u kor-na huoṅ daaku yaa nuo-i.

³ I sa taara i guoḷ unanḡ gbeini a ce nuomba ji da muncālmuo i maacemma-na. ⁴ I yaan aa tie ce weima-i hiere i pigāan wuo Diilonḡ-cārāan mie kelkel. Mulḡema-i baa sūlma-i a naara korma sa ce-ye bīṅkūṅgu, i caa-ni hūmmaṅ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tūu nuomba-i kūnna-yiē. Kunie maacemma maaramma ce i sa da duoḡūṅ, i sa bi da wuo niwuoni. ⁶ I pigāan wuo Diilonḡ-cārāan mie i viisīnni-na, baa i Diilonḡ-hūmelle suoma-na, baa i hōhīnaṅga-na, baa i fafaanḡu-na, baa *Diilonḡ-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufafammu-na, ⁷ baa i ninsoṅo wamma-na, baa Diilonḡ-fṅḡūo bi barguo-i-na. I cie viisīnni yaa-i i bercebīmbīnni-i tie muo baa-ni aa tie cenia i fere baa-ni. ⁸ Yi-ṅgu naṅgu ba ce i ce boi, yiṅgu naṅgu ba ture i yammu-i. Ba waṅ i yebabalande-i dii, ba waṅ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuo coikartaanḡ mie, a ne da i waṅ ninsoṅo yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ṅaa ba sa suo-ye, a ne da ba suo-ye fafamma. Ba ne-ye wuo bikuonḡ mie, a ne da miemei daaye i gbeini-na. Ba huol i yammu-i ṅga ba saa gbāa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanḡu yiē, i hōmmu bir yaṅ aa ta mu fē. Ba ne-ye wuo nawalaanḡ mie, a ne da miemei cienḡ nuomba boi waamba. Ba ne-ye wuo bīṅkūṅgu sī baa-ye, ba saa suo wuo miemei bīṅkūntaanḡ mieṅo-i kelkel.

¹¹ Mi jēnaanḡ namaa, Korēntitaanḡ namaa, i fūnuṅ firnu i hōmmu-i a piiye baa-na. ¹² I saa fuo i kusūnni-i nei, ṅga namei fuyaa na kusūnni-i mie-na. ¹³ A ce du-maanḡo-na mi ka piiye baa-na ṅaa mi piiye baa mi bisālmba: Firiinunḡ na bi hōmmu-i baa-ye fafamma!

Cecerma-i baa kukulma-i ni sie gbāa gbonu

¹⁴ Bamanḡ saa hūu Kirsa-maama-i, baa na dii na nunḡu baa-ba ba āncemma-na. Kuufafaanḡu-i baa ku-ubabalaanḡu gbāa ce nie kā hūmeduoḷe? Cecerma gbāa nunu ma-naa baa kukulma-i nununḡ hama-i tem-ma-i? ¹⁵ *Kirs-a-i baa *Sitāni-i, ba gbāa suurnu ba-naa nie nie? Siso umanḡ Kirsa horre-na, u gbāa gbonu ce hama-i baa umanḡ si dii-die? ¹⁶ Diilonḡ-dūṅgu-i baa tīnni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuo-i? Miemei Cicēlmantienḡo dūṅgu-i ṅaa fuo fereṅ waanḡ-ma dumaa wuo:

«*Mi ka tīēna ce mi bāanḡu-i baa-ba.*

Mi ka waa ba Diilonḡ muo

aa ba waa mi baamba.»^{††}

¹⁷ Terienḡu faṅgu-na, Itienḡo nel daama vii namei wuo:

«*Hilaanḡ ba hōlma-na, biriinḡ ba huonḡ-nu.*

Banḡ bīṅ kumaṅ bīṅkūbabalaanḡu-i, baa na yiēya-kuo, ku yaa mi ka yaṅ na pie-mi.‡

¹⁸ *Mi ka waa na To muo*

aa na waa mi bepuoṛ namaa baa mi bienḡ namaa.»^{††}

Itienḡo-i Weimantienḡo āndaanḡu yaa-i.

7 Mi jēnaanḡ namaa, nuṅ daaku temmanḡ pāa baa-ye, yaan i migāanḡ i kūoma-i baa i hōmmu-i i halanḡ dugaanḡu maṅ dii-nie hiere aa i vaa i fere i tie kāṅ Diilonḡo-i a ce nelfafaanḡ mie kelkel.

Pol huonḡa fie

² Baa na fuo na kusūnni yiē! I saa ce kuujanḡu molo-na, i saa kōsuonḡ moloṅo, i saa bi du moloṅo. ³ Na baa da nie sī mi piiye de-i-na da mi cāl-na, ma'i sī. Mi waanḡ-ma baa-na cor tī mie: I kuye na maama-i bāanḡu-i baa isuoṅgu-i, halle kuliinḡu sie gbāa hiel na maama-i i hōmmu-na. ⁴ Mi haa mi naṅga-i nei cor. Mi huonḡa fie baa-na cor. Ku'i cie iṅ fie i mulḡeṅ, mi kūoma saa kara yinduonḡu, aa mi huonḡa fie da yogogo.

⁵ Na saa da, iṅ juo Maseduoṅni-i-na[‡] i saa da tuolenḡ-muntīenammu. I cie mulḡema-i ma sīnni-na hiere: I bigāarāamba sie yaṅ-ye, korma sie tiraa yaṅ-ye. ⁶ ṅga Diilo fuo maṅ diyaanḡ sireiṅa-i nuomba-na, u cie Tite jomma dii sireiṅa yiē. ⁷ Aa Tite jomma yaa saa dii sireiṅa-i yiē yonḡ, naṅ diyaa sireiṅa-i yuo baa nelma maṅ, u juo ji hi-ye baa-ma a fē i hōmmu-i. U ciera wuo mi kūoma gbuu bel-na, wuo mamanḡ cie cor ma saa doḷ-nu-nei, wuo na vaa na fere ta na ce na kāyā-miē. Ku'i cie mi huonḡa tiraa fē naara.

⁸ Na saa da, miṅ saanḡ sebe maṅ hā-na cor, uu naa guoḷa na hōmmu-i. Miṅ nuo-ma, maa naa jaṅ-mi, aa kuu naa ce-mi bīṅkūṅgu. ⁹ ṅga fiefiē-i-na, u maama sa jaṅ-mi. Mi huonḡa fie. Ku saa ce ṅaa na hōmmunḡ ṅa naa guoḷa ku'i fie mi huonḡa-i de, ṅga hōguoḷa daayonḡ juo baa kumaṅ, ku'i fie-ka. U cie na bir na ciluo-i. Na hōguoḷa faṅo naa jo Diilonḡ-jomma, a ce dumaanḡo-na i saa ce kuujanḡu nei. ¹⁰ Bige-i cie mi waṅ-ma dumaanḡo-na? Hōguoḷa maṅ duo jo Diilonḡ-jomma-i, u jo baa bibir-remma a ce ṅ bie koṅkor-hūmelle. Hōguoḷa faṅo tem-

†† *Buolmanḡ-sebe (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27 ‡*

Isayi (Ésaie) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34 †† Samiel sebehālīño (2 Samuel) 7.14; Isayi (Ésaie) 43.6 ‡† In juo MASEDUONNI-NA: Nieṅ 2.13.

† *Isayi (Ésaie) 49.8*

ma-i u maama sa jaņ-ni. A ne da hōguola maņ juoņ nelbilien-jomma-i, u jo baa nelien-kōsuōma. ¹¹ Namaa wuoņoņ juo Diiloņ-jomma, niēņ u ānfaoņo-i na hōlma-na: U cie na sire yiera na gbeiniņ, u cie na gbāa piye kor na fere, u cie mamaņ cie cor ma jaņ-na, u cie na ta na kālā Diiloņo-i, u cie mi kūōma bel-na, u cie Diiloņ-maama yu na hōmmu-i, u cie na cāl āmbabalma cetieņo-i. Na cilu pigāaņ wuo namaa nuņgu saa waa nel daama-na.

¹² Terieņgu faņgu-na, da na da mi nyegāaņ sebe-i hā-na, mi saa nyegēņ-yo umaņ cālāa cemma-i fuo maa-na, uņ cālāa umaņ †, mi saa bi nyegēņ-yo fuo maa-na; ņga naņ vaa na fere baa i maama-i dumaa, mi nyegāaņ-yo na da na suō ma yaa-i Diiloņo yufelle-na.

¹³ Ku'i cie ņ da sireiņa daa-ye. A naara kufaņgu-i, na hieroņo-i naņ bilaa Tite-i fafamma dumaa a fē u huōņga-i, kufaņgu juo ji tiraa naara kunoņgu i hōfēlle-na bōi.

¹⁴ Miņ waņ ninsoņo-i baa namaaņo-i dumaa yinni maņ joņ, mi bi waņ-yo baa Tite-i dumei. Miņ kaalaa na kūņgu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumei, a ce dumaaņo-na, na saa ture mi yaaņga-i. ¹⁵ Duo ne na hieroņo-i naņ taa na nu u nuņgu-i dumaa, naņ taa na kālā-yuō dumaa, baa naņ bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migāaņ ta ma dōlno-yuō ma naara.

¹⁶ Terieņgu faņgu-na mi huōņga fie, mi gbāa haa mi naņga-i nei weima-na hiere.

Yaaņ na nammu ta mu fara

8 Tobieņ namaa, Diiloņ uņ cie baa Maseduoņi Diiloņ-dūņ-baamba-i dumaa, i taara i pigāaņ-na ku yaa-i na suō-ku. ² Weima bōi daa-ba. ņga baņ ņa naa fie waa mulēma-na, ba hōmmu naa gbuo fē da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ņ sie suō wuo nawalkireiņa. ³ Mi daa-ma nuō! Ba muoraaya ba fere. Mi gbāa cira ba muoraaya ba fere cor yere, a ne da molo saa guor-ba. ⁴ Ba fūnuņ nyaar wuo i ce jande aa i yaņ bafamba bi da saaņ ba kakāyāņgu-i a hā Diiloņ-baamba maņ *Yerusalemu-i-na. ⁵ Iņ taa i jōguoņ kumaņ, ba cie cor kufaņgu-i: Ba siyaa Itieņo wulaa, aa tiraa sire sie mie i wulaa ņaa Diiloņ uņ taaraņ-kuō dumaa.

⁶ Maņ cie dumaaņo-na, i dii sireiņa Tite-i-na wuo uņ cie namaa na doņ kpōkpuōla maņ da na kāyā sūntaamba-i, u gbāņ u ka perieņ-yo. ⁷ Namaaņo-i Diiloņo firiinu u huōņga-i baa-na weima-na hiere. Na wuo u hūmelle-i diņ saaya di wuo dumaa, na suō u nelma wamma-i, na suō ma belle-i, na hinu pāama-i aa iņ hāalāyā-nei nelnyulmu †† maņ, na bilaa-mu nammu hāi. Terieņgu faņgu-na gbāaņ na firnu na nammu-i kpōkpuōla daayo-na.

⁸ Ku saa ce ņaa mi guor-na na da na ce-ma. ņga mi piye da mi tūnu-nei yoņ na da na suō banambaņ yuu nyōlma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suō na nelnyulmu nolaaņgu-i. ⁹ Itieņo-i Yesu-Kirsāņ cie baa-ye dumaa, na saa bi yaņ-ku suōma: U waa muōrēņo dōrō-i-na, ņga u nie u muōrētesīnni-i aa yaņ-

ni duo gbāa duo ji kāyā nawalaaņ mieņo-i. U cie ku yaa-i a ce-ye muōrāaņ mie.

¹⁰ Mi piye mi kusūņ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemma na wulaa. Na saa da, belle maņ curaa, namei siyaa kpōkpuōla daayo kūņgu-i igēna, aa namei tiraa sire baa-ku igēna. ¹¹ Naņ ņa naa sire yiera baa-ma dumaa, cieņ-maņ dumei bende-i-na a saanu baa kumaņ dii na nammu-na. ¹² Da ņ firnu ņ huōņga-i baa Diiloņo-i, ņ da u siyaa niņ daa kumaņ da ņ hā-yo; u sie cira ņ ka cuo ji hā-yo.

¹³ Ba saa cira na muora na fere a hā banamba-i wuo na kāyā-bei. ņga ba taara na waa kuuduōņgu hiere a ta na saa. ¹⁴ Dumande-i-na, ku haaya baa namaaņo-i, na gbāa kāyā bamaņ dii naaluō-i-na. Ku yaa yiiņgu naņgu namaa da na ji waa naaluō-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na yaaņ-na. Na ka ce dumei gbāa ce kuuduōņgu ¹⁵ ņaa maņ nyegāaņ dumaa Diiloņ-nelma-na wuo:

«Ku waa umaņ duo fie biera *mani-i bōi, u sa haaya u wulaa,
aa umaņ duo fie biera-yuō cekūō, u sa yor-yuō.»‡

Titebaa-ba ka kā Korēnti-i-na

¹⁶ I sie gbuo gbāa jaal Diiloņo-i, u cie na maama waa kpelle Tite huōņga-na ņaa maņ yeņ kpelle mie hōmmu-na dumaa. ¹⁷ Iņ ciera u bir kā na wulaa, u saa dure. U ciera na terieņgu kāmmaņ-maama waa u huōņga-na dii yiinaa. ¹⁸ I natobieņo naņo dii, Diiloņ-dūņ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldōdōlma wamma-na; i ka ce u saaņ-yo ba kā. ¹⁹ Diiloņ-dūņ-baamba hielaa u yaa-i u duo kā baa-ye *Yerusalemu-i-na ka hā-ba coņgoruoņ daaku-i. I ce kufaņgu-i Itieņo duo da yefafalle nuōmba nunni-na, aa ba bi suō wuo i jōguoņ kuufafaaņgu baa-ba. ²⁰ I sa taara nuōmba ji bīēna i yerre-i coņgorbuō daayo maama-na. ²¹ I taara i tie ce kumaņ faa Itieņo yaaņga-na halle baa nelbiliemba bi yaaņga-na.

²² I natobieņo naņo bi dii, i daa u hinu pāama. Dumande-i-na, u fūnuņ haa u naņga nei a ce kunoņgu migāaņ naara u pāama-na. I ka ce u kā baa-ba.

²³ Terieņgu faņgu-na, kumaņ ņaa Tite kūņgu-i, u yaa mi wuo ratieņo, u yaa mi namaacenceroņo. Aa tobimba hāi baamba maņ ka saaņ-yo, bafamba-i Diiloņ-dūņ-baamba pōpuōrbiemba; ba āncemma ce nuōmba ta ba bī *Kirsā yefafalle. ²⁴ Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Cieņ ba suō wuo ba maama dōlno-nei kelkel, ku yaa Diiloņ-dūņ-baamba-i terni-na hiere ba ka suō wuo na sa dōl-ba na nuņ-nu yoņ, aa ba ka suō wuo i sa kaal-na gbāņgbāņ.

Kakāyāņgu

9 Kakāyāņgu maņ saaya ku kā *Yerusalemu Diiloņ-dūņ-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kūņgu-na. ² Mi suyaa mie na taara na ce bīņkūņgu. Mi gbelaaņ-na Maseduoņnitaamba yaaņga-na mie: «Akayi †† Diiloņ-dūņ-baamba tigiņiņ tī dii bendi-

† Ku biyaa ņaa kutieņo cālāa Pol fuo fere yaa-i. Saa-ku baa 2.5.
†† Iņ HĀALĀYĀ-NEI NELNYULMU MAŅ: Nieņ Kor. dīē. 13.

‡ Helmaņ-sebe (Exode) 16.18. †† Korēnti dii Akayi huōņ-na. Nieņ 1.1.

ala da ba kāyā Yerusalemu Diilon-dūŋ-baamba-i.» Maŋ yeŋ kpelle na hōmmu-na dumaa, ku diyaa sireiŋa ba bōi-na. ³ Mi sa taara mi ce coikartieŋ muo ku'i cie mi wuoya puor tobiŋ daaba-i na wulaa. Gbāaŋ da mi ji ta mi kā, mi kā ka da na tigiin ninsono ŋaa miŋ waan-ma baa-ba dumaa. ⁴ Ni ma'i sī, miŋ waan baa Maseduoni-taamba-i miē i haa i nanŋa nei, die kā baa-ba ka da na saa tigiin tī, senserre ka da-mi baa-ba; mi sie gbāa waŋ namaa diele maama. ⁵ Ku'i cie naŋ pāa kakāyāŋgu maŋ nuŋgu-i, mi cārā tobiŋ daaba-i miē ba ta yaanŋa miē ka tigiin-ku cie-mi. Da mi kā ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigāaŋ wuo ku dolaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Niŋ duu kumaŋ ŋ kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da ŋ duu cekūo, ŋ ka kar cekūo. Da ŋ bi duu bōi, ŋ ka kar bōi. ⁷ Nelieŋo nelieŋo, u fara u nanŋa-i ŋaa maŋ yeŋ dumaa u huonŋa-na, u baa ce u hōmmu-i mu hāi u baa bi guor u fere. Bige-i cie mi waŋ-ma dumaaŋo-na? Ku yuŋgu yaa daaku: Uman faaraŋ u nanŋa-i baa hōfafanŋa, fuo maama yaa dolaanuŋ Diilonŋo-i. ⁸ Aa Diilonŋo yaa gbāa haaya bīmbīnni-i ni sīnni-na hiere hā-na, a ce-na bīŋkūntaanŋ namaa, na ta na par na ce sām-ma-i ma sīnni-na hiere ⁹ ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilon-nelma-na wuo:

«U firiinu u nanŋa baa sūntaamba-i.

U sām-ma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Uman hāaŋ goŋguonaŋo-i dīduuma-i, aa tuo hā-yo u nuŋ-juuru-i, u ka bi firnu u huonŋa-i hā namaaŋo-i na dīduuma-i aa ce na sām-ma da belle. ¹¹ Na ka ce ninson-waan namaa, ta na gbā na ce na sām-ma-i hōnni-na hiere. A ce dumaaŋo-na die hi bamaŋ baa na kakāyāŋgu-i, ba ka gbuu jaal Diilonŋo-i ku maama-na. ¹² Na saa da, naŋ ceŋ kakāyāŋgu maŋ daaku-i, ku sa kāyā Diilon-dūŋ-baamba yonŋ, ŋga ku ka ce nuomba bōi ta ba ce Diilonŋo-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakāyāŋ daaku ka pigāaŋ naŋ yuu nyolma baa Diilon-maama-i dumaa. Naŋ siyaa *Kirsā *Neldōdōlma-i ta na wuo baa-ma dumaa, ku ka ce Diilon-dūŋ-baamba famba ta ba gbeliēŋ Diilonŋo-i. Naŋ firiinu na hōmmu-i a cal na nagāŋ-niini-i baa bafamba-i dumaa, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliēŋ-yo ku maama-na. ¹⁴ Diilonŋo uŋ cie baa-na cem-ma maŋ, ku ka ce ba ta ba cārā Diilonŋo-i ba hā-na a pigāaŋ wuo na kūŋgu dōl-nu-bei. ¹⁵ Yaan i tie jaal Diilonŋo-i! Uŋ cie sām-ma maŋ yie ma sie gbāa waŋ.

Pol pigāaŋ u fīŋgōtesīnni-i

10 Muo Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuomba gbīē-ku dumaa wuo da mi waa na hōlma-na mi waa hīnni, aa da mi hel na hōlma-na mi ta mi ce. Jande, mei fere'i cāraŋ-nei baa *Kirsā hōhīnanŋa temma. Baa na yanŋ da mi ji kā na wulaa mi kā baa bubuōsīnni. Banamba gbīē-ku dumaa wuo nelgbāŋgbālāŋ muo, kere fīŋgūo si dii-miē Diilon-hūmelle-na. Mi ka pigāaŋ kutaamba-i mi jāyām-ma-i. ³ Nelgbāŋgbālāŋ miē ninsono, ŋga i sa mal nelgbāŋgbālāŋ-maluŋgu. ⁴ Inŋ kuo-

raaya i fere baa nimaŋ maluŋ daaku-na, nelgbāŋgbālāŋ-niini sī; Diilon-niikuoranni. Ni yaa kāyāŋ-yie i tie muonu Diilon-bigāaŋbaanŋ cīeŋ terni maŋ nuo-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. ⁵ Bombol-mantaamba maŋ ciyaaŋ nuomba-i Diilonŋo suoma-na, i yar-ba baa ni yaa-i. Bamaŋ sa hūyāaŋ āŋhūuma-i, i gbāŋ baa-ba ba ta ba nu Kirsā nuŋgu-i baa ni yaa-i. ⁶ Aa da na ji ta na nu i nuŋgu-i fafamma huonŋu maŋ nuo-i, i ka pigāaŋ ānyagarmantaamba-i i jāyām-ma-i.

⁷ Na ne nelma-i dōro yonŋ aa ta na piye. Umanŋ duo suo wuo fuo Kirsā wuonŋo, kutieŋo saaya u bi suo wuo miēŋo-i Kirsā baaŋ miē fuo temma-i. ⁸ Itieŋoŋ hāa-ye fīŋgūo maŋ, da ku fie waa mi cie bombolma baa-yo cēlle, senserre sie gbāa da-mi. U hāa-ye baa-yo i die kāyā-nei na naŋ kaa-sīnni Diilon-hūmelle-na, u saa hā-ye baa-yo wuo i kōsuonŋ-na. ⁹ A ce dumaaŋo-na, mi sa taara na ta na jōguonŋ wuo mi du-na baa mi sebebbaa-ba-i. ¹⁰ Banamba ciera wuo mi ce mi cor mi sebebbaa-ba-na a ne da da mi waa na hōlma-na, mi waa ŋaa cīeŋ muo aa da mi ta mi piye, mi nelma sa sire kūoma.

¹¹ Bamaŋ waanŋ mafamma-i, ba saaya ba suo wuo inŋ maa aa tie nyegēŋ mamaŋ i hā-na, die kā i ka bi ce-ma.

¹² Na saa da, bamaŋ kaalaanŋ ba fere, miē i sie sie saa i fere baa-ba, i sie bi gbāa fi baa-ba. Bafamba saa ba fere baa bafamba fere yonŋ. Ba fi ba fere ba-naa nu. Miminsīnni nanni maaraa nifanni-i wei? ¹³ A ne da miēŋo-i i sie sie kaal i fere ji cor ku terieŋgu-i. Diilonŋo uŋ hāa-ye maacemma maŋ, i bāl ma yaa nuo-i. Ma yaa kāa baa-ye i ka hi namaa terieŋgu-i. ¹⁴ Diilonŋo uŋ'a i kā terni maŋ nuo-i hiere, namaa terieŋgu nuŋgu bi dii. A ce dumaaŋo-na, inŋ kāa ka hi-na baa Kirsā *Neldōdōlma-i, i saa cor ku terieŋgu-i. ¹⁵ Terieŋgu fanŋu-na, i sa kaal i fere bamaŋ maacemma-na. Ŋga i taara na yiera doŋ Diilon-hūmelle-na i maacemma ta ma da belle ma kā na hōlma-na a saanu baa Diilonŋo uŋ huonu suonŋu-i dumaa. ^{††16} Mafaŋ da ma ce, i ka bi gbāa tie waŋ Neldōdōlma-i nileiŋa maŋ na kōtōnni-na, ku yaa i sie tie kaal i fere bamaŋ maacemma-na ba terni-na.

¹⁷ Diilon-nelma ciera wuo: «Uman duo tuo taara u kaal u fere, u saaya u cira: «Diilo baa Itieŋo yaa-i.»^{††18} Terieŋgu fanŋu-na, ku saa ce ŋaa umanŋ kaalaanŋ u fere u yaa faa de! Ŋga Itieŋo uŋ kaal umanŋ u yaa faa.

Baa na ta na sie nelma-i hiere

11 Mi ka ce mi miminsīnni-i baa-na cēlle, jande, tieraaayanŋ mi nuonŋu-i. ² Na saa da, na maama dōl-miŋ a ce mi ta mi ce yelma nei. Aa yelma famma hila Diilon-na. Kuu dii ŋaa mi fii-na hiere dōrru a hā bibieŋo diei baa-na. Bibieŋo fanŋo yaa *Kirsā-i. Mi taara na tie fafamma dumandē-i-na a ji hi na nyemuŋ-yi-ŋgu-i mi hā-yo baa-na. ³ Mi suyaa miē fuo da-u-diei maama yaa yuu na hōmmu-i. Mi kālā miē na baa ji yanŋ ba tāal-na bir-na u huonŋu-ŋaa Awanŋ yaanŋ jīeŋo tāal-o dumaa baa u nudōdōlŋgu-i. ^{††4} Mi nie da umanŋ

†† Nieŋ Drom. 15.17-21. ‡ Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. dīe. 1.31
†† Awanŋ yaanŋ jīeŋo tāal dumaa: Nieŋ Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13.

† Gbeliemanŋ-nalāŋgu (Psaume) 112.9

duo jo baa mamaŋ, na tiera u nuonŋu-i: Ba juo baa Yesu naŋ maama o, na sie-ma. Ba juo baa *Diilonŋ-yalle naŋ maama o, na sie-ma. Ba juo baa neldɔɔɔlma naŋ maama o, na hūu-ma.

⁵ Naŋ kaal bamaŋ wuo Yesu *pɔpɔɔrbienŋ-kirɛiŋa, mei wulaa, ba saa buo muo-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nuŋgu-na ninsoŋo, ŋga weima sa yar-mi suoma. Namaa fere-i na suo-mi nyuŋgo sī.

⁷ Mi waanŋ Diilonŋ-*Neldɔɔɔlma-i baa-na gbāŋgbāŋ mi saa hūu bīŋkūŋgu na wulaa. Mi cie mi fere cekūo a gbāa da mi ce na ce boi. Miŋ cie kufanŋu-i, ku ce mi cālāa cemma wei? ⁸ Miŋ waa na terienŋu-na, yammu naŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba'i taa ba kāyā-mie. Kuu dii ŋaa mi hūyāa bafamba nagāŋ-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce ŋaa bīŋkūŋ-maama saa waa-mie na terienŋu-na de! Ŋga mi saa ji kā yinduonŋu unanŋ nuo ŋ wulaa wuo ŋ hā-mi daaku baa daaku. Nimanŋ maama-i waa-mie hiere, tobimba maŋ naa hel Maseduoni-na kā, ba kāa baa-ni ka hā-mi. † Weima-na hiere mi bilaa mi fere, kumaŋ ka ce mi baa ji ce conŋoruonŋu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumei. ¹⁰ Mi huonŋa fie baa mafamma-i. Aa Akayi huonŋa-na hiere, molo sie gbāa ce mi nanna nelma famma-i. Miŋ waŋ mamaŋ coima sī. Kirsa yaa mi siera; u hāalāyā-mie u ninsoŋo wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa dɔl-miŋ ku'i cie mi sa sie na nagāŋ-niini-i wei? Ma'i sī. Diilo fuo fere suyaa wuo na maama dɔlnu-mie. ¹² Ŋga mi sie hūu warbelle na wulaa ku yaa bamaŋ taaraayanŋ da ba saa ba fere baa-ye ba sie gbāa. ¹³ Kufanŋu taamba-i Kirsa pɔpɔɔrbiembaba sī; huhurmantaamba. Ba cie ba fere Kirsa pɔpɔɔrbiemba. ¹⁴ Baa na yanŋ ku ce-na gberɛ: *Sitāni fuo fere sa ce u fere dɔrɔpɔɔrbilonŋo dii wei? ¹⁵ U cāraāŋ da ba ce ba fere ānfafammanciraamba, ku ce nie aa ce-na gberɛ? Ŋga baŋ cie maacembabalamma maŋ, Diilonŋo ka pā-ba baa ma sullu-i.

Polŋ daa sūlma maŋ

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuo ne-muo mimilāŋ muo. Da na yagar ta na ne-mi mimilāŋ muo, dumaanŋo-na yanŋ mi bi kaal mi fere baa-na cɛlle a ce mi miminsīnni-i. ¹⁷ Miŋ ka waŋ mamaŋ fiefie-i-na, Itienŋo kusūŋ-maama sī. Mi ka kaal mi fere ŋaa mimilāŋ muo. ¹⁸ Nuomba boi kaal ba fere a saanu baa baŋ yey duma; muomi ka bi kaal mi fere. ¹⁹ Namaa namaŋ wuo na nu nelma, namei tieraaayanŋ mimiɛlmba nonni-i, dumaa sī wei? ²⁰ Na sie ba ta ba ce-na ŋaa kɔraaŋ namaa. Na sie ba ta ba du-na. Na sie ba ta ba hūu na nagāŋ-niini-i. Na sie ba ta ba fiɛna-nei. Na sie ba ta ba ture na yammu-i aa na sa waŋ weima. ²¹ Mie i saa da holle ce kufanŋu temma-i nei; jande, baa na gāŋ baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsīnniŋ-āndenni-i. Banambaŋ sie ba kaal ba fere mamaŋ nuo-i, muomi ka bi sie kaal mi fere mei. ²² Kutaamba-i *Ebirebaa ninsoŋo. Mei fere-i Ebireyienŋ muo. *Isirahel-baamba. Mei fere-i Isirahel-wuonŋ muo. *Abiramu hāayēlmba. Mei fere-i unanŋo'i muonŋo-i. ²³ Ba cie mi da mi piye ŋaa mi yunŋu si-ire. Ba'a bafamba *Kirsa cāraāamba; ŋga mei curaa

† Nierŋ Filip. 4.15-18.

bafamba-i. Mi mulāanŋ ku maacemma-na yanŋ-ba. Baŋ diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Baŋ muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. Miŋ yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kūŋgu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufienŋ komorre baa cīncieluo nennaa ††. ²⁵ *Oromebaa-ba muyaa-mi i siei aa mi bigāarāamba naŋ-mi baa tām-pēlīŋa-i da ba ko-mi i diei. ‡ Baatonŋo ciinu baa-mi i siei, aa mi cie isuoŋyienŋu diei baa bāanŋ-yienŋu diei hūmma-na i diei. ²⁶ Mi wuoramma-na nileiŋa-na, hōnni boi dii hūmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellenŋ-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *nieraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor terbabalanni-na hīehuleiŋa-na. Dāmmanŋ-nuoraanŋu wuyaa-mi naa, coikartaamba maŋ wuo bafamba Kirsa-baamba, ba cie-ye sūlma.

²⁷ Mi cie maacenkpekpelma boi, mi mulāanŋ cor. Hōnni boi dii, mi taa mi co mi yufienŋ-na; nyulmu'i daamu, hūŋkuosīnni'i daani! Hōnni boi dii, da mi ce mi naa mi co nyulmu. Waanŋu mulāanŋ-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka fiinanŋ ma boluonŋu-na. A naara mafamma-i hiere, yinni maŋ jonŋ mi jɔɔuonŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Umanŋ duo saa naŋ kaasīnni dei Diilonŋ-hūmelle-na, mi da ŋaa muomei saa naŋ kaasīnni. Molonŋ duo nanna Diilonŋ-hūmelle-i, ku sa suu aa jaŋ-mi.

³⁰ Da ku mi saaya mi kaal mi fere, mi ka kaal mi fere mi nayusīnni yaa nuo-i. ³¹ Diilonŋo-i Itienŋo-i Yesu To-i, baŋ gbelenŋ umanŋ hōnniŋ jonŋ, u suyaa wuo mi sa kar coima. ³² Miŋ waa Damasi-i-na, fāamaanŋo maŋ waa terienŋu-na Aretasi bāanŋu-na, wuo jīɛna nuomba nelle dumienŋa yammu-na hiere wuo da mie mi hel, ba bel-mi. ³³ Ŋga ba yaanŋ-ba aa dii-mi sāmbaga nuu a hiel-mi baa fontālma koko-i-na a jīna-mie bomborna mi ta. Ku cie dumei mi gbāa kor u nammu-na. ††

Diilonŋo caraaya Pol

12 Na saa da, a kaal ŋ fere yunŋu si dii-kuo, ŋga mi sie gbāa budii; fuo mi kaal mi fere. Miŋ ka kaal mi fere mamaŋ nuo-i gboluonŋ daaku-na, Itienŋ uŋ caraaya-mie a pigāanŋ-mi mamaŋ, mi ka dii mi nuŋgu-i ma yaa nuo-i. ² Mi suu Diilonŋ-dūŋ-wuonŋo naŋo-i ††, Diilonŋo biyaa-yo kā baa-yo dii u terienŋu-na dii fēnfēlle-na aa bir jo baa-yo; ku bienŋ cīncieluo a naa yaa de-i. U kāa baa fuo fere yaa wa, u kāa baa u yalle wa, mei sa suu kuanŋgu ji cor Diilo fuo fere-i. ³ Miŋ suyaa ma diei maama maŋ, Diilonŋo kāa baa naacolŋ daayo-i u nelle-na. U kāa baa fuo fere yaa wa, u kāa baa u yalle wa, mi sa suu kuanŋgu ji cor Diilonŋo-i. Uŋ kāa terienŋu-na ka nu nelma maŋ, ma sie gbāa waŋ; aa molo saa saaya u hiel-ma u nuŋgu-na. ⁵ Mi gbāa kaal fuo temma yaa-i a

†† A saa baa ba *Moisi *ānjīnamma-i ba saa saaya ba muo nelienŋo-i ku cor comeyufienŋ komuonŋa hāi. Ku'i cie ba ta ba muo nuomba-i ba yiera comeyufienŋ komorre baa cīncieluo nennaa. Nierŋ Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe-i-na (Deutéronome) 25.3. ‡ Nierŋ Pɔpɔɔr. 16.22; 14.19. †† Nierŋ Pɔpɔɔr. 9.23-25. †† Pol gbē fuo fere yaa dumaanŋo-na. Nierŋ verse 7-i-na.

yaŋ mei fere-i. Muɔmi kaal mi fere mi nayusīnniŋ yonj.
⁶ Da ku dɔl-miŋ, mi gbāa kaal mi fere aa mi sie kar mi huɔyasanga ŋaa mimilāŋ muɔ. Nga mi sie kaal mi fere. Mi sa taara ba haa-mi dɔɔɔ ji cor. Mi taara baŋ nuŋ ma-maŋ mi nuŋgu-na baa baŋ daa mi ciluɔ-i dumaa ba kãŋ-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diilonj uŋ biyaa-mi ka pigāaŋ-mi nelma maŋ u nelle-na ma waa nelbuɔ cor. U sa taara mi ce bombolmantienj muɔ ku'i cie u yaŋ mi ta mi mulŋen mi kūɔma-na. Ku cie ŋaa u hāa *Sitāni-i hūmelle-i u tuɔ gāŋ baa-mi mi baa gbāa ce bombolmantienj muɔ. ⁸ Mi cāarā Itienjo-i i siei wuɔ u hiel-mi mulŋen daama-na. ⁹ Miŋ cāarā-yuɔ dumaango-na, u gbē-mi wuɔ: «Miŋ ceŋ baa-ni dumaa ku ka gbē baa-ni. Mi fīŋgūɔ da nayusīnniŋ-huɔŋgu'i nuɔ-i fafamma.» Uŋ juɔ piye dumaango-na, mi naa mi yaŋ aa ta mi kaal mi fere mi nayusīnni'i nuɔ-i. Ku yaa *Kirsā fīŋgūɔ ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i cie na da mi huɔŋga fie baa mi nayusīnni-i, baa mi tuosīnni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi sūlma-i, baa mi mulŋema-i Kirsā maama-na. Muɔ da mi naa yuŋgu huɔŋgu maŋ nuɔ-i, huɔŋgu faŋgu'i nuɔ-i fīŋgūɔ da-mie.

Pol huɔŋga cuu baa Korēntitaamba-i

¹¹ Na cie mi ta mi piye ŋaa mi yuŋgu siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi sie gbāa cii muonu canja ninsoŋo, ŋga naŋ kaal bamaŋ bafamba-i wuɔ Yesu *pɔpɔɔrbienj-kireiŋa, ba saa buɔ muɔ-na halle cekūɔ. ¹² Kumaŋ pigāaŋ wuɔ Yesu pɔpɔɔrbilonj muɔ, ku cie na hɔlma-na: Mi fie mi huɔŋga-i baa wei-ma-i hiere, Diilonjo kāyā-mie mi ce gberē-weima bɔi baa nelma bɔi na hɔlma-na. ¹³ Mi cie bige-i hā Diilonj-dūŋ-baamba namba-i aa mi saa ce-ku hā namaango-i? Mi saa yagar-ma miŋ'a mi saa ce na yiera baa mi yuŋmaama-i. Da kuɔ miŋ cie mafamma-i mi cālāa cemma, cieŋ-miŋ jande.

¹⁴ Muɔmei daami mi tigiin tī da mi kā na wulaa sieliŋ-kāmma-i, aa namaa nuŋgu sie waa mi yuŋmaama-na. Mi taara namei, mi sa taara na nagāŋ-niini. Na saa da, bisālmaba sa fie ba bīncuɔmba, bīncuɔmba'i fiyaan ba bisālmaba. ¹⁵ Mi ka hiel mi nanja-i mi fere aa tiraa sieya mi kūɔma-i na maama-na. Ku ce na maamaŋ fūnuŋ ma dɔlnu-mie dumandē-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaango-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuɔ mi saa har mi yuŋmaama-i haa hā-na. Nga banamba ka cira huhurmantienj muɔ; kere mi yaan-na aa cure-nei. ¹⁷ Miŋ saan bamaŋ ba kā na wulaa hiere, mi cie u diei ka tāal-na hūu bīŋkūŋgu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi naŋ cāarā Tite kā na wulaa baa tobiŋo maŋ miŋ waan u maama-i baa-na; Tite kaa tāal-na hūu bīŋkūŋgu na wulaa wei? Tite-i baa muɔŋo-i i saa ce maacenduɔma yaa wei? I saa wuɔ hūmeduɔle yaa wei?

¹⁹ Dii yiinaa na jɔɔɔɔ wuɔ sī i piye die kor i fere. Ma'i sī. Inj yeŋ *Kirsā horre-na, ku'i cie i tie piye dumaango-na; Diilonjo yaa i siera. Mi jēnaaŋ namaa, i taara na naŋ kaasīnni Diilonj-hūmelle-na ku'i cie i tie waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa kāmma-i na terienju-na wuɔ sī mi sie ka da-na miŋ taaraŋ mi ka da-na dumaa. Da mi saa bi ka da-na dumaango-na, namaa na ka bi

piel mi maa-na. Berru-i, baa yelma-i, baa hɔdulle-i, baa nenemuŋgu-i, baa yebīenande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa āŋguɔlma-i, mi sa taara mi ka da-ni na terienju-na. ²¹ Mi holle tie wuɔ sī da mi kā na terienju-na Diilonjo ka tiraa ture mi yaanga-i na hɔlma-na. Mi holle tie wuɔ sī mi ka kā ka da nuɔmba bɔi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuɔ sī mi ka kā ka da ba curaa baa ba *fuocesīnni-i baa ba bīŋwosīnniŋ-maacemma-i. Kufaŋgu ka ce mi kaal ba yuŋ-nu.

Nelperiema

13 Mi kāmma i siei yaa dē-i na wulaa. Ma nyegāaŋ Diilonj-nelma-na wuɔ: «*Sirtaamba hāi sisɔ ba siei da ba da nelma maŋ nuɔ-i hiere, ma ka fiel-nu.*»^{†2} Miŋ ŋa naa kā hāalīŋ-kāmma-i mii naa hi gboya āmbabalmanciraamba-i. Dumandē-i-na, miŋ yeŋ yargaa yogo, mi ka tir-ma baa-na na hieroŋo-i hiere: Da mi kā ka da umaŋ sa wuɔyaan hūmelle-i, mi sie yaŋ-yo. ³ Ma sī na taara na suɔ da kuɔ miŋ waŋ mamaŋ *Kirsā nuŋ-āndaanjo ke? Na ka suɔ-ma. Kirsā-i nayusīnnintienjo sī, u ka ce bibesīnni na hɔlma-na. ⁴ Baŋ taa ba gbu-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa nayusīnnintienjo ninsoŋo, ŋga uŋ kuu aa sire, Diilonj-fīŋgūɔ dii-yuɔ. Mie fere-i maaduɔma, inj yeŋ horre-na baa-yo, i naa yuŋgu, ŋga Diilonj-fīŋgūɔ cie i ka da fīŋgūɔ. Die kā, i ka pigāaŋ-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Nieŋ na hɔmmu-i aa na yuu na fere na ne da kuɔ na wuɔ Diilonj-hūmelle-i fafamma. Nieŋ na hɔmmu-i na ne, Yesu-Kirsā si dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa hūu u maama-i. ⁶ Nga mi suyaa mie da na ne mie ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diilonj-hūmelle-i fafamma. ⁷ Inj cārāŋ kumaŋ Diilonjo wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanja āmbabalma cemma-na. Ku saa ce ŋaa i taara i pigāaŋ wuɔ mie i faa dē! Ma'i sī. Nga i taara na vaa na fere baa ānfafamma cemma yaa-i, halle nuɔŋ da ba fie cira mie i sa wuɔ Diilonj-hūmelle-i fafamma, wei-ma sī. ⁸ Na saa da, mie i gbāa cu ninsoŋo huon-nu yonj, ŋga i sie gbāa cie-yo u maacemma-na. ⁹ Namaa da na da fīŋgūɔ Diilonj-hūmelle-na, aa ba fie ta ba piye wuɔ mie i naa yuŋgu, wei-ma sī. Inj cārāŋ kumaŋ Diilonjo wulaa i hā-na, i taara u kāyā-nei na bir jo hūmefafalle-na a ji hi na fuonju-i Diilonj-hūmelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi kā, mi ka ta mi nuola-nei ku'i cie mi waa yargaa aa nyegēŋ sebe daayo-i hā-na. Na saa da, Itienj uŋ hāa-mi fīŋgūɔ maŋ, u hāa-mi baa-yo wuɔ mi kāyā-nei na naŋ kaasīnni u hūmelle-na, u saa hā-mi baa-yo wuɔ mi kɔsuɔŋ-na.

¹¹ Tobin namaa, mamaŋ tīyāa ma yaa daama: Taa na nye! Gbāaŋ na hi na fuonju-i Diilonj-hūmelle-na. Taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaan na-naa fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diilonjo-i nelnyulmuntienjo-i baa yaafēllentienjo-i u ka waa baa-na.

¹² Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceduɔŋ-bienj namaa.

Diilonj-dūŋ-baamba-i hiere ba pāa na jaaluŋgu.

¹³ Itienjo-i Yesu-Kirsā kāyā-nei. Diilonjo pigāaŋ-na uŋ dɔl-naŋ dumaa aa u *Yalle waa baa-na hiere.

† *Āŋjīnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 19.15*

Galasitaamba sebe

Nelmuoyamma

Pol nyegãaŋ sebe daayo-i hã Galasi Diilonŋ-dũŋ-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *nieraamba bi waa. Ba nuɔ Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa hũu-ma. Nga huɔŋgu naŋgu juɔ hi, nuɔmba namba kã ka ta ba guɔl ba gbei-ni-i. Kutaamba taa ba piye wuɔ Pol fuɔ fere-i Yesu *pɔpuɔrbilonŋ-kerre sɪ, aa uŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i dumaa, ma yaanŋa'i sɪ. Ba taa ba bi piye wuɔ nieraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i ba saaya ba *jã a saa baa Yuifu ba *ãnjĩnamma-i.

Baŋ piyeŋ dumaanŋo-na, ma kã ka hi Pol. Pol wuɔ nyegẽŋ sebe daayo-i a tagaaya pigãaŋ-ba ba da ba suɔ wuɔ fuɔ-i Yesu pɔpuɔrbilonŋo-i kelkel (sap. 1–2). U biyaa *Tobisícɔlɔnɔnɔŋ-sebe maama-i tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ molo siɛ gbãa wuɔ Yuifu ba ãnjĩnamma-i a ce nelviinŋo Diilonŋo yufelle-na; kere da ŋ hũu Yesu maama-i ku yaa gbãa ce-ni nelviinŋ nuɔ (sap. 3–4). Wuɔ Yesu-Kirsa hũyãa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i ãnjĩnamma nyisẽnni-na a ce ba waa ba fereŋ nuɔ; kere ba yaŋ ba hɔmmu fẽ gbarnu. Nga wuɔ baŋ yeŋ ba fereŋ nuɔ, ba baa naŋ hãlmaanŋ-nu baa ku-faŋgu-i a ta ba ce kumaŋ dɔlaanŋ-bei. Ba yaŋ *Diilonŋ-Yalle ta di ta ba yaanŋ-na ba ãncemma-na hiere (sap. 5–6).

Jaalungu

1 Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋ muɔ. Pɔpuɔrbilosĩnni fanni-i mi saa da-ni nuɔŋ nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargu-na, nga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diilonŋo maŋ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ba yaa hãa-mi baa-ni. ² Muɔ baa tobimba maŋ dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diilonŋ-dũŋ-baanŋ namaa namanŋ dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa ciɛ u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pir i ãmba-balma-i i yunni-na a duɔ hũu-ye miwababalaŋ daayo nammu-na nga i To-i Diilonŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa.

⁵ Terieŋgu faŋgu-na, yaanŋ bɔbɔima ta ma haa Diilonŋo-na hɔnni maŋ jonŋ! Ma ce dumaa.

Neldɔɔlma dii ma diei yonŋ

⁶ Naŋ duɔŋ ta na cĩna Diilonŋo-i donduo dumaanŋo maŋ nuɔ-i, ku cuu mi huɔŋga-i; ŋ siɛ suɔ wuɔ u yaa ciɛ baa-na aa bĩ-na *Kirsa barguɔ-i-na duɔ ce-na u baanŋ namaa; na bir yaŋ ufaŋo-i aa ta na gbar na nyaanu neldɔɔlma namma. ⁷ A ne da neldɔɔlma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba tãal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldɔɔlma-i. ⁸ Inŋ waanŋ Neldɔɔlma maŋ baa-na, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutienŋo-i. Halle da ku fie'a miemei, Diilo baa yaŋ-ye. Da ku fie'a *dɔrɔpɔpuɔrbilonŋo, Diilo baa yaŋ-yo.

⁹ I gbuɔya-nei baa-ma cor, mi tiraa mi tir ma yaa baa-na daama-i: Naŋ hũyãa Neldɔɔlma maŋ, umaŋ duɔ kã ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutienŋo-i.

¹⁰ Namaa wulaa, dumandɛ-i-na mi taara nelbiliemba'i dɔl-mi waa mi taara Diilonŋo'i dɔl-mi? Mi taara mi ce ku-

maŋ dɔlaanŋ nelbiliemba wei? Kuɔ mi taa mi taara nelbiliemba dɔl-mi, mii naa saa gbãa waa Kirsa cãarãŋ muɔ.

Polŋ daa Yesu pɔpuɔrbilosĩnni-i dumaa

¹¹ Tobinŋ namaa, yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Miŋ waanŋ *Neldɔɔlma maŋ baa-na, nelbilonŋ huɔyasanaŋa sɪ. ¹² Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi hãalã-mei moloŋ wulaa; Yesu-Kirsa fuɔ fere yaa tigãaŋ-mi baa-ma.

¹³ Miŋ ŋa naa ta mi wuɔ *Yuifu ba Diilonŋ-hũmelle-i dumaa, na saa bi yaŋ-ma numma. Mi taa mi ce Diilonŋo dũŋ-baamba-i kpãncɔlgũɔ mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diilonŋo dũŋgu-i. ¹⁴ Mii naa silaa vaa mi fere cor baa Yuifu ba Diilonŋ-hũmelle wuɔsaanŋu-i; a ce dumaanŋo-na, mi nabaamba-na, nuɔmba bɔi saa ta ba fi baa-mi. ¹⁵ Nga ku huɔŋguŋ juɔ hi, umaŋ hielaa u yufelle miɛ dii mi nyu kusũŋgu-na, u ciɛ baa-mi aa bĩ-mi ce-mi u wuonŋ muɔ, ¹⁶ aa pigãaŋ-mi u Biɛŋo-i mi da mi waŋ u maama-i baa *nieraamba-i. Mafamaŋ ciɛ, mi saa piɛ moloŋ caanŋ-nu wuɔ mi ka yuu-yo baa nelma. ¹⁷ Mi saa bi kã *Yerusalemu-i-na ka ne bamaŋ taa yaanŋa muɔ-na Yesu pɔpuɔrbilontesĩnni-na. Mi yaanŋ aa sire kã Arabi †. Ku huɔŋgu-na, mi suɔ bir jo Damasi-i-na. ¹⁸ Mi ciɛ bienŋa siɛi aa suɔ da mi kã Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier †† suɔ-yo. Miŋ kaa da-yo, mi ciɛ yinni cĩncieluo baa ni ndii yonŋ baa ufaŋo-i. ¹⁹ Miŋ kãa terieŋgu-na, da ma hel fuɔ baa Itienŋo hãanŋo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu

† ARABI: *Nelle naŋ yerre-i dumaanŋo-na.* †† *Pier yerre nande yaa wuɔ Sefasi. Nierŋ Nsãa 1.42.*

*pɔpɔrbilɔŋo naŋ-na. ²⁰ Miŋ waŋ mamaŋ daama-i coima sī; Diilɔŋo yaa mi siera.

²¹ Miŋ hilaa terienɔŋu-na, mi kã Siiri mara nuɔ, aa sire terienɔŋu-na a kã Silisi mara nuɔ. ²² Bamaŋ cuu Kirsaa huonɔŋ-nu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. ²³ Ba taa ba nu nuɔmba piye yon wuu: «Umaŋ taa u ce-ye kpãncɔlgũ-i, u yaan fiefiɛ-i-na aa tuɔ waŋ Yesu maama baa nuɔmba-i; ŋ sie suɔ wuu uu naa gbuu cɔ-ma.» ²⁴ Kuŋ cie dumaanɔŋo-na, baa ta ba gbɛliɛŋ Diilɔŋo-i mi maama-na.

Yesu pɔpɔrbiemba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

2 Bien cīncieluo baa a naa ku huonɔŋu-na, mi tiraa bir kã *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite kã baa-mi. ² Mi kãa Diilɔŋ-kãmma. Miŋ kãa, yi-ɔŋgu naŋgu-na, yiɛ da i-naa baa Diilɔŋ-dũŋ-baamba yaataamba-i ba kula. Miŋ waŋ *Neldɔɔɔlma-i dumaa baa *nieraamba-i, miɛ suur ma yaanɔŋa-na a piye tũnu-bei. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maacɛŋgbãŋgbãlãmma ku'i cie miɛ suur ma yaanɔŋa-na a piye tũnu-bei. ³ Halle mi nawuonɔŋo-i Tite waa nieryienɔŋo, ŋga molo saa ji guor-o yinduonɔŋu wuu u *jã. ⁴ Nj sie suɔ wuu huhurmantaamba namba waa guɔl baa Diilɔŋ-dũŋ-baan miɛŋo-i. Bafamba taa ba taara u jã. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne iŋ yɛŋ i fɛrɛŋ nuɔ dumaa Yesu-Kirsaa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sɔɔɔlɔnu *Moisi *ãnjĩnamma-i i gbeini-na. ⁵ I saa hũu aa hã-ba halle cekũ. I cie mafamma-i ninsoŋo maŋ dii Neldɔɔɔlma-na u duɔ gbãa tĩɛ u temma-i na da na suɔ-yo.

⁶ Miŋ piye tũnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kãŋ ba yaa-i nelbɔmbɔmbaa-ba-i Diilɔŋ-dũŋgu-na, ŋga baŋ niɛ kumaŋ aa ta ba kãŋ-ba, mei sa ne kufanɔŋu-i. Diilɔŋo sa ce ciɛluɔ. ⁷ Ba saa da manamma haa. Nga ba daa Diilɔŋ uŋ puɔraa Pier dumaa wuu u waŋ Neldɔɔɔlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puɔraa muɔŋo-i dumɛi wuu mi waŋ-ma baa nieraamba-i. ⁸ Uŋ puɔraa Pier dumaa Yuifubaa-ba wulaa, u bi puɔraa muɔŋo-i dumɛi banamba wulaa. ⁹ Sake-i baa Pier a naara Nsãa-i ba taa ba kãŋ ba yaa-i Diilɔŋ-dũŋ-baamba yuntaan-kireiŋa-i. Bafambaŋ juɔ suɔ wuu Diilɔŋo'i cie baa-mi aa hã-mi maacɛŋ daama-i, baa dii hũmma muɔ baa Barnabasi-i i nammu-na a pigãan wuu ba hũyãa-ma. Terienɔŋu fanɔŋu-na, yiɛ saa-ma baa i-naa; miɛ yiɛ i ka kã nieraamba hɔlma-na ka tie waŋ Yesu maama-i, bafan ba'a ba ka kã Yuifu ba wulaa. ¹⁰ Ba taaraaya nelma diei yon i wulaa: wuu i baa yaŋ ba sũntaamba maama karaanu-yiɛ Yerusalemu-i-na. Mi bi cie-ma ma cemma-i.

Pol cãlãa Pier nuɔmba-na

¹¹ Ku huonɔŋu-na, Pier wuu ji jo Æntiyosi-i-na i wulaa. Uŋ juɔ, mi saa yaŋ-yo; uu naa silaa cãl cor. ¹² Uŋ juɔ, u taa u gbonu u wuo niwuoni-i baa tobimba maŋ *nieraamba-i. Huonɔŋu naŋgu juɔ hi, Sake wuu saan nuɔmba jo. Bafamba taa ba kuye *jãmmaŋ-kũŋgu-i. Baŋ juɔ, Pier wuu kãlã, u sa tiraa wuo niwuoni-i baa nieraamba-i. ¹³ *Yuifubaa-ba namba waa baa-yo,

bafamba-i hiere baa bi suuye ba yufienɔŋa-i aa cu Pier huonɔŋu. Halle Barnabasi fuɔ fɛrɛ yaan ba tãal-o dii-yo ba dawɔruɔ-i-na. ¹⁴ Miŋ juɔ da ba ciluɔ sa kã hũme-duɔle baa ninsoŋo maŋ dii *Neldɔɔɔlma-na, miɛ fulnu Pier nuɔmba-na miɛ: «Nuɔni maŋ Yuifuyienɔŋ nuɔ, nuɔ da ŋ yaŋ Yuifusĩnni-i aa ce ŋ fɛrɛ nieryienɔŋ nuɔ, ma da nie ŋ ta ŋ taara ŋ guor nieraamba-i ce-ba Yuifubaa?

¹⁵ «Miɛ fuɔ, miɛ huonɔŋ baa Yuifusĩnni-i; nieraan miɛ sī, ba kãŋ ba yaa-i ãmbabalmanciraamba-i wuu ba sa wuu *Moisi *ãnjĩnamma-i. ¹⁶ Nga i suyaa wuu nelie sie gbãa wuu ãnjĩnamma-i a ce nelviinɔŋo Diilɔŋo yufelle-na. Da ŋ hũu Yesu-Kirsaa maama-i, ku yaa Diilɔŋo tuɔ kãŋ-ni nelviinɔŋ nuɔ. Ku'i cie miɛ i bi hũu Yesu-Kirsaa maama-i die gbãa ce nelviin miɛ Diilɔŋo yufelle-na. Ku saa ce ŋaa ãnjĩnamma wuuɔsaanɔŋu yaa ka ce-ye nelviin miɛ Diilɔŋo yufelle-na de! In hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviin miɛ, ni ma'i sī ãnjĩnamma wuuɔsaanɔŋu sie gbãa ce moloŋo nelviinɔŋo. ¹⁷ Miɛ maŋ Yuifubaa miɛ, da ku iŋ hũyãa Yesu maama-i die vii Diilɔŋo yaanɔŋa-na, i cie ãmbabalmanciraan miɛ baa nieraamba-i hiere kuuduonɔŋu, ku yunɔŋu yaa wuu *Kirsaa yaa diyaan nuɔmba-i ãmbabalma cemma-na ke! A ne da ma'i sī. ¹⁸ Miŋ naana hũmelle maŋ, da mi tiraa bir jo-die, ku pigãan wuu mi cãlãa cemma. ¹⁹ Na saa da, ãnjĩnamma cie mei hiel mi naŋga ma wuuɔsaanɔŋu-na da mi ta mi ce baa Diilɔŋo. Kuu dii ŋaa ba gbuu-mi baa Kirsaa-i ko-mi. A ce dumaanɔŋo-na ãnjĩnamma sie gbãa yuu-mi baa weima. ²⁰ Kuu dii ŋaa mi kuu, mi yalle taa aa Kirsaa diele yaa cɛr waa-miɛ. Miŋ yɛŋ terienɔŋu maŋ nuɔ-i nyunɔŋo-i-na, mi haa mi naŋga-i Diilɔŋ-Bienɔŋo yaa nuɔ-i. U yaa dɔlaa-mi aa hũu-ma ku mi maama-na. ²¹ Mi sie cĩna Diilɔŋo hujarre-i. Ku ãnjĩnamma yaa taa ma ce-ye nelviin miɛ Diilɔŋo yufelle-na, dumaanɔŋo-na Kirsaa kuliinɔŋu naa ce gbãŋgbãŋ.»

Ænjĩnamma sa ce nelienɔŋo nelviinɔŋo

3 Galasitaan namaanɔŋo-i daana-i, na yunni kuu aa yaŋ-na. Hai moloŋo-i bĩɛnaana na yunni-i bĩɛnaŋ daama temma-i? Nj sie suɔ wuu Yesu-Kirsaaŋ kuu yunɔŋu maŋ nuɔ-i *daanɔŋu-na, ma waan kaala baa namaanɔŋo-i.

² Mi ka yuu-na baa nelma diei yon: Diilɔŋo hãa-na u *Yalle-i wuu na wuuɔyaa *Moisi *ãnjĩnamma yaa fafamma siso u hãa-na baa-de wuu na yieraaya nu *Neldɔɔɔlma-i aa hũu-ma? ³ Bige-i cie na yunni ku aa yaŋ-na dumaanɔŋo-na? Bige-i cie naŋ duonɔŋ mamaŋ baa *Diilɔŋ-Yalle-i na ta na taara na perien-ma fiefiɛ-i-na baa na-maa fɛrɛŋ fĩŋgũ? ⁴ Na daa nelma bɔi. Na yuu ba'a Diilɔŋo pigãan-na baa-ma gbãŋgbãŋ wei? U saa pigãan-na baa-ma gbãŋgbãŋ! ⁵ Diilɔŋo duɔ hã-na u Yalle-i aa tuɔ ce gberɛ-weima-i na hɔlma-na, u ce kufanɔŋu-i wuu na wuu ãnjĩnamma siso u ce-ku wuu na nuɔ Neldɔɔɔlma-i aa hũu-ma?

⁶ Na saa da, Diilɔŋ-nelma ciera wuu: «*Abiramu hũyãa Diilɔŋ-nelma-i aa haa u naŋga yuu ku'i cie Diilɔŋo tuɔ kãŋ-yo nelviinɔŋo.»¹⁷ Terienɔŋu fanɔŋu-na, na saaya na suɔ wuu bamaŋ hũyãa Diilɔŋ-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisãlŋ-kireiŋa-i. ⁸ A saanu

† Miwaanɔŋo jĩnamman-sebe (Genèse) 15.6

baa mamaŋ nyegāaŋ Diilon- nelma-na, Diilono taara *nieraamba maŋ da ba hūu u maama-i u dii-ba baa nelviimba, ku'i cie u wucya waŋ neldɔɔl daama-i baa Abiramu-i wuc: «*Mi ka ta mi cor baa nuɔnei mi ce baa dūnni-i hiere hīema-na.*»¹⁹ A ce dumaango-na, Abiramuŋ haa u naŋga-i Diilono-na u ce baa-yo dumaa, umaŋ duɔ bi haa u naŋga-i yuc u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

¹⁰ A ne da bamaŋ haa ba naŋga ānjīnamma wucsaango-na, Diilono waasaango-ba. Bige-i cie mi waŋma dumaango-na? Ma nyegāaŋ Diilon-nelma-na wuc: «*Bamaŋ sa wucyaango ānjīnamma-i hiere ma kūngu-na, Diilono ka waasa-bei.*»^{††11} Aa bi tiraa nyegēŋ wuc: «*Umaŋ duɔ haa u naŋga Diilono-na, nelviingo; u ka kor.*»[‡] Terienŋu faŋgu-na, ku kaalaaya wuc molo sie gbāa wuc ānjīnamma-i a ce nelviingo Diilono yufelle-na. ¹² Nga ma bi tiraa nyegēŋ wuc: «*Umaŋ duɔ gbāa wuc ānjīnamma hūmieŋa-i hiere, a ka kor-o.*»^{††} Terienŋu faŋgu-na, ku pigāaŋ wuc a haa ŋ naŋga-i Diilono-na baa a haa ŋ naŋga-i ānjīnamma wucsaango-na, nel-duɔma sī.

¹³ Nga molo saa gbāa wuc ānjīnamma-i ma kūngu-na hiere. A ce dumaango-na Diilono naa waasa-yie. Nga Yesu-Kirsaŋ kuu *daango-na, ku pigāaŋ wuc u hūyāa mie waasamma-i ce-ma u maama. Kumaŋ cie mi waŋma dumaango-na, ma nyegāaŋ Diilon-nelma-na wuc: «*Da ba nuŋ umaŋ daango-nu, ku pigāaŋ wuc Diilono waasaango kutieŋo-i.*»^{††14} Ku cie dumei Diilon ŋ ŋa naa pā nuŋgu maŋ baa Abiramu-i wuc u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi nieraamba-i. Aa Diilon ŋ pāa u Yalle maŋ nuŋgu-i, i hieroŋo-i iŋ hūyāa u maama-i ku'i cie i tie da-de.

¹⁵ Tobinŋ namaa, mi ka waŋ nelma diei a pigāaŋ-na a saa baa kuŋ ceŋ dumaa i tie da-ku: Moloŋ duɔ pā nuŋgu baa u nanolŋo aa nyegēŋ sebe aa haa u niele, u sie gbāa ka bir jo baa huon-āndaango. ¹⁶ A ne da Diilono pāa u nuŋgu-i baa Abiramu-i baa u huonŋu-i. Ba saa cira: «U huon-baamba». Ku ka ce ŋaa baa dii bɔi. Ba ciera: «U huonŋu». A pigāaŋ wuc uu dii u diei; aa u yaa *Kirsa-i. ¹⁷ Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ ma yaa daama: Diilon ŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, Moisi ānjīnamma sie gbāa jo bieŋ nūsiba hāi baa bieŋ komorre baa cīncieluo ku huonŋu-na ji boruona-kuɔ. Ma sie gbāa ce. ¹⁸ Da kuɔ Diilon ŋ pāa nuŋgu maŋ, ku da ānjīnamma wucsaango'i nuɔ-i, ba sa tiraa bī kufango-i nupālle. A ne da Diilon ŋ cie baa Abiramu-i uu naa pā nuŋgu'i baa-yo aa ce-ma.

Ānjīnamma yuŋgu yaa haku-i?

¹⁹ Terienŋu faŋgu-na, Diilono hāa-ye *ānjīnamma-i yuŋ haku-i nuɔ-i? U naaraaya-mei u nupālle-na i die tie da i maacembabalamma-i. U cie ku yaa-i a tuɔ cie *Abiramu hāyēlŋo jomma-i; nupālle vii u yaa-i. Ānjīnamma famma-i *dɔrɔpɔuɔrbiemba'i hāa *Moisi-i baa-ma u jo

† Miwaango jīnammaŋ-sebe (Genèse) 12.3 †† Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 27.26 ‡ Abakuke (Habaquq) 2.4 †† Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 18.5; ɔɔɔm. 10.5 †† Ānjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 21.23

baa-ma ji hā-ye. ²⁰ A ne da Diilon ŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i, molo saa waa ba hɔlma-na, Diilo fuɔ fere yaa piye baa Abiramu-i. ²¹ Terienŋu faŋgu-na, ānjīnammaŋ waŋ mamaŋ, ma hilaa ma deŋ baa Diilon-nupālle-i wei? Ma saa hel ma deŋ! Kuɔ ānjīnamma namma waa ta ma gbā ma kor nuɔmba-i, maa naa gbāa ta ma ce nelieŋo-i nelviingo Diilono yufelle-na. ²² Nga Diilon-nelma karaa āndaango-i wuc āmbabalma cuure nuɔmba-i hiere, a ce dumaango-na bamaŋ da ba hūu Yesu-Kirsa maama-i, Diilon ŋ pāa nuŋgu maŋ, u ka ce-ku hā-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suɔ da ma jo, ānjīnamma naa ce-ye ŋaa kasobienŋ mie fuɔ Diilono ji pigāaŋ-ye Kirsa maama-i i die hūu-ma. ²⁴ A ce dumaango-na, ānjīnamma naa waa i yuŋ-nu ta ma dii-ye hūmelle-na ma cie Kirsa duɔ jo i die hūu u maama-i a ce nelviinŋ mie Diilono yufelle-na. ²⁵ Kirsaŋ juɔ aa i hūu u maama-i, ānjīnamma sa tiraa ma ye i yuŋgu-na.

²⁶ Fiefie-i-na, naŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, na cie Diilon-bisālŋ namaa hiere. ²⁷ Namaa namaŋ *baatisenŋ hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyienŋ nuɔ o, Yuifuyienŋ nuɔ sī o, kɔrienŋ nuɔ o, kɔrienŋ nuɔ sī o, bibienŋ nuɔ o, cicienŋ nuɔ o, yuŋgu si dii-kuɔ. Na cie baaduoŋ namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baŋ namaa, na cie Abiramu huon-baŋ namaa, a ce dumaango-na, Diilon ŋ pāa nuŋgu maŋ baa Abiramu-i na nuŋgu dii-kuɔ.

4 Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Kuu dii ŋaa bisālāaŋo maŋ saaya u sire wuo u bīncioŋ-ciilungu. Ciilungu vii u yaa-i, ŋga u yaangoŋ'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ŋaa kɔrienŋo: U sie gbāa ce kumaŋ dɔlaanu-yuɔ baa ciilunŋ daaku-i. ² Nuɔmba'i dii ta ba ne fuɔ fere-i aa bi ta ba ne u weima-i ba cie u bīncioŋ ŋ diyaa huonŋu maŋ ku da ku hi. ^{††3} Ku yaa naa waa ŋaa mie kūngu-i. I waa ŋaa bisālŋ mie. Bīncuoŋ-hūmelle naa guor i tie wuc-de ŋaa kɔraaŋ mie. ⁴ Nga Diilon ŋ ŋa naa dii huonŋu maŋ, kuŋ juɔ hi, u saŋ u Bieŋo jo. U juɔ cieŋo'i ji hoŋ-yo *ānjīnamma bāango-na ⁵ duɔ gbāa sāa i yunni-i, mie maŋ waa ānjīnamma nyisēnni-na. U cie mafamma-i i die gbāa die ce Diilon-bisālŋ mie.

⁶ Naŋ yeŋ Diilon-bisālŋ namaa, ku'i cie Diilono saŋ u Bieŋo *Yalle-i ^{†††} na hɔmmu-na. Di yaa cieŋ i tie bī Diilonŋo-i «Baba». ⁷ Terienŋu faŋgu-na, na sa tiraa na ye kɔraaŋ namaa, naa dii bepuoŋ namaa. Naŋ yeŋ u bepuoŋ namaa, u ka hā-na ciilungu maŋ ŋ jīena-kuɔ duɔ hā u bisālmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huonŋa-i

⁸ Dīelūɔ-i-na, na saa ta na suɔ ninsoŋ-Diilonŋo-i, a ce dumaango-na naa naa ta na ko na fere na hā di-iliesɔɔyaamba. ⁹ Nga fiefie-i-na, na suɔ ninsoŋ-Diilonŋo-i, mi gbāa cira Diilono yaa suyaango-naŋ fiefie-i-na, ma da nie na ta na taara na bir dii na yunni-i ānsɔɔsm-

††† Pol ba bāango-na, Girekibaa-ba wulaa, tuonŋo yaa pigāaŋ u bepolŋonŋ hii bibienŋo huonŋu maŋ nuɔ-i. Huonŋu faŋgu'i nuɔ-i tuonŋo duɔ uu si dii, bepolŋo gbāa wuo u ciilungu-i. ††† Diilon-Yalle-i baa u Bieŋo Yalle-i Yaduɔle yaa-i.

ma-na? Na taara na bir jo kōrsīnni-na wei? ¹⁰ Na fiēlaa yinni nanni, baa caamba namba, baa biena naja ta na ce ponsanni aa ta na tīe maraama wuc na ce Diilonj-huonja. ¹¹ Na ce korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce miñ cie muliēma mañ baa-na, mi cie-ma gbāñgbāñ wei?

¹² Tobij namaa, muc miñ cie mi fere namaa temma-i dumaa, jande, mi cārā-nei, ciej na fere mei bi temma-i dumei. Na saa ce kuujangu diei mie. ¹³ Na suyaa wuc miñ waaj *Neldōdōlma-i baa-na dīēlā-wamma-i, jarma'i cie mi wañ-ma baa-na. ¹⁴ Miñ waa jarma-na, naa naa gbāa cīina-mie, naa naa gbāa bi ta na ce nyenyel-ma mie, nga mafamma saa ce. Na yaaj aa bel-mi ŋaa *dōrōpōwōbilonj muc, na bilaa-mi ŋaa muōmei Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa mie ku naa na'a na ka gbāa, naa naa hiel na yufienja-i hā-mi. Na hōmmu naa gbuu fē huonju fangu-na da yogogo. Bige-i juo ce? Hōfēlle falle curaa hie? ¹⁶ Miñ waaj ninsoño-i baa-na ku'i cie na da nie sī mi bigāañ-na wei?

¹⁷ Bamañ gbaraaj ba nyaanu-nei, bañ jōgucñ mamañ baa-na, ma saa fa. Ba taara ba kar-na muōño-na na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bei. ¹⁸ Da ŋ ta ŋ kuye ānfafamma-i hōnni mañ jōñ, ku faa; ku saa saaya ku waa mei yufellen yōñ. ¹⁹ Mi bisālñ namaa, na maa-ma gbu ma ko-mi, ma jañ-mi ŋaa ciejō kusūñ da ku bel-o kuñ jañ-yōñ dumaa. Da mi ji suc wuc na cie baaducñ namaa baa *Kirsa-i, ku yaa jañ daama ka ci-ire-mie. ²⁰ Mi huonja cuu baa-na, a ce dumaño-na mi gbuu ta mi taara dumande-i-na mi waa na hōlma-na a suc miñ ka wañ mamañ baa-na.

Abiramu horre maama

²¹ Namaa namañ taaraayan na bir kã *Moisi *āñjī-namma-na, na'a nie? Na saa nu mamañ waaj āñjīnamañ-sebe-i-na wei? ²² Ma nyegāañ wuc: *Abiramu daa bepōñō diei baa kōrciejō-i, aa u bi diei baa nebiciejō-i. † Kōrciejō-i ba taa ba bī-yo Agaar aa bī nebiciejō-i Sara. ²³ Kōrciejō bieno huonj nelbilien homma, a ne da nebiciejō bieno-i Diilonjō'i pāa nuñgu baa-yo aa hā-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbāa bi pigāañ-ye bige-i? I gbāa saa caañ daaba-i ba hāi-i-na baa *tobisīnni hāi. Dīēlā-tobisīnni yaa nimañ cie Sinayi tānuñgu-na. †† Ni yaa juo baa kōrsīnni-i. I gbāa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tānuñgu-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii ŋaa niñ daa *Yerusalemu-i dumaa nyuñgo-i-na, bamañ dii-yuc, ba yaa u bisālmba-i; āñjīnamma cie-ba kōraamba. ²⁶ Nga Yerusalemu mañ dōrō-i-na, u yaa dii ŋaa nebiciejō-i, uu dii u fereñ nu; u yaa mie nyu-i.

²⁷ Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuc:

«Cepañō bisālmba ka ciinu yan cenikōruc baamba-i. Terienju fangu-na, ciej nuoni mañ ŋ nanja saa kã ŋ huonj-nu dede, fē ŋ huonja-i.

Ta ŋ nye ŋ tataala, nuoni mañ saa da ku jamma-i dede.»‡

²⁸ Tobij namaa, *Isakiñ yerñ nupālleen-bilonjō dumaa, namaa naa bi dii nupālleen-bisālñ namaa dumei. ²⁹ Nga

† Nierj Miwaano jīnammañ-sebe-i-na (Genèse) 15–21. †† Nierj Helmañ-sebe-i-na (Exode) 19–24. ‡ Isayi (Ésaie) 54.1

naacombilonj mañ huonj nelbilien homma-i, uñ taa u ce umañ huonj *Diilonj-Yalle homma-i kpāncōlgūo-i dumaa, kuu bi dii dumei nyuñgo-i-na. ³⁰ Nga Diilonj-nelma waaj wuc nie kufangu kūñgu-na? Ma ciera wuc: «Kōrciejō bieno sie gbāa wuo tuonj ciilunju-i kuuduonju baa nebiciejō bieno-i. A ce dumaño-na, donya kōrciejō-i baa u bieno-i.»‡³¹ Tobij namaa, terienju fangu-na, mie ii si dii kōrciejō bisālñ mie, nga ii dii nebiciejō bisālñ mie; ii dii i fereñ nu.

Ii dii i fereñ nu

5 *Kirsa hūyāa-ye i die waa i fereñ nu kelkel. Terienju fangu-na, gbāañ ba baa ji tiraa dii-na kōrsīnni-na!

² Nienj, muc Pol, miñ ka wañ mamañ baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsa maama sie tiraa waa baa yuñgu na wulaa. ³ Yaaj mi tiraa tir-ma baa-na: Umanj duo ce ba jā-yo, kutienj saaya u wuc *Moisi *āñjīnamma-i ma kūñgu-na hierē kpāñkpaani. ⁴ Namaa namañ vaa na fere baa āñjīnamma-i wuc na taara na vii Diilonjō yaanja-na, na buōra baa Kirsa-i; Diilonjō ānfafamma kuraaya-nei.

⁵ Mie fuo, iñ hūyāa Kirsa maama-i, i suyaa wuc Diilonjō ka tuo kāñ-ye nelviij mie. *Diilonj-Yalle cie i tīena kufangu tīenamama yaa-i. ⁶ Da ŋ waa Yesu-Kirsa horrena, ŋ *jāa o, ŋ saa jā o, yuñgu si dii-kuo. Kumañ yuñgu, ku yaa i hūu u maama-i a tie dōl baa i-naa.

⁷ Naa naa bie hūmefafalle. Hai moloño-i juo ce na nanna-die? Hai juo ce na cīina ninsoño-i? ⁸ Na saaya na suc wuc umañ bīe-na ce-na u baañ namaa, fuo maacemma sī mafamma-i. ⁹ Siini-i baa ni yornumma-i niñ sireñ burjūmmu-i dumaa, nelducñō diei gbāa guōla Diilonj-dūñ-baamba-i hierē dumei. ¹⁰ Muc fuo, Itienjō cie mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuc na sie jōgucñ na denj maama baa muōmiñ jōgucñ mamañ. Nga umañ guōlaañ na gbeini-i, duo fie waa nie nie, Diilonjō ka yuu-yo.

¹¹ Tobij namaa, mamañ ŋaa mei maama-i, kuō mi Diilonj-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piye baa nuōmba-i wuc da ŋ ta ŋ taara ŋ vii Diilonjō yaanja-na fuo ŋ jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaaj-na? Aa Kirsañ kuu *daanju-na, baa naa waa hie ta ba cīina ku nelma-i? ¹² Bamañ huolaañ na yammu-i baa *jāmmañ-kūñgu-i, ba yaaj bafamba fereñ canni-i ta ba cie bige-i? Ba sa fūnuñ kar-ni nanna bōlōl wei? Ku yaa i ka suc wuc jāmmañ-maama dii kpelle ba wulaa.

I baa fer i kusūñ-maama-i

¹³ Tobij namaa, namaño-i Diilonjō bīe-na ce-na u baañ namaa, na da na waa na fereñ nu. Nga baa na ce kufangu-i gboruonju a ta na ce kumañ dōlaanu-nei. Yaaj aa na yan na maama ta ma dōl nu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴ Na saa da, *Moisi *āñjīnamma-i hierē ma juo ji gbara ma-naa nelma diei maañ daama yaa nu-i wuc: «Ta ŋ dōl ŋ nanoljō-i ŋaa niñ dōl ŋ fere dumaa.»‡¹⁵ Nga da na bir yan aa ta na hel na gāñ baa na-

‡† Miwaano jīnammañ-sebe (Genèse) 21.9-10

naa, na bigāaŋ na-naa ŋaa bĩmbaanŋ namaa; da na saa gbāŋ, na ka kɔsuŋ na-naa.

¹⁶ Miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Yaanŋ *Diilonŋ-Yalle ta di ta na yaanŋ-na, ku yaa na ka ne na kusũnniŋ-maama-i aa yaŋ-ma. ¹⁷ Nelbiloŋo kusũŋ-maama-i baa Diilonŋ-Yalle kusũŋ-maama-i maaduɔma sɪ. Diilonŋ-Yalle kusũŋ-maama-i baa nelbiloŋo kusũŋ-maama-i ma sa kã hũmeduɔle. Ma hãi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i cie na sa gbã na ce kumaŋ dɔlaanŋ-nei. ¹⁸ Da na yaŋ Diilonŋ-Yalle ta na yaanŋ-na, añjĩnamma sie tiraa gbãa yuu-na baa weima.

¹⁹ Kumaŋ daanŋ nelbiliemba hɔlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsĩnni, tĩlãsiŋni, bĩŋwosĩnni, ²⁰ cufẽbuole, isɔmma, bigãaru, berru, nahuŋga, hɔ-dulle, yelma, bɔɔmma, nuharuŋgu, ²¹ nenemuŋgu, koŋhiliŋgu, gbuolaanŋgu, ni yaa kãaŋ dumaanŋ-na. Miŋ waanŋ mamaŋ baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Bamaŋ cieŋ kufanŋgu-i, ba sie da munsuurmu *Diilonŋ-nelle-na.

²² Nga Diilonŋ-Yallenŋ dii kumaŋ nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hɔfẽlle, yaafẽlle, hɔhĩnaŋga, hujarre, fafaanŋgu, viisĩnni, ²³ hĩehĩeŋo, gbãŋgbãmuŋgu. Añjĩnamma sa cĩna nifanni-i daani-i. ²⁴ Bamaŋ hũyãa *Kirsã maama-i, ba gbuu ba kusũnniŋ-maama-i baa ba hɔbabalammu-i *daanŋgu-na ko-ni hiere. ²⁵ Da kuɔ ii dii tĩena Diilonŋ-Yalle tĩenamma, i saaya i tie ce diŋ taaranŋ i tie ce kumaŋ. ²⁶ Yaanŋ i nanna bombolma-i baa ãntaaramma-i baa nenemuŋgu-i i hɔlma-na.

Yaanŋ i tie kãyã i-naa

6 Tobinŋ namaa, *Diilonŋ-Yallenŋ yerŋ baa namaa namaŋ, da na da molo ce kuubabalaanŋgu, na bel-o da hĩehĩe na dii-yo hũmefafalle-na. Aa na bel na fere unanŋ nuɔ ŋ baa ji suur fuɔ nallu-na. ² Taa na kãyã nanaa. *Kirsã taara ku yaa na wulaa. ³ Umanŋ duɔ tuɔ ne wuɔ sɪ u temma si dii, a ne da u sie gbãa cii muonu canŋga, kutieŋo tãal u fere. ⁴ Nelieŋo nelieŋo, u ne fuɔ fereŋ ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbãa tuɔ muo u

pãmpĩnanŋga-i a saa baa fuɔ fereŋ ciluɔ-i; nga u baa muo-ka wuɔ fuɔ bɔyaa mel-na. ⁵ Nelieŋo nelieŋo baa u yunŋ-maama.

⁶ Umanŋ duɔ tuɔ hel u waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ni, kutieŋo saaya u da kumaŋgu ŋ nagãŋ-niini-na.

⁷ Baa na tãal na fere: Molo sie gbãa bĩŋ Diilonŋo yaanŋga-i. Da ŋ duu kumaŋ, ŋ ji kar ku yaa-i. ⁸ Umanŋ duɔ vaa u fere baa kumaŋ dɔlaanŋ fuɔ fere, ma ka wuo-yo; nga umanŋ duɔ vaa u fere baa kumaŋ dɔlaanŋ Diilonŋ-Yalle-i, di ka pã-yo baa cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede. ⁹ Baa na yaŋ i kũɔma seŋ baa ãnfafamma cemba-i. I kũɔŋ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i duŋ saaya du da huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹⁰ Terieŋgu fanŋgu-na, die da i fere huɔŋgu huɔŋgu, i saaya i tie ce ãnfafamma-i nuɔmba-na hiere, ku huraa bamaŋ dii Diilonŋ-dũŋbaamba horre-na.

Ãndaperieŋgu

¹¹ Muɔmei hũyãa ta mi nyegẽŋ fiefie-i-na baa mi fereŋ nanŋga, na saa da mei nyegẽmma dii wagaga. ¹² Bamaŋ guoraanŋ-nanŋ wuɔ na *jã, ba sa taara nelbiliemba bigãaŋ-ba *Kirsã kuliŋgu maama-na *daanŋgu-na, ku'i cie. Ba taara yerre yonŋ. ¹³ Bamaŋ kuuyerŋ *jãmmaŋ-kũŋgu-i daaba-i wuɔ *añjĩnamma, bafamba fere-i ba sa wuɔ añjĩnamma-i. Nga ba guor-na da na jã aa ba da ba gbelleŋ ba fere. ¹⁴ Muɔ fuɔ, mi sa gbelleŋ mi fere, nga mi gbelleŋ Itieŋo-i Yesu-Kirsã yaa u diei yonŋ. U yaa siyaa ba ko-yo i sɔlaanŋgu-na. Fuɔ kuliŋgu yaa cie mi-waanŋo bĩmbĩnni nuonŋgu hel muɔ-na; ni sa tiraa gbãa yuu-mi baa weima. ¹⁵ Terieŋgu fanŋgu-na, ŋ *jãa o, ŋ saa jã o, yunŋgu si dii-kuɔ. Kumaŋ yunŋgu, ku yaa ŋ ce nelfeleŋ nuɔ. ¹⁶ Bamaŋ wuɔyaanŋ hũmel daade-i hiere, Diilonŋo fẽ ba hɔmmu-i aa kãyã-bei, ba yaa Diilonŋ-baamba-i kelkel.

¹⁷ Pãduɔŋa maŋ mi kũɔma-na, a pigãaŋ wuɔ Yesu nolŋ muɔ, molo baa tiraa u mulĩeŋ-mi.

¹⁸ Tobinŋ namaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsã u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.

Efesitaamba sebe

Nelmuoyamma

Polŋ taa u nyegëŋ sebe daayo-i u waa kaso. U nyegãaŋ-yo hã Diilonŋ-dũŋ-baamba maŋ waa Efesi. Ba hɔlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *nieraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroŋo-i ba suɔ Diilonŋo kusũŋgu-i ku yaa ku ka gbãa kãyã-bei ba t̄ŋenamma-na.

Diilonŋ uŋ taa u taara mamaŋ aa miwaaŋo suɔ duɔ doŋ, u waaŋ ma yaa pigãaŋ-ba sebe domma-na; wuɔ Diilonŋo ciëra *Kirsaa yaa ka waa bĩmbĩnni-i hiere ni yuŋgu-na baa nuɔmba-i hiere ba bi yuŋgu-na; a ce dumaano-na, ba maŋ hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i, Yuifubaa-ba-i baa niëraamba-i hiere, ba cië baaduɔmba fiëfië-i-na (sap. 1–3). Diilonŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa, u nuŋgu hii kufanŋu-i; wuɔ ba yaŋ ba maama ta ma dɔlnu ma-naa, ba ta ba kãŋ ba-naa aa bi ta ba kãŋ Diilonŋo-i (sap. 4–6).

Jaalungu

1 Muɔ Pol, Yesu-Kirsaa *ɔɔpuɔrbilon muɔ ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muɔmei nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã namaa namaŋ hũyãa Yesu-Kirsaa maama-i Efesi-i-na a ce Diilonŋ-dũŋ-baaŋ namaa. ²I To-i Diilonŋo-i, baa Itieno-i Yesu-Kirsaa-i, ba kãyã-nei aa fë na hɔmmu-i.

Diilonŋ uŋ cië baa-ye dumaa Yesu-Kirsaa barguɔ-i-na

³Yaanŋ i tie tuɔlnu Diilonŋo-i, Itieno-i Yesu-Kirsaa To-i. Inŋ yeŋ horre-na baa *Kirsaa-i, u cië baa-ye aa hã-ye dɔrci-ilungu-i ku s̄nni-na hiere dɔrc-i-na. ⁴Aa Diilonŋo suɔ duɔ j̄na miwaaŋo-i, u yufelle naa hel-yië i dië waa fuɔ baaŋ mië Kirsaa barguɔ-i-na. U cië mafamma-i i dië waa welewele u yaanŋa-na cãlmuɔ baa waa-yië. ⁵I maama dɔlaanu-yuɔ, a ce dii ku domma-na, u taa u taara u ce-ye u bisãlŋ mië Yesu-Kirsaa barguɔ-i-na. ⁶Terienŋu fanŋu-na, yaanŋ i tie jaal Diilonŋo-i wuɔ u firiinu u huɔŋga-i baa-ye cor a hã-ye u Beduɔla-i. ⁷U yaa cië tãm-maŋ-kũŋgu a sãa i yunni-i aa pir i ãmbabalma-i. Diilonŋo pigãaŋ-ye u fafaanŋu-i dumëi ku s̄nni-na hiere. ⁸U firiinu u huɔŋga-i baa-ye a ce-ye nelnurãaŋ mië baa cëcëmuntaanŋ mië. ⁹U pigãaŋ-ye u kusũŋgu-i. Ænafamma maŋ waa u huɔŋga-na dii ku domma-na, u pigãaŋ-ye baa-ma. ¹⁰Ma cemmaŋ-huɔŋ da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiinŋ dɔrcbĩmbĩnni-i hiere baa h̄femaŋ-niini-i aa haa Kirsaa-i ni yuŋ-nu.

¹¹Diilonŋo hielaa u yufelle yië dii ku domma-na a saanu baa fuɔŋ taaranŋ ku ce dumaa. Diilonŋo ce wei-ma-i hiere kuŋ dɔlaanu fuɔ dumaa. Terienŋu fanŋu-na inŋ yeŋ Kirsaa horre-na, uŋ pãa nuŋgu maŋ baa-ye, u hãa-ye baa-ku. ¹²A ce dumaano-na, mië maŋ haa i nanŋa-i Kirsaa-i-na igëna, yaanŋ i tie gbeliëŋ Dombuɔ-i.

¹³Namaa fere-i naŋ bi nuɔ ninsoŋo-i, naŋ nuɔ koŋkor-
*Neldɔɔlma-i, na hũyãa Kirsaa maama-i. Naŋ hũyãa-

ma dumaano-na, Diilonŋo dãanya-nei baa u *Yalle-i uŋ ŋa naa pã dimaŋ nuŋgu-i baa-na. ¹⁴Di yaa fiëŋ i hɔmmu-i wuɔ Diilonŋ duɔ ji kor-e gbula i ka da i niëluɔ-i. Terienŋu fanŋu-na, yaanŋ i tie jaal Dombuɔ-i.

Pol cãarã Diilonŋo-i hã Efesitaamba-i

¹⁵Tobiŋ namaa, ku'i cië miŋ juɔ nu wuɔ na haa na nanŋa Itieno-i Yesu-i-na aa ta na dɔl Diilonŋ-dũŋ-baamba-i hiere, ¹⁶mi sa nanna yinŋu baa Diilonŋo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-mië. ¹⁷Aa mi cãrã Itieno-i Yesu-Kirsaa Diilonŋo-i, i To maŋ fafaanŋu tienŋo-i, wuɔ u hã-na u *Yalle-i di ce-na nelnurãaŋ namaa a pigãaŋ-na baa-yo na suɔ-yo dëi. ¹⁸U puur na yu-fienŋa-i na suɔ uŋ b̄ië-na mamaŋ nuɔ-i, aa uŋ j̄ena ciilu-fafaanŋu maŋ tuɔ cië u baamba-i na bi suɔ ku s̄nni-i, ¹⁹aa bi tiraa suɔ uŋ ceŋ maacemma-i baa himma maŋ temma-i u hã mië maŋ hũyãa u maama-i. ²⁰U siire Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na baa hiduɔma famma yaa-i a j̄ina-yuɔ u caanŋu-na dii dɔrc-i-na. ²¹Yuntesĩnni-i hiere, baa f̄ŋgɔtesĩnni-i hiere, baa nellentesĩnni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsaa dii ni dɔrc. Nel-b̄ɔmb̄ɔmbaa-ba maŋ dii nyuŋgo-i-na baa bamaŋ juɔŋ bis̄nuɔ-i-na hiere, Kirsaa dii ba yuŋ-nu. ²²Diilonŋo haa-yo bĩmbĩnni-i hiere ni yuŋ-nu, aa bi haa-yo fuɔ dũŋ-baamba bi yuŋ-nu. ²³Diilonŋ-dũŋ-baamba yaa Kirsaa borre-i; ba wei-ma-i hiere ma kãa ka j̄uŋ u yaa nuɔ-i. U yaa wei-ma-i hiere miwaaŋo-na.

Diilonŋo kuraa-ye gbãŋgbãŋ

2 D̄iëlũɔ-i-na, na ãmbabalma-i baa na cãlmuɔ naa ce-na ŋaa bikuonŋ namaa Diilonŋo wulaa. ²Na taa na wuɔ nelbilienŋ temma; naa naa cu *j̄ina ba yuntienŋo huonŋ-nu. Bamaŋ c̄inaana Diilonŋo nuŋgu-i u yaa diyaa-ba kuɔ. ³Mië fere-i ii naa bi waa dumëi; i taa i ce kumaŋ dɔlaanu-yië, i taa i ce i yufienŋ-maama. A ce dumaano-

na, Diilono naa ka gān baa-ye ŋaa uŋ kaa gān baa bafamba-i dumaa.

⁴Ŋga Diilono hujarre temma si dii, i maama silaa dɔl-nu-yuɔ cor, ⁵a ce i āmbabalmān ŋa naa fiɛ ce-ye bikuon miɛ, u siire-yiɛ baa *Kirsā-i. Diilono ciɛ baa-na ku'i ciɛ na kor. ⁶Iŋ suuri Kirsā horre-na, Diilono siire-yiɛ baa-yo a hiel-e kuomba hɔlma-na i ka tiɛ ce i bāaŋgu-i baa-yo dɔɔ-i-na. ⁷U ciɛ mafamma-i duɔ pigān bamaŋ juɔn miɛ huonɔgu-na hiere wuɔ Yesu-Kirsā horre ciɛ u fa baa-ye cor. ⁸Naŋ hūyāa Kirsā maama-ku'i ciɛ Hujarrentienɔ kor-na gbānɔgbān. Namaa cu-faluŋgu sī; Diilon-maacemma. ⁹U saa ne na ānfafamma aa kor-na, ku yaa molo siɛ gbāa gbaliɛn u fɛrɛ. ¹⁰Na saa da, Diilono yaa maa-ye aa ce-ye nuɔfelaan miɛ Yesu-Kirsā horre-na i diɛ tiɛ ce ānfafamma. Ānfafamma famma-i u tigiin-ma dii ku domma-na i diɛ tiɛ ce-ma.

Kirsā horre ciɛ Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba ce baaduɔmba

¹¹Ma sī na suyaa wuɔ dīɛlūɔ-i-na na waa *niɛraan namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bī-na wuɔ na saa *jā, aa ta ba gbɛ ba fɛrɛ wuɔ ba jāa a saa baa pādɔɔna maŋ ba kūɔma-na. ¹²Huɔnɔgu faŋgu-na, naa naa maa *Kirsā-i-na; na waa niɛraan namaa, na nuŋgu saa waa baa *Isirahel-baamba-i; na nuŋgu saa waa Diilon-nupānɔgu-na, na saa ta na hīn bīnɔkūn taaluŋgu, aa na saa ta na suɔ Diilono-i. ¹³Ŋga fiɛfiɛ-i-na, namaa namaŋ naa gbuu maa Diilono-na, naŋ suuri Yesu-Kirsā horre-na, u tām̄ma piyaa-na yuɔ. ¹⁴Yesu-Kirsā yaa juɔ baa yaafɛlle-i. U ciɛ Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba ce baaduɔmba. Bigāaru maŋ waa ba hɔlma-na ŋaa dūnɔkɔɔɔnɔgu ta ku karnu-bei, u kuu naara-kuɔ. ¹⁵U bu-raana Yuifu ba *ānjinamma-i baa ma hūmienɔ-i hiere, aa gbonu niɛraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduɔmba u horre-na. U juɔ baa yaafɛlle-i jomma famma yaa-i. ¹⁶Kirsā kuu *daaŋgu-na a tigiin niɛraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduɔmba, aa dii-ba ba-naa nuɔ baa Diilono-i. U kuu a hiel bigāaru-i ba hɔlma-na.

¹⁷Terienɔgu faŋgu-na, namaa namaŋ naa maa, baa namaa namaŋ naa piɛ hiere, Kirsā juɔ baa yaafɛllen-nelma ji waŋ baa-na. ¹⁸Na saa da, Kirsā ciɛ i hieronɔ-i hiere i gbāa tiɛ piɛ Diilono-i *Diilon-Yalle barguɔ-i-na.

¹⁹A ce dumaanɔ-na, na sa tiraa na ye niɛraan namaa Diilon-baamba hɔlma-na; na ciɛ Diilon-dūn-baan namaa, gbulgbulgbul. ²⁰Naa dii ŋaa kpānɔkparabaa namaa aa Diilono ce-na tuɔ ma dubuɔ baa-na. Dubuɔ faŋo-i Yesu *pɔpɔurbiembra yaa ku tuole-i baa *Diilopɔpɔurbiembra-i, aa Kirsā yaa tīntīnɔgbo-i. ²¹Fuɔ yaa bilaaya-kuɔ ku yiera ku gbeini-na ta ku yuure ku kā da ku ce Diilon-dūnɔgu. ²²Namaa naŋ bi yeŋ Kirsā horre-na, na nuŋgu dii dūn daaku-na. Diilon-Yalle dūnɔgu yaa ka waa dūnɔgu faŋgu-i.

Poln saaya u ce maacemma maŋ

3 Ku'i ciɛ muɔ Pol, baŋ diyaa muɔmi maŋ kaso-i-na wuɔ mi waan Yesu-Kirsā maama-i baa *niɛraan namaanɔ-i, mi ta mi cārā Diilono-i mi hā-na. ²Diilon uŋ ciɛ baa-mi a hā-mi maacemma maŋ, wuɔ mi ce-ma a kāyā-nei, na saa bi waŋ nelma famma-i numma. ³Diilon pigān-mi u kusūnɔgu-i. Mi hii dii mi nuŋgu-i celle nelma famma-na baa-na cor. ⁴Da na kalaŋ mi sebɛ-i, na ka da miŋ suyaa Diilono kusūnɔgu-i dumaa a kā *Kirsā maama-na. ⁵Nelma famma-i, Diilono saa naa pigān yinataamba-i baa-ma. Ŋga fiɛfiɛ-i-na, u *Yalle pigān Yesu *pɔpɔurbiembra-i baa fuɔ fɛrɛn baamba-i baa-ma hiere. ⁶Nelma famma yaa daama wuɔ: Niɛraan namaanɔ-i naŋ suuri Yesu-Kirsā horre-na, *Neldɔɔɔlma ciɛ na da na wuɔ ciiluduɔnɔgu baa *Yuifubaa-ba-i, na ciɛ baaduɔnɔgu namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diilon uŋ pāa nuŋgu maŋ, na nuŋgu dii-kuɔ.

⁷Diilono-i bibienɔ! U ciɛ baa-mi a ce-mi Neldɔɔɔl daama watien muɔ. ⁸Ŋ siɛ suɔ wuɔ Diilon-dūn-baamba-i hiere ba bɔyaa muɔmei nuɔ-i, ŋga Diilono ciɛ baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka waŋ Kirsā ānfafamma maŋ maatīmma sī baa niɛraamba-i. ⁹Aa Diilon uŋ ceŋ u kusūnɔgu-i dumaa, mi kaala-kuɔ baa nuɔmba-i. U yaa hielaa bīmbīnni-i hiere. Dii ku domma-na u yaan nel daama-i u huɔnɔ-na. ¹⁰U ciɛ-ma dumai duɔ ce Diilon-dūn-baamba da ba pigān yuntaamba-i baa fīnɔgɔ-taamba maŋ dii dɔɔ-i-na u cēcēmungu-i ku sīnni-na hiere. ¹¹Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huɔnɔga-na dii ku domma-na. U ciɛ Itienɔ-i Yesu-Kirsā ce ma yaa daama-i. ¹²Iŋ yeŋ baa Yesu-Kirsā-i aa tiraa haa i nanɔga yuɔ, i ka da holle piɛ Diilono-i. ¹³Terienɔgu faŋgu-na, jande, miŋ ceŋ sūlma maŋ na maama-na, baa na waŋ ma seŋ na kūɔma-i. Sūlɔ daama yaa ka ce na ce bɔi.

Poln cārān kumaŋ Diilono wulaa

¹⁴Ku'i ciɛ mi ta mi dūuna i To-i Diilono yaanɔga-na aa ta mi cārā-yuɔ. ¹⁵Tonaamba-i hiere dɔɔ-i-na baa hīɛ-ma-na ba tosīnni hilaa u yaa nuɔ-i. ¹⁶Wuɔ uŋ yeŋ nelbuɔ, u ce u *Yalle dii holle nei. ¹⁷Aa naŋ haa na nanɔga-i *Kirsā-i-na, u ce u maama yu na hɔmmu-i. U kāyā-nei na naŋ kaasīnni u hūmelle-na aa nelnyulmu da muntīenammu na hɔmmu-na, ¹⁸ku yaa Diilon-dūn-baan namaanɔ-i hiere na kūnɔgu-na, na ka gbāa suɔ Kirsā nelnyulmu nolaanɔgu-i. ¹⁹Kirsā nelnyulmu maŋ cuu nelbiliembra hɔmmu-i, mi cārā Diilono-i wuɔ u kāyā namaanɔ-i na suɔ mu yaanɔga-i, ku yaa na hɔmmu ka gbuu yu baa Diilono maama-i.

²⁰Umaŋ gbāa hā-ye cor iŋ cārā kumaŋ baa iŋ jɔguɔn-ma dumaa a saanu baa u fīnɔgū maŋ ciɛn maacemma-i i hɔmmu-na, ²¹jaaluŋgu gbɛ baa u yaa-i Diilon-dūnɔgu-na yinni maŋ jɔn Yesu-Kirsā barguɔ-i-na! Ma ciɛ.

Diilon-dūn-baamba dii baaduɔmba

4 Jande, terienɔgu faŋgu-na, baŋ diyaa muɔmi maŋ kaso-i-na wuɔ mi cāa Itienɔ-i, mi cārā-nei, yaan na

wuɔsaŋgu saa baa Diilonɔ ŋɔ taaraŋ-kuɔ dumaa. ²Taa na hiire na fɛrɛ aa na waa h̄ɛh̄ɛ baa na-naa. Baa na yaŋ na h̄ɔmmu ta mu huol. Taa na dɔl baa na-naa aa umaŋ duɔ ce umaŋ kumaŋ, kutieŋo tiil-ku nammaŋ-temma. ³*Diilonɔ-Yalleŋ ciɛ na ce kuuduɔŋgu dumaa, gb̄aaŋ yaaf̄ɛlle ce na t̄ɛ dumei. ⁴*Kirsa borre dii di diei yonɔ, Diilonɔ-Yalle-i di bi diei ŋaa Diilonɔ ŋɔ ciɛ na haa na naŋga-i nelduɔma diei nuɔ dumaa. ⁵Itieŋo dii u diei pe, aa na h̄ɔȳaa nelduɔma diei, aa *batemu duɔŋo yaa naŋ daa-yo. ⁶Diilonɔ bi dii u diei, aa u yaa i hieroŋo-i hiere i To-i. U yaa i yuŋ-nu hiere. U biɛ i hieroŋo-i hiere u ce u maacemma-i, aa waa i hieroŋo-i i h̄ɔmmu-na.

⁷Ŋga i hieroŋo-i hiere, Kirsa ciɛ baa-ye a h̄a-ye i de-i den maacemma a saanu baa ŋɔ taaraŋ-kuɔ dumaa.

⁸Ba nyeḡaaŋ fuɔ maama'i Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Uŋ nyuḡaaŋ k̄a d̄ɔɔ-i-na,

u k̄aa baa kasobiemba

aa u calaa b̄imb̄inni h̄a nelbiliemba-i.»†

⁹A ne da da ba cira: «U nyuḡaaŋ k̄a d̄ɔɔ-i-na» ku piḡaaŋ wuɔ u hiirriye iḡɛna h̄ɛma-na. ¹⁰Umaŋ hiirriye, uuduɔŋo faŋo yaa tiraa bir nyuḡuŋ k̄a d̄ɔɔ-i-na duɔ gb̄aa duɔ gbuo terni-i hiere. ¹¹U yaa h̄aa nuɔmba-i ba da-ba-den maacemma: U ciɛ banamba Yesu *p̄ɔp̄ɔɔ-biemba, aa ce banamba ta ba ce u p̄ɔp̄ɔɔruŋgu, banamba *Neldɔɔɔlma waraamba aa banamba tayaan-abaa siɔ Diilonɔpiḡaaataamba. ¹²U ciɛ ma yaa-i a ce Diilonɔ-baamba ta ba gb̄a ba ce u maacemma-i ba k̄ȳa ba-naa ba naŋ kaas̄inni Diilonɔ-h̄umelle-na. ¹³Mafaŋ da ma ce, i ka suɔ Diilonɔ-Bieŋo-i hiere kuuduɔŋgu aa h̄u u maama-i. I ka ce bab̄incuɔŋ mie Diilonɔ-h̄umelle-na a tie suɔ weima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴I sie tiraa waa ŋaa bis̄alŋ mie nuɔmba ta ba t̄aal-e ba pira-yie Diilonɔ-h̄umelle-na ŋaa fafalmuŋ wuɔraŋ mu b̄iŋ baa beŋo dumaa h̄ummaŋ d̄ɔɔ. Nuɔmba sie tiraa ta ba gb̄a ba guol i gbeini-i. ¹⁵Ŋga yaŋ nelnyulmu waa i ninsoŋo wamma-na, ku yaa i ka biɛ Kirsa maama-i hiere. U yaa i yuŋgu-i aa mie i waa u borre-i. ¹⁶Fuɔ yaa ciɛ i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tie k̄ȳa i-naa; nelieŋo nelieŋo baa u maacemma. Die tie ce i maacemmam-baa-ba-i maŋ saaya ma ce dumaa, ŋ da kumaŋgu naara-yie aa ŋ da i naŋ kaas̄inni fafamma nelnyulmu-na.

Ānfelɛŋo

¹⁷Miŋ gbu mi c̄ar̄a kumaŋ na wulaa Itieŋo yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce ŋaa bamaŋ sa suyaŋ Diilonɔ-i baŋ ceŋ dumaa. Yuŋgu si dii ba āŋjɔɔma-na. ¹⁸Ba nyaaȳa ba fɛrɛ aa ba sa bi tiraa suɔ b̄iŋk̄uŋgu; a ce dumaŋo-na ba nuŋgu si dii Diilonɔ-horre-na. Ba āŋjɔɔma cuure aa yaŋ-ba. ¹⁹Ba sa suɔ baŋ b̄iŋ kumaŋ senserre-i; a ce dumaŋo-na ba maacemma yaa t̄il̄ās̄inni-i; ba naa ma yaa-i ba wuo juuru-i. ²⁰Na suyaa *Kirsa-i baa ma yaa wei? ²¹Mi suyaa mie na nuɔ u maama-i aa ba h̄aal̄aȳa-nei baa ninsoŋo maŋ dii u h̄umelle-na ²²wuɔ na nanna na ānc̄ɔɔmma-i. Naŋ taa na ce mamaŋ d̄ɛl̄uɔ-i-na, na hiel na gbolu-ŋgu meɛ. Āmbabalma cemma taa ma d̄ɔɔnu-nei ŋaa

bige-i! Ma yaa taa ma dii-na h̄umebabalalle-na. ²³Aa bi h̄aal̄a-nei wuɔ na yaŋ *Diilonɔ-Yalle bir na āŋjɔɔma-i. ²⁴Wuɔ na biɛ Diilonɔ-huɔŋga a ce nuɔfelaŋ namaa aa ninsoŋo ce na waa nelviŋ namaa baa nuɔfafaŋ namaa.

²⁵Terieŋgu faŋgu-na, hielaŋ na naŋga coima-na. I ciɛ duduɔŋ-baaŋ mie, a ce dumaŋo-na na hieroŋo-i hiere na saaya na ta na waŋ ninsoŋo-i baa na-naa.

²⁶Umaŋ u huɔŋ da ka guɔla, u bel u fɛrɛ u baa ji ce c̄al. Aa u gb̄aŋ u hiere u huɔŋga-i aa b̄aaŋ-yufelle suɔ da di suur. ²⁷Baa na yaŋ *Sit̄āni da mumbelmu nei. ²⁸Umaŋ duɔ tuɔ cuo, u yaŋ cuoyuŋgu-i aa u sieya u napuɔŋa-i a taara u yerreŋ-k̄uŋgu aa bi da k̄ȳa s̄untaamba-i.

²⁹Baa na yaŋ āndababalaŋgu diei hel na nunni-na. Nelma maŋ gb̄aa k̄ȳa tobimba-i aa dii sireiŋa-bei, na ta na waŋ ma yaa-i. ³⁰Baa na guɔla Diilonɔ-Yalle huɔŋga-i, Diilonɔ d̄ānya-nei baa di yaa-i tuɔ cie koŋkor-yi-ŋgu-i. ³¹Baa na ta na nyc na nonni-i baa na-naa. Yaŋ yav̄aale-i baa h̄ɔdulle-i. Yaŋ ijieni-i baa tuos̄inni-i. Nieŋ āmbabalma-i ma s̄inni-na hiere aa na yaŋ-ma. ³²Taa na ce ānfafamma na-naa nuɔ aa na ta na ce hujarre na-naa nuɔ. Taa na ce jande na-naa nuɔ ŋaa Diilonɔ ŋɔ ciɛ jande nei dumaa Kirsa barguɔ-i-na.

Na weima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

5 Namei Diilonɔ-bis̄alŋ namaŋo-i, na maama sa suɔ aa d̄ɔɔnu-yuɔ. Terieŋgu faŋgu-na, gb̄aaŋ na ta na ce u temma. ²Nelnyulmu saaya mu ta na weima-i hiere ma yaŋ-na *Kirsa temma-i. Kirsa d̄ɔɔlaa-ye fuɔ a ji h̄uuma ku i maama-na. U p̄aa u fɛrɛ, a ce u fɛrɛ t̄ammaŋ-k̄uŋgu maŋ d̄ɔɔlaanuŋ Diilonɔ-i.

³Namaŋo-i Diilonɔ-baaŋ namaa, a ce dumaŋo-na b̄iŋwos̄inni-i baa p̄ɔp̄ɔɔs̄inni-i ni s̄inni-na hiere ka hel baa c̄ancaaya-i mi sa taara mi nu ni maama na h̄olma-na. ⁴T̄il̄ās̄inniŋ-āndaŋgu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa mimins̄inniŋ-āndenni-i ka hel baa āndas̄ɔɔni-i hiere. Yaŋ aa na ta na jaal Diilonɔ yaa. ⁵Na saa da, da ŋ ta ŋ ce c̄ancaaya-i, kuu dii ŋaa ŋ yaŋ Diilonɔ-i aa ta ŋ kuye ŋ yufieŋ-niini, a ce dumaŋo-na bamaŋ cieŋ c̄ancaaya-i, baa b̄iŋwos̄inni-i, baa p̄ɔp̄ɔɔs̄inni-i, ba sie da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonɔ-i ba nelle-na.

⁶Baa na yaŋ ba t̄aal-na baa nels̄ɔɔmma pira-nei. Daaku temma yaa cieŋ Diilonɔ tuɔ ḡaŋ baa ānyagar-mantaamba-i. ⁷Terieŋgu faŋgu-na, baa na cu ba huɔŋnu. ⁸D̄ɛl̄uɔ-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiefie-i-na, naŋ yeŋ Itieŋo horre-na, naa dii cecerma-na. A ce dumaŋo-na, taa na wuɔ ŋaa cecermaŋ-biembaŋ wuɔ dumaa; ba h̄ɔmmu kuɔŋ. ⁹Cecermaŋ-bis̄al̄mba āncem-ma yaa ānfafamma, baa viis̄inni, baa ninsowalle.

¹⁰Gb̄aaŋ na ta na suɔ kumaŋ d̄ɔɔlaanuŋ Itieŋo-i. ¹¹Baa na dii na gboluŋgu kukulmaŋ-maacemma-na; belle si dii-meɛ. Yaŋ aa na ta na firre bamaŋ cieŋ-maŋ. ¹²Baŋ fuo ba ce mamaŋ; senda-weima; ma sie gb̄aa waŋ. ¹³Na saa da, da ŋ firre moloŋo-i, ŋ ceŋ mamaŋ ŋ da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴A ne da weiŋ da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i ciɛ ba'a:

«Duɔf̄ummuntie, sire!

† Gbeliemaŋ-nal̄aaŋgu (Psaume) 68.19

Sire ŋ hel kuomba hɔlma-na
Kirsa ka pa b̄aŋgu niɛ.»

¹⁵ Terienɔ fanggu-na, niɛŋ na wuɔsaŋgu-i torro. Baa na ta na ce bisãnsĩnni, taa na ce b̄incɔmma. ¹⁶ Inɔ yɛŋ yinni maŋ nuɔ-i daani-i, yifafanni s̄i. A ce dumaŋo-na, vaan na fɛrɛ baa kuufafaŋgu cemma-i. Baa na gonya ãnsɔɔmma. ¹⁷ Baa na ce bisãnsĩnni, yaan aa na taara Itienɔ huɔŋga-i na suɔ-ka.

¹⁸ Baa na ta na nyɔŋ kolma-i na ye. Koŋgbuolaŋgu b̄iɛna neliɛŋo. Yaan *Diilonɔ-Yalle yaa ta di yu na hɔmmu-i hɔnni maŋ jonɔ. ¹⁹ Diilonɔ-Yallenɔ diyaa nɛini maŋ na nunni-na, taa na h̄al-ni na dii sireiŋa na-naa nuɔ. Taa na h̄al gbɛliɛmaŋ-nɛini-i na tuɔlɔnu Itienɔ-i baa huɔŋga diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diilonɔ-i hɔnni-na hiere baa wɛima-na hiere Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diilonɔ-d̄uŋ-baan̄ ãnsorɛ

²¹ Niɛŋ *Kirsa-i aa na ta na siɛ na-naa wulaa. ²² Caan namaa, taa na siɛ na bɔlbaa-ba wulaa ŋaa naŋ siɛ Itienɔ wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibiɛŋo yaa ciɛŋo yunɔŋu-na ŋaa Kirsaŋ yɛŋ Diilonɔ-d̄uŋ-baamba yunɔŋu-na dumaa. Diilonɔ-d̄uŋ-baamba yaa fuɔ borre-i aa fuɔ u ce ba koŋkortienɔ. ²⁴ A ce dumaŋo-na, ciɛŋo saaya u tuɔ siɛ u bɔlɔ wulaa wɛima-na hiere ŋaa Diilonɔ-d̄uŋ-baambaŋ siɛ Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bɔlaan̄ namaa, taa na dɔl na caamba-i ŋaa Kirsaŋ dɔlaa Diilonɔ-d̄uŋ-baamba-i dumaa aa h̄u-ma ku ba maama-na ²⁶ a bɔ-ba ba deŋ h̄ã Diilonɔ-i baa-ba. U ciɛ u nelma-i baa h̄umma a caya-bei da welewele ²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaanɔ-na; dugaanɔŋu baa waa molo-na, unan̄ k̄uɔma baa yii iyiɛmba, aa cãlmuɔ baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibiɛŋo saaya u yaŋ u ciɛŋo maama ta ma dɔlɔnu-yuɔ dumei ŋaa fuɔ fɛrɛŋ k̄uɔma maaman̄ dɔlɔnu-yuɔ dumaa. Uman̄ duɔ tuɔ dɔl u ciɛŋo-i, kuu dii ŋaa u dɔl u fɛrɛ. ²⁹ Na saa da, ŋ siɛ gb̄ãa bigãan̄ ŋ fɛrɛ, ŋga ŋ taara niwuoni ŋ h̄ã ŋ fɛrɛ aa ta ŋ ne ŋ fɛrɛ fafamma ŋaa Kirsaŋ neŋ Diilonɔ-d̄uŋ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa miɛŋo-i aa miɛmei Kirsa k̄uɔma-i. ³¹ Ma nyegãan̄ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Ku'i ciɛ bibiɛŋo ka yaŋ u to-i baa u nyu-i aa waa baa u ciɛŋo ba gbonu ce ku-uduɔŋgu.*»^{†32} Nel daama tuole dii purru. Muɔ fuɔ, mei ciɛra ma vii Kirsa yaa-i baa Diilonɔ-d̄uŋ-baamba-i. ³³ Nɔga ma bi vii namaan̄o-i: Bibiɛŋo bibiɛŋo, u saaya u tuɔ dɔl u ciɛŋo ŋaa uŋ dɔl u fɛrɛ dumaa; aa ciɛŋo ciɛŋo, u tuɔ siɛ u bɔlɔ wulaa.

B̄incɔmba-i baa ba bisãlmba-i ban̄ saaya ba waa dumaa

6 Bisãlŋ namaa, taa na nu na b̄incɔmba nunni-i ŋaa Itienɔ uŋ taaran̄-kuɔ dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ² «*Ta ŋ kãŋ ŋ to-i baa ŋ nyu-i ku yaa ŋ huɔŋga ka f̄ɛ aa ŋ ka da yinni h̄iɛma-na.*»^{††} Nelma famma yaa Diilonɔ-ãnj̄nad̄iɛlãmma maŋ baa nupãlle-i. ⁴ Bientobaa namaa, baa na ta na du na bisãlmba hɔmmu-i, yaan aa na nuola-bei fafamma, na

† Miwaan̄o j̄inamman̄-sebɛ (Genèse) 2.24 †† Helman̄-sebɛ (Exode) 20.12; ãnj̄inamma tiyemman̄-sebɛ (Deutéronome) 5.16

dii nelfafamma ba t̄unni-na ŋaa Itienɔ uŋ taaran̄-kuɔ dumaa.

Kɔraamba-i baa ba yuntaamba-i ban̄ saaya ba waa dumaa

⁵ Kɔraan̄ namaa, taa na nu na yuntaamba nunni-i, aa na firnu na hɔmmu-i baa-ba na ta na kãŋ-ba ŋaa naŋ ceŋ dumaa baa *Kirsa-i. ⁶ Baa na ta na ce ba yufellenɔ yon̄ ba da ba dɔl-na. Naŋ yɛŋ Kirsa kɔraan̄ namaa, firinuŋ na hɔmmu-i na ta na ce Diilonɔ uŋ taaran̄ kuman̄. ⁷ F̄iɛŋ na hɔmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma ŋaa neliɛŋ-maama, taa na ne-ma ŋaa Itienɔ maama. ⁸ Na saaya na suɔ wuɔ kɔriɛŋ nuɔ o, kɔriɛŋ nuɔ s̄i o, niŋ ciɛ ãnfafamma maŋ, Itienɔ ka pã-ni baa-ma.

⁹ Yuntaan̄ namaan̄o-i, taa na bi ce maaduɔma yaa-i baa na kɔraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suɔ wuɔ namaa baa bafamba-i hiere Yunteduɔŋo'i dii-nei dɔɔ-i-na. Aa Yuntienɔ fan̄o sa ce ciɛluɔ.

Diilonɔ uŋ h̄ã-ye berceb̄imb̄inni maŋ

¹⁰ Maman̄ t̄iyãa ma yaa daama: Itienɔ f̄iŋgũɔ temma s̄i, a ce dumaŋo-na yaan̄ na f̄iŋgũɔ tuɔ hel u yaa nuɔ-i. ¹¹ Diilonɔ uŋ h̄ã-na berceb̄imb̄inni maŋ, biyaan̄-niŋ na tɛrɛŋ na yiera, ku yaa *Sitãni siɛ gb̄ãa yii baa-na. ¹² Na saa da, i sa gãŋ baa nelbiliɛmba, i gãŋ baa j̄in-abaa, baa kartaamba, baa hiriɛmba, baa isuɔtaamba. ¹³ Terienɔŋu fanggu-na, Diilonɔ uŋ h̄ã-na berceb̄imb̄inni maŋ hiere, biyaan̄-niŋ; baa na yaŋ ku diei! Ku yaa Sitãni duɔ diire-nei yiiŋgu yiiŋgu, na yiera ku diei nuɔ. Ma ka dɔl-na. ¹⁴ Siireŋ na tɛrɛŋ na yiera: Na ce nin-sonɔ-i ŋaa kpan̄kpaan̄gu na p̄ȳɛ na nageiŋa-i, aa na ce viis̄inni-i ŋaa kollun̄-joŋgoruo na dii. ¹⁵ Na ce *Neldɔɔlma wamma-i ŋaa naatenni na dii na gbeini-na; yaaf̄ille da ma yaa nuɔ-i. ¹⁶ Naŋ h̄uyãa Yesu-Kirsa maama-i baa huɔŋga maŋ, taa na c̄in̄nu na fɛrɛ baa huɔŋga fan̄ga yaa-i hɔnni-na hiere *Bigãarãŋo hein̄ga baa ji hi-na. ¹⁷ Ciɛŋ Diilonɔ-koŋkoro-i ŋaa kollun̄-cu-c̄uŋgu na dii na yunni-na, aa na biɛ *Diilonɔ-Yalle jigãŋ-ga-i, ka yaa Diilonɔ-nelma-i.

¹⁸ Diilonɔ-Yalle barguɔ-i-na, taa na gbu na cãrã Diilonɔ-i wɛima-na hiere. Vaan̄ na fɛrɛ baa Diilocãrãlle-i aa na ta na cãrã na h̄ã Diilonɔ-d̄uŋ-baamba-i hiere. ¹⁹ Taa na bi cãrã na h̄ã muɔŋo-i, wuɔ u kãyã-miɛ, da mi puur mi nuŋgu-i da mi waŋ Neldɔɔlma-i huɔŋgu huɔŋgu, mi k̄uɔma baa nyɛŋ, aa u pigãan̄-mi miŋ saaya mi waŋ maman̄. ²⁰ Miŋ feŋ mi ye kaso-i-na, ba puɔraa muɔmei baa nel daama-i. Terienɔŋu fanggu-na, maŋ gb̄iɛ ma waŋ dumaa, taa na cãrã Diilonɔ-i wuɔ u kãyã-miɛ mi k̄uɔma baa nyɛŋ baa ma wamma-i.

Jaaluperienɔŋu

²¹ Maman̄ dii bande-i-na, i natobiŋo-i Tisike duɔ kã, u ka waŋ-ma baa-na na suɔ miŋ yɛŋ maman̄ nuɔ-i. Tisike maama dii kpelle mi huɔŋga-na, u vaa u fɛrɛ baa Itienɔ maacemma-i. ²² Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i miɛ u ka waŋ ma yaan̄ga-i baa-na a f̄ɛ na hɔmmu-i.

²³ I To-i Diiloŋo-i, baa Itieŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba fɛ to-bimba hɔmmu-i aa ce-ba nelnyulmuntaamba baa aŋhũumantaamba. ²⁴ Bamaŋ gbu ba kuye Itieŋo-i

Yesu-Kirsa maama-i bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i, Diilo kãyã-bɛi hiere.

Filiputaamba sebe

Nelmuoyamma

Pol yaa waan̄ Diilon̄-nelma-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hūu-ma (Pɔɔɔɔɔɔ. 16.11-40). Ku huon̄gu-na, baa belo dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaan̄ baa hiel moloŋo ba hɔlma-na baa con̄goruon̄gu u kã ka hã Pol dii kaso-i-na. Ba bĩ naacol̄ŋo-i Epafuroditi. Kufan̄gu maama yaa nu-i Pol nyeḡēŋ sebe daayo-i duɔ jaal-ba.

U duɔŋ a dii sireiŋa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔɔɔɔlma-na aa ba muonu-meĩ terni-na hiere. Wuɔ ba ta ba hiire ba ferē ŋaa Yesuŋ taa u hiire u ferē dumaa (sap. 1–2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba ferē coikartaamba-na, wuɔ da ŋ haa ŋ nan̄ga-i Yesu-i-na, ku yaa gbãa ce-ni nelviin̄ nuɔ Diilon̄o yufelle-na, Yuifu ba Diilon̄-hūmelle wuɔsaan̄gu s̄i (sap. 3). U bi piye baa-ba wuɔ ba yan̄ aa ba nunu ba-naa ba ce Itien̄o maacemma-i (sap. 4).

U sebe huon̄ga-na hiere, u diyaa sireiŋa Diilon̄-dūŋ-baamba-na wuɔ ban̄ yen̄ Itien̄o horre-na, ba ta ba nye. Wuɔ Yesuŋ hãa-ye kuman̄, ku maaraa bĩmbĩnni-i hiere, a ce dumaan̄o-na uman̄ duɔ haa u nan̄ga-i yuɔ weima-na hiere, kutien̄o huon̄ga gbãa f̄ē.

Jaalungu

1 Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miemei nyeḡaan̄ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãan̄ miē. I nyeḡaan̄-yo die hã namaa namaŋ hūyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilon̄-dūŋ-baan̄ namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa baman̄ kãayãŋ-bei ba maacemma-na Diilon̄-dūŋgu-na. ²I To-i Diilon̄o-i, baa Itien̄o-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei bɔi aa f̄ē na hɔmmu-i.

Polŋ cãrãŋ kuman̄ u hã Filiputaamba-i

³Da mi jɔguɔŋ na maama huon̄gu huon̄gu, mi jaal Diilon̄o-i ma yerren̄. ⁴Da mi ta mi cãrã Diilon̄o-i mi hã-na huon̄gu huon̄gu, mi huon̄ga f̄ē da yogogo. ⁵Naŋ diyaa na nan̄ga-i baa-mi *Neldɔɔɔɔlma wamma-na, a don̄ dii yid̄felãŋgu man̄ nan̄ nuɔ Diilon̄-nelma-i, ji hi baa nyun̄go, ku'i fiēŋ mi huon̄ga-i. ⁶Mi suyaa kerre miē Diilon̄ uŋ duɔŋ maacenfafamma man̄ na hɔmmu-na, u siē yan̄ma boluon̄gu. U ka ce-ma ka bãl-ma Yesu-Kirsa joman̄-yiin̄gu-na. ⁷Na maama dii kpelle mi huon̄ga-na cor, a ce da mi ta mi jɔguɔŋ na kūŋgu-i jɔguɔŋ daama temma-i, mi ninsoŋo. Diilon̄ uŋ ciē baa-mi aa hã-mi maacemma man̄, na kãayã-miē mi ce-ma. Na kãayã-miē kaso-i-na bande-i-na. Miŋ ŋa naa bi waa mi ferēŋ nuɔ huon̄gu-na ta mi wan̄ Neldɔɔɔɔlma-i mi pigãan̄ nuɔmba-i, ba da ba hūu-ma wuɔ ninsoŋo, na kãayã-miē. ⁸Yesu-Kirsaŋ dɔl-er̄ dumaa, muɔmi bi dɔl-na dumēi, Diilon̄o yaa mi siēra.

⁹Miŋ cãrãŋ man̄ Diilon̄o wulaa mi hã-na, ma yaa daama: Mi taara nan̄ dɔl na-naa dumaa, u yan̄ kuman̄gu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninsoŋo-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰Ku yaa na ka ta na suɔ kuman̄ faa cemma. Mafan̄ da ma ce, molo

siē da cãl-na, na ka waa nelviin̄ namaa ta na ciē *Kirsa joman̄-yiin̄gu-i. ¹¹Yesu-Kirsa ka ce na āncemma-i hiere ma fa. Ku yaa ka ce nuɔmba ta ba gbelien̄ Diilon̄o-i aa ta ba tuɔlnu-yuɔ.

Pol weima-i hiere ma kãa ka jūŋ Kirsa yaa nu-i

¹²Tobiŋ namaa, mi taara na suɔ wuɔ man̄ daa-mi daama-i, ma birii yan̄ aa ce *Neldɔɔɔɔlma kã yan̄-na. ¹³A ce dumaan̄o-na, sorosibaa-ba man̄ nieyan̄ *jãmati-gi-i a naara nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nu-i. ¹⁴Ban̄ bilaa-mi, ku kãayã Diilon̄-dūŋ-baamba bɔi ba da holle Itien̄o hūmelle-na. Ba wuɔra ba wan̄ Neldɔɔɔɔlma-i halle ba sa kãalã nelien̄o baa ma wamma-i. ¹⁵Mi suyaa miē ba hɔlma-na, banamba wan̄ Kirsa maama-i baa nenemun̄gu, banamba ta ba wan̄-ma baa yelma; ŋga banamba bi dii ta ba wan̄-ma baa hɔfafan̄ga. ¹⁶Kufan̄gu taamba-i mi maama dɔlnu-bei. Ba suyaa wuɔ Diilon̄o ciē mi jo Neldɔɔɔɔlma maama yaa nu-i da mi ji kaala-meĩ baa nuɔmba-i. ¹⁷Aa yan̄ baman̄ waan̄-man̄ baa yelma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara kuman̄gu naara mi mul̄fema-i kaso-i-na. ¹⁸Ŋga ba waan̄-ma baa yelma o, ba waan̄-ma baa hɔfafan̄ga o, weima s̄i. Kuman̄ gbãan̄, Kirsa maama yaa waan̄. Mi huon̄ga fiē baa ku yaa-i aa mi siē yan̄ ka guɔla. ¹⁹Mi suyaa miē mafamma-i daama-i hiere, na Diilocãrãlle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dɔl-mi. ²⁰Mi t̄fenaana baa mafamma ceman̄-maama-i mi huon̄ga-na aa mi yaan̄ga siē ture gbula. Mi suyaa miē mi cic̄lma o, mi kuliin̄gu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹Mei wulaa, da mi waa cic̄lma-i, mi weima-i hiere ma kãa ka jūŋ Kirsa yaa nu-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²²Ŋga da kuɔ da mi t̄fē cic̄lma-i mi ka gbãa fa weima, terien̄gu fan̄gu-na da ba yuu-mi,

mi sa suɔ miŋ ka par mamaŋ. ²³ Da ba cira mi par, mi huɔŋga dii sɔmma hāi: Kanaŋga'a mi ku, kanaŋga'a mi t̄iɛ ciɛ̄lma. A ku ka waa baa Kirsā-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yaŋ. ²⁴ Nga namaa maama-na, da mi t̄iɛ ciɛ̄lma, ku ka buɔ-nei. ²⁵ Miŋ suyaa mafamma-i, mi suyaa miɛ mi ka tiraa da huɔŋgu baa-na, a kāyā-nei Diilonŋ-hūmelle-na aa bi f̄ɛ na hɔmmu-i diɛ. ²⁶ Terienŋu faŋgu-na, da mi ji gbāa hel kaso-i-na bir kā na wulaa, ku ka f̄ɛ na hɔmmu-i Kirsā horre-na aa naara kunanŋu u jaaluŋgu-na.

Vaanŋ na fere baa Diilonŋ-maama-i

²⁷ Kumaŋ gbāaŋ, na ta na wuɔ na saanu baa *Kirsā *Neldɔɔɔlma-i. A ce dumaŋo-na, mi juɔ gbāa kā wa, mi saa ji gbāa kā wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilonŋ-maama-i nammu hāi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduɔŋgu aa vaa na fere baa maacemma-i nuɔmba boi da ba nu Neldɔɔɔlma-i. ²⁸ Baa na ta na kālā na bigāarāamba-i, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba kā dāamu-na aa namaa na ta na kā Diilonŋ-nellenŋ. Diilonŋo'i ciɛ mafamma-i hiere. ²⁹ Kumaŋ ciɛ mi ta mi waŋ mafamma-i, Diilonŋo saa ce baa-ye wuɔ i hūu Kirsā maama yonŋ, u bi ciɛ baa-ye wuɔ i mul̄iɛŋ u maama-na. ³⁰ Naŋ ŋa naa da-mi malunŋu maŋ nuɔ-i, mii dii-kuɔ yogo, na saa bi yaŋ-ma suɔma; namaa na suurii ku yaa nuɔ-i dumandɛ-i-na.

Biyaanŋ Yesu-Kirsā gboluonŋu-i

2 Naŋ dii sireiŋa na-naa nuɔ *Kirsā horre-na, aa u nelnyulmu ta mu f̄ɛ na hɔmmu-i, naŋ yonŋ kuuduɔŋgu baa *Diilonŋ-Yalle-i, naŋ dɔl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuɔ, ² da na ta na taara mi huɔŋga f̄ɛ gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienŋu faŋgu-na, na saaya na ta na dɔl na-naa aa ce na hɔmmu-i kuuduɔŋgu baa na ānŋɔɔma-i hiere. ³ Da na'a na ce kumaŋ, baa na ce-ku baa yeɔlma, baa na bi ce-ku baa bombolma. Yaanŋ aa na ta na hiere na fere. Taa na jīna na fere banamba huonŋ-nu. ⁴ Baa na ta na jɔɔɔɔŋ namaa maama yonŋ; taa na bi jɔɔɔɔŋ banamba maama. ⁵ Biyaanŋ Yesu-Kirsā gboluonŋu-i:
⁶ Uu dii kuuduɔŋgu baa Diilonŋo-i dii ku domma-na, ŋga u saa ne kufanŋu-i.
⁷ U yaanŋ aa ce u fere ŋaa kɔriɛŋo.
 U ciɛ u fere kuuduɔŋgu baa nelbiliemba-i.
 U ciɛ u fere nelbilonŋo nelbiliemba hɔlma-na.
⁸ U siyaa hiere u fere a nu Diilonŋo nuŋgu-i aa hūu-ma ku kulbabalaanŋu-i *daanŋu-na.
⁹ Ku'i ciɛ Diilonŋo haa-yo dɔɔɔ
 aa hā-yo yuntesīnni maŋ maaraa yuntesīnni-i hiere.
¹⁰ U taara bamaŋ dii dɔɔɔ-i-na baa hīɛma-na baa bamaŋ suurii hīɛma-na, ba ta ba dūuna ba jaal-o.
¹¹ U taara nuɔmba-i hiere ba suɔ-ma aa waŋ-ma wuɔ:
 «Yesu-Kirsā yaa Itienŋo-i!» a ce i To-i Diilonŋo yerre ce boi.

Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa

¹² Terienŋu faŋgu-na, mi jēnaanŋ namaa, miŋ ŋa naa waa baa-na, na taa na nu mi nuŋgu-i. Nyunŋo-i-na, miŋ fiɛ'a mii si dii, diyaanŋ kunanŋu na naara-kuɔ. Vaanŋ na fere baa na koŋkoro kūŋgu-i aa na ta na kālā Diilonŋo-i. ¹³ Na saa da, Diilonŋ uŋ taaranŋ kumaŋ, u yaa diyaanŋ ku cemmaŋ-maama-i na hɔmmu-na aa hā-na ku f̄ɔŋŋɔɔ-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce mamaŋ, molo baa waana, molo baa bi ce āndapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaanŋ namaa, na hɔmmu ka waa welewele. Na ka waa Diilonŋ-bisālŋ namaa. Cālmuɔ siɛ waa nei huhurmantaamba hɔlma-na baa nelbabalaamba hɔlma-na miwaanŋ daayo-na. Na ka waa ŋaa fit̄nuɔ ba hɔlma-na ¹⁶ ta na waŋ ciɛ̄lmanŋ-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsā jommaŋ-yiinŋu-i mi huɔŋga ka f̄ɛ baa-na da yogogo. Dumaŋo-na, mi maacemma ka waa baa yunŋu, mi mul̄iɛma siɛ ce gbāŋgbāŋ. ¹⁷ Naŋ hūyāa Yesu maama-i aa ce mamaŋ hiere hā Diilonŋo-i, kuu dii ŋaa na hielaa na fere sɔɔɔɔ; a ce dumaŋo-na, da ba fiɛ ko-mi, ku ka perienŋ yuliye na sɔɔɔɔ-i. Mafaŋ da ma ce, mi huɔŋga ka f̄ɛ; aa mi huɔŋ da ka f̄ɛ, namaa muumu ka bi f̄ɛ mei kaanŋa temma-i. ¹⁸ Namaa fere-i, na hɔmmu saaya mu f̄ɛ aa mei kaanŋa bi f̄ɛ namaa muumu temma-i.

Pol taara u puɔr Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itienŋo-i Yesu-Kirsā duɔ siɛ, ku siɛ vaaya, mi ka puɔr Timote ka ne-na aa jo ji tūnu-miɛ mi huɔŋga f̄ɛ. ²⁰ Fuɔ yaa dii tuɔ hel u jɔɔɔŋ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yonŋ. ²¹ Banamba-i hiere ba yaanŋ Yesu-Kirsā maama-i aa ta ba yii baa ba fereŋ-maama. ²² Namaa fere-i na daa Timoteŋ ciɛ maacemma-i cemma maŋ: U vaa u fere ce Diilonŋ-maacemma-i baa-mi ŋaa bisālāanŋ uŋ vaa u fere ce maacemma-i baa u bīncɔiŋo dumaa. ²³ Mi yunŋ-maanŋ da ma gbāŋ kaala, mi ka puɔr u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi suyaa miɛ Itienŋo siɛ yaŋ ku da huɔŋgu u ka ce mei fere-i mi da mi fere kā na wulaa.

²⁵ Mi nie da ku saaya mi ce mi natobiŋo-i Epafuroditi bir kā na wulaa. U yaa mi nabentienŋo maacenŋ daama-na, u yaa kāyāŋ-miɛ malunŋ daaku-na. Na puɔraa u yaa baa na kakāyāŋgu-i u ji hā-mi. ²⁶ Na kūɔma gbuu bel-o. U nuɔ wuɔ na nuɔ u jarma kūŋgu-i, a ce dumaŋo-na u huɔŋga saa t̄iɛna terduɔŋ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaanŋ. U jaanŋ fuɔ tuɔ yii duɔ ku; ŋga Diilonŋo ciɛ hujarre-yuɔ aa sire-yuɔ. Aa fuɔ da-u-diei nuɔ s̄i yonŋ, u bi ciɛ hujarre muɔŋo-na ni ma'i s̄i kunanŋu naa naara mi sūlma-i. ²⁸ Mi ka gbāŋ hā-yo hūmelle-i donduo u kā na ka da-yo si na hɔmmu ka f̄ɛ. Mafaŋ da ma bi ce, kunanŋu ka bi parra mei ānŋɔɔma-na. ²⁹ Duɔ hi, na bel-o fafamma. Namaa wuonŋo-i Kirsā horre-na. Nuɔmba famba temma saaya na ta na kāŋ-ba. ³⁰ Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaŋo-na? U taa u yii duɔ ku *Kirsā maacemma maama-na. Naŋ saanŋ-yo u duɔ ji ce maacemma maŋ hā-mi na fuonŋu-na, u ciɛ-ma fuɔ tuɔ yii duɔ t̄iɛ-maŋ.

Yesu maama yaa yungu

3 Tobin̄ namaa, mamaŋ t̄iyāa ma yaa daama: Nan̄ yɛŋ Itien̄o horre-na, taa na gbu na nyɛ. Miŋ waan̄ mamaŋ baa-na cor, da mi fiɛ bir jo-mɛi, mɛi wulaa wɛi-ma s̄i. Aa ku yaa faa baa namaan̄o-i. ² Bilaan̄ na fɛrɛ nelbabalaamba-na. Juoraan̄ daaba temma-i, ba yii baa *jāmmaŋ-kūŋgu yaa yon̄. ³ Da ŋ nu wuo ninson̄-*s̄in̄-jāŋgu-i, ku yaa miɛ kūŋgu-i. Hama-i nuɔ-i? *Diilon̄-Yalle fande fɛrɛ yaa kāayāŋ-yiɛ i tie cāa Diilon̄o-i, aa i sa ne *Kirs̄a-i ye. A naara kufan̄gu-i i saa haa i nan̄ga-i nelbilien̄-āncemmaŋ. ⁴ A ne da mɛi naa gbāa bi haa mi nan̄ga-i nelbilien̄-āncemma-na a yan̄ nuɔmba-i hiere. Mii naa gbāa haa-ka yan̄-ba niɛ niɛ? ⁵ Muɔŋo-i *Ebirey-iɛŋ muɔ, mi b̄incuɔmba-i Ebirebaa. *Isirahel hāayēl̄ŋ muɔ aa *Bensaamie d̄iŋ-wuon̄ muɔ. Miŋ huɔŋ, yinni niehāi cor, niisɛi yiiŋgu-na ba jā-mi. Mi waa *Fariſiɛy-iɛŋ muɔ, mi wuɔyaa *Yuifu ba Diilon̄-h̄umelle-i Fariſiɛbaa-ban̄ wuo-den̄ dumaa. ⁶ Mii naa vaa mi fɛrɛ baa di kūŋgu-i fuɔ ta mi wuɔra mi ce Diilon̄-d̄iŋ-baamba-i s̄ilma. Mi wuɔyaa-de diŋ saaya di wuo dumaa, molo saa naa waa u gbāa cāl-mi di wuɔsaan̄gu-na. ⁷ Daama-i hiere mii naa da ŋaa ma gbāa kāyā-miɛ, ŋga nyun̄go-i-na, miŋ suyaa Yesu-Kirs̄a-i, mi daa yun̄gu si dii-mɛi. ⁸ Coima saa fa, miŋ juɔ gbāa suɔ Itien̄o-i Yesu-Kirs̄a-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ān̄s̄ɔɔmma. Fuɔ maama'i nuɔ-i miŋ siyaa hiel mi nan̄ga-i weima-na hiere. Mi daa daama-i hiere ŋaa h̄iini. Mi ciɛ mafamma-i da mi gbāa da mi da Kirs̄a-i ⁹ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce ŋaa miŋ wuɔyaa Yuifu ba Diilon̄-h̄umelle-i ku'i ciɛ-mi nelviin̄ muɔ dɛ! Ku'i s̄i. Miŋ h̄uyāa Kirs̄a maama-i, ku'i ciɛ-mi nelviin̄ muɔ. Viis̄inni fanni-i, da ŋ h̄uu Kirs̄a maama-i, Diilon̄o jāŕā-niɛ baa-ni.

¹⁰ Miŋ taaran̄ kuman̄, mi taara mi suɔ Kirs̄a-i baa himma maŋ ciɛ u sire hel kuomba h̄olma-na. Mi taara mi mul̄iɛŋ fuɔ temma-i aa ku fuɔ kuliin̄gu temma-i ¹¹ a gbāa da mi bi sire kuomba h̄olma-na.

Miŋ donyan̄ kuman̄ mi donya ku yaa-i

¹² Ku saa ce ŋaa miŋ donyan̄ kuman̄ mi hii-ku dɛ! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirs̄an̄ hii muɔŋo-i bel-mi, ku'i ciɛ mi vaa mi fɛrɛ da mi bi hi miŋ donyan̄ kuman̄.

¹³ Tobin̄ namaa, mɛi huɔŋ-na, miŋ donyan̄ kuman̄ mi saa hi-ku yogo, ŋga mi ciɛ nelma diei: Mamaŋ ciɛ cor hiere, mi hielaa-ma mi huɔŋga-na aa vaa mi fɛrɛ baa mamaŋ juɔŋ. ¹⁴ Terien̄gu fan̄gu-na, Diilon̄o uŋ ciɛ Yesu-Kirs̄a b̄i-ye duɔ ka p̄a-ye baa kuman̄ d̄ɔɔ-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁵ Miɛ maŋ naan̄ kaas̄inni Diilon̄-h̄umelle-na hiere, nel daama yaa saaya ma waa i h̄ɔmmu-na. ŋga da ku na h̄ɔmmu calaanu terien̄gu nan̄-nu, Diilon̄o ka kaala ku terien̄gu-i baa-na. ¹⁶ Da ku fiɛ ce niɛ niɛ, iŋ wuɔyaa h̄umelle maŋ ji hi baa nyun̄go, yaan̄ i cor baa-de.

¹⁷ Tobin̄ namaa, taa na ce ŋaa muɔ miŋ ciɛ dumaa. Bamaŋ suurii miɛ nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁸ Mi waan̄-ma titirre-mɛi cor baa-na miɛ *Kirs̄an̄ kuu yun̄gu maŋ nuɔ-i *daan̄gu-na, nuɔmba b̄ɔi sa kāŋ-

ku, a ce dumaan̄o-na kutaamba ciɛ Yesu bigāarāamba. Mi tiraa mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ¹⁹ Kufan̄gu taamba yaan̄ Diilon̄o-i aa ta ba cāa ba kus̄unni. Kumaŋ saaya ku da-ba senserre, ba gbɛliɛŋ ba fɛrɛ ku yaa nuɔ-i. Ba sa jɔguɔŋ manamma miwaan̄o huon̄gu-na. Ba kā da ba ka k̄ɔsuɔŋ ba fɛrɛ. ²⁰ A ne da miɛŋo-i, Diilon̄o-nelle taamba yaa miɛŋo-i. Itien̄o-i Yesu-Kirs̄a ka hel kus̄uɔŋ-nu'i ji kor-e. I ne fuɔ h̄umelle yaa-i dɛ-i-na. ²¹ Duɔ jo, u ka bir i k̄uɔs̄ɔɔŋ daama-i ce-ma ma waa baa f̄iŋḡuɔ ŋaa fuɔ maamaŋ yɛŋ dumaa. Uŋ ceŋ wɛi-ma hiere baa himma maŋ, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

Āndaperien̄gu

4 Tobin̄ namaa, na maama d̄ɔlnu-miɛ, na k̄uɔma gbuu f̄un̄uŋ bel-mi! Namei fiɛŋ mi huɔŋga-i aa namei mi mul̄iɛma sullu-i! Nan̄ saaya na bel Itien̄o nelma-i kpelle dumaa, mi waan̄ ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuɔ baa S̄ɛntisi-i, jande mi gbu mi cārā-nei, nan̄ yɛŋ Itien̄o horre-na baa na-naa, yaan̄ aa na ta na nunu na-naa. ³ Mi nahāal, nan̄ fɛrɛ-i, jande, mi haa mi nan̄ga-i nuɔnei nuɔ-i, kāyā caan̄ daaba-i ba suur baa-na nuɔ. Ba yaa mul̄āan̄ baa-mi baa Kilema-i a naara mi nabaamba namba-i *Neld̄ɔd̄ɔlma wamma-na. Diilon̄o nyegāan̄ bafamba yireiŋa-i t̄i ciɛl̄maŋ-sɛbɛ-i-na.

⁴ Nan̄ yɛŋ Itien̄o horre-na, taa na nyɛ yinni maŋ jon̄. Mi tiraa tir-ma: Taa na nyɛ! ⁵ Bilaan̄ nuɔmba-i hiere da h̄iɛh̄iɛ. Itien̄o jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa b̄iŋkūŋgu, kumaŋ maama-i da ma waa-nei na cārā-kuo Diilon̄o wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafan̄ da ma ce, Diilon̄o-h̄ɔf̄ɛlle maŋ maaraa nelbilibamba ān̄jɔguɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirs̄a maama t̄iɛ na h̄ɔmmu-na baa na ān̄jɔguɔma-na.

⁸ Tobin̄ namaa, miŋ ka perien̄ baa mamaŋ ma yaa daama: Nelma maŋ ninson̄o-i hiere, baa mamaŋ sa b̄iɛnaan̄ neliɛŋ yerre, mamaŋ vii, mamaŋ kuɔŋ, mamaŋ huhurma si dii-mɛi, nelma maŋ faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Miŋ h̄aalāyā-nei baa nelma maŋ, nan̄ nuɔ mamaŋ mi nuŋgu-na baa nan̄ daa miŋ ciɛ mamaŋ, taa na ce ma yaa-i. Mafan̄ da ma ce, Diilon̄o-i H̄ɔf̄ɛllentien̄o ka waa baa-na.

Pol jaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbāan̄ tiraa pigāan̄-mi wuo na saa nanna-miɛ. Maa naa waa na h̄ɔmmu-na dii yiinaa, ŋga na saa naa da na fɛrɛ da na ce-ma. A ce dumaan̄o-na, mi huɔŋga gbuu f̄ɛ da yogogo baa Itien̄o h̄umelle wuɔsaan̄gu-i.

¹¹ Ku saa ce ŋaa mɛi naaluɔ-i ciɛ mi ta mi piiye daama-i dɛ! Ma'i s̄i. Mɛi sa jaana b̄iŋkūŋgu; ku miɛŋ-mi. ¹² Mi suɔ mi fɛrɛŋ belma naaluɔ-huɔŋgu-na, aa bi suɔ mi fɛrɛŋ belma kuŋ yɛŋ baa-mi huɔŋgu-na. H̄ɔnni-na hiere baa weima-na hiere mɛi dii mi fɛrɛŋ nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuo ye o, mii dii mi fɛrɛŋ nuɔ. Mi daa b̄iŋkūŋgu o, mi saa da b̄iŋkūŋgu o, mii dii mi fɛrɛŋ nuɔ. ¹³ *Kirs̄a ciɛ mi ta mi gbā mi h̄iŕā ku makpāan̄o-i. U yaa diyaan̄ ku f̄iŋḡuɔ-i miɛ. ¹⁴ ŋga nan̄ suyaa-ma kāyā-miɛ mi s̄ilma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diilonɔ-dũŋ-baanɔ namaanɔ-i, na saa bi yanma suɔma, miŋ duɔŋ *Neldɔɔɔlma wamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i aa hel Maseduɔni-i-na, Diilonɔ-dũŋ-baamba-na hiere, namei kãayã-miɛ yonɔ baa na nagãŋ-niini-i.

¹⁶ Miŋ ŋa naa fiɛ waa Tesalonike-i-na, na kãayã-miɛ ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce ŋaa mi taara na ta na hel na kãyã muɔ yinni maŋ jonɔ, ŋga mi taara kuanɔŋgu naara na ãnfafamma sullu-i. ¹⁸ Naŋ saanɔ nimanɔ miɛ hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juɔ ji hã-mi baa-ni. Na ciɛ mi ce bĩŋkũntienɔ muɔ. Mi sa tiraa taara bĩŋkũŋgu. Na kakãyãŋgu dii ŋaa tãmmaŋ-kũŋgu. Tãmmaŋ-kũŋgu maŋ ku hũlãanɔ dɔlaanu Diilonɔ-i u siɛ-ku. ¹⁹ Miŋ cuu Diilonɔ maŋ huonɔ-nu'i, bĩŋkũŋgu saa naa baa-yo. Naŋ

taanɔ nimanɔ hiere u ka hã-na baa-ni Yesu-Kirsa horrena. ²⁰ Yaanɔ i tiɛ gbeliɛŋ i To-i Diilonɔ-i hɔnni maŋ jonɔ. Ma ciɛ.

Jaaluperiɛŋgu

²¹ Jaalaanɔ na nellen-baamba maŋ hũyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilonɔ-dũŋ-baamba. I baamba maŋ dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba maŋ bi ciɛŋ *jãmatigi maacemma-i ba gbuu pã na jaalunɔ. ²³ Itienɔ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere.

Kolġsitaamba sebġ

Nelmuoyamma

Pol nyegāaŋ sebġ daayo-i hā Diilonġ-dūŋ-baamba maŋ waa Kolġsi. Ku biyaa ŋaa Pol fuġ fere saa hi nelle falle-i dede, u wuġratienġo naŋġo-i kāa ka waŋ Diilonġ-nelma-i baa-ba ba hūu-ma. U wuġratienġo faŋġo-i ba taa ba bī-yo Epafirasi. Fuġ taa u bi hel Kolġsi yaa nuġ-i.

Huŋġu naŋġu juġ hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kā ka ta ba guġl Kolġsitaamba gbeini-i wuġ da ŋ ta ŋ taara ŋ ka da Diilonġo-i ŋ saaya ŋ ta ŋ buol *dɔrɔpɔwɔrbieimba-i aa ŋ saaya ŋ *jā. Ŋ saaya ŋ bi ne niwuoni nanni baa niinyɔnni nanni aa yaŋ-ni, baa ma temma bɔi. Epafirasi wuġ kā ka hi Pol baa-ma.

Pol wuġ nyegēŋ sebġ daayo-i a gbuya Diilonġ-dūŋ-baamba-i wuġ Diilonġ uŋ cie Yesu-Kirsa kor-ba dumaa, ku gbīe; kuaŋġu si dii da ku ce naara-kuġ. Nelbilienġ āncemma sie gbāa ce nelienġ nuġ ŋ ka da Diilonġo-i. Da ŋ haa ŋ naŋġa-i Yesu-Kirsa-i-na yonġ, ŋ kuraa nyuŋġo, ŋ kuraa bisīnuġ (sap. 1-2).

Ku huŋġu-na, u dii u nuŋġu-i a piye pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba wuġ hūmefeleŋ daade-i dumaa ku ta ku dɔl-nu *Kirsa-i (sap. 3.1-4.1-6). U piraanġ u sebġ-i baa jaalupālle (sap. 4.7-18).

Jaalungu

1 Muġ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpɔwɔrbilon muġ ŋaa Diilonġ uŋ'a ma ce dumaa. Muġ baa mi natobinġo-i Timote-i, miemēi nyegāaŋ sebġ daayo-i ² die hā namaa na maŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Kolġsi-i-na a ce Diilonġ-dūŋ-baanġ namaa. I natobimba yaa namaanġo-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonġo kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

Polŋ cārāŋ Diilonġo baa mamanġ

³ Hɔnni maŋ jonġ i cārā Itienġo-i Yesu-Kirsa To-i i hā-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yuŋġu yaa daaku wuġ: Naŋ haa na naŋġa-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naŋ dɔl Diilonġ-dūŋ-baamba-i hiere dumaa, i nuġ-ku.

⁵ *Neldɔɔɔlma yaa ninsonġ kerre-i, maŋ hii-na, ma pigāaŋ-na Diilonġ uŋ tigiiŋ kumaŋ tuġ cie-na dɔrɔ-i-na. Naŋ haa na naŋġa-i kufanġu bīŋkūŋġu-na, ku'i cie na hūu Yesu maama-i aa ta na dɔl na-naa dumandē-i-na.

⁶ Neldɔɔɔlma gbuo terni-i hiere ma kā, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ŋaa maŋ ceŋ dumaa namaa na hɔlma-na. Dii yiiŋġu maŋ nuġ-i naŋ nuġ-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hɔlma-na. Naŋ nuġ-ma, na suyaa wuġ ninsonġ aa tiraa suġ wuġ Diilonġo-i hujarrentienġo.

⁷ Epafirasi yaa cie kufanġu maacemma-i baa-na, u yaa i jīenġo, u yaa i nabentienġo. Maacembilofefeiŋġo'i *Kirsa suonġu-na na hɔlma-na. ⁸ *Diilonġ-Yallenġ diyaa nelnyulmu maŋ na hɔmmu-na, u waanġ mu maama baa-ye.

⁹ Ku'i cie dii iŋ nuġ na maama-i, i faya i fere tie cārā Diilonġo-i i hā-na. I cārā-yuġ wuġ u yaŋ u *Yalle ce-na nel-nurāaŋ namaa baa cēcēmuntaanġ namaa, ku yaa na ka suġ u huŋġa-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbāa ta na ce

kumaŋ dɔlaanunġ-yuġ weima-na hiere. Na ka ta na ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere, aa na ka migāaŋ ta na suġ Diilonġo-i na kā. ¹¹ I cārā-yuġ, fuġ maŋ u fīŋġūġ temma si dii, wuġ u hā-na ku fīŋġūġ-i na gbāa ta na yiera baa weima-i hiere na hɔmmu baa ta mu huol. ¹² I Tonġ jīena ciilufafaanġu maŋ dii gbagbaamanġ-nelle-na tuġ cie u baamba-i, u cie namaanġo-i ku wuotaanġ namaa; a ce dumaaŋo-na yaanġ na hɔmmu fē na ta na jaal-o. ¹³ U hūyāa-ye kukulma nyisēnni-na a kā baa-ye u Biēŋo nelle-na. U Biēŋo maama sa suġ aa dɔl-nu-yuġ. ¹⁴ Fuġ yaa cie i kor aa i āmbabalma hur halaŋġ.

Da ŋ da Yesu-i ŋ daa Diilonġo yaa-i

¹⁵ Molonġ yufelle sie gbāa haa Diilonġo-na, ŋġa uŋ yeŋ dumaa, ku da u Biēŋo yaa nuġ-i. Diilonġ uŋ maa bīmbīnni maŋ hiere, uu dii ni yaanġ-na. ¹⁶ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaaŋo-na? Diilonġo cie u yaa hiel bīmbīnni-i hiere dɔrɔ-i-na baa hīema-na. Iŋ danġ nimaŋ baa iŋ'a i sa da nimaŋ hiere; himma-i baa nellentesīnni-i baa fīŋġūġte-sīnni-i ka hel baa yuntesīnni-i hiere, fuġ yaa hielaa-ni a vii u fere baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanġa bīmbīnni-na hiere, aa bīmbīnni-i hiere fuġ yaa cie ni tīe. ¹⁸ U yaa Diilonġ-dūŋ-baamba yuŋġu-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igēna kuomba hɔlma-na a duġ gbāa waa yaanġa hiere. ¹⁹ Ku dɔlaanu Diilonġo-i u dii u sīnni-i hiere u Biēŋo-na. ²⁰ U cie u yaa dii fuġ fere-i baa nelbiliemba-i ba-naa nuġ. U Biēŋ uŋ kuu kūnna u tāmma maŋ *daanġu-na, ma yaa diyaa yaafēlle-i hīema-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fere-i, dīelūġ-i-na, naa naa maa Diilonġo-na. Naŋ taa na ce āmbabalma maŋ, a naara ānġġababalamma maŋ waa na kusūnni-na, maa naa ce na bigāaŋ Diilonġo-i. ²² Ŋġa fiefiē-i-na, u

ciε u Biεjo jo ji ku nelbilonj temma a dii-na na-naa nuɔ baa-yo, na da na waa nelfafaan namaa u caanggu-na cālmuɔ baa waa-nei. ²³ Nɔga na saaya na ce Yesu maa-ma-i nɔaa gboruonɔ a yiiye-mei yiera; na baa yanj molo t̄aal-na halarj-na na munyierammu-na. Nanj nuɔ *Neldɔɔɔlma-i aa haa na nanɔga-i Diilonjo ciilunɔgu-na, baa na yanj molo pira-nei. Nelma famma-i ba wanj ma yaa-i terni-na hiere baa nuɔmba-i aa muɔ Pol mi ce ma watienj muɔ.

Pol maacemma-i

²⁴ Miŋ ceŋ muliema manj daama-i fiefie-i-na na maa-ma-na, ma ɔɔlnu-mie mi ta mi nye baa-ma. *Kirsanj mulienj muliema manj Diilonj-d̄ŋj-baamba † maama-na, muɔmi suyaanu muliema famma yaa-i dumandε-i-na. ²⁵ Mi ciε Diilonj-d̄ŋj-baamba famba cārarj muɔ. Diilonjo h̄aa-mi maacemma famma yaa-i na hɔlma-na wuɔ mi wanj u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yinantaamba-na, nɔga fiefie-i-na u pigāanɔ u d̄ŋj-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suɔ nel daama gb̄aa k̄ȳā nuɔmba-i niliɔna-na hiere k̄ȳāmma manj. Nelma famma yaa daama: Kirsaa dii na hɔmmu-na, u yaa fieŋ na hɔmmu-i wuɔ na ka da Diilonjo-i. ²⁸ I wanj Kirsaa faŋo maama yaa-i baa nuɔmba-i hiere; die da umanj, i dii b̄iŋcuɔŋ-nelma u t̄unni-na a tigiij-yo fafamma Kirsaa horre-na a h̄ā Diilonjo-i baa-yo. ²⁹ Ku'i ciε na da mi ce maaceŋ daama-i aa Kirsanj h̄aa-mi f̄iŋgūɔ manj, mi vaa mi fere baa u yaa-i. U yaa k̄āȳāŋ-mie.

2 Namaano-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa baa manj bi nuɔ mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suɔ-mi, mi taara na suɔ miŋ vaa mi fere dumaa na maama-na. ² Mi vaa mi fere vaama famma-i da mi dii sireiŋa nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diilonjo duɔ h̄ā-na c̄c̄c̄m̄unɔgu-i ku s̄inni-na hiere. Ku yaa na ka suɔ u kus̄unɔgu-i, ku yaa na ka suɔ *Kirsaa-i. ³ Nelnulla-i hiere baa c̄c̄c̄m̄unɔgu-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudɔɔɔltie naa t̄aal-na, ku'i ciε mi ta mi wanj mafamma-i. ⁵ Miŋ fie'a mii si dii na caanɔ-nu, mi huɔnɔga dii. Aa da mi da nanj ceŋ na weima-i fafamma dumaa, baa nanj bilaa Kirsaa maama-i kpelle dumaa, ku sa gbuu suɔ aa ɔɔlnu-mie.

Kirsaa yaa weima-i hiere

⁶ Nanj h̄ȳȳā Itienjo-i Yesu-Kirsaa maama-i dumaa, taa na wuɔ na saanu baa-ma dumai. ⁷ Naanɔ kaas̄inni u horre-na aa na yanj na weimambaa-ba-i hiere na h̄ā u yaa-i. Nyaaraanɔ-yuɔ nɔaa manj waanɔ baa-na dumaa aa na gbu na ta na ce Diilonjo-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yanj molo ji kar u huɔyasanaŋa cure-nei b̄iɛna-nei. Banj wanj manj baa-na, ba b̄iŋcuɔŋ-maama. Ma hilaa nelbilienj ānjɔguɔma-na h̄iema-na bande, *Kirsaa maama s̄i. ⁹ Bige-i ciε mi wanj-ma dumaano-na? Ku yunɔgu yaa daaku wuɔ: S̄inni manj dii Diilonjo-na hiere, ni yaa bi dii Kirsaa-i-na. ¹⁰ Aa u yaa ciε namaa na da Di-

† DIILONJ-D̄ŊJ-BAAMBA: Ma nyegāanɔ girekimma-na wuɔ: «Kirsanj mulienj muliema manj u borre maama-na...» Ba gb̄ē Diilonj-d̄ŋj-baamba yaa dumaano-na. Nienj Kol. 2.19.

ilonj-b̄iŋb̄iŋni-i hiere ni k̄unɔgu-na. U yaa f̄iŋḡɔtes̄inni-i hiere baa yuntes̄inni-i hiere ni yunɔgu-na. ¹¹ Fuɔ maama yaa nuɔ-i namaa na *j̄ā, aa *j̄amma famma-i nelbilienj-maama s̄i, Kirsaa maama. Ku yaa hielaanɔ ānjɔɔɔbabalamma-i i hɔmmu-na. ¹² Nanj daa *batemu-i kuu dii nɔaa ba fuuriye-nei baa Kirsaa-i aa na sire baa-yo. Diilonjo himma manj siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, nanj haa na nanɔga-i mei ku'i ciε na sire baa-yo.

¹³ D̄iɛl̄uɔ-i-na, na āmbabalma-i baa nanj nɔaa na sa j̄ā, kuu naa ce-na nɔaa bikuonɔ namaa Diilonjo yaanɔga-na. Nɔga fiefie-i-na, u siire-nei baa Kirsaa-i. U hurii i āmbabalma-i hiere. ¹⁴ I cālmuɔ nɔaa nyegēŋ sebe manj nuɔ-i, Kirsaa kuliinɔgu ciε u taalnu-yuɔ. ¹⁵ U Biεjo kuliinɔgu bi ciε u yar u bigāarāamba-i aa h̄u u f̄iŋḡɔtes̄inni-i baa yuntes̄inni-i ba wulaa, aa bel-ba vaa-ba hel baa-ba nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ wuɔ u yaraa-ba.

¹⁶ Terienɔgu faŋgu-na, nuɔmbanɔ cāl-nanɔ dumaa na ni-iwuonij-k̄unɔgu-na baa na niinyonniŋ-k̄unɔgu-na, baa na ta na k̄ān-ku. Banj bi cāl-nanɔ dumaa ponsanni k̄unɔgu-na, baa ceifeleŋ k̄unɔgu-na a naara *yit̄ienanɔgu k̄unɔgu-na, baa na bi ta na k̄ān kufanɔgu-i. ¹⁷ Banj nyaarāa manj manj nuɔ-i daama-i hiere, ma waa nɔaa nelma manj juɔŋ ma foguonɔgu, a ne da Kirsaa yaa ma belle-i. ¹⁸ Bamanɔ wuɔ bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *ɔɔr-pɔɔɔrbiemba-i, baa na yanj ba t̄aal-na hiel-na h̄n̄tɔ-bilonjo. Banj wanj manj hiere, ba ciεra wuɔ Diilonjo'i caraaya-bei baa-ma. Bafamba fereŋ ānjɔguɔma ce ba ta ba hɔɔrra. ¹⁹ Ba saa bel Kirsaa maama-i nammu h̄āi, a ne da u yaa i yunɔgu-i aa mie i waa u borre-i. Fuɔ yaa ciε i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tie k̄ȳā i-naa aa kunanɔgu ta ku suur-yie ku naara nɔaa Diilonj unj taaranɔ-kuɔ dumaa.

²⁰ Nanj kuu baa Kirsaa-i, nelbiliemba nunni sie tiraa gb̄aa bel-na. Ma daa nie na ta na nu ba nunni-i nɔaa naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya nɔ yieya-kuɔ, daaku saa saaya nɔ wuo-ku, daaku saa saaya nɔ bie-ku.» ²² Nimanɔ nifanni-i daani-i hiere ni cor ni k̄ā baa ni yaanɔga. Āncemma famma-i daama-i nelbiliemba-i juɔ baa-ma. ²³ Da nɔ ta nɔ ne-ma, ma biyaa nɔaa ma faa; ma guor-ni nɔ c̄ārā Diilonjo-i, aa ce nɔ hiere nɔ fere, aa tiraa ce nɔ ce nɔ k̄uɔma-i kp̄ānc̄l̄ḡūɔ. Nɔga yunɔgu si dii-mei, ma sa ce nelienj nuɔ nɔ suɔ nɔ fereŋ belma kelkel.

3 Nanj siire baa *Kirsaa-i kuliinɔgu-na, vaanj na fere baa ɔɔr-niini taaramma yaa-i. Kirsaa dii kus̄uɔŋ-nu'i t̄iɛna Diilonjo caanggu-na. ² Yaanɔ h̄iemanj-niini-i aa na vaa na fere baa ɔɔr-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii nɔaa na kuu aa na yaleiŋa k̄ā ka c̄iŋ baa Kirsaa-i Diilonjo-na. ⁴ Na yaleiŋa tienjo yaa Kirsaa-i. Duɔ jo yiinɔgu manj nuɔ-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na b̄āanɔgu-i.

Āncɔlmma baa ānfelemma

⁵ Terienɔgu faŋgu-na, hielaanɔ ānjɔɔɔbabalamma-i na hɔmmu-na; ma yaa diyaanɔ-nanɔ b̄iŋwos̄inni-na, baa t̄il̄ās̄inni-na hiere, baa figiŋ-h̄ālmaanɔgu-na, baa c̄ān-caaya-i-na. Na saa da, da nɔ ta nɔ ce c̄āncaaya-i, kuu dii nɔaa nɔ yaanɔ Diilonjo-i aa ta nɔ kuye nɔ yufien-niini.

⁶ Mafamma temma yaa juɔŋ baa Diilonj-berru-i. ⁷ Namaa nanj nɔaa na'a na saa hi suɔ *Kirsaa-i, na taa na ce ku

yaa-i. ⁸ Nga fiefie-i-na, hɔdulle-i, baa hɔguɔla-i, baa hɔbabalaŋga-i, baa tuosinni-i, baa tĩlāsinniŋ-āndenni-i, niŋ-niŋ hiere aa na yaŋ-ni. ⁹ Naŋ naana na āncɔɔm-ma-i aa suur ānfelɛmma-na, hielaŋ na naŋga coimana. Yinni maŋ joŋ Diiloŋo ce-na nelfelaŋ namaa na da na waa fuɔ temma a ta na suɔ-yo fafamma. ¹¹ Terieŋgu faŋgu-na, *Yuifuyieŋ nuɔ o! Yuifuyieŋ nuɔ sɪ o! N *jāa o! N saa jā o! N suɔ sebe o! N sa suɔ sebe o! Perruntiyieŋ nuɔ o! Kɔrieŋ nuɔ o! Nebiŋ nuɔ o! Na cie hiere ku-uduɔŋgu, unaa saa buɔ unan-na. Nga kumaŋ yuŋgu, ku yaa Kirsa-i. U yaa weima-i hiere na hieroŋo-i hiere na wulaa.

¹² Diiloŋo yufellen hila-nei u ce-na u baŋ namaa aa tuɔ dɔl-na, namaa na bi saaya na waa hujantaŋ namaa, aa na ta na kȳā na-naa. Na saaya na waa hĩhĩe, aa na ta na hiere na fere. Baa na bi yaŋ na hɔmmu ta mu huol. ¹³ Umaŋ duɔ ce umaŋ kuujanggu, kutieŋo tiil-ku nammaŋ-temma. Aa wein da ma waa bamaŋ hɔlma nuɔ-i, ba yaŋ ma tĩ ŋaa Itieŋ uŋ yaŋ namaa maama tĩ dumaa u huɔŋga-na. ¹⁴ Nga kumaŋ yuŋgu hiere, ku yaa ŋaa nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nei, ku yaa na ka gbāa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsaŋ juɔ baa yaafɛlle maŋ, Diilo yaŋ na ta na kuye di maama. Na saa da, Diiloŋo jɔguɔŋ difande maama yaa-i baa-na na da na gbāa ce baaduɔŋ namaa. Taa na gbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaŋ Kirsa nelma da muntiefafam-mu na hɔmmu-na. Taa na hāalā na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa tūnniŋ. Na ta na ce-ma bĩncɔm-ma. Taa na jaal Diiloŋo-i baa *Diiloŋ-Yallen dii nei ni maŋ na nunni-na. Taa na hāl-ni na tuɔlɔnu-yuɔ aa hāl-ni gbeliŋ-yo baa na hɔmmu-i hiere. ¹⁷ Naŋ waŋ mamaŋ hiere, baa naŋ ceŋ mamaŋ hiere, taa na ce-ma ŋaa Kirsaŋ taaraŋ-kuɔ dumaa. Aa fuɔ barguɔ-i-na, taa na ce i To-i Diiloŋo-i kasi saa da-yo.

Diiloŋ-dūŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa ba dūnniŋ-hɔmmu-na

¹⁸ Caŋ namaa, taa na sie na bɔlbaa-ba wulaa ŋaa Itieŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa. ¹⁹ Bɔlaŋ namaa, yaŋ na caamba maama ta ma dɔlɔnu-nei; baa na ta na vāa na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisālŋ namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na bĩncuɔmba nunni-i, ku yaa dɔlaanuŋ Itieŋo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujanggu na bisālmba-na, ku gbāa seŋ ba kūɔma-i.

²² Kɔraŋ namaa, da ku fie ce nie nie, taa na nu na yuntaamba nunni-i. Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dɔl-na. Da ba hā-na maacemma-i, niŋ Itieŋo-i aa na ce-ma baa huɔŋga diei. ²³ N maacemma da ma fie waa hama-i temma-i, firnu ŋ huɔŋga-i ŋ ce-ma. Baa ta ŋ ne-ma wuɔ nelieŋ maama, ta ŋ ne-ma ŋaa Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suɔ wuɔ Itieŋo ka pā-na. Uŋ jĩe-na ciilungu maŋ tuɔ cie u baamba-i, na ka da-ku. Itieŋo yaa Kirsa-i aa na cāa u yaa-i. ²⁵ Diiloŋo sa ce cieluɔ; a ce dumaŋo-na, umaŋ duɔ ce maacembabalamma-i ma ka wuo-yo.

4 Yuntaan namaa, bilaŋ na kɔraamba-i fafamma baŋ bel nelieŋo dumaa. Na saaya na suɔ wuɔ unanjo dii dɔɔ-i-na namaa bi yuŋgu-na.

Āmpieriema

² Vaŋ na fere na ta na cārā Diiloŋo-i hɔnni maŋ joŋ. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na cārā-yuɔ na hā mieŋo-i; wuɔ u tigiin terieŋgu-i u hā-ye i gbāŋ waŋ *Kirsa maama-i baa nuɔmba-i. Dĩelūɔ-i-na maa na fuo, ŋga fiefie-i-na Diiloŋo pigāŋ-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuɔ-i. ⁴ Miŋ saaya mi waŋ-ma kaala-meɪ dumaa nuɔmba suɔ-ma, cārāŋ-yuɔ u hā-mi ku fĩŋgūɔ-i. ⁵ Taa na suɔ na fereŋ bel-ma bamaŋ saa hi hūu Yesu maama-i ba hɔlma-na. Baa na gonya ānsɔɔmma aa na yaŋ kuufafaŋgu cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suɔ nuoŋgu baa nuɔmba-i aa na yaŋ belle waa na nelma-na, ku yaa umaŋ duɔ yuu-na baa nelma na ka suɔ u siema.

Jaaluperieŋgu

⁷ Mamaŋ dii-mie bande-i-na, Tisike duɔ kā, u ka waŋ-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobiŋo, u yaa mi wuɔratieŋo, u ce pāama baa-mi Itieŋo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i mie u ka waŋ ma yaŋga-i baa-na a fē na hɔmmu-i. ⁹ Ba ka ce hūmelle-i kuuduɔŋgu baa na nellen-wuoŋo-i Onesimu-i. I nato-biŋo naŋo'i ufaŋo-i *Kirsa horre-na, u wuɔ Kirsa hūmelle-i fafamma. Mi bi kuye fuɔ maama-i. Da ba kā, mamaŋ dii bande-i hiere, ba ka waŋ-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke maŋ dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke maŋ Barnabasi ba horoŋo bi pāa na jaalungu. Kumaŋ ŋaa Marke kūŋgu-i, mi waŋ-ma baa-na tĩ; duɔ kā yiŋgu maŋ nuɔ-i na terieŋgu-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Baŋ bĩŋ Yesu maŋ Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba maŋ hūyāa Kirsa maama-i, ba siei baŋ daaba yaa dii baa-mi i tie waŋ *Diiloŋ-bāŋgu maa-ma-i. Ba kāyā-mie bɔi.

¹² Epafirasi † bi pāa na jaalungu. Uŋ yeŋ Kirsa cārāŋo, u vaa u fere tuɔ cārā Diiloŋo-i u hā-na hɔnni maŋ joŋ na da na bel Diiloŋ-hūmelle-i nammu hāi aa naŋ kaasĩnni die a gbāa ta na ce Diiloŋo huɔŋga-i wei-ma-na hiere. ¹³ Mi ka gbeliŋ-yo u huoŋ-nu: U vaa u fere na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere. ¹⁴ I jĩeŋo-i Like-i daatɔryieŋo-i a naara Demasi-i ba bi pāa-na jaalungu.

¹⁵ Jaalaŋ i natobimba maŋ dii Lawodise-i-na, baa Ninfa-i baa Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ tigiin ba cārā Diiloŋo-i u dumelle-na. ¹⁶ Da na kalaŋ sebe daayo-i tĩ, na saŋ-yo na hā Diiloŋ-dūŋ-baamba maŋ dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalaŋ-yo. Mi nyegāŋ unanjo bi hā bafamba-i, da ba kalaŋ-yo ba ka saŋ-yo bi hā namaa na kalaŋ. ¹⁷ Waŋ baa Arsipe-i wuɔ meɪ ciera Itieŋ uŋ hāa-yo maacemma maŋ, u gbāŋ u ce-ma fafamma.

† Ma nyegāŋ girekimma-na wuɔ: Na nellen-wuoŋo-i Epafirasi bi pāa na jaalungu. Saa-ku baa 1.7.

¹⁸ Mi pãa-na jaaluŋgu bɔi. Muɔ Pol, muɔmei nyegãaŋ terieŋ daaku-i baa mi fereŋ naŋga. Yaan ma ta ma tĩenu-nei wuɔ mii dii kaso. Diilo kãyã-nei.

Tesaloniketaamba sebedīelāņo

Nelmuoyamma

Polņ hilaa hāalfiņ-helma-i tuč wučra u waņ Diilonj-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuč-i. Uņ hii waņ-ma, nučmba namba hūu-ma. Nģa *Yuifubaa-ba maņ waa terieņģu-na, banamba saa hūu-ma baa-yo, a ce u saa da huoņģu, wuč ta kā Bere (Pɔɔpuɔr. 17.1-10). Ku huoņģu-na, u wučratieņģo-i Timote wuč ji nyaanu-yuč ka da-yo dii Korēnti.

Uņ birii u huoņģu-i aa kumaņ ce Tesalonike-i-na, Timote wuč suur ku yaaņģa-na a tūnu-yuč. Kuč gbuu silaa dɔl-nu-yuč. Wuč nyegģēņ sebe daayo-i a saaņ-yo hā Tesaloniketaamba-i.

U duoņ baa Diilojaale; wuč u nuč wuč ba nyaarāa Yesu maama-na aa ba maama tiraa ta ma dɔlnu ma-naa (sap. 1). Ku huoņģu-na, u dii u nuņģu-i uņ cie maacemma-i dumaa ba hɔlma-na Tesalonike-i-na (sap. 2-3). U diyaa sireiņģa bei wuč ba ta ba ce kumaņ dɔlaanuņ Diilonģo-i. Kumaņ saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremmaņ-kūņģu-na, baa *Kirsā jommaņ-kūņģu-na, u kaalaaya-kuč baa-ba wuč Itieņģo ka jo, aa bamaņ hūyāa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4-5).

Jaaluņģu

1 Muč Pol, muč baa Silvē † a naara Timote, miemei nyegģāaņ sebe daayo-i a die hā Diilonģ-dūņ-baaņ na-maa namaņ cuu Itieņģo-i Yesu-Kirsā huoņģu-nu dii Tesalonike-i-na. Diilonģo kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

Tesaloniketaambaņ wuč Diilonģ-hūmelle-i dumaa

² Yinni maņ jorņ i jaal Diilonģo-i na maama-na hiere, aa die tie cārā-yuč huoņģu huoņģu, na maama sa karaanu-yie. ³ Ninsie ninsie, naņ haa na naņģa-i Itieņģo-i Yesu-Kirsā-i-na dumaa, baa nelnyulmuņ yeņ kpelle dumaa na hɔmmu-na, a naara naņ gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diilonģo-i, mafamma sie gbāa karaanu-yie. ⁴ Tobinģ namaa, i suyaa wuč Diilonģo dɔlaa-na aa fiel-na ce-na u baaņ namaa. ⁵ Inģ waaņ *Neldɔɔɔlma maņ baa-na, ma saa waa nelgbāņģbālāmma yorņ, *Diilonģ-Yalle himma waa-meī aa ninsoņ-kerre yaa-i. I suyaa i fereņ belma na hɔlma-na die kāyā namei na da na fa. ⁶ Na cie ņaa mie baa Itieņģo-i inģ cie dumaa: a hūu Diilonģ-nelma-i ba ta ba gbu ba mulfiņ-na ma maama-na. Nģa, baņ fie ba mulfiņ-na, Diilonģ-Yalle fie na hɔmmu-i. ⁷ Naņ cie mafamma-i, bamaņ hūyāa Diilonģ-nelma-i Maseduoni-i-na, baa Akayi-i-na hiere, na pigāaņ-ba hūmefafalle yaa-i. ⁸ Itieņģo maama hilaa na terieņģu-na a bure ka hi Maseduoni-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i sī yorņ, naņ haa na naņģa-i Diilonģ-na dumaa, nučmba nuč-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulfiņ i fere waņ manamma mei. ⁹ Inģ kāa na terieņģu-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba waņ-ma terni-na hiere, aa tiraa ta

† Silvē yerre nande yaa wuč Silasi.

ba waņ wuč na naana na cuffieņģa-i aa cu ninsoņ-Diilonģo huoņģu-nu ta na cāa-yo. U yaa Cicēlmantieņģo-i. ¹⁰ De-i-na, na cie u Bieņģo-i Yesu jomma yaa-i a hel dɔɔ-i-na. U piņģ u yaa-i sire-yuč kuomba hɔlma-na. U yaa ka kor Diilonģo-i hā-ye.

Polņ cie maacemma maņ Tesalonike-i-na

2 Tobinģ namaa, namaa fere-i na suyaa wuč i saa kā na nelle-na gbāņģbāņ. ² Baņ tuoraaya-yie dumaa aa ce-ye kpāncɔlgūč-i Filipu-i-na aa i suč die kā na terieņģu-na, na saa yaņ-ku sučma. Aa inģ kāa, i bigāarāamba fie ka cira ba sie yaņ-ye, Diilonģo hāa-ye holle i gbāņ waņ *Neldɔɔɔlma-i baa-na. ³ Inģ waņ mamaņ baa-na, ninsoņ-kerre yaa-i, i sa jɔģuoņ-na baa ku-ubabalaanģu, i sa bi taara i tāal moloņģo. ⁴ Diilonģo nie da i hɔmmu faa, ku'i cie u hā-ye baa Neldɔɔɔlma-i wuč i waņ-ma baa nučmba-i. Uņ ciera i waņ mamaņ, i waņ ma yaa-i. Ku saa ce ņaa i piie nučmba da ba dɔl-e, ņģa i piie Diilonģo'i duč dɔl-e. U yaa suyaaņ i hɔmmu-i hiere. ⁵ Na suyaa kerre wuč i saa tie piie dawɔruč, i saa bi tie piie na da na hā-ye biņģkūņģu; Diilonģo yaa i siera. ⁶ I saa taara yerre na terieņģu-na, ka feņģ ji bī terni nan-ni-na. ⁷ A ne da inģ yeņ Yesu-Kirsā *pɔɔpuɔrbieņģ mie, ii naa gbāa haa i fiņģūč-i nei. Nģa mafamma saa ce; i yaaņ aa bel-na da hīehīe ņaa baņ bel bisālāaņģo dumaa. ⁸ Na maama dɔlnu-yie ma cor, a ce inģ ņa naa kā die ka waņ Neldɔɔɔlma-i baa-na, kuč kuliingģu na fie jo, ii naa hūu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hɔmmu-na cor.

⁹ Tobinģ namaa, inģ cie mulfiema maņ na hɔlma-na, ma maama tiyāanu-nei ke? I cie maacemma-i bāaņģu-i baa isuoņģu-i a taara i nuņ-juuru-i i fere. I waa mafamma-

na aa bi tie waŋ Neldǵǵolma-i baa-na. ¹⁰ Inj cie kumaŋ na daa-ku, Diilo fuǵ fere bi daa-ku. I ciluǵ naa fa aa vii baa-na na hǵolma-na. I saa cǵl moloŋo. ¹¹ Na suyaa kerre wuǵ ii naa bel Diilonǵ-dǵŋ-baanǵ namaaŋo-i hiere ŋaa i bisǵlǵ namaa ¹² a dii nelma-i na tǵnni-na, aa dii sireiŋa nei, aa waŋ-ma kuola-mei baa-na wuǵ na ta na ce Diilonǵo huǵŋga. U yaa bǵeŋ-naŋ wuǵ na ka ce na bǵaŋgu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ Inj waanǵ Diilonǵ-nelma-i baa-na, na suǵ-ma wuǵ Diilonǵ-nelma, kere nelieŋ-nelma sǵ, aa hǵu-ma; i bi jaal Diilonǵo-i yinni maŋ joŋ mafamma-na. Ninsie ninsie, Diilonǵ-nelma. Ma kǵyǵ ma hǵutaanǵ namaaŋo-i na hǵmmu-na.

¹⁴ Tobinǵ namaa, Diilonǵ-dǵŋ-baamba maŋ dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-baŋ haa yaahuolo maŋ bei, namaa nellenǵ-baamba bi haa yaahuolo faŋo temma yaa nei. Mamanǵ daa bafamba-i, ma'i bi daa namaaŋo-i. ¹⁵ Yui-fuduǵ daaba'i kuǵ Itieŋo-i Yesu-i baa *Diilopǵpǵur-biamba-i, aa tiraa haa yaahuolo-i mieŋo-na. Ba bigǵaŋ nuǵmba-i hiere; ba maacemma sa dǵlnu Diilonǵo-i. ¹⁶ Ba sa taara i piiye pigǵaŋ *nieraamba suǵ baŋ ka kor dumaa. A ce dumaaŋo-na, ba migǵaŋ ba naara kuaŋgu ba āmbabalma-na. Ma saa ji fa Diilonǵo juǵ yagar gǵŋ baa-ba.

Tsaloniketaamba kǵuma bilaa Pol

¹⁷ Tobinǵ namaa, inj fie ta hel na hǵolma-na, i hǵmmu dii kusuaŋ-nu'i. Inj taa, ku saa da yinni na kǵuma fǵnuŋ bel-e, a ce i gbuu vaa i fere die gbǵŋ bir kǵ ka ne-na.

¹⁸ Inj duǵ tie waŋ-ma wuǵ i ka kǵ ka ne-na, ku yuu niele. Muǵ Pol, muǵ fuǵ mei suyaa mi maama-i. Nga hǵnni maŋ joŋ *Sitǵni tuǵ boruona i hǵmelle-i. ¹⁹ Haba-i cieŋ i tie hǵŋ Diilonǵ-papǵmuŋgu taalunǵu-i? Haba-i fieŋ i hǵmmu? Namei sǵ wei? Itieŋo-i Yesu duǵ ji jo, namei ka ce i ce bǵi. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bǵi, namei ka fǵ i hǵmmu-i.

3 Ku'i cie na da inj buǵra i-naa nuǵ aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tǵena i kula Aten-i-na ² aa puǵr i natobinǵo-i Timote-i na wulaa. Timote ce Diilonǵ-maacemma; u wuǵra u waŋ *Neldǵǵolma-i baa nuǵmba-i. I puǵraa u duǵ ka dii sireiŋa nei na Diilonǵ-hǵmellenǵ-kǵŋgu-na ³ kumaŋ ka ce yaahuolo maŋ haanǵ-yie daayo-i u baa ji ce unanǵ nuǵ ŋ nanna hǵmelle-i. Namaa fere-i na suyaa wuǵ mie maŋ hǵyǵaa Kirsa-maama-i kuu dii ŋaa i bi hǵyǵaa-ma die mulǵeŋ yaa-i. ⁴ Inj waa na hǵolma-na, ii naa gbuu-nei wuǵ mie maŋ hǵyǵaa Diilonǵ-maama-i, ba ka ce-ye kpǵncǵlǵǵu. Ninsie ninsie, ma bi cie; na saa yaŋ-ma damma. ⁵ Ku'i cie na da miŋ'a mi sa nunu-nei, mi da mi sie gbǵaa tǵena da mi cie, mi naa mi puǵr Timote-i u duǵ ka ne Diilonǵ-maamaŋ yeŋ dumaa na hǵmmu-na aa ji tǵnu-mie. Mi holle naa ta di tie wuǵ sǵ *Sitǵni daa munsuurmu na hǵolma-na a ce i maacemma ce maacemǵbǵŋgbǵǵlǵma. ⁶ Nga Timotenǵ kǵaa aa jo, u juǵ baa nelfafamma ji tǵnu-yie. U ciera wuǵ Diilonǵ-maama dii kpelle na hǵmmu-na yogo, aa na dǵl na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuǵ na kǵumaŋ bilaa mieŋo-i dumaa, mie maama bi bilaa namaaŋo-i dumei. ⁷ Tobinǵ namaa,

inj fie i ye yaahuolo-na baa mulǵema-na, inj juǵ nu wuǵ Diilonǵ-maama dii kpelle na hǵmmu-na, sireiŋa daa-ye. ⁸ Naŋ nyaarǵaa Itieŋo maama-na, i kǵuma firiinu fiefie-i-na. ⁹ Naŋ fǵŋ i hǵmmu-i dumaa Diilonǵ-hǵmelle-na, i sie gbuu gbǵaa jaal Diilonǵo-i! ¹⁰ Bǵaŋgu-i baa isuaŋgu-i, i gbu i cǵrǵ-yuǵ wuǵ u kǵyǵ-yie i bir kǵ na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma maŋ saa kaala na wulaa Diilonǵ-hǵmelle-na, i kaala-mei baa-na.

¹¹ I To-i Diilonǵ fuǵ fere-i, baa Itieŋo-i Yesu-i, ba hǵ-ye hǵmelle-i i gbǵŋ bir kǵ na wulaa. ¹² Aa naŋ dǵl na-naa dumaa, aa bi ta na dǵl nuǵmba-i hiere, Itieŋo tuǵ dii kuaŋgu u naara-kuǵ, a ce na ta na dǵl na-naa ŋaa mie inj dǵl-naŋ dumaa. ¹³ U migǵaŋ na hǵmmu-i a ce-na nelfafaanǵ namaa a ce Itieŋo-i Yesu duǵ ji jo baa u baamba-i, i To-i Diilonǵo baa da cǵlmuǵ nei.

Wuǵsaanǵu maŋ dǵlaanunǵ Diilonǵo-i

4 Tobinǵ namaa, manǵ tǵyǵaa i die waŋ-ma baa-na, ma yaa daama: Naŋ saaya na ta na wuǵ wuǵsaanǵu maŋ ku ta ku dǵlnu Diilonǵo-i, i pigǵaŋ-na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuǵ wuǵsaanǵu faŋgu yaa-i. Nga fiefie-i-na, i gbu i cǵrǵ-nei, nieŋ Itieŋo-i Yesu-i aa na dii kuaŋgu na naara-kuǵ. ² Itieŋo-i Yesuŋ'a i tie wuǵ wuǵsaanǵu maŋ, na saa bi yaŋ-ku suǵma; i waanǵ-ku baa-na cor. ³ Diilonǵ unǵ taaranǵ kumaŋ, u taara na ciluǵ fa; u sa taara na ta na ce bǵŋwosǵnni. ⁴ U taara na hieroŋo-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yaŋ nelbiliemba da na yireiŋa mumbǵenammu, ⁵ na baa yaŋ cakǵŋgu ta yaanǵa nei ŋaa bamaŋ sa kǵalǵayǵŋ Diilonǵo-i kuŋ taa yaanǵa bei dumaa. ⁶ Cakǵŋ daaku-i, molo baa ce gbomma famma-i u nanolǵ-na. I waanǵ-ma baa-na tǵ kuola-mei wuǵ, bamaŋ cieŋ gbomma famma temma-i, Diilonǵo ka suu ma sǵlaanǵu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diilonǵo saa cira i tie wuǵra i ce pǵpǵr-sǵnni, ŋga wuǵ i yaŋ i ciluǵ fa. ⁸ Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duǵ cǵina nel daama-i, u baa da nie sǵ i cǵinaana nelbilieŋ-nelma, ŋga Diilonǵo maŋ hǵa-na u *Yalle-i, kua-tieŋo cǵinaana u yaa-i.

⁹ Tobinǵ namaa, naŋ saaya na ta na dǵl na-naa dumaa, Diilo fuǵ fere pigǵaŋ-na baa-ku tǵ. A ce dumaaŋo-na, molo sie tiraa mulǵeŋ u fere wuǵ u nyegǵeŋ-ku hǵ-na. ¹⁰ Diilonǵ unǵ taaranǵ na ta na dǵl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi dǵl na-naa dumei Maseduǵni-i-na hiere. Nga tobinǵ namaa, jande, i cǵrǵ-nei, diyaanǵ kuaŋgu na naara-kuǵ. ¹¹ Taa na kuye yaafǵllenǵ-kǵŋgu-i na muntǵenammu-na, baa na ta na dii na nunni-i nelma maŋ saa hi-na, taa na bi taara na nuŋ-juuru-i na fere ŋaa inj waanǵ-ma baa-na dumaa. ¹² Mafaŋ da ma ce, puoŋ-nuǵmba ka ta ba kǵŋ-na, aa na ka gbǵaa ta na fa na yunniŋ-maama-i na fere.

Itieŋo jommaŋ-kǵŋgu-i

¹³ Tobinǵ namaa, i taara na suǵ ninsoŋo-i bamaŋ suurii hǵema-na tǵ ba kǵŋgu-na, ku yaa ku sie ta ku jaŋ-na ŋaa bamaŋ sa hǵeŋ taalunǵu Yesu jomma-na kuŋ jaŋ-baŋ dumaa. ¹⁴ Inj hǵyǵaa-ma wuǵ Yesu kuu aa sire, kuu dii ŋaa i bi hǵyǵaa-ma wuǵ bamaŋ hǵyǵaa u maama-i aa

ku, yīiņgu dii baa yīiņgu, Diilonjo ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbāa waņ mamaņ baa-na a saa baa Itieņo nuņ-āndaanġu-i ma yaa daama: wuɔ duɔ ji tuɔ jo yīiņgu maņ nuɔ-i, miε maņ kaa waa cicēlma-i, i siε ta yaanġa bamaņ suurii hīema-na. ¹⁶ Yīiņgu faņġu-na, Diilonjo ka ce ku doņ. I ka nu *dɔrɔpɔuɔrbiemba yuntieņo piie da gbagaga, aa Diilonj-erre bu. Die i ne, i da Itieņo hiire u jo. Bamaņ hūyāa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igē-na. ¹⁷ Bafaņ da ba sire, miε maņ kaa waa cicēlma-i huɔņġu faņġu-na, u gbonu-yiε baa-ba a tetēņ-ye kā baa-ye dii nyaasīnni-na i ka jārā Itieņo-i dii dɔrɔ-i-na aa pāņ tīε baa-yo gbula. ¹⁸ Tobieņ namaa, taa na waņ nel daama-i na dii sireiņa na-naa nuɔ.

5 Tobieņ namaa, Itieņo jommaņ-belle-i baa u jommaņ-yīiņġu-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fere-i na suyaa wuɔ u jommaņ-yīiņġu ka tugol nuɔmba-i ņaa cuoyu uņ tugol dumaa isuɔņġu-na. ³ Huɔņġu maņ nuɔ-i nuɔmba da ba ji ta ba cira: «Fiefiε-i-na, terieņġu fiε, i huleiņa sa tie baa weima»; kufanġu huɔņġu'i nuɔ-i yaahuolbalaņo ka tugol-ba ņaa cakusūntieņ u kusūņġuņ tugol-o dumaa. Molo ceraa u kor yaahuolo daayo-na. ⁴ ņġa namaaņo-i, mi natobieņ namaa, naa si dii kukulma-na yīiņ daaku da ku gbāa tugol-na ņaa cuoyu uņ tugol dumaa. ⁵ Na hieroņo-na hiere, cecermaņ-bisālġ namaa, na ce na weima-i gbagbaama-na. Kukulmaņ-nuɔņ miε sī, isuɔtaaņ miε sī. ⁶ Terieņġu faņġu-na, baa na yaņ i gonya duɔfūmmu banamba temma-i, ku saaya i tīε i yufieņ-na, aa i suɔ i fereņ belma. ⁷ Nuɔmba hinu ba duɔfūņ isuɔņġu'i nuɔ-i, aa ba bi hinu ba nyɔņ ba kure isuɔņġu'i nuɔ-i. ⁸ ņġa miε iņ yeņ cecermaņ-bisālġ miε, ku saaya i suɔ i fereņ belma. Iņ hūyāa Yesu maama-i baa huɔņġa maņ, i ce huɔņġa faņġa-i baa i nelnyulmu-i i tie cīnnu i fere *Bigāarāņo heiņa baa ji hi ye. Aa iņ hīņ koņkoro taalunġu-i, kuu dii ņaa i diyaa kollun-cucūnni-i tīεna. ⁹ Diilonjo saa fiel-e duɔ ji gāņ baa-ye, u fiela-ye Itieņo-i Yesu-Kirsa duɔ kor-e. ¹⁰ U kuu miε maama yaa nuɔ-i, wuɔ duɔ ji bir jo, i kuu tī wa, ii dii cicēlma yogo wa, i waa baa-yo.

¹¹ Terieņġu faņġu-na, na saaya na cor ta na dii sireiņa na-naa nuɔ aa ta na kāyā na-naa Diilonj-hūmelle-na.

Pol diyaa nelma Tesaloniketaamba tūnni-na

¹² Tobieņ namaa, bamaņ cieņ Diilonj-maacemma-i na hɔlma-na, Itieņ uņ haa bamaņ na yunġu-na ba da ba ta ba pigāaņ-na hūmelle-i, jande, i cārā-nei, taa na kāņ-ba. ¹³ Taa na kāņ-ba fafamma, aa na ta na dɔl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nunu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobieņ namaa, bamaņ yagaraa maacemma-i, jande, i cārā-nei, diyaaņ nelma ba tūnni-na aa na ta na dii holle kortaamba-na. Taa na kāyā bamaņ saa naņ kaasīnni Diilonj-hūmelle-na yogo. Baa na yaņ na hɔmmu ta mu huol baa moloņo. ¹⁵ Bilaaņ na fere unāņ nuɔ ņ baa ji ce ņ nanolġo kuubabalaanġu wuɔ ņ suu sɔlaanġu. Yaaņ aa na ta na kuye kuufafaanġu maama yaa-i bāanġu-i baa isuɔņġu-i, namaaņo-i na-naa nuɔ a ka cor baa nieraamba-i hiere.

¹⁶ Yaaņ na hɔmmu ta mu fē yinni maņ joņ. ¹⁷ Taa na cārā Diilonjo-i hɔnni maņ joņ. ¹⁸ Taa na jaal Diilonjo-i weima-na hiere. Naņ hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huoņ-nu, Diilonjo taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diilonjo Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba waņ nelma maņ baa-na aa cira Di-ilopɔpɔuɔruņġu, baa na bie-ma nelsɔsɔmma. ²¹ ņġa taa na ne nelma-i hiere torro; da na da mamaņ faa, na ce ma yaa-i. ²² Nieņ āmbabalma-i ma sīnni-na hiere aa na yaņ-ma.

Jaaluperieņġu

²³ Diilonjo-i Hɔfēllentieņo bir-na fuɔ birma aa u tuɔ niya-nei fafamma. Ku yunġu yaa daaku: U tuɔ niya na yaleiņa-i baa na hɔmmu-i baa na kūɔma-i; cālmuo baa ji da-nei Itieņo-i Yesu-Kirsa jommaņ-yīiņġu-i. ²⁴ Diilonjo maņ bīε-na, u pāa nuņġu wuɔ u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa waņ weima aa ji bir baa huoņ-āndaanġu.

²⁵ Tobieņ namaa, taa na bi cārā Diilonjo-i na hā mieņo-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ņaa ceduoņ-bieņ namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, nieņ Itieņo-i aa na kalaņ sebe daayo-i na pigāaņ Diilonj-dūņ-baamba-i hiere.

²⁸ Itieņo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Tesaloniketaamba sebehãalĩño

Nelmuoyamma

Tesaloniketaamba saa naa da tuolen-muntienammu baa Yesu-Kirsa jommañ-kũngu-i. Ba hõlma-na, banamba naa cira wuɔ *Kirsa juɔ tĩ, banamba yagar maacencelle wuɔ miwaango tĩe tĩ aa nuɔmba namba'i bir yiera baa ba yuñ-maama-i. Polñ daa-ma dumaango-na, u nyegẽñ sebe daayo-i duɔ kaala nelma yaango-i baa-ba. U jaalaa Diilongo yaa igẽna ba maama-na aa cãrã-yuɔ wuɔ u kãyã-bei ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huongo-na, u suɔ dii u nuñgu-i Yesu jommañ-kũngu-na, wuɔ «Nelbalaño» yaa saaya u jo igẽna. U ka jo ji ce u fere wuɔ u yaa Diilongo-i, a tãal nuɔmba bigãañ Diilongo-i.

Polñ suyaa mafamma-i dumaango-na, u doñ tuɔ dii nelma Diilong-dũñ-baamba tũnni-na, wuɔ mulñer da ma fie'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diilong-hũmelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuɔ Tesaloniketaamba wulaa wuɔ ba ta ba cãrã Diilongo-i ba hã fuɔ fere-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuñ-juuru-i yinni mañ joñ fuɔ temma-i, aa ba baa bi yañ añfafamma cemma-i (sap. 3).

Jaalungu

1 Muɔ Pol, muɔ baa Silvẽ † a naara Timote, miemei nyegãañ sebe daayo-i die hã Diilong-dũñ-baañ na-maa namañ cuu Itienjo-i Yesu-Kirsa huon-nu dii Tesalonike-i-na. ²I To-i Diilongo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei aa fẽ na hõmmu-i.

Pol dii sireiña Tesaloniketaamba-na

³Tobin namaa, Diilong-hũmellen-kũngun yuñ na hõmmu-i ku kã dumaa, a naara nañ dõl na-naa na bi kã dumaa, i sie gbãa yañ Diilongo jaalma-i; aa ku yaango yaa dumaango-na. ⁴Nañ ceñ sũlma mañ nuɔmba nammuna, a naara nañ mulñer mulñema mañ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fẽ i hõmmu-i puona. A ce dumaango-na die kã terienngu terienngu, i bi na kũngu-i a piye pigãañ Diilong-dũñ-baamba mañ dii terienngu-na.

⁵Tobin namaa, nañ mulñer *Diilong-nelle mañ maana-i, kumañ haañ-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigãañ wuɔ Diilongo suɔ pãmma. Nelier nuɔ nin saaya baa kumañ, Diilongo bi pã-ni baa ku yaa-i. ⁶Na saa da, bamañ ciẽñ-nañ sũlma-i, Diilongo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i sũlma a suu ku soɔlaango-i. ⁷Aa bañ ceñ namaa namañ sũlma-i, u ka hiel-na sũlma-na baa miẽjo-i hiere Itienjo jommañ-yiinggu-i. I ka da u jo dõrɔ-i-na baa u *dõrɔpɔrɔbiẽmba-i; ba hii hiere.

⁸Dãnaamu ka dii-yo huongo u tuɔ jo. Duɔ jo, bamañ cĩnaana Diilongo-i aa bi cĩna Itienjo *Neldõdõlma-i, u ka gbo kakãlle-i ba yunni-na. ⁹Kumañ ka haa-bei ku yaa daaku: Diilongo ka kɔsuɔñ-ba gbula, ba sie da pie Itienjo-i, ba sie da uñ ceñ u bãaango-i dumaa. ¹⁰Nga ba-

† Silvẽ yerre nande yaa wuɔ Silasi.

mañ hũyãa u maama-i, yiin daaku-na, ba ka ta ba tuɔl-nu-yuɔ aa gbuu ta ba ne-yo ñaa ba ka wuo-yo. In waan u maama-i baa-na na hũu-ma, namaa na kaa bi waa ba hõlma-na.

¹¹Ku'i cie na da i cãrã Diilongo-i yinni mañ joñ i hã-na, wuɔ uñ bĩe-na mamañ nuɔ-i, u hã-na ku fĩngũ-i na gbãa ce-ma. Aa añfafamma mañ yuu na hõmmu-i, u hã-na ma cemmañ-fĩngũ-i, aa ce na yu nyõlma baa Diilong-hũmellen-kũngu-i. ¹²Da ma ce dumaango-na, na ka ce Itienjo-i Yesu ce bõi aa fuɔ ka bi ce na ce bõi. Diilongo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i bañ yey hujantaamba, ba yaa wuɔ ma ce dumaango-na.

Itienjo jommañ-kũngu-i

2 Tobin namaa, kumañ ñaa Itienjo jommañ-kũngu-i baa i tigiima-i u caango-na ku kũngu-i, ²jande, i cãrã-nei, da na nu ba'a Itienjo juɔ, baa na yañ na hõmmu cu donduo dumaa, baa na bi yañ na huleiña caar. Umañ duɔ cira Itienjo jomma hii, baa na hũu-ma. Halle da ba fie cira wuɔ Diilopɔpɔrunngu, baa na hũu-ma. Ba gbãa bi cira miemei waañ-ma sisɔ miemei nyegãañ-ma, ba tãal-na. ³Baa na yañ molo da nelma tãal-na. Halle da ba fie hel baa ku nelma-i hie, baa na hũu-ma. Na saa da, aa Itienjo jommañ-yiinggu suɔ da ku hi, nuɔmba ka cĩna Diilongo-i aa Nelbalaño mañ kãañ dãamu-na u ka carra ba da-yo. ⁴Nuɔmbañ buol nimañ hiere, ka hel baa Diilo fuɔ fere-i, u ka sire wuɔ fuɔ sa taara-ñie, kerẽ fuɔ maaraa-ni hiere. Aa u ka bel diilongo-i kã ka su-ur tĩena *Diilodubuɔ-i-na wuɔ fuɔ yaa Diilongo-i. ⁵Ma sĩ ma tĩyãanu-nei wuɔ miñ waa na terienngu-na, mi taa mi wañ-ma baa-na ke? ⁶Fiefie-i-na, na suyaa kumañ bilaaya-yuɔ ta ku cie u yiinggu da ku hi u duɔ jo. ⁷Na saa da, Nelbalaño duon u maacemma-i tĩ dii cicaara, ku

tīyāa umaŋ bilaaya-yuɔ u halaŋ u yaanŋa-na. ⁸ Duɔ halaŋ u yaanŋa-na, i ka da-yo. Kufanŋu huɔŋgu yaa nuɔ-i Itienŋo ka bāl-o baa u nufafalmu, aa uŋ juɔ baa bibesīn-ni maŋ, ku ka kɔsuɔŋ-yo. ⁹ Nelbalaŋ daa u ka jo baa *Sitāni himma a ji ce gberε-weima-i ma sīnni-na hiere duɔ gbāa duɔ tāal nuɔmba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce ku-ubabalaanŋu-i ku sīnni-na hiere a cure bamaŋ kāaŋ dāamu-na. Ninsɔŋo maŋ naa waa u gbāa kor-ba, u saa dɔlnu-bei ba cīina-yuɔ. ¹¹ Ku cie dumei Diilonŋo hā-ba piramaŋ-hɔmmu a ce ba ta ba hūu coima-i wuɔ ninsɔŋo. ¹² Terienŋu fanŋu-na, bamaŋ saa hūu ninsɔŋo-i aa kuubabalaanŋu cemma ta ma dɔlnu-bei, Diilonŋo ka pigāaŋ-ba u jāyāmma-i.

Diilonŋo fiɛlaa-na duɔ kor-na

¹³ Tobinŋ namaa, na maama dii kpelle Itienŋo huɔŋga-na. Diilonŋo fiɛlaa namei dii ku domma-na † duɔ kor-na u *Yalle maŋ cieraŋ-naŋ nelfafaŋ namaa di barguɔ-i-na, baa ninsɔŋo maŋ naŋ siyaa-yo u bi barguɔ-i-na. A ce dumaanŋo-na, miε i siε gbāa yaŋ u jaaluŋgu-i na maama-na. ¹⁴ Inŋ waanŋ *Neldɔɔlma maŋ baa-na, u bīε-na baa ma yaa-i duɔ kor-na na da na ta na ce na bāanŋu-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobinŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, bilaanŋ Diilonŋo maama-i kpelle, aa inŋ waanŋ mamaŋ baa-na i nunni-na, baa inŋ nyegāaŋ mamaŋ hā-na hiere, baa na yaŋ ma karaanu-nei. ¹⁶ Itienŋo-i Yesu-Kirsa fuɔ fεε-i, baa i To-i Diilonŋo maŋ dɔlaa-ye aa ce hujarre yie tuɔ dii sireiŋa yie, aa ce i haa i nanŋa-i bīŋkūfafaŋ-nu, ¹⁷ ba hā-na holle aa ta ba dii sireiŋa nei, a ce na maacemma-i baa na āndenni ta ni fa hiere.

Taa na cārā Diilonŋo-i na hā-ye

3 Tobinŋ namaa, mamaŋ tīyāa ma yaa daama: Taa na cārā Diilonŋo-i na hā-ye; wuɔ u yaŋ Itienŋo nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fīŋgūɔ ŋaa maŋ daa fīŋgūɔ dumaa namaa terienŋu-na.

² Nuɔmba hiero saa hūu-ma, a ce dumaanŋo-na, taa na

† *Girekimma-na terieŋ daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: «U fiɛlaa namei igēna...»*

bi cārā Diilonŋo-i wuɔ u hūu-ye nelbabalaamba nyisēn-ni-na. ³ Itienŋo sa bir baa huon-āndaanŋu; u ka dii holle nei aa bi tuɔ niya-nei na baa ji suur *Bigāarāŋo nammu-na. ⁴ Itienŋo cie i suɔ wuɔ die waŋ mamaŋ baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itienŋo-i Yesu-Kirsa ce na ta na dɔl Diilonŋo-i aa ce na ta na hīrā mulīema-i fuɔ temma-i.

Na saaya na suur miε nallu yaa nuɔ-i

⁶ Tobinŋ namaa, na hɔlma-na, bamaŋ bilaa yelma-i tīε-na aa ba sa ce inŋ waanŋ mamaŋ baa-na, nierŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa fεε-i na suyaa naŋ saaya na ta na ce kumaŋ a biε miε maama-i. Inŋ kāa na terienŋu-na, na daa i cie i fεε yentaanŋ miε wei? ⁸ I saa hūu molonŋ kuuwuonŋu dede wuo-ku gbāŋgbāŋ. I cie maacemma-i bāanŋu-i baa isuɔŋgu-i ŋaa i ka ko i fεε tie da i nuŋ-juuru-i i fεε ⁹ a ne da namei naa saaya na yiera baa i yuŋ-maama-i. Nŋa i cie mafamma-i die pigāaŋ-na nelma. ¹⁰ Inŋ waa na terienŋu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i waŋ-ma baa-na yie: «Umaŋ duɔ u sa taara u ce maacemma-i u bi ne ni-iwuoni-i aa u yaŋ-ni.» ¹¹ Da na da i waŋ mafamma-i, i nuɔ wuɔ na hɔlma-na banamba bilaa diilonŋo-i yaŋ ba maacemma-i aa ta ba wuɔra ba dii ba nunni-i mamaŋ saa hi-ba. ¹² Inŋ taaranŋ kumaŋ kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemma-i ba ta ba ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa a yiera baa ba yuŋ-maama-i ba fεε.

¹³ Tobinŋ namaa, namaa fuɔ, baa na yaŋ kuufafaanŋu cemma-i. ¹⁴ Inŋ waanŋ mamaŋ seβε daayo-na, umaŋ duɔ saa ce-ma, na ne kutienŋo-i aa na yaŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce weima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵ Mi saa cira na pāŋ bigāaŋ kutienŋo-i, ŋga na dii nelma u tūŋ-nu; namaa wuonŋo'i.

¹⁶ Hɔfēllentienŋ fuɔ fεε u tuɔ fē na hɔmmu-i weima-na hiere baa hɔnni-na hiere. Itienŋo waa baa-na hiere.

¹⁷ Muɔ Pol, mi pāa-na jaaluŋgu. Muɔmei nyegāaŋ jaaluŋ-terienŋ daaku-i baa mi fεεŋ nanŋa. Mi haa mi niele-i dumei koko mi seβεbaa-ba-na. ¹⁸ Itienŋo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Timote sebedīelāņo

Nelmuoyamma

Timote to waa Girekiyiēņo, aa u nyu-i Yuifuciēņo. Nyuņo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaarj da ba-naa Lisire (Pɔpuɔr. 16.1-3). Ku huonġu yaa nuɔ-i Timoteņ juɔ ce Pol namaacenceronġo tuɔ wuɔra baa-yo nileiņa-na. Huonġu nanġu juɔ hi, Pol wuɔ kar-o jīna Efesi u duɔ kāyā Diilonġ-dūņ-baamba-i ba suɔ tigiima (1.3). U nyegāaņ sebebāa-ba hāi hā-yo a dii sireiņa yuɔ ku maacemma-na.

Dīelā-wuonġo yaa daayo-i. U gbucya-yuɔ wuɔ nuɔmba namba dii ta ba guɔl Diilonġ-dūņ-baamba gbeini-i wuɔ mi-waanġ daayo bīmbīnni saa fa, wuɔ cadiile saa bi fa, aa niwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yanġ aa tagaaya pigāaņ Timote-i wuɔ Diilonġ uņ hielaa nimanġ hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāaņ-yo Diilonġ-dūņ-baambaņ gbīe ba ta ba cārā Diilonġo-i dumaa, aa yaataamba-i baa ba huonġ-baambaņ gbīe ba waa dumaa (sap. 2-3).

Timoteņ saaya u bel nuɔmba-i dumaa Diilonġ-dūņġu-na a saanu baa ba sīnni-i, Pol waanġ ku yaa-i perienġ aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5-6).

Jaalunġu

1 Muɔ Pol, muɔmei nyegāaņ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonġ muɔ ŋaa i koņkortienġo-i Diilonġ uņ'a ma ce dumaa baa iņ haa i nanġa-i Yesu-Kirsa manġ nuɔ-i. ² Mi nyegāaņ-yo da mi hā Timote nuɔnei. Diilonġ-hūmelle-na, nii dii mei fereņ biēņ nuɔ. I To-i Diilonġo-i, baa Itienġo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre niē aa kāyā-niē aa fē iņ huonġa-i.

Nelpirataamba kūņġu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduɔni-i-na, mii naa hi dii sireiņa niē wuɔ ŋ tīena Efesi-i-na ŋ yiera bamanġ waanġ Diilonġ-nelma-i baa coima-i. ⁴ Wanġ baa-ba wuɔ ba hiel ba nanġa bīncuɔņ-nelsɔɔmma-na baa huolunġ-maama-i, ma jo baa ijiesɔɔnni. Ma sa kāyā nelie suɔ Diilonġ-huonġa-i. Da ŋ haa ŋ nanġa-i Diilonġo-na, ku yaa ŋ ta ŋ suɔ u huonġa-i. ⁵ Kumāņ ciē miē ŋ ce-ma du-maanġo-na, mi taara Diilonġ-dūņ-baamba-i hiere ba ta ba dɔl nuɔmba-i baa huonġa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanġa Diilonġo-na ku haama. ⁶ Banamba yaanġ daama-i hiere aa biē nelsɔɔmma ta ba wanġ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba ciē ba fere *āņjīnamma pigāataamba, a ne da banġ nyaarāa mamanġ nuɔ-i ta ba wanġ-ma, bafamba fere-i ba sa suɔ ma yunġu-i.

Āņjīnamma ānfaanġo-i

⁸ I suyaa wuɔ da ŋ wuɔ *āņjīnamma-i manġ saaya ma wuɔ dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suɔ wuɔ Diilonġo saa jīna āņjīnamma-i nelviinġ maa-na, u jīena-mei nelbabalaanġ maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubɔlaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa ba-

manġ sa kāaņ Diilonġo-i, baa bamanġ bīenaananġ u yerre-i, baa bamanġ kuɔņ ba tobaa-ba-i sisɔ ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamanġ ciēņ bīņ-wosīnni-i, baa bamba manġ ciēņ ba-naa, baa bamanġ suoraanġ pɔrtɔbaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa bamanġ hielaanġ ba nienġa-i Diilonġo-na coima-na. Bamanġ sa wuɔyaanġ ba saanu baa ninsonġo-i hiere, āņjīnamma jīe-na bafamba maama yaa nuɔ-i. ¹¹ Banġ hāa-mi *Neldɔdɔlma manġ wuɔ mi wanġ-ma, ninsonġ daayo da ma yaa nuɔ-i. Neldɔdɔl daama piye Diilonġo yuntesīn-niņ-maama baa u fafaanġ-maama.

Pol pā Kirsa-i jaalunġu

¹² Mi jaal Itienġo-i Yesu-Kirsa-i, u haa u nanġa miē aa hiel-mi kāyā-miē mi ta mi cāa-yo, ¹³ ŋ siē suɔ wuɔ dīelūɔ-i-na mi taa mi bīena u yerre-i aa ta mi ce karaanġu baa u baamba-i. Mi huonġa taa ka donġ ka cor. Ŋġa u yaanġ aa ce hujarre miē wuɔ miņ'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suɔ ku yunġu. ¹⁴ Itienġo Yesu-Kirsa ciē baa-mi cor. U ciē mi haa mi nanġa yuɔ aa tiraa ce mi ta mi dɔl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharunġu si dii-mei: Yesu-Kirsa juɔ hīema-na duɔ ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muɔmei ba yuntienġ muɔņo-i. ¹⁶ Ŋġa u ciē hujarre āmbabalmanceronġ muɔ mi temma-na duɔ pigāaņ u hōhīnanġa-i. U ciē kufanġu-i duɔ dii sireiņa nuɔmba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma manġ sa tīēņ dede-i. ¹⁷ Yaanġ i tie gbeliēņ Diilonġo-i aa i tie tuɔl-nu-yuɔ. Uu dii gbula, u sa ji kā terienġu. Molonġ yufelle siē gbāa haa-yuɔ. U yaa u diei-i Diilonġo-i. Ma ciē.

¹⁸ Mi biē, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diilonġ uņ ŋa naa ce ba wanġ mamanġ ŋ kūņġu-na cor. Banġ waanġ mamanġ, da ma tīenu-niē, ŋ ka tīē Diilonġ-hūmelle-na aa

gbāa ce maacenfafamma baa huōņga diei. Banamba suyaa kumaņ sa dōlaanuņ Diilōņo-i aa cor ta ba ce-ku. A ce dumaano-na ba Diilōņ-hūmellen-kūņgu kūōna. ²⁰ Imene nuņgu dii kutaamba-na baa Alesāndire-i hiere. Mi nyaa-ba hā *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yaņ Diilōņo yerre bīenammas-i.

Diilocārālle faa

2 Miņ taaraņ kumaņ dīelā-kūņgu-i Diilōņ-dūņ-baan mie i wulaa, mi taara i tie jaal Diilōņo-i aa tie cārā-yuo i hā nuōmba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuo na hā fīņgōtaamba-i baa yuntaamba-i hiere, kumaņ ka ce i kūōma fē, i waa i fereņ nuō tie cāa Diilōņo-i aa tie ce ku-uviiņgu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuo na hā nuōmba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōlnu i koņkortierņo-i Diilōņo-i. ⁴ Diilōņo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suō ninsoņo-i. ⁵ Na saa da! Diilōņo dii u diei yoņ, aa koņkortierņo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Koņkortierņo faņo-i nelbilōņo. U yaa Yesu-Kirsa-i. ⁶ Diilōņo uņ ņa naa dii huōņgu maņ duō kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kuņ juō hi, u yaa pāa u fere a sāa ba yunni-i. U cie ku yaa-i a pigāaņ wuo Diilōņo taara u kor nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i cie na da Diilōņo cie-mi u nelwaraņ muō, aa bi ce-mi Yesu *pōpōuōrbilōņ muō, mi ta mi waņ Yesu maama-i *niēraamba hōlma-na, ba da ba nu ninsoņo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huōyasango, mi waņ ninsoņo yaa-i.

⁸ Terieņgu faņgu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diilōņo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuo, ba cārā-yuo baa hōfafango; ba baa cārā-yuo baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuo baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suō ba fereņ diiyamma. Ba baa yaņ bisīnni ta yaango bei; ba yaņ ni gbē baa-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukōsīnni migāmma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yaņ aa ba ta ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Cieņo maņ wuo fuō kāalā Diilōņo-i u saaya u tuō ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba waņ Diilōņ-nelma-i baa-ba, ba saaya ba fiinaņ aa hiere ba fere ta ba nu. ¹² Mi sa taara cieņo sire yiera wuo u waņ Diilōņ-nelma, u saa bi saaya u waa bibieņo yuņnu, u par fiinamma yoņ. ¹³ Yuņ haku-i nuō-i mi ta mi waņ mafamma-i? Mi nie da Diilōņo maa bibieņo yaa igēna aa suō ji ma cieņo-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa tāal bibieņo-i, u tāalāa cieņo yaa-i u cāl Diilōņo-i. ¹⁵ ņga cieņo maņ duō hūu Yesu maama-i, aa wuo Diilōņ-hūmelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuo, u horre ka kor-o.

Yaatesīnniņ saaya ni da dumaa Diilōņ-dūņgu-na

3 Umaņ duō tuō taara yaatesīnni-i Diilōņ-dūņgu-na, kutieņo taara maacenfafamma; nuharuņgu si diimei. ² Diilōņ-dūņ-baamba yaatieņo-i, cālmuō saa saaya u da-yuo, u saaya u waa cieņo diei tieņo, u saaya u tuō suō u fereņ belma, u saaya u waa nelnurāņo, u saaya u waa nelfeieņo aa tuō sie u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuō kalaņ nuōmba-i Diilōņ-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyōrōņo, u saa saaya u waa hōdoroņo, u saa

bi saaya u waa berkartieņo, ņga u saaya u waa hīehīēntieņo, u saa saaya u yaņ gbeieņ-maama ta yaango yuo. ⁴ U saaya u suō fuō fereņ dumellen-baamba nuolamma a ce u bisālmba ta ba nu u nuņgu-i aa ta ba kāņ-yo weima-na hiere. ⁵ Nelieņo maņ sie gbāa nuola u dumellen-baamba-i fafamma u ce nie gbāa bel Diilōņ-dūņ-baamba-i fafamma? ⁶ Yaatieņo saa saaya u waa nelfeieņo Diilōņ-hūmelle-na. Duō waa nelfeieņo, bombolma gbāa cōruōnu-yuo. A ce dumaano-na, mamaņ daa *Sitāni-i ma ka da-yo. ⁷ Ku bi saaya u yefafalle waa puoņ-nuōmba nunni-na, ku yaa ba sie ji dii ba yaango-i yuo a ce Sitāni da mumbelmu yuo.

Diilōņ-dūņgu maacenciraamba maama

⁸ Kuuduōņgu yaa baa Diilōņ-dūņgu maacenciraamba-i, ba ciluō saaya u vii aa ba baa waa huhurmantamba. Ba saa saaya ba yaņ kolma ta yaango bei, aa ba baa taara huhurmaņ-gbeieņa-i. ⁹ Diilōņo uņ pigāaņ-yē ninsoņo maņ u hūmelle-na, ba sie-yo aa ba bel-o baa huōņga diei. ¹⁰ Da na'a na hā umaņ Diilōņ-dūņgu maacemma-i, na saaya na ne kutieņo ciluō-i igēna. Da na da u faa, na suō na hā-yo baa-ma. ¹¹ Caamba † maņ cieņ maacenduōma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebīenataamba. Ba saaya ba ta ba suō ba fereņ belma aa yaņ huhurma-i weima-na hiere.

¹² Diilōņ-dūņgu maacencerōņo saaya u waa cieņo diei tieņo. U saaya u tuō suō u dumellen-baamba nuolamma. ¹³ Diilōņ-dūņgu maacencerōņo maņ cieņ u maacemma-i fafamma, nuōmba bī u yefafalle aa u da holle u piieye uņ haa u naņga-i Yesu-Kirsa-i-na mamaņ nuō-i.

Diilōņo uņ puuriie nelma maņ pigāaņ-yē

¹⁴ Timote, Diilōņo duō sie, ku sie da huōņgu mi ka kā ka ne-ni. ņga mi nyegēņ sēbe daayo-i da mi hā-ni, ¹⁵ wuo da ņ saa ji ta ņ da-mi, u kāyā-nie ņ suō ņ fereņ belma Diilōņ-dūņ-baamba hōlma-na, ņ suō ņ fereņ belma Ciceļmantieņo baamba hōlma-na. Ba yaa ninsoņo tuole-i ¹⁶ Coima saa fa, Diilōņo uņ pigāaņ-yē nelma maņ Yesu-Kirsa kūņgu-na ma temma si dii.

Wuo *Kirsa juō nelbilōņo temma i ji da-yo.

*Diilōņ-Yalle cie i suō wuo nelviieņo.

*Dōpōpōuōrbiemba daa-yo.

Ba waaņ u maama-i baa niēraamba-i nileieņa-na hiere.

Ba hūyāa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diilōņo biyaa-yo ka jīna u caaņ-nu.

Bilaaņ na fere coikartaamba-na

4 *Diilōņ-Yalle waaņ-ma gbar-ma wuo miwaaņo tīmmaņ-huōņgu-na, banamba ka cīina Yesu-i aa cu coikartaaņ huōņ-nu ta ba nu Sitāni-nelma. ² Ba ka yaņ huhurmantaamba famba tāal-ba pira-bei. ³ Ba wuōra ba piieye wuo ānsorre saa saaya di ce, aa cira niuwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. ņga ņ saaya ņ suō wuo niuwuoni fanni-i Diilōņo hielaa-ni hā bamaņ

† *Girēkimma-na terieņ daaku gbāa bi nu nuņ daama-i: «Ba caamba ciluō saaya u vii...»*

hūyāa u maama-i aa ta ba suc ninsoņo-i wuo ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diilonj uņ hiela a nimaņ hiere ni faa. I saa saaya i cīna kuuwuonģu naņģu wuo ku saa fa. Ņģa da ņ'a ņ wuo kumaņ, ņ saaya ņ jaal Diilonģo-i ku maama-na. ⁵ Ku yuņģu yaa daaku: Diilonģ-nelma-i baa u cārāmma yaa migāaņ niwuoni-i hiere.

⁶ Da ņ ta ņ piiye nel daama-i ņ pigāaņ tobimba-i, ņ ka ce maacembilofefeiņ nu a Yesu-Kirsa suonģu-na. Ku yaa ka pigāaņ wuo ņ flāa Diilonģ-hūmelle-na aa ņ kala aņ hūmefafalle-i hi ņ fuonģu-i. ⁷ Nelma maņ sa kāaņ hūmeduole baa mie Diilonģ-hūmelle-i, baa yaņ ma ta ma suur ņ tūnni-na. Ta ņ kuye Diilonģ-kūņģu yaa-i. ⁸ Da ņ ta ņ kuye ponsa aņģu maņ firiinunģ ņ kūōma-i, ku faa, ņģa ku sa fa weima bci. A ne da da ņ ta ņ kuye Diilonģ-kūņģu-i ku fa nyuņģo ku maama-i aa tiraa fa bisīņ ku maama-i hā-ni. ⁹ Nel daama-i nuharuņģu si dii-mei, nuōmba-i hiere ba saaya ba hūu-ma. ¹⁰ Iņ haa i naņģa Cicēlmantienģo-na, ku'i cie i tie ce maacemma-i aa vaa i fere va aņģ daama temma-i. U yaa nelbiliemba-i hiere ba koņkortienģo-i, ku huraa bamaņ hūyāa u maama-i.

¹¹ Niņ saaya ņ ta ņ waņ mamaņ baa-ba ma yaa mafamma-i.

¹² Baa yaņ molo dii u yaņģa-i nie wuo bisālāaņ nu. Diilonģ-dūņ-baamba saaya ba ta ba ne nuōnei aa ta ba ce. A ce duma aņģo-na, ņ nuņ-ānda aņģu saaya ku ta ku fa baa ņ ciluō-i hiere. Ņ saaya ņ ta ņ dōl nuōmba-i hiere aa ņ haa ņ naņģa-i Diilonģo-na ku haama. Cālmuo saa saaya u da-nie. ¹³ Vaa ņ fere ņ ta ņ kalaņ Diilonģ-nelma-i baa nuōmba-i aa ņ ta ņ firnu-mei ņ cie mi jomma-i. ¹⁴ Diilonģ uņ puōraa ba waņ mamaņ ņ kūņģu-na aa yaataamba haa ba nammu-i nie aa cārā Diilonģo hā-ni fīņģūō maņ, baa hūu-yo ņ nanna. ¹⁵ Miņ wa aņģ mamaņ baa-ni hiere, bel-ma nammu hai aa ņ ta ņ ce-ma maņ saaya ma ce dumaa, ku yaa nuōmba ka suc wuo Diilonģ-maacemma wuo ņ wulaa. ¹⁶ Suc ņ fereņ belma, aa niņ waņ Diilonģ-nelma maņ, ņ ta ņ ne-ma torro. Vaa ņ fere baa ma cemma-i, ku yaa ņ ka kor ņ fere aa bi kor ba maņ ka nu-ma ņ wulaa.

Timoteņ saaya u bel Diilonģ-dūņ-baamba-i dumaa

5 Bīnciņģo maņ duc cāl, piiye baa-yo da yambaa ņaa ņ tohoiņģo ņ dii-yo hūmelle-na. Da ku waa naacolōņģo, piiye baa-yo ņaa ceduōņģ-bienģ namaa. ² Da ku waa cabīnciņģo, ņ piiye baa-yo ņaa ņ nyu, aa da ku waa cabisālāaņģo, ņ piiye baa-yo ņaa ņ tūō; baa huōņģa diei.

Bikulcaambaņ saaya ba bel dumaa

³ Bikulcaamba maņ taamba sī-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ Ņģa bisālņ da ba waa baa umaņ, siso u hāayēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dūņ-maama-i a pigāaņ wuo ba kāalā Diilonģo-i ninsoņo. Da ba yiera baa-ma duma aņģo-na, ba bīncuōmbaņ cie kumaņ hā-ba, ba suu ku sōla aņģu yaa duma aņģo-na. Diilonģo taara ku yaa-i.

⁵ Da ņ nu wuo bikulciēņģo-i, u yaa umaņ tienģo sī-yuo. Fuō temma-i u haa u naņģa-i Diilonģo yaa nuō-i, u cārā

u yaa-i bāaņģu-i baa isuoņģu-i wuo u kāyā-yuo. ⁶ A ne da bikulciēņģo maņ cieņ u bāaņģu-i, u ne colcol ņģa u kuu, u Diilonģ-hūmellenģ-huoņģa kuu aa yaņ-yo. ⁷ Ņ saaya ņ ta ņ titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba sie ji ce cāl.

⁸ Umaņ duc u sa ne u huraaamba-i fafamma, ku huraa fuō fereņ dūņ-baamba-na, kutienģo hilaa Diilonģ-hūmelle huonģ-nu. Bamaņ sa suya aņģ Diilonģo-i ba bcyaa-yuo.

⁹ Bikulcaamba maņ naa vii baa ba bōlbaa-ba-i aa ba bienģa yu bienģ komuoņģa sa-a-siei, na saaya na bie bafamba yiereņģa yaa-i ta na kāyā-bei. ¹⁰ Da na'a na kāyā umaņ, u yefafalle saaya di waa nuōmba nunni-na, u saaya u suc u bisālmba nuolamma, u saaya u tuō ce ni-raamba nersīnni-i fafamma, u saaya u tuō saara Diilonģ-dūņ-baamba gbeini-i †, u saaya u tuō kāyā sūntaamba-i aa bi tuō ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere.

¹¹ Bikulcaamba maņ saa vāa yogo, baa dii ba nuņģu-i kāyāmma-na. Da ņ dii-ku, bekūņģ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka cieļ *Kirsa maama-i jīna kōtuōņģu aa ta ba taara ba soņ. ¹² A ce duma aņģo-na baņ pāa nuđīēlāņģu maņ baa Kirsa-i, ba ka guōla-kuō a taara weima hā ba fere. ¹³ A naara kufaņģu-i, da na bie-ba ta na kāyā-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wuoōra ba bīņ nuōņ-dumieņģ-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma maņ saa hi-ba. ¹⁴ Terieņģu faņģu-na, mei taara bikulcabisālmba bir soņ a hoņ bisālmba aa yiera terduōņģ-nu ta ba ce ba dūņ-huoōya-maacemma-i, ku yaa i bigāarāamba sie da nuņģu yie. ¹⁵ Kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i, bikulcaamba namba naana hūmelle-i tī aa cu *Sitāni huonģ-nu.

¹⁶ Cieņģo maņ duc hūu Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dūņ-baamba-na, u'i saaya u tuō kāyā-bei aa yaņ Diilonģ-dūņ-baamba ta ba kāyā bamaņ taamba sī-bei.

Diilonģ-dūņ-baamba yaataambaņ saaya ba bel dumaa

¹⁷ Diilonģ-nelma ciera wuo: «Niinģ duc tuō muo dīm-ma-i, ņ saa saaya ņ vaa u nuņģu-i» aa tiraa cira: «Maacembilōņģo saaya baa u maacemma sullu-i». †† Terieņģu faņģu-na, Diilonģ-dūņ-baamba yaataamba maņ cieņģ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba ya aņģ-na fafamma; ku huraa bamaņ vaa ba fere baa Diilonģ-nelma wamma-i.

¹⁹ Da ba ta ba cāl yaatienģo-i baa mamaņ, aa siertaamba saa yu ba hāi siso ba siei, baa hūu-ma. ²⁰ Umaņ duc cāl, waņ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka kāalā.

²¹ Jande, ne Diilonģo-i baa Yesu-Kirsa-i baa *dōr-pōpuōrbiemba-i aa ņ ce nel daama-i ņaa miņ wa aņģ-ma baa-ni dumaa. Baa ta ņ ce cieļuō. ²² Da ņ'a ņ sa suc umaņ ku kaala, baa tugol ņ haa ņ nammu-i u yuņģu-na ņ cārā Diilonģo-i ņ hā-yo wuo u tuō ce maacemma Diilonģ-dūņģu-na. Baa yaņ banamba ji celieņģ-ni baa ba bala aņģu-i. Baa yaņ cālmuo da-nie.

²³ Ņ kusūņģuņģ ņ'a ku sa dōl-ni, baa ta ņ nyōņģ hūņģkolōņģo-i yoņģ, ta ņ nyōņģ duvēņģo-i tēntēņģ.

† *Yuifubaa-ba jārā ba niraamba-i dumei. Niņģ Like 7.44. †† Niņģ Āņjīnamma tiyemmaņ-sebe-i-na (Deutéronome) 25.4 baa Kor. đīe. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

²⁴ Nuɔmba naŋ cālmuo dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba tīena ba āndaanŋu-na aa suɔ da ba cālmuo-i.

²⁵ Ānfafamma sa bi fuo dumɛi. Halle da ku fiɛ vaaya niɛ niɛ, ma ji hel.

Kɔraambaŋ saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i

6 Kɔraamba saaya ba ta ba kāŋ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo siɛ da bīena Diilonŋo yerre-i aa bi bīena i hūmelle diele-i. ² Kɔraamba maŋ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunn-i wuo ba natobimba. Ba saaya ba suɔ wuo ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i aa ba maama bi dɔlnu Diilonŋo-i. Terienŋu faŋgu-na, ba saaya ba firnu ba hɔmmu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba hā-ba. Niŋ saaya ŋ ta ŋ waŋ mamaŋ baa nuɔmba-i ma yaa mafamma-i.

Pol diyaa nelma Timote tūnni-na

³ Umanŋ duɔ yaŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa nelmaŋ-kerre-i aa tuɔ waŋ u deŋ maama baa nuɔmba-i, umanŋ duɔ haar Diilonŋ-hūmelle-na, ⁴ kutienŋo ce bombolma. U sa suɔ kuyunŋu, aa nuharunŋu'i dɔlaanunŋ-yuo baa āndapirre aa tiraa tuɔ ce berru nelsɔɔmma-na. Ku yaa juɔŋ baa nenemunŋu-i, baa ɔɔɔɔɔɔɔ-i, baa tuosīnni-i, baa ān-juɔɔɔɔɔɔɔ-i, ⁵ baa āndapirre-i bamaŋ sa juɔgaŋ kā yaan-na ba hɔlma-na. Ba cīnaana ninsoŋo-i aa bir ta ba ne wuo sī Diilonŋ-hūmelle-i gbeitaara-hūmelle.

⁶ Coima saa fa, da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na, wɛisīnni nanni saa maar nifanni-i, ŋga ŋ saaya ŋ waa nelienŋ nuɔni maŋ sa nienuŋ moloŋ bīŋkūŋgu. ⁷ Nj saa da, i juɔ miwaanŋo-na baa i nienŋa ndii, i ka bi bir baa i nienŋa ndii. ⁸ Kumaŋ gbāaŋ, diɛ tiɛ da i nuŋ-juuru-i baa kompammu-i i hī, nifanni ka saanu baa-ye.

⁹ Bamaŋ kuunŋ gbeinŋa huonŋ-nu, *Sitāni hi ba yaa-i u dii-ba u juɔŋo-na. U gbu-ba baa bafamba ferɛŋ yufienŋ-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yunŋu si dii-niɛ, ni kɔsuɔŋ-ba yonŋ. ¹⁰ Nj saa da, gbeinŋ da a ta a dɔlnu-niɛ a cor, ku yaa diyaaŋ-niŋ āmbabalma sīnni-na hiere. Gbeinŋ-maama taa yaanŋa banamba-na a ce ba nanna Diilonŋ-hūmelle-i, a ce dumaanŋo-na mulīema si dii bei dei.

¹¹ Nŋa nuɔ niŋ yɛŋ Diilonŋ-wuonŋ nuɔ, baa dii ŋ gboluonŋu maacembabalaŋ daama-na. Ta ŋ kuye viisīnniŋ-kūŋgu-i, baa nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na. Ta ŋ hīrā ŋ kūɔma-i aa ŋ ta ŋ ce nuɔmba-i

hīhīɛ. ¹² Vaa ŋ ferɛ Diilonŋ-hūmelle-na. Baa yaŋ Diilonŋ-nelle korra-niɛ. Diilonŋo juɔguonŋ-ni baa difande maama yaa-i ku'i ciɛ u bī-ni ce-ni u wuonŋ-nuɔ. Nj waanŋ difande maama yaa-i fafamma nuɔmba yufelle-na ku belle-na.

¹³ Fiefiɛ-i-na, mi ka piye baa-ni Diilonŋo maŋ hāaŋ nelbilibaamba-i baa bīmbaamba-i cicēlma-i u nu, aa Yesu-Kirsa maŋ waanŋ ninsoŋo-i baa *Pōse-Pilati-i u bi nu.

¹⁴ Niŋ nuɔ nelma maŋ, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa, baa yaŋ cālmuo da-niɛ, baa yaŋ ba da āntāalāmma haa-niɛ a ji hi Itienŋo-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuɔ ferɛ yaa diyaa yiinŋu faŋgu-i.

U yaa u diei Itienŋo-i;

ānfafamma-i hiere ma tienŋo-i.

U yaa jāmatigibaa-ba-i hiere ba Jāmatigi-i, aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntienŋo-i.

¹⁶ Fuɔ yaa sa kuunŋ u diei yonŋ.

Cecerma maŋ dii u terienŋu-na

molo siɛ gbāa piɛ ma caanŋ-nu.

Molo saa da u yufelle dede

aa molo siɛ bi gbāa da u yufelle.

Yuntesīnni-i baa fīŋgōtesīnni gbīɛ baa u yaa-i kudei.

Ma ciɛ.

Bīŋkūntaamba maama

¹⁷ Waŋ baa bamaŋ bīŋkūntaamba-i wuo ba yaŋ bombolma-i, aa ba baa haa ba nanŋa ba nagāŋ-niini-na; ni gbāa bīena aa yaŋ-ba. Ba yaŋ aa ba haa ba nanŋa-i Diilonŋo-na. Bīŋkūŋgu bīŋkūŋgu, u yaa firiiinu u huonŋa-i hā-ye baa-ku bāmbāale i tiɛ ce i bāanŋu-i. ¹⁸ Waŋ baa-ba wuo ba ta ba ce kuufafaanŋu. Ba yaŋ ba ānfafamma maara. Ba ta ba ce sāmama aa ba yaŋ ba nammu ta mu fara fiefiɛ. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ŋaa ba tiera munterfafamu-na ba jīna da ba gbāa ji da cicēlma maŋ sa tīɛŋ dede-i.

Āndaperienŋu

²⁰ Timote, Diilonŋ uŋ hāa-ni nelma maŋ, bel-ma nammu hāi. Āndasɔɔnni maŋ sa kāaŋ hūmeduoɔle baa miɛ Diilonŋ-hūmelle-i, hiel ŋ nanŋa niɛ. Bamaŋ karaanŋ coima-i wuo bafamba suɔ yiɛŋgu, baŋ fanunŋ ba-naa nelma maŋ nuɔ-i, baa dii ŋ nuŋgu-i mɛi. ²¹ Ba daa niɛ sī ba suɔ yiɛŋgu, a ce dumaanŋo-na, ba naana Diilonŋ-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nei.

Timote sebēhālīŋo

Nelmuoyamma

Pol waa kaso aa nyegēŋ sebē daayo-i a hā Timote-i. Huoŋgu fanŋu-na, u taa u mulīeŋ aa nuɔmba naa nannayuo. Uŋ juɔ suɔ wuo u yinni tīe tī, mamaŋ waa u huoŋga-na, wuo nyegēŋ-ma duɔ hā Timote-i baa-ma. Pol nyegāaŋ sebē daayo yaa perien Diilon-nelma-na.

U duɔŋ u sebē-i baa jaaluŋgu. U jaalaa Diilonŋo-i Timote maama-na aa suɔ gboya Timote-i wuo u tuɔ ce fuɔ temma; u vaa u fere baa Diilon-maacemma-i kere bamaŋ cieŋ-manŋ ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1–2).

Wuo nuɔmba bir baa ba huoŋgu aa ta ba waŋ Diilon-nelma-i baa coima, ŋga Timote u yaŋ aa u bel Diilon-maama-i nammu hāi, aa uŋ hāalāyā mamaŋ, u nyaar-mei fafamma (sap. 3).

Sebē periema-na, Pol kaalaa u sūlma-i, ŋga wuo yinduɔŋgu u saa ji hel Diilonŋo huon-nu dede. Diilonŋo uŋ kāyā-yuo dumaa, u nuŋgu bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaaluŋgu

1 Muɔ Pol, muɔmei nyegāaŋ sebē daayo-i. Yesu-Kirsa *ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ muɔ ŋaa Diilonŋo uŋ'a ma ce dumaa. Diilonŋo uŋ pāa nuŋgu-i wuo umaŋ duɔ suur Yesu-Kirsa horre-na uŋ ka da cicēlma maŋ, wuo mi wuɔra waŋ mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi bieŋ nuɔ, mi nyegēŋ sebē daayo-i da mi hā nuɔnei. I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre nie aa kāyā-nie aa fē ŋ huoŋga-i.

Pol dii sireiŋa Timote-i-na

³ Mi jaal Diilonŋo-i. Mi cāa u yaa-i baa huoŋga diei ŋaa mi bīncuɔmbaŋ siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cārā-yuo huoŋgu huoŋgu, ŋ maama sa karaanu-mie. ⁴ Niŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ †, ku maama saa karaanu-mie; a ce dumaŋo-na, ŋ kūɔma gbuu bel-mi. Mi taara mi da ŋ yufelle ku yaa mi huoŋga ka fē. ⁵ Niŋ hūyāa Yesu maama-i baa huoŋga diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-mie. Ku duɔŋ baa ŋ nyubīncuɔŋo-i Losi yaa igē-na, ŋ nyu-i Enisi sire bie-ku, mi suyaa mie nuɔ ŋ bi siire bie kuuduɔŋgu fanŋu yaa-i.

⁶ Terienŋu fanŋu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Miŋ haa mi nammu-i nie aa cārā Diilonŋo-i u hā-ni fīŋgūɔ maŋ, baa yaŋ u kusirre ŋ wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilonŋo uŋ hāa-ye u *Yalle maŋ, di sa ce-ye kortaaŋ mie, di dii holle yie aa ta di ce i tie dɔl i-naa aa tie suɔ i fereŋ belma.

⁸ Terienŋu fanŋu-na, baa ce senserre baa Itienŋo nelma wamma-i. Aa baŋ diyaa muɔŋo-i kaso-i-na fuɔ maama-na, baa bi ce senserre aa ŋ hel mi huon-nu. Diilonŋo uŋ hāa-ye fīŋgūɔ maŋ, yaŋ i ce u yaa gboruonŋu aa i

† Ku gbāa waa uŋ kaalaa kaaluŋgu maŋ Yesu ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ maacemma sebē-i-na 20.37.

hīrā mulīema-i *Neldɔɔɔɔɔɔɔɔɔ maama-na. ⁹ Diilonŋo yaa kuraa-ye aa ce-ye u baarŋ mie. U saa ne i fafaanŋu aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dei ku'i cie. Ma waa u huoŋga-na aa miwaanŋo suɔ duɔ jīna. ¹⁰ Fiefie yaa nuɔ-i i Konkortienŋo-i Yesu-Kirsa jomma cie i da cedeiŋ daayo-i. U yaa juɔ ji yiera kuliŋgu-i ku maacemma-na aa pigāaŋ wuo die hūu Neldɔɔɔɔɔɔɔɔɔ maama-i i ka da cicēlma maŋ sa tīeŋ dede-i.

¹¹ Diilonŋo cie-mi Yesu *ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ muɔ mi ta mi wuɔra mi waŋ Neldɔɔɔɔɔɔɔɔɔ daama yaa-i mi pigāaŋ nuɔmba-i baa-ma. ¹² Ku'i cie ŋ da mi ce sūlŋ daama temma-i. Ŋga senserre sa da-mi baa-ma. Mi suɔ miŋ haa mi nanŋa-i umaŋ nuɔ-i aa mi suyaa mie uŋ hāa-mi ma-manŋ, ku fīŋgūɔ dii-yuo u duɔ gbāa ce mi bella-mei ji hi gēŋgeryiŋgu-i.

¹³ Miŋ waanŋ ninsoŋ-nelma maŋ baa-ni, ta ŋ wuo ma hūmelle-i. Nelnyulmu maŋ dii-yie baa Diilonŋo-hūmelle huoŋga maŋ dii-yie Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diilonŋo-Yallenŋo yeaŋ ŋ huoŋga-na, bel nel daama-i fafamma.

¹⁵ Ŋ saa bi yaŋ-ma suɔma, Diilonŋo-dūŋ-baamba maŋ *Asi-i-na ba naana-mie hiere, halle baa Fisel baa Ermoseni-i hiere ba naana-mie. ¹⁶ Ŋga Diilo kāyā Onesifor dumellenŋo-baamba-i. Miŋ fie mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuɔmba-i; u juɔ u dii sireiŋa mie. ¹⁷ Uŋ diyaa u gboluonŋu-i *ɔɔɔɔɔɔɔɔɔɔ i-na, u taaraaya-mie fuɔ ji da-mi. ¹⁸ Gēŋgeryiŋgu-na, Itienŋo kāyā-yuo a ce Diilonŋo ce hujarre yuo. Uŋ cie kumaŋ hā-mi Efesi-i-na, naŋ fere-i ŋ suɔ-ku ŋ yaŋ nuɔmba-i hiere.

Ŋ saaya ŋ hīrā ŋ kūɔma-i Yesu-Kirsa maama-na

2 Mi bie, nuɔ fuɔ, Yesu-Kirsaŋ cie baa-ye cemma maŋ, yaŋ ku ta ku dii sireiŋa nie. ² Miŋ waanŋ nelma maŋ baa-ni nuɔmba bɔi yufelle-na, ne nuɔmba

namba ŋ dii-ma ba nammu-na. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbāa ta ba hāalā banamba baa-ma.

³ Ta ŋ hīrā ŋ kūoma-i ŋaa sorosiyieŋ nuɔ Yesu-Kirsa huonŋu-na. ⁴ Sorosiyieŋo maŋ duɔ tuɔ taara u ce u yuntieŋo huonŋa-i, u sa dii u naŋga-i weima namma-na, u tuɔ yii baa sorosisīnni yaa yonŋ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbaruŋ-nu aa naŋ sa gbar baŋ'a na gbar dumaa, naŋ ka ce nie gbāa yar? ⁶ Suontieŋ uŋ mulāaŋ baa u suonŋu-i, fuɔ yufelle yaa saaya di hel igēna u dīmmana. ⁷ Miŋ waŋ nelma maŋ baa-ni, ne-ma torro aa Itieŋo ka ce ŋ suɔ ma yaanŋa-i hiere.

⁸ Yaŋ Yesu-Kirsa maama ta ma tīenu-nie, *Davidi hāayēlŋo, u kuu aa sire ŋaa maŋ waanŋ dumaa *Neldɔɔɔlma-na. Mi wuɔra mi waŋ Neldɔɔɔlma famma yaa-i. ⁹ Mi mulīeŋ nelma famma maama yaa nuɔ-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ŋaa nelbalaŋ muɔ. Nga baŋ fie vaa-mi, ba saa gbāa vaa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁰ Ku'i cie ŋ da mi nie Diilonŋo yufelleŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i aa hīerā mulīeŋ daama-i hiere. Mi cie mafamma-i Yesu-Kirsa duɔ bi kor bafamba-i ba da suur Diilonŋ-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sī:

Da kuɔ i hūyāa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i,
i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa die hīrā mulīema-i fuɔ maama-na,
i ka ce i bāanŋu-i baa-yo.

Die cīina-yuɔ,
fuɔ ka bi cīina-yie.

¹³ Da kuɔ huhurmantaanŋ mie,
fuɔ-i huhurmantieŋo sī;

u sie gbāa yagar fuɔ fereŋ nuŋ-āndaanŋu-i.

Timotenŋ saaya u bel u fere dumaa

¹⁴ Diilonŋo yufelle-na, ta ŋ waŋ nel daama ta ma tīenu nuɔmba-i, wuɔ ba baa gāŋ baa moloŋo nelmaŋ-yuŋ-nu. Ijieni fanni sa fa weima. Umanŋ duɔ waa nu-ni, ku bīena u Diilonŋ-hūmelleŋ-kūŋgu-i. ¹⁵ Gbāŋ waa nelfefieŋ nuɔ Diilonŋo yufelle-na. Ŋ maacemma saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Waŋ Diilonŋ-nelma-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. ¹⁶ Hiel ŋ naŋga āndasɔɔnni-na baa āndenni maŋ sa kāaŋ hūmeduɔle baa mie Diilonŋ-hūmelle-i. Bamaŋ waanŋ nifanni temma-i, ba maa Diilonŋo-na ba kā. ¹⁷ Ba nelma dii ŋaa pāɔɔɔ ta ma guɔla nuɔmba yunni-i ma kā. Unanŋo yaa Imene-i aa unanŋo yaa Fileti-i. ¹⁸ Ba yaanŋ ninsoŋo-i aa ta ba pira nuɔmba-i Diilonŋ-hūmelle-na wuɔ kuomba siire cor tī. ¹⁹ Nga Diilonŋ uŋ jīena dūntuole maŋ, dii dii di temma-i. Ma nyegāaŋ dūntuole fande-na wuɔ: «Itieŋo suɔ u baamba-i.» Aa tiraa nyegēŋ wuɔ: «Umanŋ duɔ cira fuɔ dii baa Itieŋo-i, kutieŋo saaya u hiel u naŋga kuubabalaanŋu-na.»

²⁰ Da ŋ suur weinŋ dūŋgu-na, ma sī ŋ da jukalni-i ni sīnni-na hiere ke? Da ku waa yibuɔ, u hiel sukpekpelluŋ-niini yaa-i, aa da ku waa yigbāŋgbālāanŋu-i u hiel sudɔɔɔlluŋ-niini. ²¹ Kuu bi dii dumei baa mieŋo-i. Miŋ tagaaya āmbabalma sīnni maŋ pigāaŋ-ni daani-i, umanŋ duɔ bel u fere nie, kutieŋo ka waa ŋaa jukalni maŋ baŋ tieraa-ya-nie jīna ta ba hiel-ni yibōmbōmbaa-

ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tieŋo maama-i u tuɔ bie-ni u ce maacenfafamma-i ma sīnni-na hiere.

²² Timote, naaciemaŋ kuyeŋ niibabalanni maŋ, ne-ni aa ŋ yaŋ-ni. Ta ŋ kuye viisīnni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa bamaŋ cāaraŋ Itieŋo-i baa huonŋa diei. ²³ Baa dii ŋ nuŋgu-i miminsīnniŋ-āndenni-na baa nelsɔɔɔmma-na, ni jo baa berru. ²⁴ A ne da Itieŋo cāaraŋo saa saaya u ce berru. U saaya u fa baa nuɔmba-i hiere aa tuɔ suɔ ba hāalāmma baa Diilonŋ-nelma-i, aa waa hōhīnantieŋo. ²⁵ U saaya u tuɔ tagaaya Diilonŋ-nelma-i da yambaa u pigāaŋ ānya-garmantaamba-i, ku nie sī Diilonŋo ka kāyā-bei ba nana ba cilɔɔbalaŋo-i aa sie ninsōŋo-i. ²⁶ *Sitāni bilaa-ba ce-ba u kɔraamba; mafaŋ da ma ce, ku yaa ba ka gbāa hūu ba fere u kɔrsīnni-na aa waa ba fereŋ nuɔ.

Balaanŋu maŋ ka waa miwaanŋo tīmna-na

3 Ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ miwaanŋo tīmna-na yinni nanni ka huol. ² Nuɔmba ka ta ba ce nahuonŋa, gbeinŋ maama ka ta yaanŋa bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fere. Ba ka ta ba tuora Diilonŋo-i. Ba sie ji ta ba nu ba bīncuamba nunni-i. Ba sie ji ta ba suɔ ānfafamma-i. Ba sie ji ta ba kāŋ Diilonŋ-bīŋkūŋgu. ³ Ba ka waa hɔduraamba, yebīenataamba, kakarkuontaamba, bublaamba, ba sie ji ta ba suɔ baŋ bīŋ kumaŋ ānfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa hōhuoltaamba. Bombolma ka cɔɔɔnu-bei. Ba yufieŋmaama ka ta yaanŋa bei a yaŋ Diilonŋ-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuɔmba yammu-i wuɔ ba wuɔ Diilonŋ-hūmelle, a ne da ba hōmmu-na ba cīinaana u fīŋgūɔ-i. Baa ta ŋ pie kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba hōlma-na, banamba wuɔra dumieŋa-na ba tāal cakarkuontaamba-i ba dii-ba ba kuɔɔɔŋgu-na. Caamba famba saa naŋ kaasīnni Diilonŋ-hūmelle-na, ba yufieŋmaama taa yaanŋa bei. ⁷ Bāanŋu-i baa isuonŋu-i ba taara ba suɔ yieŋgu, ŋga ninsoŋo yaraa-ba suɔma. ⁸ Sanesi-i baa Sāmbiresi-i † baŋ cīinaana *Moisi-i dumaa, daaba bi cīinaana ninsoŋo-i dumei. Baŋ jɔguɔŋ mamaŋ ma saa fa. Ba Diilonŋ-kūŋgu saa jāal kaanŋu. ⁹ Nga ku sie vaaya nuɔmba ka suɔ wuɔ daaba sa waŋ ninsoŋo ŋaa baŋ suyaa baa Sanesibaa-ba-i †† dumaa.

¹⁰ Nuɔ fuɔ, ŋ daa miŋ hāalāyā nuɔmba-i kumaŋ. Ŋ daa mi ciluɔ-i. Ŋ suɔ miŋ donyaŋ kumaŋ. Ŋ suɔ mi Diilonŋ-hūmelleŋ-kūŋgu-i. Ŋ daa miŋ kor mi huonŋa-i dumaa. Ŋ suɔ mi nelnyulmuŋ-kūŋgu-i aa ŋ suɔ miŋ nyaarāa Diilonŋ-maama-na dumaa. ¹¹ Kumaŋ haa-mie Āntiyosi-i-na, baa Ikoniyoŋmu-i-na, a naara Lisire-i-na, ŋ suɔ-ku. Miŋ cie sūlma maŋ, ŋ suɔ-ma. Mulīeŋ hama-i mi saa ce-ma? Nga Itieŋo hielaa mi yunŋu-i mei hiere. ¹² Ku yaanŋa yaa dumaanŋo-na; bamaŋ da ba ta ba taara ba wuɔ Diilonŋ-hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulīeŋ. ¹³ Nga nelbalaamba-i baa huhurmantaamba ka cor baa ba balaanŋu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fere.

† SANESI-I BAA SĀMBIRESI-I: *Yuifu ba bīncuamba taa ba bī Esipitaanŋ hiriema-i dumei. Nieŋ ba maacemma-i Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 7.11-12. †† SANESIBAA: Ku birii a saanu baa cerma Girekimmana ma nyegāaŋ wuɔ «Sanesi baa Sāmbiresi». Nieŋ 3.8.

¹⁴ Nuo fuo, niŋ hāalāayā kumaŋ aa siε-ku wuo ninsoŋo, bel-ku nammu hāi. Nj suyaa niŋ hāalāayā-kuo umaŋ wulaa-i. ¹⁵ Nj suyaa Diilonŋ-nelma-i dii ŋ bisānsīn-niŋ. Da ŋ haa ŋ naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbāa ce-ni nelnurāŋ nuo ŋ kor. ¹⁶ Mamaŋ nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na hiere, ma hilaa Diilonŋ nuŋ-nu. Ma kāyā nelie suo ninsoŋo-i, ma hiel coima moloŋ nuŋ-nu, ma dii nelieŋo hūmefafalleŋ aa ce-ni nelviinŋ nuo. ¹⁷ Diilonŋ-nelma tigiinŋ Diilonŋ-nolŋo-i fafamma u hi u fuoŋgu-i tuo gbā u ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere.

Waŋ Diilonŋ-nelma-i

4 Yesu-Kirsa jomma maama-na duo ji ger cicēlman-taamba-i baa bikuomba-i, baa u *nellentesīnni bi maama-na, mi ka waŋ nel daama-i kuola-mei baa-ni Diilonŋo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuo fεε bi yufelle-na: ² Ta ŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i baa nuoomba-i. Ku balaŋ o, ku faa o, ta ŋ waŋ-ma. Dii nuoomba-i hūmefafalle-na. Umaŋ duo cāl, waŋ-ma baa-yo wuo u cālāa, aa ŋ ta ŋ bi dii sirieŋa bei. Mafamma-i daama-i hiere, ta ŋ ce-ma baa hōhīnaŋga. ³ Nj saa da, yiinŋgu dii baa yiinŋgu, nuoomba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufieŋ-maama. Ba ka hiel ba yufelleŋ-nuoomba da bāmbāale ba ta ba piye kumaŋ suuriinuŋ-bei. ⁴ Ba ka cīna ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsowamma. ⁵ Nga nuoŋo-i, ta ŋ suo ŋ fεreŋ belma weima-na hiere, ta ŋ hīrā ŋ kūoma-i, ta ŋ kuye *Neldowolma wamma-i. Diilonŋ uŋ hāa-ni mamaŋ hiere, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

Pol yinni tīε tī

⁶ Muo fuo, mi yinni tīε tī. Mi ka ce ŋaa tāmmaŋ-kūŋgu hā Diilonŋo-i. ⁷ Mi kūo ciefafaŋgu. Miŋ taa mi donya kumaŋ mi hii-ku. Mi saa nanna Diilonŋ-hūmelle-i. ⁸ Fiεfiε-i-na, mi viisīnniŋ-nyantuoluo dii tuo cie-mi. Itieŋ uŋ suo u ger, u ka hā-mi baa-yo gēŋgeryiŋgu-na. Aa muo sī mi diei yoŋ, u jommaŋ ka dōlno bamaŋ hiere, bamaŋ

niyaŋ u jomma-i, u ka hā kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹ Gbāŋ ŋ jo donduo mi wulaa. ¹⁰ Demasi nanna-mie aa tuo yii baa miwaanŋ daayo huoya-niini. Dumande-i-na, u taa kā Tesalonike. Kiresā fuo kā Galasi aa Tite kā Dalmasi. ¹¹ Like yaa tīyāa baa-mi u diei yoŋ. Ta ŋ jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa bōi. ¹² Mi puoŋraa Tisike-i Efesi. ¹³ Da ŋ ta ŋ jo, ŋ bie mi waŋ-jongoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na ŋ ji hā-mi, baa sebebbaa-i. Cāaniŋ-sebebbaa-ba † kūŋgu yaa dii kpelle yaŋ.

¹⁴ Alesāndire maŋ fānaŋo-i, u cie karaaŋgu baa-mi cor, Itieŋo ka pā-yo ku sołaaŋgu. ¹⁵ Inŋ waŋ Diilonŋ-nelma maŋ, u cīnaana-mei hiere, a ce dumaŋo-na bel ŋ fεre yuo.

¹⁶ Baŋ'a ba ce mi āndaŋgu-i yidīelāŋgu-na, molo saa cu mi huonŋ-nu, ba naana-mie hiere. Diilo baa yuu-ba ku cēmelle. ¹⁷ Baŋ fie nanna mie, Itieŋo saa nanna-mie; u hāa-mi holle mi waŋ u maama-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. *Nieraamba-i nileiŋa-na hiere ba nuo-ma ka saa. Aa u tiraa hūu-mi kuliŋgu nammu-na ††. ¹⁸ Itieŋo ka cor tuo hiel mi yuŋgu-i weima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Bōwōima gbīε baa u yaa-i hōn-ni maŋ joŋ. Ma cie.

Jaaluperiŋgu

¹⁹ Jaal Pirsika-i ‡ baa Akilasi-i a naara Onesifōr dumelleŋ-baamba-i ŋ hā-mi. ²⁰ Erati tīyāa dii Korēnti. Turofimu saa da hīnni mi yaŋ-yo dii Mileti. ²¹ Gbāŋ ŋ jo aa waŋgu suo da ku tā.

Ebulusi pāa ŋ jaaluŋgu, baa Pudēnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diilonŋ-dūŋ-baamba namba-i hiere.

²² Itieŋo tīε baa-ni. U kāyā-nei hiere.

† CĀANIŊ-SEBEBAA-BA: Bafamba taa ba ce cāani yaa ŋaa sebebbaa ba nyegēŋ. †† KULIŊGU NAMMU-NA: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāaŋ girekimma-na wuo: Aa tiraa hūu-mi jara nuŋgu-na. ‡ Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Nieŋ Pōpuo. 18.2.

Tite sebɛ

Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratienjo nanjo. Nga u saa waa *Yuifuyienjo; u waa *nieryienjo aa hũu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U kãayã Pol bɔi u maacemma-na. Polŋ nyegãan sebɛ daayo-i hã-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa Kireti. Pol naa ce u t̄fena terienjo-na duɔ kãyã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilonɔ-dũŋgu-na.

Pol piye Diilonɔ-dũŋ-baamba yaataambaŋ gb̄ɛ ba waa dumaa, aa cira bamaŋ mielãan Diilonɔ-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigãan Tite-i uŋ saaya u waŋ mamaŋ baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i: Bĩncuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciamba-i baa kɔraamba-i, nelienjo nelienjo baa u nelma (sap. 2). Ku huɔŋgu-na, u dii u nuŋgu-i Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ saaya ba ta ba wuɔ gboluɔŋgu maŋ, aa da na ta na nunu na-naa t̄fenna-na kuŋ faa dumaa (sap. 3).

Jaaluŋgu

1 Muɔ Pol, muɔmei nyegãan sebɛ daayo-i. Mi cãa Diilonɔ aa tiraa waa Yesu-Kirsa *ɔɔpuɔrbilonɔ muɔ. Diilonɔ yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi kãyã-bei ba hũu u maama-i aa pigãan-ba ninsoŋo-i ba da ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ² Mafamma da ma ce, Diilonɔ-i Ninsontien uŋ pãa cic̄ɛlma maŋ nuŋgu-i aa suɔ duɔ j̄ina miwaaŋo-i, ba ka ta ba hiŋ ma taalunɔ. ³ Diilonɔ-i i koŋkortien uŋ ŋa naa dii huɔŋgu maŋ duɔ kor nelbiliamba-i, kuŋ juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi waŋ-ma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyeḡɛŋ sebɛ daayo-i da mi hã nuɔnei baa-yo. Mei fereŋ bieŋo'i nuɔŋo-i i Diilonɔ-hũmelle-na. I To-i Diilonɔ-i baa i koŋkortienjo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nie aa f̄ɛ ŋ huɔŋga-i.

Diilonɔ-dũŋ-baamba yaatienjo s̄inni-i

⁵ Tite, mi yaan-ni Kireti-i-na ŋ da ŋ perien maacemma maŋ t̄fyaã cemma terienjo-na aa ŋ da ŋ wuɔra fiel yaataamba hã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i nileiŋa-na hiere ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. ⁶ Da ŋ'a ŋ fiel umaŋ, cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa cienjo diei tienjo. U bisãlmba saaya ba hũu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bĩncuɔmba nunni-i. ⁷ Diilonɔ-dũŋ-baamba yaatienjo ce Diilonɔ-maacemma, a ce dumaanjo-na cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantienjo, u huɔŋga saa saaya ka maar-o, u saa saaya u tuɔ ce koŋhiliŋgu, u saa saaya u waa berkartienjo, u saa bi saaya u tuɔ wuo huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ãnfafammanceronjo. Ku saaya u waa nelnurãŋo, aa waa nelviinjo, aa tiraa waa Diilonɔ-nolŋo. Ku saaya u tuɔ suɔ u fereŋ belma. ⁹ Kutienjo saaya u nyaar Diilonɔ-

nelma-na a wuɔ ma hũmelle-i ŋaa uŋ hãlãayã-mei dumaa, ku yaa u ka gbãa waŋ-ma fafamma a dii sireiŋa nuɔmba-na aa da nuŋgu nuharuntaamba-na.

Bel ŋ fere coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbãrãamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa dɔl. *Yuifubaa-ba maŋ suurii Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba piye ba tãal banamba-i.

¹¹ Mamaŋ saa saaya wamma, ba waŋ ma yaa-i da ba da nallã ba nienja-i. Baa waŋ ba cor baa-ku, ba guɔla dumienja bɔi dumaanjo-na. ¹² Ba nellen-tobiŋo nanjo waa tuɔ suɔ yienjo, u saa fuo-ma, u waan-ma wuɔ: «Kiretitaamba sa waŋ ninsoŋo gbula. Ba balaan ŋaa k̄ɛlãamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kus̄unni yon.» ¹³ Uŋ waan mamaŋ, u saa kar coima. Terienjo fanjo-na, fulnu-bei ŋ waŋ ninsoŋo-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilonɔ-hũmelle-na. ¹⁴ Waŋ baa-ba wuɔ ba baa fer Yuifu ba yiinat̄mma-i, ninsoŋo s̄i; aa nuɔmba maŋ c̄inaana ninsoŋo-i, ba baa cu ba nelma huɔŋnu. ¹⁵ Nelienjo nuɔ ŋ huɔŋ da ka waa welewele, ŋ weima-i hiere ma bi waa welewele dumei. Nga bamaŋ guɔlaaya ba fere aa c̄ina Diilonɔ-i, fafaanjo diei kuu si dii-bei. Ba balaan baa ba hɔmmu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piye wuɔ bafamba suɔ Diilonɔ-i, a ne da ban ceŋ kumaŋ ku pigãan wuɔ ba sa suɔ-yo. Ba balaan cor, ba sa nu nelienjo ãndaanjo, ãnfafamma yaraa-ba cemma ma kũŋgu-na hiere.

Babĩncuɔmbaŋ saaya ba waa dumaa

2 Tite, Diilonɔ-hũmellen taaran kumaŋ, nuɔ ta ŋ hãlã nuɔmba-i ku yaa-i. ² Waŋ baa babĩncuɔmba-i wuɔ ba ta ba suɔ ba fereŋ belma, ba waa bĩncɔfafaamba, ba waa nelnurãamba aa ba nyaar Diilonɔ-maama-na, ba waŋ nelnyulmu waa-bei, aa ba waa hɔh̄inan-taamba.

³ Aa η bi waŋ baa cicɔraamba-i wuɔ ba ta ba ce Di-ilon-ɔ-bisālŋ temma. Ba waŋ sikuɔŋa-i, ba baa bi waŋ kolma ta yaaŋga bei. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba tūnni-na. ⁴ Ku yaa cabisālm̄ba ka ta ba suɔ ba dɔl ba bɔlbaa-ba-i baa ba bisālm̄ba-i. ⁵ Ba ka ce nelnurāamba, baa cafafaamba. Ba ka yiera terduɔŋ-nu aa vii aa ta ba siɛ ba bɔlbaa-ba wulaa. Mafaŋ da ma ce, molo siɛ da bīɛna Diilon-ɔ-hūmelle yerre-i.

Titenj saaya u ce kumaŋ hã naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba tūnni-na wuɔ ba waŋ bisānsīni-i. ⁷ Naŋ fɛɛ-i, η saaya η waŋ η ciluɔ fa weima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta η waŋ Diilon-nelma-i baa-ba maŋ yeŋ dumaa; baa ta η puona baa-ma. ⁸ Nj nelma saaya ma koŋ, huhurma saa saaya ma waa-mei, ku yaa η bigāarāamba siɛ da cāl-e. Mafaŋ da ma ce, ba yammu ka ture.

Kɔraambaŋ saaya ba waa dumaa

⁹ Kɔraamba saaya ba ta ba siɛ weima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba hɔmmu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba nagāŋ-niini-i. Ba waŋ aa ba firnu ba hɔmmu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siɛ Diilon-nelma-i, u yaa i koŋkortieno-i.

Diilonɔ hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diilonɔ pigāŋ-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gbāa kor. ¹² Diilon uŋ cie hujarre-i ye, ku cie i hiel i naŋga kuubabalaanɔ cemma-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufien-niini-i banamba temma-i. U cie kufanɔ-i i die gbāa bel i fɛɛ fafamma nyunɔ ku bāŋ daaku-na, aa vii aa tie ce Diilonɔ huɔŋga-i ¹³ i cie yibuɔ maŋ in hīŋ u taalunɔ-i. Yīnɔ faŋgu-na, i ka da Dombuɔ bɔbɔima-i, i ka da i koŋkortieno-i Yesu-Kirsa bɔbɔima-i. ¹⁴ U yaa hāa-ba u fɛɛ ba ko-yo i sɔlaanɔ-i duɔ hiel i yunni-i āmbabalma-na aa migāŋ i hɔmmu-i da welewele ce-ye fuɔ baan miɛ i die gbāa tie kuye ānfafamma cemma-i.

¹⁵ Niŋ saaya η ta η waŋ mamaŋ ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatien nuɔŋo-i, ta η dii sireiŋa bei aa η bi ta η nuola-bei. Baa waŋ molo ce yaadolle baa-ni.

Diilon uŋ taaran wuɔsaanɔ maŋ

3 Ta η titirre-mei baa Diilon-dūŋ-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siɛ fāamaambaa-ba wulaa baa yun-taamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye

kuufafaanɔ cemma-i. ² Ba baa waŋ āndaparaanɔ a hã moloŋo, ba baa ce berru baa moloŋo. Ba suɔ ba fɛɛŋ belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da hīɛhīɛ. ³ Na saa da, miɛ fɛɛ-i i waa dumei, i saa tie suɔ kuyunɔ. I saa tie hūu āŋhūuma. Ii naa pira, i taa i ce kumaŋ dɔlaanun-yiɛ yon, aa i yufien-maama naa ta yaanɔ ye. I maacemma saa naa fa, nenemunɔ waa-yiɛ. I waa pɔpɔraan miɛ aa i taa i bigāŋ i-naa. ⁴ Nɔga Diilonɔ-i i koŋkortien uŋ juɔ'a u ka pigāŋ nuɔmba-i u fafaanɔ-i baa u nelnyulmu-i yīnɔ maŋ nuɔ-i kuŋ juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. In hii ce ānfafamma maŋ, u saa ne mafamma aa kor-e de! Nɔga i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U hāa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yiɛ hūmmaŋ temma a hur i āmbabalma-i a ce-ye nelfelaan miɛ i don tie ce ānfɛleŋo. ⁶ U puɔraa i koŋkortieno-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de sām̄baga yufelle ji hā-ye. ⁷ U cie mafamma-i wuɔ uŋ dɔlaa-ye aa ce-ye nelviin miɛ, in hīŋ ciɛlma maŋ taalunɔ-i, i ce ma taan miɛ.

Bel η fɛɛ terbīɛnataamba-na

⁸ Nel daama-i nuharunɔ si dii-mei, mi taara η waŋma kuola-mei, ku yaa bamaŋ haa ba naŋga Diilonɔ-na ba ka ta ba kuye ānfafamma cemma-i. Ku faa aa ku kāyā nuɔmba-i hiere. ⁹ Baa nyiesīŋ nelma maŋ yunɔ si dii-mei, bīncuɔŋ-yireiŋa-i, cɔcɔɔluɔ-i, āndapirre-i *ānjī-namma-na, hiel η naŋga niɛ. Mamaŋ mafamma-i daama-i hiere yunɔ si dii ma diei nuɔ, ma sa kāyā nelieno. ¹⁰ Da kuɔ nelgboroŋo dii na hɔlma-na, da η gboya-yuɔ ku yu i hāi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na. ¹¹ Nj suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diilon-hūmelle-i. Aa uŋ yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaanɔ-i, u kɔsuɔŋ u fɛɛ'i dumaanɔ-na.

Āndaperienɔ

¹² Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saan unaa kā na wulaa. Duɔ kā, η gbāŋ η jā-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waan-huɔŋgu-i kusuɔŋ-nu'i. ¹³ Senasi maŋ piiyen u kāyā nuɔmba-i gēŋgerbaa-ba-na, gbāŋ η kāyā-yuɔ baa Apolosi-i, da ba biɛ hūmelle-i bīŋkūŋgu baa naa ba wulaa. ¹⁴ I natobimba saa saaya ba waa yon nelbiliemba; ba saaya ba hāalā ānfafamma cemma-i ta ba gbā ba kāyā sūntaamba-i.

¹⁵ Bamaŋ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pāa η jaalunɔ. In daa jēnaamba maŋ Yesu horre-na, jaal-ba η hā-ye.

Diilo kāyā-nei hiere.

Filemɔ sɛbɛ

Nelmuoyamma

Filemɔ waa nelbuɔ. U nuɔ Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hũu-ma. U waa tĩena Kolɔsi. Kɔraamba waa baa-yo. U kɔriɛŋo naŋo-i ba taa ba bĩ-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yaŋ-yo. Uŋ gbaraa dumaanjo-na, yiinggu naŋgu-na u kã ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuɔ piiye Yesu maama-i baa-yo fuɔ wuɔ bi hũu-ma. Huɔŋgu naŋgu juɔ hi, Pol wuɔ saanjo-yo hã u yuntienjo-i baa-yo. Ku waa kɔriɛŋo maŋ duɔ gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kũma huolma-i. Sɛbɛ daayo nyegãmaŋ-yuŋgu yaa kufanɔgu-i duɔ cãrã Filemɔ-i wuɔ u ce jande aa u yaŋ Onesimu bir suur u dumelle-na, u baa gãŋ baa-yo, u yaŋ aa u bel-o fafamma kɛrɛ ba ciɛ baaduɔmba *Kirsa horre-na. Pol hiiriye u yalle-i baa u jĩɛŋo-i u sɛbɛ-i-na. U sa guor-o, u sa kpakpaa-yo, u saa bi cie-yo wuɔ u baa ce kumaŋ saaya cemma Onesimu-i-na. Nga Kirsa nelnyulmuŋ migãŋ tĩenamɔ-i dumaa, u piiye ma yaa da ma tĩenu u jĩɛŋo-i baa bamaŋ ka kalaŋ sɛbɛ daayo-i hiere.

Jaaluŋgu

1 Muɔ Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama-na. Muɔ baa mi natobinjo-i Timote-i, miɛmei nyegãŋ sɛbɛ daayo-i die hã-ni Filemɔ. Nuɔnei i jĩɛŋ nuɔ, nuɔnei i nabentienjo nuɔ maacemmaŋ-hũmelle-na. ² I bi nyegãŋ-yo die hã Diilonjo-dũŋ-baamba maŋ tigiinjo ŋ dumelle-na baa i tũ-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuɔ maŋ vaa u fɛrɛ tuɔ ce Diilonjo-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba kãŋã-nei aa fĩ na hoɔmmu-i.

Pol nuɔ Filemɔ maama-i

⁴ Filemɔ, niŋ dɔl Diilonjo-dũŋ-baamba-i dumaa, baa niŋ haa ŋ naŋga-i Itienjo-i Yesu-i-na dumaa, mi nuɔ-ma hiere. A ce dumaanjo-na, da mi ta mi cãrã Diilonjo-i huɔŋgu huɔŋgu, mi ta mi jaal-o ŋ maama-na. ⁶ Mi cãrã Diilonjo-i wuɔ niŋ hũyãa u maama-i i waa horre maŋ nuɔ-i daade-i, u yaŋ di ta di kã baa di yaanjo, ku yaa *Kirsanjo ciɛ ãnfafamma maŋ yiɛ, nuɔmba ka suɔ-ma. ⁷ Kpɔr, niŋ dɔl Diilonjo-dũŋ-baamba-i dumaa, ku fĩɛ ba hoɔmmu-i, a ce dumaanjo-na ku dɔlaanu-miɛ cor aa tiraa dii sireinjo miɛ.

Pol cãrã Filemɔ-i a hã Onesimu

⁸ Filemɔ, *Kirsa yerre-na mi gbãa guor-ni ŋ ce kumaŋ saaya cemma. ⁹ Nga mi niɛ da ku bɔyaa mi ne niŋ dɔl nuɔmba-i dumaa, aa cãrã-niɛ ku yaa faa. Muɔ Pol, mi yaanjo cãa, a naara kufanɔgu-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirsa maama-na. ¹⁰ Mi cãrã-niɛ da mi hã Onesimu [†] yaa-i. U nuɔ Kirsa maama-i mi nuŋgu-na kaso-i-na

[†] Onesimu yuŋgu yaa wuɔ «fa weima».

bande-i-na aa hũu-ma, a ce dumaanjo-na u ciɛ mi bierjo. ¹¹ Dĩelũɔ-i-na, u saa tuɔ fa weima u hã-ni, nga fie-fie-i-na, u ka fa a hã nuɔŋo-i aa bi fa hã nuɔŋo-i.

¹² Mi saanjo-yo da mi hã-ni, uu dii ŋaa meɪ ferɛŋ tãmaŋ-wuonjo ¹³ Miŋ yɛŋ kaso-i-na bande-i-na *Neldɔdɔl-ma maama-na, mi taa mi taara mi jĩna-yuɔ mi caanjo-nu u tuɔ ce mi maacemma-i naŋ fuonjo-na. ¹⁴ Nga mi sa taara mi ce kumaŋ sa dɔlaanjo-niɛ. Mi sa taara mi guor-ni ŋ ce ãnfafamma hã-mi. Mi taara da ŋ'a ŋ ce kumaŋ hã-mi ku hel naŋ ferɛŋ huɔŋ-na.

¹⁵ Ku gbãa ce Onesimu furaaya ŋ caanjo-na da huɔŋgu celle aa duɔ bir kã ka waa baa-ni gbula hai gbãa suɔ? ¹⁶ Gboluonjo daaku-na, baa bel-o ŋaa kɔriɛg-bãŋgbãlãŋjo, bel-o ŋaa ŋ nelkpekpeljo. U maama dii kpelle mi huɔŋga-na; ŋga uŋ kãŋ na da na ka tĩena baa na-naa, a naara naŋ tiraa na ye Itienjo baanjo namaa na hã-i-na, u maama saaya ma waa kpelle naŋ huɔŋga-na a yaŋ nuɔŋo-i. ¹⁷ Da ŋ ta ŋ kãŋ-mi ŋ jĩɛŋ muɔ, bel-o ŋaa niŋ bilaa nuɔŋo-i dumaa. ¹⁸ Da kuɔ u cãlãa-ni baa weima, sisɔ ŋ cẽmelle dii-yuɔ, muɔmei ka pã-de hã-ni. ¹⁹ Muɔ Pol, muɔmei nyegãŋ nel daama-i baa mi ferɛŋ naŋga wuɔ mi ka suu u cẽmelle-i. Nga ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ meɪ bi cẽmelle dii nuɔŋo-na: Nj saaya ŋ pã ŋ ferɛ a hã-mi. ^{††20} Mi natobinjo nuɔ, jande, ne Itienjo-i aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waanjo-ma dumaa; ne Kirsa-i aa ŋ fĩ mi huɔŋga-i.

²¹ Miŋ yɛŋ terienjo maŋ nuɔ-i, mi suyaa wuɔ miŋ waanjo mamaŋ baa-ni daama-i ŋ ka ce-ma, aa tiraa suɔ wuɔ ŋ ka ce cor kufanjo-i.

²² Naŋ cãrãŋ Diilonjo-i, mi suyaa miɛ mi ka da hũmelle-i kã na wulaa, terienjo fãŋgu-na, ta ŋ tigiinjo mi muncɔmmu-i ŋ cie-mi.

^{††} Filemɔ hũyãa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i cie Pol wuɔ u cẽmelle dii-yuɔ.

Jaaluperiengu

²³ Epafirasi pãa ŋ jaaluŋgu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuɔ-i. ²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa

Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tie ce Di-iloŋ-maacemma-i, ba bi pãa ŋ jaaluŋgu. ²⁵ Itieŋo-i Yesu-Kirsa kãyã-nei.

Ebire ba sebɛ

Nelmuoyamma

Umaŋ nyegãaŋ Ebire ba sebɛ-i, kutienjo nyegãaŋ-yo a vii *Yuifubaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i aa ba ta ba mulɛŋ-ba ma maama-na. U diyaa sirɛiŋa bei Yesu hũmelle wuɔsaŋgu-na; wuɔ da ba fie ta ba mulɛŋ-ba di maama-na, ba baa yaŋ ba kũɔma seŋ.

U tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ Yesu-i ponsaaŋ-wuonjo sɪ: U yaa Diilonjo-Bienjo-i. Diilonjo cie u yaa-i *jigãntaamba yuntienjo-i. Yesu jigãntesɪnni deŋ baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diilonjo-i baa tãmmaŋ-niini, ŋga ba niikon-ni saa ta ni gbã ni pir nelienjo ãmbabalma. A ne da Yesu yaa cie u fere tãmmaŋ-kũŋgu a pã u fere hã Diilonjo-i. U cie ku yaa-i a pir i ãmbabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diilonjo-i. Dumandɛ-i-na, u taa yaŋga yie ka tɛna Diilonjo caaŋ-nu tuɔ cãrã-yuɔ u hã-ye (sap. 1–9).

Sebetienjo diyaa sirɛiŋa bɔi Diilonjo-dũŋ-baamba-na. Sebɛ periema-na, u tiraa dii sirɛiŋa bei wuɔ ba baa bir baa ba huonjo Diilonjo-hũmelle-na. Ba ne yiinataambaŋ wuɔyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yonj. Ba hĩrã mulɛma-i aa ba sieya ba kũɔma-i fuɔ ku bãlma (sap. 10–13).

Diilonjo puɔraa u Bienjo-i baa u nuŋ-ãndaŋgu-i

1 Yiinaa-i-na, Diilonjo taa u ce u *pɔpɔɔrbiemba yaa ta ba piiye baa i bĩncuɔmba-i. Baŋ piiye baa-ba ku yuu niele, aa ba piiye baa-ba sɪnni bɔi-na. ² Ŋga fiefie-i-na, yiperienjo daani-na, u cie u Bienjo yaa piiye baa-ye. Diilonjo curaa baa u yaa-i a hiel miwaanjo-i, aa bir bĩmbĩnni-i hiere dii u naŋ-na. ³ Diilonjo bɔɔɔima da u yaa nuɔ-i, u fũnuŋ ko Tuonjo-i. U nuŋ-ãndaŋgu dii baa fũŋgũ. U bilaaya bĩmbĩnni-i hiere baa ku yaa-i. U pirii nelbiliemba ãmbabalma-i aa nyugũŋ ka tɛna Diilonjo-i Weimantienjo caaŋ-nu dii dɔɔ-i-na. ⁴ Diilonjo-Bienjoŋ maaraa *dɔɔpɔpɔɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yirɛiŋa-i dumei.

Diilonjo-Bienjo maaraa dɔɔpɔpɔɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diilonjo gbɛ *dɔɔpɔpɔɔrbilonj hayo-i dede wuɔ:

«Mi Bienjo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmei huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.»[†]

Sisɔ u piiye dɔɔpɔpɔɔrbilonj hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi bienjo.»^{††}

Na nuɔ-ma dede wei? ⁶ Ŋga uŋ'a u saanjo u Bepoldielãŋo-i hĩema-na, u ciera wuɔ:

«Dɔɔpɔpɔɔrbiemba-i hiere ba ta ba dũuna ba jaal-o.»[‡]

⁷ Uŋ waanjo mamaŋ dɔɔpɔpɔɔrbiemba kũŋgu-na, u ciera wuɔ:

«Mi gbãa ce mi dɔɔpɔpɔɔrbiemba bir fafalmu, mi gbãa ce mi maacembiemba bir dãamu.»^{††}

⁸ Ŋga u Bienjo kũŋgu-na, u ciera:

«Nuɔŋo-i Diilonj nuɔ, ŋ yuntɛsɪnni dii gbula.

Ŋ sa ce ŋ fãamaansɪnni-i baa huhurma.

⁹ Kumaŋ vii, ku yaa dɔlaanuŋ-nie, ŋ bigãaŋ ãmbabalma fuɔ.

Diilo, ku'i cie ŋ Diilonjo hiel nuɔnei ŋ nabaamba hɔlmana

a hure namma-i nie a ce-ni nelbuɔ nuɔ a fɛ ŋ huɔŋga-i.»^{‡‡}

¹⁰ U bi tiraa cira:

«Itie, nuɔnei hielaa hĩema-i dii ku domma-na,

naŋ ferɛŋ nammu yaa maa dɔɔ-i.

¹¹ Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo,

ŋga nuɔ fuɔ ŋ sa ji gbuo dede.

Ni ka vãa hiere ŋaa kompammu.

¹² Ŋ ka pumannu-nie ŋaa baŋ pumannuŋ jonjoruo dumaa jĩna kɔtuɔŋgu.

Ŋ ka hor-ni ŋaa baŋ hor niidiini dumaa.

Ŋga nuɔ nii dii ŋ temma-i ŋ sa ji kã terienjo.»^{‡‡‡}

¹³ Diilonjo gbɛ dɔɔpɔpɔɔrbilonj hayo-i dede wuɔ:

«Jo ŋ ji tɛna mi caaŋ-nu;

aa ŋ yaŋ mi mal ŋ bigãarãamba-i hã ŋ ce ŋ bãaŋgu-i bei.»^{‡‡‡}

¹⁴ Dɔɔpɔpɔɔrbiemba dii yonj ta ba ce Diilonjo maacem-ma; molo sa da ba yufelle. Diilonjo puɔr-ba ba ta ba jo ba kãyã uŋ ka kor bamaŋ.

† Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 2.7 †† Samiel sebehãalĩŋo (2 Samuel) 7.14 ‡ Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 97.7 †† Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 104.4

‡‡ Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 45.7-8 ††† Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 102.26-28 ‡‡‡ Gbeliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 110.1

Bilaan Diilon-nelma-i nammu hāi

2 Man̄ juɔ waa dumaan̄o-na, in̄ nuɔ Diilon-nelma man̄, i saaya i gbuu bel-ma nammu hāi, ku yaa i sie ji nanna hūmelle-i. ² Na saa da, *dɔrɔɔpuɔrbiemba man̄ dɔrɔɔpuɔrbiemba, ba nelma waa baa fɔŋgū. Uman̄ duɔ yagar ba nuŋgu-i un̄ taaran̄ kuman̄ u da-ku. ³ Nga kon̄koro daayo temma nelma-i, die bel-ma baa i nanyuɔŋgu, i ka ce nie gbāa kor yaahuolo-na? Itie fuɔ fere yaa juɔ baa nel daama-i d̄elū, ku huon̄gu-na, baman̄ nuɔ-ma Itien̄o nuŋgu-na, ba tiraa tir-ma wuu ninson̄o. ⁴ Ma tirma-na, Diilon̄o taa u ce gbere-weima bɔi, baa nelma bɔi, duɔ hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuɔ cal u *Yalle papāmun̄gu-i a saa baa kuŋ dɔlaanu fuɔ fere-i dumaa.

Yesu juɔ baa kon̄koro

⁵ In̄ wan̄ miwaanfelēn̄o man̄ maama-i wuu u jo dii, Diilon̄o saa hā *dɔrɔɔpuɔrbiemba baa u tesīnni-i. ⁶ Ma nyegāan̄ Diilon-nelma-na terien̄gu nan̄gu-na wuu:

*«Diilo, yun̄ haku-i dii nelien̄o-na
aa ŋ bel-o fafamma bel̄n̄ daama temma-i?
Yun̄ haku-i dii nelbilon̄o-na
aa ŋ vaa ŋ fere baa u kūŋgu-i vaan̄ daama temma-i?
⁷ Ŋ birii-yo dɔrɔɔpuɔrbiemba huon̄-nu cellē. Ŋ cie u ce bɔi.*

⁸ Ŋ haa-yo bīmbīnni-i hiere ni yun̄-nu.»[†]
Da kuɔ Diilon̄o haa nelien̄o-i bīmbīnni-i hiere ni yun̄-nu, ku yun̄gu yaa daaku wuu bīŋkūŋgu si dii kuman̄ tīyāa nelien̄o si dii ku yun̄-nu. A ne da i sa da nelien̄o yunte-sīnni-i bīmbīnni-na hiere fiefiē-i-na yogo. ⁹ Nga Diilon̄o un̄ birii Yesu man̄ dɔrɔɔpuɔrbiemba huon̄gu-na cellē, i daa u cie u ce bɔi. Un̄ kuu kuliŋgu man̄, Diilon̄o nie ku yaa-i aa ce u ce bɔi. Terien̄gu fan̄gu-na, Diilon̄o hujarre yaa cie u nal kuliŋgu-i ne nelbiliemba-i hiere ba maama-na.

¹⁰ Diilon̄o man̄ hielaa bīmbīnni-i hiere, aa bīmbīnni-i hiere ni tīyāa fuɔ tīema, u taa u taara nuɔmba bɔi suur u nelle-na ta ba ce ba bāan̄gu-i baa-yo. A ce dumaan̄o-na uu naa saaya u yan̄ Yesu mul̄ien̄ a perien̄ u jomman̄-yun̄gu-i duɔ gbāa duɔ puur hūmelle-i hā-ba.

¹¹ Yesu yaa piriin̄ nelbiliemba āmbabalma-i. Fuɔ fere-i baa un̄ piriin̄ baman̄ āmbabalma-i, Toduan̄ bisāimba. Ku'i cie senserre sa da-yo u duɔ bī-ba u hāmba. ¹² U ciera wuu:

*«Diilo, mi ka wan̄ ŋ maama baa mi hāmba-i,
mi ka gbelien̄-ni ŋ baamba hɔlma-na.»^{††}*

¹³ U tiraa cira wuu:

«Muɔmi ka haa mi nan̄ga-i Diilon̄o yaa nuɔ-i.»[‡]
Aa tiraa cira:

«Muɔmei daami baa Diilon̄ un̄ hāa-mi bisāimba man̄.»^{††}

¹⁴ Un̄ gbēŋ bisāimba man̄, baa dii tāmman̄-niemba hiere. Ku'i cie fuɔ bi ce u fere tāmman̄-nol̄no ba temma, a ku kɔsuɔŋ *Sitāni; u yaa diyaan̄ kuliŋgu-i nuɔŋ du-

[†] Gbelieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 8.5-7 ^{††} Gbelieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 22.23 [‡] Samiel sebehāl̄iŋo (2 Samuel) 22.3 ^{††} Isayi (Ésaïe) 8.18

mieŋa-na. ¹⁵ Yesu cie ku yaa-i a kor kuliŋgun̄ taa ku dii korma baman̄ nuɔ-i. Kuu naa ce-ba ŋaa kɔraamba.

¹⁶ Ku saa ce ŋaa u juɔ duɔ ji kāyā dɔrɔɔpuɔrbiemba de, u juɔ duɔ ji kāyā *Abiramu hāyēimba. ¹⁷ Ku'i cie uu naa saaya u ce u fere u hāmba nabieran̄o weima-na hiere a jo ji ce *Diiløjigāntaamba yuntien̄o man̄ hujantien̄o aa vii baa Diilon̄-jigāŋga-i duɔ pir nuɔmba āmbabalma-i halan̄-ma ba yunni-na. ¹⁸ Fuɔ fere un̄ mul̄āan̄ ban̄ taa ba taara ba guɔl u gbeini-i huon̄gu man̄ nuɔ-i, u suyaa ku yaan̄ga-i, a ce dumaan̄o-na u gbāa kāyā baman̄ gbeini-i guɔlaan̄.

Yesu maaraa Moisi-i

3 Tobin̄ namaa, ku'i cie Diilon̄ un̄ bīe namaa naman̄ hiere ce-na u baan̄ namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilon̄o puɔraa u yaa-i. In̄ wan̄ Diilon̄-hūmelle man̄ maama-i, u yaa di *jigāntaamba yuntien̄o-i. ² Diilon̄o yaa hāa-yo baa maacemma famma-i. U cie u maacemma-i Diilon̄o yaan̄ga-na man̄ saaya ma ce dumaa ŋaa *Moisin̄ cie u maama-i Diilon̄-dūŋgu-na dumaa. ³ Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo nie nie? Ba sie gbāa gbelien̄ dūŋgu-i ji cor ku matien̄o-i. ⁴ Dūnni-i hiere nuɔmba'i maa-ni ninson̄o, ŋga na saaya na suɔ wuu bīmbīnni-i hiere Diilon̄o'i maa-ni. ⁵ Moisi fuɔ waa maacembilon̄o yon̄. U cie u maacemma-i man̄ saaya ma ce dumaa Diilon̄-dūŋ-baamba hɔlma-na. Diilon̄o naa saaya u ji ce maman̄, Moisi naa wuuɔa tuɔ suɔr ma yaa-i. ⁶ Nga *Kirsā fuɔ fere yaa Bepon̄o-i. U bi cie u maacemma-i man̄ saaya ma ce dumaa. U yaa Diilon̄-dūŋ-baamba yun̄gu-na. In̄ haa i nan̄ga-i kuman̄ nuɔ-i aa tie gbelien̄ i fere, ku maama da ma saa hel i hɔmmu-na, miemei u dūŋ-baan̄ mien̄o-i.

Diilon̄o tigiin̄ fiisaan̄-terien̄gu tuɔ cie u baamba-i

⁷ *Diilon̄-Yalle daa ma yaa di cira wuu:
«Da na nu Diilon̄o nelma-i nyun̄go-i-na,⁸ baa na cīna-mei

*ŋaa na bīncuɔmba nan̄ puu baa-yo dumaa
yiin̄gu man̄ ba nan̄ fiēŋ-yo dii *hīkuraan̄gu-na.»*

⁹ Diilon̄o ciera wuu:

*«Na bīncuɔmba daa min̄ cie kuman̄ bien̄ komuɔŋa hāi
hɔlma-na,*

ŋga ba bilaa diilon̄o-i a feŋ-mi da ba ce-mi ne

¹⁰ *ku'i cie mi cira:*

*«Ba sa gbāŋ haarma,
min̄ taaran̄ ba ce kuman̄ ba yaan̄-ku.»*

Mi huon̄ga duu baa-ba cor.

¹¹ *Kan̄ duu baa-ba dumaan̄o-na mi waasa mie:*

«Min̄ tigiin̄ fiisaan̄-terien̄gu man̄, ba cēraa ba da suur-ku.»^{‡‡}

¹² Tobin̄ namaa, terien̄gu fan̄gu-na, bilaan̄ na fere, na hɔlma-na unaa baa ji ce ānyagarmantien̄o a ji tuɔ cīna Cicēlmantien̄o-i. ¹³ Nyun̄go ku bāan̄ daaku-na, Diilon̄o tiraa u taara u piiye baa-ye. A ce dumaan̄o-na taa na dii sirein̄a na-naa nuɔ yinni man̄ jon̄; ku yaa bīŋkūŋgu sie gbāa tāal unan̄ nuɔ dii-ni āmbabalma cemma-na a

^{‡‡} Gbelieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 95.7-11

ce-ni anyagarmantien nu. ¹⁴ Ii dii *Kirsa kuoyataan mie nyungo-i-na. Nga die tie taara i tfe u kuoyataan mie, in haa i nannga-i kuman nu-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nannga ku. ¹⁵ Ma waan wu: «*Da na nu Diilono nelma-i nyungo-i, baa na ciina-mei nga na bin-cumba nan puu baa-yo aa ciina-mei dumaa.*»[†]
¹⁶ A ne da na bin-cuon haba-i nu Diilono nelma-i aa pu baa-yo? *Moisin hiela baman hiere Esipi-i-na ba'i si wei? ¹⁷ Aa Diilono huonga duu baa haba-i bien komuon ha hi halm-na? Baaduon daaba'i si wei? Ba yaa calaa aa ka ku dii hiekuuraangu-na. ¹⁸ Diilono waasaan wu haba-i sie da suur u fiisaan-terien-gu-na? Baaduon daaba'i si wei? Ba yaa naa yagaraa wu ba sie nu Diilono nun-gu-i. ¹⁹ Terien-gu fangu-na, kuman cie i bin-cumba saa gbaa suur fiisaan-terien-gu-na, ku yungu yaa daaku: Ba yagaraa wu ba sie haa ba nannga Diilono-na ku'i cie.

4 Diilong un paa nun-gu man wu i gbaa suur u fiisaan-terien-gu-na, u saa bir-ku yogo. Terien-gu fangu-na, bilaan na fere, na halm-na unaa baa ji hel hontobilon. ² Na saa da, mie in nu *Neldadlma-i dumaa, i bin-cumba bi nu-ma dumei. Nga ban nu man, ba saa hu-ma hin, a ce dumaan-na ma saa gbaa fa weima ha-ba. ³ Mie man haa i nannga Diilong-andaangu-na, i ka suur fiisaan-terien daaku-na. Min gbeng fiisaan-terien-gu man, Diilono waan kufangu maama yaa u nelma-na wu:

«*Ku'i cie mi huongan duu baa-ba mi waasa mie: Min tigiin fiisaan-terien-gu man, ba ceraa ba da suur-ku.*»^{††}

Diilono yaa piye dumaa, a ne da u balaa u maacem-ma-i dii miwaan jinnaman-huon-nu. ⁴ Diilong-nelma piye *yitienangu maama terien-gu nan-gu-na wu: «*Diilong un balaa u maacem-ma-i, wu fiisa niehai yinguna.*»[‡]

⁵ Ma bi waan bande-i-na wu:

«*Min tigiin fiisaan-terien-gu man ba ceraa ba da suur-ku.*»^{††}

⁶ Baman nu Neldadlma-i dfeleu, ba yagaraa Diilono nun-gu-i, a ce ba saa da suur fiisaan-terien-gu-na, a ne da nuamba saaya ba suur-ku. ⁷ Ku'i cie Diilono tiraa dii nyungo ku yingui a ha-ye. Ban yagaraa Diilono nun-gu-i, biena boi ku huongu-na, u ju ce *Davidi wan ku maama u gbelieman-neini-na. Mi nun-gu hii nelma famma-i cor ti wu:

«*Da na nu Diilono nelma-i nyungo-i-na, baa na ciina-mei.*»^{‡‡}

⁸ Yosuweng kaa baa *Isirahel-baamba-i kusuw-nu, ku fiisaangu waa, Diilono naa waa hie tu piye fiisaangu nan maama? ⁹ Terien-gu fangu-na, Diilong un cie u maacem-ma-i bal aa fiisa fiisaangu man niehai yinguna, ku temma dii ta ku cie u baamba-i. ¹⁰ Uman du da fiisaan daaku-i, u ka fiisa nga Diilong un cie u maacem-ma ti aa fiisa dumaa. ¹¹ Terien-gu fangu-na,

yaan i gbeng i da fiisaangu fangu-i. Yaan i vaa i fere un-aa baa ji yagar Diilono nun-gu-i a ji hel hontobilon nga i bin-cumbar cie dumaa. ¹² Diilong-nelma-i nelkulemma si, maa dii baa feng. Ma dol ma yan nunni hai jigang-ga-i. Da n nu-ma, ma suur n huonga-na a fienu n kusun-maama-i baa n anggu-ma-i. Ma konu n kusun-maama-i nga ban konnu bingwuon dumaa baa jigadadlga. ¹³ Diilong un hiela bimbin man hiere, ku diei saa fuo-yu, u yufelle dii-nie hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa in cie man cor hiere.

Yesu yaa Diilongiantaamba yuntebu-i

¹⁴ *Diilongiantieno dii baa-ye. Diilongiantieno fano yaa Diilongiantaamba yuntebu-i. U yaa Yesu-i Diilong-Bieno-i. U yaa nyugan ka Diilono wulaa dii dor-i-na. Terien-gu fangu-na, un pigan-ye humelle man, yaan i bel-de nammu hai. ¹⁵ Mie *Diilongiantaamba yuntieno-i hujantieno, da ku ta ku nuol-e, u tu kaal u kay-ye. Ba cie weima-i hiere da ba guol u gbeini-i nga ban guol mie niini-i dumaa, nga yinduungu u saa ji cal Diilono-i. ¹⁶ Terien-gu fangu-na, baa na kaala, yaan i pie Diilono-i hujarrentieno-i. Die pie-yo, u ka ce hujar ye aa firnu u huonga-i baa-ye aa wein da ma da-ye u kay-ye.

5 *Diilongiantaamba yuntieno man du hel nelbiliba halm-na, u maacem-ma yaa a tiena tu fa ba maama-i Diilong-humelle-na. U yaa buolaan Diilono-i aa tu pa niipanni-i u ha-yo ambabalma maama-na. ² Fu fere-i ku bi nuol-o Diilong-humelle-na, a ce dumaan-na baman sa suyan kuyungu aa ta ba pira, u su ba belma. ³ Aa kun nuol-on dumaan-na, u saaya u kor Diilono-i baa tamman-kungu a ce, aa bi kor-o ha banamba-i. ⁴ Molo sie gbaa bi sire u feren nu dumaa wu fu Diilongiantaamba yuntieno; Diilong-i ha-nin kufangu munierammu-i nga un ha *Aar-i baa-mu dumaa. ⁵ Kuuduungu yaa baa *Kirsa-i, fu fere saa jina u fere munierammu fammu-na, Diilong-i jiena-yu. U gbeyo wu:

«*Mi Bieno yaa nuon-i, maamei huon-ni nyungo-i-na.*»^{†††}

⁶ Terien-gu nan-gu-na, u tiraa cira:

«*N cie jigantien nu a waa ku maacem-ma-na konnin jon Melkisedeki temma.*»^{†††}

⁷ Yesu naa su wu Diilono gbaa hu-yo kulingu-na, a ce dumaan-na, un waa hema-na, u car-ye, gbua car-ye baa kaasingu baa nyinyolma. Un hiiriye u fere dumaan-na Diilono yaanga-na, Diilono sie u car-ma-i. ⁸ Un na naa fie waa Diilong-Bieno, u huya-ma ce sulma-i a nu Diilono nun-gu-i. ⁹ Un cie u maacem-ma-i ka hi u fuongu-i, ku'i cie baman nuon u nun-gu-i hiere, u cie ba konkortieno a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaan-na Diilono cie-yo jigantaamba yuntieno Melkisedeki temma.

† Gbelieman-nalangu (Psaume) 95.7-8 †† Gbelieman-nalangu (Psaume) 95.11 ‡ Miwaan jinnaman-sebe (Genese) 2.2 †† Gbelieman-nalangu (Psaume) 95.11 †† Gbelieman-nalangu (Psaume) 95.7

††† Gbelieman-nalangu (Psaume) 2.7 ††† Gbelieman-nalangu (Psaume) 110.4 § Nien Like sebe-i-na 22.42-43.

Bĩncuɔŋ-niiwuoni

¹¹ Terieŋ daaku-na, nelma bɔi dii i die waŋ-ma, ŋga na tũnni sa tiraa ni ye fiefie, a ce dumaango-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huɔŋgu cuɔ hũmel daade-na. Naa naa saaya na suɔ yieŋgu ta na hãalã banamba-i, ŋga namei daana yogo ba saaya ba tiraa hãalã-nei Diilon-ɔ-hũmelle-i ŋaa na suurii-die felemma. Na birii jo nyɔlma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuo bĩncuɔŋ-niiwuoni. ¹³ Umanɔ duɔ tuɔ mɔsũŋ yogo, tonto; u sa suɔ kumanɔ vii baa kumanɔ saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa bĩncuɔŋ-niini-i. Ni wuoma mieŋ-ba, a ce dumaango-na ba suɔ kuufafaŋgu-i bɔ-ku kuubabalaŋgu-na.

6 Terieŋgu faŋgu-na, i ka cor Kirsa hũmelle domman-kalaŋo-i a tie kã ku yuŋ-terieŋ-nu. Kuu dii ŋaa dũŋgu tuole jĩena tĩ, i saaya i haaya-kuɔ. I sie gbãa tie titirre nelduɔŋ daama-i yinni manɔ jonɔ wuo na nanna na cilɔbabalaŋo-i aa na haa na naŋga-i Diilonjo-na. Mafamma waanɔ cor tĩ baa-na. ² *Batemu ba kũŋgu-i baa a haa ŋ naŋga-i nuɔmba yunni-na aa cãrã Diilonjo-i, ku waanɔ tĩ baa-na. Kuomba sireman-kũŋgu-i baa Diilonɔ ŋ ka ger nuɔmba yuŋ-maama-i dumaa, ku bi waanɔ tĩ baa-na. ³ I ka yanɔ mafamma-i dumaa aa Diilonɔ duɔ sie i kã yamma.

⁴ Nuɔmba manɔ daa Diilonjo gbagbaama-i, bamanɔ nalãa Dɔrwuonjo papãmuŋgu-i ne, bamanɔ daa *Diilonɔ-Yalle-i, ⁵ bamanɔ daa Diilonɔ-nelma fafaŋgu-i, bamanɔ nalãa bãaŋgu manɔ juɔŋ ku fĩŋgũɔ-i ne ⁶ aa tiraa bir bie ba ãncɔɔmma-i cor baa-ma, molo cerea u gbãa tiraa hiel-ba kuɔ bir dii-ba hũmefafalle-na. Banɔ yanɔ Diilonjo-i aa bir suur ba cilɔbabalaŋo-na, kuu dii ŋaa ba birii gbu Diilonɔ-Bieŋo-i *daaŋgu-na a hã nuɔmba ta ba nyɛ-yo.

⁷ Na saa da, diilonɔ duɔ tuɔ dãa fafamma, suonju manɔ da ku ta ku ce dĩmma-i fafamma ku hã ku taamba-i, ŋ da Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa suonju faŋgu-i. ⁸ Ŋga da ku yanɔ aa ta ku pa huɔni baa jukẽlɔ u kula, ku pigãanɔ wuo sofafaŋgu sĩ, ku sie vaaya Diilonjo ka waasa-kuɔ aa dãamu'i ka caa-ku.

⁹ Mi jẽnaanɔ namaa, inɔ fenɔ i piye dumande-i, i suyaa wuo namaango-i na biyaa hũmefafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diilonjo saa balanɔ. Nanɔ cie maacemma manɔ hã-yo, ma sie gbãa karaanu-yuɔ. Nanɔ kãyaŋ u baamba-i dumaa, ku pigãanɔ wuo u maama dɔlnu-nei. ¹¹ I taara na hieronjo-i na vaa na fere dumei fuɔ ku bãlma; ku yaa nanɔ hĩŋ kumanɔ taalunju-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, baa na dii yelma na fereŋ nuɔ. Diilonɔ ŋ pãa nuŋgu manɔ, bamanɔ haa ba naŋga yuɔ aa fẽ ba hɔmmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diilonɔ-nupãlle

¹³ Diilonɔ u nanɔ pãa nuŋgu-i baa *Abiramu-i wuo hielaa u niele u fereŋ nuɔ wuo u ka ce-ma. Bĩŋkũŋgu si dii kumanɔ maaraa Diilonjo-i u duɔ hiel u niele-i kuɔ, ku'i cie wuo hiel u niele-i u fereŋ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «*Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hã-ni huonju bɔi.*»¹⁵ Abiramu wuo bi fẽ u huɔŋga-i tĩena. Uŋ fie u

huɔŋga-i tĩena tuɔ cie dumaango-na, Diilonɔ ŋ pãa nuŋgu manɔ baa-yo, wuo bi ce-ku hã-yo.

¹⁶ Molonɔ duɔ waŋ nelma aa tuɔ taara na suɔ wuo ninsonjo, ŋ da u hielaa u niele-i bĩŋkũŋgu manɔ maaraa fuɔ fere-i. ¹⁷ Diilonɔ ŋ pãa nuŋgu-i baa bamanɔ, ŋ taaranɔ ba suɔ wuo ninsonjo, kere u sie ji bir baa huon-ãndaanɔ, ku'i cie u hiel u niele-i u fereŋ nuɔ a haa nupãlle-na. ¹⁸ Nelma hãi manɔ daama-na, Diilonjo sie gbãa bir baa huon-ãndaanɔ. Uŋ pãa nuŋgu-i aa hiel u niele-i u fereŋ nuɔ, u sie gbãa ni u saa ce-ma. Terieŋgu faŋgu-na, mie manɔ gbaraa ji cĩŋ Diilonjo-na, uŋ'a u ka hã-ye kumanɔ, nel daama dii sireŋa yie bãmbãale i tie hĩŋ ku taalunju-i. ¹⁹ Inɔ hĩŋ kumanɔ taalunju-i, ku yaa mie kɔllun-gboruonju-i. I bilaaya ku yaa yiera Diilonɔ-hũmelle-na. Ku yaa cie i suɔ wuo i ka ciel kompanɔga-i suur Diilodubilonjo-na ^{††}. ²⁰ Yesu taa yaanɔ yie suur kusuoŋ-nu'i baa i yunniŋ-maama-i. U yaa cie *Diiløjigãntaamba yuntieŋo-i a waa ku maacemma-na hɔnninɔ jonɔ Melkisedeki temma.

Melkisedeki sĩnni-i

7 Melkisedeki *waa Salemu jãmatigi, aa tiraa waa Dɔrwuonjo jigãntieŋo. *Abiramuŋ kãa ka ce berru-i baa jãmatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuɔ jo, Melkisedeki wuo sire ka jãrã-yuɔ a cãrã Diilonjo-i hã-yo. ² Abiramuŋ daa bĩmbĩnni manɔ berru-na, wuo hã-yo cĩnciel calnumma da-ma-diei nie hiere. Melkisedeki yerre yuŋgu yaa wuo: «*Jãmatigiviiŋo*». A naara kufanɔgu-i u waa Salemu jãmatigi, ku yuŋgu yaa wuo Yaafãllen-jãmatigi. ³ Molo sa suɔ u to, molo sa suɔ u nyu, molo sa suɔ u bĩncuɔŋo nanjo. U hommanɔ-maama saa waŋ terieŋgu, u kuliinɔ-maama saa bi waŋ terieŋgu. A ce dumaango-na uu dii ŋaa ninɔ daa Diilonɔ-Bieŋo-i dumaa: U cie *jigãntieŋo a waa ku maacemma-na hɔnninɔ jonɔ.

⁴ Nelbuɔ kelkel! Na saa da Abiramu fuɔ manɔ i bĩncuɔŋo, ŋ kaa da nimanɔ hiere berru-na, u birii ni cĩnciel calnumma da-ma-diei hã-yo wei? ⁵ A ne da *Levi baamba manɔ jigãntaamba, a saa baa *Moisi *ãnjĩnamma-i, ba yaa saaya ba ta ba hũu *Isirahel-baamba nagãŋ-niini cĩnciel calnumma da-ma-diei-i, ŋ sie suɔ wuo bafamba fere-i Abiramu hãayẽlmba namba'i.

⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ŋga Abiramu hã-yo u bĩmbĩnni cĩnciel calnumma da-ma-diei-i aa u cãrã Diilonjo-i hã-yo; fuɔ manɔ Diilonjo naa pã nuŋgu-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuo umanɔ maaraa u'i cãarãŋ Diilonjo-i hã umanɔ cekũɔ. ⁸ Isirahel-baambaŋ pãŋ ba cĩnciel calnumma-i ba hã Levi baamba manɔ, bafamba ku, a ne da Abiramuŋ pãa a hã umanɔ, uu dii u saa ku ŋaa manɔ waanɔ dumaa Diilonɔ-nelma-na. ⁹ Terieŋgu faŋgu-na, i gbãa cira Isirahel-baambaŋ pãŋ ba cĩnciel calnumma-i ba hã Levi manɔ, Abiramuŋ pãa u maama-i a hã Melkisedeki-i Levi fanjo saa naa hi honɔ yogo ŋga u pãa. ¹⁰ U pãa nie nie? Tuonjo-i baa Melkisedeki-i banɔ daa banna huɔŋgu-na, u waa hũmellenɔ tuɔ jo, a ce dumaango-na tuonjonɔ pãa kumanɔ, u nuŋgu dii-kuɔ.

[†] Miwaanjo jĩnamman-sebe (Genèse) 22.16-17 ^{††} Nienɔ Matie sebe-i-na 27.51 baa Ebire ba sebe-i-na 10.20. [‡] Nienɔ Miwaanjo jĩnamman-sebe-i-na (Genèse) 14.18-20.

Kirsu cìe jigāntienjo Melkisedeki temma

¹¹ Diilonj uŋ hāa *Isirahel-baamba-i *ānjīnamma maŋ, ma yunġu waa *Levi baamba jigāntesīnni yaa nuɔ-i. Kuɔ ba jigāntesīnni naa hi ni fuonġu-i, Diilonjo naa waa hie yaŋ bafamba-i aa hiel *jigāntienjo naŋo Melkisedeki temma? Bafamba maŋ *Aarō baamba. ¹² A ne da jigāntesīŋ da ni hor, fuɔ ānjīnamma bi hor. ¹³ Inj waŋ umaŋ maama-i, jigāntesīŋ daani vii u yaa-i, u bīncuɔŋ-niini sī. U bīncuɔŋo naŋo saa sire cāa jigāŋga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuu Itienjo tobaa-ba haayienjo yaa *Yuda-i, *Moisi saa waŋ ba jigāntesīnniŋ-maama dede.

¹⁵ Ku migāaŋ tiraa kaala dei, jigāntie daa Melkisedeki temma, uuduɔŋo sī baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigāntienjo a bie u bīncuɔŋ-maama ŋaa maŋ ceŋ du-maa ānjīnamma-na, ŋga uŋ yeŋ u sie gbāa ku, ku yaa cìe-yo jigāntienjo-i. ¹⁷ Diilonj-nelma gbaraa-ma wuu:

«Nj cìe jigāntienj nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnniŋ joŋ Melkisedeki temma.»[†]

¹⁸ Terienġu faŋgu-na, Diilonjo gbuyaanu nelma namma ānjīnamma-na wuu yunġu si dii-mei; ma sie gbāa kāyā nelienjo. ¹⁹ Na saa da, ānjīnamma saa gbāa migāaŋ wei-ma ma hi ma fuonġu-i Diilonjo yufelle-na. Ŋga fiefie-i-na, Diilonjo diyaa-ye hūmelle maŋ faa yaŋ. I haa i naŋga-i di yaa nuɔ-i aa tīena. Di yaa cìe i gbāa pie Diilonjo-i.

²⁰ A naara kufanġu-i, Diilonjo pāa nuŋgu aa ce Yesu-i jigāntienjo. Ma temma saa ce banamba jigāntesīnni damma-na. ²¹ Ŋga ma cìe Yesu niini damma-na. Diilonj-nelma gbaraa-ma wuu:

«Itienjo hielaa u niele u ferēŋ nuɔ aa u sa ji bir u nuŋgu-i dede.

U ciera wuu: «Nj cìe jigāntienj nuɔ a waa ku maacemma-na hɔnniŋ joŋ.»

²² Terienġu faŋgu-na, Diilonj uŋ bilaa *tobisīfelenni maŋ baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yieraaya baa ni maama-i.

²³ A naara kufanġu-i Levi bisālmba huraa ba-naa bɔi cor jigāntesīnni-na; umaŋ duɔ nyugūŋ duɔ saa ji waa, unaa hor-o. Ku cìe dumei ba ciinu. ²⁴ Ŋga Yesu fuɔ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntesīnni-na ²⁵ ku'i bi tiraa ce bamaŋ piyaŋ Diilonjo-i fuɔ barguɔ-i-na, u gbāa tuɔ kor-ba fafamma. Uŋ yeŋ u sie gbāa ku, u cārā Diilonjo-i u hā-ba. ²⁶ Terienġu faŋgu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntienjo maŋ gbīe baa-ye. U huɔŋga kuɔŋ, u saa cāl, u saa ce āmbabalma. Diilonjo biyaa-yo ka jīna u caaŋ-nu a maa-yo āmbabalmanciraamba-na. ²⁷ Uu si dii ŋaa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diilonjo-i yinni maŋ joŋ baa tāmmanj-niini bafamba ferēŋ āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nellenj-baamba bi maama-na. A ne da fuɔ pāa fuɔ ferēŋ kerre yaa-i a kor Diilonjo-i i diei yoŋ gbula.

²⁸ Ānjīnammaŋ cìe bamaŋ Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuɔl-ba Diilonj-hūmelle-na. Ŋga Diilonj uŋ hielaa u niele-i u ferēŋ nuɔ aa ce umaŋ Diilojigāntaamba yuntienjo-i ānjīnamma huonġu-na, fuɔ ferēŋ Bieŋjo yaa-i. U jigāntesīnni hii ni fuonġu-i aa mumbālm u sī-nie.

Tobisīfelenniŋ-maama

8 Inj waŋ mamaŋ, mamaŋ yunġu mei, ma yaa daama: Inj waŋ *Diilojigāntaamba yuntienjo maŋ maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii tīena Diilonjo-i Weimantienjo caaŋ-nu dii dɔɔ-i-na ² tuɔ ce u maacemma-i Diilonj-dūŋ-kerre-na. Dūŋgu faŋgu-i, Itie fuɔ ferē yaa maa-ku; nelbiliemba sī.

³ Diilojigāntaamba yuntienjo maacemma yaa a tuɔ buol Diilonjo-i aa tuɔ pā niipānni-i u hā-yo. Terienġu faŋgu-na, fuɔ mie wuonjo bi da kunanġu a hā Diilonjo-i ke. ⁴ Kuɔ uu naa waa hīema-na, uu naa saa gbāa ce halle *jigāntienjo. Hama-i nuɔ-i? Jigāntaamba dii tī ta ba pā niipānni-i ba hā Diilonjo-i a saa baa *ānjīnamma-i. ⁵ Bamaŋ dii hīema-na bande-i-na, baŋ ceŋ ba maacemma-i dūŋgu maŋ nuɔ-i, ku kerre yaa dɔɔ-i-na. Diilonjo pigāaŋ *Moisi-i kufanġu cemma yaa-i. U gbuya-yuɔ wuu: «Ne, ce-ku fafamma ŋaa miŋ pigāaŋ-ni ku cemma-i dumaa tānuŋgu-na.»^{†6} Ŋga fiefie-i-na, Diilonj uŋ pāa nufelienġu maŋ *tobisīfelenni-na, ku bɔyaa dīelā-kūŋgu-na. Yesu yaa dii i hɔlma-na baa Diilonjo-i tobisīnni fanni cemma-na. Terienġu faŋgu-na, Diilonjo hāa mie jigāntienjo-i maacemma maŋ maaraa hīemaŋ-jigāntaamba maama-i titirre.

⁷ Kuɔ tobisīdīelānni naa fa, Diilonjo naa waa hie tuɔ bel ninanni? ⁸ Ŋga i daa Itienjo taa u cāl u baamba-i uŋ piye terienġu maŋ nuɔ-i wuu:

«Yiinġu dii baa yiinġu mi ka bel tobisīfelenni baa *Isirahel-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.

⁹ Ni sie waa niiduɔni baa mi naŋ bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimaŋ baa-ba.

Ba bīenaana tobisīnni fanni-i ku'i cìe mei bi ne-ba aa yaŋ-ba.

¹⁰ Miŋ ka bel tobisīnni maŋ baa Isirahel-baamba-i biena maŋ juɔŋ,

mi ka dii mi ānjīnamma-i ba kusūnni-na, mi ka nyegēŋ-ma ba hɔmmu-na.

Mi ka waa ba Diilonj muɔ aa ba waa mi baamba.

¹¹ Yunġu si dii unaa duɔ ji cira u pigāaŋ unanjo baa mi sīnni-i.

Ba ka suɔ-mi hiere ka saa; a doŋ bisālmba-na ka hel baa bīncuɔmba-i hiere ba ka suɔ-mi.

¹² Baŋ cālāa-mi baa mamaŋ, mi ka yaŋ ma tī, mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɔŋga-na.»[‡]

¹³ Diilonj uŋ bīe tobisīŋ daani-i niifelenni, kuu dii ŋaa u cìe dīelā-niini-i niicɔlɔnni. A ne da bīŋkūŋgu maŋ vāa, ku kā gbuoma-na.

Jigāntie buɔra jigāntien-ŋa

9 Dīelā-*tobisīnni waa baa ni buolmaŋ-hūmienja baa ni buolmaŋ-terienġu hīema-na bande-i-na.

² Baa naa ce kompadūŋgu aa karnu ku huɔŋga-i sɔmma hāi. Niŋ suur gbuya kumaŋ, ba taa ba bī-ku Diilonj-

[†] Gbeliemaŋ-nalāanġu (Psaume) 110.4

^{††} Helmaŋ-sebe (Exode) 25.40 [‡] Seremi (Jérémie) 31.31-34

dūngu. Fitĩmbaa-ba waa kusuwu-nu'i baa Diilonḡ-bu-ruoḡ waa taabale maḡ nuḡ-i hiere. ³ Hāalĩḡ-kūḡgu-i, ba taa ba bĩ-ku Diilodubiloḡo. ⁴ Wusūnaḡ-igāḡga naḡga waa terieḡgu-na, ka waa sēne-kaḡḡga, a naara *to-bisĩnniḡ-kporuo-i; baa naa tĩḡ-yo baa sēne. Kporuo huḡḡga-na, sēne-bireḡga naḡga waa baa *mani ka huḡḡga-na. *Aarḡ gboruoḡgu maḡ naa puu pũlma-i † kuu naa bi waa a naara to-bisĩnniḡ-nelmaḡ nyegāḡḡ tām̄pĩeḡa maḡ nuḡ-i. ⁵ Ba taa ba kūnna tām̄ma-i kporuo daayo suuluo yaa nuḡ-i ba kor Diiloḡo-i āmba-balma maama-na. Baa naa kul Seribēbaa-ba †† namba jĩna suuluo d̄w̄o-i-na ba ta ba pigāḡḡ wuḡ Diiloḡo dii. Seribēbaa daaba naa paarnu ba būncemmu-i kporuo yud̄w̄o-i-na a cĩnnu-yuḡ. Mii si dii da mi bie bĩmbĩḡḡ daani-i ni yunniḡ da mi waḡ ni maama; ma wammaḡ-huḡḡgu sĩ fieḡie-i.

⁶ Kompadūḡgu waa waḡḡ daama temma yaa-i aa *Diilojigāntaamba ta ba suur dud̄elāḡgu-na yinni maḡḡ jon ba ce ba maacemma-i. ⁷ Hāalĩḡ-kūḡgu-na, ba yun-tieḡo yaa taa u suur u diei yoḡ. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuḡ fere-i, baa nuḡmba-i, baḡ cālāa Diiloḡo-i baa mamaḡ hiere, duḡ u suur, u suur baa bĩḡwuoḡ-tām̄ma, ka kor-o.

⁸ Terieḡgu faḡgu-na, *Diiloḡ-Yalle pigāḡḡ-ye wuḡ ma-maḡ taa ma ce kompadud̄elāḡgu-na, maḡ taa ma ce huḡḡgu-na, Diilodubiloḡo dumelle saa naa hi puure yo-go. ⁹ Kompadūḡ daaku pigāḡḡ-ye nelma nyuḡḡo ku bāaḡgu-na. Ku pigāḡḡ-ye wuḡ baḡ pāḡ niipānni maḡ ba hā Diiloḡo-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa mamaḡ nyegāḡḡ, ni sie gbāa fē ni pātaamba h̄ommu-i gbarnu. ¹⁰ Mamaḡ nyegāḡḡ, ma pigāḡḡ niuwuoniḡ-kūḡgu yoḡ baa niinyonniḡ-kūḡgu a naara nelieḡ nuḡ niḡ saaya ḡ migāḡḡ ḡ kūḡma-i dumaa Diiloḡo yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilieḡ-āncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diiloḡo duḡ bibirre-mei.

¹¹ Fieḡie-i-na, *Kirsa juḡ ji ce *Diilojigāntaamba yun-tieḡo, i die da bisĩḡ ku fafaaḡgu-i. Uḡ ceḡ u jigāntesĩni-i kompadūḡgu maḡ nuḡ-i, ku maaraa hĩemaḡ-kūḡgu-i aa tiraa fa yaḡ-ku. Kompadūḡgu faḡgu-i nel-biliemba saa ce-ku, ku yuḡḡu yaa wuḡ hĩemaḡ-kūḡgu sĩ. ¹² Kirsa suurii-kuḡ i diei yoḡ. U saa suur ka buol baa kaagbuoḡ-tām̄ma, u saa bi suur ka buol baa balyuḡ-tām̄ma. Nga u suurii ka buol baa fuḡ fereḡ tām̄ma a kor-e gbula. ¹³ Bamaḡ guḡlaaya ba fere, ba migāḡḡ-ba baa kaagbuoḡ-tām̄ma, sis̄w̄ balaḡḡ-tām̄ma, da ma'i bi sĩ naan̄w̄oḡ-cuoḡgu. ¹⁴ Bĩmbaaḡ-tām̄ma da ma gbāa migāḡḡ nelieḡo-i migāḡḡ daama temma-i, mie iḡ cie guḡyuḡ maḡ, Yesu fuḡ maḡ saa ce kuubabalaḡḡgu da, aa pā u fere hā Diiloḡo-i Diiloḡ-Yalle barguḡ-i-na, fuḡ tām̄ma ka hur i balaḡḡgu-i ka hi hie a migāḡḡ i h̄ommu-i i tie cāa Diiloḡo-i Cicēlmantieḡo-i?

¹⁵ Ku cie dumei u jo ji waa i h̄olma-na baa Diiloḡo-i to-bisĩfelenni-na. Cālmuo maḡ cie to-bisĩc̄w̄oḡnni-na, Yesu kuu a kor nuḡmba-i cālmuo faḡo-na. A ce dumaḡḡo-na, Diiloḡ uḡ bĩe bamaḡ duḡ ji hā-ba u ciilunḡgu maḡ sa tĩeḡ

† Nieḡ Kām̄maḡ-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25. †† SERIBĒBAA-BA: Ba bĩ *d̄w̄oḡp̄uḡbiemba namba'i dumaḡḡo-na.

dede, ba ka gbāa da-ku ḡaa uḡ pāa nuḡḡu-i baa-ba du-maa.

¹⁶ Da ḡ nyegēḡ sebe a pigāḡḡ ḡ ciilunḡgu calnumma-i, da ḡ saa ku, ku sie gbāa cal. ¹⁷ Da ḡ waa cicēlma yogo, sebe huḡya-maama sie gbāa ce. Da ḡ ku, ku yaa ma suḡ gbāa ce. ¹⁸ Kuuduḡḡgu yaa-i baa Diiloḡ-tobisĩnni-i. Halle d̄ielā-niini bilaa baa tām̄maḡ-kūḡgu. ¹⁹ Kuḡ cie dumaa ku yaa daaku: Diiloḡ uḡ'a ba ta ba wuḡ hūmieḡa maḡ, *Moisi kalaḡḡ-ya baa-ba hiere igēna ḡaa aḡ nyegāḡḡ dumaa *āḡjĩnamma-na. Uḡ cie mafamma-i, baa naa ko nambiemba namba baa kaag-bolaamba namba, wuḡ bie ba tām̄ma-i a guḡl baa hūmma, aa ce kumitedāama a vaa *isopefielu a dii misĩrrā āḡjĩnammaḡ-sebe-i-na aa bi dii misĩrrā nuḡmba-na hiere ²⁰ aa cira: «Diiloḡ uḡ bilaa to-bisĩnni-i baa-na baa tām̄maḡ-niini maḡ, ni tām̄ma yaa-i.»²¹ Aa naa bi misĩrrā kompadūḡgu-na baa ku bĩmbĩnni-na hiere. ²² A saa baa āḡjĩnamma-i, ba migāḡḡ bĩmbĩnni b̄oḡ ba tām̄ma-i. Aa āmbabalma sie gbāa pir ni tām̄maḡ-kūḡgu saa ko.

²³ Hĩemaḡ-bĩmbĩnni migāḡḡ migāḡḡ daama temma yaa-i baa bĩmbaaḡ-tām̄ma, ḡga d̄w̄oḡ-niini yaa kireiḡa-i, nifanni migāḡḡ baa tām̄ma maḡ b̄oyaa bĩmbaaḡ-tām̄ma-na. ²⁴ Bige-i cie mi waḡ-ma dumaḡḡo-na? Ku yuḡḡu yaa daaku, nelbiliembaḡ maa Diiloḡ-dūḡḡu maḡ, Kirsa saa suur kufaḡgu-na, u suurii Diiloḡ-dūḡḡ-kerre yaa nuḡ-i d̄w̄oḡ-i-na, ka waa u caaḡ-nu tuḡ waḡ i yuḡ-maa-ma-i baa-yo. ²⁵ Aa to-bisĩc̄w̄oḡnni-na, belle belle, Diilo-jigāntaamba yuntieḡo suur Diilodubiloḡo-na baa bĩḡwuoḡ-tām̄ma ka kor Diiloḡo-i. Nga Kirsa suurii a ka pā fuḡ fereḡ kerre yaa-i i diei yoḡ a hā Diiloḡo-i. ²⁶ Die i ne miwaḡḡḡ duḡḡ dii huḡḡgu-na ji hi baa nyuḡḡo, kuḡ uu naa u pā u fere ku yu niele, uu naa mulieḡ b̄oḡ de! Nga u juḡ i diei yoḡ gbula miwaḡḡo tĩmmaḡ-huḡḡ daaku-na, a ji ce u fere tām̄maḡ-kūḡgu duḡ gbuonu āmbabalma-i.

²⁷ Nelieḡ nuḡ ḡ ku i diei yoḡ a kā Diiloḡo ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduḡḡgu yaa baa Kirsa-i, u cie u fere tām̄maḡ-kūḡgu a hā Diiloḡo-i i diei yoḡ a pir nuḡmba āmbabalma-i. U ka bir jo. Duḡ jo gboluḡḡgu faḡgu-na, u sa ji pir āmbabalma, u ji kor bamaḡ ciyaḡḡ u duḡ ji kor-ba.

10 *Āḡjĩnamma cie ta ma pigāḡḡ bisĩḡ ku fafaaḡgu yalle yaa yoḡ; ḡga ma'i sĩ fafaaḡgu faḡgu fere-i. A ce dumaḡḡo-na, bamaḡ kuraḡḡ Diiloḡo-i baa tām̄maḡ-niini-i bienaḡḡ joḡ, tām̄maḡ-niini fanni ceraa ni gbāa migāḡḡ-ba ba hi ba fuoḡḡu-i Diiloḡo yufelle-na. ² Kuḡ nii na'a ni ka gbāa, nii naa pir ba cālmuo-i bei i diei gbula aa ba sie tiraa nunu-yuḡ. A ce dumaḡḡo-na dii yiinaa baa naa hiel ba naḡḡa buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buolḡ daama ce nuḡmba āmbabalma maama ta ma tĩenu-bei. ⁴ Hama-i nuḡ-i? Balḡ-tām̄ma-i baa kaagbolaḡḡ-tām̄ma sie gbāa pir nelieḡo āmbabalma-i halaḡḡ-ma u yuḡḡu-na. ⁵ Ku'i cie Kirsaḡ taa u jo hĩema-na, u gbē Diiloḡo-i wuḡ:

«*Ny ciera ḡ sa taara tām̄maḡ-kūḡgu baa bĩḡkūpāḡḡ. Nga ḡ hāa-mi kūḡma mi da mi bir-ma hā-ni.*

‡ Helmaḡ-sebe (Exode) 24.3-8

⁶ Baŋ koŋ tāmman-niini maŋ aa kukul-ni, ni maama sa dɔlnu-niɛ,
āmbabalmaŋ-tāmman-kūngu-i maaduɔma.

⁷ Ku'i cie mi cira:

Diilo, muɔmei daami!

*Mi juɔ da mi ji ce niŋ taaraŋ kumaŋ,
ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa mi kūngu-na Diilon-nelma-
na.»[†]*

⁸ Uŋ puurii u nuŋgu-i, neldīelāmma maŋ juɔ, ma yaa daama: «*Ny ciera ŋ sa taara tāmman-kūngu baa bīŋkūpāŋgu, ŋ sa taara baŋ koŋ tāmman-niini maŋ aa kukul-ni, ŋ sa bi taara āmbabalmaŋ-niini-i, kere ni sa dɔlnu-niɛ.*» A ne da ānjīnamma yaa juɔ baa niipāŋ daani-i hiere.

⁹ Aa tiraa cira: «*Muɔmei daami, mi juɔ da mi ji ce niŋ taaraŋ kumaŋ.*»

Ku pigāaŋ wuɔ u huraa āncencɔɔmma-i baa maafelɛmma. ¹⁰ Diilon uŋ taa u taara kumaŋ, Yesu-Kirsa cie ku yaa-i. U pāa u fere i diei yonŋ gbula tāmman-kūŋ temma, a pir i āmbabalma-i.

¹¹ Yinni maŋ jonŋ Diilojigāntaamba kā ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diilonŋ-i korduɔŋ daama yaa-i baa tāmman-niini, a ne da tāmman-niini ceraa ni gbāa pir nelieŋ āmbabalma. ¹² Nga *Kirsaa pāa u fere i diei yonŋ a pir nuɔmba āmbabalma-i aa kā ka tīena Diilonŋ caaŋ-nu gbula ¹³ tuɔ cie Diilonŋ duɔ mal u bigāarāamba-i hā u ce u bāaŋgu-i bei. ¹⁴ A ce du-maaŋo-na, uŋ pirii bamaŋ āmbabalma-i, u pāa u fere-i diei yonŋ a migāaŋ-ba ba hi ba fuoŋgu-i gbula. ¹⁵ *Diilonŋ-Yalle bi waanŋ ma yaa-i wuɔ:

¹⁶ «Itieŋo ciera:

*«Miŋ ka bel *tobisīnni maŋ baa-ba biera maŋ juɔŋ,
mi ka dii mi ānjīnamma-i ba hɔmmu-na,
mi ka nyegēŋ-ma ba kusūnni-na.»»*

¹⁷ Aa tiraa cira:

*«Mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɔŋga-na
baa ba cālmua-i hiere.»^{††}*

¹⁸ Da kuɔ Diilonŋ hielaa i āmbabalma-i u huɔŋga-na, yuŋ haku-i dii ŋ ka tiraa pā kuupāŋgu da ŋ hur-ma?

Yaan i piɛ Diilonŋ-i baa huɔŋga diei

¹⁹ Terieŋgu faŋgu-na, tobiŋ namaa, Yesu tāmman cie i suɔ wuɔ i ka gbāa tie suur Diilodubilonŋo-na. ²⁰ U pāa u fere tāmman-kūŋ temma, a taalnu kompaŋga maŋ waa Diilodubilonŋo dumelle yaanŋa-na a puure hūmefelende hā-ye. Hūmelle fande yaa cicēlmaŋ-hūmelle-i. ²¹ A ce dumaanŋo-na, *Diilojigāntaamba yuntieŋo maŋ dii baa-ye Diilonŋ-dūŋgu yuŋgu-na, u temma si dii.

²² Terieŋgu faŋgu-na, i āmbabalma ānjɔguɔmaŋ hilaa i hɔmmu-na aa i ce koŋ, yaanŋ i piɛ Diilonŋ-i baa huɔŋga diei aa i gbu i haa i nanŋa yuɔ ku haama. ²³ U sa pā nuŋgu aa ji bir baa huonŋ-āndaanŋu, a ce dumaanŋo-na, iŋ faraŋ i ne kumaŋ aa tie waŋ ku maama, yaanŋ i nyaar-kuɔ kpelle. ²⁴ Yaanŋ i tie kāyā i-naa i dii sireiŋa i-naa nuɔ nelnyulmu cemma-na baa ānfafamma bi cemma-na. ²⁵ Baa na yaŋ i tie bir i tigiimambaa-ba-na ŋaa

[†] Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 40.7-9 ^{††} Seremi (Jérémi) 31.33-34

banambaŋ mieŋ-kuɔ dumaa. Aa ji tiraa da naŋ daa Itieŋo jomma piɛ ma jo de-i-na, yaanŋ aa i tie dii sireiŋa i-naa nuɔ.

²⁶ Na saa da, iŋ suyaa ninsoŋo-i, die suuye i yufieŋa-i aa cor tie ce kuubabalaanŋu-i, tāmman-kūŋgu nanŋu si dii kumaŋ gbāa pir i āmbabalma-i. ²⁷ Die suuye i yufieŋa-i, kumaŋ tīyāa ku yaa daaku: I tīena baa hotiele-i i tie cie gēŋgeryiŋgu-i baa dāŋgbɔguɔŋgu maŋ ka wuo Diilonŋo bigāarāamba-i.

²⁸ Umanŋ duɔ cāl *Moisi *ānjīnamma-i, aa nuɔmba hāi sisɔ ba siei da-yo aa waŋ-ma, hujarre si dii-kuɔ; ba ko kutieŋo-i. ²⁹ Terieŋgu faŋgu-na, umanŋ duɔ saa dii Diilonŋ-Bieŋo nuŋgu-i, umanŋ duɔ saa kāŋ *tobisīnniŋ-tāmman maŋ pirii u āmbabalma-i, umanŋ duɔ tuɔ bīena *Diilonŋ-Yalle yerre-i, ŋ sie suɔ wuɔ di yaa pigāaŋ-yenŋ Diilonŋo hujarre-i, fuɔ kūŋgu ka waa nie? Ku sie balaŋ yaŋ umanŋ cālāa ānjīnamma-i wei? ³⁰ Umanŋ ciera:

«Muɔmei ka suu sɔlaanŋu-i;

muɔmei ka pā nelieŋo nelieŋo baa uŋ cie kumaŋ.»

Ma sī i suɔ kutieŋo-i ke? U yaa Diilonŋo-i. U tiraa cira wuɔ:

«Itieŋo ka ce u baamba āndaanŋu-i.»[‡]

³¹ Diilonŋo-i Cicēlmantieŋo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuɔ de!

³² Yaanŋ aa na ne kumaŋ curaa: Naŋ hilaa kukulma-na, ku domma-na mulīeŋ hama-i saa haa-nei? Nga ma saa gbāa jīnya-nei. ³³ Na hɔlma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kpāncɔlgūɔ nuɔmba-na. Bamaŋ naa tīe, ba saa nanna baŋ ceŋ bamaŋ kpāncɔlgūɔ-i; ba taa ba kāyā-bei. ³⁴ Na siyaa mulīeŋ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba hūu na nagāŋ-niini-i ni maama saa jaŋ-na, aa suɔ kerre wuɔ bīmbīfafanni nanni dii baa-na a yaŋ baŋ hūyāa nimaŋ aa ni sa ji kā terieŋgu.

³⁵ Terieŋgu faŋgu-na, naŋ daa holle maŋ dii ku domma-na, baa na yaŋ di korra-nei, ku yaa Diilonŋo ka pā-na bɔi. ³⁶ Vaanŋ na fere na ta na ce Diilonŋ uŋ taaraŋ kumaŋ a gbāa da na da uŋ pāa nuŋgu maŋ. ³⁷ Na saa da, ma nyegāaŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ:

«Ku saa maa, ku tīyāa celle

aa umanŋ saaya u jo, u jo.

U sie vaaya.

³⁸ *Umanŋ vii mi hūmelle-na, uŋ haa u nanŋa-i mie, u ka kor,*

ŋga duɔ nanna hūmelle-i, ku sie dɔlnu-mie baa-yo.»^{‡†}

³⁹ Bamaŋ naana hūmelle-i aa ta ba kā da ba ka balla, mie ii si dii baa-ba. Nga bamaŋ hūyāa-ma da ba ka kor, ii dii baa ba yaa-i.

Nagāhaalenŋ-maama

11 A haa ŋ nanŋa-i Diilonŋo-na ku yuŋgu yaa wuɔ niŋ hīŋ kumaŋ taalunŋu-i, ŋ suyaa wuɔ ŋ ka da-ku, ku bi pigāaŋ wuɔ niŋ'a ŋ sa da kumaŋ baa ŋ yufelle, ŋ suyaa wuɔ kuu dii. ² Yiinataamba naa haa ba nanŋa Diilonŋo-na ku'i cie Diilonŋo gbeliŋ-ba.

³ I haa i nanŋa Diilonŋo-na ku'i cie i suɔ wuɔ Diilonŋo hielaa miwaanŋo-i baa u nuŋ-āndaanŋu yonŋ, a ce du-

[‡] Ānjīnamma tiyemmaŋ-sebe (Deutéronome) 32.35-36 ^{††} Abakuke (Habaquq) 2.3,4

maanjo-na in dan nimanj hiere baa i yufienja-i ni hilaa in'a i sa da kumanj baa i yufienja yaa nuu-i.

⁴ Abel naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u pa bijnku-fafaangu ha Diilongo-i a yan Kayine-i †. Un naa haa u nanja Diilongo-na, ku'i cie Diilongo gbelienjo-yo wuo u vii aa cira u niipanni dolaanu-yuo. Abelj haa u nanja-i Diilongo-na, un fie ku, u nelma dii-ye humefafalle-na yogo.

⁵ Enoki naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie Diilongo bie-yo ka jina u caan-nu u saa yan u ku ††. Ba ju'a ba ne naa-yo; moloj yufelle saa ji tiraa haa-yuo. Aa u suu duu ta, Diilongo naa wanj-ma wuo u kungu dolaanu-yuo.

⁶ Da n saa haa n nanja-i Diilongo-na, ku sie gbaa dolnu-yuo baa-ni. Umanj piyaan Diilongo-i, u saaya u huuma wuo Diilongo dii, aa u pa bamanj taaraayan-yuo.

⁷ *Nowe naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie Diilong unj gbuoya-yuo baa manj, u huuma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuu Diilong nunju-i aa ce begubuu-i a suu baa u dumellenj-baamba-i hiere humma saa da wuo-ba. Unj cie mafamma-i u pigaanj wuo manj daa banamba-i ba'i taaraaya-me. Aa unj haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u ce nelviinjo Diilongo wulaa. †

⁸ *Abiramu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u nu u nunju-i aa huuma hel ba nelle-na ta tuu ka Diilong unj pa nunju-i baa-yo wuo u ka ha-yo nelle manj; a ne da u saa tuu suu di saangu. ⁹ Uu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie unj pa nunju-i wuo u ka ha-yo nelle manj u ka ka tiena-die naa nerienjo tuu cu kompadunnu. *Isaki-i baa *Yakubu-i, ba bi waa kompadunni yaa nuu-i aa nuduonju yaa bi pa baa bafamba-i. ¹⁰ Diilong unj fuu nelle manj aa ma-de u fere, dunni yieraaya dei, Abiramu yufelle waa di yaa nuu-i.

¹¹ Sara waa cenyeinjo, nga uu naa bi haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u gbaa duu da bilongo; n sie suu wuo uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suu wuo umanj pa nunju-i baa-yo wuo u ka da bilongo u sie gbaa taal-o, ku'i cie ma bi dol-o. ¹² Ku cie dumei bibienjo diei honj a dii hema yu a ne da uu naa tuu yii baa u yungu. U huonju ciinu nga ni daa marenja-i dumaa doru-i-na; molo sie gbaa kanj-ku. ††

¹³ Bamanj bafamba-i daaba-i hiere, ba haa ba nanja Diilongo-na ji ku. Diilong unj pa nunju manj, ba saa hi-ku; nga ba faara da-ku yaa-i a ce ba hummu gbuu fe baa-ku. Bafamba fere waan-ma wuo bafamba-i huncortaamba, bafamba muntienammu si hema-i. ¹⁴ Bamanj piyenj dumaanjo-na, ku pigaanj wuo ba taara ba nelle. ¹⁵ Banj hilaa dimanj nuu-i, ku di kuma naa bel-ba, baa naa gbaa bir ka-die. ¹⁶ Nga ba taa ba taara dimanj faa yan difande-i. Ba taa ba taara dornelle. Ku'i cie Diilongo sie ba ta ba bi-yo ba Diilongo. Na saa da, u migaanj terienju ha-ba u nelle-na.

¹⁷ Abiramu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie Diilong unj fie ce-yo ne wuo u pa Isaki-i ha-yo, u saa yagar. U siyaa duu pa u beduola-i ha Diilongo-i. ¹⁸ A ne da Diilongo

naa pa nunju baa-yo wuo: «*Isaki yaa ka ha-ni huonju.*»^{†††} Abiramu naa suu wuo Isaki duu fie ku, Diilongo ka gbaa sire-yuo, ku'i cie Diilongo bir u bienjo-i ha-yo. Nel daama cie antigama.

²⁰ Isaki naa bi haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u cara-yuo ha Yakubu-i baa Esawu-i ba bisinu maama-na.

^{††††} Yakubu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie unj juu tuu yii duu ku u cara-yuo ha Yosefu bepuamba-i ba yun-nin aa yiye u bucle-i a duuna jaal Diilongo-i. †††

²² Yosefu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie unj juu pie kulienju huonju manj nuu-i, u wanj-ma wuo *Isirahel-baamba ka hel Esipi-i-na aa pigaanj banj saaya ba ce kumanj baa u kogonni-i. †

²³ *Moisi bincumba naa haa ba nanja Diilongo-na ku'i cie banj huonjo-yo ba fuo-yo u ce caamba sie. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kanj jematigi andaangu-i. ††

²⁴ Moisi naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u yaanjan juu ca u yagar wuo ba baa bi-yo jematigi haayeljo.

²⁵ U nie fiisaangu-i aa yan-ku; wuo fiisaangu manj banj cen-kuj ambabalma holma-na ku sa cu; aa hira u kuma-i ka mulienj baa Diilong-baamba-i. ²⁶ Uu naa ne da da n hira tuosinni-i *Konkortienjo manj ka jo u temma-i, kuu dii baa yungu a yan weisinni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilong unj ka pa-yo baa kumanj.

²⁷ Moisi naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u hel Esipi-i-na u saa kanj jematigi hodulle-i. U nyaara nga u da Diilongo-i baa u yufelle. ²⁸ Uu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u ce *korsinni timmanj-ponsaangu-i. U cie Isirahel-baamba hure tamma ba dumienj-yammuna wuo *dorpucrbilongo manj kuonj nuamba-i duu ji tuu cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuamba-i. †††

²⁹ Isirahel-baamba naa haa ba nanja Diilongo-na ku'i cie humma taal comma hai dammanj-nuoradama-i-na †††† aa ba wuo cor terkuraan-nu. Esipitaan ba'a ba niyabei ce ba temma-i humma wuo-ba.

³⁰ Isirahel-baamba naa haa ba nanja Diilongo-na ku'i cie ba nu u nunju-i aa wuo cilä Yeriko-i yinni niedie. Niehai yienju-na nelle-koko wuo cii.

³¹ Araabu manj waa saasorienjo-i uu naa haa u nanja Diilongo-na ku'i cie u har Isirahel-baamba manj naa juu da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaanjo-na ba saa ko-yo baa bamanj saa ta ba nu Diilongo nunju-i. †††

³² Mi tiraa wanj wuo nie? Mi sie da mi fere a piye Sede maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samus maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilopucrbiemba bi maama-i. ††††† Banj haa ba nanja Diilongo-na, ba cie ber-

† Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 4.3-10. †† Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 5.21-24. † Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 6-9. †† Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 22.17.

†† Miwaanjo jnammanj-sebe (Genese) 21.12 ††† Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 27.28-29,39-40. ††† Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 48.1-20; 47.31. † Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genese) 50.24-25 baa Helmanj-sebe-i-na (Exode) 13.19. †† Ba gbE Esipi jematigi manj naa ciera ba ko bisalmba-i. Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 1.8-22. ††† Nienj Helmanj-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. †† Nienj Yosuwe sebe-i-na (Josue) 2. †† SEDE: Nienj u kungu-i Gengertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. BARAKU: Nienj u kungu-i Gengertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. SAMUS: Nienj u kungu-i Gengertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. YEFITE: Nienj u kungu-i Gengertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *DAVIDI:

Umaŋ taa u piye baa Isirahel-baamba-i hīema-na bande-i-na, bamaŋ naa yagar wuɔ ba sie nu u nelma-i, ba saa gbāa kor yaahuolo-na. Umaŋ piyen baa miengo-i, uŋ yen dɔɔ, die saa nu u nuŋgu-i, i ka ce nie gbāa kor-yuɔ? ²⁶ U piye dede fuɔ hīema sagalla †; ŋga fiefie-i-na, u pāa nuŋgu baa-ye wuɔ: «*Mi ka tiraa sagalla hīema-i i diei baa dɔɔ-i naara.*»^{††27} Uŋ waan mafama-i, ku pigāan wuɔ ku yiinggu-na, uŋ hiela bīmbīnni maŋ hiere, ni ka bīena halaŋ aa yan nimaŋ sie gbāa bīena.

²⁸ In ka ce i bāanŋu-i nelle maŋ nuɔ-i, di sie gbāa bīena. Terienŋu faŋgu-na, yaan i tie ce Diilonŋo-i kasi saa da-yo. I tie cāa-yo aa i tie jaal-o kuŋ dōlaanu-yuɔ dumaa. I tie dii u nuŋgu-i aa i tie kālā-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i sī u ce ŋaa dāamu. ‡

Kumaŋ dōlaanuŋ Diilonŋo-i

13 Namaanŋo-i, yaan na maama cor ta ma dōlnu ma-naa ŋaa ceduɔŋ-bien namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumienŋa-na. Na saa da, banamba tīyāa niraamba harma-na, a ji har *dɔɔɔpuɔɔbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaan bamaŋ dii kaso-i-na ba maama ta ma tīenu-nej; ku waa ŋaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa naŋ yen tāmmanŋ-nuɔŋ namaa, baa na yan ban ceŋ bamaŋ sūlma-i ba maama karaanu-nej.

⁴ Neliengo neliengo, u saaya u tuɔ kāŋ ānsorre-i aa bamaŋ dii ānsorre-na ba vii baa ba-naa, ni ma'i sī, bamaŋ cien saasorsīnni-i baa *fuocesīnni-i Diilonŋo ka gāŋ baa-ba.

⁵ Gbeinŋ-nyulmu saa saaya mu ta yaanŋa nej. Yaan na nagāŋ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuɔ fere ciera wuɔ:

«*Mi sie yan-ni ŋ diei,
Mi sie nanna-nie gbula.*»^{††}

⁶ Terienŋu faŋgu-na, neliengo neliengo, u gbāa da holle cira:

«*Itienŋo yaa kāyāŋ muɔ;
mi sie kālā bīŋkūŋgu
Nelbilo fuɔ gbāa ce bige-i mie?*»^{††}

⁷ Na yaataamba maŋ siire waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-na, baa na yan ba maama karaanu-nej. Nien ban siire haa ba nanŋa-i Diilonŋo-na dumaa ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsan waa dumaa cicuɔŋgu-na, uu dii dumei nyunŋo-i-na, aa u ka bi tīe dumei yinni maŋ jonŋ. ⁹ Baa na yan ba hel baa nelma yanŋa nanŋa a ji pira-nej mie hūmelle-na. Baa na yan ba cu na yammu-i baa niwuonŋ-maama. Na saa da, ku saaya Diilonŋ-hujarre

maŋ-sebe-i-na (Deutéronome) 9.19. ††† Yesu kuliŋgu cie i suɔ hujarre-i a ne da Abel kūŋgu taa ku taara sōlaanŋu. † Nien Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 19.18. †† Ase (Aggée) 2.6 ‡ Āŋjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 4.24 †† Āŋjīnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwé (Josué) 1.5 †† Gbeliemaŋ-nalāanŋu (Psaume) 118.6,7

yaa ce nelieng nuɔ ŋ huɔŋga tīena terduɔŋ-nu, niwuonŋ-maama sī. Bamaŋ firaa niwuonŋ-maama-i, ma saa kāyā-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fere tāmmanŋ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i. *Diilojigāntaamba maŋ curaa baa bīncuɔŋ-jigāŋga-i kompadūŋgu-na, ba nuŋgu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko bīmbaamba-i dumandē-i-na, *Diilojigāntaamba yun-tienŋo suur baa tāmma yaa Diilodubilonŋo-na ka kor Diilonŋo-i āmbabalma maama-na, aa bīmbaamba famba fere-i ba hel baa-ba gborsanniŋ ka caa-ba. ¹² Ku'i cie na bi da Yesu kuu gborsanniŋ duɔ pir nuɔmba āmbabalma-i baa fuɔ fereŋ tāmma-i.

¹³ Terienŋu faŋgu-na, yaan i hīrā tuosīnni-i fuɔ temma-i aa i hel i nyaanu-yuɔ dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsoŋ-nelle si dii baa-ye hīema-na bande-i-na di-manŋ cuɔŋ, i taara bisīŋ ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaan i tie pā jaalunŋu-i hōnni maŋ jonŋ i hā Diilonŋo-i Yesu maama-na. Mie tāmmanŋ-kūŋgu yaa kufanŋu-i. I tie ce-yo bōi baa i nuŋ-āndenni-i. ¹⁶ Baa na yan ānfafamma cemma maama karaanu-nej, aa na bi ta na kāyā na-naa ŋaa ceduɔŋ-bien namaa, kufanŋu temma saa baa tāmmanŋ-kūŋgu maŋ dōlaanuŋ Diilonŋo-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunn-i, taa na sie ba wulaa. Ba yaa kāyāŋ-nej Diilonŋ-hūmelle-na. Ba suyaa wuɔ yiinggu dii baa yiinggu, Diilonŋo ka yuu-ba ban cie kumaŋ na holma-na. Gbāan ba ta ba ce ba maacemma-i baa hōfēlle. Da na du ba hōmmu-i ku sie fa weima hāna.

¹⁸ Taa na cārā Diilonŋo-i na hā-ye. I suyaa wuɔ i hōmmu kuŋ; i taara i tie ce kumaŋ faa hōnni-na hiere.

¹⁹ Jande mi gbu mi cārā-nej: Cārāŋ Diilonŋo-i u yanŋ mi bir donduo kā na wulaa.

Jaaluperienŋu

²⁰ Diilonŋo yaa hōfēlle tienŋo-i, u siire Itienŋo-i Yesu-i hiel-o kuomba holma-na. U kāyā-nej na ta na gbā na ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere a gbāa ta na ce u huɔŋga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e uŋ taaranŋ i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninsoŋ-tayaana-i ^{†††}. U yaa cie u fere tāmmanŋ-kūŋgu a bel Diilonŋo *tobisīnni-i baa-ye. Tobisīnni fanni sa ji boruona dede. Jaalunŋu gbīe baa u yaa-i hōnni maŋ jonŋ! Ma cie!

²² Tobinŋ namaa, mi diyaa nelma'i na tūnni-na. Mi saa nyegēŋ-ma bōi. Jande fieŋ na hōmmu-i baa ma numma-i. ²³ Yaan mi tūnu-nej, ba naana i natobinŋo-i Timote-i. Duɔ jo donduo, mi ka kā baa-yo i ka ne-na.

²⁴ Mi jaalaa yaataamba-i baa Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaanŋo-i hiere. *Italitaamba pāa-na jaalunŋu.

²⁵ Diilo kāyā-nej hiere.

---

^{†††} Girekimma-na ba bīe Yesu-i «āncīnanŋo» bande-i-na. Ba taara ba pigāan wuɔ u yaa i yaanŋa-na Diilonŋ-hūmelle-na tuɔ kāyā-yie. Fuɔ fere yaa bīe u fere dumaanŋo-na. Nienŋ Nsāa sebe-i-na 10.11.

Sake sebe

Nelmuoyamma

Sake maŋ nyegãaŋ sebe daayo-i u waa yaatienjo Diilon-ďũngu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyegãaŋ-yo a hã Diilon-ďũŋ-baamba maŋ dii hĩeŋgu-na hiere, a duo pigãaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni maŋ joŋ.

Sake nuŋgu hii nelma bci: U waan gbeintesĩnni maama, baa nawalsĩnni maama. Aa weiŋ da ma da-ni niŋ saaya ŋ nyaar dumaa Diilon-ďũmelle-na u waan-ku (sap. 1). Wuo cieluɔ saa fa tĩenamma-na aa bi tiraa cira Diilon-nelma sa hũu yoŋ nuŋ-nu, da ŋ hũu-ma, ma saaya ma ta ma da ŋ ciluɔ-i-na, ni ma'i sĩ ŋ ce gbãŋgbãŋ (sap. 2). Wuo i bel i fere i nunni-na, aa tagaaya pigãaŋ Diilon uŋ bĩŋ kumaŋ nelnulle-i (sap. 3). Wuo Diilon-ďũŋ-baamba yaŋ beru-i baa ba-naa cãlma aa ba hiel ba nanŋa bombolma-na (sap. 4).

Sebe periema-na, u gbuɔya waamba-i aa dii sireiŋa Diilon-ďũŋ-baamba-na wuo ba fẽ ba hõmmu-i ba ta ba cie Itienjo jomma-i aa ba ta ba cãrã Diilonjo-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaaluŋgu

1 Diilon-ďũŋ-baaŋ † namaa naman dii hĩeŋgu-na hiere, mi jaalaa-na! Muo Sake, mi cãa Diilonjo baa Itienjo-i Yesu-Kirsa, muo me i nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã-na.

Taa na nye baa na sũlma-i

² Tobiiŋ namaa, weima weima da ma da-ni, ta ŋ gbu ŋ nye baa-ma. ³ Na saa da, weiŋ da ma da-ni aa ŋ nyaar Diilonjo-na, ku yaa cieŋ ŋ naŋ kaasĩnni fafamma Diilon-ďũmelle-na. ⁴ Ŋga na saaya na gbãŋ, na kaasĩnni suur kã yaan-na, ku yaa na ka da fĩŋgũɔ yiera fafamma aa bĩŋkũŋgu sie naa-nei.

⁵ Nelnulle da di yor umaŋ nuɔ-i, u cãrã-die Diilonjo wulaa, u ka hã-yo baa-de. Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ Ŋga ma diei dii, da ŋ'a ŋ cãrã bĩŋkũŋgu bĩŋkũŋgu Diilonjo wulaa, baa ce ŋ hõmmu-i mu hãi, haa ŋ nanŋa-i yuo wuo u ka hã-ni niŋ cãrãŋ kumaŋ. Umaŋ cieŋ u hõmmu-i mu hãi, uu dii ŋaa hũm-ma, fafalmu ta mu wuoɔa mu pira-me i. ⁷ Fuo temma-i uŋ'a u sa kã yaduɔŋga u weima-na hiere dumaanjo-na, u baa tuɔ hĩŋ taalunŋgu wuo sĩ u ka da bĩŋkũŋgu Itienjo nammu-na.

⁹ Diilon-ďũŋ-baamba maŋ nawalaamba-i, ba ta ba nye; Diilonjo ka ce-ba nelbõmbõmbaa u hũmelle-na.

¹⁰ Aa waamba ta ba bi nye; Diilonjo ka hiire-bei. Baa dii ŋaa pũlma; ba sa cɔ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, bãaŋ da ku huol, ma pɔɔɔr hũl diire hiere, ŋ sa tiraa da ma fafaanŋgu-i. Waamba dii dumei, da ba ce ba tĩe ba maacemma-na ji kanu aa yaŋ-ma.

† Ma nyegãaŋ girekimma-na wuo: «*Isirahel dũnni cĩncieluo baa ni hã baamba.» Ba bi e Diilon-ďũŋ-baamba yaa dumaanjo-na.

¹² Weiŋ da ma da umaŋ aa u nyaar Diilonjo-na, kutienjo yunŋgu dɔlaa. Uŋ nyaarãa Diilonjo-na, Diilonjo ka pã-yo baa cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede. U maamaŋ dɔl-nuŋ bamaŋ, u pãa cicẽlma famma nuŋgu yaa baa-ba.

¹³ Ānjoŋgbabalamma da ma waa umaŋ huɔŋ-na'i, u baa cira Diilonjo'i diyaa-ma u huɔŋga-na. Molo sie gbãa tãal Diilonjo-i dii-yo kuubabalaanŋgu cemma-na, aa fuo fere sa bi tãal nelienjo dii-yo kuubabalaanŋgu cemma-na.

¹⁴ Nelienjo nuɔ ŋ kusũŋ-maama yaa kãaŋ baa-ni ka tãal-ni dii-ni kuubabalaanŋgu cemma-na. ¹⁵ Da ŋ sie ŋ kusũŋ-maama-i, ku'i juɔŋ baa ãmbabalma-i. A ne da ãmbabalŋ da ma gbuu vãa, ma jo baa kuliŋgu.

¹⁶ Terienŋgu fanŋgu-na, mi jẽnaaŋ namaa, baa na tãal na fere! ¹⁷ Ānfafamma-i hiere, baa bĩmbĩfafanni-i hiere ni hel dɔɔ; Diilonjo yaa hãaŋ-yeŋ baa-ni. Bãaŋgu-i baa ceŋjo-i a naara mɔeŋa-i hiere, fuo yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-baŋ kaal dumaa, ŋga fuo fere-i u sa tĩ bãaŋ temma aa yaŋ-ye kukulma-na. ¹⁸ U waan ninsoŋ-nelma-i baa-ye a ce i hoŋ die gbãa waa yaanŋa bĩmbĩnni maŋ uŋ hielaa-ni hiere. Ku dɔlaanu u yaa-i u ce-ma dumaanjo-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jẽnaaŋ namaa, baa na yaŋ nel daama karaanu-nei: Yaan na tũnni waa fiefie. Baa na yaŋ na nunni ta ni dɔl. Baa na bi yaŋ na hõmmu ta mu du fiefie. ²⁰ Na saa da, nelienjo nuɔ ŋ huɔŋ da ka du, ŋ sa ce ãnviima Diilonjo yufelle-na. ²¹ Terienŋgu fanŋgu-na, nelma maŋ balaan hiere, hielaaŋ na gboluonŋgu me i; aa na bi ne hɔbabalaanŋga-i aa na yaŋ-ka. Yaan bombolma-i aa Diilonjo uŋ diyaa nelma maŋ na hõmmu-na, na bel-ma nammu hãi; ma yaa ka gbãa kor-na.

²² Baa na gonya Diilonj-nelma numma yonj aa na sa ce-ma. Umanj duc dii mafamma-i u huɔŋga-na u t̄aal u fere. ²³ Na saa da, umanj nuɔŋ Diilonj-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umanj nie u fere ducɔŋ-na ²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fere. ²⁵ Nga añjinafamma manj cie i waa i fereŋ nuɔ, umanj duc tuɔ ne-ma torro, aa bel-ma nammu h̄ai, umanj duc yanj ma t̄ienu-yuɔ, aa tuɔ wuɔ ma h̄umelle-i, fuɔ temma-i duc dii u nanŋa-i mananj nuɔ-i ma fa u wulaa.

²⁶ Umanj duc cira wuɔ fuɔ wuɔ Diilonj-h̄umelle-i, aa u nunŋu ta yaanŋa yuɔ, kutienjo t̄aal u fere; yunŋu si dii u Diilonj-h̄umelle wuɔsaanŋu-na. ²⁷ Diilonj unj b̄in kumanj Diiloh̄umefafalle-i, ku yaa daaku: A ta ŋ k̄aȳa yomb̄im-ba-i baa bikulcaamba-i aa ŋ baa yanj nelbiliemba celienj-ni baa ba balaanŋu-i. Diilonjo taara ku yaa-i.

Baa na ta na ce cieluo

2 Tobin namaa, Itienjo-i Yesu-Kirsanj yerj nelbuɔ aa na haa na nanŋa-i yuɔ, baa na ta na ce cieluo. ² Naa nuɔmba h̄ai da ba jo ji suur na h̄olma-na, unanjo-i weinjo, unanjo-i nawaljo. Weinjo gbuu diiya u fere da fafamma aa dii s̄ene-naafonterre, aa nawaljo dii nyarkp̄at̄anni k̄a ka hel. ³ Na sire jaal weinjo-i aa gb̄e-yo wuɔ: «Jo ŋ ji t̄iena yaan-na bande.» Aa bir gb̄e nawaljo-i dumaa wuɔ: «Hai daayo-i, yiera dii terienŋuna! Siso jo ŋ ji t̄iena h̄iema-na bande!» ⁴ Da na ta na ce kufanŋu-i, ba sa b̄i ku yaa-i cieluo-i wei? Ænjɔgbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wei?

⁵ Mi j̄enaan namaa, na saa da! Nelbiliembanj neŋ banj wuɔ nawalaamba, Diilonjo yufelle hilaa ba yaa-i nuɔ-i u ce-ba waamba u h̄umelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ŋaa unj p̄aa ma nunŋu-i dumaa baa u maamanj d̄olnu bamanj. ⁶ A ne da namaa birii yanj nawaljo-i aa ta na k̄an weinjo yaa-i! Ma s̄i waamba yaa cieren-nan s̄ulma-i aa ta ba b̄i-na f̄aamaanj ba terni-na ke? ⁷ Banj haa yefafalle manj nei, ba yaa sa b̄ienaananj-die wei?

⁸ Nelma manj maaraa *añjinaamma-na hiere, da na wuɔ-ma ŋaa manj nyeḡaanj dumaa Diilonj-nelma-na, ku faa. Ma nyeḡaanj wuɔ: «*Nj saaya ŋ d̄ol ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ d̄ol ŋ fere dumaa.*»[†] Nga namaa da na ta na ce cieluo, kuu dii ŋaa na c̄al̄aa añjinaamma-i, na cie ãmba-balma'i dumaanjo-na. Ænjinaamma ka bel-na. ¹⁰ Da ŋ ta ŋ wuɔ añjinaamma-i hiere aa ma diei yar-ni wuɔsaanŋu, kuu dii ŋaa ŋ c̄al̄aa-ma hiere ma k̄unŋu-na. ¹¹ Hama-i nuɔ-i? Umanj ciera: «*Baa ce *fuoces̄inni*»^{††}, uuduɔŋo fanjo yaa bi ciera: «*Baa ko nelienjo.*»[‡] Da ŋ fie'a ŋ saa ce fuoces̄inni-i aa sire k̄a ka ko moloŋo, ŋ saa c̄al̄ añjinaamma-i wei?

¹² Terienŋu fanŋu-na, nanj suyaa wuɔ Diilonjo kaa yuuna a saa baa añjinaamma manj cierenj i waa i fereŋ nuɔ, taa na piye aa na ta na ce na weima-i na saa baa ma yaa-i. ¹³ Na saa da, umanj duc u sa ce hujarre, ḡeŋgeriyinŋuna, Diilonjo sie bi ji ce hujarre kutienjo-na. Nga hujarrentienjo baa tie holle baa yinŋu fanŋu maama-i.

Ba suɔ Yesu nolŋo-i u añcemma'i nuɔ-i

¹⁴ Tobin namaa, umanj duc tuɔ piye wuɔ fuɔ haa u nanŋa Diilonjo-na, aa ba sa da-ku u ciluo-i-na, yunj haku-i dii-kuɔ? Unj haa u nanŋa-i dumaa Diilonjo-na, ku gb̄aa ce u ka da Diilonjo-i wei?

¹⁵ Naa na h̄olma-na, niidiini si dii baa unanjo, niwuoni bi s̄i baa-yo u tuɔ wuɔ. ¹⁶ Nan'na na b̄ɔɔɔ, na bir gb̄e-yo wuɔ: «I ka waa! Baa yanj waanŋu ko-ni, baa bi yanj nyulmu ko-ni.» Kumanj maama-i dii-yuɔ da na saa h̄a-yo baa-ku, yunj haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa ŋ nanŋa-i Diilonjo-na kuu dii dumei, da kuɔ ku sa da ŋ ciluo-i-na, yunŋu si dii-kuɔ.

¹⁸ Unaa bi gb̄aa cira: «Banamba haa ba nanŋa Diilonjo-na, aa banamba ta ba ce añnafamma.» Mi ka gb̄e kutienjo-i mie: «Nuɔ da ŋ saa ce b̄inŋunŋu, nanj ka piḡaanj-mi nie mi suɔ wuɔ nanj haa ŋ nanŋa-i Diilonjo-na? Muɔ fuɔ, mei ka piḡaanj-ni mi nahaale-i mi añcemma-na.» ¹⁹ Ma s̄i ŋ h̄uȳaa-ma wuɔ Diilonjo dii u diei yonj ke? Ku faa. Nga ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ *j̄inabaa-ba bi h̄uȳaa-ma nanj temma-i wuɔ Diilonjo dii u diei aa ba k̄uɔma nyen baa-yo yere. ²⁰ Nj sa gbuu j̄ɔɔɔŋ k̄a yaan-na! Nj taara mi piḡaanj-ni wuɔ da ŋ haa ŋ nanŋa-i Diilonjo-na aa ku sa da ŋ ciluo-i-na ŋ ce gb̄anŋgb̄anj wei?

²¹ Bige-i naa cie Diilonj wuɔ tuɔ k̄an i b̄inc̄oinjo-i *Abiramu-i nelviinjo? U ciluo'i s̄i wei? Unj cie u bepolŋo-i *Isaki-i t̄ammanj-k̄unŋu duc p̄a-yo h̄a Diilonjo-i, ku'i cie Diilonjo tuɔ k̄an-yo nelviinjo. ^{†22} Nj saa da, unj haa u nanŋa-i Diilonjo-na dumaa, ku k̄a baa u ciluo-i. U añcemma piḡaanj wuɔ u haa u nanŋa-i Diilonjo-na ninsoŋ-haama. ²³ Mamanj nyeḡaanj Diilonj-nelma-na wuɔ: «*Abiramu haa u nanŋa Diilonjo-na, Diilonjo ne u nahaale-i aa cira nelviinjo*»^{‡‡}, nelma famma'i saa ce daama-i wei? Kunj cie dumaanjo-na, Diilonjo tuɔ b̄i-yo u j̄ienjo. ²⁴ Terienŋu fanŋu-na, na saa da, Diilonjo ne nelienjo añcemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne unj haa u nanŋa-i fuɔna dumaa yonj.

²⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa Araabu manj waa saasor-cienjo-i. U ciluo yaa naa cie Diilonj wuɔ tuɔ k̄an-yo nelviinjo. U haraa *Isirahel-baamba p̄ɔpuɔɔbiemba-i. Banj juɔ'a ba ta, u piḡaanj-ba banj saaya ba bie h̄umelle manj ka suur h̄inni. ²⁶ Na saa da, nelienj nuɔ ŋ yal da die hel aa yanj-ni, ba gb̄aa tiraa b̄i-ni nelienj nuɔ wei? Kuuduɔŋgu yaa baa daaku-i: Ænfafan da ma'a maa si dii ŋ Diilonj-h̄umelle wuɔsaanŋu-na, ŋ ce gb̄anŋgb̄anj.

Taa na suɔ nuonŋu

3 Tobin namaa, na suyaa wuɔ Diilonj unj ka ger u nelpiḡaataanj mienjo-i dumaa ku ka kuola yanj banamba k̄unŋu-i. Terienŋu fanŋu-na, namaa namanj taaraayanj na ce Diilonelpiḡaataanj namaa, baa na cinu. ² I hieronjo-na hiere i c̄al. Umanj sa c̄al̄aanj u piyuo-i-na, fuɔ fuɔ u faa. Mi gb̄aa cira, u faa hi u fuonŋu-i. U gb̄aa bel u fere u añcemma-na hiere. ³ Ba dii iyonjo-i s̄unjo nunŋu-na wuɔ u tuɔ ce niŋ taaranj u ce

† Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18 †† Helmanj-sebe (Exode) 20.14 ‡ Helmanj-sebe (Exode) 20.13

†† Niŋ Miwaanjo j̄inammanj-sebe-i-na (Genèse) 22. ‡‡ Miwaanjo j̄inammanj-sebe (Genèse) 15.6

kumaŋ: Da ŋ bir-o de, u bir, da ŋ bi bir-o de, u bir. ⁴ Kunaŋgu yaa baatoŋo-i. Baatoŋo-i baa u bɔɔɔima-i hiere, fafal da muɔ fie maara nie nie, u gbartieŋo miel-o baa yilengga yonɔ.

⁵ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nelieŋ nuɔ ŋ jumelle-i: Di yuraanu, ŋga di ce nelkãŋkareŋa aa ta di kaal di fere.

Na saa da, dãncoiŋo diei gbãa caa nelle-i hiere!

⁶ Jumelle dii ŋaa dãamu. Bĩŋkũbabalaŋgu naŋgu-i i kũɔma-na dumaŋo-na. Di celieŋ nelieŋ nuɔŋo-i baa di balaŋgu-i. Di balaŋgu hilaa *Sitãni wulaa. Di kɔsuɔŋni baa balaŋgu daaku-i fuɔ ŋ kuliŋgu.

⁷ Nelbilonɔ gbãa nuola bĩmbaamba-i hiere ba bir fuɔ birma a ta ba nu u nuŋgu-i: Huriimba-i baa niibũulni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ Ŋga jumelle-i, molo sie gbãa nuola-die. Di balaŋgu cor aa di sa bi tiraa yiera terduɔŋ-nu. Di yuu baa tĩmma. ⁹ I tuɔl-nu i To-i Diilonɔ-i baa di yaa-i, aa bi tie waasa nuɔmba-i baa di yaa-i. A ne da Diilonɔ'i hielaaba aa ce-ba fuɔ nabieraamba. ¹⁰ Nuŋgu maŋ tuɔlaanunɔ Diilonɔ-i, ku'i bi waasaŋ nuɔmba-i. Tobinɔ namaa, yaŋ i hiel i naŋga kufaŋgu-na. ¹¹ Namaa daa hũnfafamma-i baa hũmbabalamma gbãa ta ma hel hũnfoeduɔle-na wei? ¹² Tobinɔ namaa, *yensãŋgu gbãa maŋ musĩeŋa wei? Siso hãlãŋgu gbãa maŋ *yensãbieŋa wei? Terieŋgu faŋgu-na, hũnfafamma sie gbãa da hũnfoebabalanda-na.

Diilonɔ uŋ bĩŋ kumaŋ nelnulle-i

¹³ Na hɔlma-na, umaŋ duɔ fuɔ nu nelma aa tuɔ cẽ, kutieŋo pigãaŋ-ku u ciluɔ-i-na i ne. Die da u añcemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suɔ suɔ wuɔ u nu nelma-i aa tiraa tuɔ cẽ. ¹⁴ Ŋga da na ta na ce nenemuŋgu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fere wuɔ namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dɔɔ; di hel hĩema-na, nelbilieŋ-diele; *Sitãni'i juɔ baa-de. ¹⁶ Ku yuŋgu yaa daaku: Nenemuŋgu-i baa yelmaŋ yeŋ kusuɔŋ-nu, berru-i baa ãmbabalma-i ma sĩnni-na hiere nii dii kusuɔŋ-nu'i. ¹⁷ Ŋga umaŋ u nelnulle hilaa dɔɔ, kutieŋo huɔŋga dii welewele igẽna, ijieni sa dɔlnu-yuɔ, uu dii hĩehĩe, u kũŋgu si dii kpelle, u ce hujarre aa u añcemma-i hiere ma faa, u sa ce cieluɔ aa huhurmantieŋo sĩ. ¹⁸ Berrunɔ'a du sa dɔlnu bamaŋ, ba fẽ ba muntienammu-i. Ba maacemma sully yaa viisĩnni.

Baa na yaŋ na yufieŋ-niini ta yaŋga-nei

4 Bige-i juɔŋ baa ijieni-i na hɔlma-na? Bige-i juɔŋ baa berru-i? Na kusũniŋ-maama'i si wei? ² Bĩŋkũŋmaama dii-nie, da ŋ saa da ku bĩŋkũŋgu-i, ŋ sire ta ŋ taara ŋ ko moloŋo mafamma-na. Ŋ yufelle hilaa bĩŋkũŋ-nu aa ŋ saa gbãa da ŋ da ku bĩŋkũŋgu-i, ŋ sire ta ŋ kar berru. Naŋ taaraŋ nimaŋ, na sa cãrã-nie Diilonɔ wulaa ku'i cie na sa da-ni. ³ Aa na ãŋɔɔɔma balaŋgu ku'i cie da na fie cãrã kumaŋ Diilonɔ sa hã-na baa-ku. Na cãrã na yufieŋ-niini yonɔ, da na ta na ce na bãaŋgu. ⁴ Naa dii ŋaa saasorbaa namaa. Na saa suɔ wuɔ umaŋ gbaraŋ u nyaanu miwaanɔ daayo bĩmbĩnni-i kutieŋo bigãaŋ Diilonɔ-i wei? Umaŋ duɔ tuɔ kuye miwaanɔ daayo bĩmbĩnni-i, ku pigãaŋ wuɔ u bigãaŋ Di-

ilonɔ-i. ⁵ Mamaŋ nyegãaŋ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔ uŋ diyaa u *Yalle maŋ i hɔmmu-na, u sa gbuu sieyadie; u ce yelma di maama-na*»; na yuu ba'a nelsɔɔma wei? ⁶ Ŋga Diilonɔ ce baa-ye u cor, ŋaa maŋ nyegãaŋ dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Diilonɔ sa gbo baa bombolmantaamba-i, ŋga u faa baa bamaŋ hiiriyeŋ ba fere*»^{†7} Terieŋgu faŋgu-na, taa na nu Diilonɔ nuŋgu-i, aa na baa hũu-ma baa *Sitãni-i, ku yaa u ka yaŋ na da fiisa. ⁸ Piyaŋ Diilonɔ-i, na ka bi da u piyaana. ãmbabalmanciraŋ namaa daana, hielaŋ na naŋga ãmbabalma-na. Hɔmmu hã-mu-hã taaraŋ namaa temma-i daana-i, hielaŋ ãŋɔɔɔbabalamma-i na hɔmmu-na. ⁹ Na saaya na suɔ wuɔ na maacemma saa fa. Haŋ na nammu-i na yuŋ-niŋ na ta na kaal kuliŋkaaluŋgu. Yaŋ nyembĩnni-i aa na ta na kaal. Yaŋ ponsaŋgu-i aa na haa na nammu-i na yuŋ-niŋ. ¹⁰ Hiiriyeŋ na fere na hã Itieŋo-i ku yaa u ka tetieŋ-na dɔɔ.

Yaŋ na-naa cãlma

¹¹ Tobinɔ namaa, baa na ta na bĩena na-naa yireiŋa. Umaŋ duɔ tuɔ bĩena u nabentaamba yireiŋa-i, siso duɔ tuɔ cãl-ba, kuu dii ŋaa u bĩena Diilonɔ-ãŋjĩnamma yerre yaa dumaŋo-na aa tuɔ bi cãl-ma. A ne da uu naa saaya u tuɔ wuɔ ma hũmelle'i, u bir yaŋ aa tuɔ cãl-ma. ¹² Diilonɔ yaa *ãŋjĩnamma tieŋo-i, u yaa gẽŋgertieŋo-i u diei yonɔ. U yaa gbãa kor nelbiliemba-i, u yaa gbãa kɔsuɔŋ-ba. Terieŋgu faŋgu-na, naŋ hilaa hie aa da manamma ta ŋ cãl banamba-i?

Yaŋ bombolma-i

¹³ Nieŋ, da na ce na ta na piiye wuɔ: «*Bisĩnuɔ mi ka kã nel daade-na ka ce torguoŋgu belle diei a taara gbeŋa*» ¹⁴ Namaa namaŋ piiyeŋ dumaŋo-na, na suɔ Diilonɔ kusũŋgu-i wei? Na suɔ cuo uŋ ka kaal baa mamaŋ wei? Yuŋ haku-i dii namaŋo-na? Ma sĩ naa dii ŋaa fĩfiiruŋgu. Cuo duɔ kaal, da ŋ da-ku, celle da ŋ'a ŋ ne, ŋ naa-ku. ¹⁵ Da na'a na piiye, na gbĩe na cira: «*Diilonɔ duɔ sie, i ka ce daama baa daama baa daama*» ¹⁶ Ŋga na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolmaŋ-ãndenni yaa yonɔ. Bombolma famma temma saa fa. ¹⁷ Terieŋgu faŋgu-na, umaŋ duɔ suɔ ãnfafamma-i aa yagar ma cemma, kutieŋo cie ãmbabalma'i dumaŋo-na.

Waamba cilɔbabalaŋo-i

5 Fiefie-i-na, waŋ namaa nieŋ, sũlma maŋ ka harnie, duɔŋ na ta na kaal higohigo! ² Na nagãŋ-niini hɔraa, nyei wuyaa na bĩmbĩnni-i hiere. ³ Gbẽllũɔ bilaa na sẽne-i baa na gbeŋa-i hiere. Gbẽllũɔ daayo yaa ka pigãaŋ-na na balaŋgu-i. U ka kɔsuɔŋ-na ŋaa dãamuŋ kɔsuɔŋ daaŋgu dumaa. Miwaanɔ tie tĩ, aa namaa migãaŋ ta na kũɔl gbeŋa-i na jĩna kɔtuɔŋgu. ⁴ Maacenciraamba maŋ cie maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pã-ba, ba kaal baa na yireiŋa-i. Baŋ kaal baa-ya Dombuɔ nuɔ. ⁵ Hĩema-na bande-i-na, na cie na bãaŋgu-i. Kumaŋ dɔlaanu-nei, na cie ku yaa-i. Na

† Bĩncuɔŋ-nelmaŋ-sebe (Proverbs) 3.34

wuyaa niidɔɔɪni-i cel da kpɛŋkpɛniɛ ɲaa bĩmbaan ɲamaa ta na cie na kuliŋ-yiŋgu-i. ⁶ Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce weima. Kutaamba saa gbãa hũu ba fere na nyisenni-na.

Fieŋ na hɔmmu-i

⁷ Tobin namaa, fieŋ na hɔmmu-i na ta na cie Itienjo jommaŋ-yiŋgu-i. Na saa da kũrãamba-i wei? Da ba duu dĩmma-i ifelle domma-na, ba fẽ ba hɔmmu-i ta ba cie di tĩmma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸ Namaa na bi saaya na fẽ na hɔmmu-i dumei aa na dii sireiŋa na ferɛŋ nuɔ; Itienjo jomma piyaa.

⁹ Tobin namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diiloŋo ka yuu-na. Umaŋ ji geraŋ nuɔmba yuŋ-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰ *Diilopɔpuɔrbiembaŋ hĩerã mulĩɛma-i hĩrãmma maŋ, ma sĩ ma tĩyãanu-nei ke? Hĩerãŋ mulĩɛma-i bafamba temma-i. ¹¹ Na saa da, bamaŋ nyaarãa tĩe Diiloŋ-hũmelle-na, i ciera wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuŋ hĩerã mulĩɛma-i hĩrãmma maŋ, ma sĩ na nuɔ ma maama ke? Aa ma sĩ na daa Itienjoŋ juɔ pã-yo baa kumaŋ ke? Coima saa fa, Itienjo faa baa nelbiliemba-i aa tiraa waa hujantienjo.

¹² Tobin namaa, mamaŋ gbãaŋ, nuɔni maŋ da ɲ'a ɲ sa taara Diiloŋo ka yuu-ni, da ɲ'a ɲ piiye, ɲ baa cira «muɔ baa Diiloŋo», ɲ baa bi cira «muɔ baa hĩɛma», ɲ baa gbun bĩ bĩŋkũŋ yerre. Mamaŋ da ma ce, ɲ cira ma cie, mamaŋ da ma saa ce, ɲ cira ma saa ce; gere.

Fõŋgũɔ dii Diilocãrãlle-na

¹³ Na hɔlma-na umaŋ duɔ tuɔ mulĩɛŋ, u tuɔ cãrã Diiloŋo-i. Umaŋ huɔŋga-i da ka fẽ, u tuɔ hãl neini u tuɔlnu Diiloŋo-i. ¹⁴ Umaŋ duɔ tuɔ jaŋ, u bĩ Diiloŋ-dũŋ-baamba yaataamba-i ba ji hure namma u yaanŋa-na Itienjo yerre-na aa cãrã Diiloŋo-i hã-yo. ¹⁵ Da ba haa ba nanŋa Itienjo-na aa cãrã-yuɔ cãrãmma famma temma-i, jeiŋo ka sire. Itienjo ka sire-yuɔ aa da kuɔ u cie ãmbabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶ Terienŋu faŋgu-na, da na ce ãmbabalma maŋ, na tũnu na-naa baa-ma aa na cãrã Diiloŋo-i na hã na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fõŋgũɔ maŋ dii nelviŋo Diilocãrãlle-na ponsaan-wuonjo sĩ.

¹⁷ Na saa da, *Eli waa nelbilonjo miɛ temma yaa-i; ɲga u cãrã Diiloŋo-i, cãrã-yuɔ, cãrã-yuɔ wuɔ u baa dãa; Diiloŋo ce bienja siei baa caamba niediei u saa dãa. ¹⁸ Ku huonŋu-na, u tiraa cãrã-yuɔ, u donŋ tuɔ dãa gongorre gbãa da di ta di ce. †

¹⁹ Tobin namaa, na hɔlma-na, umaŋ duɔ pira Diiloŋ-hũmelle-na, umaŋ duɔ maaya ninsonjo-i aa unanŋ nuɔ ɲ dii-yo hũmelle-na, ɲ cie maacenfafamma. ²⁰ Na saaya na suɔ wuɔ molonŋ duɔ pira aa ɲ gbãŋ baa-yo dii-yo hũmefafalle-na, ɲ kuraa-yo kuliŋgu-na aa uŋ cie ãmbabalma maŋ cor hierɛ, Diiloŋo ka hur-ma.

† Nieŋ Jãmatigi ba sebedĩelãŋo-na (1 Rois) 17-18.

Pier sebedīelāņo

Nelmuoyamma

Pier nyegāņ sebe daayo-i a hā Diilon-đūņ-baamba maņ dii *Asi huongga-na. Baņ yeņ Yesu horre-na, nuomba sa dōl-ba. Piern daa-ku dumaano-na, u nyegēņ sebe daayo-i duo dii sireiņa bei. U tagaaya pigāņ-ba Diilon-đūņ-wuonon saaya u waa dumaa bamaņ cīnaana Diilon-đo-i ba hōlma-na. U tirii-ma baa-ba wuo Yesu fuo fere bi mulāņ fuo ku ji ta ku ce kuliingū. Nga Diilon-đo siire-yuo aa ce u ce bōi. Aa u pāa nuņgu wuo umaņ duo hūu Yesu maama-i u ka ce kutieno-i Yesu temma-i. Wuo nupālle fande yaa diyaņ sireiņa-i Diilon-đūņ-baamba-na, halle da ba fie ta ba ce-ba sūlma-i, ba kūoma sa seņ. U diyaa nelma ba tūnni-na; wuo bamaņ dii Yesu horre-na, ba bie Yesu maama-i.

Jaaluņgu

1 Muo Pier, Yesu-Kirsa *pōpōrbilon muo. Muo mei nyegāņ sebe daayo-i da mi hā Diilon-đo yufellen hila namaa namaņ nuo-i aa na waa hieņgu-na. Banamba dii Pō, banamba Galasi, banamba Kapadōsi, banamba *Asi aa banamba Bitini. ² I To-i Diilon-đo yufelle hilaa nei ņaa maņ waa u huongga-na dumaa u ce u *Yalle bō-na na deņ a ce-na fuo baāņ namaa na da na ta na nu Yesu-Kirsa nuņgu-i aa u tāmma da ma misīrrā-nei a migāņ-na hā-yo.

Diilon-đo firnu u huongga-i u tuo kāyā-nei aa u tuo fē na hōmmu-i.

Nahaale pā nelieņo

³ Yaāņ i tie tuolnu Diilon-đo-i, Itieno-i Yesu-Kirsa To-i. U cie hujarre yie aa ce-ye nelfelaņ mie Yesu-Kirsa siremma barguo-i-na a ce i migāņ haa i naņga-i yuo. ⁴ Aa uņ jīena ciilunģu maņ duo hā u baamba-i, i bi hīņ ku taalunģu. Ciilunģu faņgu sa kusirre, ku sa bīēna, ku sa bi pitelle. Diilon-đo jīena-kuo tuo cie-na dōro-i-na. ⁵ Naņ haa na naņga-i yuo, u niya-nei fafamma duo ji kor-na miwaano tīmmaņ-yiingū-i. Nuomba-i hiere ba ka da uņ kuraa-na dumaa. ⁶ Terieņgu faņgu-na, taa na nye. Mi suyaa mie na yammu huolaa fiefie-i-na, ņga ku sie kā yaāņ-na. Taa na nye. ⁷ Sēne maņ sēne, yiingū dii baa yiingū u ka gbuo; ņga ba dii-yo dāamu-na a ne da kuo u faa. Namaa nahaale saa buo sēne-i-na wei? Ba ce nie ba sie ne-de si di faa? Ba ne nahaale-i baa yaahuolo yaa-i. Yaahuolo duo saa gbāa kara na kūoma-i Diilon-đo hūmelle-na, Yesu-Kirsa duo ji bir jo yiingū maņ nuo-i, Diilon-đo ka tuolnu-nei aa gbeliēņ-na aa ce na ce bōi. ⁸ Na yufelle saa haa Yesu-Kirsa-i-na dede, ņga u maama dolaanu-nei. Na saa hi da-yo yogo, ņga na haa na naņga-i yuo aa na hōmmu gbuo fē da yogogo. Na hōmmuņ fie dumaa, ma sie gbāa waņ. ⁹ Diilon-đo duoņ tuo kor-

na, kufanģu hōfēlle yaa dumaano-na. Naņ haa na naņga-i Diilon-đo-na da na da korjoro maņ, na duoņ ta na da-yo.

¹⁰ *Diilopōpōrbiemba siire taara korjoro daayo yaanģa-i aa tūnu-nei Diilon-đo uņ ka firnu u huongga-i baa-na dumaa. ¹¹ *Kirsa *Yalle waa ba hōmmu-na; dii naa tūnu-bei wuo Kirsa ka mulieņ, aa ku huongga-na u ka ce bōi. A ce dumaano-na ba gbuo vaa ba fere da ba suo ma cemmanģ-huonģu-i baa maņ ka ce dumaa. ¹² Diilon-đo yaņ aa waņ baa-ba wuo uņ puuraa-ba baa nelma maņ, ma sie ce bafamba bāaņ-nu, kere ma ka ce namaa bāaņ-nu. Nelma famma yaa baņ waņ-maņ baa-na nyunģo-i-na. Bamaņ waāņ *Neldōdōlma-i ba yaa waāņ-maņ baa-na. Diilon-đo yaa saāņ u Yalle-i di ji dii-ma ba nunni-na. *Dōro pōpōrbiemba famba fere-i ba taara ba suo ma yaanģa-i.

Viisīnni yaa dolaanuņ Diilon-đo-i

¹³ Terieņgu faņgu-na, tigiij na fere, baa na dii na yunni-i. Haāņ na naņga-i Diilon-đo-na ku haama wuo u ka ce hujarre nei Yesu-Kirsa jommaņ-yiingū-na. ¹⁴ Taa na nu Diilon-đo nuņgu-i ņaa bisānfefieņ uņ nuņ u to nuņgu dumaa. Naņ ņa na'a na saa ta na suo kuyunģu huongga-na, kumaņ taa ku dōlnu-nei cemma, baa na bir na suur-kuo. ¹⁵ Yaāņ na weima-i hiere ma fa ņaa Diilon-đo maamaņ faa dumaa. U yaa buo-na na deņ a ce-na u baāņ namaa. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāņ Diilon-đo nelmana wuo: «*Muo miņ yeņ nelfefieņ muo dumaa, na saaya na waa nelfafaāņ namaa dumei.*»[†]

¹⁷ Da na ta na cārā Diilon-đo-i na ta na bī-yo «Baba», na ninsoņo. U yaa pāaņ nuomba-i a saanu baa baņ cie kumaņ; u sa ce cieluo. Terieņgu faņgu-na, yinni maņ tīyāa na wulaa hīema-na, gbāaņ na ciluo tuo pigāņ wuo na kāalā-yuo. ¹⁸ Naņ siire bie ānsōsōmma maņ na bīncuomba wulaa, na suyaa baņ sāa na yunni-i baa ku-

† Buolmaņ-sebe (Lévitique) 19.2

maņ a hiel-ni mei. Ba saa sãa-ni baa gbeina, ba saa bi sãa-ni baa sēne, nifanni sa gbāņ ciima. ¹⁹ Nga ba sãa na yunni-i baa tãmma. Aa tãņ hama-i? *Kirsã tãmma. Ba cie-yo ņaa *tũmbiloņo maņ faa buolma; jarma sī-yuo, pãdorre sī-yuo. A ko-yo sãa na yunni-i. ²⁰ Diiloņo naa par ma yaa hã-yo aa miwaanjo suu duu doņ. U cie ma yaa daama hõperiej daaku-na duu kor-na. ²¹ Fuo yaa cie na haa na naņga Diiloņo-na. Diiloņo siire-yuo hiel-o kuomba hõlma-na aa ce u ce bõi ku'i cie na haa na naņga Diiloņo-na aa ta na hil na ne-yo.

²² Naņ siyaa ninsoņo-i, kuu dii ņaa na migãaņ na hõmmu-i da na gbãa ta na dõl na-naa fafamma ņaa ce-duoņ-biej namaa. Terieņgu faņgu-na, yaaņ na maama gbuu ta ma dõl nu ma-naa. ²³ Na saa da, na cie nelfelaaņ namaa, na huoņ felemma. Gboluoņ daaku-na nelbilo saa hoņ-na, Diiloņo'i huoņ-na. Nelbiloņo ku, ņga Diiloņo sa ku. U huoņ-na baa u nuņ-ãndaaņgu yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. ²⁴ Na saa da, ma nyegãaņ Diiloņo-nelma-na wuo:

«Nelbiliemba-i hiere baa dii ņaa hieņgu.

Ba fafaanġu dii ņaa pũlma.

Hieņ da ku kuol, ku pũlma hũl.

²⁵ Nga Itieņo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.»[†]
Itieņo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldõdõlma maņ baņ waņ-maņ baa-na.

Piyaan Cicēlmantieņo-i

² Naņ cie nelfelaaņ namaa, hielaaņ na naņga balaanġu-i ku sīnni-na hiere, baa nuõmba tãalma-na, baa huhurma-na, baa nenemuņgu-na, baa yebie-nande-na. ² Tonto mõsũņ nyõlma yaa a vãa. Nyõlmaņ dõl nuņ-yuo dumaa, yaaņ Diiloņo-nelma ta ma dõl nu na-maaņo-i dumei, ku yaa na ka naņ kaasīnni a kor. ³ Na daa Itieņ uņ faa dumaa ke^{††}

⁴ Piyaan-yoņ, u yaa cicēlmantieņo-i, uu dii ņaa tãmpēlle maņ nuõmbaņ cīnaana-die ņga di yaa hilaa Diiloņo yufelle-na u hiel-de. ⁵ Namaa fere-i naa dii cicēlma aa naa bi dii ņaa tãmpēlēja. Da na pie-yo, Diiloņo ka ce-na ma u *Yalle dũņgu-i baa-na. Na ka waa jigãntaaņ namaa ta na pã niipãnni-i na hã Diiloņo-i a saa baa u Yalleņ taaraņ-kuo dumaa. Yesu maama-na, u ka tuo sie na niipãnni-i fafamma. ⁶ Diiloņo-nelma waan-ma wuo:

«Nieņ, mi hielaa tãmpēfafalle,

mi ka jĩna-die dũņgu tuole-na *Sinyo-i-na.

Umaņ duu haa u naņga die, u yaanġa sie ture.»[‡]

⁷ Namaa namaņ haa na naņga-i tãmpēl daade-na, Diiloņo cie na ce bõi. Nga bamaņ saa haa ba naņga die, ma nyegãaņ ba kũņgu-na wuo:

«Dũmarãambaņ cīnaana tãmpēlle maņ,

di yaa juo bella dũņgu-i.»^{††}

⁸ Ma tiraa nyegēņ terieņgu naņgu-na wuo:

«Nuõmba tisīņ ba fere tãmpēl daade-na.

Di mal nuõmba-i.»^{‡‡}

Baņ'a ba saa nu Diiloņo nuņgu-i ku'i cie ba ta ba tisīņ ba fere die. Ma yaa naa saaya ma da-ba. ⁹ A ne da Diiloņo yufellen-nuõmba yaa namaaņo-i. Namei Itieņo jigãntaaņ namaaņo-i. Namei Diiloņo baan namaaņo-i. Namei Diiloņo napõrren-nuoņ namaaņo-i. U bīe-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na waņ u maacenfafamma maama-i baa nuõmba-i. ^{†††10} Dīelũo-i-na, na saa naa waa Diiloņo-baan namaa; fiefie-i-na, na cie Diiloņo-baan namaa. Dīelũo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; ņga fiefie-i-na, u ce hujarre nei. ^{‡‡‡}

Taa na kãņ na yuntaamba-i

¹¹ Mi jēnaaņ namaa, naa dii hũncortaan namaa hīe-ma-na bande-i-na. Terieņgu faņgu-na, mi cãrã-nei, naņ kuyeņ ãmbabalma maņ, hielaaņ na naņga mei; ma ko-suoņ nelieņo. ¹² Naņ yeņ *nieraamba hõlma-na, yaaņ na ciluo vii ku yaa da ba fie ta ba bīena na yireiņa-i wuo nelbabalaan namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbelieņ Diiloņo-i u jommaņ-yiinggu-i.

¹³ Nieņ Itieņo-i aa na ta na sie fõņġõtaamba wulaa. Na ta na sie *jãmatigi wulaa, u yaa nuõmba-i hiere ba yuņgu-na. ¹⁴ Na ta na sie fãamaambaa-ba wulaa; jãmatigi jīena ba yaa-i nileiņa-na ba ta ba nuola ãmbabalmanciraamba-i aa ta ba gbelieņ ãnfafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diiloņo taara na ta na ce ãnfafamma ku yaa mimielmba maņ sa suyaan kuyuņgu aa ta ba bīena na yireiņa-i ba nunni ka suuye. ¹⁶ Naa dii na fereņ nuõ ninsoņo, ņga baa na pãņ na ce kufanġu-i gboruoņgu na ta na ce kuubabalaanġu-i. Na saaya na waa ņaa Diiloņo-cãarãaņ namaa. ¹⁷ Taa na dii nuõmba-i hiere ba nuņgu-i. Naņ yeņ baa bamaņ Yesu horre-na, yaaņ ba maama ta ma dõl nu-nei. Taa na kãalã Diiloņo-i. Taa na dii jãmatigi nuņgu-i.

Biyaan Kirsã maama

¹⁸ Maacembieņ namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kãņ-ba fafamma. U balaan baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta ņ sie u wulaa. ¹⁹ Na saa da, mulfema maņ naņ maama sī, da ba haa-ma hã-ni aa ņ sie-ma Diiloņo maama-na, ku faa. ²⁰ Da ņ cãl aa sie muoru-i, ye hade-i dii-kuo? Nga da ba ta ba huol ņ yaanġa-i ņ ãnfafamma maama-na aa ņ sie yaahuolo faņo-i, yerre dii ku yaa nuõ-i aa ku faa Diiloņo wulaa. ²¹ Diiloņo taara ku yaa na wulaa. *Kirsã fuo fere mulãaņ namaa maama-na. U pigãaņ-na nelma'i dumaanjo-na na da na ta na ce u temma-i. ²² «Fuo maņ saa cãl, aa huhurma diei saa hel u nuņgu-na dede»^{§23} ba tuoraaya-yuo, u saa ji sie moloņo. Ba cie-yo sũlma-i, u saa ji wur moloņo. U yaan aa yaņ-ma hã Diiloņo wuo u yaa suyaan u pã. ²⁴ U biyaa i ãmbabalma-i tũu-ma fuo fereņ yuņgu-na a kã baa-ma *daanġu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i naņga ãmbabalma cemma-na a ce-ye nelviin mie i tie ce kumaņ dõlaanuņ Diiloņo-i. Fuo mulfema yaa cie na waa

††† Nieņ Helmaņ-sebe-i-na (Exode) 19.5-6; ãņĩnamma tiyemman-sebe-i-na (Deuteronome) 4.20, 7.6; Isayi sebe-i-na (Ésaie) 9.1; 43.20-21. ‡‡‡ Nieņ Ose sebe-i-na (Osée) 1.6,9; 2.1,23,25. § Isayi (Ésaie) 53.9

† Isayi (Ésaie) 40.6-8 †† Gbeliemaņ-nalãanġu (Psaume) 34.9

‡ Isayi (Ésaie) 28.16 †† Gbeliemaņ-nalãanġu (Psaume) 118.22

‡‡ Isayi (Ésaie) 8.14

na fereņ nuš dumandē-i-na. ²⁵ Naa naa waa ta na wucra na yuņ-nu ņaa tūlmba maņ baala; ņga fiefiē-i-na na birii jo na tieņo wulaa, u yaa niēyaņ-nei.

Ānsorren-ťienamma

3 Kuudučuņgu yaa baa caaņ namaaņo-i; taa na sie na bōlbaa-ba wulaa, ku yaa bamaņ saa hūu Diilon- maama-i ba hōlma-na, na ciluš ka ce ba hūu-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuš na piiee baa-ba. ² Da ba da na ciluš faa, aa ne da na kāņ-ba, ba ka hūu Diilon-maama-i. ³ Baa na ta na kuye bombormaņ-fafaanġu-i: Baa na gonya yumigāale, baa sēne ba diima, baa kom-pafafammuņ-vaama. ⁴ Yaan aa na ta na taara hučya-fafaanġu: Na ta na taara hōfafammu baa hōhīnammu; nifanni sa vāa dede. Aa ni yaa dii baa yuņgu Diilonġo wulaa. ⁵ Yiinaticamba maņ naa hūyāa Diilon-maama-i aa haa ba naņga-i yuš, ba taa ba diyaa ba fere baa ni yaa-i ba sie ba bōlbaa-ba wulaa. ⁶ Unaņo yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nuņgu-i, a ce dumaanġo-na u taa u bī-yo «Baba». Da na da holle ta na ce ānfafamma-i, namei Sara bierġ namaaņo-i kelkel.

⁷ Kuudučuņgu yaa baa bōlaaņ namaaņo-i; bilaaņ na caamba-i fafamma na ťienamma-na, aa na saaya na suš wuš na fōņġōbaa-ba sa saa. Diilonġ uņ cie baa-na aa cira u ka hā-na cicēlma maņ, ba nuņgu bi dii-meī. Terieņgu faņgu-na, taa na kāņ-ba ku yaa na cacārāņgu sie gbāa soņ yaņga naņga.

Hīrā muliēma-i ņ ānfafamma cemma-na

⁸ Miņ ka perieņ baa mamaņ ma yaa daama: Yaan nel-dušma yaa yu na hōmmu-i hiere. Bilaaņ na-naa kpelle. Taa na dōl baa na-naa ņaa cēdučuņ-bieņ namaa. Bilaaņ na-naa hīehīē, baa na ta na teteņ na fere. ⁹ Baa na ta na suu āmbabalma sōlaaņgu-i baa āmbabalma. Baa na bi ta na suu tuošīnni sōlaaņgu-i baa tuošīnni. Yaan aa na ta na haa na nufafaanġu kutaamba-na. Diilonġo taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaanġu bei, Diilonġo ka bi haa u nufafaanġu namaaņo-na. ¹⁰ Na saa da, ma nyegāaņ Diilon-nelma-na wuš:

*«Umaņ duš tuš taara u ce u bāaņgu-i,
umaņ duš tuš taara u hučņga fē,
kutieņo saaya u hiel u naņga noparaaņ-āndenni-na
baa coima-na.*

¹¹ *U saaya u nanna kuubabalaanġu-i aa tuš ce kuu-fafaanġu.*

U vaa u fere weima baa ji suur u hōlma-na baa moloņo.

¹² *Na saa da, Itieņo saa nanna nelviimba-i.*

U tūņgu dii ba cacārāņgu-na.

ņga u sa gbo baa bamaņ cieņ kuubabalaanġu-i.»†

¹³ Da na vaa na fere baa ānfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaanġu nei? ¹⁴ Halle da ba fie ce-na sūlma na ānfafamma maama-na, na yunni dōlaa. Baa na ta na kālā nučmba-i, baa na bi yaņ na hōmmu ta mu cu baa-ba. ¹⁵ Na saaya na suš wuš *Kirsā yaa u diei Itieņo-i. Taa na dii u nuņgu-i fafamma. Tigiij na ta na

cie, umaņ duš yuu-na wuš bige-i cie na haa na naņga Kirsā-i-na, na waņ ma yaanġa-i baa-yo. ¹⁶ Na fē na hōmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi ťiel moloņo. Naņ suyaa kumaņ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa bamaņ bīenaanaņ na yireiņa-i Kirsā huoņgu-na ba yammu ka ture. ¹⁷ Diilonġ duš cira ņ muliēņ, da ņ muliēņ ānfafamma cemma-na, ku bōyaa ņ muliēņ āmbabalma cemma-na.

¹⁸ Na saa da, Kirsā fuš fere bi mulāaņ aa ku nelbiliem-ba āmbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuš maņ waa nelviioņ, u siyaa ku nelbabalaamba sōlaaņgu-na, duš dii-na na-naa nuš baa Diilonġo-i. Ba kuš-yo, ņga *Diilonġ-Yalle siire-yuš. ¹⁹ Diilonġ-Yalle yaa bi cie u kā ka piiee Diilon-nelma-i baa bamaņ dii kuliinggu nyisēnni-na. ²⁰ *Nowe bāaņgu-na, ba yaa naa puu bubušsīnni baa Diilonġo-i. Baņ puu bubušsīnni baa-yo dumaanġo-na, Diilonġ wuš fē u hučņga-i aa yaņ Nowe ce beņo-i. Nučmba bōi saa suur beņo faņo-na; nučmba niisiei suurii yonġ a kor hūmma-na. ²¹ I gbāa saa hūmma fama-i baa *batemu hūmma. Nučmba bi kor dumei nyuņgo-i-na batemu hūmma-na. Batemu hūmma-i maacemma sī ņ kūčma-na, ņga ma yuņgu yaa wuš ņ hā Diilonġo-i ņ fere baa hučņga diei. Yesu-Kirsā siremma yaa cie batemu tuš kor-e. ²² U siire nyugūņ kā dōč-i-na ka ťiena Diilonġo caaņ-nu, a waa *dōčpōpuč-biamba yuņ-nu baa fōņġōtaamba-i hiere.

Taa na ce kumaņ dōlaanuņ Diilonġo-i

4 *Kirsāņ mulāaņ u kūčma-na dumaa, namaa fere-i na saaya na ťiena baa-ma wuš na ka muliēņ fuš bi temma-i. Na saa da, umaņ duš muliēņ u kūčma-na, ņ da u hielaa u naņga āmbabalma cemma-na. ² U ce mafamma-i duš gbāa nanna nelbiliemba kuuceņgu-i aa tuš ce Diilonġ-hučņga u yinni boluoņgu maņ ťiyāa hīēma-na. ³ Na cie na bāaņgu-i dei baa *nieraamba-i ba kuuceņgu-na: Na cie na bāaņgu-i ťilāsīnni-na, baa bīņ-wosīnni-na, baa koņhiliinggu-na, baa wuolalle-na, baa nyolle-na. Aa na duu Diilonġo hučņga-i baa na ťinni-i. ⁴ Fiefiē-i-na, nieraambaņ daa na sa tiraa na ce kakarkuoņo faņo-i baa-ba, ku bir yaņ aa cu ba hōmmu-i ba bigāaņ-na. ⁵ ņga baņ ceņ kumaņ hiere, Diilonġo ka gāņ baa-ba. U tigiij ťi duš yuu cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i hiere. ⁶ Ku'i cie na da *Neldōčōlma bi waaņ halle baa kuomba-i. A ce dumaanġo-na, baņ waa hīēma-na aa mamaņ fie da-ba a saanu baa ba āncemma-i, fiefiē-i-na *Diilonġ-Yalle ka gbāa ce ba sire waa baa Diilonġo-i.

Taa na suš Diilonġ-caluš belma

⁷ Weima-i hiere ma piyaa ťimma. Terieņgu faņgu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suš na fereņ belma ta na gbā na cārā Diilonġo-i. ⁸ Kumaņ gbāaņ, yaan na maama ta ma gbu ma dōlnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kāņ āmbabalma bōi††*. ⁹ Taa na ce nieraamba nersīnni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diilonġo hāa-na na da-na-deņ fōņġōbaa hiere.

† Gbeliemaņ-nalāaņgu (Psaume) 34.13-17

†† Nieņ Bīncučuņ-nelmaņ-sebe-i-na (Proverbes) 10.12.

Neliēņo neliēņo u saaya u suw u wuoņo belma a gbāa duw tuw kāyā banamba-i baa-yo. ¹¹ Diilonj duw hā umaņ jumefafalle-i, kutieņo saaya u ce-de tuw waņ Diilonj-nelma baa-de. Duw hā umaņ kakāyāmmaņ-fīngū-i, u tuw kāyā nuwmba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na āncemma-i hiere ma ta ma ce nuwmba ta ba bī Diilonjo yefafalle. Yefafalle-i baa fīngū-i ni vii u yaa-i hōnni maņ jonj. Ma cie.

Taa na hīrā mulīema-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jēnaaņ namaa, yaahuolo maņ haaņ-nei daayo-i, baa na yaņ na hōmmu cu baa-yo; u sagalla-nei duw ne. Baa na da nie sī ba fieņ-na baa-yo. ¹³ Yaaņ aa ku ta ku dōlnu-nei wuw na nalāa *Kirsa mulīema temma ne. Terieņgu faņgu-na, duw ji jo u fīngūtesīnniņ-jomma-i, na hōmmu ka fē gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-nei Kirsa maama-na, na yunni dōlaa. *Diilonj-Yalle dii baa-na aa Diilonjo bōbōima da di yaa nuw-i. ¹⁵ Molo baa yaņ ba ji belo ta ba huol u yaaņga-i wuw u kuw neliēņo, sisw u cuyaa, sisw u cie kuubabalaanģu naņ temma, da ma'i bi sī u diyaa u nuņģu-i nelma maņ saa hi-yo. ¹⁶ Nģa da ba ta ba huol ņ yaaņga-i wuw Kirsa wuoņ nuw, baa yaņ senserre da-ni. Niņ yeņ Kirsa horre-na, yaņ aa ņ ta ņ jaal Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Gēņģeryiņģu hii. Diilonjo duw tuw gāņ baa u dūņ-baaņ miemei igēna. A ne da duw doņ tuw gāņ baa miēņo-i, gēņģerw periema ka waa nie baa bamaņ cīnaana Diilonj-*Neldōdōlma-i? ¹⁸ A saa baa Diilonj-nelmaņ waaņ-ma dumaa:

«Da kuw nelviņo korma dii kpelle,
āmbabalmanciraamba kūņģu ka waa nie?»†

¹⁹ Terieņģu faņģu-na, Diilonj duw nuwni maņ mulīeņ, baa yaņ ņ kūwma kara; cor ņ ta ce ānfafamma-i aa ņ dii ņ fere Weimantieņo naņ-na. U yaa maa-ni. U sa waņ weima aa ji bir baa huoņ-āndaanģu.

Bilaaņ Diilonj-dūņ-baamba-i dei

5 Fiefie-i-na, mi ka fulnu Diilonj-dūņ-baamba yaataamba yaa-i. Mei fere-i yaatieņ muw; mi daa *Kirsa mulīema-i nuw baa mi yufelle. Duw ji bir jo duw ji ce u yuntesīnni-i, mi ka ce mi bāaņģu-i baa-yo. Miņ ka waņ mamaņ baa yaataaņ namaaņo-i ma yaa daama: ² Diilonj uņ hāa-na nuwmba maņ, bilaaņ-baņ dei ņaa āncīnaņ uņ bel u muwru-i dumaa. Baa na bel-ba ņaa ba

† Bīncuāņ-nelmaņ-sebe (Proverbs) 11.31

guoraa-na, bilaaņ-baņ baa hōfafanģa ņaa Diilonj uņ taaraņ-kuw dumaa. Baa na bi ce-ku gbeitaara-hūmelle; yaaņ aa na ta na ce-ku baa pāama. ³ Diilonj uņ diyaa bamaņ na nammu-na, baa na ta na haa na fīngū-i bei; yaaņ ba ta ba da namaa cilwafanģo yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa āncīnaamba yuntieņ †† duw ji jo, na ka da nyantuoluo maņ sa cuwraayaņ dede.

⁵ Kuuduwoņģu yaa baa naacieņ namaaņo-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieroņo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diilonj-nelma cie ra wuw:

«Diilonjo sa gbo baa bombolmantaamba-i,
ņģa u firiinu u huwņģa-i baa bamaņ hiiriyeņ ba fere.»‡

⁶ Terieņģu faņģu-na, taa na hiire na fere Weimantieņo yaaņģa-na ku yaa na tetemmaņ-yiņ da ku hi, u ka tetēņ-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunniņ-maama-i, haraaņ-maņ hiere na hā-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siireņ na yiera! Na bigāarāņo-i *Sitāni dii tuw wuwa u bīņ aa tuw bure ņaa nyulmu bilaa jara. U taara moloņo duw wuo. ⁹ Bilaaņ Diilonj-maama-i nammu hāi na bigāarāņo baa ji yar-na. Na saaya na suw wuw terni-na hiere yaahuolo faņo temma yaa daaņ Diilonj-dūņ-baamba-i. ¹⁰ Na ka mulīeņ celle yogo, ņģa Diilo fuw maņ ānfafamma-i hiere ma tieņo-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sireiņģa nei aa ce na yiera doņ u hūmelle-na. U yaa bīe-na na da na ta na ce na bāaņģu-i baa-yo Kirsa horre-na hōnni maņ jonj.

¹¹ Fīngūw dii baa u yaa-i hōnni maņ jonj! Ma cie.

Jaaluperieņģu

¹² Mi nyegāaņ sebeyel daade-i da mi dii sireiņģa nei aa waņ baa-na wuw naņ vaa na fere baa Diilonjo maņ maama-i, u yaa ninsoņ-Diilonjo-i. Mi waaņ fuw hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kāayā-mie mi nyegēņ sebeyel daade-i. U nyaarāa Yesu huonģu-na.

¹³ Diilonj-dūņ-baamba maņ *Babilōni-i-na bande-i-na, Diilonjo yufellen hilaa bamaņ nuw-i namaa bi temma-i, ba pāa-na jaalunģu. Mi bieņo-i †† Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ņaa ceduoņ-bieņ namaa.

Namaa namaņ dii *Kirsa horre-na Diilo kāyā-nei.

†† ĀNCĪNAAMBA YUNTIENO-I: Ba gbē Yesu fuw fere yaa. Nieņ Nsāa sebe-i-na 10.11. ‡ Bīncuāņ-nelmaņ-sebe (Proverbs) 3.34 †† Nieņ Tim. dīe. 1.2; Tite sebe-i-na 1.4.

Pier sebehālīņo

Nelmuoyamma

Piern taa u nyegēņ sebe daayo-i huņgu maņ nu-i, uu naa suw wu u yinni saa tiraa tē bōi. U taa u taara halle duw fi'e a u saa ji waa, uņ waan mamaņ baa Diilon-dūņ-baamba-i Yesu kūņgu-na, ma baa hel ba hōmmu-na. U duw piye pigāņ-ba wu ba saaya ba waa ņaa Diilon uņ taaraņ ba waa dumaa, aa Yesu *pɔpɔrbieambaņ pigāņ-ba ninsoņo maņ, ba nyaar-yu nammu hāi, ba baa yaņ u ji korra-bei (sap. 1). U gbucya-bei wu ba bel ba fere coikartaamba maņ wu bafamba hālā nuamba-i baa Diilon-nelma aa cakūņgu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i. U piraan u sebe-i baa Yesu jommaņ-maama. Banamba ciera wu Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wu kutaamba kar coima. Wu da ņ da Yesu hii yin daani-i u sa jo u jo, kuu dii ņaa u fi u huņga-i baa nuamba-i ba da ba suw-yo hiere aa bir ba hōmmu-i (sap. 3).

Jaaluņgu

1 Muw Simw-Pier, Yesu-Kirsa cāarāņ muw aa tiraa waa u *pɔpɔrbilon muw. Muwmei nyegāņ sebe daayo-i da mi hā Yesu-Kirsa fafaanņu cē namaa na maņ haa na naņga-i yu miē temma-i. U yaa i Diilon, u yaa i Koņkortieņo. ² Naņ suyaa Diilon-i baa Itieņo-i Yesu-i, Diilon firnu u huņga-i u tuw kāyā-nei aa tuw fē na hōmmu-i.

Kertēsīnni fafaanņu-i

³ Na saa da, Diilon himma pigāņ-ye kumaņ gbāa fa i maama-i hiere i die gbāa tie wu Diilon-hūmelle-i diņ saaya di wu dumaa. In suw-yo, ku'i cie u ce kufanņu-i hā-ye. U yaa bīe-ye duw ji pigāņ-ye u bōbōima-i baa u fafaanņu-i. ⁴ Ku cie dumei uņ ņa naa pā nufafaanņu maņ baa-ye, uņ ņa naa pā nubāmbāale maņ baa-ye, u ce-ku hā-ye. U cie-ku hā-ye i die gbāa hiel i naņga nelbiliemba kusūņ-maama-na, ma kōsuw nelieņo; aa bie fuw kusūņ-maama. ⁵ Terieņgu fanņu-na, gbāaņ kpelle na naara ānfamma-i na āņhūuma-na, aa na taara Diilon huņga-i na suw-ka na naara na ānfamma-i. ⁶ Na ta na suw na fereņ belma a naara Diilon huņga suwma-i. Na naara pāama-i na bel-ņ-ferešīnni-na, aa na naara Diilon-hūmelle wuwsafafaanņu-i na pāama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i a naara na Diilon-hūmelle wuwsafafaanņu-i, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Mamaņ daama-i hiere, da ma waa-nei aa na firnu na hōmmu-i baa ma cemma-i, ku yaa pigāņ wu na suw Itieņo-i Yesu-Kirsa-i aa yuņgu dii u suwma-na. ⁹ ņga da ma'a maa si dii umaņ nuw-i, kutieņo dii ņaa yiroņo; u sa da dei. Kuu dii ņaa u yaan ma karaanu-yu wu Diilon hurii u āmbabalma-i cor.

¹⁰ Terieņgu fanņu-na, tobiņ namaa, Diilon u yufellen hilaa-nei u bī-na, gbāaņ kpelle na baa ji bir u babīmuw-i-na. Da na sie u babīmuw-i, na sa ji gbāa cii u hūmelle-na gbula. ¹¹ Mafaņ da ma ce, Yesu-Kirsa nellen-hūmelle ka puure da gbaa a hā-na. U yaa Itieņo-i, u yaa i koņkortieņo-i aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaan ninsōņo-i nammu hāi

¹² Naņ feņ na suw nel daama-i, mi sie budii mi nuņgu-na. Mi suyaa miē na nyaarāa ninsoņ-belle-na, ņga mi ka cor ta mi titirre-meī baa-na ma ta ma tīenu-nei. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, meī wulaa ku saaya mi ta mi hāl-ma nalāanņu baa-na, ku yaa ma sie karaanu-nei.

¹⁴ Mi suyaa miē ku sie da huņgu Diilon-babīmuw ka hi-mi. Itieņo-i Yesu-Kirsa gbucya-miē tī baa-ma.

¹⁵ Terieņgu fanņu-na, mi ka gbāaņ kpelle, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-nei.

¹⁶ Na saa da, in waan Itieņo-i Yesu-Kirsa jommaņ-maama-i baa u fīņgūw maama maņ baa-na, ku saa ce ņaa i karaa i huwyasaņga de! I saa kar i huwyasaņga, miē fere-i i daa u bōbōima-i nuw baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diilon yaa hāa-yo bōbōima famma-i. U tīyāa dii u yunte-sīnni-na dōw-i-na aa fara cira: «Mi Bieņo yaa daayo-i, u maama sa suw aa dōlnu-miē. U yaa fīeņ mi huņga-i. †»

¹⁸ Uņ taa u piye mafamma-i, miē fere-i i waa u tānuņgu-na baa Yesu-i a nu uņ piyeņ. ¹⁹ Ku'i cie i fūnuņ haa i naņga-i *Diilopɔpɔrbieamba nelma-na. Maa dii ņaa fitīnuw ta ma ce cecerma kukulmaņ yeņ terni maņ nuw-i. Ma ce kufanņu-i ta ma cie cicāņjāale-i. Huņgu fanņu yaa nuw-i cuomwēle †† ka hel a kaala weima-i hiere na hōmmu-na. Terieņgu fanņu-na, taa na ne-ma

† Nieņ Matie sebe-i-na 17.1-5; Marke sebe-i-na 9.2-7; Like sebe-i-na 9.28-35. †† CUOMDELE-I: Ba gbē Yesu yaa-i. Nieņ Āmp. 22.16.

torro. ²⁰ Mamanj yunġu, na saaya na suw wuw nelieņ nuwoņ-i ņ yundaanġu-i, ņ sie gbāa hielnu Diilopwpuwr-biembaņ nyegāaņ mamanj Diilonj-nelma-na. ²¹ Na saa da, Diilopwpuwrungu nanġu saa jo nelbilonj-jomma-i dede, *Diilonj-Yalle'i diyaa-kunġ ba nunni-na.

Sūlma haraa bamanj cie ba fere Diilopwpuwrbiemba
(Yuda 4-13)

2 Nuowmba nanġ cie ba fere *Diilopwpuwrbiemba dumaa *Isirahel-baamba hōlma-na, ma temma ka bi ce namaa hōlma-na. Ba ka jo baa coima nanġ temma ji ta ba tāal-na. Kutaamba ka cīina Itieņo-i, ņ sie suw wuw u yaa sāa ba yunni-i. A ce dumaanġo-na ba sie gbāņ aa kwsuwoņ ba fere. ² Nuowmba bwi ka cu ba huonj-nu ba bīņ-wosīnni-na. Ba ka ce ninsoņ-hūmelle yerre bīena.

³ Gbein-nyulmu ka ce coikartaanġ daaba kar ba huoyasammu baa-na a hūu na nagāņ-niini-i. Nġa kumanġ ka haa-bei, ku suyaa tī jīna; ba kwsuwoņ-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *dwrpwpwrbiemba manġ naa cālāa ku huwoņgu-na, Diilonġo saa yan-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaanġu-na dii kukulma-na a jīna tuw cie geņġeryiingū-i. ⁵ U saa bi yanġ yinantaamba-i, baa naa silaa balan baa-yo cor. U dāa hūmma wuo-ba hiera aa ji yanġ *Nowe yaa yonġ baa nuowmba niehāi baa-yo ^{††}. Nowe taa u hel u wanġ wiisīnniņ-maama-i baa-ba, nġa molo saa ji hūu-ma. ⁶ Diilonġo bi pāa Sodwmutaamba-i baa Gomwr-taamba-i ba āmbabalma sullu-i; u kukulii nilieņ daaya-i a pigāaņ bubwlaamba-i mamanġ ka da-ba. ⁷ Nġa u kuraa Lōti-i. Fuw waa nelfefeinġo ba hōlma-na. Baa naa silaa mulfeinġo-yo baa ba bīņwosīnniņ-maacemma-i.

^{†††} Uņ waa nelfefeinġo dumaanġo-na aa waa ba hōlma-na tuw da ba cilu-i aa tuw nu ba piyuo-i yinni manġ jonġ, ku taa ku janġ-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itieņo suw uņ ka hiel nelwiimba-i dumaa mulfēma-na aa fē nelbabalaamba-i jīna tuw cie geņġeryiingū duw ji pigāaņ-ba u jāyāmma-i.

¹⁰ Kakarkuonġ-maacemmaņ dōlnuņ bamanġ ba ta ba ce-ma aa ba sa kāņ Itieņo-i, u ka gbo kakālle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba manġ wuw bafamba hāalā nuowmba-i Diilonj-nelma, bombolma sa suw aa dōlnu-bei, aa ba yamnu sa suw aa gbāņ; ba tuora dōrniemba-i halle ba sa kālā. ¹¹ A ne da dōrpwpwrbiemba manġ dōrpwpwrbiemba, ba fīņġūw jīenya coikartaanġ daaba wuoņo-i, aa ba tiraa hi yan-ba; nġa ba sa wanġ dōrniemba yebabalalle baa Diilonġo-i. ¹² Nġa coikartaanġ daaba sa cē, ba ce ba weima-i ba yuņ-nu nġa bīmbaamba. Baņ'a ba sa suw mamanġ, ba diyaa luņġu ma yaa nuw-i. Ba ka ko-ba nġa baņ konġ bīmbaamba dumaa. Na suyaa wuw bīmbaamba gbīe baa komma yaa yonġ. ¹³ Baņ cie āmbabalma manġ, ma sōlaanġu ka suu-bei. Tīlāsīnniņ-maacemma sa suw aa dōlnu-bei, halle bāhulaanġu-na ba ce-ma.

† *Girekimma-na terieņ daaku gbāa bi nu nuņ daama-i: «Diilopwpuwrbiembaņ nyegāaņ mamanġ hiera, nelieņ huoyasanga sī.»*

†† *Nowe: Nieņ u kūņġu-i Miwaanġo jīnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 6.1-7.24.*

††† *Nieņ Miwaanġo jīnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 19.24.*

††† *Nieņ Miwaanġo jīnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 19.1-16.*

Da ba waa baa-na na ponsanni-na, coikarre dōlnu-bei nġa bige-i! A ce dumaanġo-na ku bīena na yerre-i aa ta ku ce-na senserre. ¹⁴ Ba sa da cieņo baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye āmbabalma cemma-na. Bamanġ saa nanġ kaasīnni Diilonj-hūmelle-na ba hi ba yaa-i ba tāal-ba. Gbein-maama yuu ba hōmmu-i cor. Diilonġo waasaan-ba. ¹⁵ Ba naana hūmefafalle-i aa cu Boswr bieņo-i Balamu huonj-nu. Balamu naa ce u fere Diilopwpuwrbilonġo. Huhurmanġ-gbeinġa damma taa ma dōlnu-yuw nġa bige-i! ¹⁶ Nġa uņ'a naa yagar Diilonġo nuņġu-i aa tuw taara kumanġ, u daa-ku: Kakūmuw'i piye baa-yo pāņ ce u nanna u miminsīnni-i. ^{‡‡}

¹⁷ Coikartaanġ daaba dii nġa hūnfonna manġ kuolaa; baa dii nġa diilonġo manġ biilii aa cor baa fafalmu. Diilonġo tigiinġ kukulberre nande'i tuw cie-ba ba da ba ka tīena. ¹⁸ Bombolmanġ-āndenni sa suw aa dōlnu-bei, a ne da yunġu bi si dii ba nelma-na. Ba ce ma yaa-i ba tāal bamanġ naana hūmefafalalle-i felemma-i wuw ba ta ba ce bīņwosīnni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waanġ-ma kuolamei baa-ba wuw da ba sie ba nuņġu-i ba ka waa ba fereņ nuw; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba fereņ nuw. Ba kusūņ-maama cie-ba nġa kōraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelieņo nelieņo, duw yanġ bīņkūņ-maama ta yaanġa yuw, ku bīņkūņġu ce-yo nġa ku kōrieņo! ²⁰ Bamanġ suyaa Itieņo-i Yesu-Kirsa-i, bamanġ suyaa konġortieņo-i a kor nelbiliemba āmbabalma cemma-na, da ba ji tiraa yanġ ma ta yaanġa bei, ku migāaņ balan-bei a yanġ dīelā-kūņġu-i. ²¹ Kuw ba saa naa suw hūmefafalle-i, kuu naa buw-bei yanġ baņ suyaa-de aa yagar Diilonġo nuņ-āndaanġu-i. ²² Bīncuowmba ciera wuw: «Juoro sa ta yanġ u wuosaanġu», aa «Perieņ duw tuw hel hūncelle-na u tuw suur kpōkpōtuwoņġu-na.» Ku yaa nġa bafamba kūņġu-i.

Itieņo ka bir jo

3 Mi jēnaanġ namaa, mi nyegāaņ sebe nanġo hā-na cor tī, hāalīņ-wuoņo yaa daayo-i. Ba hāi-i-na hiera, mi tirii nelma bwi baa-na da mi kāyā-nei na ta na jōġuwoņ āņġōwafafamma. ² *Diilopwpuwrbiembaņ waanġ mamanġ cor yiinaa-i-na, yaanġ ma ta ma tīenu-nei a naara Itieņo nuņ-āndaanġu-i. U yaa konġortieņo-i. U *pwpwrbiemba yaa hii-na baa u nuņ-āndaanġu-i. ³ Kumanġ yunġu, na saaya na suw wuw yiperieni-na, nuowmba namba ka sire ta ba ce ba kuudōlnuņġu yonġ. Ba ka ta ba nye-na ⁴ aa ta ba piye wuw: «Na Yesu pāa nuņġu wuw u ka bir jo, u cie bige-i aa duw jo? I bīncuowmbaņ kuu ji hi baa nyunġo, weima dii ma temma-i nġa manġ waa dumaa dii ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵ Bamanġ piyeņ dumaanġo-na, ba yaanġ ma karaanu-bei wuw Diilonġo cie u nuņ-āndaanġu yonġ a hiel dōrw-i baa hīema-i. Ba yaanġ ma karaanu-bei wuw u hielaa hīema-i hūmma yaa nuw-i aa tigiinġ-ma terduwoņ-nu hūmma huwoņġa-na ^{†††}. ⁶ U bi cie hūnduwoņ daama yaa-i a kwsuwoņ yinantaamba-i *Nowe bāanġu-na ^{†††}. ⁷ Aa inġ danġ hīema manġ daama-i baa dōrw manġ daayo-i, Diilonġo nuņ-ān-

†† *Nieņ Kāmmaņ-sebe-i-na (Nombres) 22.4-35.* ††† *Nieņ Miwaanġo jīnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 1.6-9.* †††† *Nieņ Miwaanġo jīnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 7.11.*

daduonj daaku yaa bilaaya-nie jīna ta ku cie dāamu-i gēngeryiingu-na. Yiingu fanġu-na, bamaņ sa kāalāyāņ Diilonġo-i, u ka kōsuonj-ba.

⁸ Nga mi jēnaaņ namaa, nelma diei dii na saa saaya na yaņ ma karaanu-nei: Na saaya na suō wuo Itienġo wulaa, yiingu diei dii ņaa bien nuōsiba ndii, aa bien nuōsiba ndii dii ņaa yiingu diei †. ⁹ Itienġo sa fērē baa u nupālle cemma-i ņaa banambaņ jōguonj-ma dumaa. Nga namaa maama yaa cie u kūnna u huonġa-i; u sa taara molo ji kōsuonj u fere; u taara nelienġo nelienġo u ne u cilōbabalaņo-i aa yaņ-yo.

¹⁰ Na saa da, Itienġo jommaņ-yiingu ka tugol nuōmba-i ņaa cuoyuo uņ tugol dumaa. Yiingu faņ da ku ji hi, ijiebabalanni naņ temma ka ce aa dōrō pāņ balla. Dāamu ka hāl ceinġo-i baa bāaņġu-i baa mōeņa-i hiere, aa hīema-i baa bīmbīnni maņ dii ma dōrō-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹ Nimaņ daani-i hiere niņ yēņ da ni caa, namaa ciluō saaya u waa nie? U saaya u fa ņaa Diilonġ uņ taaraņ u fa dumaa aa na vaa na fere baa Diilonġ-maama-i ¹² na ta na cie Diilonġ uņ diyaa yiingu maņ, aa na gbāņ ku hi donduo. Yiingu fanġu-na, dōrō ka bel dāamu caa, aa ceinġo ka hāl baa bāaņġu-i baa mōeņa-i hi-

† Nierġ Gbeliemāņ-nalāaņġu-na (Psaume) 90.4.

ere! ¹³ Nga miēņo-i, Diilonġ uņ pāa nuņġu-i baa-ye wuo u ka hiel dōrfelēņo baa hīefelēmma hā-ye; i cie ni yaa-i. Balaanġu sie waa terienġu-na.

¹⁴ Terienġu fanġu-na, mi jēnaaņ namaa, iņ yēņ tie cie yiingu fanġu-i, gbāaņ kpelle Diilonġo baa ji da balaanġu nei, u baa ji da cālmuo nei, ku yaa na huleiņa sie ta a tie baa-yo. ¹⁵ Na saaya na suō wuo Itienġo vaayamma kor nuōmba ņaa i jēņo-i Polņ bi nyegāaņ-ma dumaa hā-na. Diilonġo yaa diyaa-ma u nuņġu-na. ¹⁶ Pol waaņ nel daama-i u sebebāa-ba-na hiere. Nelma namaa dii u sebebāa-ba-na ma suōma dii kpelle. A ce dumaanġo-na, bamaņ sa suyaāņ Diilonġ-nelma-i kā yaaņ-na aa ba saa tiraa naņ kaasīnni u hūmelle-na, ba miel-ma. Kutaamba bi miel Diilonġ-nelma-i hiere ma kūņġu-na dumei. Ba kōsuonj ba fere'i dumaanġo-na.

¹⁷ Mi jēnaaņ namaa, namaa fuō mi gbuōya-nei tī baa nel daama-i. Bilaaņ na fere nelbabalaāņ daaba baa ji pira-nei a ce naņ daa munyierafafammu maņ, mu korra-nei. ¹⁸ Itienġo-i Yesu-Kirsa cie hujarre yiē, yaaņ aa na ta na naņ kaasīnni u huonġu-na, aa na ta na bi hāalā na suō-yo na kā. U yaa koņkortienġo-i, jaaluņġu gbīe baa u yaa-i fiefiē-i-na baa hōnni-na hiere. Ma cie.

Nsãa sebedĩelãño

Nelmuoyamma

Nuɔmba namba naa ji sire ta ba guɔl Diilonɔ-dũŋ-baamba gbeini-i wuɔ Diilonɔ-Bieŋo siɛ gbãa jo ji honɔ nelbilonɔ temma; aa tiraa cira Diilonɔ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanɔ *Korɔkortieŋo manɔ, u'i sɪ Yesu-i, aa cor ta ba ce kuuba-balaanɔgu-i ba kã. Nsãanɔ daa-ma dumaanɔ-na, u nyegẽŋ sebe daayo-i hã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i wuɔ ba bel ba fere kutaamba-na. U waanɔ-ma kaala-meɪ u sebe-i-na wuɔ Yesu yaa Diilonɔ-Bieŋo-i aa u juɔ ji honɔ nelbilonɔ temma. U waanɔ-ma baa-ye wuɔ: Nelnyulmu tieŋo yaa Diilonɔ-i. Aa cira Diilonɔo dii ŋaa gbagbaama hiere; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. A ce dumaanɔ-na inɔ yeyɔ Diilonɔ-bisãlɔ miɛ, ku saaya i hiel i nanɔga ãmbabalma-na aa ku saaya i tie dɔl banamba-i a pigãanɔ wuɔ i dɔl Diilonɔo-i.

Cicẽlmanɔ-nelma

1 Umanɔ † waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yu-fieŋa-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tũnni-i aa yiɛya-yuɔ baa i nammu-i. Kufanɔgu tieŋo yaa cicẽlmanɔ-nelma-i. I wanɔ fuɔ maama yaa baa-na. **2** Cicẽlmantieŋo caraaya i da-yo aa tie wanɔ u maama. U waa baa Diilonɔo, fiefiɛ-i-na u caraaya i da-yo. I cie cicẽlma manɔ sa tĩɛŋ dede-i ma wataanɔ miɛ a tie wanɔ-ma baa-na. **3** Inɔ daa mananɔ aa nu mananɔ, i bi wanɔ-ma baa namaanɔo-i i die gbãa ce baaduɔŋ miɛ i To-i Diilonɔo horre-na. Inɔ yeyɔ horre manɔ nuɔ-i baa Diilonɔo-i, ii dii di yaa nuɔ-i baa u Bieŋo-i Yesu-Kirsa-i. **4** Da na da i nyegẽŋ nel daama-i die hã-na, i taara i hieronɔo-i i hɔmmu fẽ gbarnu.

Diilonɔo yaa gbagbaama-i

5 Inɔ nuɔ mananɔ Yesu-Kirsa nuŋgu-na aa tie wanɔ-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonɔo dii ŋaa gbagbaama; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. **6** Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulmanɔ-maacemma-i, i cie coikartaanɔ miɛ, i saa cu ninsonɔo huonɔ-nu. **7** Nɔga die tie ce i weima-i hiere gbagbaama-na ŋaa Diilo fuɔ fere uŋ kuɔŋ dumaa, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bieŋo-i Yesu tãmma ka ta ma pir i ãmbabalma-i hiere ma halanɔ-ma yiɛ.

8 Die cira ãmbabalmanciraanɔ miɛ sɪ, i tãal i fere; aa i naana ninsonɔo hũmelle-i. **9** Nɔga die siɛ i cãlmuɔ-i Diilonɔo yaanɔga-na u ka ce jande yiɛ aa pir i ãmbabalma-i hiere halanɔ-ma yiɛ. U faa, u sa wanɔ nelma aa ji bir baa huonɔ-ãndaanɔgu. **10** Diilonɔo wuɔ nuɔmba-i hiere ba cãlãa; die cira i saa cãl, kuu dii ŋaa i cie Diilonɔo-i coikartieŋo, ku pigãanɔ wuɔ u nelma si dii i hɔmmu-na.

2 Mi bisãlɔ namaa, mi sa taara na ta na ce kuuba-balaanɔgu-i ku'i cie na da mi nyegẽŋ nel daama-i da mi hã-na. Nɔga umanɔ duɔ pira ce kuubabalaanɔgu-i, kakãyãtieŋo dii baa-ye i To caanɔgu-na; u yaa Yesu-Kir-

† U gbẽ Yesu-Kirsa yaa-i.

sa-i, u yaa Nelviinɔo-i, u saa cãl dede. **2** U yaa pãa u fere tãmmaŋ-kũŋ temma a pir i ãmbabalma-i halanɔ-ma i yunni-na. Aa miɛ sɪ yonɔ; u pãa u fere duɔ bi pir nel-biliemba-i hiere ba ãmbabalma-i.

3 Die tie nu Diilonɔo nuŋ-ãndaanɔgu-i, ku yaa i gbãa cira i suɔ-yo. **4** Umanɔ duɔ puur u nuŋgu-i cira: «Mi su Diilonɔo-i» aa kutieŋo sa nu u nuŋ-ãndaanɔgu-i, u kar coima, u sa suɔ Diilonɔo-i aa u naana ninsonɔo hũmelle-i. **5** Nɔga umanɔ nuɔŋ Diilonɔo nuŋgu-i, Diilonɔ-nelnyulmu hii mu fuonɔgu-i fuɔ huonɔga yaa nuɔ-i kelkel. Die tie nu Diilonɔo nuŋgu-i, ku yaa i gbãa cira ii dii u horre-na. **6** Umanɔ duɔ cira fuɔ dii Diilonɔo horre-na, ku-tieŋo saaya u bie Yesu maama-i.

Dɔɔɔluŋ-maama

7 Mi jẽnaanɔ namaa, miŋ nyegẽŋ nelma manɔ da mi hã-na daama-i, maafelemma sɪ; maacɔɔmma. Na nuɔ-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuɔ-ma cor tĩ wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa. **††** Mi gbãa bi cira maafelemma. Ma da *Kirsa wuɔsaanɔgu-na aa bi da namaa wuɔsaanɔgu-na. Na saa da! Kukulma duɔŋ ta ma ta aa terieŋgu ta ku kaala baa gbagbaamanɔ-kerre-i.

9 Umanɔ duɔ cira fuɔ dii gbagbaama-na aa tuɔ bigãanɔ u natobiŋo-i, kutieŋo dii kukulma-na yogo. **10** Umanɔ u natobiŋo maama dɔlnu-yuɔ, u yaa dii gbagbaama-na. Uŋ yeyɔ gbagbaama-na dumaanɔ-na, u siɛ gbãa pira.

11 Nɔga umanɔ duɔ bigãanɔ u natobiŋo-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuɔ wuɔ u sa suɔ uŋ kãŋ kusunɔ-nu.

12 Mi bisãlɔ namaa, Yesu-Kirsa maama-na na ãmbabalma hurii halanɔ, ku'i cie mi ta mi nyegẽŋ sebe daayo-i da mi hã-na. **13** Bĩncunɔŋ namaa, nanɔ suyaa umanɔ waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegẽŋ sebe daayo-i da mi hã-na. Naacienɔ namaa, nanɔ yaraa *Bigãarãŋo-i, ku'i cie mi ta mi nyegẽŋ sebe daayo-i da mi hã-na.

†† Nieŋ Nsãa sebe-i-na 13.34.

¹⁴ Bisālŋ namaa, naŋ suyaa i To-i, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hā-na. Bīncuŋ namaa, naŋ suyaa umaŋ waa dii ku domma-na, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hā-na. Naacien namaa, na gbāŋ, ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hā-na. Diilonŋ-nelma dii na hōmmu-na aa na yaraa Bigāarāño-i.

¹⁵ Terienŋu faŋgu-na, baa na fer miwaanŋo-i baa u balaanŋu-i. Da na fer-o, i To maama sie gbāa ta ma dōl-nu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumaŋ balaanŋ miwaanŋ daayo-na: Nuumba gbar ba nyaanu ba kusūŋ-maama, ba ce cān-caaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagāŋ-niini-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonŋ-maama sī, nelbilien-huoya-maama. ¹⁷ Miwaanŋo tī u kā baa u balaanŋu-i hiere, ŋga umaŋ cienŋ Diilonŋo huonŋa-i, kutienŋo dii gbula; u sa ji kā terienŋu.

Kirsa bigāarāmba maama

¹⁸ Mi bisālŋ namaa, miwaanŋo tīmmaŋ-huonŋu hii tī. Ma sī ma waanŋ baa-na wuc *Kirsa bigāarāño ka jo ke? Ku yaa daaku fiefiē-i-na nuumba boi bigāanŋ Kirsa-i i hōl-ma-na. Ku pigāanŋ wuc miwaanŋo tīmmaŋ-huonŋu hii tī. ¹⁹ Kutaamba waa baa miemei aa ji bir i huonŋ-nu. Kuc baa naa waa mie baamba kelkel, baa naa saa bir. Ŋga mafamma cie i die suc wuc ba hieronŋo-na, molo saa waa mie wuonŋo.

²⁰ Kirsa hāa namaanŋo-i *Diilonŋ-Yalle-i, a ce dumaanŋo-na na hieronŋo-i, na suc ninsonŋo-i. ²¹ Ku saa ce ŋaa na sa suc ninsonŋo-i ku'i cie mi ta mi nyegēŋ sebe daayo-i da mi hā-na de! Na suc-yo ku'i cie mi ta mi nyegēŋ-yo; aa na bi suyaa wuc coima-i baa ninsonŋo-i ni sa gbo.

²² Umaŋ duc cira: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuc u ka saanŋ *Konŋkortienŋo maŋ u'i sī Yesu-i» ba bī kufanŋu tienŋo yaa coikartienŋo-i. U yaa Kirsa bigāarāño-i. U cīinaana i To-i Diilonŋo-i baa u Biēŋo-i Yesu-i hiere.

²³ Umaŋ duc cīina Bepolŋo-i, kuu dii ŋaa u cīinaana Tuonŋo yaa-i; aa umaŋ duc sie Bepolŋo-i, kuu dii ŋaa u bi siyaa Tuonŋo yaa-i.

²⁴ Terienŋu faŋgu-na, baŋ waanŋ mamaŋ baa-na dii ku domma-na, yaanŋ ma tīe na hōmmu-na. Naŋ nuu mamaŋ ku domma-na, da na yaŋ ma tīe na hōmmu-na, na ka tīe i To horre-na baa u Biēŋo-i hiere. ²⁵ Uŋ pāa nuŋgu maŋ baa-ye, ku yaa daaku: Wuc u ka hā-ye ci-cēlma maŋ sa tīenŋ dede-i.

²⁶ Bamaŋ taaraayanŋ ba pira-nei, ba yaa cie mi ji ta mi nyegēŋ nel daama-i da mi hā-na. ²⁷ Namaa fuc, Kirsa hāa-na Diilonŋ-Yalle-i, dii dii na hōmmu-na. Di pigāanŋ-na weima-i hiere. Aa diŋ pigāanŋ-na mamaŋ coima sī; ninsonŋo yaa-i. Terienŋu faŋgu-na, na taara pigāatienŋo nanŋo da na ce bige-i baa-yo? Nyaarāanŋ Kirsa-i-na ŋaa Diilonŋ-Yallenŋ waanŋ-ma baa-na dumaa.

²⁸ Mi bisālŋ namaa, nyaarāanŋ Kirsa-i-na, ku yaa duc ji tuu jo yiŋgu maŋ nuu-i korma sie da-ye baa-yo, aa i yammu sie bi ture u yaanŋa-na. ²⁹ Na suyaa wuc Kirsa-i nelviinŋo. Terienŋu faŋgu-na, na saaya na bi suc wuc umaŋ duc tuu ce ānviima-i Diilonŋ-bilonŋo.

Ba suc Diilonŋ-bisālmba-i nie?

3 Nienŋ i To-i Diilonŋ uŋ dōlaa-ye dumaa! Ku cie u tuu bī-ye u bisālŋ mie! Ninsie ninsie, u bisālŋ mie. Ŋga nelbiliemaŋ'a ba saa suc Diilonŋo-i, ba saa suc wuc u bisālmba'i miēŋo-i. ² Mi jēnaanŋ namaa, nyunŋo-i-na, ii dii Diilonŋ-bisālŋ mie, ŋga inŋ ka waa dumaa jebi bisīnuu-i-na, i saa suc ku yaa yogo. Inŋ suyaa ma diei maama maŋ, ma yaa daama: *Kirsa duc ji jo, uŋ yenŋ dumaa, i ka bi da-yo dumei; aa uŋ yenŋ dumaa, i ka bi waa dumei. ³ Bamaŋ haa ba nanŋa-i Kirsa-i-na aa tīena kufanŋu tīenammi-i, ba hielaa ba nanŋa āmbabalma-na da ba gbāŋ ce nelfafaamba Kirsa temma-i.

⁴ Āmbabalma yaa a maar Diilonŋo nuŋgu-i. Terienŋu faŋgu-na, umaŋ duc tuu ce āmbabalma-i, kutienŋo maar Diilonŋo nuŋgu yaa dumaanŋo-na. ⁵ Na suyaa wuc Yesu-Kirsa juu hīema-na duc ji pir āmbabalma. Fuc-i āmbabalmanŋ-huonŋa si dii-yuu. ⁶ A ce dumaanŋo-na, umaŋ duc nyaar-yuu, ŋ da kutienŋo yaanŋ āmbabalma-i. Ŋga umaŋ duc cor tuu ce āmbabalma-i, ŋ suc kerre kutienŋo sa suc-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisālŋ namaa, baa na yaŋ ba pira-nei baa viisīn-niŋ-kūŋgu-i. Umaŋ cienŋ kuuviinŋu-i u yaa nelviinŋo-i a bie Yesu-Kirsa maama-i. ⁸ Ŋga umaŋ duc tuu ce āmbabalma-i, kutienŋo dii baa *Sitāni. Na saa da, Sitāni ducŋ baa āmbabalma cemma-i dii ku domma-na. Diilonŋ-Bienŋo jommaŋ-yunŋu-i hīema-na, u juu duc ji bīena Sitāni maacemma.

⁹ Umaŋ duc ce Diilonŋ-bilonŋo, Diilonŋo tāmma'i dii-yuu, a ce dumaanŋo-na ŋ da u yaanŋ āmbabalma cemma-i. Uŋ cie Diilonŋ-bilonŋo, u ce nie gbāa cor tuu ce āmbabalma-i? ¹⁰ Baŋ suc Diilonŋ-bisālmba-i dumaa ba bo-ba Sitāni-baamba-na ku yaa daaku: Umaŋ sa cienŋ kuuviinŋu-i baa umaŋ sa dōlaanŋ u natobimba-i, ba hāi-i-na hiere Diilonŋ-bisālmba sī, Sitāni-baamba.

Niŋ saaya ŋ dōl ŋ natobiŋo-i dumaa

¹¹ Ma waanŋ baa-na dii ku domma-na wuc: «I saaya i tie dōl i-naa.» ¹² Molo baa suur Kayine gboluonŋu-na; fuc waa *Sitāni-nolŋo ku'i cie u ko u hāanŋo-i. Kayine maacemma naa balanŋ aa u hāanŋo maama cer fa, ku'i cie u bigāanŋ-yo aa ko-yo. ††

¹³ Tobinŋ namaa, terienŋu faŋgu-na, nelbilienŋ da ba bigāanŋ-na, baa na yaŋ ku ce-na gberē. ¹⁴ Mie i suyaa wuc i hilaa kuliinŋ-hūmelle-na a bie cicēlmanŋ-hūmelle. I natobimba maamaŋ dōlnuŋ-yiē, ku'i cie i suc mafamma-i. Umaŋ sa taaraayanŋ u da u natobiŋo-i baa u yufelle, kutienŋo dii kuliinŋ-hūmelle-na yogo. ¹⁵ Umaŋ duc bigāanŋ u natobiŋo-i, kutienŋo saa baa nelkoronŋo. Aa ma sī na suyaa wuc nelkoronŋo-i baa cicēlma maŋ sa tīenŋ dede-i ba maaya ba-naa ke? ¹⁶ Yesu-Kirsa juu ji ku i maama-na ku yaa cie i suc nelienŋ nuu niŋ saaya ŋ dōl ŋ natobiŋo-i dumaa. Mie ferē-i i bi saaya i hūu-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuu aa ŋ da ŋ natobiŋo-i mulīema-na aa yagar wuc ŋ sie kāyā-yuu,

† Nienŋ Nsāa sebe-i-na 13.34. †† KAYINE: Nienŋ u kūŋgu-i Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genēse) 4.1-8.

naŋ ka bel-ma niē cira Diilonŋ-nelnyulmu temma dii nuo-na? ¹⁸ Mi bisālŋ namaa, baa na yaŋ i tie dɔl i-naa i nunnij yonŋ; yaŋ ku ta ku da i ciluo-i-na wuo i dɔl i-naa kelkel.

¹⁹ Die tie dɔl i natobimba-i, ku yaa pigāaŋ wuo i cuu ninsoŋo huonŋ-nu aa i huleiŋa sie ta a tie baa Diilonŋo-i. ²⁰ Diilonŋo suc weima-i hiere; halle i hoŋ da mu fie'a mu sa hūu-ma, baa na yaŋ ku ce-ye bŋkūŋgu. Diilonŋ uŋ suc mamaŋ, ma maaraa miē hoŋmu-i. ²¹ Aa mi jēnaaŋ namaa, da ku i hoŋmu hūyāa-ma, terienŋu faŋgu-na i gbāa da holle yiera Diilonŋo yaaŋga-na a cārā aa u hā-ye. ²² Inŋ nuŋ u nuŋ-āndaanŋu-i aa tie ce u huonŋa-i, ku'i cie die cārā kumaŋ u hā-ye baa-ku. ²³ U nuŋ-āndaanŋu yaa daaku: Wuo i hūu u Biēŋo-i Yesu-Kirsa maama-i aa i tie dɔl i-naa ŋaa Kirsaŋ taaraŋ-kuo dumaa i wulaa. ²⁴ Umanŋ nuonŋ Diilonŋo nuŋ-āndaanŋu-i, kutienŋo dii baa Diilonŋo-i aa Diilonŋo bi waa baa kutienŋo-i. Diilonŋ uŋ hāa-ye u *Yalle maŋ, di yaa pigāaŋ wuo uu dii baa-ye.

Ba suc Diilonŋ-Yalle maacemma-i niē?

4 Mi jēnaaŋ namaa, bilaaŋ na fere. Na saa da, ba maŋ karaaŋ coima-i wuo bafamba *Diilopɔpɔuɔɔ- biemba, ba gbuyaa terni-i hiere. A ce dumaanŋo-na umaŋ duoc cira fuo ce u weima-i baa *Diilonŋ-Yalle fŋŋgū, baa na pāŋ na cu kutienŋo huonŋ-nu. Cienŋ-yonŋ na ne igēna, da ku Diilonŋ-Yalle yaa kelkel, na ka suc. ² Na gbāa suc Diilonŋ-Yallentienŋo-i dumaa ku yaa daaku: Umanŋ duoc tuoc piye wuo Yesu-Kirsa juo ji honŋ nelbilonŋ temma, kufanŋu tienŋo yaa Diilonŋ-Yalle dii-yuo. ³ Ŋga umaŋ duoc yagar mafamma-i, kutienŋo-i Diilonŋ-wuonŋo sī, *Kirsa bigāaraŋo. Na nuoc fuo maama yaa wuo u ka jo, u juo tī.

⁴ Ŋga mi bisālŋ namaa, namaanŋo-i Diilonŋ-baanŋ na-maa. Diilonŋ uŋ hāa namaanŋo-i fŋŋgū maŋ, u maaraa *Sitāniŋ hāa nelbiliemba-i fŋŋgū maŋ, a ce dumaanŋo-na, na maama yaraa coikartaanŋ daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piye bande ku tīmma. Aa bande ku taamba'i nuonŋ ba nelma-i. ⁶ A ne da miēŋo-i Diilonŋ-baanŋ miē. Umanŋ duoc tuoc suc Diilonŋo-i ŋ da u nu i nelma-i. Ŋga umaŋ duoc Diilonŋ-wuonŋo sī, ŋ da kutienŋo sa nu i nelma-i. I suc ninsontienŋo-i dumei a bo-yo coikartienŋo-na.

Nelnyulmu tienŋo yaa Diilonŋo-i

⁷ Mi jēnaaŋ namaa, nelnyulmu hel Diilonŋ-na, a ce dumaanŋo-na yaanŋ i tie dɔl i-naa. Umanŋ duoc tuoc dɔl bamba-i, kutienŋo-i Diilonŋ-bilonŋo; ku yunŋu yaa wuo u suc Diilonŋo-i. ⁸ Nelnyulmu tienŋo yaa Diilonŋo-i. Umanŋ duoc u sa dɔl u nabaamba-i, kutienŋo sa suc Diilonŋo-i. ⁹ Diilonŋ uŋ pigāaŋ-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saanŋ u Beduola jo hēma-na a ji hā-ye baa ninsoŋ-cicēlma-i. ¹⁰ Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miēmei dɔlaa Diilonŋo-i de! Ŋga u yaa dɔlaa-ye aa saanŋ u Biēŋo jo ji ce u fere tāmmanŋ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i halaŋ-ma i yunni-na.

¹¹ Mi jēnaaŋ namaa, da ku Diilonŋo dɔlaa-ye dɔl daa-ma temma-i, miē fere-i i bi saaya i dɔl i-naa. ¹² Molonŋ yufelle saa haa Diilonŋo-na dede, ŋga die tie dɔl i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuonŋu-i i hoŋmu-na.

¹³ Diilonŋo hāa-ye u *Yalle-i ku'i cie i suc wuo uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. ¹⁴ A naara kufanŋu-i uŋ saanŋ u Biēŋo jo hēma-na duoc ji kor nelbiliemba-i, miē i daa-yo nuoc baa i yufelle, ku'i cie i tie waŋ-ma. ¹⁵ Umanŋ duoc tuoc piye wuo Yesu-i Diilonŋ-Biēŋo; kutienŋo dii Diilonŋo horre-na aa Diilonŋo bi waa baa kutienŋo-i. ¹⁶ Aa Diilonŋ uŋ dɔlaa-ye dumaa, i daa-ku aa i haa i naŋga yuo. Nelnyulmu tienŋo yaa Diilonŋo-i. Nelnyul da mu waa umaŋ nuoc-i, Diilonŋo dii baa kutienŋo-i aa kutienŋo bi waa Diilonŋo horre-na. ¹⁷ Nelnyul da mu hi mu fuonŋu-i i hoŋmu-na, i huleiŋa sie ta a tie baa gēŋgeryiŋgu maama-i. Inŋ biyaa Yesu maama-i hēma-na bande-i-na, ku'i cie i huleiŋa sa tie baa-ma. ¹⁸ Nelnyul da mu waa-niē, ŋ holle sa tie baa weima. Nelnyul da mu hi mu fuonŋu-i niē, korma ta hiere. Diilonŋ-berru yaa juonŋ baa korma-i. Umanŋ duoc suc wuo Diilonŋo kaa gāŋ baa-yo, ŋ da kutienŋo holle tie. Umanŋ duoc tuoc kālā, ŋ suc kerre Diilonŋ-nelnyulmu saa hi mu fuonŋu-i u huonŋa-na. ¹⁹ Miēŋo-i, da ŋ da i dɔl nuocmba-i baa Diilonŋo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonŋo dɔlaa-ye dīelūo ku'i cie. ²⁰ Umanŋ duoc tuoc bigāaŋ u natobiŋo-i aa cira fuo dɔl Diilonŋo-i, kutienŋo kar coima. Niŋ danŋ umaŋ baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbāa dɔl ufaŋo-i, ŋ ce niē gbāa dɔl Diilonŋo maŋ ŋ sa da-yo? ²¹ *Kirsaŋ hāa-ye mamaŋ, ma yaa daama: Umanŋ duoc tuoc dɔl Diilonŋo-i u saaya u bi tuoc dɔl u natobiŋo-i.

Ba dɔl Diilonŋo-i niē?

5 Umanŋ duoc hūu-ma wuo Diilonŋ uŋ saanŋ *Konŋkortienŋo maŋ u yaa Yesu-i, kutienŋo-i Diilonŋ-bilonŋo. Aa da ŋ ta ŋ dɔl Tuonŋo-i ŋ sie gbāa ni ŋ sa dɔl u bisālmba-i. ² Die tie dɔl Diilonŋo-i aa tie nu u nuŋ-āndaanŋu-i, ku yaa pigāaŋ wuo i dɔl u bisālmba-i. ³ A dɔl Diilonŋo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nuŋ-āndaanŋu-i. A ne da u nuŋ-āndaanŋu saa kuola. ⁴ Ku saa kuola niē niē? Umanŋ duoc ce Diilonŋ-bilonŋo, ŋ da u maama yaraa nelbiliemba-i. Uŋ haa u naŋga Yesu-i-na, u hielaa u naŋga nelbiliemba balaanŋu-na. Ku'i cie u maama yar-ba. ⁵ Da ma hel bamaŋ hūyāa-ma wuo Yesu-i Diilonŋ-Biēŋo, hai moloŋo-i gbāa hiel u naŋga nelbiliemba balaanŋu-na? ⁶ Yesu-Kirsa yaa juo hēma-na ji *batisenŋ hūmma-na aa ce u fere tāmmanŋ-kūŋgu. Ku saa ce ŋaa u juo ji batisenŋ yonŋ de! U juo ji batisenŋ aa tiraa ce u fere tāmmanŋ-kūŋgu. *Diilonŋ-Yalle yaa ninsoŋo tienŋo-i; di yaa pigāaŋ Yesu-Kirsa sīnni-i. ⁷ Bīmbīnni siei pigāaŋ-yeŋ u sīnni-i. Bīmbīnni siei niŋ daani yaa daani: ⁸ Diilonŋ-Yalle, baa hūmma, a naara tāmmanŋ. Aa ni siei-i-na hiere ni pigāaŋ ānduocma.

⁹ Ma sī nelbilienŋ da ba da mamaŋ aa waŋ-ma baa-ye, i hūu-ma wuo ninsoŋo ke? A ne da Diilonŋ-nelma dii baa yunŋu yaŋ nelbiliemba maama-i. Diilonŋ-nelma yaa hama-i? Ma yaa uŋ waanŋ mamaŋ a vii u Biēŋo-i.

¹⁰ Terienŋu faŋgu-na, umaŋ duoc hūu Diilonŋ-Biēŋo maama-i, Diilonŋ uŋ waanŋ mamaŋ u Biēŋo kūŋgu-na, ma ka

† Niēŋ Nsāa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

tĩe kutienjo huɔŋga-na. Nga umaŋ duɔ saa hũu-ma, kutienjo cie Diilonjo-i coikartienjo. U cie-yo coikartienjo nie? Diilonj uŋ waanj mamaŋ u fereŋ Biẽjo kũŋgu-na, kutienjo bilaa diilonjo-i cĩina-meĩ. ¹¹ Diilonjo waanj wuɔ nie u Biẽjo kũŋgu-na? Wuɔ u hãa-ye cicẽlma maŋ, ma da u Biẽjo yaa nuɔ-i. Cicẽlma famma sa tĩ dede.

¹² Umaŋ duɔ sie Bepoljo-i, cicẽlŋ daama dii baa kutienjo-i; nga umaŋ duɔ saa sie Bepoljo-i, u sie gbãa da cicẽlŋ daama-i.

Diilonjo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa namaŋ hũyãa Diilonj-Biẽjo maama-i, mi nyegẽŋ nel daama-i da mi hã namei, na da na suɔ wuɔ na daa cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i tĩ. ¹⁴ Die tie cãrã Diilonjo-i i hulẽiŋa sa tie baa-yo. I suyaa wuɔ die cãrã kumaŋ dɔlaanuŋ-yuɔ, u sie yagar. ¹⁵ A ce dumaanjo-na, iŋ suyaa wuɔ u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuɔ die cãrã kumaŋ u ka hã-ye baa-ku.

¹⁶ Da ŋ da ŋ natobiŋo ce ãmbabalma, da kuɔ ãmbabalma famma gbãa hur a hiel-o dãamuŋ-hũmelle-na,

cãrã Diilonjo-i ŋ hã-yo; Diilonjo ka kor-o. Kufanju vii bamaŋ ba ãmbabalma gbãa hur halaŋ-bei. Nga ãmbabalma diei dii, ma sie gbãa hur aa ma kã baa ma cetienjo-i dãamu-na †, mi saa cira na cãrã Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Mamaŋ saa vii hiere, ãmbabalma. Nga ãmbabalma-i hiere ma sa kã baa ma cetienjo-i dãamu-na; manamma gbãa hur.

¹⁸ I suyaa wuɔ Diilonj-bilonjo sa ce ãmbabalma, Diilonj-Biẽjo dii tuɔ neya-yuɔ, a ce dumaanjo-na *Bigãarãño yufelle yuɔ. ¹⁹ I bi suyaa wuɔ miẽŋo-i Diilonj-baanj miẽ, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigãarãño nan-na. ²⁰ I bi tiraa suɔ wuɔ Diilonj-Biẽjo juɔ, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juɔ ji ce i tie suɔ ninsoŋ-Diilonjo-i. Ii dii baa-yo ninsoŋ-Diilonjo horre-na. U yaa ninsoŋ-Diilonjo-i. U yaa cicẽlma maŋ sa tĩeŋ dede-i ma tienjo-i.

²¹ Mi bisãlŋ namaa, bilaanŋ na fere cuffienja-na.

---

† Umaŋ duɔ tuora *Diilonj-Yalle-i, jande ceraa u ce-yuɔ hĩema-na bande-i-na baa dɔɔ-i-na hiere. Nieŋ Matie sebe-i-na 12.31.

Nsãa sebehãalĩño

Nelmuoyamma

Nsãa nyegãan sebe daayo-i hã Diilonɔ-dũŋ-baamba namba. U bĩe ba yaa wuɔ ciẽno nanjo baa u bisãlmba. Nsãa kuye dɔdɔlun-maama'i baa-ba; wuɔ ba ta ba dɔl ba-naa; aa ba ta ba wuɔ ba saanu baa Diilonɔ-nelma-i. U gbuɔya-bei wuɔ bamaŋ cĩinaana Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fere kutaamba-na.

Jaaluŋgu

¹ Ciẽn nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa nuɔni maŋ nuɔ-i, na yaatienjo nyegẽŋ sebe daayo-i duɔ hã nuɔnei baa ŋ bisãlmba-i. Coima saa fa, na maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. Aa na maama sa dɔlnu muɔ mi diei yon; bamaŋ siyaa ninsoŋo-i hiere, na maama bi dɔlnu-bei.

² Ninsoŋo maŋ dii i hɔmmu-na, u yaa cie na maama ta ma dɔlnu-yie. Ninsoŋ daayo dii i hɔmmu-na u sa ji kã terienɔ. ³ I To-i Diilonɔ-i baa u Biẽno-i Yesu-Kirsa-i, ba ka kãya-yie aa ce hujarre yie aa fẽ i hɔmmu-i i die gbãa tĩe ninsoŋo hũmelle-na aa tie dɔl i-naa.

A dɔl ŋ nanolɔo-i ku yaa yunɔu

⁴ Mi nuɔ wuɔ ŋ bisãlmba namba wuɔ ninsoŋo hũmelle-i ŋaa i Ton taaraaya-kuɔ dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huɔŋga-i cor. ⁵ Ciẽn nuɔ, miŋ taaraŋ kumaŋ ŋ wulaa fiefie-i-na, ku yaa daaku: Yaan i tie dɔl i-naa. Ku saa ce ŋaa mi nyegẽŋ nelfelemma'i da mi hã-ni; nelfelemma sĩ. In nuɔ mamaŋ cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Die tie dɔl i-naa, kuu dii ŋaa i ce Diilonɔ nuŋ-ãndaanɔ yaa-i. Aa Diilonɔ nuŋ-ãndaanɔ yaa haku-i? Ku yaa nan nuɔ nelma maŋ dii ku domma-na wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa. †

† *Nieŋ Nsãa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.*

Bilaan na fere Kirsa bigãarãamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba bɔi wuɔra terni-na hiere ba tãal nuɔmba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji hoŋ nelbilon temma. Ba bĩ ba yaa-i tãalnuɔmba-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigãarãamba-i. ⁸ Terienɔ fanggu-na, bilaan na fere i maacemma baa ji ce maacengbãŋgbãlãmma na hɔlma-na. Gbãan na da ma sullu-i du kũŋgu-na hiere.

⁹ Uman duɔ yan Kirsa maama-i aa tuɔ ce u deŋ-maama, kutienjo nuŋgu si dii baa Diilonɔ-i. Nga uman duɔ bel-ma nammu hãi, u nuŋgu dii baa Diilonɔ-i baa u Biẽno-i hiere. ¹⁰ Bamaŋ yaan Kirsa maama-i aa ta ba wuɔra ba wan ba deŋ-maama, uman duɔ kã na wulaa, baa na hã-yo muntienammu. Halle baa na jaal-o ku jaaluŋgu. ¹¹ Uman duɔ jaal-o, kutienjo nuŋgu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma bɔi dii mi da mi wan-ma baa-na, ŋga mi sa taara mi nyegẽŋ-ma sebe nuɔ hã-na. Diilonɔ duɔ sie, mi ka kã na wulaa. Da mi kã, mei fererɔ nuŋgu yaa ka wan-ma baa-na, ku yaa i hɔmmu ka fẽ gbarnu.

¹³ Ciẽn nuɔ, Diilonɔ yufellen hilaa ŋ mɔlɔ maŋ nuɔ-i, u bisãlmba pãa-ni jaaluŋgu.

Nsãa sɛbɛsiɛliŋo

Nelmuoyamma

Nsãa nyegãaŋ sɛbɛ daayo-i hã Diilonŋ-dũŋ-baamba yaatienŋo naŋo-i baa-yo; ba taa ba bĩ-yo Gawusi. Gawusi taa u kãyã Diilonŋ-dũŋ-baamba-i ku'i cie Nsãa nyegẽŋ sɛbɛ daayo-i duɔ jaal-o aa duɔ gbuya-yuɔ wuɔ u bel u fɛrɛ Diyotirefu-i-na kɛrɛ yaatesĩnni dɔlnu-yuɔ a ne da u maacemma saa fa.

Nsãa gbelaanŋ Gawusi-i bɔi wuɔ u vii baa Diilonŋo-i aa tiraa firnu u huɔŋga-i baa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i. U bi kaalaa Diilonŋ-dũŋ-wuonŋo naŋo-i, ba taa ba bĩ-yo Demetursi. Nuɔmba taa ba bĩ u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsãa pigãanŋ-ye u sɛbɛ daayo-na wuɔ i baa cu nelbabalaamba huonŋo-nu, i yanŋ aa i tie ce ãnfafamma-i bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i, ku yaa pigãanŋ Diilonŋ-dũŋ-wuonŋo sĩnni-i.

Gawusi wuɔsaanŋu-i

¹ Gawusi, yaatienŋo nyegẽŋ sɛbɛ daayo-i duɔ hã nuɔnei. Kpɔr, coima saa fa, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ. ² Mi cãrã Diilonŋo-i da ŋ dii ŋ nanŋa-i mamaŋ nuɔ-i ma fa ŋ wulaa, aa ŋ kũɔma waa ma fɛrɛŋ nuɔ ŋaa niŋ yɛŋ ŋ fɛrɛŋ nuɔ dumaa Diilonŋ-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juɔ a hel na terienŋu-na a jo ji tũnu-miɛ wuɔ ŋ bilaa ninsoŋo-i nammu hãi aa ŋ wuɔ u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huɔŋga-i cor.

⁴ Da mi gbuu nu wuɔ mi bisãlmba wuɔ ninsoŋo hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa, ku yaa fĩɛŋ mi huɔŋga-i ku yanŋ weima-i hiere.

⁵ Kpɔr, niŋ kãyãŋ tobimba-i dumaa, ku yaa pigãanŋ wuɔ ŋ wuɔ Diilonŋ-hũmelle-i fafamma. Halle niŋ fiɛ'a ŋ sa suɔ bamaŋ, ŋ kãyã-bei. ⁶ Tobimba namba juɔ bande-i-na aa waŋ-ma baa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i wuɔ ŋ bilaa-ba fafamma. Ta ŋ kãyã-bei dumei ŋaa Diilonŋ uŋ taaraŋ-kuɔ dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba niliŋa-na Itienŋo maacemma maama'i nuɔ-i, ba sa hũu bĩŋkũŋgu bamaŋ si dii Yesu horre-na ba wulaa. ⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i nanŋa baa-ba a kãyã-bei ninsoŋo wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegãanŋ sɛbeyunŋu nanŋu a hã-na Diilonŋ-dũŋgu-na. Nŋa yaatesĩnniŋ dɔlnuŋ Diyotirefu-i, die waŋ mamaŋ u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kã, uŋ ceŋ kumaŋ, mi ka waŋ-ku tũnu-nei: U wuɔra u bĩɛna i yireiŋa-i. Aa u saa bãl mafamma-na, tobimba maŋ da ba kã da ba ka har-yuɔ, u yagar. Moloŋ duɔ hũu-ma ba da ba har-yuɔ wuɔ hĩi; aa donya kutienŋo-i Diilonŋ-dũŋgu-na.

¹¹ Kpɔr, baa dii ŋ gboluonŋu-i nelbabalaamba maacemma-na, yanŋ aa ŋ cu nelfafaamba. Umaŋ cieŋ ãnfafamma-i, Diilonŋ-wuonŋo. Nŋa umaŋ cieŋ kuubabal-aanŋu-i, u sa suɔ Diilonŋo-i.

¹² Kumaŋ ŋaa Demetursi kũŋgu-i, nuɔmba-i hiere ba bĩ u yefafalle. Uŋ wuɔ ninsoŋo hũmelle-i dumaa, ku pigãanŋ wuɔ nelfɛfɛiŋo. Miɛ fɛrɛ-i i bi bĩ u yefafalle. Aa ŋ suyaa wuɔ iŋ waŋ mamaŋ u kũŋgu-na, ninsoŋo yaa-i.

¹³ Nelma bɔi dii mi da mi waŋ-ma baa-ni, ŋga mi sa taara mi nyegẽŋ-ma sɛbɛ nuɔ hã-ni. ¹⁴ Diilonŋ duɔ siɛ, ku siɛ vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo kãyã-niɛ. Nŋ jẽnaamba pãa-ni jaaluŋgu. Jaal i jẽnaamba maŋ dii terienŋu-na hiere ba da-ba-diei ŋ hã-mi.

Ăngbuyamma

¹⁷ Nga mi jĕnaaŋ namaa, namaaŋo-i, Itieŋo-i Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbiembraŋ waanŋ mamaŋ, yaanŋ ma ta ma tĕnu-nei. ¹⁸ Ba waanŋ-ma baa-na wuɔ: «Miwaanŋo tĕm-maanŋ-huɔŋgu-na, nuɔmba namba kaa ta ba nyɛ Diilonŋo-i aa ta ba ce kumaŋ dɔlaanuŋ-bɛi.» ¹⁹ Bamaŋ buɔraŋ nuɔmba-i ba-naa nuɔ, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba weiima-i ba yuŋ-nu; *Diilonŋ-Yalle sĭ ba hɔmmu-na. ²⁰ Nga mi jĕnaaŋ namaa, namaaŋo-i, taa na ce na wei-ma-i na saanu baa na Diilonŋ-hŭmellenŋ-kŭŋgu yaa-i. Di maama saa fa baa fafaaŋgu-i; aa na ta na cārã Diilonŋo-i baa Diilonŋ-Yalle-i yaa na hɔmmu-na. ²¹ Baa na yaŋ Diilonŋo nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itieŋo-i Yesu-Kirsa duɔ ce hujarre nei aa hä-

na cicĕlma maŋ sa tĕŋ dede-i. ²² Taa na ce hujarre bamaŋ cieŋ ba hɔmmu-i mu hä-mu-häi. ²³ Kuraanŋ-baŋ däämu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bɛi, ŋga na saaya na bel na fɛɛ ba baa ji celieŋ-na baa ba kakarkuonŋ-maacemma-i. Halle ba niidiini gbãa celieŋ-na.

Diilonŋ-jaalungu

²⁴ Taa na jaal Diilonŋo-i, u yaa gbãa ce na siɛ cii u hŭmelle-na aa ce-na welewele na yiera u yaanŋa-na baa hɔfĕlle. ²⁵ Yaanŋ i tie jaal-o, u yaa u diei Diilonŋo-i. U cie Itieŋo-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bɔbɔima-i baa yunte-sĭnni-i, baa fŕŋgŕtesĭnni-i baa nellentesĭnni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiefie aa ni sa ji tĭ dede! Ma cie.

Ãmpigãama

Nelmuoyamma

Sebe daayo huɔya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsãa-i baa-ma aa ce u nyegẽŋ-ma hã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i ba da ba suɔ-ma.

Huɔŋgu faŋgu-na, *Orome ba *jãmatigi taa u ce Diilonɔ-dũŋ-baamba-i kpãncɔlgũ wuɔ ba cie nie yaŋ ufaŋo-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntieno-i ta ba jaal-o. Sebe daayo dii sireiŋa Diilonɔ-dũŋ-baamba-na Diilonɔ-hũmelle wuɔsaŋgu-na. Uu dii ŋaa gbãnalãaŋgu, bĩmbaamba-i baa nelbiliemba-i baa *dɔrɔpɔrɔrɔbiemba-i ba ce weima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa ãntigãama: Bĩmbĩpielni dii, dadãa-niini dii, jũŋo dii, *Tũmbiloŋo dii baa u dɔrŋo, saasorciŋo dii; ba haa u yerre-i *Babilɔni-i. Babilɔni-i nelle naŋ yerre-i dumaano-na, ŋga di maacemma saa naa fa ku'i cie sebe daayo-na ba haa di yerre-i saasorciŋo-na. Bĩmbĩpielni pigãaŋ fafaaŋgu, dadãa-niini pigãaŋ yaahuolo. Jũŋo pigãaŋ *Sitãni-i. Tũmbiloŋo-i baa u dɔrŋo-i, Yesu yaa baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i. Bĩmbĩnni bɔi dii, nii dii niehã-niehã. Niehã pigãaŋ Diilonɔ beyufieŋa yaa-i.

Sebe domma-na, Yesuŋ caraaya Nsãa-i a waŋ mamaŋ baa-yo *Asi Diilonɔ-dũŋ-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1–3). Asi faŋo yaa, baŋ bĩŋ-yoŋ Turki-i nyuŋgo-i-na.

Ku huɔŋgu-na, *Diilonɔ-Yallen kãa baa-yo dɔrɔ-i-na u ka da mamaŋ, u waan ma yaa-i (sap. 4–22). Wuɔ yiinggu dii baa yiinggu, Diilonɔo ka kor bamaŋ haa ba naŋga yuɔ hiere aa nyaar-yuɔ, aa kɔsuɔŋ Sitãni-i baa u huɔŋ-baamba-i hiere. U ka hiel hĩefelɛmma baa dɔrfelɛŋo a tiɛna baa u baamba-i.

Domma

1 Nelma maŋ naa fuo aa Diilonɔo hã Yesu-Kirsa-i baa-ma u duɔ puure-mei pigãaŋ u cãarãamba-i, ma yaa dii sebe daayo-na. Nelma famma ka doŋ ta ma ce yibien daaya-na. Yesu-Kirsa puɔraa u *dɔrɔpɔrɔrɔbiloŋo-i baa nelma famma-i u ka tũnu u cãarãŋo-i Nsãa-i baa-ma. ² Nsãa uŋ daa mamaŋ, Yesu-Kirsaŋ puɔraa ba ji tũnu-yuɔ baa Diilonɔ-nelma maŋ, u waan ma yaa-i sebe daayo-na. ³ Nelma famma cemmanɔ-huɔŋgu hii tĩ, a ce dumaano-na, umaŋ duɔ kalaŋ sebe daayo-i, kutieno yuŋgu dɔlaa. Bamaŋ da ba bi nu u huɔya-maama-i aa bel-ma nammu hã, kutaamba yunni bi dɔlaa.

Nsãa jaaluŋgu-i

⁴ Muɔ Nsãa, muɔmei nyegãaŋ sebe daayo-i da mi hã Diilonɔ-dũnni niehã maŋ dii *Asi-i-na. Diilonɔo maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; fuɔ baa yaleiŋa niehã † maŋ u caaŋgu-na ba kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fuɔ maŋ sa cieiŋ huhurma baa Diilonɔ-nelma-i, u bi kãyã-nei aa fẽ na hɔmmu-i. U yaa siire igẽna kuomba holma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hĩɛma-na ba yuntieno-i.

I maama dɔlnu *Kirsa-i. U siyaa ce u fere tãmmaŋ-kũŋgu a hũu-ye i ãmbabalma nyisẽnni-na. ⁶ U cie-ye u nelle taan miɛ aa tiraa ce-ye jigãntaan miɛ i die tie cãa

† Yaleiŋ daaya pigãaŋ *Diilonɔ-Yalle yaa-i.

u To-i Diilonɔo-i. Bɔɔɔima-i baa fĩŋgɔtesĩnni gbĩɛ baa u yaa-i hɔnni-na hiere. Ma cie!

⁷ Nieŋ u yaa juɔŋ daayo duherru-na. ††

Nuumba-i hiere ba yufelle ka haa-yuɔ.

Halle bamaŋ fũɔ-yo baa puɔluŋgu-i ba ka da-yo. ‡

Nuumba-i nileiŋa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal u maama-na.

Ninsono! Ma ka ce.

⁸ Itieno-i Diilonɔo-i Weimantieno maŋ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciera wuɔ: «Muɔmei yaanɔga-i, muɔmei huɔŋgu-i.»

Yesu pigãaŋ Nsãa-i baa u fere

⁹ Muɔ Nsãa, muɔmei dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mulɛduɔma yaa haan-yiɛ, Diilonɔ-nellen-baan miɛmei hiere, aa i nyaarãa Yesu-i-na nyaarduɔma yaa hiere. Ba bilaa-mi kã baa-mi Patimɔsi, dii dãmmanɔ-nuoraanɔgu holle-na, wuɔ mi cie nie ta mi waŋ Diilonɔ-nelma-i baa nuumba-i mi pigãaŋ-ba Yesu-Kirsaŋ juɔ baa ninsono maŋ. ¹⁰ Baŋ naana yiinggu maŋ ta ba jaal Itieno-i kuŋ juɔ hi, *Diilonɔ-Yal die sire-miɛ. Miɛ mi ne da molo piye mi huɔŋ-yanɔga-na da gbagaga ŋaa ba bu yerre. ¹¹ Kutieno taa u piye wuɔ: «Niŋ daŋ mamaŋ, nyegẽŋ-ma sebe nuɔ ŋ saan-ma ŋ hã nileiŋa niehã waan daaya Diilonɔ-dũŋ-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadelfi a naara Lawodise.»

†† Nieŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke sebe-i-na 14.62.

‡ Sakari (Zacharie) 12.10, Nsãa 19.37

¹² Mi mieläa ku yaa da mi ne umañ piiyen baa-mi, a da sēne-fitimbaa niehäi. ¹³ Fitimbaa daaba hōlma-na, moloŋo naŋo waa yiera ŋaa Moloŋ-Bieŋo, uu naa dii jongoŋbuu aa pēyē-yuu u pāmpīnaŋga-na baa sēne-kpāŋkpaanŋgu. ¹⁴ U yunŋu naa gbuu pu da cagaa aa u yufieŋa ta a caa ŋaa dāamu. ¹⁵ U gbeini taa ni caa ŋaa da ba kul kōvēlluŋ-bīŋkūŋgu-i aa hu-ku kuŋ caa dumaa, aa u yalle waa ŋaa hūnjulammanŋ duŋ dumaa. ¹⁶ Mōeŋa niehäi waa u nadienŋa-na aa jigāpōruoŋgu naŋgu waa u nuŋgu-na, ku waa yammu häi aa ku maama saa naa fa baa dōdōlma-i. U yaanŋa taa ka carra ŋaa bāanŋ da ku hi yuhuoŋga-i kuŋ carraŋ dumaa. ¹⁷ Miŋ daa-yo, mi pāŋ cii nanyir u caanŋu-na. U haa u nadienŋa-i miē aa cira: «Baa yaŋ ŋ holle tie. Muōmei dīēlūō-i, muōmei tuogbuole-i, ¹⁸ muōmei Cicēl-mantienŋo-i. Mii naa ku, ŋga fiefie-i-na mi siire waa cicēl-ma, mi ka tīē gbula. Kuliinŋu-i baa kuon-nelle-i hiere nii dii mi naŋ-na. ¹⁹ Terienŋu faŋgu-na, nyegēŋ niŋ daa mamanŋ: Mamanŋ cieŋ fiefie-i-na baa mamanŋ ka jo hiere, nyegēŋ-ma. ²⁰ Aa niŋ daa mōeŋa niehäi maŋ mi nadienŋa-na daaya-i, baa sēne-fitimbaa niehäi-baanŋ daaba-i, yaŋ mi waŋ ni yunŋu-i pigāanŋ-ni: Mōeŋa niehäi-waanŋ daaya yaa *dōrpōpōrbieŋba maŋ nieyaŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ nileiŋa niehäi-waanŋ daaba-na †, aa fitimbaa niehäi-baanŋ daaba yaa Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ nileiŋa niehäi-waanŋ daaya-na.»

Yalle maŋ kã Efesi Diilonŋ-dūŋ-baamba wulaa

2 «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Efesi Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuo: «Mōeŋa niehäiŋ yeŋ umañ nadienŋa-na-i, aa u tuō wuoŋra sēne-fitimbaa niehäi-baamba hōlma-na, u nuŋ-āndaanŋu yaa daaku: ² Mi suō na maacemma-i baa na muliēma-i baa na pāama-i hiere. Mi suyaa miē na sa gbāa ko na hōmmu-i baa nelbabalaamba-i. Bamanŋ karaanŋ coima-i wuo meī *pōpōrbieŋba, na firiye-bei. ³ Na hinu pāama, na mulāanŋ meī maama-na aa na kūōma saa ji seŋ yinduōŋgu. ⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlno-miē baa-na: Mi maamanŋ taa ma dōlno-nei dumaa dīēlūō-i-na, ma sa tiraa dōlno-nei dumaa fiefie-i-na. ⁵ Jōgaanŋ na ne kuŋ ŋa naa waa dumaa yiinaa-i-na baa fiefie-i, ku saa piē ku-naal! Yaanŋ aa na ta na ce naŋ taa na ce dumaa dīēlūō-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji bie na fitīnuō-i halanŋ-yo u terienŋu-na. ⁶ Kumanŋ dōlaanŋ-miŋ baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemmaŋ balannuŋ muōŋo-i dumaa, ma bi balannu namaanŋo-i dumei.» ⁷ «*Diilonŋ-Yallenŋ waŋ mamanŋ baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanŋ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umañ, cicēlmanŋ-tibiinŋu maŋ dii Diilonŋ-suonŋu-na ††, mi ka hã kutienŋo-i kufanŋu bieŋa yaa u wuo.»

† Nileiŋa faŋa yaa verse 11-na. †† Cicēlmanŋ-tibiinŋu: Nienŋ ku kūŋgu-i Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na 2.8-9 baa Ämpigāamanŋ-sebe-i-na 22.2.

Yalle maŋ kã Simine Diilonŋ-dūŋ-baamba wulaa

⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Simine Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuo: «Umanŋ dīēlūō-i baa tuogbule-i, umañ naa ku aa sire, u ciēra: ⁹ Mi suō na muliēma-i baa na nawalsīnni-i. Ŋga coima saa fa, nawalaanŋ namaa sī, waanŋ namaa. Baŋ bīēnaŋ na yireiŋa-i bīēnamma maŋ, mi suyaa-ku. Bamanŋ cieŋ kufanŋu-i ba ciēra bafamba *Yuifubaa, a ne da Yuifukireiŋa sī; ba hieroŋo-i hiere Sitānitaamba! ¹⁰ Baŋ ka haa muliēma maŋ nei, baa na yaŋ ma tie na huleiŋa-i. Na saa da, *Sitāni ka ce ba dii bannamba na hōlma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce na sūlma-i yinni cīncieluo. Da ba fie'a ba ka ko-na, baa na cīina Diilonŋo hūmelle-i. Mafanŋ da ma ce, mi ka pã-na baa cicēlma maŋ sa tīēŋ dede.» ¹¹ «*Diilonŋ-Yallenŋ waŋ mamanŋ baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanŋ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umañ, hāalīŋ-kuliinŋu yufelle-yuo.»

Yalle maŋ kã Pergamu Diilonŋ-dūŋ-baamba wulaa

¹² «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Pergamu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuo: Jigāpōruoŋgu yeŋ baa umañ, u piiye baa-na. U jigānŋga dii baa yammu häi aa ku maama saa fa baa dōdōlma-i. U ciēra wuo: ¹³ «Mi suō na nelle-i. Mi suyaa miē *Sitāni yaa di tienŋo-i. Ŋga na bilaa mi maama-i kpelle cor, a ce halle baŋ fie ko Äntipasi-i yibieŋa maŋ nuō-i na Sitāni-nelle-na, na saa cīina-miē. Äntipasi saa tuō kar u huoyasanŋa baa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁴ Ŋga nelma diei dii ma sa dōlno-miē baa-na: Na hōlma-na, nuōmba namba cuu Balamu āndaanŋu huonŋ-nu. A ne da u yaa pigāanŋ Balaki-i u tãal *Isirahel-baamba-i dii-ba cuffieŋ-kūōma wuoma-na baa bīŋwosīnni cemma-na. ¹⁵ A naara kufanŋu-i, nuōmba namba bi cuu Nikola-baamba huonŋ-nu na hōlma-na. ¹⁶ Terienŋu faŋgu-na, da na saa bir na ciluo-i, ku siē vaaya, mi ka kã kutaamba huonŋ-nu baa jigāpōruoŋgu maŋ mi nuŋgu-na.» ¹⁷ «*Diilonŋ-Yallenŋ waŋ mamanŋ baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanŋ duō u ka nu, u nu! Da ku saa yar umañ, mi ka hã-yo *mani maŋ fuyaa u tuō wuo aa bi hã-yo tämpēpilande. Yefēlelle nyegāanŋ tämpēlle fande-na. Da ma hel fuō-i-na, molo sa suō yerre maŋ nyegāanŋ-die.»

Yalle maŋ kã Tiyatire Diilonŋ-dūŋ-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegēŋ sebe ŋ waŋ baa *dōrpōpōrbilōŋo maŋ nieyaŋ Tiyatire Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuo: «Diilonŋ-Bieŋo-i, umañ u yufieŋa caa ŋaa dāamu aa u gbeini ta ni caa ŋaa kōvēllu, u ciēra wuo: ¹⁹ Mi suō na maacemma-i, aa suō na nelnyulmu-i, aa suō wuo na haa na naŋga miē, aa tiraa suō na pāama-i. Mi daa naŋ kãyāŋ banamba-i dumaa. Mi suyaa miē na vaa

‡ BALAMU-I BAA BALAKI-I: Nienŋ ba kūŋgu-i Kāmmanŋ-sebe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16.

na fere fiefie-i a yanj dïelüo-i-na. ²⁰ Nga nelma diei dii ma sa dõlnu-mie baa-na: Na tiera cieñ daayo nuongu-i na cor. Mi gbë Sesabel yaa-i. Mi daa-yo so wuc Diilonjo'i puwraa-yo. U kar coima. U taal mi cãarãamba-i u dii-ba bñjwosinni cemma-na baa cu-fieñ-küwma wuoma-na. ²¹ Mi hãa-yo huongu wuc sï u ka nanna, nga u sa taara u nanna u bñjwosinni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Bamanj cieñ bñjwosinni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluongu cieñ daayo bñjwosinni-na. ²³ Mi ka ko u huong-baamba-i ku yaa Diilon-dñj-baamba-i nileiña-na hiere ba ka suc wuc muwmei suyaanj nelbiliemba kusünni-i baa ba hõmmu-i. Mi ka pã-na hiere a saa baa nanj cie kumanj na da-na-diei-na hiere. †

²⁴ «Aa yanj namaa namanj saa cu cieñ daayo huongu nu Tiyatire-i-na, banj bñj kumanj wuc «Sitãni-kusüñgu» na saa taara na suc-ku, a ce dumaango-na mi sie yuu-na baa weima. ²⁵ Nga ma diei dii: Nanj nu mi nuongu-i dumaa aa hüu-ku, bilaanj-kunj kpelle dumei fuc mi jomma.

²⁶ «Da ku saa yar bamanj, bamanj da ba gbãa ce mi huongu-i ji hi mi jommanj-yiinggu-i, mi ka haa kutaamba-i nileiña yun-nyu.

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fñjgõtesinni-i baa kollun-bñeña; umanj duw ce ba muonu-yuc ñaa ba muyaanu bituonju. ††

²⁸ «Fñjgõw fanjo-i muwmi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka hã kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi hã-ba cuomwële.»

²⁹ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dñj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duw u ka nu, u nu!»

Yalle manj kãa Sardesi Diilon-dñj-baamba wulaa

3 «Nyegëñ sebe ñ wanj baa *dõrõpõwõrbilõnj manj niëyanj Sardesi Diilon-dñj-baamba-i wuc: «Diilonj-Yaleiña niehãï † yanj baa umanj, baa mwëña niehãï-i; u ciera wuc: Mi suc na maacemma-i. Nuwmba daa nie sï naa dii cicëlma, a ne da na kuu. ² Bige-i cie mi wanj-ma dumaango-na? Mi nie da na weima sa hel Diilonj-yufellenj. Terienju fanju-na, siirenj! Aa ku-ufafaanju manj tñyãa cëlle-kññgu-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo! ³ Nanj nuw Diilonj-nelma-i dumaa aa hüu-ma, yaanj ma maama ta ma tñenu-nei na wuc ma hümelle-i dei aa na nanna na cilõbabalaño-i. Da na saa sire yiera na gbeiniñ, mi ka jo ji tugol-na ñaa cuoyuo muw. Aa ma maaraa-na na suc miñj ka jo huongu manj nuw-i. ††⁴ Nga banamba dii na hõlma-na Sardesi-i-na, ba saa guwla ba fere. Kufanjgu taamba yaa gbãa pie-mi. Ba ka dii jonjgõrpielmba i tie wucra.

† Nienj Gbeliemanj-nalãanju-na (Psaume) 62.13 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. †† Gbeliemanj-nalãanju 2.8-9. ‡ Diilonj-YALEIÑA NIEHÃI: Da ba cira Diilonj-Yaleiña niehãï, ku saa ce ñaa Yaleiña niehãï dii baa Diilonjo-i, nga ba taara ba pigãanj wuc u *Yalle dii terni-na hiere aa di suc weima-i hiere. †† Nienj Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. dñe. 5.2; Pier hãa. 3.10.

⁵ «Terienju fanju-na, da ku saa yar umanj, kutienjo ka bi dii jonjgõrpilãnj bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicëlmanj-sebe-i-na †. Mi ka bi sie-ma mi To yaanga-na baa u dõrõpõwõrbiemba bi yaanga-na wuc kutienjo-i mei wuonjo.» †††

⁶ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dñj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duw u ka nu, u nu!»

Yalle manj kãa Filadelfi Diilon-dñj-baamba wulaa

⁷ «Nyegëñ sebe ñ wanj baa *dõrõpõwõrbilõnj manj niëyanj Filadelfi Diilon-dñj-baamba-i wuc: «Diilonj-nolnj manj cãlmuc sï yuc, Ninsontienjo-i, *Davidi dielenj yanj baa umanj, umanj duw hñl dññgu-i molo sie gbãa bñj-ku, aa duw bñj-ku molo sie gbãa hñl-ku, u ciera wuc: ⁸ Mi suc na maacemma-i. Mi suya mie fññgõw si dii-nei, nga na nuw mi nuñgu-i aa na saa cñina-mie. Terienju fanju-na, mi puurii dumelle hãna, molo sie gbãa suu dumelle fande-i. ⁹ Nienj, Sitãni-taamba manj karaanj coima-i wuc bafamba *Yui-fubaa, miñj ka ce kumanj bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dũuna ba jaal-na. Ba ka suc ku yaa nuw-i wuc na maama dõlnu-mie. †††¹⁰ Nanj nuw mi nuñgu-i aa vaa na fere, yaahuolo manj ka jo ji sagalla nuwmba-i hiere miwaanjo-na, muw mi ka bi kãyã namaango-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaango-na nanj hii fuongu manj, gbãanj molo baa ji bir baa u huongu a ce unaa hüu u maacemma sullu-i.

¹² «Da ku saa yar umanj, mi ka ce-yo tibibuw Diilonjo dubuw-i-na, u waa kusuwõnj-nu'i kudëi. Mi ka nyegëñ Diilonjo yerre-i baa mi yefelëlle-i yuc. Aa bi nyegëñ Diilonjo nelle yerre-i yuc. ⁵ Diilonjo nelle yaa Yerusalemufelenjo manj unj saanj-yo u hel dõw-i-na tuw hiere u jo.»

¹³ «*Diilonj-Yallenj wanj mamanj baa Diilon-dñj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duw u ka nu, u nu!»

Yalle manj kãa Lawodise Diilon-dñj-baamba wulaa

¹⁴ «Nyegëñ sebe ñ wanj baa *dõrõpõwõrbilõnj manj niëyanj Lawodise Diilon-dñj-baamba-i wuc: «Banj bñj umanj «Ninsoño-i», umanj sa cieñ huhurma baa Diilonj-nelma-i, Diilonj unj cie umanj hiel bñmbññni-i hiere, u ciera wuc: ¹⁵ Mi suc na maacemma-i. Na saa huol, na saa bi fë. Naa naa gbë na par ma diei! ¹⁶ Nanj yanj hõlma-na, na saa huol, na saa bi fë, mi ka ture-nei taalunj temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piiye wuc namaa waanj namaa, wuc bñmbññni-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suc wuc namei sũntaanj namaango-i, namei kuwñ hujarre, namei nawalaanj namaango-i, namei yirii, namei tãmporni. ¹⁸ Terienju fanju-na, mi ka dii nelma na tũnni-na:

†† Cicëlmanj-sebe: Diilonj-dñj-baamba yireiñanj nyegãanj sebe manj nuw-i ba gbë u yaa-i. Ba yaa daa cicëlma manj sa tñen dede-i. Nienj Filip. 4.3. ††† Nienj Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8. ††† Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 49.23; 60.14. § Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 62.2.

Da na ta na taara na ce waan namaa kelkel, juon na ji sãa sãne kerre-i mi wulaa, baa bĩmbĩpielni, na ta na dii na cĩnnu na kũcma-i, ku yaa senserre sie ta di da-na, aa na sãa yufien-tĩnggu na ta na dii na yufienja-na a ka buc na ta na da baa-ya. ¹⁹ Muo miñ dɔl bamañ hiere, umañ duo cãl, mi nuola-yuo, mi dii-yo hũmelle-na. † Terienju fanju-na, gbãañ kpelle na nanna na cibabalaño-i. ²⁰ Na saa da, muomei yieraaya daami dumelle yaanga-na ta mi bĩ, umañ duo nu aa sie mi suur, i ka wuo niwuoni-i baa i-naa.

²¹ «Kuñ'a ku saa yar muoño-i aa mi kã ka tĩena baa mi To-i u fĩngũ-i-na dumaa, da ku saa yar umañ, mi ka ce kutienjo jo ji tĩena baa muoño-i dumei mi fĩngũ-i-na.»

²² «*Diilonj-Yallen wañ mamañ baa Diilonj-dũñ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umañ duo u ka nu, u nu!»

Bañ tuolnuj Diilonjo-i dumaa dɔw-i-na

4 Kufangu huongu-na, mie mi tiraa ne a da dumelle nande puurii dɔw-i-na. Miñ ña naa nu moloño mañ piye baa-mi, umañ yalle-i waa ñaa ba bu yerre, wuo gbẽ-mi wuo: «Nyugũñ ñ jo bande mi ji pigãañ-ni mamañ juon bisĩnuo-i-na.»

² Terduoñgu fanju-na, *Diilonj-Yalle sire-mie. Mie mi ne da mi ferɛ dɔw. Aa da fĩngũtaañ-tettere nande-i baa moloño di dɔw. ³ Kutienjo taa u caa ñaa jape-tãmpẽlle, u caa ñaa sarduoni-tãmpẽlle. Diilonj-pɔwuoñgu naa cĩilã teter daade-i. Ku taa ku caa ñaa emerodi-tãmpẽlle †.

⁴ Titien ‡ komorre baa a naa waa cĩilã fĩngũtaañ-teter daade-i. Bĩncuamba komorre baa ba naa-i waa tĩenaye-i aa dii bĩmbĩpielni baa sãne-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Tettere mañ waa hɔlma-na, di taa di nyiesĩñ aa ta di naar ñaa diilonjo, di taa di bi ce ijieni. Fitĩmbaa niehãi naa celienj jĩna di yaanga-na. Fitĩmbaa daaba yaa Diilonj-Yaleiña niehãi-waaña-i. ⁶ Fĩngũtaañ-tettere yaanga-na, ku waa ñaa hũmma, da kilekilekile. Da ñ yiera, ñ ta ñ da ñ yalle-i. Bimuamba namba naa dii-de huonga. Ba waa ba naa. Yufienja-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Dĩelã-wuoño waa ñaa jara, hãalĩñ-wuoño waa ñaa balyuñgu, sieliñ-wuoño yaanga waa ñaa nelbilon-yaanga aa Naaliñ-wuoño waa ñaa kuucuro duo tuo yuul uñ yerñ dumaa. ⁸ Bimuoñ daaba waa baa bũncemmu niede-niediei. Ba kũcma naa gbuo hiere baa yufienja ka hel baa ba bũncemmu cicaara-i hiere. Bãañgu-i baa isuoñgu-i ba bi hãl neini yaa-i. Ba taa ba hãl wuo:

«U faa, u faa, u faa,
Itienjo-i Diilonjo-i Weimantienjo
mañ naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;
u faa kelkel.» ‡

† Bĩncuñ-nelmañ-sebe (Proverbs) 3.12; Ebire 12.6. †† Tãmpẽlle nande-i bañ bĩñ-derñ dumaaño-na, ba ce niibilenni baa-de. ‡ Titien daaya bi waa fĩngũtaañ-titienja; ku kaalaaya girekimma-na. †† Nienj Esekiel sebe-i-na (Ezéchiel) 1.5-10,22; 10.14. ‡† Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 6.2-3.

⁹ Da ba ta ba hãl ba tuolnu fĩngũsĩnniñ-tettere Tienjo-i, umañ dii gbula u sa ji kã terienju-i, da ba ta ba hãl ba tuolnu-yuo, ba ta ba gbeliñ-jo aa ta ba jaal-o.

¹⁰ Da ba ta ba ce kufangu-i, bĩncuamba komorre baa ba naa-baañ daaba sire dũuna jaal umañ dii gbula aa u sa ji kã terienju-i. Da ba'a ba ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i jĩna u yaanga-na aa cira:

¹¹ «Diilonj nu, Itien nu,
tuolnumma saaya-nie,
gbeliema saaya-nie,
jaaluñgu saaya-nie,
himma saaya-nie
wuo nuonei hielaa bĩmbĩnni mañ dii hiere.
Bĩmbĩnni mañ dii hiere
ni hilaa nañ helma
aa tĩe nañ tĩema.»

Hai ka gbãa puur sebe-i?

5 Mie mi ne da umañ tĩenaana fĩngũtaañ-tettere-na u bilaaya sebe naño u nadienja-na. Sebe faño-i baa naa nyegẽñ u yaanga-na baa u huongu-na hiere aa pĩñ-yo ñaa figĩñgu aa nyaar-o sɔmma niehãi aa dãnya-mei. ² Aa da *dɔwɔpɔwɔrbilong ‡† naño piye da gbagaga wuo: «Hai moloño-i ka gbãa yer dãnyɔbaa daaba-i halañ-ba aa puur sebe-i?» ³ Molo saa da! Molo saa da dɔw-i-na, molo saa da hĩema-na, molo saa bi da kuon-nelle-na duo puur sebe-i a ne u huoya-maama-i. ⁴ Moloñ uñ'a u saa da dumaaño-na, mie pãñ ta mi kaal higohigo! ⁵ Bĩncuñ daaba-i, unaño gbẽ-mi wuo: «Budii; baa kaal! Ne, jara mañ hilaa *Yuda-baamba-na ‡†, u yaraa u bigãarãamba-i. *Davidi hãayẽlño yaraa. U ka gbãa yer dãnyɔbaa daaba-i aa puur sebe-i.»

⁶ Mie mi ne da *Tũmbilong naño yieraaya fĩngũtaañ-tettere caañgu-na bimuamba naa-baañ daaba hɔlma-na, bĩncuamba yaanga-na. U taa u ne ñaa ba cãa u nuon-nu. U waa baa yienja niehãi baa yufienja niehãi. Yufien daaya yaa Diilonj-Yaleiña niehãi-waaña-i ⁵. U saañ a yaa-i terni-na hiere hĩema-na.

⁷ Tũmbilong wuo pie umañ tĩenaana fĩngũtaañ-tettere-na a hũu sebe-i u nadienja-na. ⁸ Bimuamba naa-baañ daaba-i baa bĩncuamba komorre baa ba naa-baañ daa baa pãñ sire dũuna Tũmbilong yaanga-na. Ba waa baa koncoyenja ba yunniñ hiere baa sãne-biremму. Birenj daamu naa yu baa wusũnaño. Wusũnañ daayo yaa pigãañ Diilonj-baamba cacãrãñgu-i. ⁹ Ba taa ba hãl nalãfeliñgu wuo:

«Bañ kuo-ni,
ñ cie ñ tãmma-i a sãa nuamba yunni-i terni-na hiere,
baa dũnni-na hiere,
baa nelmambaa-ba-na hiere,
baa nilienja-na hiere
a hã Diilonjo-i.
Nuonei gbãa bie sebe-i a yer dãnyɔbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niñ sãa bamañ,

‡†† Girekimma-na ba pigãañ *dɔwɔpɔwɔrbilong daayo sĩnni-i wuo u waa baa fĩngũ ñaa mañ waañ dumaa 10.1. ‡†† JARA MAÑ HILAA YUDA-BAAMBA-NA: Nienj Miwaño jĩnammañ-sebe-i-na (Genèse) 49.9. § DIILONJ-YALEIÑA NIEHÃI: Nienj 3.1 baa naaru-i cicaara-i-na.

η cie-ba Diilon-nellen-baamba
aa ce-ba jigāntaamba
ba ta ba cāa Diilonjo.
Ba ka waa hīema yuη-nu.»

¹¹ Mie mi tiraa ne, a da dōrpōpuōrbiemba-i ηaa sīam-ba! Ba waa ηaa nyeiηo; molo sie gbāa kāη-ba. Ba waa kalla bimuoη daaba-i baa bīncuoη daaba-i baa fīηgō-taη-teter daade-i hiere. ^{†12} Ba taa ba hāl kabakaba wu:

«Baη cāa Tūmbilōη maη nuoη-nu'i,
himma saaya-yu, weisīnni saaya-yu,
nelnulle saaya-yu, fīηgūc saaya-yu,
bōbōima saaya-yu, gbeliema saaya-yu,
tuolnumma saaya-yu!»

¹³ Diilon ηη hielaa bīmbīnni maη hiere, nimaη dōrō-i-na, baa nimaη hīema-na, baa nimaη kuoη-nelle-na a naara nimaη hūmma-na, bīmbīnni-i hiere miwaanō-na, mie nu ni hāl wu:

«Umaη tīenaana fīηgōtaη-teterre-na,
fu baa Tūmbilōη-i,
tuolnumma saaya ba yaa-i,
bōbōima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,
fīηgūc saaya ba yaa-i hōnni maη joη!»

¹⁴ Bimuoamba naa-baη daa baa sie wu: «Ma cie.» Aa bīncuoη daa baa dūuna jaal-ba.

Dānyōbaa-ba yerma-i

6 Ku huoηgu-na, mi da *Tūmbilōη yiraa dānyōdīelāηo-i. Bimuoamba naa-baη daaba-i mie nu unaoη piiye da gbagaga ηaa diilonjo-i naaraa wu: «Jo bande!» ² Mie mi ne da sūmpilaηo naηo hilaa. Umaη waa u dōrō-i-na tāaηgu waa u naηga-na. Uη ju, baa hā-yo nyantuoluo wu u yaraa cor; wu ta du ka tiraa yar u bigāarāamba-i.

³ Tūmbilōη uη ju yer hāalīη-dānyu-i, mie nu hāalīη-bimoloηo ciēra wu: «Jo bande!» ⁴ Sūηo naηo tiraa hel, fu waa dāa ηaa tāmma. Uη ju, umaη waa u dōrō-i-na, baa hā-yo ku fīηgūc-i u du tu dii berru terni-na hiere hīema-na, a ce nuamba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hāa ufaηo-i jigāpōrōuηgu.

⁵ Tūmbilōη uη ju yer sieliη-dānyu-i, mie nu sieliη-bimoloηo ciēra wu: «Jo bande!» Mie mi ne da sūηo naηo hilaa da kirkirkir. Umaη waa u dōrō-i-na, kilo waa u naηga-na. ^{††6} Mie nu ηaa molo piiye bimuoamba naa-baη daaba hōlma-na wu: «Yuure dīmma sullu-i. Ņ ce yinduōη-maacemmaη-sullu gbāa sāa mahībiēηa-i kilo diei yoη aa da ku jijaāηa-i, kilobaa-ba siei. Namma-i baa duvēηo-i baa yuure nifanni sullu-i.»

⁷ Tūmbilōη uη ju yer naaliη-dānyu-i, mie nu naaliη-bimoloηo ciēra wu: «Jo bande!» ⁸ Mie mi ne da sūηo naηo hilaa, u waa puguu. Umaη waa u dōrō-i-na, ba taa ba bī-yo Kuliīηgu, aa u saatiēηo-i ba taa ba bī-yo «Kuoη-nelle». Baη ju, baa hā-ba fīηgūc-i wu ba ko nelbiliēmba namba. Da ba calnu nelbiliēmba-i sōmma naa-i, ba hāa-ba fīηgūc-i sōmma diei nu wu ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce

† Nierη Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.10. †† Nierη Sakari sebe-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8.

jarma ko banamba, aa ce bīmbabalmba ko banamba.

⁹ Tūmbilōη uη ju yer diilonjo-dānyu-i, baη ku bamaη Diilonjo-nelma maama-na, mie da ba yaleiηa-i mumbuol-muη-teriēgu cicaara-i-na ¹⁰ a piiye da gbagaga wu:

«Yuntien nu, nuoni maη faa aa tiraa ta η waη nin-soηo-i; bamaη ku miēηo-i, η cie bige-i aa da η yuu-ba? Ņ cie bige-i aa da η suu ku sōlaaηgu-i nelbiliēmba-na?»

¹¹ Baa hā-ba jōηgorpiēlmba hiere ba yunniη, ba dii. Aa naa waη baa-ba wu ba fē ba hōmmu-i cellē, kēē baη taaraη nuηgu maη ku saa yu yogo. Baη taa aa yaη ba natobimba maη, baη taa aa yaη ba namaacembieba maη Diilonjo-suoηgu-na, ba ka bi ko-ba bafamba tema-i. Ba'i ka jo ji yuliiye-bei.

¹² Ku huoηgu-na, mi da Tūmbilōη yiraa dānyu maη niediei-wuoηo-i. Uη yiraa-yo teriēgu maη nu-i, hīema gbuu sagalla da dēi! Bāaη-yufel die bir kau ηaa kompabilēηga, cēiηo bir ηaa tāmma da dāa! ¹³ Mōēηa par diire hiere hīema-na ηaa fafalmuη hūl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dōrō wu pīη halan ηaa ba pīēη figīiηgu. Tānni-i baa dāmmaη-nuoraηguη cīlāayā nileiηa maη hiere nie halan ni terni-na hiere. ^{†15} Nuamba-i hiere baa gbar ka fuo tānniη: Yuntaamba-i, nelbōmbōmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fīηgōtaamba-i, baa nuamba namba-i hiere, kōraamba-i baa nebimba-i hiere, baa gbar ka fuo tānfōniη! ¹⁶ Aa naa ta ba waη baa tānni-i wu: «Ciīη na haa-yie na fuo-ye, umaη tīenaana fīηgōtaη-teterre-na u baa da i yufelle aa Tūmbilōη baa bi da-ye gāη baa-ye. ^{††17} Baη ka pigāaη ba jāyāmma-i yiīηgu maη nu-i ku hii. Hai ka gbāa kor?» ††

Dōrpōpuōrbilōη haa dānyu Diilonjo-cāarāamba-na

7 Kufanηgu huoηgu-na, mie da *dōrpōpuōrbiemba naa calaanu yiera hīema-na a suu fafalmu-i terni-na hiere wu mu baa jo hīema-na, mu baa sagalla hūmma-i, mu baa bi sagalla tibiīηgu diei. ² Diilonjo hāa ba yaa-i fīηgūc-i ba da ba guōla hīema-i baa hūmma-i. Mie mi ne tiraa da dōrpōpuōrbilōηo naηo hilaa bā-pagūηgu-na tu jo. Cicēlmantien uη haa u dānyu-i baa kumaη, ku waa u naηga-na. Uη ju hi, wu piiye da gbagaga baa ba naa-baη daaba-i wu: ³ «Baa na hi na guōla hīema-i, baa hūmma-i, baa tibinni-i! Yaη i haa dānyōbaa Diilonjo-cāarāamba yammu-na igēna.» ^{††4} Baη ju haa-bei tī, baa bī ba nuηgu-i baa-mi: Ba waa nuamba neifiēη-komuōηa siei baa cīncieluo neifiēηa hāi *Isirahēl-dūnni cīncieluo baa ni hāi baamba-na hiere.

- ⁵ Ba hōlma-na, *Yuda baamba waa neifiēη-niediei, Urubē baamba-i neifiēη-niediei, Gadi baamba-i neifiēη-niediei,
- ⁶ Aser baamba-i neifiēη-niediei, Nefutali baamba-i neifiēη-niediei, Manase baamba-i neifiēη-niediei,
- ⁷ Siminyo baamba-i neifiēη-niediei,
- *Levi baamba-i neifiēη-niediei,

‡ Nierη Isayi (Ésaie) 13.10-13; 34.4; Esekiel (Ézéchiel) 32.7-8; Amosi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joël) 2.10; 3.3-4. †† Nierη Ose sebe-i-na (Osée) 10.8 baa Like sebe-i-na 23.30. ††† Nierη Yowel sebe-i-na (Joël) 2.11 baa Sofoni sebe-i-na (Sophonie) 2.2-3. †††† Nierη Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 9.4-6.

Isakaar baamba-i neifieŋ-niediei,
 8 Sabulš baamba-i neifieŋ-niediei,
 Yosefu baamba-i neifieŋ-niediei,
 *Bensaamië baamba-i neifieŋ-niediei.

Nelpũngu maŋ kuraa

9 Kufaŋgu huongu-na, mië mi tiraa ne, a da nelpũngu naŋ temma molo sië gbãa kãŋ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dũnni-na hiere, nileiŋa-na hiere baa nelmam-baa-ba-na hiere a jo ji yiera fĩngđtaañ-teterre yaanŋa-na *Tũmbiloŋo yaanŋa-na. Ba waa hiere baa joŋgor-pielmba baa nampurni † ba nammu-na. 10 Ba taa ba pi-iyë da gbagaga wu:

«Umaŋ tĩenaana fĩngđtaañ-teterre-na, Diiloŋo yaa-i. Fu baa Tũmbiloŋo-i ba'i kuraa-ye.»

11 *Dɔrɔpɔwɔrbiemba-i hiere baa dii fĩngđtaañ-teterre-i huongu baa bĩncuamba-i a naara bimucmba naa-baan daaba-i. Baŋ diyaa-ba huongu dumaanŋo-na, baa dũuna hiere teterre yaanŋa-na a jaal Diiloŋo-i.

12 Ba taa ba piye wu:

«Ninsoŋo!

Tuolnumma saaya Diiloŋo-i, gbeliema saaya-yu, nelnulle saaya-yu, jaaluŋgu saaya-yu, bɔbɔima saaya-yu, himma saaya-yu, fĩngđũ bi saaya-yu hɔnni maŋ joŋ! Ma cië.»

13 Bĩncuwaŋ daaba-na, unanŋo yuu-mi wu: «Bamaŋ diyaa joŋgorpielmba-i daaba-i, ŋ suyaa-ba wei? N suyaa baŋ hilaa kusawaŋ-nu wei?»

14 Mi gbẽ-yo mië: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suw-ba? Jande ŋ sa pigaaŋ-mi ba sĩnni-i wei?»

Wu cira: «Bamaŋ hilaa yaahuolbabalaŋo-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba joŋgorbaa-ba-i Tũmbiloŋo tãmma-na ba pusũŋ. 15 Ku'i cië ŋ da ba yieraaya Diiloŋ-teterre yaanŋa-na aa ta ba jaal-o baaŋgu-i baa isawaŋgu-i u dubuw-i-na. Umaŋ tĩenaana teterre-na u ka tuw neyabei. 16 Aa Tũmbiloŋo-i fĩngđtaañ-teterre-na, u'i ka waa ba aŋciinaŋo-i. U ka ceŋ-ba kã baa-ba cicẽlmaŋ-hũnfoeŋa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba, hũŋkusaĩnni sa ji tiraa ko-ba, baaŋgu sa ji tiraa ye-ba, babaaŋgu sa ji tiraa mulĩeŋ ba kũoma-i.

Aa Diilo fuw fere yaa ka hur ba nyinyolma-i hiere.» ††

Dãnyu maŋ niehã-i-wuoŋo yerma-i

8 *Tũmbiloŋ uŋ juw yer dãnyu maŋ niehã-i-wuoŋo-i, kuw ce da sensenseŋ dɔw-i-na ler boluon temma. 2 *Dɔrɔpɔwɔrbiemba namba dii niehã-i Diiloŋo caanŋu-na u tuw puw. Mië mi ne da ba hã-ba yieŋa niehã-i ba yunniŋ.

3 Dɔrɔpɔwɔrbiloŋo naŋo jo ji yiera mumbuolmuŋ-terienggu caanŋu-na baa sãŋe-bitiele u naŋga-na. Bitiel daade-i ba cië-de ta ba dii wusũnaŋo die. Uŋ juw ji yiera dumaanŋo-na, baa hã-yo wusũnaŋo-i da bãmbãale wu

† Ba taa ba jãrã yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammu-na. Niëŋ Nsãa sebe-i-na 12.13. †† Niëŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

u pã-yo mumbuolmuŋ-terienggu-na a hã Diiloŋo-i baa Diiloŋ-baamba cacãrãŋgu-i fĩngđtaañ-teterre yaanŋa-na. Mumbuolmuŋ-terienggu daaku waa sãŋe-kũŋgu. 4 Baŋ hãa-yo wusũnaŋo-i, wuw dii-yo bitiele-na, wuw wur kã Diiloŋo-na baa Diiloŋ-baamba cacãrãŋgu-i.

5 Ku huongu-na, dɔrɔpɔwɔrbiloŋ wuw gbãl dãamu mumbuolmuŋ-terienggu-na a yu bitiele-i aa fara nanna-die hĩema-na. Diiloŋ wuw pãŋ doŋ tuw nyiesĩŋ aa tuw naar, terni-i hiere ijieni aa hĩema sagalla.

Yieŋa hii bumma

6 Hĩemaŋ sagalaaya dumaanŋo-na, *dɔrɔpɔwɔrbiemba niehã-i maŋ baŋ hãa-ba yieŋa-i, baa tigiin da ba bu-ya.

7 Dĩelã-wuoŋo bu u yerre-i. Uŋ buu-de terienggu maŋ nuw-i, diiloŋ-tãlĩeŋa naŋ aa kũnna hĩema-na, aa guwlaa baa dãamu baa tãmma. Hĩema yieŋgu diei kuw caa baa ku tibinni-i ka hel baa hĩebĩnaanŋu-i hiere. Yieŋgu maŋ caa, da ba calnu hĩema-i sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma diei caa.

8 Hãalĩŋ-wuoŋo bu u diele-i. Baa naŋ kulanggu naŋgu dii-ku dãmmanuoraanŋu-na. Ku waa ŋaa tãnuŋgu ta ku caa. Nuoraanŋu yieŋgu diei bir tãmma hiere. Da ba calnu-kuw sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma diei birii tãmma-i. 9 Ku bĩmbaanŋ baa ku hiere aa baatombaa-ba maŋ waa hɔlma famma-na baa bi bĩena hiere.

10 Sieliŋ-wuoŋo bu u yerre-i. Mɔekãŋkarre nande hel dɔw-i-na ta di caa dãamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa hũnfonni-na. Da ba calnu-nie sɔmma siei, kuu dii ŋaa di suurii sɔmma diei nuw. 11 Ba taa ba bĩ mɔele falle-i «Gbagagamma». Diŋ suurii hũmma maŋ nuw-i, maa bir hiere da gbagaga. Maŋ cië gbagaga dumaanŋo-na, nuwamba maŋ nyuwaŋ-ma ba fĩngđũ baa ku.

12 Naaliŋ-wuoŋo bu u diele-i. Bãaŋ-yufelle yieŋgu diei kuw pãŋ ku, ceŋo-i maaduwa, mɔeŋa naŋ aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu bãanyufelle-i baa ceŋo-i sɔmma siei, kuu dii ŋaa sɔmma da-ma-die naa kuu-nie. Aa calnu mɔeŋa-i sɔmma bi siei, sɔmma diei naa baala-yei. A ce dumaanŋo-na baaŋgu saa ta ku ye dumaa aa ceŋo saa tuw muora dumaa.

13 Mië mi tiraa ne a da kuwcurw naŋo bĩŋ dii fẽnfẽlle-na aa tuw kaasĩŋ wu: «Gbere o gberẽ! Gberẽ o gberẽ! Dɔrɔpɔwɔrbiemba maŋ tĩyãa ba siei-baamba-i, da ba bu ba yieŋa-i sũlma haraa nelbiliemba-na!»

9 *Dɔrɔpɔwɔrbiloŋo maŋ diiluŋ-wuoŋo bu u yerre-i.

Mië da mɔele nande diiriye hĩema-na. Diŋ diiriye dumaanŋo-na, baa hã-de fobabalaanŋu diele-i. 2 Die puur fobabalaanŋu-i. Nyaasĩbabalanni naŋ temma ta ni hel da kirkirkir, a ce terienggu pãŋ bir ce da kullu hiere.

3 Dũŋgbermba naŋ temma hel nyaasĩŋ daani-na a gbuo hĩema-i hiere. Baa naa ce ba ta ba ce ŋaa namelmba. 4 Baa gbẽ-ba wuw ba baa yieya hĩeŋgu-i, baa dĩmma-i, baa tibinni-i, ŋga Diiloŋ-dãnyu uŋ'a u sĩ bamaŋ yammun, kere ba ta ba yii baa ba yaa-i yon.

5 Ba saa cira ba ko-ba, ba'a ba huol ba yammun-i caamba ndii. Namieŋ duw doŋ-ni kuŋ jaŋ-niŋ dumaa, bafamba ba haa jamma famma temma yaa kutaamba-na.

6 Caamba ndii daayo-na, nuwamba ka ta ba taara kuli-

ingui nga ba sie da-ku. Ba ka mul dāamu taara-ku, nga molon yufelle sie gbāa haa-ku.

⁷ Dūngberŋ daaba taa ba niya berru domma-i ŋaa bercesūnaamba. Ninanni nanni waa ba yunni-na ŋaa sēne-nyantuolbaa, aa ba yammu waa ŋaa nelbilien-yammu. ⁸ Ba yukusīni waa pōmpōr ŋaa caaŋ-niini aa ba nyieni-i ŋaa jar-nyieni. ⁹ Ba pāmpīnammu waa ŋaa ba diyaa kolluŋ-jongorbaa-ba'i muo, aa da ba ta ba yu-ul, ba būncemmu ta mu du ŋaa sūŋ-wotorbaa-baŋ duŋ dumaa berruŋ-hūmelle-na. ¹⁰ Pelni waa baa-ba baa tureiŋa ŋaa namelmba. Ba ka ce nuomba-i sūlma baa tureiŋa faŋa yaa-i caamba ndii daayo hōlma-na. ¹¹ Fobabalaanŋu dielen yey baa dōrōpōrbilōŋo †† maŋ, u yaa dii ba yuŋgu-na. Ba bī-yo ebiremma-na «Abadī», girekimma-na «Apolinyo» ku yuŋgu yaa wuo Guoyōtieno.

¹² Yaahuol-dīelāŋo curaa. Ba hāi tīyāa.

¹³ Dōrōpōrbilōŋo maŋ niediei-wuoŋ wuo bu u yerre-i. Mie nu molo piye sēne-mumbuolmuŋ-terienŋu kōtōnni naa-i-na, Diilōŋo yaanŋa-na. ¹⁴ Kutieno taa u pi-iyē baa dōrōpōrbilōŋo maŋ niediei-wuoŋo yaa wuo: «Ba vaa dōrōpōrbiemba ‡ namba jīna Efurata †† caanŋu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ŋ nanna.» ¹⁵ Wuo fir-ba nanna. Diilōŋo naa dii bel daade yaa-i, baa cēiŋ daayo yaa-i, baa yiŋ daaku yaa-i, baa huŋ daaku yaa-i, a hā dōrōpōrbien daaba-i ba da ba ko nelbiliemba-i parra-bei. Da ba calnu-bei sōmma siei, baŋ ka ko bamaŋ, ba ka waa sōmma diei. ¹⁶ Bercetaamba waa baa dōrōpōrbien daaba-i. Ba waa baa sūnaamba. Baa bī ba nuŋgu-i baa-mi. Ba waa nuomba milnyōmbaa nuosū. ¹⁷ Miŋ daa sūnaamba-i damma maŋ baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kolluŋ-jongorbaa-ba waa dādāa ŋaa dāamu, banamba kakau ŋaa bula-hūmma, banamba bōjūmmu. Sūnaamba yunni waa ŋaa jar ba yunni. Dāamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasīni, baa naarjūmmu. ¹⁸ Dāamu maŋ taa mu hel ba nunni-na baa nyaasīni-i a naara naarjūmmu-i, guoyō-bīmbīni. Nelbiliembaŋ calaanu sōmma siei-i, nie ko sōmma diei bei. ¹⁹ Sūnaaŋ daaba himma waa ba nunniŋ, baa ba pelniŋ. Na saa da! Ba pelni waa ŋaa jē-naamba. Yunni waa-nie, aa ba taa ba kōsuŋ nelbiliemba-i baa ni yaa-i.

²⁰ Guoyō-bīmbīni siei niŋ daaniŋ'a ni saa ko bamaŋ, ba saa nanna ba cilōbabalaŋo-i; ba saa yaŋ ba cuffieŋa buolma-i. Ba buol *jīnabaa-ba-i dii, ba buol tīni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni ba fere. Ba cie ninanni baa sēne, ninanni baa wargbe, ninanni baa kōvēllu, ninanni baa tāmpīeŋa, ninanni baa daanŋu. Ni sa da, ni sa nu, ni sa bi wuo. ²¹ Ba saa nanna ba nelkollē-i, baa ba isōmma-i, baa ba bīŋwosīni-i, baa ba cuoyuŋgu-i.

Nsāa wuyaa sebeyelle-i

10 Ku huonŋu-na, mi tiraa da *dōrōpōrbilōŋo naŋo hilaa dōrō-i-na tuo hiire u jo. U waa baa fīŋgū. Duherru naa dii-yo huonŋa aa diilonŋ-pōruonŋu waa u yudōrō-i-na. U yaanŋa taa ka caa ŋaa bāanŋu, aa u gbeini-i ŋaa dāamu. ² Sebeyelle nande waa u nanŋa-na, sebeyel daade naa puur. Uŋ juo hi, wuo dii u nadiēgboluonŋu-i dāmmanŋ-nuoraanŋu-na aa jīna u nanyuo-kūŋgu-i bomborma-na. ³ Aa naa kaasīŋ da gbagaga ŋaa jara buure. Uŋ kaasāŋ, diilonŋ wuo naar da niehāi a sie-yo. ⁴ Uŋ siyaa-yo baa mamaŋ mie mi nyegēŋ-ma jīna, mie mi ne da molo nie piye baa-mi dōrō-i-na wuo: «Diilonŋ uŋ naaraa waŋ mamaŋ, baa yaŋ molo nu-ma; baa nyegēŋ-ma.»

⁵ Dōrōpōrbilōŋo daa wuo sire u nadienanŋa-i dōrō-i-na ⁶ aa naa cira: «Ku hii! Dōrōpōrbilōŋo maŋ tīyāa niehāi-wuoŋo-i, duo doŋ tuo bu u yerre-i Diilonŋ uŋ ŋa naa waŋ u kusūŋgu maŋ baa u cāarāamba-i, uŋ ŋa naa waŋ u kusūŋgu maŋ baa u *pōpōrbiemba-i, u ka ce-ku. Diilonŋo yaa mi siera. U yaa hielaa dōrō-i baa hīema-i, aa hiel dāmmanŋ-nuoraanŋu-i baa bīmbīni-i hiere, uu dii gbula, u sa ji kā terienŋu.»

⁸ Umanŋ naa piye baa-mi dōrō-i-na u tiraa gbē-mi wuo: «Kā dōrōpōrbilōŋo maŋ yieraaya a dii u gboluonŋu diei dāmmanŋ-nuoraanŋu-na, aa jīna ku diei bomborma-na u wulaa, ŋ ka hūu sebeyelle maŋ puurii u nanŋa-na.» ⁹ Mi piyaa kā ku yaa-i ka gbē dōrōpōrbilōŋo-i mie u hā-mi sebe-i. U gbē-mi wuo mi hūu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u ka waa kpēnne mi nuŋgu-na ŋaa sōllu, ŋga u ka waa gbegege mi kusūŋgu-na. ¹⁰ Mie hūu sebe-i u wulaa a wuo-yo. U waa ŋaa sōllu mi nuŋgu-na da kpēnne, ŋga miŋ juo hīŋ-yo, u bir da gbegege mi kusūŋgu-na. †

¹¹ Ku huonŋu-na, baa gbē-mi wuo: «Diilonŋo taara u puor-ni baa nuomba bōi maama, baa nileiŋa bōi maama, baa fīŋgōtaamba bōi maama, ŋ gbē ŋ ka tiraa waŋ-ma.»

Diilōpōrbiemba hāi maama

11 Ku huonŋu-na, baa hā-mi gboruonŋu nanŋu, ba fi baa-ku; aa gbē-mi wuo: «Sire ŋ ka fi *Diilodubuo-i baa mumbuolmuŋ-terienŋu-i, aa ŋ kāŋ bamaŋ dii ta ba jaal Diilonŋo-i Diilodubuo-i-na. ² Baa ji cira ŋ fi gōŋgōŋuŋ-huonŋa-i, ba yaanŋ-ka hā *nierāamba baa-ka. Ba ka sere Diilonŋo nelle-i †† caamba komuŋa hāi baa ba hāi. ³ Kuu dii ŋaa yinni nuosiba niediei komuŋa siei. Mi ka puor mi nuomba hāi baa mi nelma-i ba ka ta ba waŋ-ma yinni fanni-na hiere. Kutaamba ka dii balaanŋ-jongorbaa.»

⁴ Nuomba hāi baanŋ daaba dii hīema Tienŋo ††† caanŋ-nu. Baa dii ŋaa *Olivi-tibinni, baa dii ŋaa fitīmbaa. ⁵ Umanŋ duo tuo taara u ce-ba kuujanŋu, dāamu nammu hel ba nunni-na a kōsuŋ kutienŋo-i. Ba bigāarāamba ka ku kuliŋgu fanŋu temma yaa-i. ⁶ Baŋ ka ta ba waŋ Diilonŋ-

† Nienŋ Yowel sebe-i-na (Joël) 1.6; 2.4-5. †† Dōrōpōrbilōŋo daayo-i, ba yaa cīnaana ba munyerammu-i. Nienŋ Yuda sebe-i-na 6. ††† Dōrōpōrbiemba daaba-i, ba yaa cīnaana ba munyerammu-i. Nienŋ Yuda sebe-i-na 6. ††† Efurata-i nuorabuo nanŋ yerre-i du-maango-na, ku kaalaaya girekimma-na.

†† Nienŋ Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3. ††† Diilonŋo nelle-i bande-i, ba gbē *Yerusalemu yaa-i. †††† Hīema Tienŋo yaa Diilonŋo-i. § Nienŋ Sakari sebe-i-na (Zacharie) 4.3,11-14.

nelma-i bienja maņ nuo-i hiere, ba gbāa bella diilonjo-i u sie dāa bienja faņa-na. Ba gbāa bi ce hūmma bir tām-ma hiere. Aa āmbabalma maņ da ma dōlno-bei, ba gbāa dii-ma miwaanjo-na huonju maņ dōlaanu-bei.

⁷ Nga da ba ji waņ Diilonj-nelma-i tī, bīṅwobalṅo maņ dii fobabalaanju-na, u ka hel kar berru-bei aa ko-ba.

⁸ Duo ko-ba, ba sie yaņ ba fuure-bei; ba ka nanna-bei nellenj-huonju-na ponsanatigerre-na. Ba ka tīe terienju-na a ce yinni siei baa boluonju nuomba ta ba jo ba ne-ba. Nuomba ka hel terni-na hiere, baa nilēiņa-na hiere, baa dūnni-na hiere, baa nelmambaa-ba-na hiere a ji ne-ba. Maņ ka ce nelle maņ nuo-i, nelle fande-i nebu; ba gbuu Itienjo-i kusonju-nu'i ko-yo. Ba gbāa bī nelle falle-i Sodomu †; ba gbāa bi bī-de Esipi di balaanju maama-na. ¹⁰ *Diilopṅuorbiemba hāi-baan daaba kuliņgu ka silaa dōlno nelbiliemba-i ji cor. Ba mulāan nuomba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanjo-na, ba ka ce ponsaanju ma yerrej aa hā ba-naa bīm-bīnni ponsaan daaku-na.

¹¹ Nga yinni siei baa boluon daakuņ juo cor, Diilonjo hul fafalmu dii ba memmu-na, ba sire. Bamaņ taa ba ne-ba, korma fūnuņ bel-ba. ¹² Diilopṅuorbiemba daaba nu molo piye baa-ba da gbagaga dōro-i-na wuo: «Nyugāan na jo bande!» Ba ta ta ba nyugūṅ ku yaa nuo-i baa duherru, ba bigāarāamba ta ba ne ba ta ba kā. ¹³ Huonju fanju-na, hīema gbuu sagalla. Maņ sagalaaya dumaanjo-na, nelle muonu yienju diei. Da ba calnu-die sōmma cīncieluo-i, sōmma diei-i muyaanu. Nuomba neifienja siei nuosiba ndii tīe-maņ. Bamaņ tīyāa ba saa ku, ba kūoma ta ma nyen. Ba ta ba piye wuo: «Diilonjo-i bibienjo».

¹⁴ Hāalfiņ-yaahuolo curaa, nga ma saa tī; sieliņ-wuonjo jo dii.

Yerperiele buu

¹⁵ Ku huonju-na, *dōroṅuorbiemba maņ niehāi-wuonjo bu u yerre-i. Nuomba namba ta ba piye dōro-i-na da gbagaga wuo:

«Miwaanjo yuntēsīnni-i fiefie-i-na ni cie Itienjo da-u-diei niini, fuo baa uṅ saan *Konkortienjo maņ.

Yuntēsīṅ daani ka tīe baa ba yaa-i ni sa ji tī dede.»

¹⁶ Nuon daaban piye dumaanjo-na, bīncuamba komorre baa ba naa maņ tīenaana Diilonjo caanju-na, ba sire dūuna hiere a jaal Diilonjo-i ¹⁷ aa cira:

«Itien nuo, Diilonj nuo, Weimantienj nuo, nii naa waa, aa nii dii.

Niņ hūyāa nelle-i a pigāan ṅ fiņgōtesīnni-i i ce-ni kasi saa da-ni.

¹⁸ *Niēraamba taa ba gāṅ baa-ni.

Nga fiefie-i-na nuonei ka gāṅ baa-ba.

ṅ ka pigāan-ba ṅ jāyāmma-i.

Bikuomba germa hii.

ṅ cāarāamba maņ waan ṅ nelma-i, ba pāmmanj-huonju hii,

ka hel baa ṅ baamba maņ kāan-ṅ hiere,

† Sodomu: Niēṅ u kūṅgu-i Miwaanjo jīnammanj-sebe-i-na (Genèse) 18-19.

nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuonyuo-baamba-i hiere ba pāmmanj-huonju hii.

Bamaņ bi guoaaayan hīema-i, ba kōsuomanj-huonju yaa hii daaku-i.»

¹⁹ Baņ juo piye tī, *Diilodubuo maņ dōro-i-na wuo puor, *tobisīnniņ-kporuo wuo carra dii u huonju-na, diilonj wuo doṅ tuo nyiesīṅ aa tuo naar. Terni-i hiere ijieni. Hīema sagalla, diilonjo wuo tuo gbu u dāa baa tām-pēlēiņa.

Gberε

12 Ku huonju-na, mie mi ne da gberε maņ temma dōro-i-na: cienjo maņ. Uu naa dii bāanyufelle-i jonjor temma, aa haa u gbeini-i ceinjo-na aa dii nyan-tuoluo baa mōenja cīncieluo baa a hāi yuo. ² Kusūṅgu waa-yuo a hi homma. Kuņ bilaa-yo ta ku jaņ-yo, wuo tuo kaasīṅ.

³ Mie mi ne tiraa da gberε maņ dōro-i-na: Jūṅo maņ da dāa baa yunni niehāi baa yienja cīncieluo! Nyantuol-baa-ba waa u yunni-na hiere. ⁴ U pelienju pir mōenja-i yienju diei nanna hīema-na. Da ba calnu mōenja-i sōmma siei, u pirii sōmma diei nanna. Wuo jo ji yiera cien daayo caanju-na wuo duo bōro u hīṅ bilonjo-i. ⁵ Cien wuo bōro naacombilonjo. Uṅ bi buora, baa bie bilonjo-i kā baa-yo ka jīna-yuo Diilonjo caanju-na. U waa tīena u fiņgōtaan-teterre-na. Naacombilonj daayo yaa saaya u sire waa nilēiņa-i hiere a yunju-na. U ka sire ce u fiņgōu-i baa kōllun-būole. ⁶ Baņ biyaa bilonjo-i ta baa-yo, nyun wuo gbar suur hīen-nu. Diilonjo naa tigiiṅ terienju nanju dii hīenju-na duo ka fie-yo yinni nuosi-ba niediei komuonja siei.

⁷ Huonju fanju-na, berru nandu sire dōro-i-na. Mis-el-i † baa u napṅuorbiemba yaa kāa ka suye jūṅ daayo-i baa u baamba-i. ⁸ Baņ daa ba-naa dumaanjo-na, baa yar jūṅo-i baa u baamba-i, a ce dumaanjo-na ba saa gbāa da ba tīena dōro-i-na. ⁹ Ba sie-yo nanna hīema-na. U yaa jīebīncōinjo-i. U yerre yaa *Sitāni, dinande yaa *Bigāarāṅo. U yaa tāalāan nuomba-i hīema-na hiere. Ba sie-yo nanna baa u pṅuorbiemba-i hiere hīema-na. ‡

¹⁰ Mie mi ne da molo piye dōro-i-na da gbagaga wuo: «Fiefie fuo, i kuraa.

I Diilonjo pigāan u fiņgōtesīnni-i baa u nellentesīnni-i. Diilonj uṅ saan *Konkortienjo maņ, fiņgōtesīnni dii u maņ-na.

Umaņ taa u cāl i baamba-i bāanju-i baa isonju-i Diilonjo yaanja-na,

ba duonya-yuo dōro-i-na.

¹¹ Tūmbilonjo tām-ma-i

baa Diilonj-nelma maņ hilaa i baamba nunni-na, ma yaa cie ba yar-o.

Ba hīerā kuliņgu-i ṅaa ku sa jaņ-ba.

¹² Terienju fanju-na, namaa namaņ dii dōro-i-na hiere, taa na nyε.

†† Misel yaa *dōroṅuorbiemba yuntienjo-i. Niēṅ Yuda sebe-i-na 9. ‡ Niēṅ Miwaanjo jīnammanj-sebe-i-na (Genèse) 3.1 baa Like sebe-i-na 10.18.

Nga namaa namañ dii hẽema-na, baa hũmma-na, sũl-ma haraa-nei!

Sitãni hiiriye kã na wulaa baa hõdulle, u suyaa wuc u yinni saa tĩe bõi.»

¹³Jũñõñ juw'a u ne da u fere hẽema-na, wuc sire cu cehunacien daayo huon-nu. ¹⁴Baa hã cienõ-i kuwucõ bũncemmu hãi, u yuul ka diire dii *hĩenõ-gu-na bañ tigi-ij terienõ mañ hã-yo u duw ka tĩena ce bienõ siei baa boluonõu jĩenõ baa da u yufelle. ¹⁵Uñ yuulii ka diire dumaañõ-na, jĩenõ wuosa hũmma, kuw pãñ ce nuoraanõ ta ku bũñ da ku ka wuo cienõ-i. ¹⁶Hĩema yan-yo aa naa yiernu hũñ daama yaanõ-ga-na, maa bũñ jo ji sur hiere. Hĩema bir suuye. ¹⁷Jũñõ huonõ-ga fũnuñ du baa cienõ-i. Bisãlmba namba waa baa cienõ-i. Jũñõ gũunu ka tuw gãñ baa ba yaa-i. Bisãlñ daaba yaa bamañ nuwñ Diilonõ nuñgu-i aa bel Yesu nelma-i nammu hãi. ¹⁸Ku huonõ-gu-na, jũñõ jo ji yiera dãmman-nuoraanõ nuñgu-na tuw ne.

Bĩñwobalõño nanõ hilaa hũmma-na

13 Ku huonõ-gu-na, mie mi ne da bĩñwobalõño nanõ hilaa dãmman-nuoraanõ-ga-na. U waa baa yunni niehãi baa yienõ cĩncieluo. Nyantuolbaa-ba waa yienõ daaya-na hiere. Aa Diilonõ toosĩnniñ-yirienõ naa nyegẽñ u yunni-na hiere. ²Bĩñwobalõ daayo waa ñaa kẽlõño, u gbeini waa ñaa dãnõkilaan-gbeini aa u nuñgu waa ñaa jara nuñgu. [†]Jũñ wuc hã-yo himma-i baa yuntesĩnni aa bi hã-yo fĩngõbãmãale. ³Baa naa posol bĩñwuonõ daa u yunõ-gu nanõ-gu-i babalaa, da ñ ta ñ ne-yo ñaa u ka ku, ñga pãañ daaku jo ji fẽ. Kuw ce nuwmba-i hiere gberẽ, baa ta ba nyaanu-yuw ba ne-yo. ⁴Jũñ uñ hãa bĩñwuonõ daayo-i fĩngõ-gu-i, nuwñ baa donõ ta ba dũuna ba jaal jũñõ-i. Ba taa ba bi dũuna ba jaal bĩñwuonõ-i aa ta ba piye wuc: «Hai gbãa saa u fere baa bĩñwuonõ daayo-i? Hai gbãa yii baa-yo?»

⁵Baa hã bĩñwuonõ-i hũmelle-i wuc u kaal u fere aa u tuora Diilonõ-i. Ba hãa-yo hũmelle-i wuc u ce u bãanõ-gu-i caamba komuonõ hãi baa ba hãi. ⁶Wuc donõ tuw tuora Diilonõ-i, u bĩena u yerre-i baa u dũñgu yerre-i ka cor baa bamañ dii u nelle-na hiere ba yirienõ-i. ⁷Baa bi hãa-yo hũmelle-i wuc u ce berru baa Diilonõ-baamba-i. Kere duw ce berru-i baa-ba, u ka yar-ba. Ba haa-yo dũnni-i hiere ni yun-nu, baa terni-i hiere ni yun-nu, baa nelma-i hiere ma yun-nu, baa nilienõ-i hiere a yun-nu. ^{††}Da ma hel bamañ yirienõ-i nyegãañ cicẽlman-sebe-i-na dii miwaanõ jĩnamma-na, nelbilibemba-i hiere ba ka ta ba dũuna ba jaal-o. Cicẽlman-sebe daayo-i, bañ kuw *Tũmbilonõ mañ, fuw wuonõ-i.

⁹Umañ duw u ka nu, u nu! ¹⁰Diilonõ duw cira ba bel umañ, ba ka bel-o; duw cira ba cãa umañ nuon-nu-i, ba ka bi cãa-ku. Terienõ-gu fanõ-gu-na, Diilonõ-baamba saaya ba hĩrã ba kũwma-i aa haa ba nanõ-ga-i Diilonõ-na.

Bĩñwobalõño nanõ hilaa hẽema-na

¹¹Mie mi ne tiraa da bĩñwobalõño nanõ hel hẽema-na u jo. Yienõ hãi waa u yunõ-gu-na. A waa ñaa terbeyun-waanõ. U taa u piye ñaa jũñ daa uñ piyenõ dumaa.

¹²Bĩñwobalõño mañ hilaa hũmma-na uu naa hã-yo fĩngõ-gu-i u duw tuw ce himma-i aa fuw tĩena tuw ne u tuw ce. A ce dumaañõ-na, uñ hilaa, u guor nelbilibemba ta ba dũuna ba jaal bĩñwobalõño mañ hilaa hũmma-na. Fuw yunõ-gu yaa naa posol babalaa aa fẽ. ¹³Umañ hilaa hẽema-na, u taa u ce himma bõi. Halle u taa u ce dãamu ta mu hel dõwõ-i-na mu diire hẽema-na nuwmba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴Uñ daa fĩngõ-gu mañ tuw gbã u ce himma-i umañ hilaa hũmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbilibemba-i. Uu naa wanõ baa nuwmba-i wuc bañ posolaa bĩñwobalõño mañ baa jigãpõwunõ-gu-i aa u saa ku, ba ce daanõ-gu ba sisĩñ-yo ba jĩna ba ta ba dũuna ba jaal-o. ¹⁵Baa naa hã bĩñwobalõño mañ hilaa hẽema-na ku fĩngõ-gu-i u ce bañ sisãañ umañ jĩna u tuw fiisa aa gbãa tuw piye aa tuw bi ko bamañ sa dũunaanõ ba jaal-o hiere. ¹⁶Mafamañ cie, bĩñwuonõ daa wuc guor nuwmba-i hiere, nelbõmbõmbaa-ba-i baa nyuwnyu-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kõraamba-i baa nebimba-i wuc ba dãnya ba fere ba nademmu-na sisõ ba yaadãmna-na. ¹⁷Dãnyuw duw uu si dii nuwñ mañ nuw-i, ñ sie gbãa sãa bĩñkũñgu, ñ sie bi gbãa suor bĩñkũñgu. Bĩñwobalõño yerre yaa waa dãnyuw fanõ-i sisõ niele mañ saa baa u yerre-i.

¹⁸Terienõ daaku-i nelnuõañ-terienõ-gu. Niel daade yaa nucsiba siei komuonõ siei baa niedie (666). Di pigãañ molonõ nanõ sĩnni-i dumaañõ-na. Umañ duw tuw cẽ u juwuonõ u ne.

Bamañ kuraa ba maama-i

14 Mie mi tiraa ne da *Tũmbilonõ yieraaya *Sinyõ-tãnuõ-gu-na baa nelpõñgu nanõ temma. Ba waa nuwmba neifienõ-komuonõ siei baa cĩncieluo nuwmba neifienõ hãi. Tũmbilonõ yerre-i baa u To diele naa nyegẽñ ba yaadãmna-na. ²Mie ta mi nu ba yalenõ-gu-i dõwõ-i-na. A taa a du ñaa hũñjulumma, a taa a du ñaa diilonõ-i naaraa. A taa a du ñaa ba mar konconni. ³Ba waa ta ba hãl nalãfelienõ-gu fĩngõ-gu-teterre yaanõ-ga-na, bimuwmba naa-baanõ daaba yaanõ-ga-na, bĩncuwmba bi yaanõ-ga-na. Da ma hel bafamba-na, molo sie gbãa suw nalãañ daaku-i hãl-ku. Diilonõ sãa bafamba yunni yaa hẽema-na. Baa dii nuwmba neifienõ-komuonõ siei baa cĩncieluo neifienõ hãi. ⁴Baa dii welewele, ba saa guwla ba fere baa caamba. Ba yaanõ aa ta ba cu *Tũmbilonõ huon-nu uñ kãñ terni mañ nuw-i hiere. Diilonõ yufelle hilaa ba yaa-i nuw-i igẽna nelbilibemba hõlma-na u sãa ba yunni-i ba da ba ce fuw baa Tũmbilonõ-i ba baamba. ⁵Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cãlmuw si dii-bei.

Dõrõpõwõrbiemba siei maama

⁶Mie mi ne da *dõrõpõwõrbilonõ nanõ yuul dii fẽñ-fẽlle-na u jo baa neldõwõlma namma. Nelma famma sa

† Nieñ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.3-6. †† Nieñ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

ji saara dede. U jo baa-ma duč ji waŋ-ma baa nel-biliemba-i terni-na hiere, dūnni-na hiere, nelmambaa-ba-na hiere baa nilieŋa-na hiere. ⁷ U taa u piye da gbagaga wuč: «Diilonŋ uŋ ka ger nučmba ändaanŋu-i hučŋgu maŋ nuč-i ku hii tī, a ce dumaanŋo-na, taa na kãŋ-yo aa na ta na gbeliŋ-yo. Taa na dūuna na jaal umaŋ hielaä dčw-i baa hīema-i. Taa na jaal umaŋ hielaä nuoranni-i baa hūnfonna-i!»

⁸ Dčrpčwurbilonŋ naŋo tiraa cu dīelä-wuonŋo-i tuč pi-iyē wuč: «U muyaanu! *Babilčni muyaanu! Nebuč maŋ cilaanŋ nilieŋa-i hiere baa u saasorsīnni-i, u muyaanu!»

⁹ Unaa tiraa cu hāalfiŋ-wuonŋo-i tuč piye da gbagaga wuč: «Umaŋ duč tuč dūuna bīŋwobalŋo yaanŋa-na, sičw u karkuuyo † yaanŋa-na, aa dānya u nadienŋa-na, sičw u yaadāmma-na, ¹⁰ kutienŋo siē kor Diilonŋ-berru-na. Diilonŋ ka pigāan-yo u jāyāmma-i. U ka waa ŋaa ba guoraa moloŋo hā-yo kombabalamma u nyčŋ. Ku-fanŋu taamba ka mulīenŋ dāŋgbčwčwčwŋu-na, dčrpčwurbiemba yaanŋa-na, baa Tūmbilonŋ yaanŋa-na. ¹¹ Dāamu maŋ mulāanŋ-baŋ, mu sa ji dīŋ dede. Mu nyaasīnni sa ji yaŋ wurma-i dede. Bamaŋ dūunaanaŋ bīŋwobalŋo yaanŋa-na, sičw u karkuuyo yaanŋa-na, bamaŋ dānya ba ferē baa u yerre-i, ba čeraa ba da fiisaanŋu gbula.»

¹² Ku'i čie Diilonŋ-baamba-i, bamaŋ nučŋ u nuŋgu-i aa haa ba nanŋa-i Yesu-i-na, ba saaya ba hīrā ba kūčma-i.

¹³ Ku huonŋu-na, mi nu molo piye baa-mi dčw-i-na wuč: «Nyegēŋ nel daama-i: «A doŋ fiefiē-i-na, bamaŋ kuunŋ baa Itienŋo maama-i ba hčmmu-na, ba yunni dčlaa. *Diilonŋ-Yalle waanŋ-ma wuč ninsonŋo, kerē ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba mulīema sullu-i.»»

Dīmma hii karma

¹⁴ Miē mi tiraa ne a da nyaasīpilanni nanni dčw-i-na, moloŋo naŋo waa tīena ni dčw-i-na, ŋaa Moloŋ-Bieŋo. Sēne-nyantuoluo waa u nuŋgu-na baa jukčrdčdčlŋgu u nanŋa-na. ¹⁵ *Dčrpčwurbilonŋ naŋo hel *Diilodubua-i-na a piye da gbagaga baa umaŋ waa tīena nyaasīnni-na wuč: «Dīmma vāa hi karma hīema-na, biē ŋ jukčručwŋu-i ŋ doŋ!» ¹⁶ Umaŋ waa tīena nyaasīnni-na wuč biē u jukčručwŋu-i a kar dīmma-i hiere hīema-na.

¹⁷ Dčrpčwurbilonŋ naŋo tiraa hel Diilodubua-i-na dii dčw-i-na; jukčrdčdčlŋgu bi waa baa fuč-i.

¹⁸ Dčrpčwurbilonŋ naŋo tiraa hel mumbuolmuŋ-terienŋu-na, u yaa waa dāamu tienŋo-i. Wuč piye da gbagaga baa jukčručwŋu-i wuč: «Ne! *Eresē biē hīema-na, kā baa ŋ jukčručwŋu-i ŋ ka kar-o.» ¹⁹ Wuč ce u jukčručwŋu-i a kar eresē-i hiere hīema-na aa kūčl-o kā baa-yo baŋ kāmāl-oŋ kusučŋ-nu. Ku waa gborsanniŋ. Baa jāmallā eresē daayo-i kāmāl-o, tāmā bir yaŋ aa ta ma hel-yuč, gbuu ta ma būŋ ŋaa nuoraanŋu. Ma būčŋ kilobaa nučsūč komučŋa ndii temma. †† Ma

† KARKUUYO: Baŋ gbēŋ karkuuyo maŋ bande-i-na, da ba sisīŋ daan-bīŋkūŋgu, ba bī-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbāa waa nelieŋo, ku gbāa bi waa bīŋwuonŋo'i baŋ sisāanŋ. †† Ma nyegāanŋ girekimma-na wuč: «Ma būčŋ sitadibaa nučsība niisiei.» A saanu baa miē niifinni-i, i gbāa saa-ba baa kilobaa nučsūč komučŋa ndii temma.

pupurma waa sūŋ duč suur, u bāl u nuonŋ-nu. Daaku-i hiere ku pigāanŋ Diilonŋo jāyāmma yaa-i.

Dčrpčwurbiemba juč baa ämbalma niehāi

15 Miē mi ne a tiraa da gbere naŋ temma dčw-i-na: *dčrpčwurbiemba niehāi baa ämbalma niehāi ba nammu-na. Ämbalperiema yaa-i. Diilonŋo ka pigāanŋ u jāyāmma-i baa ma yaa-i a perienŋ.

² Aa da kulāŋgu nanŋu ŋaa nuoraanŋu, ku caa ŋaa dučleŋo, baa dāamu ku hučŋga-na. Bamaŋ yaraa bīŋ-wobalŋo-i, bamaŋ saa hūu-ma ta ba dūuna u karkuuyo † yaanŋa-na, bamaŋ saa siē ba haa u dānyuč-i bei, ba waa yiera nuoraanŋ daaku-na. Diilonŋo naa hā-ba konconni ³ ba ta ba hāl *Tūmbilonŋo nalāanŋu-i. Diilonŋ-čāarāŋo-i *Moisi hālāa-ku cor.

Ba taa ba hāl wuč:

«Itienŋ nuč, Diilonŋ nuč, Weimantienŋ nuč.

Ŋ maacemma temma si dii fafaanŋu-na.

Nilieŋa-i hiere a Itienŋ nuč.

Ŋ äncemma faa aa tiraa vii.

⁴ Itienŋ nuč, nučnei Diilonŋ nučŋo-i ŋ diei yonŋ.

Hai moloŋo-i ka siē cira u siē kāalā-nie?

Hai moloŋo-i ka siē cira u siē bī ŋ yefafalle?

Nučmba-i nilieŋa-na hiere ba daa niŋ pāŋ fafamma dumaa baa ba yufelle.

Ba ka jo ji dūuna jaal-ni hiere.»

⁵ Ku huonŋu-na, miē mi ne da *Diilodubua-i dčw-i-na u puurii, aa da *Tobisīnniŋ-dūŋgu-i dii hučŋga-na. ⁶ Uŋ puurii dumaanŋo-na, dčrpčwurbiemba niehāi maŋ naa bella ämbalma-i, baa hel. Baa naa dii jonŋorpielmba aa pēyē-bei baa sēne-kpāŋkpanni. Ba jonŋorbaa-ba taa ba carra. ⁷ Bimučmba naa-baanŋ daaba-na, unāŋo hā *dčrpčwurbienŋ niehāi-baanŋ daaba-i sēne-cimmu niehāi. Muu naa yu hiere baa Diilonŋ-berru, fuč maŋ dii gbula.

⁸ Diilonŋo bčwčima-i baa u himma ce Diilodubua wuč pāŋ yu baa nyaasīnni a ce molo saa naa waa u gbāa suur-yuč, fuč dčrpčwurbiembanŋ juč baa ämbalma niehāi maŋ ma cor igēna.

16 Ku huonŋu-na, miē nu molo piye da gbagaga Diilodubua-i-na baa dčrpčwurbiemba niehāi-baanŋ daaba-i wuč: «Diilonŋ-berru maŋ cimmu niehāi-muunŋ daamu-na, kāanŋ na ka kūnna-duč hīema-na.»

² Dčrpčwurbilo-dīelāŋo ta kā ka jier u kaanŋa-i hīekuole-na. Pābabalanni naŋ temma doŋ ta ni kar bīŋwobalŋo dānyučŋ waa bamaŋ nuč-i aa ba ta ba dūuna u karkuuyo †† yaanŋa-na. Pāŋ daani maama saa naa fa baa jamma-i.

³ Hāalfiŋ-wuonŋo kā ka jul u kaanŋa-i dāmmanŋ-nuoraanŋu-na. Hūmma bir hiere ŋaa bikuloŋ-tāmā, a ce dumaanŋo-na bīmbaamba maŋ waa hiere hūmma-na baa ku.

⁴ Sieliŋ-wuonŋo kā ka jier u kaanŋa-i nuoranni-na baa hūnfonna-na, hūmma bir hiere tāmā. ⁵ Miē nu dčrpčwurbilonŋo maŋ hūmma tienŋo-i u čiera wuč:

«Diilo, nučni maŋ dii, nučni maŋ waa;

nučni maŋ Diilonŋ nuč, ŋ fafaanŋu temma si dii.

† KARKUUYO: Nieŋ 14.9 baa naaruč-i-na čicaara-i-na. †† KARKUUYO: Nieŋ 14.9 baa naaruč-i-na čicaara-i-na.

Niņ cie nel daama-i duma, ma yaanġa yaa dumaanġo-na.

⁶ Baņ kua ŋ baamba-i baa ŋ *pɔpuɔrbiemba-i, ku'i cie ŋ hä-ba tämma wua ba nyɔŋ.

Baņ taa ba taara kumaņ ba daa-ku.»

⁷ Ku huonġu-na, mi nu molo piye mumbuolmuņ-terienġu-na wua: «Ninsoņo! Itien nuɔ, Diilonġ nuɔ, Weimantien nuɔ, ŋ maacemma-i hiere ma faa. Da ŋ pã amaņ baa kumaņ, ku'i saaya baa-yo.»

⁸ Naaliņ-wuonġo kã ka jier u kaanġa-i bãanyufelle-na. Die pãŋ bir ŋaa dãamu gbuu ta ku ye nuɔmba-i.

⁹ Bãanġuņ fie ku ye-ba, ba saa nanna ba cilɔbabaanġo-i a fẽ Diilonġo huonġa-i, ba bir yaņ aa ta ba tuora-yuɔ, ŋ sie suɔ wua mamaņ daanġ-baņ daama-i ma tienġo yaa ufaņo-i.

¹⁰ Diilonġ-wuonġo kã ka jier u ciinġa-i bĩŋwobalġo fiņġɔtaanġ-teterre-na, u niliņa-i hiere aa pãŋ bir da kullu. Pãnniņ karaa nuɔmba-na ta ni mulien-ġa, baa gbuu ta ba wuo ba nyieni-i, ba saa nanna ba cilɔbabaanġo-i, ba bir yaņ aa ta ba tuora Dɔrwuonġo-i.

¹² Niediei-wuonġo kã ka jul u kaanġa-i nuorabuɔ naņo-na, ba bĩ-yo Efurata. Nuoraanġ daa kua pãŋ kuol a ce jãmatigibaa-ba maņ hilaanġ bãpagũŋgu-na ba da ba da muncormu.

¹³ Ku huonġu-na, mi da *jĩnabaa-ba siei. Unanġo taa u hel jũŋo nuņġu-na, unanġo-i bĩŋwobalġo nuņġu-na, unanġo-i u pɔpuɔrbilonġo nuņġu-na. † jĩnabaa daaba waa ŋaa mamaalmba. ¹⁴ Ba yaa *Sitãni cãarãamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuɔra gbuɔra jãmatigibaa-ba-i hiere hĩema-na wua ba ji gãŋ baa Diilonġo-i Weimantienġo-i uņ ka pigãanġ u jãyãmma-i yiinġu maņ nuɔ-i.

¹⁵ Itienġo waanġ-ma wua: «Niien, mi ka jo ŋaa cuoyuo muɔ. Umaņ duc saa gonya duɔfũmmu aa tigiinġ tĩena baa u joņgorbaa-ba-i u nuonġu-na, u yunġu dɔlaa. U sie hel bebelle, a ce dumaanġo-na senserre sie da-yo baa banamba-i.»

¹⁶ jĩnabaa baa tigiinġ jãmatigibaa-ba-i terienġu naņġu-na, ba bĩ-ku ebiremma-na «Armagedũ».

¹⁷ Dɔrpɔpuɔrbilonġo maņ niehã-i-wuonġo fara jier u ciinġa-i a guɔla fafalmu-i. Miie nu molo piye da gbagaga fiņġɔtaanġ-teterre-na Diilodubuɔ-i-na wua: «Ma tĩe!»

¹⁸ Huonġu fanġu-na, diilonġ wua donġ tuɔ nyiesĩŋ aa tuɔ naar, terni-i hiere ijieni. Hĩema gbuu sagalla baa fiņġũɔ. Diilonġ uņ hielaa nelbilibiamba-i ma temma saa sagalla dede! ¹⁹ Maņ sagalaaya dumaanġo-na, nebuɔ maņ baņ bĩŋ-yoņ *Babilɔni-i wua taalnu sɔmma siei. U maacembabalamma saa karaanu Diilonġo-i, wua pigãanġ-yo u jãyãmma-i. U cie-yo ŋaa ba hãa moloņo kombabalamma u nyɔŋ. Aa niliņa naņa-i jãmalãbaa-ba-na hiere aa muonu. ²⁰ Tãnni gbuo hiere baa dãm-maņ-nuoraanġuņ diyaa hĩema maņ huonġa-i, molo saa suɔ niņ curaa kusuoņ-nu. ²¹ Diilonġ wua tuɔ dãa baa tãmpẽkãŋkareinġa u naņ nuɔmba-i. Tãlle diei gbãa yu kilobaa komuoņa hãi. Kuņ gbuu silaa balanġ cor du-maanġo-na, nuɔmba ta ba tuora Diilonġo-i.

† Bĩŋwobalġo yaa bĩŋwuonġo maņ hilaa hũmma-na aa u pɔpuɔrbilonġo yaa umaņ hilaa hĩema-na. Niien sapitiri-i-na 13.

Babilɔni dii ŋaa saasorcienġo

17 Ku huonġu-na, *dɔrpɔpuɔrbiemba niehã maņ waa baa cimmu niehã, unanġo jo ji gbẽ-mi wua:

«Jo mi ji pigãanġ-ni kumaņ ka haa saasorcienġo maņ tĩenaana kanni holma-na. ² Jãmatigibaa-ba-i hĩema-na hiere ba gaala baa-yo, u guɔlaaya nuɔmba yunni-i cor baa u saasorsĩnni-i niliņa-na hiere.»

³ Uņ waanġ mafamma-i, *Diilonġ-Yal die sire-mie. Mi da dɔrpɔpuɔrbilonġ daa u kãa baa-mi hĩen-nu. Mie mi ne da cienġo naņo tĩenaana bĩŋwodãama naņo-na, Diilonġo tuosĩnniņ-yireinġa'i nyegãanġ gbuo bĩŋwuonġ daayo-i hiere. U waa baa yunni niehã baa yienġa cĩncieluo. ⁴ Cienġ daayo naa gbuu diyaa u fere baa kompafafanġa naņga, ka waa dãa kaanġa. Sẽne saa waa dei u nuonġu-na baa u nienġa-na a naara u niibilenni-i. Sẽne-ciinġa waa u naņġa-na, kaa naa yu baa kakarkuoņ-bĩmbĩnni, baa saasor-bĩmbĩnni. ⁵ Yerre nande naa nyegẽŋ u yaadãm-ma-na. Di yunġu naa fuo. Ku yaa daaku wua: «Babilɔnibuɔ yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuoņo maņ cienġ hiere miwaanġo-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da cienġ daayo nyuoņ Diilonġ-baamba tämma-i a ye cor kolmaņ temma. Baņ kua bamaņ Yesu maama-na, u nyuoņ ba tämma-i ye. Miņ daa cienġ daayo-i daņ damma-i, kua ce-mi gberẽ. ⁷ Dɔrpɔpuɔrbilonġ wua gbẽ-mi wua: «Baa yaņ ku ce-ni gberẽ! Cienġ daayo-i baa bĩŋwuonġo maņ tũyãa-yo, mi ka firre-bei pigãanġ-ni.

⁸ Niņ daa bĩŋwuonġo maņ daayo-i baa yunni niehã baa yienġa cĩncieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, ŋga fiefie-i-na uu si dii, u kuu. Ŋga u ka sire hel fobabalaanġu-na. Duɔ hel, u ka kã baa u yaanġa ka kɔsuoņ u fere. Nel-bilibiamba maņ ba yireinġa si dii cicẽlmaņ-sebe-i-na dii miwaanġo jĩnamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gberẽ. Uu naa waa, fiefie-i-na, uu si dii, ŋga u ka bir jo.

⁹ «Terienġ daaku-na fuɔ ŋ waa cẽcẽmuntienġ nuɔ baa nelnurãŋ nuɔ. Bĩŋwuonġo yunni niehã pigãanġ tãnni niehã cienġ daayoņ tĩenaana nimaņ nuɔ-i. Ni bi pigãanġ jãmatigibaa niehã. ¹⁰ Jãmatigibaa niehã-baanġ daabana, ba ndii cie ba bãanġu-i cor tĩ, aa u diei dii tuɔ ce u kũŋgu-i; niehã-i-wuonġo saa hi nyugũŋ yogo. Duɔ ji nyugũŋ, u sie cɔ. ¹¹ Bĩŋwuonġo maņ naa waa aa u saa ji waa, u nuņġu dii jãmatigibaa niehã-baanġ daabana. U ka tiraa bir jo ji ce jãmatigi, ba ce jãmatigibaa niisiei. U ka kã baa u yaanġa ka kɔsuoņ u fere.

¹² «Yienġa cĩncieluo maņ niņ daa-ya bĩŋwuonġo-na daaya-i, jãmatigibaa-ba'i dumaanġo-na, ŋga ba saa donġ ba bãanġu-i yogo. Ba ka hä-ba hũmelle-i ba ce ba bãanġu-i baa bĩŋwuonġo-i ler diei yoņ. ¹³ Nelma diei dii jãmatigibaa daaba hɔmmu-na hiere; ma yaa daama: a ce ba fiņġũɔ-i ta ba cãa bĩŋwuonġo-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar berru *Tũmbilonġo-na, ŋga Tũmbilonġ uņ yen yuntaamba-i hiere ba Yuntienġo, aa tiraa waa jãmatigibaa-ba-i hiere ba Jãmatigi, u ka yar-ba. U baamba-i, uņ bĩe bamaņ, u yufellenġ hilaa bamaņ nuɔ-i, bamaņ haa ba naņġa-i yuɔ ba ka bi yar jãmatigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dɔrpɔpuɔrbilonġo tiraa gbẽ-mi wua: «Niņ daa kanni maņ saasorcienġ uņ tĩenaana kusuoņ-nu, ni pigãanġ nuɔmba'i dumaanġo-na, ni pigãanġ niliņa'i dumaanġo-

na, ni pigäaŋ nelmambaa-ba'i dumaanjo-na. ¹⁶ Niŋ daa yieŋa cĩncieluo maŋ daaya-i, mi waan-ma baa-ni mie jãmatigibaa-ba'i dumaanjo-na; bafamba-i baa biŋwuonjo-i ba ka bigäaŋ saasorcieŋo-i. Ba ka hũu u nagãŋ-niini-i aa firre-yuo yaŋ-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dãamu. ¹⁷ Diilonjo yaa diyaa-ma ba hõmmu-na wuo ba ce-ma dumaanjo-na, kerẽ u taaramẽi dumei. Ba ka ce kuuduonjo a ce ba fiŋgũ-i ta ba cãa biŋwuonjo-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumei ba cie Diilonjo uŋ waan mamaŋ hiere maŋ ka perieŋ ce yieŋgu maŋ nuo-i.

¹⁸ «Aa niŋ daa cieŋo maŋ daayo-i, u yaa *Babilõni-i, u yaa nebuo-i, u yaa jãmatigibaa-ba-i hẽema-na hiere ba yuŋgu-na.»

Babilõni muonumma hii

18 Ku huonjo-na, mi da *dõrõpõuõrbilonjo naŋo hila dõrõ-i-na tuo hiere u jo. U waa nelbuo, u taa u caa ŋaa duõlenjo, a ce hẽema-i hiere da cerre. ² U piie da gbagaga wuo:

«U muyaanu! Babilõnibuõ muyaanu hiere.

Terieŋgu cie *jĩna ba terieŋgu fiefie-i-na, ku cie jĩna ba muncõmmu.

Huribabalaamba maŋ molo sa taara u da ba yufelle, ba kãa ka tĩe kusuoŋ-nu'i. [†]

³ Nuõmba-i nileiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluonjo u saasorsĩbabalanni-na.

Jãmatigibaa-ba-i hẽema-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisĩnniŋ-hãlmaanjo cie torgociraamba ce waamba hẽema-na hiere.»

⁴ Ku huonjo-na, mi tiraa nu molo piie dõrõ-i-na wuo: «Mei baan namaa, siireŋ na hel *Babilõni huonjo-na, ni ma'i sĩ, na nunni ka waa u ãmbabalma-na, aa kumaŋ ka haa-yuo, da na tĩena, ku ka bi haa-nei. ⁵ U ãmbabalma haaya ma-naa fuõ ka ta ma yieya diilonjo-i. Ma dieimaama saa karaanu Diilonjo-i. ⁶ Uŋ haa kumaŋ banamba-na, suuŋ ku sõlaanjo-i yuo. Uŋ cie karaanjo maŋ baa nuõmba-i, cieŋ ku temma yuo na tir. Uŋ hãa nuõmba-i kõŋgbaanjo maŋ temma-i ba nyõŋ, diyaaŋ mamaŋ bie yaŋ mafamma-i tir na hã-yo. ⁷ Uŋ taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u bãanjo-i dumaa baa gbeiŋa-i, haan mulĩema-i yuo dumei baa yaahuolo-i. Duo ce u tuo piie u huõŋ-na wuo: «Mii dii ta mi ce mi bãanjo-i ŋaa jãmatigi muõ. Bikulcieŋ muõ sĩ, aa balaanjo ceraa ku dami.» ⁸ Yinduõŋgu yõŋ ãmbabalma-i hiere ma ka cureyuo: Jarma ka har-yuo, balaanjo ka har-yuo, nyulmu ka bi har-yuo. Fuõ ferẽ-i dãamu ka caa-yo. Ku pigäaŋ wuo Diilonjo-berru-i ponsaanjo-duulu sĩ.» ^{††}

⁹ Jãmatigibaa-ba-i hẽema-na hiere baŋ gaala baa-yo aa ce ba bãanjo-i baa-yo, da ba ji da nyaasĩnni-i tugugu u yudõrõ-i-na, ba ka pãŋ haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal. ¹⁰ Korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piie wuo:

«Gberẽ hayo-i temma-i daayo-i!

Babilõni naŋ sũlŋ daama!

Nuo baa ŋ fiŋgũ-i baa ŋ bõbõima-i hiere ŋ guõlamma saa gbuu bon bãanjo.» [‡]

¹¹ Torgociraamba-i hiere hẽema-na ba ka bi waa kuliinjo-kaaluŋ-nu wuo molo sie da sãa ba niisuorni-i. ¹² Sẽne dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefanni-i ni sĩnni-na hiere, baa kompafafammu-i mu sĩnni-na hiere, baa denni maŋ hũõŋ vãmmu, baa gbẽlŋ-nyieniŋ-bĩmbĩnni-i ni sĩnni-na hiere, baa daafafanniŋ-bĩmbĩnni-i ni sĩnni-na hiere, baa kõvẽllun-bĩmbĩnni-i ni sĩnni-na hiere, baa kõllun-nobimba-i ba sĩnni-na hiere, baa tãlẽfefeŋa-i a sĩnni-na hiere. ¹³ Baŋ ceŋ nantiilma-i baa fielu maŋ, duu dii du sĩnni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wusũnambaa-ba-i. Duvẽŋjo dii, namma dii, jũmmu dii, dĩmma dii, niimba dii, tũlmba dii, sũnaamba dii, wotorobaa-ba dii, kõraamba bi dii. ^{†††} Ba ka ta ba piie wuo: «Babilõni, niŋ taa ŋ kuye nimaŋ hiere ni taa nyaasĩnniŋ, ŋ bĩmbĩfanni taa aa yaŋ-ni; ŋ ceraa ŋ tiraa da-ni.»

¹⁵ Torgociraamba maŋ cie biŋkũntaamba Babilõni-i-na, korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliinjo-kaaluŋgu ^{†††} aa ta ba piie wuo:

«Gberẽ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuõ maŋ taa u diyaa u ferẽ baa kompafafammu-i mu sĩnni-na hiere, baa niibilefanni-i ni sĩnni-na hiere, baa sẽne-bĩmbĩnni-i ni sĩnni-na hiere.

¹⁷ Bĩmbĩfafanjo daani bĩenammasaa gbuu bon bãanjo.»

Bamaŋ taaraayanjo ba nuŋ-juuru-i dãmmanjo-nuoraanjo-na: Baatonjo-gbartaamba-i, hũncortaamba-i, baa bamaŋ cieŋ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasĩnni-i tugugu nelle yudõrõ-i-na, ba ka yiera da yargaa ¹⁸ ta ba fara ba ne aa ta ba piie da gbagaga wuo: «Nel daade bõbõima temma saa waa!» ¹⁹ Ba ka kũõl hẽema kũnna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal aa ta ba piie wuo:

«Gberẽ hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuõ maŋ cie baatontaamba ce waamba hiere baa u bisĩnniŋ-hãlmaanjo-i, u bĩenammasaa gbuu bon bãanjo.» ^{†††}

²⁰ Dortaanjo namaa, taa na nye! Diilonjo-baanjo namaa, taa na nye! Yesu *põpõuõrbieŋ namaa, taa na nye! *Diilonjo-põpõuõrbieŋ namaa, taa na bi nye! Nebuõ daa uŋ cie karaanjo maŋ baa-na, Diilonjo pãa-yo baa kufanjo sullu yaa-i.

²¹ Ku huonjo-na, mi da *dõrõpõuõrbilonjo naŋo-i, fiŋgũ waa-yuo. U biyaa tãmpẽbuõ naŋo-i, uu dii ŋaa namelle, a fara naŋ-yo dii-yo dãmmanjo-nuoraanjo-na aa cira: «Babilõni, nuo baa ŋ bõbõima-i hiere, ba ka fara nanna-nie dumandẽ'i nuõ-i, molo sie tiraa da ŋ yufelle.

²² Fãnaa sie ji waa ŋ huõŋga-na, komcomaraamba sie ji waa, tulahlultaamba sie ji waa, gbamaraamba sie ji waa, nagãŋ-maacenciraamba sie ji waa. Molo ceraa u tiraa nu buonjo dumma ŋ huõŋga-na. ²³ Fitĩŋ-cecema ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa waŋ cejãllenjo-maama ŋ huõŋga-na. Kumaŋ cie ku gbuo-nie dumaanjo-na, ŋ tor-

† Niŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.19-22. †† Niŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 48.8-9.

‡ Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26.16-17. †† Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.12-13,22. ††† Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.31,36. †††† Niŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.29-34.

gociraamba cie ba fεε ba temma si dii hīema-na hiere, aa η piera nuamba-i nilēiņa-na hiere baa η isomma-i.

²⁴ A naara kufanġu-i, ba kuɔ Diilopɔpuɔrbiemba-i baa Diilonġ-baamba-i naη huɔŋga yaa nuɔ-i. Baη kuɔ bamaη hiere hīema-na, η nuŋgu dii ba kuliŋgu-na.»

19 Ku huonġu-na, mi nu ŋaa nelpūŋgu'i piyerē da gbagaga dɔɔ-i-na wuɔ:

«Yaan i tie jaal Diilonġo-i!
Konkoro dii baa u yaa-i, bɔbɔima gbē baa u yaa-i,
himma dii baa u yaa-i.

² U maacemma faa aa ma yaanġa yaa dumaanġo-na. U gāanġ baa saasorcenampānto maη taa u celienġ nuamba-i hīema-na hiere baa u kakarkuonġo-i.

Uη kuɔ Diilonġ-cāarāamba maη,
Diilonġo suu ku sɔlaanġu-i yuɔ.

³ Nebuɔ daayo dāamu sa ji dīŋ dede,
u nyaasīnni sa ji yanġ wurma-i dede.»

Aa naa tiraa cira:

«Yaan i tie jaal Diilonġo-i!»

⁴ Bīncuamba komorē baa ba naa-baanġ daaba-i, a naara bimucamba naa-baanġ daaba-i †, ba sire dūuna jaal Diilonġo-i fīŋġtaanġ-teterre-na aa ta ba piye wuɔ:

«Ninsonġo! Yaan i tie jaal Diilonġo-i!»

Tūmbilonġo dɔɔŋo ponsaanġu-i

⁵ Mafamanġ cie, molo nie piye fīŋġtaanġ-teterre yanġa-na wuɔ:

«Yaan i tie jaal Diilonġo-i!

Namaa namaη cāanġ-yonġ, namaa namaη kāanġ-yonġ, nelbɔmbɔmbaa namaanġo-i, baa nyuɔnyuɔ-baanġ namaanġo-i hiere, taa na jaal Diilonġo-i.»

⁶ Ku huonġu-na, mi da ŋaa nelpūŋgu'i piyerē. Ba piyuo taa u du ŋaa hūnjulamma. Ku waa ŋaa diilonġ-naarma. Ba taa ba piye wuɔ:

«Yaan i tie jaal Diilonġo-i!

Itienġo-i Diilonġo-i Weimantienġo yaa weima-i hiere ma yuŋ-nu fiefiε-i.

⁷ Yaan i yanġ i hɔmmu fē i tie nye
aa tie gbelienġ Diilonġo-i!

*Tūmbilonġo dɔɔŋo ponsaanġu hii tī,
u dɔɔŋo tigiinġ u fεε tī.

⁸ Ba hāa dɔrcienġo-i jonġorfelenġo u dii.

Baη nyie-yo baa kompanġa maη, ka caa da muimui!»
Kompanġ daaka pigāanġ Diilonġ-baamba maacenfafamma yaa-i.

⁹ *Dɔɔɔpuɔrbilonġo gbē-mi wuɔ: «Nyegēŋ nel daama-i wuɔ: «Baη bīε bamaη *Tūmbilonġo källe-na, ba yunni dɔlaa.» Aa tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo fuɔ fεreŋ nuŋ-nu, huhurma sī meī.»

¹⁰ Mi dūuna u yaanġa-na miε mi jaal-o, u gbē-mi wuɔ: «Baa ce duma! Muɔ baa nuɔŋo-i baa bamaη wuɔyaanġ Yesuŋ juɔ baa ninsonġo maη u hūmelle-i, ii dii ku-uduɔŋgu yaa-i. Diilonġ-cāarāanġ miε hiere, unaa saa maar unanġo. Diilonġo'i gbē baa jaaluŋ daaku temma-i.»

Yesuŋ juɔ baa ninsonġo maη, *Diilopɔpuɔrbiembanġ waanġ mamaη hiere, ma hilaa u yaa nuɔ-i.

† Bīncuɔŋ daaba-i baa bimucɔŋ daaba-i, nieŋ 4.4,6.

Berru wuyaa bīŋwobalġo-i

¹¹ Ku huonġu-na, mi da dɔɔ puurii. Uη puurii du-maanġo-na, mi da naacolġo naηo nyugāanġ sūmpilanġ-na. Ba bī naacolġo-i Nelviŋo, u yerre nande yaa Ninsonġo. U suɔ germa aa u ce berru-i u ninsonġo-na. ¹² U yufienġa taa a caa ŋaa dāamu, aa nyantuolbaa-ba waa bɔi u yuŋgu-na. Yerre nande naa nyegēŋ yuɔ, da ma hel fuɔ-i-na molo sa suɔ di yuŋgu-i. ¹³ Jonġoruo maη waa u nuonġu-na, uu naa gbuo baa tamma hiere. U yerre nande yaa waa wuɔ: Diilonġ-nelma. ¹⁴ Dɔrsorosiba-ba cu u huonġ-nu baa sūmpielmba aa naa dii bīm-bīpielni, dugaanġu saa waa ku diei nuɔ.

¹⁵ Jigāpɔɔɔŋgu waa u nuŋgu-na, ku maama saa naa fa baa dɔdɔlma-i. U ka ce ku yaa-i a muo nuamba-i nilēiņa-na hiere. U yaa ka waa ba yuŋ-nu baa kolluŋ-būɔle. U yaa ka bi kāmala-ba ŋaa baη kāmala *eresē duma a hiel u hūmma-i, ku yaa ba ka suɔ Itienġo-i Diilonġo jāyamma-i. ¹⁶ U sīnni nyegāanġ u jonġoruo-i-na baa u corre-na wuɔ: «Jāmatigi ba Jāmatigi, yuntaamba Yunġo.»

¹⁷ Ku huonġu-na, mi da *dɔɔɔpuɔrbilonġo naηo yieraaya bāanyufelle-na. Wuɔ piye da gbagaga baa dūnaamba-i baa kpaalbaa-ba-i dii fēnfēlle-na wuɔ: «Diilonġo cie källe, juɔŋ na ji wuo niwuoni-i. ¹⁸ Juɔŋ na ji wuo jāmatigi ba kūɔma-i baa sorosi ba maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juɔŋ na ji wuo sūnaamba-i baa ba taamba kūɔma-i. Nelbiliemba-i hiere ba kūɔma dii: Kɔraamba-i baa nebimba-i, ba kūɔma dii; nelbɔmbɔmbaa-ba-i baa nyuɔnyuɔ-baamba maama bi dii, juɔŋ na ji wuo.»

¹⁹ Ku huonġu-na, mi da bīŋwobalġo-i baa jāmatigibaa-ba-i hīema-na hiere ba tigiinġ baa ba sorosibaa-ba-i da ba ce berru baa sūmpilantienġo-i baa u bi sorosibaa-ba-i. ²⁰ Sūmpilantienġ wuɔ bel bīŋwobalġo-i baa u pɔpuɔrbilonġo-i ††. Pɔpuɔrbilonġo faηo yaa taa u ce gberε-weima-i u cu nuamba yammu-i ba ta ba cu bīŋwobalġo huonġ-nu. Bamaη naa haa bīŋwobalġo dānyuɔ-i ba fεreŋ nuɔ aa ta ba dūuna u karkuuyo ‡ yaanġa-na, u cie gberε-weima famma yaa a pira-bei. Sūmpilantienġ uη bilaa-ba, wuɔ dii-ba cicēlma dāŋg-bɔɔɔŋgu naη temma-na, ku maama saa fa baa hūlāanġu-i. ²¹ Aa naa ko ba sorosibaa-ba-i hiere nanna baa jigāpɔɔɔŋgu maη waa u nuŋgu-na. Dūnaamba-i hiere baa kpaalbaa-ba-i baa jo ji ta ba ce ba bāanġu-i.

Bien nussiba ndii yuntesīnni-i

20 Ku huonġu-na, miε mi ne da *dɔɔɔpuɔrbilonġo naηo hiere u jo. Fobabalaanġu diele waa u naŋga-na baa jɔlɔɔbuɔ naηo. ² Uη juɔ ji hi, u bel jībīncɔŋo-i. U yerre yaa *Sitāni, dinande yaa *Bigāarāŋo. U bilaa-yo vaa-yo baa jɔlɔɔ-i u duɔ ce bien nussiba ndii. ³ Uη vaa-yo dumaanġo-na, u sε-yo dii-yo fobabalaanġu-na aa gbonu-kuɔ baa diele-i aa tielaa-kuɔ wuɔ u baa gbāa hel ka pira molonġo bien daaya hɔl-

†† Bīŋwobalġo yaa bīŋwuonġo maη hilaa hūmma-na aa u pɔpuɔrbilonġo yaa umaη hilaa hīema-na. Nieŋ sapitiri 13 baa 16.13.

‡ KARKUUYO: Nieŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

ma-na. Bien daaya da a cor, ba ka suc hiel-o nanna u da yinni cellë.

⁴ Kufanġu huonġu-na, mi da fïngđtaanġ-titienġa. Bamaġ waa tïena-yei ba hãa-ba fïngđ-i ba ta ba ger. Aa baġ kuġ bamaġ wuġ ba cuu Yesu ninsoġo huonġ-nu, baġ kuġ bamaġ Diilonġ-nelma maama-na, mie bi da bafamba yaleiġa-i. Kufanġu taamba saa ta ba dũuna biġwobalġo yaanġa-na baa u karkuuyo [†] bi yaanġa-na. Ba saa naa bi haa u dãnyuġ-i ba fereġ nuġ. Kuġ cie dumaanġo-na, baa sire kuonġ-nelle-na a jo ji tïena fïngđ-i-na baa *Kirsa-i da ba ce bienġ nuġsiba ndii. ⁵ Kuomba siredïelãmma yaa-i mafamma-i. Banamba ka cie bienġ daaya ka tï aa ba suc sire. ⁶ Bamaġ ka sire siredïelãmma-na, ba yunni dɔlaa! Baġ yeġ Diilonġ-baamba, hãalfiġ-kuliingġu yufelle bei. Ba ka ce *Diiloiġigãntaamba baa *Kirsa jigãntaamba aa ba ka tïena fïngđ-i-na baa Kirsa-i bienġ nuġsiba ndii daayo-na.

Ba yaraa Sitãni-i

⁷ Bienġ nuġsiba ndii-waanġ daaya da a cor, ba ka hiel *Sitãni-i u kaso-i-na. ⁸ Duġ hel, u ka wuġra biġ nileiġa-na hiere a tãal Gɔgi-i baa Magɔgi-i ^{††}. Ba bi nelbilibemba yaa dumaanġo-na. U ka wuġra gbura-bei wuġ ba ji ce berru baa Diilonġo-i. Ba ka hel ġaa nyeiġo. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilonġ-baamba terienġu-i huġġa, Diilonġ uġ kuyenġ nelle maġ maama-i, ba juġ ji dii-de huġġa. Nġa dãamu hilaa dɔrɔ-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitãni maġ taa u tãal-ba, ba bilaa ufaġo-i dii-yo dãġgbɔġuġu-na u kã ka yuġ biġwobalġo-i baa u pɔpɔrbiloiġo-i [‡]. Ba ka ce sũlma-i terienġu-na bãanġu-i baa isuġuġu-i ba sa ji hel-mei dede.

Diilonġ uġ ka ger dumaa

¹¹ Ku huonġu-na, mi da fïngđtaanġ-tetembuġ naġo-i, u waa uupilanġo; baa u Tienġo-i u dɔrɔ. Dɔrɔ-i baa hïema-i ni gbar halanġ kutienġo caanġu-na, molo saa ji tiraa dani. ¹² Ku huonġu-na, mi da nelbĩmbĩmbaa-ba maġ kuu baa nyuġnyuġ-baamba-i hiere, ba yieraaya fïngđtaanġ-teterre yaanġa-na, aa da sebebbaa-ba namba puurii, aa bi da cicëlmanġ-wuonġo puurii. Baa ger kuonġ daaba-i hiere ba ãndaanġu-i a saanu baa baġ cie kumaġ hïema-na, a saanu baa mamaġ nyegãanġ sebebbaa daaba-na. ¹³ Hũmmaġ wuyaa nuġmba maġ hiere, maa jo baa-ba. Kuliingġu-i baa kuonġ-nellenġ wuyaa bamaġ hiere, niġ jo baa-ba. Baa ger ba ãndaanġu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Baġ juġ ger-ba tï, baa se kuliingġu-i baa kuonġ-nelle-i dii-ni dãġgbɔġuġu-na. Hãalfiġ-kuliingġu yaa dãġgbɔġuġu daaku-i. ¹⁵ Bamaġ yireiġa-i saa waa cicëlmanġ-sebe-i-na hiere baa bi se bafamba-i dii-ba dãġgbɔġuġu-na.

[†] KARKUUYO: Nienġ 14.9 baa naaruġ-i-na cicaara-i-na. ^{††} GɔGI-I BAA MAGɔGI-I: Ba bi Diilonġ-bigãarãamba yaa dumaanġo-na bande-i-na. Nienġ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1. [‡] Biġwobalġo-i baa u pɔpɔrbiloiġo-i, ne-ku 19.20 baa naaruġ-i cicaara-i-na.

Dɔrfelenġo baa hïefelemma

21 Ku huonġu-na, mi da dɔrfelenġo baa hïefelemma ^{††}. Nimaġ waa dïelũġ-i-na ni gbuyaa. Dãmmaġ-nuoraanġu saa waa. ² Aa da Diilonġo nelle hilaa dɔrɔ-i-na ta di hiire di jo. Yerusalemufelenġo yaa juġġ du-maanġo-na. U maama saa fa baa fafaanġu-i. U gbuu migãanġ u fere ġaa sïġjãrãġ uġ diiyaġ u fere dumaa duġ ka puona baa u dɔrġo-i. ³ Mie nu molo piiye da gbagaġa fïngđtaanġ-teterre-na wuġ: «Diilonġ-muntïenammu dii nelbilibemba hɔlma-na fiefie-i-na! U ka tïena baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuġ fere yaa ka waa baa-ba, u'i ka waa ba Diilonġo-i. ^{‡‡} U ka hur ba nyinyɔlma-i hiere. Kuliingġu sie tiraa waa, balaanġu sie tiraa waa, kaaluġuġu sie tiraa waa, mulïema sie tiraa waa. ãncɔlbmma gbuyaa hiere. ^{‡‡†}»

⁵ Kufanġu huonġu-na, umanġ tïenaana fïngđtaanġ-teterre-na u cira: «Fiefie-i-na, mi bir bĩmbĩnni-i hiere ni ifelenni.» Aa gbẽ-mi wuġ: «Nel daama-i hiere ninsoġo, nyegẽġ-ma ġ jĩna. Huhurma si dii-mei.»

⁶ Aa tiraa cira: «Fiefie-i-na, mi cie mi maacemma-i tï! Muġmei yaanġa-i, muġmei huonġu-i; muġmei mundommu-i, muġmei mumbãlmu-i. ^{‡‡‡} Hũġkuġsĩġ da ni bel umanġ, mi ka hã-yo cicëlmanġ-hũnfoelenġ-hũmma-i gbãġgbãġ u nyġġ. ⁵⁷ Da ku saa yar umanġ, mi ka pã-yo pãġ daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonġ muġ aa u waa mi bepolġo. ⁸ Aa kortaamba-i baa bamaġ naana mi hũmelle-i, baa pɔpɔraamba-i, baa nelkuraamba-i, baa bamaġ cienġ biġwosĩnni-i, baa isuġtaamba-i, baa cufẽbuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dãġgbɔġuġu naġ temma-na, ku maama saa fa baa hũlãanġu-i. Hãalfiġ-kuliingġu yaa ka waa kufanġu-i.»

Yerusalemufelenġo

⁹ *Dɔrɔpɔpɔrbiemba niehãi-baamba maġ naa bella cimmu niehãi-muumu-i baa ãmbalperiema-i mu hɔm-mu-na, unanġo jo ji gbẽ-mi wuġ: «Jo mi ji pigãanġ-ni sĩn-jãrãġo-i, jo ġ ji da *Tũmbiloiġo dɔrġo-i.»

¹⁰ *Diilonġ-Yal die sire-mie. Mi da dɔrɔpɔpɔrbiloiġo kãa baa-mi tãnujaataama naġo dɔrɔ-i-na ka pigãanġ-mi Diilonġo nelle-i, ka pigãanġ-mi Yerusalemu maġ hilaa dɔrɔ-i-na tuġ hiire u jo. ¹¹ Diilonġo naa ce u tuġ caa da kpoiġpoi ġaa fuġ uġ caa dumaa. U taa u caa ġaa jape-tãmpẽlle, da muimui ġaa kamoeyilanni. ¹² Kokojaataama naġo naa dii-yo huġġa, baa dumienġa cĩncieluo a hãi, baa dɔrɔpɔpɔrbiemba cĩncieluo ba bi hãi ba ta ba niya dumienġ daaya-i. Baa naa nyegẽġ *Isirahel dũnni cĩncieluo ni hãi niini yireiġa-i dumienġa yammu-na, dũġġu dũġġu baa ku dumelle. ¹³ Dumienġa sa-a-siei waa koko yammu naa-i-na hiere: a siei bãpagũġu-na, a siei bãsuuruġu-na, a siei dɔryanġa-na, a bi siei cicaaryanġa-na. ^{§†14} Baa naa jĩna koko daayo tuole-i baa tãmpĩenġ cĩncieluo a hãi. Baa naa bi nyegẽġ Tũmbiloiġo *pɔpɔr-

^{††} DɔRFELENġO BAA HÏEFELEMMMA: Nienġ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 65.17. ^{‡‡} Nienġ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 37.27. ^{‡‡†} Nienġ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 25.8; 35.10; 65.19. ^{‡‡‡} Nienġ 1.8. [§] Nienġ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 55.1. ^{§†} Nienġ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 48.30-35.

bien c̄ncieluo ba hãi baamba yireiŋa-i tãmp̄ieŋ daaya-na.

¹⁵ Kuufiŋgu waa baa d̄r̄p̄p̄ūrbilõŋo maŋ taa u piye baa-mi. Ku waa s̄eŋe-gboruõŋgu. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumieŋ-yammu-i baa koko fuo fere-i hiere. ¹⁶ Nelle naa waa p̄oŋõni naa, di p̄oŋõma taa ma saa baa di k̄p̄ok̄pomumma-i. D̄r̄p̄p̄ūrbilõŋ wuõ fi-de hiere baa u gboruõŋgu-i a da yieŋgu diei yuu sitadibaa † neifiieŋ-niediei; ku saa baa kilobaa neifelle nuõõ. Di p̄oŋõma-i baa di k̄p̄ok̄pomumma waa kuuduõŋgu, halle baa di jajaatamma-i hiere. ¹⁷ Wuõ fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbilieŋ mie nakõrni †† komuõŋ-niehãi baa ni naa; ku saa baa metiribaa komuõŋa siei baa ba ndii temma. ¹⁸ Koko daayo naa ma baa jape-tãmp̄ëlle, aa nelle fande fere-i di ma baa s̄eŋe kerre. S̄eŋe daayo taa u ne u tãnu ŋaa kamoeele. ¹⁹ Tãmp̄ëfefeŋa-i a s̄inni-na hiere a yaa naa ce tuõlu koko tuole-i:

D̄ielã-diele-i jape-tãmp̄ëlle,
hãal̄iŋ-diele-i safir-tãmp̄ëlle,
sieiŋ-diele-i agate-tãmp̄ëlle,
naaliŋ-diele-i emerodi-tãmp̄ëlle,
²⁰ diilun-diele-i onike-tãmp̄ëlle,
niediei-diele-i sarduõni-tãmp̄ëlle,
niehãi-diele-i kirsoliti-tãmp̄ëlle,
niisie-i-diele-i beril-tãmp̄ëlle,
nennaa-diele-i topasi-tãmp̄ëlle,
c̄nciel-diele-i kirsopasi-tãmp̄ëlle,
c̄ncieluo baa d̄ielã-diele-i turkuõsi-tãmp̄ëlle
aa c̄ncieluo baa hãal̄iŋ-diele-i ametisi-tãmp̄ëlle.

²¹ Baa naa sis̄iŋ dumieŋa c̄ncieluo baa a hãi-waãŋ daaya d̄unfenni-i baa niibilenniŋ-tãmp̄ieŋa. D̄unfiieŋgu diei tãmp̄ëfifille diei. Baa naa ce s̄eŋe-kerre a haa ponsanatigerre-na hiere. U taa u ne u tãnu ŋaa kamoeele. †

²² Diilõŋ-d̄uŋgu saa waa nel daade-na. Itieŋo-i Diilõŋo-i Weimantieŋo-i, baa *Tũmbilõŋo-i, baŋ yeŋ ba fere, yuŋgu si dii Diilõŋ-d̄uŋgu waama-na. ²³ Diilõŋ uŋ cie di ta di caa k̄p̄oik̄poi dumaãŋo-na, bããŋ-maama saa waa bei, ceŋ-maama saa bi waa bei. Tũmbilõŋo yaa waa ba fit̄nuõ-i. ²⁴ Nuõmba-i nileiŋa-na hiere, ba ka ta ba ce ba bããŋgu-i nel daade cecerma-na. Jãmati-gibaa-ba-i h̄ema-na hiere, ba ka jo baa ba nagãŋ-niini-i kusuõŋ-nu'i. ²⁵ Ba sa suõ isuõŋgu nel daade-na, a ce dumaãŋo-na di dumieŋa yammu sa b̄iŋ da. ²⁶ Ba ka jo baa nileiŋa-i hiere a b̄imb̄ifafanni-i baa a daluõ-i kusuõŋ-nu'i. ²⁷ Ŋga b̄iŋkũbabalaãŋgu sie gbãã suur-die, p̄oŋõraamba sie gbãã suur, coikartaamba sie bi gbãã suur. Baŋ nyegããŋ bamaŋ yireiŋa-i Tũmbilõŋo ci-c̄elmaŋ-sebe-i-na, ba yaa ka suur yõŋ. ††

22 *D̄r̄p̄p̄ūrbilõŋ wuõ pigããŋ-mi cic̄elmaŋ-nuõraãŋgu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku b̄uŋ ku hel Diilõŋo-i baa Tũmbilõŋo-i ba tettere yaa

† SITADIBAA: Gireki ba niifinni-i. Sitadi diei yuu metiribaa nuõõõ. Terieŋgu fan̄gu-na, sitadibaa neifiieŋ-niediei yuu kilobaa neifelle nuõõõ temma. †† NAKõRNI: Yiinataamba taa ba fi baa ba nakõrni-i, a ce dumaãŋo-na ba kuufiŋgu-i ba b̄i-ku nakõruõŋgu. Nakõruõŋgu diei saa baa metiri boluõŋ temma. † Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 54.11-12. †† Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 60.3-5, 11, 19-20; 52.1 baa Esek̄iel sebe-i-na (Ézéchiel) 44.9.

nuõ-i †† ku suur nellen-huõŋga-na. Cic̄elmaŋ-tibiieŋgu waa nuoraãŋ daaku k̄õõõni hãi-i-na hiere. Ku taa ku maŋ c̄ncieluo i hãi benduõle-na; ceŋõ ceŋõ ku maŋ. Ba taa ba ce perru baa ku fielu-i nileiŋa-na hiere. ³ Diilõŋ uŋ haa u nubabalaãŋgu-i kumaŋ nuõ-i, ku sie gbãã da nel daade-na.

Diilõŋo-i baa Tũmbilõŋo-i ba tettere ka waa nellen-huõŋga-na. Diilõŋo cãarãamba ka ta ba jo ba jaal-o die. ⁴ Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyeḡeŋ ba yaadãmma-na. ⁵ Itieŋo-i Diilõŋo ka ce terieŋgu-i cerre hã-ba. A ce dumaãŋo-na ba sie tiraa ta ba suõ isuõŋgu nel daade-na; fit̄iŋ-maama sie tiraa waa-bei, bããŋ-maama sie bi tiraa waa-bei. Ba ka t̄ie f̄iŋgũõ-i-na gbula, ba sa ji kã terieŋgu.

Yesu jomma piyaa

⁶ Ku huõŋgu-na, *d̄r̄p̄p̄ūrbilõŋo gb̄e-mi wuõ: «Nel daama-i hiere ninsonõ, huhurma si dii-mei. Itieŋo-i Diilõŋo maŋ diyaãŋ nelma-i u *p̄oŋõrbieamba nunni-na, u puõraa u d̄r̄p̄p̄ūrbilõŋo duõ ji tũnu u cãarãamba-i mamaŋ ka ce yibieŋ daaya-na.»

⁷ Yesu waãŋ-ma wuõ: «Nieŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Bamaŋ bilaa nelma maŋ nyegããŋ sebe daayo-na nammu hãi, kutaamba yunni dõlaa.»

⁸ Nel daama-i hiere, muõ Nsãa mi daa-ma nuõ, aa tiraa nu-ma baa mi tũnni-i. Miŋ daa-ma dumaãŋo-na, d̄r̄p̄p̄ūrbilõŋo maŋ pigããŋ-mi baa-ma, mi dũuna u yaãŋga-na da mi jaal-o. ⁹ U gb̄e-mi wuõ: «Baa ce dumaa! Muõ baa nuõŋo-i hiere Diilõŋ-cãarããŋ mie. Ii dii kuuduõŋgu yaa baa ŋ natobimba-i *Diilõp̄p̄ūrbieamba-i, baa bamaŋ bilaa sebe daayo nelma-i nammu hãi hiere; unaa saa maar unãŋo. Diilõŋo'i gb̄ie baa jaaluŋ daaku temma-i!»

¹⁰ Aa naa cira: «Nel daama cemmaŋ-huõŋgu hii t̄i, a ce dumaãŋo-na baa fuo mamaŋ nyegããŋ sebe daayo-na. ¹¹ Bamaŋ cieŋ kuubabalaãŋgu-i, ba cor baa ba kuubabalaãŋgu cemma-i. Bamaŋ guõlaaya ba fere, ba cor ba ta ba guõla ba fere ba kã. Bamaŋ cieŋ ãnfafamma-i, ba faya ba fere baa ma cemma-i. Bamaŋ biyaa Diilõŋ-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diilõŋo huõŋga-i.»

¹² Yesu waãŋ-ma wuõ: «Nieŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Aa da mie mi jo, mi ka bel b̄iŋkũŋgu mi naŋ-na ji pã nelieŋo nelieŋo baa u maacemma sullu-i.†††

¹³ Muõmei yaãŋga-i muõmei huõŋgu-i, muõmei d̄ielũõ muõmei tuogbuole-i, muõmei mundommu-i muõmei mumbãlmu-i. ††† ¹⁴ Bamaŋ saaraãŋ ba jõŋgorbaa-ba-i ba yunni dõlaa. Ba ka da wuo cic̄elmaŋ-tibiieŋgu biena-i aa da munsuurmu Yerusalemfelieŋo-na. ¹⁵ Ŋga p̄oŋõraamba-i, baa isuõtaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cuf̄ebuõltaamba-i, baa coimaŋ muyaãnu bamaŋ yunni-i hiere ba sie da munsuurmu.

¹⁶ «Muõ Yesu, muõmei puõraa mi d̄r̄p̄p̄ūrbilõŋo-i baa nel daama-i u duõ ji waŋ-ma pigããŋ Diilõŋ-d̄uŋ-

†† Cic̄elmaŋ-nuõraãŋgu: Nieŋ Esek̄iel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8. ††† Nieŋ Gbeliemaŋ-nalããŋgu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10. ††† Nieŋ 1.8.

baaŋ namaaŋo-i hiere. Muɔmei *Davidi hāayēlŋ muɔŋo-i. Muɔmei cuomɔele-i †.»

¹⁷ *Diilonŋ-Yalle-i baa Tūmbilonŋ dɔrŋo-i †† ba cira: «Jo!»

Umaŋ duɔ bi nu-ma, u gbīe u cira: «Jo!»
Hūŋkuɔsīŋ da ni bel umaŋ, kutieŋo jo. Umaŋ duɔ tuɔ taara cicēlmaŋ-hūmma-i, u jo u ka da-ma gbāŋgbāŋ.

Āndaperienŋu

¹⁸ Muɔ Nsāa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma maŋ waan sebe daayo-na, nuɔni maŋ da ŋ nu-ma aa

† Nieŋ 2.28; 5.5. †† *Tūmbilonŋ dɔrŋo yaa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i. Nieŋ 19.5-10.

dii kunaŋgu mei naara, āmbalma maŋ maama-i waan sebe huɔŋga-na, Diilonŋo ka naara-mei ŋ mulīema-na.

¹⁹ Umaŋ duɔ bi hiel kunaŋgu nel daama-na, Diilonŋo ka hiel kutieŋo nuŋgu-i bīmbīfafanni maŋ maama-i waan sebe daayo-na: U sie da wuo cicēlmaŋ-tibiinŋu bieŋa-i, u sie bi da suur Diilonŋo nelle-na.

²⁰ Ninsowaŋo yaa waan daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuɔ: «Mi ka jo yibieŋ daaya-na ninsoŋo.»
Yesu, Itieŋ nuɔ, jo! Mi taara ku yaa-i.

²¹ Itieŋo-i Yesu u kāyā-nei hiere.